

M. TULLII CICERONIS

OPERA.

VOL. X.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLÆ AD DIVERSOS

EX EDITIONE JO. AUG. ERNESTI

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITÆ.

VOLUMEN PRIMUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1830.

CONSPECTUS

EORUM QUÆ HAC EDITIONE

CONTINENTUR.

SERENISSIMO

GALLIARUM

DELPHINO

PHILIBERTUS QUARTIER,

E SOCIETATE JESU.

ILLUD Epistolarum beneficio consequimur, SERENISSIME DELPHINE, ut orbem universum peragremus immoti: quæ domi apud nos geruntur, ea vel disjunctissimæ nationes facile cognoscant; et, vicissim, quæ geruntur apud ipsas, ad nos pari facilitate perferantur; eo majori operæ pretio, quo major esse solet in hoc scribendi genere, quam in quovis alio, ingenuitas, et candor. Id certe feliciter, ac polite Cicero præstitit: ejus videlicet docemur literis, quid Cæsar, quid Pompeius, quid ceteri perfecerint Romanæ gentis heroës. Tanta est hac ætate nostra, quanta fuit olim, vis epistolarum, ac necessitas; in ultimas quippe gentes pervadant, oportet; ut jam non Pompeii, aut Cæsaris, sed ut tuas, ut Ludovici Magni laudes ubique locorum celebrent. Dicent illæ scilicet, quæ hic usurpamus coram incredibili cum voluptate, quanta sit in moribus tuis suavitas, veritas in dictis, in omni vitæ cursu sapientia, quam sincera in rebus divinis pietas, quam benefica in singulos, et digna principe viro indoles. Descriptæ ibidem legen-

tur, in quarum tu partem venis, parentis maximi virtutes eximiæ; gravitate condita mansuetudo, ut neque majestas de benignitate, neque facilitas quicquam de auctoritate detrahat; et illa quidem metum, amorem altera, utraque venerationem et cultum excitet; ingenium quantæcumque fortunæ capax; frons imperio digna; procerum, robustumque corpus, quod labore nullo, ampla mens et excelsa, quæ nulla difficultate vincitur; impietatis odium, adversus Deum resque sacras reverentia; amplificandæ religionis ardor, prudentiæ adjuncta semper prosperitas, rebusque prosperis inaudita moderatio; in debellandis hostibus invictum robur, in suis servandis singularis vigilantia; cui jam verius, quam olim Pompeio, elogium illud attribui potest, 'Domi, suorum deliciæ; foris, hostium terror, et admiratio.' Hæc dum exteræ gentes, saltem per literas, audient, te tali parente felicem; regem, te filio, fortunatum prædicabunt.

Lutetiæ Parisiorum, Kalend. Octob.
anno Salutis 1685.

JO. AUG. ERNESTI

PRÆFATIO.

NULLA pars librorum Ciceronis tam diligenter ac sæpe tractata est a criticis et interpretibus, quam Epistolæ ad Diversos. Causa erat, quod harum lectione fere ad Ciceronis libros, omninoque Latinitatem veram et exquisitam cognoscendam, denique etiam ad eloquentiam Latinam comparandam aditus optime fieri juventuti putabatur: quæ opinio et consuetudo etiam ad nostram ætatem permansit. Nec in eo fefellit viros doctos ratio. Etenim nullum est genus orationis, cujus non exempla habeat hic liber: nullum prope genus rerum in vita humana occurrentium, de quo quidem dici ac scribi debeat, quod non in epistolis his tractetur apte ad personas: nullum genus venustatis, pulchritudinis, cujus non sensu imbui earum lectione possit juventus, præsertim si accedat interpres idoneus. Tum inprimis ex iis facilitatis venustæ et simplicitatis sensus facillime accipi potest, quo deinde in scribendo ac dicendo regatur oratio. Itaque et harum Epistolarum plura, quam ceterorum librorum, exempla facta sunt calamis primum, deinde formis æneis. Credo et propterea sæpe exemplis operum Ciceronis universorum hoc Epistolarum volumen deesse, aut præter ceteras partes omnes maculatum esse ascriptis inter versus et per margines glossis, ac notis, a

magistro scilicet audiendo acceptis, quod ea pars maxime in puerorum et magistrorum manibus esset: quod et in exemplis scriptis, uti meo, reperi. Sed ut illa multitudine et varietate exemplorum aditus patefactus est vitiis pluribus; sic vicissim multitudine eorum, qui eas Epistolas emendando interpretandoque tractarunt, correctiores factæ sunt. Sed omnium diligentissime in iis versati sunt duo illa literarum ornamenta in Italia, Paulus Manutius et Petrus Victorius; ille quidem maxime diligentia interpretandi, hic etiam ad fidem librorum antiquorum et bonorum corrigendo. Nam hic quidem, cum in ceteris partibus Ciceronis admodum pauca dederit ex utroque genere, in Epistolas has ita scripsit, ut perfectum et interpretis et critici Ciceroniani exemplum et voluisse proponere, et re vera proposuisse videretur. Itaque ejus in has Epistolas notæ pro schola veræ criticæ discendæ a doctissimis viris sunt habitæ. Vidi exemplum hujus Commentarii e Gryphiorum officina, filio peregrinaturo datum a Jac. Gothofredo, in quo sua manu hoc munusculum ita commendaret, ut nullum diem prætermitti a filio vellet, cujus non partem aliquam in eo legendo consumsisset. Post hos autem etsi plures, vel ex alterutra, vel utraque parte, prodesse studuerunt Epistolis his; tamen primas deberi existimatum est Jano Gebhardo, qui in excutiendis libris scriptis et editis, et inde constituendo textu, diligentissime est versatus; post hunc autem Jo. Georgio Grævio.

Post horum tot ac tantorum virorum doctissimorum operam his Epistolis corrigendis et constituendis navatam, nihil reliquum videri poterat, in quo prodesse cujusquam vel ingenium vel diligentia posset. Enimvero, cum ego sæpe et legendis his Epistolis, et vero etiam interpretandis, quod a me decies amplius factum est, omnia textus Gruteriani et Græviani excuterem diligentissime, et ad Latinitatis, Ciceronianæ inprimis, elegantiam exquisitam exigerem sæpius, plura animadverti, in quibus correctio esset quærenda; quam etiam interdum mihi visus sum reperisse. Ad extremum, ad recensionem totius textus cum accessis-

sem, comparandis libris scriptis, et editionum primarum exemplis, tum meliores vulgatis lectiones reperi, tum etiam mearum correctionum plures firmari eorum consensu vidi, ut mihi jam videar textum harum Epistolarum multis locis emendatiorem studiosis Ciceronis tradidisse.

Usus sum in hac recensione mea primum tribus libris scriptis, uno meo, duobus Guelferbytanis, membranaceis omnibus, denique excerptis e chartaceo Gorlicensi, diligentissime cum exemplo Græviano collato a Jo. Gotfr. Geislero, cum in ejus civitatis Gymnasio literas doceret, nunc Gymnasii Gothani rectore, et a Ducis Gothani consiliis ecclesiasticis, viro elegantis et accuratæ doctrinæ. Codex meus ceteris antiquior est, sæculi, ut videtur, decimi aut undecimi: Guelferbytani paulo recentiores, Gorlicensis etiam his, vitiosissimus ille quidem, sed tamen interdum meliores lectiones servans, aut earum vestigia retinens. Meus liber caret libro octavo: subinde est manu secunda, nec ea una, correctus et interpolatus, sed tamen antiqua, simili scripturæ sæculi tertii decimi aut quarti. Græca a prima manu non habet, sed interdum tamen addita sunt a manu secunda, ea literarum forma, quæ sæc. XIII. et XIV. fuit, mistis literis minutis et majoribus. Liber Guelferbytanus primus, qui olim Gudii fuit, omnes libros et Epistolas habet; at secundus caret libro primo, secundo, et octavo: etiam in lib. VII. non est ep. 23. et 24. sed hic illo antiquior est. In notis nostris ubi Gu. est, utrumque exemplum intelligi debet. Græca neuter habet: sed in secundo lacunæ relictæ sunt; in primo nullæ, sed pro nota deficientium Græcorum litera *g* interposita est.

Libris editis usus sum antiquissimis, præter Jensonianum, omnibus, quorum quidem notitia tradita est: Romano Pannartii et Sweinhemii, anni 1472. quæ est repetitio prioris a. 1467. curati a Jo. Andrea Aleriensi, cujus usum mihi ill. Duvius indulsit, ut et duorum Venetorum, Jo. Spirensis, primi quidem, anni 1469. (quam editionem Gebhardus omnium primam appellat aliquo loco) valde illius

mutili, lib. VIII. et lib. IX. initio, nempe e Ms. ducti, qualis noster est; alterius a. 1471.; tum altero ejusdem anni meo, qui Wendelini Spirensis videtur. Nihil in textu discrepant hi duo: nam et vitia operarum communia habent, veluti IX. 2. extr. ubi utraque sola habet *gravare reip.* errore scil. operarum, pro *gnavare reip.* i. e. *navare*, quod ceteræ omnes habent: item IX. 6. *utar ubique*, pro vulgato *utrobique*. Ad calcem alter, Duvianus ille, habet versus in laudem Ciceronis, noster nihil, præter anni notam. Cum his etiam plane consentit editio Veneta an. 1480. quæ est in Bibl. Senatus Lipsiensis. His accessit exemplum Mediolanense, per Phil. Lavagniam curatum, sæpe illud repetitum, etiam 1478. cujus anni exemplum ipse habeo. Ejus textus non videtur in primam editionem operum universorum a Minutiano illatus esse. Exemplum nostrum hujus editionis operum omnium caret Epistolis: sed quia ejus repetitio est in Ascensiano, hinc ejus indolem cognoscere licuit. Et hæc quidem sæculi quintidecimi exempla sunt, quibus usus sum.

Iis igitur comparandis hoc primum didici, principes illos textus Ciceroniani emendatores iis exemplis aut omnino non, aut tantum uno et altero, nec denique satis diligenter usos esse. Romano quidem exemplo nullum omnino usum esse, liquido pronuntiare possum. Nam nemo eorum omnium ejus mentionem facit, aut ejus usum commemorat, cum et pro conjecturis interdum proponant lectiones, quæ in eo sunt; aut lectiones novas afferant, quas in nullo edito exemplo esse dicant, cum sint in illo exemplo; aut hæreant in vulgata lectione, cum per illud exemplum se potuissent expedire; aut denique vitia non viderint, quæ illo admoniti tollere potuissent. Uno et altero exemplo defungar. In lib. IX. ep. 22. ad Pætum est locus, ubi Cicero narrat, aliquem in senatu perobscene dixisse, *culpam hanc majorem an illam dicam?* Hic quidam hærent in verbo *culpam*. Gruterus memorat, Politianum in libro suo corrigi voluisse *pulpam*. Enimvero id ipsum verbum est in exemplo Romano: quod ego sine hæsita-

tione in textum recepi. Tum xv. 4. quam Victorius quidem lectionem pro conjectura sua affert, *omnino iis*, notabilem illam, Gebhardus autem dicit esse in Ms. Vaticano, ea ipsa est in illo Romano exemplo: unde et conjici potest, id ex illo maxime libro Vaticano ductum esse. Idem reperi de exemplo Mediolanensi, quod ego cum Romano emendatissimum cognovi. Nemo ejus mentionem fecit, nemo ex eo profecit, cum in eo sint plura vulgatis meliora, ut e notis nostris licebit cognoscere. Quocumque pretio exemplum Jensonianum vel ipsum redemissem, vel ejus usum; sed nulla neutrius facultas data est. Nempe reliqua sunt talia veterum scriptorum exempla: sed latent in bibliothecarum tum privatarum, tum publicarum inprimis tenebris, et oculis usibusque eruditorum subtrahuntur; nisi si dominorum vel vivorum, quod tamen raro fit, liberalitate idoneis viris innotescunt, vel morte in lucem redeunt: veluti nuper in manus meas venit exemplum librorum de Oratore, a Pannartio et Sweinhemio in monasterio Sublacensi factum, quod in bibliotheca obscuri ecclesiæ ministri in Batavis diu ita latuerat, ut nemo istis in terris, ne Meermannus ὁ πάνυ quidem, sciret; qui de illo genere exempli in Origg. Typographicis, p. 246. ita loquitur, ut id exemplum nunquam eum vidisse appareat; nam ei adjunctos esse suspicatur ceteros minores oratorios libellos, ut in repetitione scilicet illorum de Oratore librorum Romana; quod secus esse, res docet. Itaque soleo optare, ut tales libri in bibliothecis privatis potius sint, unde per intervalla in lucem aspectumque prodire, et offerre se oculis usibusque eruditorum possint.

Alia illius sæculi exempla, quanquam vel habeo ipse, vel inspexi quædam, (ut, quæ Hubertini Clerici commentarios adjunctos habent,) nihil criticæ opportunitatis habent. Itaque post ea, quæ dixi, et sequentis ætatis exempla perspexi, si quid in iis esset, quod inservire usibus meis præsentibus posset. Ejus sæculi autem prima editio est Aldina a. 1502., repetita a. 1512. et in editione operum Ciceronis universorum a. 1519. sq. In prima illa, dicit

Aldus, hoc actum esse, ut quam accuratissime textus ederetur; sed a quo id curatum sit, et quibus librorum subsidiis, de eo nihil tradit. Altera editio quoque nihil aliud habet, quam textus accuratissime recogniti professionem in titulo. Itaque hic textus Aldinus nullum in delectu lectionum momentum facit, nisi ubi aut consensus aliorum librorum adjuvat, aut res ipsa. Et satis hodie constat, quantum sibi sumserint in textu mutando, qui libris Aldinis edendis præfuerunt. De ceteris, qui inter opera Ciceronis universa Epistolas recensuerunt et emendarunt, quorum principes sunt Victorius et Manutius, ut ante dixi, nihil habeo dicere, præter ea, quæ in recensione editionum illarum tradita sunt in tomi primi præfatione.

His igitur præsidiis adjutus in textu harum Epistolarum constituendo elaboravi secundum eas rationes, quas me secutum esse, in eadem illa præfatione demonstravi; confidoque, textum a me plurimis locis emendatiorem esse factum, præsertim in hanc partem, ut Latinitas melior et Cicerone dignior sit, quod in hac parte Ciceronianorum librorum tanto magis curandum putavi, quod per eam fere aditus fit juventuti ad Ciceronianam et veram Latinitatem cognoscendam, quam deinde et ipsa in scribendo sequatur. Scr. d. X. Apr. A. C. CIↃ IↃCC LXXIV.

INDEX HISTORICUS,

QUI EORUM AD QUOS CICERO SCRIBIT, MORES, ET HISTORIAM PAUCIS COMPLECTITUR.

AUCTORE PHILIBERTO QUARTERIO, S. J.

Ordine alphabetico nomina describuntur, nulla prænominum habita ratione.

ACILIUS.

Hunc senatus ipsa nocte, cum jam legiones ad Octavium Cæsarem defecissent, clanculum misit in Picenum ad habendos delectus: sed a Cæsarianis in itinere captus, et servili, uti exierat, habitu ad Cæsarem deductus fuit: Cæsar ei pœnam ad tempus remisit, ut opinionem nancisceretur clementiæ: aliquanto post cum aliis proscriptus est. Illi consanguineus Acilio, (nam affirmare non ausim eundem esse,) qui Massiliensi in obsidione invictum animi robur præ se tulit, de quo Sueton. I. 68. 'Acilius navali ad Massiliam prælio, injecta in puppem hostium dextera, et abscissa, memorabile illud apud Græcos Cynegiri exemplum imitatus transiluit in navem, umbone obvios agens.' Aciliorum gens plebeia fuit, sed multis consulatibus et triumphis inclyta.

AULUS ALLIENUS.

Aulus Allienus, Siciliæ rector, cum auctoritate consulari: sic enim Hirtius in Bello Africano: 'Cæsar deinde Allieno prætori, qui Siciliam obtinebat, de omnibus rebus præcipit, et de reliquo exercitu celeriter imponendo datis mandatis, ipse navem conscendit.' Idem Allienus postea Cæsari reliquum exercitum e Lilybæo transmisit in Africam, ut ibidem Hirtius refert: 'Allienus,' inquit, 'interim proconsul e Lilybæo in naves onerarias imponit legiones decimam-tertiam et decimam-quartam, &c. et in Africam mittit ad Cæsarem.' Successisse Acilio videtur. Ejus extat denarius argenteus cum signo Trinacriæ, et Victoria in rostro navis.

TITUS AMPIUS BALBUS.

Titus Ampius Balbus, tribunus plebis anno U. C. 690. Coss. M. Tullio Cicerone, Caio Antonio, legem tulit, ut Cneius Pompeius ob Mithridaticam victoriam, corona laurea in ludis Circensibus, et omni cultu triumphantium uteretur. Post ædilitatem, præturam sortitus est; ex prætura vero, Ciliciæ administrationem, in qua Lentulum Spintherem, de quo postea dicemus, successorem habuit.

QUINTUS ANCHARIUS.

Quintus Ancharius ad tribunitiam

dignitatem evectus est anno U. C. 694. Coss. Cæsare et Bibulo: summis a Cicerone laudibus extollitur egregia illius in hoc munere fides, ac fortitudo, cum ausus sit Publii Vatinii collegæ perniciosis actionibus palam adversari.

Anno 698. Coss. Cn. Pompeio Magno II. et Licinio Crasso II. ex prætura Macedoniam sortitus obtinuit, Lucio Pisoni proconsuli successor datus, qui ex senatus consulto ob provinciam male habitam revocatus erat.

CAIUS ANTONIUS.

Caius Antonius, Marci Antonii triumviri avunculus, avaritiæ sordibus infamis; domi fidei dubiæ consul, dux bello infelix, iniquus provinciæ moderator, natura suspicax, imbellis animo, mente curis gravioribus impari, in amicos turpiter ingratus: Syllæ partes in civili dissensione secutus, cum Achaiam spoliasset, a censoribus senatu motus est; restitutus tamen, Ciceronis in consulatu collega fuit, anno U. C. 690. devictoque per Petreium legatum suum Catilina, (ipse enim aberat) Imperator appellatus, laureatos fasces in Macedoniam, quæ sorte ipsi obvenerat, detulit; sed oppressus a Dardanis, et provincia per vim, et avare administrata, accusante Marco Cælio damnatus, apud Cephalonios quindecim annis exulavit, donec interfecto Cæsare, a Marco Antonio consule revocatus, paulo post e vita discessit.

MARCUS ÆMILIUS LEPIDUS, ET M. ANTONIUS.

Antonii domus plebeia, Lepidi patricia majorum gentium fuit; utraque nobilis, summisque semper honoribus perfuncta: hic ab Æmilio Æneæ nepote; ille suam ab Hercule originem repetebat; ambo prospera diu, ac florente fortuna usi sunt; sed Antonii prosperitas egregiis erat animi subnixa dotibus; Lepidus constantem adeo fortunæ indulgentiam, nulla virtute meritus videtur: uterque Cæsaris amicitia, tribunatus vinculo, amicorum proscriptione, libertatis, ac reipublicæ ruina famosus.

Antonio fuit eximia formæ dignitas, promissa barba, procerum corpus, frons largior, aduncus nasus, virilis ab omni parte facies, quæ pictam Herculis imaginem adumbraret:[a] facetus ac dicax, perpotationi deditus, bello melior quam pace; militum ad mensam comes, quorum animos ac benevolentiam nemo sibi melius conciliare didicit: mira fuit in eo morum simplicitas: in præmiis effusus, pœnisque; ad beneficia tamen, quam ad supplicia proclivior: si quem aculeis offenderet, inflicto vulneri adhibebat illico medelam, si quidem repungi poterat, et vicissim impune perstringi, ex æquo hilaris, sive rideret alios, sive ab aliis ipse rideretur.

Cæsar illos in consulatu collegas habuit, Lepidum anno 707. Antonium autem anno 709. quo Cæsar necatus est. Ambo sub eodem dictatore magistri equitum; uterque, necem ut Cæsaris ulcisceretur, factus est cum Octavio triumvir: ille fratrem, hic avunculum proscripsit: Lepidus pontifex maximus, Antonius etiam Orientis imperator: ille non multo post copiis spoliatus ab Octavio, Circeios relegatus est; alter in Actiaca pugna victus ab Octavio, sibi mortem Alexandriæ conscivit; orbis forte futurus magister, nisi Cleopatræ servire maluisset, quam orbi universo dominari: liberali vir ingenio, et quæ virtus principum virorum propria esse solet, præcipua benignitate in eos, quos res angustæ

[a] Velleius, Plutarchus.

vexabant; immensas nempe opes, non ad privata commoda, sed ad salutem amicorum congestas esse dicebat.

Levis et inconstans Lepidus, minima domi ac militiæ gloria; in quo inerat cum mediocri virtute summa vanitas.

APPIUS CLAUDIUS PULCHER.

Appius Claudius Pulcher ortus est patricia Claudiorum stirpe, viris domi militiæque inclytis fœcunda.

Peracto consulatu, anno U. C. 699. in quo Domitium Ænobarbum collegam habuerat, Ciliciæ proconsul et Cypri renuntiatus est, Lentuli Spintheris successor, anno 700. Coss. Domitio Calvino, et Valerio Messala. Et quoniam in octavum ferme mensem, sublatis tribunorum intercessione comitiis, interregnum duravit, neque leges ullæ ferri potuerunt; serius, absque lege curiata, suoque propterea sumtu in provinciam abiit, uti fusius explicatum est in notis ad librum tertium.

Anno U. C. 701. Cneio Pompeio III. consule sine collega, Imperatoris nomen adeptus est; ex qua pugna, non liquet: rem tamen ab eo bene gestam, non modo 'Imperatoris' inscriptio, sed petitio triumphi testatur.

Successori Tullio, non modo obviam prodire, uti mos erat, noluit; sed ejus præterea declinavit aspectum; sui nempe generis splendore inflatus, novum despiciebat hominem, sibique dignitate parem fieri, ægre ferebat.

Anno U. C. 702. Coss. Servio Sulpicio Rufo, et Marco Claudio Marcello, e Cilicia decedens ad urbem accessit, ut triumphum ob egregie bello facta peteret; sed a P. Dolabella, Ciceronis paulo post genero, ambitus et majestatis accusatus, triumphi postulatione relicta, Romam ingreditur, moxque tribunali cum accusatore se sistit; quo facto adversariorum retudit sermones, paratiorque visus, quam speraverat accusator, Hortensio deinde, et M. Bruto defendentibus, absolutus est et ambitus et majestatis crimine.

Anno U. C. 703. Coss. L. Æmilio Paulo, et Caio Claudio Marcello, censuram obtinuit cum L. Calpurnio Pisone Cæsonino, Cæsaris socero; hique ultimi fuere censores, qui libera republica, ex privatorum numero populi suffragiis creati sunt: languebat jam tum hæc dignitas in tam perverso civitatis statu, et nemo sanæ mentis hanc admodum appetebat; ne aut notandis civibus in odium, aut non notandis in populi reprehensionem incurreret. Appius autem factionis Pompeianæ contra Cæsarem fautor acerrimus, Cæsari, præter animi sui sententiam, multum profuit; plures enim cum notaret, tam ex senatorio, quam ex equestri ordine, eos a bonis alienavit partibus, atque ut Cæsarianas amplecterentur, effecit.

Lustrum vero conditum ab iis illud fuisse existimo, quo Plutarchus in vita Cæsaris scribit, ante bellum civile censa fuisse civium trecenta viginti millia, cum deinde anno urbis 707. post bellum Africanum, Cæsare jam dictatore censum agente, non ultra centum quinquaginta millia numerata sint, reliquis bello civili quatuor annorum spatio, consumtis. 'En quo discordia cives Perduxit miseros!'

In hac fatali dissensione Pompeium secutus, ante Pharsalicam pugnam morbo extinctus est, anno 705. Coss. Caio Julio Cæsare II. et P. Servilio Vatia Isaurico, inquieto vir ingenio, spe ferox, divitiarum cupidus; provinciarum, quas rexit, non tam custos, quam expilator; scelerum ferme omnium conscius, quæ censor in aliis severe notabat; nobilitate demum

sua, et insita Claudiorum familiæ superbia, præter modum elatus.

APPULEIUS.

Hunc esse credibile est, cujus meminit Tullius Philippica sexta, et ultima. Hic tribunus plebis, anno U. C. 710. triumviris Octavio Cæsare, Antonio, et Lepido, interfectis ad Mutinam Coss. Hirtio et Pansa, Ciceronem populo excusavit, falsumque ostendit rumorem fuisse, qui per urbem ab inimicis sparsus erat, ipsum, consulibus orbata republica, fasces et imperium quærere; a senatu contra Antonium stetisse constat, et a triumviris cum altero Appuleio, ut refert Appianus, proscriptum: quorum alteruter idem est cum eo ad quem scripta est Ciceronis epistola: M. tamen Appuleius mortis elapsus discrimine, consulatum obtinuit cum Silio, de quo infra.

BASILIUS.

De Basilio certi nihil affirmari potest, nisi is ille sit, ut Corradus opinatur, qui cum Cæsari favisset, in Cæsarem conjuravit, et a servis interfectus est.

BITHYNICUS.

Bithynicus e Pompeia gente, cui genti cognomen hoc Bithynia devicta peperit; filius, nisi fallor, Auli Pompeii, quem Plinius scribit, in Capitolio, cum Deos salutaret, repentina morte obiisse, VII. 53. Tullius in Bruto Q. Pompeium Auli filium nominat, et fuisse secum, et cum M. Pisone amicitia, studiis, exercitationibus conjunctum, et biennio circiter se majorem dicit: utrum autem Q. Pompeius, qui claros inter oratores a Tullio reponitur, idem sit cum eo, ad quem hanc epistolam mittit; an ejus pater, ut Manutio videtur; id enim vero asseverare nolim; uterque saltem Pompeianus in bello civili diverso tempore periit.

DECIMUS BRUTUS.

Decimus Brutus e Junia gente a Posthumio adoptatus est; unde factum, ut ei cognomen Albini adhæserit: Cæsari familiaris; ejusdem in Gallia legatus; designatus ab eo consul; citeriori Galliæ præpositus, ac testamento post Octavium relictus hæres; Cæsaris tamen post tot beneficia percussor.

Mortuo Cæsare eadem hæc Galliæ citerioris administratio a senatu D. Bruto confirmata; sed cum Antonius, qui civile bellum excitare cupiebat, eam appeteret suis, utpote consiliis aptam, nec posset obtinere; ideo Brutum anno 710. Coss. Hirtio et Pansa, Mutinæ inclusum per menses multos obsedit.

M. Antonius hostis patriæ judicatus est, et obsidione soluta fugere coactus: at vix Brutus liber evaserat, cum ecce nuntiatur, Octavium Cæsarem cum Lepido et Antonio societatem fœderis iniisse: viribus inferior ad M. Brutum in Macedoniam proficisci statuit, sed paulo post desertus a suis, ad Aquileiam jussu Antonii (anno 710.) interficitur, 'justissimasque,' inquit Velleius, 'optime de se merito viro Caio Cæsari pœnas dedit; cujus, cum primus omnium amicorum fuisset, interfector fuit; et fortunæ, ex qua fructum tulerat, invidiam in auctorem relegabat; censebatque æquum, quæ acceperat a Cæsare, retinere; Cæsarem, qui illa dederat, periisse.'

MARCUS BRUTUS.

M. Brutus e Junia gente, quæ Roma Tarquinios ejecerat, oriundus, post Cn. Servilii adoptionem, M. Brutus Cæpio nominatus est.

Pietate in patriam, candore morum, vitæ innocentia, elegantia ingenii, literarum ac philosophiæ studio,

Ciceroni et optimo cuique carissimus extitit.[a] Ejus pater, jussu Pompeii Magni cæsus traditur; inde gravis inter utrumque simultas: civili nihilominus dissensione orta, Pompeii factionem, quod eam Cæsariana justiorem crederet, secutus est, doloremque suum reipublicæ caritati posthabuit.

Post cladem Pharsalicam, Larissam fugiens, non modo servatus est incolumis, sed ad summas quoque dignitates evectus.

Anno 707. Coss. C. Julio Cæsare tertium, et M. Æmilio Lepido, Cæsar prius in Africam quam navigaret, eum Galliæ Cisalpinæ necdum prætorium præfecerat, quam singulari moderationis et sapientiæ laude administravit; incorruptus judex, et integer, summis pariter et imis acceptus, exteris admirationi, ne quidem hostibus odio, quippe cui aliena mens erat a voluptatis et avaritiæ sordibus, perpetuaque in omnes et comparanda miraculo lenitas.

Anno 709. Coss. C. Julio Cæsare quintum, Marco Antonio, Cæsaris ejusdem beneficio præturam urbanam obtinuit: sed sui, Cæsarisque oblitus, necem ei velut tyranno, moliri ausus est, quem ut beneficum et parentem colere debuerat; etsi non tam sponte sua, quam Cassii impulsu id fecisse constat, nec sui, sed reipublicæ unius causa; quod ipsum Antonius testimonio suo comprobavit, dicere solitus, ceteros in Cæsarem conjurasse, privatum ut odium satiarent; Brutum, ut publicæ duntaxat utilitati consuleret.

Anno eodem, vix erat peracta cædes, cum Antonius, corrupto Cæsaris testamento, accitisque Romam veteranis militibus, plebem in conjuratos excitavit. M. Brutus et Cassius veteranorum, qui Cæsarem amabant, et plebeiæ factionis metu, urbe cesserunt, ambo edictis testati, libenter se vel in perpetuo exilio victuros, dum reipublicæ constaret concordia.

Cum Cæsar bellum Parthicum cogitans, tam provincias quam magistratus in plures annos ordinasset, M. Bruto Macedoniam, Syriam Cassio, quas ambo prætura defuncti regerent, decreverat; verum Cæsare paulo post occiso, M. Antonius et Dolabella consules, contra acta Cæsaris, et invito senatu, hic obtinuit Syriam; Macedoniam ille C. Antonio fratri, cum Galliam sibi ipse impetrasset, concessit: at senatus hoc anno (710. Coss. Hirtio et Pansa,) hostibus patriæ declaratis, et Dolabella, quod Caium Trebonium proconsulem in Asia crudeliter necasset; et Marco Antonio, quod Gallia Cisalpina per vim occupata, Decimum Brutum Mutinæ obsideret, Marco Bruto Macedoniam cum Illyrico, Caio autem Cassio Syriam, belliqne contra Dolabellam gerendi curam attribuit; aliis insuper additis ex Ciceronis sententia honoribus, uti scilicet omnes transmarinarum provinciarum rectores Bruti et Cassii imperata facerent, exercitusque, pecunias, et classem, prout libitum esset, colligerent. Hujus decreti auctoritate, Brutus copias accepit a Vatinio proconsule, qui per annos aliquot Illyricum tenuerat, et Caio Antonio Marci fratre, quod insidias sibi strueret, interemto, firmum et ipse exercitum, pro libertatis defensione, comparavit.

Anno 711. Coss. L. Munatio Planco, et Marco Æmilio secundum, cum Bruto et Cassio, conjuratorum principibus, Octavius et Antonius acie decertarunt in campis Philippicis, vario primum eventu, si quidem utrimque dextra cornua vicerunt, et utrimque castra direpta sunt: sed Cassius, qui in eo cornu erat, quod

[a] Velleius, Plutarchus, Cicero.

pulsum est, ratus totum esse fusum exercitum, se ipse interemit. Brutus, iterato post unum circiter mensem prælio, victus, et ipse mortem sibi conscivit, annum agens septimum et trigesimum: vir gloria nemini posthabendus, nisi præpostera patriæ caritate, suaque in Cæsarem perfidia, suo nomini turpitudinis labem aspersisset.

AULUS CÆCINA.

Aulus Cæcina excellenti ingenio fuit, animo forti et magno, summa virtute, literis haud mediocriter eruditus, scientia præsertim auguratus insignis;[a] Etruriæ, unde Romam venerat, nobilissimus, gratiosus apud populum, auctoritate summis prope par; sed promtus lingua, scriptis maledicus, qui non modo contra Cæsarem pro Pompeio distrinxit gladium, sed stylum insuper acuit; quapropter in exilium actus, impetrare vix tandem potuit ab irato Cæsare, ut in Italiam reverteretur. De Etrusca disciplina, ut Plinius ait in indice lib. II. volumen edidit, ex quo nonnulla de fulguribus recitat Seneca Nat. Quæst. II. 56. p. 858. cum hoc elogio: 'Facundus vir,' inquit, 'qui habuisset aliquod in eloquentia nomen, nisi illam Ciceronis umbra pressisset.'

CAIUS JULIUS CÆSAR.

Caius Cæsar Juliorum ortus est gente, qua nullam agnovit illustriorem Roma, cujus incolæ regum se dominos esse jactitabant: plus tamen familiæ splendoris addidit, quam ab ea mutuatus est; amplificandæ fortunæ suæ primarius artifex, et auctor.

In uno Cæsare collecta erant hæc naturæ dona, quæ ducem omni ex parte perfectum effingunt.[b] Ingenii vis, animi robur, morum suavitas, corporis firma constitutio, acres oculi, statura eminens, oris eximia species, et ad majestatem facta; magnitudo cogitationum, celeritas bellandi, perpetua domi militiæque felicitas: quo gravius periculum, eo firmior audacia; somnus victusque non voluptate, sed necessitate finitus; eadem semper diversis in rebus mentis sedes, ut nec infimis unquam se deprimi, nec summis altius attolli pateretur. Vix ullus alter, in quo tam certa extiterit vitæ æqualitas, tanta in prosperis moderatio, in ferendis injuriis par lenitas; hostium semper victor, victis hostibus raro non pepercit.

Sed has virtutes, quantumvis erant magnæ, major utique vincebat ambitio, quæ nec privatum hominem, nec in reipublicæ sinu educatum deceret. Cæsaris illa vox fuit ex Euripide depromta: 'Si violandum est jus, regnandi causa violandum est: Aliis rebus pietatem colas.'

Gadibus in templo Herculis, ad visam imaginis statuam ingemuisse fertur, quod ea ætate, qua Alexander orbem terrarum armis subegerat, nullum adhuc rerum a se gestarum monumentum extaret: hac æmulatione ad novas spes captandas incitatus est.

Conciliare sibi plebem; improbis esse perfugio; militum flectere quo vellet animos; optimatum frangere potentiam; libertatis in speciem defensor, ut eam opprimeret; novarum in dies legum architectus, ut antiquas everteret; eloquentiæ studiosus, ut, quos in curia defenderat, illos in perpetuum sibi devinctos teneret; in largitionibus effusior, ut corrumperet, quos opibus auxerat.

Religionis ultra fidem negligens, nihil quicquam, vita superstite, a Diis immortalibus postulavit, quid sibi post mortem impenderet, parum solicitus.

[a] Cicero. [b] Plutarchus, Velleius, Sallustius, Suetonius.

Anno U. C. 692. Coss. Pupio Pisone Calpurniano, Marco Valer. Messala Nigro, ex urbana prætura Lusitaniam nactus provinciam, ac rebus ibidem præclare gestis, triumphum meruerat, sed hujus certam spem consulatus honori posthabuit.

Anno sequente, Coss. Lu. Afranio, Quinto Cæcilio Metello, cum Pompeius impetrare non posset, ut acta sua confirmarentur, relicto senatu, se cum Cæsare Crassoque conjunxit: sic facta potentiæ societas, ac jurejurando firmata, ut nihil deinceps, nisi ex eorum nutu, in republica ratum esset: verum illud animo meditabatur Cæsar, ut alterum alterius opera perderet, ipseque solus aliquando dominaretur: inde civiles armorum motus, quibus orbis terrarum concussus est.

Anno 694. Cæsar consulatum adeptus, collega Marco Calpurnio Bibulo, Pompeii acta per senatum approbavit; Stellatem et Campanum agros in plerosque cives divisit; deinde ut equestrem ordinem ab senatu dissidentem sibi adjungeret, publicanos, diminutionem flagitantes, tertia mercedum parte relevavit; Lucullo, Bibulo, Catone ipso frustra obstrepente. Solus itaque regnabat in republica Cæsar; quasi consulatum solus gessisset, omnis collegæ ademta auctoritas; quapropter id omne quod factum est hoc anno, tam vere, quam jocose factum esse dicebatur, 'Julio, et Cæsare consulibus.'

His artibus, et infinita largitione, cum sibi ordinum omnium gratiam parasset, Galliam provinciam obtinuit; prius autem quam Roma discederet, affinitatis vinculo potentiam suam firmavit; ne quid enim, absente se, Pompeius per Gabinium, qui cum Pisone designatus erat consul, moveret, Julia filia Pompeio collocata, Pisonis ipse duxit.

Cum autem Cicero Cæsarem asperius perstrinxisset, sensit injuriam Cæsar, ac dissimulavit, occasione nihilominus undique conquisita, qua se furtim, ac velut aliud agens ulcisceretur; nihil proposito convenientius visum est, quam ut Clodium, aliunde jam infensum Tullio, in eum suscitaret: opinioni respondit eventus; vix enim ad plebem, adoptante P. Fonteio, Clodius traductus est, et tribunitia potestate donatus, cum summis contumeliis affectum Ciceronem exilio tandem mulctavit.

Cæsar decretam sibi provinciam novem annis rexit, ut auctor est Suetonius; quo intervallo (ab anno 695. usque ad 703.) Galliam omnem, quæ a saltu Pyrenæo, Alpibusque, Rheno, Rhodanoque fluminibus continetur, in provinciæ formam redegit: primus etiam Romanorum Germanos Trans-Rhenanos, ponte super Rhenum imposito, lacessivit; Britannos quoque adiit, quo nullus antea penetrarat.

Anno 697. Cn. Cornelio Lentulo Marcelliuo et L. Marcio Philippo Coss. legionibus in hyberna deductis, transgressus Alpes, ut res urbanas ipse cognosceret, Lucæ, quæ proxima Galliæ Cisalpinæ civitas erat, hyemavit; ibi cum Pompeio, Crassoque ita pactus est, ut sibi provincia Gallia in aliud quinquennium prorogaretur, Pompeius Hispaniam, Crassus Syriam sortiretur, Parthicumque bellum; amboque simul anno insequenti consules fierent: sic Domitius Ænobarbus, qui palam minatus erat, se ademturum Cæsari et exercitum et provinciam, consulatu excidit.

Anno 701. Consule Pompeio Magno tertium sine collega, subacta tandem Gallia, incredibile dictu est, in quantum opes Romanæ, vel ex hac una provincia creverint; certe Velleius asserit, Cæsaris auspiciis ac virtute fractam, idem pæne stipendium, quod totus terrarum orbis, contulisse. Immensis igitur thesauris locupleta-

tus Cæsar, rempublicam largitionibus ante corrupit, quam armis evertit.

Anno 702. Coss. Servio Sulpicio Rufo, et Marco Claudio Marcello, mortuo Crasso, cum neque parem Pompeius, neque superiorem ferre Cæsar amplius posset, civile bellum exortum est; id agentibus Pompeianis, anno 703. L. Æmilio Paulo, Caio Claudio Marcello Coss. ut provincia Cæsar, exercituque cederet; Cæsarianis vicissim, idem ut Pompeius faceret, annitentibus.

Anno 704. Coss. Caio Claudio Marcello, et Lucio Cornelio Lentulo tandem senatus decrevit, ut ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret: Curio, Antonius, Cassius, nequicquam intercedentes, fugere coguntur ad Cæsarem, qui cum copiis ad urbem properans, ita Pompeium, aliosque perterruit, ut sine mora, urbe, ac deinde tota Italia relicta, in Græciam navigarent.

Cæsar, Italia tota intra sexaginta dies, torrentis fluvii more, peragrata, et in suam potestatem sine sanguine redacta, in Hispaniam proficiscitur, Afranium Petreiumque, Pompeii legatos, ad Ilerdam superat, exercitu eorum in deditionem accepto: in reditu Massiliam expugnavit, primaque dictatura donatus est, quam quidem quater, ac postremo perpetuam obtinuit.

Anno 705. Coss. Caio Julio Cæsare II. Pub. Servilio Vatia Isaurico, in Pharsalicis campis victus est a Cæsare Pompeius.

Anno 706. Caio Julio Cæsare dictatore II. Marco Antonio equitum magistro, confecto Alexandriæ periculosissimo bello, regnum Cleopatræ, ejusque fratri permisit; deinde Pharnacem in Ponto profligavit, tanta felicitate et celeritate, quantam elogium illud Cæsaris testatur, 'Veni, vidi, vici.'

Anno 707. Coss. C. Julio Cæsare tertium, Marco Æmilio Lepido, Scipionem et Catonem in Africa cum Juba rege devicit; Romamque reversus, fastos, annumque castigavit; unde anni Juliani profecti sunt.

Anno 708. Cæsare quartum consule sine collega, Pompeii denique liberos ad Mundam in Hispania, maximo, difficillimoque prælio prostravit, fuditque.

Anno 709. Coss. Caio Julio Cæsare quintum, Marco Antonio, vix quatuor menses, tot laborum victoriarumque fructus perceperat, cum Bruti, et Cassii, aliorumque conspiratione, in senatu ipso confossus est, anno ætatis, ut Plutarchus ait, quinquagesimo sexto, suæ duntaxat, non alienæ mortis conscius, spreto scilicet amicorum consilio, qui suaserant, ut partam armis dominationem, armis tutaretur.

CAIUS CASSIUS LONGINUS.

Cassius fuit conjurationis in Cæsarem præcipuus auctor; bello quidem nobilis, sed iracundus, et natura asper: apud milites in pretio, sic tamen ut ab iis timeri mallet, quam amari: crudelis et ferox: provinciarum, quibus præfuit, clades; hostibus implacabilis; inter familiares facetus et dicax; in beneficum sibi Cæsarem crudeliter ingratus.

Anno U. C. 701. Consule Pompeio sine collega, ex quæstura Syriam aliquamdiu, donec M. Bibulus advenisset, administraverat, reliquiisque exercitus post cædem M. Crassi conservatis, Parthos Antiochia fortiter repulerat.

Anno 704. Coss. C. Claudio Marcello, Lucio Cornelio Lentulo, tribunus plebis Pompeianam factionem amplexus est; et anno sequenti classi Syriacæ a Pompeio præpositus; sed in Cæsarem cum imprudens incidisset, se suasque naves ei tradidit: a quo deinde amplissimis honoribus decoratus est; ex animo tamen Pompeianis amicus, Cæsaremque domi-

num ægre ferens, in eum conjuravit.

Anno U. C. 711. Coss. L. Munatio Planco, M. Æmilio Lepido secundum, ad urbem Philippos in Thessalia, cum adversus Octavium et Antonium acie decertarent conjuratorum principes, ut Cassius sensit eam partem exercitus in qua erat, inclinare, ratus totum exercitum fusum esse, sibi manus intulit.

Percussorum porro Cæsaris nullus triennio amplius superstes fuit, et omnes violenta morte sublati, immo et quidam, eodem pugione quo Cæsarem confoderant, se ipsos interemerunt.

MARCUS PORCIUS CATO UTICENSIS.

Porciæ gentis gloria a M. Catone censorio duxit initium, sed in Catone Uticensi supremum apicem attigit.[a] In eo vel a prima ætate eluxit indoles, quæ nec allici blanditiis, nec minis terreri poterat, fortunæ dominatrix, adulationis impatiens, a vitio quolibet aliena ; irasci non facilis, sed ubi exarserat, difficilis placari.

In virtutem tanto studio juvenis adhuc incubuit, ut divino instinctu eo videretur impelli ; victus ei tenuis, vestitus simplex, vultu, dum vixit, gravi semper ac severo : majori utique admiratione ac laude dignus, quod in lucem non prodierit Curiorum aut Fabriciorum tempore, quo frugalitatis amor Romano civi in partem cesserat, virtusque sola laboris incitamentum erat ac merces. Ea vixit ætate Cato, qua Romæ principatum tenebant avaritia, luxus, ambitio ; legum jacebat auctoritas, nullus justitiæ, religionive locus; novam induerat faciem Romana respublica, et continua flagitiorum serie, ultimam sibimet cladem imprudens parabat : in tanto cupiditatum vitiorumque dominatu, Cato solus a virtute contra vitium stetit.

Si quæ nasceretur inter cives controversia, Catonis super hac judicium vim habebat oraculi ; huic rei vel id unum testimonio est : de tribunatu disceptabant viri civitatis primarii, nec patrum decretis adduci poterant, ut ambitu desisterent : ii tandem jurarunt, id se ratum habituros quod Cato censuisset; hac ipsa re testati pluris a se fieri sententiam Catonis, quam auctoritatem senatus.

Anno U. C. 698. Coss. Cn. Pompeio Magno II. et M. Licinio Crasso II. designatis per vim consulibus Pompeio et Crasso, statutum Catoni fuit præturam reipublicæ causa petere, ut imminentem tyrannidem auctoritate majori prohiberet: sed per vim, obnuntiationem, pecuniamque depulsus est, factusque prætor in ejus locum Vatinius, homo sane nequam, bonis ingemiscentibus, et Catone ipso prænuntiante, quanta reipublicæ mala ab iis impenderent, qui prætorem esse Catonem nolebant.

Sequenti tandem anno, Coss. Lucio Domitio Ænobarbo, et Appio Claudio Pulchro, prætura donatus est, quam tanto exercuit integritatis ac sapientiæ studio, ut id solum ei videretur habere rationem quod haberet justitiam ; homo, ut Velleius ait, virtuti simillimus, visusque semper mortali conditione major.

Anno 702. Coss. Servio Sulpicio Rufo, et Marco Claudio Marcello, consulatum petierat M. Cato, non privati honoris, sed reipublicæ causa, cui perniciem nimia Cæsaris ac Pompeii potentia struebat ; sed ejus petitioni utriusque fautores obstiterunt, quod palam præ se ferret, se consulem arma Cæsari erepturum ; sua illi quoque austeritas obfuit, cum non modo largiri nihil voluisset, ut ceteri ; sed etiam a senatu contendisset, ut soli candidati per se pren-

[a] Velleius, Sallustius, Plutarchus.

sarent: itaque irato in eum populo, repulsam passus est, indignante Tullio, ac merito Catonem arguente, quod reipublicæ conservandæ gratia petitionis molestias devorare recusasset.

Anno 705. Coss. Cæsare II. et Servilio Vatia Isaurico, profligato ad Pharsalum Pompeio, cum summum Catoni a militibus deferretur imperium, Scipioni viro consulari, ipse tantum prætorius, parere maluit.

Anno 706. Caio Julio Cæsare dictatore II. M. Antonio magistro equitum, fusis iterum in Africa Pompeianis, Uticæ gladio se transfixit. Libertatis, quoad licuerat, columen ac defensor; sed hostium multitudine obrutus, cum illa simul interiit: neque enim Cato libertati superstes esse poterat, neque Catoni libertas.

CLUVIUS.

Cluvius Puteolis in Campania natus: is est, nisi sum falsus, quem in Epist. XIII. 56. Thermo de meliori nota commendat; illum quoque Cæsar agrorum divisioni præfecerat.

CAIUS CŒLIUS CALDUS.

C. Cœlius Caldus, adolescens nobilis, acri judicio, et eximia morum suavitate, e Caldorum familia, quæ Cœliæ gentis tum antiquissima Romæ erat, et sola consularis.

Anno U. C. 703. Coss. L. Æmilio Paulo, et C. Claudio Marcello, Ciceronis in Cilicia quæstor fuit; ab eoque cum discederet, provinciæ suo loco præpositus: cujus facti rationem reddit in epistola decima quinta lib. II. ad M. Cœlium Rufum scripta.

MARCUS CŒLIUS RUFUS.

M. Cœlius Rufus, e plebeio et equestri genere Puteolis natus est, sumtaque virili toga, a patre ad Ciceronem deductus, ut liberalibus disciplinis informaretur: quo magistro sic profecit, ut summos inter oratores Quintilianus eum referat.

Tribunus plebis, anno U. C. 701. Consule Cneio Pompeio Magno III. sine collega, quo anno Clodius a Milone occisus est, optimatum, et Milonis ipsius causam contra populi furorem studiosissime suscepit; quin et ipsi consuli, omnium qui adhuc extiterant, potentissimo resistere ausus, et leges, quas ad oppugnandum Milonem de vi et ambitu tulerat, arguere; sic indignante Pompeio, ut palam diceret, se rempublicam armis, si cogeretur, defensurum.

Anno 703. Coss. L. Æmilio Paulo, et Caio Claudio Marcello, ædilis curulis fuit, Hirtio competitore dejecto, qua de re jocosius ad Ciceronem, et vicissim ad ipsum Cicero scribit. Ludos solenni exhibuisse pompa testantur ejusdem Cœlii literæ, quibus ferme singulis Tullium rogat Ciliciæ tunc proconsulem, ut per Cibyratas Pamphyliæ populos, et venandi arte nobiles, pantheras conquiri, sibique ad apparatum sui muneris mitti quamprimum curet.

Anno 704. Coss. Caio Claudio Marcello, et Lucio Cornelio Lentulo Crus, orto Cæsarem inter et Pompeium dissidio, neutram in partem inclinare visus: mutata mox sententia, Cæsari adhæsit, ad quem una cum Curione, ut incendio civili facem ministraret, Ravennam profectus est. Ab ipso demum Cæsare defecit; cujus defectionis hæc vulgo causa traditur.

Anno 705. Coss. Caio Julio Cæsare II. P. Servilio Vatia Isaurico, prætoriam dignitatem, sed peregrinam ei Cæsar dederat; urbanam autem, quæ longe illustrior, Trebonio: id ferens indigne Cœlius, de Cæsare in Græcia contra Pompeium bellante falsos in vulgus rumores sparsit, quasi victus in acie cecidisset; post novarum tabularum ac seditionis auctor, facto in Trebonium impetu, eum de tribunali deturbavit: quamobrem Servilii con-

sulis decreto, senatu prohibitus, et concionem ad populum habere cum vellet, ab eodem de rostris per vim deductus est. Ille ignominia permotus, ac dolore, Roma egreditur, ad Cæsarem se proficisci simulans : clam vero nuntios ad Milonem mittit, qui Clodio interfecto exulabat, Cæsari, a quo reditum in urbem non impetrarat, infestus: bellum igitur ambo parant : Cœlius pervenit Thurios, Tarentini sinus oppidum; ibique cum municipes aliquot, militesque promissa pecunia solicitat, opprimitur.

Vir eloquentia Curione superior,[a] sed non minus ingeniose, nequam, iracundus, prodigus, intemperans, audax, saltandi studiosissimus, ars quondam ingenuis vix cognita : summus orator, ut crimina tamen objiceret melius, quam defenderet : multa in eo urbanitas, verum stylus asperior: inconstantis animi, qui modo reipublicæ, modo Cæsaris, nullius modo jura propugnaret; eloquio demum, quam mente ac fortuna melior, tumultuose cum vixisset, civiles inter tumultus indecore periit.

QUINTUS CORNIFICIUS.

Q. Cornificius doctrina præstans et ingenio, in eorum numero, qui de arte rhetorica scripserunt, a Quintiliano reponitur: Africam proconsul obtinuit, ut aperte satis declarant Ciceronis ad eum epistolæ. Cæsare interfecto, cum M. Antonius consul bellum cogitans, distributisque in sequentem annum provinciis, Calvisium Cornificio successorem destinasset, sortitionem hanc senatus irritam fecit, et Cornificio, aliisque provinciarum rectoribus prorogavit imperium, donec usque senatus consulto iis succederetur: verum aliquanto post, cum ex fœdere inter triumviros inito Cæsar junior Africam omnem cum finitimis insulis in quinquennium accepisset, cum T. Sextio, qui Cæsaris eum nomine de provincia decedere jubebat, bellum gessit, proscriptos a triumviris, et ex Italia profugos recepit, postque varia certamina prælio tandem victus et interemtus est.

CRASSIPES.

Crassipes ex nobili Furiorum gente, non alio mihi nomine cognitus, præterquam quod quæstoris officium in Bithynia obire jussus est.

MARCUS LICINIUS CRASSUS.

M. Licinius Crassus patre natus est triumphali et censorio, ipse duplici et ovatione, et consulatu clarus :[b] angusta in domo, nec splendide educatus est ; frugalis ei, dum vixit, mensa, eximia morum integritas, continentia singularis ; sed avaritia tam ardens, ut virtutes ejus pariter ac vitia pæne obscurarit.

Immensæ opes Divitis ei cognomen pepererunt ; quam merito, vel ex eo collige, quod vulgo diceret, hunc duntaxat appellandum divitem, cui fructus annui ad exercitum alendum satis essent ; comis erga hospites, et humanus ; benefica in amicos voluntate, populo amabilis, et fastu procul omni jucundus.

Artem oratoriam coluit, qua publice ad civium defensionem uteretur : nulla tam levis causa ad quam accesserit imparatus ; nemo tam abjectus, cui non succurreret, quem salutantem non comiter resalutaret, blandeque complecteretur.

Syllanas in bello civili partes secutus, multa præclare gessit ; sed avaritia factum est, ut nihil inde laudis colligeret ; direptione siquidem urbium, locupletum proscriptionibus, publica demum calamitate res ejus privata in immensum crevit.

Eo tempore (anno U. C. 673. Coss.

[a] Velleius, Plutarchus.

[b] Plutarchus, Velleius.

Lucio Cornelio Sylla, et Quinto Cæcilio Metello Pio,) Pompeius adhuc juvenis, et Magni cognomen, et prius in senatum quam lectus esset, triumphi gloriam obtinuerat, tam florenti fortunæ Crassus invidit; verum abjecta spe bellicis eum rebus æquandi, confugit ad togam, ac largiendo, sublevando, suffragando tantam ferme potestatem adeptus est, quantam vincendo Pompeius.

Absentis Pompeii illustrius erat in urbe nomen, ob res bello fortiter gestas, præsentem Crassus paululum obscurabat; quod ille insita sibi severitate multitudinem declinaret ac forum, paucisque, sibi uni commodus, advocatum se præberet; Crassus autem facili cum esset aditu, et cujusvis negotia curaret sedulo, plebi infimæ, multo quam Pompeius, jucundior erat.

In ambobus corporis majestas, orisque par facundia, perpetua laudis æmulatio, aliquamdiu simultas, capitale nunquam odium; in vitæ cursu varius ac multiplex, nec amicus constans, nec inimicus difficilis placari; qui scilicet objecto quæstu amicitiam et odium ultro deponeret; earumdemque legum, prout utilitas privata postulabat, defensor esset aut oppugnator.

Anno 690. Coss. Marco Tullio Cicerone, Caio Antonio, Catilinæ favisse suspicio fuit; cum enim amplissimo exercitui Pompeius in Asia tum præesset, cupiebat cujusvis opes contra illius potentiam crescere; in hanc præterea spem adductus, si res ex sententia succederet, facile apud conjuratos principem se fore.

Anno 694. consule demum Cæsare,[a] inter eum et Cn. Pompeium, et M. Crassum inita potentiæ societas, quæ urbi, orbique, ipsisque tandem, diverso licet tempore, exitium attulit: fecit id Pompeius, ut ea quæ in transmarinis provinciis decreverat, per Cæsarem consulem rata fierent: Cæsar autem, quod animadverteret se, cedendo Pompeii gloriæ, aucturum suam, et invidia communis potentiæ in illum rejecta, confirmaturum partes suas: Crassus, ut quem principatum assequi solus non poterat, auctoritate Pompeii, viribus autem Cæsaris, obtineret.

Anno 698. Crassus et Pompeius, qui jam una consules fuerant, alterum simul consulatum iniere, qui per vim ab iis occupatus, per vim quoque, nec honeste peractus est. Lege, quam Pompeius tulit, prorogata est Cæsari in aliud quinquennium Galliarum administratio; Crasso, bellum Parthicum animo meditanti, Syria decreta.

Anno 699. Coss. Lucio Domitio Ænobarbo, Appio Claudio Pulchro, proficiscentem malis ominibus et exsecrationibus retinere frustra conati sunt tribuni plebis; at Euphratem cum esset transgressus, peteretque Seleuciam huic impositam flumini, immanibus equitum circumfusus copiis, a Surena Parthorum duce interemtus est, anno 700. Coss. Cn. Domitio Calvino, M. Valerio Messala: 'vir,' teste Velleio, 'cetera sanctissimus, nec pecuniæ, nec gloriæ concupiscendæ modum ullum fecit.'

LUCIUS CULLEOLUS.

De quo nihil peculiare habeo, quod dicam, præter illa quæ breviter in notis observavi.

CAIUS SCRIBONIUS CURIO.

C. Scribonius Curio patrem habuit eloquentia, consulatu et triumpho nobilem; ipse dicendi arte et ingenio non inferior, quam pater: at mores in utroque dispares. Impurus, ut nec suæ famæ parceret, nec alienæ; prodigus, ut magnas inter opes egeret;

[a] Marco Calpurnio Bibulo collega.

ad facinus quodlibet audax, suoque ac reipublicæ damno ingeniosus et eloquens.[a]

C. Clodii quæstorem in Asia fuisse, anno U. C. 698. Coss. Cn. Pompeio Magno II. Marco Licinio Crasso II. ex epistolis libri secundi certo colligitur; unde post in urbem reversus, plebi Romanæ spectacula, ut mortui patris memoriam honoraret, sumtibus infinitis adornavit, frustra dissuadente Tullio, qui prævidebat Curionem, dissipatis opibus, et alieno oppressum ære, turbas in republica facturum.

Anno 703. Coss. L. Æmilio Paulo, et Caio Claudio Marcello, tribunus plebis, Pompeio primum ac senatui favere, mox Cæsari pariter ac Pompeio adversari visus est, animo tamen ad Cæsarem inclinans: hunc demum, grandi corruptus pecunia, libere contra consules ipsamque rempublicam defendendum suscepit. Unde Virgilius: 'Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem Imposuit.' Quapropter cum sæpe fieret de successore Cæsaris in senatu mentio, a Curione sic intercessum, ut nihil de provinciis consularibus potuerit hoc anno decerni.

Eodem anno, exacto tandem magistratu, relictaque urbe, Ravennam ad Cæsarem advolavit, Cæsarianæ dominationis velut signifer, civilisque incendii primarius satelles.

Jussus est a Cæsare in Siciliam cum tribus legionibus, eaque recepta, in Africam se conferre.

Anno 704. Coss. Caio Claudio Marcello, Lucio Cornelio Lentulo Crus, Juba rex Mauritaniæ, idemque factionis Pompeianæ fautor, Curionem oderat, quod tribunus plebis regnum ipsius in provinciæ formam redigere voluisset: hanc injuriam ut ulcisceretur, ultimam ei cladem moliri statuit: et certe Curio secundis aliquot præliis in Africa contra Pompeianos usus, et ab exercitu dictus Imperator, in fraudem inductus est: cum enim aliquando prodiisset in aciem quasi cum Suburra Jubæ præfecto, parvaque manu pugnandum sibi foret, ab ipso rege totoque exercitu ex improviso circumfusus, impetum non sustinuit.

Ubi Domitius præfectus equitum rem desperatam videt, Curionem hortatur, ut fuga saluti consulat, se ab eo non discessurum pollicitus: at ille: 'Egone, amisso, quem a Cæsare acceperam, exercitu, in ejus conspectum unquam revertar?' Sic prælians interficitur, ut imprudentiæ culpam glorioso interitu utcumque pensaret.

MARCUS CURIUS.

M. Curius, e Curia consulari gente, optime semper in Ciceronem ac rempublicam animatus, quæsturam urbanam exercuit anno U. C. 691. Coss. Julio Silano, et Licinio Murena, quadriennio post ad tribunitiam dignitatem evectus, Coss. Cornelio Lentulo Spinthere, et Quinto Cæcilio Metello Nepote, suam quoque operam auctoritatemque adhibuit, ut Tullius ab exilio revocaretur; quod Cicero ipse in oratione post reditum in senatu, honorifice testatur. Desperata libertate, ob Cæsaris et Pompeii dissidium, in Græciam se contulit, ut literarum studiis, bello procul, tranquille et tute vacaret.

TREBONIUS ET DOLABELLA.

Dolabella splendore generis Trebonio superior, variis ambo dignitatum gradibus, familiaritate Cæsaris, et ingrati vicissim erga Cæsarem animi vitio, turbulenta mente, infelici demum vitæ exitu prope pares.

Tribunatum uterque gessit publicæ tranquillitati propemodum exitia-

[a] Velleius, Plutarchus, Cicero.

lem, anno 698. Coss. Cn. Pompeio Magno II. Marco Licinio Crasso II. C. Trebonius asper ad hunc honorem evectus, legem tulit, qua sancitum est, ut Cn. Pompeius Hispanias duas, M. autem Crassus Syriam, et Parthicam expeditionem in quinquennium obtinerent, bellique essent in sua quisque provincia, ac pacis arbitri. Auctor idem fuit, ut Cæsari Galliarum administratio in aliud quinquennium prorogaretur. Exacto tribunatu, in Galliam Cæsari legatus abiit; ortaque civili discordia, prætor urbanus extra sortem creatus est, anno 705. Coss. Caio Cæsare II. Publio Servilio Vatia Isaurico.

Victis in Hispania Pompeii liberis, Cæsar quartum sine collega consulatum iniit; sed eodem deposito, sibi in residuos anni menses Q. Fabium Maximum et Trebonium subrogavit, anno 708.

Mortuo Cæsare, cujus et ipse percussor Trebonius fuit; cum Asiam, anno 709, a senatu proconsul obtinuisset, a Dolabella Smyrnæ crudeliter occisus est, quæstione primum tormentis habita pecuniæ publicæ; deinde cervicibus fractis, abscisso capite, quod affixum gestari in pilo, reliquum corpus trahi, atque laceratum in mare abjici jussit.

Sic primus e conjuratis, suæ erga Cæsarem perfidiæ pœnas Trebonius dedit; 'vir,' teste Velleio, 'adversus Cæsaris merita ingratissimus, particepsque cædis ejus, a quo ipse in consulare profectus fastigium fuerat.'

P. Cornelius Dolabella, M. Ciceronis gener, Cæsari familiaris, malorum consiliorum auctor, ejusdemque contra rempublicam defensor acerrimus: procax, temerarius, novarum rerum appetens; cum grandem pecuniam deberet, a patriciis transivit ad plebem, ut assequi tribunatum posset.

Hanc porro dignitatem adeptus, anno U. C. 706. Caio Julio Cæsare dictatore II. M. Antonio magistro equitum:[a] ac lege de novis tabulis, seu de ære alieno rescindendo promulgata, maximos absente Cæsare excitavit Romæ tumultus. Id Cicero scribens ad Atticum, sæpe conqueritur, II. 12. 'Quod me audis fractiorem esse animo, quid putas? cum videas accessisse ad superiores ægritudines, præclaras generi actiones?' εἰρωνικῶς· nam Dolabellæ actiones turpissimæ erant. Epist. 14. 'Omnium conspectum horreo, præsertim hoc genero;' id est, tam turpi, tam perdito, tam flagitioso, qui Cæsarem instigabat, ut vel Pompeianorum bona proscriberet, vel tabulas novas poneret.

Ter contra cives pugnasse idem Cicero testatur Philip. II. 75. 'Ter depugnavit Cæsar cum civibus, in Thessalia, Africa, Hispania; omnibus affuit his pugnis Dolabella, in Hispaniensi etiam vulnus accepit: si de meo quidem judicio quæris, nollem; sed tamen etsi consilium a principio reprehendendum, laudanda constantia.'

Cæsar ad expeditionem Parthicam brevi profecturus, consulem in reliquum tempus anni Dolabellam designaverat, anno U. C. 709. Coss. Caio Julio Cæsare V. M. Antonio: qui, Cæsare paulo post occiso, dignitatem ejus, ac fasces invasit, licet nondum prætorius erat, nec viginti quinque annos natus.

Tum libertatis derepente factus assertor, erectam Cæsari columnam, inscriptamque, 'Parenti Patriæ,' evertit, seditionem a perditis de plebe hominibus excitatam compressit; ex illa autem seditiosorum manu, qui li-

[a] Consules in reliquum anni tempus fuerunt Quintus Furius Calenus, Publius Vatinius.

beri erant, de saxo Capitolino dejecti sunt, servi in crucem acti. Incredibile, quantis hoc factum laudibus a Cicerone celebretur. Phil. I. 'Quem potes recordari, Dolabella, in vita tibi illuxisse diem lætiorem, quam eum, expiato foro, dissipato cursu impiorum, principibus sceleris pœna affectis, te domum recepisti?'

Anno sequente, coss. Hirtio, et Pansa, cum Syriam, invito senatu, ac Trebonio crudeliter necato, occupasset, reipublicæ hostis, allaborante præsertim Tullio, judicatus est: Syria Cassio decreta, qui Dolabellam Laodiceæ obsessum, desertum a ceteris, a seipso desperatum ad mortem adegit.

CNEIUS DOMITIUS.

Cneius Domitius, filius, ut multi autumant, Lucii Domitii Ænobarbi, quem Cæsar suis infestissimum consiliis expertus est, Pompeianam cum patre factionem secutus, post cladem Pharsalicam, patrisque interitum, in Italiam, positis armis, rediit; incertum animi, afflictumque confirmat Cicero, et hortatur, ut se sibi, parentique suæ (erat hæc Porcia, Marci Catonis soror) incolumem, salvumque conservet.

TITUS FADIUS.

T. Fadius, vel, ut aliis placet, T. Fabius, vir novus et obscuro genere, majores magistratus, quos plerique familiæ splendori debent, virtute sua consecutus est. Ciceronis amicus et quæstor, statim atque tribunitiam potestatem obtinuit, anno U. C. 696. Coss. P. Cornelio Lentulo Spinthere, Q. Cæcilio Metello Nepote, nervos in ea re contendit omnes, ut Ciceronem patriæ restitueret. Videtur adversatus esse Pompeio, et hujus auctoritate in exilium pulsus; quod cum inique ferret, multa Tullius colligit, quæ Fadium consolari et ejus animum confirmare possint.

TITUS FURFANIUS.

T. Furfanio post præturam Siciliæ provincia cum exercitu decreta est, anno U. C. 703. Coss. L. Æmilio Paulo, Caio Claudio Marcello, in quam dicitur summa cum auctoritate singularem detulisse clementiam; gravis nemini, in omnes officiosus.

CAIUS FURNIUS.

Anno U. C. 703. Coss. Æmilio Paulo, Caio Claudio Marcello, C. Furnium tribunitia ornatum potestate declarat Cicero: nam superiore anno, cum proconsul abiret in Ciliciam, et Atticum ex itinere literis rogaret, ne pateretur provinciam sibi ultra annum prorogari; addit se idem hoc Q. Hortensio et Furnio, quem sciebat anno insequenti futurum tribunum plebis, mandasse.

Anno 717, proprætor Asiam obtinuit, qui L. Munatii Planci legatus in Gallia fuerat anno 710. Majorem autem prætura dignitatem non adeptum declarat his verbis Eusebius in Chronico: 'Furnii,' inquit, 'pater et filius clari oratores habentur, quorum filius consularis ante patrem moritur.' Anno 731, legatus Augusti rebellantes Cantabros ad internecionem prope delevit.

SERVIUS GALBA.

Ser. Galba, nobili Sulpiciorum oriundus stirpe, nepos fuit, auctore Suetonio, illius Galbæ suæ ætatis eloquentissimi; proavus autem Galbæ Imperatoris. Cæsaris in Gallia legatus fuerat; sed consulatus repulsam indigne passus, in Cæsarem ipsum cum Bruto et Cassio conjuravit.

QUINTUS GALLIUS.

Q. Gallius prætor urbanus ab Imperatore Cæsare, tum consule, Africam provinciam impetraverat; visusque malo dolo agere, a collegis præ-

tura summotus est. Domum ejus diripuit populus: senatus capitalem in eum protulit sententiam: Cæsar eum jussit ad fratrem M. Gallium abire, qui nave conscensa, nusquam postea comparuit. Sic de illius obitu Suetonius, II. 27. ubi impotentiam Augusti et crudelitatem describit: 'Et Q. Gallium prætorem,' inquit, 'in officio salutationis tabulas duplices veste tectas tenentem, suspicatus gladium occulere, nec quicquam statim, ne aliud inveniretur, ausus inquirere, paulo post per centuriones et milites raptum e tribunali servilem in modum torsit, ac fatentem nihil jussit occidi, prius oculis ejus sua manu effossis,' &c. Interfectus est A. U. C. 710. triumviris Octavio Cæsare, Antonio, et Lepido. Consule epistolam 4. lib. VIII.

P. CORNELIUS LENTULUS SPINTHER.

Publius Lentulus, e patricia Corneliorum gente, Spintheris ideo cognomen habuit, quod, cum ludis præesset, prodierit in scenam comœdus hoc nomine, sic ei vultu similis, ut alter ab altero secerni vix posset.

Ædilis factus anno U. C. 690. Coss. Marco Tullio Cicerone, et Caio Antonio, scenam purpureis vestibus, argenteoque apparatu primus decoravit, exhibuitque ludos ea magnificentia, ut Crassos ac Lucullos, et quotquot ædilitio prius munere functi erant, omnes longe superarit. Patriam prope labentem fulcire visus est, vel gentis suæ damno, dum Lentulum Suram, ex eadem secum familia, Catilinariæ reum conjurationis, et capite damnandum, in custodiam ipse tradidit, Ciceronis in omnibus fidelis administer, a quo propterea suorum consiliorum particeps, et periculorum socius appellatur.

Anno 694. Coss. Caio Julio Cæsare, et Marco Calpurnio Bibulo, ex prætura Hispaniam adeptus eo se contulit, unde post Romam, consulatum ut peteret, reversus est, cum jam Cicero rogatione Clodia, impellente clam Cæsare, connivente Pompeio, Italia pulsus exularet.

Anno 696, consul, collega Quinto Cæcilio Metello Nepote, in restituendo Cicerone multum feliciterque laboravit; palam professus, nihil prius acturum in senatu, quam de tanti viri reditu et salute peractum esset; vel hoc facto optime de patria meritus, qui patriæ parentem conservarit.

Anno post, Coss. Cneio Cornelio Lentulo Marcellino, et Lucio Marcio Philippo, in Ciliciam missus, provinciam hanc, cui Cyprus erat addita, per triennium dicitur administrasse; quo tempore rex Ptolemæus, quem Ægyptii ob tyrannidem ejecerant, a senatu petiit, ut restitueretur; hoc sibi munus deferri Lentulus ardenter cupiebat, utque Lentulo deferretur summo labore Tullius contendit; sed irrito conatu, tum regis ambitione, qui reductionem suam Pompeio Magno demandari, id utique sibi gloriosum putabat fore; tum ipsius Pompeii artibus, qui licet in speciem Lentulo faveret, clam tamen per amicos operam dabat, ut reducendi Ptolemæi provincia sibi traderetur. Hanc in rem plura nunc eloqui nihil necesse, cum epistolæ primi libri ferme omnes unum hoc argumentum tractent: jam vero quibuscum hostibus in Cilicia conflixerit, incertum est; at Imperatorem ab exercitu appellatum, et siquidem triumphavit, res triumpho dignas, qualescumque fuerint, gessisse constat.

Anno 704. Coss. Caio Claudio Marcello, et Lucio Cornelio Lentulo Crus, in civili discordia Pompeio adhæsit, a quo delectus est, ut Asculum, et Picenum, cum decem cohortibus tueretur; sed repentino Cæsaris adventu, suorumque defectione territus, surripuit sese, Corfiniumque magnis

itineribus ad Domitium contendit: ibi cum Cæsaris in potestatem devenisset, veniam precatus est, veterem amicitiam, et illius in se beneficia sane maxima commemorans; per eum quippe venerat Lentulus in pontificum collegium, Hispaniam proprætor obtinuerat, et ad consulatum faciliores habuerat aditus.

His beneficiis cumulum humanitate sua Cæsar addidit; neque enim modo Lentulum abire incolumem passus est, sed facta insuper abeundi quo vellet potestas: secessit ille Puteolos, inde post aliquanto navigaturus in Græciam, ut se Pompeio rursum conjungeret.

P. CORNELIUS LENTULUS SPINTHER.

Publii Lentuli Spintheris, qui Ciceronem restituit, filius, in Asiam extra ordinem anno U. C. 709. Coss. Antonio, et Dolabella, a senatu missus est, ut colligeret reipublicæ vectigalia, provinciamque præsidiis, Dolabella hoste judicato, firmaret. Occiso Cæsare, semet ultro conjuratis adjunxit, hujus facinoris participem se gloriatus, quod quidem alii fecere cum illo; sed postmodum, diverso mortis genere, non secus atque conjurati omnes, a Cæsarianis oppressi, interierunt.

LEPTA.

Lepta, vigilans homo, et acer, cujus industriam in rebus gravissimis Tullius adhibuit. Cum Cæsar, devictis in Hispania Pompeii liberis, rempublicam unus regeret, ejus sibi conciliare gratiam, et inter domesticos obtinere locum, omni ope conatus est; an felici exitu, non mihi constat.

QUINTUS LIGARIUS.

Q. Ligarius, pro quo Ciceronis extat oratio, (quam consule) legatus in Africa C. Considio proconsuli, ibidem bello civili remansit. Infesto fuit in Cæsarem animo; eum vicissim Cæsar capitaliter oderat, perpetuoque statuerat exilio multare; verumtamen Ciceronis oratione delinitus, veniam Ligario et in patriam reditum concessit.

LUCIUS LUCCEIUS.

Lucius Lucceius eximia fuit integritate morum, singulari eruditione, neque minori orationis elegantia, mansuetudinis laude præsertim cumulatus; historiarum, quæ tamen injuria temporum exciderunt, politissimus scriptor; vel hoc ipso nomine faciendus plurimi, quod illum Tullius maximi faceret, rerumque a se gestarum auctorem habere ardentissime cuperet.

SERVIUS SULPICIUS RUFUS, ET MARCUS CLAUDIUS MARCELLUS.

Ser. Sulpicius Rufus, et M. Claudius Marcellus consules eodem anno, U. C. 702, sine vi, sine largitione creati sunt: generis ambo splendore clari; ille antiquissima Sulpiciorum stirpe, multis consulatibus inclyta; hic gente Claudia, quam dictaturis quinque, censuris septem, triumphis sex, duodetriginta consulatibus nobilitatam esse, in Tiberii vita Suetonius tradit: et ne quid ad gloriæ similitudinem deesset, utraque demum imperatoriam dignitatem adepta.

Ille, quod juris civilis scientia floreret, jurisconsultus; hic ob eloquentiam orator appellatus est: [a] tractabili Sulpicius, et facili ingenio; paulo vehementiori Marcellus: libertatis ex æquo studiosi; sed ille pacis conditionibus, hic libertatem armis contra Cæsarem tuendam censebat.

[a] Cicero.

Marcellus, inito magistratu, Galliarum administrationem ante legitimum tempus adimere Cæsari conatus est, simul et potestatem, quam ei populus permiserat, ut consulatum absens peteret: restitit ei collega Sulpicius, quod iniquum putaret ea rescindi, quæ populus jusserat, idque belli civilis occasionem fore intelligeret: hic leniori sententia, sibi, et reipublicæ consulebat; severiorem ille secutus, se, et rempublicam funditus perdidit; vicit enim ejus opinio, et concordiæ spes omnis erepta.

In bello civili Sulpicius a Cæsare contra Pompeium, Marcellus a Pompeio contra Cæsarem stetit; alter Cæsarianam factionem amplexus, quod firmior; Pompeianam alter, quod honestior videretur.

Anno 707. Coss. Caio Julio Cæsare III. et M. Æmilio Lepido, post victum in Thessalia Pompeium Sulpicius Achaiæ, et beneficio Cæsaris, et nomine præfuit, non tam lætus privato bono, quam publica calamitate solicitus: in exilium Marcellus ultro discessit, ne vel supplex ad Cæsarem accedere, quod imbecilli animi; vel bellum in Africa cum aliis renovare cogeretur, quod imprudentis esse censebat.

Sulpicius, qua valebat apud Cæsarem auctoritate, totam in id contulit, ut miseris civibus gratificaretur; unum id cogitabat in exilio Marcellus, ut philosophiæ, sibique vacaret: ille in alienis calamitatibus, misericordia; hic in suis propriis, patientia spectatus.

Marcello statutum erat procul a patria deinceps vivere; at precibus, et consilio Ciceronis adductus, ad Cæsaris clementiam confugit; jamque Romam, impetrata venia, redibat, cum a Magio quodam cliente suo interfectus est.

Anno 710. Sulpicius in legatione ad Antonium pro rebus publicis obita, ætate jam grandis, interiit.

CAIUS CLAUDIUS MARCELLUS.

Tres Marcelli; unus Marci, duo Caii prænomine, per triennium deinceps consulatum gessere; primum Marcus, cum Sulpicio anno U. C. 702. quibus consulibus in provinciam Cicero discessit: deinde anno 703. cum L. Paulo Caius, Marci non frater germanus, sed patruelis; hisque consulibus Cicero, absoluto imperio, Romam e Cilicia reversus est. Tertio tandem anno, id est urbis 704. belli civilis primo, alter Caius, Marci biennio ante consulis frater germanus, cum L. Lentulo; cujus anni primis diebus Cicero proconsul ad urbem accessit, ut triumphum peteret. Hic ille est Caius, qui ex Octavia, minore Augusti sorore, duas Marcellas reliquit, illumque Marcellum, qui jam ædilitius in spem imperii adolescebat, cum immatura morte sublatus est.

MARCUS MARIUS.

Suspicatur Corradus hunc esse M. Marium Gratidianum, qui Quinti fratris in Asia legatus fuit, et cognatione cum Ciceronibus conjunctus.

CNEIUS MATIUS.

Cn. Matius multiplicis vir doctrinæ, de quo, ni fallor, A. Gellius Noct. Att. VI. 6. quem consule.

CAIUS MEMMIUS GEMELLUS.

Hic ille est, opinor, qui L. Lucullum, ex Mithridatica expeditione redeuntem, die ad populum dicta, triumphare aliquamdiu prohibuit, anno U. C. 690. Coss. M. Tullio Cicerone, et Caio Antonio.

Anno U. C. 695. Coss. L. Calpurnio Pisone, Aulo Gabinio, præturam adeptus Vatinium in jus vocavit, ob gestum seditiose magistratum, legesque contra auspicia moremque majorum factas; quin etiam ad senatum retulit, ut C. Cæsar, qui superiore

anno consul fuerat, actorum suorum rationem reddere cogeretur; sed quæstionem cum exercere vellet in Vatinium, vi de tribunali deturbatus aufugit.

Post triennium cum Appio et Ænobarbo consulibus, obtinendi consulatus gratia, turpi pactione coivit, eodemque anno de ambitu accusatus damnatusque, Athenas in exilium profectus est.

Memmia gens plebeia fuit, quam a Mnestheo Æneæ socio originem duxisse auctor est Servius.

QUINTUS METELLUS CELER.

Q. Metellus Celer ex illustri Cæciliorum gente, quæ licet plebeia, reliquas tamen, si Corneliam exceperis, rerum gestarum splendore æquavit.

Anno U. C. 690. prætor urbanus Ciceronem consulem ad opprimendum Catilinam enixe juvit: nam Piceno præfectus e conjuratis plurimos conjecit in vincula, et Catilinæ in Transalpinam Galliam properanti omnes interclusit aditus; unde a Tullio rerum a se gestarum socius appellatur. Ex prætura Galliam adeptus est, adjuvante Cicerone ipso, qui provinciam hanc deposuerat, biennioque post consul creatus, in eo magistratu ita se gessit, ut Cicero ad Atticum scribens, virum bonum et consulem egregium vocet.

Hujus uxor Clodia fuit, P. Clodii soror, a quo dicitur veneno sublatus interiisse.

QUINTUS CÆCILIUS METELLUS NEPOS.

Q. Cæcilius Metellus Nepos, Celeris, de quo supra, frater, cum prætor esset, anno U. C. 693. Afranio, et Metello Celere Coss. legem de portoriis in urbe et Italia tollendis tulit; lex bonis accepta, etsi legislator ipse displiceret, cui ob seditiose gestos priores magistratus infestus erat senatus.

Ciceronem penitus oderat; sed factus consul anno 696. ei reconciliatus est, operamque dedit cum Lentulo Spinthere collega suo, ut ab exilio revocaretur.

PUBLIUS NIGIDIUS FIGULUS, ET M. TERENTIUS VARRO.

Ciceronis ætas præstanti viros eloquentia paucos tulit; multiplicis autem doctrinæ, inquit Gellius, babuit columina M. Varronem et P. Nigidium; sic tamen ut primas eruditionis adeptus sit Varro, Nigidius Varroni proximus accedat: ille stylo dilucidiori scripsit; obscurus hic et subtilis: quare Varronis opera in medio posita sunt, et in usu communi; Nigidii subtilitas a plerisque negligitur. Laude dignior uterque; Varro quidem, si limatius; alter vero, si clarius scripsisset.[a]

Utriusque tamen scientia pluribus veterum testimoniis celebratur. Nemo unquam, teste Lactantio, non Romæ modo, sed ne quidem in Græcia, Varrone doctior extitit: ætatem patriæ, inquit Tullius, descriptiones temporum, domesticamque disciplinam, sedem regionum, divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuit; tam multa eum legisse testatur divus Augustinus, ut mirum sit aliquid ei ad scribendum superfuisse temporis; tam multa scripsisse, ut ea vix a quoquam legendo percurri possint. Sed neque prætermitti silentio debet Quintiliani de eodem judicium; qui doctissimum hunc, scientissimum antiquitatis, Latinis Græcisque rebus eruditum affirmat, ut nihilominus majori sit ad scientiam, quam ad eloquentiam adjumento.

Tantæ eruditioni laus quoque mi-

[a] A. Gellius, Suetonius, Cicero.

litaris accessit; bello quippe Piratico Pompeii legatus coronam navalem ea ætate celeberrimam obtinuerat; ejusdem postea partes secutus, eandem in Hispania legationem obiit; sed tradito Cæsari exercitu, imperiique depositis insignibus, ad doctrinam totum se contulit, tanta celebritate nominis sui, ut bibliothecis tum comparandis, tum dirigendis, operam ejus Cæsar feliciter adhibuerit. A triumviris deinde proscriptus, amicorum et Fusci inprimis Caleni studio incolumis servatus est.

P. Nigidius ex eo Figuli cognomen accepit, quod interroganti cur gemini eodem tempore in lucem editi diversa conditione nascerentur, exemplum rotæ a figulo maxima rapiditate revolutæ attulerit, ut diversam eodem temporis puncto cœli affectionem ex celerrima conversione et incredibili motu probaret.

Ejus quoque varia et admirabilis rerum cognitio in fama est; astrologica scientia præstitisse scribit Dio, lib. XLV. imperiumque prædixisse Octavio Augusto, eo ipso quo natus est die, unde Lucan. I. 639. 'At Figulus, cui cura Deos, secretaque mundi Nosse fuit,' &c. Maximus rerum indagator vocatur apud Macrob. Saturn. II. 12. Verum ad Nigidii laudem nihil illustrius, quam quod narrat Cicero in procemio libri de Universitate: 'Fuit,' inquit, 'vir ille cum ceteris virtutibus, quæ quidem dignæ libero essent, ornatus omnibus, tum acer investigator et diligens earum rerum, quæ a natura involutæ videntur. Denique sic judico, post illos nobiles Pythagoreos, quorum disciplina extincta est, quodam modo, hunc extitisse qui illam renovaret.'

Senatores ambo fuerunt, primariisque in republica dignitatibus inclyti: ædilitate plebis et prætura Varro donatus est; prætura et tribunatu Nigidius: amicissimus uterque Ciceroni, Pompeii uterque adversus Cæsarem defensor: ille demum, anno U. C. 725. Coss. Imperatore Augusto, et M. Agrippa, annos nonaginta natus interiit, eundemque videndi fecit, et scribendi modum: Nigidius a Cæsare veniam cum non impetrasset, in exilio mortuus est, anno 708. Caio Julio Cæsare quartum consule, sine collega.

CAIUS OPPIUS.

C. Oppius, Cæsari familiaris amicus, quique res ejusdem absentis cum Balbo curabat, a nonnullis creditur auctor operum, quæ ab aliis Hirtio tribuuntur.[a] Huic summa erat, si Tullio credimus, et in consilio capiendo prudentia, et in dando fides.

PAPIRIUS PÆTUS.

Papirius Pætus, quorum majores summis in republica honoribus perfuncti sunt, lepido fuit et polito ingenio, amabili, ut ait Tullius, indole, et in omni genere jucunda, quique imaginem antiquæ et vernaculæ festivitatis egregiæ repræsentaret.

LUCIUS PAULUS.

Æmiliæ gentis patriciæ, quem cum Cæsar suis infensissimum partibus intelligeret, mille et quingentis talentis ad se traduxit; sed eatenus tantum ut non adversaretur.

CNEIUS PLANCIUS.

Cn. Plancius, L. Apuleii in Macedonia quæstor anno U. C. 695. Coss. Calpurnio Pisone Cæsonino, et Aulo Gabinio Nepote, equestri natus est familia, cujus pater publicanus, avus, majoresque omnes, equites Romani: nemo Ciceroni constantior amicus; solus enim ex magistratibus hujus anni exulem illum excepit, ju-

[a] Velleius, Plutarchus.

vit, tutatus est; Dyrrachium usque missis obviam lictoribus processit, peramanterque susceptum Thessalonicam perduxit. Ejus in se beneficia passim fatetur Cicero: illum sui capitis custodem appellat, additque, omnibus provincialibus ornamentis commodisque depositis, totam suam quæsturam in eo sustentando et conservando collocasse; idcirco etiam ex senatusconsulto gratias Plancio fuisse actas testatur.

Anno 697. Coss. Cn. Cornelio Lentulo Marcellino, et Lucio Marcio Philippo, cum esset plebi ob suavitatem morum acceptissimus, tribunitiam dignitatem ex quæstura statim obtinuit; cujus magistratus frequenter fit a Cicerone mentio in ea oratione, qua reum ambitus eundem defendit. Biennio post ædilis curulis creatus est.

LUCIUS MUNATIUS PLANCUS.

L. Munatius Plancus, frater hic fuit T. Planci Bursæ, qui graves cum Cicerone inimicitias gessit; reipublicæ ac D. Bruti contra Antonium aliquamdiu defensor: destituta tandem republica, ad Antonium cum Asinio Pollione transiit. Vell. lib. II. 'Plancus dubia, id est sua fide, diu quarum esset partium secum luctatus, ac sibi difficile consentiens, et nunc adjutor D. Bruti, mox ejusdem proditor.'

Anno U. C. 709. Coss. C. Julio Cæsare V. Marco Antonio, Galliam ulteriorem cum tribus legionibus obtinuit, in qua Lugdunum paulo post condidisse ab Eusebio traditur.

In ipso quasi funestissimæ proscriptionis æstu, duos Roma, dum undique cadaveribus inquinata erat, triumphos videre, et in summo luctu lætitiam simulare coacta est. Anno U.C. 710. Lepidus ex Hispania triumphavit, ex Gallia vero Plancus: sic enim imperatum est a triumviris: 'Sacris omnes, et epulis dent hunc diem: qui contra fecerit, proscriptus esto.' Itaque solenni pompa invectus est in Capitolium Lepidus, cum interim proscriptorum diriperentur ædes, et eorum bona sub hasta publice venderentur. Biduo ante triumphaverat ex Gallia Plancus; quam ob causam incertum est; at Velleius utriusque sic meminit: 'Nec Planco defuit gratia ad impetrandum, ut frater ejus Plotius proscriberetur, eoque inter jocos militares, qui currum Lepidi Planciqne secuti erant, inter execrationem civium usurpabant hunc versum: 'De Germanis, non de Gallis, duo triumphant consules.'' Lepidus enim fratrem L. Paulum proscripserat, qui tamen ad Brutum evasit: Plancus vero Cn. Plotium, qui delitescens in agro Salernitano proditus et occisus est. Consules autem erant Lepidus et Plancus in sequentem annum designati, Lepido scilicet in locum D. Bruti suffecto.

Censuram Plancus obtinuit sub Octavio, cui persuasisse referunt ut Augustus appellaretur.

CAIUS ASINIUS POLLIO.

Anno U. C. 709. Coss. C. Julio Cæsare V. Marco Antonio, cum Cæsar Parthicam expeditionem meditaretur, et magistratus per triennium creasset, provinciis quoque rectores dedit, aliis quidem alios; Lepidum autem citeriori Hispaniæ, Asinium ulteriori, qui vivo adhuc Cæsare, in provinciam discessit.

Post Cæsaris necem, contra Antonium aliquamdiu pro republica stetit; sed ubi Antonius, Lepidus, Octavius, inito inter se fœdere conjuncti sunt, ad eorum partes cum duabus legionibus se contulit, primum fortunam secutus, deinde amicitia quoque permotus Antonii. Vell. lib. II. 'Asinius Pollio, firmus proposito, et Julianis partibus fidus, Pompeianis ad-

versus, exercitum Antonio tradidit.'

Vir nominis sui princeps, eloquentiæ laude, Augusti Cæsaris amicitia, dignitate consulari, Virgilii præconiis, censuræ literariæ severitate, relato de Dalmatis triumpho celeberrimus, omnium horarum homo, seriis, utpote jocisque pariter accommodatus; invidus laudi Ciceronis, et vitiorum, quotquot in ejus scriptis deprehenderat, censor assiduus.

Antonio ad pugnam Actiacam fidus; Cæsare enim, ut ad bellum veniret, hortante, 'Mea,' inquit, 'in Antonium merita majora sunt, illius in me beneficia notiora; itaque discrimini vestro me subtraham, et ero præda victoris.'

Primus Romæ bibliothecam aperuit, in eaque Marci Varronis imaginem viventis posuit: res Græcorum ab eo Latine scriptas, Suidas auctor est: leporum ac facetiarum pater a Catullo appellatur. Eum a bello civili scribendo deterret Horatius II. Od. 1. 'Periculosæ plenum opus aleæ tractas,' &c.

Ad extremum pæne Augusti principatum vixisse Tacitus affirmat; e vita discessit in villa Tusculana anno ætatis octogesimo.

CNEIUS POMPEIUS MAGNUS.

Cn. Pompeii plebeia domus, patriciarum nulli, tum dignitatibus, tum maximis bellis egregia cum laude confectis, inferior extitit. Ejus pater 'Strabo' dictus, ac bello sociali consul, præcipuum adversus Latinos victoriæ decus meruit; vir propria virtute conspicuus, filii tamen virtutibus et gloria longe illustrior.

Redeunti ex Africa, anno U. C. 673. Coss. Lucio Cornelio Sylla Felice, Q. Cæcilio Metello Pio, ubi regem Hiarbam, Syllanis infensum partibus, vicerat; Sylla ipse tum dictator, summusque reipublicæ moderator ac dominus, processit obviam, palamque 'Magnum' salutavit: eidem, licet adhuc equiti, et quatuor duntaxat supra viginti annos nato, concessum est ut solenni pompa triumpharet.

Anno 682. Coss. Cn. Aufidio Oreste, et Pub. Cornel. Lentulo Sura, confecto feliciter bello Sertoriano, et servili prorsus extincto, Romanus iterum eques triumphavit; toties Imperator antequam miles.

M. Licinius Crassus, et Cn. Pompeius consules creati sunt anno 683. ille prætorius, hic ne quæstorius quidem: cognomen utrique singulare, huic, 'Magni,' illi vero, 'Divitis.' Tribunos plebis, nocendi potestate per Syllam privatos, ambo restituerunt, maximo tandem et reipublicæ et ipsius Pompeii damno.

Anno 686. Coss. Caio Calpurnio Pisone, Marco Acilio Glabrione, extraordinarium a Gabinio tribuno plebis imperium nactus, piratas, qui a Mithridate solicitati, maria omnia et oras infestabant, brevissimo tempore perdomuit.

Anno 692. Coss. Marco Pupio Pisone Calpurniano, Marco Valerio Messala Nigro, Ciliciæ ac Bithyniæ administratio, cum Mithridatica expeditione, Pompeio delata est, summaque in omnes exercitus, quotquot essent extra Italiam, potestas nemini ad hunc usque diem concessa: bellumque ejus auspiciis et virtute terminatum est, quod annos quadraginta durasse Florus affirmat. Sic Romano imperio incredibiliter amplificato, cum jam antea Pompeius de Europa atque Africa triumphasset, Asia demum subacta, de universo orbe triumphasse visus est.

Anno 696. Coss. Publio Cornelio Lentulo Spinthere, Quinto Cæcilio Metello Nepote, cum annonæ summa esset caritas, et frumenti inopia Romana plebs laboraret, Pompeio per quinquennium omnis potestas rei fru-

mentariæ toto orbe terrarum, credita est, addita classe, exercitu, et majori in provinciis imperio, quam esset eorum, qui tum illas regerent; nec multo post, qua singulari erat industria, et sedulitate, navibus pelagum; urbem, Italiamque frumento implevit.

Anno 698. Pompeius, et Crassus, alterum hoc anno consulatum adepti, cum jam libertati publicæ perniciem ambo meditarentur, hos ferme duntaxat ad reliquas dignitates admitti passi sunt, quos suorum consiliorum fautores cognovissent; Pompeio utraque Hispania, Syria Crasso cum Parthica expeditione in quinquennium assignata est.

Clodianam cædem cum maxima rerum perturbatio excepisset, nihil tutius senatui visum est, quam ut uni Pompeio, cujus erat maxima auctoritas, pari moderatione conjuncta, urbis regimen attribueretur; quare anno 701. consul tertium sine collega renuntiatus, ac dictatoria propemodum armatus potestate, rempublicam solus, legibus, et armis aliquamdiu administravit; qui tamen, ut invidiam delatæ sibi monarchiæ vitaret, sua sponte in quinque menses anni extremos Quintum Metellum Scipionem socerum sibi in consulatu collegam adjunxit.

Anno 704. Coss. Caio Claudio Marcello, et Lucio Cornelio Lentulo Crus, statim atque civilis exarsit discordia, 'Magni' titulus in Pompeio consenescere visus est: cum enim sibi persuasisset, exercitum Cæsaris, diuturnis fessum laboribus, studiosumque patriæ, ad suas partes facile transiturum, nec delectus fecit, nec apparatus ad tantum bellum necessarios; audito deinde Cæsaris adventu, relicta turpiter Italia, in Græciam præpostere navigavit; ad Pharsalum tandem inconsulte congressus, victusque, suis de rebus illico desperavit, nec sapienter: Appianus enim tres exercitus commemorat ex Pompeianis reliquiis collectos, quos, inquit, suus imperator, Diis mentem adimentibus, neglexerat.

Anno 705. Coss. Caio Julio Cæsare II. Pub. Servilio Vatia Isaurico, incertus animi quid faceret, in Ægyptum abiit, ubi Ptolemæi jussu trucidatur, ætatis anno quinquagesimo nono. Corpus in littore ab ejus liberto combustum est, et in arena tumulatum; sic discordante secum in eodem viro fortuna, ut, cui modo ad victoriam terra defuerat, deesset ad sepulturam.

Egregia excelluit ac liberali forma, morum integritate, victus temperantia, affabilitate sermonis.[a] Nemo importune minus rogare, aut hilare magis largiri solitus, adeo ut in dandis beneficiis frontem serenam, gravem in accipiendis præ se ferret. Bello strenuus imperator, pace civis optimus; modo ut primus esset: orator mediocris, amicus constans, inimicus placabilis, nemo quisquam cetera omnia minus, gloriam autem magis concupivit: honorum appetens; sic tamen, ut eos sponte sibi deferri, non per vim occupare vellet, et, quos lubens inierat, iis moderate uteretur: ter consul, toties triumphalis; Romæ per seipsum, Hispaniæ per legatos, orbis pæne totius, victoriarum fama, dominus ac rector: profunda vir dissimulatione, aliud sentire solitus, aliud loqui; domi, civium deliciæ; foris, hostium terror, admiratio.

RUFUS.

Lucius Mescinius Rufus, Ciceronis in Cilicia quæstor, anno U. C. 702. Coss. Servio Sulpicio, Marco Marcello, de quo sic ipse Tullius ad Atticum scribens, 'Illud,' inquit, 'difficillimum relinquendus erat ex sena-

[a] Plutarchus, Velleius, Cicero.

tusconsulto, qui præesset; nihil minus probari poterat, quam quæstor Mescinius; nam de Cœlio nihil audiebamus.' Porro Rufi mores sibi displicuisse palam declarat, cum ineptum judicet, quem suo loco Ciliciæ præficiat: 'Quæstorem,' ait, 'nemo dignum putat, etenim est levis, libidinosus, sagax:' idque causæ fuit, quamobrem Cœlium, licet paulo ante suum e provincia discessum, advenisset, Rufo prætulerit. Reliquit tamen in Cilicia Mescinium, ut rationes conficeret.

Orta civili Cæsarem inter, et Pompeium dissensione, incertus animi quid faceret, per literas Ciceronem consuluit, a quo, opinor, adductus est, ut castra Pompeii, tam sua, quam reipublicæ causa, sequeretur.

MARCUS RUTILIUS.

Idem cum Cluvio, jubente Cæsare, munus exercuit; majorum suorum gloria commendatus; quos inter enituit Publius Rutilius Rufus, qui consulatum gessit anno urbis sexcentesimo quadragesimo octavo, ut Pighius habet; tum de vita sua, tum de bello Numantino scripsit; vir quo nemo Romæ extitit morum innocentia illustrior.

CNEIUS SALLUSTIUS.

Cneius Sallustius Marci Bibuli in Syria proconsulis quæstor fuit, anno U. C. 702. Coss. Servio Sulpicio Rufo, et Marco Claudio Marcello, quo Parthi Antiochiam obsidione cinxerunt.

PUBLIUS SERVILIUS ISAURICUS.

Cum summos in republica magistratus obiisset, consulatum tandem adeptus est anno U. C. 705. solusque Romæ dignitatem hanc exercuit, Cæsare in Macedonia contra Pompeium bellum gerente; ad eundem honoris pervenit gradum anno 712. cum proconsul Asiam prius gubernasset anno 706. quo scriptæ sunt ad eum Ciceronis epistolæ.

CAIUS SEXTILIUS RUFUS.

Ciceronis ad Sextilium epistola, aliquamdiu post Ciceronis e Cilicia reditum scripta est, postquam devicto Pompeio, et transmarinis provinciis in potestatem redactis, Cæsar, anno U. C. 706. dictatore Caio Julio Cæsare, Cyprum insulam quæstori Sextilio commisisset; quæ insula prius videtur Ciliciæ proconsulibus paruisse, ab eo tempore, quo a Catone provinciæ formam acceperat. Cæsare interfecto, classi sub Caio Cassio in Asia præfuit: quæ quidem omnia ex Tullii epistolis colliguntur.

PUBLIUS SEXTIUS.

Caii Antonii consulis Romæ, et in Macedonia proconsulis quæstor fuit: sic enim Tullius: 'Quæstor hic Caii Antonii, collegæ mei, judices, fuit sorte, sed societate consiliorum meus.' Et in eadem pro Sextio oratione: 'Par prope laus Publii Sextii esse debet, qui suum ita consulem observavit, ut et illi quæstor bonus, et vobis optimus civis videtur.' Ibidemque obiter narrat quæ Publius Sextius in hoc magistratu pro salute, et tranquillitate reipublicæ prudenter fortiterque gesserit, quemadmodum Capuam a conjuratis attentatam metu seditionis liberarit, maximumque postea, ad victoriam de Catilina referendam, momentum attulerit.

Anno U. C. 692. Coss. Pupio Pisone Calpurniano, Marco Valer. Messala Nigro, cum munus quæstoris exerceret in Macedonia, scripsit ad Ciceronem, petiitque, efficeret in senatu, ne sibi succederetur, cum tamen anni superioris exitu ad ipsum Ciceronem, ad Q. Fusium tribunum plebis designatum, amicosque ceteros aliter scripsisset: effecit itaque Cicero, ut Caio Antonio proconsuli,

et P. Sextio proquæstori, in hunc adhuc annum Macedoniæ prorogaretur administratio.

Anno U. C. 696. Coss. Publio Cornelio Lentulo Spinthere, Quinto Cæcilio Metello Nepote, tribunus plebis factus, junctis statim cum Milone studiis, legem de revocando Cicerone contra Clodiam promulgavit. 'Reliqui magistratus,' inquit Tullius, 'pæne omnes fuerunt defensores salutis meæ, ex quibus excellenti animo, virtute, auctoritate, præsidio, copiis T. Annius, et P. Sextius præstanti in me benevolentia, et divino studio extiterunt.' Fatetur insuper Cicero, bonis, clientibus, libertis, familia Sextii in calamitate se usum, ac sustentatum fuisse, non secus ac fratris; immo benevolentiam, et fidem suam, non solum animi dolore, sed etiam corporis vulneribus ostendisse Sextium: cum enim et ipse obnuntiaret consuli Metello ad templum Castoris, Clodianorum infestis armis circumseptus, tot plagis affectus est, ut semianimus in eodem loco remanserit.

PUBLIUS SEXTIUS.

Publius Sextius diversus est, ut plerique conjiciunt, ab eo, pro quo Tullius orationem dixit: primum quidem fuit ille, pro quo Ciceronis extat oratio, Lucii filius, non Publii, uti docet inscriptio epistolæ sextæ libri v. deinde Sextius Publii filius, quo tempore hanc Tullius epistolam scripsit, exulabat, judicio damnatus; alter vero non modo non statim post Alexandrinum bellum, sed etiam post devictos in Hispania Pompeii filios, lege Pompeia causam dixit; sed fratrem illius patruelem fuisse Pighius opinatur.

P. SILIUS NERVA.

Publius Silius Nerva post tribunatum, ac præturam, Bithyniam et Pontum proprætor administravit anno U. C. 702. Coss. Servio Sulpicio Rufo, et Marco Claudio Marcello. Cicero ad Atticum e Cilicia scribens, 'Thermum, Silium,' inquit, 'vere audis laudari; valde honeste se gerunt.'

Consulatum longe post gessit eodem anno (U. C. 731.) quo Augustus signa Crassi, et aquilas a Parthis recepisse traditur; Augusti tandem legatus Alpinas subegit gentes, Pannoniosque cum Noricis in Istriam incursantes, ad pacis conditiones adegit.

TERENTIA.

Terentia quater nupsit: Ciceroni, Sallustio historico, Messalæ Corvino, Vibio Rufo. Sic Dio, lib. LVII. A Cicerone eo nomine repudiata est, quod ejus domum ære alieno opprimi passa esset. Vixit centum et tres annos.

QUINTUS MINUCIUS THERMUS.

Anno U. C. 701. consule Cneio Pompeio Magno III. sine collega, Quintus Minucius Thermus ex prætura provinciam Asiæ proprætor sortitus est, eamque prorogato imperio diutius administravit. Vir consilio bonus, et prudens animo; summa integritate, gravitate, clementia, et singulari in miseros liberalitate: eo majori laude dignus, quod ex iis, qui provincias tum regebant, paucissimi avaritiæ, et crudelitatis crimine vacarent.

Anno U. C. 704. Coss. Caio Claudio Marcello, et Lucio Cornelio Lentulo, in bello civili Pompeii partes amplexus, Iguvium in Umbria cum quinque cohortibus obtinuit; verum perspecta Iguvinorum erga Cæsarem voluntate, et Curionis adventu cognito, cohortes ex urbe educit, et profugit; milites in itinere ab eo discedunt, et revertuntur. Lucanus: 'Iguvium, pulso, jam perdidit Umbria, Thermo:' sic enim forte melius ver-

sus ille legeretur, quam ut legitur vulgo, 'jusque sui pulso.'

TIRO.

Tullius Tiro de vita patroni sui Ciceronis, cujus libertus fuit, libros scripsit, quorum quartum citat Asconius Pedianus in oratione pro Milone. Gellius XIII. 9. 'Tullius Tiro,' inquit, 'Marci Ciceronis alumnus, et libertus, adjutorque in literis studiorum ejus fuit. Is libros complures de usu atque ratione linguæ Latinæ; item de variis atque promiscuis quæstionibus composuit. In his esse præcipui videntur, quos Græco titulo Πανδέκτας inscripsit, tanquam omne rerum atque doctrinarum genus continens.' Et VII. 3. 'Tiro autem Tullius Marci Ciceronis libertus, sane quidem fuit ingenio homo eleganti, et haudquaquam rerum, literarumque veterum indoctus.'

PUBLIUS TITIUS.

Publius Titius ille est, ut auguror, qui mortuo Cæsare, tribunatum gessit anno U. C. 710. ad quidlibet Octavio devotus, Cascæ collegæ suo magistratum per seditionem abrogavit; legem de triumviris reipublicæ constituendæ in quinquennium creandis per vim tulit; verum haud multo post diem obiisse traditur; idque, quod jamdudum observatum fuerat, exemplo confirmasse suo, neminem scilicet, qui collegam suum magistratu dejecisset, ei superstitem anni spatio vixisse.

CAIUS TITIUS RUFUS.

Quæstura, tribunatu, ædilitate plebis perfunctus, urbanam demum jurisdictionem sortitus est eodem anno, quo C. Curtius Peducænus prætor, ut vocant, peregrinus extitit; ad quem scripta est lib. XIII. ep. 59.

TORANIUS.

Caius Toranius Niger ad prætoriam dignitatem evectus est anno U. C. 692. Coss. Marco Pupio Pisone Calpurniano, Marco Valerio Messala Nigro, idemque videtur esse cum eo, qui senex, a proprio proditus filio, neci addictus fuit a triumviris, prætoriusque a Valerio Maximo appellatur; cujus hæc verba sunt, IX. 11. 'Hanc crudelitatem, cui nihil adjici posse videtur, Caius Toranius (de filio loquitur) atrocitate parricidii superavit: namque triumvirum partes secutus, proscripti patris sui prætorii, et ornati viri latebras, ætatem, notasque corporis, quibus agnosci posset, centurionibus edidit, qui eum persecuti sunt. Senex de filii magis vita, et incrementis, quam de reliquo spiritu suo solicitus; an incolumis esset, et an imperatoribus satisfaceret, interrogare eos cœpit. E quibus unus: Ab illo, inquit, quem tantopere diligis, demonstratus, nostro ministerio, filii indicio occideris: protinusque pectus ejus gladio trajecit. Collapsus itaque est, infelix, auctore cædis, quam ipsa cæde miserior.'

AULUS TORQUATUS.

Aulus Torquatus e Manlia gente antiquissima, cui Torquati cognomen a torque inditum est, quem Gallo singulari pugna victo Titus Manlius detraxit. Is de quo jam sermo est, civis erat optimus, gravitate morum, et sanctimonia præstans; omni laude, inquit Cicero, et honore dignissimus. Ex prætura (neque enim consul unquam fuit) Africam sortitus est, ibique impressa moderationis vestigia reliquit.

Pompeianæ factionis defensor in Græciam ante Ciceronem ipsum navigavit; exilio propterea cum bene multis aliis affectus est.

TREBATIUS.

Caius Trebatius Testa, jurisconsultus, divitiarum paulo appetentior, in Galliam discesserat, ut gratiam

iniret apud Cæsarem, ejusque auctoritate et opera rem augeret suam; sed cum aliunde quietam tumultu procul, et discrimine bellico, vitam agere mallet, summoque urbis desiderio teneretur, de sua illum sententia deducere conatur Cicero, pluresque per jocum super ea re literas ei scribit. Tradit Pighius, tribunum plebis fuisse anno septingentesimo sexto, Caio Julio Cæsare dictatore secundum.

TREBIANUS.

Nusquam comperi quis ille esset; nulla enim de Trebiano, nisi memoria me fallit, ab historicis mentio facta est; id duntaxat ex epistola ad eum scripta colligitur, non mediocrem inter Ciceronis amicos locum obtinuisse, cum quo Pompeii partibus contra Cæsarem adhæserat; quapropter in exilium pulsus, Dolabellæ tandem opera reditum in Italiam impetravit.

VALERIUS.

Valerius nulla re, quod sciam, præterquam Ciceronis amicitia, civilisque juris, etsi non apprime illud callebat, professione notus.

QUINTUS VALERIUS ORCA.

Quintus Valerius Orca prætura perfunctus anno U. C. 697. Coss. Cn. Cornelio Lentulo Marcellino, et Lucio Marcio Philippo, Africam obtinuit; quem paludatum Cicero, quod ejus etiam opera in patriam rediisset, prosecutus est. Idem postea Cæsaris legatus in Gallia, ejus in bello civili partibus adhæsit.

Primo belli civilis anno, U. C. 704. Coss. Claudio Marcello, Cornelio Lentulo, Sardiniam a M. Cotta relictam, Cæsaris jussu, una cum legione occupavit, ab eodemque deinde agris in Etruria dividendis præpositus est, addito proprætoris nomine, ut majorem in provincia sua potestatem haberet.

PUBLIUS VATINIUS.

Moribus homo profligatissimis, cupiditatum Cæsaris administer, funestissima civilis incendii fax; reipublicæ pestis, ac pernicies, Diis pariter et hominibus detestabilis; 'nemini,' ut Velleius ait, 'non postferendus; in quo deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenii, adeo, ut animus ejus dignissimo domicilio inclusus videretur.' Quia tumidam struma cervicem haberet, 'Struma' dictus, ex quo, 'inflatus orator' per jocum a Cicerone appellatus est, eodemque spectat illud in oratione contra eum habita in senatu: 'Repente enim te tanquam serpens e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus intulisti.'

Anno U. C. 694. Coss. Cæsare, et Bibulo, tribunatum plebis, excluso Catone, nactus, illum pro Cæsaris libidine gessit, Bibulumque ejus collegam duci jussit in carcerem.

Infestissimus Ciceroni, quem Cicero vicissim capitaliter oderat, et reipublicæ causa, et sua; quod primum tribunus plebis, contra senatus voluntatem multa commisisset; deinde quia testimonium dixerat in Publium Sextium, cujus inprimis opera Cicero patriam reviserat: nihilominus cum eodem postea rediit in gratiam; eumque, rogatu Cæsaris ac Pompeii, bis in judicio defendit.

In bello civili Cæsaris partes amplexus, Octavium navali pugna superavit. Anno deinde 706. ferme exacto, Caio Julio Cæsare dictatore secundum, magistro equitum Marco Antonio, consul una cum Caleno renuntiatus est. In brevem hunc Vatinii consulatum, Ciceronis apud Macrobium jocus extat: 'Magnum ostentum,' inquit, 'anno Vatinii factum est, quod illo consule, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuit.'

Indignus eo magistratu omnium judicio habitus est; hinc secum Catullus poëta stomachatur: 'Quid est, Catulle, quod moraris emori? Sella in curuli Struma Nonius sedet; Per consulatum pejerat Vatinius. Quid est, Catulle, quod moraris emori?'

Anno 707. Coss. C. Julio Cæsare, Marco Æmilio Lepido; vel insequenti, a Cæsare in Illyricum cum tribus legionibus missus est, ut huic provinciæ, quæ nondum pacata satis erat, imponeret tributa, ab eaque obsides acciperet.

Anno 711. Coss. L. Munatio Planco, M. Æmilio Lepido secundum, post necem Cæsaris, legionibus suis a Marco Bruto proconsule spoliatus, Romam reversus est, et a triumviris triumphum obtinuit.

PUBLIUS VOLUMNIUS.

Publius Volumnius, notæ dicacitatis, ac limati judicii homo, interioribus instructus literis; cui urbanitas et facetiæ Eutrapeli nomen fecerunt. Hunc Antonius, ut multi opinantur interpretes, in bello civili præfectum fabrum habuit.

ELENCHUS ALPHABETICUS

NONNULLORUM SCRIPTURÆ COMPENDIORUM

QUÆ IN VARR. LECTT. HARUM EPISTOLARUM OCCURRUNT.

Ald.	Editio Aldina, omnia Ciceronis Opera complectens, an. 1502.
Aler.	Editio a Jo. Andr. Aleriensi curata, an. 1467.
Amstel.	Codex in Bibliotheca publica Amstelodamensi asservatus, quem Grævio utendum misit Daniel Elsevir.
Ascens. 1.	Editio Ascensiana prima, an. 1502. quam contulit T. Fred. Benedict.
——— 2.	Editio Ascensiana secunda, an. 1511. quam falso primam nuncupat Ernesti.
Benedict.	Editio Epistolarum ad Diversos, edente T. Fred. Benedict, Lips. 1790.
Bengel.	Bengelius in sua harum Epistolarum editione.
Brix.	Editio Brixiensis, an. 1483.
Corr.	Liber manuscriptus, quem in notis citat Corradus.
Cort.	Cortius in editione harum Epistolarum Cellariana, Lips. 1771.
Crat.	Editio omnium Ciceronis Operum, ab Andrea Cratandro curata, Basil. 1528.
Dresd. 1.	Dresdensis primus, optimæ notæ codex in membranis scriptus, qui in Bibliotheca Serenissimi Saxoniæ Principis asservatur. Desunt lib. xv. et xvi. Huic adjuncti sunt libri quidam Rhetorici Ciceronis, ab alia manu, et alio tempore, scripti.
——— 2.	Dresdensis secundus, codex membranaceus, in eadem Bibliotheca repertus, quem olim Bibliothecam Corvini, Hungariæ regis, ornasse, jam viri docti annotarunt. Hujus codicis lectiones cum lectt. Dresd. 1. et Pal. 1. sæpe conspirant.
——— 3.	Codex tertius Dresdensis, item in membranis scriptus, et in Bibliotheca Serenissimi Saxoniæ Principis asservatus. Sæpe consentit cum Hittorpiano Gulielmii.
——— 4.	Dresdensis quartus, liber chartaceus, in eadem Bibliotheca. Huic deest lib. VIII.

Dresd. 5.	Dresdensis quintus, codex membranaceus, in eadem Bibliotheca. In fronte, et in librorum singulorum initiis, multo auro et variis coloribus splendet. Sub calcem indicat, anno 1474. demum scribendo huic libro finem esse impositum. Hos quinque Dresdenses contulit T. Fred. Benedict.
E.	Codex quem citat Jo. Aug. Ernesti.
Ed. pr.	Editio princeps.
Erf.	Codex Erfurtensis, cujus lectiones excerpsit Jo. Aug. Ernesti.
Ern.	Editio Jo. Aug. Ernesti, Halæ 1820. cujus textum exhibendum curavimus.
Græv.	Editio J. G. Grævii, Amst. 1677.
Græv. 1.	Codex Grævianus prior, in membranis: 'longe præstantissimus,' inquit Grævius, 'non eorum saltem quos nos evolvimus, sed et quos alii viri docti viderunt, et qui uni cedit Medicæo. Octo tantum priores libros complectitur. . . . Hujus insignis libri ope non paucas inveteratas mendas, quæ omnes obsidebant editiones, ex his octo libris eluimus.'
——— 2.	Codex Grævianus alter. Hic recentissimus est, et chartaceus.
Guelf. 1.	Codex Guelferbytanus prior, cujus Variantes nonnunquam laudat Jo. Aug. Ernesti.
——— 2.	Codex Guelferbytanus secundus, ab eodem Ernestio citatus, cujus Præfatiunculam consulas licet.
Gulielm.	Codices quatuor Jani Gulielmii, a Jano Grutero citati.
Hitt.	Codex Hittorpianus, quem olim contulit Gulielmius. Hic sæpe consentit cum Dresdensi tertio.
Lallem.	Editio omnium Ciceronis Operum per J. N. Lallemand, Paris. 1768.
Lamb.	Editio Lambini omnia Ciceronis Opera continens, Paris. 1566.
Lips.	Codex in Bibliotheca Senatus Lipsiensis, quem olim possederat Ernesti, quamvis inde parum profecerit. Hunc postea, cum multo fructu, contulit T. Fred. Benedict.
Manut.	Paulus Manutius in editione sua omnium Ciceronis Operum, an. 1541.
Martin.	Codex membranaceus, cujus lectiones adhibuit J. G. Grævius.
Medic.	Codex Medicæus, antiquissimus omnium, et optimus, quo parcissime usus est Victorius.
Mediol.	Editio Mediolanensis, an. 1471. quam contulit Jo. Aug. Ernesti.
Memm.	Codex Memmianus a Lambino citatus.
Mentel.	Codex Mentelianus in membranis scriptus, quem, e Bib-

	liotheca Menteliana Parisiis mutuo acceptum, contulit J. G. Grævius.
Olivet.	Editio omnium Ciceronis Operum, edente Jos. Oliveto, Paris. 1740.
Pal. 1. 2. 3. &c.	Sex codices Palatini, quorum Variantes refert Janus Gruterus.
Peck.	Peckii Excerpta, quæ citat idem Gruterus.
Rom.	Editio prima Romana, quam contulit Jo. Aug. Ernesti.
Rom. 1471. 1477.	Aliæ editiones Romanæ, quas laudat idem Ernesti.
Scels.	Codex antiquus Nicolai Scelsii.
Schutz.	Editio omnium Ciceronis Operum, a Chr. Godfr. Schutzio concinnata, Lips. 1814.
Spir.	Editio per Jo. Spirensem, an. 1469.
Stewech.	Codex Stewechii a Grutero et Gebhardo laudatus.
Torg.	Codex in Bibliotheca Scholæ Torgaviensis, quem contulit T. Fred. Benedict.
Ursin.	Fulvii Ursini editio, omnia Ciceronis Opera complectens, Genev. 1584.
Vat.	Codices Vaticani a Petro Victorio citati.
Venet. 1.	Editio Veneta Jo. Spirensis, an. 1469.
——— 2.	Editio Veneta W. Spirensis, an. 1471.
Verburg.	Editio omnium Ciceronis Operum, edente Isaaco Verburgio, Amst. 1724.
Victor.	Editio Petri Victorii, Venet. 1534.
F, P, υ, ψ,	Codices quatuor Oxonienses.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBRI XVI.*

LIBER I.

AD P. LENTULUM.

(1.) M. T. C. P. LENTULO[a] PROCOS.[b] S. D.

ARGUMENTUM.—Rex Ægypti Ptolemæus, a suis ejectus, ut ab Romanis restitueretur, cupide largitionibus laboravit. Obstabat Sibyllinum carmen, quod vetabat Ægyptium exercitu juvare. Quidam censuerunt, ut Lentulus, Ciliciæ proconsul, sine exercitu reduceret: alii, ut Pompeius. Quid actum de his in senatu fuerit, Cicero perscribit.

[*Ed. Ald. p.* 2.] EGO omni officio,[c] ac potius pietate[d] erga te, ceteris[1] satisfacio omnibus mihi ipsi nunquam satis-

* *M. T. Ciceronis ad P. Lentulum libri quindecim* Pal. 1. *Marci Tullii Ciceronis Epistolarum familiarium liber primus incipit* Pal. 3. *M. Tullii Ciceronis ad Publium*] *Lentulum liber primus incipit. Lege feliciter* alter Pal. *Incipiunt Epistolæ Ciceronis* Græv. 1. *M. Tullii Ciceronis Epistolarum liber primus incipit feliciter* Græv. 2. *M. Tullii Ciceronis Epistolarum ad Familiares libri XVI.* plurimæ edd. *M. Tullii Ciceronis Epistolarum libri XVI.* Victor. Græv. Bened.

EPIST. I. 1 Lips. Dresd. 1. 2. omittunt *ceteris.* Vet. cod. ap. Græv. *satisfa-*

NOTÆ

[a] *Lentulo*] Consule indicem historicum.

[b] *Procos.*] Dicebantur ii proconsules, qui decreto senatus in provincias discedebant, ut eas cum imperio administrarent, sive gesserant consulatum, sive non gesserant.

[c] *Officio*] Officium munus est, ad quod natus quisque et institutus videtur, quale est, præceptoris docere, discere vero, discipuli.

[d] *Pietate*] Addit officio pietas ple-

facio. Tanta enim magnitudo est [2] tuorum erga me meritorum,[e] ut, quia tu,[3] nisi perfecta re, de me [a] non conquiesti, ego non idem in tua causa efficio,[b] [f] vitam mihi esse acerbam putem. In causa hæc sunt.[c] Ammonius,[4] [g] regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat.[h] Res agitur per eosdem creditores,[5] [i] per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa, si qui sunt, qui velint,[d] qui pauci sunt,[6] omnes rem ad Pompeium deferri volunt.[e] Senatus religionis calumniam,[f] [k] non religione, sed malivolentia,[7] et illius regiæ largitionis invidia comprobat. Pompeium et hortari, et orare, et jam liberius accusare,[8] et monere, ut

[a] *Nisi me patriæ reddito.* [b] *In reductione regis tibi demandanda.*
[c] *Hic status causæ est.* [d] *Si qui sunt qui regi faveant.*
[e] *Omnes a Pompeio reduci regem volunt.*
[f] *Fictam Sibyllini carminis interpretationem:* faux prétexte de réligion.

cio ceteris omnibus. Mox, *mihi ipse* Lips. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. et edd. ante Ernesti.—2 *Tanta enim est magnitudo* Dresd. 4. et Bengel. *Tanta est enim magnitudo* Lips. *Tanta enim est tuorum erga me meritorum magnitudo* vet. cod. ap. Græv.—3 Ita Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. *ut cum tu* Dresd. 3. Pal. 1. Venet. Spir. Rom. Corr. Bengel. *ut qui tu* Græv. 2. Medic. *ut quoniam tu* quatuor codd. Manutii, Ascens. 1. Mox, *ego quia non* Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. et edd. ante Ernesti. Paulo post, *esse* omittunt Dresd. 1. 2. 4. et Lips.—4 Dresd. quinque, ψ, *Hammonius.*—5 Dresd. 4. *v*, Scels. aliique cod. ap. Lamb. *competitores.*—6 Al. ap. Græv. *qui tamen pauci sunt.*—7 Ita vet. cod. ap. Græv. sex alii ap. Bened. Ascens. 1. *malevolentia* vulgg.—8 Vet. cod. ap.

NOTÆ

nam amoris venerationem, quæ primo cadit in Deum, deinde in patriam, et in propinquos, tum in homines de nobis optime meritos.

[e] *Meritorum*] Lege Clodia pulsum Ciceronem, in patriam Lentulus consul restituit.

[f] *Efficio*] Non erant hac parte dissimiles Lentulus et Cicero, quod Lentulus, nisi confecto negotio Ciceronis, non conquieverit, Cicero vero ante confectum Lentuli negotium, conquievisse dicatur; sed quia Lentulus susceptam Tullii causam ad exitum adduxit, Cicero idem vix sperat se posse in causa Lentuli.

[g] *Ammonius*] Roma Ptolemæus discesserat, veritus ne a Romanis, quos offenderat, sibi fieret injuria.

[h] *Oppugnat*] Largitionibus hoc intendebat, ut Ptolemæi reductio non Lentulo committeretur, sed Pompeio.

[i] *Creditores*] Epist. ad Q. Fratr. II. 2. 'Creditores regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum.' Creditores ii dicuntur, qui argentum, vel quid aliud credunt alteri, seu mutuum tradunt.

[k] *Religionis calumniam*] Calumnia apud Ciceronem, callida est et fraudulenta juris interpretatio; religionis autem calumnia, de qua hic agitur, talis erat. Cato, tribunus plebis, excogitaverat, divulgaratque Sibyllinum oraculum, quo videbatur Ptole-

magnam infamiam [l] fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris, nec admonitionibus relinquit [9] locum. [m] Nam cum in sermone quotidiano,[g] tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque [10] eloquentia majore quisquam, neque gravitate, nec studio, nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum, et amoris erga te sui. Marcellinum [n] tibi esse iratum scis.[11] Is, hac regia causa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione, et sæpe jam retulit, ab eo deduci non potest.[h] Res ante Idus acta sic est: nam hæc Idibus mane scripsi. Hortensii,[o] et mea, et Luculli [p] sententia cedit religioni de exercitu;[i q] (teneri enim res [k 12]

[g] *Sed nec ipsum orare aut monere fuit opus; ipse enim sua sponte, cum in sermone quotidiano, &c.*
[h] *Persuaderi ei non potest, ut Sibyllinum oraculum negligat.*
[i] *Cedit Sibyllæ oraculo, reductionem regis cum exercitu vetanti.*
[k] *Obtineri reductio regis.*

Græv. *et liberius accusare.*—9 Ita Dresd. 1. 2. Pall. 2. 4. unus Gulielmii, et Victor. *ammonitionibus reliquit* Pal. 1. *amonitionibus reliquit* codd. ap. Grut. *monitionibus reliquit* Lamb. *reliquit* etiam P.—10 Unus cod. Oxon. delet *neque.* Mox, *neque studio* vet. cod. ap. Græv. Dein, *sed cum summa test.* Dresd. 4. Denique, *et amoris erga se tui* P, *v*, Dresd. 3. 5. Dresd. 1. 4. a m. sec. tres codd. Gulielmii, Grut. membr. et Ascens. 1. *etiam amoris erga te summi* vet. cod. ap. Græv. et Scels.—11 *Marcellum tibi iratum esse scies* vet. cod. ap. Græv. Scels. *Marcellum* habent etiam *v*, et Dresd. 2. Mox *esse*

NOTÆ

mæi reductio, saltem cum exercitu, prohiberi. Consule Dionem, lib. XXXIX. Senatus probabat illud oraculum non religionis studio, sed invidia regiæ illius largitionis.

[l] *Infamiam*] Vel ambitionis, si jam maximos honores adeptus, hunc qualemcumque Ægyptiæ legationis honorem appeteret; vel avaritiæ, videri enim poterat Ptolemæi pecunia corruptus; vel ingrati animi, hanc si reductionem Lentulo eripere conaretur; cujus lege, rei frumentariæ curationem summa cum potestate acceperat.

[m] *Relinquit locum*] Adverte simulationem Pompeii, qui palam in senatu causam agebat Lentuli; clam autem per amicos, rebus unice suis studebat.

[n] *Marcellinum*] Cneium Cornelium Lentulum Marcellinum, qui consulatum hoc anno gerebat. Adversabatur Pompeio, propter nimiam ejus potentiam; item et Lentulo, quia Pompeium ornaverat.

[o] *Hortensii*] Qui dicendi laude, itidem ut Cicero, floruit.

[p] *Luculli*] Non Lucii, Mithridatico bello clari, qui superiori anno perierat; sed Marci, quem Lucii fratrem extitisse, Cicero, Plutarchus, et alii testantur.

[q] *De exercitu*] Censuerat ante Ci-

aliter non potest,) sed ex illo senatusconsulto,[r] quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas; quod commode facere possis;[13] ut exercitum religio tollat,[m] te auctorem senatus retineat.[s] Crassus[t] tres legatos decernit,[14] nec excludit Pompeium: censet enim etiam ex iis, qui cum imperio[u] sint. M. Bibulus[15 v] tres legatos decernit ex iis, qui privati sint. Huic assentiuntur reliqui consulares, præter Servilium,[w] qui omnino reduci[16] negat oportere; et

[m] *Ut tua auctoritate restituatur Ptolemæus, at sine exercitu, ne quid fiat contra oraculum.*

ostendit v.—12 Voc. *res* deest in uno cod. Oxon. Paulo post, pro *decernit,* Dresd. 2. et *v* habent *decrevit.* Dein, pro *reducas,* quinque Dresd. Lips. a m. sec. Græv. 1. edd. vett. Grut. *deducas;* Scels. *ut si regem deducas.*—13 '*Quod commodo rem facere possis*] Ita optime cum Victorio Grævius edidit. Manutius contra legendum putat *commodo reip.* quam conj. quoque sine codicum consensu Lamb. et Beugel. admiserunt. Ernesti denique *rem* ejecit, et recepit *quod commode facere possis.* Cum Victorii ed. et codd. ab ipso collati, et codd. Manut. consentiunt; porro Pall. 1. 2. Peck. Dresd. 1. 3. Eandem lectionem quoque confirmant Dresd. 1. 4. qui cum Pal. 3. legunt *quod quomodo rem.* Ernesti sine justa codd. auctoritate ejecit *rem,* quamvis id etiam ejecerint Ascens. 1. Dresd. 5. Græv. 2. Plurium quoque librorum est illud *commode,* ut Pal. 4. Græv. 1. 2. Guelf. 1. 2. Dresd. 5. Ascens. 1. Ceterum adhuc commemoranda est h. l. lectio Dresd. 4. quæ aliqua ex parte cum libro N. Scelsii convenit: scribit enim, *tibi decernit, ut, si regem deducas, quod quomodo facere possis, ignoro, ut exercitum religio tollat, &c.*' Benedict.—14 Sine ullo cod. Ernesti tacite inseruit *decernit.* Mox, Dresd. 4. 5. *v,* et Ascens. 1. *enim jam ex iis.* Deinde, pro *sint,* quod servant Dresd. 2. 3. 4. 5. Dresd. 1. a m. sec. *sunt* habent Guelf. 1. 2. et edd. vett. probante Benedict.—15 *M.* ante *Bibulus* deest in quinque Dresd. *v,* Ascens. 1. Bengel. et Bened. *M. Bibulus tres legatos decernit ex iis, qui privati sint* delent Grut. et Cort. *privati sunt* Lips. quinque Dresd. Ascens. 1. Bened.—16 Codex unus Oxon. *duci.* Mox,

NOTÆ

cero reducendum esse regem cum exercitu; at sententiam, ne religionem videretur lædere, mutavit.

[r] *Ex illo senatusconsulto*] Lentulo, priusquam in provinciam abiret, reductionem regis senatus decreverat.

[s] *Retineat*] Quia jam senatus hoc statuerat ut Lentulus Ptolemæum reduceret.

[t] *Crassus*] Qui cum Cæsare et Pompeio summam rerum tenebat. Unde Lucanus: 'Facta tribus dominis communis Roma.' Vide Indicem Historicum.

[u] *Cum imperio*] Differunt hæc duo, esse cum imperio, et esse cum potestate: prius illud multo majus est. Imperium autem duplex fuit; alterum urbanum, quod erat penes majores magistratus, id est consules, et prætores, et sine armis gerebatur: nec enim licebat intra urbis pomœria exercitum habere. Alterum provinciale, cui sæpe adjunctus erat exercitus. Hujusmodi fuit imperium Pompeii.

[v] *Bibulus*] Marcus Calpurnius Bibulus Cæsari ob nimiam ejus potentiam, et Pompeio ob affinitatem ejus cum Cæsare, tunc temporis infensus.

[w] *Servilium*] Virum consularem, qui cognomen Isaurici ab Isauris devictis mutuatus est.

Volcatium,[x] qui, Lupo[y] referente, Pompeio decernit; et Afranium,[z] qui assentitur Volcatio: quæ res auget suspicionem[a] Pompeii voluntatis:[n] nam advertebantur[17] Pompeii familiares assentire Volcatio. Laboratur[b] vehementer: inclinata[c] res est. Libonis[d] et Hypsæi[e] non obscura concursatio[18 f] et contentio,[o] omniumque Pompeii familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere[19] videatur: cui qui nolunt,[p] iidem tibi, quod eum ornasti,[g] non sunt amici. Nos in causa auctoritatem eo minorem[20] habemus, quod tibi debemus.[q h] Gratiam[i]

[n] *Velle Pompeium hunc sibi honorem deferri.*
[o] *Libo et Hypsæus aperte pro Pompeio concursant et contendunt.*
[p] *Qui Pompeio non favent.*
[q] *Sententia mea eo minorem hac in re auctoritatem habet, quod tibi sum obligatus.*

Vulcatium vet. cod. ap. Græv. Paulo post *præter Africanum v.*—17 Ita Pal. 4. Peck. Stew. Græv. 2. Lips. Dresd. 5. Dresd. 3. a m. sec. Venet. aliæ vett. et Græv. *advertebatur* Dresd. 1. 2. 4. Ascens. 1. Bengel. *animadvertebatur* conj. Lamb. *assentiri* vet. cod. ap. Græv.—18 Dresd. 1. 2. *obscure et concursatio;* Dresd. 3. 4. *obscure concursatio;* P *obscuræ concursatio.* Mox, *rem duxerunt v.*—19 Vet. cod. ap. Græv. *ut pene is cupere.* Mox, *cui qui volunt* Bengel.

NOTÆ

[x] *Volcatium*] Marci Æmilii Lepidi in consulatu collegam.

[y] *Lupo*] Tribuno plebis, et Pompeii illustrissimo defensore.

[z] *Afranium*] Opera Pompeii ad consulatum quadriennio ante pervenerat: is bello civili, a Cæsare in Hispania victus, et liberatus, postea captus ab eodem in Africa, seditione militari orta, cæsus est.

[a] *Suspicionem*] Quamvis cupiditatem suam dissimulabat, et Lentulo favere videbatur.

[b] *Laboratur*] Vehementer contendunt tum qui Pompeio student, tum qui Lentulo, tum etiam qui neutri.

[c] *Inclinata*] Metaphora ducta ab ædibus, quæ inclinatæ jamjam prolapsuræ sunt; significatque Lentuli causam in periculo versari.

[d] *Libonis*] Erat is e Scribonia gente, tribunus plebis, non amicitia modo, sed et affinitate cum Pompeio junctus, quippe cujus filia Sexto Pompeio nupserat.

[e] *Hypsæi*] P. Plautius Hypsæus Pompeii, Mithridatico bello, quæstor fuit.

[f] *Concursatio*] Concursatio eorum est propria, qui magistratus petunt, et civium captant suffragia.

[g] *Ornasti*] Intelligit rei frumentariæ curam, quam ipsi Lentulus consul detulit.

[h] *Debemus*] Reditum in patriam.

[i] *Gratiam*] Magnam in urbe et auctoritatem et gratiam adeptus erat Cicero; at longe majorem Pompeius, cui multi gratam rem facere suspicabantur, si reductionem regis ipsi, quamvis in speciem recusanti, decernerent.

autem nostram extinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant.[r] Ut in rebus [21] multo ante, quam profectus es, ab ipso rege, et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis,[k] deinde palam a consularibus exagitatis, et in summam invidiam adductis, ita versamur.[s] [*p.* 3.] Nostram fidem,[22] omnes; amorem tui absentis præsentisque, tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat,[23] non laboraremus. Vale.[24]

(2.) M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

ARGUMENTUM.—Significat, quid deinceps actum in senatu sit in causa regia Idibus Januariis; quæ sententiæ dictæ; quo Pompeius, quo ejus familiares animo; et quæ tribuni frustra moliti sint.

IDIBUS Januariis[a] in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumtus est altercatione [1] Lentuli [a] consulis et Caninii [b] tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus; maximeque visi sumus senatum commemoratione tuæ voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus: videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatus [c] esse: [2] quod tum dicendo, tum singulis appellandis

[r] *Auctoritatem quoque meam minuunt homines, qui putant se rem gratam facere Pompeio.*

[s] *Res ita se habent ut antequam profectus es, quando jam corrupta erant omnia ab ipso rege, et ab intimis ac domesticis Pompeii, et quando jam aperte consulares largitionem Ptolemæi exagitaverant, et tanquam infamem, in summam invidiam adduxerant.*

[a] *Tertio decimo die Januarii.*

—20 Unus cod. Oxon. *eo majorem.*—21 *At nos in rebus* vet. cod. *multo antequam* edd. vett. *profectus esses v.*—22 *Nostram in te fidem* margo Venet. Mox, *et amorem* Dresd. 1. 2. *amorem tui absentis præsentis tui cogn.* edd. vett. *amorem t. a. præsentes tui cogn.* Scels. *absentis præsentisque tui* codd. Manut. Pal. 4. Peck. Stew. Dresd. 2. 5. *præsentisque cogn.* duo codd. Manutii, Dresd. 4. Ascens. 1. *agnoscent* Dresd. 3. 4.—23 Scels. et vet. cod. ap. Græv. *deberet.* —24 *Vale* deest in P et *v.*

EPIST. II. 1 Pal. 4. Peck. *alteratione.* Mox, Medic. et codd. aliquot ap.

NOTÆ

[k] *Exulceratis*] Ducta est ab ulceribus translatio, quæ sæpe, illato ungue, ingravescunt.

[a] *Lentuli*] Lentuli Marcellini, qui cum vellet a privatis Ptolemæum reduci, Pompeium excludebat.

[b] *Caninii*] Legationem hanc Pompeio deferentis.

[c] *Voluntas senatus*] Quem apertæ regis largitiones prius a Lentulo Spinthere alienaverant.

rogandisque[b] perspexeram. Itaque cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent;[3] secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret; postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur.[d] Quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti[4] non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia.[c] Proxima[5] erat Hortensii sententia, cum Lupus, tribunus plebis, quod ipse de Pompeio retulisset, intendere cœpit, ante se oportere discessionem[e] facere, quam consules.[d] Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim ini-

[b] *Rogandisque sententiis.*
[c] *Assensum est Bibulo, quatenus dicebat nihil esse faciendum contra religionem, ac Sibyllinos versus, cui rei jam obsisti non poterat; quod autem dixit a tribus legatis reducendum esse Ptolemæum, in aliam prorsus sententiam discessum est.*
[d] *Contendere cœpit se debere prius sententias rogare, quam consules.*

Mannt. *Lucii consulis;* quinque Dresd. Torg. Lips. alii, et edd. vett. *Lentuli consulis.*—2 Ita ed. Græv. *nobis reconciliata esse voluntas senatus* Scels. *r. n. voluntas esse senatus* Lips. quinque Dresd. Victor. Ascens. 1. Bengel. *esse* delent *v*, *ψ*. Mox, *quod cum dicendo* Scels. Lips. Dresd. 1. 2. 4. 5. Medic. Græv. 1. edd. Græv. Bengel. *dicendis* codd. Grut. et Stew. *dicendi* Græv. 2. —3 Ita Dresd. 1. 5. *deducerent* Dresd. 2. *ducerent* Dresd. 3. 4. Pall. 3. 4. Grut. Græv. *v.*—4 Ita codd. Lamb. unus Pal. Dresd. 1. 2. Medic. *clam obsisti* codd. Græv. Dresd. 3. 4. omnes Manutiani, Grut. Palat. quinque, Scels. *v. cui rei quia clam obsisti* Dresd. 5. Ascens. 1. Mox, quinque Dresd. et Ascens. 1. *Bibulo assensum est de tribus legatis: frequens, &c.*—5 *Promissa v.* Idem cod. pro *Hortensii* habet *Bibuli.* Mox, *cui Lupus* Dresd. 3. 5. alii ap. Mannt. edd. vett. Ascens. 1. Bengel. *cum Lupus tr. p. Lentulo* Dresd. 2. 4. *cum Lupus tr. pl. Lentulus* Dresd. 1. Scels. *cum Lupus tyrannus Publio Lentulo* Græv. 2. *cum Lupus, tr. pl. Lentulo* conj. etiam Benedict. *contendere cœpit* Medic. et edd. vett. *intercedere cœpit* al. ante Lamb. *intendere cœpit* codd.

NOTÆ

[d] *Divideretur*] Quoties aliquis in dicenda sententia duo vel plura capita proponebat, si non probarentur omnia, postulabat, ut dividerentur, id est, ut separatim referretur de singulis. Sententiæ autem Bibuli erant partes duæ: prima, non esse reducendum cum exercitu regem, propter oraculum Sibyllæ; altera, reducendum a tribus legatis, ex iis qui privati erant; quare postulatum est ut de singulis sententiæ partibus seorsum referretur; si enim simul de utraque parte deliberatum esset, utramque simul aut rejici necesse erat, aut probari, quod multi nolebant.

[e] *Discessionem*] Is magistratus discessionem faciebat, qui senatum jubebat surgere, et in hanc vel in illam sententiam transire, cum hac formula: 'Qui hæc sentitis, ite in hanc partem; qui aliter, ite in illam.' Hinc illud, 'pedibus ire in sententiam.' Hic subjicio eorum nomina, qui vel Lentulo, vel Pompeio, vel

qua [f] et nova.[6] Consules[7] neque concedebant, neque valde repugnabant: diem consumi volebant: id quod est factum. Perspiciebant [8] enim, in Hortensii sententiam multis partibus plures [e] ituros; quanquam aperte Volcatio [g] assentirentur. Multi rogabantur,[f] atque id ipsum consulibus [h] invitis: nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt. Hac controversia[9] usque ad noctem ducta, senatus dimissus: et ego eo die casu apud Pompeium cœnavi, nactusque tempus hoc magis idoneum, quam unquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus [10] [i] nobis [g] fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere: quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione [k] cupiditatis: cum autem ejus familiares omnium ordinum video, perspicio, (id quod jam omnibus est apertum) totam rem istam jam pridem a certis hominibus, non invito rege ipso, consiliariisque ejus, esse corruptam.[l]

[e] *Multo plures.* [f] *Rogabantur sententiam ut dicerent.*
[g] *Mihi gloriosissimus.*

edd. primæ, et recentt.—6 Dresd. 1. 2. Victor. et Bengel. *erat enim et iniqua et nova.*—7 *Consulares* Dresd. 4. Mox, *diem enim cons.* P. *id est quidem factum* Dresd. 1. 2. 3. et margo Crat.—8 *Prospiciebant* P, Dresd. 4. Mox, *quam aperte* P. *assentirentur multi: atque id ipsum* edd. vett. *nam ei Bibuli* tres codd. Lambini, Memm. et Cleric. *nam hii B.* Grut. 1.—9 *Hæc controversia* Dresd. 2. 4. Bengel.—10 Ita quinque Pall. quatuor Græv. Dresd. 1. 2. 3. 5. al. et edd.

NOTÆ

neutri decernerent regis Alexandrini reductionem, ut librum hunc quisque facilius intelligat: Decernebant Lentulo Cicero, Hortensius, Lucullus, L. Racilius; Pompeio Volcatius, Afranius, Lupus, Libo, Hypsæus, Caninius, et amici regis; neutri Marcellinus consul, Servilius, Cato, Bibulus, major pars senatus.

[f] *Iniqua*] Iniquum enim, et contra majorum consuetudinem, ut in roganda sententia tribuni plebis consulibus præirent.

[g] *Volcatio*] Qui Pompeio favebat; porro quod aperte assentiebantur consules Volcatio, non id ex animo, sed simulate faciebant: nam neque a Lentulo, neque a Pompeio regem reduci volebant; sed aut a privatis ex Bibuli sententia, aut prorsus non reduci.

[h] *Consulibus*] Qui nec Lentulo hac in re, nec Pompeio studebant.

[i] *Honestissimus*] Quia senatum hac die visus sum amicum tibi fecisse.

[k] *Suspicione*] Huic suspicioni locum dederat Libonis et Hypsæi contentio, de qua supra.

[l] *Corruptam*] Ut Pompeium suspicione cupiditatis liberaret, eam omnem in ejus familiares, regisque consiliarios derivat.

Hæc scripsi a. d. XVI Kal. Febr.[11] ante lucem. Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo,[m] aut salvis[n] auspiciis, aut salvis legibus,[12] [o] aut denique sine vi[p] possit.[h] De his rebus pridie, quam hæc scripsi, senatus auctoritas[q] gravissima intercessit:[13] cui cum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta.[i] Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus, quicquid erit actum, scribam ad te; et ut quam rectissime agantur[14] omnia, mea cura, opera, diligentia, gratia providebo. Vale.[15]

[h] *Quod ad populum attinet, hoc mihi videor perfecisse, ut nihil agere possint tribuni cum populo contra te, si salva sint auspicia, salvæque leges, si denique nihil per vim geratur.*

[i] *Auctoritas senatus intervenit; cui tribuni, Cato et Caninius, cum restitissent nihilominus in tabulas est redacta.*

vett. *is primus dies hon.* unus Pal. Dresd. 4. *is dies primus hon.* vulgg. ante Græv.—11 Codd. Græv. et plurimæ edd. *a. d. XVI kal. Febr.* alii *die XVI kal. Febr.* Olivet. *ante diem XVI kal. Febr.* Ernesti omisit *XVI.* 'Hoc loco cum aliis codd. etiam Dresd. 1. 2. et Lips. novam Epist. incipiunt. In Dresd. 1. autem hæc verba, spatio unius versus interjecto, sequuntur: quod posterius admitti posse videtur.' *Benedict.*—12 Verba *aut salvis legibus* desunt in *v.* Mox, *posset* quinque Dresd. et Ascens. 1.—13 Ita Lips. quinque Dresd. Græv. 1. cum aliis multis; *intercesserat* Ascens. 1. et aliæ edd. vett. *intercesserit* Græv. 2. Mox, *cum enim Cato* Dresd. 1. 2.—14 Dresd. 4. *certissime agantur;* codd. Lamb. *rectissime agatur omni mea, &c.* edd. Lamb. et vulgg. ante Græv. *rectissime agantur omni mea, &c.* unus Oxon. *utque rectissime agantur omnia, &c.*—15 *Vale* deest in P. et *v.*

NOTÆ

[m] *Agi cum populo*] 'Agere cum populo,' ut apud Gellium legitur XIII. 15. est 'rogare quid populum, quod suffragiis suis aut jubeat, aut vetet.' Festus autem, 'Cum populo,' inquit, 'agere, est populum ad concilium aut comitia vocare.'

[n] *Salvis*] Cicero, ut tribunitiam contra Lentulum actionem impediret, certos habebat magistratus, qui, quo die comitia facta essent, de cœlo servarent: fas enim non erat, cum servaretur de cœlo, quicquam decerni.

[o] *Legibus*] Impediri quoque poterat actio tribunitia intercessione, cui legibus parendum erat. Ex tribunis autem quosdam habebat Tullius sibi deditos, paratosque vel ad servandum de cœlo, vel ad intercedendum.

[p] *Sine vi*] Quam tribuni plebis in ferendis legibus aliquando adhibebant.

[q] *Auctoritas*] Senatusconsultum et auctoritas differunt: senatusconsultum dicebatur, cum aliquid erat decretum a senatu, nulla intercessione

(3.)* M. T. C. P. LENTULO S. D.

ARGUMENTUM.—A. Trebonii negotia, quæ in provincia Cilicia habebat, proconsuli Lentulo diligentissime commendat.

[*p.* 4.] AULO Trebonio,[a] qui in tua provincia magna negotia, et ampla, et expedita[b] habet, multos annos utor valde[1] familiariter. Is cum antea semper et suo splendore,[c] et nostra, ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus[2] in provincia fuit; tum hoc tempore, propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem, vehementer confidit, his meis literis[3] se apud te gratiosum fore: quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te; commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos,[4][d] procuratores, familiam: inprimisque, ut, quæ T. Ampius[5][e] de ejus re decrevit, ea comprobes, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat, meam commendationem[6] non vulgarem fuisse. Vale.[7]

EPIST. III. * 'Hanc Epistolam cum antecedenti arcte conjungit Dresd. 3. sed reliqui quinque codd. a me collati novam incipiunt Epist.' *Benedict.* In aliis codd. hæc est quarta Epistola, teste Lambino.—1 Scels. omittit *valde.*—2 Ita duo tantum codd. unus ap. Ursin. alter Lambini. Reliqui omnes codd. et edd. ante Græv. tuentur *gratissimus.* Scels. *gratissimus in p. fuerit: tamen hoc tempore.*—3 Vet. cod. ap. Græv. Dresd. 1. 2. *confidit meis literis.* Mox, *gratiorem fore* Græv. 1. 2. unus Gulielmii, et Scels. *gratissimum fore* Dresd. 5.—4 Dresd. quinque, *v*, Lips. Ascens. 1. *liberos.* Paulo ante, *omnia ejus negotia* vet. cod. ap. Græv.—5 Ita Dresd. 2. 3. *T. Appius* Dresd. 1. 4. 5. Lips. alii codd. et Ascens. 1. *Tampius* Medic. *in primis utque Appius de ejus re decrevit* Græv. 2. *decrevit* etiam Dresd. 2. 3. Dresd. 1. a m. sec. Lips. Guelf. 1. 2. Rom. Bengel. *decreverit* Dresd. 4. 5. Ascens. 1. et Græv.—6 Ita Pall. omnes, septem Gulielm. Lambiniani, Græv. 1. Dresd. 1. 2. 3. 5. et plurimæ edd. *nostram comm.* Dresd. 4. Græv. 2. primæ edd. et vulgg. ante Græv.—7 *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, *v*, Bengel. et Victor.

NOTÆ

facta; sin facta esset intercessio, erat auctoritas; quæ licet erat inutilis, in publicas tamen tabulas referebatur.

[a] *A. Trebonio*] Is eques fuisse creditur; senatoribus enim negotiari, non turpe modo, sed et lege vetitum.

[b] *Expedita*] Quorum cura molestiæ nihil afferat.

[c] *Splendore*] Quem trahebat ex equestri ordine, qui Romæ summo semper in loco fuit.

[d] *Libertos*] Liberti dicebantur, qui libertate donati fuerant, mediique servos inter et ingenuos; meliori quam servi conditione, cum civitatem adipiscerentur; deteriore quam ingenui, cum honores non caperent.

[e] *T. Ampius*] Hic ante Lentulum Ciliciæ præfuerat, prætorius vir, non consularis.

(4.) M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

ARGUMENTUM.—Conquestus de adversariorum calumniis, quæ peracta in senatu fuerint eodem die, quo superiorem epistolam ante lucem scripserat, significat; obtinendæ causæ spe adjecta, nisi vis, quam solam timet, interverterit.

A. D. XVI Kal. Febr.[1] cum in senatu pulcherrime staremus,[a] quod jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis,[b] pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii;[c] res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis:[a][2][d] causam enim frequenti senatu, in magna varietate,[e] magnaque invidia eorum, qui a te causam regiam alio[b] transferebant,[3] obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem;[f] Bibulum multo justiorem,[c] pæne etiam amicum. Caninius et Cato negarunt, se legem[g] ullam ante comitia[h] esse laturos. Senatus ha-

[a] *Dilata est diversis artibus.* [b] *Ad alios.* [c] Plus favorable.

EPIST. IV. 1 *Ad XVI kal. Febr.* duo codd. Oxon. *Ante diem XVI kal. Febr.* Olivet. Mox, codd. Gruteri, Pal. 3. et Scels. *extaremus.*—2 Scels. *exagitata est v. calumpniis;* Dresd. 3. *extracta in variis, &c.* Mox, pro *in magna varietate,* quod servant codd. duo Gulielm. tres Pall. Dresd. 4. cum edd. Manut. Asceus. 1. Victor. Græv. *non magna varietate* habent Græv. 1. 2. Lips. Dresd. 1. 2. 3. 5. *v*, Bengel. Benedict. *magna vanitate* al. ap. Græv.—

NOTÆ

[a] *Staremus*] Stat pulcherrime orator, cum ejus sententia et oratio multis probantur.

[b] *De tribus legatis*] Quos esse privatos volebat Bibulus, ut Pompeium simul et Lentulum excluderet.

[c] *Volcatii*] Censebat Volcatius (eratque id unum reliquum certamen) a Pompeio reducendum regem esse.

[d] *Calumniis*] Calumnias hic vocat Cicero, ficta senatorum colloquia, et a proposito aliena, quibus, infecta re, diem consumi volebant.

[e] *Varietate*] Erant omnino quinque super hoc sententiæ: prima Hortensii, qui reductionem Ptolemæi Lentulo deferebat; secunda Crassi, qui tribus legatis, etiamsi cum imperio essent; tertia Bibuli, qui tribus item legatis, at privatis; quarta Volcatii, qui uni Pompeio; quinta Servilii, cui, regem quovis modo reduci, non placebat.

[f] *Curionem*] C. Scribonius Curio, consularis vir, et triumphalis, paterque illius, ad quem scriptæ sunt libri secundi epistolæ.

[g] *Legem*] Id placere debuit Lentulo, ejusque fautoribus, qui banc sibi legem fore contrariam sciebant.

[h] *Comitia*] Ante Sextilem mensem, quo creabantur magistratus.

beri ante Kalendas Febr. per legem Pupiam,[i] id quod scis, non potest:[4] neque mense Febr. toto, nisi perfectis aut rejectis legationibus.[k] Hæc tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictæ religionis,[d] non tam ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam[5] vellet ire.[l] Dignitatis autem tuæ nemo est, quin existimet,[6] habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio[m] fieret,[e] per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi[7] nomine,[n] re autem vera, sceleratissimo latrocinio,[o] si quæ conabuntur agere, satis provisum est,[8] ut ne quid salvis auspiciis[p] aut legibus, aut jam sine vi agere possint. Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum injuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem? qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum as-

[d] *Prætextum religionis fictæ objectum esse.*
[e] *Quominus sententiæ ferrentur.*

3 Codd. omnes Lambini, et Grut. 2. *traferebant.*—4 Scels. *Senatus ante kal. Febr. p. l. P. id q. s. haberi non potest;* unus cod. Oxon. *per l. Papiam.* Mox, *rejectis rogationibus* Dresd. 2. 5. *rejectis legationibus vel rogationibus* Torg. Primæ duæ syll. v. *lega-tionibus* a m. sec. sunt scriptæ in Lips.—5 Ita Lips. Torg. et quinque Dresd. cum edd. vett. *Alexandream* Græv. ex sententia Fulv. Ursin.—6 Ita Torg. *nemo est qui æstimet* Scels. *nemo est qui existimet* Græv. 2. Lips. quinque Dresd.—7 Ita Dresd. 1. 2. 4. Lips. Græv. 2. aliique codd. cum edd. Victor. Lamb. Gebh. Græv. Benedict. *populi Romani* P, Dresd. 5. Torg. Ascens. Mannt. Bengel.—8 Dresd. 2. 3. et *v, satis improvisum est;* Dresd. 1. *satis m provisum est;* Lips. et Scels. *satis mihi provisum est,* probante Benedict. Mox, *aut sine vi jam agere* Pal. 3. *aut etiam sine vi agere* Græv. 1. Dresd. 1. 2. Lips. *aut denique sine vi* Dresd. 4. *possent*

NOTÆ

[i] *Pupiam*] Quæ diebus comitialibus, et ante Kal. Feb. cogi senatum vetabat.

[k] *Legationibus*] Quibus audiendis eo mense senatus unice vacabat.

[l] *Vellet ire*] Quia constabat, Alexandrinos, nisi cogerentur armis, nunquam regem recepturos esse.

[m] *Discessio*] De discessione senatorum sententiam ferentium, vide epistolam secundam.

[n] *Nomine*] Tribunorum erat populi Romani partes defendere; sed hoc sæpius nomine abutentes, iniquissimis legibus rempublicam labefactabant.

[o] *Latrocinio*] Latrocinium non raro sumitur pro conventu improborum aliquid pravi molientium.

[p] *Salvis auspiciis*] Consule epistolam secundam.

secutus:9 aut de aliorum injuriis querar? quod sine summo dolore facere non possum. Ego tibi a vi,[q] hac præsertim imbecillitate 10 magistratuum, præstare nihil possum:[f] vi excepta, possum confirmare, te, et senatus et populi Romani summo studio, amplitudinem tuam retenturum. Vale.

(5.) M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

ARGUMENTUM.—Scribit de C. Catonis promulgatione, de statu regiæ causæ, de suo Seliciique consilio, cujus non inhonorum eventum sperat.

TAMETSI mihi nihil 1 fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus, quam gratissimus erga te esse cognoscerer; tamen afficior summo dolore, ejusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse,[a] ut et meam et ceterorum erga te fidem et benivolentiam 2 absens experirere. Te videre, et sentire,3 eandem fidem[b] [a] esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis literis intellexi. Nos cum maxime 4

[f] *Polliceri contra vim non possum.* Répondre.

[a] *Quanquam mihi quidem jucundum fuit occasionem datam, qua grati animi specimen dare tibi possem, multo tamen fuit injucundius, te opera et officio meo indiguisse, postquam profectus es in Ciliciam.*

[b] *Eandem perfidiam.*

Lips. Dresd. quinque, Pal. 4. Græv. 2. *possem* Pal. 3.—9 Ita edidit Græv. *tuorum meritorum videar assecutus* Scels. *videar meritorum tuorum assec.* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Victor. Bengel. Paulo ante Dresd. 4. habet, *aut me ostentem, qui sim. Cum si qui vitam, &c.* Idem codex paulo post, *sine magno dolore.*—10 Ita Dresd. 1. 2. cum codd. Victorii et Manutii. Sed Torg. Lips. Dresd. 3. 4. 5. Pall. 3. 4. Peck. Græv. 1. 2. Venet. et Ascens. 1. exhibent, *Ego tibi in hac præsertim imb.* Mox, *ut excepta* duo Pall. *ut excepta vi* Græv. 2. *et ea excepta* edd. vett. *nisi ut hac re excepta* Scels. In fine Dresd. 1. 2. 3. 5. Ascens. 1. Victor. et Bengel. omittunt *Vale.*

EPIST. V. 1 Ita Vatt. Pall. 3. 4. edd. vett. Gebh. Victor. Græv. Bengel. *Tametsi nihil mihi* Dresd. 1. 2. Lips. Benedict. *Nam etsi mihi nihil* Dresd. 5.—2 Ita codd. omnes; *benevolentiam* vulgg. Mox, *experirer* Dresd. 1. et Ascens. 1. et sic Dresd. 3. a m. pr. *experire* Dresd. 2. *experiere* Dresd. 4. *experirere* Torg. Lips. Dresd. 5. et Dresd. 3. a m. sec.—3 *Te autem videre et sentire* Dresd. 4. Ascens. 1. et aliæ vett. Mox *esse* deest in plurimis antiq. *in meam salutem* Medic. Pal. 4. Græv. 2. Peck. ed. an. 1477. Venet. Gebh. *in mea salute* Lips. Torg. Dresd. quinque, aliique codd. quos etiam secutus est Victor.—4 Ita Torg. Lips. Dresd. 3. 4. 5. *maximo* Dresd. 1. 2. et

NOTÆ

[q] *A vi*] Timebat Cicero ne Caninius pro Pompeio in Lentulum rogationem per vim ferret.

[a] *Eandem fidem*] Uterque desertus est ab amicis: Tullius in exilii causa; Lentulus in causa Alexandrina.

consilio, studio, labore, gratia, de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio,[b] [*p.* 5.] quæ nostra studia impediret, et animos[5] a minore cura[c] ad summum timorem traduceret. Sed tamen, in hujusmodi perturbatione rerum,[6] quanquam omnia sunt metuenda, nihil magis, quam perfidiam timemus: et Catoni quidem (quoquo modo[d] se res habeat) profecto resistimus. De Alexandrina re, causaque regia, tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque præsentibus cumulate satisfacturum.[7] Sed vereor, ne aut eripiatur[e] nobis, aut deseratur:[8 f] quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat; ut neque jacere regem[c] pateremur, nec, nobis[9] repugnantibus, ad eum[g] deferri, ad quem prope jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter; ut nec,[10 h] si quid obtineri poterit, non conten-

[c] *Non restitui Ptolemæum.*

Ascens. 1.—5 Scels. et Dresd. 4. *et animos senatorum.*—6 Ita edidit Græv. *in ejus perturbatione rerum* Dresd. 1. 2. 3. Torg. et Lips. *in ejusmodi perturbatione rerum* Dresd. 4. 5. Ascens. 1. Bengel. *in ejusmodi rerum perturbatione* edd. vett. ap. Græv. Mox, *sint metuenda* Scels. Paulo post, *se res habet* Torg. Dresd. quinque, Lips. Ascens. 1. Bengel. *se res habuerit* Scels. *se res habent* Græv. 1. 2.—7 Scels. *accumulate omnino satisfacturum.*—8 Ita Manut. Lamb. Cort. *ne aut eripiatur causa regia nobis, aut d.* Dresd. 1. 2. Lips. Benedict. *ne aut eripiatur causa regia a nobis, &c.* Dresd. 3. 4. 5. *ne aut arripiatur causa regia a nobis, &c.* Græv. 1. 2. *ne aut corripiatur causa regia a nobis, aut deseratur a senatu* Scels. *ne aut excipiatur, &c.* tres codd. Lamb. Mox, *non f. p. æstimare* Scels.—9 Codd. vett. ap. Græv. *neque Selicio neque mihi . . . neque nobis.* Mox, *delatum esse existimatur* quidam ap. Græv.—10 Dresd. 1. 2.

NOTÆ

[b] *Promulgatio*] Qua Ciliciæ imperium Lentulo volebat eripi: subito exortam fuisse dicit, quia negaverant tribuni plebis se legem ullam ante comitia laturos.

[c] *A minore cura*] Minor enim illa cura erat, eniti ut accederet aliquid ad dignitatem Lentuli, id quod ex Ptolemæi reductione sperabatur; quam timor, ne tota dignitas eriperetur Lentulo, ex nefaria promulgatione Catonis.

[d] *Quoquo modo*] Difficili enim loco res erat.

[e] *Eripiatur*] Commissa Pompeio reductione regis.

[f] *Deseratur*] Nemini deferatur Ptolemæi restituendi cura.

[g] *Ad eum*] Ad Pompeium: cur autem minime illud displicebat? quia si Pompeio causa regia tradita esset, repulsam passus esse videbatur Lentulus; sin autem utroque rejecto, alia restituendi via inita esset, neuter repulsam passus videbatur, aut certe communis erat repulsa.

[h] *Ut nec* [*neque*] Primum enitar in eo, ut causa regia tibi decernatur;

damus; nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Tuæ sapientiæ magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare; si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi,[d] quam tibi futurum.[11] A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi; utorque ad omnia [12] Q. Selicio: neque enim prudentiorem quenquam ex tuis, neque fide majore esse judico, neque amantiorem tui. Hic quæ[i] agantur, quæque acta sint, ea te et literis [13] multorum et nuntiis cognoscere arbitror: quæ autem posita sunt in conjectura, quæque mihi videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere.

Posteaquam Pompeius [14] apud populum a. d. IIX. Idus Febr. cum pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus [k] est, in senatuque a Catone aspere et acerbe nimium magno silentio est accusatus; visus est mihi vehementer esse perturbatus.[l] Itaque Alexandrina causa, quæ nobis adhuc integra est,[15] (nihil enim tibi detraxit [m] senatus, nisi

[d] *Culpæ.*

3. 4. 5. Torg. et Ascens. 1. *ut neque.*—11 Scels. *in virtute et in gravitate tua, atque in rebus gestis tuis, quas tibi fortuna largita est, positam existimare: quibus si quid hominum invidia detraxerit, id majori illis fraudi quam tibi futurum scias.* Ascens. 1. et aliæ vett. *fortuna elargita est.*—12 Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. et Bengel. *utor ad omnia.* Mox, plurimi codd. etiam Dresd. 3. 4. 5. Lips. Ascens. 1. Bengel. *fide majorem;* quidam codd. Lambini, Dresd. 1. 2. et Torg. *fide meliorem.* Verba *ex tuis* Dresd. 1. 2. omittunt.—13 Dresd. 4. 5. vet. cod. ap. Græv. et Ascens. *ea te ex literis.* Mox, *quæque videntur fore* Dresd. 1. 2. 3. Torg.—14 Hic novam Epist. incipiunt codd. Pall. Græv. 2. liber Gruteri, Dresd. 3. 5. *Pompeius et apud populum* Dresd. quinque, Torg. Ascens. 1. Bengel. *ad IIX Idus Febr.* edd. vett. *a. d. VIII Id. Febr.* Lamb. Mox, *convicioque jactus est* Medic. quatuor Pall. et Gruteri liber, Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Torg. *et postea quam in senatu a Catone* Dresd. 4. *aspere et acerbe est accusatus* Græv. 2. *omnium magno silentio* Lamb.—15 Scels. *quæ quando adhuc*

NOTÆ

deinde, si non potero id consequi, id agam, ut Pompeio ne tradatur.

[i] *Hic quæ*] Recte probat Manutius hoc novæ epistolæ initium videri.

[k] *Jactatus*] A Clodio Milonem de vi accusante.

[l] *Perturbatus*] Et quod accusatus esset a Catone, et magno omnium silentio; intellexit enim alienatum a se fuisse senatum.

[m] *Detraxit*] Longe enim ante concesserat senatus, ut Ptolemæum Len-

id, quod per eandem religionem dari alteri non potest) videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus, idque molimur, ut, cum rex intelligat,[16] sese id, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, assequi non posse ; et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abjectum fore ; proficiscatur ad te : quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paulum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nosti hominis[n] tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, prætermittemus.[17] Ceteris injuriis, quæ propositæ sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus.[18] Amicum ex consularibus neminem tibi esse[19] video, præter Hortensium et Lucullum : ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis, speresque fore, ut, fracto impetu levissimi hominis,[o] tuam pristinam[p] dignitatem et gloriam[20] consequare.

(6.) M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

Argumentum.—Et a temporis medela, et a suo exemplo solatur Lentulum in tardo speratæ rei progressu, et ad animi magnitudinem adhortatur.

Quæ gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit.[1] Me in summo do-

nobis ingrata est. Mox, *dari aliter non potest* Dresd. 4.—16 Vet. cod. ap. Græv. Dresd. 1. 2. *ut rex, cum intelligat.* Actutum, *sese quod*, omisso *id*, vet. cod. Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. P, *υ*, *ψ*, Bengel. probante Græv.—17 ' Ita correxit Ernesti ex cod. sui litura. Sed hæc emendatio, contra codicum reliquorum consensum facta, nondum admittenda videtur.' *Benedict. prætermittimus* codd. Pall. Medic. Græv. 1. 2. Dresd. quinque, Vatic. Torg. et edd. vett.—18 Ita codd. omnes ; *resistimus* edd. vett. ap. Græv.—19 Edd. vett. *esse tibi.* Mox, *dissimulantur* Scels.—20 Edd. vett. *gloriam et dignitatem.*

Epist. vi. 1 Ascens. 1. et Lamb. *sed et præfuit.* Omnes autem codd.

NOTÆ

tulus reduceret, nondum hoc detraxerat ; vetuerat tantum, referente postea Marcellino consule, ne reduceret cum exercitu, ob Sibyllinum oraculum, et fictæ religionis calumniam.

[n] *Hominis*] Raro quid sentiret evulgantis, idque semper tardius.

[o] *Levissimi hominis*] Catonis adhuc adolescentis, et turbulenti. Alius est a Catone qui dictus est Uticensis.

[p] *Pristinam*] Quæ nefaria Catonis promulgatione, Lentulo imperium abrogantis, in discrimen adducta erat.

lore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes,[2] quod valde suspicor, fore, ut infringatur hominum improbitas, et consiliis tuorum amicorum, et ipsa die, quæ debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum. [*p.* 6.] Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum,[a] quorum imaginem video in rebus tuis.[3] Nam etsi minore[a] in re violatur tua dignitas, quam mea salus[4] afflicta sit; tamen est tanta similitudo,[b] ut sperem, te mihi ignoscere, si ea non timuerim,[c] quæ ne tu quidem unquam timenda duxisti.[5] Sed præsta te eum, qui mihi a teneris, ut Græci dicunt, unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia[6] summa in te studia officiaque expecta: non fallam opinionem tuam. Vale.

(7.) M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

Argumentum.—Varia hæc responsoria epistola habet. Post moratum exordium agit de amicorum fide; de Alexandrina causa; de suis consiliis; de constantia tenenda; de reip. statu; de Tulliæ nuptiis; de Lentuli filio.

Legi tuas literas, quibus ad me scribis, gratum tibi es-

[a] *Exilii mei.*

omittunt illud *et*. Vid. Drakenb. ad Liv. II. 6. § 1.—2 Ita Græv. 2. omnes Pall. quinque Dresd. Lips. *scilicet* et *spes* delet Fulv. Ursin. *scilicet* deest in Torg. et uno cod. Oxon. Mox, unus Oxon. *infringantur hom. improbitates.* Dresd. 5. et Asc. 1. *quod ego valde suspicor.* Deinde, *qua debilitantur cogitationes* Græv. 2. Dresd. 5. et Ascens. 1. contra alios codd. *quæ debilitat et eorum cogitationes et inimicorum perditorum* Scels. *perditorum* etiam P, Dresd. 4. et Medic. *proditorum tuorum* Dresd. 2. et Lips.—3 Dresd. 4. 5. et Ascens. 1. *in tuis rebus; v, in robustius.*—4 Voc. *salus* deest in quinque Dresd. Lips. Torg. *v,* Medic. Pall. Grut. Græv. 1. 2. edd. primis, Victor. Bengel. Lamb. *salus* habet ed. Græv. ' Fuit in cod. Vat.' *Ernesti. afflicta est* Victor.—5 Lips. *quæ tu mihi ne timenda quidem dixisti;* Dresd. 5. *quæ neque tu unquam timenda esse duxisti;* edd. vett. ap. Græv. *timenda esse duxisti.*—6 *A me autem omnia* quidam codd. *expectato* Scels. In fine, Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Ascens. et Bengel. omiserunt *Vale.*

NOTÆ

[a] *Minore*] Quia in Ciceronis causa salus agebatur; in causa Lentuli sola dignitas: salus autem dignitate potior est.

[b] *Similitudo*] Propter amicorum utrimque perfidiam.

[c] *Non timuerim*] Sensus est: Non timui nefariam Catonis promulgationem, idque mihi, opinor, ignosces, cum ne tu quidem, me in exilium pulso, timueris, cum sperares hanc injuriam mihi honori fore.

se, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, et meam erga te benivolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse,[a] quem tu me esse voluisti: alterum facio libenter; ut, quoniam intervallo locorum et temporum disjuncti sumus,[1] per literas tecum quam sæpissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu expectabis, id erit causæ, quod non ejus generis meæ literæ sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit,[2] quibus recte dem, non prætermittam. Quod scire vis, qua quisque in te fide sit[3] et voluntate; difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi sæpe significavi, nunc quoque, re perspecta et cognita,[4] scribere: vehementer quosdam homines, et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum juvare potuerunt,[5] invidisse dignitati tuæ: simillimamque in re dissimili,[b] tui temporis nunc, et nostri quondam fuisse rationem; ut, quos tu reipublicæ causa læseras, palam te oppugnarent; quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas, non tam memores[6] essent virtutis tuæ, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi[7] ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum; ex magistratibus autem L. Racilium[c] et fide[8]

EPIST. VII. 1 Ita Græv. Bened. Schutz. et al. *dijuncti* ψ et Vat.—2 Ita codd. ap. Græv. edd. primæ, Bened. et Schutz. *facultas erit* vulgg. ante Græv.—3 Ita Græv. 1. 2. Medic. aliique codd. vett. *qua fide quisque in te sit* edd. mediæ.—4 Dresd. 5. et Ascens. 1. *re perfecta et cognita.*—5 Ita Dresd. 1. 2. Victor. Græv. Ernesti, Bengel. et recentt. *et eos, qui, &c.* omisso *maxime* priori loco, Græv. 1. alterum *maxime* omittit Scels. *qui te amare maxime debuerunt* Dresd. 5. *amare* etiam Græv. 2. Pal. 3. Scels. et ed. pr. *qui et te* Dresd. 3. 4. 5. Græv. 2. Pal. 2. 3. ed. pr. Ascens. 1. *te et maxime* delet unus Oxon.—6 Dresd. 3. Pal. 2. et codex Gruteri a m. sec. *immemores.*—7 Ita omnes codd. et edd. præter Dresd. 1. 5. et Ascens. 1. qui scribunt *ut præscripsi;* unus Oxon. *hæc perscripsi.*—8 Dresd. 1. 2. *L. Racilium de fide;* unde Bened. conj.

NOTÆ

[a] *Si volo is esse*] Sensus est: Si velim eo loco dignus esse, in quem me tua virtute restituisti. Diximus in prima epistola, Lentulum non ante conquievisse, quam ab exilio Ciceronem revocasset.

[b] *In re dissimili*] Eadem ne crebrius iterentur, vide sup. ep.

[c] *Racilium*] Anno superiori tribunatum gesserat. Ex eo loco colligi

et animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuæ, propter magnitudinem[d] beneficii tui, fortasse plerisque officii majorem auctoritatem habere videatur, quam sententiæ. Præterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi esse testis. Etenim Pompeium, qui mecum[9] sæpissime, non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis, temporibus illis non sæpe in senatu fuisse.[e] Cui quidem literæ tuæ, quas proxime miseras, quod facile intellexerim,[f] perjucundæ fuerunt: mihi quidem[10] humanitas tua, vel summa potius sapientia, non jucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem, et tibi tua præstanti in eum liberalitate[g] devinctum, nonnihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suæ cupiditatis, te ab se abalienatum,[11] illa epistola retinuisti:[a] qui mihi cum semper tuæ laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano;[12] [h]

[a] *Retinuisti illa epistola Pompeium, qui suspicabatur aliquantulum, te alieno a se animo esse, quia multis videbatur Ptolemæi reductionem cupere.*

L. Racilium in te fide, &c. Unus Oxon. *in te singulari.*—9 Idem codex *qui mihi.* Mox, *non solum me provocante v,* et cod. ap. Græv.—10 Particulam *quidem* omittunt Dresd. 1. 2. Mox, Græv. 2. et ed. Lamb. *sed et admirabilis.*—11 Ita Victor. Græv. Bengel. Bened. et alii; *tu ab se, &c.* Dresd. 1. et Lips. *te* omittunt Pal. 3. Grut. Græv. 2. Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. *vel abs te, &c.* Pal. 4. *abs se* Pal. 3. Græv. 2. Grut. *abs te* omnes Manutii codd. *abs te ab se* Torg. *vel abs te ab se* Pal. 4. *alienatum* Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. Pall. 3. 4. Grut. Græv.

NOTÆ

potest, tribunum plebis magistratum fuisse, contra quam sentit Plutarchus, cui et Livius assentire videtur.

[d] *Propter magnitudinem*] Epistola prima: 'Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus:' quoniam a Lentulo singulare beneficium Tullius acceperat, plerique suspicabantur ab eo Lentuli causam defendi, non quo defendendam sentiret, sed ut ingrati animi declinaret vitium.

[e] *In senatu fuisse*] Vel quia conviciis a Catone lacessitus, ab insidiis sibi timebat; vel quia rei frumentariæ cum imperio erat præpositus: iis autem qui cum imperio essent, urbem ingredi non licebat, nisi facta prius ab senatu copia.

[f] *Quod facile intellexerim*] Dixerat superiori epistola, 'nosti hominis tarditatem et taciturnitatem;' nunc tamen aperte cognoscere se dicit, quid sentiret Pompeius.

[g] *Liberalitate*] Annitente enim Lentulo consule, potestas rei frumentariæ per quinquennium toto orbe terrarum Pompeio tradita fuerat.

[h] *Tempore Caniniano*] Tempus vo-

tum vero, lectis tuis literis, perspectus est a me, toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis cogitare. Quare ea, quæ scribam, sic habeto, me, cum illo re sæpe communicata, de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: Quoniam senatusconsultum nullum extat, quo reductio regis Alexandrini tibi ademta sit;[i] [*p.* 7.] eaque, quæ de ea scripta est,[13] auctoritas,[k] cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium,[b] quam constantis senatus consilium[14] esse videatur; te perspicere posse, qui Ciliciam[l] Cyprumque[m] teneas, quid efficere, et quid consequi possis: et, si res facultatem[15] habitura videatur, ut Alexandriam atque Ægyptum tenere possis; esse et tuæ, et nostri imperii dignitatis, Ptolemaide,[c n] aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe atque exercitu proficisci Alexandriam; ut, cum eam[16] pace præsidiisque firmaris, Ptolemæus redeat in regnum:[o] ita fore, ut per

[b] Emportement.
[c] *Et tuæ et imperii nostri dignitatis esse, si modo res facultatem tibi datura videatur obtinendæ Alexandriæ atque Ægypti, Ptolemaide, &c.*

2. et ed. pr. *vel illa epistola* Ascens.—12 Al. ap. Græv. *Catoniano.*—13 Dresd. 5. Venet. Mediol. Ascens. 1. 2. *de ea re scripta est;* al. ap. Græv. *de ea perscripta est.*—14 Ita Lips. Torg. Dresd. sex, P, *v*, aliique codd. *consultum* Martin. Græv. 1. et Bened. Mox, *te posse perspicere* al. ap. Græv.—15 Lamb. *si res tibi fac.* Actutum, *habere v*, Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg.—16 Dresd. quinque,

NOTÆ

cat suspiciosissimum, quia suspicabantur non pauci, impulsum fuisse a Pompeio Caninium tribunum plebis, ut pro eo contra Lentulum rogationem ferret.

[i] *Ademta sit*] Quæ ei data fuerat ex senatusconsulto, quod ipso Lentulo consule referente factum erat.

[k] *Auctoritas*] Quid auctoritas a senatusconsulto discrepet, diximus in epistola secunda.

[l] *Ciliciam*] Minoris Asiæ provinciam, (nunc Caramania propria dicitur) Amano et Tauro montibus, Pamphylia, et mari circumscriptam; cujus urbs præcipua Tarsus fuit, ad Cydnum condita.

[m] *Cyprum*] Nobilissima est in Pamphylio mari insula, Ciliciam inter et Syriam; *Cypre.*

[n] *Ptolemaide*] Multæ sunt hujus nominis civitates, quarum duæ præter ceteras inclytæ: altera Pentapoleos Libyæ, olim *Barec*, nunc *Tolometa;* altera Phœniciæ, *Acre*, de qua hic agitur.

[o] *Redeat in regnum*] Post pacatam Ægyptum, præsidiisque firmatam, redeat in regnum Ptolemæus; apposite *redeat*, non reducatur, ut non violetur oraculum Sibyllæ.

te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit; et sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi[p] Sibyllæ placere dixerunt. Sed hæc sententia sic et illi[17] et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimaturos videremus: si cecidisset ut volumus et optamus,[18] omnes te et sapienter et fortiter; sin aliquid esset offensum,[q] eosdem illos, et cupide et temere fecisse, dicturos. Quare quid assequi possis, non tam facile est nobis, quam tibi, cujus prope in conspectu Ægyptus est, judicare.[19] Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri,[r] non esse cunctandum; si dubium, non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore, ut absens a multis, cum redieris, ab omnibus collaudere: offensionem[s] esse periculosam, propter interpositam auctoritatem religionemque, video. Sed ego te, ut ad certam[20] laudem adhortor, sic a dimicatione[t] deterreo: redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui judicium non tam ex consilio tuo, quam

Lips. Torg. Ascens. 1. Bengel. *ut, eam cum.* Paulo post, *fore, ut et per te* Dresd. 1. Græv. 1. Lamb. Bengel. *fore et ut per te* Dresd. 2.—17 Unus Oxon. *et illis.* Mox, *probatur* Dresd. 3. 4. 5. et Torg. Deinde, *æstimaturos* unus Oxon. —18 Ita Dresd. 4. 5. Ascens. 1. Græv. *ut optamus* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Lips. Bengel. Victor. Mox, *te sapienter*, omisso *et*, Græv. Deinde, *si aliquid* Græv. 1. 2. Medic. Dresd. 5. Victor. Bengel. *si quid* Lips. Torg. et unus codex ap. Manut.—19 Ita codd. ap. Græv. Dresd. 3. 4. et Torg. *judicare id* Dresd. 1. 2. 5. ψ, et Ascens. 1. unde Victor. et Bengel. *judicari.* Mox, *Quidem nos hoc* Dresd. 3. 4. Pall. 2. 3. *id quidem. Nos hoc* Pal. 4. Græv. 2. Paulo post, *si dubium sit, non, &c.* Torg. Lips. Dresd. quinque, et Ascens. *sit* omittunt Medic. Græv. 1. 2. ed. Græv. et recentt. præter Bened. *sin dubium sit*

NOTÆ

p *Religiosi*] Dictum ironice de Catone et aliis, qui de religione minime soliciti, religionis tamen nomine suam in Lentulum malevolentiam obtendebant.

q *Offensum*] Alexandrinis regem suum recipere nolentibus.

r *Potiri*] Non vi et armis, sed humanitate, et prudentia, quæ cives regi suo reconciliet.

s *Offensionem*] Periculosum esse offendere, si res agatur armis, propter interpositam auctoritatem senatus, qui decreverat, ne quis omnino regem reduceret; et propter oraculum Sibyllæ: etsi enim fictum erat religionis nomen, et auctoritati senatus fuerat a tribunis intercessum, adeoque esset irrita; tamen si res minus bene processisset, jactassent ii qui invidebant Lentulo, violatam esse religionem, atque auctoritatem senatus.

t *A dimicatione*] Si res non possit nisi armis confici, hanc desere.

ex eventu homines esse facturos. Quodsi hæc ratio[21] rei gerendæ periculosa[u] tibi esse videbitur, placebat illud,[v] ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam atque imperii tui provincias[22] ei credidissent, fidem suam præstitisset; et auxiliis eum tuis et copiis adjuvares: eam esse naturam et regionem provinciæ tuæ, ut illius reditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicies:[23] quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere. Quod mihi de nostro statu,[w] de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratularis; minime miramur, te tuis, ut egregium artificem,[x] præclaris operibus lætari: quanquam est incredibilis hominum perversitas, (graviori[24] enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo[y] abalienarunt: quorum malivolentissimis obtrectationibus nos scito de vetere illa[z] nostra diuturnaque sententia prope jam esse depulsos; non nos

unus Oxon.—20 *Sed ut te ad certum* Græv. 1.—21 *Quod si ratio* unus Oxon. Mox, *esse tibi* Venet. *esse* deest in quibusdam edd. vett. ap. Græv. Tum *placebit* unus Oxon.—22 Edd. quædam vett. *per provinciam imperii tui pecunias;* Lamb. *per provinciam tuam, atque imperii tui provincias, pecunias.* Mox, *eam esse nostram et provinciæ tuæ rationem* Græv. 1. et Scels. *rationem* etiam Vet. Ursin. *religionem* P.—23 Edd. vett. *prospicies.*—24 Al. ap. Græv. *graviore.* Mox,

NOTÆ

[u] *Periculosa*] Periculosam esse censuit, hanc siquidem non est secutus.

[v] *Placebat illud*] Aliud consilium suggerit, ut Lentulus non quidem iret Alexandriam, ad placandos animos, urbemque præsidiis firmandam (id enim difficile videbatur et anceps); sed Ptolemæum redeuntem copiis auxiliisque adjuvaret; videret tamen ante an creditoribus suis, amicis Lentuli, fidem suam rex præstitisset, id est, ejusmodi cautiones interposuisset, ut dubitare creditores non possent quin esset soluturus.

[w] *De nostro statu*] De pristina dignitate recuperata, et reditu ab exilio.

[x] *Artificem*] Id scilicet Lentulus effecerat, ut Cicero dignitatem recuperaret, ut Milonis uteretur familiaritate, ut Clodii nefariis conatibus obsisteret.

[y] *Invidendo*] Hic obiter optimates perstringit, quorum invidia adductus fuerat, ut in tuenda republica, ad Pompeii maxime voluntatem se conformaret.

[z] *De vetere illa*] Cum antea crederet, neglecta salute, dignitati suæ, et reipublicæ commodis unice consulendum.

quidem ut nostræ dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis.[25] Poterat utrumque[a] præclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus:[26] sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in republica nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo libentius[27] ad te scribo, qui non solum temporibus iis,[b] quæ per te sum adeptus, sed etiam olim nascenti prope nostræ laudi, dignitati, virtutique præfuisti: simul quod[c] video, non, ut antehac putabam,[28] novitati[d] esse invisum meæ: in te enim, homine omnium nobilissimo,[e] similia invidorum vitia perspexi: [*p.* 8.] quem[f] tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius

abalienaverunt Græv. 1. 2. Medic. edd. vett. et Græv.—25 Græv. 1. *et salutis.*—26 *Poterat u. p. fieri, si etiam fides, si g. in h. consularibus esset* Græv. 1. et Scels.—27 *Quod eo liberius* P, *v*, *ψ*, Lips. Torg. quinque Dresd. Venet. Mediol. Crat. Ascens. 1. Manut. et Bened. Mox, Pal. 3. et Gruteri codex, *non solum qui temporibus his;* Græv. 2. quinque Dresd. Lips. Torg. *qui non solum temporibus his;* Venet. *quod tu non solum temporibus iis.* Dresd. 3. *quæ per te sum expertus.*—28 ' De loco maxime vexato primum annotare licet, Dresd. 1. 2. 4. Torg. et Lips. legere *sed jam olim nascenti;* quæ vera puto. Porro sequentia Torg. Dresd. 1. 2. legunt, *nostræ laudi, dignitatique virtuti simulque video.* Quæ scriptura haud dubie aliorum quoque librorum fuit. Certe Gebhardus plane eandem tribuit Pall. 1. 2. 4. Simili ratione legit Vat. *sed jam olim nascenti prope laudi dignitatique simulque;* et Græv. 1. habet, *nostræ laudi dignitatique simulque.* Manutius etiam affirmat, in nullo libro antiquo legi *præfuisti*, quod nunc est in vulgatis edd. atque additum esse in Medic. a m. sec. deleto alio verbo, quod putat fuisse *virtutique.* Huc accedit, Dresd. 3. 4. 5. et præterea Gruteri membranas, codicem Erfurtensem, Græv. 1.

NOTÆ

[a] *Utrumque*] Salus utique et dignitas integra conservari.

[b] *Temporibus iis*] Quibus erat restitutus in patriam.

[c] *Simul quod*] Video causam cur mihi invideretur, non fuisse novitatem meam; quod tamen antea putabam: tibi enim viro nobilissimo perinde ac mihi invisum est.

[d] *Novitati*] Homines novi dicebantur ii, qui obscuro loco orti, industria sua honores assequebantur. Novus homo nobilis non erat, sed origo et fons nobilitatis posteris suis, eos scilicet honores adeptus, unde nobilitas nascitur. Talis fuit Cicero, ex Arpinate equite consul Romæ factus. Juven. 'Hic novus Arpinas,' &c.

[e] *Nobilissimo*] Etsi plebeius erat Cornelius Lentulus, tamen erat nobilissimus, quia majores habebat præclare meritos de patria, et summis reipublicæ honoribus perfunctos. Non ergo opponuntur plebeius, et nobilis; sed novus, et nobilis; plebeius, et patricius.

[f] *Quem*] Passi sunt invidi te esse principes inter civitatis viros; sed altius evolare non permiserunt, præsertim in eo quod reductionem regiam senatuscons. tibi decretam ademerunt.

certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam: multum enim interest, utrum laus imminuatur,[g] an salus deseratur. Me meæ tamen ne nimis pœniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam demtum de fortuna[h] videretur.[29] Te vero moneo[30] cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare; magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amavi,[31] ne unquam inflectas cujusquam injuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui.[i] Hæc profecto vides quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cum aliquantum[32] ex provincia atque

Scels. ed. pr. Venet. Mediol. Crat. et alias legere *favisti*, pro illo recepto *præfuisti*. Itaque jam Gebhardus vidit, monstrum verbi latere in vocabulo *virtuti*. Quid? si vocabulum *virtuti* expungas, quod et alienum sensum h. l. fundit et ab antiquis codd. Medic. Græv. 1. Vat. exulat, sique pro eo reponas *favisti*, quia illud *præfuisti* nullorum est codicum, ut jam ordo verborum sic se habeat, *sed jam olim nascenti prope laudi dignitatique favisti*. Antiquissimo enim errore ex multorum adhuc codd. vocabulo *favisti* potuit aliud novum *virtuti* oriri; in utroque enim vocabulo non plane dissimiles sunt totidem literarum ductus. Quidam codd. deinde, ut sæpe fieri solet, utramque lectionem *virtuti favisti* simul laudarunt. Alii denique, quia scripturam valde obscuram non intelligebant, aut plane omiserunt utrumque vocabulum, aut vocabulo *virtuti* copulam *que* adsuerunt, quam servant præter Dresd. 3. 4. 5. Ascens. 1. Scels. Pal. 3. Græv. 2. ed. pr. aliique. Superest jam ut lectionis varietatem in verbis, *simul quod video*, inquiram. Torg. Dresd. 1. 2. 4. 5. legunt *simulque video*. Ita etiam Græv. 1. et Vat. annectunt *que* vocabulo *simul*.' Benedict. *favisti* unus Oxon. Mox, *in te autem homine hominum nobilissimo* Græv. 1. et Scels. Dein, *quem tamen esse illi* Pal. 4. Grut. Venet. *quem tametsi illi* al. ap. Græv. *quem tamen si illi* al. ibid.—29 Ita quinque Dresd. Torg. Lips. Græv. 1. 2. Pll. Medic. 'Ergo male Cortius cum quibusdam præfert *ademtum*, cum inprimis 'demere' tantum partem totius ablatam significet.' *Benedict.* *adeptum* al. ap. Græv.—30 *Te vero emoneo* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. Medic. omnes Manutii codd. uno excepto, omnes Pall. Gruteri liber, Græv. 1. et Bengel. *Te vero admoneo* Dresd. 5. et Ascens. 1. *Te vero admoneo tum* P. *beneficentiis tuis* Dresd. 1. 2.—31 Al. ap. Græv. *semper quæ maxime amavi*.—32 Lips. Dresd. 5. Ascens. 1. *aliquantulum*. Mox, *atque*

NOTÆ

[g] *Imminuatur*] Longe minus est periclitari dignitatem, quam salutem. Ep. VI. 'Minore in re violatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit.'

[h] *De fortuna*] De bonis fortunæ, quæ sola amiseram.

[i] *Consulatus tui*] Cum me ab exilio revocasti.

ex imperio laudis accesserit. Quanquam[33 j] te ita gerere volo, quæ per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut hæc multo ante meditere, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque[k] id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas, te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea[34] cohortatio, ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus[l] admonendum putarem, ut considerares, in omni reliqua vita, quibus crederes, quos caveres. Quod scribis te velle scire, qui sit reipublicæ status; summa dissensio est,[m] sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum[35] mihi videntur stultitia et inconstantia[n] adversariorum, ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque, perpaucis

imperio Dresd. 3.—33 *Quam* P. Paulo post, *hæc tu cogites* Dresd. 5. et Ascens. 1. Deinde, *sententiasque id, &c.* Dresd. 1. *id, quia semper* Lips. Denique, *quin apertius intelligas* al. ap. Græv.—34 *Qui quidem in ea* ψ. Actutum, *cohortatione tibi inanis atque suspecta sit, quod quidem sine causa videretur illa mea oratio me movit* Græv. 1. et Scels. *videretur* etiam Torg. Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1. *movet* quinque Dresd. Torg. Lips. P, ψ, et Ascens. 1. Mox, *in omni re qua vita* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Pal. 2. Græv. 1. 2. *vita* tamen deest in Dresd. 2. *in omni re tuam vitam* codd. Grut. et Dresd. 5. *in omni reliqua vita* codd. Lambini et Pall. *in omni qua vita* ψ.—35 Dresd. 1. 2. 3. Torg. Pall. Grut. Stew. Medic. Græv. 2. P, Venet. et Bened. *perfecisse tamen*; Dresd. 4. 5. Lips. et Ascens. *perfecisse tantum.* Mox, *et etiam auc.* codd. Grævii cum ed.

NOTÆ

j *Quanquam*] Tacite monet ut diu secum meditetur quid opus facto sit in reducendo Ptolemæo.

k *Sentiasque*] Posse te assequi summum gradum civitatis, quem quia sperasti, non dubito quin postquam eum assecutus eris, intelligas te posse illum retinere. Non videtur hic Cicero de consulatu loqui, quo jam perfunctus erat Lentulus; sed de honore qui viris consularibus de republica optime meritis habebatur; cujusmodi fuit Pompeius, qui civitatis, etiam peracto consulatu, princeps erat.

l *Eventis communibus*] In quibus eandem hominum perfidiam sumus experti.

m *Summa dissensio est*] Hinc Cæsar, Pompeius, et Crassus, qui conjunctis viribus, de sua tantum potentia laborabant; Cæsar in Galliis cum exercitu, Pompeius et Crassus consules: inde vero reliqui optimates, qui pro republica stabant, sed contentione et auctoritate longe dispares.

n *Inconstantia*] Arguit optimates inconstantiæ, quod in gratiam cum P. Clodio, quem oderant, redierint; idcirco autem redierunt, quia Clodius oppugnare cœperat potentiam Cæsaris; sed reconciliando sibi Clodium, Ciceronem infensum Clodio a publica causa abalienarunt.

adversantibus, omnia, quæ ne per populum quidem[o] sine seditione se posse assequi arbitrabantur,[36] per senatum consecuti sunt:[p] tum et stipendium Cæsari decretum est, et decem legati: et, ne lege Sempronia[q] succederetur, facile perfectum est. Quod ad te[37] brevius scribo, quia me status hic reipublicæ non delectat: scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse, literis omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam discendo, cognovi; tu, rebus tuis[38] integris, discas, neque salutis nostræ rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. Quod mihi de filia[r] et de Crassipede[39] gratularis, agnosco humanitatem tuam: speroque et opto, nobis hanc conjunctionem voluptati fore.[s] Lentulum[t] nostrum eximia spe, summæ virtutis adolescentem,[40] cum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum inprimis imitatione tui fac erudias: nulla enim erit hac præstantior disciplina:

Lamb.—36 Græv. 1. Pall. Medic. Dresd. 2. 3. 4. Lips. Torg. cum edd. antiquiss. *se assequi arbitrabantur;* Græv. 2. Dresd. 1. 5. ψ, *se assequi arbitrantur.* Victor. Manut. Græv. inserunt *posse.* Paulo post, *Sempronia s. facile perspectum ad Cæsaris voluntatem* Scels.—37 *Quod ego ad te* Græv. 2. Medic. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips. duo Pall. Ascens. 1. *Quod eo ad te* P.—38 Quinque Dresd. Lips. Torg. Victor. Ascens. 1. Manut. Bengel. Bened. *tu tuis rebus.* Mox, *rationem nobis habendam esse* Lamb.—39 Lips. et Dresd. 4. 5. *et Crassipede.*—40 Ita Dresd. 2. 3. 4. edd. vett. et recentt. *summa virtutis ad.* Dresd. 1. *summa virtute ad.* Dresd. 5. Torg. Lips. Græv. 1. 2. et Ascens. 1.

NOTÆ

[o] *Ne per populum quidem*] Magna erat Cæsaris apud populum potentia, quem liberalitate, agrorumque divisione sibi devinxerat.

[p] *Consecuti sunt*] Improbat ea Cicero, quæ ipso annitente facta sunt: nam quod prorogatum est Cæsari in quinquennium imperium, contra legem Semproniam; quod eidem decem legati decreti, cum stipendio militum; harum Tullius sententiarum princeps et auctor fuit: non tamen hæc Lentulo scribit, ne animum ejus offendat: porro se ad Cæsarem adjunxerat Cicero, propter obtrectationes optimatum, qui sibi homini novo subinvidebant.

[q] *Lege Sempronia*] In Oratione pro Balbo: 'Senatus in angustiis ærarii victorem exercitum stipendio affecit; Imperatori decem legatos decrevit; lege Sempronia succedendum non censuit.' Lege autem Sempronia cautum erat, ut peracto quinquennio successor decerneretur.

[r] *De filia*] Tullia nupta Crassipedi: jam nupserat L. Calpurnio Pisoni Frugi; deinde Furio Crassipedi; tertio Cornelio Dolabellæ.

[s] *Fore*] Referendum ad *spero*, non ad *opto*, ut notat Manutius.

[t] *Lentulum*] Lentuli filium, sed a Manlio Torquato adoptatum.

quem nos, et quia tuus, et quia te dignus est filius, et quia nos diligit, semperque dilexit, inprimis amamus, carumque habemus.

(8.) † M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

ARGUMENTUM.—De statu rerum publico conqueritur: Lentulum solatur spe exigua causæ regiæ, aut propemodum extinctæ: certiorem spem supplicationum facit, ut dolorem Lentuli leniat.

DE omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid[1] Pompeius susceperit, optime ex Emplatorio[2] cognosces; qui non solum interfuit his rebus, sed etiam præfuit: neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium[3] cognosces; quæ quales sint, non facile est[a] scribere. Sunt quidem certe in amicorum[b] nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem[c] unquam, hac hominum ætate, habitura res esse videatur. [*p.* 9.] Ego quidem, ut debeo,[4] et ut tute mihi præcepisti, et ut me pietas utilitasque[5] cogit, me ad ejus[a] rationes adjungo, quem tu[d] in meis rationibus tibi esse adjungendum putasti. Sed te non præterit, quam

[a] *Pompeii.*

EPIST. VIII. † In Dresd. 1. hæc Epistola cum antecedenti arcte cohæret. —1 Dresd. 4. *quidve.*—2 Ita Græv. 1. 2. Grut. Palat. Medic. Lips. Torg. Dresd. 1. 2. 4. *ex A. Platorio* Dresd. 3. a m. sec. *ex Pletorio* Dresd. 5. et ed. pr. *ex P. Lætorio* conj. Gebhard. *ex M. Plætorio* suspicabatur Manut. probante Ursin. Mox, *neque enim ullum officium* Pall. 3. 4. Tum, *diligentissimique* nonnulli ap. Græv.—3 Dresd. 5. et Ascens. 1. *rerum omnium.*—4 Al. ap. Græv. *et ut debeo.*—5 Ita ediderunt Victor. Manut. Lamb. *ut me dietas utilitasque* Medic. Memm. Græv. 1. Pal. 2. Dresd. 2. 3. Lips. *ut me dictas utilitasque* alii codd. ap. Manut. *ut commoditas utilitasque me cogit* Dresd. 5. unus Lambini et tres ap. Græv. *ut me dignitas utilitasque* Dresd. 1. 4. *ut medietas, &c.*

NOTÆ

[a] *Non facile est*] Mutata ratione senatus, judiciorum, reip. totius.

[b] *Amicorum*] Pompeii, Cæsaris, immo et Crassi, quibuscum in gratiam redierat.

[c] *Mutationem*] Ob nimiam horumce trium potentiam.

[d] *Quem tu*] Cujus auctoritatem in meo reditu promovendo adhibendam esse existimasti: hac tota ferme epistola excusat se Cicero, quod relictis tantisper reipublicæ partibus, ad Cæsarem, Pompeium, et Crassum se adjunxerit, ut eorum scilicet auctoritate, quæ summa erat, suam in tuto collocare salutem possit.

sit difficile,[e] sensum in republica, præsertim rectum et confirmatum, deponere. Verumtamen ipse me conformo[6] ad ejus voluntatem, a quo honeste[f] dissentire non possum: neque id facio, ut forsitan quibusdam videar,[7] simulatione:[g] tantum enim animi inductio[b] et mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut, quæ illi utilia sunt, et quæ ille vult, ea mihi omnia jam et recta et vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent ne adversarii[h] quidem ejus, si, cum pares esse non possent, pugnare desisterent.[8] Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quæ Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia[9] referam literarum: quod profecto faciam, si mihi per ejusdem amicitiam[i] licebit. Quæ enim proposita fuerant nobis, cum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in republica capessenda;[c] ea sublata tota, sed nec mihi magis, quam omnibus. Nam aut assentiendum est nulla[10] cum gravitate[k] paucis,[l] aut frustra dissentiendum. Hæc ego ad te ob eam causam

[b] *Propositum.* [c] *Administranda.*

P. *ut me dieta v.* Mox, *quem in meis, &c.* al. ap. Græv.—6 Ita Manut. Græv. Bengel. *confirmo* Dresd. quinque, Lips. Ascens. 1. Victor. Gebhard.—7 Ita Medic. Vatt. Græv. 1. 2. 4. Victor. Bengel. Bened. *videor* Dresd. 3. Græv. *videtur* Dresd. 5. Venet. Ascens. 1. Actutum, *dissimulatione* Dresd. 3. Mentel. P, *v*, Scels. *simulator* Dresd. 1. 2. *simulato* Lips. Mox, *quæ illi utilia sint* Dresd. 1. 2. Deinde, *omnia jam et directa* Pal. 4.—8 Dresd. 1. 2. 4. Lips. unus Grævii, et liber Gruteri, *pugnare desinerent.*—9 Quinque Dresd. Lips. et Ascens. 1. *ad nostra studia*, omisso pronomine *me.*—10 Codd. Gu-

NOTÆ

[e] *Difficile*] Maluisset Cicero pro republica stare contra potentiorum ambitionem; sed ut saluti suæ consuleret, famam paulum neglexit.

[f] *Honeste*] Propter Pompeii in me merita.

[g] *Simulatione*] Quasi deinceps adversari Pompeio non possim.

[h] *Adversarii*] Cato, Bibulus, Domitius.

[i] *Per ejusdem amicitiam*] Nam si me rogat Pompeius ut in senatum veniam, ejusque defendam consilia; roganti deesse pro amicitia non possum.

[k] *Nulla cum gravitate*] Iis enim jam obsequi, quibus antea restiti reip. studio, levitatis est.

[l] *Paucis*] Sed quorum summa est in senatu auctoritas: Pompeium intelligo, Cæsarem, et Crassum.

maxime scribo, ut jam de tua quoque ratione[d] [11] meditere. Commutata tota ratio est senatus, judiciorum, rei totius publicæ: otium nobis exoptandum est; quod ii, qui potiuntur rerum, præstaturi[e] videntur, si quidam[12] homines[m] patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris, nihil est quod cogitemus: amissa est, culpa eorum, qui a senatu et ordinem conjunctissimum[f] [n] et hominem clarissimum[o] abalienaverunt.[13] Sed, ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis sunt, revertar; Pompeium tibi valde amicum esse cognovi: eo tu consule,[g] [14] quantum ego perspicio, omnia, quæ voles, obtinebis: quibus in rebus me sibi ille affixum habebit; neque a me ulla res, quæ ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus, cui jucundum erit, etiam propter id ipsum,[15] quod me esse gratum[h] videbit. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam,[16] quæ ad te pertineat, quæ mihi non carior sit, quam meæ res omnes: idque cum sentiam, se-

[d] *De tuis commodis.* [e] *Permissuri.* [f] *Equites Romanos.* [g] *Quamdiu erit consul.* [h] *Beneficiorum tuorum memorem.*

lielm. Pal. 4. *est his nulla.*—11 Pall. *ut jam quoque de tua ratione;* unde Græv. conj. *ut jam tu quoque de tua ratione.*—12 Vatt. Pal. 4. a m. sec. alii codd. et ed. Lamb. *si quidem;* Lips. Torg. Dresd. quinque, Pall. reliqui, Græv. 1. 2. *si quidam.* Mox, *patientiam ferre* Scels.—13 Græv. *abalienarunt.*—14 Ita edidit Grævius. Sed Dresd. 1. 2. 5. Lips. Pal. 4. Græv. 1. et ed. pr. *ut eo tu consule;* Dresd. 2. 3. Pal. 3. Vat. liber Gruteri, *et eo tu consule.* Mox, codd. Gruteri, *in rebus sibi ille affixum me habebit;* al. ap. Græv. *affixum ille habebit.*—15 Dresd. 1. 2. Græv. 1. Amstel. et Bengel. *propter te ipsum;* Græv. conj. *propter se ipsum.*—16 Ita plurimi codd. etiam Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Torg. *esse tam minimam* Dresd. 5. *esse vel minimam* al. quod placet Ernestio; et si hoc non admittatur, legendum putat *maximam.*—

NOTÆ

[m] *Quidam homines*] Cato, Bibulus, et alii adversarii.

[n] *Ordinem conjunctissimum*] Notatur Cato, qui, publicanis Asianis petentibus ut imminueretur locatio vectigalium, quæ, cupiditate prolapsi, nimium magno conduxerant, responsum a senatu dari non est passus: hanc nactus occasionem Cæsar conciliandi sibi ordinis equestris, publicanos remissionem petentes tertia mercedum parte relevavit anno quo consulatum gessit.

[o] *Hominem clarissimum*] Pompeium: notatur potissimum Lucullus, qui non permiserat ut acta Pompeii in Asia confirmarentur. Confirmata sunt postea, referente Cæsare consule, cujus filiam uxorem Pompeius duxit.

dulitate mihimet ipse satisfacere possum,[17] re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum, non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia, consequi possum. Rem te valde bene gessisse[i] [18] rumor[p] erat. Expectabantur literæ tuæ; de quibus eramus jam cum Pompeio locuti: quæ si erunt allatæ, nostrum studium extabit[19] in conveniendis magistratibus[q] et senatoribus. Cetera, quæ ad te pertinebunt,[20] cum etiam plus contenderimus quam possumus, minus tamen faciemus quam debemus.

(9.) M. T. C. P. LENTULO IMPERATORI[a] S. D.

Argumentum.—Excusabundus respondet Lentulo, qui quæsierat, cur in gratiam cum Cæsare, Vatinio, et Crasso redisset. Rationes consilii sui multis verbis exponit; et de Cæsare quidem, de Vatinio, de Crasso denique, tandem de scriptis suis respondet, et de Q. fratris negotio; quibus addit de Appii spe succedendi, et de publicanis non offendendis.

Perjucundæ mihi fuerunt literæ tuæ; quibus intellexi,[1] te perspicere meam in te pietatem:[b] quid enim di-

[i] *Bellum te feliciter gessisse.*

17 Ita edidit Græsius. Pro *idque cum sentiam,* Dresd. 1. 2. 3. Græv. 1. Pall. 1. 2. 3. 4. Amst. Stewech. et Gruteri Ms. habent *id quæcumque sentiam.* Pro *sedulitate mihimet ipse* Dresd. 1. 2. 3. Pall. 1. 2. Græv. 1. habent *sed utilitatem mihi me ipsum;* Dresd. 5. Lips. duo Guelf. et Ascens. 1. *sedulitate mihimet ipsi;* Pal. 3. *sedulitatem meam me ipsum;* Dresd. 4. *sedulitate mihi ne ipsum;* Stewech. *sedulitate mihi me ipsum;* Amstel. *sedulitate mihimet ipse.* Pro *satisfacere possum,* antiqui fere omnes, quinque Dresd. Græv. 1. Amstel. quatuor Pall. Gruteri liber, Hubert. Cresc. editio prima, et Ascens. 1. legunt *satisfacere non possum.* Totum locum ita legendum censet Benedict, *sed quæcumque sentiam, sedulitate mihimet ipse satisfacere non possum: re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, &c.*—18 Dresd. 1. 2. *bene egisse.*—19 Pall. quatuor, et Medic. *exstabit studium;* Memm. *studium excitabunt;* Mentel. *officium stabit;* Grut. *studium stabit.*—20 Ita Dresd. 1. 2. 4. edd. antiq. Victor. Bengel. Græv. Bened. *Ceteraque, quæ &c.* omnes Pall. Vatt. Græv. 1. 2. Dresd. 3. 5. Lips. éd. pr. et Ascens.

NOTÆ

[p] *Rumor*] Certus postea nuntius allatus est, unde sequentem epistolam inscribit 'Lentulo Imperatori.'

[q] *In conveniendis magistratibus*] Ut supplicatio publica tibi decernatur.

[a] *Lentulo Imp.*] Certus jam nuntius allatus erat, rem feliciter Lentulum gessisse, et Imperatorem appellatum esse a suo exercitu.

[b] *Pietatem*] Vide epistolam quintam.

eam benivolentiam, cum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? [p. 10.] Quod autem tibi grata mea[2] erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quæ prætermitti sine nefario scelere[c] non possunt. Tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore[d] omni, quo disjuncti fuimus,[3] et una et Romæ fuissemus. Nam in eo ipso,[e] quod te ostendis esse facturum, quodque et inprimis potes, et ego a te vehementer expecto, in sententiis senatoriis,[4] et in omni actione atque administratione reipublicæ floruissemus. De qua ostendam equidem paulo post, qui sit meus sensus et status: et rescribam tibi ad ea, quæ quæris:[5] sed certe et ego te auctore amicissimo et sapientissimo, et tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benivolo certe, usus esses: quanquam tua quidem causa,[f] te esse imperatorem, provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere,[6] ut debeo, lætor. Sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et præsentiores[7] præsens capere potuisses. In eis vero[g] ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse in-

EPIST. IX. 1 Pal. *ex quibus intellexi.*—2 Al. ap. Græv. *grata tibi mea.* Mox, *facis tu quidem abun. q. amoris in me tui* Scels. Dein, *possent* P; *possint* al. ap. Græv.—3 Dresd. 2. *quo dijuncti fuimus;* Dresd. 1. *quod juncti fuimus;* Dresd. 3. 4. 5. Lips. duo Guelf. P, *v*, *ψ*, alii codd. et edd. vett. *quo sejuncti fuimus.*—4 Dresd. 4. *quodque etiam inprimis . . . expecto, scilicet in s. sen.*—5 Idem cod. aliique ap. Græv. *ad omnia quæ quæris.*—6 Ita Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. edd. pr. Victor. Lamb. *victor obtinere* Pal. 3. Grut. *victoriæ obtinere* Pal. 4.—7 Ita Dresd. 1. 2. Græv. 1. Amst. unus Lambini, quidam ap.

NOTÆ

c *Nefario scelere*] Ingrati animi, quo nullum videtur odiosum magis.

d *Hoc tempore*] Triennio, quo Romæ Cicero, in Cilicia Lentulus vixit.

e *In eo ipso*] Scripserat Lentulus, se postquam in urbem rediisset, una cum Cicerone, totum in tuenda republica, ferendisque consulari viro dignis sententiis, futurum; rescribit Cicero, si hoc tempore omni affuisses Romæ, id quod facturum te dicis, jam fecisses, et in sententiis senatoriis, omnique actione, et administratione reipublicæ ambo floruissemus.

f *Tua quidem causa*] Licet alioqui te hic Romæ adesse, mihi fuisset multo utilius.

g *In eis vero*] Eos designat, qui contenderant ne Ptolemæus a Lentulo reduceretur.

telligis propter tuam propugnationem[h] salutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem[i] et gloriam; mirificum me tibi comitem præbuissem: quanquam ille perennis[k] inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam[l] illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem[8 m] ultus est ipse sese: est enim ea conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum, non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus expertum,[9] quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo, eam fidem cognosse hominum, non ita magna mercede,[n] quam ego maximo dolore cognoram.[a] De qua ratione[o] tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quæ quæris. Certiorem te per literas[10] scribis esse factum, me cum Cæsare et cum Appio[p]

[a] *Etsi autem mallem te in meis rebus expertum esse perfidiam hominum, quam in tuis, tamen in hac molestia gaudeo te eandem perfidiam hominum cognoscere non ita magno damno tuo, quam ego maximo dolore cognoram.*

Manut. *v*, *ψ*, Victor. Bened. *præstantiores* Dresd. 3. 4. 5. multi codd. Manutii, Lambini, Gebhardi, Græv. 2. P, et mediæ edd.—8 Al. ap. Græv. *nostra vice*. Mox, *ea est enim conatus* Dresd. 1. 2. Lips. Victor. probante Benedict. —9 Al. ap. Græv. *esse expertum*. Mox, *fidem cognoscere* Dresd. 3. 4. 5. Pall. 3. 4. P, Grut. Stewech. Venet. *fidem cognosce* cod. Politiani et Medic. *fidem cognosse* Dresd. 1. 2. Amstel. Victor. Græv. et Bened. Dein *non tam magna mercede* Græv. 1. *cognoveram* edd. quædam vett.—10 Ab his verbis novam Epistolam incipiunt Dresd. 3. 5. Scels. Græv. 1. 2. et Mentel. Mox, *teque*

NOTÆ

[h] *Propugnationem*] Lentulus in consulatu suo causam Ciceronis a Clodio pulsi aperte suscepit, nec nisi perfecta re conquievit.

[i] *Amplitudinem*] Gloriosum enim fuit, Clodio, multisque aliis repugnantibus, reditum Ciceronis impetrare.

[k] *Ille perennis*] Clodius, vel, ut Manutius sentit, Cato, qui ornatus beneficiis Lentuli, nefariam tulit rogationem, ut imperium Ciliciæ Lentulo abrogaretur.

[l] *Fractam*] Quia Lentulo nihil nocuit.

[m] *Nostram vicem*] Se ipse punivit, cum a nobis puniendus esset.

[n] *Non ita magna mercede*] Dignitas enim tua læsa est, mea salus in periculum adducta. Epist. 7. 'Multum interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur.'

[o] *De qua ratione*] Ut intelligas quanta sit hominum perfidia.

[p] *Cum Appio*] Cum Appio, propter Clodium ejus fratrem, inimicitias contraxerat; cum Cæsare autem, quod liberiorem de statu temporum orationem in judicio quodam habuisset: sed cum utroque in gratiam rediit,

esse in gratia; teque id non reprehendere ascribis. Vatinium[q] autem, scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim et laudarim.[11] Quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem consiliorum meorum[12] repetam, necesse est.

Ego[r] me, Lentule,[13] initio rerum atque actionum[s] tuarum, non solum meis, sed etiam reipublicæ[t] restitutum putabam: et, quoniam tibi incredibilem quendam amorem et omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem; reipublicæ, quæ te in me restituendo multum adjuvisset,[u] eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum[v] præstitissem. Hac me mente fuisse, et senatus ex me, te consule, audivit, et tu in nostris sermonibus collocutionibusque ipse vidisti. Etsi jam primis temporibus[w] illis, multis rebus meus offendebatur animus, cum, te agente de reliqua[14] nostra dignitate,[x] aut occulta nonnullorum[y] odia, aut obscura in me

id n. r. scribis Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. et Ascens. 1.—11 Græv. 1. *atque laudarim.*—12 Græv. et edd. vett. *meorum consiliorum.*—13 Ita Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. aliique vett. *Ego mehercule, Lentule* Lips. Dresd. 5. Græv. 2. Venet. *Ego hercule, Lentule* Mentel. in marg. Mox, *actionum mearum* Græv. 1. *Ergo me, &c. v.*—14 Dresd. 1. *de aliqua.* Mox, *aut obscuriora* Græv. 1. Scels. *v.*—

NOTÆ

ut contra amicorum perfidiam, de qua sæpe expostulat, securum se præstaret.

[q] *Vatinium*] Quem inprimis oderat, et sua et reipublicæ causa: gesserat enim tribunatum plebis pro Cæsaris libidine; deinde testimonium dixerat in P. Sextium familiarem Ciceronis. Val. Max. II. 2. 'Cicero Publium Vatinium, dignitati suæ semper infestum, duobus publicis judiciis tutatus est.' Extat oratio in Vatinium.

[r] *Ego*] Quod redierit cum inimicis in gratiam, quod ab antiquo tuendæ reipublicæ instituto paulum deflexerit; culpam in malevolos et obtrectatores derivat, per quos non licuit commodis reipublicæ æque atque antea servire.

[s] *Actionum*] Suum in patriam reditum, Lentuli actionem vocat.

[t] *Reipublicæ*] Sic ut florere in ea possem, eamque pari modo defendere.

[u] *Adjuvisset*] Quoniam mira fuit omnium ordinum ad restituendum Ciceronem consensio.

[v] *Debitum*] Debent omnes cives patriæ studere, cui nati sunt; sed ii maxime quos patria singulari aliquo beneficio affecit.

[w] *Primis temporibus*] Reditus mei ab exilio.

[x] *De reliqua nostra dignitate*] Erat e Tullii dignitate, ut domus ipsi re-

studia cernebam. Nam neque de monumentis[z] meis ab iis adjutus es, a quibus debuisti, neque de vi[a] nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quæ, quanquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariæ, tamen a me minimi putabantur[15] in meis damnis, ex auctoritate[b] senatus sarciendis, eam voluntatem, quam expectaram, præstiterunt. [*p.* 11.] Quæ cum viderem, (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba mihi hæc accidebant,[16] quam erant illa grata, quæ fecerant.[c] Itaque quanquam et Pompeio plurimum, te quidem ipso prædicatore ac teste, debebam, et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam judicio meo diligebam; tamen non reputans, quid ille vellet,[d] in omnibus meis sententiis de republica pristinis permanebam. Ego, sedente Cn. Pompeio, cum, ut laudaret P. Sextium, introisset[17][e] in urbem, dixissetque testis[f] Vatinius, me for-

15 Ita Dresd. 1. 2. *minime imputabantur* Dresd. 3. *minimi imputabantur* Grut. *nimium putabantur* Dresd. 4. *minime putabantur* Pall. duo, Stewech. Mentel. Lips. Mox, *resarciendis* edd. quædam vett. Dein, *quam expectarem* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. et Ascens.—16 Græv. 1. *mihi accidebant*, omisso *hæc.* Paulo ante, *enim* deest in quinque Dresd. Lips. et in ed. Victor.—17 'Pro *P. Sextium*, Dresd. 1. cum Amstel. et Gruteri libro legit *Pompeium Sextum;* Dresd. 2. *Pompeium P. Sextius;* Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1. *Pompeium Sex-*

NOTÆ

stitueretur, unde a Clodio pulsus fuerat; reique domesticæ resarcirentur damna: sed utrumque dum petiit, tum sensit alienatas a se optimatum voluntates.

y *Nonnullorum*] Optimates notat, qui de reditu Ciceronis cum laborassent, tamen re confecta, occultis odiis ab eo dissidere cœperunt, ea re scilicet offensi, quod cum Pompeio et Cæsare in gratiam rediisset.

z *De monumentis*] De domo restituenda, quam incenderat Clodius, extat oratio pro domo ad pontifices.

a *De vi*] Epist. Att. IV. 3. 'Armatis hominibus ante diem tertium Non. Nov. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quæ ex senatusconsulto,' &c.

b *Ex auctoritate*] Factum erat senatusconsultum, ut domus Ciceronis restitueretur. 'Auctoritas' autem 'senatus' pro senatusconsulto interdum usurpatur.

c *Quæ fecerant*] Ut me patriæ redderent: est enim viri sapientis, beneficia potius, quam injurias attendere.

d *Quid ille vellet*] Placeretne Pompeio, ut pro more meo reipublicæ jura defenderem.

e *Introisset*] Quo introire, nisi facta a senatu potestate, non esset ausus: rem enim frumentariam cum imperio curabat.

f *Testis*] In P. Sextium, quem Albinovanus de vi accusabat.

tuna et felicitate C. Cæsaris commotum, illi[g] amicum esse cœpisse; dixi, me eam Bibuli[18][h] fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium[i] triumphis victoriisque anteferre: dixique, eodem teste,[j] alio loco, eosdem esse, qui Bibulum[k] exire domo prohibuissent, et qui me coëgissent:[l] tota vero interrogatio[m] mea nihil habuit, nisi reprehensionem illius tribunatus:[n] in quo[19] omnia dicta sunt libertate animoque maximo, de vi,[o] de auspiciis,[p] de donatione regnorum.[q] Neque vero hac in causa[r] modo, sed constanter sæpe in senatu: quin etiam, Marcellino et Philippo consulibus, nonis April. mihi est senatus assensus, ut de agro Campano,[s] frequenti senatu, Idibus Maiis referretur. Nam potui[20] magis in arcem[t] illius causæ invadere, aut magis

---

tius. Deinde cum Ernestio non *introiisset*, ut Grævius et Victorius ediderunt, atque etiam in Lips. reperitur, sed *introisset* legendum puto, quod etiam defendunt Dresd. 1. 2. 4. 5. et Guelf.' *Benedict.* *intrasset* Dresd. 3.—18 Dresd. 1. 2. *dixi me Bibuli.*—19 Al. ap. Græv. *in quæ.*—20 *Num potui*

NOTÆ

g *Illi*] Cæsari, cui supplicationes, stipendium, et decem legatos Cicero decrevit.

h *Bibuli*] Quem Vatinius domi se continere coëgit, ne Cæsaris acta impediret.

i *Omnium*] Cæsaris et Pompeii.

j *Eodem teste*] Pompeio.

k *Qui Bibulum*] Notat, præter ceteros, Pompeium, qui Bibulo, vim Cæsaris prohibere cupienti, fortiter restitit.

l *Et qui me coëgissent*] Ut in exilium discederem.

m *Interrogatio*] Ita inscribitur oratio in Vatinium.

n *Illius tribunatus*] Quem Vatinius gessit, consule Cæsare.

o *De vi*] Illata collegæ Cæsaris Bibulo, quem etiam in vincula conjicere conatus est.

p *De auspiciis*] A Vatinio spretis: neque enim licebat, eo die ferri legem, quo die magistratus servasset de cœlo. Vatinius, spreta religione, legem tulit pro Cæsare, qui rempublicam pro libidine sua consul administrabat.

q *Donatione regnorum*] Ut Cæsari Vatinius obsequeretur, fœdera cum civitatibus, regibus, et tetrarchis fecit, quod eidem his verbis objicit: 'Volo uti mihi respondeas, fecerisne fœdera tribunus plebis cum civitatibus, cum regibus, cum tetrarchis.'

r *Hac in causa*] In causa Sextii habita in foro.

s *De agro Campano*] Quem Cæsar consul dividendum statuerat civibus Romanis, qui ternos pluresve liberos haberent. Cicero, cui hæc divisio minime placebat, de re illa referri voluit, et quidem frequenti senatu, ut senatusconsultum fieret contra legem Cæsaris: fieri autem non poterat, nisi frequens senatus esset, certusque numerus senatorum sententiam diceret.

t *In arcem*] Translatum a re belli-

oblivisci temporum meorum;[u] meminisse actionum? [v] Hac a me sententia dicta, magnus animorum factus est motus;[21] cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum nunquam putaram.[w] Nam hoc senatusconsulto in meam sententiam facto, Pompeius, cum mihi nihil [22] [x] ostendisset se esse offensum, in Sardiniam [y] et in Africam profectus est, eoque itinere Lucam [z] ad Cæsarem venit: [a] ibi multa de mea sententia [b] questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ [c] Crassum ante vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium id ferre constabat, quod ego, cum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre [d] cognovi; quem cum in Sardinia Pompeius [23] paucis

Pal. 3. unus Oxon. Græv. 1. Amstel. Medic. Vatt. Stewech. Dresd. 4. *Nec potui* Pal. 4. *Non potui* Dresd. 1. 2. 3. 5. unus Oxon. Lips. ed. pr. *Nam potui* Grut. et vulgg. Mox, *et meorum* edd. quædam vett. contra codd.—21 Ita edidit Græv. *motus est factus* quinque Dresd. Lips. Ascens. 1. Victor. Bened. Mox, *tum eorum ... tum illorum* al. ap. Græv. *cum eorum quos ... tum illorum quos* Dresd. 4. Deinde *putarem* quinque Dresd. Lips. P, ψ.—22 Dresd. 3. Lips. al. ap. Græv. *nihil mihi.* Mox, *eoque itinere Lucaniam v.* Tum *ubi multa, &c.* edd. quædam vett. *ubi multa ... Cæsari* Scels.—23 *Sardiniam Pompeius* Dresd. 2. *post paucis diebus* cod. Grut. Paulo post, *Marco fratre Cicerone* Dresd. 5. et Ascens. 1. *Marco Cicerone fratre* Venet. *Marco Cice-*

NOTÆ

ca, quasi dicat; An potui magis adversari Cæsari et Pompeio?

[u] *Meorum*] Exilii mei, quo moneri videbar, ne deinceps potentiorum animos offenderem.

[v] *Actionum*] Earum rerum quas feci pro repub. cum essem consul: sic Lentulo animi sui constantiam commendat.

[w] *Nunquam putaram*] Pompeium indicat, qui tum Cæsari erat amicus.

[x] *Cum mihi nihil*] Nec enim solitus erat ostendere quid sentiret. Epist. VIII. 1. 'Solet aliud sentire et loqui.'

[y] *In Sardiniam, &c.*] Ut frumentum Romam deportandum curaret: Sardinia autem, quam a Sardo Herculis filio conditam fuisse nonnulli volunt, insula est Italiæ, inter Tyrrhenum mare, et Balearicum sita.

[z] *Lucam*] Extremum oppidum Galliæ Cisalpinæ, quam Cæsar cum Transalpina et Illyrico regebat; nunc respublica sui juris, *la république de Lucques*, optimis legibus temperata.

[a] *Venit*] Antequam in Sardiniam proficisceretur.

[b] *De mea sententia*] Ad Campanum agrum quod pertinet; quæ sententia mea, si valuisset, timendum erat Cæsari, ne pleraque omnia quæ decreverat consul, a senatu rescinderentur; quia adversante Bibulo collega, et servante de cœlo decreverat.

[c] *Ravennæ*] Ravenna urbs Galliæ Togatæ, alias Æmiliæ; nunc Romandiolæ caput ad mare Hadriaticum, paret summo pontifici.

[d] *Fratre*] Quem credibile est fuisse in Sardinia Pompeii legatum: nam hic prætor tunc erat Appius.

post diebus, quam Luca discesserat, convenisset: 'Te,' inquit,' ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi[b] est, quod mihi pro illo spopondisti.'[e] Quid multa? questus est graviter: sua merita[f] commemoravit: quid egisset sæpissime de actis Cæsaris[g] cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quæ de mea salute[h] egisset, voluntate Cæsaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est; cujus causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem,[24] si nollem aut non possem tueri. Hæc cum ad me[25] frater pertulisset, et cum ante tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum[i] mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem; collegi ipse me,[c] et cum ipsa quasi republica collocutus sum; ut mihi, tam multa pro se perpesso atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque[26] in benemeritos animum, fidemque[k] fratris mei præstarem; eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum[l] esse pateretur. In illis autem[m]

[b] *Persolvendum tibi.* [c] *Ad me redii.*

ronis fratre Grut. *nisi cum fratre Cicerone* al. ap. Græv. Mox, *defendendum tibi est* Grut.—24 Codd. ap. Græv. item Dresd. 3. 5. et Lips. *ut eam non oppugnarem.*—25 *Hæc tamen ad me v.* Mox, *protulisset* Pal. 3. *retulisset* Pal. 4. *et cum tum Pomp.* P. *et cum tamen P. ad me cum mandati sui bullam misisset* Amstel. *mandati sui bulla* P. *et cum tamen Pomp.* quinque Dresd. Lips. liber Gruteri, Pal. 3. Græv. 1. 2. Mentel. et duo Guelf. cum edd. antiq. *Bibulum misisset* Dresd. 3. 4. 5. Lips. *v*, et Ascens. 1. *Vibullum* ψ.—26 Unus Oxon.

NOTÆ

[e] *Spopondisti*] Fratrem, si reduceretur ab exilio, nihil contra me aut Cæsarem moliturum.

[f] *Sua merita*] Tum in Marcum Ciceronem, quem una cum Lentulo ab exilio revocarat; tum in Quintum ipsum, quem eo tempore fuisse in Sardinia Pompeii legatum suspicamur.

[g] *De actis Cæsaris*] Promiserat Pompeio Quintus Cicero, fratrem suum, si reduceretur in patriam, acta Cæsaris confirmaturum.

[h] *De mea salute*] De me restituendo.

[i] *Ut integrum*] Ut causam agri Campani ante suum reditum non attingerem: reipsa non attigit, ut patet ex sequentibus.

[k] *Fidemque*] Fidemque a fratre meo jam Pompeio obligatum, liberarem.

[l] *Bonum virum*] Distinguit bonum civem a bono viro, quod bonus civis patriæ, bonus vir amicitiæ satisfaciat.

[m] *In illis autem*] Allatæ sunt duæ

meis actionibus sententiisque omnibus, quæ Pompeium videbantur offendere, certorum hominum,[n] quos jam debes suspicari, sermones referebantur ad me: qui cum illa sentirent[27] in republica, quæ ego agebam, semperque sensissent; [p. 12.] me tamen non satisfacere Pompeio, Cæsaremque inimicissimum mihi futurum, gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo illud magis,[28] quod inimicum[d] meum, (meum autem? immo vero legum, judiciorum, otii, patriæ, bonorum omnium) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me præsente osculabantur; non illi quidem,[29] ut mihi stomachum facerent,[e] quem ego funditus perdidi,[o] sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis[p] rebus meis omnibus,[30] rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium; quam tibi, si potero, breviter exponam.

Ego, si ab improbis et perditis civibus rempublicam teneri viderem, sicut et meis temporibus[31][q] scimus, et non-

[d] *Clodium.* [e] *Iram commoverent.*

memorem atque. Paulo post, *semper habuissem* ψ.—27 Al. ap. Græv. *sentiunt.* vel *sentiant.*—28 Vulgg. ante Græv. *sed multo majus illud.* Paulo post, vet. cod. Gruteri in marg. *otii, pudicitiæ.* Tum, vox *omnium* abest a quibusdam codd. antiquis.—29 Pal. 4. *nonnulli quidem.* Mox, *arbitrabantur* al. ap. Græv. —30 Ita Pall. Dresd. quinque, Vatt. Amstel. Mentel. Græv. 1. 2. *meis* deest in vulgg. ante Græv. *rebus meis, omnibusque rationibus* Pal. 4.—31 Dresd. 1.

NOTÆ

causæ, cur in gratiam cum Cæsare et Pompeio redierit: prima quod Cicero in reditu suo adjutorem causæ suæ Cæsarem habuisset; altera, quod Quintus Cicero pro Marco fratre spopondisset, nihil eum contra Cæsaris voluntatem esse facturum. Tertiam nunc addit, malevolentiam nonnullorum optimatum, qui cum eadem sentirent pro republica quæ Cicero, tamen ejus laudi invidebant, offendi ab eo Pompeium et Cæsarem gaudebant, et inimicum ejus Clodium unice diligebant.

[n] *Certorum hominum*] Catonem inprimis, Bibulum, L. Domitium, Cæsaris inimicos, significat.

[o] *Funditus perdidi*] Sic mihi impero, ut nulla me res ad iracundiam provocare possit.

[p] *Circumspectis*] Omnia diligenter consideravi, rationes pro utraque parte subduxi, quarum summa facta, intellexi plura me ad Cæsaris et Pompeii conjunctionem, quam ad optimatum partes tuendas hortari.

[q] *Meis temporibus*] Cum Cinna, Marius, Sylla rerum potirentur.

nullis aliis[r] accidisse accepimus, non modo præmiis,[s] quæ apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adjungerem; ne si summa quidem eorum [32] in me merita constarent. Cum autem in republica Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rempublicam meritis, præstantissimisque rebus gestis esset consecutus, cujusque ego dignitatis [33] ab adolescentia fautor, in prætura[t] autem et in consulatu adjutor etiam extitissem; cumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum me adjuvisset, meumque inimicum[f] unum in civitate haberet inimicum; [34] non putavi famam inconstantiæ mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paulum me immutassem, meamque voluntatem ad summi viri, de meque optime meriti dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus [35] erat mihi Cæsar, ut vides, in conjuncta[u] et causa et dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Q. fratri cum Cæsare fuisse, tum humanitas ejus ac liberalitas, brevi tempore et literis et officiis perspecta nobis et cognita: vehementer etiam res ipsa publica [36] me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præ-

f *Clodium.*

et Lips. *sic et cum eis temporibus;* Dresd. 2. 3. *sic et cum meis temporibus;* Dresd. 4. *sicut et cum meis temporibus.* Mox, *accepimus* deest in Dresd. 5. et aliis; unde Benedict. conj. *sicut tum, meis temporibus, scimus et nonnullis aliis accidisse.* Pro *accidisse accepimus,* unus Oxon. habet *recepisse.* Tum, *non modo non præmiis* al. ap. Græv. Deinde, *quæ apud me nimium* Victor. *valerent . . . repulsus v.*—32 Al. ap. Græv. *illorum.*—33 Græv. 1. *cujusque dignitatis.* Mox, *astitissem* Pal. 4.—34 Pal. 3. *haberet meus inimicus.* Idem codex mox, *deque me;* Amstel. *me deque;* Græv. 1. *de me.*—35 Pal. 3. *petendus.* Mox, *in conjuncta re, causa, &c.* Mentel. *in conjuncta causa* Pall. Grut. Stewech. et edd. vetust. *in* deest in edd. mediis.—36 Lips. et Dresd. 5. *respublica ipsa.* Mox, pro *in hanc mentem,* quod servant

NOTÆ

r *Nonnullis aliis*] Decemviris rempublicam gerentibus.

s *Non modo præmiis*] Videretur addenda negatio, *non modo nullis præmiis,* sed eleganter omitti notat Manutius.

t *In prætura*] Prætor Cicero persuasit, ut Pompeio Mithridatici belli cura traderetur. Idem consul retulit de supplicationibus decernendis, ob rem a Pompeio bene gestam Mithridatico bello.

u *In conjuncta*] Primum quia Cæsar et Pompeius pleraque communi consilio gesserant.

sertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri; et, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hanc mentem impulit et Pompeii fides,[37] quam de me [v] Cæsari dederat; et fratris mei, quam Pompeio. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum [38] scripta divinitus: Quales in republica principes essent,[39] tales reliquos [w] solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex Kalendis Januariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis.[x] Idemque memineram, nobis privatis usque ad Cæsarem [y] et Bibulum consules, cum sententiæ nostræ magnum in senatu pondus haberent, unum fere [z] sensum fuisse bonorum omnium. Postea, cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque respublica consules haberet, sed mercatores [a] provinciarum, et seditionum servos [b] ac ministros, jecit quidam casus caput meum, quasi certaminis [c] causa,[g] in mediam conten-

[g] *Exposuit caput meum contentioni, et dissensioni civili.*

Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Guelf. 1. 2. Mannt. et quidam Pall. *in hac mente* exhibent Græv. 1. Amstel. Pal. 3. liber Gruteri, Vatt. et Dresd. 4.—37 Unus Oxon. *et ut P. fides.*—38 Voc. *nostrum* deest in quibusdam codd. ap. Græv. —39 *Qualis in r. princeps sit* Stewech. *Qualis in r. princeps esset* Pal. 3.

NOTÆ

[v] *Quam de me*] Quintus frater Pompeio, Pompeius Cæsari promiserat, Marcum Ciceronem ejus acta confirmatorum.

[w] *Tales reliquos*] Ex quo intellexi, mutata optimatum sententia, mihi quoque sententiam esse mutandam.

[x] *Auctoritatis*] In ferenda sententia contra conjuratos. Nonis Decemb. factum est senatusconsultum de necandis Lentulo, Cethego, aliisque conjuratis.

[y] *Usque ad Cæsarem, &c.*] Per triennium.

[z] *Unum fere*] Mira fuit omnium bonorum hoc toto tempore in tuenda republica consensio; quia præibat exemplo Tullius. 'Quales autem sunt principes civitatis, tales fere sunt reliqui cives.'

[a] *Mercatores*] Pisonem et Gabinium, quibus consulibus a Clodio pulsus est in exilium, mercatores appellat, quia caput Ciceronis, acceptis pretii loco provinciis, Clodio vendiderant.

[b] *Servos*] Duce Clodio.

[c] *Quasi certaminis*] Ob contentionem ortam inter cives, aliis Ciceroni, aliis Clodio faventibus.

tionem dissensionemque civilem. Quo discrimine cum mirificus senatus, incredibilis Italiæ totius, singularis omnium bonorum consensus[40] in me tuendo extitisset; non dicam,[d] quid acciderit: multorum est enim, et varia culpa: [*p.* 13.] tantum dicam brevi, non mihi exercitum,[e] sed duces defuisse. In quo, ut jam sit in iis culpa, qui me non defenderunt; non minor est in iis,[41] qui reliquerunt: et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives,[42] et a me conservatos, et me servare cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis[h] objici noluerim, declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante[f] pugnare licuisset;[43] cum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti[g] atque tenuisti. Qua in causa (non modo non negabo, sed etiam semper et meminero, et prædicabo libenter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo:[i] [44] qua in sententia si constare[h] voluissent, suam auctoritatem simul

[h] *Clodianis satellitibus.* [i] *In conservando.*

Mox, *cives esse solere* codd. ap. Græv.—40 Ita Victor. et Græv. *mirifica . . . consensio* quinque Dresd. Lips. Græv. 1. 2. Vatt. Pall. P, Manut. Lamb. al. *bonorum omnium* nonnulli ap. Græv.—41 Dresd. 1. *est in his.* Mox, *et si in his accusandi sunt* Stewech. *et si a. sunt, qui p. m. e. r. qui, &c.* Dresd. 1. Ascens. cum aliis quibusdam edd. *magis etiam reprehendendi sunt* Dresd. 3. 4. 5. Ascens. 1.—42 Al. ap. Græv. *quid meos cives.* Mox, *objici voluerim* Græv. 1. et Stewech. *objici nolueram* Vat.—43 Hæc emendatio debetur Victorio. Dresd. 1. 2. 4. 5. Pal. 3. et ed. pr. legunt, *si hi pro me stante pugna non reliquissent;* Lips. habet, *si pro me stante pugnam non reliquissent;* Dresd. 3. Pal. 3. et liber Gruteri, *si hii pro me stante pugna restitissent;* Ascens. 1. *si hi pro me stante pugna non restitissent;* Benedict. emend. *si ii pro me*

NOTÆ

[d] *Non dicam*] A quibus desertus sim.

[e] *Non mihi exercitum*] Quia senatus et equester ordo egregie animati erant; sed deerant duces, Cæsar, et Pompeius, et Crassus.

[f] *Pro me stante*] Antequam ejectus abirem in exilium.

[g] *Confirmasti*] Cæsarem et Pompeium in causa Ciceronis tuenda Lentulus retinuerat, cum eos alienare conatus esset Clodius.

[h] *Si constare*] Nec obtrectationibus suis, ac præsertim familiaritate Clodii me lædere.

cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo, et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis,[45] Cn. Pompeio præsertim ad causam adjuncto; cum etiam Cæsar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus et novis honoribus ac judiciis senatus, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur; nulli improbo[46] civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sunt consecuta.[47] Primum illa furia[48][i] muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam Deam, quam tres sorores,[k] impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui (cum tribunus plebis[l] pœnas a sedi-

stante pugnam non reliquissent.—44 Al. ap. Græv. *in tuendo.*—45 Ita edidit Grævius, et sic reperit Ernesti in duobus Guelf. *Recreati enim boni viri . . . actionibus tuis excitati* omnes codd. Victorii, Lambini, Gebhardi, Grævii, quinque Dresd. Lips. Ascens. 1. Bengel. Benedict. Mox, post *adjuncto* punctum habent vulgg. ante Ernesti. Tum, *rebus variis et maximis* Stewech. et Græv. 1.—46 Stewech. et Pal. 3. *nullo improbo.*—47 Ita Dresd. 3. et ed. Græv. *sint consecuta* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. et Ascens.—48 Quinque Dresd. Torg. Lips. aliique codd. *illa furta;* Victor. conj. *illa furia;* Corrad. *ille fur, &c.* Mox, pro *est illorum sententiis,* Dresd. 1. 2. Medic. et Pal. 1. habent *stillorum sententiis;* unde al. cum Dresd. 3. 4. 5. Lips. et Ascens. 1. *scelerum sententiis.* Tum, *cum tr. pl. a seditioso cive p. b. v. in judicio* al. ap. Græv.

NOTÆ

[i] *Illa furia* [*furta*] Exponit iniquam agendi rationem optimatum in diligendo Clodio inimico suo, ut inde colligat Lentulus jure Ciceronem, iis relictis, adhæsisse Pompeio et Cæsari. Primum, inquit, nota sunt Clodii flagitia, scilicet furta muliebrium religionum, cum Clodius, amore Pompeiæ, Cæsaris uxoris, in ædem Bonæ Deæ, quo subire viris piaculum erat, veste muliebri clam est illapsus; ac deprehensus, de violatis Bonæ Deæ sacris accusatus est. Hæc triennio ante exilium Ciceronis peracta sunt; quod notandum, ne quis putet, superioribus verbis deceptus, post ejus reditum illa contigisse.

[k] *Quam tres sorores*] Qui post sorores suas constupratas, ipsius Bonæ Deæ sacra violaverat, is impunitatem est assecutus eorum sententiis, qui, &c. quod dicitur impunitatem assecutus Clodius, non propterea absolutus judicum sententia dicendus est, sed tantum non punitus; quod ipsa vox 'impunitas' significat. Deinde loquitur de judicio quodam reditum Ciceronis consecuto, quo judicio Milo Clodium de vi accusavit. Clodius enim, cum reficeretur domus Ciceronis ex auctoritate senatus, fabros ex area expulit, Quinti fratris ædes inflammari jussit, eandemque vim ædibus Milonis paravit: tum vocatus est in judicium de vi a Milone; sed judices, in Clodium propensi, extrahi judicium passi sunt usque ad ædilitia comitia, quibus ædilis creatus Clodius, vocari in judicium non potuit. Id Tullius hoc loco queritur.

[l] *Tribunus pl.*] Milo.

tioso civi [m] per bonos viros [n] judicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de republica sustulerunt: [o] iidemque [p] postea, non meum monumentum, (non enim illæ manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat) monumentum vero senatus, hostili nomine [q] et cruentis [r] inustum literis esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed, ut aliptæ,[s] etiam virium [49] et coloris [t] rationem habere voluissent; nunc, ut Apelles [u] Veneris caput et summa [50] pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit,[v] sic quidam homines in capite [w] meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. In quo ego spem fefelli [x] non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum; qui de uno acerrimo et fortissimo viro, meoque judicio,[51] omnium

qui cum tyrannus Publio Lentulo a seditioso cive al. ibid. *qui cum tribunus plebis Lentulus a s. cive* Scels. et Græv. 1. *tyrannus P. lentulus* quinque ap. Benedict.—49 Vulgg. fere ante Græv. *sed etiam ut aliptæ virium;* al. *sed ut aliptæ et virium.*—50 Unus Oxon. *summam.*—51 Idem codex, *meo judicio.*

NOTÆ

[m] *A seditioso civi*] Clodio.

[n] *Per bonos viros*] Per integros judices, notat optimates, qui suo hac in re muneri defuerunt.

[o] *Sustulerunt*] Non puniendo Clodium.

[p] *Iidemque*] Iidemque in atrio Libertatis, quod erat non tam meum, quam senatus monumentum, (quia neque manubiis meis erat ornatum, neque mea auctoritate, sed senatus, me tamen opus locante, extructum) inscribi cruentas literas, ac nomen Clodii passi sunt, deleta priori inscriptione, quam extare senatus volebat, ut extaret publicum oppressæ conjurationis monumentum.

[q] *Hostili nomine*] Clodii, qui hostis patriæ.

[r] *Cruentis*] Quasi ex meo cruore confectis: indicant enim meam ejectionem, id est, interitum. Sic Manutius.

[s] *Aliptæ*] Qui in palæstris athletas ungebant oleo: ab ἀλείφω, *ungo.*

[t] *Virium et coloris*] Non tantum revocassent ab exilio, nec salutem duntaxat ut medici, reddidissent; sed colorem quoque, et vires, id est, in pristinam dignitatem aliptis similes me restituissent.

[u] *Apelles*] Pictor egregius, a quo uno se pingi Alexander voluit. Val. Max.

[v] *Reliquit*] Præpropera morte oppressus.

[w] *In capite*] Id est, salutis meæ curam aliquam; nullam dignitatis habuerunt.

[x] *Spem fefelli*] Sperarunt enim me, repetita exilii mei memoria, post reditum segniorem fore ad tuendam

magnitudine animi et constantia præstantissimo, Q. Metello, Lucii filio, quondam[52] falsam opinionem acceperant; quem post reditum[y] dictitant fracto animo et demisso fuisse. Est vero probandum,[z] qui et summa voluntate cesserit, et egregia animi alacritate abfuerit, neque sane redire curarit,[53] eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo cum omnes homines, tum M. illum Scaurum,[a] singularem virum, constantia et gravitate superasset. Sed, quod de illo acceperant, aut etiam[54] suspicabantur,[b] de me idem cogitabant, abjectiore animo me futurum, cum respublica majorem etiam mihi animum, quam unquam habuissem, daret; quæ declarasset,[55] se non potuisse me uno civi carere; cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus[c] omnibus, [*p.* 14.] referente consule,[56] comitiis centuriatis,[d] cunctis ordinibus, hominibus, incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque vero ego mihi

—52 Al. ap. Græv. *quandam.* Mox, *acceperant* est e conjectura sola Ernesti, contra omnes codd. qui habent *acceperunt.* Idem Ernesti pro *dictitant* conj. etiam *dictitabant*, quod exhibet Dresd. 4.—53 Plurimi codd. cum quinque Dresd. Lips. Torg. Ascens. Victor. Lamb. *curaret.* Mox, *ob id ipsum factum fuisse* Dresd. 1. 2. Lips. et Torg. *ob id ipsum fractum fuisse animo* al. ap. Græv.—54 Scels. et Græv. 1. *aut quidem etiam.*—55 P, *quæ jam declarasset;* al. ap. Græv. *quæ declarassit jam.* Actutum, *sese .... cive* Dresd. quinque, Torg. Lips. Ascens. 1. *se ... civi* exhibent codd. Lambini, Pall. Grut. Stewech. Vat. Amstel. Græv. 1. et ed. pr. *cum declarasset se non, &c.* al. ap. Græv. *cum declararet se non, &c.* al. ibid. Mox, *cum Q. Metellum* edd. quædam vett. *cumque Q. Metellum* al. —56 Torg. *v*, et Pal. 4. *referente consilio.* Mox, *cunctis o. hominibusque* nonnulli ap. Græv. *hominibus* deest in Torg. ut voluit Grævius. Deinde, *recuperavisset* Lips. Torg. Dresd. 1. 2. 5. Græv. 2. Pall. Vatt. Stewech. *recipere*

NOTÆ

rempublicam, quod et Quinto Metello Lucii filio putant, falso quidem, sed tamen putant contigisse.

[y] *Quem post reditum*] Pulsus erat in exilium, quod L. Saturnini legem de agro Gallico dividendo, per vim latam approbare noluisset.

[z] *Probandum*] Quasi uti dicat; quo pacto probare possent fracto animo Metellum fuisse, qui, &c.

[a] *M. illum Scaurum*] Patricium, gentis Æmiliæ, sæpe principem senatus.

[b] *Suspicabantur*] Fit enim sæpe ut adversa fortuna frangatur animus.

[c] *Promulgantibus*] Omnibus ferme magistratibus de meo reditu legem promulgantibus.

[d] *Comitiis centuriatis*] Comitia centuriata ea sunt, quibus populus per classium centurias distributus, suffragium ferebat.

postea [57] quicquam assumsi,[k] neque hodie assumo, quod quenquam malivolentissimum jure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus,[58] [e] opera, consilio, labore desim. Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem hujus vitæ intuentur, solicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur,[59] in meis sententiis, quibus ornem Cæsarem, quasi [f] descissem a pristina causa. Ego autem cum illa sequor, quæ paulo ante [g] proposui, tum hoc non [h] in postremis, de quo [i] cœperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: [k] qui confirmatus consulatu nostro, nonnunquam postea [60] interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus [l] abs te totus est, nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte atque vultu,

[k] *Arrogavi.*

licuisset Græv. 1. *reciperavisset* al. ap. Græv.—57 Pal. 3. *postea mihi.*—58 Dresd. 4. *neque levioribus.*—59 Pal. 4. *non obstare queruntur;* al. ap. Græv. *non obscure q. in meas sententias.* Mox, *quibus coronem Cæsarem* Pal. 3. Deinde *quasi desciverim a pristina* Victor. et Manut. *quasi desciscerem a pristina* Medic. Pal. 1. Amstel. duo Græv. Dresd. 1. 2. 3. Lips. *quasi discessere pristina* Mentel. *quasi desciscerim pristina* Vat. *desisterem* ceteri codd. ap. Græv. Dresd. 4. 5. Torg. P, *v.* *prima,* pro *pristina,* Pal. 3.—60 Quatuor codd. Grævii, Dresd. quinque, Lips. Torg. Ascens. 1. cum edd. aliis vett. *nunquam postea.* Mox, *nunc a quibus tuendus* Dresd. 3. et margo Crat. *nunc ab iis quibus, &c.* Dresd. 5. et Ascens. 1. Tum, *idque non solum* Dresd. quinque, Lips. Torg. Victor. Deinde *ii declarant* al. ap. Græv. *ii* deest in P, *v.* Pro *sensu,* quod

NOTÆ

[e] *Alienioribus*] Nec amicis, nec propinquis.

[f] *Quasi*] Perinde ac si laudando Cæsarem, reipublicæ essem oblitus.

[g] *Quæ paulo ante*] Voluntatem Pompeii, ejus in me merita, fidem ei de me datam, Cæsaris præclare gesta, &c. quæ me ad utrumque ornandum excitant.

[h] *Tum hoc non*] Non parum me movet, ut Pompeio Cæsarique sim amicus.

[i] *De quo*] Redit ad illud unde erat digressus, paulo longiuscule; cœperat exponere sententiam Platonis, qui quales essent in civitate principes, tales esse dicebat reliquos cives, sic ut mutatis principibus, mutaretur etiam status civitatis: eandem sententiam nunc repetit, ut probet, commutata civitate, se ab instituto vitæ cursu deflectere tantillum potuisse.

[k] *Quem reliquisti*] Discedens in Ciliciam cum proconsulari dignitate.

[l] *Recreatus*] Oppresserat enim Clodius, Pisone et Gabinio consulibus, auctoritatem senatus.

quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu[m] optimates[n] nominabantur, sed etiam sensu[o] sæpe jam tabellaque[p] docuerunt. Itaque[61] tota jam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia, et voluntas, mutata esse debet. Id enim jubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor;[62] tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriæ afferri[63] oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi, ait, non attingendæ[64] reipublicæ fuisse: quod cum offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem[q] senectute, cumque eum nec persuadendo nec cogendo[r] regi posse vidisset, cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente[s] populo, neque integra[65] re mihi[t] ad consulendum, capesseremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed lætatus tamen sum, quod mihi liceret, in eadem causa, et mihi utilia,[u] et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quædam, et divina Cæsaris in me fratremque meum liberalitas; qui mihi, quascumque res gereret, tuen-

servant omnes codd. Grævii, item Dresd. quinque, Lips. et Torg. *sententia* legunt Manut. Lamb. Corrad. *jam* deest in *v.*—61 *Itemque* unus Oxon.—62 Pal. 3. *quem ego vehementer sequor;* al. ap. Græv. *quem ego auctorem vehementer sequor.*—63 Ita ex uno Guelf. correxit Ernesti; *neque p. afferre* Dresd. quinque, Lips. Torg. et edd. vett. *necve p. afferre* Vat. et Victor.—64 Grut. *non tangendæ.* Mox, *propterea desipientem* unus Oxon. *cum eum nec* Græv. *tum eum nec* al. ap. eund.—65 Quinque Dresd. et Torg. *nec integra.* Mox,

NOTÆ

[m] *Nostro illo statu*] Cum florerem in republica.

[n] *Optimates*] Defensores reipub.

[o] *Sensu* [*sententia*] In senatu, ubi cupiditati suæ, non civium commodis serviunt.

[p] *Tabella*] In suffragiis, quibus absolvunt eos quos puniri oportebat.

[q] *Prope jam desipientem*] Ex longo peccandi usu, adeo ut nullis remediis videretur sanari posse.

[r] *Nec cogendo*] Quia vim patriæ afferre non licet.

[s] *Neque desipiente*] Quia nondum morbus inveteraverat: consule enim Lentulo, florebat adhuc respublica bonorum virorum consiliis.

[t] *Mihi*] Ut Platoni, qui rempublicam cum nunquam attigisset, consulere poterat, utrum illam attingeret, necne: ego vero ejus pridem administratione implicatus tenebar.

[u] *Utilia*] Utilia, ob conjunctionem cum potentioribus; recta, et honesta, quia ipsi qui potentiores sunt, bene de republica meriti sunt.

dus esset. Nunc in tanta felicitate tantisque victoriis,[v] etiamsi in nos non is esset,[66] qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim; cum a vobis, meæ salutis auctoribus, discesserim,[w] neminem esse, cujus officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam.

Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt [x] ea, quæ a me de Vatinio et de Crasso requiris.[67] Nam de Appio quod scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere;[y] gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinio autem, primum reditus [z] intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille prætor est factus, cum quidem ego ejus[68] petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius lædendi causa, quam defendendi atque ornandi Catonis: post autem Cæsaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me, neve in hoc reo, neve in aliis requiras;[69] ne

implicate tenebar Amstel. *implicatus tenerem* P, Scels. et Græv. 1.—66 Al. ap. Græv. *etiamsi non in nos is esset;* al. ibid. *etiamsi non is in nos esset.* Mox, Dresd. 5. Torg. a m. pr. P, *v*, Pall. Grut. Amstel. Græv. 2. Scels. *tamen memorandus;* ed. pr. Venet. *tamen inornandus;* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. a m. sec. *tamen ornandus.*—67 Ita Dresd. 1. 2. *et Crasso requiris* Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg. Ascens.—68 Ita Torg. et Dresd. 3. 4. *cum equidem ego ejus* Dresd. 1. 2. *cum equidem ejus* Lips. probante Benedict. *cum quidem ejus* Dresd. 5. et Ascens. 1.—69 Ita codd. Gruteri, nonnulli Pall. Vatic. Stewech. Amstel. et edd. pr. *neve in hoc neve in aliis requiras* Pal. 3. *quæras* al. ap. Græv. Mox, *pos-*

NOTÆ

[v] *Tantisque victoriis*] Quas in Gallia retulit.

[w] *Cum a vobis .... discesserim*] Vobis tamen exceptis, per quos restitutus in patriam, salutem recuperavi.

[x] *Facilia sunt*] Quia conjuncta et communis omnium illorum causa est.

[y] *Te non reprehendere*] Reditum in gratiam cum Appio: reconciliati sunt ambo per Pompeium, cujus filio nupta erat Appii filia. De Appio consule Indicem Historicum.

[z] *Primum reditus*] Quæris cur Vatinium laudarim? Dicam primum cur cum eo redierim in gratiam: reconciliavit nos Pompeius, statim atque Vatinius prætor factus est, quem ego petentem præturam, vehementer oppugnavi, non tam ut illum læderem, quam ut juvarem competitorem ejus Catonem, qui tamen victus est. Deinde, rogatu Cæsaris, eundem accusatum de ambitu defendi; immo etiam laudavi. Defendebant tres patroni, laudabant viri clarissimi civitatis, vel præsentes, vel per literas, ut reis gratiam apud judices conciliarent.

tibi ego idem reponam, cum veneris; tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus[a] laudationem ex ultimis terris[b] miseris: nec hoc pertimueris; nam a me ipso laudantur, et laudabuntur iidem. [*p.* 15.] Sed tamen[c] defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in judicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho[d] parasitus suaderet militi:

'Ubi nominabit[e] Phædriam, tu Pamphilam
Continuo: si quando illa dicet, Phædriam in-
tromittamus comissatum;[70] tu, Pamphilam
Cantatum provocemus: si laudabit hæc
Illius formam; tu hujus contra: denique
Par pari referto,[71] quod eam mordeat.'

Sic petivi a judicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines, et de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum,[f] meque inspectante sæpe eum in senatu modo severe seducerent,[g] modo familiariter atque hilare amplexarentur; quoniamque illi haberent suum Publium,[h] darent mihi ipsi alium Publium,[i] in quo possem illorum animos,

sum licet absenti edd. quædam vett.—70 Pal. 4. *commensatum.*—71 Ita omnes codd. quos vidit Græv. item quinque Dresd. Lips. Victor. *Par pro pari referto* Torg. Medic. Pall. 2. 3. membranæ Gruteri, aliique codd. Terentii,

NOTÆ

[a] *Quibus*] Recordare enim quos laudaris, eos scilicet de quibus non optime sentiebas.

[b] *Ex ultimis terris*] Hispania citeriori, quam anno superiori cum imperio obtinebas; vel ex Cilicia, quam nunc obtines.

[c] *Sed tamen*] Ob eam quoque rationem defendi Vatinium, ut par pari referrem optimatibus, qui mihi ut stomachum facerent, fovebant, et amplexabantur Clodium: ego quoque, injuriam ut injuria repellam, Vatinium defendi, optimatibus invisum.

[d] *In Eunucho*] Comœdia Terentiana, inscripta Eunuchus, parasitus Gnatho suaderet militi Thrasoni, Ubi, &c.

[e] *Ubi nominabit*] Statim ut Thais meretricula nominabit Phædriam rivalem Thrasonis, tu, Thraso, continuo Pamphilam nominato, ut suspicetur Thais Pamphilam a te amari: si quando Thais dicat, Intromittamus Phædriam ad convivium, dic tu, ut meretriculam repungas, Pamphilam provocemus ad canendum.

[f] *Inimicum meum*] Clodium.

[g] *Severe seducerent*] Id est, sevocarent, quasi res magni ponderis in aurem dicturi.

[h] *Suum Publium*] Clodium.

[i] *Alium Publium*] In Vatinio, in quo tuendo obtrectatores meos repungerem.

mediocriter lacessitus, leviter repungere. Neque solum dixi, sed etiam sæpe facio, Diis hominibusque approbantibus. Habes de Vatinio: cognosce de Crasso.[72] Ego cum mihi cum illo magna jam gratia esset, quod ejus omnes gravissimas injurias, communis concordiæ causa, voluntaria quadam oblivione contriveram,[73] [k] repentinam ejus defensionem [l] Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem: sed, cum me disputantem,[m] non lacessentem læsisset,[74] exarsi, non solum præsenti, credo, iracundia (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset); sed, cum inclusum illud odium multarum ejus[1] in me injuriarum, quod ego effudisse[n] me[75] omne arbitrabar, residuum tamen, insciente me fuisset; omne repente apparuit.[o] Quo quidem tempore ipso, quidam homines, et iidem illi, quos sæpe nutu[p] significationeque appello,[76] cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate[q] mea, meque

[1] *Crassi.*

quem vid. III. 1.—72 Scels. et Græv. 1. *cognosce nunc de Crasso.*—73 Amstel. *contereram;* Pal. 1. *contererem;* Pal. 2. Græv. 1. et Grut. *conteram;* Stewech. *conterueram.* Grut. conj. *contexeram.* Mox, Dresd. 2. 4. Amstel. *oppugnassent;* Torg. cum codd. Gulielm. et Grut. *oppugnassem.* Dresd. 3. *tamensi;* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. *tametsi;* Pal. 2. et Grut. *tamen sine;* Amstel. *tamen etsi.*—74 Ita Dresd. 1. 2. Lips. Græv. 1. Amstel. *lacessisset* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Pall. 3. 4. ed. pr. Mox, *præsenti, ut credo, iracundia* Pal. 3. Dresd. 5. et Ascens.—75 Pal. 3. *effugisse me;* al. ap. Græv. *me effudisse.* Mox, *inscientem me fugisset* Dresd. 1. 2. 5. Torg. Lips. Medic. Pal. 1. *insciente me fugisset* codd. Gebhardi et Lambini, et Dresd. 3. *insciente me fuisset* Amstel. ed. 1471. et Ascens.—76 Dresd. 1. 2. *v*, et liber Gruteri, *quos spe significationeque appello;* Torg. *qui sæpe significationeque appello.* Mox, *neque dum demum*

NOTÆ

[k] *Contriveram*] Privatas injurias communis concordiæ causa volens obliteraveram.

[l] *Ejus defensionem*] Defensionem Gabinii susceptam a Crasso, id est, non expectatam, cum antea idem Crassus Gabinium oppugnasset.

[m] *Disputantem*] Cum sententiam in senatu dicerem, nec lacesserem Crassum, ipse me lacessivit.

[n] *Effudisse*] Quando privatas simultates in gratiam patriæ deposui.

[o] *Apparuit*] Significat vetus suum odium erga Crassum, quod oblivione sepultum putabat, resedisse occultum in pectore, deinde repente erupisse.

[p] *Nutu*] Neminem horum nominatim appellat.

[q] *Ex libertate*] In republica tuenda, oppugnandisque potentioribus, Pompeio scilicet, Crasso, et Cæsare: quæ libertas maxime enituit in oratione contra Vatinium.

tum denique sibi esse visum reipublicæ, qualis fuissem, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset; gaudere se dicebant, mihi et illum inimicum,[r] et eos, qui in eadem causa essent, nunquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur; cumque Pompeius ita contendisset, ut nihil unquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Cæsarque per literas maxima se molestia ex illa contentione[s] affectum ostenderet; habui non temporum[t] solum rationem meorum,[77] sed etiam naturæ.[u] Crassusque, ut quasi[78] testata populo Romano esset nostra gratia, pæne a meis laribus in provinciam est profectus. Nam cum mihi condixisset,[v] cœnavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem ejus causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam, defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti, quibus rebus adductus, quamque rem[79] causamque defenderim; quique meus[w] in republica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me hæc eadem sensurum fuisse, si mihi integra[x] omnia, ac libera[80] fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes, neque delendum, etiamsi id[81] fieri posset, summorum

sibi, &c. Pal. 4. Paulo post, *qui in eandem causam* Dresd. 1. 2. 4. et Lips.—77 Dresd. 2. et Pal. 4. omittunt *meorum;* Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Lips. habent *eorum.* Actutum, *sed naturæ etiam meæ* al. ap. Græv.—78 *Crassus quoque* Græv. 1.—79 Pal. 3. *quaque re;* al. *quam rem.*—80 Stewech. *et libera.*—81 Al. ap. Græv. *etsi id.* Mox, *neque* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Pal. 3. liber

NOTÆ

[r] *Inimicum*] Pompeium, cui cum Cæsare et Crasso communis erat causa, idemque propositum rempublicam opprimendi.

[s] *Ex illa contentione*] In qua odium meum vetus erga Crassum apparuit.

[t] *Temporum*] Exilii, quo admonebar, ut potentiorum animos non læderem, ne salus iterum mea in discrimen veniret.

[u] *Naturæ*] Sed indolis meæ, quæ placari est facilis, et a contentione abhorret.

[v] *Condixisset*] Denuntiasset se apud Ciceronem cœnaturum.

[w] *Quique meus*] Et qui sit meus in republica administranda status, ad me quod attinet.

[x] *Si mihi integra*] Quamvis integrum mihi esset Pompeium, Cæsarem, et Crassum oppugnare, idem sentirem faciendum in republica, quod facio.

civium principatum, neque permanendum in una sententia, conversis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis, sed temporibus assentiendum. Nunquam enim præstantibus[82] in republica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio: sed, ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere[m] non queas; [p. 16.] cum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam, eo commutato, quo velis, tandem pervenire:[83] sic, cum omnibus nobis in administranda republica propositum esse debeat id, quod a me sæpissime dictum est, cum dignitate otium; non idem semper dicere, sed idem semper spectare[y] debemus. Quamobrem, ut paulo ante posui,[84] si essent omnia mihi solutissima, tamen in republica non alius essem, atque nunc sum. Cum vero in hunc[85] sensum et alliciar beneficiis hominum,[z] et compellar injuriis;[a] facile patior, ea me de republica sentire ac dicere, quæ maxime cum mihi, tum etiam reipublicæ[86] rationibus putem conducere. Apertius autem hæc ago ac sæpius, quod et Quintus, frater meus, legatus[b] est Cæsaris, et nullum meum minimum dictum,[c] non modo factum, pro Cæsare intercessit, quod ille non ita illustri gratia exceperit,

[m] *Attingere.*

Gruteri, et Amstel. Paulo post, *voluntatibus mutatis* Dresd. 1. 2. Lips. Torg. Pal. 3. liber Gruteri, Amstel. Mentel. et Ascens.—82 Amstel. *præstantius.* Mox, nonnulli codd. habent *ut navigando.* Præpositionem *in* servant Torg. Lips. Dresd. quinque, et Ascens. Mox, pro *non queas,* Græv. et al. habent *nequeas.*—83 Quinque Dresd. Torg. Mentel. et Lamb. *tamen pervenire;* Amstel. *quo cum nobis velis tamen pervenire.* Mox, *in administratione reipublic.* vet. cod. Gulielmi. Paulo post, *semper præstare debemus* al. ap. Græv.—84 Dresd. 2. et Scels. *ante proposui.* Actutum, *si omnia essent* Pal. 3.—85 *Cum vero jam hunc* Pal. 3.—86 Torg. legit, *quæ maxime, cum multum etiam reipubl.* Dresd. 1. 2. *quæ maxime tum multum etiam reipl.* Dresd. 3. 4. 5. Pal. 3. Stewech. Græv.

NOTÆ

[y] *Spectare*] Nempe bonum reipublicæ.

[z] *Hominum*] Cæsaris et Pompeii.

[a] *Injuriis*] Quorundam optimatum, qui splendori meo invident.

[b] *Legatus*] In Gallia.

[c] *Meum minimum dictum*] Nihil non modo feci pro Cæsare, sed ne dixi quidem, quod summi beneficii in loco non habuerit, et eo nomine multum se mihi debere non profiteatur.

ut ego eum mihi devinctum[87] putarem. Itaque ejus omni et gratia, quæ summa est, et opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor[88] hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum præsidiis iis, quæ semper habui, nunc etiam potentium benivolentiam conjunxissem. His ego consiliis, si te præsentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem: novi enim temperantiam et moderationem naturæ tuæ: novi animum, tum mihi amicissimum,[89] tum nulla in ceteros[d] malivolentia suffusum;[n] contraque cum magnum et excelsum, tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te tales,[e] quales tu eosdem in me videre potuisti. Quæ me moverunt, movissent[f] eadem te profecto. Sed, quocumque tempore[90] mihi potestas præsentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum: tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certe tuarum actionum,[91] sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse lætere.

Quod rogas,[92] ut mea tibi scripta mittam, quæ post discessum tuum scripserim; sunt orationes quædam, quas Menocrito[g] dabo; neque ita multæ; ne pertimescas.[h]

[n] *Infectum.*

2. ed. pr. Ascens. *quæ maxime cum mihi multum etiam reipl.*—87 Pal. 4. Amstel. Mentel. *devictum.*—88 Pal. 3. *videor potuisse:* mox, *hanc etiam potentium.*—89 Cod. Grut. Dresd. 3. 4. *novi animum tuum mihi, &c.* Amstel. *novi animum cum mihi, &c.* Stewech. *novi a. tum mihi notissimum;* Mentel. *novi a. tuum mihi tum amicissimum.* Mox, *tum nulla ceteros, &c.* Mentel. *cum nulla in ceteris, &c.* Grut. *tum non ulla, &c.* al. ap. Græv. Tum, *contraque magnum* Pal. 4. *contraque eum magnum* Dresd. 3. Deinde, *tum et apertum* Mentel.—90 Pal. 4. *quoque tempore.* Mox, *meorum* deest in Pal. 3. Dein, *et jam dignitas* Pal. 3. Grut. Amstel.—91 Stewech. *tuarum certe actionum.*—92 In Am-

NOTÆ

[d] *In ceteros*] Eoque dissimilis es optimatibus ceteris.

[e] *In te tales*] Malevolos nimirum, et obtrectatores.

[f] *Movissent*] Ut suaderes mihi faciendum quod feci.

[g] *Menocrito*] Lentuli servo.

[h] *Ne pertimescas*] Jocus, quasi scripta sua si fuissent longiora, molesta Lentulo futura fuissent.

Scripsi etiam (nam ab orationibus dijungo me fere, referoque ad mansuetiores[i] Musas,[93] quæ me maxime, sicut jam a prima adolescentia, delectant) scripsi igitur Aristoteleo more,[k] quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis, et omnem[94] antiquorum, et Aristoteleam, et Isocrateam[l] rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus[m] meis, quos jam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Sunt enim testes, et erunt, sempiterni meritorum erga me tuorum, meæque pietatis.[95] Sed[n] quia verebar, non eos, qui se læsos arbitrarentur,[96] (etenim id feci parce, et molliter) sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam,[97] invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitæ consuetudinisque nostræ totam ad te defero.[98] Quantum literis, quantum studiis,[99] veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium[o]

stel. Mentel. Græv. 1. 2. Scels. P, *v*, aliisque codd. hic est novæ Epist. principium. Mox, *Menocrati* al. ap. Græv. Deinde, *ut pertimescas* omnes Memmiani, Græv. 1. 2. Dresd. 4. 5. ed. pr. Ascens. 1. *ut ne pertimescas* Pal. 4.—93 *Scripsi etiam carmina quædam, nam, &c.* *v*, Torg. Dresd. 3. 4. 5. Ascens. *fere* omittunt Dresd. 5. et Ascens. 1. *disjungo me* edd. quædam vett. *nam etiam, &c.* Dresd. 1. 2. 3. et Bengel. *Scripsi etiam, nam etiam ab o. disjungor fere, referoque me ad, &c.* conj. Benedict. Mox, pro *delectant*, quod ex editione quadam vet. dedit Ernesti, *delectarunt* exhibent omnes codd. Deinde, *Aristotelico more* Pal. 5. Dresd. 1. 2. 3. 5. *v*, Torg. Lips.—94 Ita codd. *at omnem* P; *ad omnem* Dresd. 3. *ac omnem* edd. vett. Mox, *Aristotelicam et Isocraticam* Dresd. 1. 2. 3. 5. P, *v*, ψ, et Ascens. *Socraticam* al.—95 Scels. *v*, ψ, *meritorum tuorum erga me meæque in te pietatis*; al. *meæque pietatis in te.*—96 Grut. *arbitrabantur.* Mox, *bene demeritos omnes* Dresd. 1. 2. et Ascens. 1. *omnes nominare, non misi. Quos, &c.* al. ap. Græv.—97 Pal. 3. *cui committam recte.*—98 Dresd. 4. 5. *totam ad te refero.*—99 *Quantum studiis, quantum literis*

NOTÆ

[i] *Mansuetiores*] Mansuetiores Musas vocat ea studia, quæ a forensi tumultu semota, privatim ac domi coluntur.

[k] *Aristoteleo more*] Non vulgari, sed exquisita quadam arte, uniusque Aristotelis propria.

[l] *Isocrateam*] Hic Isocrates alius est ab illo Isocrate, discipulo Socratis, vixitque temporibus Aristotelis.

[m] *Temporibus*] De exilio meo, et reditu in urbem.

[n] *Sed*] Sed eos non misi, quia verebar, &c.

[o] *Id omne ad arbitrium*] Totum id arbitrio tuo permitto.

tuum, qui hæc semper amasti, libentissime conferemus. [*p.* 17.] Quæ ad me de tuis rebus domesticis scribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri; [1] rogari vero sine magno dolore vix possum. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore æstate, quod morbo impeditus in Ciliciam [p] non transieris, conficere non potuisse; nunc autem omnia facturum, ut conficias; id scito esse ejusmodi, ut frater meus vere existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus,[q] velim quam familiarissime certiorem, et quam sæpissime facias; existimesque, neminem cuiquam neque cariorem, neque jucundiorem unquam [2] fuisse, quam te mihi; idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. Appius in sermonibus antea dictitabat, [3] postea dixit etiam in senatu palam, sese, si licitum esset legem curiatam [r] ferre, sortiturum [s] esse cum collega provinciam: si curiata [t] lex non esset, se paraturum,[4] [u] tibique successurum: legem curiatam [r]

Græv. 1. Mox, codd. Gulielmii, *id omne arbitrio tuo.*—1 Dresd. 1. 3. 5. *ea tantæ mihi curæ;* Torg. *at ea, ut ante mihi curæ;* Dresd. 2. Pall. 1. 2. *ea et ante mihi curæ;* Dresd. 4. Stewech. Pal. 4. Grut. Græv. 2. Amstel. Scels. *ea, ut ante, mihi curæ.* Pro *sunt*, quod habent Dresd. 3. 4. 5. Scels. et Ascens. *sint* legunt Dresd. 1. 2. Torg. Stewech. Pall. 1. 2. 4. Grut. Græv. 2. Amstel. Deinde, *ut me velim* Dresd. 1. 2. Pall. 1. 2. *et me velim* Stewech. Pal. 4. *et me nolim* Grut. Græv. 2. Torg. et Dresd. 4. Denique, pro *vix possum*, Dresd. 1. 2. 3. cum aliis codd. habent *vix possim.*—2 Stewech. *cuiquam cariorem, ne juc. unquam;* unde Gulielm. conj. *cuiquam cariorem, ne juc. quidem unquam.* Mox, *non modo tu sentias* Grut.—3 Amstel. *dictabat.*—4 Amstel. Dresd. quinque, Lips. Torg. et Mentel. *se paraturum cum collega.* ' Ernesti, quia codex

NOTÆ

[p] *Ciliciam*] Partem provinciæ tuæ.

[q] *Exercitationibus*] Oratoriis.

[r] *Legem curiatam*] Lex curiata erat, quæ curiatis comitiis ferebatur. Comitia curiata fiebant, cum populus per curias congregabatur.

[s] *Sortiturum*] Lege curiata vetitum erat consulibus prætoribusque in provincias succedere, nisi prius eas inter se sortiti essent.

[t] *Si curiata*] Ob intercessionem alicujus tribuni plebis.

[u] *Se paraturum*] Partiturum cum collega Domitio. Consules vel sortiebantur provincias, vel comparabant inter se; id est, conveniebant inter se utram utri caperent.

consuli ferri opus esse,[v] necesse non esse: se, quoniam ex senatusconsulto provinciam[w] haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem[5][x] introisset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: varias esse opiniones intelligo: sunt, qui putent,[6] posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui provinciæ præsit. Mihi non tam de jure certum est, (quanquam ne id quidem valde dubium est) quam, illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem,[7] qua te scio libentissime frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere,[y] præsertim cum sine suspicione tuæ cupiditatis[z] non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse,[8] et quid sentiam, ostendere, et quod feceris, defendere. Scripta jam epistola superiore, accepi[9] tuas literas de publicanis;[a] quibus æquitatem tuam non potui non probare. Felicitate[10][b] quidem, vellem,

ejus omisit *cum collega*, non edidit hæc verba. Omissa erant a librario, quia proxime præcesserant.' *Benedict.* Mox, *legemque curiatam* codd. et edd. ante Ernesti. Deinde, pro *ferri*, quod habent Guelf. Dresd. 1. 2. Torg. et Mediol. *ferre* legunt alii.—5 Amstel. Mentel. Græv. 2. quinque Dresd. Lips. Torg. Ascens. et Lamb. *quod in urbem;* Medic. et al. *quoad in urbem.*—6 Quinque Dresd. Lips. Torg. *putant.* Actutum, *non posse te decedere* al. ap. Græv. *tibi succedant* Dresd. 2. et Torg.—7 Ita codex Maffæi, Memm. *libertatem* reliqui codd. cum edd. ante Ernesti. Paulo post, *sine tuæ suspicione cupiditatis* edd. quædam vett. *suspicione* deest in Stewech.—8 Al. *puto meum esse.* Actutum, *et quid sentiam ostendere tibi, et quod, &c.* Torg.—9 Græv. 1. *ostendi.*—10 Ita Vat. Torg. Lips. *facilitate* Dresd. 1. 5. P, Memm. Manut. Amstel. et

NOTÆ

[v] *Opus esse*] Dixit Appius, partes equidem esse consulis, ferre legem curiatam; verum ad id cogi non posse. Consulatur Index Historicus in Appio.

[w] *Provinciam*] Nullam habebat nominatim; sed tantum factum erat senatusconsultum de ambobus consulibus in provincias mittendis.

[x] *Quoad in urbem*] Inde colligitur lege Cornelia imperium a proconsule tamdiu retentum, donec introiret in urbem.

[y] *Concedere*] Etiam sine lege curiata succedente. Nota hic proconsulem potuisse abire in provinciam sine lege curiata, sed tunc ei viaticum ex publico non suppeditari: quare dicit Appius, legem hanc utilem quidem esse, non vero necessariam.

[z] *Tuæ cupiditatis*] In retinenda diutius provincia.

[a] *De publicanis*] Contra quos decreta fecisti, ne provinciæ molesti essent.

[b] *Felicitate*] Vellem te sic felicem esse, ut hunc ordinem (publicanorum)

consequi potuisses, ne ejus ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem[11] non desinam tua decreta defendere: sed nosti consuetudinem hominum: scis, quam graviter inimici ipsi illi Q. Scævolæ[c] fuerint. Tibi tamen sum auctor,[12] ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etsi difficile est,[13] tamen mihi videtur esse prudentiæ tuæ. Vale.

(10.) M. T. C. S. D. L. VALERIO, JURISCONSULTO.

Argumentum.—Inter jocos significat Valerio, se ejus nomine P. Lentulo gratias egisse; eumque, ut domum redeat, hortatur.

Cur* enim[d] tibi hoc non gratificer,[1] nescio: præsertim cum his temporibus audacia[e] pro sapientia liceat uti. Lentulo[f] nostro egi per literas tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris literis uti, et nos aliquando revisas; et ibi malis esse, ubi aliquo numero[g]

Ascens. 1. *facilitatem* Dresd. 2. 4. *falicitatem* Dresd. 3. *felicitatem* unus Oxon. *autem quid vellem* Dresd. 1. 2. 5. al. et Ascens. 1. *ad quid vellem* Torg. *autem quidem vellem* Lips. Dresd. 3. 4. *autem quod vellem* P. Mox, *potuisse* ψ.—11 *Et jam quidem* v; *Tandem* Pal. 3. Mox, *consuetudines* Stewech. et ψ. Paulo post, *inimici ipsi Q. Scæv. v*, et al. ap. Græv.—12 *Auctor sum tibi tamen* edd. quædam vett. Actutum, *ut quibus* al. ap. Græv.—13 *Id etiamsi d. est* Dresd. 3. *Id si est difficile* Stewech. Mox *Vale* exulat a Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. P, Bengel. et Victor.

Epist. x. * 'Nihil deest sub initium hujus Epist. ut putat Victor.' *Benedict*—1 Ita omnes fere codd. *hoc uno gratificer* edd. quædam vett. *hoc de-*

NOTÆ

non offenderes, maxima enim auctoritate valent.

[c] *Q. Scævolæ*] Qui prætor eos offenderat.

[d] *Cur enim*] Cur te jurisconsultum non appellem, quanquam jurisconsultus non sis. Consule inscriptionem epistolæ, Valerio Jurisconsulto.

[e] *Audacia*] Causam addit, quia plerique jurisconsulti nominantur, qui sunt in jure minime versati; sed audaces, sibique præfidentes: cum tu igitur non idem facias, cur non tibi, tanquam jurisconsulto gratificer? Juris tamen peritum non fuisse Valerium ex aliis epistolis liquet lib. III. ad Appium: 'L. Valerium jurisconsultum valde tibi commendo, etiamsi non est jurisconsultus: melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet.'

[f] *Lentulo*] Ciliciam, in qua tum versabatur Valerius, administranti.

[g] *Aliquo numero*] Uti reliquos inter jurisconsultos nomen hic aliquod obtineas. Perpetuus jocus.

sis, quam istic, ubi solus sapere videare. Quanquam qui istinc veniunt,[2] partim te superbum esse dicunt, quod nihil[h] respondeas; partim contumeliosum, quod male[i] respondeas. Sed jam cupio tecum coram[3] jocari. Quare fac, ut quam primum venias, neque in Apuliam[k] tuam accedas,[4] ut possimus salvum venisse gaudere. [*p.* 18.] Nam illo[l] si veneris, tanquam Ulysses,[5 m] cognosces tuorum neminem. Vale.

est in *v*; *tibi* deest in ψ. Paulo post, pro *liceat uti*, unus Oxon. legit *haberi soleat*.—2 Torg. Dresd. 3. 4. P, *v*, Bengel. *nunc veniunt*.—3 Unus Oxon. *te contra*.—4 Al. ap. Græv. *concedas*. Mox, al. ibid. *te gaudere*.—5 *Ulixes* Dresd. quinque, Lips. Torg. *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, *v*, Bengel. Victor.

NOTÆ

[h] *Quod nihil*] Valerius nihil respondebat, quia raro, propter imperitiam, consulebatur: id autem Tullius joco eleganti in ejus superbiam confert.

[i] *Quod male*] Lepide: non enim, quia contumeliosus erat, sed quia juris et legum ignarus, male respondebat.

[k] *In Apuliam*] Ne tuo nos, qui hic Romæ sumus, aspectu prives.

[l] *Illo*] In Apuliam.

[m] *Tanquam Ulysses*] Qui ob diuturnam absentiam a nemine suorum cognitus est: hæc autem Valerio cur tribuit? an quod a patria longius abfuisset, an potius, ut conjicit Manutius, perstringitur jocose ejus ignobilitas? ut dicat Cicero, 'Nemo te cognoscet, quia obscuro loco natus es.'

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER II.

AD CURIONEM ET CETEROS.

(1.) M. T. C. S. D. C. CURIONI.[1][a]

Argumentum.—Accusatus a Curione negligentiæ literarum, se excusat; eique quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatur, hortaturque, ut, quam concitasset, expectationi sui respondeat, et ipsum, cujus consiliis ad hanc dignitatem pervenerit, jam prope senescentem, amore suo oblectet.

Quanquam me nomine negligentiæ suspectum[2] tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit, accusari abs te officium meum, quam jucundum requiri; præsertim cum,[3] in quo accusabar, culpa vacarem;[b] in quo autem desiderare te significabas meas literas, præ te ferres perspectum[c] mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem

Epist. i. 1 Curioni consuli designato P.—2 Unus Oxon. *susceptum.* —3 Dresd. 1. 2. Lips. ψ, *præsertim quoniam;* Dresd. 3. 4. 5. Torg. F, P, Ascens. 1. *præsertim quod.* Paulo post, Dresd. 3. 4. 5. Dresd. 1. 2. a m. sec.

NOTÆ

[a] *Curioni*] Consule Indicem Historicum.

[b] *Vacarem*] Quia in scribendo minime negligens fui.

[c] *Perspectum*] Exilii mei tempore.

tuum. Equidem neminem prætermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui literas non dederim: etenim quis est[4] tam in scribendo impiger, quam ego? A te vero bis, terve summum,[5] et eas perbreves accepi. Quare, si iniquus es in me judex, condemnabo eodem ego te crimine:[6] sin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Sed de literis hactenus: non enim vereor, ne non scribendo[7] te expleam; præsertim si in eo genere studium meum non aspernabere. Ego te abfuisse[8][d] tamdiu a nobis et dolui, quod carui fructu jucundissimæ consuetudinis tuæ; et lætor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus, quodque, in omnibus[9] tuis rebus, meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est expectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus[10][e] revertare, ut, quam expectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla unquam[11] delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantæcumque tibi accessiones fient et fortunæ et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut ætas nostra, jam ingra-

Amstel. Mentel. Græv. 2. *præ te fers;* Torg. *præ te feres.*—4 Pal. 3. et Stewech. *quis enim est;* Grut. *enim quis est.* Actutum, *tam scribendo impiger* Dresd. 1. 2. 3. 4. F, ψ: *tam impiger in scribendo* al. ap. Græv. *tam in scribendo imp.* Lips. Torg. Dresd. 5. Ascens. 1. *scribendi* P. *quam ego* desunt in uno Oxon.—5 F, P, *v*, ψ, *ad summum.* Mox, *et eas perbrevis* Dresd. 1. 2. 3. Lips. Torg. *et eas quidem perbreves* Scels. *et eas perbreves literas accepi* Pal. 4.—6 Pal. 4. *condemnabo eodem te crimine.* Mox, *si me* unus Oxon.—7 Idem codex *ne non in scribendo.* Actutum, *te expellam* Grut.—8 *Ego te offuisse* Pal. 4. Mox, pro *dolui*, quod servant Dresd. 1. 2. Pal. 1. Vat. *doleo* legunt Dresd. 1. a m. sec. Dresd. 3. 4. 5. Torg. reliqui Pall. Victor. Deinde, *tuæ* deest in quinque Dresd. *v*, ψ, Lips. Torg. Amstel. sex Pall. al.—9 F *quodque mihi omnibus.* Scels. *rebus tuis fortuna meis optatis respondit.* Al. ap. Græv. *respondet.*—10 Ita codd. Victorii, Gebhardi, Dresd. 2. 3. 4. Lips. et Torg. *confirmatus* F, P, Dresd. 1. 5. et Ascens. 1.—11 Ita Dresd. 2. 3. 5. Guelf. F, P, omnes edd. ante Victor. cum Ascens. 1. *ulla nunquam* Vatic. Pall. 4. 5.

NOTÆ

[d] *Abfuisse*] In Asia Curio versabatur.

[e] *Conformatus*] Paratus ad sustinendam expectationem quam de se concitaverat.

vescens,[f] in amore atque in adolescentia tua conquiescat.[12] Vale.

(2.) M. T. C. C. CURIONI S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Patris mortem filio absenti significat, ac se illi parentis loco fore pollicetur.

GRAVI teste [g] privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro :[2 h] qui, cum suis laudibus, tum vero te filio, superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam a vita discederet.[3] Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium Dii fortunent.[4 i] Me certe habebis, cui et carus æque sis et jucundus,[5] ac fuisti patri.

(3.) M. T. C. C. CURIONI S. D.

ARGUMENTUM.—Rupam libertum excusat, quod in patris funere ludos populo non promiserit, quia amicis displicuerit. Cujus consilii, coram pluribus exponendi, jam summam perscribit, et quanta in expectatione Curio filius sit, significat.

RUPÆ [a] studium non defuit [1] declarandorum munerum

Amstel. Lips. Torg. *ulla unquam* Dresd. 1. 2. Actutum, *delevit* F.—12 P *atque adolescentia tua, &c.* Dresd. 1. 2. Torg. Lips. Pall. 1. 2. 5. cum multis Gebhardi libris omittunt *tua;* sed exhibetur a Dresd. 3. 4. omnibus Grævii libris et Guelf. *adolescentia conquiescat tua* Peck. Dresd. 5. Venett. Ascens. 1. Manut. Actutum, *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. P, et Bengel.

EPIST. II. 1 *M. Cicero s. d. Curioni* Dresd. 1. Medic. Bengel. Victor.—2 Unus Oxon. *gravissimo viro.*—3 Ita Amstel. et Græv. 1. *quam e vita discederet* ψ; *quam e vita decederet* al. ap. Græv. *quam a vita decederet* al. ibid. *quam vita discederet* Græv. 2.—4 *Dei fortunent* Dresd. 1. 2. 3. 4. et Torg. Vide Drackenb. ad Livium, XXV. 29. 5.—5 Ita codd. Grævii et Dresd. 2. *cui et carus ... et perjucundus* Dresd. 3. 4. *v*; *cui carus ... et perjucundus* Dresd. 5. *cui et carus æque sis perjucundus* P; *jucundus* habent codd. Victorii, Dresd. 1. 2. Pal. 1. Grut. Stewech. Amstel. Græv. 1. cum edd. Victor. et Manut. Mox, *patri tuo* ψ; *patri. Vale. v.*

EPIST. III. 1 Ita Græv. 1. et Pal. 1. *Nempe studium non defuit* F, P, *v,*

NOTÆ

[f] *Ingravescens*] Attigerat quinquagesimum quartum ætatis annum.

[g] *Teste*] Curio adolescens in gratiam irati patris, Tullii opera, redierat.

[h] *Clarissimo viro*] Consulari scilicet, ac triumphali. Val. Max. IX. 1. frugalitatem in eo laudat, nequitiam in filio reprehendit.

[i] *Fortunent*] Ut damni nihil facias.

[a] *Rupæ*] Rupæ liberto tuo voluntas non defuit promittendi populo, nomine tuo, munera.

tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quicquam, te absente, fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum.[b] Equidem quid sentiam, aut scribam[2] ad te postea pluribus, aut, ne ad eam meditere, imparatum[c] te offendam; coramque contra istam rationem,[3][d] meam[e] dicam; ut aut te in meam sententiam adducam, aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando [p. 19.] (quod nolim) displicere[f] tibi consilium tuum cœperit, possis meum recordari. Brevi[4] tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quæ tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quæ sunt amplissima in republica,[5] consequi possis, quam muneribus; quorum neque facultatem[g] quisquam admiratur; (est enim copiarum, non virtutis) neque quisquam est, quin satietate[h] jam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar[6]

Dresd. 5. Lips. Torg. et edd. omnes ante Victor. *Nuper studium non defuit* Dresd. 3. 4. Mentel. *Rupæ nuper studium non defuit* Amstel. *Repu studium non defuit* Dresd. 2. in indice; *Upe studium non defuit* Dresd. 2. in textu; et a m. sec. *Nupe, &c.* Pal. 3. *Id super s. non defuit;* al. ap. Græv. *Nempe studium meum non defuit.*—2 Ita Dresd. 4. Mentel. Medic. Victor. *Quid enim sentiam, haud scribam* Torg. *Meam quidem sententiam, aut scribam* Dresd. 1. 2. 5. Lips. Guelf. P, *v*, edd. vett. Manut. Lamb. *Equidem meam quidem sententiam, aut scribam* Dresd. 3. *Equidem sententiam, aut scribam* Gruteri liber, Græv. 1. et Pal. 3. *Equidem sentiam, aut scribam* Stewech. et Amstel. *Equidem ut sentiam, aut scribam* Martin. *Meam quidem sentiam* F; *Equidem meam sententiam* duo codd. Gulielmi.—3 Ita Dresd. quinque, et Lips. *coramque te contra istam rationem* Pal. 5. et Torg. *contraque coram istam meam rationem dicam* Græv. 1. *rationem meam adducam* Dresd. 4. *meam rationem edisseram* al. ap. Græv. Tum, *ut aut te in nostram sent.* Pall. 1. 2. 3. et Amstel. *ut aut me in eam sent.* Mentel. Mox, *quidnam senserim* Scels.—4 *Breviter* al. ap. Græv. Mox, *ut his bonis* Scels.—5 Grævii codd. *qua amplissima in rep. sunt.*—6 Edd. quædam vett.

NOTÆ

[b] *Non esset integrum*] Ut id faceres, vel omitteres, prout ex amicorum tuorum consilio Romæ judicares.

[c] *Imparatum*] Ne quid objicere possis.

[d] *Istam rationem*] Qua adductus es, ut munera populo Romano promitti velles.

[e] *Meam*] Qua adducor ut te dissuadeam a muneribus populo dandis.

[f] *Displicere*] Displicuit sane: nam alieno oppressus ære, cum neque creditoribus facere satis, nec temporis prorogationem obtinere posset, relicto reipublicæ patrocinio, totum se addixit Cæsari. Consule Indicem Historicum.

[g] *Facultatem*] Magnitudinem, abundantiam.

[h] *Satietate*] Tales enim ludi sæpe jam coram populo exhibiti sunt.

ad explicandam rationem sententiæ meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in expectatione te esse,[7] eaque a te expectari, quæ a summa virtute, summoque ingenio expectanda sunt: ad quæ si es, ut debes, paratus, (quod ita esse confido) plurimis maximisque muneribus,[1] et nos amicos, et cives tuos universos, et rempublicam afficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem, neque jucundiorem esse quenquam.

(4.) M. T. C. C. CURIONI S. D.

ARGUMENTUM.—Diversa dicit literarum genera esse, quorum neutrum sibi jam conveniat. Quapropter ad cohortationem transit, ut pergat Curio ad gloriam ire, quia gravis ipsi adversaria, omnium expectatio, constituta sit.

EPISTOLARUM genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causa inventa res ipsa est,[1] ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. Hujus generis literas a me profecto non expetis.[2] Tuarum enim rerum domesticarum habes et scriptores[3] et nuntios. In meis autem rebus nihil est sane novi.[4] Reliqua sunt epistolarum genera duo, quæ me magnopere[5] delectant;[a] unum familiare

qui ingredior; Dresd. 1. 4. Torg. *quoniam ingrediar.* Lips. et Dresd. 4. *ad explicandum rationem.*—7 Ita Dresd. 3. 4. Græv. *summa scito te in expectatione esse* Bengel. et Victor. *te* omittunt Dresd. 1. 2. 5. Lips. *summam scito in te expectationem esse.*

EPIST. IV. 1 Ita Dresd. 1. 2. 3. 4. et Victor. *res ipsa inventa est* Dresd. 5. Torg. Ascens. 1. Mox, *faceremus absentis* Dresd. 1. 2. 3. Torg.—2 Dresd. 1. 2. *In hujus generis literas, &c.* Dresd. 3. 4. Torg. *In hujus generis sententias literas, &c.* Dresd. 5. et Ascens. 1. *In hujus generis sententiam literas.* Deinde, Dresd. 1. 2. 5. Lips. Torg. quatuor Grævii, Victor. F, P, *v*, et Ascens. 1. *non expectas;* Dresd. 4. Pal. 4. et ψ, *non expectes;* Dresd. 3. *non expetes;* Pall. 3. 5. *non expetis.* Benedict. conj. *Tamen hujus generis literas a me profecto non expectas.*—3 *Domesticarum enim rerum domesticos habes scriptores* Lips. *Tuarum enim domesticarum rerum habes* vet. cod. ap. Græv. *Domesticos enim rerum, &c.* alii.—4 Pal. 3. *est novi sane.*—5 Dresd. 2. et Lips. *quæ mag-*

NOTÆ

[1] *Muneribus*] Si virtute præcellas, hoc erit amplissimum munus, quo et cives et amicos ornare possis.

[a] *Delectant*] Quæ tamen usurpare non licet.

et jocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti,[6] non intelligo. Jocerne tecum per literas? civem mehercule non puto esse, qui temporibus [b] his ridere possit. An gravius [7] aliquid scribam? quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de republica? Atque in hoc genere hæc mea causa est, ut neque ea, quæ non sentio,[8] velim scribere.[c] Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summæ laudis cohortabor. Est enim tibi gravis [9] adversaria [d] constituta et parata, incredibilis quædam expectatio: quam tu una re facillime vinces, si hoc statueris,[e] quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eæ laudes comparantur, in iis esse laborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis [10] incitatum esse confiderem: et hoc, quicquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei. Vale.[11]

(5.) M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

ARGUMENTUM.—Questus de publicis malis, Curioni gratulatur, quod ea non videat, et magnam ex benefactis laudem consequatur. Sed quoquo se modo respublica habeat, ad eam capessendam vindicandamque adhortatur.

HÆC negotia [f] quomodo se habeant,[1] ne epistola quinopere.

---

nopere.—6 Dresd. 3. *liceat uti.*—7 *Aut gravius* Dresd. 4.—8 Scels. *mea causa est hæc . . . nunc sentio;* Dresd. 5. *v*, ψ, et Ascens. 1. etiam *nunc sentio.* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Torg. cum edd. Manut. Gebhard. Græv. *non sentio;* Lallem. e codd. Regg. *quæ sentio, nec quæ non sentio velim, &c.*—9 *Est enim gravis tibi* Græv. 1. Paulo post, *gloriam admiraris* in eodem cod. et F. Tum, *quibusque artibus* al. ap. Græv. *hæ laudes* Pal. 3. *in his esse elaborandum* Martin. et Amstel.—10 Pal. 3. et Grut. *nisi tua sponte satis.*—11 *Vale* deest in F, Dresd. 1. 2. 3. Torg. et Bengel.

EPIST. V. 1 Scels. *quomodo cunque se habent;* F, *sese habeant.* Mox, *audeo.*

NOTÆ

b *Temporibus*] Quæ ad interitum reipublicæ vergunt, ob nimiam Pompeii et Cæsaris potentiam.

c *Velim scribere*] Ne Cæsarem et Pompeium, quibuscum in gratiam redierat, offenderet.

d *Adversaria*] Eo quod acriter Curioni erat connitendum, ut expectationem quam sui reliquerat, sustineret, aut vinceret.

e *Si hoc statueris*] Si statuas in his artibus tibi esse laborandum, quibus eæ laudes comparantur, quarum gloriam adamaveris.

f *Hæc negotia*] Quis sit præsens reipublicæ status.

dem[g] narrare audeo: tibi, etsi ubicumque es, ut scripsi ad te antea, in eadem es navi,[h] tamen, quod abes, gratulor; vel quia non vides ea, quæ nos; vel quod excelso et illustri loco sita est laus tua, in plurimorum et sociorum et civium conspectu, quæ ad nos nec obscuro, nec vario sermone, sed et clarissima, et una omnium voce[2] perfertur. Unum illud nescio, gratulerne tibi, an timeam, quod mirabilis est expectatio reditus tui: non, quod verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat; sed, mehercule, ne, cum veneris, non habeas[i] jam, quod cures: ita sunt omnia debilitata jam prope et extincta.[3] [*p.* 20.] Sed hæc ipsa, nescio, rectene sint literis commissa: quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes[4] aliquam spem de republica, sive desperas,[j] ea para, meditare, cogita, quæ esse in eo civi[5] ac viro debent, qui sit rempublicam afflictam et oppressam miseris temporibus, ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus.

Et si, &c. Græv. 1. *v*; *audeo tibi, etsi* ψ, quinque Dresd. Lips. Torg. Amstel. Mentel. Grut. *tibi audeo, etsi* Sigon. *audeo narrare tibi* al. ap. Græv. *audeo numerare* al. ibid. *etsi ubi es* Peck. Mox, *tamen gratulor quod abes* edd. quædam vett. Tum pro *sita est*, quod exhibet solus Dresd. 4. *sita sit* legunt Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Torg. F.—2 Ita Dresd. 3. 4. Amstel. Mentel. Græv. 1. 2. *sed clarissima et una omnium voce* Torg. et Dresd. 5. *sed clarissima et viva et una omnium voce* Dresd. 1. 2. *sed et clarissima et una et una omnium voce* Pal. 3. *et clarissima et una omnium et viva voce* Pal. 4. *sed et clarissima et una, una omnium voce* Victor. Paulo ante, pro *vario*, ψ habet *vano*.—3 Ita quatuor codd. Manutii, Dresd. 3. 4. 5. Gebhard. et Græv. quos secutus est Ernesti. Sed copula *et* non occurrit in multis codd. Pall. 1. 5. Græv. 1. Dresd. 1. 2. Torg. *v*. Quare edidit Bengel. *debilitata, jam prope extincta.* 'Sed si copulam omittis, forte rectius distinguitur post *jam.*' Benedict. Mox, *quod admirabilis* F. —4 Unus Oxon. *sive habeas.*—5 Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Torg. F, *cive;* P, *civi aut, &c.* ψ, *cive aut, &c.* Mox, *dignitatem et libertatem* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. et Torg. Deinde, P et *v* in fine addunt *Vale.*

NOTÆ

g *Ne epistola quidem*] Dicere enim, aut scribere quid sentias, periculosum, ob Pompeii et Cæsaris potentiam.

h *Es navi*] In eodem versaris discrimine: qui enim eadem vehuntur navi, idem illis naufragii periculum impendet.

i *Non habeas*] Mederi non possis reipublicæ, quæ fracta ac debilitata est.

j *Desperas*] Contende tamen, ut boni saltem civis officium impleas.

(6.) M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

ARGUMENTUM.—Curioni, ex Asia adventanti, Milonis causam, consulatum petentis, diligentissime commendat, ut gratia, qua plurimum polleat, petitionem ejus adjuvet; quo ipso non tam Milonem sibi, quam etiam Ciceronem, cujus intererat Milonem ornari, magis magisque sibi devincturus sit.

NONDUM erat auditum, te ad Italiam adventare, cum Sextum Villium,[1] Milonis mei familiarem, cum his ad te literis misi. Sed tamen cum appropinquare tuus adventus putaretur, et te jam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus,[2] cum has quam primum ad te perferri literas magnopere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso prædicari, quam a me[3] ponderari solent; verecundius a te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti,[a] [4] petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet; ne id, quod petat, exigere magis, quam rogare; et in mercedis potius, quam beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua[5] in me, vel nota omnibus, vel ipsa novitate[k] meorum temporum clarissima et maxima beneficia extiterunt; estque animi ingenui,[b] cui multum debeas, eidem plurimum velle debere; non dubitavi, id a te per literas petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem;[6] cum præsertim confiderem, nullam esse gratiam,

[a] *Modesto.* [b] *Candidi.*

EPIST. VI. 1 Pro *Sextum Villium*, F, P, ψ, Dresd. 3. 4. Torg. duo Regg. et Lallem. habent *Servilium*; Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. *Sex. Julium.* Mox, *Milonis nostri v.*—2 Ita Dresd. quinque, Lips. Torg. Ascens. 1. *mitterem* quædam edd. ante Ernesti. Mox, *perferre literas* F.—3 Unus Oxon. *quam a me ipso.* Paulo post, *expetenda esset* F.—4 Ita Dresd. 2. *prudenti* Dresd. 1. 3. 4. 5. Lips. Torg. F. Mox, *meritum putaret v.*—5 *Sed vel tua* ψ. Mox, *ei plurimum velle* F, P. Deinde, *mihi esset maximum* F.—6 Ita quinque Pall. Grut. Amstel. Græv. 1. Dresd. 1. 2. 3. Torg. *tua beneficia in me, &c.* Lips. *innume-*

NOTÆ

[k] *Novitate*] Cum mutata fortuna in exilium abiit.

quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando, cumulandoque illustrare posset. Ego omnia mea studia, omnem operam,[7] curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu[l] fixi et locavi; statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis[m] laudem debere quærere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantæ curæ fuisse unquam puto, quantæ mihi sit[8] honos ejus, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit præterea nobis requirendum. Habemus hæc omnia; bonorum studium, conciliatum ex tribunatu,[n] propter nostram, ut spero te intelligere, causam; vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum,[o] liberalitatemque naturæ:[9] juventutis et gratiosorum[p] in suffragiis studia, propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam: nostram suffragationem, si minus potentem,[q] at probatam[10] tamen, et justam, et debitam, et propterea fortasse etiam gratiosam.[r] Dux[s] nobis et auctor opus est,[11] et eorum vento-

rabilia beneficia, &c. Dresd. 4. 5. P, *v*, Ascens. 1. Mox, *gratiam tantam v*, al. ap. Græv. *gratiam tuam* Græv. 1. Deinde, *vel* omittit Dresd. 2. *quam vel non* legunt Dresd. 3. 5. Lips. Ascens. 1. Denique, *illustrare possit* Dresd. 4. F, Ascens. 1.—7 Unus Oxon. *omnemque operam.*—8 F, *mihi sint.* Mox, *omnia mea sita esse* ψ.—9 Ita Dresd. quinque, Lips. Torg. Amstel. Grut. Pall. tres, Mentel. *libertatemque naturæ* Græv. 1. 2. ψ. Mox, *in suffragiis studiosorum* F. Tum, *gratiam vel dignitatem* ψ.—10 Dresd. 4. 5. Torg. P, plurimi Gebhardi, et quidam Grævii, *ac probatam;* Dresd. 1. 2. Lips. ψ, cum quibusdam edd. *approbatam.* Mox, *gratiosam habet* F.—11 Dresd. 4. et F, addunt

NOTÆ

l *In Milonis cons.*] In munienda Miloni ad consulatum via.

m *Sed etiam pietatis*] Tanta sunt Milonis in me merita, ut non officio solum, tanquam amicus, sed etiam pietate, velut parens, colendus sit.

n *Ex tribunatu*] Tribunus multos sibi conciliavit, quia causam Ciceronis summo studio amplexus est, eumque revocandum ab exilio curavit, quo nihil facere potuit populo jucundius.

o *Munerum*] Ludorum, quos ædilis exhibuit.

p *Gratiosorum*] Habemus et eorum studium, qui sunt in suffragiis officiosi, quia ipsemet Milo in eo genere, id est, in suffragiis, officiosus est.

q *Si minus potentem*] Modestiæ causa, auctoritatem et gratiam suam elevat.

r *Gratiosam*] Erit enim grati animi indicium.

s *Dux*] Quem sequantur ii quos sibi Milo conciliavit, et quo auctore consularem ei dignitatem deferant.

rum[t] quos proposui, moderator quidam, et quasi gubernator: qui si ex[12] omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc ipso,[u] quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes; si dignum denique tuis beneficiis judicas; hoc a te peto, ut subvenias huic meæ solicitudini, ut huic meæ laudi,[13] vel (ut verius dicam) prope saluti,[v] tuum studium dices. [*p.* 21.] De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te majoris animi, gravitatis, constantiæ, benivolentiæque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis[14] adjunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea,[w] qui fueris in salute.[x] Ego, ni te videre scirem, cum ad te hæc scriberem,[15] quantum officii[y] sustinerem, quantopere mihi esset in hac petitione Milonis omni, non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem, atque causam, meque totum[z][16] commendo, atque trado. Unum hoc sic[17] habeto:

ut sis. Pro *quidam,* Lips. habet *quidem.*—12 *Et si ex* F. *unus exoptandus esset* Dresd. 5.—13 Dresd. 4. F, *v*, *et huic meæ laudi; ψ*, *vel huic meæ laudi.* Mox, pro *prope saluti,* quod servant codd. meliores Victorii, Manutii, Lambini, Gebhardi, Grævii, Dresd. 1. 2. 3. *proprie saluti* habent Torg. Lips. P; *prope meæ saluti* F.—14 Unus Oxon. *decoris, dignitatis.* Mox, *fuisse etiam in laude mea* F; *fuisse et in, &c.* al. ap. Græv.—15 Ita Dresd. 3. 5. Mentel. Græv. 2. *cum in te hæc scriberem* Pall. 1. 2. 3. Dresd. 1. 2. Lips. Grut. *quam in te hæc scrib.* Amstel. *ego ni tu videres rem quam in te hac scriberem* Græv. 1. *cum ad te hoc, &c.* F, et *v.* Actutum, *quatenus officii* unus Oxon. Tum, *quantoque opere* al. ap. Græv. Denique, *etiam* deest in F.—16 Unus Oxon. *totum et me.* —17 *Unum hoc si* F. Mox, *impetravero* al. ap. Græv. *impetro* al. ibid.—

NOTÆ

[t] *Ventorum*] Civium, qui etsi faveant Miloni, gubernatore tamen egent, eundem ut cursum feliciter teneant.

[u] *Vel ex hoc ipso*] In gratia referenda maxime elucet bonitas indolis.

[v] *Prope saluti*] Res acrius urgeri non potuit; quasi Ciceronis ipsa salus in Milonis consulatu reposita esset.

[w] *In laude mea*] Quam consequar, si Milo consulatum, te duce et auctore, adipiscatur.

[x] *In salute*] Cum patriæ, te adjutore, sum redditus.

[y] *Quantum officii*] Quantum in hac commendatione munus sustineam ob immensa prope Milonis in me beneficia.

[z] *Meque totum*] Quia in Milonis consulatu mea omnia posita esse decrevi.

si a te hanc rem impetraro, me pæne plus tibi, quam ipsi Miloni debiturum: non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua præcipue sum ab illo adjutus; quam pietas erit, in referenda gratia,[18] jucunda: eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Vale.

(7.) M. T. C. PROCONSUL, C. CURIONI, TRIBUNO PL., S. D.

ARGUMENTUM.—Ex Cilicia Curioni de tribunatu plebis gratulatur, hortaturque, ne cujus consilium sequatur, sed quod rectum est, constanter faciat; nec patiatur sibi provinciam prorogari.

SERA gratulatio reprehendi non solet, præsertim si nulla negligentia prætermissa est: longe enim absum: audio sero. Sed tibi et[1] gratulor, et, ut sempiternæ laudi tibi sit iste tribunatus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua; ne te auferant[a] aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere[2] possit te ipso: nunquam labere,[b] si te audies. Non scribo hoc[3] temere: cui scribam, video: novi animum, novi consilium tuum: non vereor, ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quæ ipse recta esse senties. Quod in id reipublicæ tempus non incideris,[c] sed veneris, (judicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum) profecto vides, quanta vis[d] in republica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates: quid insidiarum, quid

18 Unus Oxon. *serenda gratia.* Mox, *Vale* deest in F, P, *v*, Dresd. 1. 2. 3. Bengel.

EPIST. VII. 1 *Sed et tibi* al. ap. Græv. Mox, *ut moderere* Dresd. 1. 2. 4. F, *v*, ψ, non improbante Benedict. *et ut moderere* Lips.—2 Al. ap. Græv. *sapientius tibi suadere.* Mox, *nusquam labere* ψ.—3 *Non scribo hæc* F, ψ. Mox, *non enim vereor* Scels. Tum, *si ea defendas* F. *quæ ipse recta senties esse* Pal.

NOTÆ

[a] *Auferant*] Verebatur id quod accidit, ne Curio, relictis reipublicæ partibus, Cæsari adhæreret.

[b] *Nunquam labere*] Rectum semper virtutis cursum tenebis.

[c] *Non incideris*] Quia cum posset Curio tribunatum suum differre in tempus magis tranquillum, videbatur tribunatum hoc anno petiisse, ut rempublicam seditionibus agitatam juvaret.

[d] *Quanta vis*] Quæ sæpe sapientissimorum evertit consilia.

vanitatis in vita,[4] non dubito, quin cogites. Sed, amabo te, cura et cogita[5] nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere: te adhibe in consilium: te audi: tibi obtempera. Alteri qui melius[6] dare consilium possit, quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum, vel spectator[7] laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister consiliorum? jam etsi hoc[e] minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo, et vis amoris mei, consilio te ut possem juvare. Scribam ad te plura alias: paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios; ut, quoniam sane feliciter, et ex mea sententia rem gessimus,[8] unis literis totius æstatis[f] res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio[g] tuo quantam curam adhibuerim, quanquam[9] difficili in re atque causa, cognosces ex iis literis, quas Tharasoni, liberto tuo, dedi.[10] Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benivolentia, meaque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare,[h] quicquam mihi[11] ad

3. Grut. Venet.—4 Dresd. 4. Lips. F, al. ap. Gronov. *quid varietatis in vita;* Dresd. 5. *quid varietatis in vita sit;* ψ, *quid vanitatis in vita sit.*—5 F, P, *v*, Dresd. 1. 4. *cura et cogitatione;* P, in marg. *cura et cogitato esse;* Dresd. 3. *cogitatio.* Deinde, pro *nihil novi*, Dresd. 1. 2. Torg. Lips. legunt *non nihil novi.* Hinc Benedict. emend. *Sed, amabo, te cura et cogitatione non nihil novi, &c.* Mox, *et te adhibe* vulgg. ante Ernesti, qui cum edd. Mediol. et Manut. *τὸ et* delevit.—6 Ita Dresd. 1. 2. et edd. vett. *alter, qui melius* tres Pall. tres Gulielmii, Mentel. Grut. Dresd. 3. 4. 5. Torg. P, et Ascens. 1. *aliter qui melius* F.—7 Ita Dresd. 3. 4. 5. Torg. *cur ego absum vel spectator* Dresd. 1. 2. Lips. tres Pall. et Grut. Mox, *vel socius* desunt in ψ. Pro *minister*, Pall. tres habent *magister.* P, *consiliorum horum.* Tum, *jam tametsi hoc, &c.* tres Pall. et tres Gulielmii. Deinde, vulgg. ante Ernesti, *magnitudo, vis, &c.* Sed Torg. Dresd. 3. 4. 5. et Manut. inserunt *et.*—8 Ita ex uno cod. Ursini scripsit Ernesti; *rempl. gessimus* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Torg. et edd. vett.—9 Ita Pall. tres Medic. Steweeh. Amstel. Mentel. Græv. 1. 2. *quamque* edd. quædam vett.—10 Ita Dresd. 3. 4. 5. Torg. Pal. 1. duo Gulielmii, et Amstel. *Tharasoni l. t. credidi* Dresd. 1. 2. ψ; *Tharasoni l. t. tradidi* Lips. *Tarasoni l. t. dedi* Pal. 3. Grut. et ed. pr. *Tassaroni, &c.* Pal. 5. *Thrasoni* edd. vett. *Trasoni, &c.* F, P; *Tassaroni, &c.* *v.*—11 Pronomen *mihi* deest in F.—

NOTÆ

[e] *Jam etsi* [*tametsi hoc*] Etsi enim deessent amici consiliorum tuorum participes, tibi ipse dux es, optimusque consiliarius.

[f] *Totius æstatis*] Res gestas feliciter in Amano monte.

[g] *De sacerdotio*] De pontificatu, quem petiit, obtinuitque post patris item pontificis obitum.

[h] *Ne patiare*] Sed tribunitiam potestatem oppone.

hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Præsens tecum egi, cum te tribunum plebis isto anno fore non putarem; itemque[12] petivi sæpius per literas: sed tum quasi a senatore nobilissimo, tum adolescente gratiosissimo; nunc a tribuno plebis, et a Curione tribuno; non ut decernatur aliquid novi, quod solet esse difficilius; sed ut ne quid novi decernatur; [*p.* 22.] et ut[13] senatusconsultum[i] et leges defendas; eaque mihi conditio[k] maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

(8.) M. T. C. PROCONSUL, M. CŒLIO[l] S. D.

Argumentum.—M. Cœlius, cujus est liber viii. harum epistolarum, scripserat leviores res urbanas Ciceroni de gladiatoriis ludis, dilatione vadimonii, et furtis nonnullis, quæ ipsum nihil afficiebant. Reprehensa ergo illa sedulitate, monet, ut severiores res, quem statum putet reip. futurum esse, perscribat. Addit, cum Pompeio fuisse, cui se Cœlius det, hortatur; et cum Caninio Athenis. Denique sua commendat.

Quid? tu me[1] hoc tibi mandasse existimas,[a] ut mihi gladiatorum compositiones,[m] ut vadimonia[n] dilata, et Chresti[o] compilationem mitteres, et ea, quæ nobis, cum Romæ su-

[a] *Quid? An tu existimas hoc me tibi mandasse, ut ad me scriberes, &c.*

12 Quinque Dresd. Torg. F, P, *v*, et Ascens. 1. *itaque*. Mox, *tum adolescente etiam gratiosissimo* Bengel. *tum adolescente et gratiosissimo* Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. F, et Ascens. *tamen adolescente et gr. v; tum ab adolescente gr.* ψ.—13 Dresd. 1. 2. 3. Lips. Torg. *ut et*. Mox, *senaticonsultum* Dresd. 1. 2. Pal. 1. Vatic. Victor. In fine, Dresd. 1. 2. 3. P, et Bengel. omittunt *Vale*.

Epist. viii. 1 *Quid tu? me* Pal. 1. Dresd. 1. 2. *tibi* deest in uno Oxon. Mox, *et Cresti* Amstel. *ut Chresti* Mentel. Græv. 1. Scels. Lamb. Deinde,

NOTÆ

[i] *Et ut senatuscons.*] Quæ annuam jubet esse provinciam.

[k] *Conditio*] Ne plus anno Ciliciam administrarem.

[l] *M. Cœlio*] Is est qui literas, quæ octavo libro leguntur, ad Ciceronem scripsit. Vide Indicem Historicum.

[m] *Compositiones*] Gladiatores ante certamen componebantur, et comparabantur qui, cum quo dimicarent, ut pares essent. Hinc par gladiatorum.

[n] *Vadimonia*] Prorogatum tempus litigandi: vadatur enim, qui vocat aliquem in jus, et jubet ut certo die ante judicem se sistat.

[o] *Chresti*] Furta, latrocinia: quis autem sit ille Chrestus, non constat.

mus, narrare nemo audeat? Vide, quantum[p] tibi meo judicio tribuam: (nec, mehercule, injuria: πολιτικώτερον[b] enim te adhuc neminem cognovi:) ne illa quidem curo mihi scribas, quæ maximis in rebus reipublicæ geruntur[2] quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit: scribent alii: multi nuntiabunt: perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec præterita nec præsentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura expecto, ut ex tuis literis, cum formam[q] reipublicæ viderim, quale ædificium futurum sit, scire possim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem:[3] neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quam quivis nostrum, inprimisque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis, nisi de republica, sermonibus versatus sum:[r] quæ nec possunt scribi, nec scribenda sunt. Tantum habeto,[4] civem egregium esse Pompeium, et ad omnia, quæ providenda sunt in republica, et animo, et consilio paratum. Quare da te homini: complectetur,[5] mihi crede. Jam iidem[s] illi[6] et boni et mali cives videntur, qui nobis videri solent. Ego cum[7] Athenis[t] decem ipsos dies fuissem, multumque mecum Gallus noster Ca-

[b] *Peritiorem reipublicæ gubernandæ.*

et *quæ nobis* unus Oxon.—2 Dresd. 2. *reipl. gerantur.* Mox, *nisi quæ ad me ipsum pertinebunt* Mentel. *nihil ad me ipsum pertinebunt* Græv. 2. *nisi quid ad me ipsum pertineat* Scels. *nisi quod ad me ipsum pertinebat* al. ap. Græv. Dein, *perfert multa* v; *perferet etiam multa* ψ.—3 Dresd. 3. et al. ap. Græv. *quo te accusem.*—4 *Tantum habes* ψ.—5 Idem codex, *complectetur te.*—6 Ita Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. et edd. vett. *Jam idem illi* tres Græv. Dresd. 3. Torg. *Jam eidem illi* ψ, al. et ed. Græv.—7 *Ego enim cum* v. Mox, idem codex et

NOTÆ

[p] *Quantum*] Neque enim res præteritas perscribi a te volo, sed futuras; quod soli viri prudentes, et acri judicio possunt.

[q] *Formam*] Statum reipublicæ: translatio petita ab architectis, qui ex forma ædificii, quale sit ædificium futurum ostendunt. Forma ædificii, *le plan d'un bâtiment.* Dabis igitur primum formam reipublicæ, deinde conjecturam tuam de futuro toto ædificio scribes, ut qualis sit futura respublica intelligam.

[r] *Versatus sum*] Ex quibus sermonibus Tarenti habitis, futurum reipublicæ statum conjeci.

[s] *Iidem*] Eosdem in bonorum et malorum civium numero reponit, quos ego et tu reponendos esse censemus.

[t] *Athenis*] Athenæ, urbs Græciæ quondam primaria, quam Tullius doctrinarum inventricem nominat.

ninius, proficiscebar inde pridie nonas Quintilis, cum hoc ad te literarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis provinciæ prorogetur: in eo mihi sunt omnia. Quod, quando, et quomodo, et per quos agendum sit, tu optime constitues. Vale.[8]

(9.*) M. T. C. CŒLIO RUFO, ÆDILI CURULI DESIGNATO, S. D.

Argumentum.—Gratulatur de ædilitate obtenta, Hirro competitore dejecto, in quem veteris poëtæ verbis facete jocatur.

Primum tibi, ut debeo, gratulor, lætorque cum præsenti, tum etiam sperata[a] tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignoratione[1] rerum omnium: in his enim sum locis, quo et propter longinquitatem, et propter latrocinia, tardissime omnia perferuntur. Et cum gratulor,[2] tum vero quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita[b] factus sis,[3] ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque cum primum audivi,[c] ego ille ipse[4] [d] factus sum, scis quem dicam:

Scels. *proficiscebatur.* Deinde, pro *literatum*, *v* habet *laturum.*—8 *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. *v*, Victor. Bengel.

Epist. ix. * Hæc Epistola repetitur in Dresd. 1. 2. 5. et Torg. ante Epist. 6. lib. viii. cum hac inscriptione, *M. Cicero Proconsul s. d. M. Cœlio Ædili Curuli designato.*—1 Ita Dresd. 1. 2. 5. Pal. 1. Græv. 1. cum quibusdam codd. Victorii et Manutii; *ignorantia* Dresd. 3. 4. Torg. quatuor Pall. tres Gulielm. *v*, al. ap. Grut. et Græv. *ignorantiæ* Dresd. 2. in repetita. Mox, *et propter latrocinia* desunt in *v*.—2 *Et congratulor* *v*, Dresd. 1. 2. 3. 4. *Et gratulor* P, ψ; *Et cum gratulor* Torg. Dresd. 5.—3 Ita Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Lips. Pall. duo Vatt. Grut. Stewech. Peck. Amstel. Mentel. Græv. 1. 2. *quod ita factum sit* vulgg. ante Græv. Actutum, *ut dederis nobis* desunt in *v*, qui mox, pro *scripseras*, habet *scribis.* Tum pro *quem*, nonnulli codd. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Dresd. 4. in repetita, et ψ, habent *quod.*—4 Pronomen *ipse* deest in *v*. Mox, pro *quem dicam*, quod servant Dresd. 1. 2. Pal. 1. Vat. Stewech. et Græv. 1. *quem dico* exhibent Dresd. 3. 4. 5. Torg. *v*, Ascens. 1. Actutum,

NOTÆ

[a] *Sperata*] Ædilitas enim gradus erat ad majores magistratus.

[b] *Quod ita*] Quod eo modo ædilitatem adeptus sis.

[c] *Audivi*] Te ædilem designatum, Hirrumque repulsum esse.

[d] *Ille ipse*] Hirrus, id est, illius personam indui: venerunt enim in mentem omnia quæ mihi de illo scripseras.

egique[e] omnes illos adolescentes, quos ille jactitat:[5] difficile est loqui.[f] Te autem contemplans[g] absentem, et quasi tecum coram loquerer, 'Non ædepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris.' Quod quia præter opinionem[h] mihi acciderat, referebam me ad illud:[i] 'Incredibile hoc factu[6] objicitur:' repente vero[j] incessi omnibus lætitiis. In quo[7] cum objurgarer, quod nimio gaudio pæne desiperem; ita me defendebam: 'Ego voluptatem[k] animi[8] nimiam.' Quid quæris? dum illum rideo, pæne sum factus ille.[l] Sed hæc pluribus, multaque alia et de te, et ad te, cum primum ero aliquid otii nactus.[9] [*p*. 23.] Te vero, mi Rufe, diligo,[10] quem mihi fortuna de-

egoque omnes, &c. al. ap. Græv.—5 Ita Pall. quatuor, Grut. Amstel. Græv. 1. 2. Mentel. *jactat* Pal. 2. *jactitabat* Manut.—6 Ita Dresd. 4. Græv. 2. Mentel. *factum* Amstel. quidam Pall. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips. P, ψ; *facto v*, et Græv. 1. Mox, pro *incessi*, al. ap. Græv. habent *immersi*.—7 *In quibus* al. ibid. Mox, *pæne residerem v*.—8 *Ego v. homini* Dresd. 1. 2. 3. Lips. ψ, Vat. 1. *Ego v. hominum* Vat. 2. Dresd. 4. unus Rivii, unus Lambini, Pal. 2. et quidam Manutii; *Ego v. hominibus* Vat. 3. *Ego v. omnium v*, Pal. 5. Torg. *Ego v. habui* Dresd. 5. Pal. 4. et liber Gruteri.—9 Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. Torg. al. ap. Græv. et Ascens. 1. *aliquid nactus otii;* al. ap. Græv. *nactus aliquid otii*.—10 Ita Amstel. Dresd. 1. 2. 5. *mirifice diligo* Dresd. 3. 4. Torg. Scels. Græv. 1. Mentel. P, *v. mirum diligo* Torg. in repetita; *diligo mirifice* Græv. 2. Mox, *etiam* deest in *v*. Idem codex paulo post habet, *ineptiarum melius pœniteret*. Tum, *Vale* deest in P, *v*.

NOTÆ

[e] *Egique*] Mihique repræsentavi omnes illos adolescentes, quorum se suffragiis jactitabat ædilem fore.

[f] *Difficile est loqui*] Quæ de Hirro mecum animo cogitaverim.

[g] *Te autem contemplans*] Divinare nemo possit quo vox illa *contemplans* referatur: nulla dubitatio est, quin ex poëta vetustiore locum hunc expresserit Cicero usque ad *feceris*. Quare? Frustra quæratur constructio, cum locus integer non sit. Sic explicari potest: Te autem contemplans, &c. non, ædepol, aiebam, exprimi potest quantam, o Cœli, rem egeris, et quantum, &c. quando Hirrum dejecisti.

[h] *Præter opinionem*] Ut is qui gratiosæ juventutis patrocinio fretus, ædilitatem se consecuturum sperabat, spe sua dejiceretur.

[i] *Referebam me ad illud*] Ad illud dictum poëtæ, quod in Hirrum cadebat: facile ergo crediderim sequentia verba, *incredibile hoc factu objicitur*, illius poëtæ esse: quæ sic expono: Incredibile, inquiebam, mihi videtur quod Hirrum Cœlius dejecerit.

[j] *Repente vero*] Manutius hoc quoque dictum vult ab eodem illo poëta.

[k] *Ego voluptatem*] Iterum poëta loquitur: Ego voluptatem animi nimiam, gratum errorem arbitror.

[l] *Ille*] Tam stultus quam ille est.

dit amplificatorem dignitatis meæ, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum; ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum pœniteret. Vale.

(10.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO RUFO,[1] ÆDILI CURULI DESIGN., S. D.

ARGUMENTUM.—Querendo de tabellariis, occulte Cœlium negligentiæ literarum accusat: res suas in Amano gestas narrat: et, ne provincia prorogetur, rogat: de rep. cupit certior fieri.

TU vide,[a] quam ad me[2] literæ non perferantur: non enim possum adduci, ut abs te, posteaquam ædilis es factus, nullas putem datas; præsertim cum esset tanta res, tantæ gratulationis;[3] [b] de te,[c] quia quod sperabam; dein Hillo,[4] [d] (balbus enim sum) quod non putaram.[e] Atqui sic habeto,[5] nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista præclara, quæ me lætitia[f] extulerunt: ex quo vereor, ne idem eveniat[6] in meas literas. Equidem nunquam domum

EPIST. X. 1 RUFO deest in Dresd. 1. 2. et Bengel.—2 Ita Dresd. 1. 2. 3. aliique codd. Victorii; *quam timide, quam ad me* Dresd. 4. 5. Torg. Ascens. 1. *quam ob rem ad me* duo codd. ap. Manut. probante Corrado; *quam temere, cum ad me* al. ap. Græv. *quam tarde, quam ad me* al. ibid. *literæ tuæ* Dresd. 2. Mox, *adduci possum* al. ap. Græv.—3 Ita Scels. Græv. 1. et Mentel. *tantæ gratulationes* Græv. 2. et Amstel.—4 Dresd. quinque, Lips. Torg. Pall. Vatt. Mentel. P, *v*, ψ, aliique, *de nihillo;* Venett. *de Hillo;* Corrad. *de Hirro.* Lectio nostra debetur Gulielmio.—5 Ita Dresd. 5. et Ascens. 1. 2. *Atque sic habeto* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. et Torg. Mox, *post comi-*

NOTÆ

[a] *Tu vide*] Tu vide ut ad me literæ tuæ non perferantur.

[b] *Tantæ gratulationis*] Id est, tanta gratulatione digna; adeoque mihi perscribenda, ut tibi gratularer.

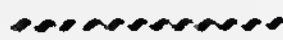
[c] *De te*] Quia, quod sperabam, ædilis factus es.

[d] *Dein* [*de*] *Hillo*] Cœlius de Hirro competitore suo loquens, ita scripserat Epist. VIII. 4. 'Spero te celeriter auditurum, et de nobis quod sperasti, et de illo quod vix sperare ausus es.' Quibus verbis Cicero respondens, eadem pæne repetit; et quia scripserat Cœlius *de illo* facete et salse, aspirationem Cicero addidit, ut Hirri nomen more balborum, qui *r* literam exprimere non possunt, enuntiaret: scripsit ergo 'de Hillo;' deinde subjunxit, 'balbus enim sum.' In sequentibus autem, cum *r* literam expedite proferat, 'balbi,' inquit, 'non sumus.' Hæc Manutius.

[e] *Quod non putaram*] Ædilitatis repulsam passurum.

[f] *Quæ me lætitia*] Quia te ædilem fecerunt.

misi unam epistolam, quin esset[7] ad te altera: nec mihi est te jucundius quicquam, nec carius. Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. Ut optasti,[g] ita est: velles enim, ais,[8] tantum modo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis. Parthos times,[h] quia diffidis copiis nostris: ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus, ad Amanum[i] exercitum adduxi, satis probe ornatum auxiliis, et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant,[9] nominis nostri. Multum est enim[j] in his locis: 'Hiccine est[10] ille, qui urbem? quem senatus?' nosti cetera.[k] Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est,[l] divisus aquarum divortiis,[m] Cassius[n] noster, quod mihi magnæ voluptati fuit, feliciter ab Antiochia[11] hostem rejecerat. Bibulus provinciam acceperat. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses, hostes sempiternos: multi occisi, capti: reliqui dissipati: castella munita improviso adventu capta et incensa.[12] Ita victoria

tia ista tua præclara Torg. et *v.*—6 Unus Oxon. *ne id veniat.*—7 Al. ap. Græv. *quin etiam.*—8 Al. ap. Græv. *ut ais.*—9 Scels. *et q. etiam auct. apud omnes qui me norant.*—10 *Hiccine et* al. ap. Græv.—11 *Anthiochia* P. *Antiochea* Dresd. 1. 2. et Torg.—12 Vet. cod. ap. Græv. *capta sunt et incensa.*—13 Dresd.

NOTÆ

[g] *Ut optasti*] Optabat Cœlius, ut triumphandi materiam in Cilicia Tullius inveniret.

[h] *Parthos times*] Numero potiores: dicam igitur quomodo res se habuerit. Ad Parthos quod attinet, consule Indicem Historicum.

[i] *Ad Amanum*] Tauri montis pars est, ab orientali Ciliciæ parte, quam claudit, ad Euphratem excurrens: hodie *Montenegro* appellari creditur. Hic ad mare Issicum fauces efficit, quas Amani portas, seu Pylas vocant.

[j] *Multum est enim*] Multus est enim hominum sermo exclamantium, Hiccine est ille Cicero, qui urbem servavit? quem senatus parentem patriæ appellavit?

[k] *Nosti cetera*] Quæ mihi, ob res in consulatu præclare gestas, decreta sunt.

[l] *Communis est*] Pars enim Amani montis in Syria est Bibuli provincia, pars in Cilicia provincia Ciceronis.

[m] *Aquarum divortiis*] Fit aquarum divortium, cum aquæ dividuntur.

[n] *Cassius*] Quæstor M. Crassi in Syria fuerat; quo cæso, exercitus reliquias Antiochiam adduxerat, unde hostes repulit. Cicero Phil. II. de Cassio: 'Magnas ille res gessit ante Bibuli adventum, cum Parthorum nobilissimos duces, maximasque copias fudit, Syriamque immani Parthorum impetu liberavit.'

justa[o] imperator appellatus apud Issum,[13 p] (quo in loco sæpe, ut ex te audivi, Clitarchus[q] tibi narravit, Darium ab Alexandro esse superatum) adduxi exercitum ad infestissimam[r] Ciliciæ partem. Ibi quintum vicesimum[14] jam diem aggeribus, vineis,[s] turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum,[15] tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi:[t] quod si, ut spero, cepero, tum vero literas publice mittam. Hæc ad te in præsenti[16] scripsi, ut speres, te assequi id, quod optasses.[u] Sed, ut redeam ad Parthos, hæc æstas[17] habuit hunc exitum satis felicem. Ea, quæ sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila: primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, et, ut ego arbitror, spissius;[18 v] illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De republica, ex tuis, ut

quinque, Lips. Torg. P, ψ, *apud ipsum;* alter Oxon. *ad ipsum Issum.* Idem codex mox, *ut sæpe audivi.* Tum, *Dareum* Victorii codd. et Dresd. 1. *abduxi exercitum* Dresd. 1. 2. Torg. P, probantibus Victor. et Manut. *adduxi exercitum* Dresd. 3. 4. 5. Lips. aliique codd. ap. Victor. Gebhard. Græv. cum edd. Gebh. Græv. et recentt.—14 Dresd. 2. 3. 4. Lips. et Ascens. *Ibi quintum et vigesimum;* Dresd. 1. 2. Torg. et Scels. *Ibi quintum et vicesimum,* quod recepit Benedict. Mox, *aggeribus, turbinibus* Scels. *turbinibus* etiam ψ.—15 *Pindenusium* Scels. *Pindinensium* P; *Pindeninsum* ψ. Mox, pro *opibus,* quod exhibent Dresd. quinque, et Lips. *operibus* legitur in Torg. et edd. vett.—16 *Hæc ad te impræsentiarum* ψ; *Hæc ad te vesperi in præsenti* al. ap. Græv. Mox, *ut speres assequi v. quod optasses posse* al. ap. Græv.—17 Unus Oxon. *hæc ætas.*—18 Ita codd. Victorii, Dresd. 3. 5. Græv. 1. 2. Vat. Pal. 2. Lips. a m. sec. *serius* Dresd. 1. 2. *spissius, al. serius* Torg. et liber Gruteri; *sepius*

NOTÆ

[o] *Victoria justa*] Quæ satis est ad obtinendum nomen imperatoris: qui enim certum numerum hostium occidisset, is ab exercitu imperator appellabatur, et in epistolis inscribebat, 'Imperator.'

[p] *Apud Issum*] Issus urbs est Syriam inter et Ciliciam, ab Isso, (vicinus ille maris Mediterranei sinus) Issicus vocatus.

[q] *Clitarchus*] Alexandri historicus, ejusdemque in expeditione Persica comes.

[r] *Infestissimam*] Latrociniis.

[s] *Vineis*] Instrumentum bellicum, quo tecti milites ad mœnia subibant.

[t] *Nisi nomen oppidi*] Jocose dictum: nihil mihi deest ad summam gloriam, nisi ut ab illo oppido capto nominer Pindenissanus, ut a devicta Africa Scipio vocatus est Africanus.

[u] *Quod optasses*] Ut negotii tantum haberem, quantum sufficeret triumpho.

[v] *Spissius*] Id est, tardius, ut in Bruto, 'spisse atque vix ad Antonium pervenimus.'

antea[19] tibi scripsi, cum præsentia, tum etiam futura magis expecto. Quare ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo. Vale.

(11.*) M. T. C. IMP.[1] M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

ARGUMENTUM.—Prorogationis metu solicitus ob varias causas, de pantheris, in ludos ædilis Cœlii capiendis, scribit: et sibi res urbanas perscribi postulat.

PUTARESNE unquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria,[a] sed hæc etiam levia nostratia?[2 b] [p. 24.] Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum solicitus, quidnam de provinciis decernatur.[c] Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque inprimis tui, satietas autem provinciæ;[3] vel, quia videmur[d] eam famam consecuti, ut non tam accessio quærenda, quam fortuna metuenda sit; vel, quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in republica sustinere et possim et soleam;[4] vel quia belli[e] magni timor impendet, quod videmur effu-

Scels. *servis v*, ψ.—19 Ita Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. tres Gruteri, Stewech. Pal. 3. *ex tuis literis ut antea* quinque Dresd. Torg. et Ascens. 1. *ut ante* edd. vett. 'In laudanda suorum librorum lectione *tibi* festinanter omisit Grævius, quod tamen a nullo librorum nostrorum abest, neque etiam a Grævio in ipso textu est deletum.' *Benedict.* Mox, *tum præsentia, tum et futura* P. *magis exopto* al. ap. Græv. *Vale* deest in P, *v*.

EPIST. XI. * Hæc Epistola a Dresd. 2. et Torg. repetitur post Ep. 8. lib. VIII.—1 *M. C. Imp.* Dresd. 1. 2. 3.—2 *Putares unquam... ista nostra... levia et nugatoria* unus Oxon. Idem codex mox, *quid de provinciis.*—3 Ita Dresd. 2. Græv. 1. *atque inprimis tuis athletas a. p.* Torg. in repetita; *atque inprimis satietas ante prov.* Dresd. 1. 2. 3. Lips. Torg. Corr. Pall. 2. 5. Amstel. Mentel. *atque imp. satietas actæ provinciæ* Dresd. 5. cum Politiani libro; *atque inp. satietas provinciæ*, omisso *autem*, Dresd. 4. alter Corradi, Pal. 3. 4. *atque in patris tui satietas actæ provinciæ* Ascens. 1. *atque inprimis athletas exactæ prov.* P. Mox, *videmur ea jam consecuti* Dresd. 2. in repetita; *vid. eam famam jam, &c. v.*—4 Ita omnes fere codd. *possum et soleam* Amstel. P, *v*, ψ;

NOTÆ

[a] *Oratoria*] Cœlius inter oratores locum habuit: oratores autem non nisi verbis elegantibus et exquisitis utuntur.

[b] *Nostratia*] Quæ vulgo et sine delectu usurpamus.

[c] *Decernatur*] Timebat ne Cilicia imperium sibi prorogaretur.

[d] *Videmur*] Ne si tardius decedam ex provincia, plus famæ detrahatur, quam accedat.

[e] *Belli*] Parthici.

gere, si ad constitutam diem decedemus. De pantheris,[f] per eos, qui venari solent, agitur mandato meo [5] diligenter; sed mira paucitas est: et eas, quæ sunt, valde aiunt queri, quod nihil [g] cuiquam insidiarum in mea provincia, nisi sibi, fiat. Itaque constituisse dicuntur,[6] in Cariam [h] ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit, et inprimis a Patisco.[7] [i] Quicquid erit, tibi erit; sed quid esset, plane nesciebamus.[8] Mihi, mehercule, magnæ curæ [9] est [j] ædilitas tua: ipse dies me admonebat:[10] scripsi enim hæc ipsis Megalensibus.[k] Tu velim ad me de omni reipublicæ statu quam diligentissime perscribas: ea enim [11] certissima putabo, quæ ex te cognoro. Vale.

(12.*) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

ARGUMENTUM.—Appropinquante discessu ex provincia, urbem desiderat, cujus fructus provincialibus præfert: et obviam sibi literas mitti postulat.

SOLICITUS [1] equidem eram de rebus urbanis: ita tumul-

possimus et soleamus codd. duo Regg. Lallem. et Olivet. *qui majora in rep. onera sustinere et possimus et debeamus* edd. vett. Mox, *sed ad c. d. decedamus v.*—5 Al. ap. Græv. *mandatu meo.*—6 Unus Oxon. *dicunt.*—7 *Sed non s. fit et in p. a Pacisco* in eodem codice.—8 Ita codd. omnes; *sed quid plane esset, nesciebamus* vulgg. ante Græv. *sane nesciebamus* ψ.—9 Idem codex, *magna cura.*—10 Ita Dresd. 2. et ed. pr. *ipse es me adm.* Dresd. 1. 2. Torg. et Pal. 2. *ipsa dies me adm.* Torg. et Dresd. 2. in repetita, Dresd. 4. et Ascens. 1. *ipsa res me adm.* Dresd. 3. Pall. 3. 4. 5. *ipse res me adm.* P, *v.* *ipsus dies me adm.* Scels. Mox, *Megalesiis* Lamb.—11 Unus Oxon. *scribas: enim.* Mox, *cognoscam v*; *cognovero* Olivet. *Vale* deest in P, *v.*

EPIST. XII. * Etiam hæc Epistola repetitur in Dresd. 2. 3. post Ep. 8. l. VIII.—1 *Sed cur solicitus v.* Mox, *ita* deest in eodem codice. Deinde, pro *conciones,*

NOTÆ

[f] *De pantheris*] Quas petierat Cœlius pro ludis quos populo Romano daturus erat.

[g] *Quod nihil*] Jocus: commendat æquitatem suam: significat enim nullas, se proconsule, compilationes in Cilicia factas.

[h] *Cariam*] Regio est Minoris Asiæ, Lyciam inter et Ioniam. Urbs primaria fuit Halicarnassus, in qua Mausolus regnavit.

[i] *Patisco*] Venatore, quem Cœlius ipse noverat.

[j] *Curæ est*] Unde intelligas de pantheris sedulo fieri.

[k] *Ipsis Megalensibus*] Tempore, quo ædiles Megalenses ludos instituunt; quare Megalensium ludorum tempus, quod in mensem Aprilem cadit, me admonet ut de pantheris cogitem, et de ludis, quos mense Septembri populo Romano daturus es. Megalenses autem ludi in honorem Magnæ Deæ celebrabantur: sic dicti sunt a Megalesio templo, prope Pessinuntem in Phrygia, unde ejus simulacrum Romam advectum est.

tuosæ conciones,[a] ita molestæ[b] Quinquatrus[2] afferebantur: nam citeriora[c] nondum audiebamus: sed tamen nihil me magis solicitabat, quam in his molestiis non me, si quæ ridenda essent,[3] ridere tecum: sunt enim multa;[d] sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum literarum. Quare etsi, cum tu hæc leges, ego jam annuum munus confecero; tamen obviæ[4] mihi velim sint literæ tuæ, quæ me erudiant de omni republica, ne hospes plane veniam: hoc melius, quam tu, facere nemo potest. Diogenes[e] tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte[f] discessit: iter habebant ad Deiotarum[g] regem:[5] quanquam omnia nec benigna, nec copiosa[h] cognorant. Urbem, urbem,[6] mi Rufe, cole, et in

Dresd. 2. 3. 4. 5. habent *contiones;* Torg. Dresd. 2. et Dresd. 3. in repetita, *contentiones.*—2 Ita Dresd. 2. et Dresd. 3. in repetita, Græv. 2. Pal. 1. Vat. Mentel. Victor. Lamb. et recentt. *Quinquatriis* Dresd. 1. 2. in repetita, Dresd. 3. 4. 5. *v*, *ψ*; *Quinquatres* unus ap. Lamb. Græv. 1. Mox, *nam certiora v*, *ψ*, Torg. Dresd. 2. in repetita, Dresd. 3. in rep. Dresd. 4. *nam citeriora* Dresd. 1. 2. 5. alii codd. et Ascens. 1. Pro *audiebamus*, Dresd. 2. 3. et Torg. habent *audieramus.*—3 Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. et Dresd. 2. 3. in repet. Torg. Lips. al. ap. Græv. Ascens. 1. *si qua ridenda essent*, quam lect. revocavit Benedict.—4 *Quare si cum tu hæc ... tum obviæ* Dresd. 4. *Quare si tu, &c. v.*—5 Manutio teste nullus antiquorum librorum legit *Deiotarum regem.* Medic. Pall. 1. 3. Dresd. 1. 2. Torg. legunt *ad Iatorigem;* Pal. 2. *Iacoregem;* Pal. 4. *Iacum rogem;* Pal. 5. Peck. Dresd. 5. edd. vett. *Iatum regem;* P, *Iato regem;* *v*, *Iactum regem;* *ψ*, *latoregem;* Jac. Taurellus Fanensis e Strab. lib. XII. p. 558. ed. Casaub. legit *Adiatorigem;* Lallem. et al. ap. Græv. *Lathurum regem;* al. *Latorum regem;* al. *Laium regem;* codd. Regg. *latum regem.*—6 Ita Medic.

NOTÆ

[a] *Conciones*] Tribunorum plebis, qui Cæsaris causam, in Gallia agentis, cum tumultu Romæ defendebant.

[b] *Ita molestæ*] Ita turbulentæ dicuntur fuisse Quinquatrus festi Minervæ, sic dicti a numero quinque dierum, quibus celebrabantur. Ovid. Fast. III. 'Una dies media est, et fiunt sacra Minervæ, Nomina quæ a junctis quinque diebus habent.'

[c] *Citeriora*] Id est, quæ Romæ post Quinquatrus peracta sunt.

[d] *Multa*] Quæ ridere possimus: significat nonnullorum ineptias, quas ex amicorum literis cognoverat.

[e] *Diogenes*] Amicus tuus cum Philone liberto tuo.

[f] *Pessinunte*] Urbs est Phrygiæ, templo Cybeles inclyta, cui ἀπὸ τοῦ πεσεῖν nomen inditum est, quod illius Deæ simulacrum e cœlo lapsum divinis hic honoribus coli cœptum sit.

[g] *Deiotarum*] Ita vulgatæ lectiones, quibus veteres libros omnes manuscriptos repugnare ait Manutius, legendumque censet *Adiatorigem*, quem Comanorum regem hoc tempore fuisse docet Strabo.

[h] *Nec copiosa*] Apud regem ad

ista luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia[i] judicavi) obscura et sordida est iis,[7] quorum industria Romæ potest illustris esse. Quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem! Cum una mehercule ambulatiuncula, atque uno sermone nostro,[8] omnes fructus provinciæ non confero. Spero me integritatis laudem consecutum: non erat minor[9][j] ex contemnenda, quam ex conservata provincia. Spem triumphi?[k] inquis: satis gloriose triumpharem,[10] si non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut spero) propediem te videbo: tu mihi obviam mitte[11] epistolas te dignas. Vale.

(13.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

Argumentum.—De literarum infrequentia modeste questus, amicitiam Appii Cœlio excusat, et rationibus defendit. Curionis inconstantiam se prævidisse, provinciam recte confecisse, et urbis desiderio nunc unice teneri dicit.

Raras tuas quidem[1] (fortasse enim non perferuntur) sed

Vat. et Græv. 1. alterum *urbem* deest in reliquis.—7 Ita Ernesti ex codd. et edd. vett. ita quoque Dresd. 5. et Dresd. 2. 3. in repet. *sordida iis* reliqui codd.—8 Scels. *sermone vestro*.—9 Pal. 1. Peck. Torg. Dresd. 2. in repet. Dresd. 5. Dresd. 3. in repet. *v, non eram minor;* Dresd. 1. *non erant minor.* Mox, *quam est conservata* Torg. Dresd. 1. 2. Victor. Bengel. Benedict. *conservanda* P a m. sec.—10 *Spes t. inquis: s. g. triumpharem* Dresd. 3. *Spes t. inquam: s. g. triumpharem* Dresd. 4. *Spes t. inquit; s. g. triumpharem* Dresd. 5. *Spem t. inquit: s. g. triumpharem* Dresd. 1. *Spem t. inquit: s. g. triumpharam* Dresd. 2. *Spes t. inquit: s. g. triumpharam* Lips. Hinc Benedict. emend. *Spem t. inquis. Satis g. triumpharam. Non essem, &c.*—11 Al. ap. Græv. *mittito.* Mox, *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, *v*, *ψ*, Victor. et Bengel.

NOTÆ

quem profecti sunt: benignitas ad voluntatem juvandi pertinet, copia ad facultatem: utrumque autem regi defuisse significat.

[i] *Ab adolescentia*] Maxime cum quæsturam in Sicilia gessit: tum enim cognovit obscuros esse magistratus, qui in provincia gererentur.

[j] *Non erat minor*] Laudem integritatis adeptus sum in provincia, quæ ne minimum quidem in me sumtum fecit; sed in recusanda provincia, eandem integritatis et abstinentiæ laudem essem consecutus, cum intellexissent omnes me lucri studio non trahi.

[k] *Spem triumphi*] Objectio Cœlii: Si non administrasses provinciam, quæ spes triumphi fuisset?

suaves accipio literas: vel quas proxime acceperam, quam prudentis! quam multi et officii et consilii! Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas; tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus, prudentibus fideliterque suadentibus idem videri.[2] Ego Appium (ut sæpe tecum locutus sum) valde diligo: meque ab eo diligi[3] statim cœptum esse, ut simultatem[a] deposuimus, sensi. [*p.* 25.] Nam et honorificus in me consul fuit, et suavis amicus, et studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis:[4] quoniam κωμικὸς μάρτυς (ut opinor) occidit Phania:[b] et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. Jam me Pompeii[c] totum esse scis. Brutum a me amari intelligis. Quid est causæ, cur mihi non in optatis sit,[5] complecti hominem,[d] florentem ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis; collegam[e] meum præsertim, et in ipsa collegii laude[f] et scientia, studiosum mei? Hæc eo pluribus scripsi, quod mihi significabant[6] tuæ literæ,

EPIST. XIII. 1 *Raras tuas equidem* Dresd. 4.—2 Scels. *prudenter f. s. i. videre.*—3 Cod. ψ habet *ab illo diligi.*—4 *Mea vero o. ei non defuisse tute es testis* unus Græv. *defuisse tu testis* Torg. *defuissent tu scis* Dresd. 2. *defuisse tu sis, tu es testis* Dresd. 3. *tu optime scis, et est testis* Scels. *tu testis* Græv. 1. *es testis v,* ψ. Mox, *quoniam comico μάντια, ut opinor, audit Phania* Scels. *comicos ut opinor* ψ. *accidit* Græv. 1. 2. Pall. Vat. Amstel. Torg. Lips. Dresd. quinque, P, et *v. accedit* Mentel. et edd. antiq.—5 Ita Ernesti ex codd. E. Gnelf. 1. 2. Rom. Venett. 1. 2. ita jam Victor. cum codd. Dresd. quinque et Torg. *in optatis non sit* Scels. *non sit in optatis* Græv. *non in optatis est* vulgg. Mox, *florentem et ætate et opibus* Dresd. 3. 4. P. Tum, *ingenio* deest in P. Deinde *collegam eum* exhibet ψ.—6 Ita omnes fere codd. et edd. *nihil significabant* Medic. et Græv. 1. ' Non male Ernesti post *subdubitare* adjecit *te*; sed sine

NOTÆ

[a] *Simultatem*] Simultas erat inter Appium et Ciceronem, propter Clodium fratrem Appii, eundemque Ciceronis inimicum; sed simultatem hanc, auctore Pompeio, deposuerunt.

[b] *Occidit* [*accidit*] *Phania*] Indicat Phaniam libertum Appii conciliatorem fuisse amicitiæ inter Appium et Ciceronem; commeabat enim ab uno ad alterum: vocat comicum testem, quia testes qui superveniunt in comœdiis, patefacta rei veritate, turbas vulgo sedant.

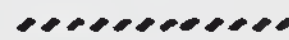
[c] *Pompeii*] Pompeium hic nominatim appellat, quia socer erat Appii filiæ. Item postea Brutum qui gener Appii.

[d] *Hominem*] Appium.

[e] *Collegam*] In auguratu.

[f] *Collegii laude*] Ob libros quos de jure augurali scriptos misit ad Ciceronem.

subdubitare te, qua essem erga illum voluntate. Credo, te audisse aliquid: falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum [g] et rationum mearum dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciæ. Ex eo [7] quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione,[h] non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci unquam, neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium [i] autem, et temeritatem nostri Dolabellæ, deprecatorem me pro illius periculo præbeo. Erat in eadem epistola [j] veternus civitatis: [8] gaudebam sane, et congelasse nostrum amicum [k] lætabar otio. Extrema pagella [9] pupugit me tuo chirographo.[l] Quid ais? [m] Cæsarem nunc [10] defendit Curio? quis hoc putaret præter me? [n] nam ita vivam,[o] putavi. Dii immortales! quam ego risum [p] nostrum desidero! Mihi erat in animo, quoniam jurisdictionem [q] confeceram,

librorum auctoritate.' *Benedict.*—7 *Et eo* unus Oxon. Mox, *non voluntatum dissensione* al. ap. Græv.—8 Ita codd. et edd. *veteranus civitatis* P, *v*, ψ; *veterianus civitatis* Dresd. 4. unde Benedict. conj. *veteris animus civitatis*. Mox, *lætabor* ψ.—9 *Extrema plagella* ψ.—10 *Cæsarem non* omnes codd. et edd. vett. Lectio nostra debetur Bernhardo Rutilio. *Cæsarem ne* conj. Benedict. Mox, *qui hoc putaret* P, ψ, et quinque Dresd. Pro *ita vivam*, quod exhibent

NOTÆ

[g] *Genus institutorum*] Ratio quam in administranda Cilicia sequor, non nihil dissimilis est administrationi Appii, cui successi.

[h] *Animorum contentione*] Odio et invidia in Appium.

[i] *Post hoc negotium*] Post illam dissimilitudinem in administratione provinciæ, cum ausus esset Dolabella accusare Appium de ambitu, deprecator accessi pro Appii periculo.

[j] *Erat in eadem epistola*] Quam scripsisti nona est libri octavi, ubi hæc sunt: 'Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset.'

[k] *Amicum*] Curionem, quem novi turbulentum, nihil in republica turbarum excitare: verba Cœlii in eadem Epistola 9. hæc sunt: 'Curioni nostro tribunatus conglaciat.'

[l] *Chirographo*] Id est, ob eas res quas ipse manu tua scripsisti, cum librarii manu in reliqua epistola usus esses.

[m] *Quid ais*] In extrema illa pagella.

[n] *Præter me*] Qui hominem novi.

[o] *Ita vivam*] Juramenti genus.

[p] *Quam ego risum*] Quam ego cupio ridere de rebus illis.

[q] *Jurisdictionem*] Forum egerat Laodiceæ omnium diœcesium, præter Ciliciæ; quare adjungit se eo iturum, ut reliquam jurisdictionem conficiat. Ita Manutius.

civitates locupletaram,[r] publicanis etiam superioris lustri[s] reliqua, sine sociorum ulla querela, conservaram, privatis,[u] summis, infimis fueram jucundus, proficisci in Ciliciam nonis Maii: et, cum prima æstiva[t] attigissem, militaremque[u] rem collocassem, decedere ex senatusconsulto. Cupio te ædilem videre, miroque desiderio me urbs afficit, et omnes mei, tuque inprimis. Vale.

Dresd. 5. Græv. 1. Pal. 4. Vat. Peck. *v*, *ψ*, aliique codd. ap. Victor. et Lamb. *ita in via* legunt Dresd. 1. 2. 4. Torg. Lips. et Ascens. 1. *ita in vita* Dresd. 4.—11 Codd. fere, et edd. vett. *quoniam jurisdictionem confeceram, civitatis locupletare, in publicanis etiam superioribus lustris reliqua sine sociorum ulla querela conservata in privatis;* *ψ* habet, *cum feceram c. locupletaram p. e. superioribus, &c.* *v*, *confeceram c. locupletari p. e. superioris ... conservata in privatis;* P, *confeceram c. collocupletare in p. e. superioris ... conservata in privatis;* Manutii codd. *conferum ... locupletari ... superioribus ... conservata in privatis.* ' Eandem lect. varietatem in iis, quos conferebam, deprehendi, quam Manutius jam de suis indicavit.' *Benedict.* Mox, *nonis Maiis* P, *ψ*. *cum priva æstiva* Pal. 5. *cum primum æstiva* al. ap. Græv. *attigissem* deest in *v*. *militaremque collocarem* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Medic. quatuor ap. Manut. P, *v*. *militaremque re p. collocassem* Dresd. 4. *militaremque in ea collocassem* cod. Ursin. *militaremque cum collocassem* unus cod. Manut. *militaremque rem collocassem* duo codd. Manut. et Dresd. 5. Denique, *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. et P.

NOTÆ

[r] *Locupletaram*] Hic locus explicatur verbis ipsis Ciceronis, Epist. Att. VI. 2. 'Mira erant in civitatibus ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant: quæsivi ipse de iis qui annis decem proximis magistratum gesserant. Aperte fatebantur; itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias populi retulerunt.'

[s] *Superioris lustri*] Provinciales homines vectigalia publicanis debebant superioris etiam lustri, quæ ut libenter solverent, Ciceronis opera et auctoritate factum est. Ita Manutius epistola eadem ad Atticum: 'Populi nullo gemitu, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt; itaque publicanis in oculis sumus.' Græcorum autem Olympiadi respondebat lustrum Latinorum, quod quinto quoque anno ineunte absolvebatur; quo tempore novi creabantur censores. Lustrum, inquit Varro, tempus quinquennale dicitur a luendo, hoc est solvendo; quod quinto quoque anno institueretur census seu æstimatio bonorum cujusque, secundum quam tributa pendebantur: lustrorum initium Servio Tullio regi, uno scriptorum consensu, defertur.

[t] *Æstiva*] Locus quo æstatis tempore adducuntur milites.

[u] *Militaremque*] Præsidium contra Parthos.

(14.*) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI, S. D.

Argumentum.—M. Fabium commendat diligenter: de urbanis rebus literas expectat.

Marco[1] Fabio, viro optimo, et homine doctissimo, familiarissime utor, mirificeque eum diligo, cum propter[2] summum ingenium ejus, summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Ejus negotium sic velim suscipias,[3] ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos:[v] hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit: sed in hoc homine nullam accipio excusationem.[4] Omnia relinques, si me amabis, cum tua opera[5] Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer expecto et desidero: inprimisque, quid agas, scire cupio: nam jamdiu, propter hyemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur.[6] Vale.

(15.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, CURULI ÆDILI,[1] S. P. D.

Argumentum.—Ad plures Cœlii epistolas respondet, præsertim xi. et xiii. libri octavi: hoc est, de supplicatione, de filiæ et Dolabellæ nuptiis: quibus addit de quæstore Cœlio provinciæ præfecto: de Ocella, et aliis.

Non potuit accuratius agi, nec prudentius, quam actum est a te cum Curione de supplicatione:[a] et, mehercule,[2]

Epist. xiv. * Hæc Epistola in codd. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. P, Lips. et Ascens. 1. repetitur post Epist. 49. lib. xiii.—1 *Marco* deest in quinque Dresd. Lips. Torg. Amstel. Mentel. Græv. 1. 2. F, P, *υ*, *ψ*; sed in repetita est adjectum.—2 F, P, *tum propter.*—3 Unus Oxon. *velim assumas.*—4 Ita P in repetita; *excipio excusationem* Dresd. 3. 4. F, P; *excipio accusationem* Scels. vet. Ursin. Mentel. Græv. 2.—5 F *vestra opera.*—6 Quinque codd. ap. Græv. *ad nos referebatur.* Grævius conj. *perferebatur.* In hac Epistola nullam memoratu dignam varietatem deprehendebat Benedict. quamvis septem codd. Mss. usus fuerit.

Epist. xv. 1 Ædili Curuli quinque Dresd. Torg. Ascens. 1. 2. et Benedict.—2 Ita Dresd. 5. Græv. et Ascens. 1. 2. *et hercule* Dresd. 1. 2. 3. 4.

NOTÆ

[v] *Magnos patronos*] Qui soletis causas nullas, nisi graves, recipere, quales sunt eorum qui hominem occiderunt.

[a] *De supplicatione*] Mihi decreta, confectaque. Supplicatio dicebatur, cum P. R. in Deorum templa, de victoria parta gratias acturus veniebat. Mos erat ut provinciarum rectores, postquam ab exercitu imperatores

confecta res ex sententia mea est, cum celeritate, tum quod is,[b] qui erat iratus, competitor tuus,[c] et idem meus,[d] assensus est ei,[e] qui ornavit res nostras divinis laudibus. [*p.* 26.] Quare scito me sperare ea, quæ sequuntur:[f] ad quæ tu te para. Dolabellam[3] [g] a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quæ speras Tulliæ[4] meæ prudentia temperari posse,[h] scio, cui tuæ epistolæ[i] respondeant. Quid, si meam[k] legas, quam ego tum ex tuis literis misi[5] ad Appium? Sed quid agas?[6] sic vivitur.[l] Quod actum est, Dii approbent. Spero fore jucun-

Torg. Lips. F, P, ψ, et ed. Victor. Mox, *tum celeritate* F, P. *is erat iratus, c. t. et i. m. a. est enim ea quæ ornavit res divinis, &c.* F. Paulo ante, *neque prudentius* edd. vett.—3 *Dolobellam* F. *plurimum laudari* F, P. *deinde et amari* al. ap. Græv.—4 *Tulliolæ* Dresd. 4. *te prudentia* F; *te prudentiæ v.* Mox, *cur tuæ epistolæ* ψ.—5 Tres codd. Gebhardi, et Dresd. 4. *quam ego tum ex tuis misi;* P, *quam tum ex tuis misi.* Pro *misi,* F habet *nisi.*—6 *Sed quid ais* F;

NOTÆ

fuerant appellati, lictores haberent laureatos, laureatasque ad senatum literas de re bene gesta mitterent, quibus imperatoris nomen ac supplicationes impetrarent a senatu; cum autem primis temporibus in unum alternmve diem ægre supplicatio decerneretur, eo demum progressa res est, ut supplicationes etiam in quinquaginta decretæ sint. Camillo, Veiis captis, in quatriduum, quot dierum, nullo ante bello concesserant: Cneio Pompeio, Mithridatico bello confecto, duodecim: Cæsari, bello Gallico, primum quindecim, post viginti: Hirtio, Pansæ, et Octaviano, Mutina liberata, quinquaginta dierum decretæ sunt; qua quidem in re tum imperatoris qui victoriam retulerat, tum ipsius victoriæ ratio habebatur.

[b] *Is*] Hirrus.

[c] *Competitor tuus*] In ædilitate.

[d] *Et idem meus*] In auguratu, et utrimque victus est.

[e] *Ei*] M. Catoni, qui licet Ciceroni supplicationem non decreverat, res tamen ab eo in provincia bene gestas publice celebrarat. Extat ea de re Catonis ad Cic. Epistola lib. XV.

[f] *Quæ sequuntur*] Triumphum, quem plerique, post supplicationem, obtinebant.

[g] *Dolabellam*] Qui eo tempore Tulliæ nupsit. Vide Indicem Historicum.

[h] *Temperari posse*] Nonnulla Dolabellæ vitia filiæ meæ prudentia corrigi posse.

[i] *Cui tuæ epistolæ*] Ei scilicet qua scripseras de temeritate Dolabellæ, qui Appium de ambitu accusare erat ausus: postrema autem epistola ais fore moderatiorem Dolabellam prudentia Tulliæ meæ.

[k] *Quid, si meam*] Quid, si epistolam legas quam ego de eodem Dolabella scripsi ad Appium, excerptam ex tuis literis? significat Epist. 10. lib. III. in qua sic loquitur de Dolabella: 'cujus sermo stultus et puerilis erat jam antea ad me a M. Cœlio familiari nostro perscriptus.'

[l] *Sic vivitur*] Hæc est humanæ vi-

dum generum nobis; multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Respublica[m] me valde solicitat: faveo Curioni: Cæsarem honestum esse[n] cupio:[7] pro Pompeio emori possum. Sed tamen ipsa republica[o] nihil mihi est carius: in qua tu non valde[p] te jactas.[a] Districtus[8][q] enim mihi videris esse, quod et bonus civis, et bonus amicus es. Ego, de provincia[9] decedens, quæstorem Cœlium[r] præposui provinciæ. Puerum? inquies.[10] At quæstorem; at nobilem adolescentem; at omnium fere exemplo:[11][s] neque erat superiore honore usus, quem præficerem. Pomtinus[12][t] multo ante discesserat: a Quinto[u] fratre impetrari non poterat: quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui,

[a] *De qua tu non valde laboras.*

Sed quid agis v.—7 Ita codd. Manutii, Victorii, Pal. 1. Græv. 1. Dresd. 1. 2. *Cæsarem honestissime cupio* Dresd. 3. 4. 5. F, P, *v*; *Cæsari honestissime cupio* al. ap. Græv. *Cæsarem honestissime esse cupio* Corr. Mox, *pro Pompeio ego mori possum* Dresd. 1. *pro Pompeio ego emori possum* ψ. Tum, *mihi* deest in P.—8 Scels. *distractus;* F, *discretus.*—9 *Ego de prudentia* F. Mox, *proposui provinciæ* Dresd. 1. 4. Scels. Græv. 1. et Mentel. *posui provinciæ* ψ.—10 Ita Dresd. 5. et vulgg. *Puerum, inquis* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. F, P, ψ, Ascens. 1. 2. Victor.—11 Ita Mentel. Medic. Dresd. quinque, Lips. Torg. *ad q. ad n. a. ad o. f. exemplum* cod. Ursin. *ad o. f. exemplo* Amstel. *ac omnium* P. *exemplum* F. Mox, pro *honore*, Dresd. 1. 2. Lips. ψ, habent *exemplo.* Pro *usus*, nonnulli ap. Græv. *ullus.* Denique, *que præfecerim* F: *quem proficerem* Dresd. 1.—12 Ita Dresd. 1. 2. 3. Lips. Victor. et Cort. ad Sallust. B. C. 45. *Pontinus* Græv. et Manut. *Pomptinius* Torg. *Pontimus*

NOTÆ

tæ consuetudo, ut multa nobis nec opinantibus eveniant: absente autem Cicerone, nec opinante, hæ nuptiæ factæ sunt, vel saltem sic esse factas simulat.

[m] *Resp.*] Quam tribuni plebis perturbant, inprimisque Curio, qui Cæsaris causam contra optimates acriter tuebatur.

[n] *Honestum esse*] Honorifice tractari.

[o] *Ipsa rep.*] Quam tres illi, Curio, Cæsar, Pompeius perturbant.

[p] *Non valde*] Quia neque rempublicam, neque Cæsarem defendebat: postea ad Cæsarem transiit.

[q] *Districtus*] Incertus enim videris esse; quod ut bonus civis favere optimatibus velles, ut bonus amicus, Curioni, Cæsari, Pompeio.

[r] *Cœlium*] Caium Cœlium, ad quem scripta est ultima epistola hujus libri.

[s] *Omnium exemplo*] Qui decedentes e provincia quæstorem præponere solebant.

[t] *Pomtinus*] Dignitate superior, præturam enim gesserat, et de Allobrogibus triumphaverat.

[u] *A Quinto*] Qui tum erat M. Ciceronis legatus: ab eo impetrari non poterat, ut me decernente, provinciam administraret.

non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia[13] decessisse, quoniam alterum me reliquissem. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis præesse, qui antea non præfuissent; fratrem meum triennium Asiæ præfuisse. Denique nunc solicitus non sum: si fratrem reliquissem, omnia timerem.[14] Postremo[15] non tam mea sponte, quam potentissimorum duorum[v] exemplo, qui omnes Cassios, Antoniosque complexi sunt, nobilem[16] adolescentem non tam allicere volui, quam alienare[w] nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est: mutari enim[17] non potest. De Ocella[x] parum ad me plane scripseras: et in actis[y] non erat. Tuæ res gestæ ita notæ sunt, ut trans montem Taurum[z] etiam de Matrinio[18a] sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiæ[b] morabuntur,[19] celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

Dresd. 4. *Pompeius* P, *v*, ψ; *Pontinius* Olivet. Mox, *imperari* F, ψ.—13 Al. ap. Græv. *ex provincia.*—14 Scels. *nam si patrem reliquissem, omnia certe timerem.*—15 *Postremo* deest in *v*. Mox, *quam p. dominorum* F; *quam p. virorum* al. ap. Græv. *qui juvenes Cassios* al. ibid.—16 Ita Ernesti de sola conjectura; *hominem* omnes omnino codd. et edd.—17 F, *imitari enim.*—18 Ita Medic. et Amstel. *de matrimonio* Reggii duo, Dresd. quinque, Torg. Lips. al. ap. Græv. *v*, ψ, et Lallem. *Taurum de matrimonio* P.—19 F, *memorabitur*, omisso *Etesiæ; v, Ethesii me*, omisso *morabuntur*. Mox, *vos videbo* F. *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, *v*.

NOTÆ

[v] *Duorum*] Pompeii et Cæsaris: Pompeius sine sorte delegit Q. Cassium, Cæsar Antonium, et sic illustres familias sibi conciliarunt. Vide Epist. ad Att. VI. 6.

[w] *Alienare*] Alienassem, si quem alium præposuissem provinciæ.

[x] *De Ocella*] De Servio Ocella bis in adulterio deprehenso parum plane ad me scripseras; noluit scilicet Cœlius, ubi deprehensus esset, indicare.

[y] *In actis*] Quibus urbanæ res perscribuntur.

[z] *Taurum*] Maximus est totius Asiæ mons, quam perpetuo jugo ab occasu in ortum divisit.

[a] *De Matrinio*] Erat scriba ædilicius, quicum videtur Cœlius aliqua de re contendisse.

[b] *Etesiæ*] Quotannis flare incipiunt circa tempus Caniculæ, desinuntque post quadraginta dies: dicti sunt Ἐτήσιοι, id est, *annui*.

(16.) M. T. C. IMP. M. CŒLIO, ÆDILI CURULI,[1] S. P. D.

ARGUMENTUM.—Cicero, ex provincia regressus, Cœlio videbatur nimium ad Pompeium propendere, quod dissuasit illi Epist. 16. lib. VIII. cui Cicero respondet, se pacem et otium malle, quam castra sequi; etiam causas sinisterioris suspicionis ostendit et refutat.

MAGNO dolore me affecissent tuæ literæ, nisi jam et ratio ipsa depulisset omnes molestias, et diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum.[b] Sed tamen quare acciderit, ut ex meis superioribus[c] literis id suspicarere,[2][d] quod scribis, nescio: quid enim[e] fuit in illis, præter querelam temporum, quæ non animum meum magis solicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam,[3] te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares, aut tam improvidum,[4] qui ab excitata fortuna[f] ad inclinatam et prope jacentem descriscerem; aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis[g] effunderem, a meque ipse

[b] *Nisi diuturna desperatio rerum doloris novi sensum ademisset.*

EPIST. XVI. 1 ÆDILI CURULI omittunt Dresd. 1. 2. Victor. Bengel. Benedict.—2 Ita Dresd. 1. 2. Victor. Græv. *suspicareris* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Lips. P, Ascens. 1. Mox, *fuisset in illis v. quod non animum* Torg. et Dresd. 4. *quæ meum animum m. s. non haberet* al. ap. Græv.—3 Torg. pro v. l. *videas.*—4 Ita Græv. et vulgg. *ut existimares, aut me tam imp.* quinque Dresd. Torg. Lips. P, Ascens. Mox, *exercitata* Dresd. 2. 4. Lips. Dein *jam jacentem* P. Pro *desciscerem*, quod servant antiquiores codd. Amstel. Mentel. &c. *discesserim* habent Torg. Pal. 5. *desisterem* Dresd. 5. Pall. 2. 3. 4. Peck. Ascens. 1. *disjungerem* Scels. Denique, *ut collegæ gratiam f. h. po-*

NOTÆ

[c] *Superioribus*] Hæ literæ non extant.

[d] *Id suspicarere*] Ut bello civili implicarer, meque cum Pompeio conjungerem.

[e] *Quid enim*] Unum enim illud ex meis literis potuisti colligere, iniquitatem scilicet temporum, et cladem reipublicæ me conqueri, quæ certe non magis mentem meam solicitant, quam tuam.

[f] *Ab excitata fortuna*] Ab excitata et florente Cæsaris fortuna ad inclinatam Pompeii, qui, relicta Italia, fugit in Græciam.

[g] *Florentissimi hominis*] Cæsaris, jam fortuna sic prospere functi, ut totam Italiam, pulso Pompeio, obtineret.

deficerem,[h] et, quod initio, semperque fugi, civili bello interessem. Quod est igitur meum triste consilium?[i] ut discederem fortasse in aliquas solitudines? nosti enim[j] non modo stomachi mei, (cujus tu similem quondam habebas) sed etiam oculorum, in hominum insolentium[k] indignitate,[5] fastidium. Accedit etiam molesta[l] hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere[6] carerem, quamvis[c] parvis, Italiæ latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in voculas[7][m] malivolorum. [p. 27.] Quod cum ita esset, nil tamen unquam de profectione,[n] nisi vobis[o] approbantibus, cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum;[d] moveo nonnullis[8] suspicionem, velle me navigare:[p] quod tamen fortasse non

[c] *Quantumvis.*
[d] *In maritimis locis libenter sum.*

nerem, a meque . . . semper fugi quod v. a me ipse deficerem cod. Ursin.—5 Al. ap. Græv. *dignitate.*—6 *Ea si onera* Stewech. *Eo si honore* codd. Politiani, Pall. 1. 4. Dresd. quinque, Lips. *v*, aliique ap. Græv. Manut. et Lamb.—7 Ita Dresd. 1. et Victor. *sed etiam in voculas* Dresd. 4. et Torg. *sed etiam voculas* cod. Grut. et Dresd. 2. *sed jam et in* Dresd. 3.—8 Dresd. 1. 2. *in maritimis sum, moveo facillime nonnullis;* tres Memm. *in maritimis sum, submoveo facillime nonnullis;* Amstel. *in maritimis sum, movet facillime nonnullis;* Dresd. 4. et Ascens. 1. *in m. sum, facile movet nonnullis;* Torg. *in maritimis facile summoveo nonnullis;* Dresd. 5. *in maritimis sum, facillime moveo;* Dresd. 3. Pal. 3. et Stewech. *sum facillime, movet nonnullis;* P, *facillime movet;* ψ, *moveo facil-*

NOTÆ

[h] *A meque ipse deficerem*] Qui civile bellum odio semper habuerim.

[i] *Consilium*] Quod literis meis expressi, an adhærendi, ut tu suspicatus es, Pompeio? nequaquam, sed ab urbe discedendi.

[j] *Nosti enim*] Nosti enim, non modo ut stomachus meus, sed vel oculi mei fastidiant certos homines, id est, Cæsarianos.

[k] *Insolentium*] Cæsariani fuga Pompeii evaserant ferociores, et optimatibus insultabant: addit autem, similem Cœlio fuisse quondam stomachum, id est animum, quando rempublicam contra improbos tuebatur.

[l] *Molesta*] Præterea studium solitudinis me tenet: alioquin enim latere non possum, sed quocumque pergo, præeunt lictores tanquam imperatori appellato ab exercitu, ob rem bene gestam contra Parthos.

[m] *In voculas*] Qui pompam lictorum, ac laureatos fasces mihi præire vident, contumeliose multa dicunt; quasi pulso Pompeio, quem secutus sum, tamen cogitarem triumphare.

[n] *De profectione*] In Græciam, quo jam se receperat Pompeius.

[o] *Vobis*] Te et meis.

[p] *Naviggre*] Ad Pompeium.

nollem, si possem ad otium: nam ad bellum quidem qui convenit?[e] præsertim contra eum,[q] cui spero me satisfecisse; ab eo,[r] cui tamen satisfieri nullo modo potest? Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam[s] venisti: non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti, quam abhorrerem[9] ab urbe relinquenda. Cum audissem,[t] nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpessurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his[10] miseriis nihil aliud quærere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem; ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma civilia. Hujus me constantiæ puto fore ut nunquam pœniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum, Q. Hortensium,[11] quod nunquam bello civili[u] interfuisset. Hoc nostra laus[12] erit illustrior, quod illi tribuebatur ignaviæ: de nobis id existimari posse non

[e] *Neque enim convenit me bello interesse, qui semper pacem amavi.*

lime. Mox, *non vellem me navigare* ψ.—9 Ita Medic. Græv. 1. liber Padami, Pal. 2. Stewech. ψ: *sermonem tum providisti, quam abhorrerem* Dresd. 1. 2. 3. 5. *sermonem tuum providisti* Sigon. 2. *sermonem tam pium audisti* Dresd. 4. et Ursin. *celavi: sed nomen tuum providisti* v, Torg. uno Manutii et Pal. 3. *sed nonne tu providisti* Ascens. 1. *sed nonne tum providisti* conj. Manut. *sermonem tam pium providisti* P. Mox, *ab urbe relinquenda cum audissem. Nonne, &c.* Amstel. et Græv. 1. *quod cum audissem, &c.* edd. vett. Pro *nonne* Græv. 2. et Mentel. habent *non me.* Dein, *civile me exiturum* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Lips. et Ascens. 1. Bengel.—10 Ita Vat. Amstel. Lips. Mediol. Victor. *existimarem ex his* Dresd. 3. *existimare ex his* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. quinque Pall. Grut. tres Græv. ed. pr. Ascens. 1. 2.—11 Ita Dresd. 1. 2. *f. nostrum, Hortensium* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Ascens. 1.—12 *Hoc laus nostra* Dresd. 1. 2.

NOTÆ

[q] *Contra eum*] Cæsarem, cui spero me satisfecisse, quod huc usque Pompeium non sim secutus.

[r] *Ab eo*] Pompeio, quem si nunc sequar, nihilominus illi non faciam satis: diutius enim me cunctatum queretur. Istuc *ab eo* referendum ad superius verbum *navigare*, hac sententia: Qui possum navigare ad bellum a Pompeio contra Cæsarem? id est, stando a Pompeio contra Cæsarem.

[s] *Obviam*] E Cilicia redeunti.

[t] *Cum audissem*] Pompeium, relicta urbe, in Græciam profugisse.

[u] *Bello civili*] Syllæ et Marii temporibus gesto.

arbitror.[v] Nec me ista terrent,[w] quæ mihi a te ad timorem fidelissime[13] atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quæ non omnibus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego a republica, meis privatis et domesticis incommodis libentissime, vel istis ipsis,[x] quæ tu me mones, ut caveam, redemissem.[f] Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla respublica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria[14] nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum[y] meum, adolescentem optimum, mihique carissimum; an dubitas, cum scias,[15] quanti cum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime solicitet? et eo magis, quod in communibus miseriis, hac tamen[16] oblectabar specula;[g] Dolabellam meum, vel potius nostrum, fore ab iis molestiis,[z] quas libertate sua contraxerat, liberum. Velim quæras,[h] quos

[f] *A republica in me transtulissem.*
[g] *Exigua spe.*
[h] *Cogita, obsecro.*

Torg. *Hæc nostra laus* Lips. Dresd. 3. 4. 5. Stewech. Martin. P, aliique codd. ap. Græv.—13 ‘Ernesti emendatio *fidelissime*, pro *fidissime*, nec necessaria est, nec librorum auctoritate nititur.’ *Benedict.*—14 Ita Dresd. 1. 2. 3. 4. Pall. 1. 3. 5. Grut. Amstel. Græv. 1. Victor. *relinquam memoria* Mentel. *relinquam in memoriam* Torg. Dresd. 5. duo Pall. *relinquam memoriam* P, et al. ap. Græv.—15 Quinque Dresd. Torg. et Lips. *quin scias.*—16 Ita Dresd. 1. 2. 4. Torg. Memm. P; *hac tantum* omnes Pall. Græv. 1. Medic. *hoc tamen v*, ψ; *hac tum* Dresd. 3. Mox, *quod Dolabellam* Dresd. 3. 4. 5. *nostrum videbam fore* Dresd. 4. Pal. 3. Ascens. 1. 2. al. vett. Deinde, pro *libertate*, quod e Venett. 1. 2. revocavit Ernesti, *liberalitate* exhibent P, v, ψ, Dresd. 1. 2. 3.

NOTÆ

[v] *Non arbitror*] Quidni arbitraretur? forte ob Catilinæ conjurationem extinctam.

[w] *Terrent*] Quæ scripsisti, ut Pompeianas mihi partes dissuadeas. Cœlii verba hæc sunt: ‘Si existimes eandem rationem fore Cæsari in dimittendis adversariis et conditionibus ferendis, erras; nihil nisi atrox, et sævum cogitat, atque etiam loquitur.’

[x] *Vel istis ipsis*] Periculis, incommodis, quæ mones ut caveam. Sic autem Cœlius eum monuerat: ‘Cogita ne te tuosque omnes funditus evertas,’ &c.

[y] *Generum*] Dolabellam.

[z] *Ab iis molestiis*] Ab ære alieno, quod liberalitate sua, et incommodis sumtibus contraxerat: victore enim Cæsare, constabat neminem fore qui Dolabellam Cæsaris familiarem de creditis pecuniis appellare auderet.

ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit; quam acerbos[a] sibi, quam mihi ipsi socero non honestos.[17] Itaque[b] neque ego hunc Hispaniensem casum[c] expecto, de quo mihi exploratum est ita esse,[d] ut tu scribis, nec quicquam[18] astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: sin autem non erit, in easdem[19] solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor:[i] et hæc omnia[20] meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes[e] eorum, qui senes erant, adolescente me. Eos ego fortasse[21] nunc imitor, et utor ætatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen togam prætextam[f] texi Oppio,[k][22][g] puto te audisse: nam Curtius noster dibaphum[h] cogitat;[l] sed eum infector[i] moratur.[m]

[i] *Hallucinor.*
[k] *Sed tamen Oppium in ædilitate obtinenda juvi.*
[l] *Curtius noster amicus auguratum desiderat.*
[m] *Sed Hortensius, cujus locum occupare debet, nondum mortuus est.*

Torg. Lips.—17 Cod. ψ, *mihi fuit ipsi s. non honestas.*—18 Dresd. 1. 2. 3. Lips. Ursin. Victor. Bengel. *neque quicquam.*—19 Cod. ψ, *in eas.* Mox, idem codex, cum Dresd. 1. 2. 4. et Lips. *tu ipse, arbitror.*—20 Quinque Dresd. Lips. Torg. Ascens. *ut hæc omnia.* Mox, *habeant exitus* P.—21 Dresd. 1. 2. 3. ψ, *qui s. erant, adolescentes fortasse;* Dresd. 4. *qui s. erant, adolescentes ego eos fortasse;* Torg. et *v*, *qui s. erant, adolescentes eos ego fortasse.* Hinc Benedict conj. *Sed ego fortasse vaticinor, ut . . . exitus. Recordor e. d. e. q. s. erant. Adolescentes ego fortasse, &c.*—22 *Appio* al. ap. Græv. *nam Curius* unus Oxon.—

NOTÆ

[a] *Quam acerbos*] Ob æris alieni magnitudinem.

[b] *Itaque*] Hoc referendum existimo ad ea quæ dixit, non se terreri iis periculis quæ cavenda dixerat Cœlius; quare, inquit, neque expecto exitum belli Hispaniensis, ut consilium manendi, vel discedendi ex urbe capiam, id quod astuti hominis esset.

[c] *Hispaniensem casum*] Exitum belli quod in Hispania Cæsar adversus Petreium et Afranium, Pompeii legatos, gerebat anno belli civilis primo.

[d] *Ita esse*] Hispania scilicet potiturum Cæsarem.

[e] *Desperationes*] Syllanis temporibus desperabant salvam fore rempublicam, quæ tamen in pristinum statum restituta est.

[f] *Prætextam*] Ædilitatis togam primam, et hic pro ipsa ædilitate sumitur.

[g] *Oppio*] Amico Cæsaris.

[h] *Dibaphum*] Id est, purpuram bis tinctam, qua augures utebantur.

[i] *Infector*] Id est, Hortensius orator et augur, qui tingere debebat vestem Curtii, id est, morte sua locum inter augures Curtio relinquere; animam autem tunc agebat Hortensius.

Hoc aspersi, ut scires, me tamen in stomacho[k] solere ridere. Dolabellæ quod scripsi, suadeo[23] videas, tanquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. [*p.* 28.] Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris,[l] ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit.[24] Vale.

(17.) M. T. C. IMP. CANINIO[1] SALLUSTIO,[a] PROQUÆSTORI,[b] S. D.

ARGUMENTUM.—Sallustii, qui Bibuli proconsulis Syriæ quæstor erat, binis literis respondet; prioribus, ad singula eo ordine quo rogaverat; posterioribus, causas exponendo, quare illum Bibulo commendare non debeat; cui tamen morem gerit.

LITERAS a te mihi stator[a] tuus reddidit[2] Tarsi[c] a. d. XVI Kalend. Sextiles. His ego ordine,[3] ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi, nec quenquam[d] fore arbitror. Quin ad diem decedam,[4] nulla causa

[a] *Apparitor.*

23 Ita Medic. Pall. 2. 3. 4. Grut. Stewech. Mentel. Politiani liber, Torg. Dresd. 3. 4. *Dolabella, quod scripsit, suadeo* Dresd. 1. 2. Lips. et Pal. 1. *Dolabella, quod scripsi, &c.* ψ: *De Dolabella* Dresd. 5. P, aliique ap. Græv. Mox, *tanquam si res tua* al. ap. Græv. *agatur et extremum, &c.* unus Oxon.—24 Duo codd. Gulielm. et *v*, *postulat.* Denique, *Vale* deest in P, *v*, Dresd. 1. 2. 3.

EPIST. XVII. 1 CANINI Dresd. 1. Græv. 1. CANNIO Lips. CANNI Torg. CAIO Dresd. 2. Pal. 1. et Ursin. CANINIO Dresd. 3. Medic. SALLUSTIO PROCONS. Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. SALLUSTIO PROQUÆST. Dresd. 1. et Medic.—2 Unus Oxon. *stator reddidit.*—3 *His ergo ordine* Bengel. et Græv. —4 Scels. *nec quicquam f. arbitror quin, &c.* Voc. *quenquam* deest in ψ.—

NOTÆ

[k] *In stomacho*] Vel cum iratus sum.

[l] *Quibuscumque in terris*] Sive in solitudinem discedam, sive proficiscar ad Pompeium.

[a] *Caninio* [*Cneio*] *Sallustio*] Sic legendum ut patet ex literis ad Atticum; non *Caninio.* Consule Indicem Historicum.

[b] *Proquæstori* [*Procos.*] Proconsul quoque appellatur Sextius, Epist. 6. lib. v. qui tamen quæstor cum Antonio proconsule in Macedoniam profectus est; quare mendum in utrumque locum irrepsisse facile crediderim, legendumque *Proquæstori.*

[c] *Tarsi*] Urbs Ciliciæ caput, multiplici nomine illustris, sed eo maxime quod Paulum Gentium Doctorem orbi dederit.

[d] *Nec quenquam*] Quia tribuni plebis intercesserant, ne successor Cæsari mitteretur; quæ res impedimentum provinciis ceteris objecit.

est,[b] præsertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam[5] sane arbitror. Rhodum,[e] Ciceronum[f] causa puerorum, accessurum puto: neque id tamen certum. Ad urbem volo[6] quam primum venire: sed tamen iter meum reipublicæ et rerum urbanarum ratio gubernabit.[7] Successor[g] tuus non potest ita maturare[8] ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. De rationibus referendis,[9] [h] non erat incommodum, te nullam referre; quam tibi scribis a Bibulo[i] fieri potestatem: sed id vix mihi[c] videris per legem Juliam facere posse; quam Bibulus certa quadam ratione[k] non servat; tibi magnopere servandam censeo. Quod scribis, Apamea præsidium deduci non oportuisse,[l] videbam idem ceteros[10] existimare: molesteque ferebam, de ea re minus commodos sermones malivolorum fuisse. Parthi transierint,[11] [m] necne, præter te video dubitare neminem: itaque omnia præsidia,[n] quæ magna et firma pa-

[b] *Nihil impedit quominus discedam ex provincia stato tempore.*

[c] *Potuisti sine incommodo nullam rationem reddere pecuniæ administratæ, pro facultate tibi a Bibulo lata, quanquam id mihi, &c.*

5 Cod. *v, nunquam.* Mox, *Ciceronem* P.—6 *Ad urbem velim* unus Oxon. et al. ap. Græv.—7 Ita Dresd. 3. 4. *gubernavit* Torg. Dresd. 1. 2. 5. *reipublicæ causa . . . gubernabit* ψ.—8 Dresd. 4. cum uno Græv. *ita mature.*—9 *De sectionibus referendis* Pal. 1. Dresd. 1. 2. Ald. Crat. Mox, *non erat incommodum tenui illas referre* Ursin. *quum tibi scis a Bibulo potestatem fieri* Scels. *vix id mihi videris* Peck. Dein *celsa quadam ratione* Dresd. 1. 2. Lips. *servandum censeo* Stewech.—10 Scels. *idem certos;* ψ, *item ceteros.*—11 *Parthi transive-*

NOTÆ

[e] *Rhodum*] Rhodus insnla maris Carpathii nobilissima; ab ea Rhodii equites, qui inde a Solimano pulsi anno Salutis 1522. Melitam dono Caroli v. Imperatoris obtinuerunt.

[f] *Ciceronum*] Duo erant; alter filius Ciceronis, alter nepos ex filia.

[g] *Successor*] Hunc infra nominat Marium.

[h] *De rationibus referendis*] Per legem a Cæsare latam, provinciarum rationes referri oportebat, id est, reddi rationem pecuniæ, et administrationis provinciæ.

[i] *A Bibulo*] Cui proconsuli si tu quæstor obtemperes, nihil inde incommodi patieris.

[k] *Certa quadam ratione*] Bibulus, infensus Cæsari, non servabat legem Juliam, quia latam contra auspicia dicebat, se nimirum de cœlo servante.

[l] *Deduci non oportuisse*] Quod dicis præsidium Apamea removendum non fuisse ob incursiones Parthorum, &c.

[m] *Transierint*] Euphratem, patriam repetentes.

[n] *Præsidia*] Apameæ, aliisque in locis collocatæ.

raveram, commotus hominum non dubio sermone, dimisi. Rationes mei quæstoris nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectæ:[12] eas nos Apameæ[o] deponere cogitabamus. De præda[p] mea, præter quæstores[q] urbanos, id est, populum Romanum,[13] teruncium[r] nec attigit, nec tacturus est quisquam. Laodiceæ[s] me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ[14] publicæ, ut et mihi et populo cautum sit sine vecturæ periculo. Quod scribis ad me de drachmis CCCIↃↃↃ,[15][t] nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda,[u] a præfectis;[16] quæ autem mihi attributa est,[v] a quæstore curatur.[d] Quod quæris, quid existimem de legionibus, quæ decretæ sunt in Syriam;[w] antea dubitabam, venturæne essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit, otium esse in Syria,

[d] *Nam omnis pecunia ita tractatur, ut prædæ curam habeant præfecti: illius vero pecuniæ, quæ mihi data est, quæstor curam habet.*

runt unus Oxon. Mox, *commonitus hominum* Dresd. 1. 2. ψ.—12 Dresd. 3. et P, *nec tum erant confectæ.*—13 Verba, *id est populum Romanum,* desunt in Pal. 2. Grut. Stewech. et P; *præter quæstores et præfectos* vet. cod. Ursin.—14 *Laodicæ me p. a. a. o. provinciæ* ψ.—15 Ita Manut. et edd. vett. *de drachmis CCCLIII* Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Vatt. sex Pall. ψ, Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. ed. pr. *de drachum COCHI* unus Oxon. Mox, *cuiquam* deëst in eodem cod. *possim accommodare* P.—16 Vet. cod. Græv. *præda præfectis;* ψ, *ut prædæ a præfectis.* Mox, *quæ haud mihi attributa est a questore curetur* Scels. *curatur* Dresd. 1. 2. 4. 5. Dresd. 3. a m. sec. Pall. 1. 3. duo Regg. Grut. ed. pr. Venett. 1. 2. Rom. Mediol. Ascens. 1. 2. et Lallem. quod revocavit Er-

NOTÆ

[o] *Apameæ*] Lex Julia jubebat deponi rationes in duobus oppidis, et earum exemplum Romam mitti. De Apamea vide epist. septimam libri tertii.

[p] *De præda*] Quæ devictis Amanensibus, ab exercitu meo facta est.

[q] *Præter quæstores*] Quorum erant partes populi Romani pecuniam curare.

[r] *Teruncium*] Nummum sic appellatum, quia tres uncias continet.

[s] *Laodiceæ*] Oppidum est Minoris Asiæ, ubi prædes se accepturum dicit, ut quantum pecuniæ Laodiceæ relinqueret, tantum sibi persolveretur Romæ.

[t] *De drachmis CCCIↃↃↃ*] Centum millibus; quæ summa ad nostram monetam si reducatur, efficit librarum quadraginta millia, *quarante mille francs.*

[u] *Præda*] Id est, pecunia quæ confecta est ex spoliis hostium.

[v] *Mihi attributa est*] Ut exercitus imperatori.

[w] *In Syriam*] Ad propulsandas Parthorum incursiones.

venturæ non sint. Marium[x] quidem successorem tandem video[17] esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolæ respondi: venio ad alteram. Petis, ut Bibulo[18] te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest; sed locus esse videtur tecum expostulandi. Solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorem me nunquam fecisti,[19] quam valde Bibuli voluntas a me sine causa[y] abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiæ metus[z] esset,[20] et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quam videri eguisse auxilio meo:[a] quod ego, officio quæstorio[b] te adductum, reticere de prætore tuo, non moleste ferebam: quanquam, quemadmodum tractarere,[c] audiebam. Ille autem, cum ad Thermum[d] de Parthico bello scriberet, ad me literam nunquam misit;[21] ad quem intelligebat ejus belli pe-

nesti cum antea legeretur *curetur*.—17 Ita ex Gebhardi emendatione ediderunt Græv. et Ernesti, quia Pall. 1. 2. Stewech. Grut. Amstel. Mentel. et Scels. legunt *tandem;* Dresd. quinque, Lips. Torg. Victor. Ascens. 1. *tarde video*, quod revocavit Benedict. Mox, *decrevit ita* Grut.—18 *Petis a me, ut Bibulo* quinque Dresd. Torg. Lips. al. ap. Græv. *v*, *ψ*, Victor. Ascens. 1. Benedict. Lectio nostra est ex emendatione Gebhardi. Mox, *quam te diligent.* Grut. *sed locus videtur esse* edd. antiq.—19 Lamb. *certiorem nunquam me fecisti.*—20 Codd. aliquot ap. Græv. *quod magnus A. metus esset;* al. ibid. *tumultus esset;* unus Oxon. *quam magnus, &c.* Mox, Torg. Dresd. 3. et Stewech. *a quibusvis se perpeti; quidvis perpeti ψ*. Pro verbis, *eguisse auxilio meo,* Dresd. 3. et Stewech. legunt *eguisse consilio meo.* Pro *reticere*, unus Oxon. *reticerem.* Deinde, *quemadmodum tractare ψ*, Dresd. 2. tres Pall. Amstel. Ascens. 1. *q. tractarer* Dresd. 1. Grut. Torg. *q. tractaretur* unus Oxon. *q. tractarere* Dresd. 3. 5. Græv. 1.—21 Stewech. *literas nunquam misit.* Mox,

NOTÆ

x *Marium*] Tuum in quæstura successorem.

y *Sine causa*] Immo gravi de causa infensus erat Ciceroni, qui Cæsarem in curia ornaverat, eique supplicationes quindecim dierum, stipendium, ac decem legatos decerni curaverat: quæ quidem omnia ad Cæsaris potentiam, quem Bibulus oderat, accessionis plurimum attulerunt.

z *Metus*] A Parthis.

a *Auxilio meo*] Ad repellendos Parthos.

b *Officio quæstorio*] Quæstoris enim est dicta factave sui proconsulis reticere.

c *Tractarere*] Quanquam poteras me de iis certiorem facere; noveram enim quam tecum inique ageret.

d *Ad Thermum*] Q. Minutium Thermum, Asiæ proprætorem.

riculum pertinere.[e] Tantum de auguratu[f] filii sui[22] scripsit ad me: [*p.* 29.] in quo ego misericordia commotus,[g] et quod semper amicissimus Bibulo[h] fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. Ille si omnibus est malivolus, (quod nunquam existimavi) minus offendor in me:[e][23] sin autem a me est alienior; nihil tibi meæ literæ proderunt. Nam, ad senatum quas Bibulus literas misit,[24] in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse, ut cum quæstu populi pecunia[i] permutaretur: quod autem meum erat proprium, ut alariis[j] Transpadanis[k] uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit: quod vero illius erat solius,[25] id mecum communicat; 'Equitibus auxiliariis,'[l] inquit, 'cum amplius frumenti postularemus.' Illud vero pusilli animi, et ipsa malivolentia jejuni[f] atque inanis, quod Ariobarzanem,[m] quia senatus[26] per me regem appellavit, mihique commendavit, iste in literis non regem, sed regis Ariobarzanis[n] filium appel-

[e] *Minus me offendit, quod in me sit malevolus.*
[f] *Humilis.*

hujus belli Peck. Dresd. 5. Ascens.—22 Unus Oxon. *filii tui.* Mox, *ut ei q. h. rescriberem* Lamb.—23 Vet. cod. ap. Grut. *offendit me.* Mox, *tibi literæ meæ* edd. vett.—24 Vet. cod. ap. Græv. *quas Bibulus misit literas.* Mox, *quæ mihi cum illo erant communia* Peck. Dresd. 5. Rom. Spir. 1469. 1471. 1477. Victor. Ascens. 1. 2. Paulo post, *quod meum, &c.* omisso *autem.* Lamb. *Alariis T. uti me negarem.* Pro *remisisse,* unus Oxon. habet *renuisse.*—25 Vet. cod. Grævii, *quod nec illius erat solius.* Mox, *auxiliaribus v; auxiliariariis egere se ψ.*—26 Dresd. 3. et al. ap. Græv. *quem senatus;* Lamb. *quia eum se-*

NOTÆ

[e] *Pertinere*] Ob Ciliciam, quæ Syriæ finitima est.

[f] *De auguratu*] Quem Bibuli filius petebat.

[g] *Commotus*] Jam enim duobus liberis orbatus erat Bibulus.

[h] *Bibulo*] Filio petenti auguratum.

[i] *Pecunia*] Collecta ex Parthorum devictorum spoliis: permutare pecuniam, est operam dare ut alicubi numeretur, quæ alibi solvatur.

[j] *Alariis*] Quod noluerim uti alariis, id est, equitibus auxiliariis, qui in alis collocantur ad tuendos pedites.

[k] *Transpadanis*] Trans Padum lectis.

[l] *Equitibus auxiliariis*] Sunt verba Bibuli petentis a populo Romano commeatus. Loquitur autem suo et Ciceronis nomine, 'cum postularemus:' id Ciceroni displicet, qui commeatum militibus suis suppeditarat.

[m] *Ariobarzanem*] Regem Cappadociæ, Cicerone referente, appellatum.

[n] *Ariobarzanis*] Quem Mithridates

lat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem gessi: literas ad eum scripsi, quas cum acceperis, facies quod voles.[27] Vale.

(18.) M. T. C. IMPERATOR Q. THERMO[o] PROPRÆTORI[1] S. D.

ARGUMENTUM.—Asiæ proprætori suadet, ut decedens quæstorem potius, quam legatum, provinciæ præficiat.

OFFICIUM meum[2] erga Rhodonem, ceteraque mea studia, quæ tibi ac tuis præstiti, tibi, homini gratissimo,[g] grata esse, vehementer gaudeo: mihique scito in dies majori curæ esse dignitatem tuam; quæ quidem a te ipso[3] integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. Sed mihi magis magisque quotidie[4] de rationibus tuis[h] cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi:[5] graves te suscepturum inimicitias, si adolescens[p] potens et nobilis a te ignominia affectus esset: et, hercle, sine dubio[6] erit ignominia: habes[q] enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit[7] viros optimos, hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quæstor est, et quæstor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio:[8] sed tamen tres fratres,

[g] *Officiorum memori.*
[h] *Quid tibi maxime conducat.*

natus.—27 Scels. *facies ut voles.* Actutum, *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, *v*, Victor. Bengel.

EPIST. XVIII. 1 *Prætori* P.—2 *Propter officium meum v*; *erga Rodonem* ψ.—3 Stewech. Pal. 3. et Grut. *quæ equidem a te ipso.*—4 Peck. *mihi magis quotidie magisque.*—5 Cod. ψ, *ostendit.*—6 Dresd. 1. 2. 4. Torg. ψ, *et hercule si dubio*; Dresd. 3. *et hercule sine dubio.* Unde Benedict conj. *et hercule, si dubia erit ignominia*; vel, *et hercule, si in dubio, &c.*—7 Torg. et Dresd. 1. *hoc ipse vincit.*—8 Vet. cod. ap. Græv. *perspicio posse.* Paulo post, al. ap. Græv. habent *præsertim jure.* Hæc duo verba, et statim *plebis*, desunt in cod. *v.*—

NOTÆ

regno bis expulit; quem Romani bis restituerunt; semel Sylla, iterum Pompeius.

[o] *Q. Thermo*] Adi Historicum Indicem.

[p] *Si adolescens*] Si quæstorem tuum, adolescentem potentem, nobilem, provinciæ non præposueris, cum ex ea decedes.

[q] *Habes*] Quæstor legatis dignitate superior erat.

summo loco natos, promtos, non indisertos, te nolo habere iratos, jure præsertim; quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicæ qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores[9] tribunitios,[r] præsertim cum sine cujusquam reprehensione quæstoriis legatis quæstorem possis anteferre? Qui si dignum se[10] majoribus suis præbuerit, (ut spero et opto) tua laus ex aliqua parte fuerit; sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit.[i] Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te[11] pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere. Tu, quod egeris, id velim Dii approbent. Sed,[12] si me audies, vitabis inimicitias, et posteritatis otio consules.[k] Vale.

(19.) M. T. C. IMP.[1] C. CŒLIO L. F. CALDO, QUÆSTORI DES., S. D.

ARGUMENTUM.—C. Cœlium, quæstorem sibi sorte datum, hortatur, ut festinet ad se venire, antequam ipse decedat.

CUM optatissimum nuntium accepissem, te mihi quæstorem obtigisse,[2] eo jucundiorem mihi eam sortem[s] spe-

[i] *Sin aliquid peccabit in administratione provinciæ, tota offensio in illum, non in te recidet.*

[k] *Et posterorum tuorum quieti prospicies.*

9 Scels. *in timores;* cod. *v, in deteriores.* Mox, *quæstoris legatis* Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. Torg. *v*, *ψ*, aliique ap. Græv.—10 Ita Dresd. 5. Mentel. Græv. 2. Ascens. 1. 2. et Bengel. *se* deest in Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. et al. ap. Græv. *qui si se dignum* Græv. *tua laus* desunt in cod. *v*.—11 Cod. *v*, Torg. et Ascens. 1. *quæque ad te*, quod recepit Benedict. Mox, *quod* deest in *ψ*: *me scribere oportere* al. ap. Græv.—12 *Sed* deest in Dresd. 5. Peck. et Ascens. 1. *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, *v*, Victor. et Bengel.

EPIST. XIX. 1 M. TULL. M. F. CICERO IMPER. Dresd. 1. 2. Torg. Benedict. M. TULLIUS M. F. IMPER. Victor. et Bengel. M. TULLIUS M. T. CICERO IMP. Amstel. Tum illud DES. deest in Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. aliisque; CALDO QUÆSTORI DES. desunt in P.—2 Cod *ψ*, *obtigisse*

NOTÆ

[r] *Tribunitios*] Nemo nisi periculose offendebat tribunum plebis, qui poterat lege lata civem ex urbe ejicere.

[s] *Sortem*] Quia sorte quæsturam acceperat.

rabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses. [*p.* 30.] Magni enim[3] videbatur interesse ad eam necessitudinem,[t] quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Posteaquam[4] mihi nihil neque a te ipso, neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur; verebar, ne id ita caderet, (quod etiam nunc vereor) ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas literas in Cilicia,[5] cum essem in castris, a. d. x Kal. Quintiles, scriptas humanissime: quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset: sed neque unde, neque quo die datæ essent, atque quo tempore[6] te expectarem, significabant: nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco, et quo tempore, essent datæ. Quæ cum essent incerta, existimavi tamen esse faciundum,[7] ut ad te statores meos[l] et lictores cum literis mitterem: quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris.[8] [u] Nam quod ad me Curius, consobrinus

[l] *Apparitores meos.*

nuntiarit. Idem mox, *quod diutius.* F, *in provinciam.*—3 *Magis enim* Scels. et vet. Gulielm. Mox, Dresd. 1. 2. Pal. 1. codd. Victorii, Mentel. Vat. ψ, *fors tribuisset ;* Grævius cum plurimis codd. jubet legere *sors,* ut jam Manutius edidit. Deinde, *accidere* Torg. Dresd. 2. 3. Pall. 1. 2. 3. Græv. 1. Mentel. et Amstel. *accedere* Dresd. 1. 3. 5. Lips.—4 Ita quinque Dresd. omnes Pall. Amstel. Mentel. Græv. 2. Torg. Lips. F, P, *v,* ψ, Venett. Mediol. Victor. Gebh. *Postea cum* Græv. 1. Manut. Bengel. Mox, *ne ita caderet* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Torg. F, P. *quoniam etiam nunc vereor, quoniam antequam tu in, &c.* Pal. 3.—5 Ita Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Torg. Amstel. Græv. 1. Medic. Pall. 1. 3. 5. et edd. vett. *in Ciliciam* Pall. 2. 4. Peck. Græv. 2. Dresd. 5. Mox, *a. d. XII Kal.* Dresd. 5. Ascens. 1. *ad X Kal.* F, P. *a. d. V°. kal.* ψ. *ante diem X Kal.* Lallem. et Olivet. *et scriptas* vet. cod. Græv. *facile officium et i. t. prospici* F.—6 Dresd. 1. *ac quo tempore ;* Dresd. 2. 5. Ascens. 1. et ed. Victor. *aut quo tempore ;* Torg. *atque a quo tempore ;* Dresd. 4. *atque tempore.* Actutum *te* deest in ψ. Mox, *quo ex loco atque tempore* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Mentel. Stewech. Venett. Gebh. Ascens. 1. 2. *atque quo tempore* al. ap. Græv. *aut quo tempore* edd. vett. *et quo tempore* Amstel. Dresd. 1. 2. *quo in loco, et quo, &c.* P.—7 Dresd. 1. 2. et Benedict, *tamen faciundum esse;* Dresd. 3. 4. 5. Torg. et Ascens. 1. *tamen faciendum esse ;* al. ap. Græv. *tamen mihi faciendum esse ;* al. ibid. *tamen mihi esse faciendum.*—8 Verba, *si ad me in C. q. p. veneris,* desunt in F.

NOTÆ

[t] *Necessitudinem*] Quæ maxima erat proconsulem inter et quæstorem.

[u] *Veneris*] Antequam ex illa decedam.

tuus, mihi (ut scis) maxime necessarius; quod item C. Virgilius,[9] propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit; valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio: sed tuæ literæ, de tua præsertim dignitate,[v] et de nostra conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quæstor optatior[10] obtingere nemo potuit. Quamobrem quæcumque a me ornamenta ad te proficiscentur;[11] [w] ut omnes intelligant, a me habitam esse rationem tuæ majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius[12] consequar, si ad me in Ciliciam veneris; quod ego et mea, et reipublicæ, et maxime tua interesse arbitror. Vale.

—9 Ita omnes Pall. et Gulielm. *quod idem C. Virginius* Vat. *quod item C. Virginius* ψ; *quod item consul Virgilius* Græv. 1. 2. Scels. F, P. *quod item consul Virginius* Amstel. *quod idem consul Virgilius* Mentel. Mox, *familiaris noster* Peck. Scels. Dresd. 3. 5. F. Paulo post, *hominum* deest in Peck. *diligens commendator v.*—10 F, *optator;* Lamb. *te optatior.*—11 Ita omnes codd. Gebhardi, omnes Lambini, Memm. Amstel. Mentel. Græv. 1. *quæque a me, &c.* conj. Lamb. *in te proficiscentur, elaborabo* vulgg. ante Victor. Illud *elaborabo* in nullo extat codice.—12 Ita codd. Grævii; *Sed id jam facilius* edd. quædam vett. Denique, *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, *v.*

NOTÆ

[v] *De tua præsertim dignitate*] Quas mihi scribis de dignitate quæstoris tibi tradita.

[w] *Proficiscentur*] Sunt qui post *proficiscentur* addunt *elaborabo*, hac sententia: Efficiam ut, quæcumque ornamenta in te conferam, omnes intelligant me rationem habuisse dignitatis tuæ, et majorum tuorum.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER III.*

AD APPIUM CLAUDIUM PULCHRUM.

(1.) M. T. C. APPIO PULCHRO[1] IMP. S. D.

Argumentum.—Appio Pulchro brevitatem excusat, quod Phanias, ejus libertus, omnia narraturus sit, quem æque, ut ipsum Appium, laudat, nec non Cilicem, alterum libertum. Tandem Valerium jurisconsultum commendat.

Si ipsa respublica tibi narrare posset, quomodo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania: ita est homo, non modo prudens, verum etiam (quod juvet) curiosus:[2] quapropter ille tibi omnia explanabit: id et ad brevitatem[3] est aptius, et ad reliquas res providentius.[a] De mea autem benivolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania[4] cognoscere; tamen videntur

* Totus hic liber in Dresd. 1. et 2. inscribitur, *Epistolarum liber III. ad Appium Claudium.*

Epist. i. 1 Pulchro deest in Dresd. 1. 2. 3. Bengel. Victor. Benedict. —2 Dresd. 1. 2. Torg. Pal. 1. et ψ, *verum etiam, quo diu et curiosius;* Corrad. *verum etiam æquius, et quod vidi, curiosius;* Stewech. plurimi Lambini, septem Manutii, duo Regg. Dresd. 3. 4. 5. Lips. a m. sec. P, Ascens. 1. et Lallem. *verum etiam, quod vidi, curiosius;* F, *v*, *verum etiam est quod vidi, &c.* edd. antiq. *verum etiam vir æquus es, quod vidi, curiosius.*—3 Ita emend. Gebhardus; *id enim et ad brev.* codd. Grævii; *id enim mihi et ad brev.* Dresd. quinque, Lips. Torg. Ascens. 1. Mox, *ad res aliquas providentius* Dresd. 4. *ad reliquas*

NOTÆ

[a] *Providentius*] Reliquas res quæ ad rempublicam pertinent, tutius ex Phania cognosces, quam ex literis, quibus omnia committi non debent.

etiam aliquæ meæ partes.[b] Sic enim [5] tibi persuade, carissimum te mihi esse, cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ; tum quod ex tuis literis et ex multorum sermonibus intelligo, omnia, quæ a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod cum ita sit, perficiam [6] profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus,[c] intermissa nostra consuetudine et gratia, et crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto non invita Minerva [a] [7] [d] esse facturum: quam quidem ego,[e] si forte de tuis sumsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo.[b] Cilix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus: sed ut mihi reddidit a te literas, plenas et amoris [8] et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est [c] humanitatem literarum tuarum. [*p.* 31.] Jucunda mihi ejus oratio fuit, cum de animo tuo, de sermonibus,[9] quos de me haberes quotidie,

[a] *Non invito genio.*
[b] *Quam quidem Minervam si ex monumentis familiæ tuæ nominare voluero, non jam Pallada, sed Appiada nominabo.*
[c] *Imitatus est.*

res prudentius Stewech. et Scels.—4 F, *ex Phania,* omissa voce *eodem.*—5 *Sic est* Pall. 3. 5. Gebh. et Græv. *Sic enim* quinque Dresd. Lips. Torg. *v*, *ψ*, plurimi codd. et edd. Mox, *tum propter* F, P. *quod tuis literis v. ex multarum generationibus sermonum* Grut. Deinde, *omnia* deest in F.—6 Idem codex *proficiam.* Paulo post, *et gratia* desiderantur in Pall. 2. 3. et Grut. Tum, pro *et crebritate,* quod habent Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. alii codd. Rom. Mediol. Ascens. 1. 2. *et celebritate* legitur in Dresd. 5. Peck. Pal. 5. ed. pr. 1469. Venet. 1471. Pro *sarciam,* Lips. habet *resarciam;* Pal. 4. *sarcinam.*—7 Rob. Steph. *inventa Minerva.* Mox, *si tuis sumsero,* omissis *forte de,* F.—8 Idem codex *plenas amoris.* Mox, *suo* deest in *v.*—9 Ita Stewech. Pall. omnes quos Lambinus vidit, Amstel. Mentel. Græv. 1. 2. *cum de sermonibus ψ,*

NOTÆ

[b] *Meæ partes*] Videtur meum esse munus, significare tibi, quam te sincere et ex animo diligam.

[c] *Qua caruimus*] Ob inimicitias quæ graves ipsi cum Clodio Appii fratre intercesserant.

[d] *Invita Minerva*] Qui natura et ingenio repugnante, opus aliquod aggreditur, is invita Minerva dicitur aggredi, eo quod literarum studiis hæc Dea præesset. Horatius: 'Tu nihil invita dices, faciesve, Minerva.'

[e] *Quam quidem ego*] Appiades Deæ dictæ sunt a grammaticis Pallas, Pax, Concordia, Venus, Vesta, quarum templa prope forum Cæsaris exstructa erant: sic autem appellatæ ab aqua Appia, quam in idem forum Appiorum unus deduci curavit. Ad illud respexit Cicero scribens ad Appium.

mihi narraret. Quid quæris? Biduo factus est mihi familiaris; ita tamen, ut Phaniam valde sim desideraturus: quem cum Romam remittes, quod (ut putamus) celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. L. Valerium, jureconsultum,[10] [f] valde tibi commendo; sed ita etiam, si non est [g] jureconsultus. Melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis [h] solet. Valde hominem diligo: est ex meis domesticis atque intimis familiaribus: omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas literas maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo.[11] Vale.

(2.) M. T. C. PROCONSUL APPIO PULCHRO IMP. S. D.

Argumentum.—Ciliciam provinciam sortitus, Appium ex ea decessurum rogat, ut sibi eam quam maxime aptam explicatamque tradat.

Cum et contra voluntatem [i] meam, et præter opinionem accidisset,[1] ut mihi cum imperio [k] in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis [l] cogitationi-

et edd. vett.—10 Ita Pall. 1. 2. Dresd. 1. 2. *L. Valerium jurisconsultum* Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg. *Lentulum Valerium jureconsultum* F. *Lentulum jurisconsultum* Grut. 1. Mox, *sed etiam ita* Peck.—11 Ita Dresd. 5. *Idem ne fallat te, &c.* ψ; *ne fallat, etiam atque etiam, &c.* F, P, *v*, Torg. Benedict. *ne fallatur, etiam, &c.* Dresd. 1. 2. *me fallat, etiam, &c.* Dresd. 3. *ne fallat et atque et rogo* Dresd. 4.

Epist. ii. 1 *Cum contra v. meam, et p. o. etiam meam accidisset* Scels. Mox, *molestiis* deest in *v*. Pro *amicior*, quod servant Dresd. 3. 4. 5. F, ψ,

NOTÆ

[f] *Valerium, jureconsultum*] Quem jam antea Lentulo Ciliciæ proconsuli commendarat. Vide ultimam Epist. lib. i.

[g] *Etiam, si non est*] In jure minus versatum fuisse jam indicavit in Epist. ultima lib. i.

[h] *Quam ipse aliis*] Quorum causas ob ignorantiam non optime tueri solitus erat.

[i] *Contra voluntatem*] Administrationem provinciæ jam ante Cicero rejecerat; domi quam bello melior: cum enim ex consulatu in Galliam aut in Macedoniam ire posset, utramque volens cessit: in Epist. ad Catonem, xv. 4. 'Provinciam ornatam, et spem non dubiam triumphi neglexi.'

[k] *Cum imperio*] Vide Epist. i. 1.

[l] *Variis molestiis*] Quas et urbis absentia, et Parthorum vicinitas homini ad bellum minime nato creabant.

busque meis, hæc una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere; neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam[2] explicatamque tradere. Quodsi tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto nunquam fallet.[3] A te[4] maximo opere, pro nostra summa conjunctione tuaque singulari humanitate, etiam atque etiam quæso et peto, ut, quibuscumque rebus poteris, (poteris autem plurimis) prospicias, consulas rationibus meis. Vides, ex senatusconsulto[m] provinciam esse habendam:[5] si eam (quoad ejus facere poteris) quam expeditissimam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus[n] mei temporis. Quid in eo genere efficere possis,[6] tui consilii est. Ego te,[o] quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem expectaret;[7] aut id fieri nostra amicitia pateretur; aut res[p] verba desideraret, ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi

v, amicitior habent Torg. Lips. Dresd. 1. 2. et al. ap. Græv.—2 Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. *mallet eam quam maxime mihi aptam.* Pro *aptam,* P, et al. ap. Græviun habent *apertam.*—3 Codd. Grævii, *ea profecto nunquam te fallet.* —4 *Abs te* Dresd. 1. 2. Lips. *maximopere* F. Mox, *peto et quæso, quæso ut, &c.* Pal. 3. Deinde, pro *prospicias, consulas, &c.* quod exhibent Grut. 3. et Græv. *prospicias, et consulas, &c.* legunt Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips. Ascens. Victor. Bengel. Benedict. *perficias ut consulas* Dresd. 4. *perficias consulas* F. *proficias consulas* ψ.—5 Al. ap. Græv. *mihi esse habendam.*—Mox, Dresd. 2. Pal. 1. *quoad jus facere;* Dresd. 3. *quo ejus facere;* Dresd. 4. Pal. 3. 5. F, P, *v, quod equidem facere;* Torg. *quod equidem ejus facere;* Dresd. 5. Peck. ed. pr. Ascens. 1. *quod quidem facere.* Pro *poteris,* quod e Guelf. 2. recepit Ernesti, et servant Torg. Græv. 1. et Crat. in marg. *potueris* præbent F, P, quinque Dresd. Pall. 1. 2. 3. 4. 5. Mentel. Peck. Græv. 2. Grut. et Amstel.—6 F *poteris.*—7 Al. ap. Græv. *expeteret.* F *fieri ad id: v, aut res*

NOTÆ

[m] *Ex senatuscons.*] Statuerat senatus, ut duas provincias consulares, Syriam et Ciliciam, Bibulus et Cicero sorte deligerent. Ciceroni Cilicia obtigit.

[n] *Decursus*] Facilius annuum administrationis meæ tempus decurram.

[o] *Ego te*] Ego te valde rogo, ut efficias id omne quod intelligas mea interesse.

[p] *Aut res*] Quandoquidem proconsul debet operam dare, tum honoris sui, tum reipublicæ causa, ut provinciam successori suo quam maxime explicatam tradat.

persuadeas, si rationibus meis provisum esse intellexero,[3] magnam te ex eo, et perpetuam voluptatem esse capturum. Vale.

(3.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

ARGUMENTUM.—Significat se Appii legatum Brundisii invenisse, suum expectare, cum quo proxime navigaturus sit. Rogat interea, cum Sulpicius consul, contra senatus voluntatem, impediisset, ne supplementa scriberentur; ut Appius sibi commodet, nec milites, quos habeat, dimittat.

A. D. XI. Kalendas[1] Junias Brundisium[q] cum venissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi præsto fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non modo mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, præsidio firmiori opus esse[r] ad istam provinciam. Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id cum Sulpicius, consul,[2] passurum se negaret,[s] multa nos[t] quidem questi sumus: sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod a

ipsa verba. Mox, *per se ipsa* al. ap. Græv.—8 Ita Pall. 2. 3. Grut. Stewech. Gebhard. Græv. *provisum a te esse intell.* Mentel. Græv. 1. 2. Amstel. *p. esse a te intell.* ψ.

EPIST. III. 1 Ita Mentel. Græv. 1. 2. Amstel. *A. D. XVI Kal.* ψ, et al. ap. Græv. *A. d. XVII Kal.* Pal. 3. *Ad XI Kal.* P. *XI Kal.* omissis *A. D.* et *Junias*, cod. *v*. Mox, pro *Q. Fabius*, quod servant Pall. 2. 4. 5. Torg. Dresd. 2. P, *v*, ψ, et Mentel. *Q. Fabienus* exhibent Dresd. 1. 3. 4. 5. Lips. Pall. 1. 3. Grut. Vat. omnes Gulielm. Græv. 1. 2. Amstel. ed. pr. et Victor. Dein, *mandatis* deest in Stewech. et Lips. *eaque me tuo mandatu* Lamb. et statim *modo* omittunt Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. Pall. Stewech. ψ, Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. Venett. Mediol. Ascens. 1. 2. Bengel. Benedict. Denique, *venerat . . . opus esset* ψ.—2 *Serv. Sulpicius cons.* al. ap. Græv.

NOTÆ

[q] *Brundisium*] Urbem Salentinorum maritimam, contra Tarentum; unde rectus est in Græciam trajectus. *Brindisi*, Gallis *Brindes*, portum habet tutum, ab Ætolis, Diomedis sociis, conditum. Lucanus lib. II. de Pompeio loquens, 'profugusque per Appula rura Brundisii tutas conscendit Magnus in arces.' Nunc civitas archiep. regni Neapolitani, in provincia Hidruntina, et in ora maris Adriatici.

[r] *Opus esse*] Ut Cilicia tuta esset ab incursionibus Parthorum.

[s] *Negaret*] Ne militibus Italia nudaretur.

[t] *Multa nos*] Ego et Bibulus.

te petii literis iis, quas Romæ tabellariis tuis dedi, velim tibi curæ sit,[u] ut, quæ successori conjunctissimo[v] et amicissimo[3] commodare potest is, qui provinciam tradit, ea pro nostra consociatissima voluntate, cura ac diligentia tua complectare: ut omnes intelligant, nec me benivolentiori cuiquam succedere, [p. 32.] nec te amiciori[4] potuisse provinciam tradere. Ex iis literis,[5] quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos: sed mihi Fabius idem[6] demonstravit, id te cogitasse facere; sed, cum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime[7] imminueris: qua de re senatusconsulta, quæ facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem[w] pro eo, quanti te facio, quicquid feceris, approbabo: sed te quoque confido ea facturum,[8] quæ mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomtinum,[9] legatum meum, Brundisii expectabam; eumque ante Kalendas Jun. Brundisium venturum arbitrabar.[10] Qui cum venerit, quæ primum navigandi nobis facultas data erit, utemur.[11] Vale.

Mox, *ut ea mature v.*—3 Pal. 2. *et amantissimo.* Mox, *ut ea pro, &c.* Dresd. quinque, Torg. Lips. ψ, Ascens. 1. Bengel. Victor. Benedict: *constantissima voluntate* Dresd. 5. Mentel. Amstel. Græv. 2. *consociatissima vol.* Medic. Pall. 1. 2. 4. 5. Vatic. Græv. 1. Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. et Lips. *erga te* addunt edd. vett.—4 Grævii codd. *amicitiori.*—5 Hic nova Epist. incipit in vet. Ursin. et Græv. 1.—6 Dresd. 1. 2. Torg. Græv. 1. Scels. Benedict. *mihi Fabius eidem;* al. *Fabianus,* ut supra. Ernestium offendit particulæ *sed* repetitio. Benedict conj. *ut mihi Fabius, &c.*—7 Nonnulli codd. ap. Græv. *quam minimum.* Mox, *senatusconsulto* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Lips. quatuor Pall. Grut. Stewech. Amstel. Mentel. Græv. 2.—8 Grævii codd. *confido facturum;* al. *confido ea esse facturum.*—9 Al. *Pontinum;* duo Regg. et Lallem. *Pomptinum.* Vid. II. 15.—10 'Emendatio Ernesti, *arbitrabar,* nullius codicis lectione nititur, neque est necessaria.' *Benedict.*—11 Ita quinque Dresd. *ea utemur* Torg. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Græv. 1. Mentel. Victor. Bengel.

NOTÆ

[u] *Velim tibi curæ sit*] Da operam, obsecro, ut hanc mihi benevolentiam præstes, quam præstare potest is, qui provinciam tradit successori amicissimo; id est, ut explicatam, optimoque præsidio firmatam relinquas.

[v] *Conjunctissimo*] Propter auguratum quem una exercebant.

[w] *Equidem*] Quoniam plurimi te facio, quicquid feceris, non possum non approbare.

(4.*) M. T. C. APPIO PULCHRO[1] S. D.

ARGUMENTUM.—Expectari a se scribit L. Clodium cum mandatis. Suum studium pollicetur, cujus causas exponit.

PRIDIE nonas Jun.[2] cum essem Brundisii, literas tuas accepi; quibus erat scriptum, te L. Clodio[a] mandasse, quæ illum mecum loqui velles. Eum [3] sane expectabam, ut ea, quæ a te afferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te, et officium, tametsi multis jam rebus spero tibi esse cognitum; tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potero,[4] tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius[5] Virgilianus, et C. Flaccus, Lucii filius, et diligentissime M. Octavius, Cnæi filius, demonstravit, me a te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis jam antea judicaram, maximeque illo libro augurali,[b] quem ad me amantissime scriptum, suavissimum misisti. Mea in te omnia summa[6] necessitudinis officia constabunt.[a] Nam cum te ipsum,[7] ex quo tempore tu me diligere cœpisti, quotidie pluris feci; tum accesserunt[c] etiam conjunctiones necessario-

[a] *Non obscura erunt.*

EPIST. IV. * Hanc Epistolam cum antecedenti arcte connectunt Torg. Dresd. 4. Græv. 1. Mentel. Stewech. Pal. 3. Grut. unus Gulielm. aliique.—1 PULCHRO IMPERATORI ψ.—2 *Junii* edd. vett. *Junias* cod. Gulielm. Mox, *in quibus erat scriptum* al. ap. Græv. *te Clodio et Lentulo* al. ap. Græv. *te Lentulo et Clodio* al. ibid. *te Clodio Lentio* al. *te Lentulo Clodio* Græv. 1. Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. *te Lentulo v.*—3 *Eas* unus Oxon.—4 Ita Dresd. 4. 5. Guelf. 1. 2. Rom. 1469. 1471. 1477. Ald. Victor. Ascens. *potuero* Torg. Lips. Dresd. 1. 2. 3. Græv.—5 *Mihi Q. Fabius* P. *Mihi* deest in *v. Mihi quod Fabius* Dresd. 3. 4. Torg. *Consul Flaccus* quinque Dresd. et Torg. Mox *Cneus felix* ψ, et tres Pall. *Cn. felix* Dresd. 1. 2. 4. Torg. *C. filius* Mentel. Amstel. Græv. 1. 2. *Cnei Fabius v.* Deinde, *plurimum fieri . . . illo libro auguriali* ψ; *ad me humanissime v.*—6 Ita plurimi codd. et edd. *summa* deest in *v*, et Torg. *summæ* habet Lips. in marg. et al. ap. Græv.—7 *Nam cum te ipse* Peck. *v*, ψ, et Dresd. 5. *Nam cum tu ipsum* Pal. 3. *Nam cum te ipsum* Dresd. 1. 2. 4. Torg. Lips. edd. vett. Ascens. 1. 2. Mox, *accesserunt con-*

NOTÆ

[a] *L. Clodio*] Præfecto fabrum. Quale esset illud munus, docet Epistola 7.

[b] *Illo libro augurali*] Quem de institutis et disciplina augurum scripserat Appius, Tullioque dedicaverat.

[c] *Tum accesserunt*] His accedit amicitia quæ mihi summa est cum necessariis et affinibus tuis.

rum tuorum. Duo enim [8] duarum ætatum [d] plurimi facio, Cn. Pompeium,[e] filiæ tuæ socerum, et M. Brutum,[f] generum tuum: collegiique conjunctio,[g] præsertim tam honorifice a te approbata,[h] non mediocre vinculum [i] mihi quidem attulisse videtur [9] ad voluntates nostras copulandas. Sed et si Clodium [10] convenero, ex illius sermone ad te scribam plura: et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis, tibi manendi [11] causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi (ne mentiar) gratum est. Vale.

(5.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

ARGUMENTUM.—Appio gratias agit, danti operam, ut expeditam provinciam traderet: deinde itineris rationem exponit, ut Appius de congressu statuat.

TRALLES [k] veni [1] a. d. VI Kalend. Sextiles: ibi mihi præsto fuit L. Lucilius cum literis mandatisque tuis; quo quidem homine neminem [2] potuisti, nec mihi amiciorem,

junctiones quinque vett. codd. ap. Græv.—8 *Duos enim* edd. vett. *Duo enim* Dresd. 1. Medic. Pal. 1. Græv. 1. Mox, ψ, Dresd. 1. 2. Pal. 1. *filia tua*. Deinde, *et meum Brutum* Dresd. 1. 2. 3. Torg. quinque Pall.—9 Ita Mentel. ψ, Guelf. 1. 2. Dresd. 3. edd. vett. et Græv. *videatur* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Amstel. Græv. 1. 2, et Torg. cum plurimis codd.—10 *Sed si Clodium* edd. vett. *Sed et si C. Lentulum* P. Mox, *ipse* deest in eodem codice. Tum, *ut te* edd. vett.—11 Edd. vett. *manendi tibi*. ψ, *causam meam*. Deinde, *est gratum* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Lips. Bengel. Victor. *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, *v*, et Bengel.

EPIST. V. 1 *Trallis veni* Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. Stewech. Peck. Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Torg. P, *v*, ψ, Ascens. 1. *Tralleis veni* edd. vett. Actutum, *ad XIII Kal.* Dresd. 5. Ascens. 1. et aliæ edd. vett. *ad XVI Kal* Dresd. 3.—2 Ita Guelf. 1. duo Regg. Dresd. 5. Rom. Venett. Ascens. 1 Lallem. *hominem neminem* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. quatuor Pall. Grut. Stewech. Amstel. Græv. 1. Mentel. *quo quidem homine potuisti*, &c. Torg. *nec*

NOTÆ

[d] *Duarum ætatum*] Senescente Pompeio, Bruto juvene.

[e] *Cneium Pompeium*] Cujus ex filiis alter Appii filiæ nupsit.

[f] *M. Brutum*] Alteram hic Appii filiam uxorem duxerat; qua deinde dimissa, Porciæ Catonis Uticensis filiæ nupsit.

[g] *Collegii conjunctio*] Quia uterque augur fuit.

[h] *A te approbata*] Cum ad me librum auguralem scripsisti.

[i] *Non mediocre vinculum*] Quia neminem licebat inter augures cooptare, qui vel uni e collegio infensus esset.

[k] *Tralles*] Urbem Asiæ Minoris, inter Caystrum et Meandrum fluvios: hanc Ptolemæus Cariæ, Strabo Ioniæ, Stephanus Lydiæ attribuit.

nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quæ scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas literas legi libenter, et audivi Lucilium[3] diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis, (scribis enim, quæ de nostris[4] officiis[l] ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) et re vera, confirmata amicitia, et perspecta fide, commemoratio officiorum supervacua est;[5] [*p.* 33.] eam partem orationis prætermittam: tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim et didici ex tuis literis,[6] te omnibus[m] in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque et præparares quodammodo omnia, quo mea ratio facilior et solutior esse posset. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse dicam,[7] sequitur illud, ut te existimare velim, mihi magnæ curæ fore, atque esse jam, primum, ut ipse tu, tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum,[8] ii mihi nolle magis, nos hoc animo esse, quam non intelligere videntur.[b] Sed profecto intelligent; neque enim obscuris personis, nec parvis in causis res agetur. Sed hæc fieri[9] melius, quam dici, aut

[b] *Ii quibus nondum perspecta satis est amicitia nostra, videntur potius nolle nos ambo amico esse animo, quam id ignorare.*

mihi amicitiorem Grut.—3 *Lucium v,* et duo ap. Græv.—4 Dresd. 1. 2. 3. 4. ψ, Torg. Græv. 1. Amstel. Mentel. et quatuor Pall. *quæ nostris,* omissa præpositione *de.* Porro Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Torg. et Ascens. 1. *scripseram;* Scels. *etsi tibi jucunda fuerunt;* al. ap. Græv. *etsi ea j. fuerint.* Tum, Dresd. 1. 2. 3. Lips. Torg. quatuor Pall. Mentel. ψ, *repetita sunt.*—5 Ita Pal. 4. Græv. 2. *supervacanea est* quinque Dresd. Torg. Lips. et edd. vett. Mox, *tibi* delevit Gebhardus, cum tribus Pall. id tamen exhibent Guelf. 1. 2. quinque Dresd. Torg. Lips. Rom. Venett. Mediol.—6 Scels. *ex tuis literis, et per alios;* unde Græv. conj. *et ex tuis literis, et per alios.* Mox, *ut mihi consuleres statueresque et parares* Græv. 1. *reparares* conj. Lamb. *consuleresque, statueresque, et præparares* Gulielm. Deinde, *solutior esse videretur* Dresd. 2. Pal. 1.—7 Ita codd. *esse ducam* edd. vett. Mox, *deinde etiam ut reliqui* al. ap. Græv.—8 Dresd. 1. 2. 3. Torg. *perscriptum;* al. ap. Græv. *perspicuum.* Mox, *hoc ani-*

NOTÆ

[l] *De nostris officiis*] Quibus inter nos mutuo certavimus.

[m] *Te omnibus*] Te in omnibus rebus dedisse operam, ut paratam mihi, et expeditam provinciam traderes, quo facilius illam et commodius regerem.

scribi volo. Quod itinerum meorum[10] ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia; ea res sic se habet. Brundisii[11] cum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciæ primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer: tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, et per fore[12] accommodatum tibi, si ad illam[n] maritimam partem provinciæ navibus accessissem. Dixi me esse facturum: itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius[13] noster Corcyræ[o] dixisset, minime id esse faciendum: te Laodiceæ[p] fore ad meum adventum. Erat id mihi[14] multo brevius, multoque commodius, cum præsertim te ita malle arbitrarer. Tua ratio postea est[15] commutata. Nunc, quid fieri possit, tu facillime statues: ego tibi meum consilium exponam. Prope Kal. Sextil.[16] puto me Laodiceæ[p] fore: ibi perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter

mo nos esse edd. vett.—9 *Sed hoc fieri* edd. vett.—10 Dresd. 1. *itinerum vicorumque ratio;* Dresd. 2. *itinerum meorumque ratio.* Mox, *ea res se sic habet* Græv. 1. *ea res sic habet* edd. vett.—11 Ita Dresd. 1. *Brundusii* Dresd. 2. 3. 4. 5. Lips. Torg.—12 Ita Dresd. 3. 4. 5. *decedere, perfore* Dresd. 1. 5. Torg. Lips. al. ap. Græv. Hæc omnia, *primum esse venturum . . . partem provinciæ,* desunt in Dresd. 2. et Pal. 1. Pro *ad illam,* Lallem. conj. *ad Sidam;* et sic jam editum in Delph.—13 Dresd. 1. 3. 4. 5. Lips. Torg. Grut. 3. omnes Gulielmii, Amstel. Græv. 1. 2. *Lucilius Clodius;* Mentel. et Dresd. 2. *Lucius Clodius.* Mox, *id me esse v.*—14 *Esse ad mihi* in eodem codice. Idem mox, *præsertim te te malle.*—15 *Tua ratio est postea* Peck. Pal. 4.—16 Ita Pall. tres, Grut. Peck. Græv. 1. Mentel. Dresd. 1. 3. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. *Pridie Kal. Sext.* Dresd. 4. cum multis edd. *Propter Kal. Sext.* Dresd. 2. et Pal. 1. ψ, Bengel. Mox, *Laudiceæ* P. ‘Illud *ibi* ante *perpaucos* ab Ernestio ex conjectura Grævii receptum, nullus librorum a me collatorum agnovit, neque necessarium esse videtur.’ *Benedict.* *ubi* Pall. tres, Grut. Peck. Amstel.

NOTÆ

[n] *Ad illam* [*Sidam*] Urbem Pamphyliæ ad mare sitam, non procul a Cilicia: ampla quondam erat metropolis, hodie pæne extincta.

[o] *Corcyræ*] Insula est Ionio in mari; oppidum habet permunitum ejusdem nominis, nunc *Corfou,* cum duplici arce in colle, armamentario, et portu capacissimo; subest ditioni Venetorum.

[p] *Laodiceæ*] Ex multis urbibus quæ sic appellatæ sunt, duæ principem locum obtinent; altera in Syria sita est, quæ nomen accepit a Laodice matre Seleuci Nicanoris; altera in Phrygia, et Lyco flumini imposita, de qua hic agitur.

Idus Sextil. putem me ad Iconium[q] fore. Sed si quid nunc me fallit[17] in scribendo, (procul enim aberam ab re ipsa, et a locis) simul ac progredi cœpero, quam celerrime potero, et quam creberrimis literis faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quicquam,[18] nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrum magni interest, ut te videam ante quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia[19] constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus[20] per literas, quam desperaro coram me tecum agere posse. Quod te a Scævola[r] petiisse[21] dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum, provinciæ præesset; eum ego Ephesi vidi: fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum: nec ex eo quicquam audivi, quod sibi a te mandatum[22] diceret. Sane vellem[23] potuisset obsequi voluntati tuæ: non enim arbitror noluisse. Vale.

Mentel. Grut. 1. *et tibi perpaucos* Græv. 2.—17 Codd. plurimi, *me nunc fallit;* Pal. 3. Grut. Græv. 2. *non me fallit.* Mox, *absum a re ipsa et locis* Græv. 2. et vulgg. ante Grut. Tum pro *quam celerrime,* Dresd. 1. 2. 3. Lips. Pal. 1. ed. pr. et Victor. habent *quam celerrimis;* Dresd. 5. Pal. 4. Ascens. 1. *quam celerius.* Dresd. 3. legit *et quam creberrimis potero literis.* —18 Lips. *imponere quicquam non audeo.* Mox, *Sed quod commodo tuo* Dresd. 2. 4. Torg. Bengel. Victor. *Sed quod commodo tibi* Dresd. 5. Deinde, *magni inte quam decedas* codd. Victorii, Dresd. 1. 2. Pal. 1. Amstel. Græv. 1. *magni inter quam decedas* alter Pal. *magni interest quam decedas* Pall. 3. 4. *magni interest, quando decedas* Pal. 4. Torg. Dresd. 3. *magni interest, ut te videam, antequam decedas* margo cod. Corr. Mentel. Græv. 2. Dresd. 4. *magni interest, prius conveniamus, quam decedas* duo codd. Regg. et Lallem.—19 Quædam edd. omittunt *officia;* al. omittunt *omnia.* Nostram lect. servant omnes codd.—20 Pal. 2. *ante dicturus.* Mox, pro *quam desperaro,* quod exhibent Amstel. Mentel. omnes Dresd. Lips. Torg. *quid speraro* legit Pal. 3. *quam desperabo* Pal. 2. *quam desperarem* Stewech. *quam desperarim* conj. Gulielm. *quam desperatam* Græv. 1. *quam desperato* Græv. 2.—21 Peck. Amstel. Græv. 1. 2. *petisse.*—22 Vet. cod. ap. Græv. *mandatum a te.*—23 Dresd. 1. 2. 3. 5. Mentel. et Ascens. *Sane autem*

NOTÆ

[q] *Iconium*] Urbem Asiæ Minoris in Lycaonia: etiam nunc ampla est, et probe munita, Caramaniæ late sumtæ caput; et ubi manet totius regionis præfectus: nunc *Cogni,* sub dominio Turcarum. Hic Ciceronem exercitus expectabat.

[r] *A Scævola*] Fuit Muciæ gentis cognomen. Hunc Appii vel quæstorem in Cilicia fuisse, vel legatum, credibile est.

(6.) M. T. C. APPIO PULCHRO [1] S. D.

ARGUMENTUM.—Ostendit congressum, a se expetitum, ab Appio vitatum: se tamen ei fore amicissimum: qui ut locum constituat, ubi convenire possint, sui itineris certiorem facit.

CUM meum factum[a] cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda, quam tibi;[a] tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brundisii quæsivi ex Phania,[b] (cujus mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse, et nosse locum, quem apud te is teneret) quam in partem provinciæ[2] maxime putaret te velle, ut in succedendo primum venirem. Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam[3] navigassem; [p. 34.] etsi minus dignitatis habebat ille adventus, et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi facturum.[4] Idem ego cum L. Clodium[5] Corcyræ convenissem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer; dixi ei, me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille mihi cum gratias[6] egisset, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima provincia[c] velle esse, ut quam primum

[a] *Quanquam existimo me non magis esse sedulum in nostra amicitia tuenda, quam tu sis.*

vellem; Dresd. 4. *Sed autem aut vellem;* Lips. *An sane autem vellem;* Torg. *Ac sane vellem.* Actutum, pro *potuisset obsequi,* quod habent Græv. 1. et Medic. *potuisse iobsequi* legit Torg. *potuisse obsequi* al. ap. Græv. *potuisses* al. ibid. Ultimum *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. Bengel.

EPIST. VI. 1 Ita Dresd. 1. 2. IMPERATORI addunt Dresd. 5. Peck. Pal. 3. Mentel.—2 Lips. *provinciæ meæ.*—3 *Cyclam* Pal. 3. *Siclam* Græv. 2. *Siciliam* Græv. 1. Mox, *etsi minime dignitatis habebam* Peck. et Stew. *mihi minime erat aptus* Torg. Dresd. 5. Ascens. 1.—4 Dresd. 2. 4. Bengel. al. edd. vett. *dixi esse facturum;* Torg. *dixisse facturum.* Reliqui codd. magno numero omittunt *esse*—5 *Idem ego cum Lentulum Clodium* Peck. Amstel. Græv. 1. 2. *Idem cum ego L. Clodium* Mentel. Statim, *ita conjunctum tibi* Pal. 3.—6 *Tunc mihi ille cum gratias*

NOTÆ

[a] *Cum meum factum*] Congressum Appii optabat Tullius; id vero declinare velle Appius videbatur.

[b] *Ex Phania*] Vide Epistolam quintam.

[c] *Te in prima provincia*] Cujus pri-

decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis literis,[7] quas ego Romæ acceperam; ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. Respondi Clodio, me ita esse facturum,[8] ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniæ.[d] Itaque et[9] consilium mutavi, et ad te statim mea manu scriptas literas misi; quas quidem, ex tuis literis intellexi, satis mature ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto valde delector: nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modo ibi[10] non fuisti,[e] ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti,[f] quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Cornelia[g] constituti essent: ut tuum factum illis,[11] qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis (ut levissime dicam) et fugientis congressum;[b] meum vero, conjunctissimi et amicissimi esse videatur. Ac mihi tamen ante, quam in provinciam venirem,[12] redditæ sunt a te literæ; quibus etsi te Tarsum

[b] *Adeo ut illi, qui ignorant quo animo inter nos simus, putent tuam agendi rationem esse hominis alieni, et fugientis congressum.*

edd. vett. Paulo post, *nisi successor essem . . . te ante quam* Stewech.—7 Idem codex *cum his literis.*—8 Peck. *ita esse me facturum.*—9 Ita Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. *Ita et* unus Pal. Stewech. Gebhard. Mox, *satis mature esse perlatas* Pal. 4.—10 *Non modo tu ibi* codex Grævii. Mox, *prosequi quidem possem* duo codd. ejusdem; *possim* al. Dein, *qui tibi ad succedendum* Dresd. 5. Pal. 3. Peck. ed. pr. Ascens. *qui tibi ad cedendum* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Stewech. Amstel. Pal. 3. Mentel. Græv. 1. et Benedict. *qui tibi ad accedendum* Torg.—11 Nonnulli omittunt *illis.* Mox '*simus* recte tuentur Dresd. 1. 2. Torg. cum aliis. Male Dresd. 3. 4. et Ascens. 1. legunt *sumus.* Sed quinque Dresd. cum aliis quatuor codd. legunt *ignorent,* quo etiam spectat Torg. *ignorarent.*' Benedict.—12 Dresd. 1. 2. et Lips. *in provinciam veni.* Mox, *affere-*

NOTÆ

ma urbs erat Laodicea, de qua in proxime sup. Epist. Solebat autem decessor successorem suum in prima provincia præstolari.

[d] *Quod promiseram Phaniæ*] Scilicet ad Sidam me navigaturum.

[e] *Ibi non fuisti*] Laodiceæ, in prima provincia.

[f] *Eo discessisti*] In Ciliciam, quæ ultima provincia est.

[g] *Lege Cornelia*] Qua cautum erat, ne provinciarum rectores, ultra dies triginta post successoris adventum, in provincia morarentur.

proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas; cum interea, credo equidem, malivoli homines, (late enim patet hoc vitium, et est in multis [13]) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meæ constantiæ, conabantur alienare a te voluntatem meam: qui te forum Tarsi agere,[c] statuere multa, decernere, judicare, dicerent, cum posses jam suspicari, tibi esse successum: quæ ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi [14] putarent. Horum ego sermone non movebar: quin etiam (credas mihi velim) si quid tu ageres, levari me putabam molestia: et ex annua provincia, quæ mihi longa videtur,[15] prope jam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi [h] unius mensis labor detractus [i] esset. Illud (vere dicam) me movet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes,[k] quæ sint plenissimæ; [16] nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero, quod, te ubi visurus sim,[17] nescio: eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum expectabam: cum interea ne literas quidem ullas accepi, quæ me docerent, quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem, mihique inprimis probatum, Antonium,[18] præfec-

[c] *Te jus Tarsi dicere.*

bas mei conveniendi unus ap. Græv.—13 Ita Grævius et Ernesti ex edd. antiq. *et est enim in multis* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. 'Forte melius *et,* cum Dresd. 2. Pal. 1. et Amstel. omittitur.' *Benedict.* Paulo post, unus ap. Græv. *a te alienare.*—14 Lips. Dresd. 2. Torg. Græv. 1. Amstel. Mentel. *tibi succedi.* Dresd. 1. omittit *sibi;* Dresd. 4. 5. et Ascens. 1. habent *succedere.*—15 Ita codd. Victorii, Vat. Amstel. *quæ mihi longa videretur* al. ap. Græv. *quæ mihi louga videbitur* Pal. 2. *quæ mihi jam longa videtur* Mentel. Mox, *undecim mensum* vet. cod. ap. Græv.—16 Pal. 5. *quæ sint jam plenissimæ.*—17 Edd. vett. *quod te visurus ubi sim.* Statim, *literas q. unas* al. ap. Græv.—18 Dresd. 1. 2. 4. Torg. Lips. *probatum dedit Antonium;* unde Benedict conj. *probatum, Titum Antonium.* Mox, pro *si tibi videretur,* quod tuetur Dresd. 3.

NOTÆ

[h] *Absenti mihi*] Ab urbe Tarsensi, ubi forum agebas: in provinciam enim Cicero jam venerat.

[i] *Detractus*] Jurisdictione quam Tarsi Appius exercebat.

[k] *Tres cohortes*] Romana cohors tribus manipulis, manipulus autem duabus constasse centuriis dicitur: in hanc rem plura si quæris, consule Cantelium nostrum, Valerii Maximi doctissimum interpretem.

tum evocatorum,[l] misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes; ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem.[m] In quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, et amicitia nostra, et literæ tuæ fecerant: quod ne nunc quidem despero.[19] Sed plane, quando, aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. [*p.* 35.] Ego, ut me tibi [20] amicissimum esse et æqui et iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo iniquis secus existimandi videris nonnihil loci dedisse: id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et, ut habere rationem[21] possis, quo loco me, salva lege[n] Cornelia, convenias, ego in provinciam veni pridie Kal. Sext. Iter in Ciliciam facio per Cappadociam:[o] castra movi ab Iconio pridie Kalendas Sept. Nunc tu, et ex diebus et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit, et quo die. Vale.[22]

et plurimi codd. Grævii, *si tibi videtur* exhibent Dresd. 1. 2. 4. Torg. probante Benedict.—19 Ita quinque Pall. Grut. Amstel. Mentel. Græv. 1. et Victor. *quod næ ego nunc quidem despero* Dresd. 5. Peck. ed. pr. et Ascens. 1.—20 *Ego ut me quidem tibi* Peck. Græv. 2. Dresd. 5.—21 *Et ut habere orationem* Mentel. *ut tu habere rationem* edd. vett. Mox, *in provincia veni* Græv. 1. *Kal. Sextileis* Amstel.—22 *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel.

NOTÆ

[l] *Evocatorum*] Hi erant emeriti milites, qui, si postularet necessitas, modo literis, modo precibus, interdum etiam nuntiis, ab imperatore ad militiam evocabantur. Hos in provincia Cicero contraxerat.

[m] *Gerere possem*] Bellum significat, quod ipsi contra Amanienses perpetuum fuit.

[n] *Salva lege*] Vide superiora.

[o] *Per Cappadociam*] Asiæ Minoris regio est ampla, in qua olim multæ urbes et celebres. Hanc ab Occidente Galatia et Lycaonia terminant; a Meridie Cilicia, ab Ortu Euphrates, a Septemtrione Euxinus Pontus: alia via poterat, eaque breviori in Ciliciam venire; per Cappadociam autem transiit, ut finitimos reges Parthis, non aperte inimicos, in officio contineret.

(7.) M. T. C.[1] [a] S. D. APPIO [b] PULCHRO.

ARGUMENTUM.—Querelam Appii refellit, contraque ipse queritur: et virtutem extollens contra nobilium arrogantiam, se amicissimum fore confirmat.

PLURIBUS verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Hæc scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceæ[2] me convenissent, et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis, præterquam ad te et ad Brutum, dedi literas. Legati Appiani[3] [c] mihi volumen [d] a te, plenum querelæ iniquissimæ, reddiderunt, quod eorum ædificationem [e] literis meis impedissem. Eadem autem epistola petebas,[f] ut eos quam primum, ne in hyemem inciderent, ad facultatem ædificandi liberarem: et simul peracute [g] querebare,[4] quod

EPIST. VII. 1 M. T. C. IMP[a]. Græv. post Manutium.—2 *Laudiceæ* ψ.—3 Codd. habent vel *Apameani*, vel *Apamæani*. Mox, unus Oxon. *plenum q. i. tradiderunt;* Torg. *plenum q. i. tradiderunt aut reddiderunt*. Tum, Torg. *eadem autem epistola petebas.*—4 Ita Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. *peracute factum quer.* unus Pal. *peracurate querebare* Dresd. 5. Pall. 2. 3. 4. Grut. Stewech. Peck. Amstel. Græv. 2. ed. pr. *peracusate querebare* Torg. *peraccurate quer.* P. Paulo post, *enim* deest in ψ. Mox, *possem* deest in plurimis codd. *cognoscere non nisi* ha-

NOTÆ

[a] [*Imp.*] Sic inscribenda est hæc Epistola, quia data est Laodiceæ, quo se receperat Cicero, devictis Amaniensibus, et Pindenisso capto, atque adeo imperatoris titulo insignitus.

[b] *Appio*] Qui Romæ tum versabatur; unde literas querelarum plenas ad Tullium miserat.

[c] *Legati Appiani* [*Apameani*] Apameæ plures extitere. Apamea Syriæ, clara olim, ad fluvium Orontem, a Seleuco rege condita, ac de sororis nomine appellata. Apamea Bithyniæ ad Propontidem prope Cianum sinum, prius Myrtea, sicut et hodie a Turcis nominatur. Apamea Phrygiæ Majoris, quæ ad Cibotos, et Celænæ, nunc *Apamiz*, ad Mursyam fluvium posita, et a Seleuco quoque rege exstructa; olim sub metropoli Antiochena Pisidiæ, post et ipsa metropolis effecta, nunc paucis incolis habitata jacet. De hac nunc sermo est.

[d] *Volumen*] Literas *volumen* appellat, quod earum longitudo voluminis figuram exhibet.

[e] *Ædificationem*] Templum in honorem Appii, ut Manutius explicat, exstruere volebant.

[f] *Petebas*] Petebas ut eis quamprimum facultatem ædificandi concederem, ne hyeme post adveniente, prohiberentur.

[g] *Peracute*] Quia tibi venit in mentem ea queri, de quibus nemo alter cogitasset.

eos tributa[h] exigere vetarem prius, quam ego, re cognita, permisissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hyemem me ex Cilicia recepissem.[i] Ad omnia accipe, et cognosce æquitatem[k] expostulationis tuæ. Primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent, a se intolerabilia tributa exigi;[l] quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent ante, quam ego rem causamque cognossem?[5] Non poteram, credo, ante hyemem: sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me[m] venire debuerint.[6] Tam longe? inquis. Quid? cum dabas iis literas,[7] per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hyemem ædificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule: quas enim literas afferebant, ut opus æstate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito, et multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint; et me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. A Pausania, Lentuli liberto, accenso[n] meo,[8] audivi, cum diceret, te secum esse questum, quod tibi ob-

bent Dresd. 1. 2. 5. *cognoscerem non nisi* Dresd. 3. 4. Torg. *v*. Unde Benedict conj. *cum ego non cognoscerem, nisi cum, &c.* Pro verbis *ex Cilicia*, Torg. Dresd. 3. 4. habent *ex alia re*.—5 Ita cum aliis codd. Dresd. 1. 2. *cognoscerem* Torg. Lips. Dresd. 3. 4. P, *v*, Ascens. 1. *cognoscem*, i. e. *cognoscerem*, Dresd. 3.—6 Dresd. 3. *venire debuerunt;* vet. cod. ap. Græv. *non ad me illi venire debuerint*.—7 Al. ap. Græv. *has literas*. Verba *per quas* desunt in Torg. —8 Hæc lectio debetur Victorio. Sed ipse Victor in codd. suis invenit *accesso meo;* id quod etiam exhibent Dresd. 2. 3. 4. Torg. Pal. 1. 3. *accessonito* Dresd. 1. et Amstel. *accensorato* Lips. *accessu meo* Græv. 1. Dresd. 3. a m. sec. Ascens. 1. Bengel. *ac Cosso meo* Scels. *Cesonio* Mentel. *et a Cæsonio* nonnulli codd. ap. Græv. Mox, *secum te esse questum* duo codd. Grævii.—

NOTÆ

h *Tributa*] Necessaria ad exstructionem hujus templi.

i *Me ex C. recepissem*] In Asiam, eosque convenissem ad causam hanc cognoscendam.

k *Æquitatem*] Ironice dictum.

l *Exigi*] Ut templum illud erigeretur.

m *Ad me*] In Ciliciam, ut rem hanc examinarem.

n *Accenso*] Sic legendum, non *Cæsonio*, ut quidam habent codices: Romanis autem in more fuit, accensi munus libertis deferre.

viam non prodissem. Scilicet contemsi te: nec potest fieri me[9] quicquam superbius. Cum puer tuus ad me secunda fere vigilia[10] [o] venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, incertumque, utra via, cum essent duæ; altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam,[11] præfectum fabrum[p] meum, tibi obviam misi: mandavi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent, ut tibi obviam prodire possem. Currens Lepta venit, mihique nuntiavit, te jam castra prætergressum esse: confestim Iconium veni: cetera jam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem? primum, Appio Claudio?[12] [q] deinde, imperatori?[r] deinde, more majorum?[s] deinde, quod caput est, amico? præsertim cum in isto genere multo etiam ambitiosius[a] [t] facere soleam, quam honos meus et dignitas postulat. Sed hæc hactenus. Illud idem Pausanias dicebat, te dixisse: Quidni?[13] [*p.* 36.] Appius Lentulo,[u] Lentulus Appio processit obviam: Cicero Appio noluit? Quæso, etiamne tu has ineptias,[v] homo (mea sententia[14])

[a] *Studiosius.*

9 Pronomen *me* deest in Pal. 3.—10 Pal. 2. *vigilia noctis.*—11 Dresd. quinque, Torg. omnes Pall. Amstel. Græv. 1. 2. Mentel. et Ascens. 1. *alteraque Leptam.* Mox, *mandavique* tres codd. ap. Græv.—12 *C. Appio Claudio* Peck. Mox, *præsertim* deest in Torg. Lips. Dresd. 1. 2. 3. 4. P, *v*, *ψ*, Victor. Bengel. *cum* deest etiam in Dresd. 3. 4. Torg. P, *v*, *ψ*, pro quo Peck. habet *quom.* Pro *soleam* Dresd. 4. legit *solebam.*—13 *Quid* edd. vett.—14 Quatuor Pall.

NOTÆ

[o] *Secunda vigilia*] Veteres noctem in quatuor partes æquales dividebant, easque pro anni tempore longiores, aut breviores, quibus singulis, quia singulæ militum custodiæ vigilabant, vigiliæ nomen est inditum.

[p] *Præfectum fabrum*] Hanc lectionem probat Cicero in libro de Oratore: 'Jam ut censoriæ tabulæ loquuntur, fabrum et procum audeo dicere, non fabrorum aut procorum.' Præfectus autem fabrum dicebatur, eorum judex, quos exercitus habebat tignarios, carpentarios, &c. munus hoc quæstuosissimum fuisse docet Vegetius.

[q] *Appio Claudio*] Erat is ex patricia gente, majorum nobilitate clarus, honoribus ipse defunctus amplissimis, opibus præterea, affinibus, amicisque præpollens.

[r] *Imperatori*] Ob rem in provincia bene gestam adversus hostes, imperator a militibus appellatus erat.

[s] *More majorum*] Id moris erat, ut provinciæ qui succederet, decessori iret obviam.

[t] *Ambitiosius*] Submissius, ut nonnulli explicant, et indecentius quam, &c. nos in interpretatione Manutium secuti sumus.

[u] *Lentulo*] Lentulo Spinthери Ap-

summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, (addo urbanitatem,[w] quæ est virtus, ut Stoici rectissime putant) ullam Appietatem,[x] aut Lentulitatem,[b] valere apud me plus, quam ornamenta virtutis, existimas? Cum ea consecutus nondum eram,[y] quæ sunt hominum opinionibus amplissima; tamen ista vestra nomina nunquam sum admiratus:[z] viros esse, qui ea vobis[15] reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero, quam ita et cepi et gessi maxima imperia,[c] ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam acquirendum[16] putarem; superiorem quidem nunquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare, vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui unquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono.[17] Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paulo diligentius, (ut,[a] quid sit εὐγένεια,[18] [b] quid sit nobilitas,

[b] *An Appii, aut Lentuli nobilitatem.* [c] *Maximas reip. dignitates.*

et Græv. 2. *meas sentia;* Græv. 1. Amstel. Grut. *meas sententias;* Mentel. *mea sententia.* Mox, *plurimarum rerum usu* Pal. 3. Deinde, pro *urbanitatem,* quod tuentur quinque Dresd. Torg. Lips. omnes Pall. Rom. Venett. *urbanitate* edd. vett.—15 Ita duo codd. Grævii; *viros eos, qui ea vobis* duo Regg. Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Torg. Victor. Bengel. Lallem. *viros eos, qui nobis ea* Scels. *viros eos esse, qui, &c.* Dresd. 4. et Ascens. 1. Mox, Dresd. 3. 5. Torg. Ascens. 1. duo Pall. et Peck. omittunt *et* ante *cepi;* quod servant Dresd. 1. 2. Particulam *ita* damnat Grævius. Dresd. 3. cum Cort. habet *ita accepi et gessi.*—16 Quinque Dresd. Torg. Lips. al. *adquirendam;* al. ap. Græv. *acquirendam deesse;* codd. Regg. et Lallem. *ut mihi nihil.... ad gloriam putarem deesse.* Mox, Pal. 2. *speravi me vobis esse.*—17 Ita Dresd. quinque, Lips. Ascens. 1. Victor. Bengel. *mihi ipse ant.* Græv. et al. vett. Mox, pro *nihil errabis* Scels. habet *vide errabis.*—18 Ita codd. Grævii; *quid sit* [lacuna]

NOTÆ

pius, Appio Tullius in Ciliciæ administratione successit.

[v] *Tu has ineptias*] Itane hujusmodi ineptiæ in mentem tibi venire possint, tibi, inquam, homini, &c.

[w] *Urbanitatem*] Multum huic nomini tribuisse Stoicos auctor est Plutarchus, adeo ut 'urbanum' hunc dicerent, omni qui prorsus vitio careret.

[x] *Appietatem*] Plus nimio sibi de sua nobilitate placebat Appius, quod quidem vitium Claudiæ familiæ insitum fuisse, notavit postea Tacitus his verbis: 'Tiberium Neronem maturum annis, spectatum bello, sed vetere, atque insita Claudiæ familiæ superbia.'

[y] *Consecutus nondum eram*] Præturam, consulatum, &c.

[z] *Sum admiratus*] Quia re vera pro nihilo habenda sunt omnia nobilitatis insignia, nisi virtus comes adsit.

[a] [*Ut, quid sit* ἐξοχὴ] Declarat hac voce Tullius nobilitatem quæ virtute comparatur.

intelligas,) Athenodorus,[c] Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim: profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita esse vere[19] possis judicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa,[20] dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim;[d] libero te ista cura: *παρ' ἐμοί γε*[e] *καὶ ἄλλοι, Οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.*[f][21] Si autem natura es *φιλαίτιος*,[g] illud non perficies, quo minus tua causa velim:[h] hoc assequere, ut, quam in partem tu accipias,[22] minus laborem. Hæc ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei, benivolentiæque;[23] quam a me certo judicio[f] susceptam, quoad tu voles, conservabo. Vale.

[f] *Apud me quidem et alii erunt qui me colent, maxime vero consiliarius Jupiter.*
[g] *Querulus.* [h] *Non perficies ut minus tibi faveam.*

Mentel. *quid sit ἐξοχὴ, quid sit εὐγένεια* Ascens. 1. et Bengel. *ut quid sit excellentia* Græv. 2. *ut* deest in Dresd. 3. *Anthenodorus* Peck. Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. *et si Anthenodorus* Torg. *et si Athenodorus* quatuor Grut. quatuor Pall. Amstel. Mentel. Græv. 2. Mox, *quid de his rebus dixerit* Pal. 2.—19 Græv. *ut ita vere*, contra codd.—20 Scels. *ut mea causa minus.* Amstel. et edd. vett. *dum ego absum.* Dresd. quinque, Torg. Scels. Amstel. Græv. 2. *debere videris;* Mentel. *videre videbis.* Pal. 3. *tuus laborarim;* Mentel. *quam ego tua liberavi.*—21 'Extrema versiculi verba, *μάλιστα δὲ μητίετα Ζεὺς*, non a Cicerone scripta sed a glossatore adjecta videntur. Sic jam Manutio visum.' *Schutz.* Mox, *natum est φιλαίτιος* Scels.—22 Dresd. 4. 5. Scels. Ascens. 1. *in partem accipias.*—23 Unus Oxon. *meæ benevolentiæ;* Dresd. 2. Ascens. 1. *mei, benivolentiaque.* Ultimum *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel.

NOTÆ

[b] *Quid sit εὐγένεια*] Nobilitas est, quæ majoribus tantum debetur. Primam extollit Cicero; alteram, nisi virtute et egregiis in republica meritis nitatur, pro nihilo putat.

[c] *Athenodorus*] Philosophus Augusto perfamiliaris, et ejusdem, ut multi putant, præceptor; ad extremam usque senectutem vixit.

[d] *Quam ego tua laborarim*] Cum multis in rebus suam Appio operam navasset Cicero, tum maxime in publica supplicatione ipsi decernenda.

[e] Παρ' ἐμοί γε] Expressus ex Homer. Il. A. 174. locus, quo Tullius significat, quanquam despiciatur ab Appio, fore tamen alios, a quibus colatur, quos inter Pompeium Jovis nomine designat.

[f] *Certo judicio*] Id est, ea mente susceptam, ut sincere et perpetuo retinerem.

(8.) M. T. C. PROCOS.[1] S. D. APPIO PULCHRO.

ARGUMENTUM.—Refellit, quæ Appius objecerat: probatque, si quid egerit, quod inique interpretatur Appius, aut imprudenter illum facere, qui malevolorum sermonibus credat; aut astute nimis, qui, quæ sibi in mentem veniant, aliis attribuat. Deinde gratum sibi esse ostendit, quod de urbanis rebus perscripserit, et promiserit de suis: in quibus id maxime rogat, ne prorogari provinciam concedat. Tandem de bellicis provinciæ rebus addit, et crebras poscit literas.

ETSI, quantum ex tuis literis[2] intelligere potui, videbam, te hanc epistolam, cùm ad urbem[i] [g] esses, esse lecturum, refrigerato[k] jam levissimo[l] sermone hominum provincialium;[h] tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione[3] scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis literis brevi responderem. Sed prima duo capita epistolæ tuæ tacita mihi quodammodo relinquenda sunt. Nihil enim habent, quod aut definitum sit,[4] [i] aut certum, nisi me vultu, taciturnitate significasse, tibi non esse amicum; idque pro tribunali,[m] cum aliquid ageretur, et nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere:[k] sed cum sit nihil, ne quid dicatur quidem,

[i] *Prope urbem.* [k] *Imminuto.* [l] *Falso prorsus.*
[m] *Cum e superiore loco dicerem.*

EPIST. VIII. 1 PROCOS. omittunt Dresd. 1. 2. Bengel. Victor. Benedict. APPIO PULCHRO IMP. edd. vett.—2 Edd. vett. *ex literis tuis.* Mox, *ad urbem venisses* Venett. 1482. 1488. Ascens. 1. *ad urbem isses* aliæ edd. ap. Græv.—3 Lips. *improborum in oratione;* Dresd. 1. 2. Torg. Pal. 1. Grut. Amstel. *improborum moratione*, ut conj. Lamb. *improborum ratione* conj. Græv. et sic Ascens. 1.—4 Dresd. quinque, Torg. Ascens. 1. 2. Bengel. Benedict. *quod definitum sit.* Mox, *vultu et taciturnitate* Græv. 1. tres Pall. et edd. vett. *vultu taciturnitateque* Ascens. 1. *et* omittunt duo Corr. Mentel. Amstel. Græv. 2. Scels. quinque Dresd. Torg. *me tibi non esse, &c.* Ascens. 1. Tum, *intelligere*

NOTÆ

[g] *Cum ad urbem*] Qui triumphum petebant ob res in provincia bene gestas, extra urbem expectare solebant, donec lege lata triumphantes ingrederentur. Triumphum petiit Appius, sed ne obtineret, Dolabellæ accusatione factum est.

[h] *Provincialium*] Phryges et Lycaones intelligit, qui de Cicerone falsa quædam Appio narraverant.

[i] *Definitum sit*] Quia nullam rem singillatim nec certum indicium ostendis, unde colligas me tibi non esse amicum.

[k] *Possum intelligere*] Quia novi quam bene sim erga te animatus,

intelligo. Illud quidem scio,[5] meos multos, et illustres, et ex superiore et ex æquo loco, sermones habitos cum tua summa laude, et cum magna significatione[6] nostræ familiaritatis, ad te vere potuisse deferri. Nam, quod ad legatos[1] attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius,[n] [m] aut justius, quam ut sumtus egentissimarum civitatum minuerem, sine ulla imminutione dignitatis tuæ, præsertim ipsis civitatibus postulantibus? Nam mihi[n] totum genus legationum, [p. 37.] tuo nomine proficiscentium, notum non erat. Apameæ cum essem, multarum civitatum principes[o] ad me detulerunt,[7] sumtus decerni legatis nimis magnos, cum solvendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi: primum te hominem, non solum sapientem, verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum, non arbitrabar genere[8] isto legationum[o] delectari: idque me arbitror Synnadis[p] pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Myndensium[9] [q] tes-

[n] *Commodius.* [o] *Primarii cives.*

potuisse Torg. Deinde, *ne quid dicatur intelligo* edd. vett.—5 *Illud equidem scio* Dresd. 1. 5.—6 Ita Guelf. 1. 2. Mediol. Crat. Hervag. Victor. Manut. Græv. *cum magna solicitudine, significatione* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. quatuor Pall. quatuor Gulielm. Grut. Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. Scels. *solicitudine et significatione* P, *v*, Dresd. 3. et Ascens. 1. 'Quod et manus docta ascripsit exemplo meo ed. 1471.' *Ernesti.* Mox, *vere* deest in vet. cod. ap. Græv.—7 Dresd. 3. et Pal. 3. *detulerant.*—8 Dresd. 4. *non arbitrabar ego genere.* Mox, *Synnade* al. ap. Græv. *Synadis* P; *si vadis v.*—9 *Mideæsium* cod. Borrich. et Dresd. 1. *Mideasium* ψ, Dresd. 2. *Midesium* Torg. Græv. 2. *Medesium v*; *Myndesium* Dresd. 3. 5. *sum nudus* Dresd. 4. *mihi desium* Græv. 1. *Mydædo-*

NOTÆ

unde nec intelligo quid a te dicatur.

[l] *Quod ad legatos*] Cum Ciliciam expilasset Appius, timuit ne in jus vocaretur; quare petiit ut provincia sumtu publico legatos mitteret, qui suam administrationem coram senatu laudarent: istuc vero factu inutile Tullius infra ostendit.

[m] *Elegantius*] Intacta siquidem dignitate tua, civitatum sumtus minui.

[n] *Nam mihi*] Si legationem hanc prohibui, feci levandæ provinciæ, non tui lædendi gratia, cum nescirem eam unice ob rem legatos Romam proficisci, ut te laudarent.

[o] *Genere isto legationum*] Quæ et inanes essent, et civitates jam egenas exhaurirent.

[p] *Synnadis*] Phrygiæ Majoris oppido, cujus diœcesis Ciceronis provinciæ attributa fuerat; fuit postea archiepiscopalis et metropolis ingens, suo quoque marmore nobilis; hodie pæne jacet. Meminit Synnadæ Claudianus in Eutropium: 'Marmore, purpureis cedit cui Synnada venis?'

[q] *Myndensium*] In Mss. *Midænsium*

timonio,[p] (in ea enim civitate mentio facta est) sed sua sponte, esse laudatum: deinde me ista vidisse multis accidere, ut eorum causa legationes Romam venirent; sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi, aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent: consilium totum videri minime necessarium. Si autem [10] vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumtu functus esset officio; concessurum, si legitimo; [q] non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum esse quibusdam edictum [r] meum, quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Jam non tam mihi [11] videntur injuriam facere, si qui hæc disputant, quam si cujus aures ad hanc disputationem patent.[r] Romæ composui edictum: nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, cum Samum [s] ad me venissent, ut de tuo edicto

[p] *Myndensium non egere testimonio, ut senatui populoque Romano commendaretur, a se ipso commendatus satis.*

[q] *Approbaturum me, si quis sumtu suo legationem hanc obiret; concessurum, si publico sumtu, at modico.*

[r] *Quam hi qui talia dicentibus aures præbent.*

sium liber Italicus Grævii; *Midæensium* e conjectura Rubenii recepit Benedict. Mox, *de ea enim civitate* edd. vett. Tum, *me vidisse ista multis* Peck. Paulo post, *consilium tuum videri* Pal. 3.—10 *Si tamen* Lips. Mox, *si quis suo sumtu* quinque Dresd. Lips. P, et edd. vett. *si qui, &c.* Torg. cum libris Victorii et reliquis.—11 *Jam non tantum mihi* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Lips. ψ, Victor. Crat. Venet. Mediol. probante Benedict. *Jam non tamen mihi* Dresd. 4. *Jam vero mihi non tantum v*, Dresd. 5. Ascens. 1. Mox, *facere, si qui* est ex emend. Ernestii. Omnes codd. habent *facere, hi qui*, vel *facere, ii qui*. Tum, *quam hi cujus* Lips. Venett. 1482. 1488. *quam hic cujus* Ascens. 1. *quam is*

NOTÆ

legitur; ex quo plerique interpretes perperam finxere *Mindensium*, sive *Myndensium*, quod Myndos urbs Cariæ nota iis esset. Sed *Midaënsium* legi oportuit, ab oppido Phrygiæ Midaio, quod Græci Μιδάειον scribunt: fuit enim pars ea Phrygiæ sub proconsulis Ciliciæ administratione, a qua longe Myndos Carica abfuit. Nunc *Mentese*, teste Leunclavio, urbs Cariæ maritima, non procul Halicarnasso; hoc tempore primaria regionis, et præfecti sedes.

[r] *Edictum*] Ad cujus normam jus in provincia dicerem; cui edicto nihil a me est additum contra hanc legationem quam tantopere cupiebas.

[s] *Samum*] Samos, Ciceroni Samus, insula maris Icarii, Ioniæ adjacet e regione Ephesi. Hic vasa fabricari cœpta sunt, teste Aulo Gellio.

totidem verbis transferrem in meum.[s] Diligentissime[12] scriptum caput est,[t] quod pertinet ad minuendos sumtus civitatum: quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus; quibus ego magnopere delector. Hoc vero, ex quo suspicio nata est, me exquisisse aliquid,[13] in quo te offenderem, translatitium est.[t] Neque enim eram tam desipiens,[u] ut privatæ rei causa legari putarem, qui et tibi non privato, et pro re non privata sua, sed publica; non in privato, sed in publico orbis terræ consilio,[14] [id est, in senatu,] ut gratias agerent, mittebantur: neque cum edixi,[v] ne quis injussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, et qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis literis irridendum.[15] Quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurumve transirent,

[s] *Ut unum edicti tui caput transferrem in meum.*
[t] *Diligentissime conservatum est caput illud.*

cujus Scels. *quam ii cujus* edd. vett. *quantam si cujus* unus Oxon.—12 Unus Oxon. *in meum diligentissimum.* Mox, *ad imminuendos sumtus* Dresd. 4.—13 Edd. vett. *me exquisivisse aliquid.* Dresd. 5. et Ascens. 1. *in quo ego te offenderem.*—14 Al. ap. Græv. *concilio.* Actutum, *id est, in senatu* pro gloss. habet Ernesti. Tum *mittebant v, ψ,* Dresd. 1. 2. Torg. Pall. 1. 4. Amstel. Græv. 2. *mittebam* Dresd. 4. Pal. 3. Deinde, *neque enim cum edixi* Dresd. 4. Ascens. *neque et cum, &c.* al. ap. Græv. *edixi, ut ne quis* Dresd. 1. *ne quis invisu meo* Dresd. 4. Pro *persequi non possent,* idem Dresd. 4. cum uno Gulielm. scribit *prosequi non possent.*—15 Edd. vett. *ridendum.*—

NOTÆ

[t] *Translatitium est*] Illud utique non novum, sed in veteres simultates nostras transferendum est, quas nondum extinctas esse plerique suspicantur. Utrum Ciceronis mentem hic assequar, non affirmaverim; alii aliter declarant; interpretationem nostram, cui placuerit, sequatur.

[u] *Desipiens*] Sic locum explico: Intelligere potes, mihi nunquam fuisse in animo, ad legationem hanc quod attinet, te offendere, quam quidem nunquam putavi fuisse decretam, privatæ rei causa, quæque tua multum interesset; sed tantum ut in senatu gratias publice ageret, quod minime necessarium semper judicavi.

[v] *Neque cum edixi*] Duo videtur Appius objecisse Ciceroni; primum, edixisse ne quis injussu suo e provincia discederet; secundum, trans Taurum abiisse, quo civitatum legati eum persequi non possent, ut facultatem eundi Romam peterent; quo facto, videbantur excludi, id est, prorsus omni eundi Romam potestate privari. Hoc ultimum confutat Cicero, dum ostendit nihil fuisse opus ut eum legati extra Taurum persequerentur; siquidem prius montem Taurum quam transiret, istius generis legationes jam audierat.

cum ego Laodicea usque [16] ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum diœcesium,[w] quæ cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? Nisi forte postea cœperunt legare, quam ego Taurum transgressus sum: quod certe non ita est. Cum enim Laodiceæ, cum Apameæ, cum Synnadis,[17] cum Philomeli,[x] cum Iconii essem, (quibus in oppidis omnibus commoratus sum) omnes jam istius generis legationes erant constitutæ. Atque hoc tamen te scire volo, me, de isto sumtu legationum aut minuendo, aut remittendo, decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum a me postulassent: [18] ne in venditionem tributorum,[y] et illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum [z] atque ostiorum, inducerentur sumtus minime necessarii. Ego autem cum hoc suscepissem, non solum justitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates,[19] et perditas maxime per magistratus [a] suos, non potui in illo sumtu necessario negligens esse. Tu, cum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere [20] delectaris, ut, quæ tibi in mentem veniant, aliis attribuas; genus sermonis inducis

16 *Laodicea hac usque* unus Oxon.—17 *Synadeis* ψ.—18 Quinque Dresd. Torg. Græv. 1. Amstel. Mentel. quatuor Pall. *civitatum mane postulassent;* unus Oxon. *c. inane postulassent;* Ascens. 1. *c. mane postulassent a me.* Mox, *ne in indictionem tributorum* Lamb.—19 Dresd. 4. *prædictas civitates.* Mox, *non necessario non negligens esse* in eodem cod. *non potui illo sumtu non neces-*

NOTÆ

[w] *Diœcesium*] Idem apud Romanos diœcesis fuit, quod apud nos præfectura, vel jurisdictio. Tres autem Asiaticæ diœceses Ciliciensi provinciæ in gratiam Tullii additæ sunt; Synnadensis, Apamensis, Cibyratica.

[x] *Philomeli*] Philomelium urbs Phrygiæ Magnæ, versus confinia Galatiæ.

[y] *Ne in venditionem tributorum*] Quoniam tributa, statim atque imponuntur, colligi non possunt; venduntur alicui, qui quanti emit, tantum in præsenti numerat de suo; tum deinde facta sibi cogendi potestate, acerbe et crudeliter exigit.

[z] *Capitum*] Per singula capita, singulasque domos tributa exigebantur ab iis qui illa emerant.

[a] *Per magistratus*] Vocem hanc de industria subjungit, ne videatur singillatim Appium avaritiæ, et crudelitatis in regenda provincia insimulare; quam tamen ab ipso vexatam fuisse alibi docet.

in amicitiam minime liberale.[u] [*p.* 38.] Ego si in provincia detrahere de tua fama [21] unquam cogitassem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisii, neque ad præfectum fabrum Corcyræ, quem in locum me venire velles, retulissem.[v] Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sint de amicitia gerenda præclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: 'Disputabant;[b] ego contra disserebam: dicebant;[c] ego negabam.' An mihi de te nihil esse dictum unquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me Laodiceam venire [22] voluisses,[w] Taurum ipse transisti? quod iisdem diebus meus conventus[x] erat Apameæ, Synnadis, Philomeli; tuus Tarsi?[d] Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio: si ista, quæ alios loqui dicis, ipse sentis; tua summa culpa est: sin autem alii tecum hæc loquuntur; [23] tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans

[u] *Indignum homine liberaliter educato.*
[v] *Non tam aperte dixissem quem in locum me venire velles.*
[w] *Putasne non mihi dictum esse quod, cum me Laodiceam, &c.*
[x] *Jus dicebam.*

sario negligens esse Victor.—20 *Si autem eo genere* edd. vett.—21 Edd. vett. *de tua fama detrahere.* Mox, *non generum tuum libertum* (ita) *libertum Brundusii* Dresd. 1. 2. *non generum tuum libertum Brundusii* Torg. *non ad generum tuum Brundusii* Dresd. 3. cum plurimis aliis; *ad Cn. tuum libertum Brundusii* Dresd. 4. Pal. 2. *non ego rem ad tuum libertum Brundisii, neque ad præfectum* conj. Benedict. vel, *non ad gnarum tuum libertum,* sive *non ad charum tuum libertum.* Paulo post, *me venire nolles* Pal. 3.—22 *Laodiceam me venire* Peck. Mox, Lips. Torg. Dresd. 1. 2. 3. 4. plerique codd. ap. Græv. et Ascens. 1.

NOTÆ

[b] *Disputabant*] Paucis exprimit genus hominum, qui videri volunt amici, cum amici vere non sint; finguntque ea in gratiam amici confutasse, quæ nunquam a quoquam alio, sed a se ipsis excogitata sunt: sic ergo loquentem inducit Appium: *Disputabant, &c.* Hæc contra te loquebantur; sed ego te contra illos defendebam.

[c] *Dicebant*] A te legationem fuisse impeditam, quod laudi meæ inviderеs; ego vero negabam. Forte nemo homo hoc Appio dixerat, sed ipse Appius hoc de Cicerone suspicabatur; mentem vero suam ut melius tegeret, hujusmodi sermones aliis tribuebat.

[d] *Tuus Tarsi*] Hoc jure poterat queri Cicero, qui jam provinciæ administrationem aggressus erat.

et gravis reperietur. Quod si qui me astutiorem[e] fingit;[24] quid potest esse callidius,[f] quam, cum te absentem semper defenderim, cum præsertim mihi usu venturum non arbitrarer,[g] ut ego quoque absens a te defendendus essem; nunc committerem, ut tu jure optimo me absentem deserere posses? Unum genus excipio sermonis,[h] in quo persæpe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici:[25][i] si aut legatorum tuorum cuipiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum male dicitur; quod tamen ipsum non, mehercule, adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in plures,[26] quam mecum Corcyræ Clodius est locutus; cum in eo genere maxime quereretur, te aliorum[y] improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod et multi sunt, et tuam existimationem, ut ego sentio,[27] non offendunt, lacessivi nunquam, sed non valde repressi.[z] Si

[y] *Legatorum præfectorumque tuorum.*
[z] *Hos ego sermones non excitavi, sed neque admodum reprimere curavi, quia et communes sunt, nec tuam existimationem, ut opinor, offendunt.*

Synnade.—23 Edd. vett. *sin alii tecum loquuntur.*—24 *Quod si quis, &c.* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. Amstel. Græv. 1. 2. Ascens. 1. *Quod si qui me astutiorem fingunt* Dresd. 5. Mox, pro *usu*, quod tuentur Guelf. 1. 2. Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. alii multi, et edd. vett. *usui* habet Pal. 3. *usum* unus codex Gebhardi et quædam edd. ante Ernesti. Dein, *nunc committere* Lamb. et Scheller. *nunc committerem* quinque Dresd. Torg. Pall. 1. 3. Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. *deserere possis* Scheller.—25 Lamb. conj. *non nolle dici*, non improbante Ernesti. Mox, lect. *cuipiam* libri antiqui magno numero repudiant. Dresd. 1. 3. 5. Ascens. 1. habent *quispiam;* Dresd. 4. Pal. 1. *quipiam;* Dresd. 2. Torg. Pal. 3. et Grut. *quippiam.* Denique quinque Dresd. Lips. Torg. cum codd. quam plurimis legunt *maledicit.*—26 Pro *aut in pluris*, duo Pall. Grut. Medic. Vat. habent *aut in plures;* edd. quædam vett. ante Græv. *aut impurius.* —27 Peck. *ut sentio.* Mox, *non lacessivi unquam* Dresd. 5. Peck. Venet. Me-

NOTÆ

[e] *Astutiorem*] Quasi consulto ad impediendam legationem, suum Tullius edictum accommodasset.

[f] *Quid potest esse callidius*] Ironice dictum; neque enim in eo callidum se Cicero, sed stultum exhibuisset, ut patet ex iis quæ sequuntur.

[g] *Non arbitrarer*] Non enim fore putabat ut in provinciam iret.

[h] *Unum genus excipio sermonis*] Cum assero nihil hic esse dictum contra te, excipio sermones hujusmodi, quos equidem haberi tu nolles, quanquam in legatos duntaxat tuos, præfectosque, non in te ipsum cadant.

[i] *Nolle dici*] Quia proconsul in regimine provinciæ, non omni modo vacare culpa, sed suorum etiam facta præstare debet: quare fieri vix potest, ut præfecti accusentur, quin proconsul ipse in partem et culpæ et accusationis veniat.

quis est, qui[k] neminem bona fide in gratiam putet redire posse; non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam; simulque non de me is pejus, quam de te existimat. Sin autem quem[28] mea instituta in provincia non delectant, et quadam dissimilitudine[l] institutorum meorum ac tuorum lædi se putat, cum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit; hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit. Nostra si angustior,[29] (etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit[a] aliquid posterior annus, propter quandam tristitiam temporum,[m]) non debent mirari homines, (cum et natura semper ad largiendum ex alieno[n] fuerim restrictior, et temporibus,[o] quibus alii moventur, iisdem ego movear)[30] 'me esse acerbum sibi,[p] ut sim dulcis mihi.'[b] De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti, tibi omnia mea mandata curæ fore.[31] In quibus unum illud te præcipue rogo, ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat,[32] aut temporis;[c] Hortensiumque, nostrum collegam[q] et familiarem, roges, ut, si unquam mea causa

[a] *Imminuit.*
[b] *Non debent mirari homines, si ipsis sim acerbus, ut laudi meæ consulam.*
[c] *Ne Ciliciæ administratio ultra annum prorogetur.*

diol. Ascens. 1. Bengel. *lacessivi unquam* Græv. 1.—28 *Sin autem quenquam* edd. vett.—29 *Nostra si angustior erit* edd. vett. Mox, *limabit* codd. optimi et plurimi ap. Græv. Pall. tres Gulielm. Dresd. quinque, Lips. Torg. Ascens. *limavitabit* Medic. Græv. 1. et Bengel. *elimabit* al. ap. Græv. *elimavit* edd. vett. *delimavit* al.—30 Unus cod. Gulielm. *monentur i. e. monear.*—31 Duo codd. Græv. *omnia mea mandata tibi curæ fore.*—32 Dresd. 4. cum uno Grævii, *aut honoris.* Paulo post, *de sententia bina* Dresd. 3. 4. *de sententia bona* Torg. Deinde,

NOTÆ

[k] *Si quis est, qui*] Idcirco nonnulli hæc de Cicerone et Appio garriebant, quod crederent veteres inimicitias ex animo non deposuisse.

[l] *Dissimilitudine*] Quia liberalem se Appius, se vero restrictiorem Cicero præbuit.

[m] *Propter quandam tristitiam temporum*] Quæ impedimento fuerunt, quominus liberalitatem tuam imitarer.

[n] *Ex alieno*] Asperius perstringit Appium, quem indicat ex alieno liberalem fuisse.

[o] *Temporibus*] Quæ miserrima evaserant magistratuum avaritia.

[p] *Acerbum sibi*] Non imitando largitiones tuas.

[q] *Nostrum collegam*] In auguratu.

quicquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat;[d] quia mihi nihil potest esse inimicius. De nostris rebus quod scire vis; Tarso nonis Octobr. Amanum versus[r] profecti sumus. Hæc scripsi postridie ejus diei, cum castra haberem in agro Mopsuhestiæ.[33] [s] Si quid egero, scribam ad te: neque domum unquam ad meos literas[34] mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. [*p.* 39.] De Parthis quod quæris, fuisse nullos puto. Arabes[t] qui fuerunt, admisto Parthico ornatu,[u] dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria[v] negant ullum. Tu velim ad me quam sæpissime,[35] et de tuis rebus scribas, et de meis, et de omni reipublicæ statu: de quo sum solicitus[w] eo magis, quod ex tuis literis cognovi, Pompeium nostrum in Hispaniam[x] iturum. Vale.

[d] *Roga Hortensium, ut sententiam non ferat de conservando mihi per biennium provinciæ imperio.*

esse inimicicius Pall. quatuor, Grut. Lips. Dresd. 4. 5. Ascens. 1.—33 *Moshestiæ* Victor. Medic. ψ, Pal. 1. *Mosestiæ* P; *Moschetiæ* Peck. et Pal. 2. *mofestiæ* Pal. 3. *Mosyestiæ* Pall. 4. 5. et *v*; *hestiæ* Græv. 1. *Mopsuhestiæ* emend. Egnatius; idque receperunt Manut. Lamb. Græv.—34 Ita Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. duo Regg. cum aliis quam plurimis, Ascens. 1. et Lallem. *ad meas literas* Dresd. 4. et Pall. *ad me mittam* Torg. *literam* unus codex ap. Græv.—35 Ita Dresd. 1. *ad me sæpissime* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Ascens. *ad me persæpissime* Dresd. 2. Mox, *quo ex tuis literis* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. *in Hispaniam venturum* Lips. Vocabulum *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Torg. et Bengel.

NOTÆ

[r] *Amanum versus*] Hoc in monte quæ gesserit, scripsit ad Cœlium, Ep. 10. lib. II. sed fusius ad Catonem, Epist. 4. lib. XV.

[s] *In agro Mopsuhestiæ*] Urbem hanc in Cilicia, ad Pyramum fluvium, Mopsus Argivorum rex condidit, quam ideo Græci Μόψου ἑστίαν nominant.

[t] *Arabes*] Syriis natio finitima, unde facilis erat in Ciliciam irruptio: Arabes fuisse olim ditissimos inde colligitur, quod 'Arabum gazæ' proverbii locum apud Horatium obtineant.

[u] *Parthico ornatu*] Quo plus terroris incuterent.

[v] *In Syria*] Nunc *Suristan* Turcis, provincia Asiæ pulcherrima, inter Ciliciam et Mare Syrium ad Occasum, et Mesopotamiam ad Ortum; Euphrate fluvio hanc sejungente, illam monte Amano, cui Armenia Minor ad Septemtrionem incumbit, ad Meridiem vero Arabia Deserta, et Palæstina: tota subest Turcarum dominio.

[w] *De quo sum solicitus*] Timebat, ne quid ex absentia Pompeii respublica detrimenti caperet; sed opinione sua falsus est: Hispaniam enim si Pompeius petiisset, nullum extitisset civile bellum, ut alibi ipse Tullius fatetur.

[x] *In Hispaniam*] Quam per legatos

(9.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

ARGUMENTUM.—Appii literis, humanissime scriptis, humanitate pari respondet, eique de triumphi spe gratulatur; et ad absolvendos augurales libros hortatus, petit ut supplicationem sibi decerni curet.

VIX tandem legi literas dignas Appio Clodio, plenas humanitatis, officii, diligentiæ. Aspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam[1] urbanitatem reddidit. Nam, quas ex itinere ante, quam ex Asia egressus esses,[2] ad me literas misisti, unas de legatis[a] a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum ædificatione[b] impedita, legi perinvitus. Itaque conscientia meæ constantis[3] erga te voluntatis rescripsi tibi subiratus. Iis vero[4] literis lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi intellexique, in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent: ad urbem vero ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis,[5] qua[a] in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuissem. Itaque quanti illud me æstimare putas,[6] quod est in tuis literis scriptum; si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum?[c] Tu

[a] *Ubi vero ad urbem accessisti, intellexi te cognovisse ex tuis, qua, &c.*

EPIST. IX. 1 Dresd. 4. Peck. et Ascens. *tuam tibi pristinam;* Pal. 1. *tibi tuam pristinam voluntatem.*—2 Ita e cod. Lips. dedit Ernesti, cum antea legeretur *egressus es.* Mox, *unus de legatis prohibitis a me* cod. Græv. Dein, *de Apanicorum* Dresd. 1. *de Apameorum* Dresd. 2. 3. 5. Lips. Stewech. Grut. Græv. 2. et edd. vett. *de Appiorum* Torg. Græv. 1. Mentel. Amstel.—3 Quatuor codd. Grævii, Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. et Torg. *conscientia mea constantis.*—4 *His vero* quinque Dresd. Torg. et Ascens. 1.—5 Grut. *cognoscere te ex iis;* Græv. 1. *cognosce te ex iis.* Mox, *qua in te absente fide* nonnulli codd. ap. Græv. *quam te absente fide* Græv. 1.—6 Dresd. 1. 3. Torg. *extimare putas;* duo codd. Grævii, Dresd. 2. 4. 5. Lips. et Ascens. 1. *existimare putas.* Mox, Dresd. 3. 4. 5. Torg. al. ap. Græv. *et si quid inciderit;* al. ibid. *si quid acciderit;* Dresd. 1. 2. *si quid inciderit.* Paulo post, *at si vix* Græv. 1. *perenni mihi*

NOTÆ

Petreium et Afranium administrabat.

[a] *De legatis*] Quos Appius ire Romam cupiebat, ut ab iis coram senatu laudaretur. Vide sup. Epist.

[b] *De Appianorum ædificatione*] De iis Epist. 7.

[c] *Gratiam relaturum*] Te scilicet parem mihi gratiam relaturum, si quid acciderit, &c. etsi vix speras id

vero facile facies: nihil est enim, quod studio et benivolentia, vel amore potius, effici non possit. Ego, etsi et ipse ita judicabam,[7] et fiebam crebro a meis per literas certior; tamen maximam lætitiam cepi ex tuis literis de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui: neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer, (nam id quidem Ἐπικούρειον[b] [d] est) sed, mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes, quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis;[c] [8] gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris, quod et tu confidis, et ego opto, literas miseris. Longi subsellii[9] [e] (ut noster Pompeius appellat) judicatio et mora si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit,[d] (quid enim potest amplius?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit.[e] Sed, si me diligis, si a me diligi vis,[10] ad me literas, ut quam primum lætitia afficiar, mittito. Et velim,[11] reliquum quod est promissi ac muneris tui,[f] mihi persolvas. Cum ipsam cognitionem[12] juris augurii consequi cupio, tum, mehercule, tuis incredibiliter

[b] *Epicureum.*

[c] *Quoniam igitur scis multo melius quam ceteri, quinam in Asiam proficiscantur, quia prius te adeunt fere omnes quæsitum, numquid habeas quod nuntiari velis.*

[d] *Si senatores, ad judicandum tardi, tibi unum aut alterum diem protrahendo auferant; nihil enim præterea nocere tibi possunt.*

[e] *Triumphum nihilominus tibi debitum obtinebis.*

[f] *Et velim ut mittas mihi reliquos de jure augurali libros, quos promisisti.*

gratia relaturum cod. Grut.—7 *Ego etsi ipse ita videbam* Peck. *Ego etsi et ipse judicabam* Pal. 3. et Grut. *Ego etsi ipse ita judicabam* Lips. Dresd. 3. 5. Ascens. 1.—8 Dresd. *si quem velis.*—9 *Longi subsidii* Grut.—10 Peck. Dresd. 5. Ascens. 1. *et si a me diligi vis.*—11 *Etiam velim* Peck.—

NOTÆ

accidere posse: loquitur de supplicatione quam sibi decerni cupiebat Cicero, quemadmodum antea Appio decernendam curaverat; Appius autem posse id fieri vix sperabat, ob Cæsaris et Pompeii dissidia, quæ senatorum animos alio avocabant.

[d] Ἐπικούρειον] Quod Epicurei nihil præter utilitatem privatam curare crederentur.

[e] *Longi subsellii*] Senatus a Pompeio jocose appellabatur 'longum subsellium,' ob varias plurium magistratuum, et pugnantes sententias, quæ rerum exitum mire protrahebant. Quod tunc quoque contigit, cum de Appii triumpho consultum est.

studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras,[g] [13] sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriæ ponam, committere, ut negligens in scribendo fuisse videar; præsertim cum id non modo negligentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum hæc videbimus.[14] Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque, et pro nostra, non instituta, sed jam inveterata amicitia, cures, enitare, ut supplicatio[f] nobis quam honorificentissime, quam primumque decernatur. Omnino serius misi literas, quam vellem; in quo cum difficultas navigandi[15] fuit odiosa, tum in ipsum discessum senatus[g] incidisse credo literas meas. [*p.* 40.] Sed id feci[16] adductus auctoritate et consilio tuo;[h] idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis,[i] æstivisque confectis,[k] literas miserim. Hæc igitur tibi erunt curæ, quemadmodum ostendis; meque totum, et mea, et meos commendatos habebis.[17] Vale.

[g] *Quod autem a me exigis ut scribam aliquid quod muneri huic tuo respondeat.*
[h] *Si statim post primam victoriam de Amanensibus relatam, non scripsi ad senatum, id feci, &c.*
[i] *Pindenisso expugnato.*
[k] *Dimissis in hyberna militibus.*

12 *Cum ipsam cogitationem* Peck. *juris auguralis* al. ap. Græv.—13 Peck. *tale quid desideras.* Mox, idem cod. et Pal. 2. *quonam te potissimum remunerer genere.* Paulo post, *ut negligens scribendo* nonnulli codd. Victor. et Græv. Deinde, *sed ingrati etiam animi* codd. Grævii.—14 *Verum hoc videbimus* al. ap. Græv. *Verum hæc providebimus* al. ibid.—15 Ita Dresd. 1. 2. 3. Torg. Bengel. *navigandi difficultas* Peck. Dresd. 4. 5. Lips. *tum ipsum discessum* plurimi codd. ap. Græv. Dresd. 3. Torg. *tum in ipsum, &c.* Dresd. 1. 2. 5. et Lips. *tum ipsum in discessum* Dresd. 4. et Ascens. 1.—16 *Id feci* codd. Grævii. Mox, *ut imperator appellatus sim* codd. ap. Græv.—17 Dresd. 2. *habebis mi dilectissime omnium.* Dresd. 1. 2. 3. et Bengel. omittunt *Vale.*

NOTÆ

[f] *Ut supplicatio*] Pro rebus in Amano monte bene et feliciter gestis. Quid sit supplicatio, vide Epist. 15. lib. II.

[g] *In ipsum discessum senatus*] Aprili mense, ut putat Manutius, cujus fere dies omnes vel ludis addicebantur, vel festi erant, vel comitiales, per quos lege Pupia haberi senatus non poterat.

(10.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

ARGUMENTUM.—Appium Dolabella, reversum e Cilicia, de majestate et de ambitu accusaverat, quo tempore Tulliam duxerat, filiam Ciceronis. Id factum, insciente se, conatur probare. Præterea suspicionem impeditæ legationis, quæ ad laudandum illum decreta fuisset, conatur eripere. Addiderat gestorum in provincia narrationem, quæ periit. Tandem auguratur, censuram ei delatum iri.

CUM est ad nos allatum[1] de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent,[a] etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam præter opinionem meam accidere potuit; tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem, et in tuis magnam habebam; multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem[b] tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli, quod certissimum et justissimum triumphum, hoc invidorum consilio esse tibi[2] ereptum videbam. Quod tu si tanti[3] facies, quanti ego semper judicavi[a] faciendum esse;[c] facies sapienter, et ages victor ex inimicorum dolore[d] triumphum justissimum. Ego enim plane video[4] fore, nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos pœniteat intemperantiæ suæ. De me tibi sic, contestans omnes Deos,[5] promitto atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute) in hac provincia, cui tu præfuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari[6] hominis (ut spero) apud civi-

[a] *De temeritate Dolabellæ, qui te majestatis et ambitus accusavit.*
[b] *Istam injuriam.*
[c] *Si triumphum minimi facies, ut ego minimi semper judicavi esse faciendum.*
[d] *Malevolentia.*

EPIST. X. 1 *Cum est nobis allatum* Pal. 2. Dresd. 5. Venett. 1482. 1488. Ascens.—2 Pal. 2. *consilio tibi,* omisso *esse.*—3 *Quod si tu tanti* Dresd. 2. 5. Ascens. 1. *Quod si tanti* Torg.—4 *Ego enim video plane* Peck. Actutum, *venis, opibus* Pall. *nervis opus* al. ap. Græv. *sapientiaque tua* al. ibid.—5 Dresd. 1. 2. Lips. et al. ap. Græv. *sic obtestans o. Deos;* al. ap. Græv. *sic testans o. Deos.* Mox, *pro salute tua* Peck.—6 Pal. 2. *clari,* probante Gulielm.—

NOTÆ

[a] *Judicavi*] Cicero, cum esset consul, et provinciam ornatam, Galliam scilicet, et spem certam triumphi neglexerat.

tates, gravitate imperatoris, suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me et postules, et expectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi a te literas[7] reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ visæ sunt. Injuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem[8] accidisset tempus,[e] in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompeium,[f] (quem unum ex omnibus facio,[g] ut debeo, plurimi) quanti Brutum[h] facerem; quanquam in consuetudine quotidiana perspexisses, sicut perspicies: sed, quoniam accidit,[9] si quid a me prætermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor.[i] Pomtinus,[10] [b] qui a te tractatus est præstanti ac singulari fide,[k] cujus tui beneficii sum ego testis, præstat tibi memoriam[l] benivolentiamque, quam debet; qui, cum maximis rebus suis coactus, a me invitissimo decessisset, tamen, ut vidit interesse tua, conscendens jam navem, Epheso[c] Laodiceam revertit. Talia te cum[11] studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non

[e] *Nollem accidisset hæc injusta Dolabellæ accusatio.*
[f] *Socerum filiæ tuæ.*
[g] *Quem unum pluris facio quam omnes.*
[h] *Generum tuum.*
[i] *Sed quoniam accidit ut, quod nollem, Dolabella te accusaret, si quid prætermittam, quod tibi hac in re subsidio esse possit, fatebor me commisisse crimen, et admisisse quod non decet.*
[k] *Pomtinus, cui certa præstantis et fidelis amicitiæ signa præbuisti.*
[l] *Memorem se præstat beneficii tui.*

7 Dresd. 1. 2. cum aliis quibusdam, *perbreves a te literas.*—8 *Vellem* Dresd. 3. 4. 5. Torg. plurimi codd. ap. Græv. et Ascens. 1. Mox, *quanti ego te* al. ap. Græv. Paulo post, *sicuti perspicies* Torg. Lips. Dresd. 1. 2. 3. 4. Bengel. Benedict.—9 Dresd. 3. et Ascens. 1. *quando accidit;* al. ap. Græv. *qñ accidit;* al. ibid. *qm̃ accidit.* Porro, Dresd. 1. 2. 5. Lips. et Ascens. 1. cum aliis quibusdam legunt *prætermissum fuerit;* Torg. habet *prætermissum fuit;* Dresd. 3. *prætermissum eerit;* Dresd. 4. omittit *erit.* 'Veram lectionem esse puto *fuerit.*' Benedict.—10 Ita codd. Regg. plurimi ap. Græv. Lallem. Benedict. *Pometinius,* vel *Pontinus,* al. ap. Græv. Mox, *benevolentiamque immortalem* Scels. Dein, *a me invitissime* codd. nonnulli ap. Græv. *a me decessisset* Græv. 1. *a me tam iniquissime* Scels. *tua ut vidit interesse* in eodem cod. *ut v. tua interesse* al. ap. Græv. *conscensa jam nave* edd. quædam vett.—11 *Talia cum*

NOTÆ

[b] *Pomtinus* [*Pontinius*] Vir prætorius, qui de Allobrogibus, ipso Appio consule annitente, triumphaverat.

[c] *Epheso*] Urbs est Ioniæ maritima, in Asia Minori, Dianæ templo inprimis nobilitata.

possum, quin tibi amplitudo ista solicitudo futura sit.[m] Si vero effeceris,[12] ut censores[d] creentur, et, si ita gesseris censuram, ut et debes, et potes; non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te præsidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur;[n] ut, cum hic tibi satisfecerimus, istic[o] quoque nostram in te benivolentiam navare possimus. Quæ de hominum atque ordinum[13] omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime jucunda acciderunt; eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cujus mihi amicitia non solum ampla,[p] sed etiam jucunda est, ea tribui, quæ[14] debeantur; [*p.* 41.] tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia, prope omnium consensu, erga fortes et industrios viros; quæ mihi ipsi una[q] semper tributa merces est[15] laborum et vigiliarum mearum. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo[r] adolescente,[16] cujus ego salutem duobus capitis judi-

[m] *Cum videam te innumerabiles habiturum tuæ causæ studiosos defensores, non dubito quin gloriosa tibi futura sit hæc accusatio.*
[n] *Enitere, ne mihi plus anno prorogetur provinciæ regimen.*
[o] *Romæ.* [p] *Gloriosa.*
[q] *Maxima.* [r] *In Dolabella.*

te al. ap. Græv. Mox, *quin tibi amplitudini* nonnulli contra codd.—12 'Ernesti sine librorum auctoritate prætulit *effeceris*, quia statim sequatur *gesseris*.' Benedict. 'Libri fere omnes habent *efficis*: quomodo Victor. quod non probo.' *Lamb.* Mox, *ut censor creeris* edd. vett. Dein, *ut debes*, omisso *et*, Dresd. quinque, Lips. Torg. Ascens. 1. Benedict.—13 Pall. *atque fortuna ordinum*.—14 Dresd. 4. aliique codd. ap. Græv. *ea tribui video, quæ, &c.* Mox, *tum vero etiamnum remanere* edd. vett. Tum, *prope omnium sensu* unus cod. Grævii. Denique, *industriosos viros* Lips. Dresd. 2. 4. 5. Torg. cum quibusdam aliis ap. Græv.—15 Codd. aliquot, *quæ mihi ipsi una est semper merces tributa*; Græv. 1. *quæ mihi una est semper merces tributa*; Stewech. *quæ mihi ipsa una est merces tributa*.—16 Duo codd. Grævii *fuisse adolescenti*; Amstel. *fuisse*

NOTÆ

[d] *Censores*] A censu, qui quinto quoque anno haberi solitus erat, censores dicti sunt; quorum erat civium omnium familias et facultates describere, populum in tribus partiri, in omnium mores inquirere, &c. Censuræ, inquit Livius, origo parva fuit, at tanto deinde incremento aucta est, ut morum disciplinæque Romanæ penes eam regimen esset.

ciis[e] summa contentione defendi, ut, tuis inimicitiis suscipiendis, oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum:[s] præsertim cum tu omnibus, vel ornamentis, vel præsidiis redundares; illi (ut levissime dicam) multa deessent: cujus sermo stultus[f] et puerilis erat jam antea ad me a M. Cœlio,[g] familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs te.[17] Ego autem citius cum eo,[18] qui tuas inimicitias suscepisset, veterem conjunctionem diremissem, quam novam conciliassem.[t] Neque enim de meo[19] erga te studio dubitare debes: neque id est obscurum cuiquam in provincia, nec Romæ fuit. Sed tamen significatur in tuis literis suspicio quædam, et dubitatio tua:[u] de qua alienum[h] tempus est mihi tecum expostulandi; purgandi autem mei, necessarium. Ubi enim ego[20] cuiquam legationi[i] fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur?[x] aut in quo potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere? si clam, magis aperte inimicus esse?[z][21] Quodsi essem ea perfidia,[22] qua sunt ii, qui in nos hæc conferunt;

[s] *Oblivisceretur me, patronum suarum fortunarum, tibi amicissimum esse.*
[t] *Quam novam nuptiis filiæ conciliassem.*
[u] *Sed tamen significas in tuis literis, tibi suspectam esse et dubiam fidem meam.*
[x] *Non enim impedivi quominus legatio Romam mitteretur ad te laudandum.*
[z] *Si te palam odissem, nihil poteram facere, quod tibi minus noceret, quam prohibendo hanc legationem; et si clam te odissem, non poteram apertius significare me tibi inimicum esse.*

in eo adolescenti.—17 Tres codd. Grævii, *multa scripta abs te.*—18 Edd. vett. *ab eo.* Mox, *inimicitias sumpsisset* Græv. 1.—19 *Nec enim de meo* vet. cod. Grævii. Mox, *neque enim id est* Peck.—20 *Ubi ego enim* vet. cod. Grævii.—21 'Ita hunc locum eleganter emendavit Pet. Danesius, quem Manutius ceterique interpretes contra librorum auctoritatem secuti sunt.' *Benedict. sic jam m. a. i. essem* Lips. Torg. Dresd. quinque, al. ap. Gronov.—22 Quinque Dresd. Lips. Torg. Amstel. Mentel. omnes quos vidit Gebhard. et edd. antiq. habent *ex perfidia;* Græv. 1. *ea perfidia.* Actutum, *in nos hoc conferunt*

NOTÆ

[e] *Capitis judiciis*] Judicium capitis, quo quis libertate, aut civitate, aut capite, mulctatur.

[f] *Cujus sermo stultus*] Forte dixerat Dolabella, accusationem hanc Ciceroni socero suo probari.

[g] *A M. Cœlio*] Non extant hæ Cœlii literæ, de quibus hic Cicero: in iis enim quæ ad nos pervenerunt, nulla sermonis hujusce a Dolabella facti habetur mentio.

[h] *Alienum*] Quod nolit ex accusatione jam solicito Appio dolorem afferre.

[i] *Legationi*] De hac legatione vide Epist. 8.

tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, [nimirum ex Epicteto,][23] qui dicerent, nimis magnos sumtus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi, quam censui, sumtus legatis quam maxime ad legem Corneliam[k] decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse, testes sunt rationes[l] civitatum, in quibus, quantum quæque voluit, legatis tuis datum induxit.[24] Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt? non modo sublatos sumtus, sed etiam a procuratoribus eorum,[a] qui jam profecti essent, repetitos et ablatos; eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum atque expostularem, ni (ut supra scripsi)[25] purgare me tibi hoc tuo tempore,[b] quam accusare te mallem; idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris de me; quamobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum his studiis[26] eaque doctrina, cui me a pueritia dedi; si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes; nihil in me, non modo perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitia, sed ne humile quidem aut jejunum[c] debes agnoscere. Sin autem me astutum et occultum juvat fingere;[27] quid est,

[a] *Sed etiam me repetiisse hanc pecuniam a procuratoribus, &c.*
[b] *Calamitoso hoc tempore, quo in judicium vocaris.*
[c] *Nihil vanum.*

Pal. 4.—23 Ita nonnulli codd. et edd. post Victor. *nimirum ex epitheto* Amstel. *nimirum ex epictote* Græv. 1. *nimirum ex edicto* conj. Bengel. 'Alii, in quibus Manutius, Lambinus, Gebhardus nominandi sunt, hæc verba, *nimirum ex Epicteto*, ab interprete male sedulo profecta esse censent.' *Benedict.* Desunt in quinque Dresd. Lips. et Torg.—24 Dresd. 1. 2. Lips. Pal. 1. Peck. multi codd. Lambini, et edd. vett. *datum indixit;* Dresd. 3. 4. 5. Lips. Græv. 2. al. *datum induxit*, probante Benedict. *mandatum induxit* Pal. 5. *volunt l. t. dandum induxit* Amstel. *quantumcumque voluit legatis datum induxi* Græv. 1.—25 Ita Dresd. 1. 2. Torg. *nisi ut supra scripsi* Dresd. 3. 5. cum multis edd. Mox, *hoc toto tempore* al. ap. Græv.—26 Dresd. 2. *iis studiis*, non improbante Benedict. Mox, *a pueritia dedidi* nonnulli codd. ap. Græv.—27 Ita Pall.

NOTÆ

[k] *Ad legem Corneliam*] Quæ definierat sumtus provinciarum legatis decernendos.

[l] *Rationes*] Tabulæ sunt publicæ, quæ rationes accepti expensique continent.

quod minus cadere in ejusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis[d] aspernari benivolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi[e] defenderis? aut in ea re[f] animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis?[28] aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum, levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo, ne tunc quidem, cum tibi prope necesse esset eas agere partes,[g] inimicum mihi fuisse cognossem?[29] Cum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetisset;[h] quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere, aut sentire voluisses?[i] [*p.* 42.] Quid mihi mandasti, cum te Puteolis[m] prosequerer,[k][30] in quo non expectationem tuam diligentia mea vicerim? Quodsi id est maxime[31] astuti, omnia ad suam utilitatem referre; quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis[l] nobilissimi atque hono-

[d] *Quid est quod possit minus convenire ingenio callido et occulto, quam Appii Claudii, florentissimi hominis, &c.*
[e] *Romæ.*
[f] *In legatione impedienda.*
[g] *Cum ex fratre meo cognovissem, te mihi ne tunc quidem inimicum fuisse, cum tibi prope necesse esset inimici agere partes, propter P. Clodium fratrem tuum, mihi infensissimum.*
[h] *Et siquidem ego et tu reconciliationem mutuam sincere expetivimus, quare occulti odii me insimulas?*
[i] *Quid in consulatu tuo me sentire, aut facere voluisti, quod non fecerim, aut senserim?*
[k] *Cum te euntem in provinciam, honoris causa, comitarer.*
[l] *Appii Claudii.*

tres, et ed. Græv. 'Haud dubie cum Victorio legendum est *lubet*, sicut Medic. habet. Inde lectio illa Dresd. 1. 2. Torg. Pal. 1. *juvet*, originem traxit, atque altera lectio *libet*, quam cum plurimis codd. etiam Lips. Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1. tuentur.' *Benedict.* *occultum ut juvat libet fingere* Pal. 4.—28 Unus codex Oxon. *qua mihi obsis.* Mox, Dresd. 3. Pall. 3. 4. P, et Grut. *quod ad indurandum.* Dein, *quod ad nocendum* vet. cod. ap. Græv.—29 Ita Dresd. 1. 2. *cognoscerem* Torg. duo Pall. et *v*; *cognovissem* Dresd. 3. 4. 5. edd. vett. et Ascens.—30 Peck. *prosequerer Puteolis.* Mox, *vincerem v*, Torg. al. ap. Græv.—31 *Quod si id maxime* cod. Grut. Actutum, *omnia ad utilitatem suam referre* vet. cod. Grævii; *ad voluntatem suam omnia referre* Lips. *omnia ad s. voluptatem referre* unus codex Oxon. Mox, *quam nobilissimi hominis* vet. cod.

NOTÆ

[m] *Puteolis*] Maritima urbs Campaniæ, in regno Neapolitano, aquis calidis celeberrima. *Pouzol.*

ratissimi conjunctio; cujus opes, ingenium, liberi, affines,[m] propinqui, mihi magno, vel ornamento, vel præsidio esse possent? Quæ tamen ego omnia[32] in expetenda amicitia tua, non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia, secutus sum. Quid? illa vincula,[33] quibus quidem libentissime astringor, quanta sunt? studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitæ atque victus, sermonis societas, literæ interiores.[n] Atque hæc domestica.[o] Quid illa tandem popularia?[p] reditus illustris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari potest,[34] sine suspicione perfidiæ: amplissimi sacerdotii[q] collegium? in quo non modo amicitiam violari apud majores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quæ ut omittam tam multa atque tanta; quis unquam tanti quenquam fecit,[35] aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuæ filiæ? Etenim si merita valent; patriam, liberos, salutem, dignitatem, memetipsum mihi per illum restitutum puto:[36 n] si consuetudinis jucunditas; quæ fuit unquam amicitia consularium in nostra civitate conjunctior? si illa amoris atque officii signa; quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quenquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum esse voluit[37] amplis-

[m] *Pompeius et Brutus.*
[n] *Scientiæ reconditæ.*
[o] *Hæc autem quæ hactenus commemoravi, privata sunt, et inter nos.*
[p] *Quid illa commemorem, quæ publica sunt, et patent omnibus?*
[q] *Auguratus, quem una exercemus.*

Grævii; *cum hominis nobilissimi* Peck. et ed. pr.—32 *Quæ ego omnia* quinque libri veteres ap. Græv. *Quæ cum ego omnia* unus codex Oxon.—33 *Quot illa vincula* Peck.—34 Dresd. 4. *errari potest.* Mox, *non modo amicitia* Dresd. 4. 5. et Ascens. Deinde, *sed nec optari* quinque Dresd. Lips. Guelf. 2. Venett. 1469. 1471. 1477. *sed ne optari* P, ψ, et edd. vett. *sed ne cooptari* Mentel. et ed. Græv.—35 Codex Grævii *quenquam tanti fecit.* Mox, *tuæ filiæ* in eodem cod.—36 Idem cod. *restituta puto.* Mox, Dresd. 1. 2. Lips. *unquam in amicitia.* Deinde, *si ulla amoris* Amstel. Dresd. 1. 2. 5. Lips. edd. vett. et Ascens. 1.—37 Ita Pall. quinque Grut. alii codd. et edd. antiq. *quibus ille me*

NOTÆ

[n] *Restitutum puto*] Pompeio clam adnitente, pulsus est in exilium Cicero, quoniam ejus cum Cæsare et Crasso societatem asperius perstrin-

sime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone,[o] adversante interdum actionibus suis?[r] quo studio providit, ne quæ[38] me illius temporis invidia[p] attingeret,[s] cum me consilio, cum auctoritate, cum armis denique texit suis?[q] quibus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni,[r] quod tu in legatis fecisti; sed ne summorum quidem hominum malivolis de me sermonibus crederet. Hujus igitur[39] filius cum sit gener tuus, cumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus, quamque jucundus, intelligam; quo tandem animo in te esse debeo? cum præsertim eas ad me is[40] literas miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen; totumque me ad ejus viri, ita de me meriti, voluntatem nutumque converterem. Sed hæc hactenus: pluribus enim etiam fortasse verbis, quam

[r] *Summum studium quo Milonem defendi, quanquam studium hoc meum interdum adversaretur Pompeii consiliis.*
[s] *Providit ut ab improborum invidia tutus essem.*

in rebus non ornatum voluit vulgg. ante Gebhard. *rebus* deest in nonnullis codd. ap. Græv. Mox, *tulit intentionem meam* Pal. 3. Deinde, *adversantem* Dresd. 1. 3. 5. Ascens. 1. cum multis edd. *adversanti* codd. Grævii; *adversante* cod. Grut.—38 Benedict. legit *ne qua* e quinque Dresd. *ne quæ* servant alii codd. Mox, *tum auctoritate, cum armis denique texit* Græv. *denique detexit* Pal. 3. *tum auctoritate, tum armis denique* emend. Benedict.—39 *Hujusmodi igitur* Grut. 2. Paulo post, quatuor Pall. Grut. quinque Dresd. Lips. Torg. *jucundus intelligebam.*—40 Pal. 4. *cum præsertim ad me is;* Pal. 2. *cum præsertim eas de me is;* al. ap. Græv. *cum præsertim ad me eas is.* Mox, *placaret tamen*

NOTÆ

gebat: ut ab exilio revocaretur, effecit idem Pompeius, fore sperans, ut beneficii memor, de præsenti reipublicæ statu queri desineret.

[o] *Pro Milone*] Ob necem Clodii in judicium vocato.

[p] *Temporis invidia*] Eo quod multi crederent Tullii consilio, Clodium a Milone interfectum esse.

[q] *Armis denique texit suis*] Quo die pro Milone dixit in senatu Cicero, Pompeius, qui tum solus consulatum gerebat, curiam armatis militibus sepsit, ne quid ex illa contentione detrimenti resp. caperet.

[r] *Phrygi alicui, aut Lycaoni*] Phrygia et Lycaonia duæ sunt Asiæ Minoris provinciæ, quas ad Ciliciam pertinuisse vel ex hoc loco constat.

necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quæ a me perfecta,[41] quæque instituta sunt,[t] cognosce.

* * *Non pauca desiderantur, quæ fortassis ab ipso Cic. detracta sunt.* * *

Atque hæc agimus, et agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo.[u] Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus; cujus magistratus[s] officia, quæ sunt maximi animi,[t] summique consilii,[u] tibi diligentius et accuratius, quam hæc, quæ nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale.[42]

(11.) M. T. C. APPIO PULCHRO, (UT SPERO) CENSORI, S. D.

ARGUMENTUM.—Gratulatur Appio de absolutione majestatis, et de ambitu similem eventum sperat. Laudatis Pompeio et Bruto, pollicetur operam suam ad notandos, qui testimonium in Appium pretio dixerant. Augurales libros ad otium utriusque servari, orationes autem mitti cupit; et humaniores literas pollicitus, monet, ut proavum censura imitetur.

[*p.* 43.] CUM essem in castris ad fluvium Pyramum,[a] redditæ mihi sunt uno tempore a te epistolæ duæ,[1] quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat ascripta nonarum Aprilium;[a] in altera, quæ mihi re-

[t] *Quæ perfeci, et quæ incepi.*
[u] *Magis ut tuam dignitatem tueamur, quam ut avertamus a te periculum, quod nullum tibi ab accusatione impendet.*
[a] *In altera, dies Aprilis quinta ascripta erat.*

duo Pall.—41 Ita codd. Victorii, Vat. Pal. 4. Amstel. et quinque Dresd. *profecta* al. et Grut. *nunc ea quæ ante profecto* Græv. 1. Actutum, *quæque instituta sint* Dresd. 1. 2. 3. et Ascens. 1. *quæque instituta sit* Dresd. 4. *quoque instituta sunt* Græv. 1. *quæque constituta sunt* al. ap. Græv.—42 Dresd. 2. 3. et Bengel. omittunt *Vale.*

EPIST. XI. 1 Peck. *epistolæ a te duæ.* Mox, *ad me Serv. Tarso* in non-

NOTÆ

[s] *Cujus magistratus*] Non proprie: magistratus enim et jus dicebat, et habebat imperium: censori autem neutrum contigit.

[t] *Maximi animi*] Quia censoris erat consulares etiam viros, si quid deliquissent, e senatu interdum dejicere.

[u] *Summique consilii*] Quod in mores universæ civitatis inquireret.

[a] *Pyramum*] Pyramus, hodie *Malinistra,* transit in Ciliciam per Tauri montis angustias, multaque habet admiratione digna. Consule Strab. lib. XII.

centior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione majestatis:[b] [b] de qua, etsi permultum ante certior[2] factus eram literis, nuntiis, fama denique ipsa; (nihil enim fuit clarius: non quo quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet) tamen eadem illa lætiora fecerunt mihi tuæ literæ;[3] non solum quia planius loquebantur et uberius, quam vulgi sermo; sed etiam, quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex teipso audiebam. Complexus igitur sum cogitatione te absentem; epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi[4] gratulatus sum. Quæ enim a cuncto populo, a senatu, a judicibus, ingenio, industriæ, virtuti tribuuntur, (mihi ipse assentor fortasse, cum ea esse in me fingo[c]) mihi quoque ipsi tribui puto.[5] Nec tam gloriosum exitum tui judicii extitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum[d] mentem fuisse mirabar. De ambitu[c] vero quid interest, inquies, an de majestate?[e] Ad rem nihil:[f][6] alterum enim non attigisti; alteram auxisti.[g]

[b] *De majestatis crimine te absolutum.*

[c] *Quia puto assentatione forte nimia, easdem dotes, industriam et ingenium, in me esse.*

[d] *Dolabellæ.*

[e] *At, inquies, nihilne differunt majestatis et ambitus crimen? et an putas eundem utriusque judicii fore exitum?*

[f] *Nihil differunt ad causam tuam, quod attinet, æque falso de utroque crimine accusatus es, de utroque pariter absolveris.*

[g] *Crimen enim ambitus non admisisti; majestatem vero populi Romani non modo non minuisti, sed auxisti.*

nullis codd.—2 Ita Dresd. 1. 2. 5. cum multis aliis; *antea certior* quatuor ap. Græv. Dresd. 3. 4. Ascens. 1. Mox, *non quod quisquam* edd. vett.—3 Duo codd. Grævii *mihi literæ tuæ.* Mox, *tibi videbar gratulari* edd. vett.—4 Dresd. 3. et Ascens. 1. *et ipse mihi.* Mox, *virtuti attribuuntur* codd. ap. Græv. Tum, *quia mihi ipse assentor* Grut. Græv. et al. ante Ernesti; *quia ipse mihi assentor* edd. vett. *assentior* Dresd. quinque, cum multis codd. ap. Græv.—5 Codd. Grævii *tributum puto.*—6 Ita Dresd. 1. 2. et edd. vett. *an majistatem ad te nihil* al. ap. Græv. *ac de majestate, &c.* Dresd. 3. 4. 5. Ascens. 1. Mox, pro

NOTÆ

[b] *Majestatis*] Majestatis reus habetur qui dicit ea, moliturve, quæ reipublicæ, principis, aut imperii dignitatem offendunt.

[c] *De ambitu*] Ambitus accusatur qui largitionibus ad honores sibi viam aperuit.

Verumtamen est majestas, (ut Sylla[d] voluit[7]) ne in quemvis impune declamare liceret.[h] Ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe,[i][e] aut defendatur: qui enim facta, aut non facta[8] largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus, cui suspectus unquam fuit?[k] Me miserum, qui non affuerim! quos ego risus excitassem? Sed de majestatis judicio duo mihi illa ex tuis literis jucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa republica defensum scribis; quæ quidem, etiam in summa bonorum et fortium civium copia, tueri tales viros deberet; nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni, vel honoris, vel ætatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores[9] complecti debeat: alterum, quod Pompeii et Bruti fidem, benivolentiamque mirifice laudas. Lætor virtute et officio, cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius,[l] omnium[10] sæculorum et gentium principis, alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut spero) civitatis.[m]

[h] *At si voluit Sylla eum esse majestatis reum, qui de alterius fama detraheret, de Dolabella quid sentiendum, qui te innocentem majestatis accusavit?*

[i] *Crimen vero ambitus ita apertum esse solet, ut accusari aut defendi non possit, nisi improbe: si enim facta est largitio ad extorquenda suffragia, defenditur improbe; si non facta, improbe accusatur. Ignorari autem non potest utrum facta, aut non facta sit largitio.*

[k] *Jam vero quis unquam suspicatus est te largitione honores esse assecutum?*

[l] *Pompeii.*

[m] *Bruti, qui jampridem juventutis, et brevi, ut spero, civitatis futurus est princeps.*

alteram auxisti, quod tuentur quinque Dresd. Pall. Græv. 1. Crat. Manut. et al. vett. *alterum auxisti* habent codd. Victorii, Amstel. Stewech. Guelf. Grut. Bengel. Gronov.—7 Dresd. 1. Pal. 1. Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. *et sis ulla voluit;* Dresd. 3. 5. *etsi ulla voluit;* Dresd. 4. *et Silla voluit;* Græv. *et sic Sylla voluit;* Bengel. emend. *etsi Sylla voluit.* Mox, *ne is quemvis i. declamari* Dresd. 1. 2. Pal. 1. Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. *ne quemvis i. declamari* Dresd. 3. 4. *declamari* etiam Benedict.—8 Amstel. *quod enim facta, nec non facta;* R. Steph. *qui enim facta nec ne facta;* quinque Dresd. Ascens. 1. et Bengel. *facta et non facta.* Paulo post, *cui conspectus u. fuit* Stewech.—9 Codd. Grævii *talis*

NOTÆ

[d] *Sylla*] Is est qui dictaturam per vim occupavit, eamque tertio post deposuit anno, oppressa libertate, eademque pariter restituta illustris.

[e] *Improbe*] Juvat hic annotare, totum id contra Dolabellam ab Cicerone non dici ex animo, sed tantum ut tempori serviat, et Appio blandiatur.

De[11] mercenariis testibus[n] a suis civitatibus notandis,[o] nisi jam factum aliquid est per Flaccum,[p][f] fiet a me, cum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum et totius reipublicæ misisti expressam, prudentia literarum valde mihi est grata.[12] Video enim et pericula leviora[13] quam timebam,[g] et majora præsidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum[h] applicaverunt; tuumque simul promtum animum et alacrem perspexi[14] ad defendendam rempublicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod, in summis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicæ statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva. Ego enim, a te cum tua promissa[q] per literas flagitabam, [*p.* 44.] ad urbem te otiosissimum[i] esse arbitrabar; nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes[15] tuas confectas omnes expectabo. Tullius,[j] cui mandata[r] ad me dedisti,[16] non convenerat me;

[n] *De testibus qui mercede conducti sunt, ut in te testimonium dicerent.*
[o] *Puniendis.* [p] *Si nondum factum est per Flaccum, ut punirentur.*
[q] *Libros augurales a te mihi promissos.*
[r] *Mandata mihi deferenda.*

tutores.—10 Edd. vett. *tum maxime alterius omnium.*—11 *De* non legitur in codd. Grævii. Mox, *nisi jam aliquid factum est* edd. vett.—12 Al. ap. Græv. *valde est mihi grata.*—13 Codd. Grævii *pericula leniora.* Paulo post, *omnes viros civitatis* al. ap. Græv. *omnes viri civitatis* Dresd. 3. Dein, *ductum applicuerunt* Dresd. 3. et Ascens. 1. *ductum applicavere* codd. Grævii.—14 Dresd. 1. 3. *prospexi.* Actutum, *ad defendendum remp.* Dresd. 2. Ascens. 1. Paulo post, *perite notum* quinque Dresd. omnes Pall. Grut. Stewech. Amstel. Mentel. Græv. 2. et ed. pr. *per te notum* Græv. 1.—15 Al. ap. Græv. *nunc tamen pro auguralibus libris, ut ipse polliceris, orationes.*—16 Ita codd. Grævii et Victor.

NOTÆ

[f] *Per Flaccum*] Quis is esset Flaccus, ignoratur: putat Manutius fuisse aliquem ex cohorte Ciceronis, a quo missus est, ut mercenarios testes a suis civitatibus ignominia notandos curaret.

[g] *Quam timebam*] Ob Cæsaris et Pompeii dissensionem.

[h] *Ad Pompeii ductum*] Cujus causam a reipublicæ causa sejungi non posse plerique credebant.

[i] *Ad urbem te otiosissimum*] Non licuit Appio diu prope urbem otiari; ambitus enim et majestatis accusatus, spem triumphi abjecit, ut urbem ingressus, objectum sibi crimen dilueret.

[j] *Tullius*] Aliquem ex familiaribus Appii fuisse credibile est.

nec erat jam quisquam mecum tuorum, præter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas literas quas dicas esse, non intelligo: bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leviter accusans [17] in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querelæ mihi quidem videbatur esse amici; sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, hæ literæ [18] non fuerunt disertæ, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus [k] Homeri versum negat, quem non probat; sic tu (libet enim mihi jocari) [19] quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, et in censura, si jam es censor,[20] ut spero, de proavo[l] multum cogitato tuo.

(12.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

ARGUMENTUM.—Gratulatur de absolutione ambitus: nuptias Tulliæ excusat se insciente confectas, quibus ipse ad declarandam Appio benivolentiam factus sit diligentior.

GRATULABOR tibi prius:[1] ita enim rerum ordo postulat: deinde ad me convertar. Ego vero [2] vehementer gratulor de judicio ambitus: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te; sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis et in-

cum ed. pr. *dederas* edd. quædam vett.—17 Dresd. 2. *leniter accusans;* Dresd. 4. *breviter accusans.*—18 Ita Amstel. Dresd. 1. 2. Bengel. et Benedict. *eæ literæ* Græv. *esse literæ* plurimi codd. *ee literæ* Dresd. 3. 4. *heæ literæ* Dresd. 5. et Stewech.—19 Al. ap. Græv. *libet mihi jocari;* al. ibid. *libet enim jocari.* —20 Edd. quædam vett. *si jam censor es.* 'Ad verba ultima, *cogitato tuo,* Dresd. 5. et Ascens. 1. male addunt glossema, *Lentulo Appio Cæco.*' Benedict.

EPIST. XII. 1 *Gratulor tibi prius* duo Pall. Dresd. 4. 5. Venet. Mediol. Ascens. 1. Bengel. *Gratulor tibi primum* Græv. 1. *Gratulabor tibi prius* Dresd. 1. 2. 3. Actutum, *enim ita rerum ordo postulat* Stewech.—2 *Ego enim* Dresd. 2. 3. *vero* deest in Dresd. 5. Mox, *nemini dubium fuerit* Dresd. 1. 2. 5. non improbante Benedict. Actutum, *absolutum te esse* edd. vett. Deinde, *quo vir durior* Dresd. 1. 2. *quo vir industrior* Peck. *quo clarior, quo*

NOTÆ

[k] *Aristarchus*] Grammaticus Alexandrinus, Aristophanis discipulus, quos Homeri versus non probabat, Homeri negabat esse: hinc factum ut alienorum scriptorum censores etiam nunc Aristarchi dicantur.

[l] *De proavo*] Appio Cæco, qui censuram summa cum dignitate gesserat, quanquam Cicero non magnam hic habet temporis rationem; Appius enim Cæcus erat proavo antiquior.

dustriæ[3] ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis, nullam ne in tabellæ[a] quidem latebra fuisse absconditam malivolentiam, quæ te impugnare auderet.[a] Non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium![4] nihil jam sum pridem admiratus magis. De me autem,[b] suscipe paulisper meas partes,[5] et eum te esse finge, qui sum ego: si facile inveneris quod dicas, noli ignoscere hæsitationi[b] meæ.[c] Ego vero velim mihi, Tulliæque meæ, sicut tu amicissime et suavissime optas, prospere evenire[6] ea,[d] quæ, me insciente, facta sunt a meis;[e] sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate, et opto:[f] verumtamen plus me in hac spe[g] tua sapientia[7] et humanitas consolatur, quam opportunitas temporis.[h] Itaque, quemadmodum expediam exitum hujus institutæ orationis, non reperio: neque enim tristius dicere quicquam debeo ea de re,[8] quam tu ipse ominibus optimis

[a] *Te a nullo senatore, vel in occultis etiam suffragiis, impugnatum esse; quod rarum est his temporibus ita corruptis.*
[b] *De nuptiis autem Tulliæ, quas mihi crimini vertis.*
[c] *In eo, quo sum loco, te colloca, et eum te esse puta, qui ego sum: tum enim intelliges, mihi ignoscendum esse nunc hæsitanti, quia et tu pariter hæsitares.*
[d] *Nuptias.*
[e] *A Terentia uxore, et a M. Cœlio.*
[f] *Sed quoniam ita cecidit, ut hæ nuptiæ fierent Dolabella te accusante, spero omnino has mihi felices fore, Dolabellam tibi reconciliando.*
[g] *Vos ambo reconciliandi.*
[h] *Quam quod nunc sim et Dolabellæ socer, et tuus amicus.*

fortior amicus es Grut.—3 Quinque Dresd. Ascens. 1. et Bengel. *virtutis industriæ*, omissa copula *et*. Mox, *nullam in tabellæ* Dresd. 3. 4. Dein, *oppugnare auderet* Dresd. 4.—4 Dresd. 5. et Peck. *negotium fuit;* Scels. *negotium est.*—5 Peck. *partis.* Mox, *etenim te esse finge* Pal. 1. Dresd. 1. 2. Tum, *quis sum ego* Græv. 1. *qui ego sim* al. ap. Græv. *quid dicas* quinque Dresd. et Ascens. 1.—6 Pal. 1. *persæpe evenire.* Idem codex mox, *quæ insciente facta;* Scels. *quæ mihi insciente me facta sunt.* Particula *sed* deest in Dresd. 1. 4. 5. et Ascens. 1. Deinde, *illo ut agerentur tempore, s. omnino vim aliqua felicitate omnia, et opto* Scels.—7 Grut. *tua patientia.*—8 Pal. 3. *debes ea de re;* al. ap.

NOTÆ

[a] *Ne in tabellæ*] Lege Cassia cautum fuisse scribit Asconius, ut in tabella sententiam suam judices scriberent; qui vero oderant aliquem, neque id audebant palam testari in tabellis, occulte et latenter impugnabant.

[b] *Hæsitationi*] Quia non poterat explicare, utrum mallet factas, an infectas cum Dolabella nuptias: si factas, offendi videbatur Appius, quem Dolabella accusaverat; si infectas, videbatur non optime ominari de filiæ conjugio.

prosequeris;[i] neque non me tamen mordet aliquid:[k c] in quo unum vereor, ne tu parum perspicias ea, quæ gesta sunt, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, cum tam longe abfuturus essem,[d] ad me ne referrent;[m] agerent, quod probassent. In hoc autem mihi illud occurrit:[n] Quid tu igitur, si affuisses?[o] Rem probassem: de tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo.[p] Vides sudare me,[9] jamdudum laborantem, quomodo ea[q] tuear, quæ mihi tuenda sunt, et te non offendam.[r] Leva me igitur hoc onere; nunquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen:[10] nisi jam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem,[s] tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse: tamen, hac mihi affinitate nuntiata, non majore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem.[t] Decedenti mihi,[u] et jam

[i] *De hoc conjugio, de quo tu ipse feliciter ominaris.*
[k] *Aliquid tamen me solicitat.*
[m] *Ad me de his nuptiis ne scriberent.*
[n] *Sed in ea re mihi illud objicies.*
[o] *Quid tu igitur fecisses, si affuisses Romæ?*
[p] *Affinitatem cum Dolabella probassem; tempus autem hujus affinitatis jungendæ consilio reliquissem tuo.*
[q] *Eas nuptias.* [r] *Et te Dolabellæ inimicum non offendam.*
[s] *Nisi jam matrimonii hujus tempore, fecissem omnia, ut majestatis absolutionem obtineres.*
[t] *Non propensiorem utique in te voluntatem, (neque enim poteram) sed acriorem diligentiam in dignitate tua defendenda exhibuissem, ne suspecta tibi esset fides mea.* [u] *Decedenti mihi ex provincia.*

Græv. *debeo eam in rem.* Mox, *omnibus optimis* tres Pall. quinque Dresd. et Asceus. 1. Deinde, *neque non tamen me mordet* Scels. *in quo unum non vereor* Stewech. quinque Dresd. Mediol. Ascens. Crat. Venet. Manut. *in quo unum modo vereor* al. ap. Græv. *ea quæ gesta sint* Græv. 1. Pal. 2. Victor. *ab illis esse gesta* Dresd. 1. 2. 4. 5. tres Manutii, et Ascens.—9 *Vides suadere me* quinque Dresd. cum libris plurimis ap. Græv. Mox, *ut te non offendam* edd. vett. —10 Ita Pall. Grut. Victor. Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. et meliores edd. *sed tamen sic habeto* edd. quædam vett. Mox, pro *nuntiata,* quod servant ed.

NOTÆ

[c] *Mordet aliquid*] Ideo mentis erat anxius, quia Tulliæ nupserat Dolabella eodem tempore quo Appium accusabat, quanquam sperabat fore ut hæ nuptiæ utriusque reconciliationi viam facerent.

[d] *Abfuturus essem*] In Cilicia tum erat.

imperio[11] annuo terminato, ante diem III Nonas Sextiles, [p. 45.] cum ad Sidam navi accederem, et mecum Q. Servilius[e] esset, literæ a meis sunt redditæ. Dixi statim Servilio, (etenim videbatur esse commotus,[12 f]) ut omnia a me majora expectaret:[x] quid multa? benivolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus; diligentior ad declarandam benivolentiam, multo. Nam, ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem ficte reconciliatæ gratiæ darem; sic affinitas[y] nova[13] curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

(13.) M. T. C. APPIO PULCHRO S. P. D.

ARGUMENTUM.—Appio gratias agit, quod suos in supplicatione decernenda adjuvisset; parataque illi officia pollicetur: de Dolabellæ reconciliatione non desperat: censuram obtentam esse sperat.

QUASI divinarem, tali in officio[a] fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis[b] agebatur, inserviebam honori tuo.[c] Dicam tamen vere: plus, quam acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non per-

[x] *Ad defensionem tuæ dignitatis.*
[y] *Affinitas Dolabellæ.*
[a] *In supplicatione obtinenda.*
[b] *De tuis in provincia præclare gestis.*
[c] *Curabam ut supplicatio tibi decerneretur.*

pr. Rom. 1469. 1471. 1477. Mediol. al. vett. *renuntiata* legunt Græv. Grut. et vulgg. ante Ernesti.—11 *Decedenti mihi imperio* edd. vett. *Decedenti mihi jam imperio* Peck. Mox, *ante diem Nonas* Dresd. 3. 4. *ante diu nonas* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1.—12 Peck. *etenim esse videbatur commotus.* Actutum, *omnia a me m. expeterent* Dresd. 2. *omnia a me m. expectarent* Dresd. 3. Mox, *in nihilo sum factus* Grut. 3. *diligentior quidem ad, &c.* edd. vett.—13 Ita Guelf. 2. et edd. vett. *sic affinitas novam* alii codd. et vulgg. ante Ernesti. Denique, *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel.

NOTÆ

[e] *Servilius*] Amicus erat Appii, ab eo forte in Ciliciam missus, ut provinciarum, quas rapinis exhauserat, odia mitigaret, impediretque quominus Romam legati mitterentur, qui testimonium in Appium dicerent.

[f] *Commotus*] Ob literas quas tum Cicero de nuptiis Tulliæ cum Dolabella accepit: fingit autem, ut blandiatur Appio, hunc sibi nuntium displicuisse.

scripsit, te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum veniendo,[d] conveniendis meis, nullum munus[1] officii cuiquam reliquum fecisse?[e] Hæc mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa, propter quæ hæc laborantur.[f][2] Insignia[g] enim virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt; talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest.[h] Itaque mihi propono fructum amicitiæ nostræ, ipsam amicitiam; qua nihil est uberius,[i] præsertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est. Nam tibi me profiteor, et in republica socium, de qua idem sentimus, et in quotidiana vita conjunctum iis artibus studiisque, quæ colimus.[3] Vellem[4] ita fortuna tulisset, quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos[k] facere posses; quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te:[l][5] nostrum est onus.[m] Illud velim sic habeas, quod intelliges, hac re novata,[n] additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quam quicquam esse detractum. Cum hæc scribebam,

[d] *Magistratibus conveniendis, ut mihi faverent.*
[e] *Nihil cuiquam faciendum reliquisse.*
[f] *Hæc pluris facio, nempe studium et benevolentiam tuam, quam supplicationem, et triumphum, pro quibus obtinendis illa adhibentur.*
[g] *Honores.*
[h] *Mea sola virtus Appii studium conciliare mihi potest.*
[i] *Fructuosius.* [k] *Dolabellam.*
[l] *Sed nihil ad te attinet de reconciliatione cum Dolabella laborare.*
[m] *Meæ sunt partes efficere, ut Dolabella tibi reconciliari a te postulet.*
[n] *Sic habeto futurum ut re ipsa perspicias, hac nova affinitate, &c.*

EPIST. XIII. 1 Ita Grævius ex optimo suo codice, ita quoque margo ed. Lamb. *nullum onus* exhibent quinque Dresd. Lips. Torg. omnes alii codd. et edd. vett.—2 Edd. vett. *elaborantur.*—3 '*Cum iis artibus studiisque quæ colimus*] Recte suspectum habet h. l. interpretes. Ernesti ejecit *cum.* Lectio Græv. 1. *quam iis artibus studiisque colimus,* præferenda esse videtur. Eam quoque Jo. Fr. Gronov. probavit, et Bengel. recepit. Nondum tamen illam librorum plurimorum lectionem jure ejiciendam censeo.' *Benedict.*—4 Ita Guelf. 1. 2. Mediol. Ascens. 2. Crat. Hubert. *Velim* Dresd. quinque, Lips. Torg. alii, et vulgg. ante Ernesti. *ut quanti ego omnes* quinque Dresd. Græv. 1. Amstel. et al. ap. Græv. *tanti tu meos f. possis* Amstel. *tanti tu m. f. posses* Dresd. 3. 4. 5. al. ap. Græv. et Ascens. 1. *uti tu meos f. posses* Dresd. 1. 2. Græv. 1. 'Haud dubie igitur Cicero scripsit, *Vellem, ita fortuna tulisset, ut, quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses.*' Benedict.—5 *Sed ad te*

censorem te jam esse sperabam:[6] eo brevior est hæc epistola, et, ut adversus magistrum morum,[o] modestior. Vale.

[o] *Coram censore.*

nihil Peck.—6 Ita Peck. et Græv. *jam te esse superbam* al. et vulgg. ante Ernesti. Actutum, *eo brevior est epistola* vet. cod. ap. Græv. *eo brevior est hæc epistola* Peck. Ultimum vocabulum, *Vale,* cum Bengelio, etiam Dresd. 1. 2. 3. omiserunt.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER IV.

AD SER. SULPICIUM ET CETEROS.

(1.) M. T. C. SER. SULPICIO [a] S. D.

ARGUMENTUM.—Sulpicio, congressum petenti, respondet, suamque cum illius voluntate convenire demonstrat, et desperatum reipublicæ statum deplorat. Scripta est epistola, cum Cæsar in Hispaniam regressus Pompeii legatos oppugnaret.

CAIUS TREBATIUS,[1] [b] familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quæsisse, quibus in locis essem; molesteque te ferre, quod me, propter valitudinem tuam, cum ad urbem [c] accessissem, non vidisses; et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio [d] utriusque nostrum [a] com-

[a] *Quid jam nos deceat facere.*

EPIST. I. 1 Ita Dresd. 1. 2. *Cum Trebatius* Græv. 1. et Dresd. 1. in indice. *Caius* plane omittunt Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1. Mox, *scripsit te exquisisse* Peck. Dresd. 4. 5. et ed. pr. Deinde *molesteque ferre* Dresd. 5. Ascens. 1. et

NOTÆ

[a] *Ser. Sulpicio*] Consule Indicem Hist.

[b] *Trebatius*] Jurisconsultus in Gallia fuit cum Cæsare ante civile bellum.

[c] *Ad urbem*] Reversus e Cilicia, triumphum ex more expectabat; sed spe triumphi, ob civiles discordias depulsus, in Cumanum secessit.

[d] *De officio*] Quid ageret, incertum ipsi erat: licebat per Cæsarem nullarum esse partium, at quiete domi, procul ab armorum tumultu vivere: Pompeius contra, eum hostis habebat loco, qui suis in castris non fuisset: adhærere Cæsari tutius erat; Pompeium sequi, honestius, quoniam ille validiorem exercitum, hic omnes prope consulares viros, ipsamque adeo rempublicam secum habebat.

municare. Utinam, Servi, salvis rebus,[b] (sic enim est dicendum) colloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti[2] reipublicæ tulissemus. Cognoram enim jam absens,[3] te hæc mala[c] multo ante providentem, defensorem pacis, et in consulatu[e] tuo, et post consulatum fuisse. Ego autem cum consilium tuum probarem, et idem ipse sentirem,[4] nihil proficiebam. Sero enim veneram:[d] solus eram:[e f] rudis[g] esse videbar in causa:[f 5] incideram in hominum pugnandi cupidorum[h] insanias. Nunc,[i] quoniam nihil jam videbimur opitulari posse reipublicæ,[6] si quid est, in quo nobismetipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, [*p.* 46.] sed ut quam honestissime lugeamus; nemo est omnium,[7] quicum potius mihi, quam tecum, communicandum putem. Nec enim clarissimorum[8] virorum, quorum similes esse debemus, exempla; neque doctissimorum, quos semper coluisti, præcepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scrip-

[b] *Salva republica.*
[c] *Bellum civile.* [d] *Ex provincia.* [e] *Pacis studiosus.*
[f] *Videbar ignorare veras dissensionis civilis causas.*

Lamb.—2 Pal. 5. in marg. *aliquid opis ruenti.*—3 *Cognoram jam enim absens* cod. Grævii. Mox, *multo jam providentem* Pal. 1. *multo jam ante providentem* Dresd. 1. *prævidentem* al. ap. Græv.—4 Peck. *et ipse idem sentirem.*—5 Ita nonnulli codd. et edd. antiq. *rudis, etsi v., in causa* codd. Gebhardi, quinque Pall. quinque Dresd. Ascens. 1. Grut. *rudis (et sic videbar) in causa* conj. Benedict.—6 Græv. et edd. vett. *posse opitulari reip.* codd. Grævii *opitulari reip. posse.* Particula *jam* deest in edd. vett.—7 Duo codd. ap. Græv. *nemo est hominum.*—8 *Neque enim cl.* Dresd. 1. *Nec enim te cl.* Ascens. 1. Mox, *præcepta fugiunt* Dresd. 1. 3. 4. 5. Grut. Amstel. Mentel. quinque Pall. et

NOTÆ

[e] *In consulatu*] Quem gessit cum M. Marcello, anno urbis conditæ septingentesimo secundo: tunc Sulpicius auctor fuerat, ut pacis conservandæ gratia, Cæsari prorogaretur Galliarum administratio, eidemque absenti consulatus ex populi decreto deferretur: sed utrumque rejecit M. Marcellus Sulpicii collega, quod cum denuntiatum esset Cæsari, admota ad ensis capulum dextera, 'Hic,' inquit, 'impetrabit.' Sic Appianus.

[f] *Solus eram*] Non quod revera solus Cicero, sed quod pauci cum illo pacem sincere vellent.

[g] *Rudis*] Dum Ciliciæ præfuit, multa Romæ peracta sunt, quorum ignarus erat.

[h] *Cupidorum*] E Pompeianis nonnullos indicat, qui controversiam armis quam fœdere dirimi maluerunt.

[i] *Nunc*] Pulso ex Italia Pompeio, et Cæsare contra ejus legatos bellum in Hispaniam parante.

sissem, te frustra in senatum, sive potius in conventum[j] senatorum esse venturum, ni veritus essem, ne ejus[g] animum offenderem, qui a me, ut te imitarer,[h][9] petebat.[k] Cui quidem ego, me cum rogaret[10] ut adessem in senatu, eadem omnia, quæ a te de pace et de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. Res vides quo modo se habeant:[11] orbem terrarum, imperiis distributis,[l] ardere bello: urbem sine legibus, sine judiciis, sine jure, sine fide, relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modo quid sperem, sed vix jam quid audeam[12] optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse, nos colloqui; quanquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cujus jam etiam nomen[13] invitus audio; tamen propius accedam: Trebatioque mandavi, [14]ut, si quid[i] tu eum velles ad me mittere, ne recusaret: idque ut facias, velim: aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas: ne aut tibi exire ex urbe necesse sit, aut mihi ac-

[g] *Cæsaris.* [h] *Ut exemplo tuo irem in senatum.* [i] *Si aliquam ob rem.*

Ascens. 1. *præcepta sunt fugiunt* Dresd. 2.—9 Multi codd. ap. Græv. *ut te invitarem.*—10 Edd. vett. *cum me rogaret;* al. *cum me rogasses.* Mox, pro *de Hispaniis*, quod servant Dresd. 1. et Ascens. 1. plurimi codd. et edd. habent *de Hispanis.*—11 Ita e varietate librorum scripsit Ernesti. *res vides, quomodo se habeat* Dresd. 1. 2. alii codd. Grævii, et edd. vett. *res videas, quomodo se habeant* Dresd. 3. Pal. 3. Scels.—12 Edd. vett. *quod sperem s. v. j. quod audeam.*—13 Cod. Grævii *cujus etiam jam nomen;* al. ap. Græv. *cujus jam nomen etiam;* al. ibid. *cujus et jam nomen.*—14 *Trebatio mandavi* al. ap. Græv. Actutum, *ut si quid tu eum velles ad me mittere rectum* Pal. 4. *ut* deest in aliis; *mandari si quidem, &c.* al. ap. Græv. Mox, *si quem voles fidelium tuorum* duo codd. Grævii.

NOTÆ

[j] *In conventum*] Senatum non appellat, vel quod libere decernendi potestas omnis ablata esset; vel quod plerique senatores cum utroque consule fugientem Pompeium secuti essent.

[k] *Ut te imitarer petebat*] Cæsar, pulso in Græciam Pompeio, cum Romam Brundusio contenderet, in eo itinere Ciceronem vidit, et nonnulla adversus eum questus, rogavit demum, ut in urbem, exemplo Sulpicii, et in senatum veniret: cui Cicero cum dignitate respondit, id esse supervacaneum; se nihil prorsus de priori discessurum sententia; auctorem fore semper, ut positis armis, de pace ageretur, nec in Hispaniam adversus Pompeii legatos properaret; quod inique tulit Cæsar.

[l] *Imperiis distributis*] Divisus erat Cæsarem inter et Pompeium totus orbis, cum ille Gallias et Italiam, hic vero Græciam, Hispanias, et reliquas populi Romani provincias obtineret.

cedere. Ego tantum tibi tribuo,[15] quantum mihi fortasse arrogo:[m] ut exploratum habeam, quicquid nos de communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

(2.) M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

ARGUMENTUM.—Quærenti Sulpicio, quid faciendum sit, respondet cum laude ejus, si recta sequenda, certam rationem esse; non item, si utilia, quia Cæsaris causa firmior; honestior Pompeii. Longius ergo discedendum ab urbe, in qua quæ fiant, turpe sit probare; non probare, periculosum. Sed quo eundum, difficilem esse deliberationem. Qua de re si colloqui velit, quam primum, rogat, adveniat.

A. D. III Kal. Maias[1] cum essem in Cumano,[a] accepi tuas literas: quibus lectis, cognovi, non satis prudenter fecisse Philotimum;[b] qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, literas tuas misisset; quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam literas tuas legi,[2] Postumia[c] tua me convenit, et Servius[d] noster His placuit, ut tu in Cumanum venires: quod etiam mecum,[3] ut ad te scriberem,[a] egerunt. Quod meum consilium exquiris; id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate, summaque prudentia? Si,

[a] *Meque rogarunt ut id ad te scriberem.*

—15 *Ego tibi tantum tribuo* al. ap. Græv. *tantum mihi fortasse* Bengel. ex quibusdam codd. Mox, *nos communi* Dresd. quinque, et vulgg. ante Ernesti; *nos de communi* nonnulli codd. et edd. vett. *Vale* retinet Dresd. 1. sed Dresd. 2. 3. et Bengel. omittunt.

EPIST. II. 1 Ita Dresd. 1. 2. *Ad XVI kl. Maias* Dresd. 3. *A. D. XVI Kal. Maias* codd. ap. Græv. *A. D. XIII kl. Maias* edd. vett. *Ad XI kl. Maias* Dresd. 4. Mox, *cum abs te mandatum* codd. Grævii, Dresd. 1. 2. 'quod non temere rejiciendum puto.' *Benedict.*—2 Peck. *tuas literas legi.*—3 Al. ap

NOTÆ

[m] *Arrogo*] 'Arrogare dicimus nobis ea quæ nostra non sunt,' inquit Manutius.

[a] *In Cumano*] Villa Ciceronis juxta Cumas, in Campania.

[b] *Philotimum*] Terentiæ fuit libertus.

[c] *Postumia*] Sulpicii uxor.

[d] *Servius*] Sulpicii filius, qui Brundusium, ut ibi Pompeium improviso occuparet, jam ante advolarat.

quid rectissimum sit, quærimus; perspicuum est:[b] si, quid maxime expediat; obscurum: sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit;[4] non potest esse dubium,[e] quid faciendum nobis sit. Quod existimas, meam causam conjunctam esse cum tua; certe similis in utroque nostrum, cum optime sentiremus,[5] error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt: qua cum ipsi Cæsari[6] nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. Quantum nos fefellerit,[f] et quem in locum res deducta sit, vides.[7] Neque solum ea perspicis, quæ geruntur,[g] quæque jam gesta sunt;[h] sed etiam, qui cursus rerum, qui exitus[i] futurus sit.[8] Ergo aut probare oportet ea, quæ fiunt,[c][9] aut interesse,[d] etiamsi non probes; quorum[10] altera mihi turpis,[j] altera etiam periculosa[k] ratio videtur. [*p.* 47.] Restat, ut discedendum pu-

[b] *Eundum esse ad Pompeium.*
[c] *A Cæsare.* [d] *Aut Romæ versari.*

Græv. *qui etiam mecum.*—4 Nonnulli codd. ap. Græv. *nisi quod rectum honestissimumque sit.*—5 Al. ap. Græv. *cum idem sentiremus.*—6 Pall. quinque, quinque Dresd. alii codd. ap. Græv. et Ascens. 1. *quanquam ipsi Cæsari;* Grut. a m. sec. *tanquam ipsi Cæsari;* Græv. 1. *quam cum ipsi Cæsari.* Porro, Dresd. 1. 2. legunt, *gratia quoque nos inire;* Dresd. 3. 4. omittunt *ab eo.* Deinde, Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. habent *arbitraremur.*—7 Scels. *optime vides.*—8 Verbum *sit* deest in codd. Grævii.—9 *Sic ergo aut, &c.* Scels. *Si te rogo aut, &c.* Amstel. *Te ergo aut, &c.* al. ap. Græv. *Ergo aut p. oportet quæ fiunt* duo Græv.—10 Ita decem codd. ap. Manut. meliores ac vetustissimi ap.

NOTÆ

[e] *Non potest esse dubium*] Quin navigandum sit ad Pompeium, etiamsi non expedire videatur. Vide sup. Epist.

[f] *Fefellerit*] Ambo falsi sunt opinione, cum Cæsarem ad concordiam propensum esse crediderunt, qui imperium armis occupare statuerat, hæc Euripidis carmina sæpius usurpans, 'Nam si violandum est jus, regnandi gratia Violandum est, aliis rebus pietatem colas.'

[g] *Quæ geruntur*] In Hispania, ubi Cæsar, quo tempore Tullius hæc Sulpicio scripsit, cum Petreio et Afranio bellabat.

[h] *Quæque jam gesta sunt*] Cum ejecto Pompeio, et occupata Italia, Cæsar ærarium per vim invasit.

[i] *Qui exitus*] Quem ipse prævidit, legum scilicet, et libertatis, oppressio.

[j] *Altera mihi turpis*] Quoniam quæ fiunt a Cæsare, rempublicam funditus evertunt.

[k] *Periculosa*] Si autem improben-

tem:[11] in quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quæ loca sequamur. Omnino cum miserior res nunquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. Nihil enim constitui potest,[12] quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem.[1] Tu, si videbitur, ita censeo facias,[13] ut, si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris: sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te expectabo.[e] Tu, quod tuo[14] commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiæ placere. Vale.

(3.) M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

ARGUMENTUM.—Sulpicium, a Cæsare Achaiæ post aciem Pharsalicam præfectum, consolatur, qui dolorem ex calamitate reipublicæ ceperat. Scripta post Africanum bellum Cæsaris, ante Hispaniense.

VEHEMENTER te esse solicitum, et in communibus miseriis præcipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt.[1] Quod quanquam minime miror, et meum quodammodo agnosco;[a] doleo tamen, te sapientia præditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi[2] nemini concedo,

[e] *Nihil opus est ut me convenias, si jam statuisti Cæsari adhærere: sin vero Pompeium sequi velis, te expectabo.*

[a] *Et meum dolorem in tuo quodammodo agnosco.*

Græv. Dresd. 1. 2. *quarum* Dresd. 3. 4. 5. et duo ap. Manut.—11 Græv. 1. *ut discendum*; Græv. 2. *ut descendendum.* Voc. *putem* deest in quinque codd. vett. ap. Græv.—12 Vet. cod. Grævii *construi potest*; Scels. *construere potes, quo non incurras:* mox, *in magnam difficultatem aliquam.*—13 *Tu videtur* Pal. 3. *Tu si videtur, ita sentio, facias* Scels. Actutum, *tu si habes,* Mentel. Dein, *consilium meum cum tuo* al. ap. Græv. *supersedeas labore* al. ibid. *supersedeas tu labore* al.—14 *Tu quo tuo* Dresd. 1. 2. *Tu quod si tuo* Dresd. 3. *Vale* extat in Dresd. 1. 2. 3. deest in Bengel.

EPIST. III. 1 Dresd. 2. *referunt.*—2 Dresd. 3. *laborare. Quod etsi.* Idem

NOTÆ

tur acta Cæsaris, necesse est in ejus offensionem incurrere, quo nihil periculosius.

[1] *In magnam aliquam difficultatem*] Quia mare Adriaticum occupabat Dolabella, Cretense Curio, Sardiniam Valerius, totam ferme Italiam M. Antonius.

qui majorem ex pernicie et peste reipublicæ molestiam traxerit; tamen multa jam consolantur, maximeque conscientia [b] consiliorum meorum. Multo enim ante, tanquam ex aliqua specula, prospexi [3] tempestatem [c] futuram; neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis, monente et denuntiante te. Etsi enim abfui magnam partem [4] consulatus tui,[a] tamen et absens cognoscebam, quæ esset tua in hoc pestifero bello cavendo et prædicendo [5] sententia, et ipse affui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent quæ meminissent; [6] et scirent, cum superiores,[b] nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea [c] rempublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam, quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant: sed aliquid,[7] atque adeo multa addunt et afferunt de suo. Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem et consilium tuum [d] non sunt secuti,[8] sua stultitia occidisse; [e] cum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices: Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis [9] [f] reipublicæ? [d] Est

[b] *Recordatio.* [c] *Civile bellum.* [d] *In reipublicæ exitio.*

liber mox, *ex pernicie et ex peste.* Mox, *maxime conscientia* Dresd. 2.—3 Pal. 4. *præfixi.*—4 Codd. ap. Græv. *afui magnam partem;* al. *afui per magnam partem.*—5 Pal. 4. *prædicanda.*—6 Vet. cod. ap. Græv. *quæ immerent.* Actutum, *et sentirent* quinque vett. codd. ibid. Mox, *nulli tali* Græv. 1.—7 Ita codd. *et aliquid* Græv. et edd. vett. Mox, *ut afferant de suo* Vat. *et offerunt de suo* Pal. 2. *ad. multum addunt et offerunt de suo* al. ap. Græv.—8 Dresd. 2. 5. Ascens. 1. et Bengel. *sint secuti.*—9 Ita emend. Victor. *quasi partecinis* Dresd. 1. 2. Pal. 1. *quasi partetinis* Medic. *quasi perpetius* Dresd. 3. 4. 5. quinque

NOTÆ

[a] *Consulatus tui*] Servio Sulpicio, et M. Marcello consulibus, in Ciliciam proconsul abiit, anno urbis conditæ septingentesimo secundo.

[b] *Superiores*] Sylla, Marius, &c. qui bella civilia reipublicæ funestissima fecerunt.

[c] *Quicumque postea*] Pompeius, aut Cæsar.

[d] *Consilium tuum*] Ut Cæsari non succederetur in administratione Galliæ, eidemque absenti consulatum liceret ante tempus petere, ne offensus ad arma rem deduceret.

[e] *Occidisse*] Jam ceciderant in bello civili Pompeius Magnus, L. Lentulus, Bibulus, Domitius Ænobarbus, Scipio Pompeii socer, et M. Cato, qui odio in Cæsarem, bellum paci temere prætulerant.

[f] *Parietinis*] Sunt parietum ruinæ, seu muri vetustate prope consumti.

omnino vix[10] consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, et desperatio recuperandi: sed tamen et Cæsar ipse ita de te judicat, et omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod, extinctis ceteris, elucere sanctitatem,[e] et prudentiam, et dignitatem tuam. Hæc tibi ad levandas molestias[11] magna esse debent. Quod autem a tuis abes; id eo levius ferendum est,[12] quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quæ quia non vides, mihi videris meliore esse conditione,[13] quam nos, qui videmus.[g] Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus,[14] quibus levari possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima[15] solatia;[f] ut quidem ego sentio, multo maxima: quæ ego experiens quotidie, sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur. [*p.* 48.] Te autem ab initio ætatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quæ a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse. Quæ quidem vel optimis rebus[g] et usui et delectationi esse possent: his vero temporibus habemus aliud[16] nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter: neque te, tali vel scientia, vel natura præditum,[17] hortabor, ut ad eas[h] te referas artes, quibus a primis temporibus ætatis studium tuum dedisti. Tantum dicam,

[e] *Sed tamen et Cæsar ipse, et omnes cives, tanti te faciunt, ut existiment, te quasi lumen aliquod, extinctis ceteris, elucere ob sanctitatem, &c.*
[f] *Est in te omnium doctrinarum cognitio ad consolandum aptissima.*
[g] *Stante republica.*
[h] *Arroganter facerem, si te tali scientia præditum hortarer, ut ad eas, &c.*

codd. Manutii, et Ascens. 1.—10 *Est omnino res* Pall.—11 Grut. *ad levandas muclas.*—12 Verbum *est* deest in Dresd. 3. Mox, *a multis ac magnis* al. ap. Græv.—13 Al. ibid. *melioris conditionis.*—14 Græv. 1. *de iis rebus.*—15 Idem codex, Dresd. 2. et Ascens. 1. *neque minima.* Actutum, *et ut equidem sentio* Dresd. 1. 2. 5. Peck. nonnulli ap. Græv. edd. vett. et Ascens. 1. *et ut quidem ego sentio* Dresd. 3. 4. Mox, *ego ipse experiens* al. ap. Græv. Dresd. 1. 2. 5. Ascens. *quoque* deest in iisdem codd.—16 Duo codd. ap. Græv. *aliquid.*—

NOTÆ

[g] *Qui videmus*] Cæsari reconciliatus Cicero, Romæ tum vivebat.

quod te spero approbaturum, me, posteaquam illi arti,[i] cui studueram, nihil esse loci, neque in curia, neque in foro, viderim,[18] omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuæ scientiæ[j] excellenti ac singulari non multo plus, quam nostræ, relictum est loci. Quare non equidem te moneo: sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus,[k] quæ, etiamsi minus prodessent, animum tamen a solicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, inprimisque hac,[l] in qua ego me scripsi[19] acquiescere, ita versatur, ut excellat: a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini: mihique ab eo gratia refertur:[m] in quo ille existimat,[20] quod facile appareat, cum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum.[n] Vale.

(4.) M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

ARGUMENTUM.—Sulpicii excusatione accepta ex parte, ipsiusque elegantia scribendi laudata, probat illius consilia, quibus Achaiæ administrationem non recusandam esse putarat. Narrat de senatus in Marcelli restitutione officio; de studiis Servii filii, et aliis rebus.

ACCIPIO excusationem tuam, qua usus es, cur sæpius ad me literas uno exemplo[a] dedisses: sed accipio ex ea parte, quatenus[1] aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur: illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas[2] sæpius mittere, nec

[i] *Eloquentiæ.* [j] *Scientiæ juris civilis et pontificii.*
[k] *In iisdem studiis.* [l] *In philosophia.*
[m] *Meque amantem redamat.*
[n] *Et facile apparet, persuasum illi esse, rem tibi facere gratissimam, cum me colit, et observat.*
[a] *Iisdem verbis.*

17 Tres codd. Grævii *vel sapientia præditum.*—18 Ita e conjectura Ernesti, contra codd. in quibus omnibus legitur *viderem.*—19 Dresd. 4. *inprimisque in hac, in qua ego me scripsi;* Dresd. 3. *inprimisque in hac qua ego me scripsi,* non improbante Benedict. *et inprimis in hac, in qua me ego scripsi* al. ap. Græv. Mox, *a me vero ita deligitur* Peck.—20 Ascens. 1. *in quo ille mihi existimat.* Actutum, *quod facile apparet* Dresd. 2. *cur me colat* Dresd. 3. *quod me colat* Dresd. 1. 2. 5. et edd. vett. *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. et Bengel.

EPIST. IV. 1 Grævii codd. *quatinus.* Mox, *illam* deest in Pal. 3.—2 Unus Oxon. *epistolas ad te.* Mox, *nosco* deest in quibusdam codd. *nec agnosco* ha-

nosco, nec probo. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: *εἰρωνεύεσθαι*[b] [3] enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc *εἰρωνευόμενος*[c]) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiæ.[a] Consilium tuum, quo te usum scribis, hoc Achaicum negotium[d] [b] non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi, lectis tuis proximis literis. Omnes enim causæ, quas commemoras, justissimæ sunt, tuaque et auctoritate et prudentia dignissimæ. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis;[e] id tibi nullo modo assentior.[4] Sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata[5] fœdissimo bello jacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, ut sibi quisque miserrimus esse videatur; propterea et tui te consilii[f] pœnitet, et nos, qui domi[g] sumus, tibi beati videmur: at contra nobis, non tu quidem vacuus molestiis, sed præ nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua, quam nostra conditio, quod tu, quid doleat,[6] scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris[h] vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius

[b] *Dissimulare.* [c] *Dissimulans.*
[d] *Achaiæ administrationem.*
[e] *Quod dicis te absentem majoribus molestiis affici, quam nos qui Romæ sumus.*
[f] *Achaicæ procurationis.* [g] *Romæ.* [h] *Cæsaris.*

bent Græv. 1. 2. Amstel. ed. pr. et Victor.—3 Græv. 1. *ἐρανίτη·* ψ, *εἰρωνεύομαι.* Mox, *eiraneiomenos* Græv. 1. *nec hoc excipiat homo nec* Mentel. Mox, *facile credo* ψ.—4 Unus codex Oxon. *ibi tibi n. m. assentior.* Græv. 1. *assentior modo.*—5 Dresd. 1. 2. 4. et duo Pall. *ita præclusa et prostrata;* Græv. 1. et *v*, *ita perculsa et prostrata;* ψ, *ita periculosa et prostrata.* Mox, *ut ibi ipse sit* P; *ut sibi ipse sit* ψ. Deinde, *propterea tui* P, *v.*—6 Ita Dresd. 1. 2. Medic. Pal. 1. Græv. 1. *doleas* Dresd. 3. 4. 5. P, Ascens. 1. Pro *audes*, Dresd. 3. 4. *audeas.* Mox, *tute possumus* Dresd. 5. et edd. vett. *tuto possimus* Dresd. 4.—

NOTÆ

[a] *Subtilitati et elegantiæ*] Qua sibi nomen insigne fecit Sulpicius, ut testatur ipse Cicero in libro de Claris Oratoribus, et Quintil. in Institut. lib. IX.

[b] *Achaicum negotium*] Achaia, proprie dicta, pars est Peloponnesi, et ad sinum usque Corinthiacum pertinet; late vero sumta, totum hunc tractum complectitur, qui Hellas appellatus est, dividiturque in Bœotiam, Phocidem, Locres, et Doridem. Toti Græciæ præfuisse Sulpicium ex multis locis colligitur.

victoriæ, quæ civilibus bellis semper est insolens. Uno te vicimus,[7] quod de Marcelli, collegæ[c] tui, salute[i] paulo ante, quam tu, cognovimus: etiam, mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac[8] existimes: post has miserias, id est, postquam armis disceptari cœptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate.[j] [*p*. 49.] Nam et ipse Cæsar, accusata acerbitate Marcelli,[d] (sic enim appellabat) laudataque honorificentissime et æquitate[e] tua, et prudentia, repente, præter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causa[9] negaturum.[k] Fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone[f] mentio esset facta de Marcello, et cum C. Marcellus[10] [g] se ad Cæsaris pedes abjecisset, cunctus consurgeret, et ad Cæsarem supplex accederet. Noli quærere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem[11] aliquam viderer videre quasi reviviscentis reipublicæ. Itaque cum omnes ante me rogati gratias Cæsari egissent,[12] præter Volcatium,[h] (is enim, si eo loco esset, negavit se facturum

[i] *Reditu in urbem.* [j] *Præter M. Marcelli restitutionem.*
[k] *Ne Marcelli quidem causa, a quo tamen graviter offensus fuerat.*

7 Vet. cod. ap. Græv. *vincimus.* Mox, *collegæ* deest in Dresd. 3. Tum, *etiam hercle quod* Dresd. 1. 2. 5. *etiam hercule quod* Ascens. 1.—8 *Nam sic fas* Dresd. 2. Græv. 1. *Nam sic fac ut* cod. unus Oxon. Mox, *cœptum sit* Dresd. 1. 2. 3. 4. Græv. 1. 2.—9 Nonnulli codd. ap. Græv. et edd. vett. *ne ominis quidem causu.* Actutum, *rogaturum v.*—10 Dresd. 1. 2. 3. 4. *et cum Marcellus.* Mox, tres codd. Grævii, *cunctus senatus consurgeret; ψ cunctus ussurgeret.*—11 Unus cod. Oxon. *ut spem.* Mox, *quasi reminiscentis reip. ψ.*—12 *Cæsuri gratias egissent* Dresd. quinque, alii codd. ap. Græv. ed. Græv. et Benedict.

NOTÆ

[c] *De Marcelli, collegæ*] Cum Sulpicio consulatum gessit; devicto autem Pompeio, quem erat secutus, exulabat. Ejus reditum a Cæsare senatus obtinuit; sed cum Romam contenderet, ab uno e suis occisus est.

[d] *Acerbitate Marcelli*] Qui cum esset consul, de successore Cæsari vel ante tempus mittendo fortiter egit; in eum jussit delectum haberi, &c. quæ omnia fuse commemorat Suetonius.

[e] *Æquitate*] Qua Sulpicius collegæ suo, tam iniqua in Cæsarem molienti, acriter restiterat.

[f] *A L. Pisone*] Cæsaris socero, in quem extat Ciceronis oratio.

[g] *C. Marcellus*] M. Marcelli frater, qui biennio post Marcum consulem, et ipse consul fuit cum L. Lentulo.

[h] *Volcatium*] Triennio ante Ciceronem ad consulatum pervenerat; et Catonem imitatus, Stoicorum more vivebat.

fuisse)[l] ego rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinæ dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Cæsaris magnitudo animi, et senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Cæsari gratias: meque, metuo,[13] ne etiam in ceteris rebus[m] honesto[n] otio privarim; quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi[14] ejus[o] offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc rempublicam non putare, si perpetuo tacerem; modice hoc faciam, aut etiam intra modum;[p] ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam etsi[15] a prima ætate me omnis ars et doctrina liberalis, et maxime philosophia delectavit; tamen hoc studium quotidie ingravescit,[q] credo et ætatis maturitate ad prudentiam, et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. A quo studio[16] te abduci negotiis intelligo ex tuis literis: sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus, vel potius[17] noster, summa me observantia colit: cujus ego cum omni probitate summaque virtute, tum studiis doctrinaque delector. Is mecum sæpe de tua mansione aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Cæsar velle videatur. Res sunt ejusmodi, ut, si Romæ sis,[18] nihil, præter tuos, delectare te possit. De reliquis, nihil melius ipso[r] est. Ceteri et cetera ejusmodi,[s] ut, si alterutrum[19] necesse sit, audire ea malis,

[l] *Is enim negavit se in patriam rediturum fuisse, si esset in eodem statu quo Marcellus.*

[m] *Et metuo ne sæpe deinceps in senatu, contra quam proposueram, cogar verba facere, et philosophiæ tamdiu vacare non liceat.*

[n] *Philosophico.* [o] *Cæsaris.* [p] *Minus quam modice.*

[q] *Augetur.* [r] *Cæsare.* [s] *Eo sita sunt in loco.*

Mox, *sic eo loco v.*—13 Græv. 1. *neque metuo.* Mox, *quod erat unicum solatium* edd. vett.—14 Al. ap. Græv. *quando effugi.* Paulo post, particula *ut* deest in uno cod. Oxon.—15 *Nam si* Dresd. 1. 2. 4. Mox, *tamen ita hoc* edd. vett. et Græv.—16 *Quo studio* cod. unus Oxon. *te adduci intelligo*, omisso *negotiis*, ψ. Mox, *te* deest in *v.*—17 *Servius t. immo potius* ψ. Mox, *summaque virtute* desunt in *v.*—18 *Romæ sum* cod. unus Oxon. Mox, *te nihil præter tuos delectare possit* Dresd. 5. Rom. 1471. Ascens. et al. vett. *nihil præter te tuos delectare possit* Dresd. 3. *nihil præter tuos d. te possit* Guelf. 1. et Mediol. *te* deest in Guelf. 2. Dresd. 1. 2. 4. et *v.*—19 Vat. Victor. et Gebhard. *si alterum-utrum.*

quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime jucundum est, qui te videre cupimus; sed consulimus tibi. Vale.

(5.) SER. SULPICIUS M. T. CICERONI S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Servius, Græciæ præfectus, audita Tulliæ Ciceronis filiæ morte, mœrentem patrem undique conquisitis argumentis consolatur, ut Epistola hæc perfectæ et elaboratæ consolationis exemplum sit. Scripta cum Cæsar in Hispania Pompeii liberos profligasset: quod ex initio Epist. 20. lib. XIII. ad Atticum constat: 'A Cæsare literas accepi consolatorias, datas prid. Kal. Mai. Hispali.'

POSTEAQUAM mihi renuntiatum[2] est de obitu Tulliæ, filiæ tuæ, sane[a] quam pro eo, ac debui, graviter molesteque tuli, communemque eam calamitatem existimavi: qui, si istic[b] affuissem, neque tibi defuissem, coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum[3] atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet,[4] propinquos ac familiares, ipsi pari molestia afficiuntur, neque sine lacrymis multis id conari possunt; uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis posse suum officium præstare: tamen[5] quæ in præsentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere; non quo ea te fugere existimem; sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias. Quid est, quod tanto opere[6] te commoveat tuus dolor intestinus? cogita, quemadmodum[c] adhuc fortuna[7] nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quæ hominibus non minus, quam liberi,

[a] *Profecto.* [b] *Romæ.* [c] *Quam acerbe.*

EPIST. V. 1 *Servius Ciceroni sal.* Dresd. 1. 2. 3. Victor. Bengel. Benedict. —2 F *nuntiatum.* Mox, *sane pro eo ac debui* codd. Grævii. Actutum, in iisdem codd. *communemque calamitate eam existimavi.* Dein, *coramque declarassem dolorem tibi meum* Græv. 1.—3 Lectio *miserum* Victorii conjecturæ debetur, quia in Medic. invenerat *mirum*, quod servant etiam Dresd. 1. Græv. 1. Amstel. Bengel. et Benedict. *minimum* exhibent Dresd. 2. 3. 5. Pall. P, *v*, ψ. *nimium* Dresd. 4.—4 Ita Dresd. 1. 2. Medic. Pal. 1. Græv. 1. *ea fieri debent.* Dresd. 3. 4. *ea fieri debet* F, *v*, al. ap. Græv. *id fieri debet* al. ibid. *confiteri* P; *conferri* ψ. Mox, *id conari queunt* *v*, ψ, et edd. vett. *ut magis* F, P, quinque Dresd. Ascens. 1. et al. vett. Deinde, pro *indigere,* unus cod. Oxon. habet *egere.*—5 Voc. *tamen* deest in ψ. Mox, *in mentem venerunt mihi* al. ap. Græv. *non quod ea* F, ψ.—6 Græv. 2. P, edd. vett. *quod tantopere;* F, *quo*

cara esse debent; patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. [*p.* 50.] Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adjungi potuit?[d] aut qui non in illis rebus[8] exercitatus animus callere jam debet, atque omnia minoris æstimare?[e] An illius[f] vicem (credo)[9] doles? Quoties in eam cogitationem necesse est et tu veneris,[10] et nos sæpe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare![g] Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quæ res? quæ spes? quod animi[11] solatium? Ut cum aliquo adolescente primario conjuncta ætatem gereret?[12] Licitum est tibi (credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum deligere,[13] cujus fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea liberos ex sese pareret,[14] quos cum florentes videret, lætaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent?[h] honores ordinatim petituri essent in reipublica? in amicorum negotiis libertate sua[15] uterentur? Quid horum fuit, quod non prius, quam datum esset,[16] ademtum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum; nisi pejus sit,[17] hæc[a] sufferre et perpeti. Quæ res mihi non

[d] *Potuitne obitus filiæ ad dolorem tuum aliquid addere?*
[e] *Obduruisse, et adversa omnia habere pro nihilo?* [f] *Filiæ tuæ morte.*
[g] *Hos fuisse felices, qui morte naturali extincti sunt.*
[h] *Qui relictus a patre divitias sua industria conservarent.*

tantopere; ψ, quo tanto opere.—7 Vet. cod. ap. Græv. *fortuna adhuc.*—8 Dresd. 3. *qui non illis in rebus;* Dresd. 2. 4. Ascens. 1. *qui non illis rebus;* al. ap. Græv. *quid non illis rebus.* Mox, *jam callere debet* codd. Grævii; *calere* F. Tum *existimare* quatuor codd. Græv. P, *v*, ψ.—9 Verbum *credo* deest in Græv. 1.—10 Dresd. 5. al. ap. Græv. et Ascens. 1. *ut tu veneris.* Actutum, *et* omittunt alii ap. Græv. Mox, *vita communicare* F.—11 Unus codex Oxon. *animis.*—12 Ita omnes Pall. Grut. Vatt. Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. et ed. pr. *ætatem ageret* ψ, et edd. vett.—13 Gruteri cod. *eligere;* Venet. *delegere.* Mox, *liberos tute committere putares ut ante filios liberos* Græv. 1.—14 Ita quinque Dresd. Lips. Torg. septemdecim ex libris Manutii, Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. Guelf. 1. 2. E, F, P, *v*, ψ; *pararet* Medic. Vat. Pall. 1. 4. cum libro Politiani, et Victor. Actutum, *quos cum florentis ætatis videret* Græv. 1. Mox, *pro se tenere* F, P, al. ap. Græv. Deinde, *ordinati* F: *ordinatim in rep. petituri* Lamb.—15 Ita Dresd. 3. 4. Amstel. *liberalitate sua* ψ, aliique codd. ap. Manut. Pro *uterentur*, quod e Guelf. 1. 2. et Mediol. restituit Ernesti, *uti* habent Amstel. Dresd. 2. 3. 4. 5. Lips. et edd. antiq. *uterentur* deest in Dresd. 1.—16 Ita e conjectura dedit Ernesti; *datum est* habent alii codd. et edd. post Græv. *est* deest in edd. vett.—17 Ita Mediol. *Malum nisi hoc pejus*

mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit.[18] Ex Asia rediens, cum ab Ægina[b] Megaram[19 c] versus navigarem, cœpi regiones circumcirca prospicere: post me erat Ægina: ante Megara: dextra Piræeus:[d] sinistra Corinthus:[e] quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta[20] ante oculos jacent. Cœpi egomet mecum sic cogitare: Hem! nos[21] homunculi indignamur, si quis nostrum interiit, aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidum cadavera projecta jaceant? Visne tu te, Servi, cohibere, et meminisse,[i] hominem te esse natum? Crede mihi: cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri clarissimi[22] interierunt:[f] de imperio præterea tanta deminutio[g] facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt: in unius mulierculæ[k] animula si jactura facta est, tanto ope-

[i] *Hæc tecum accuratius perpende, Servi, inquiebam, et memineris te, &c.*
[k] *Filiæ tuæ?*

sit Dresd. 1. 2. 3. Pal. 1. Græv. 1. Amstel. et vulgg. ante Ernesti; *Malum* deest in quibusdam vett. ap. Græv.—18 Grævii codd. *posset.*—19 *Megaron* duo Pall. *Megarem* tres Pall. Grut. Stewech. Græv. 1. Amstel. Dresd. 1. 2. ψ. Mox, *ante Megare* tres Pall. Græv. 1. Amstel. Dresd. 1. 2. 4. P; *ante Megaram* F. Deinde, *Pireus* quinque Dresd. Pal. 3. F, P; *Pyrus* duo Pall. et Stewech. *Epyrus* v; *Pylus* Gulielm. e conjectura.—20 Codd. Grævii *dirupta.* —21 Ita Dresd. 1. 2. et Medic. *En nos* Dresd. 3. 4. 5. quatuor Pall. Grut. Stewech. v; *Item nos* Pal. 1. Græv. 1. Victor. Mox, *cum uno in loco* Dresd. 3. Deinde *jacent* F, P, v, ψ, et quinque Dresd. *jacerent* Græv. 1.—22 Pal. 1. Græv. 1. *tot viri carissimi.* Mox, pro *præterea*, Dresd. 1. 2. et ψ habent *propter;* Dresd. 3. *preda.* Dein, *diminutio facta est* al. ap. Græv. *dimicatio*

NOTÆ

[a] *Hæc*] Amissionem scilicet patriæ, dignitatum, &c.

[b] *Æqina*] Insula maris Ægæi, in sinu Saronico, haud procul a Piræeo portu sita, *Engia.*

[c] *Megaram*] Urbs est juxta Isthmum Corinthiacum, media inter Peloponnesum, Atticam, et Bœotiam. Patria fuit Euclidis geometræ.

[d] *Piræeus*] Athenarum portus quadringentarum navium capacitate, et latitudine muri celeberrimus: nunc *Port-Lion.*

[e] *Corinthus*] Achaiæ urbs quondam ditissima, quam L. Mummius expugnavit, diruitque anno urbis conditæ sexcentesimo sexto, signis tabulisque pretiosissimis Romam asportatis.

[f] *Interierunt*] Pompeius, Bibulus, Cato, &c.

[g] *Tanta deminutio*] Cæsis tot hominum millibus, ex quo civile bellum exarserat.

re commoveris?[23] quæ si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit; quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus animum[l] ac cogitationem tuam avoca,[24] atque ea potius reminiscere, quæ digna tua persona sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; una cum republica fuisse; te patrem suum, prætorem, consulem, augurem vidisse; adolescentibus primariis[h] nuptam fuisse; omnibus bonis prope perfunctam esse; cum respublica occideret, vita excessisse. Quid est, quod tu,[25] aut illa, cum fortuna hoc nomine[m] queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, et eum, qui aliis consueris[26] præcipere et dare consilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt; sed potius, quæ aliis tute præcipere soles, ea tute tibi subjice,[27] atque apud animum propone. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat.[28] Hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere.[29] Quodsi qui[30] etiam inferis sensus est;[i] qui

[l] *Ab hac cogitatione quæ te excruciat.*
[m] *Quia morte extincta est.*

facta, omisso *est,* P. *omnes* deest in F, P.—23 Al. ap. Græv. *facta sit; tantopere commoveris.* Mox, *obiisset* al. ibid. *tamen* deest in ψ. *quoniam homine nata, &c.* cod. unus Oxon. *quoniam homo nata fuerat* desunt in ψ.—24 Illud *avoca* Dresd. 1. 2. Pal. 1. et Victor. tuentur. Dresd. 3. 4. 5. F, P, et al. ap. Græv. habent *advoca.* Edd. ante Ernesti legunt *ad cognitionem, &c.* Mox, *ea te potius* codex unus Oxon. *quamdiu fuerit opus ei* Græv. 1. *fuerat* F, P, Dresd. 3. 4. Ascens. 1. et edd. vett. Paulo post, *prope vel functum* codex unus Oxon.—25 *Quid quod tu* nonnulli codd. ap. Græv. Mox, *queri possis* duo Pall. Grut. F.—26 Edd. vett. *consueveris.* Mox, *neque imitari* F, ψ, quinque Dresd. al. ap. Manut. *neque imitare* Vat. Medic. Græv. 1. Paulo post, *se tenere* al. ap. Græv. *curare non possent* Græv. 1.—27 Ita Dresd. 2. 4. 5. *ea* deest in Dresd. 3. quatuor Pall. et Stewech. *tibi* deest in Dresd. 1. et Ascens. 1. *tute* deest in F. Mox, *atque animum propone* Pal. 2.—28 Ita codd. ap. Græv. *minuat atque molliat* edd. vett.—29 Codd. Grævii, *ac non ei sapientia tua occurre.*—30 *Quod si quid* Dresd. 1. 3. *Quod si quis* Dresd. 2. 4. 5. et Ascens. 1. *Quod si qui* Vat. et Græv. 1. *qui illius amor in te fuit* al. ap.

NOTÆ

[h] *Adolescentibus primariis*] C. Calpurnio Pisoni Frugi, Furio Crassipedi, et P. Cornelio Dolabellæ, qui omnes patriciæ gentis erant.

[i] *Inferis sensus est*] Philosophos inter hac de re lis erat, cum alii vellent una cum corpore sensum omnem extingui; alii vero, quibus Cicero, Platonem secutus, adhæsit, in morte residere sensum defenderent.

illius in te amor fuit, pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult.[n] [p. 51.] Da hoc illi mortuæ: da ceteris amicis ac familiaribus,[31] qui tuo dolore mœrent: da patriæ; ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit;[o] noli committere, ut quisquam[p] te putet non tam filiam, quam reipublicæ tempora et aliorum victoriam[k] lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi.[32] Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apisci:[33] fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æque ferre posse, neque id majus, quam debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet,[34] cum te tranquilliorem animo esse cognoro, de iis rebus, quæ hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

(6.) M. T. C. S. D. SER. SULPICIO.

ARGUMENTUM.—Respondet consolanti Sulpicio, gratum sibi ejus officium fuisse, nec id exiguo doloris levamento: nemini vero, quam sibi, justiores dolendi causas fuisse: maximam tamen sibi levationem ex reditu et consuetudine Sulpicii fore.

EGO vero, Servi, vellem, ut scribis,[1] in meo gravissimo

[n] *Quod si mortuis inest sensus, certe Tullia, et pro suo in te amore, ac pietate in suos, ægre patitur extra modum te dolere.*

[o] *Ut etiam hoc sit nobis considerandum.* [p] *Ex Cæsaris amicis.*

Græv. Deinde, *pietas in omnes* Græv. 1.—31 Al. ap. Græv. *et familiaribus.* Mox, *opus est* Græv. 1.—32 Codd. ap. Græv. *finem scribendi faciam.*—33 Ita Medic. Vat. Pall. cum edd. Victor. et Gebh. *laudem adipisci* omnes codd. Manutii, quinque Dresd. Amstel. Mentel. F, P, ψ, et Ascens. 1.—34 *Quod ad memet attinet* Pal. 2. Mox, nonnulli codd. Manutii *tranquilliore animo;* unus codex Oxon. *tranquilliore esse animo.* Tum *de his rebus* codd. Grævii. Denique, *quemadmodum quoque se, &c.* Scels. et Dresd. 4. *habea* Dresd. 2. *habeant certiorem* Dresd. 1. *habeat, te certiorem* Dresd. 5. et Ascens. 1.

NOTÆ

[k] *Victoriam*] Quam Cæsar paulo ante de Pompeii liberis retulerat in Hispania.

casu[q] affuisses. Quantum enim præsens[2] me adjuvare potueris et consolando, et prope æque dolendo, facile ex eo intelligo, quod, literis lectis,[3] aliquantum acquievi. Nam et ea scripsisti, quæ levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus[r 4] omnibus officiis, quæ illi tempori[s] tribui potuerunt, declaravit, et quanti ipse me faceret, et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore; cujus officia, jucundiora scilicet sæpe mihi fuerunt,[5] nunquam tamen gratiora.[t] Me autem non oratio tua[6] solum, et societas pæne ægritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo,[7] me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia præditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum, et vix resisto dolori, quod ea me solatia deficiunt, quæ ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus,[l] qui filium consularem, clarum virum, et magnis rebus gestis,[8] amisit; et L. Paulus,[m] qui duo septem diebus; et vester Gallus,[n] et M. Cato,[o] qui summo ingenio, summa vir-

[q] *In obitu filiæ.* [r] *Filius tamen tuus.* [s] *Huic meæ calamitati.* [t] *Utiliora.*

EPIST. VI. 1 Unus codex Oxon. *ut dicis.*—2 Dresd. 1. 2. 4. Ascens. 1. *præsentia.*—3 Ita Vat. Græv. 1. Amstel. Mentel. cum edd. Victor. et Gebh. *literis tuis lectis* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. et edd. vett. Mox, *aliquantulum acquievi* edd. vett.—4 *Servius autem tuus* Dresd. 3. Mox, *faceret, quam*, omisso *et*, codd. ap. Græv.—5 Ita Dresd. 3. 4. 5. E, Lips. et edd. vett. *fuerint* P, Dresd. 1. 2. et al. ap. Græv. *jucundiora si sæpe mihi fuerunt* Pal. 3. Grut. et Ascens. 1.—6 Græv. 1. et *v*, *non ratio tua.* Mox, *etiam* deest in nonnullis codd.—7 *Turpe enim existimo* Dresd. 1. 2. 4. Mox, *ut tali sapientia* Græv. 1. *ut tu tali scientia* edd. vett.—8 Dresd. 2. *et maximis rebus gestis.* Mox, *qui duos* F, P, ψ, et edd. vett. *noster Gallus* F, P, edd. vett. *vester* deest in *v*.

NOTÆ

[l] *Quintus Maximus*] Cunctator a belli gerendi ratione; Verrucosus a verruca quam gerebat in labiis; a morum suavitate Ovicula dictus est. Hannibale devicto clarus; sed amisso filio, viro consulari, longe illustrior: illius mortem fortiter sic tulit, ut ipsi dixerit in foro laudationem, scriptamque in vulgus ediderit.

[m] *L. Paulus*] Æmilia de gente vir in paucis inclytus, et L. Pauli, qui ad Cannas cecidit, filius. Hic duos filios, quos ex secunda uxore susceperat, septem dierum spatio amisit: alter paulo ante patris de Perseo triumphum; alter paucis diebus post obiit. Vide Val. M. v. 10.

[n] *Gallus*] Sulpiciæ gentis. Forte is est qui consul Ligures devicit.

[o] *M. Cato*] Major, et censorius,

tute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum[9] dignitas consolaretur ea, quam ex republica consequebantur. Mihi autem, amissis[10] ornamentis[p] iis, quæ ipse commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium,[u] quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reipublicæ procuratione impediebantur cogitationes meæ:[v] nihil in foro agere libebat:[11] aspicere curiam[q] non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me et industriæ meæ fructus et fortunæ perdidisse. Sed, cum cogitarem, hæc mihi tecum, et cum quibusdam[12] esse communia; et cum frangerem jam ipse me,[w] cogeremque illa ferre toleranter; habebam quo confugerem,[x] ubi conquiescerem, cujus in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem, hoc tam gravi vulnere, etiam illa,[r] quæ consanuisse[13] videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a republica mœstum domus excipiebat, quæ levaret; sic nunc domo mœrens ad rempublicam confugere possum, ut in ejus bonis acquiescam.

[u] *Filia.* [v] *Non impediebatur dolor meus.*
[w] *Cum mihi vim inferrem.*
[x] *Habebam filiam meam, ad quam confugerem.*

—9 Hanc lectionem conjecturæ Victorii debemus, qui in antiquo exemplari se reperisse dicit, *ut eorum lum ipsorum.* Græv. 1. habet etiam *luctum;* ceteri codd. *tum,* non improbante Benedict. *ut eos tum ipsorum* edd. ante Victor. Mox, pro *consequebantur,* unus codex Oxon. habet *consolarentur.*—10 *Mihi amissis* duo codd. ap. Græv. Paulo post, *adeptus* deest in *v.*—11 Al. ap. Græv. *licebat.* Mox, *omnis tuæ et industriæ meæ fructus* Græv. 1.—12 Edd. vett. *cum quibusdam aliis.* Mox, *cogerem illa* Dresd. 1. 2. 3. tres Pall. Grut. F. P, et ψ. *cogere illa v.* Dein, *quo fugerem* ψ.—13 Ita hunc locum emend. Victorius e Politiani libro et Medic. *quæ consenuisse* habent codd. omnes Manutii, Gebhardi, Grævii, et aliorum, cum quibus quinque Dresd. et

NOTÆ

Porciæ gentis caput, quem Tullius in libro de Senectute, de morte filii sui præclare loquentem facit.

[p] *Ornamentis*] Dignitate, libertate, patria.

[q] *Curiam*] Triplex potissimum fuit hujus vocabuli acceptio: curia enim et pars populi, et ædes, ubi triginta curiæ sacra sua peragebant; et locus ille ubi senatus haberi solebat, de qua hic agitur. Nota, forum pro judiciis, curiam sumi pro senatu; quod judicia in foro fierent, senatus in curia haberetur.

[r] *Etiam illa*] Illa incommoda quæ civile bellum intulit.

[p. 52.] Itaque et domo[s] absum, et foro,[t] quod nec eum dolorem, quem a republica[14] capio, domus jam consolari potest, nec domesticum respublica. Quo magis te expecto, teque videre quam primum cupio. Major mihi levatio afferri nulla[15] potest, quam conjunctio consuetudinis sermonumque nostrorum: quanquam sperabam, tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre;[16] tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius[y] voluntatem accommodandum,[17] et prudentis, et liberalis, et (ut perspexisse videor) nec a me alieni, et tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnæ est tamen deliberationis,[18] quæ ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. Vale.

(7.) M. T. C. S. D. M. MARCELLO.[a]

Argumentum.—Laudato consilio et prudentia Marcelli, qui abesse a patria perpetuo volebat; suadet nihilo minus, ut revertatur, quia id facile impetrare a Cæsare possit; nec tutius alibi, nec melius vivat, quam in patria et apud suos.

Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, (non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo) tamen et amicitiæ nostræ vetustas, et tua[1] summa erga me benivolentia, quæ mihi jam a pueritia tua

[y] *Cæsaris.*

Ascens. 1. accedunt.—14 Stewech. *e republica.*—15 Ita emend. Victor. quia in Medic. invenerat *mihi ratio, &c.* Dresd. 1. 2. 3. 5. et Pal. 1. legunt *mihi ratio affore, &c.* probante Benedict. *mihi ratio fore nulla* Amstel. et Ascens. 1. *mihi ratio afferri nulla* Dresd. 4. F, P, *v*, *ψ*.—16 F, *expecto q. p. viderem.* Mox *etiam* deest in *v*. Paulo post, *tradendum sit* Græv. 1.—17 Unus codex Oxon. *accommodatum.* Mox, *ut perspexisse mihi videor* edd. vett. *nec mihi alieni* Græv. 1. *nec a me alicui* F, *v*: *et tibi amicissimo* F.—18 Græv. 1. Amstel. al. et edd. vett. *magnæ tamen est delib.* Mox, *illius consensu* F.

Epist. vii. 1 Voc. *tua* deest in F, P, *v*. Paulo post, *ducerem dignitate* F.

NOTÆ

[s] *Domo*] Quia obiit filia.

[t] *Foro*] Quia interiit respublica.

[a] *M. Marcello*] Consule Indicem Historicum.

cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quæ et saluti tuæ conducere arbitrarer, et non aliena esse ducerem a dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum[a] initia multo ante videris,[2] consulatum magnificentissime[b] atque optime gesseris, præclare memini: sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi,[c] neque copias[d] Cn. Pompeii, nec genus exercitus,[e] probare, semperque summe diffidere. Qua in sententia me quoque fuisse, memoria tenere te arbitror.[3] Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis,[4] et ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis[5] rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quæ erant in nobis superiora; sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur, aut, si vinci dignitas[b] non potest, fracti certe et abjecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe[6] vincendi simul abjecisti certandi etiam cupiditatem: ostendistique, sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos.[7] Aut enim renovare[8] bellum conati sunt, hique se in Africam[f]

[a] *Belli civilis.* [b] *Virtus.*

—2 Græv. 1. *videres.* Actutum, *qui consulatum* edd. vett. *præclare gesseris* ψ. *idem* deest in *v.* Paulo post, *semper summe diffidere* Græv. 1. *semper summæ diffidere* Vat.—3 F, *tenere et arbitror.*—4 Hæc omnia, *rebus gerendis, et e. id s. e. ne i. Non e. i. r. pugnabamus,* desunt in ψ.—5 *Non iis,* omisso *enim, v.*—6 F, *quod eum spe;* ψ *quod cum sæpe.* Mox, *et certandi iniquitatem* Scels. Voc. *invitum* deest in *v.* *ostendistique et sapientiam et, &c.* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. Deinde, *extrema non libenter persequi* edd. vett. *prosequi* al. ap. Græv.—7 Dresd. 3. *esse distinctos.*—8 *Aut enim revocare* Dresd. 4. Mox, *ii, qui se in Afr.* Dresd. 4. Græv. 1. *hi, qui se, &c.* Pal. 5. *hique qui se* Vat. et Grut. *hique se, &c.* Dresd. 1. 5. Mediol. Venett. Victor. Ascens. *hique in*

NOTÆ

[b] *Magnificentissime*] Opinor quod nimiam Cæsaris potentiam frangere conatus esset. Vide Epist. 4.

[c] *Ita gerendi*] Neque enim sapienter fecit Pompeius, dum urbem Italiamque deseruit.

[d] *Neque copias*] Quas, adventu Cæsaris nuntiato, exiguas habuit; cum tamen antea promisisset, futurum ut terram si percussisset pede, integri statim exercitus adessent.

[e] *Genus exercitus*] Qui collectitius erat et tyro, cum Cæsar robustissimas secum legiones haberet.

[f] *Se in Africam*] Ut Scipio Pompeii socer, Cato, Labienus.

contulerunt; aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam [g] tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a plerisque, vel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi judicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum; præsertim cum tibi nihil deesse arbitrer[9] ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei,[c] penes quem est potestas,[10] nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere; cum appareat, ipse quid fecerim.[h] Sed tamen, si jam[11] ita constituisses, ut abesse perpetuo malles, quam ea, quæ nolles, videre; tamen id cogitare deberes, [*p.* 53.] ubicumque esses, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate. Qui si facile passurus esset, te, carentem patria et fortunis tuis, quiete et libere vivere;[12] cogitandum tibi tamen esset, Romæne et domi tuæ, cujusmodi res esset, an Mitylenis[i] aut Rhodi malles vivere. Sed cum ita late pateat ejus potestas, quem veremur, ut terrarum orbem[13] complexa sit; nonne mavis sine periculo domi tuæ esse, quam cum periculo alienæ? Equidem, etiamsi oppetenda[14] mors esset, domi atque in patria mallem, quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt,[15] sentiunt; quorum est magna, pro tuis maximis clarissimisque

[c] *Cæsari.*

Afr. Dresd. 3. *iique se, &c.* Dresd. 2. Pal. 1. probante Benedict. Tum, *se victos esse* Dresd. 1. 3. alii codd. plurimi et Ascens. 1. *victos esse se* Dresd. 4. *victos se* Dresd. 5. *esse victos esse* Dresd. 2. *victores esse* Pal. 5. Grut. *victori se* al.—9 Dresd. 3. *deesse arbitror.* Mox, *omnis* Pal. 1. Græv. 1.—10 Dresd. 4. *quem esse poteris.*—11 *Sed tametsi jam* al. ap. Græv. Mox, *tum id cogitare* Dresd. 1.—12 Scels. *quiete et pacifice vivere.*—13 Al. ap. Græv. *ut orbem terra-*

NOTÆ

[g] *Medium quoddam*] Quod nec bellum renovare post cladem Pharsalicam, nec ad Cæsaris clementiam confugere volueris.

[h] *Quid fecerim*] Pompeianis ad Pharsalum cæsis, Tullius ad Cæsarem adiit, a quo benigne acceptus est.

[i] *Mitylenis*] Urbs fuit Lesbiorum primaria, cujus nomine tota insula Mitylene dicta est, nunc *Metelin.*

virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere injuriam, quæ futura perpetua sit; propterea, quod neque is,[f] qui tenet rempublicam, patietur,[16] neque ipsa respublica; tamen impetum prædonum[g] in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. Hic te unius[17] solicitudines, unius etiam multæ et assiduæ lacrymæ C. Marcelli,[k] fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi sumus; precibus tardiores, quod jus adeundi, cum ipsi deprecatione[18] [l] eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus, quantum victi; sed tamen consilio, studio, Marcello non desumus.[19] A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.[20]

(8.) M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

ARGUMENTUM.—Laudata Marcelli prudentia, pollicetur officia sua, et, ut domum, quicumque status reipublicæ sit, revertatur, iterum admonet.

NEQUE monere te audeo, præstanti prudentia virum; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortissimum;[1] consolari vero nullo modo. Nam si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo, quam consolari dolorem tuum: sin te tanta mala reipublicæ frangunt; non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse

[f] *Cæsar.* [g] *Cæsarianorum.*

rum.—14 Pal. 1. et Dresd. 3. *appetenda.*—15 Stewech. *intelligunt.*—16 Dresd. 2. *patitur;* al. ap. Græv. *pateretur.*—17 *Hoc te etiam unius* Scels. Mox, *unius multæ etiam* in eodem cod. et paulo post, *cura et labore ....jus abeundi* in eodem.—18 Ita Amstel. Mentel. Græv. 1. 2. aliique codd. *deprecatore* edd. vett.—19 Al. ap. Græv. *non defuimus.*—20 *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. et Bengel.

EPIST. VIII. 1 Pal. 2. *virum hominem fortissimum;* Græv. 1. *hominem, virumque fortissimum,* probantibus Manut. et Lamb. *unumque fortissimum*

NOTÆ

[k] *C. Marcelli*] Hæc verba indicant, Caium Marcellum, etsi antea consul, Cæsaris oppugnaverat potentiam, civili tamen bello non interfuisse, alioquin deprecatore ipse quoque eguisset.

[l] *Deprecatione*] Pro Cicerone inprimis deprecatus est Dolabella ejus gener, et Cæsaris amicus.

me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum præbeam præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adsim præsto,[2] ut me non solum omnia debere tua causa, sed ea quoque, etiam quæ non possim, putem. Illud tamen vel tu me[3] monuisse, vel censuisse puta, vel propter benivolentiam tacere non potuisse; ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas: si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, judicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori; sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exulandum locum.[a] Si enim libertatem sequimur,[b] qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quæ est[4] domestica sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is,[c] qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum,[5] quantum ei res[d] et ipsius causa[e] concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum[6] illud, me tuum esse; fore cum tuis, si modo erunt tui;[f] [a] si minus, me certe in omnibus rebus satis nostræ conjunctioni amorique facturum. Vale. [*p.* 54.]

[a] *At illud quod sequitur accipe, vel tanquam monitum, aut velut consilium, quod tibi si non ausim dare, tacere tamen propter benevolentiam non possim; ut scilicet idem in animum inducas quod mihi jam persuasum est; si pars aliqua reipublicæ supersit, in ea te debere principem obtinere locum, et uni Cæsari necessitate cedere; sin periit omnino respublica, cogita Romæ potius quam ubivis exulandum.*
[b] *Quærimus.* [c] *Cæsar.* [d] *Natura belli civilis.*
[e] *Ses intérêts.* [f] *Si modo te adjuvant.*

Dresd. 1. 2. codd. Victorii, Pal. 1. unus Gulielmii, et Amstel.—2 Ita codd. plurimi Manutii, Gebhardi, aliorumque; *ut sim præsto* Dresd. 1. 2. et edd. vett. *ut asim præsto* ed. pr. Mox, *debere tui causa* Dresd. 3. *tua causa, quæ possim, sed ea* edd. vett. *etiam* delendum censet Ernesti. Pro *putem*, quod servant codd. Ernestii, Manutiani, Rom. 1471. 1477. Venet. 1483. Mediol. 1485. Victor. et Ascens. 1. *putent* habent alii codd. et vulgg.—3 Ita e conj. Victor. et margo Crat. *vultu me* Medic. Dresd. 1. 2. *multum me* Dresd. 3. 4. 5. et al. ap. Græv. Mox, *in animum inducas* edd. vett. Paulo post, *neque principem* Dresd. 1. 2. *teque principem* Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1.—4 Edd. vett. *qui est.*—5 Dresd. 1. 2. 5. et edd. vett. *dignitatem hominum*, probante Benedict.—6 *Redeo ad unum* Græv. 1. Mox *esse* deest in Dresd. 1. 2. 5. et edd. vett. *forte cum tuis* conj. Grut. Actutum, *si modo sunt tui* conj. Benedict. Tum, *sin minus, &c.* edd. vett.

NOTÆ

[a] *Erunt tui*] Hæc verba declarant Marcellum suis carum non fuisse, et de ejus reditu, si fratrem excipias, nihil admodum laborasse. Conjecturam hanc adjuvant superioris epistolæ verba, 'a tuis reliquis non adhibemur.'

(9.) M. T. C. S. D. M. MARCELLO.

Argumentum.—Reditum in patriam Marcello suadet, refutatis singulis, quæ dissuadere videbantur, præsertim quod nec aliter futurum fuisset, si vicissent Pompeiani.

Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio[1] literas ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, et quid tibi faciendum arbitrarer; tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benivolentiamque perspexeram, sine meis literis eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus[2] etiam atque etiam hortor, quibus superioribus literis hortatus sum; ut in ea republica, quæcumque est, quam primum velis esse.[g] Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum, uno sensu solum oculorum moveri; cum idem illud[3] auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minus laborare.[h] At tibi[b] ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est[4] habitum: deinde non habet, ut nunc quidem est,[i] id vitii res.[c] Dicere fortasse, quæ sentias, non licet: tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is[k] utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus[5] fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus.[l] An, qui in bello, cum omnium nostrum conjunc-

[g] *Ut Romam, quocumque est in statu, quamprimum redeas.*
[h] *Porro non decet ea te dolere tantum quæ vides, et de iis minus laborare quæ auribus percipis, licet quæ audis majora videri solent quam revera sunt.*
[i] *Prout nunc se res habent.* [k] *Cæsar.*
[l] *Quod non multo aliter se haberet, si Pompeius rempublicam teneret.*

Epist. ix. 1 Ita Dresd. 1. 2. cum melioribus; *dederam nuntio* Dresd. 3. 4. 5. Scels. Mentel. *dederam Q. Nuncio* multi codd. ap. Græv. *dederam Q. multo* Græv. 1. *Etsi paucis diebus ante, &c.* edd. vett.—2 *Iisdem etiam de rebus* Grut. *Iisdem ergo de rebus* Græv. 1.—3 Edd. vett. *cum illud idem.*—4 Edd. vett. *sem-*

NOTÆ

[b] *At tibi*] Objectio, quam statim diluit.

[c] *Id vitii res*] 'Dicere' scilicet 'quod non sentias, et facere quod non probes.'

tum esse periculum[6] suo cerneret, certorum hominum minime prudentium[d] consilio uteretur,[m] eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis rebus[7] fuisset?[n] et, qui nec, te consule, tuum sapientissimum consilium[e] secutus esset, nec, fratre tuo[f] consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti[o] voluerit, nunc omnia tenentem,[p] nostras sententias desideraturum censes fuisse? Omnia sunt misera in bellis civilibus, quæ majores nostri ne semel quidem, nostra ætas sæpe jam sensit: sed miserius nihil, quam ipsa victoria; quæ etiamsi[8] ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit; ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur: multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito,[9] facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa[q] crudelis esset futura victoria? Igitur tunc[r] quoque patria careres, ne, quæ nolles, videres?[10] Non, inquies; ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam. At erat tuæ virtutis,

[m] *Pompeius, belli tempore, certos homines carentes prudentia consulebat; nobiscum nihil communicans, etsi cerneret nostram causam cum sua communem esse.*

[n] *An putas eundem, si victor extitisset, magis usurum fuisse nostris consiliis, quam usus est, cum de victoria dimicabat?*

[o] *Vestrum consilium sequi.* [p] *Si nunc rerum potiretur.*

[q] *Pompeianorum.* [r] *Victore Pompeio.*

per est sapientis.—5 *Quod multo secus* Græv. 1.—6 Ita codd. Victorii; *esset periculum* Dresd. quinque, aliique codd. ap. Græv. Pro *cerneret*, quod ab optimis et antiquiss. libris exulat, *et* habent codd. Victorii et Dresd. 1. 2. *cerneret et certorum* habent Dresd. 5. et Ascens. 1. *ceterorum hom.* Dresd. 3. 4. 5.—7 Ita Gebhard. et Græv. improbante Benedict. *incertis in rebus* Dresd. 1. plurimi codd. Lambini; *certis in rebus* Pal. 1. Dresd. 2. 4. *in cetis in rebus* Dresd. 3. *ceteris in rebus* Dresd. 5. Ascens. 1. Paulo post, *nobis auctoribus* Dresd. 1. 4. 5. Ascens. 1.—8 Dresd. 3. Ascens. 1. *quæ etsi.* Mox, *imprudentioresque* Dresd. 4. *impudentioresque* Græv. 1. *etsi natura* in eodem cod.—9 Græv. 1. *et invito.*—10 Ita Dresd. 1. 3. 5. *careres neque nolles videre* Dresd. 2. 4. et

NOTÆ

[d] *Minime prudentium*] Domitium indicat, Lentulum, Scipionemque Pompeii socerum, quos jam antea duplici culpavit nomine; primum quidem, quod bellum paci prætulerint; deinde vero, quod bellum sine consilio gesserint.

[e] *Consilium*] De bello civili vitando.

[f] *Fratre tuo*] Qui biennio post Marcum Marcellum, primo scilicet belli civilis anno, cum Lentulo consul fuit.

in minimis tuas res ponere,[11] de republica[g] vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est?[s][12] nam adhuc et factum tuum probatur, et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur:[t] factum, quod et initium belli[13] necessario[u] secutus sis, et extrema[v] sapienter[h] persequi nolueris; fortuna, quod honesto otio[i] tenueris et statum[k] et famam[l] dignitatis tuæ.[w] Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria; nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius, nec eam, multis claris viris orbatam, privare etiam aspectu tuo. Denique, si fuit magni animi, non isse supplicem[14] victori; vide ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem: et, si sapientis est,[15] carere patria, duri, non desiderare: et, si re publica non possis frui, stultum est, nolle privata.[x] Caput est illud,[16] ut, si ista vita[m] tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit: magna

[s] *Quo spectat tuum illud consilium de exulando?*
[t] *Nam et omnes tuam agendi rationem probant, adduntque tibi fortunam favisse, quantum in tali re favere potest.*
[u] *Invitus.* [v] *Ad finem usque dimicare nolueris.*
[w] *Quod honestum otium secutus, famam tuam incolumem servaveris.*
[x] *Stultum est velle rem familiarem perdere.*

Ascens. 1. Mox, *ipse* delendum censet Ernesti.—11 Edd. vett. *res tuas ponere.*—12 Dresd. 3. *hujus consilii est.*—13 Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. *quod initium belli,* non improbante Benedict.—14 Ita e Medic. emend. Victor. *non esse supplicem* F, P, *v*, *ψ*, quinque Dresd. et Pall. 1. 3. 4. 5. *non fuisse supplicem* Pal. 2. Mox, *vide ne sit superbi* edd. vett.—15 Quinque Dresd. *et sapientis est.* Paulo post, *stulti sit nolle* vet. cod. Grævii; *stulti nolle* al. ap. eund.—16 *Caput illud est* Dresd. 1. 2. 3. 5. Ascens. 1. et edd. vett. Mox,

NOTÆ

[g] *De repub.*] Quam Pompeiani victores oppressissent.

[h] *Sapienter*] Quia, profligato Pompeio, stultum erat nolle arma deponere.

[i] *Honesto otio*] *Otio*, quia procul ab armorum tumultu aberat; *honesto*, quia nihil abjecti fecerat, ut saluti consuleret.

[k] *Statum*] Quem non tenuerunt ii qui bellum in Africa renovarunt; vel enim in acie interfecti sunt, vel summas difficultates perpessi.

[l] *Famam*] Quam videntur imminuisse qui supplices ad Cæsarem accesserunt: utrumque declinavit Marcellus; sed Cicero mediam illi rationem proponit, in eo positam, ut Cæsaris liberalitatem non aspernetur, qua si frui velit, et vitam et famam incolumem conservet.

[m] *Ista vita*] Quam Mitylenis exul agebat.

gladiorum est licentia; sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. [*p.* 55.] Mihi salus tua tantæ curæ est, ut Marcello, fratri tuo, aut par, aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus, et incolumitati, et vitæ, et fortunis tuis. Vale.[17]

(10.) M. T. C. M. MARCELLO S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Hortatur Marcellum, ut reditum maturet, jam a Cæsare impetratum; cum id ad rem ejus familiarem valde pertineat.

ETSI nihil erat novi, quod ad te scriberem,[2] magisque literas tuas jam expectare incipiebam, vel te potius ipsum; tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei literarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias: venies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio.[a][3] Quodsi nullum haberes sensum, nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem,[4] si quosdam[b] nolles videre: sed, cum leviora non multo essent, quæ audirentur, quam quæ viderentur; suspicarer autem, multum interesse rei familiaris tuæ, te quam primum venire, idque in omnes partes valeret;[5] putavi, ea de re te esse admonendum. Sed, quoniam, quid mihi[6] placeret, ostendi; reliqua tu, pro tua prudentia, considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus[c] te expectemus, certiorem facias. Vale.[7]

[a] *Ne tardius ad nos redire velis.* [b] *Cæsarianos.*
[c] *Quo plane tempore.*

esse omittit Dresd. 3.—17 *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. P, *v*, Bengel. et Benedict.

EPIST. X. 1 CICERO MARCELLO SAL. Dresd. 1. 2. Victor. et Bengel.—2 *Etsi nihil novi, quod ad te scriberem* quinque Dresd. et Ascens. 1. *Etsi nihil novi, quod ad te scriberem, habebam* edd. vett. *erat* habent Dresd. 1. in indice, et Græv. 1.—3 Ita Dresd. 1. 2. 4. et plurimi codd. ap. Græv. *discessio* Dresd. 3. 5. Græv. 1. et edd. quædam vett.—4 Edd. vett. *tibi prorsus ignoscerem.*—5 Ita F, Vat. Dresd. 4. et Victor. *atque in o. p. valeret* Dresd. 2. P: *atque in o. p. valere* Dresd. 1. 3. 5. *idque in o. p. valere* al. ap. Græv.—6 Vulgg. ante Ernesti *quod mihi.* Mox, *prudentia conservabis* ψ.—7 *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. P, Victor. Bengel. Benedict.

(11.) M. MARCELLUS M. CICERONI[1] S. D.

ARGUMENTUM.—Marcellus significat, se plus Ciceronis, quam fratris, hortatu commotum in causa reditus fuisse: literas enim, restitutionis nuntias, et gratulationem, et amicorum benivolentiam, maxime Ciceronis, sibi admodum placere, et gratam semper fore.

PLURIMUM[2] valuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. Cum mihi C.[3] Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret;[4] non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum literis, ut uterer vestro potissimum consilio.[d] Res quemadmodum sit acta,[e] vestræ literæ mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo;[5] tamen hoc mihi multo jucundius est, et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui vere meæ saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benivolentiam præstitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam hæc erant tempora, facile et æquo animo carebam: hoc vero[6] ejusmodi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benivolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna quisquam vivere possit.[f] Itaque in hoc ego mihi[7] gratulor.[g] Tu vero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re[8] tibi præstabo. Vale.

[d] *Effecisti literis tuis, quod frustra tentaverat frater meus, ut exulandi consilium abjicerem.*
[e] *Quemadmodum sit impetrata redeundi facultas.*
[f] *Hoc vero mihi persuasum est, neminem in qualibet fortuna vivere posse sine benevolentia amicorum, qui tui sint similes.*
[g] *Itaque de tua amicitia mihi gratulor.*

EPIST. XI. 1 MARCELLUS CICERONI SAL. P, Dresd. 1. 2. Bengel. Benedict.—2 *Plurimam* Manut. *apud te v.* Mox, *quod in omni re* F.—3 *Cum mihi consul* F, P, *v*, *ψ*.—4 Scels. *me oneraret*. Pronomen *me* deest in F. Paulo post, *ut* deest in P.—5 Dresd. 2. *quod ab o. fit amico;* F, *quod ab o. sit animo;* al. ap. Græv. *quod optimo fit animo.* Paulo post, *hoc multo mihi* edd. vett. Tum, *propinquorum necessariorum* Scels. *propinquorum aut necessariorum* P.—6 Codex unus Oxon. *hæc vero.*—7 Dresd. 3. 5. quinque Pall. Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. *in hoc mihi,* omisso *ego.*—8 Verbum *re* deest in quibusdam codd. ap. Græv. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. P.

(12.) SER. SULPICIUS M. CICERONI, S. D.[1]

ARGUMENTUM.—M. Marcelli cædem, perfecto narrationis exemplo ita nuntiat, ut antecedentia, media, consequentia ordinatim exponat.

ETSI scio,[2] non jucundissimum nuntium me vobis allaturum; tamen, quoniam casus et natura in nobis dominatur,[a] visum est faciendum, quoquo modo res se haberet,[b] vos certiores facere.[3] A. d. x Kal.[4] Jun. cum ab Epidauro[a] Piræeum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum,[b] conveni, eumque diem ibi consumsi, ut cum eo essem. Postero die,[5] cum ab eo digressus essem eo consilio, ut [ab Athenis] in Bœotiam[c] irem, reliquamque jurisdictionem absolverem;[c] ille, uti aiebat, supra Maleas[d][6][d] in Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei,[7]

[a] *Tamen quoniam casu et natura non improbis modo, sed etiam bonis vita eripitur.*
[b] *Quomodo Marcellus interfectus est.*
[c] *Ut in reliquis urbibus jus dicerem.*
[d] *Superato Malearum promontorio.*

EPIST. XII. 1 Ita Mentel. SERVIUS SULPITIUS CICERONI SALUTEM PLURIBUS VERBIS Medic. Amstel. SERVIUS CICERONI S. D. Dresd. 1. 2. et Benedict.—2 *Pluribus verbis, etsi scio, &c.* Benedict. e conjectura. Mox, *me nuntium vobis* Græv. 1. *me tibi allaturum* edd. vett. Deinde pro *in nobis,* Dresd. 2. habet *in vobis;* codd. Victorii, Manutii, Grævii, Lips. et quatuor Dresd. P, *v*, ψ, *in bonis,* quod recepit Benedict.—3 Edd. vett. *certiores ut facerem.*—4 *Ad X Kal.* P; *Ad V Kal.* edd. vett. Mox, *adductus essem* ψ et Dresd. 3. *deductus essem v.* Tum, *collegam n. inveni* Dresd. 2.—5 *Postridie v. digressus cum essem* Græv. 1. *ut Athenis v.* Mox, *ut aiebat* P.—6 *Maias* Lips. quinque Dresd. P, *v*, ψ, al. *Maleas* emend. Victor.—7 *Postridie illius diei* ψ; *ejus*

NOTÆ

[a] *Epidauro*] Tres in Europa nominis hujusce urbes Ortelius constituit: unam in Dalmatia, quæ nunc etiam emporio, et republica nobilis, *Ragusa;* alteram in Peloponneso ad sinum Argolicum, quam 'Limeram' Strabo vocat, 'Monobasiam' Cedrinus, Itali vero *Malvasiam;* tertiam quoque in Peloponneso collocat, in Argia regione ad Saronicum sinum, quæ Æsculapii templo celeberrima, nunc *Pigrada* Nigro, *Cheronesi* Sophiano; de qua hic agitur. De Piræeo diximus in Epist. 5. hujusce libri.

[b] *Collegam nostrum*] In consulatu.

[c] *Bœotiam*] Quæ Græciæ regio est, ex una parte, Atticæ; ex altera, Thessaliæ finitima. Hic nota quod antea diximus, maximam Græciæ partem ad provinciam Sulpicii pertinuisse.

[d] *Maleas*] Peloponnesi promontorium, haud procul a sinu Laconico, navigantibus periculosum: nunc *Capo Malio.*

cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima[e] noctis[e] P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, et mihi nuntiavit, M. Marcellum, [*p.* 56.] collegam nostrum, post cœnæ tempus, a P. Magio Cilone, familiare ejus, pugione percussum esse, et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite, secundum[f] aurem; sperare tamen,[8] eum vivere posse: Magium[9] seipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui hæc nuntiaret, et rogaret, uti medicos cogerem. Coëgi, et e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piræeo[10] abessem, puer[g] Acidini obviam mihi venit cum codicillis,[f] in quibus erat scriptum, paulo ante lucem Marcellum diem suum obiisse.[11] Ita vir clarissimus ab homine teterrimo acerbissima morte est affectus: et cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui mortem afferret.[12] Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos, et pauculos servos: reliquos aiebant profugisse, metu perterritos,[g] quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis[13] in urbem eum referre: ibique pro ea copia,[h] quæ

[e] *Duabus circiter horis ante solis ortum.*
[f] *Juxta.* [g] *Servus.* [h] *Prout locus permisit.*

diei desunt in P, Lips. et quinque Dresd. *Post diem tertium ejus diei* Bengel. Mox, *horam decimam* quinque Dresd. et Ascens. *P* ante *Posthumius* deest in codd. Lambini, Grævii, quinque Dresd. et al. *C. Posthumius* habent Amstel. et ψ. *familiaris meus* Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. Deinde *a Publio Magio Chilone* edd. vett. *a magno chilone v.*—8 Dresd. 1. 2. *sperare tamen se.*—9 *Magnum v.* Mox, *qui hoc nuntiaret* edd. vett. *cogerem* omittunt codd. Victorii, Dresd. 1. 2. 3. Lips. et al. ap. Græv.—10 *Epyreo v. puer Achadini* P.—11 Dresd. 1. 2. 3. 4. *obisse.*—12 Codd. Grævii *qui ei m. offerret;* alii codd. habent etiam *ei;* et sic edd. ante Ernesti.—13 Dresd. 1. *meis quoque lectica-*

NOTÆ

[e] *Circiter hora decima*] Noctem in duodecim horas, quovis anni tempore Romani dividebant; adeo ut æstivarum noctium contractiores horæ essent, dierum vero longiores; hybernarum noctium longiores horæ, dierum breviores.

[f] *Codicillis*] Tabellæ ceratæ erant, in quibus aliquid stylo aut breviter, aut festinanter scriptum fuerat, a 'codice,' seu arboris libro sic appellatæ; et quoniam stylus in iis pungendo scriberet, 'pugillaria' quoque dicebantur.

[g] *Metu perterritos*] Quia lege decretum erat, ut morte servi plecterentur, qui dominum non defendissent.

Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturæ intra urbem[h] ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen[14] id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti, in quo vellemus gymnasio,[15 i] eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiæ[k] locum delegimus, ibique eum combussimus: posteaque curavimus,[16] ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quæ nostra officia fuerunt, pro collegio[l] et propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei præstitimus. Vale. D. pr. Kal. Jun. Athenis.[17]

(13.) M. T. C. S. D. P. NIGIDIO FIGULO.[1 a]

ARGUMENTUM.—Exulantem Nigidium consolatur, quantum potest, qui in eadem causa fuit. Spem tamen futuri reditus ex certis signis facit; conditionis pristinæ facere non potest. Ideoque utramque fortunam ex æquo ferendam hortatur.

QUÆRENTI mihi jamdiu,[2] quid ad te potissimum scri-

riis.—14 Edd. vett. *nec tamen.*—15 Nonnulli codd. ap. Græv. *ut quo vellemus gym.* Dresd. 2. *ut in quo velleum eum gym.* al. ap. Græv. *ut in quo v. gym.*—16 Edd. vett. *postea quoque curavimus.* Mox, *ut eidem* Græv. 1. 2. Dresd. 1. 3. 4. *monumentum marmoreum* Græv. 1. 2.—17 Ita codd. ap. Græv. *Datæ prid. Kal. Jun. Ath.* edd. vett. *Obiit prid. Kal. Jun. Athenis* Græv. 1. *D. pr. Kal. Jun. Athenis* desunt in Dresd. 2. 5. et Ascens. 1. *Athenis* deest in Dresd. 1. *D. P. R. P. Athenis* habet Dresd. 3.

EPIST. XIII. 1 M. CICERO S. D. P. FIGULO Dresd. 1. 2. 5. Lips. et Ascens. 1.—2 *Quærenti m. jamdudum* Dresd. 4. Mox, *res ulla* codd. novem Ma-

NOTÆ

[h] *Intra urbem*] Hoc Solon lege prohibuerat, quam deinde Romani in duodecim tabulas transtulerunt.

[i] *Gymnasio*] Eo nomine dicta sunt loca, in quibus palæstritæ nudi luctabantur: γυμνὸς, *nudus.* Idem postea vocabulum iis locis concessum est, ubi philosophi de quolibet scientiæ genere disputabant.

[k] *Academiæ*] Locus arboribus consitus, mille circiter passus Athenis distans, quem volunt sic appellatum ab Academo quodam, qui Platoni illum, ac discipulis tradidit, ut de rebus hic philosophicis dissererent. Unde Academici philosophi, Cic. Acad. lib. I. 'Illi autem qui Platonis instituto in Academia, quod est alterum gymnasium, cœtus erant, et sermones habere soliti, de loci vocabulo nomen habuerunt.'

[l] *Pro collegio*] Quia Marcelli collega in consulatu fuit.

[a] *P. Nigidio Figulo*] Vide Indicem Historicum.

berem, non modo certa res nulla, sed ne genus quidem literarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus, secundis rebus, uti solebamus, tempus[a] eripuerat:[3] perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam et miserum, et his temporibus consentaneum genus literarum: id quoque deficiebat me; in quo debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer,[4] non erat: ipse enim, pari fortuna[b] abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabam, sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. Quanquam enim nulla me ipsum privatim pepulit[5] insignis injuria, nec mihi quicquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæsar detulerit; tamen nihilominus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem: careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benivolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio, defensa respublica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus; nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam video,[6] quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium[b] extinximus: et, in qua urbe modo

[a] *Bellum civile.* [b] *Catilinæ conjurationem.*

nutii, Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. *v*, ψ.—3 Scels. *tempus jam eripuerat.* Mox, *ne quid tibi tale, &c.* Græv. 1. *tale* deest in al. ap. Græv. *aut animo cogitare* Græv. 1.—4 *Quid pollicerer* quinque Dresd. Lips. Græv. 1. P, Ascens. 1. et Bengel. Mox, *fortuna adjectus* P, et Pal. 5. *fortuna abictus* Grut. *fortuna afflictus* edd. vett. Tum, *sustinebam v. mihi venit* ψ. *quam gaudere quod viverem* desunt in *v.*—5 Dresd. 2. 4. *privatum pepulit;* Torg. et *v*, *privatim pepulerit;* al. ap. Græv. *privatim perculit;* al. ibid. *p. pepulerat.* Paulo post, *nihilo minus tamen* Lips. et Dresd. 4. *tamen nihil minus* Torg. Mentel. et *v.*—6 Ita Pal. 3. Grut. Stewech. Gebhard. Græv. *sed etiam ipsum video* quatuor Pall. Dresd. 1. 2. ψ, Bengel. *sed etiam id ipsum video* Græv. 1. *sed etiam et ipsum video* Torg. et *v.* *sed etiam id video* Vat. *sed etiam ipse video* Lips. et Amstel. probante Benedict. Mox, *quibus non solum adjutoribus* quinque Dresd. Lips. et Ascens. 1. *quibus non olim, &c.* Græv. 1. Paulo post, *nunc his omnibus* in

NOTÆ

[b] *Pari fortuna*] Uterque enim Pompeianas partes secutus erat.

gratia, [*p*. 57.] auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus[7] ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem; sed ea plus non potest, quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum.[c] Itaque orbus iis rebus[8] omnibus, quibus et natura me, et voluntas, et consuetudo assuefecerat; cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: et, qui antea[9] aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo, et maxima quondam gratia,[10] mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est literarum genus. Reliquum est, ut consoler, et afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius consolandi, in te summa est, si unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam: tibi totam relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum; quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia,[11] quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego, quod[12] intelligere, et sentire (quia sum[d] Romæ, et quia curo attendoque) possum, id tibi affirmo: te in istis molestiis,[e] in quibus es hoc tempore, non diutius[13] futurum; in iis autem,[f] in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere[14] primum ipsius[g] animum, qui

[c] *Sed humanitas Cæsaris reddere mihi non potest ea quæ temporum perturbatio eripuit.*
[d] *Ego quantum intelligere et sentire possum, quia sum, &c.*
[e] *In exilio.* [f] *In communibus autem molestiis.*
[g] *Cæsaris.*

eodem codice.—7 *Obtinebimus v.*—8 Voc. *rebus* deest in eodem codice. Paulo post, *tum ceteris* Græv. 1. *tum ipsi mihi* edd. vett.—9 Codex unus Oxon. *quia antea.* Actutum, *haut obscuris* Pal. 3. *aliquid obscuris h. aut e. sumptibus v.*—10 Pal. 1. *proxima quadam gratia.* Mox, *et mihi* quinque Dresd. Lips. et edd. ante Ernesti, qui τὸ *et* delevit, quia a manuscripto suo aberat. Paulo post, *polliceri possim* Vat. Pal. 1. et ψ.—11 Codex unus Oxon. *quid tua studia.* —12 *Ergo quidem* idem codex. Idem mox, *sentire possim quia.* Tum, *quia cura* Vat. *attendoque, non possum* ψ.—13 Dresd. 3. *nunc diutius.* Mox, *fortasse*

plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior.[h] Quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit,[15] hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum.[i] Familiares vero ejus, et ii quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius consensus omnium: etiam illa, quæ minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascumque vires[16] habebit, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit.[k] Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram.[17] Nam et complectar[18] ejus familiarissimos,[l] qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt; et in ipsius[m] consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo; et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo; cetera, quæ tibi[19] a multis promta esse certo scio, a me sunt paratissima:[n] nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quam tuum. Hac de re, et de hoc genere toto, hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo, esse usurum tuis.[o][20]

[h] *Eo curiosius investigo quid sentiat.*

[i] *Ideo Cæsar ab exilio tardius te revocat, ut iis, quibus ob bellum in Africa renovatum, iratior est, et facilius possit, et asperius veniam denegare.*

[k] *Etiam respublica, quæ minimum nunc potest, sed quæ necessario auctoritatem brevi suam recuperabit, respublica, inquam, qualiscumque est, a Cæsare ipso, cujus nutum sequitur, tuum propediem reditum impetrabit.*

[l] *Conciliabo mihi Cæsaris amicos.* [m] *Cæsaris.*

[n] *Sum paratissimus ad cetera tibi officia præstanda, quæ certo scio a multis tibi offerri.* [o] *Fortunis.*

semper non fore nonnulli codd. ap. Græv.—14 Pal. 1. *prospicere.*—15 Dresd. 2. *tristius potest.*—16 Torg. *quantum juris;* al. ap. Græv. *quoscumque viros.* Mox, *ab iis ipsis, a quibus, &c.* Dresd. 3. 4.—17 Grævii codd. *primo quod omiseram;* al. ap. eund. *quod prius omiseram.*—18 *Nam et complector* Græv. 1. *Nam et amplector* edd. vett. Paulo post, *insinuabor* edd. vett. *et certo* Dresd. 1. 2. Deinde, *perveniri posse* al. ap. Græv.—19 Dresd. 1. 3. 4. 5. Lips. Ascens. 1. Victor. Bengel. et Benedict. *ceteraque quæ tibi.* Paulo post, *malim meum esse* al. ap. Græv.—20 Quinque Dresd. Lips. Ascens. 1. Bengel. et Benedict. *te esse usurum tuis.* Mox, omnes fere codd. et edd. *ut te horter, &c.* Victorius in Medic. invenit *ut te hortem;* unde ille de conjectura dedit *ut te orem.* Postea Grævius hanc lect. *ut te orem,* clare se reperisse dixit in suo primo. Sed ille non raro in eodem Græv. 1. lectiones in nullis aliis obvias libris invenisse gloriatur. Hinc nonnulli conjiciunt, istum Græv. 1. nullibi

Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis; nec ea solum memineris, quæ ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quæ ipse ingenio studioque peperisti. Quæ si colliges; et sperabis omnia optime, et, quæ accident,[21] qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed hæc tu melius, vel optime omnium. Ego, quæ pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo; tuorumque tristissimo meo tempore[p] meritorum erga me memoriam conservabo. Vale.[22] [*p.* 58.]

(14.) M.T.C. S.D. CN. PLANCIO.

ARGUMENTUM.—Plancius bis Ciceroni, et de recuperata per Cæsarem dignitate, et de nuptiis cum virgine (dimissa Terentia) initis, gratulatus fuerat. Utrisque literis una epistola respondet Cicero: prioribus, non esse pristinam dignitatem, quam receperat; alteris, quæ causa fuerit nov consilii ineundi. Tandem solatur Plancium exulantem, eique nihil, præter communem calamitatem, timendum esse confirmat, cui sua denique officia pollicetur.

BINAS a te accepi literas, Corcyræ[a] datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses, me meam pristinam dignitatem obtinere;[b] alteris dicebas te velle, quæ egissem,[a] bene et feliciter[1] evenire. Ego autem, si dignitas est bene de republica sentire, et bonis viris probare quod sentias;[b] obtineo dignitatem[2] meam: sin autem in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis,[3] aut denique libera oratione defendere; ne vesti-

[p] *Exilii mei tempore.*
[a] *Novas nuptias.*
[b] *Et efficere, ut, quod sentias, boni viri probent.*

gentium unquam extitisse. Paulo post, *studioque reperisti* codd. Grævii; *studioque percepisti* duo Pall. et Torg.—21 Torg. *quæ acciderunt;* unde Benedict. conj. *quæ acciderint.*—22 *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. Bengel. et Benedict.

EPIST. XIV. 1 Dresd. 4. Lips. et al. ap. Græv. *bene ac feliciter.*—2 Dresd. 4. *obtinebo dignitatem.*—3 Ita Græv. 1. Guelf. 2. *quod sentiâs efficere posse* E. et

NOTÆ

[a] *Corcyræ*] Epist. III. 5.

[b] *Obtinere*] Profligato ad Pharsalum Pompeio, in Italiam Cicero revertit, ubi a Cæsare, et a Cæsaris amicis humanissime tractatus est, at pristinam dignitatem non obtinuit.

gium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis; agiturque præclare, si nosmetipsos regere possumus, ut ea, quæ partim jam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in ejusmodi bello,[c] cujus exitus ex altera parte[c] cædem ostentat, ex altera[d] servitutem. Quo in periculo nonnihil me consolatur, cum recordor, hæc[4] me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas pertimescebam,[e] videbamque, quanto periculo de jure publico disceptaretur armis:[f] quibus, si vicissent ii,[g] ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram; tamen intelligebam,[5] et iratorum hominum,[h] et cupidorum, et insolentium, quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum,[d] partim etiam optimorum; qui me hæc prædicentem,[6] atque optime consulentem saluti suæ, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Quod autem mihi de eo, quod egerim,[e] gratularis; te ita velle certo scio:[i 7] sed

[c] *Pompeianis victoribus.* [d] *Cæsare superiore.*
[e] *Cum etiam Pompeii victoriam pertimescerem.*
[f] *Uter rerum potiretur, Cæsar an Pompeius.*
[g] *Pompeiani.* [h] *Pompeianorum.*
[i] *Quod autem novum mihi matrimonium gratularis, certo scio te sincere optare, ut mihi feliciter eveniat.*

edd. antiq. *quod sentias aut reficere possis* Lips. a m. pr. *quod sentias aut re efficere posse* Lips. a m. sec. Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Amstel. Stewech. Mentel. Venet. 1483. Mediol. 1485. Ascens. 1. 2. Crat. *quod sentias aut te efficere posse* Dresd. 5. *quod sentias, aut re efficere, si possis* Victor. Manut. Camer. 'Certa est librorum antiquorum lectio, *si quod sentias, aut re efficere posse.*' Benedict. Mox, *est ullum reliquum* codd. Græv. *ullum est relictum* al. ibid. *est* omittunt Dresd. 1. 4. *nostræ dignitatis* Dresd. 2. Dein, *agitur præclare* Græv. 1. *regere possimus* edd. vett.—4 Edd. vett. *hoc.* Mox, *videbam, quanto, &c.* Græv. 1. Dresd. 1. 2. Deinde, *si ii vicissent* edd. vett.—5 Edd. vett. *intelligebam tamen.* Actutum, *et* deest in codd. Grævii.—6 Al. ap. Græv. *prævidentem.* Mox, *prudentem existimare* Dresd. 3. 4.—7 Ita Torg. et al. ap. Græv. *certe*

NOTÆ

[c] *In ejusmodi bello*] Quod in Africa Scipio Pompeii socer, et Cato renovarunt.

[d] *Amplissimorum*] Quia consulares viri, et magistratus fere omnes Pompeianis partibus adhæserant.

[e] *Quod egerim*] Absente Tullio, ejus bona dissipaverat, minusque pudice, ut nonnullis placet, se gesserat Terentia; quapropter illam in reditu dimisit, et, alienum æs ab illa contractum ut solveret, Publiliæ, seu Publiæ, virgini ditissimæ, nupsit.

ego tam misero tempore[k] nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam rempublicam offendissem. Quibus enim,[f] pro meis immortalibus beneficiis, carissima mea salus et meæ fortunæ esse debebant; cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum[g] perfidiam[8] muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis, etiam nimium multa.[9] De tuis velim,[10] ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi præcipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis; quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros[l] tibi jam[11] placatos esse intelligo; alteros[m] nunquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim judices, me, quibuscumque rebus opus esse[12] intelligam, (quanquam videam, qui sim hoc tempore, et quid possim) opera tamen et consilio, studio quidem certe, rei, famæ, saluti tuæ præsto futurum. Tu velim et quid agas, et quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorem. Vale.[13]

(15.) M. T. C. S. D. CN. PLANCIO.[1]

ARGUMENTUM.—Hortatur, ut communem fortunam fortiter ferat, nec propriam sibi postulet; eoque in se animo sit, quo fuerat semper.

ACCEPI perbreves tuas literas,[2] quibus id, quod scire

[k] *Victo ad Pharsalum Pompeio.* [l] *Cæsarianos.*
[m] *Pompeianos.*

scio edd. vett. Actutum, *quod ego tam, &c.* al. ap. Græv.—8 Torg. *contra veterem perfidiam;* Lips. *contra meorum perfidiam;* ψ, *contra veterum inimicorum.*—9 Ita Dresd. 4. *satis, vel etiam, &c.* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. ψ, Lips. Ascens. 1. Victor. Bengel.—10 *De tuis velim eo* ψ.—11 *Nam a. mihi jam* in eodem cod.—12 Codex unus Oxon. *opus fore.* Mox, *certe* deest in *v.*—13 *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. et P.

EPIST. XV. 1 PLANCO ψ. Inscriptio deest in Dresd. 1. 2.—2 *Accepi perbrevis tuas literas* Torg. *Accepi perbrevis literas tuas* Græv. 1. *Accepi perbrevis tuas*

NOTÆ

Quibus enim] Hæc de Quinto fratre ejusque filio intelligenda sunt, a quibus apud Cæsarem vehementer accusatus est, quod ejus consilio ad Pompeii partes transiissent.

[g] *Veterum*] Significat uxorem, fratrem, et fratris filium.

cupiebam, cognoscere non potui; cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit: nam quam fortiter ferres communes miserias, non intellexi; quam me amares, facile perspexi: sed hoc sciebam;[3] illud si scissem, ad id meas literas accommodavissem. Sed tamen etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere;[4] tamen hoc tempore[n] breviter commonendum putavi, [*p.* 59.] ne quo periculo te proprio existimares esse:[o] in magno omnes, sed tamen in communi[h] sumus. Quare non debes aut propriam fortunam,[p] et præcipuam[5] postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo simus[6] inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me præstare[q] possum.[7] Vale.

[n] *Prostrata republica.*
[o] *Ne existimares te privato in periculo versari.*
[p] *Non debes de fortuna queri, quasi tibi uni inimica esset.*
[q] *Affirmare.*

epistolas Pal. 2. *Accepi perbrevis epistolas* Pal. 3. et Grut. *Accepi breves epistolas* al. ap. Græv.—3 Ita emend. Manutius; *scieram* exhibent omnes Pall. Vat. Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. Torg. Grut. Stewech. Venett. Mediol. Victor. Mox, *accommodassem* nonnulli codd. et edd. vett.—4 Ita omnes Pall. Grut. et ed. pr. Victor. *tibi scribi oportere* Lamb. *te scire oportere* edd. vett.—5 Quinque Dresd. Lips. Torg. Victor. Ascens. 1. Bengel. et Benedict. *aut præcipuam.*—6 Ita Dresd. 1. 2. *eo animo sumus* Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg.—7 Græv. 1. *de me autem p. possum.* Denique, *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. P, Bengel. Benedict.

NOTÆ

[h] *In communi*] Quia Pompeium ambo secuti erant.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER V.

AD Q. METELLUM ET CETEROS.

(1.) Q. METELLUS,[a] Q. F. CELER, PROCOS.[1b] S. D. M. T. CICERONI.

ARGUMENTUM.—Queritur Metellus Celer, qui prætor superiore anno, Cicerone consule, ex prætura Galliam pro consule regebat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in senatu oppugnatum esse.

Si vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata gratia,[c] nec absentem[2 d] ludibrio læsum iri, nec Metellum fratrem,[e] ob dictum,[f] capite ac

EPIST. I. 1 PROCOS. deest in ed. Bengel.—2 Ita Pall. Græv. 1. 2. Mentel.

NOTÆ

[a] *Q. Metellus*] Consule Indicem Historicum.

[b] *Procos.*] Quamvis consulatum nondum gesserat. Vide Epist. I. 1.

[c] *Pro reconciliata gratia*] Significat sibi antea fuisse cum Cicerone simultates, quod tamen in responsione Cicero negat.

[d] *Absentem*] Galliam Citeriorem administrabat.

[e] *Metellum fratrem*] Quintum Metellum Nepotem, eo tempore tribunum plebis, cujus erat frater non germanus quidem, sed patruelis tantum, ut habet Pighius. Vide Indicem Historicum.

[f] *Ob dictum*] Dixit Metellus Nepos coram populo, non licuisse Ciceroni Lentulum, Cethegum, et reliquos cives, indicta causa, necare.

fortunis per te oppugnatum iri:[a] quem si parum pudor ipsius defendebat; debebat vel familiæ nostræ dignitas,[3] [g] vel meum studium [h] erga vos remque publicam, satis sublevare.[b] Nunc video illum circumventum;[c] me desertum, a quibus minime conveniebat. Itaque in luctu et squalore sum, qui provinciæ, qui exercitui præsum, qui bellum gero. Quæ quoniam nec ratione, nec majorum nostrorum[4] clementia, administrastis,[d] non erit mirandum, si vos pœnitebit. Te tam mobili[5] in me meosque esse animo non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cujusquam injuria a republica abducet.[6] Vale.

(2.) M. T. M. F. C. Q. METELLO Q. F. CELERI, PROCOS. S. D.

ARGUMENTUM.—Respondet superiori epistolæ, querelæ Metelli, commemorando sua in eum officia, quibus ille non mutuo respondisset: nec fratrem ejus se oppugnasse, sed oppugnanti restitisse. Quem quod Celer tueatur, laudat ejus pietatem; suæ autem amicitiæ constantiam pollicetur.

SI tu, exercitusque valetis, bene est.[1] Scribis ad me, te

[a] *Quia reconciliati sumus ambo, et jam mutuis nos animis amamus, speraveram, neque me absentem a te irridendum esse, neque futurum, ut Metellus frater per te in vita et in fortunis oppugnaretur, quia forte dixit aliquid quod tibi displicuit.*

[b] *Si virtus fratris non potuit hunc præstare tutum ab oppugnatione tua, ratio saltem habenda fuit, et familiæ nostræ, quæ nobilissima est, et amoris nostri, qui in te semper, et in rempublicam summus extitit.*

[c] *Oppressum.*

[d] *Et quia hac in re majorum meorum clementiam non es imitatus.*

Amstel. Grut. ed. pr. Venett. *neque me absentem* edd. vett.—3 Ita Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. *vel familiæ tamen dignitas* Dresd. 3. *debebat tamen vel familiæ nostræ dignitas* codd. Grævii. Mox, *vel meum erga vos remque publicam studium sublevare* Scels.—4 Ita Dresd. 2. 4. 5. et edd. antiquiss. *majorum nostrum* codd. tres Gulielm. Pall. 1. 3. Grut. Vat. Dresd. 1. Pro *administrastis*, quod servant Dresd. 1. 2. et Torg. *administratis* habent Dresd. 3. 4. 5. al. ap. Græv. et Ascens. 1.—5 *Etiam mobili* quinque Dresd. Torg. omnes Manutii, Corradi, et aliorum; *Etsi mobili* Scels. *Te etiam mobili* Benedict. e conjectura. Actutum, *meosque animo esse* ed. Græv.—6 Scels. *ab republica abducet nec separabit;* Græv. 1. *ab rep. abducet.* Ultimum voc. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. P. Bengel. et Benedict.

EPIST. II. 1 Hæc verba sex desunt in Dresd. 4. *Si tu, exercitusque tuus,*

NOTÆ

[g] *Familiæ dignitas*] Magna sane fuit, cum longa annorum serie, Metelli, vel consulatu, vel dignitate censoria, vel honore triumphali floruerint.

[h] *Vel meum studium*] Tempore conjurationis Catilinariæ, cum prætor esset.

existimasse, pro mutuo inter nos animo, et pro reconciliata gratia, nunquam te a me ludibrio læsum iri. Quod cujusmodi sit,[e] satis intelligere non possum: sed tamen suspicor, ad te esse allatum, me, in senatu, cum disputarem,[f] permultos esse, qui rempublicam a me conservatam[i] dolerent, dixisse; a te propinquos tuos,[2] quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quæ statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres.[g] Quod cum dicerem, illud adjunxi: mihi tecum ita dispertitum[h][3][k] officium fuisse in reipublicæ salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta conjuratione defenderes: atque hanc nostram tanti et tam præclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam;[4] qui, cum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne qua mihi pars abs te voluntatis mutuæ tribueretur.[i] Hoc in sermone, cum a me exponeretur, quæ mea expectatio fuisset[5] orationis tuæ, quantoque in errore[k] versatus essem;[l] visa est oratio non injucunda; et mediocris quidam est risus conse-

[e] *Quid hæc verba sibi velint.* [f] *Cum affirmarem.*

[g] *Suspicor tibi renuntiatum esse, me dixisse in senatu, fratrem tuum, cui hoc denegare non potueras, a te impetrasse, ut taceres ea quæ statueras in senatu de mea laude dicere.*

[h] *Divisum.*

[i] *Ne partem aliquam gloriæ tuæ in me conferres.*

[k] *Quod de me tacuisses.*

&c. legitur in Lips.—2 Pronomen *tuos* deest in quibusdam codd. ap. Græv. *quibus negare potuisses* al. ibid.—3 Grut. Torg. Lips. Dresd. 2. 4. P, *dispartitum.* Mox, *insidiis et ab occulta conjuratione defenderem atque hanc nostram* ψ. —4 P, *labefactam.* Mox, *cum tu a rebus, &c.* v.—5 Codex unus Oxon. *esset.* Mox, *quanto merore* legunt Dresd. quatuor, Torg. Lips. omnes Pall. Stewech. Grut. *quanto in merore* Dresd. 5. Ascens. 1. Lectio nostra est ex emend. Victorii. Tum, *non jucunda sed mediocris* al. ap. Græv. *non vocanda* Dresd.

NOTÆ

[i] *Conservatam*] Extincta conjuratione Catilinaria.

[k] *Ita dispertitum*] Ubi primum exarsit Catilinæ conjuratio, Tullius in urbe, ut eam defenderet, remansit; Metellus autem prætor in agrum Picenum præmissus est, ut Italiam ab armatis hostibus servaret incolumem.

[l] *Quantoque in errore versatus essem*] Quæ fecerat in consulatu Tullius, hæc volebat a primariis civibus ubique celebrari, idque a Metello, contra quam sperabat, prætermissum ægre tulit.

cutus, non in te, sed magis in errorem meum,[l] [6] et quod me abs te cupisse laudari, aperte atque ingenue confitebar. Jam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuæ vocis habere voluisse.[m] [*p.* 60.] Quod autem ita scribis, 'pro mutuo inter nos animo;' quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio: equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur.[n] Ego, si hoc dicam, me tua causa prætermisisse provinciam;[m] tibi ipse levior[7] videar esse: meæ enim rationes ita tulerunt;[o] atque ejus mei consilii majorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in concione provinciam deposuerim,[p] statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare cœpisse. Nihil dico de sortitione[n] vestra;[8] tantum te suspicari volo, nihil in ea re per collegam[o] meum, me insciente,[p] esse factum. Recordare cetera: quam cito senatum illo die, facta sortitione,[q] coëge-

[l] *Et mediocriter omnes riserunt, non de te, sed de errore meo.*
[m] *Tamen voluisse me tantisper abs te laudari.*
[n] *Cum paribus officiis amici certant, quod tu non fecisti.*
[o] *Stultior tibi videbor esse, dices enim non tua causa id me fecisse, sed quia meæ rationes postulabant ut Romæ manerem.*
[p] *Galliam recusaverim.*

3. *mediocris quidem* edd. vett.—6 Quinque Dresd. Lips. et Ascens. 1. *in merorem meum*; al. ap. Græv. *in honorem meum;* Torg. *in errorem, al. merorem meum.* Mox, *me ab te cupiisse* al. ap. Græv.—7 Edd. vett. *lenior.*—8 Græviani codd. *de sortione vestra;* al. ap. Græv. et Torg. *de sortitione nostra.*

NOTÆ

[m] *Prætermisisse provinciam*] Consulatu Cicero perfunctus, potuit in Galliam proconsul discedere; illam tamen Metello volens reliquit.

[n] *De sortitione*] Quæ facta est inter Metellum, et alios prætores ejus collegas. Quid sit sortitio, vide Epist. I. 9.

[o] *Per collegam*] Is erat Caius Antonius, triumviri patruus, cui Macedoniam sibi sorte datam Cicero concessit, quod esset triumphorum feracior provincia; idque fecit ut collegam ab Catilina facilius abductum, ad suas, et reipublicæ partes alliceret, sibi Gallia, quæ Antonio obvenerat, reservata: sed illam quoque paulo post Metello, ut ante dictum est, regendam commisit.

[p] *Me insciente*] Significat non sua minus, quam Antonii opera factum, ut Galliam Metellus obtineret.

[q] *Facta sortitione*] Qua Metello, rejectis ejus collegis, Galliæ Citerioris administratio delata est.

rim; quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas[q] tuos[r] contumeliosam fuisse. Jam illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea præscriptione[r][s] est, ut, dum id extabit,[9] officium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero, quam profectus es,[t] velim recordere, quæ ego de te in senatu egerim; quæ in concionibus dixerim; quas ad te literas miserim. Quæ cum omnia collegeris, tu ipse velim judices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum proxime Romam venisti,[u] mutue respondisse. Quod scribis de reconciliata nostra gratia;[10] non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quæ nunquam imminuta est. Quod scribis, non oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum[v] a me oppugnari; primum, hoc velim existimes,[11] animum mihi istum tuum vehementer probari, et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo, reipublicæ causa, restiterim, ut mihi ignoscas;[12] tam enim sum amicus reipublicæ, quam qui maxime. Si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim; satis habeas,[13] nihil me etiam tecum de tui fratris

[q] *In alios prætores.* [r] *Tam honorifico titulo.*

Actutum, *tamen te suspicari* Torg.—9 Idem cod. cum quibusdam aliis, *ea perscriptione est, ut dum idem extabit;* Dresd. 1. 2. *ut tum id extabat;* Dresd. 5. *dum illud extabit.*—10 Al. ap. Græv. *gratia nostra;* Dresd. 1. 2. Torg. *de re conciliata nostra,* omisso *gratia.* Statim, idem Torg. *cur rem conciliatam.* Deinde, *quæ nunquam minuta est* Torg. Lips. Pal. 3.—11 Græviani codd. *velim hoc existimes.*—12 Ita omnes Pall. Grut. Peck. Vat. Græv. 1. ed. pr. Venett. et Victor. *peto ut mihi ignoscas* vulg. ante Græv.—13 Lips. *satis habe-*

NOTÆ

[r] *In collegas tuos*] Metelli, in administratione Galliæ petenda, competitores.

[s] *Ea præscriptione*] Senatusconsulto, quo decernebatur Metello Gallia, plerique senatores, annitente Cicerone, scribendo assenserant; quod ipsi Metello gloriosum inprimis fuit.

[t] *Profectus es*] In agrum nempe Picenum, ubi permansit, donec Catilina cum exercitu profligatus est; neque enim prius Galliæ procurationem suscepit.

[u] *Romam venisti*] Peracto Catilinæ bello, Romam Metellus venit, prius in Galliam quam proficisceretur.

[v] *Ob dictum*] Consule superiorem Epist.

injuria conqueri. Quem ego cum comperissem, omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari; egi cum Claudia,[w] uxore tua, et cum vestra sorore Mucia,[x] cujus erga me studium, pro Cn. Pompeii necessitudine, multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa injuria[s] deterrerent.[14] Atque ille, quod te audisse certo scio,[15] pridie Kal. Januar.[t] qua injuria nemo unquam in aliquo magistratu improbissimus civis affectus est, ea me consulem affecit, cum rempublicam conservassem, atque abeuntem magistratu concionis habendæ[y] potestate privavit:[z] cujus injuria mihi tamen honori summo fuit. Nam cum ille mihi nihil, nisi ut jurarem,[a] permitteret; magna voce juravi verissimum pulcherrimumque jusjurandum,[b] quod populus idem[16] magna voce me vere jurasse juravit. Hac accepta tam insigni injuria,[17] tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret: quibus ille respondit, sibi non esse

[s] *Mihi inferenda.* [t] *Ultimo consulatus mei die.*

bas. Mox, *nihil me etiamnum tecum* al. ap. Græv.—14 Dresd. 3. *deterreret;* Pal. 5. ad marg. *provocarent;* al. ap. Græv. *detinerent;* edd. vett. *detraherent.* —15 Ita e conjectura Victor. ita quoque Græv. 1. *certo,* absque *scio,* Medic. *te audisse credo* alii codd. Mox, pro *in aliquo magistratu,* quod servant Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. nonnulli Lambini, tres Gulielm. omnes Pall. Mentel. Amstel. Græv. 1. 2. *in annuo magistratu* vet. cod. Ursin. *in animo magistratu* Medic. *inani magistratu* conj. Victor. *in minimo magistratu* Manut.— 16 Lamb. *quod populus item.*—17 Dresd. 3. *tam insigni victoria.* Mox, *ut ab illa mente* al. ap. Græv. Deinde, *si non esse* Dresd. 2. 4. *dixerut in concione*

NOTÆ

[w] *Cum Claudia*] Libidinibus suis famosa mulier, Clodii soror, et Metellorum consobrina, de qua fuse Cicero in oratione pro Cœlio.

[x] *Cum sorore Mucia*] Late sumitur hic vocabulum sororis, sicut et antea fratris nomen pro eo, quod est sanguine conjunctum esse; neque enim germana soror Metellorum, sed consobrina tantum fuit. Nupserat autem Pompeio; sed illam dimisit, quia pudice parum se gesserat, et ab ipso Cæsare stupratam fuisse non levis erat suspicio.

[y] *Concionis habendæ*] De rebus in consulatu gestis.

[z] *Privavit*] Pro tribunitia potestate, quam tum Metellus Nepos habebat.

[a] *Nisi ut jurarem*] Consules abeuntes magistratu, jurare coram populo solebant, nihil a se factum in consulatu, nisi quod reipublicæ conduceret.

[b] *Pulcherrimumque jusjurandum*] Mea nimirum unius opera rempublicam et urbem salvam permanere.

integrum: etenim paulo ante in concione dixerat, ei, qui in alios animadvertisset[c] indicta causa, dicendi[18] ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem[d] et civem egregium! qui, qua pœna senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, et magistratus[19] ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eadem dignum judicaret eum,[u] qui curiam cæde, urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, fratri tuo, præsenti[20] restiti. [*p.* 61.] Nam in senatu Kal. Jan. sic cum eo de republica disputavi, ut sentiret, sibi cum viro forti et constanti esse pugnandum. A. d. tertium Non.[21] Januar. cum agere cœpisset, tertio quoque verbo orationis suæ me appellabat, mihi minabatur: neque illi quicquam deliberatius fuit, quam me, quacumque ratione posset, non judicio, neque disceptatione, sed vi atque impressione[v] evertere.[22] Hujus ego temeritati si virtute atque animo non restitissem; quis esset, qui me in consulatu[23] non casu potius existimaret, quam consilio fortem fuisse? Hæc si tu Metellum cogitare de me nescisti; debes existimare, te maximis de rebus a fratre esse celatum: sin autem aliquid impertivit[24] tibi sui consilii; lenis a te et facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intelligis, non me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio ejus, animoque in me inimicissimo[25] esse commotum; cognosce nunc humanitatem meam; si humanitas appellanda est in acerbissima injuria remissio animi ac

[u] *Ciceronem.* [v] *Impetu.*

al. ap. Græv.—18 Græv. 1. 2. Pall. 4. 5. Dresd. 1. 3. Torg. *adiciendi;* Pal. 2. *abiciendi;* Pal. 1. et Grut. *ad dicendi;* Amstel. *additiendi;* Pal. 3. *ad dicendum;* Dresd. 2. et Lips. *addicendi.*—19 Edd. vett. *incendere, magistratus*, omisso *et.*—20 Torg. *præsens.*—21 *Ad tertium quoque Non.* duo codd. Grævii; *A. d. III quoque Non.* Dresd. 3. 5. Lips. non improbante Benedict.—22 Nonnulli codd. Lambini, et Ascens. 1. *oppressione evertere.*—23 Grævii codd. *qui in consulatu me.*—24 Græv. 1. *sin autem impetrivit aliquid.*—25 Dresd. 1. *immitissimo.* Mox, *appellanda sit* Græv. 1. *appellanda'st* al. ap. eund. Græv.—

NOTÆ

[c] *Qui in alios animadvertisset*] Lentulum, et Cethegum intelligit, jussu Ciceronis, et senatus, propter conjurationem, in carcere jugulatos.

[d] *Hominem gravem*] Ironice dictum.

dissolutio. Nulla est[26] a me unquam sententia dicta in fratrem tuum: quotiescumque aliquid est actum,[e] sedens[f] iis assensi, qui mihi lenissime sentire visi sunt.[w] Addam et illud[27] etiam, quod jam ego curare non debui, sed tamen fieri non moleste tuli, atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adjuvi, ut senatus consulto[28] meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur.[x] Quare non ego oppugnavi fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi: nec in te, ut scribis, animo fui mobili, sed ita stabili, ut in mea[29] erga te voluntate, etiam desertus ab officiis tuis, permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi, pæne minitanti[g] nobis per literas, hoc rescribo atque respondeo: Ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo: meus enim me sensus,[y] quanta vis fraterni sit amoris, admonet. A te peto, ut tu quoque æquum te judicem dolori meo præbeas: si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas, mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio, in ejusmodi causa, utendum fuisse.[30] Ego te mihi semper amicum esse volui; me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi:[31] maneo in voluntate, et, quoad voles tu, permanebo; citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quicquam de nostra benivolentia detraham.[32] Vale.

[w] *Qui mitiorem in fratrem tuum sententiam tulerunt.*
[x] *Permisi ut senatusconsultum fieret in gratiam Metelli, quia frater tuus patruelis erat, licet inimicus meus.*
[y] *Sentio enim per me ipse.*

26 *Nulla'st* al. ap. Græv. Mox, *sed iis assensi* Dresd. 2.—27 *Addam illud* Dresd. 3. 4. et edd. vett.—28 Al. ap. Græv. *ut S. C.* Dresd. 1. 2. Victor. Bengel. *ut senati consulto.* Mox, *frater est* codd. Grævii; *erat* omittunt alii. —29 Dresd. 3. *ut in ea.*—30 Quinque Dresd. duo Manutii, quatuor Pall. Grut. Stewech. Peck. al. et Ascens. 1. *tuendum fuisse;* Lips. *tuendam fuisse;* Torg. et Pal. 5. *tenendum fuisse;* Græv. 1. *utendum fuisse.*—31 Nonnulli codd. ap. Græv. *me autem tibi amicissimum esse laboravi.*—32 Edd. vett. *detrahatur;* Pal. 2. *detrahat.*

NOTÆ

[e] *Est actum*] Contra Metellum Nepotem, qui ob rem in tribunatu male gestam, in judicium vocatus est.

[f] *Sedens*] Sedebat ille, qui sententiam suam de re aliqua paucis dicebat; stabat autem, qui pluribus verbis, quid sentiret, aperiebat.

[g] *Tibi, pæne minitanti*] Consule superiorem Epist.

(3.) Q. METELLUS NEP.[h] S. D. M. T. C.

ARGUMENTUM.—De contumeliis cujusdam necessarii, qui P. Clodius videtur esse, queritur, in cujus loco Ciceronem, officiis perspectum, sibi optat esse; a quo petit, ut benevolentiam conservet.

HOMINIS importunissimi[*] contumeliæ, quibus crebris concionibus[i] me onerat,[a k] tuis erga me officiis leniuntur, et, ut sunt leves ab ejusmodi homine,[1] a me dispiciuntur; libenterque, commutata persona, te mihi fratris[l] loco esse duco. De illo ne[2] meminisse quidem volo, tametsi bis eum invitum[m] servavi. De meis rebus,[3] ne vobis multitudine literarum molestior essem, ad Lollium perscripsi; de rationibus provinciæ[b] quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris,[c] velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves. Vale.

[*] *Clodii.*
[a] *Crebris et contumeliosis in te literis mihi molestus est.*
[b] *Hispaniæ.*
[c] *Si permittant fratris injuriæ.*

EPIST. III. 1 Ita e Medic. edidit Victor. *ejusmodi homines* codd. Manutii, Dresd. 1. 3. 5. et Ascens. 1. *hujusmodi homines* Dresd. 2. 4. *hujuscemodi homines* Lips. *ejusmodi hominis* Torg. cum uno codice Manutii.—2 In quinque Dresd. Torg. Ascens. 1. deest *ne*. Benedict. conj. *De illo meminisse quidem nolo*. Mox, *bis* omittunt Torg. Dresd. 3. 4. Pall. 3. 4. Grut. Stewech. Græv. 1. Amstel. Mentel.—3 *De me meisque rebus* edd. vett. contra codd. Mox, *ad Lollium præscripsi* Dresd. 1. 2. Pall. 1. 3. Stewech. *ad Lælium perscripsi* al. ap. Græv. *de rationibus etiam provinciæ* edd. vett. Denique, *doceret et confirmaret* Lips.

NOTÆ

[h] *Q. Metellus Nep.*] Consul fuit anno urbis conditæ 696. et consulatu gesto, in Hispaniam missus est, cui per triennium præfuit. Ciceroni fuerat infensus, ut satis aperte declarant duæ superiores Epistolæ; sed ipsi postea reconciliatus, operam dedit, Clodio licet repugnante, ut ab exilio revocaretur.

[i] *Crebris concionibus*] Quæ Romæ quidem habebantur a Clodio; sed in Hispaniam ad Metellum perferebantur.

[k] *Me onerat*] Quod adjutore me de exilio fueris reductus.

[l] *Mihi fratris*] Fratrem eo sensu Clodium appellat, quod sanguine vel affinitate saltem esset ipsi conjunctus.

[m] *Invitum*] Quia pœnæ metu a flagitiis non abstinuit, sed palam peccavit, et impune: bis autem in judicium vocatus est. Nota, sequentem Epist. huic præponendam videri.

(4.) M. C. S. D. Q. METELLO NEPOTI[1] COS.

ARGUMENTUM.—Exul opem implorat consulis, et memoriam beneficii pollicetur.

[*p.* 62.] LITERÆ Quinti fratris, et T. Pomponii,[d] necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii, quam in tuo collega[e] mihi constitutum fuerit. Itaque literas ad te statim misi;[2] per quas, ut fortuna[f] postulabat, et gratias tibi egi, et de reliquo tempore[g] auxilium petii. Postea mihi non tam meorum literæ, quam sermones eorum, qui hac iter[h] faciebant, animum tuum immutatum significabant: quæ res fecit, ut tibi literis obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu[3] habuisses, perscripsit; qua inductus, ad te scribere[i] sum conatus,[n] et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quæsoque, ut tuos[k] mecum serves[4] potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum[l] me oppugnes. Tu, tuas inimicitias[o] ut reipublicæ donares, te vicisti: alienas ut[5] contra rempublicam confirmes, adduceris?[m] Quodsi mihi tua clementia opem tule-

[d] *Attici.* [e] *In P. Lentulo.*
[f] *Prout conditio exulis.*
[g] *Et in futurum tempus.* [h] *Dyrrachio.*
[i] *Qua inductus sum ut ad te scriberem.*
[k] *Ut tuos amicos.* [l] *Clodiorum.*
[m] *Tu te vicisti, ita ut tuas proprias inimicitias reipublicæ gratia deponeres; potestne fieri, ut inimicitias Clodii contra rempublicam defendas?*

EPIST. IV. 1 In hujus Epistolæ inscriptione Dresd. 1. 2. 3. Torg. Bengel. Benedict. omittunt *Nepoti.*—2 *Itaque l. statim misi* nonnulli codd. ap. Græv. —3 Codd. quinque ap. Græv. *quam in senatum;* Pal. 4. *quam senatu;* Mentel. Amstel. Græv. 1. 2. *quam in senatu.* Mox, pro *sum conatus*, quod servant codd. Victorii, quatuor Manutii, Pall. 1. 5. et Dresd. 1. 2. *sum coactus* præbent Dresd. 3. 4. 5. Torg. a m. sec. et Ascens. 1.—4 Ita quinque Pall. Grut. Stewech. Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. cum edd. Victor. et Manut. *ut tu me conserves* vulgg. ante Græv. Mox *per a. crudelitatem* unus Pal. *propter arro-*

NOTÆ

[n] *Sum conatus* [*coactus*] Ut ingrati animi vitium fugerem.

[o] *Inimicitias*] Quas aliquamdiu cum ipso Cicerone acerbissimas gessit.

ris, omnibus in rebus me fore in tua potestate, tibi confirmo: sin mihi [6] neque magistratum, neque senatum, neque populum auxiliari, propter eam vim, quæ me cum republica vicit, licuerit; [n] vide, ne, cum velis revocare tempus omnium reservandorum, [7] cum, qui servetur non erit, [p] non possis. [o] Vale.

(5.) M. C. S. D. C. ANTONIO, [q] M. F. IMPERATORI. [r]

ARGUMENTUM.—Desiderat C. Antonii, sui nuper in consulatu collegæ, tum proconsulis Macedoniæ, officia mutua; deinde Pomponii Attici, qui has afferebat, in provincia negotium commendat.

ETSI statueram nullas ad te literas mittere, nisi commendatitias; (non quo eas [1] intelligerem satis apud te valere, [p] sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra conjunctione imminutum esse ostenderem) tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi; præsertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat: [2] omnia enim a me in te profecta

[n] *Quod si consules, senatus, populusque auxiliari mihi nequeunt, propter violentiam Clodii, qui me cum republica oppressit.*
[o] *Voles aliquando conservare optimos cives, neque poteris, quia nullus supererit, quem conservare possis.*
[p] *Fore ut apud te valerent.*

gantiam et crudelitatem al. ap. Græv.—5 Pal. 2. *alienas vero ut.*—6 Quinque Dresd. Torg. et Ascens. 1. *si mihi.*—7 Ita quatuor Pall. Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. Victor. et Gebh. *conservandorum* codex unus Manut. et edd. vett. *Vale* deest in Dresd. 2. 3. 4. 5. Bengel. et Benedict.

EPIST. V. 1 Ita Dresd. 1. Torg. Pall. 1. 2. 4. 5. Amstel. Mentel. cum duobus Gulielm. *non quod eas* Dresd. 2. 3. 4. 5.—2 Ita omnes codd. *debet* edd.

NOTÆ

[p] *Non erit*] Indicat, fore ut Clodius, nisi reprimatur ejus furor, idem aggrediatur quod Catilina, et ultimum reipublicæ, optimisque civibus exitium inferat.

[q] *C. Antonio*] Marci Antonii oratoris filius fuit, et Ciceronis in consulatu collega.

[r] *Imperatori*] C. Antonius, victo per Petreium legatum Catilina, laureatos fasces in Macedoniam provinciam detulit, et Imperator appellatus est. Dio lib. XXXVII.

sunt,[s] quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam,[3] tu es optimus testis: contra etiam esse aliquid abs te profectum,[t] ex multis audivi: nam comperisse[q] me, non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum[u] ponam, quod abs te[r] aiunt falso in me solere conferri. Sed ea, quæ[s] ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis literis, cognoscere. Meus in te animus, quam singulari officio fuerit, et senatus, et populus Romanus testis est: tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes: quantum mihi debeas, ceteri existimant.[4] Ego quæ tua causa antea feci, voluntate sum adductus, posteaque constantia. Sed reliqua,[t][v] mihi crede, multo majus meum studium,[5] majoremque gravitatem et laborem desiderant. Quæ ego si non profundere ac perdere videbor; omnibus meis viribus sustinebo[u]: sin autem[6] ingrata esse sentiam;[v] non committam, ut tibi ipse

[q] *Certo cognovisse.* [r] *Ne forte idem tibi objiciam, quod abs, &c.*
[s] *De querelis tuis.*
[t] *Sed reliqua pericula quæ tibi imminent.*
[u] *Laborem meum tua causa lubens insumam, modo ut videam beneficii te memorem esse.*
[v] *Quod si intelligo te de meis officiis nihil admodum laborare.*

vett.—3 Dresd. 1. 2. 3. 4. Pal. 1. Grut. *relictam esse gratiam;* Torg. lectionem duplicem affert *relictam gratiam aut relatam esse;* unus ap. Græv. *redditam esse gratiam.* Mox, *tu optimus testis* Græv. 1. *contra enim esse aliquid abs te perfectum* al. ap. Græv. *abs te confectum* al. ibid. Deinde, *ne forte jam ipsum verbum* Græv. 1. 2. *ne forte id verbum ponam, quod aiunt falso a me solere proferri* conj. Lamb. Pro *conferri*, al. habent *confiteri*, unus et alter *profiteri*.—4 Ita Vatt. tres Pall. Græv. 1. Victor. *ceteri existiment* Torg. Dresd. 3. al. ap. Græv. probante Benedict.—5 Græv. 1. *studium meum.*—6 Lamb. *si*

NOTÆ

[s] *In te profecta sunt*] Primo quidem Macedoniam sorte sibi concessam, Antonio tradiderat. Vide Epist. v. 2. Eundem post in senatu defendit, cum de eo revocando actum est.

[t] *Aliquid abs te profectum*] Unde colligi poterat, Antonium ab Cicerone alienatum esse.

[u] *Id ipsum verbum*] Dictitabat Antonius, certo cognovisse Ciceroni se nullatenus carum esse.

[v] *Sed reliqua*] Prævidebat Cicero fore ut Antonius, male administrata Macedonia, in judicium vocaretur; et reipsa triennio post, consulibus Cæsare et Bibulo, accusatus est a M. Cœlio; deinde damnatus, apud Cephalonios quindecim annis exulavit, donec occiso Cæsare, a M. Antonio revocatus, paulo post obiit.

insanire videar.[w] Ea, quæ sint, et cujusmodi,[7] poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quanquam ipsius causa confido te facturum esse omnia; tamen abs te hoc petam, ut, [p. 63.] si quid in te residet amoris[8] erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes.[9] Vale.

(6.) M. C. S. D. P. SEXTIO,[1 a] L. F. PROQUÆSTORI.

ARGUMENTUM.—Narrat, quam adhibuerit diligentiam, ne P. Sextio proquæstori C. Antonii in Macedonia succederetur. Addit de sua emtione, non sine joco; et de Sextii ædificatione.

CUM ad me Decius, librarius,[a 2] venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur; quanquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, cujusmodi ad me literas antea misisses, non satis credidi homini[b] [prudenti],[3] tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam et Cornelia tua Terentiam convenit, et ego cum Q. Cornelio locutus sum; adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui,

[a] *Scriba.* [b] *Decio.*

autem. Mox, *ut tibi ipsi* Græv. 1.—7 *Ea, quæ sint et cur hujusmodi* Torg.—8 Al. ap. Græv. *si quid residet in te amoris.* Mox, *id esse in Pomponii* Peck. Dresd. 5.—9 Edd. vett. *mihi gratius facere nihil potes.*

EPIST. VI. 1 *P. Sestio* al. ap. Græv. *P. Sextio L. F. Procos.* al. ibid. *L. Flacco Cos.* Mentel. *Publio L. F. Procos.* al. *P. L. Lucii filio* al. *Publio Procos.* al. *Proconsuli* Dresd. quinque.—2 Ita fere codd. *Cum ad me Decius librarius tuus* edd. vett. *Cum ad me Decius de tuis librarius* Pal. 3. *Cum ad me Decius libertus tuus* al. ap. Græv.—3 'Grævius edidit *pudenti:* saltem voluit edere, etsi nulla ratione reddita. *prudenti* habent cod. noster, Guelf. 1. 2. et edd. vett. Puto utrumque esse ab interpolatore; nam elogium hominis jam ante est: interpolator ex aliis epistolis sumsit, ubi in simili sententia

NOTÆ

[w] *Insanire videar*] Quippe dementis est, suam ingrato homini operam navare.

[a] *Sextio* [*Sestio*] Sic scribendum, non *Sextio:* neque enim ullus ex Sextiorum familia legitur, qui quæsturam Macedoniæ gesserit. Ita Pighius. Sestius Antonio in Macedonia proconsuli quæstor fuit. Proconsul autem hic appellatur, quemadmodum Sallustius in Epist. II. 17. quam consule. Fuit acerrimus defensor Tullii, a quo vicissim defensus est, cum de vi accusaretur.

ut Q. Fufium,[4] tribunum plebis, et ceteros, ad quos tu scripseras,[b] cogerem potius mihi credere, quam tuis literis. Omnino res tota in mensem Januarium rejecta erat, sed facile obtinebatur.[c] Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras, velle te bene evenire,[5] quod de Crasso[c] domum emissem; emi eam ipsam domum quinquies tricies,[6] [d] aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare,[e] si quisquam recipiat:[7] [f] sed partim odio inducti,[g] me excludunt, et aperte vindicem conjurationis oderunt; partim non credunt,[h] et a me insidias metuunt, nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione[d] fœneratores[i] exemerit. Omnino semissibus[8] [k] magna copia est: ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, ut bonum nomen[l]

[c] *A Crasso.* [d] *Ex gravi periculo.*

talia adduntur.' *Ernesti.*—4 *C. Fusium* al. ap. Græv. Mox, *mihi potius credere* al. ap. Græv.—5 Dresd. 1. 4. 5. Lips. Torg. Ascens. 1. *bene venire;* Dresd. 2. 3. *bene vivere.*—6 Dresd. 1. et Benedict. *domum H-S XXXV.* Medic. Pall. 1. 3. Mentel. et Dresd. 2. *domum* [*lacuna*] *XXXV.* Mentel. *domum XXXV millibus sexticiis;* cod. antiq. Corradi, *domum diebus XXXV.* Budæus et Lamb. *domum tricies quinquies L L S.* Porro, *ipsam* non agnoscunt Pal. 3. Grut. Stewech.—7 Ita quatuor Pall. Grut. Stewech. Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. *si qui recipiat* Pal. 5. *si quisquam me recipiat* Vat. *si quis me recipiat* omnes codd. Gebhardi. Mox, *excludunt me* al. ap. Græv. Actutum, *et aparte* Pal. 4. Tum, *putant eos nummos* Pal. 2. *qui etiam obsidione* Dresd. 2. *qui et obsidione* Torg.—8 Ita emend. Victor. et Hermol. Barbarus; *Olnni se-*

NOTÆ

[b] *Scripseras*] Te velle successorem tibi decerni.

[c] *Obtinebatur*] Et omnes in hanc facile sententiam ibant, ut tibi non succederetur.

[d] *Quinquies tricies* [*XXXV.*] Tricies quinquies, subintellige centena millia sestertium, monetæ Gallicæ, *trois cens cinquante mille francs.*

[e] *Ut cupiam conjurare*] Jocus est; ad Catilinam, ejusque socios respicit, qui conjuraverant in patriam, ut æs alienum quod contraxerant, facilius excuterent.

[f] *Si quisquam recipiat*] In societatem conjurationis.

[g] *Odio inducti*] Quia conjuratos oppressi.

[h] *Partim non credunt*] Adduci non possunt ut credant deesse mihi pecuniam.

[i] *Fœneratores*] Quorum thesauros expilassent Catilinarii, nisi Cicero obstitisset.

[k] *Omnino semissibus*] Sensus est: Non deest illi nummorum copia, qui usuras semisses velit pendere, id est, senos annuos pro centenis, dicimus Gallice *six pour cent.* Hæc autem civilis et moderata fuit usura.

[l] *Bonum nomen*] Nomen significat debitam pecuniam; sed hic pro debi-

existimer.[e] Domum tuam atque ædificationem omnem perspexi, et vehementer probavi. Antonium,[m] etsi ejus in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi, senatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. Tu ad me velim literas crebrius mittas. Vale.[9]

(7.) M. T. M. F. CICERO, S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO, IMPERATORI.

ARGUMENTUM.—Pompeio de victoria Mithridatica gratulatur: contra sibi illum de conjuratione disjecta nihil gratulari, exprobrat: amicum tamen ei fore pollicetur.

S. T. E. Q. V. B. E. E. V.[1] Ex literis tuis, quas publice[f] misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem: tantam enim spem otii[n] ostendisti, quantam[2] ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes,[o] novos amicos, vehementer literis[p] per-

[e] *Ut bonæ fidei debitor existimer.*
[f] *Ad senatum.*

missibus Grut. et quatuor Pall. *Homini semissium, &c.* edd. vett. Mox, *nomen adeptus existimer* vulgg. ante Græv.—9 *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel. et Benedict.

EPIST. VII. 1 *E. V.* omittunt Dresd. 3. 5. Lips. Medic. Benedict. *Si tibi est, quomodo vis, bene est* exhibent Pall. 1. 4. 5. Dresd. 1. 2. et Torg. In Dresd. 4. omnia hæc verba plane omittuntur, ut supra v. 2.—2 Græv. 1.

NOTÆ

tore ipso sumitur; indicatque Tullius, id se assecutum suis rebus gestis ut existimaretur bonæ fidei debitor, et cui tuto pecuniæ credi possent.

[m] *Antonium*] Ciceronis in consulatu collegam. Vide superiorem Epist.

[n] *Spem otii*] Ab externis scilicet bellis, Mithridate devicto, quo diuturniorem hostem respublica Romana neque potentiorem habuit: quapropter Romani, ejus audita morte, quasi in uno, in numeri fuissent extincti hostes, summo cum plausu dies festos egerunt.

[o] *Tuos veteres hostes*] Crassum forte, et Lucullum, qui licet apertas cum Pompeio simultates non agerent, ejus tamen laude multum dolebant, Lucullus inprimis, cui Mithridatici belli gloriam Pompeius præripuerat.

[p] *Literis*] Quas Pompeius ad senatum populumque Romanum de rebus a se præclare gestis miserat.

culsos, atque ex magna spe[q] deturbatos, jacere. Ad me autem literas, quas misisti, quanquam exiguam significationem tuæ erga me voluntatis habebant,[g] tamen mihi scito jucundas fuisse: nulla enim re tam lætari soleo, quam meorum officiorum conscientia;[h] quibus si quando non mutue[3] respondetur,[r] apud me plus officii residere facillime patior.[i] Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adjunxerint,[4] respublica[k] nos inter nos conciliatura, conjuncturaque sit. Ac, ne ignores,[5] quid ego in tuis literis desiderarim, scribam aperte, sicut et mea natura, et nostra amicitia postulat. Res eas gessi,[s] quarum aliquam in tuis literis, et nostræ necessitudinis, et reipublicæ causa, gratulationem expectavi: quam ego abs te prætermissam esse arbitror, quod vererere,[6] [*p.* 64.] ne cujus[t] animum offenderes: sed scito, ea, quæ nos pro salute patriæ gessimus, orbis terræ judicio ac testimonio comprobari. Quæ, cum veneris, tanto consilio, tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo majori, quam Africanus[u] fuit, tamen non multo minorem,

[g] *Quanquam parum significabant tuam erga me voluntatem.*
[h] *Recordatione.*
[i] *Meis officiis si quando amici non respondent, haud multum laboro ; nam facillime patior me officiosiorem illis esse.*
[k] *Si mea erga te studia te mihi parum conciliarunt, non dubito quin respublica, &c.*

quantum.—3 Ita Vat. Pal. 3. Stewech. Græv. 1. Amstel. Victor. Gebh. *si quando non mutuo* vulgg. ante Græv. *si quando mutuo non* al. ap. Græv. Paulo ante, *erga me v. habeant* Dresd. 3.—4 Ita Dresd. 3. Græv. 1. Amstel. Pal. 4. al. ap. Victor. *mihi adjunxerunt* Dresd. 1. 2. 4. 5. et Ascens. *mihi adiūxer't* Torg. Mox, *consiliatura* Stewech.—5 *At ne ignores* Dresd. 5. cum tribus ap. Græv. Paulo post, *postulabat* Dresd. 4.—6 Ita codd. Victorii, Dresd. 2. 5. duo Pall. GZut. Vat. *quod verere* Dresd. 1. 4. Torg. Pal. 3. Stewech. Amstel.

NOTÆ

[q] *Ex magna spe*] Quam habebant, si Pompeius cladem accepisset.

[r] *Non mutue respondetur*] Obiter, et tacite Pompeio ingrati animi vitium exprobrat, et certe non pauca fuerunt Ciceronis in illum officia: inprimis operam dederat ut Mithridaticum ei bellum, revocato Lucullo, deferretur. Plutarchus in utriusque vita.

[s] *Res eas gessi*] Quo tempore Mithridatico bello finem imposuit Pompeius, eodem Tullius Romæ consul Catilinæ conjurationem extinxit.

[t] *Ne cujus*] Cæsarem forte et Crassum significat, quos multi, nec levi conjectura, suspicati sunt Catilinariæ conjurationis fuisse participes.

[u] *Quam Africanus*] P. Cornelius Africanus Scipio, P. Cornelii in His-

quam Lælium,[7] [v] facile et in republica, et in amicitia, adjunctum esse patiare.[l] Vale.

(8.) M. T. C. M. LICINIO P. F. CRASSO [a] S. D.

ARGUMENTUM.—Crasso, in Syriam profecto, scribit, quanta eum contentione defenderit, et excusata, quæ intercesserat, simultate, amicitiam a primo in forum ingressu repetit, cujus constantiam pollicetur adeo, ut, interjectis nonnullis de filiis Crassi, has literas fœderis vim habituras esse sanciat.

QUANTUM meum studium[1] extiterit dignitatis tuæ, vel tuendæ, vel etiam augendæ, non dubito quin ad te omnes tui scripserint.[2] Non enim fuit, aut mediocre, aut obscurum, aut ejusmodi, quod silentio posset[3] præteriri. Nam et cum consulibus,[b] et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta nunquam antea ulla in causa,[4] suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis:[a] veterique nostræ necessitudini jamdiu

[l] *Tu, qui rerum bellicarum gloria Africanum superas, me in administratione reipublicæ, non minorem Lælio, libenter amicum accipies, et in republica administranda socium.*

[a] *Et apud me statui tuam perpetuo dignitatem propugnare.*

quodve verebare Græv. 1. *quod verebare* Mentel.—7 Edd. vett. *quam Lælius fuit;* Vat. et ed. Victor. *tamen non multo m. q. Lælium.* Actutum, *facile tibi et in rep. &c.* edd. vett. *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. Bengel. et Benedict.

EPIST. VIII. 1 *Quantum ad meum studium* quinque Dresd. Lips. et Ascens. 1. *Quantum est meum studium* conj. Benedict.—2 Ita Græv. 1. Pal. 1. Vat. *omnes tui perscripserint* vulgg. ante Græv. *omnis* codd. multi.—3 Græv. 1. *pos-*

NOTÆ

pania cæsi filius, qui, sæpe devictis in Hispania Carthaginensibus, bellum tandem in Africam transtulit, ubi Pœnis iterum cum Hannibale profligatis, Africani nomen est adeptus, quod suis deinde posteris hæreditarium reliquit.

[v] *Quam Lælium*] Nemo quisquam, opinor, dici non audivit, quanta esset Lælii cum Scipione amicitiæ necessitudo. Cum Lælio Tullius se comparat, quia negotium suum in opprimenda conjuratione, urbanum magis et domesticum fuit, quam bellicum et militare; Lælii autem gloria domi magis quam militiæ claruit.

[a] *M. Licinio P. F. Crasso*] Mirum quamobrem in inscriptione omissa sit vox illa, PROCONSULI, siquidem Crassus ex consulatu in Syriam proconsul abiit.

[b] *Cum consulibus*] Qui fortasse contendebant, ut Crassus revocaretur, quod in provinciam inauspicato, et contra tribuni plebis diras et execrationes discessisset.

debitum, sed multa varietate temporum[c] interruptum officium cumulate reddidi.[b] Neque, mehercule, unquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit: sed quædam pestes hominum, laude aliena dolentium, et te nonnunquam a me alienarunt, et me aliquando immutarunt tibi. Sed extitit tempus, optatum mihi magis quam speratum, ut, florentissimis[5] tuis rebus, mea perspici posset et memoria nostræ voluntatis, et amicitiæ fides. Sum enim consecutus, non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque et præstantissima omnium fœminarum, uxor tua, et eximia pietate, virtute, gratia, tui Crassi,[c] meis consiliis, monitis, studiis, actionibusque nituntur:[6] et senatus populusque Romanus intelligit tibi absenti nihil esse tam promtum, aut tam paratum, quam in omnibus rebus, quæ ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quæ sint acta, quæque agantur, domesticorum tibi literis declarari puto. De me sic existimes, ac tibi persuadeas vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate, aut fortuito,[7] ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse; sed, ut primum forum attigerim,[d] spectasse semper, ut tibi possem quam maxime esse conjunctus. Quo quidem ex tempore, memoria teneo, neque meam tibi[8] observantiam, neque mihi tuam summam benivolentiam ac liberalitatem defuisse. Si quæ interciderunt,[9] non tam re,

[b] *Et abunde reddidi officium, jamdiu quidem debitum veteri nostræ necessitudini, sed temporum varietate interruptum.*
[c] *Liberi tui.* [d] *Sed ex quo forenses causas agere cœpi.*

sit.—4 Grut. *nulla in causa;* Scels. *quanta nulla antea causa.*—5 Edd. vett. *ut in florentissimis.* Mox, *mea prospici posset* Pal. 3.—6 Torg. lectionem duplicem affert, *nituntur sive utuntur.* Manutius ad h. l. monuit, vocabulo *nituntur* majorem vim inesse, quam illi *utuntur.* Ex quo conjicit Benedict. eum quoque in quodam cod. legisse *utuntur.*—7 Lips. Dresd. 4. 5. al. ap. Græv. et Ascens. 1. *ac fortuito.*—8 Edd. vett. *neque tibi meam.*—9 Ita Græv. 1. 2.

NOTÆ

[c] *Varietate temporum*] Venerat Crassus, ut scriptum antea, in suspicionem Catilinariæ conjurationis, qua potissimum de causa simultates cum illo Tullius gesserat: sic tamen postea reconciliati sunt ambo, ut prope Ciceronis e foribus et mensa in Syriam provinciam Crassus abierit. Vide Epist. I. 9.

quam suspicione violata;[e] ea cum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni memoria vitaque nostra. Is enim tu vir es,[10] et eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem reipublicæ tempora incidimus, conjunctionem amicitiamque nostram utrique nostrum laudi sperem fore. Quamobrem tu, quantum tuo judicio tribuendum esse nobis putes,[11] statues ipse;[f] et, ut spero, statues ex nostra dignitate: ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem et gloriam tuam spectet: in quo, etiamsi multi mecum contendent,[12] tamen, cum reliquis omnibus, tum Crassis tuis[g] judicibus, omnes facile superabo; quos quidem ego ambo[13] unice diligo; [*p.* 65.] sed in Marco benivolentia impari:[h] hoc magis sum Publio[d] deditus, quod me, quanquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime, sicut alterum parentem, et observat, et diligit. Has literas velim existimes fœderis habituras esse vim, non epistolæ; meque ea, quæ tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum, diligentissimeque facturum.[14] Quæ a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuæ, in ea jam ego, non solum amicitiæ nostræ, sed etiam constantiæ meæ causa, permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum, hoc ad te scribere;[15] me, si quid ipse intellige-

[e] *Si nonnulla intervenerunt discordiæ semina, quæ non tam re amicitiam violarunt, quam violare visa sunt.*
[f] *Ipse per te judicabis quantum mihi tribuere debeas.*
[g] *Liberis tuis.* [h] *Marcum tamen minus diligo.*

Mentel. Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. *Si qua interc.* edd. vett. Mox, *quam s. violenta* Dresd. 1. 3. 4. 5. Deinde, *sunt evulsa* Torg.—10 *Is enim vir tu es* Græv. 1.—11 Al. ap. Græv. *nobis esse putes;* al. ibid. *nobis putes,* omisso *τῷ esse.*—12 Torg. Dresd. 3. aliique codd. *contenderent;* unde Lamb. conj. *contenderint.*—13 Quinque Dresd. Torg. Lips. Ascens. 1. *ambos;* Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. *ambo.* Mox, *benevolentia pari* al. ap. Græv.—14 Ita Mediol. et al. edd. vett. *sanc. esse o. d. esse facturum* tres Pall. Vat. Grut. Græv. 1. Amstel. Victor. Gebh. *sanctissime obs. d. esse facturum* Mentel. Pal. 4. et

NOTÆ

[d] *Publio*] Cujus inprimis opera, facta fuerat Crassum inter et Ciceronem reconciliatio. In bello Parthico periit, adolescens omni laudum genere cumulatus.

rem, aut ad voluntatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum: sin autem quippiam[16] aut a te essem admonitus, aut a tuis, effecturum, ut intelligeres, nihil neque te scripsisse, neque quenquam tuorum frustra ad me detulisse. Quamobrem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribusque rebus, ut ad hominem amicissimum; et tuis præcipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus, publicis, privatis, forensibus, domesticis, tuis, amicorum, hospitum, clientium[17] tuorum negotiis; ut, quoad ejus fieri possit, præsentiæ tuæ desiderium meo labore minuatur. Vale.

(9.) VATINIUS[a] IMP.[1 b] CICERONI SUO S. D.

ARGUMENTUM.—P. Vatinius, ex consulatu Illyrici rector a Cæsare dictatore constitutus, Ciceroni dignitatem suam contra malevolos defendendam commendat. Scripta Cæsare IV. consule sine collega.

S. V. B. E. E. V.[2] Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis[a] servas, P. Vatinius cliens advenit,[3] qui pro se causam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore,[b] quem

[a] *In amicis defendendis.*
[b] *In supplicatione a senatu impetranda.*

Stewech.—15 Duo codd. ap. Græv. *hæc ad te scribere.*—16 Edd. vett. *sin quippiam.* Paulo post, *ad me frustra detulisse* al. ap. Græv.—17 Vat. *hospitium, clientium;* al. *hospitum, clientum.* Mox, *quod ejus* Dresd. 1. 2. 4. Torg. Porro, *eo labore minuatur* Dresd. 1. 2. et Pal. 5. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. et Benedict.

EPIST. IX. 1 Ita Græv. 1. 2. Mentel. quinque Dresd. Torg. Lips. P. VAT. IMP. vulgg. ante Græv. ANTONIUS IMP. Amstel.—2 *Si vales bene est, ego valeo* edd. vett.—3 Torg. et Pal. 5. *cliens venit*, quod Gebhardus simplicius esse putat. Mox, *dicere vult* Lips. Dresd. 5. Pal. 4. probante Lamb. improbante

NOTÆ

[a] *Vatinius*] Homo profligatissimus, in quem sic invectus est Cicero, ut patefactis ejus flagitiis, in summum populi Romani odium adduxerit: hinc factum est, ut in proverbii loco, ‘odium Vatinianum’ pro capitali odio acciperetur. Deinde tamen, rogatu Cæsaris, eundem Vatinium de ambitu accusatum Tullius defendit. Vide Ep. I. 9.

[b] *Imp.*] Ab exercitu appellatus, ob res bene in Illyrico gestas.

in periculo[c] recepisti. Ego autem, quem potius adoptem,[c] aut invocem, quam illum, quo defendente, vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is, pro honore meo, pusillorum ac malivolorum obtrectationes et invidias[4] non prosternat atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum:[5] atque hoc, quicquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis, meam fortunam, nescio quomodo,[d] facile obtrectatores invenire,[6] non meo quidem, mehercules, merito:[e] sed quanti id refert,[f] si tamen fato nescio quo accidit?[d] Si quis forte fuerit,[7] qui nostræ dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem et liberalitatem[g] in me absente defendendo mihi præstes. Literas ad senatum de rebus nostris gestis,[8] quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi.[h] Dicitur mihi tuus servus[i] anagnostes[j][9] fugitivus cum Vardæis esse:[e] de quo tu mihi nihil mandasti: ego tamen, terra marique ut conquireretur, præmandavi: et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam[10][f] aufugerit: et

[c] *Quem potius eligam patronum?*
[d] *Quo fato.* [e] *Non mea culpa.*
[f] *Sed nihil refert.* [g] *Benignitatem.*
[h] *Literas tibi scripsi iisdem verbis, quibus ad senatum miseram.*
[i] *Dionysius.* [j] *Lector.*

Benedict.—4 Edd. vett. *et injurias.*—5 Vat. *suscipe me, me totum;* Torg. *suscipe me totum.* Mox, *atque quicquid est oneris* Græv. 1. Deinde, *tibi tuendum sustinendum puta* in eodem codice.—6 Græv. 1. *inveniri.* Actutum, *mehercule, merito* Dresd. quinque, Lips. Torg. Græv. 1.—7 Græv. 1. et Victor. *Si qui f. fuerit.*—8 Edd. ante Græv. *nostris de rebus gestis.*—9 Græv. 1. *tuus servus añ annos III.* Amstel. *tuus servus ana nastes.* Mox, *cum Vardæi se esse* Græv. 1. *cum Hardæcis esse* Amstel. *cum Vardæcis esse* al. ap. Græv. *cum Vardacis esse* al. ibid. *cum Varda eis esse* Pal. 1. *cum Nardacis esse* Dresd. 1. 4. 5.—10 Ita Vat. Pal. 1. Grut. Amstel. Victor. *nisi in Dalmatiam* edd. vett. *ni in*

NOTÆ

[c] *In periculo*] Quando accusatus, et defendente Cicerone absolutus est.

[d] *Fato nescio quo accidit*] Ut malevoli quidam homines laudi meæ invideant.

[e] *Cum Vardæis esse*] Dalmatiæ sunt populi, quos Plinius Italiæ populatores vocat.

[f] *In Dalmatiam*] Pars est Illyrici, quam Augustus Romano imperio subjecit.

inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. v Idus Quintiles,[11] ex castris, Narona.[g]

(10.) P.[1] VATINIUS CICERONI SUO S. D.

ARGUMENTUM.—Agit de servo fugitivo Dionysio: de Catilio pirata captivo: de rebus a se gestis, et decernendis supplicationibus.

S. V. B. E. E. Q. V.[2] De Dionysio[h] tuo adhuc nihil extrico:[k] et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc[l] ejecit, etiam hic refrigeravit.[m] Sed tamen[3] non desistam, quin illum aliquando eruam. [p. 66.] Sed tu omnia[4] mihi dura[n] imperas. De Catilio[5] [i] nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimæ.[o] Apage[k] te[6] cum nostro Sexto Servilio; nam, mehercule, ego illum[p] quoque amo: sed hujusmodi vos clientes, hujusmodi causas recipitis?[q] hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamilias,[r] cives Romanos occidit, arri-

[k] *Nihil certi comperio.* [l] *Ex Dalmatia.*
[m] *Etiam hic, ubi nunc sum, negligentiorem me fecit.*
[n] *Factu difficilia.*
[o] *Nescio quid a me vehementer flagitas in gratiam Catilii.*
[p] *Servilium.*
[q] *Qui fieri potest, ut tam sceleratos clientes, qualis est Catilius, et hujusmodi causas defendatis?*
[r] *Qui tot nobiles viros, tot honoratas fœminas.*

Dalmatiam Græv. 1.—11 *Vale. L. d. V L. d. quintiles* Amstel. Dresd. 1. 2. *L. D. V J. D. Quintiles* Græv. 1. *Vale. L. D. V Idus* Dresd. 3. *Ad III Idus* Dresd. 4. 5. et Ascens. *Narbona* Græv. 1.

EPIST. X. 1 *P.* deest in Dresd. 1. 2. 3. et Bengel.—2 *Si vales bene est, ego quidem valeo* edd. vett. Mox, *quod illuc ejecit* Græv. 1.—3 *Et tamen* al. ap. Græv.—4 Ita ex ed. Mediol. emend. Ernesti. *Sed tamen omnia* omnes codd. *mi dura* Dresd. 1. 2. 4. Bengel. et Benedict.—5 *De Calistio* Græv. 1. *De C. Atilio* Dresd. 2. ut conj. Ursin.—6 *Ea peragite* Græv. 1. *Apagite* Amstel. Mox, *sed hujuscemodi* Dresd. 3. et Bengel. *causas vos recipitis* Pal. 4. *recepistis* Lips. et Dresd. 5. Deinde, *unum hominum crudelissimum* Dresd. 1. 2. Græv. 1. 2. *tot ingenuas matresfamilias* Dresd. quinque, Lips. Torg. et

NOTÆ

[g] *Narona*] Urbs Dalmatiæ in ora sinus cognominis, qui pars est sinus Adriatici; nunc *Golpho di Narenza.*

[h] *Dionysio*] Vide superiorem Epist.

[i] *De Catilio*] Dalmatiæ pirata, quem bello ceperat Vatinius.

[k] *Apage*] Vox abigentis et fastidientis aliquid: fingit autem se procul rejicere Ciceronis et Servilii pro Catilio deprecationem.

puit, disperdidit, regiones vastavit? Simius,[s] non semissis homo,[t] 7 contra me arma tulit, et eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia, mehercule, cupio,[8] quæ tu mi imperas. Meam animadversionem et supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, actione[u] postulant? 9 Si, mehercules, Appii os[v] haberem, in cujus[l] locum[m] suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? faciam omnia sedulo, quæ te sciam velle. Defenditur[w] a Q. Volusio, tuo discipulo, si forte ea res poterit adversarios[x] fugare: in eo maxima[10] spes est.[y] Nos, si quid erit istic[z] opus, defendes. Cæsar[n] adhuc mihi injuriam[11] facit: de meis supplicationibus, et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert: quasi vero non justissimi[o] triumphi in Dalmatia res gesserim. Nam si hoc expectandum est,[12] dum totum bellum

[s] *Homo sordidus.* [t] *Minimi pretii.*
[u] *Lege.* [v] *Impudentiam.*
[w] *Defenditur Catilius.* [x] *Accusatores.*
[y] *Spero fore ut absolvatur.* [z] *Romæ.*

Ascens. 1. *tot ingenuos patres familias* Græv. 1.—7 *Simus non semissis homo* Pal. 1. Dresd. 1. 2. 3. *Seminis non semissis homo* Græv. 1. *Sumus non semissis homo* Amstel. *Si minus non sævus sit homo* al. ap. Græv. *Si minus non servus sit* al. ibid. *Simul vero semissis homo* edd. vett. *Sævissimus non sævus homo* Torg. a m. sec. Mox, *bello cepit* tres codd. Grævii.—8 Ita Dresd. 2. et Torg. *Omnia quidem mehercule cupio* Dresd. 3. *Omnia, mehercule, quidem cupio* Lips. Dresd. 4. et Ascens. 1. *Omnia mehercule, quod cupio* Dresd. 1. *quæ tu mihi quidem imperas* Lips. *quæ tu mihi imperas* edd. vett. *mi* servant Dresd. 1. 2. 4. codd. Victorii, Pal. 1. Græv. 1.—9 Ita ex ingenio Ernesti; *actiones expostulant* habent omnes fere codd. et edd. vett. *actione expostulant* Manut. Actutum, *Si mehercule Appios haberem* quinque Dresd. *in cujus locum effectus* Dresd. 1. 2. 3. 4. et Torg. *evectus* conj. Benedict.—10 Ita Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. Dresd. 3. 5. et Torg. *maxime* Dresd. 1. 2. 4. Lips. Victor. Bengel. Mox, *defendas* Dresd. 3.—11 Dresd. 1. 2. 4. Torg. et Bengel. *mi injuriam.*—12 Ita Torg. Dresd. 3. Medic. et Græv. 1. *expectandum sit* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. al. ap. Græv. Mox, *quæ ipsi sibi* codd. fere omnes et edd. vett. 'Ernesti quidem dicit, in suo codice se reperisse *ipsa sibi*, cum ibi legitur *ipse*

NOTÆ

[l] *In cujus*] Jampridem apud Euboicum sinum Appius obierat.

[m] *Locum*] In auguratu, ut multi conjiciunt.

[n] *Cæsar*] Qui Romam ex Hispania redierat, devictis Pompeii liberis.

[o] *Justissimi*] Ob numerum cæsorum hostium.

conficiam; viginti oppida sunt Dalmatiæ antiqua, quæ ipsa sibi asciverunt[a] amplius sexaginta: hæc nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia conditione ego sum, ac ceteri imperatores. * * *

Ego,[13] post supplicationes[p] mihi decretas, in Dalmatiam profectus sum: sex oppida vi oppugnando cepi: unum hoc, quod[q] erat maximum, quater a me jam captum: quatuor enim turres et quatuor muros cepi, et arcem eorum totam; ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt: indigneque, mi Cicero,[14] oppidum captum, et bellum jam confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Cæsarem meam causam[r] agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes; hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Data Non. Decembribus, Narona.[15]

(11.) M. T. C. P.[1] VATINIO, IMPERATORI, S. D.

ARGUMENTUM.—Respondet epistolæ, quæ non extat, laudando gratum animum; et studium suum uxori, quam commendaverat, non defuturum pollicetur. Addit de Dionysio fugitivo, et spe triumphi Dalmatici.

GRATA tibi mea esse officia[2] non miror; cognovi enim te gratissimum omnium; idque nunquam destiti prædicare:

[a] *Ad suas partes attraxerunt.*

sibi; sed elegans tamen et vera esse videtur hæc ejus emendatio *ipsa sibi;* nisi malis legere *ipsis sibi.*' Benedict.—13 'Omnes libri, quos evolvi, hæc verba cum antecedentibus conjungunt, quanquam verbis ejusdem Epistolæ ultimis repugnare videantur. Ernesti igitur putat, h. l. novæ Epistolæ initium esse faciendum, quod jam ante eum statuebat Hubertinus Clericus in notis suis ad h. l.' *Benedict.*—14 Dresd. 1. 2. et Torg. *indigne, mi Cicero.* Mox, *jam* ante *confectum* omittunt Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips. et Victor.—15 Græv. 1. *Vale. D. N. D. Narbona;* Amstel. *Vale. D. N. Decem. Narona;* al. ap. Græv. *Vale. Nonis Decembribus, Narona.*

EPIST. XI. 1 *P* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel. et Benedict.—2 *Grata tibi esse officia mea* nonnulli codd. ap. Græv. *Ut grata tibi mea esse, &c.* Dresd. 1. 2. unde Benedict. conj. *Et grata, &c.* Mox, edd. quædam vett. *gratiam*

NOTÆ

[p] *Post supplicationes*] Scripta, nec dum missa epistola, certior factus est de supplicationibus sibi decretis.

[q] *Unum hoc, quod*] Unum oppidum quod frigore coactus reliquit.

[r] *Meam causam*] De triumpho impetrando.

nec enim tu mihi habuisti modo gratiam,[s] verum etiam cumulatissime retulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus, pari me studio erga te et eadem voluntate cognosces. Quod mihi fœminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas; cum Sura[t] nostro[3] statim, tuis literis lectis, locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quicquid opus esset, mihi denuntiaret:[b] me omnia, quæ ea vellet, summo studio curaque facturum:[4] itaque faciam, eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem, neque tam magnam, neque tam parvam putet, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna videatur. Omnia, quæ in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi, et honesta videbuntur.[5] De Dionysio, si me amas, confice:[c] quamcumque ei fidem dederis, præstabo.[d] Si vero improbus fuerit, ut est,[e] duces eum [captivum][6] in triumpho.[u] [*p.* 67.] Dalmatis Dii male faciant, qui tibi molesti sunt.[f] Sed, ut scribis, brevi capientur, et illustrabunt res tuas gestas: semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.[7]

[b] *Ut significaret mihi quacumque in re opera mea indigeret.*
[c] *Perfice quod mihi de Dionysio promisisti.*
[d] *Quicquid ei meo nomine de impunitate promiseris, servabo.*
[e] *Quod si noluerit ad te ultro reverti, ut nolle intelligo.*
[f] *Qui tibi nimis acriter resistunt.*

modo habuisti.—3 Græv. 1. *cum Surra nostro.*—4 Torg. *summo studio summaque cura esse facturum,* probante Benedict.—5 Grævii codd. *sed honesta videbantur.*—6 Dresd. 1. 2. 4. 5. Pall. 1. 2. 3. 5. Stewech. Grut. *eum captum.* Ernesti suspectum habet voc. *captivum.* Actutum, pro *Dalmatis,* Torg. et Ascens. cum duobus aliis legunt *Dalmaticis.*—7 *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel. et Benedict.

NOTÆ

[s] *Habuisti modo gratiam*] Quod te et defenderim, et laudarim. Vide Epist. 9.

[t] *Cum Sura*] Cognomen aut liberti, aut civis etiam ingenui.

[u] *In triumpho*] Triumphavit Vatinius post necem Cæsaris, oppressa rursus ab Octaviano republica.

(12.) M. C. S. D. L. LUCCEIO,[1][a] Q. F.

ARGUMENTUM.—Lucceium, historiarum scriptorem, rogat, ut de rebus suis, in consulatu gestis, et de exilio redituque, singularem separatumque librum conficiat. Ipse ad Attic. IV. 6. hanc 'valde bellam' epistolam dixit, quia omni arte usus est, ut Lucceio persuadeat.

CORAM me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deterruit pudor quidam, pæne subrusticus;[a] quæ nunc expromam absens[2] audacius. Epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis. Quod etsi mihi sæpe ostendis, te esse facturum,[3] tamen ignoscas velim huic festinationi meæ. Genus enim scriptorum tuorum, etsi erat semper a me vehementer expectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quam celerrime res[4] nostras monumentis commendari tuis. Neque enim[5] me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit; sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui, vel indicio benivolentiæ, vel suavitate ingenii, vivi perfruamur.[b] Neque tamen, hæc cum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum et jam institutarum:[c] sed quia videbam, Italici belli[b] et civi-

[a] *Ineptus.*
[b] *Neque enim solum rapior ardore nominis mei posteris commendandi; sed cupio vivus perfrui auctoritate testimonii tui.*
[c] *Quantas res et susceperas, et jam inceperas.*

EPIST. XII. 1 LUCEIO al. ap. Græv.—2 Ita Dresd. 1. 2. et Torg. *nunc exprimam absens* Græv. 2. Dresd. 4. *nunc exponam absens* Lips. et Dresd. 3. 4.—3 Duo codd. Græv. *quod et mihi ostendis esse facturum te sæpe.*—4 Pal. 1. *celeres rumores;* Dresd. 1. 2. Torg. *celerime rumores;* Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1. *celeriter rumores.*—5 *Non enim* Vat. et Victor. 'Mox, *sed* Ernesti dicit in cod. suo abesse, sed vere adest. Deinde dicit, glossatorem vocabulo *cupiditas* ascripsisse *rapit;* et quia illud verbum huc referri ex antecedentibus non possit, forte excidisse *movet.*' Benedict. *vel ut auctoritate* edd. vett. *ut vel auct.* quinque Dresd. et Torg. Tum pro *indicio*, quod servant Dresd. 1. 4. *judicio* habent Dresd. 2. 3. 5. Torg. et Lips. Denique, *ingenii divini perfrua-*

NOTÆ

[a] *Lucceio*] Consule Indicem Historicum.

[b] *Italici belli*] Seu socialis, quod Romanis intulerunt quidam Italiæ populi, ægre ferentes, civitatis jure se esse privatos: ancipiti diu fortu-

lis[c] historiam jam a te pæne esse [6] perfectam ; dixeras autem mihi, te reliquas res ordiri ; deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares,[7] conjunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere,[d] an (ut multi Græci fecerunt, Callisthenes [d] Troicum bellum, Timæus [e] Pyrrhi,[f] Polybius [g] Numantinum ;[h] qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quæ dixi, bella separaverunt) tu quoque item [8] civilem conjurationem ab hostilibus externisque bellis sejungere. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse: sed ad properationem meam quiddam interest,[9] non te expectare, dum ad locum venias ; ac statim causam illam totam et tempus arripere.[e] Et simul, si uno in argumento,

[d] *Historiam conjurationis Catilinariæ.*
[e] *At statim narrationem hujus conjurationis aggredi.*

mur Torg. et Græv. 1.—6 Al. ap. Græv. *pæne a te esse.*—7 Ita Græv. 1. Mentel. Dresd. 3. 5. *admonerem cogitare* Dresd. 1. 2. 4. Lips. Torg. quatuor Pall. Grut. Amstel. Mox, *cum ceteris rebus* Torg. et edd. vett.—8 Duo codd. Græv. Dresd. 3. Torg. et Lips. *tu quoque ita.* Mox, pro *sejungere,* quod exhibent Dresd. 4. Venett. 1482. 1488. et Ascens. 1. *sejungeres* habent alii; *exteriusque b. sejungeres* Pal. 4. *externisque b. non sejungeres* Pall. 3. 5. Torg. et Dresd. 2.—9 Dresd. 2. *mea quiddam interest ;* Lips. et Ascens. 1. *meam*

NOTÆ

na pugnatum ; Romani tandem vicerunt.

[c] *Civilis*] Quod a Mario simul et Sulla excitatum, rempublicam tantum non oppressit.

[d] *Callisthenes*] Patria Olynthius, Aristotelis discipulus, et affinis, Alexandrum Magnum bello Persico comitatus est, ejusque præclare gesta literis mandavit: ab eo tamen interfectus, vel quia more Persico, divino cultu venerandum non censuerit ; vel quod in eum conjurasse putaretur: vir summa dicendi et facultate, et libertate præditus.

[e] *Timæus*] Historicus, genere Siculus. Ejus doctrinam laudat Cicero de Orat. lib. II. sed eundem arrogantiæ Plutarchus insimulat, quod historiam scripturum se gloriaretur, qua facile Thucydidem superaret. Fuit et alter Timæus Locrensis, cujus nomine Plato librum inscripsit.

[f] *Pyrrhi*] Epirotarum regis, qui genere materno, ab Achille ; paterno autem, ab Hercule oriundum se jactitabat: eventu diverso contra Romanos bellum gessit. Vide Plutarchum in ejus Vita.

[g] *Polybius*] Megalopoli in Peloponneso natus, Africani Minoris comes, et præceptor, Romanam historiam libris quadraginta complexus est: eum tanti faciebat Brutus, ut in rebus adversis, ab ejus lectione doloris medicinam peteret.

[h] *Numantinum*] Numantia Hispaniæ Tarraconensis civitas, a Romanis, post obsidionem viginti annorum, prorsus excisa. Nunc *Puente Garay.*

unaque in persona, mens tua tota versabitur; cerno jam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quam impudenter[10] faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (potest enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam, ut ornes me, postulem. Quid, si illa tibi non tantopere[11] videntur ornanda? Sed tamen, qui semel verecundiæ fines transierit, eum bene et naviter[f] oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam,[12] quam fortasse sentis, et in eo leges historiæ negligas; gratiamque illam, de qua suavissime quodam in prooemio scripsisti, (a qua te affici[13] non magis potuisse demonstras, quam Herculem[i] Xenophonteum[g k] illum a voluptate) ea si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere,[h] amorique nostro plusculum etiam, quam concedat[14] veritas, largiare. Quodsi te adducemus,[15] ut hoc suscipias; erit, ut mihi persuadeo, materies digna facultate et copia tua. A principio enim conjurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi mo-

[f] *Valde, et audacter.*
[g] *De quo Xenophon scribit.*
[h] *Et noli in gratiam veritatis spernere tuam illam in me benevolentiam, si me tibi commendatiorem illa facit, quanquam demonstras, hac benevolentia te non magis commoveri, quam, &c.*

quidem interest.—10 Torg. Lips. Dresd. 3. 4. Græv. 1. *quam imprudenter.*—11 Vat. *tanto opere.*—12 Voc. *etiam* deest in Pal. 1.—13 Ita quinque Dresd. al. ap. Manut. et Græv. Lips. et Torg. *deflecti* Græv. 1. et margo ed. Lamb. *affecti* Medic. unde *flecti* conj. Victor. *et a qua te, &c.* Dresd. 3. 4. 5. Pall. 3. 5. Ascens. 1. Paulo post, *eam si me, &c.* Lips. Torg. Dresd. 1. 2. 4. 5. *eaque si, &c.* Amstel. *ea* deest in quatuor ap. Græv.—14 Ita Lips. Torg. a m. sec. et Mediol. quod restituit Ernesti; *concedet* Vat. Medic. Græv. 1. Dresd. 1. 3. 4. *concedit* Dresd. 2. 5. et edd. vett.—15 Pal. 4. *adduceremus.* Mox, *erit, mihi* Dresd. 1. 2. 5. al. ap. Græv. et Gebh. *erit, ut mihi* Dresd. 3. 4. Torg.

NOTÆ

[i] *Herculem*] Xenophon narrat, Herculem, cum adhuc pubesceret, necdum statuisset apud se quodnam vitæ sequeretur genus, in solitudinem exisse, ibique sedentem hæsisse incertum, cum duas cerneret vias, voluptatis unam, alteram virtutis, utram ingredi melius esset.

[k] *Xenophonteum*] Xenophon non historiarum duntaxat scriptor egregius, sed actor rerum, maximeque bellicarum fuit: navavit enim duobus regibus, primum Cyro minori, deinde Agesilao, præclaram in acie operam; et ipse quoque imperator administravit bellum ductu suo. Ob suavitatem sermonis, dictus est 'Apis Attica.'

dicum quoddam corpus[i] confici posse; in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia,[16] vel in explicandis causis rerum novarum, vel in remediis incommodorum, cum et reprehendes ea [*p.* 68.] quæ vituperanda duces, et, quæ placebunt, exponendis rationibus comprobabis: et, si liberius, ut consuesti,[17] agendum putabis, multorum in nos perfidiam,[l] insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in legendo tenere possit.[18] Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates,[19] fortunæque vicissitudines; quæ etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ. Habet enim præteriti doloris secura recordatio delectationem. Ceteris vero, nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos[20] sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est jucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam[m] Epaminondas non cum quadam miseratione delectat?[21] qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, posteaquam ei percontanti dictum est, clypeum esse salvum[k]; ut etiam in

[i] *Volumen.*
[k] *In hostium manus non devenisse.*

Lips. Deinde *tua* deest in Dresd. 2.—16 Græv. 1. *commutatione scientia;* al. ap. Græv. *commutationum sententia.*—17 Al. ap. Græv. *ut consuevisti.*—18 Dresd. 1. 2. Torg. Pal. 1. *legendo te scripto retinere possit;* Græv. 1. *in legendo, te scriptore, tenere, &c.* Ernesti voc. *scripto* a glossatore ortum putavit: quam sententiam confirmare possit lect. Dresd. 4. *in legendo tuo scripto, &c.*—19 Dresd. 4. *temporum varietas.* Mox, *non fuerant* Dresd. 3. *non fuerint* Dresd. 4.—20 Ita codd. *casus alienos* edd. vett.—21 Duo Pall. *non cum quadam delectatione miserat;* al. ap. Græv. *non cum miseratione quadam delectat;* al. ibid. *non cum quadam commiseratione delectat.* Mox, *quin tum* Græv. 1. *qui*

NOTÆ

[l] *Multorum in nos perfidiam*] Pompeii potissimum, qui Clodio ut faveret, Ciceronem prodidit, et in exilium ejici passus est.

[m] *Apud Mantineam*] Arcadiæ in Peloponneso urbem, Epaminondæ Thebani et victoria et morte nobilitatam. Hic vicit Lacedæmonios; sed letali accepto vulnere, paulo post interiit. Vir non militari tantum gloria, sed integritate vitæ, et doctrinæ laude inclytus, et eo usque veritatis amans, ut ne joco quidem mentiretur.

vulneris dolore æquo animo cum laude moreretur. Cujus studium[22] in legendo non erectum Themistocli[n] fuga redituque[o] retinetur? Etenim ordo[23] ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione fastorum.[l] At viri sæpe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, expectationem, lætitiam, molestiam, spem, timorem: si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus jucundissima[24] lectionis voluptate. Quo mihi[25] acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam[p] rerum eventorumque nostrorum.[m] Habet enim varios actus, multasque actiones[q] et consiliorum et temporum. Ac non vereor, ne

[l] *Nam simplex narratio rerum non multo plus nos movet, quam nuda fastorum enumeratio.*

[m] *Quod mihi jucundius erit, si volueris ab serie tuorum scriptorum hanc nostram peculiarem de Catilinæ conjuratione historiam secernere, ut separatim hanc describas.*

cum Pal. 1.—22 *Cujus etenim studium* Lips. Mox, *non ereptum* Lips. Torg. Dresd. 4. Pall. 2. 4. et Ascens. 1. *non rectum* Pal. 1. *non erectu* Stewech. unde Gulielm. conj. *non Erechthei.* Deinde, *Themistocli fugam reditumque retinetur* Græv. 1. *Themistocli fuga reditumque retinetur* Amstel. *Themistocles fuga* Pal. 1. *Themistoclis fuga* edd. vett. *tenetur* Stewech. Pal. 5. Grut. Dresd. 5. Ascens. 1.—23 *Etiam ordo* Græv. 1. Dresd. 3. 5. Lips. et Ascens. 1.—24 Græv 1. *jocundissima;* edd. vett. *jucundissimæ.*—25 Ita Vat. Græv. 1. Dresd. 1. 2. *Quod mihi* Lips. Dresd. 3. 4. 5. Ascens. 1. et vulgg. ante

NOTÆ

[n] *Themistocli*] Ducis Atheniensium clarissimi, cujus inprimis opera, ad Salaminam navali prælio Persæ devicti sunt, Xerxesque turpi fuga saluti consulere coactus: sed ob nimiam et gloriam et severitatem, aut potius ob suspicionem proditionis, urbe pulsus, ad Artaxerxem Persarum regem confugit; a quo exceptus honorifice, Græcis, quos rex secum habebat, præpositus est imperator: sed aliquanto post, epoto sanguine taurino, ut nonnullis placet, morti occubuit, ne bellum patriæ inferre cogeretur.

[o] *Redituque*] Quoniam plane constat omnium ferme historiarum testimonio, Athenas nunquam rediisse Themistoclem, nonnulli putant pro *reditu*, legendum esse *interitu;* vel certe Tullium iis annalibus habuisse fidem, qui Plutarchi, et aliorum in cognitionem non venerunt, aut quibus credendum non censuerunt.

[p] *Hanc quasi fabulam*] Fabulam vocat, non eo sensu, quod res fictas, sed quod varios, instar fabulæ, eventus contineret.

[q] *Multasque actiones*] Quarum aliæ consiliis hominum, aliæ tempori potius quam consilio tribui debent.

assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, cum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, qui sis, nescias:[26] et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos, qui laudent, assentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternæ gloriæ per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. Neque enim Alexander ille, gratiæ causa ab Apelle[r] potissimum pingi, et a Lysippo fingi volebat;[n] sed quod illorum artem cum ipsis, tum etiam sibi gloriæ fore putabat. Atque[27] illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant: quæ vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri.[o] Nec minus est[28] Spartiates[s] Agesilaus[t] ille perhibendus,[p] qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt: unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit.[29] Atque hoc præstantius mihi fuerit et ad lætitiam animi, et ad memoriæ dignitatem,

[n] *Neque enim volebat Alexander ab Apelle pingi, et fingi a Lysippo, tantum ut illis gratificaretur.*
[o] *Apelles et Lysippus externam solum corporis imaginem exprimebant, quæ etsi nulla esset, eandem tamen gloriam adepti essent clari viri.*
[p] *Laudandus.*

Græv. *Quando mihi* Torg. Mox, *ut ab ita continentibus* Dresd. 1.—26 Ita codd. Lambini; *is es, qui, quid sis, nescias* Græv. Victor. Manut. *is es, qui sis nescius* Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Pall. 1. 2. 4. 5. et ed. pr. *is es, qui scis nescius* Torg. Grut. Pal. 3. Amstel. Mentel. et Ascens. 1. *is es, qui scis, ne scias* Dresd. 4.—27 *Atqui* codd. Græv. Mox, *nihil sunt* Lips. Dresd. 3. 5. Ascens. 1. *nihilo sint* Pall. 1. 5. Græv. 1. ut conj. Victor.—28 *Nec minus enim est* Dresd. 4. 5. et Ascens. 1. *Neque enim minus est* al. ap. Græv. *Spartiates ille Agesilaus perhibendus* al. ibid. *prohibendus* Pal. 3. *probandus* al.—29 Ita Dresd. 1. 2. Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. *hominum statuasque sup.* Lips. Dresd. 5. Ascens. 1. et edd. vett. *hominum omnesque statuas sup.* Torg. et

NOTÆ

[r] *Ab Apelle*] Apelles Cous fuit, Lysippus Sicyonius; ille pingendi, hic fingendi arte clarissimus. De utroque Horat. Epist. II. 2.

[s] *Spartiates*] Sparta, quæ et Lacedæmon, clarissima Peloponnesi civitas, optimis a Lycurgo instituta legibus, et laboris usque ad prodigium patiens.

[t] *Agesilaus*] Lacedæmoniorum rex, statura quidem parva, altero claudus pede; sed ob egregias animi dotes, et re, et cognomento magnus. Consule Plutarchum in ejus Vita.

si in tua scripta pervenero,[q] quam si in ceterorum,[30] quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti[u] a Timæo, aut ab Herodoto[v] Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri,[r] et in reipublicæ maximis gravissimisque causis cogniti, atque inprimis probati:[31] ut mihi non solum præconium, quod, cum in Sigæum[w] venisset Alexander, [*p.* 69.] ab Homero[x] Achilli[y] tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur.[s] Placet enim Hector ille mihi Nævianus,[t 32 z] qui non tantum laudari se lætatur, sed addit etiam, a laudato viro. Quod si a te non impetro, hoc est, si quæ te res impedierit[33] (neque enim

[q] *Si tua potius quam ceterorum scripta me celebraverint.*
[r] *Quia non solum illustrabis me ingenio tuo, cum sis scriptor optimus, sicut Timæus Timoleontem, et Themistoclem Herodotus illustravit; sed etiam auctoritate tua, cum sis vir clarissimus, &c.*
[s] *Quare non solum consequar hanc gloriam, quam Alexander, cum in Sigæum venisset, dixit consecutum Achillem, ex eo quod Homerum habuit suæ vitæ scriptorem, sed insuper accedet approbatio tua, id est, clari hominis, magnique.*
[t] *Apud Nævium poëtam.*

Dresd. 4. *omnes imagines omnesque statuas sup.* Dresd. 3.—30 Pal. 4. *quam si incertorum.* Mox, *sicut illi duci Timoleonti a Timæo* edd. vett.—31 Ita Dresd. 3. 4. et Torg. *et spectatissimi, et in ... probati viri* Lips. Dresd. Stewech. Grut. tres Pall. et Ascens. 1. *et spectatissimi viri, et .... probati viri* Dresd. 1. 2. *et in repl.* quatuor Dresd. Torg. et Ascens. 1. Mox, *ut non mihi solum* Græv. 1. Paulo post, *testimonium impartitum* Dresd. 1. 2.—32 Dresd. 3. *ille Nævianus;* Dresd. 4. *ille mihi Ennianus.*—33 Dresd. 2. et Ascens. 1. *si qua te res impedierit;* Dresd. 1. 3. et Stewech. *si quæ te res impedierint;* Dresd. 4. et

NOTÆ

[u] *Timoleonti*] Corinthius fuit, bellica vir laude, et admirabili abstinentia inclytus; qui missus Syracusas contra Dionysium tyrannum, hunc ad deditionem compulit, et Syracusanis libertatem restituit.

[v] *Ab Herodoto*] Halicarnassi natus est; informem ante historiam primus ornavit; ejus idcirco parens dictus, temporum omnium memoriam, usque ad navalem apud Mycalem pugnam, libris novem complexus est, et singulos singularum Musarum nomine inscripsit.

[w] *In Sigæum*] Promontorium Troadis in Phrygia.

[x] *Ab Homero*] Homerus, poëtarum princeps, Iliade et Odyssea clarissimus: ubi natus, cæcus fuerit necne, obscurum est.

[y] *Achilli*] Pelei et Thetidis filius a poëtis fingitur, et Græcorum, ut Trojanorum Hector, fortissimus; cui Alexander dicitur invidisse, quod rerum a se gestarum præconem Homerum habuisset.

[z] *Nævianus*] Nævius poëta comicus, natione Campanus, bellum primum Punicum, in quo meruit ipse stipendia, carmine celebravit.

fas esse arbitror, quicquam me rogantem abs te non impetrare), cogar fortasse facere, quod nonnulli sæpe reprehenderunt:[34] scribam ipse de me; multorum tamen exemplo, et clarorum virorum.[a] Sed, quod te non fugit, hæc sunt in hoc genere[35] vitia: et verecundius ipsi de sese scribant, necesse est, si quid est laudandum; et prætereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides,[36] minor auctoritas; multi denique reprehendant, et dicant, verecundiores esse præcones ludorum gymnicorum,[b] qui cum ceteris coronas imposuerint victoribus, eorumque nomina magna voce pronuntiarint, cum ipsi ante ludorum missionem[w] corona donentur, alium præconem adhibeant, ne sua voce ipsi se victores esse prædicent. Hæc nos vitare cupimus, et, si recipis[37] causam nostram, vitabimus: idque ut facias, rogamus. Ac ne forte mirere, cur, cum mihi sæpe ostenderis, te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus literis mandaturum, a te id nunc tanto opere[38] et tam multis verbis petamus; illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus;[x] ut et ceteri, viventibus nobis, ex literis tuis nos cognoscant, et nosmetipsi vivi gloriola nostra perfruamur. His de rebus quid acturus sis, si tibi non

[w] *Finem.* [x] *Quia moræ sum impatiens.*

Torg. *si quæ te res impedirent.*—34 'Ernestii emendatio *reprehenderunt* codd. auctoritate destituitur, neque est necessaria.' *Benedict.* *reprehendunt* codd. et edd. vett.—35 Græv. 1. *in eo genere.* Mox, *de se scribant* edd. vett. Tum, *et prætereunt* Dresd. 2. *et prætereat* Torg. et Dresd. 4. *si quid forte repr.* edd. vett. *forte* non agnoscunt Græv. 1. Vat. et tres Pall.—36 Stewech. *ut minor fides*, omisso verbo *sit.* Mox, *coronas imposuerunt* edd. vett. Tum, *pronuntiarunt* in iisdem.—37 Torg. *si receperis.*—38 Ita Torg. aliique codd. ap. Græv. *tantopere* quinque Dresd. Lips. et edd. vett. *verbis* deest in Dresd. 2. Paulo post, *qui alacres* Dresd. 4. non improbante Benedict. *ut ceteri*, omisso *et*, Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. *et ut ceteri* habent Torg. et Dresd. 4. Tum, pro *ex literis tuis*, quod defendit Torg. *ex librìs tuis* exhibent Lips. Dresd. 2. 3. 5. et Ascens. 1. *ex liberis tuis* Dresd. 1. *ex l'ris tuis* Dresd. 4. Denique, *gloriola nostra* confirmant Dresd. 1. 2. 5. *gloria nostra* habent Dresd. 3. 4. *gloria al. gloriola* Torg. *vivi* deest in Lips. pro quo Torg. legit *uni.*—

NOTÆ

[a] *Et clarorum virorum*] L. Sullæ, M. Scauri, P. Rutilii.

[b] *Ludorum gymnicorum*] Quia nudi decertabant: γυμνὸς, *nudus.*

est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium: sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis; et ea, quæ habes instituta,[y] 39 perpolies, nosque diliges. Vale.

(13.) M. C. S. D. L. LUCCEIO, Q. F.

ARGUMENTUM.—Consolationi respondet, qua se mire levatum esse fatetur, ut forti animo sit, etsi de republica desperet. Cæsare IV. consule sine collega.

QUANQUAM ipsa consolatio literarum tuarum mihi gratissima est; (declarat enim summam benivolentiam, conjunctam pari prudentia) [1] tamen illum fructum ex iis literis vel maximum cepi, quod te præclare res humanas contemnentem, et optime contra fortunam paratum armatumque cognovi: quam quidem laudem [2] sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes.[a] Quæ cogitatio, cum mihi non omnino excidisset, (etenim penitus insederat) vi tamen tempestatum[b] et concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulsa: [3] cui te opitulari et video, et id fecisse etiam proximis literis, multumque profecisse sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibique non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis literis gratius. Ad consolandum autem cum illa valent, quæ eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi; quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiorem [4]

[y] *Et quæ incepisti.*
[a] *Nec ab externis rebus, quæ incertæ sunt, pendere, ut feliciter aut misere viras.*
[b] *Dissensionum civilium.*

39 Stewech. *habes in mente instituta;* al. ap. Græv. *habes perpolies instituta.* Ultimum voc. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel. et Benedict.

EPIST. XIII. 1 Græv. 1. *pari prudentia conjunctam.*—2 Dresd. 1. 2. 5. Pal. 1. *quam equidem laudem.* Mox, pro *statuo esse,* Grævius e suo primo malit *autumo esse.*—3 Dresd. 3. et Torg. *labefacta et convulsa.*—4 *Atqui hoc fortiorem*

me puto, quam teipsum, præceptorem fortitudinis;[c] quod tu mihi videre spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora.[d] [*p.* 70.] Casus enim gladiatorii,[c] similitudinesque eæ, tum rationes in ea disputatione[e] a te collectæ, vetabant me[5] reipublicæ penitus diffidere.[f] Itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres; alterum mirum,[6] spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum,[g] ut id non deletum extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra reipublicæ, quæ notissima sunt tibi: nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit: quæ persequerer, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore: quanquam tuis monimentis præceptisque omnis est abjiciendus dolor.[7] Ergo et domestica[h] feremus, ut censes; et publica[i] paulo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui præcipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem erimus etiam in omnium desperatione[8] fortes, ut tu tamen idem et hortaris et præcipis. Das enim mihi jucundas recordationes conscientiæ[d] nostræ, rerumque earum, quas, te inprimis auctore, gessimus. Præstitimus enim patriæ non minus certe, quam debuimus;[9] plus profecto,

[c] *Qui mihi fortitudinis præcepta tradis.*
[d] *Statum futurum aliquando meliorem.*
[e] *In tuis literis.*
[f] *Me de republica penitus desperare.*
[g] *Eo calamitatis redactum.*
[h] *Mortem filiæ.*
[i] *Reipublicæ interitum.*

vet. cod. Ursin.—5 Dresd. 1. 2. 3. Torg. *vetabunt me;* Dresd. 4. *vetebunt me.*—6 Al. ap. Græv. *alterum magis mirum.* Mox, *ext. omne esse fateare* edd. vett. —7 Græv. 1. *omnis abjiciendus dolor.*—8 Ita Græv. 1. Guelf. 1. Mediol. *in omni desperatione* Dresd. 4. 5. Lips. Mediol. 1485. Venett. Manut. Crat. Ascens. 1. *in omnibus desperatione* Pall. 1. 3. 5. Grut. Vat. Græv. 1. Dresd. 1. 2. 3. *in omnibus al. omni, &c.* Torg. 'Ceterum omnes octo libri a me collati illud *autem,* ante *erimus,* non agnoscunt, quod jam Bengel., Victorium secu-

NOTÆ

[c] *Casus enim gladiatorii*] Lucceius in sua ad Tullium Epistola, quæ non extat, gladiatoris adhibuerat similitudinem, qui victus non cadit animis, at renovata pugna, victorem adversarium aliquando prosternit; quo quidem exemplo, ad spem libertatis recuperandæ Ciceronem erigebat.

[d] *Recordationes conscientiæ*] Id est, rerum quas in consulatu contra Catilinam gesserat.

quam est ab animo cujusquam, aut consilio hominis postulandum.[10] Ignosces mihi de meipso aliquid prædicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare [ægritudine] voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis et angoribus abducam; transferamque animum ad ea,[k] quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur: tecumque et ero tantum, quantum patietur utriusque ætas et valitudo: et, si esse una minus poterimus, quam volumus;[11] animorum tamen conjunctione,[l] iisdem studiis ita fruemur, ut nunquam non una esse videamur.

(14.) L. LUCCEIUS, Q. F. S. D. M. T. C. M. F.

Argumentum.—Quærit, cur tamdiu absit ab urbe Cicero. Laudat, si propter otium scribendi fiat: non probat, si propter mœrorem ex morte filiæ. Deinde rationes compescendi doloris addit: rationibus adjungit preces, et modeste claudit.

Si vales, bene est: valeo,[1] sicut soleo; paululo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi sæpius, ut viderem.[a] Romæ quia postea non fuisti, quam discesseras,[2] miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quæ te res hinc[b] maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, et aliquid agas eorum, quorum consuesti,[c] gaudeo; neque reprehendo tuum consilium: nam nihil isto potest esse jucundius, non modo miseris his[3] temporibus

[k] *Ad studia literarum.* [l] *Conjunctis tamen animis.*
[a] *Quæsivi sæpius occasiones tui videndi.* [b] *Ab urbe.*
[c] *Quæ agere consuevisti.*

tus, recte omiserat.' *Benedict.*—9 Torg. et Dresd. 4. *quam debemus.*—10 Ita emend. Ernesti, sine ulla codd. auctoritate, improbante Benedict. *postulatum* servant omnes codd. et edd. vett. Mox, voc. *ægritudine* suspectum est Ernestio.—11 Quinque Dresd. Lips. et Torg. *quam volemus.* Mox, *iisdemque studiis* duodecim codd. Manutii, Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. et Ascens. 1.

Epist. xiv. 1 Edd. vett. *ego valeo.* Mox, *paulo tamen* quinque Dresd. Torg. et Ascens. 1.—2 Ita emend. Ernesti; *quam discesserat* Victor. et edd. vett. *quam a me discesseras* quinque Dresd. Lips. Torg. alii codd. ap. Manut. Lamb. Græv.—3 Pronomen *his* deest in Græv. 1. Mox, *qui non requiem* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. al. ap. Græv. Ascens. 1. et Benedict. *qui nunc requiem* Dresd. 3. *requietem* Medic. et Victor. Pro *quærat*, quod habent Græv. 1. et Mediol. *quærit* habent alii codd. et edd. vett. Deinde, *alios delectet, te*

et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis: præsertim vel animo defatigato tuo, qui nunc requietem quærat ex magnis occupationibus; vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. Sin autem, sicut hic[d] dum eras, lacrymis[4] ac tristitiæ te tradidisti, doleo, quia doles et angere: non possum te non, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, accusare. Quid enim? tu solus aperta[a] non videbis,[5] qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari solicitudines, quas elevare te, tua prudentia[6] postulat? Quodsi non possumus[7] aliquid proficere suadendo, gratia contendimus, et rogando, si quid nostra causa vis,[e] ut istis te molestiis laxes, et ad convictum nostrum redeas, et ad consuetudinem vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam.[f] [*p.* 71.] Cupio non obtundere te,[g] si non delectare nostro studio:[b] cupio deterrere, ne permaneas in incepto,[c] cum duæ res istæ contrariæ[d] me conturbent:[8]

[d] *Romæ.* [e] *Modo velis aliquid mea causa facere.*
[f] *Vel ita vive, ut nos vivimus omnes; aut vive saltem, ut solebas ipse.*
[g] *Nolo tibi esse importunus.*

ipsum Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. *et te ipsum* Lips. et Græv. 1. *ut ipsum* Dresd. 4. *illustres* Græv. 1. Totum locum ita emendandum esse censet Benedict. *qui non requiem quærit . . . delectet, te ipsum l. illustret.*—4 Ita Dresd. 5. *sicut hinc dicas seras lacrymis* Dresd. 1. 2. 3. Lips. Torg. Pal. 1. *sicut hic discesseras lacrymis* Amstel. *sicut bis huic dixeras lacrymis* Dresd. 4. *dixeras* etiam margo Crat. *sicut hic dixeras, lacrymis* conj. Benedict. *sicut indicas lacrymis* Græv. 1. Mox, *doleo quod dolere se tangere* Græv. 1. *quia doles et angeris* al. ap. Græv. Deinde, *non accusare* Vat. Pall. 1. 5. Græv. 1. *non possum te si non concedis* Græv. 2. *nec possum te si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, non accusare* edd. vett. *si concedas, &c.* al. ap. Græv.—5 Pal. 4. *aperta videbas;* Torg. et Dresd. 4. *aperta non videbas.* Mox, *stultissima perspicis* Pal. 3. *tu non intelligis* Græv. 1.—6 Ita Guelf. 1. Dresd. 3. 4. Torg. et Mediol. *tua te prudentia* edd. ante Ernesti.—7 *Quod si non possimus* Torg. Dresd. 4. Pal. 1. Mox, *gratia contendemus* Græv. 1. *et rogamus* Torg. et Dresd. 4. *ut istis te tuis* Græv. 1. et edd. vett. *laxes, ad, &c.* Græv. 1.—8 Dresd. 1. 2. 3. Torg. Græv. 1. *me conturbant;* Lips. *me perturbent.*

NOTÆ

[a] *Aperta*] Id est, querelas scilicet nihil omnino prodesse.

[b] *Studio*] Id est cupiditate, qua teneor levandi doloris tui.

[c] *In incepto*] Semper dolendi.

[d] *Contrariæ*] Quia neque plura scribere audeo, ne tibi sim importunus; plura tamen cupio scribere, ut a mœrore te abducam.

ex quibus, aut in altera [e] mihi velim, si potes, obtemperes; aut in altera [f] non offendas.[h] Vale.

(15.) M. CICERO L. LUCCEIO Q. F. S.

ARGUMENTUM.—Respondet superiori epistolæ, lugere se non tam filiæ obitum, quam reipublicæ tempora, ob quæ ab urbe absit, in qua nihil jucundum, odiosa omnia. In studiis exiguam medicinam superesse.

OMNIS amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his literis, quas a te proxime [1] accepi; non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus: dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem: neque ob eam unam causam,[i] quam tu suspicaris, et in qua me, lenissimis et amantissimis verbis utens,[2] re graviter accusas; sed quod, illius tanti vulneris [k] quæ remedia esse debebant, ea nulla sunt. Quid enim? ad amicosne confugiam? quam multi sunt? [l] habuimus enim fere communes: quorum alii occiderunt; [3] alii nescio quo pacto obduruerunt.[g] Tecum vivere possem; equidem et maxime vellem: [4] vetustas,[m] amor, consuetudo, studia paria; quod quasi vinclum est

[h] *Aut certe de altera non offendaris.*
[i] *Ob interitum filiæ.*
[k] *Doloris ex obitu filiæ.*
[l] *Jam sunt paucissimi.*
[m] *Dudum nos novimus.*

EPIST. XV. 1 Cod. unus Oxon. *quas proxime.*—2 Idem codex, *uteris.* Mox, *esse debeant* codd. aliquot ap. Græv. et *v.*—3 Græv. 1. et Dresd. 4. *alii ceciderunt.* Mox, *obdurarunt* Græv. 1.—4 Ita Victor. Pall. 1. 2. Græv. 1. Amstel. Dresd. 1. 2. *vivere possem equidem: et m. vellem* edd. vett. *posse me quidem vellem. Et maxime v.* Mox, *quod vinculum quæres id est nostræ conjunctionis* Lips. Dresd. 1. 5. Pal. 2. Grut. Amstel. P; *quod vinculum quasi deest nostræ conjunctionis* Dresd. 2. Pal. 1. ψ, et ed. Victor. *quod vinculum quæres id est conjunctionis* Dresd. 4. *quod vinculum quæres q'd id est nostræ conjunctionis* Torg. *quod vinculum quæ res, deest nostræ conjunctioni* Olivet. *quod vinculum quasi est nostræ conjunctionis* Græv. 1. et vulgg. ante Ernesti; *quod vinculum*

NOTÆ

[e] *In altera*] In hoc meo desiderio minuendi doloris tui.

[f] *In altera*] Quod insto acrius et urgeo, ut molestiam hanc, quam tum de reipublicæ, tum de filiæ interitu capis, a te procul amandes.

[g] *Obduruerunt*] Ii nempe, qui in exilium ultro proficisci, quam in patriam servitute oppressam redire maluerunt, ut Marcellus, &c.

nostræ conjunctionis. Possumusne igitur esse una?[5] nec, mehercule, intelligo, quid impediat: sed certe adhuc non fuimus, cum essemus vicini in Tusculano,[h] in Puteolano.[i] Nam quid dicam in urbe? in qua, cum forum commune sit,[k] vicinitas non requiritur. Sed, casu nescio quo, in ea tempora nostra ætas incidit, ut, cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet.[l] Quod enim mihi poterat esse perfugium,[6] spoliato et domesticis et forensibus ornamentis atque solatiis? Literæ, credo, quibus utor assidue: quid enim aliud facere possum? sed nescio quomodo, ipsæ illæ[7] excludere me a portu et perfugio videntur, et quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu ea me abesse urbe[8] miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori,[m] curiæ?[n] Itaque sic literis utor, in quibus consumo omne tempus,[n] non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam. Quodsi id egissemus, ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat, propter quotidianos metus,[9] omne tempus una fuissemus; neque me valitudo tua offenderet, neque te mœror meus. Quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utrique nostrum aptius? Propediem te igitur videbo.

[n] *Ubi omnia sunt odiosa mihi, tempus, homines, forum, curia.*

quæres, si id est nostræ conjunctionis? conj. Benedict.—5 *Possumne igitur non esse una* Pal. 3. Actutum, *ne mehercule* P, ψ, Dresd. 1. 2. 5. Lips. Pall. 1. 2. 3. et quinque codd. ap. Græv. *nunc quid impediat* Pal. 4. Paulo post, *vicini Tusculano* Græv. 1. *in Puteolano* desunt in uno codice Oxon.—6 Idem cod. *esse profugio.*—7 Codd. Grævii *illæ ipsæ.* Mox, *et refugio* duo codd. ejusdem Græv. Deinde, *quod in vita* Græv. 1. Denique, *propugnatio m. temporis* in eodem cod. *properatio m. temp.* al. ap. Græv.—8 *Hic tu mea me abesse urbe* Græv. 1. *Hic tu me abesse ab urbe v; Hic tu me ea abesse urbe* al. ap. Græv. Mox, *nihil delectari* Græv. 1.—9 Edd. vett. *quotidianos metus.*

NOTÆ

[h] *In Tusculano*] Villa Ciceronis apud Tusculum.

[i] *In Puteolano*] Altera Ciceronis villa, juxta Puteolos in Campania.

[k] *Cum forum commune sit*] Quo cives quotidie conveniunt.

[l] *Puderet*] Amissa libertate.

[m] *Fori*] In foro judicia, in curia senatus habebatur. Vide Epist. IV. 6.

[n] *Omne tempus*] Quod cladem Pharsalicam subsecutum est.

(16.) M. T. CICERO S. T. TITIO.

Argumentum.—Consolatur diligenter amicum, obitum liberorum immoderatius ferentem.

Etsi unus ex omnibus[1] minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem; tamen, cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostræ necessitudinis esse, meæque in te benivolentiæ, non tacere[2] tanto in tuo mœrore tamdiu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quæ levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata[3] quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra: neque esse recusandum,[4] quominus ea, qua nati sumus, conditione vivamus; [*p.* 72.] neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus; eventisque aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. Neque hæ,[5] neque ceteræ consolationes, quæ sunt a sapientissimis viris usurpatæ, memoriæque literis proditæ, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostræ civitatis, et hæc prolatio[6] temporum perditorum: cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona, aut denique aliqua republica perdidissent.[a] Quodsi tuum te desiderium movet,[b] aut si tuarum rerum cogitatione mœres:[c] non facile exhauriri tibi

[a] *Quam si eosdem, florente, aut aliquo modo superstite republica, perdidissent.*
[b] *Quod si tua unice causa doles.*
[c] *Aut si teipsum duntaxat in filiorum obitu consideras.*

Epist. xvi. 1 Ita Græv. 1. aliique; *Etsi nunc ex omnibus* edd. vett. *minime sim* F. Mox, *ipse eguerim* Pal. 5. et *v.*—2 Cod. ψ *tacere me.* Mox, *in tanto tuo mœrore* edd. vett. Paulo post, *servare potuisset v.*—3 Edd. vett. *pervulgata consolatio.* Mox, *ut homines nos esse* Græv. 1.—4 Pal. 3. et Grut. *neque recusandum.* Mox, *vitare possumus* Græv. 1. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. F, P, ψ, Ascens. 1. et edd. vett. *aliorum memoriæ* F. *nihil a. novi nobis* Græv. 1.—5 *Neque hæc* F. Mox, *memoriæque et literis* al. ap. Græv.—6 Hæc est conj. Grævii; *et hæc perturbatio* codd. Victor. et Manut. item Torg. Lips.

istum dolorem posse[7] universum puto: sin illa te res cruciat, quæ magis amoris est,[a] ut eorum,[d] qui occiderunt, miserias lugeas; ut ea non dicam, quæ sæpissime et legi et audivi; nihil mali esse in morte, in qua si resideat sensus,[8] immortalitas illa potius, quam mors ducenda sit; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quæ non sentiatur: hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri,[b] parari, impendere[9] reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? non, mehercule, quenquam audivi hoc gravissimo, pestilentissimo[10] anno, adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a Diis immortalibus ereptus ex his miseriis, atque ex iniquissima conditione vitæ, videretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis,[11] quos amasti, mali putes contigisse;[e] permultum erit ex mœrore tuo diminutum. Relinquetur enim[12] simplex illa jam cura doloris tui,[f] quæ non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur: in qua non est jam gravitatis ac sapien-

[d] *Liberorum.*
[e] *Quare si tibi hoc unum persuadere potes, nihil liberis tuis fato functis mali contigisse.*
[f] *Id est, supererit dolor ille solus, quem tua unice causa capis.*

Dresd. 5. P, *v*, *ψ*; *et hæc probatio* quatuor Pall. quatuor Dresd. et F.—7 Nonnulli codd. ap. Græv. omittunt *posse.*—8 Quinque Dresd. Lips. Torg. Græv. 1. Amstel. tres Pall. Grut. et edd. antiq. *et quasi resideat sensus;* Cellar. et Bengel. *ex qua si resideat sensus;* Benedict. conj. *ut quasi, si resideat sensus.* Mox, *mors dicenda sit* Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Torg. probante Benedict. Tum, *sin ita amissus* Græv. 1.—9 Verb. *impendere* deest in *v*. *quæ cum reliquerit* F. *mihi quidem direptus*, vel *ereptus* codd. Ursini; *mihi deceptus v*; *mihi quidem decepto* Pal. 2.—10 Græv. et edd. vett. *gravissimo et pest.* al. ap. Græv. *gravissimo ac pest.* Mox, pro *ereptus*, quod defendunt Dresd. quinque, Lips. Torg. Guelf. 1. 2. *exceptus* Victor. et Græv. *eruptus* Pall. 3. 5. *ex iis miseriis* Græv. 1.—11 Græv. 1. *ne quid his.* Actutum, *quos amisisti* codd. Ursini et Lips. non improbante Benedict.—12 *Relinquitur enim* Dresd. 3. et Græv. 1. Mox, *præcipue referetur* Dresd. 4. *et sapientiæ* omnes Dresd. Torg. et Lips.

NOTÆ

[a] *Quæ magis amoris est*] Aliorum scilicet potius, quam propria incommoda dolere.

[b] *Ea misceri*] Ex quo tempore civilis exarsit dissensio.

tiæ tuæ, quam tu a puero præstitisti, ferre immoderatius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque sejunctus. Etenim eum semper te, et privatis in rebus, et publicis præstitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, et constantiæ serviendum. Nam, quod allatura est ipsa diuturnitas, quæ maximos luctus vetustate tollit, id nos præcipere[13] consilio prudentiaque debemus. Etenim si nulla unquam fuit, liberis amissis,[14] tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit; certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre[15] debemus, neque expectare temporis medicinam, quam repræsentare[g] ratione possimus. His ego literis[16] si quid profecissem,[h] existimabam, optandum quiddam me esse assecutum:[i] sin minus forte valuissent, officio tamen esse functum[17] benivolentissimi atque amicissimi; quem me tibi et fuisse semper existimes velim, et futurum esse confidas.

(17.) M. C. S. D. P. SEXTIO,[c] P. F.[1]

ARGUMENTUM.—Excusat tarditatem literarum, et Sextium hortatur, ut sapienter et fortiter exilium ferat, ad id vario usus consolationis argumento.

NON oblivione amicitiæ nostræ, neque intermissione[2] consuetudinis meæ,[k] superioribus temporibus ad te nullas

[g] *Accelerare.* [h] *Si te consolatus essem.*
[i] *Crederem me obtinuisse quod inprimis optandum est mihi.*
[k] *Aut quod velim intermittere consuetudinem ad te scribendi.*

Paulo post, pro *sejunctus*, Pal. 5. habet *dejunctus;* Gebh. *dijunctus.*—13 Ita codd. Victorii, Gebhardi, Grævii, et Dresd. 1. 2. 5. *præripere* Dresd. 3. 4. Torg. et Lips.—14 Dresd. 1. 2. 4. Torg. Græv. 1. *si liberis amissis;* al. ap. Græv. *siliberus amissis.* Benedict. conj. *scilicet liberis amissis.* Actutum, *tam imbecillis* Græv. 1. Mox, *modum fecerat* al. ap. Græv.—15 Edd. vett. *antecapere.* Mox, *nobis ratione possimus* Græv. 1. *ratione possumus* edd. vett.——16 Ita Dresd. 1. 4. 5. et Torg. *His ergo literis* Dresd. 3. *His igitur literis* Dresd. 2.—17 Ita Guelf. 2. Guelf. 1. a m. sec. et edd. vett. *functurum* Pall. Grut. Stewech. Peck. quatuor Dresd. Lips. Torg. *facturum* Dresd. 2.

EPIST. XVII. 1 P. SESTIO PUBLIO FURIO Pal. 1. et Græv. 1. P. SESTIO P. F. cod. Maffæi, Dresd. 1. Victor. et Bengel. P. SISTIO P. F. Dresd.

NOTÆ

[c] *P. Sextio*] Diversus est ab eo quem Cicero defendit. Vide Indicem Historicum.

literas misi; sed quod priora tempora in ruinis reipublicæ nostrisque jacuerunt,[l] posteriora autem me a scribendo tuis injustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt.[m] Cum vero et intervallum jam satis longum fuisset, et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus; [p. 73.] non putavi esse alienum institutis meis, hæc ad te scribere. Ego te, P. Sexti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam[n] absens, et in crimen vocabare, defendi: et, cum in tui familiarissimi[d] judicio ac periculo tuum [crimen] conjungeretur,[3] ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum: et proxime, recenti adventu meo,[e] cum rem aliter institutam offendissem,[o] ac mihi placuisset, si affuissem; tamen nulla re saluti tuæ defui: cumque eo tempore invidia annonæ,[f] inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum,[p] iniquitas totius judicii, multaque alia reipublicæ vitia, plus quam causa ipsa veritasque[q] valuissent;[g] Publio tuo[r] neque opera,[4] neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiæ diligenter a me sancteque servatis, ne hoc quidem prætermittendum esse duxi, te ut hortarer

[l] *Sed quia iis temporibus, quæ statim bellum civile subsecuta sunt, in mærore jacui.*
[m] *Deinde vero tuum injustissimum exilium retardavit me a scribendo.*
[n] *In odium.* [o] *Causam tuam aliter dispositam invenissem.*
[p] *Et quia non solum inimicus tuus, verum etiam amici tui, ob annonam tibi invidebant.*
[q] *Quam causæ tuæ æquitas.* [r] *Filio tuo.*

2. 3. Torg.—2 Dresd. 4. *atque intermissione.* Mox, *nulla misi literas v.* Tum, *ruinis reipl. meisque* Lips.—3 Ita codd. Memm. et ed. Victor. *tuum nomen conjungeretur* codd. Lambini: τὸ *crimen* irreptitium putant Gulielm. et Gebh. Mox, *quum potui* al. ap. Græv. *tuamque causam cunctatus sum* Pal. 4. Paulo

NOTÆ

[d] *Tui familiarissimi*] Forte Milonem significat.
[e] *Recenti adventu meo*] Post impetratam a Cæsare veniam.
[f] *Invidia annonæ*] Videtur Sextius frumentum plebi vili pretio vendidisse, ut ejus aucuparetur gratiam; quam largitionem ejus inimici, inprimis Clodius, in malam partem interpretati, exilio damnandum curarunt.
[g] *Valuissent*] Cumque inimicorum tuorum invidia, et multa reipublicæ vitia plus valuissent ad te condemnandum, quam causæ tuæ æquitas ad absolvendum.

rogaremque, ut et hominem te, et virum esse meminisses, id est, ut communem[5] incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum, nec præstare[s] ullo pacto potest, sapienter ferres, et dolori fortiter ac fortunæ resisteres; cogitaresque, et in nostra civitate, et in ceteris, quæ rerum potitæ sunt, multis fortissimis atque optimis viris, injustis judiciis, tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem,[6] ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet.[7] De tuo autem filio, vereor, ne, si nihil ad te scripserim, debitum ejus virtuti videar testimonium non dedisse:[8] sin autem omnia, quæ sentio, perscripserim; ne refricem meis literis desiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam esse, tecum esse[9] duces:[t] nec enim minus nostra sunt, quæ animo complectimur, quam quæ oculis intuemur. Quamobrem et illius eximia virtus, summusque in te amor, magnæ tibi consolationi debet esse; et nos[10] ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus; et maxime, animi tui conscientiæ,[11] cum tibi nihil merito accidisse reputabis; si et illud adjunges, Homines sapientes, turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum injuria commoveri. Ego, et memoria nostræ veteris amicitiæ, et virtute atque observantia filii tui monitus,[12] nullo loco deero, neque ad consolandum, neque ad levan-

[s] *Ni en répondre.* [t] *Existimabis.*

post, *offendissem tamen nulla in re* ψ.—4 Unus cod. Oxon. *opere.*—5 Ita Grævt 1. Stewech. Peck. Pal. 3. *et ut commanem* Dresd. 1. 2. et Torg. a m. sec. *ut e. tu communem* Dresd. 4. et Torg. a m. pr.—6 Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. et Lips. *utinam ne ve scriberem;* Dresd. 5. et Ascens. 1. plane omittunt *vere.*—7 Ita emendarunt viri docti, quia in Medic. legebatur *desectet;* sed Græv. 1. diserte affert *delectet;* Dresd. 4. 5. P, et Ascens. 1. *delectaret;* Dresd. 1. 2. Torg. *defferet;* Dresd. 3. *deferet;* Lips. ψ, cum omnibus Gebhardi codd. *deferret;* Amstel. et Mentel. *deserret.*—8 Hæc est emend. Manutii et Lambini; *non cepisse* habent omnes codd. et edd. vett. Mox, *ne refrigerem* Græv. 1.—9 Verbum *esse* deest in Pal. 1. et ψ.—10 Græv. 1. *ut nos.*—11 Quinque Dresd. omnes Manutii, Lips. Torg. P, *v*, ψ, *amici tuæ conscientiæ;* Medic. et al. ap. Græv. *amici tui conscientiæ;* edd. antiq. *maxime etiamsi tuæ conscientiæ;* Græv. Olivet. et al. ante Ernesti, *animi tui conscientia.* Mox, *si* deest in omnibus codd. et edd. vett. Græv. 1. excepto. Totum locum ita legit Benedict. *et maxime, amice, tuæ conscientiæ, c. t. n. m. a. reputabis, etiam illud, &c.*—12 Al. ap. Græv.

dum [13] fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne [14] te frustra scripsisse arbitrere.

(18.) M. CICERO S.D. T. FADIO.[1] [a]

ARGUMENTUM.—T. Fadium, judicio damnatum et ideo exulem, consolatur a miseria communi, et virtute propria, nec non a commodis exilii, quo liber sit ab impendentibus malis; tandem ab innocentiæ testimonio: quibus sua. adjungit officia.

ETSI egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum;[2] propterea quod nullam rem gravius jamdiu tuli quam incommodum tuum; tamen te magnopere non hortor solum, sed etiam, pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, et, qua conditione omnes homines, et, quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit,[b] quam fortuna [3] abstulit:[c] propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi;[d] amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Ea denique [4] videtur conditio impendere legum,[e] judiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima pœna ab hac republica discesserit. [p. 74.] Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas,[5] et nos ceterosque necessitudine et benivolentia tecum conjunctissimos; cumque magnam facultatem [f] sis

admonitus.—13 Dresd. 1. 2. 3. Græv. 1. aliique codd. *neque ad levandam*, probante Benedict.—14 Codex unus Oxon. *perspiciamne.* P et Olivet. addunt *Vale.*

EPIST. XVIII. 1 Ita Torg. Pal. 5. cum codd. Victorii et Lambini; *T. Fabio* Dresd. 1. 2. 3. et edd. vett.—2 F, *ipse sim.* Paulo post, *ut te colligas* Græv. 1. Tum, *omnes* deest in *v.* Pro *nati simus*, quod exhibet Dresd. 1. *nati sumus* dant Torg. Lips. Dresd. 2. 3. 4. 5. Græviani, F, P.—3 Cod. ψ *virtutis tua fortuna.*—4 *Eademque v.* Mox, *qui* deest in eodem cod.—5 Lips. *liberos habes; v, liberos tuos habes.* Mox, *quam magnam facultatem* Dresd. 1. 2. 4. 5. et Ascens. 1. *quique m. f. habiturus sis* al. ap. Græv. *qui et f. et liberos*

NOTÆ

[a] *Tito Fadio* [*Fabio*] Vide Indicem Historicum.

[b] *Dedit*] Hominum studia, honores, existimationem.

[c] *Abstulit*] Abstulerat patriam, et amicorum consortium.

[d] *Novi*] 'Novus,' et 'nobilis' opponuntur. Vide Epist. I. 7.

[e] *Conditio impendere legum*] Ob immensam Pompeii auctoritatem.

[f] *Cumque magnam facultatem*] Significat futurum brevi, ut in patriam ab exilio revocetur.

habiturus, nobiscum et cum omnibus tuis vivendi; et cum unum sit judicium,[g] ex tam multis, quod reprehendatur,[a] ut quod una[6] sententia,[b] eaque dubia,[c] potentiæ alicujus condonatum existimetur; omnibus his de causis[d] debes istam molestiam quam lenissime[7] ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis, et qui esse debet.[8]

(19.) CICERO RUFO.[1a]

ARGUMENTUM.—Pompeio Italia pulso, Mescinius Rufus, Ciceronis antea quæstor in provincia, in illius, tanquam reipublicæ castra transire, non plane certus cogitabat: quem Cicero confirmat, et ut maneat in sententia, suadet.

ETSI mihi nunquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus; tamen quotidie magis id perspicio:[2] extatque id, quod mihi ostenderas quibusdam literis, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses,[o] (etsi, meo judicio, nihil ad tuum provinciale officium addi potes[p]) quo liberius[b] judicium esse posset tuum. Itaque

[a] *Et quia judicium, quod in te pronuntiatum est, ab omnibus reprehenditur.*
[b] *Et quia uno tantum suffragio vicerunt inimici tui.*
[c] *Cujus nescitur auctor.*
[d] *Quia denique illud suffragium datum videtur auctoritati Pompeii, omnibus his de causis, &c.*
[o] *Facisque quod promiseras literis tuis, fore scilicet, ut eo studiosius mihi nunc inservires, quam in Cilicia, quo liberius, quam in Cilicia, tuum posses judicium et studium sequi.*
[p] *Quanquam studiosius me colere non potes, quam coluisti in quæstura Ciliciæ.*

habes, et n. c. n. e. b. t. c., cum magnam conj. Benedict.—6 Græv. 1. *idque una.* Actutum, *sententia sit v.* Pro *eaque*, F habet *vel ea.* Tum, *dubia potentia v*, ψ, tres Pall. Græv. 1. *condemnatum* codd. Grævii; *cond. exicientur* Pal. 1.—7 Ita Dresd. 1. sed *levissime* habent Torg. Lips. Dresd. 2. 3. 4. 5. Græviani, F, ψ, probante Benedict.—8 *Vale* addunt F, *v*.
EPIST. XIX. 1 M. CICERO RUFO Græv. 1. CICERO S. D. RUFO al. ap. Græv.—2 Pal. 3. *id perficio.* Mox, *hoc studiosiorem* duo codd. Græv. *v*, ψ.—

NOTÆ

[g] *Et cum unum sit judicium*] Verborum quendam circuitum adhibet Tullius, ne sententiæ hujus iniquitatem in Pompeium, penes quem erat judiciorum potestas, conferre videatur.

[a] *Rufo*] Fuit Ciceronis in Cilicia quæstor.

[b] *Quo liberius*] Quia Rufus, in quæstorio munere, poterat coactus videri, ut Tullium proconsulem studiosius coleret; quæstoris enim erat, suam rectori provinciæ fidem, diligentiamque in omnibus præstare.

me et superiores literæ tuæ admodum delectaverunt,[3] quibus et expectatum meum adventum abs te amanter videbam,[c] et, cum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magnopere esse lætatum:[d] et his proximis literis magnum cepi fructum et judicii et officii tui;[e] judicii, quod intelligo, te, id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore; quo neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror,[4] tibi honestius esse quidquam potest. Mihi consilium captum jamdiu est;[f] [c] de quo ad te, non quo celandus[5] esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii, tali tempore, quasi quædam admonitio videtur esse officii, vel potius efflagitatio ad coëundam societatem[6] vel periculi, vel laboris.[g] Cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benivolentia erga me, libenter amplector talem animum;[h] sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum[7]) si feceris id, quod ostendis,[i] magnam habebo gratiam: si non feceris, ignoscam: et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profecto maxima:[k] quid rectum sit,[8] apparet:[d] quid expediat, obscurum est: ita

[c] *Quibus videbam meum in urbem adventum a te vehementius expectari.*
[d] *Et cum Romam non venissem, meum tibi consilium placuisse.*
[e] *Agnovi summo cum fructu et sapientiam et amicitiam tuam.*
[f] *Statui jamdiu sequi Pompeium.*
[g] *Sed quia meum hoc tibi consilium communicando, visus essem admonere te officii erga me tui, vel potius efflagitare, ut idem mecum periculum inires.*
[h] *Libenter admitto tuum hoc in me studium.*
[i] *Si mecum ubique esse voles.*
[k] *Est enim maximæ res deliberationis.*

3 Ita codd. *delectarunt* edd. vett. Mox, *videbam cum, &c.* F. *aliter non cessisset v. et putasses* Græv. 1.—4 Codex unus Oxon. *ut arbitror.*—5 Codd. Græv. et F, *non quod celandus.* Mox, *sed quia commutatio* edd. vett. Dein, *quædam* deest in *v. videtur* deest in Græv. 1.—6 F et *v, societatis.*—7 Voc. *meum* deest in ψ. Mox, *habeo gratiam* ψ. Paulo post, *potuisse arbitror v.*—8 Dresd.

NOTÆ

[c] *Captum jamdiu est*] Extant nihilominus multæ ad Atticum Epistolæ, quibus ab eo petit quid agendum sibi censeret.

[d] *Quid rectum sit, apparet*] Sequi scilicet Pompeium, qui rempublicam habere secum videbatur.

tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni et literis nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quæ sunt rectissima.[9] Quare tu,[10] si simul placebit,[l] statim ad me venies: sin idem placebit, atque eodem,[11] nec continuo poteris;[m] omnia tibi ut nota sint, faciam.[n] Quicquid statueris, te mihi amicum; sin id quod opto,[o] etiam amicissimum judicabo.

(20.*) CICERO RUFO.

ARGUMENTUM.—Excusat se Rufo, querenti per literas, quod rationes provinciæ ad ærarium, eo non expectato, detulisset. Ipsum enim vel addita quædam vel immutata in iis cupere. Tota est de rationibus, et ob id obscura, etiam, variantibus libris, si quæ alia, vexata.

QUO modo[1] potuissem,[a] te convenissem, si eo, quo con-

[l] *Si vis mecum ire ad Pompeium.*
[m] *Quod si vis stare mecum a Pompeio, et ire in eundem locum, nec tamen potes statim huc mecum navigare.*
[n] *Scribam tibi omnia quæ statuero de discessus mei tempore.*
[o] *Quod si venis ad me, ut opto.*
[a] *Quoquo modo potuissem.*

1. 2. 3. 5. Lips. Torg. F, et Ascens. 1. *quod rectum sit.* Mox, *si nos ii simus* Torg. Dresd. 4. F, *v*, Bengel. Deinde, *studiis digni ac literis* quinque Dresd. Torg. Lips. et edd. vett.—9 F, *v*, *sint rectissime.*—10 *Qua tu* F. *Quæ tu* quinque Dresd. Torg. Lips. P, *ψ*, al. ap. Græv. *Quare tu* Mentel. *Quod tibi si simul, &c.* Ascens. *Atque tu, si simul, &c.* conj. Benedict. *si* omittit Schutz. —11 Ita quinque Dresd. Torg. Lips. alii codd. et edd. vett. *eodem modo* plurimi codd. et edd. vett. teste Ernestio, qui illud *eodem* a glossatore profectum esse putat; *sed nec eodem modo* al. ap. Græv. Mox, *poterit* Dresd. 1. 4. Torg. a m. pr. Græv. 1. et Bengel.

EPIST. XX. * 'Memoratu dignum est, hanc Epistolam in quibusdam codd. non reperiri, nam neque Pall. 2. 3. Grut. Stewech. neque Lips. et Guelf. 2. eam continent. In reliquis tamen libris legitur; et ipsum Epistolæ argumentum, quod temporibus illis est maxime accommodatum, neque facile a veteratore quodam excogitari potuit, satis nos admonet, eam Ciceronis esse, neque suppositam dici posse. Variæ etiam causæ afferri possunt, quare hæc Epistola in quibusdam libris non legatur. Nam Epistola quædam interdum a librariis omissa est, quia eadem inscriptione, qua antecedens Epistola, ornata fuit. Porro, verba ultima Epistolæ, ' Hanc epistolam cur non scindi velim, causa nulla est,' simul conjecturam confirmare videntur, hanc Epistolam non ita in omnium manibus fuisse, ut reliquæ Ciceronis Epistolæ. Quo fieri potuit, ut ea quoque in hoc vel altero Epistolarum volumine plane deesset. Ipsa denique obscuritas hujus Epistolæ, quia de rationibus agit, neque in omnibus satis certe explicari potest, quosdam interpretes forte impulit, ut eam in describendo Epistolarum volumine omittendam censerent. Quæcumque igitur causa earum, quas attuli, vera dici possit, certe etiam ingens variarum lectionum multitudo, quæ in hac Epistola deprehendi solet, inde optime explicabitur.' *Benedict.* Hæc Epistola deest in P.—1 *Quoquo modo*

stitueras, venire voluisses. Quare etsi tui[2] commodi causa commovere me noluisti,[b] tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses,[c] voluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quæ scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius,[a] scriba meus, adesset: de quo[3] mihi exploratum est, in rationibus duntaxat referendis,[d] (de ceteris rebus affirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut existimationem tuam: dein, si rationum referendarum jus vetus[b] et mos antiquus maneret, [p. 75.] me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis[4] contulissem confecissemque, non fuisse.[e] Quod igitur fecissem ad urbem,[f] [c] si consuetudo pristina maneret; id, cum lege Julia[5] [d] relinquere rationes in provincia necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad ærarium,[g] feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem:[h] sed tribui tibi tantum,[6] quantum

[b] *Eo me venire noluisti.*
[c] *Si mihi significasses, eo te venisse, quo antea constitueras.*
[d] *Dans la reddition des comptes de la province.*
[e] *Me relaturum non fuisse in ærarium rationes meas, prius quam cum tuis contulissem. Avant que de les avoir collationné aux vôtres.*
[f] *Romam.* [g] *Et earum exemplar ad ærarium afferre.*
[h] *Neque ea mente feci, ut te cogerem ea facere quæ vellem.*

al. ap. Græv. Mox, *venire noluisses* Græv. 1.—2 Ita e conj. Ernesti; sed *mei* habent codd. et edd. omnes. Mox, al. ap. Græv. *convenire me nol.* al. ibid. *commonere me nol.* al. *convenire me voluisti;* al. *commonere me voluisti.* Mox, *si ad me venisses* quinque Dresd. Torg. Græv. 1. *si ammonuisses* al. ap. Græv. —3 'Ita sine libris eleganter emendavit Ernesti.' *Benedict. a quo* codd. et edd. vett. Paulo post, *deinde, si* Torg. Dresd. 3. 5. aliique Græv.—4 Dresd. 1. 2. 5. *nostræ vicissitudinis.* Actutum, *contulissem fecissemque* Dresd. 1. 4. 5. Ascens. 1.—5 Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1. *id, quando lege Julia;* Dresd. 4. *id quomodo lege Julia;* Dresd. 3. *id quo lege Julia;* unde Benedict. conj. *id quando, &c.* legi debere.—6 Ita Græv. 1. Medic. tres Pall. *tribui tantum* edd.

NOTÆ

[a] *M. Tullius*] Ciceronis libertus, qui patroni prænomen et nomen assumserat.

[b] *Jus vetus*] In eo positum erat, ut rationes in provincia non relinquerentur; tunc enim proconsules, cum accesserant ad urbem, rationes suas cum suis quæstoribus conferebant.

[c] *Ad urbem*] Prope urbem; proconsuli enim triumphum petenti, urbem ingredi non licebat.

[d] *Lege Julia*] Julius Cæsar in primo consulatu legem tulerat, ut rationes in provincia relinquerentur. Vide Epist. II. 17.

me tribuisse, nunquam pœnitebit:[i] totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi: tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxisti. Rationes confectæ me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem.[k] Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem[e] acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, majorem tibi habere non potui: si fides, majorem tibi habui, quam pæne ipsi mihi: si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honestum et utile esset, referretur; non habui, cui potius id negotii darem.[7] Illud quidem certe factum est, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem et Apameensem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas et consolidatas[l 8] deponeremus. Itaque huic loco primum respondeo, me, quanquam justis de causis rationes deferre properarim, tamen te expectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro relatis haberem.[m 9] Quamobrem de Volusio quod scribis, non est id rationum:[n] docuerunt enim me periti homines;

[i] *Sed ea tibi concessi, quæ tibi me concessisse nunquam pœnitebit.*
[k] *Quas rationes tantummodo legi, nulla re immutata.*
[l] *Perfectas et consignatas; arrêtés et signés.*
[m] *Nisi existimussem idem esse relinquere rationes in provinciu, ac in ærarium ferre.*
[n] *In rationibus id fieri non potuit. Cela n'a pû entrer dans les comples.*

vett. Mox, *nunquam me pænitebit* Vat. Medic. Græv. 1. et vulgg. ante Ernesti; *me* omittunt Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. et edd. antiq. Actutum, *Tullium enim* al. ap. Græv.—7 Codd. Manutii, Victorii, Vat. Pal. 1. Amstel. Mentel. Dresd. 2. 3. 4. Torg. *id negotii darem, quam durem;* Græv. 1. *id negotii darem, quam dedi;* Pal. 5. *id negotii darem, quam tibi.* Verba *quam darem* desunt in Guelf. 1. 2. et Dresd. 1. Grævius de conjectura edidit, *id negotii darem, quam, cui dedi;* et Bengel. *id negotii darem, cum darem.* Mox, *certum factum est* Dresd. 1. 2. 5. *certe factum esset* Dresd. 3. *certe factum esse* Dresd. 4. Deinde, *Luodicensem et Lapamensem* quinque Dresd. et Torg. *quæ maxime videbantur,* omisso *nobis,* Dresd. 1. 5. et Ascens. 1. *quomodo ita necesse* quinque Dresd. *quo ita necesse* Torg. *quando ita necesse* conj. Benedict.—8 Ita cod. Maffei, omnes Lambini, Pal. 5. *confectas et consolidatas solutas* Dresd. 5. et Ascens. 1. *confectas et consolitus* Dresd. 4. tres Manutii, Græv. 1. Pal. 4. *confecta consolitas* Medic. et Victor. *confectas et consolatas* Dresd. 3. *confectas et consolutas* duo Maffæi et liber Ursin. *confectus et solutas* Dresd. 1. 2. Pal. 1. —9 Ita edd. vett. codd. fere et vulgg. ante Ernesti, *pro lutis haberem.* Paulo

NOTÆ

[e] *Ut eundem*] Quia scriba Tullii, et Rufi frater rationes provinciæ pro nutu suo confecerant.

in his cum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium transferri nomen[o] a Valerio non potuisse: sed prædes Valerianos teneri:[p] neque[10] id erat H-S XXX,[q] ut scribis, sed H-S XIX.[r] Erat enim nobis curata pecunia[11] Valerii mancipis[f] nomine;[s] ex qua reliquum quod erat, in rationibus retuli.[t] Sed sic me et liberalitatis fructu privas, et diligentiæ, et (quod minime[12] tamen laboro) mediocris etiam prudentiæ: liberalitatis, quod mavis scribæ mei beneficio, quam meo, legatum meum, præfectumque[g] Q. Leptam, maxima calamitate[u] levatos; cum præsertim non deberent esse obligati:[x][h] diligentiæ, quod existimas de tanto officio meo,[i] tanto etiam periculo,[k] nec scisse[13] me quicquam, nec cogitavisse; scribam, quic-

[o] *Debitum.*
[p] *Sed Valerii sponsores ad solutionem debiti esse obligatos.*
[q] *Trois cents mille livres.* [r] *Cent nonante mille livres.*
[s] *Valerius enim, qui collegerat hanc pecuniam, eandem jam nobis numeraverat pro Volusio debitore.*
[t] *Cujus pecuniæ reliquias in rationibus meis perscripsi, et in ærarium retuli.*
[u] *Grandi ære alieno.* [x] *Quo certe eos liberare debui.*

post, *omnium paratissimus* Torg. *mihi amantissimus* Dresd. 3. et Torg.—10 Al. ap. Græv. *nomen ipsique Valerio.* Actutum, *sed* omittunt quinque Dresd. Torg. et Ascens. 1.—11 Dresd. 4. 5. Pal. 1. Græv. 1. Amstel. *curata nobis pecunia;* Dresd. 1. 2. 3. *curatu nobis pecunia;* Torg. *curatum,* (al. *curæ tum*) *nobis pecunia.* Illud *curatum* etiam in Pal. 4. et hoc *curæ tum* in Pal. 5. occurrit. Benedict. malit *curæ tum nobis pecunia.*—12 Græv. 1. *quod maxime.* Mox, *et mediocris* Pal. 1. Paulo post, *Q. Leptam* omittunt codd. tres Manutii, Græv. 1. et ed. Græv. *præfectumque Leptam* Dresd. 4. *præfectumque meum Q. Leptam* Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. *præfectumque Q. Leptam* Torg. Dresd. 3. Medic. Amstel. *præfectumque Leppiani maximam* Pal. 4. Deinde, *diligentiæque qui existimas* Dresd. 1. 2. 5. Pal. 1. Amstel.—13 Pal. 5. *nec fecisse.* Mox, *ne recitasset* edd. vett. Deinde, *ne cogitatam* omittunt omnes codd. præter Florent. Victorii; *a me non inspiciente quidem putes* Dresd. 4. *a me non inspicienter quidem putes* Torg. *a me ne insipienter quidem putes* Manut. *a me non sapienter excogitatam quidem putas* conj. Benedict. *putas* Ernesti ex edd. Ve-

NOTÆ

[f] *Mancipis*] Qui aliquid emit, conducitve; aut suo periculo faciendum, exigendumque redimit. *Fermier.*

[g] *Legatum meum præfectumque*] Valerii sponsores.

[h] *Non deberent esse obligati*] Ad clementiam potius, quam ad jus referendum; nam qui sunt sponsores, prorsus tenentur solvere, nisi is solvit, pro quo sponsores facti sunt.

[i] *Officio meo*] Quia P. R. res agebatur, quam proconsul inprimis curare debet.

[k] *Periculo*] Quia si quid peccatum esset in rationibus a scriba, totum id conferebatur in proconsulem.

quid voluisset, cum id mihi ne recitavisset quidem, retulisse:[y] prudentiæ, cum rem a me non insipienter excogitatam, ne cogitatam quidem putas.[z] Nam et Volusii liberandi meum fuit consilium: et, ut mulcta tam gravis [14] Valerianis prædibus, ipsique T. Mario depelleretur, a me inita ratio est;[a] quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant: et, si verum scire vis, hoc uni scribæ meo[15] intellexi non nimium placere. Sed ego putavi esse viri boni, cum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel[16] amicorum, vel civium. Nam de Lucceio[17] [l] est ita actum,[c] ut, auctore Cn. Pompeio, ista pecunia in fano poneretur: (id ego agnovi meo jussu esse factum:) qua pecunia Pompeius est usus, ut ea, quam tu deposueras, Sextius.[m] Sed hæc[18] ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse, moleste ferrem, ut ascriberem,[d] te in fano pecuniam[n] jussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatusconsulto, quibus tuis, quibus meis literis

[y] *Nec me cogitasse scribam meum in rationibus scribere potuisse id quod voluisset, cum id mecum ne communicasset quidem.*
[z] *Cum putas me de hac re quovis modo non cogitasse.*
[a] *Inveni quoque rationem liberandi hoc debito Valerii sponsores, et ipsum Marium.*
[c] *Quod enim ad Lucceium pertinet, res ita peracta est.*
[d] *Illud moleste ferrem, si per imprudentiam ascripsissem, te, &c.*

net. 1471. Rom. 1469. et al. antiq.—14 Quatuor Dresd. Torg. Pal. 1. Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. *multi tam gravis;* Dresd. 4. *multitudo tam gravis.*—15 Dresd. 2. *hoc uni solum scribæ meo;* Dresd. 4. *hoc unum scribæ meo.*—16 Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. omittunt *vel.*—17 *Luceio* Dresd. 1. 2. 5. Torg. *Luceo* Dresd. 4. *lucro* Dresd. 3. et Corr. *Lucretio* al. ap. Græv. *Logeo* al. ibid. Mox, *ut tua, quam tu deposueras* plurimi codd. et edd. vett. *ut tua, quam tum deposuerat* al. ap. Græv. *ut tua quam tamen deposuerat* Amstel. *quam tua tamen quam deposuerat* Pal. 4. *ut tua tamen quam disposuerat* Pal. 5. *ut sua, quam tamen deposuerat* al. ap. Græv. *quam tum deposueras ex tuis* al. ibid. *quantum* al. *Sestius* Amstel. *Sextius* vero plurimi codd.—18 *Sed hoc*

NOTÆ

[l] *De Lucceio*] Legunt alii *de Logeo;* putantque fuisse fanum, in quo pecuniæ deponerentur.

[m] *Sextius*] Initio belli civilis fuit inter Pompeianos cum imperio: hanc autem pecuniam, jubente Pompeio, forte acceperat, ut ea contra Cæsarem uteretur.

[n] *Te in fano pecuniam*] Quam Sextius abstulerat.

P. Sextio tradita esset.[e] [*p.* 76.] Quæ cum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset;[19] non ascripsi[f] id, quod tua nihil referebat: ego tamen ascripsisse mallem, cum id te video desiderare.[o] Sicut scribis tibi id esse referendum,[p] idem ipse sentio:[q] neque in eo quicquam a meis rationibus discrepabunt[r] tuæ. Addes enim tu,[20] meo jussu; quod ego quidem non addidi: nec causa est, cur negem; nec, si esset, et tu nolles, negarem.[g] Nam de H-S nongentis millibus,[h][21] certe ita relatum est, ut tu, sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, (cum de logio parum gratiosum est[s])[22] quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim;[i] de eo mihi, cum senatusconsulto

[e] *Cum constet certissimis argumentis, id est, senatusconsulto, et meis tuisque literis, istam pecuniam traditam esse P. Sextio.*
[f] *In rationibus meis non scripsi, depositam a te pecuniam meo jussu.*
[g] *Et quamvis esset causa cur negarem, non negarem tamen, modo tu nolles hoc a me negari.*
[h] *Quatre-vingts dix mille livres.*
[i] *Quandoquidem res quæ ad fanum pertinet, non satis caute tractata est, si quid est quod corrigere possim, &c.*

al. ap. Græv.—19 Quatuor Dresd. Torg. et Ascens. 1. *errare non posset;* Dresd. 4. *errare non possem.* Mox, *quando id te video* al. ap. Græv. *quoniam id te video* al. ibid.—20 *Addes etiam tu* edd. vett. *quod ego qui non* Dresd. 1. 2. 3. 5. Medic. Pall. 1. 4. Mox, *nec si causa esset* quinque Dresd. Torg. et Ascens. 1.—21 Ita Dresd. 1. 2. *Sestertiis nunc centum millibus* Dresd. 2. 4. Torg. *Sestertiis centum millibus* Dresd. 3.—22 *Sed si quid est, quomodo de logeo parum gavisum est* Dresd. 1. 2. Pal. 1. Amstel. Mentel. et al. ap. Manut. *quomodo de legato parum gavisum est* Dresd. 5. *quomodo de logeo parum gratiosum est* Dresd. 3. Idem affert Torg. ita tamen, ut *est* omittat; *quomodo de logio pactum parum gratiosum est* Dresd. 4. *gratiosum est* quinque codd. Manutii, quidam Corradi, et Lambini; *quom de Logæo parum gravisum est* Medic. *provisum est* alii. *Sed si quid est, quod modo de loco eo parum gratiosum sit, &c.* conj. Benedict. Mox, particulam *cum* omittunt quinque Dresd. Torg. et Ascens. 1. ' Quod locum habere potest, si verba, *senatusconsulto non sum usus,* in parenthesi posita

NOTÆ

[o] *Te video desiderare*] Voluisset Rufus ascribi id quod verum erat, hanc pecuniam a se depositam Ciceronis jussu, ut, in quemcumque usum impenderetur, totius ipse periculi esset expers.

[p] *Tibi id esse referendum*] Hic locus indicat, provinciæ rationes, et a proconsule, et a quæstore separatim referri solitas.

[q] *Idem ipse sentio*] Ut in ejus pecuniæ mentione addatur, quod ego non addidi, depositam a te esse meo jussu.

[r] *Neque . . . discrepabunt*] Quanquam omiserim aliquid in meis rationibus, quod in tuis repones.

[s] *Parum gratiosum est*] Quia cum ibi pecunia deponeretur, non erat additum, depoui Ciceronis jussu.

non sum usus, quid per leges liceat, considerandum est:[k] te certe in pecunia exacta[23] ita referre ex meis rationibus relatis non oportuit,[l] nisi quid me fallit: sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ interesse tua, aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim.[24] Quod scribis de beneficiis;[t] scito a me et tribunos militares, et præfectos, et contubernales,[u] duntaxat meos, delatos esse. In quo quidem ratio me fefellit: liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari:[m] postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse,[n] quibus rationes retulissem. Sane moleste tuli, non illa beneficia tuæ potius ambitioni reservata esse, quam meæ, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen, et de tribunorum militarium contubernalibus, res est in integro:[o] genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat.[p] Reliquum est de H-S centum millibus, de quibus memini mihi a te Myrina[25] [v]

[k] *Considerandum quid per leges liceat, cum ea de re senatusconsultum nondum extet, quod impediat quominus corrigere possim rationes meas.*

[l] *Certe non oportuit de pecunia collecta sic te esse solicitum, et ita irasci, quod rationes meas in ærarium retulerim.*

[m] *Existimabam enim liberum esse mihi quovis tempore eorum deferre nomina.*

[n] *Triginta diebus, postquam rationes retulissem.*

[o] *Potes eorum nomina deferre.*

[p] *Pro his enim beneficiis lex nullam certam diem definivit.*

et uncis includenda esse dicimus.' *Benedict.*—23 Dresd. 1. 3. 5. Torg. et Ascens. 1. *in pecuniæ exactæ;* Dresd. 2. *in pecunia exacta;* Græv. 1. *in pecuniæ exactu.* Actutum, *ita efferre* Dresd. 1. 2. Medic. Græv. 1. *ista efferre* Pall. 4. 5. liber Politiani, omnes Lambini, quidam Manutii, Dresd. 3. 4. *referre* Torg. Guelf. 1. 2. al. et edd. vett. *ista offerre* nonnulli codd. Manutii.—24 Ita omnes codd. et edd. vett. excepto Græv. 1. et ed. Græv. in quibus legitur *si ullo facere modo possim.*—25 Pal. 1. *a te Myreina;* Vat. *a te Mynna;* Pal. 5. *a te*

NOTÆ

[t] *De beneficiis*] Proconsules, quæstoresque, Romam reversi, relatisque ad ærarium suis rationibus, eorum nomina deferebant, qui strenuam et fidelem in provincia operam navassent. Illi autem 'deferri in beneficiis' dicebantur, quod eorum fides, et labor reipublicæ profuisset: in quo erat et proconsulum, quæstorumque, qui deferebant, ambitio quædam, ostendendis non suis solum, verum etiam aliorum in rempublicam meritis, et beneficiis.

[u] *Contubernales*] Nobiles erant adolescentes, qui cum proconsulibus in provincias discedebant, ut ad publica negotia maturius animum applicarent.

literas esse allatas,[q] non mei errati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui, et Tullii.[r] Sed cum id corrigi non posset, quod, jam depositis rationibus, ex provincia decesseramus;[26] credo me quidem tibi pro animi mei voluntate, proque ea spe facultatum,[s w] quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse. Sed neque tum me[27] humanitate literarum mearum obligatum[x] puto,[t] neque tuam hodie epistolam de H-S centum[u] sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolæ per hæc tempora molestæ sunt.[y] Simul illud cogitare debes, me omnem[x] pecuniam, quæ ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse H-S XXII millia:[y 28] eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse: quod ego sive æquo animo, sive iniquo fero, tu de H-S centum[z z] æquo animo ferre debes, et existimare, eo minus ad te, vel de tuis cibariis, vel de mea liberalitate pervenisse.[a] Quodsi

[q] *Restat ut loquar de H-S centum millibus, (des dix mille livres) de quibus memini a te mihi scriptum esse ex civitate Myrinensi.*
[r] *In quo nihil a me peccatum est, sed a te, vel potius a fratre tuo, et a Tullio scriba.*
[s] *Commodorum.*
[t] *At spero futurum, ut literæ quas humanissime ad te scripsi, non sint mihi detrimento.*
[u] *Dix mille livres.* [x] *Maximam partem.*
[y] *Deux cents vingt mille livres.* [z] *Dix mille livres.*
[a] *Vel minorem tibi commeatum a senatu attributum fuisse, vel me minus in te extitisse liberalem.*

Mirna; Græv. 1. Amstel. Mentel. *a te Mirina;* Græv. 1. a m. sec. *a te marina.* —26 Omnes fere codd. et edd. antiq. *ex provincia decessimus;* Guelf. 1. 2. et edd. quædam vett. *ex provincia decessissemus.* Ernestius ex ingenio dedit *decesseramus.*—27 Verba *tum me* desunt in quibusdam codd. ap. Græv. *tum* deest in Græv. 1. *Sed ne tamen me human.* habet Mentel. Mox, *neque me tuam hodie* quinque Dresd. Torg. Ascens. 1. Bengel. Verba *de H. S. centum* desunt in Torg. Dresd. 3. 4.—28 *Sestertium XXII millia* edd. vett. Mox,

NOTÆ

[v] *Myrina*] Quæ et Sebastopolis Plinio, urbs Æolidis maritima.

[w] *Proque ea spe facultatum*] His verbis videtur significare bello civili factum esse initium, et amissam spem commodorum, quam ante habuerat.

[x] *Obligatum*] In suis ad Rufum literis fassus erat Cicero, se mutuam ab eo accepisse pecuniam.

[y] *Molestæ sunt*] Quia pecuniam a debitoribus exigebant, quæ propter civiles motus parata non erat.

[z] *Tu de H-S centum*] Quam summam Rufus forte amissurus erat.

mihi expensa[b] ista H-S centum[c] tulisses, tamen, quæ tua est suavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore æstimationem accipere:[d] nam numeratum si cuperem, non erat.[e] Sed hoc jocatum[29] me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi velim, caušа nulla est.[f] Vale.[30]

(21.) M. T. C. S. D. L. MESCINIO.[1]

Argumentum.—Mescinio Rufo, sui videndi cupido, mutua se teneri cupiditate significat; eumque hortatur, ut temporum acerbitatem literarum studiis et optimæ conscientiæ recordatione mitiget.

Gratæ mihi tuæ literæ fuerunt; ex quibus intellexi, [*p.* 77.] quod etiam sine literis arbitrabar, te summa cupiditate affectum esse videndi mei:[2] quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam:[a] nam tecum esse, ita mihi omnia,[3] quæ opto, contingant, ut vehementer velim.[b] Ut enim, cum esset[4] major et virorum,[c] et civium bonorum, et jucundorum hominum, et amantium mei copia, tamen erat nemo, quicum essem libentius, quam tecum; et pauci, quibuscum essem æque libenter: hoc vero tempore,[d] cum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint;[e] unum, medius fidius, tecum diem libentius posuerim, quam

[b] *Quod si mihi commodasses.* [c] *Ces dix mille livres.*
[d] *Possessionem æstimatam accipere pro pecunia mihi commodata.*
[e] *Nam si cuperem numerare tibi præsentem pecuniam, non possem, quia deficit.*
[f] *Epistolam hanc, ubi lecta erit, lacerare poteris.*
[a] *Ut tamen super hac re tibi non cedam.*
[b] *Nam tecum esse, tam vehementer velim, quam velim ut mihi contingant omnia quæ opto.*
[c] *Etenim si tum, cum erat major multitudo, &c.*
[d] *Sed cum in Pharsalica pugna.* [e] *Non eodem in me animo.*

quod ego sive æquo animo fero, sive iniquo edd. vett.—29 *Sed hæc locatum* quatuor codd. Dresd. et Torg. *Sed hæc locutum* Dresd. 5. et Ascens. 1.—30 *Vale* omittunt quinque Dresd. et Torg.

Epist. xxi. 1 Ita Dresd. 3. Pall. 1. 5. Græv. 1. aliique; L. Mescino Dresd. 1. 2. et Victor. L. Messinio al. ap. Græv.—2 Edd. vett. et Græv. *videndi mei te summa c. a. esse.*—3 Hæc est emend. Grævii. Omnes codd. habent *ita mihi communia omnia.*—4 Ita quinque Dresd. Lips. Torg. edd. vett. *Ita enim cum esset* Pall. et Grut. *Etenim cum esset* duo codd. Manutii; *Tu enim cum esses* Græv. 1. unde Grævius conj. *Tu enim mecum cum esses, major*

hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario. Noli enim existimare, mihi solitudinem non jucundiorem[5] esse, (qua tamen ipsa uti non licet) quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut summum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, literulis nostris, præterea conscientia etiam[6] consiliorum meorum. Ego enim is sum, quemadmodum tu facillime potes existimare,[7] qui nihil unquam mea potius, quam meorum civium causa fecerim:[f] cui nisi invidisset is,[g] [a] quem tu nunquam amasti; (me enim amabas) et ipse beatus esset, et omnes boni. Ego sum, qui[8] nullius vim plus valere volui, quam honestum otium:[h] idemque, cum illa ipsa arma,[i] quæ semper timueram, plus posse sensi, quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram;[b] quavis tuta[9] conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore[k] pugnare. Sed et hæc, et multa[10] alia coram brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, nisi expectatio[11] rerum Africanarum;[l] videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen.[c] Puto autem mea nonnihil

[f] *Qui civium meorum commoda meis semper commodis ante tulerim.*
[g] *Pompeius.*
[h] *Ego sum qui honestam pacem bello quovis potiorem esse duxi.*
[i] *Cæsaris.* [k] *Cum Cæsare.*
[l] *Africani belli.*

erat et, &c.—5 Al. ap. Græv. *mihi non solitudinem jocundiorem.* Paulo post, *aut ad summum altero* Torg. Dresd. 4. 5. et edd. vett. *ad* omittunt codd. Grævii, Dresd. 1. 2. 3. Lips. al.—6 Al. ap. Græv. *præterea etiam conscientia.*—7 Græv. 1. *potes explicare.* Mox, *meorum causa civium* edd. vett.—8 *Ego sum is, qui* Stewech. Mox, *nullius plus valere* Græv. 1. *nullius vim valere* Pal. 2. *nullius plus valere vim* al. ap. Græv.—9 Omnes codd. et edd. vett. *tota.* Pro *quavis*, plurimi codd. habent *quamvis.* Torg. duplicem affert lect. *quavis* (al. *quamvis*) *tota.*—10 *Sed et hæc multa* Græv. 1. *Sed hæc et multa* al. ap. Græv. —11 Græv. 1. *ni expectatio.* Mox, *videtur enim tres mihi in, &c.* edd. vett.—

NOTÆ

[a] *Cui nisi invidisset is*] Respicit, opinor, ad illud tempus, quo proditus a Pompeio, et Clodiano furori, contra datam fidem, expositus, in exilium abiit.

[b] *Quem ego effeceram*] Effecerat in consulatu Cicero, ut boni cives societatem de tuenda republica simul coirent; sed ubi Cæsar Italiam armatus subiit, privatis quisque commodis, publico neglecto, consuluit.

[c] *In propinquum adducta discrimen*]

interesse[12] [d] (quanquam id ipsum, quid intersit, non sane intelligo): verumtamen, quicquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum.[m] Est enim res[13] jam in eum locum adducta, ut, quanquam multum intersit [e] inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum [f] putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan[14] fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum: quem etiam tuæ superiores literæ confirmarunt, quibus intellexi, quam fortiter injuriam ferres: [g] juvitque me, tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas literas profuisse.[n] Verum enim scribam:[o] teneriore mihi animo videbare; sicut omnes fere, qui vita ingenua, in beata civitate et libera viximus.[15] Sed, ut illa secunda moderate tulimus, sic hanc non solum adversam, sed funditus eversam fortunam fortiter ferre debemus; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debeamus,[16] propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc, sic affecti, non modo contemnere debeamus, sed etiam optare. Tu, si me diligis,

[m] *Non longe absum ab amicis, ut ab iis consilium capiam.*
[n] *Et sum lætatus, quod et tua summa humanitas, et scientia tibi hoc tempore profuerit.*
[o] *Nam ut verum fatear.*

12 Edd. vett. *non nihil mea interesse.* Mox, *non longe abesse velim a, &c.* edd. vett. sed illud *velim* non agnoscunt codd. Lambini, Pall. Vat. Victor.—13 *Est enim res ipsa* edd. ante Gebhard. contra codd. Mox, *interfuturum putes* Lips.—14 Edd. vett. *qui forsitan dubiis rebus.* Mox, *superiores tuæ literæ* al. ap. Græv. *tuæ* deest in Dresd. 1. 2. et Cort. *ex quibus intellexi* edd. vett.—15 Pal. 2. *qui in vita ingenua, et in beata civitate viximus;* alii codd. et Græv. *in beata et libera civitate viximus;* Dresd. 1. 2. 3. 4. et Torg. *in beata civitate et in libera viximus;* Lips. Dresd. 5. al. ap. Græv. et edd. vett. *et in beata civitate et libera, &c.* Mox, *sed etiam funditus eversam fortunam* edd.

NOTÆ

Quia jam in Africa dimicandum erat de summa rerum, Cæsarianos inter et Pompeianos.

[d] *Mea nonnihil interesse*] Quoniam Pompeianis adhuc partibus faverat, quamvis reconciliatus erat Cæsari.

[e] *Multum intersit*] Pompeianam utique meliorem judicabat.

[f] *Non multum interfuturum*] Victoria enim ex parte Pompeii cædem, ex parte Cæsaris servitutem ostentabat, utrobique libertatis, et reipublicæ interitum.

[g] *Injuriam ferres*] Mescinius jussu Cæsaris aberat ab urbe, quod initio belli civilis Pompeio adhæsisset.

fruere isto otio, tibique persuade, præter culpam ac peccatum, qua semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile, aut pertimescendum.[17] Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi: si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirma valitudine, nisi ex me prius quæsieris per literas, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valitudinique tuæ et tranquillitati animi servias.

vett.—16 Al. ap. Græv. *debebamus.*—17 Græv. 1. *quod sit inhonorabile ac pertimescendum.*

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER VI.

AD A. TORQUATUM ET CETEROS.

(1.) M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

ARGUMENTUM.—Aulum Torquatum, qui Pompeio victo, cujus partes secutus fuerat, Athenis exulabat, consolatur, ut absentiam ab urbe æquo animo ferat, quia turbata sint omnia, et qui præsentes sint multa cernant quæ nolint videre. Addit spem reditus nonnullam, hortaturque, ut virtute se sustentet et recti conscientia: etiam ex civitate, in qua exulet, et Sulpicii consuetudine levamen petat. Scripta bello Hispaniensi.

[*p.* 78.] ETSI ea perturbatio est omnium rerum, ut suæ quemque[1] fortunæ maxime pœniteat; nemoque sit, quin ubivis, quam ubi est, esse malit; tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore,[a] bono viro Romæ esse miserrimum sit. Nam, etsi, quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum; tamen oculi augent dolorem; qui ea, quæ ceteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miseriis cogitationem sinunt. Quare, etsi multarum rerum desiderio

EPIST. I. 1 Græv. *ut suæ quæque.* Mox, *quin ubivis, quam ibi ubi est* Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Torg. edd. ante Ernesti; *ibi* deest in Pall. 4. 5. et Dresd. 4. *quin ubi usquam ibi ubi est* Græv. 1. Paulo post, *viro* deest in Pal.

NOTÆ

[a] *Hoc tempore*] Quo pugnatur in Hispania cum Pompeii liberis.

te angi necesse est; tamen illo dolore, quo maxime te[2] confici audio, quod Romæ non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras;[3] tamen illa quidem, quæ requiris,[b] suum statum tenent, nec melius, si tu adesses, tenerent, nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut præcipuam aliquam fortunam postulare,[a] aut communem recusare.[b] De te autem ipso, Torquate, est tuum, sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem.[c][4] Nec enim is, qui in te adhuc injustior, quam tua dignitas postulabat,[5] fuit, non magna signa dedit[d] animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suæ.[e][6] Cumque omnium bellorum exitus incerti sint; ab altera victoria[f] tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem sejunctum[7] sit ab omnium interitu; ab altera[g] te ipsum nunquam timuisse certo scio. Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono,[c] maxime excruciet, commune periculum reipublicæ: cujus tanti mali,[d] quamvis docti viri multa dicant,[e] tamen vereor, ne consolatio nulla[8] possit vera[f] re-

[a] *Aut queri quasi privatam calamitatem patiaris.*
[b] *Aut eam calamitatem recusare, quæ omnibus communis est.*
[c] *Sic debes de tua fortuna sentire, ut nihil desperationi aut timori tribuas.*
[d] *Nam Cæsar magna signa dedit, &c.*
[e] *Et idem Cæsar, qui servat alios, suæ vix potest saluti consulere.*
[f] *Cæsariana.* [g] *Pompeiana.*

3. Grut.—2 Græv. 1. *quo te maxime.* Voc. *maxime* deest in *v.*—3 Codex unus Oxon. *desideres.* Mox, *quidem* deest in eodem codice. Dein, *si adesses* in eodem.—4 Grut. *desperationem et timorem.*—5 Dresd. 3. *quam tua dignitas postulat.*—6 Dresd. 3. 4. 5. Ascens. 1. *salutis tuæ.*—7 Ita Dresd. 3. 4. *quidem junctum* Torg. *quidem vinctum* Dresd. 1. 2. Pal. 1. *quidem se victum* Pal. 2. Mox, pro *certo scio,* quod firmant Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. alii quam plurimi et edd. vett. *certe scio* exhibent Stewech. Dresd. 4. Græv. 1. et ed. Græv. *certum scio* al. ap. Græv.—8 Ita codd. Victorii, Vat. Gebh. Manut. probante

NOTÆ

[b] *Illa quidem, quæ requiris*] Liberi scilicet, amici, bona.

[c] *Consolationis loco pono*] Posuit jam antea, cum dixit, non esse recusandam hanc fortunam, quæ nobis cum omnibus communis esset.

[d] *Tanti mali*] Interitus scilicet reipublicæ.

[e] *Multa dicant*] Quæ ad consolandum valent.

periri, præter illam, quæ tanta est, quantum in cujusque animo roboris est atque nervorum.[h] Si enim bene sentire, recteque facere, satis est ad bene beateque vivendum; vereor,[i] ne eum,[9] qui se optimorum consiliorum conscientia[k] sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriæ præmiis[10] ductos,[l] patriam olim[m] et liberos, et fortunas reliquisse; sed quoddam nobis officium justum, et pium, et debitum reipublicæ nostræque dignitati videbamur sequi:[n] nec cum id faciebamus,[11] tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria.[o] Quare[12] si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse;[p] non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse nunquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio et veritas præscribit,[13] ut nihil in vita nobis præstandum, præter culpam, putemus; eaque cum careamus, omnia hu-

[h] *Præter illam, quam quisque capere potest ex animi sui robore, et constantia.*
[i] *Non debet, ut opinor, miser ille dici, qui cogitat se semper bene sensisse.*
[k] *Recordatione.*
[l] *Nec enim interfuimus bello civili, ut victoriæ præmium reciperemus.*
[m] *Initio belli civilis.*
[n] *Sed quia credidimus id nos debere et reipublicæ, et nostræ dignitati.*
[o] *Et cum ad bellum proficiscebamur, non eramus tam amentes, ut certam nobis esse victoriam putaremus.*
[p] *Quare si victi sumus, quod initio belli judicavimus accidere posse.*

Benedict. *ne consolatio ulla* Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. quinque Dresd. Torg. Lips. *ne consolatio ulla possit esse vera etiam periri* al. ap. Græv. Mox, *est roboris* codd. Grævii. Deinde, *rectaque facere v*; *recte facere* duo codd. Grævii. *Si enim bene sentire voluerimus, recteque facere, satis est atque beate* Græv. 1. *ad bene beate* Amstel. Mentel. *ad bene beateque faciendum v.*—9 Codd. Gebhardi, Pall. 1. 2. 3. 4. Grut. Dresd. 1. 2. Mentel. tres Gulielm. et edd. antiq. *non vereor, ne eum;* sed illud *non* omittunt Pal. 5. Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg. Medic. alii codd. Victorii, Græv. 1. Amstel. F, P, *v*, ψ.—10 Cod. ψ *victoriæ præmio.*—11 Ita edidit Victor. *dignitati videbatur, sed qui nec cum id faciebamus* Dresd. 1. 2. 3. Lips. Pall. 1. 3. 5. Grut. Græv. 1. Amstel. Mentel. *videbatur, sed quid nec* Dresd. 4. Torg. et Pal. 4. *videbatur, sed quia nec* Dresd. 5. Peck. Pall. 1. 2. *videbatur, sed quod hæc v*, ψ; *videbantur* P. Actutum, *tamen eramus v*, ψ, Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips.—12 *Quare* deest in nonnullis codd. Grævii. Paulo post, *putaverimus nunquam* Pal. 3. *nunquam putaremus* Græv. 1. duo Pall. Dresd. 1. 2. Lips. ψ.—13 Ita Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Torg. alii codd. et edd. antiq. *quam ratio et auctoritas et veritas præscribit* Dresd. 3. *quam ratio et rei veritas præscribit* al. ap. Græv. *qua ratio et virtus præscribit*

NOTÆ

[f] *Vera*] Id est, quæ dolorem prorsus omnem tollat.

mana placate et moderate feramus. [*p.* 79.] Atque hæc eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus[14] communibus, ea tu, quicumque status est futurus, carere non debes. Atque hæc[15] mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse, cujus tu desperationem[g] accusare solitus esses, quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram,[r] sed consilium[h] improbabam. Sero enim nos iis armis[s] adversari videbam, quæ multo ante confirmata per nosmetipsos[i] erant; dolebamque, pilis[k] et gladiis, non consiliis, neque auctoritatibus nostris[16] de jure publico[t] disceptari. Neque ego ea, quæ facta sunt, fore cum dicebam,[17] divinabam futura:[u] sed, quod et fieri posse, et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret, timebam;[x] præsertim cum, si mihi alterutrum[l] de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius possem promittere.[y] Iis enim rebus præstaba-

[r] *Pompeianam.* [s] *Cæsarianis.* [t] *De republica.*
[u] *Et cum dicebam, fore ut Pompeius vinceretur, non hoc certo divinabam.*
[x] *Sed videbam fieri posse, ut cladem acciperet Pompeius, idque si eveniret, prævidebam exitiosum fore ; quare timebam ne id contingeret.*
[y] *Et vero si interrogatus essem, uter vincere deberet, victoriam Cæsari certius, quam Pompeio promisissem.*

al. ibid.—14 Torg. et Dresd. 4. *aliqua e rebus.*—15 *Atque hoc* Dresd. 3. et al. ap. Græv. Mox, *veniebant* Græv. 1. 2. Pall. 1. 4. Dresd. 1. 2. 5. Torg. *veniebat* Lips. Dresd. 4. et edd. vett. Deinde, *solitus es* Dresd. 3. *et diffidentem excitares* conj. Benedict.—16 Græv. 1. *nec a. nostris.*—17 Codex Grævii *fore tamen dicebam ;* al. ap. eund. *fore cum docebam.* Paulo post, *alterumutrum* Dresd. 1. Medic. et Vat. *alterutrorum* al. ap. Græv. Deinde, *possem permittere*

NOTÆ

[g] *Cujus tu desperationem*] Quia sæpe dicebat Cicero, actum esse de republica, si res ad arma deduceretur, adeoque pacem vel iniquis conditionibus esse faciendam.

[h] *Sed consilium*] Pompeianorum, qui controversiam armis dirimi volebant.

[i] *Confirmata per nosmetipsos*] Cæsaris potentiam confirmaverunt Pompeius et Cicero, cum ei Galliarum administrationem in alterum quinquennium prorogari curaverunt, et in omnibus absentem juverunt.

[k] *Pilis*] Quibus erant inferiores Pompeiani ; non consilio, et auctoritate, quibus erant superiores.

[l] *Si mihi alterutrum*] Longe antea præviderat, victorem fore Cæsarem, quod legiones haberet robustissimas, tironem vero et collectitium exercitum Pompeius.

mus, quæ non prodeunt in aciem; usu autem armorum, et militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum[z] nunc adhibe,[18] quæso, quo me tum[a] esse oportere censebas. Hæc eo scripsi, quod mihi Philargyrus[19 m] tuus, omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, te interdum solicitum solere esse vehementius: quod facere non debes,[20] nec dubitare, quin aut aliqua republica, sis futurus, qui esse debes;[b] aut perdita, non afflictiore conditione, quam ceteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi[n] sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe[c] ea es, ubi nata et alta est[21] ratio ac moderatio vitæ; et habes Ser. Sulpicium,[o] quem semper unice dilexisti; qui te profecto et benivolentia et sapientia consolatur: cujus si essemus et auctoritatem et consilium secuti, togati[p] potius potentiam, quam armati victoriam subissemus.[d 22] Sed hæc longiora fortasse fuerunt, quam necesse fuit: illa, quæ majora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus quam tibi debeam,[23] neminem: quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli casus eripuit:[q] qui

[z] *Illud robur.* [a] *Initio belli civilis.*
[b] *Si supersit pars aliqua reipublicæ, statum tuum in urbe obtinebis.*
[c] *Athenis.*
[d] *Paruissemus quidem Cæsari, sed consuli togato, non armato duci.*

Græv. 1.—18 *Sed tu nunc illum animum adhibe* vet. cod.—19 Al. ap. Græv. *quod mihi nunc Philargyrus;* al. *quod mihi quidem Philargyrus;* Græv. 1. et Pal. 4. *Philargius;* al. *Philargrius.* Mox, *fidissimo animo* Græv. 1. *Hæc ego scripsi, quod, &c.* Torg. et Dresd. 4.—20 Ita Dresd. 4. et Torg. *non deberes* quatuor Dresd. Lips. Ascens. 1.—21 Al. ap. Græv. *in ea urbe es, ubi nata et alta est;* duo codd. Grævii *alita* pro *alta.* Verbum *est* deest in quibusdam libris. Græv. 1. habet, *in urbe subituta et alte stratio.* Mox, *unice dilexi* Pal. 3. —22 Al. ap. Græv. *subiissemus.*—23 Edd. vett. *cui plus debeam quam tibi.* Mox, *non tantum debeam* Dresd. 2. 3. 4. 5. et Torg. Deinde, *eos hujus mihi belli* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Victor. et Bengel. *eos hujusmodi belli* Lips.—

NOTÆ

[m] *Philargyrus*] Torquati libertus.

[n] *Suspensi*] Ob Hispaniense bellum, cujus in dies exitus expectabatur.

[o] *Ser. Sulpicium*] Quem eodem tempore Græciæ Cæsar præfecerat.

[p] *Togati*] Si Cæsar, ut ipse petierat, depositis armis, consul esset factus.

[q] *Casus eripuit*] Pompeium inprimis, et Lentulum, quorum opera fuerat ab exilio revocatus.

sim[e] autem hoc tempore, intelligo. Sed quia nemo est tam afflictus, qui,[24] si nihil aliud studeat, nisi id quod agit, non possit navare aliquid et efficere; omne meum consilium, operam, studium, certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

(2.) M. T. C. A. TORQUATO S. D.

ARGUMENTUM.—Excusat quod rarius scripserit: solatur ex spe meliorum temporum, propter quam non sit, quod timeat; saltem ex communi omnium conditione, ideoque æquius ferenda.

PETO a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere, quam solebam;[1] sed aut gravitate valitudinis, qua tamen jam paulum videor levari, aut quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum[2] summa benivolentia tenere, tuasque omnes res non minori mihi curæ, quam meas esse. Quod majore in varietate[r] versata est adhuc[3] tua causa, quam homines aut volebant, aut opinabantur; mihi crede, non est, pro malis temporum,[f] quod moleste feras. Necesse est enim aut armis urgeri rempublicam sempiternis,[g] aut, his positis, recreari aliquando, aut funditus interire. Si arma valebunt,[h] nec

[e] *Quam sim miser.* [f] *Si tempora consideres, quæ pessima sunt.*
[g] *Aut perpetuo armis disceptari de republica.*
[h] *Si semper armis disceptatur.*

24 Bengel. *quin.* Mox, *non* omittunt quinque Dresd. Torg. Lips. et edd. vett. *possit novare aliquid et reficere* Pal. 3. Grut. Stewech. Dresd. 4. *possit novare aliquid reficere* Torg. *possit narrare aliquid* Lips. Denique, *nisi id quod egit* Dresd. 4. 5. *nisi id, quod eget* Pal. 2. Benedict. conj. legendum, *Sed . . . studeat, nisi id quod egit, possit novare a. et reficere, &c.*

EPIST. II. 1 Torg. *quam soleam.* Mox, *paululum videar* edd. vett. Tum, *aut quod absum* Dresd. 1. 5. *qui ad te proficiscatur* Dresd. 1. 4. Torg. Victor. Bengel.—2 Particula *cum* deest in edd. vett.—3 Particula *adhuc* deest in

NOTÆ

[r] *Quod majore in varietate*] In eo fuit hæc varietas, quod cum Torquato concessus fuisset a Cæsare in Italiam reditus, et fore sperarent ejus amici, ut in urbem quoque redeundi potestas ei fieret, in hoc se difficilem Cæsar præbuerit.

eos,[i] a quibus reciperis,[k] 4 vereri debes; nec eos,[l] quos adjuvisti: si armis aut conditione positis, aut defatigatione abjectis, aut victoria detractis, civitas respiraverit; et dignitate frui tibi,5 et fortunis licebit: sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, [*p.* 80.] quem vir prudentissimus, M. Antonius,[s] jam tum timebat,[t] cum tantum instare malorum suspicabatur; misera est illa quidem consolatio, tali præsertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse præcipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat universis.6 Quæ vis insit 7 in his paucis verbis,[u] (plura enim committenda epistolæ non erant) si attendes, quod facis;[m] profecto etiam sine meis literis intelliges, te aliquid habere quod speres; nihil, quod aut hoc, aut aliquo reipublicæ statu[n] timeas: omnia si interierint, cum superstitem te esse reipublicæ, ne si liceat quidem, velis,[o] ferendam esse fortunam, præsertim quæ absit a culpa. Sed hæc hactenus. Tu velim scribas ad me, quid agas, et ubi

[i] *Cæsarianos.* [k] *Per quos tibi licet in Italiam redire.*
[l] *Pompeianos.* [m] *Si attendes, uti facis, quanta vis insit, &c.*
[n] *Aut præsenti, aut aliquo alio statu reipublicæ.*
[o] *Quandoquidem, etsi posses, nolles tamen te esse superstitem reipublicæ eversæ.*

Græv. 1.—4 Hæc est emendatio Baptistæ Egnatii, quam deinde receperunt Victor. Manut. Lamb. Grut. aliique; *secesseris* Mentel. *acceperis* Torg. Pal. 5. Dresd. 4. *receperis* Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. aliique codd. et edd. pr. Mox, *quos adivisti* codd. Græviani. Paulo post, *civitas respiravit* al. ap. Græv.—5 Quinque Dresd. Torg. Lips. Ascens. Bengel. *et dignitate tua frui tibi.* Illud *tua* deest in codd. Grævii. Actutum, *si omnino* Torg. Dresd. 3. 4. *sin omnino interierit ut omnia* quatuor codd. Grævii: *fueritque his exitus* tres codd. ejusdem: deinde, *jam non timebat.* Græv. 1. *cum tantam.* Denique, *misera est enim illa* Dresd. 3. 4. *misera enim est illa* Torg. *misera est illa consolatio quidem* Peck. *misera est illa consolatio,* omisso *quidem,* Pal. 2.—6 Ita Lips. Torg. Dresd. 3. 4. *quod accidit universis* Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. Dresd. 1. 2. 5. Pal. 1.—7 *Quæ vis sit* duo codd. Græv. Mox, *si attendis* Græv. 1. Dein, *intelligis* in eodem cod. Paulo post, *nihilque quod, &c.* edd. vett.

NOTÆ

[s] *M. Antonius*] Summus ille orator a Cicerone tantopere laudatus, et cujus ingenium, eloquentiam, et mores in Bruto expressit.

[t] *Jam tum timebat*] Prius quam civile bellum ortum esset Sullam inter et Marium, quo in bello cæsus est.

[u] *In his paucis verbis*] Quæ supra attulit, 'necesse est enim, aut armis urgeri rempublicam,' &c. quæ verba Torquato consolationis nonnihil afferre debent, ut patet ex ipso contextu.

futurus sis; ut, aut quo scribam, aut quo veniam,[v] scire possim.

(3.) M. T. C. S. D. A. TORQUATO.

ARGUMENTUM.—Consolatur ita, ut bene actum cum iis putet, qui ante exitum civilis belli ex vita decesserint. Miserius enim morte esse, ita vivere, ut post alteriusutrius partis victoriam vivendum esse diviuat. Addit graviorem consolationem, vivo, quod vacuus sit culpa; mortuo, quod cariturus sit sensu. Scripta proxime post primam Epistolam, ante secundam.

SUPERIORIBUS literis benivolentia magis adductus, quam quo res[1] ita postularet, fui longior.[a] Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua; neque erat ea mea causa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia[a] deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore[2] brevior esse debeo: sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est:[b] sive tum opus fuit, illud satis est,[c] præsertim cum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum rerum,[d] quas ad te perferri existimo; summa tamen eadem est,[e] et idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea, quæ oculis cernimus: nec vero quicquam video, quod non idem te videre certo scio.[3] Nam etsi, quem exitum acies[f] habitura sit, divinare nemo potest, tamen et belli exitum video;[g] et, si id minus,[h] hoc quidem

[a] *Neque is erat mearum rerum status, ut ego, cui omnia, &c.*
[b] *Quod si in prima epistola non opus fuit multis verbis, nec multa certe hæc exigit.*
[c] *Quod si in prima epistola opus fuit multis verbis, hæc saltem sufficiunt, nec plura nunc debent addi.*
[d] *Belli Hispanici contra Pompeii liberos.*
[e] *Idem tamen periculum.* [f] *Pugna Hispanica.*
[g] *Tamen video bellum non fore diuturnum.*
[h] *Quod si hoc minus quoque video.*

EPIST. III. 1 Ita Pall. 1. 4. 5. Vat. Amstel. Mentel. Græv. 1. Torg. Dresd. 1. 2. *quam quod res* Dresd. 3. 4. 5. al. ap. Græv.—2 *Hoc autem tempore* edd. vett. Mox, *sive enim tum nihil opus fuit* al. ap. Græv.—3 Ita Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. *quod non idem te v. certo scio* edd. vett. *quod non item* al. ap.

NOTÆ

[v] *Aut quo veniam*] Unde apparet jam tum Athenis, in Italiam Torquatum advenisse.

[a] *Fui longior*] Verba hæc indicant, scriptam hanc fuisse Epistolam paucis post primam diebus.

certe,[b] cum sit necesse alterutrum[4] vincere, qualis futura sit vel hæc, vel illa victoria.[i] Idque cum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum,[5] si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur.[k] Ita enim vivere, ut non sit vivendum,[6] miserrimum est: mori autem nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe,[l] in qua hæc, vel plura, et ornatiora, parietes ipsi[c] loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, (etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum) nihilo te nunc majore in discrimine[m] esse,[7] quam quemvis aut eorum, qui discesserint,[d] aut eorum, qui remanserint: alteri[e] dimicant: alteri[f] victorem timent. Sed hæc consolatio levis[g] est:[8]

[i] *Tamen, cum sit necesse, ut vel Pompeiani, vel Cæsariani vincant, video qualis futura sit vel Pompeianorum, vel Cæsarianorum victoria.*

[k] *Iisque attente consideratis, video nihil mali nobis futurum, si mors, quæ maximum ad timorem malum proponitur, nobis acciderit, etiam prius quam bellum civile terminetur.*

[l] *Athenis.* [m] *Non majore te nunc in discrimine.*

Græv.—4 Codd. Græviі *alterum utrum.* Actutum, *qualis sit futura* Peck.—5 Edd. vett. *videatur esse futurum.* Mox, *ante ceciderit* al. ap. Græv. *maximum timorem,* omissa præpositione *ad,* Pal. 3.—6 Ita edd. vett. *ut tum sit vivendum* Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. E, Guelf. 1. 2. quatuor Pall. tres Gulielm. Victor. et edd. antiquiss. *ut tuum sit vivendum* Dresd. 1.—7 Verbum *esse* deest in Pal. 4. Mox, *quemvis eorum qui discesserint* Græv. 1. 2. *quemvis auctorum qui discesserunt* Dresd. 5. Amstel. *discesserunt* habent etiam Pall. 1. 2. Dresd. 1. 2. 5. Lips. et Ascens. 1. *auctorum* etiam Lips. pro v. l. Deinde verba, *aut eorum, qui remanserint,* non extant in codd. *discesserunt . . . aut eorum, qui remanserunt* habet Venet. 1471. Totum locum ita legit Benedict, *in discrimine esse, quam quemvis auctorum, qui discesserunt. Alteri dimicant, &c.* Edd. vett. habent *alteri enim dimicant.*—8 *Sed hæc consolatio levis,* omisso *est,* edd. vett. *Sed hæc levis est,* omisso *consolatio,* Græv. 1. *levis est* habent alii codd. Græviі, Peck. et Grut. Mox, *ut spero* Dresd. 1. 2. Lips. et Torg. a m. pr. *tangar ulla re* duo Pall. Dresd. 1. 2. 4. Lips. et Grut. *aut tangar ulla re* Torg.

NOTÆ

[b] *Hoc quidem certe*] Significat sæpe Cicero futuram fuisse crudelem victoriam, in quamlibet partem inclinaret.

[c] *Parietes ipsi*] Quoniam Athenis philosophi bene multi de contemtu mortis haud semel disseruerant.

[d] *Qui discesserint*] Post cladem Pharsalicam nonnulli, relicto Pompeiano exercitu, desperatisque rebus, secesserant, ut Marcellus, Torquatus, &c. Alii in Pompeiana causa tuenda pertinaces remanserant, ut Scipio, Petreius, Cato, Labienus, Pompeii liberi, &c.

[e] *Alteri*] Qui remanserant.

[f] *Alteri*] Qui secesserant.

[g] *Sed hæc consolatio levis*] Considerare scilicet fortunam aliorum nostra meliorem non esse.

illa gravior,[h] qua te uti spero, ego certe utor: nec enim, dum ero,[n] angar ulla re, cum omni vacem culpa: et, si non ero,[o] sensu omnino carebo. Sed rursus γλαῦκ' εἰς 'Αθήνας,[i] qui ad te hæc.[p 9] Mihi tu, tui, tua omnia maxime curæ [10] sunt, et, dum vivam, erunt.[11]

(4.) M.T.C. A. TORQUATO S.D.

ARGUMENTUM.—Brevi ante exitum belli Hispaniensis, quem instare videt, et bellum non diuturnum inde auguratur, solatium, qualecumque potest in re trepida, adhibet; et studium ac diligentiam suam pollicetur.

NOVI, quod ad te scriberem, nihil [1] erat: et tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjectura possis propius accedere, cum est res [2] ejusmodi, cujus exitus [a] provideri possit. Nunc tantum videmur [3] intelligere non diuturnum bellum; [b] etsi idipsum nonnullis videatur secus.[c] Equidem cum hæc scribebam, aliquid jam actum putabam: [d] non quo ego certo scirem, sed quod haud [4] difficilis erat conjectura. [p. 81.] Nam cum

[n] *Dum vivam.* [o] *Et post mortem.*
[p] *Sed noctuam Athenas deportat, qui ad te hæc scribit.*
[a] *Ut ejus exitus, &c.*
[b] *Non diuturnum fore bellum Hispaniense.*
[c] *Quanquam alii aliter judicent.*
[d] *Putabam bellum Hispaniense jam ex parte terminatum.*

aut angar ulla re Pal. 5. *aut angar illa re* al.—9 Duo Pall. *quia hæc te.*—10 *Mihi tu, tui, omnia tua maximæ curæ* Peck. *Mihi tu tui tua omnia communia maximæ curæ* duo Pall.—11 *Vale* addunt quinque Dresd. Lips. Torg. edd. vett. Ascens. 1. Bengel. Benedict.

EPIST. IV. 1 *Novi quid ad te scriberim: nihil, &c.* Dresd. 1. *Novi quid* etiam reliqui Dresd. et Torg.—2 Edd. vett. *cum res est.* Mox, *prævideri possit* al. ap. Græv.—3 *Nunc tantum videor* codex Gruteri. Mox, *nonnullas videatur* Pal. 3. *non nullis videamur* Græv. 1. *nonnullis videmur* Torg. a m. pr. *nonnullis videtur* Dresd. 1. 2. et Torg. pro v. l.—4 Verba, *ego certe scirem,* et

NOTÆ

[h] *Illa gravior*] Illa melior, quæ consistit in recta conscientia.

[i] Γλαῦκ' εἰς 'Αθήνας] *Noctuam Athenas* adagium est, inde petitum, quod ingens fuerit noctuarum Athenis multitudo, vel ex moneta, quam Athenienses noctuæ imagine signabant: simili utimur proverbio, ut ostendamus aliquid supervacaneum esse, cum vernacule dicimus, *C'est porter de l'eau à la mer.*

omnis belli Mars communis, et cum semper incerti exitus præliorum sint;[5] tum hoc tempore ita magnæ utrimque copiæ, ita paratæ ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiamsi inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias[a] non multum interfuturum.[e] Alteros[f][b] propemodum jam sumus experti: de altero,[g] nemo est, quin cogitet, quam sit metuendus[6] iratus[c] victor armatus. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debeam,[7] fateor me communium malorum consolationem nullam invenire, præter illam; quæ tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quaque ego quotidie magis utor; conscientiam rectæ voluntatis, maximam consolationem esse rerum incommodarum; nec esse ullum magnum malum, præter culpam. A qua cum[8] tantum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque[d] magis nostri con-

[e] *Hoc sibi persuasum homines habent, non multum fore discriminis inter victorias, etiamsi inter causas, &c.*
[f] *Pompeianos.* [g] *De Cæsare.*

haud, desunt in codd. extant vero in Venet. 1471. et edd. antiquiss. *non quo: sed quod difficilis* codd. Grævii; *putabam quo ego certo sciam, sed quod difficilis* codex Ursini; *putabam non quo modo, sed quod difficilis* al. ap. Græv. Egnatius ad ed. pr. notat alias legi, *non quo scirem, sed quod non difficilis, &c.* Benedict. legendum putavit, *non quo, sed quid, difficilis erat conjectura.*—5 Ita quinque Dresd. Lips. al. ap. Græv. *præliorum exitus sunt* edd. vett. *exitus præliorum sunt* Torg. Mox, pro *depugnandum*, quod firmant Dresd. 1. et Torg. *pugnandum* habent Dresd. 2. 3. 4. 5. Lips. et al. ap. Græv. *pugnam* al. ibid. Deinde, *ut utrumque vicerit* Pal. 3.—6 Codd. et edd. vett. *cum sit metuendus.* 'Ernesti sine justa librorum auctoritate emendavit, *quam sit metuendus.*' Benedict.—7 Ita Pal. 1. Græv. 1. Amstel. Mentel. *debebam* edd. vett. Mox, *communium majorum* Pal. 1. *communium locorum magnorum* Pal. 3.—8 Ita Vat. Græv. 1. Victor. *A qua quando* edd. vett. Mox, *et quando præstitimus* al. ap.

NOTÆ

[a] *Tamen inter victorias*] Vide superiorem Epist.

[b] *Alteros*] Pompeiani jam ab initio belli declaraverant, hunc hostis habituros loco, qui castris Pompeii relictis, ad otium se conferret: et certe post expeditionem Pharsalicam, ut Plutarchus scribit, Cicero ipse a Pompeio juniori pæne interfectus est, quia dixerat sibi esse deliberatum in otio deinceps, et omni bello procul vivere.

[c] *Iratus*] Iis qui Pompeio favissent.

[d] *Eventusque*] Quia victus est Pompeius, quem Cicero secutus erat.

silii, quam consilium[e] reprehendatur; et cum præstitimus, quod debuimus, moderate, quod evenit,[f] feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quæ ad consolandum,[9] majoris ingenii, et ad ferendum, singularis virtutis indigent. Illud cuivis facile est docere, cur præcipue tu dolere nihil debeas. Ejus enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaremus,[10] non est mihi dubia de tua salute sententia:[h] de aliis autem[i] non arbitror te expectare quid sentiam. Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tamdiu. Res molesta,[11] præsertim ab iis pueris,[k] quibus nihil potest esse festivius. Sed, ut ad te scripsi antea,[12] tempus est hujusmodi, ut suam quisque conditionem miserrimam putet: et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem, nos quod Romæ sumus,[13] miserrimum esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius est videre, quam audire; sed etiam, quod ad omnes casus subitorum periculorum magis objecti sumus,[l] quam si abessemus: etsi meipsum, consolatorem tuum, non tantum literæ, quibus semper studui, quantum longinquitas[m] temporis mitigavit.[14] Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, vidisse me plus,[15] quam ceteros, cum cupiebam, quamvis iniqua con-

[h] *Non enim dubito quin Cæsar salutem tuam velit, quanquam in te servando tardior fuit, quam fore putabamus.*
[i] *De Pompeianis autem, si vicerint.*
[k] *Unus igitur tibi superesse dolor potest, quod scilicet absis a tuis: id esse molestum fateor, abesse præsertim a pueris.*
[l] *Quod subitis periculis magis objecti sumus in urbe.*
[m] *Diuturnitas.*

Græv. *et quoniam præstitimus* al. ibid.—9 Edd. vett. *quæ et ad consolandum.* —10 Ita duo Pall. Græv. 1. Victor. Venett. *quam fore putaramus* edd. vett. Mox, *de illis autem* nonnulli codd. ap. Græv. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. et Lips. probante Benedict.—11 *Res molesta est* edd. vett. *est* omittunt optimi codd. ap. Græv.—12 Al. ap. Græv. *ut antea ad te scripsi.*—13 Græv. 1. *nos et Romæ sumus.* Mox, *quod in omnibus malis* al. ap. Græv.—14 Stewech. *mitigat;* Amstel. *mitigaverit.*—15 Hæc est emendatio Ernesti. *vidisse me prius* codd.

NOTÆ

[e] *Quam consilium*] Quia Pompeianas ad partes accesserat, ea tantum mente, ut publicam libertatem tueretur.

[f] *Quod evenit*] Pharsalicam cladem.

ditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione mea[16] factum est; tamen in hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si jam vocer ad exitum vitæ,[n] non ab ea republica avellar, qua carendum esse doleam, præsertim cum id sine ullo sensu[17] futurum sit.[o] Adjuvat etiam ætas,[18] et acta jam vita, quæ cum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos jam natura ipsa pæne perduxerit.[p] Postremo, is vir,[q] vel etiam ii viri,[r] hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur, eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono; nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit,[19] quam in ipso illo,[s] quod timetur, desino; præsertim cum impendeat, in quo[t] non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed hæc satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit: facit autem non loquacitas mea, sed benivolentia longiores epistolas. [*p.* 82.] Servium[g] discessisse Athenis, moleste tuli: non enim dubito, quin magnæ tibi levationi solitus sit esse[20] quotidianus congressus, et sermo cum familiarissimi hominis, tum optimi et prudentissimi viri. Tu velim tete, ut debes[21] et soles, tua virtute sustentes. Ego, quæ te velle, quæque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, om-

[n] *Si vita mihi eripiatur.*
[o] *Præsertim cum mors sensum omnem auferat.*
[p] *In morte, a qua prope jam absumus.*
[q] *Pompeius.* [r] *Bibulus, Lentulus, &c.*
[s] *In malo ipso.* [t] *Cum mors impendeat, in qua, &c.*

et edd. vett. Mox, *quavis iniqua conditione* al. ap. Græv.—16 Codd. Grævii *non mea divinatione.* Mox, *tamen hac* edd. vett. *tamen in hac* Vat. Pal. 1. Græv. 1. Grut. ed. pr. Victor.—17 Græv. 1. *cum id sine me sensu.*—18 *Adjuvat ætas* codd. Grævii; *Adjuvat me ætas* Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Ascens. 1. *Adjuvat jam ætas* Torg. et Dresd. 4.—19 Verbum *sit* deest in duobus codd. ap. Græv. Mox, *quam in illo ipso* al. ap. Græv. *cum id impendeat* quinque Dresd. Lips. Torg. Ascens. 1. *impendat* al. ap. Græv.—20 Edd. vett. *sit solitus esse.* Mox, *tum familiarissimi* codd. Grævii.—21 Ita Lips. Dresd. 3. Pal. 3. Grut. Stewech. et Amstel. improbantibus Græv. et Benedict. *Tu ve-*

NOTÆ

[g] *Servium*] Sulpicium, quem Græciæ Cæsar præfecerat.

nia studiose diligenterque curabo:[22] quæ cum faciam, benivolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.[23]

(5.) M.T.C. A. CÆCINÆ S.D.

ARGUMENTUM.—A. Cæcina, Pompeii partes in bello secutus, etiam scripto libro Cæsarem offenderat. Ob id patria carentem solatur Cicero, et bene sperare de se et fortunis suis jubet. Scripta videtur inter Africanum et Hispaniense bellum medio tempore.

QUOTIESCUMQUE filium tuum video[1] (video autem fere quotidie) polliceor ei studium quidem meum et operam, sine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis;[2] gratiam autem atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possim. Liber tuus[h] et lectus est, et legitur a me diligenter, et custoditur[i] diligentissime. Res et fortunæ tuæ mihi maximæ curæ sunt, quæ quidem quotidie faciliores mihi[3] et meliores videntur: multisque video magnæ esse curæ; quorum de studio, et de sua spe filium ad te perscripsisse, certo scio. His autem de rebus, quas conjectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam,[4] quam te videre atque intelligere mihi persuaserim; sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est,[a] et is temporum[k]

[a] *Ejusmodi sunt res humanæ.*

lim te, ut debes Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. alii codd. et edd. vett.—22 Duo codd. ap. Græv. *causabo.*—23 *Vale* deest in P.

EPIST. V. 1 Vat. *vidi.*—2 Codex unus Oxon. *aut corporis.*—3 Torg. et al. ap. Græv. *feliciores mihi.*—4 Dresd. 3. 4. Ascens. 1. *ut plus ipse perspiciam;* edd. vett. *ut plus ipse respicium.* Mox, *perturbatione animo* Dresd. 2. 3. 4. Lips.

NOTÆ

[h] *Liber tuus*] In quo non leviter Cæsarem Cæcina perstrinxerat, quanquam Manutius existimat hic agi de libro quem in laudem Cæsaris scripserat Cæcina; putatque librum, quo eundem laceravit, scriptum esse antea; quod probabilius: quare hæc Epistola post septimam est collocanda.

[i] *Et custoditur*] Ne forte, si prodiret in publicum, prius Cæsari quam probaretur, implacabilem Cæsar se præberet.

[k] *Is temporum*] Quæ mutationi semper sunt obnoxia.

cursus,[5] ut non possit ista aut tibi, aut ceteris, fortuna esse diuturna; neque hærere in tam bona causa,[1] et in tam bonis civibus tam acerba injuria. Quare ad eam spem,[6] quam extra ordinem de te ipso habemus,[b] non solum propter dignitatem et virtutem tuam, (hæc enim ornamenta sunt tibi[c] etiam cum aliis communia) accedunt tua præcipua, propter eximium ingenium summamque doctrinam; cui, mehercules, hic, cujus in potestate sumus, multum tribuit.[d] Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna[7] fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum[m] putasset:[e] quod ipsum lenitur quotidie: significaturque nobis ab iis,[f] qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti atque magno sis: ita enim natus, ita eductus,[8] ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse, confidas velim. Id

[b] *Quare tuum eximium ingenium, summaque doctrina faciunt, ut spem de tua salute habeamus extraordinariam.*
[c] *Propter dignitatem, et indolis tuæ præstantiam, quæ ornamenta sunt tibi, &c.*
[d] *Cæsar enim plurimum tribuit et ingenio, et doctrinæ.*
[e] *Nisi tuo ingenio se læsum putaret.*
[f] *Balbo et Appio.*

Torg.—5 Græv. 1. *is cursus temporum.*—6 Ernestius in verbis, *Quare ad eam spem,* vitium latere putat; et paulo post, pro *summamque virtutem,* quod servant omnes codd. *summamque doctrinam* legit, sicut jam ante Bengel. in notis suis conjecerat. 'Equidem variis argumentis adducor, ut credam, verbum *virtutem* librariorum additamentis deberi, et pro illo *summamque* legendum esse *summumque,* ut etiam ad *ingenium* referatur.' *Benedict. sunt tibi quoque cum aliis* Græv. 1. *propter eximium valde ingenium* Pal. 3. Mox, *cui mehercule* codd. Manutii, Dresd. 3. 4. 5. *cui mehercules* Dresd. 1. 2. Torg. Denique, *in potestatem* Dresd. 3.—7 Peck. *in ipsa fortuna.* Mox, *se violatum putaret* edd. vett. *se v. putasset* Victor. Vat. Peck. *quod ipsum leviter* Dresd. 1. et Lips. *quod ipsum leniter* Torg. *quod ipsum lenit?* Dresd. 3.—8 Dresd. quinque, Torg. Lips. omnes Pall. Græv. 1. Amstel. Mentel. *ita educatus;* Lamb. cum paucis codd. legit *ita eductus,* improbante Benedict.

NOTÆ

[1] *In tam bona causa*] Ad libertatem propugnandam suscepta.

[m] *Se violatum*] Libro, quem Cæcina in Cæsarem ediderat; de quo Suetonius in ejus Vita.

enim et vetustas nostri amoris, et mea consuetudo in meos,[g] et tua multa erga me officia postulant.

(6.) M.T.C. A. CÆCINÆ S.D.

ARGUMENTUM.—Consolatur divinatione melioris fortunæ, sumta ex ingenio Cæsaris et natura rerum ac temporum; proposita fortitudinis laude et conscientiæ recte factorum; quibus addit communis calamitatis et turbatæ reip. argumentum.

VEREOR,[1] ne desideres officium meum; quod tibi pro nostra et meritorum[a] multorum, et studiorum, et partium conjunctione,[a] deesse non debet: sed tamen vereor, ne literarum a me officium requiras; quas tibi et jam pridem et sæpe misissem,[2] nisi quotidie melius expectans, gratulationem[b] quam confirmationem[b] animi tui complecti literis maluissem. Nunc, ut spero, brevi gratulabimur.[3] Itaque in aliud tempus id argumentum[4] epistolæ differo. His autem literis animum tuum, quem minime imbecillem[5] esse et audio

[g] *Et mea communis agendi ratio erga meos amicos.*
[a] *Officiorum.*
[b] *Nisi maluissem tibi gratulari de reditu, quam exulem consolari.*

EPIST. VI. 1 *Non vereor* al. ap. Græv. Mox, *et studiorum partium,* omisso altero *et,* Græv. 1. Mentel. tres. Pall. Grut. Stewech. Dresd. 1. 2. 3. *et studiorum partum* Torg. et al. ap. Græv. *et studiorum parium* cod. Manutii, probante Benedict. improbante Gebhardo.—2 Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Pal. 3. Stewech. Amstel. al. et Ascens. 1. *etiam pridem esedi misissem;* Dresd. 2. Pal. 1. Græv. 1. Mentel. *etiam pridem esse dimisissem;* Lips. *etiam pridem osedi misissem;* Grut. *etiam pridem esedis misissem;* Medic. *et jam pridem et se demisissem;* Benedict. conj. *etiam pridem essedis misissem.* Verba *et sæpe* in nullo extant codice.—3 *Nunc ut brevi gratulabimur spero* Græv. 1. *Nunc autem, ut spero, brevi gr.* al. ap. Græv.—4 Dresd. 1. 2. Torg. Amstel. Pal. 3. Grut. *in argumentum.* Pro *differo,* quod servant Dresd. 3. Torg. Græv. 1. Mentel. *differet* habent Dresd. 1. Pal. 1. Grut. Amstel. *differt* Dresd. 2. *differret* Lips. Stewech. *differretur* Pal. 3. *differetur* Dresd. 4. 5. Ascens. 1. cum multis edd. probante Benedict.—5 Ita Dresd. 3. 5. Lips. Pal. 3. Grut. Stewech. edd. antiq. probantibus Gebhardo et Grævio; *imbecillimum* Amstel. et Mentel. *imbecillum* Græv. 1. Dresd. 1. 2. 4. Torg. et Victor. Mox, *at amantissimi hominis* Dresd. 1. et Torg. Paulo post, *quibus* deest in Dresd. 4. *te consolor* habent Dresd. 1. 2. Deinde, *et*

NOTÆ

[a] *Partium conjunctione*] Uterque pro reipublicæ causa a Pompeio steterat.

[b] *Gratulationem*] Pro reditu brevi impetrando.

et spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate,[c] confirmandum etiam atque etiam puto; [p. 83.] nec iis quidem verbis,[d] quibus te consoler ut afflictum, et jam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cujus incolumitate non plus dubitem, quam te memini dubitare de mea. Nam cum me ex republica expulissent ii,[c] qui illam cadere posse, stante me,[6] non putarunt; memini, me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire, te de glorioso et celeri[d] reditu meo confirmare.[e] Si te ratio quædam Etruscæ disciplinæ,[7] [e] quam a patre, nobilissimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit; ne nos quidem nostra divinatio fallet; quam cum sapientissimorum virorum monumentis atque præceptis,[f] plurimoque, ut tu scis,[8] doctrinæ studio, tum magno etiam usu tractandæ reipublicæ, magnaque nostrorum temporum varietate consecuti sumus. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil, in his tam obscuris rebus, tamque perturbatis, unquam omnino fefellit.[g] [9] Dicerem, quæ

[c] *His autem literis, aliud intendo nihil quam ut animum tuum, quem minime imbecillum esse audio, confirmem adhuc auctoritate mea, et per meipsum, qui si non sum homo sapientissimus, certe sum tibi amicissimus.*
[d] *Nec iis quidem verbis utar.*
[e] *Te solitum asseverare, me gloriose et celeriter rediturum.*
[f] *Monitis, atque documentis.*
[g] *Quod illa divinatio nunquam me fefellit in his, &c.*

omni spe, omisso *jam*, codd. ap. Græv.—6 Peck. *stante me posse.* Pro *putarunt*, quod firmant plurimi et antiquiss. codd. *putaverunt* legunt alii. Paulo post, *venerunt* Lips. Dresd. 1. 4. 5. Peck. Pal. 3. Grut. et Ascens. 1. *venerant* Dresd. 2. 3. Torg. *audire de glorioso, &c.* Græv. 1.—7 Dresd. 2. 4. 5. Lips. duo Pall. Grut. Peck. Amstel. Mentel. Græv. 2. *vetustæ disciplinæ;* Torg. Dresd. 3. duo Gulielm. *hujusce disciplinæ;* Dresd. 1. et Torg. pro v. l. *vetustate disciplinæ;* Græv. 1. *Tuscæ disciplinæ.* Mox, *fallit* edd. vett. Deinde, pro *quam cum*, quod servant Græv. 1. Vat. Victor. *quam tum* exhibent vulgg. ante Græv.—8 Ita codd. et edd. antiquiss. *ut sis* al. ap. Græv.—9 Peck.

NOTÆ

[c] *Expulissent ii*] Clodius, Gabinius, Piso, a quibus in exilium pulsus est; indicat quoque Cæsarem, Pompeium, et Crassum, qui pulso Cicerone, faciliorem sibi ad tyrannidem aditum aperiebant.

[d] *Celeri*] Contigit post menses 17.

[e] *Etruscæ disciplinæ*] Gente fuit Etruscus Cæcina; unde optimi augures Romam venere. Etruria autem, seu Tuscia, notissima est Italiæ provincia, hodie *la Toscane*.

ante [10] futura dixissem,[h] ni vererer, ne ex eventis fingere viderer.[i] Sed tamen plurimi sunt testes,[f] me et initio, ne conjungeret se cum Cæsare, monuisse Pompeium; et postea, ne sejungeret:[k] conjunctione [11] frangi senatus opes,[l] disjunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar [12] familiarissime Cæsare; Pompeium faciebam plurimi: sed erat meum consilium cum fidele Pompeio, tum salutare utrique. Quæ præterea providerim,[13] prætereo. Nolo enim, hunc[m] de me optime meritum, existimare, ea me suasisse [g] Pompeio, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga et princeps; sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet.[n] Eundum in Hispaniam [h] censui:[o] quod si fecisset, civile bellum nullum omnino [i] fuisset. Rationem haberi absentis,[k] non tam pugnavi, ut liceret, quam

[h] *Dixeram.*
[i] *Ne res, postquam evenerunt, divinare viderer.*
[k] *Et postea, ne se a Cæsare sejungeret.*
[l] *Auctoritatem.* [m] *Cæsarem.*
[n] *Quibus si paruisset Pompeius, esset quidem clarus in toga, quamvis tantam potentiam non habuisset, quantam habuit.*
[o] *Censui debere Pompeium in Hispaniam ire.*

omnino unquam fefellit.—10 Ita codd. *quæ antea* edd. vett.—11 Ita Torg. et Dresd. 3. *conjunctionem* Dresd. 1. 2. 4. 5. Mox, pro *disjunctione*, quod firmant Dresd. 3. 5. Torg. Græv. 1. et edd. vett. *dijunctione* legunt Pal. 1. Vat. Dresd. 1. 2. Victor. *divinatione* Lips. et Dresd. 4. *disjunctione enim civile, &c.* cod. Politiani.—12 Ita Vat. duo Pall. Græv. 1. quinque Dresd. Torg. Lips. aliique; *Atqui utebar* edd. vett. *Atquin utebar* al. ap. Græv.—13 Vet. cod. Græv. *quæ postea providerim;* al. ap. Græv. *præviderim;* Dresd.

NOTÆ

[f] *Plurimi sunt testes*] Vox illa Ciceronis nota est omnibus: 'Utinam, Cn. Pompei, cum Caio Cæsare societatem, aut nunquam coisses, aut nunquam diremisses.'

[g] *Ea me suasisse*] Quænam suaserit, explicat in Philip. II. his verbis: 'Duo tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim; unum, ne quinquennii imperium Cæsari prorogaret; alterum, ne pateretur fieri, ut absentis ejus ratio haberetur.' Sed in eo peccavit Pompeius, quod utrumque Cæsari concesserit eo tempore quo denegandum ipsi erat, et denegaverit tum cum maxime concedere debuisset.

[h] *In Hispaniam*] Quæ data fuerat Pompeio, sicut et Syria Crasso, et Cæsari Gallia.

[i] *Civile bellum nullum omnino, &c.*] Quia promiserat Cæsar Romam se venturum sine exercitu, ut consulatum præsens peteret, modo ut Pompeius in Hispaniam iret.

[k] *Rationem haberi absentis*] Ubi Cicero vidit eo rem esse deductam, ut

ut, quando,[14] ipso consule pugnante,[l] populus jusserat,[m] haberetur.[p] Causa orta belli est.[15] [n] Quid ego prætermisi aut monitorum, aut querelarum, cum vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferrem? Victa est auctoritas mea,[q] non tam a Pompeio (nam is [16] movebatur [o]), quam ab iis, qui duce Pompeio freti, peropportunam et rebus domesticis [p] et cupiditatibus [q] suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est,[17] quiescente me; [r] depulsum ex Italia, manente me,[r] quoad potui: sed valuit apud me plus pudor [s] meus, quam timor.[t] Veritus sum deesse

[p] *Contendi permittendum esse, ut Cæsar absens consulatum peteret, quandoquidem hoc jam licebat, idque comprobaverat populus, ipso Pompeio tertium consule petente.*

[q] *Neglecta est opinio et auctoritas mea.*

[r] *Transportatum ex Italia in Græciam, manente me in Italia.*

4. et Lips. *providerem.*—14 Ita Dresd. 1. 5. Lips. alii codd. ap. Græv. edd. vett. *cum* Græv. 1. Vat. Torg. Dresd. 4. Victor. *quomodo* Pal. 1. et Dresd. 2. —15 Ita quinque Dresd. Torg. Lips. et quatuor Victorii; *belli orta est* Græv. 1. et vulgg. ante Græv.—16 Pal. 3. *nam his.*—17 *Susceptum est bellum* Peck.

NOTÆ

necesse esset, vel absenti Cæsari consulatum deferre, vel bellum civile excitari, auctor fuit ut Cæsar vel absens consul fieret. Distingue igitur duo tempora; alterum, quo putavit Cicero, Cæsaris absentis, in petitione consulatus non habendam esse rationem; alterum, quo habendam esse censuit: prima sententia Cæsaris frangebat potentiam; altera bellum civile tollebat: sed neglectum est Ciceronis in utroque tempore consilium; inde civilis orta dissensio.

[l] *Consule pugnante*] Is fuit Pompeius, qui tertium consul contendit, et effecit ut absens consulatum petere posset. Epist. ad Att. VIII. 3.

[m] *Populus jusserat*] Dicitur jubere populus, cum legem a magistratu latam comprobat; legem autem tulerant tribuni plebis, ut absenti consulatus deferri posset.

[n] *Causa orta belli est*] Ex iis nempe fontibus, quod Pompeius in Hispaniam provinciam suam abire recusaverit, quod Cæsari successorem in Galliarum administratione designaverit, quod ejusdem absentis, in petitione consulatus, rationem haberi noluerit.

[o] *Nam is movebatur*] Honorifice enim ad Cæsaris conditiones respondit, nec alienus a pace visus est.

[p] *Rebus domesticis*] Quidam ex amicis Pompeii, ut Lentulus, Faustus, Libo, &c. æris alieni oppressi magnitudine, armis decertari volebant.

[q] *Et cupiditatibus*] Quod et exercitibus, et provinciis præficiendos se sperarent.

[r] *Quiescente me*] Quia, ut scribit ad Atticum, sumtis armis, belli nullam partem attigit.

[s] *Pudor*] Quia ferre non potuit sermones eorum, qui cunctationem hanc ægre ferentes, in eum multa contu-

Pompeii saluti, cum ille aliquando[u] non defuisset[18] meæ. Itaque vel officio, vel fama bonorum,[s] vel pudore victus, ut in fabulis[19] Amphiaraus,[v] sic ego, prudens et sciens, ad pestem[t] ante oculos positam[w] sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit, non prædicente me. Quare, cum,[20] ut augures et astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superioribus prædictis constitui apud te auctoritatem augurii et divinationis meæ; debebit[21] habere fidem nostra prædictio.[u] Non igitur ex alitis involatu,[22] [x] nec e cantu sinistro[y] oscinis, ut in nostra disciplina est,[x] nec ex tripudiis[z] solistimis[a] aut soniviis tibi auguror: sed

[s] *Vel ne a bonis vituperarer.*
[t] *Ad cladem certissimam.*
[u] *Siquidem ex iis quæ supra prædixi, feci, ut divinationes meæ auctoritatem semper apud te haberent, hæc nostra præsens de te prædictio debet quoque apud te fidem invenire: non igitur in hac divinatione, quam de tuo reditu facio, augurum nostrorum consuetudinem aut præcepta sequor, sed habeo alia, &c.*
[x] *Ut tradunt augures nostri.*

—18 Al. ap. Græv. *aliquando defuisset.*—19 Edd. vett. *ut in fabella.*—20 *Quare quando* edd. vett.—21 Ita Dresd. 1. 2. Græv. 1. Pal. 1. Amstel. Victor. Gebh. *debet* Lips. Torg. Dresd. 3. 4. 5.—22 Ita Dresd. 1. 2. edd. antiq. et Victor. *ex alitis in volatu* Græv. 1. *ex alitis volatu* tres codd. ap. Græv. Mox, *nec ex trepidis solistimis* Græv. 1. *aut soni viis* Vat. et Polit. *ut somniis* Græv. 1.

NOTÆ

meliose dicebant; in Græciam itaque ad Pompeium transivit.

[t] *Quam timor*] Manifestæ cladis, quam et sibi, et Pompeio imminere prævidebat.

[u] *Cum ille aliquando*] A Pompeio proditus, in exilium pulsus fuerat: ejusdem aliquanto post opera restitutus est.

[v] *Amphiaraus*] Græcus vates, qui cum certo sciret se interiturum, si ad bellum Thebanum proficisceretur, latitavit; sed ab uxore proditus, et ab Adrasto rege Argivorum cum ceteris ire compulsus, hiatu terræ absorptus est.

[w] *Ante oculos positam*] Quia Cæsar, rebus iis, quibus victoria quæritur, instructus, adversus Pompeium imparatum pugnabat.

[x] *Ex alitis involatu*] Sic aves a veteribus distinguebatur: quæ ore canentes facerent auspicium, dicebantur 'oscines;' quæ volatu, 'alites.' Ita Festus.

[y] *Cantu sinistro*] Sinistrum, ad auspicia quod attinet, idem est ac prosperum: 'sinistrumque' et 'sinistimum' auspicium dicitur, quia sinit aliquid fieri. Ita Festus. Cicero autem de Divin. lib. II. 'Haud ignoro quæ bona sint, sinistra nos dicere, etiamsi dextra sint, id est prospera.'

[z] *Tripudiis*] Cicero de Div. lib. II. 'Cum pascuntur aves, necesse est aliquid ore cadere, et terram pavire; unde terripavium primo, post terripudium dictum est: hoc quidem jam tripudium dicitur.'

habeo alia signa, quæ observem; quæ etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis, vel erroris.[b] Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via; quarum alteram duco a Cæsare ipso,[23] alteram [*p.* 84.] e temporum civilium natura atque ratione. In Cæsare hæc sunt: mitis clemensque natura,[c] qualis exprimitur præclaro[24] illo libro Querelarum tuarum. [d]Accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur: præterea cedit multorum justis[25] et officio incensis, non inanibus aut ambitiosis, voluntatibus.[y] In quo vehementer eum consentiens[z] Etruria movebit. Cur hæc igitur[e] adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui justius[a] [f] videtur irasci posse, concesserit. Quæ est igitur, inquies, spes ab irato? Eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas,[b] e quo sit leviter aspersus.[26] [g] Postremo homo valde est acutus,[27] et mul-

[y] *Præterea facilem se præbet multis pro tuo reditu supplicantibus, quoniam id faciunt affectu sincero, non vana ostentatione.*
[z] *Pro te quoque supplicans.*
[a] *Se resistere posse multorum precibus, si faciliorem se tibi præbuerit, cui justius, &c.*
[b] *Sperat, fore ut eum laudes, quem antea accusaveris.*

aut somniis alii codd. unde *aut soniviis* emend. Manut.—23 Dresd. 1. 2. 3. *alterum duco a Cæsare ipso alterum;* Torg. et Benedict. *quorum alterum duco a Cæsare ipso; alterum;* Pal. 1. Grut. Græv. 1. *alteram duce Cæsare, &c.* alii duo codd. ap. Grut. *duce e Cæsare.*—24 Ita Pall. 1. 3. Grut. Amstel. et ed. pr. *præclare* edd. vett.—25 Al. ap. Græv. *justis precibus.*—26 Pal. 1. *a quo sit*

NOTÆ

[a] *Solistimis*] Solistimum ab offa dictum est, quæ cadens ex ore pulli, solum feriebat. Felix autem tum credebant auspicium, si pulli, per quos auspicabantur, sic avide comedissent, ut iis comedentibus aliquid ab ore decidisset.

[b] *Vel erroris*] Hæc omnia signa, quorum facta est jam mentio, veteres certissima esse putabant; sed quia erant obscura, in iis interpretandis sæpius errabant.

[c] *Clemensque natura*] De qua Plin. VII. 25. 'Cæsari proprium et peculiare clementiæ insigne, qua usque ad pœnitentiam omnes superavit.'

[d] *Libro Querelarum tuarum*] Quem Cæcina, post victorias Cæsaris, in ejus laudem scripserat, et in quo de sua calamitate querebatur.

[e] *Cur hæc igitur*] Objectio cui statim respondet, 'quia non putat,' &c.

[f] *Justius*] Quoniam ante Pharsalicam pugnam Cæsarem offendit libro qui dicitur a Suetonio criminosissimus.

[g] *Leviter aspersus*] Immo etiam duriter acceptus, ut dicitur infra; sed

tum providens: intelligit,[c] te, hominem in parte Italiæ minime contemnenda facile omnium nobilissimum,[d] et in communi republica cuivis summorum tuæ ætatis,[e] vel ingenio, vel gratia,[f] vel fama populi Romani[g] parem,[28] non posse prohiberi republica diutius. Nolet,[29] hoc temporis potius esse aliquando beneficium, quam jam suum.[h] Dixi de Cæsare: nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causæ, quam Pompeius animatus melius quam paratus[h] susceperat, qui nos malos cives dicere, aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem, et justitiam, et sapientiam Cæsaris: nunquam,[30] nisi honorificentissime, Pompeium appellat. At in ejus personam[31] multa fecit asperius. Armorum ista et victoriæ sunt facta, non Cæsaris. At nos quemadmodum est complexus? Cassium[i] sibi legavit:[i] Brutum Galliæ præfecit;[k] Sulpicium[l] Græciæ: Marcellum,[m] cui maxime succensebat,[32] cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur hæc spectant? Rerum hoc natura[33] et

[c] *Videt te non posse diutius excludi a republica.*
[d] *Quoniam homo es totius Etruriæ nobilissimus.*
[f] *Et quia in ditione Romana summum quemvis æquas.*
[e] *Auctoritate.*
[g] *Et cum sit nemo quem populus Romanus pluris faciat.*
[h] *Quare non dubium, quin malit tuum reditum jam sibi, quam aliquando tempori attribui.*
[i] *Legatum suum esse voluit.*

leniter aspersus.—27 Peck. Pal. 1. Grut. *est valide acutus.*—28 Pal. 1. *par est.* Mox, pro *prohiberi*, quod servant codd. Lambini, Græv. 1. et Stewech. *prohibere* habent Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. al. *te prohibere* Dresd. 4. *te habere prohibere* Torg. *se prohibere* conj. Ernesti.—29 Ita ex ingenio dedit Ernesti; et sic postea invenit Benedict. in Dresd. 3. 4. *Nollet* habent alii codd. et edd. —30 Edd. vett. *qui nunquam.*—31 Quinque Dresd. Torg. et Ascens. 1. *in ejus persona.* Mox, *fecit asperrime* Lips.—32 Græv. 1. *suscencebat.*—33 *Rerum hæc natura* Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg. et Ascens. 1. *hoc* habent Dresd. 1. 2.

NOTÆ

ita loquitur Cicero, ne Cæcinæ spem reditus impetrandi minuat.

[h] *Quam paratus*] Existimaverat Pompeius, copias Cæsaris ad se transvolaturas; nullum ideo delectum fecit, satis esse sibi dictitans, si pede terram percuteret, unde legiones armatæ erumperent; sed opinione falsus est.

[i] *Cassium*] Qui cum Bruto in Cæsarem postea conjuravit.

[k] *Galliæ præfecit*] Beneficium eo majus, quod nondum præturam gessisset.

[l] *Sulpicium*] Vide Epist. IV. 12.

[m] *Marcellum*] Epist. IV. 4.

civilium temporum non patietur: nec manens, nec mutata ratio feret; primum, ut non in causa pari[n] eadem sit et conditio et fortuna omnium;[k] deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati[o] reverterunt. Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illa consolatione,[l] qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumsisses pro republica, (ita enim tum putabas) non nimis esse laudandum:[m] 34 sin, propter incertos exitus eventusque bellorum, posse accidere, ut vinceremur, putasses;[n] non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse.[o] Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia[p] tui facti, quantæve delectationi 35 in rebus adversis literæ esse deberent. Commemorarem non solum veterum, sed horum 36 etiam recentium vel ducum,[p] vel comitum tuorum gravissimos casus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem communis quasi legis et humanæ conditionis recordatio. Exponerem etiam, quem-

[k] *Sive præsens rerum status maneat, sive mutetur, cum in eadem fueris causa, eadem tua conditio erit quæ nostra.*

[l] *Cui si tantisper diffiderem, non illo uterer, quemadmodum non utor illa consolatione, &c.*

[m] *Diceremque te non magnopere esse laudandum, si arma sumsisti pro republica, cum certa spe vincendi.*

[n] *Quod si, propter incertos bellorum exitus, existimasti fieri posse ut vinceremur.*

[o] *Tam debuisti ad fortunam adversam, quam ad prosperam, paratus esse.*

[p] *Recordatio.*

Mox, *nec muta ratio* omnes codices Manutii, uno excepto, item Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. et Lips. *non mutata ratio* Dresd. 4. Paulo post, *non reverterentur* Pal. 3.—34 Dresd. 2. Lips. et Hubert. Clericus in Notis, *non minus esse laudandum;* quam lectionem recepit Benedict. *non minimis esse laudandum* Dresd. 4. Paulo post, *nullo modo te posse* Dresd. 1. 2. 3. Pal. 1. Vat. Amstel. cum edd. Gebhardi et Victorii. Quia illud *te* in Græv. 1. et Lips. et aliis quibusdam deest, a Grævio et Ernestio est ejectum. *ntto modo te posse* Torg. unde Benedict. edidit *ullo modo te posse.*—35 Ita Amstel. Mentel. et quinque alii codd. ap. Græv. *quantæ delectationi* Græv. 1. et edd. vett.—

NOTÆ

[n] *In causa pari*] Quia quos supra nominavit, contra Cæsarem pugnaverant; quibus tamen a Cæsare ignotum est.

[o] *Condemnati*] Quos restituerat Cæsar.

[p] *Ducum*] Pompeii, Lentuli, &c.

admodum hic,[q] et quanta in turba, quantaque in confusione rerum omnium viveremus: necesse est enim minore desiderio[r] perdita republica carere, quam bona.[s] Sed hoc genere[t] nihil opus est: incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio,[37] videbimus. Interea tibi absenti, et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum jampridem et pollicitus sum et detuli: nunc hoc amplius,[u] quod me amicissime quotidie magis Cæsar amplectitur; familiares quidem ejus, sicuti neminem.[x] [*p.* 85.] Apud quem quicquid valebo vel auctoritate, vel gratia, valebo tibi. Tu cura, ut cum firmitudine te animi,[38] tum etiam spe optima sustentes.

(7.) A. CÆCINA M. CICERONI S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Excusat quod alterum librum filius non reddiderit. Queritur sibi Cæsarem irasci propter stylum, cum ignorit iis qui contra ipsum Deos precati sint. Parce et timide de Cicerone æque et de Cæsare scribere ait, ne hunc offendat. Rogat tandem, ut reditum sibi impetret; nec librum exire patiatur, nisi correctum ita, ne sibi noceat.

QUOD tibi non tam celeriter liber[a] est redditus,[2] ignosce timori[b] nostro, et miserere temporis.[c] Filius, ut audio, pertimuit, neque injuria, si liber exisset;[a] quando[3] non

[q] *Romæ.* [r] *Minori dolore.* [s] *Quam florente.*
[t] *Sed hanc tibi consolationem afferre.*
[u] *Sed eo nunc amplius tuo filio operam meam defero, &c.*
[x] *Amici autem Cæsaris neminem alium magis quam me colunt.*
[a] *Prodiisset in lucem.*

36 Edd. vett. *sed et horum.*—37 Ita Vat. Pal. 1. Victor. aliique codd. ap. Græv. *ut prospicio* edd. vett.—38 Ita Pal. 1. Græv. 1. et Victor. *tum firmitudine animi te* Pal. 3. Grut. Amstel. et edd. antiquiss. *ut cum fortitudine animi tui te, tum etiam spe optimorum* edd. vett.

EPIST. VII. 1 CÆCINA CICERONI PLUR. SAL. Dresd. 1. 2. Victor. Bengel. et Benedict.—2 *Quod tibi tam celeriter liber non est redditus* Peck. *liber traditus* al. ap. Græv.—3 Pro *quando*, quod firmant Dresd. 2. 3. 4. 5. Lips. Torg. alii ap. Græv. *cum* habent Dresd. 1. Amstel. Mentel. Mox, *inepte no-*

NOTÆ

[a] *Liber*] Ad placandum Cæsarem, a Cæcina scriptus.

[b] *Timori*] Ne Cæsaris in offensionem, vel Cæsarem laudans, incurreret.

[c] *Temporis*] Quo nemini licet id libere dicere quid sentiat.

tam interest, quo animo[d] scribatur, quam quo accipiatur; ne ea res inepte mihi noceret;[b] cum præsertim adhuc styli pœnas dem.[c] Qua quidem in re singulari sum fato:[d] nam cum mendum[e] scripturæ litura tollatur,[4] stultitia fama[f] mulctetur; meus error[e] exilio corrigitur. Cujus summa criminis est, quod armatus[g] adversario maledixi. Nemo nostrum[f] est,[5] ut opinor, quin vota victoriæ suæ fecerit; nemo, quin, etiam cum de alia re[g] immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Cæsar superaretur, optarit.[6] Hoc si non cogitat,[h] omnibus rebus[i][7] felix est: si scit et persuasus est;[h] quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignorit omnibus, qui multa Deos venerati sint contra ejus salutem?[k] Sed, ut eodem revertar,[i] causa hæc fuit timoris. Scripsi de te[k] parce,[l] medius fidius, et timide, non revocans me ipse,[m] sed pæne refugi-

[b] *Ne liber ille alieno forte editus tempore mihi noceret.*
[c] *Libri a me in Cæsarem scripti.* [d] *Multo miserior sum ceteris.*
[e] *Levis culpa.* [f] *Pompeianorum.*
[g] *Pro alia re.* [h] *Si nescit contra se vota facta esse.*
[i] *Omni ex parte.*
[k] *Qui sæpe Deos precati sunt, ut ipsum perderent.*
[l] *Te modice laudavi in libro meo.*
[m] *Non quod pristinam meam de te sententiam mutarim.*

ceret, omisso *mihi,* Pal. 3. Deinde, *styli pœnas debet* Dresd. 3. et duo Pall.—4 Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. cum plurimis Manutii libris, Pal. 1. Amstel. et Venett. *nam cum emendandum scripturæ litura tollatur;* Torg. Græv. 1. cum uno cod. Manutii, *cum commentum scripturæ, &c.* Medic. *cum commendum, &c.* Mentel. solus *cum mendum, &c.* Voc. *mendum* deest in Dresd. 3.—5 *Nemo nostrorum est* edd. vett.—6 Ita edd. vett. *optaret* Vat. Græv. 1. duo Pall. Dresd. quinque, Torg. Lips. Victor.—7 Peck. Torg. Dresd. 3. 5. Ascens. 1. *omnibus in rebus.* Mox, *cur irascatur ei* Peck. *qui scripsit aliquid* Græv. 1. Deinde, *cum ignoscat omnibus* al. ap. Græv. Pro *venerati sint,* quod tuetur Dresd. 1. *venerati sunt* legunt Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. Ascens. 1.—

NOTÆ

[d] *Quo animo*] Hunc librum composuerat eo animo, ut Cæsarem leniret; at timuit ne Cæsar in malam partem id interpretaretur.

[e] *Mendum*] Comparat culpæ levitatem, cum pœna quam exul patitur.

[f] *Stultitia fama*] Quia, qui stulte aliquid agit, stultitiæ famam colligit.

[g] *Armatus*] Pro Pompeio.

[h] *Et persuasus est*] Contra se vota esse facta.

[i] *Sed ut eodem revertar*] Sed ut revertar ad causam, propter quam liber meus non tam celeriter est tibi redditus, id timori meo, ut jam dixi, tribuendum est.

[k] *Scripsi de te*] In eo libro quem in laudem Cæsaris edidit Cæcina.

ens.[n] [8] Genus autem hoc scripturæ, non modo liberum, sed incitatum atque elatum [9] esse debere, quis ignorat?[o] Solutum existimatur esse, alteri maledicere;[p] tamen cavendum est,[10] ne in petulantiam incidas:[q] impeditum,[r] se ipsum laudare, ne vitium arrogantiæ subsequatur: solum vero liberum, alterum laudare; de quo quicquid detrahas,[s] necesse est, aut infirmitati,[t] aut invidiæ assignetur. Ac nescio, an tibi [11] gratius opportuniusque acciderit. Nam quod præclare [12] facere non poteram, primum erat, non attingere;[u] secundum [beneficium], quam parcissime facere:[x] sed tamen ego quidem me sustinui:[y] multa [1] minui: multa sustuli: complura ne posui quidem. Quemadmodum igitur scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male hærentes relinquas, ruinæ periculum struas, non ascensum pares;[z] sic tot malis cum vinctum,[13] tum fractum studium scribendi, quid dignum auribus,[a] aut pro-

[n] *Sed a te fusius laudando, metu abstinui.*
[o] *Cum autem alterum laudamus, quis ignorat, non modo libero, sed etiam elato stylo laudandum esse?*
[p] *Multi existimant licere in aliquem libere invehi.*
[q] *Ne plus nimio maledicas.* [r] *Difficile est.*
[s] *Sed et unum hic metuendum est, si enim de ejus laudibus aliquid minuas.*
[t] *Imbecillitati ingenii.*
[u] *Hoc tibi, opinor, gratius erit, si cogites, te a me modice laudatum, quia verebar ne minus bene te laudarem.*
[x] *Nullo modo te laudare, vel saltem quam parcissime.*
[y] *Quamobrem me ipse retinui.*
[z] *Casum potius quam ascensum parabis.*
[a] *Sic ego tot malis fractus quid possum scribere approbatione dignum?*

8 Græv. 1. *pæne fugiens.*—9 Ita ante Grævium Manutius ex uno Maffæi libro; sed quinque Dresd. Torg. al. et Ascens. 1. *incitatum atque latum.*—10 Græv. 1. *tum cavendum est.* Mox, pro *impeditum*, Pal. 3. habet *impadiam.* —11 *Ac nescio quam tu mihi fidem, an tibi* Pal. 1. *At nescio an tibi* tres codd. Grævii; *An nescio an tibi* Græv. 1.—12 Edd. vett. *quod præstare.* Al. ap. Græv. omittunt *facere.* Mox, *secundum beneficium est quam peritissime* Græv. 1. *primum munus erat non attingere, secundum beneficium est, quam parcissime facere* Torg. 'Bene Lambinus judicat, *beneficium* esse delendum: nam nec rei satis aptum est verbum; et si esset, poneretur potius post *primum.*' Ernesti. —13 Ita Vat. et sic edidit Victor. *tum vinctum* Pall. 1. 3. Grut. ed. pr. *tum*

NOTÆ

[1] *Multa*] Quæ ad Ciceronis gloriam pertinebant. Hæc autem a Cæcina puto prætermissa esse, non tantum quia desperabat posse Ciceronis laudes assequi; sed ne Cæsarem, contra quem Tullius a Pompeio steterat, offenderet.

babile potest afferre? Cum vero ad ipsius Cæsaris nomen veni, toto corpore contremisco, non pœnæ metu,[m] sed illius judicii:[14 n] totum enim Cæsarem non novi. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur?[b 15] hoc probabit: hoc verbum suspiciosum est:[c] quid, si hoc muto?[16] at vereor, ne pejus sit. Age vero,[o] laudo aliquem:[17] num offendo? cum porro offendam, quid, si non vult? armati stylum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet?[e] Auges etiam tu[18] mihi timorem, qui in Oratore tuo[p] caves tibi per Brutum, et ad excusationem socium quæris.[f] Ubi hoc omnium patronus facis;[g 19] quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, [sentire][20] oportet? In hac igitur calumnia timoris,[h] et cæcæ suspicionis[q] tormento,[i] cum

[b] *Quantum putas me cruciari, quoties mecum hæc cogito?*
[c] *Afferet ipsi suspicionem aliquam.*
[e] *Me persequitur, quia armatus contra ipsum scripsi: quanto magis persequetur, si jam victus et exul scribam aliquid, quod ipsi displiceat?*
[f] *Adhibes tibi Brutum in cautionem, et eum vocas in societatem tuæ culpæ, ut facilius excuseris.*
[g] *Quod si hoc facis, tu qui omnium patronus es.*
[h] *In hoc falso timore.*
[i] *Et in hac incerta suspicione quæ me cruciat.*

victum edd. vett.—14 Ita Medic. Pal. 1. Græv. 1. multique alii vett. codd. *sed ipsius judicii* edd. vett.—15 Dresd. 1. 2. 3. Torg. Peck. *loquetur;* Dresd. 4. *loqtur;* Græv. 1. *animo esse, ut secum loquitur.*—16 Dresd. 3. 5. Torg. quinque ap. Græv. et Ascens. 1. *quid si hoc mitto;* Amstel. *quod si hoc mitto;* Scels. *quid si hoc omitto.*—17 *Ego vero laudo aliquem* Dresd. 3. 4. Torg. Mox, *non offendo* Torg. Dresd. 2. 3. 4. Græv. 1. Ascens. 1. Utramque scripturam recepit Benedict.—18 *Auges tu etiam* duo codd. Grævii.—19 Ita Amstel. Mentel. Lips. Dresd. 4. 5. et sic olim e conjectura edidit Lamb. *facit* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Græv. 1. 2. et reliqui codd. cum edd. vett.—20 'Hæsit in *sentire* Gulielmius, conjecitque corrigendum *sentis oportere:* non pla-

NOTÆ

[m] *Non pœnæ metu*] Cæsarem enim laudabat.

[n] *Sed illius judicii*] Sed ne laudes a Cæcina scriptas in malam partem interpretaretur.

[o] *Age vero*] Loquendi modus, quo se ipse corrigit, quasi dicat, sed cur timeam offendere Cæsarem, quem laudare intendo?

[p] *In Oratore tuo*] Liber est, ubi Tullius perfectum oratorem expressit, in quo sic Brutum alloquitur: 'Testificor me a te rogatum, et recusantem hæc scribere esse ausum: volo enim mihi tecum commune esse crimen, ut si sustinere tantam quæstionem non potuero, injusti oneris impositi tua culpa sit, mea recepti.' Orat. 35.

[q] *Cæcæ suspicionis*] Ne forte Cæ-

plurima ad alieni sensus conjecturam, non ad suum judicium scribantur,[k][21] quam difficile sit evadere,[l] si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. [*p.* 86.] Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret et auferret;[m] aut ea conditione daret, si reciperes[n] te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. De Asiatico itinere,[r] quanquam summa necessitas premebat; ut imperasti, feci. Te pro me quid horter? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui.[o] Nihil est, mi Cicero,[22] quod filium meum expectes.[p] Adolescens est: omnia excogitare, vel studio,[s] vel ætate, vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas, oportet: in te mihi omnis spes est. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Cæsar, tenes: a te omnia proficiscantur, et per te ad exitum perducantur,[23] necesse est: apud ipsum[q] multum, apud ejus omnes[r] plurimum potes. Unum tibi si[24] persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias, (quanquam id magnum et amplum est)[s] sed totum tuum esse

[k] *Quoniam qui scribit, attendere debet, non quod ipse probet, sed quod alii probaturi sint.*
[l] *Sic scribere, ut nihil timeas.*
[m] *Et auferret a te postquam legisses.*
[n] *Promitteres.*
[o] *De meo in patriam reditu.*
[p] *Quod speres, ut pro me filius meus agat.*
[q] *Cæsarem.*
[r] *Amicos.*
[s] *Negotium hoc meum perficies, si tibi persuadeas, non modo id tibi faciendum esse, quod te rogo, quanquam et hoc laudabile.*

cet. Puto esse a glossatore.' *Ernesti.*—21 Peck. *scribantur judicium.* Mox, *armavit ingenium* edd. vett. *non sentimus* Pal. 1.—22 Peck. *nihil mi Cicero est;* Grut. *nihil mi Cicero, quod, &c.* Pal. 3. *filium meum expertus es.*—23 Dresd. 3. *deducantur.* Mox, *ad ejus omnes* Dresd. 1. 2. Græv. 1. Pal. 1.—24 *Unum si tibi* al. ap. Græv. Paulo post, *sed totum est onus* Græv. 1. *sed totum tuum est onus* alii codd. et edd. vett. *sed totum tuum esse omne onus* Dresd. 5. cod. Ursini, et Ascens. 1. *tuum esse, omnia unus perficies* duo codd.

NOTÆ

sarem, cum laudare velit, offendat.

r *De Asiatico itinere*] Cæcinæ Asiam cogitanti auctor fuit Tullius, ut in Sicilia remaneret, ut indicat sequens Epistola, quæ tamen ante hanc scripta est.

s *Vel studio*] Quia studium vehemens est animi affectio, quæ rationi sæpe et ingenio officit.

onus,[t] perficies; nisi forte aut in miseria nimis stulte, aut in amicitia[25] nimis impudenter tibi onus impono.[u] Sed utrique rei excusationem tuæ vitæ consuetudo dat:[x] nam quod ita consuesti[26] pro amicis laborare, non jam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat; aut ita corrigas, ne mihi noceat.

(8.) M. C. A. CÆCINÆ S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Sibi hoc datum a Balbo et Oppio scribit, ut Cæcinæ liceret in Sicilia esse; ibique ut commoretur, nec longius abeat, suadet.

CUM esset mecum Largus,[a] homo tui studiosus, locutus, Kalendas Jan. tibi præfinitas esse;[a] quod omnibus rebus[2] perspexeram, quæ Balbus[b] et Oppius,[c] absente Cæsare, egissent, ea solere illi rata esse;[b] egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti[3] liceret.[c] Qui mihi consuessent[d][4] aut libenter polliceri, si quid esset ejusmodi, quod eorum animos non offenderet;[e]

[t] *Sed totius negotii onus tibi esse traditum, ut illud solus sustineas.*
[u] *Sed forte dices, me, quia sum miser, non satis considerate, et quia sum tibi amicus, nimium audacter hoc tibi onus imponere.*
[x] *Sed inconsiderantiam et impudentiam meam pro solita humanitate tua excusabis.*
[a] *Ultra Kalendas Jan. te non posse in Sicilia commorari.*
[b] *Ea solere a Cæsare confirmari.*
[c] *Ut posses, quoad vellemus, in Sicilia remanere.*
[d] *Cum consuevissent.*
[e] *Modo id quod petebam eos non offenderet.*

ap. Benedict. ut conj. Ursin.—25 Græv. 1. *aut inimicitia.*—26 Vulgg. ante Ernesti *ita consueris;* Græv. 1. *ita censueris;* quinque Dresd. cum aliis multis *ita consuevisti;* Lips. Torg. et Ascens. 1. *ita consuesti.*

EPIST. VIII. 1 CICERO CÆCINÆ SAL. DICIT Dresd. 1. 2. 3. Torg. et Benedict. CICERO CÆCINÆ Bengel.—2 Dresd. 3. 4. 5. Lips. Ascens. 1. *omnibus in rebus.*—3 Pal. 3. Mentel. Dresd. 4. 5. Lips. *quoad vellemus esse ita;* Amstel. Grut. Dresd. 1. 2. *quod vellemus esse ita;* Torg. et Dresd. 3. *quod vellemus esse uti.*—4 *Qui mihi consuevissent* Pal. 1. Grut. *Qui mihi consuescente* Græv. 1. Paulo post, *huic meæ actioni, vel rogutioni* edd. vett. *huic meæ*

NOTÆ

[a] *Largus*] Romanæ gentis cognomen.

[b] *Balbus*] Qui Cæsaris absentis procurabat negotia, et apud eundem cum Oppio inprimis gratiosus erat.

[c] *Oppius*] Cæsaris in bello Africano contra Pompeianos legatus.

aut etiam negare, et afferre rationem, cur negarent; huic meæ rogationi potius non continuo responderunt,[f] eodem die tamen ad me reverterunt: mihi hoc dederunt,[5] ut esses in Sicilia, quoad velles; se præstaturos,[g] nihil ex eo te offensionis habiturum. Quando, quid tibi permittatur,[6] cognosti; quid mihi placeat, puto te scire oportere. Actis his rebus, literæ a te mihi redditæ sunt,[7] quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor: in Siciliane subsidas, an ad reliquias Asiaticæ negotiationis proficiscare. Hæc tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat; tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc, sive illud est, in Sicilia censeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adjuvabit[8] crebris literis et nuntiis,[h] vel ad reditus celeritatem,[i] re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta.[d] Quamobrem censeo magno opere commorandum. T. Furfano[e] Postumo,[9] familiari meo, legatisque ejus, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum venerint: erant enim om-

[f] *Nihil promiserunt, aut negaverunt; sed potius huic meæ rogationi non statim responderunt.*
[g] *Se effecturos.*
[h] *Propinquitas locorum faciet, ut per crebras literas et nuntios facilius obtineas reditum tuum.*
[i] *Quod si facultatem impetras in urbem, aut in Italiam certe redeundi, celerius ad nos redibis.*

actioni, seu rogationi al. ap. Græv. Deinde, *eodem tamen die* Græv. 1.—5 Ita Græv. 1. Amstel. Peck. Victor. *mihique hoc dederunt* vulgg. ante Græv. Mox, *ut esses in Gallia* Amstel. Mentel. et alii fere codd. *et in Siglia* Græv. 1. Deinde, *se præstituros* edd. vett. contra codd.—6 *Cum quid tibi permittatur* Dresd. 1. et Victor. *Quando q. t. promittatur* Dresd. 3. et Lips.—7 Edd. vett. *sunt redditæ*. Mox, *an ut reliquias* Græv. 1.—8 Ita ex ingenio edidit Ernesti. *adjuvat* omnes codd. et edd. vett. Mox, *re aut impetranda* Græv. 1. *re aut impetrata aut quod, &c.* Amstel. Mentel. Pall. 1. 3. Grut. Peck. *ratione facta* Stewech.—9 Ita codd. Victorii, Pal. 1. Græv. 1. Dresd. 1. 2. *F. Fur-*

NOTÆ

[d] *Aut aliqua ratione confecta*] Indicat futurum, ut si minus Romam, saltem in Italiam redeundi copiam obtineat.

[e] *T. Furfano* [*T. Furfanio*] Qui Siciliam proconsul administrabat.

nes Mutinæ.[10] [f] Viri sunt optimi, et tui similium studiosi, et mei necessarii. Quæ mihi venient in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus, omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfano ita loquar, ut tibi literis meis ad eum nihil opus sit; tamen, quoniam [11] tuis placuit, te habere meas literas, quas ei redderes, morem his gessi: earum literarum [p. 87.] exemplum infra scriptum est.

(9.) M. T. C. T. FURFANO PROCOS. S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Brevi, sed perfecto commendationis exemplo, Cæcinam Furfano commendat.

CUM A. Cæcina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla major esse possit. Nam et patre ejus, claro homine, et forti viro, plurimum usi sumus; et hunc a puero (quod et spem magnam mihi [2] afferebat summæ probitatis, summæque eloquentiæ, et vivebat mecum conjunctissime, non solum officiis amicitiæ, sed etiam studiis communibus) sic semper dilexi, ut non ullo cum homine [3] conjunctius viverem. Nihil attinet me plura scribere: quam mihi necesse sit,[4] ejus salutem et fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, vides. Reliquum est, ut, cum cognorim [5] pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna, et de reipublicæ calamitatibus sentires,[g] nihil a te petam,

[g] *Restat ut quandoquidem pluribus indiciis cognovi quid sentires.*

fano Postumio Dresd. 3. 4. 5. Torg. Lips.—10 Græv. 1. *erant enim Mutinæ.*—11 Ita Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1. *cum* Dresd. 1. Græv. 1. Victor. *q̃m* Lips. Torg. *quando* Dresd. 2.

EPIST. IX. 1 M. C. FURFANO PROCONS. SAL. DICIT Dresd. 1. 2. 3. Bengel. et Benedict.—2 Edd. vett. *spem mihi magnam.* Mox, *sed etiam studii* Stewech.—3 Ita Dresd. 2. 3. Torg. *ut non nullo cum homine* Dresd. 1. Græv. 1. *ut nullo cum homine* Lips. Dresd. 4. 5. et Ascens. 1.—4 Dresd. quinque, Lips. et Torg. *necesse est.* Mox, pro *vides*, quod servat Dresd. 5. *ut des* præbent Dresd. 2. 3. Lips. *ut vides* Torg. unde alii emendarunt *tu vides.*—5 Al. ap. Græv. *cognoverint.*

NOTÆ

[f] *Mutinæ*] Colonia, et urbs Galliæ Cisalpinæ, in via Æmilia. *Modène.*

nisi, ut, ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Cæcinam habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo: hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

(10.) M. T. C. TREBIANO[1] S. D.

ARGUMENTUM.—Pollicetur exuli Trebiano, quantum potest; cui iratior Cæsar erat, quod post Pharsalicam pugnam non cesserat ab armis, sed bellum in Africa persecutus fuerat.

Ego quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis.[2] Nam et consilium tuum, vel casus [a] potius, diutius [b] in armis civilibus commorandi,[3] semper mihi magno dolori fuit: et hic eventus, quod tardius,[α] quam est æquum, et quam ego vellem, recuperas [4] fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curæ est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno, et Sextio,[5] et sæpissime Attico nostro, proximeque Theudæ, liberto tuo, totum me patefeci, et iis singulis sæpe dixi, quacumque re possem, me tibi et liberis tuis satisfacere cupere: idque tu ad tuos velim scribas; hæc quidem certe, quæ in potestate mea sunt, ut operam,

[α] *Et hæc altera calamitas tua, quæ consistit in eo, quod tardius, &c.*

EPIST. X. 1 TREBATIO al. ap. Græv. TREBELLIANO al. ibid.—2 Vet. cod. Grævii *ipse sum mihi testis;* al. ap. eund. *sum mihi ipse testis.*—3 Quinque Dresd. Torg. Græv. 1. Grut. Ascens. 1. *commorando.* Mox, *magno dolore fuit* Stewech.—4 Ita emend. Victorius, cum in Medic. invenisset *reciperas;* Dresd. 1. *receperas;* Dresd. 2. 3. 4. Lips. *reciperes;* Torg. *recipere;* al. ap. Græv. *receperis;* Dresd. 5. Venett. Manut. Benedict. *recuperes.* Mox, *fuerint* edd. vett. *fuerunt* Vat. Græv. 1. Victor.—5 *Postumio, et Sestio* codd. Grævii; *Postuuleio, et Sestio* al. ap. eund. Mox, *Teudo* codd. Grævii; *Theudo* Lips. et edd. vett. *Theudæ* Dresd. 1. 2. Deinde, *et hæc iis singulis* Dresd. 1. 2. Vat. Græv. 1. Amstel. et Victor. *me totum patefeci et iis singula* edd. vett. *et iis singulis* Lips. et Guelf. 2. *et hoc iis singulis* al. ap. Græv. *et hoc his singulis*

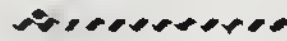
NOTÆ

[a] *Vel casus*] Ut Trebiani culpam minuat, hanc a voluntate in casum fortunamque transfert.

[b] *Diutius*] Quia post pugnam Pharsalicam, Trebianus ab armis non discessit, sed in Africa rursus dimicavit pro Pompeianis, duriorem sibi Cæsarem expertus est.

consilium, rem, fidem meam,[6] sibi ad omnes res parata putent. Si auctoritate et gratia tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita meritus sum, posse deberem; tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui[b] facile princeps.[7] Sed, quoniam[8] eodem tempore, eademque de causa,[c] nostrum uterque cecidit;[c] tibi et illa polliceor, quæ supra scripsi,[d] quæ sunt adhuc mea, et ea, quæ præterea videor mihi ex aliqua parte retinere, tanquam ex reliquiis[e] pristinæ dignitatis. Neque enim ipse Cæsar, ut multis rebus intelligere potui,[9] est alienus a nobis: et omnes fere familiarissimi ejus, casu devincti[10][f] magnis meis veteribus officiis, me diligenter observant et colunt. Itaque si qui mihi erit aditus[11] de tuis fortunis,[d] id est, de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi; (quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem) agam per me ipse et moliar: singula persequi[12] non est necesse: universum studium meum et benivolentiam ad te defero. Sed magni mea[13] interest, hoc tuos omnes scire, quod tuis literis fieri potest: ut intelligant, omnia Ciceronis patere Trebiano.[e]

[b] *Equestris.* [c] *Dignitatem amisit.*
[d] *Si qua mihi via aperiatur de tuis fortunis agendi, &c.*
[e] *Esse in potestate Trebiani.*

al. ibid.—6 Edd. vett. *ut operam, studium, consilium, fidem meam.* Mox, *paratam putent* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Græv. 1. alii codd. Bengel. Benedict.—7 Peck. *tum facile tui ordinis certe princeps.*—8 Ita Dresd. 3. 4. 5. et sic conj. Græv. *Sed q̄m* Lips. Torg. Ascens. 1. *Sed quom* Dresd. 1. *Sed cum* edd. vett. *Sed quiam* Peck. *Sed quando* Dresd. 2. Guelf. 1. al. ap. Græv. Mox, *uterque cedit* Pal. 3.—9 Stewech. *ipse intelligere potui.*—10 Ita omnes fere codd. *quasi devincti* edd. vett. *casu devicti* Amstel. *casu adjuncti* Torg.—11 Peck. *si quis aditus erit mihi*; Græv. 1. Amstel. Mentel. quinque Dresd. Torg. Ascens. *si quis mihi erit aditus.* Mox, *de tua columitate* Dresd. 1. 2. 3. 5. et Torg. *de tua calamitate* Dresd. 4. Tum, *agendo* Pal. 1. *agenda* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Lips. *agendi* Dresd. 1. 2. Deinde, *ex sermonibus eorum* codd.

NOTÆ

[c] *Eademque de causa*] Quoniam uterque pro Pompeio arma sumserat.

[d] *Quæ supra scripsi*] Consilium, scilicet, operam, fidem, &c.

[e] *Tanquam ex reliquiis*] Neque enim Cicero primam receperat auctoritatem, sed auctoritatis velut reliquias, annuente Cæsare, conservabat.

[f] *Casu devincti*] Quia non præviderat aliquando fore ut eorum auxilio indigeret.

Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non, pro te mihi susceptum, jucundum sit futurum.[f]

[*p.* 88.] Antea[14] misissem[g] ad te literas, si genus scribendi invenirem: tali enim tempore aut consolari, amicorum est, aut polliceri.[g] Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque ferres injuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia[h] factorum et consiliorum tuorum:[15] quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum: idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul et illud tibi, homini peritissimo[i][16] rerum et exemplorum, et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis,[k] sed in studio minus fortasse, quam vellem, at in rebus atque usu plus etiam, quam vellem, versatus, spondeo,[l] tibi istam acerbitatem et injuriam non diuturnam fore.[17] Nam et ipse,[m] qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad æquitatem[n] et ad rerum naturam[h] videtur: et ipsa causa ea est,[o][18] ut jam simul cum republica, quæ in perpetuum jacere non potest, necessario reviviscat atque

[f] *Quod non pro te libenter et jucunde aggrediar.*
[g] *Nam in adversa fortuna, amici debent amicos consolari, vel opem illis promittere.*
[h] *Recordatio.*
[i] *Et simul, quanquam sis homo rerum peritissimus, &c.*
[k] *Ego, qui non sum harumce scientiarum omnino ignarus.*
[l] *Sed in doctrinæ studio minus versatus quam vellem, at in rerum experientia plus quam vellem, tibi, inquam, spondeo, &c.*
[m] *Cæsar.* [n] *Mihi justior et mitior videtur.*
[o] *Pompeii causa ejusmodi est.*

Grævii.—12 Græv. 1. *singula prosequi.*—13 *Sed magis mea* Scels.—14 Hic novam Epistolam incipiunt Manutius aliique, Grævio, Bengelin, Ernestio non improbantibus.—15 Pal. 1. *conscientia factorum tuorum.* Mox, *in quibus te scio semper esse versatum* al. ap. Græv. Deinde, *te etiam atque etiam hortor* Lamb.—16 Pal. 3. *tibi homo peritissimo.* Mox, *et in rebus* Græv. et vulgg.—17 Quinque Dresd. Torg. cum aliis quamplurimis legunt *non diuturne fore;* E, et Amstel. *non diuturnas fore;* Rom. Venett. al. antiq. *non diuturnam fore.* Al. ap. Græv. habent, *tibi acerbitatem istam et i. non diuturne, &c.* Grut. omit-

NOTÆ

[g] *Antea misissem*] Hic novam Epistolam incipit Manutius, et putat hanc scriptam esse ante superiorem; quia prima hæc verba, 'Antea misissem ad te literas,' nullas antea Ciceronem literas ad eum misisse declarant.

[h] *Ad rerum naturam*] Qua movetur homo, ut alteri homini benefaciat.

recreetur: quotidieque aliquid fit lenius [19] [i] et liberalius, quam timebamus. Quæ quoniam in temporum inclinationibus sæpe parvis posita sunt; [p] omnia momenta observabimus, neque ullum prætermittemus tui juvandi et levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, literarum genus, [k] quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim: [q] id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim existimes, et plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, [r] quantum quidem ego intelligere potuerim; et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum; quod est in uno te: [20] quæ sunt in fortuna, temporibus [l] regentur, et consiliis nostris providebuntur.

(11.) M. C. TREBIANO [1] S. D.

ARGUMENTUM.—Gratulatur de restitutione, quam Dolabellæ beneficio ipsi impetraverat: hortaturque, ut æquo animo jacturam fortunarum ferat, quia plus acquisiverit, quam amiserat.

DOLABELLAM [2] [m] antea tantummodo diligebam: obligatus ei nihil eram: nec enim acciderat mihi opus esse; et ille mihi debebat, quod non defueram [n] ejus periculis. Nunc tanto sum devinctus ejus beneficio, quod et antea in re, [s] et hoc tempore in salute tua [t] cumulatissime mihi satis-

[p] *Et quoniam omnia ut plurimum pendent ex minimis temporum mutationibus.*
[q] *Spero fore, ut quotidie tibi facilius aliquam opem polliceri queam, quod est alterum, ut dixi, literarum genus.*
[r] *Quam alii omnes, qui in eadem tecum calamitate fuerunt.*
[s] *In fortunis tuis tibi conservandis.*
[t] *In reditu tuo impetrando.*

tit *istam.*—18 Al. ap. Græv. *causa est ea.*—19 Ita Græv. 1. duo Pall. Grut. Victor. *levius sit aliquid* edd. vett.—20 Stewech. *quod est in viro.*
EPIST. XI. 1 Al. ap. Græv. TREBATIO.—2 *Dolobellam* Græv. 1. et Pal. 1.

NOTÆ

[i] *Aliquid fit lenius*] A Cæsare.
[k] *Literarum genus*] Quod in eo positum est ut amicis afflictis opem polliceamur.
[l] *Temporibus*] Quæ asperrima quæque mitigant.
[m] *Dolabellam*] Generum antea Ciceronis, quicum, etiam mortua Tullia, sanctissime nihilominus amicitiam coluit.
[n] *Quod non defueram*] Bis eum in capitis periculo, vel ante contractam affinitatem defenderat.

fecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere malim: alterum omnino non desidero,[3] alterum vere facere poteris. Quod reliquum est, quando tibi[4] virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit; est tuæ sapientiæ magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci; quid recuperaris,[5] cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum: plus acquisisti dignitatis,[u][6] quam amisisti rei familiaris: quæ ipsa tum esset jucundior, si ulla res esset publica. Vestorius,[7] noster familiaris, ad me scripsit, te mihi maximas gratias agere. Hæc prædicatio tua mihi valde grata est,[8] eaque te uti facile patior, cum apud alios, tum mehercule apud Syronem,[o] nostrum amicum. Quæ enim facimus, ea prudentissimo[9] cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

(12.) M. T. C. AMPIO[a] S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Gratulatur de reditu per Cæsaris amicos impetrato, ideoque cessare consolationem, re confecta. Esse tamen vel restituto aliquid ferendum, reipublicæ calamitatem, in qua nullum solatium supersit, nisi quod ex literarum studiis capiatur.

GRATULOR tibi, mi Balbe, vereque[b] gratulor: nec sum

[u] *Gloriæ.*

—3 Peck. *alterum non omnino desidero.* Mox, *alterum vero facere* duo codd. Grævii, Torg. Dresd. 4. cum quibusdam aliis, et Venett. *alterum vero fere facere* Dresd. 3. 5. Lips. Ascens. 1. *alterum vere facere* Dresd. 1. 2.—4 Ita Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. *quom tibi* Dresd. 1. *quum tibi* Victor. et Bengel.—5 Edd. vett. *recuperaveris.*—6 Edd. vett. *plus acquisivisti dignitatis.* Mox, *quæ ipsa tamen esset, &c.* Dresd. 4.—7 *Nestorius* Dresd. quinque, Torg. Lips. E, et edd. vett. *Vestorius* Guelf. 1. 2. Græv. et edd. recentt. Mox, *ad me scribit* Dresd. 1. 2.—8 Stewech. *valde mihi grata est.* Mox, *amicum nostrum* Victor.—9 Dresd. 1. 4. Torg. *facimus et a prudentissimo;* Dresd. 3. *facimus et prudentissimo;* Dresd. 2. 5. *facimus prudentissimo;* Lips. *Quæ enim volumus ea facimus. Te cupio, &c.* omissis intermediis. Unde Benedict. conj. *Quæ enim facimus, etiam prudentissimo cuique, &c.*

EPIST. XII. 1 CICERO AMPIO SAL. PLUR. cod. Victorii, Dresd. 1. Torg. Amstel. Grut. Victor. Bengel. Benedict. CICERO APPIO SAL. PLUR. Dresd.

NOTÆ

[o] *Syronem*] Hunc philosophum fuisse ferunt, eoque præceptore usum fuisse Virgilium.

[a] *Ampio*] Eruditi legendum *Tampio* ex nummis contendunt.

[b] *Vereque*] Quia confectum erat negotium de Balbi reditu.

tam stultus, ut te usura falsi gaudii[a] frui velim; deinde frangi repente,[c] atque ita cadere, ut nulla res ad æquitatem te animi possit postea extollere.[2] Egi tuam causam apertius, quam mea tempora[3] ferebant.[b] Vincebatur[4] enim fortuna ipsa debilitatæ gratiæ nostræ tui caritate, [*p.* 89.] et meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentissime.[c] Omnia promissa, confirmata, certa et rata sunt, quæ ad reditum et ad salutem[5] tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Cæsaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benivolentia, sic, ut, cum ab illo discesserint, me habeant proximum.[d] Hoc Pansa,[d] Hirtius, Balbus, Oppius,[e] Matius,[6 f] Postumius,[g] plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod si mihi pro me[7] efficiendum fuisset, non me pœniteret pro ratione temporum ita esse molitum.[e] Sed nihil est a me inservitum temporis causa:[f] veteres mihi necessi-

[a] *Vana gaudii imagine.*
[b] *Egi de tuo reditu liberius, quam ferebat miserrima mea conditio.*
[c] *Nam amor in te meus, quem tu coluisti diligentissime, coëgit me plura aggredi, quam pati videbatur et fortuna, et auctoritas mea, quæ multum imminuta est.*
[d] *Ita ut, Cæsare excepto, neminem pluris quam me faciant.*
[e] *Quod si mihi pro meo reditu elaborandum fuisset, haud aliter, si consideretur præsens temporum status, elaborare voluissem.*
[f] *Quanquam nullam habui rationem præsentis meæ conditionis.*

2. 3. 4. 5. M. T. C. T. Ampio Balbo S. D. al. ap. Græv.—2 Al. ap. Græv. *te ad æquitatem animi postea possit extollere.*—3 Pall. 1. 3. Grut. Stewech. Vat. Mentel. Græv. 1. edd. antiq. Victor. *quam tempora mea;* unde in edd. vett. *quam tempora nostra.*—4 *Vincebantur* Græv. 1. 2. Mox, *fortuna ipsa debilitate gratiæ,* ibid.—5 Ita codd. Victorii, Peck. Pal. 1. Grut. Græv. 1. 2. aliique; *ad redditum et salutem* edd. vett.—6 Ita Vat. Pal. 1. Medic. Victor. *Macius* edd. antiq. *Marcius* Græv. 1. *Marius* vulgg. ante Græv. *Posthumius, Oppius, Marius* tres codd. ap. Græv. Mox, *ut me unicum diligant* Stewech.—7 Quinque Dresd. Torg. Lips. Pall. 1. 3. Grut. Stewech. Peck. omnes Manutii, Græv. 1. 2. Amstel. Mentel. et edd. antiq. *per me.* 'Latet hic aliquod vitii, quod tollere non possum liquido. Conjeci aliquando, *quod si mihi nunc demum eff.* quale quid requirunt illa *veteres mihi nec.*' Ernesti. Paulo post, *temporis*

NOTÆ

[c] *Frangi repente*] Quod contingit, ubi rem aliter, quam spes erat, cecidisse cognovimus.

[d] *Pansa*] Consul postea cum Hirtio: uterque adversus Antonium in Mutinensi prælio dimicans, ex vulneribus obiit.

[e] *Balbus, Oppius*] Vide Epist. 8.

[f] *Matius*] Qui doctissimus a Cicerone dicitur in Epist. VII. 15.

[g] *Postumius*] Et hic Cæsari amicus.

tudines cum his omnibus intercedunt: quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret[8] apud illum[g] non minus auctoritate, quam gratia. Cimber[h] autem Tillius mihi[9] plane satisfecit. Valent tamen[10] apud Cæsarem non tam ambitiosæ[i] rogationes, quam necessariæ: quas quia[k] Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. Diploma[11] [l] statim non est datum; quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius, veniam tibi dari, quam illi appellant[h] tubam belli civilis; multaque ita dicunt, quasi non gaudeant[m] id bellum incidisse.[i] Quare visum est occultius[12] agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum:[k] sed id erit perbrevi:[l] nec dubito, quin, legente te has literas, confecta jam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo[13] et certus, non solum con-

[g] *Apud Cæsarem.* [h] *Quia te appellant, &c.*
[i] *Bellum civile excitatum esse.*
[k] *Tuum reditum jam esse impetratum.*
[l] *Sed brevi divulgabitur.*

causæ al. ap. Græv.—8 Ita Græv. 1. Amstel. alii, et Victor. *qui valet* vulgg. ante Græv.—9 *Cimber autem Tullius mihi* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Ascens. 1. *Cimber autem illius mihi* Dresd. 3. Græv. 1. Mentel. Guelf. 1. 2. *Cimber aut illius mihi* Torg.—10 *Valent etiam* nonnulli codd. ap. Græv. Mox, *quam quia* quinque Dresd. Torg. Lips. Vat. duo Pall. Græv. 1. Victor. *quas quia* Guelf. 1. 2. Rom. et Ascens. 1.—11 *Deploma* Græv. 1. Mox, *veniam tibi dari et quam illi* Dresd. 2. 5. Pall. 1. 3. Grut. Stewech. Peck. ed. pr. *veniam tibi daret, quam illi* Dresd. 1. *veniam dare tibi et quam illi* Lips. *veniam dari tibi, quem illi* Hubert. Cleric. *veniam tibi dari et quem illi* Ascens. 1. *veniam tibi dari, quam illi* Dresd. 3. 4. Torg. *tibi veniam dari, quam illi* Bengel. *veniam dari etiam tibi, quem illi* al. Deinde, *quasi non doleant id, &c.* Græv. 1. *bellum accidisse* edd. vett.—12 Græv. 1. *incultius.* Mox, *id erit perbreve* Lamb.—13 *Pansa mihi gravis quidem homo* Peck. *Pansa quidem gratissimus mihi homo* Torg. *Pansa q. m. gratus homo* quinque Dresd. et Lips. Mox, *ablecturum*

NOTÆ

[h] *Cimber*] Cæsaris familiaris; in eum postea conjuravit.

[i] *Ambitiosæ*] Quæ vana ostentatione fiunt, ut nostra apud principem auctoritas palam fiat.

[k] *Quas quia*] Et quia Cimber visus est non ostentatione, sed necessitate, et officio adductus pro te deprecari, ideo plus valuit, &c.

[l] *Diploma*] Literæ erant Cæsaris obsignatæ sigillo, reditum Ampio concedentes, sic appellatæ, quod duplicarentur; διπλόω, *duplico.*

[m] *Quasi non gaudeant*] Quia forte direpta et parvo emta fuerant proscriptorum bona, quorum omnimodam possessionem sibi arrogabant Cæsariani.

firmavit, verum etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma.[m] Mihi tamen placuit, hæc ad te perscribi: minus enim te firmum sermo Eppuleiæ[14] tuæ,[n] lacrymæque Ampiæ[o] declarabant, quam significant tuæ literæ. Atque illæ arbitrabantur, cum a te abessent ipsæ,[15] multo in graviore te cura futurum. Quare magno opere putavi, angoris et doloris tui levandi causa, pro certis ad te ea, quæ essent certa, perscribi oportere.[16] Scis, me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut exploratæ[p] spem salutis[17] ostenderem, nisi quam ab ipsa republica, cum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem.[q] Recordare tuas literas, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti, et ad omnes casus ferendos constantem ac paratum:[18] quod ego non mirabar, cum recordarer, te et a primis temporibus ætatis in republica esse versatum, et tuos magistratus[n] in ipsa discrimina[r] incidisse salutis, fortunarumque communium: et in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum, uti victor, beatus; sed etiam, ut, si ita accidisset, victus sapiens esses.[s][19] Deinde, cum

[m] *Verum etiam promisit, se diploma celeriter impetraturum.*
[n] *Uxoris.* [o] *Filiæ.* [p] *Certæ.*
[q] *Nisi hanc spem, quam putabam expectari oportere ab ipsa republica, quando bellum civile extinctum erit.*
[r] *In perturbata reipublicæ tempora.*
[s] *Et Pompeium in bello ita secutus es, ut non modo beatus in victoria, si vincere contigisset; sed constans in clade, et sapiens esse debueris.*

diploma Græv. 1.—14 Dresd. 1. 2. 3. Pal. 1. Grut. Græv. 1. Amstel. *Epuleiæ;* Torg. *Epulciæ;* Dresd. 3. *Epulearæ.* Mox, *lacrymæque ipsæ declarabunt* al. ap. Græv. Deinde, *significant literæ tuæ* al. ap. Græv.—15 Græv. 1. *adessent. Ipsæ, &c.* Mox, *in graviore cura te* Peck.—16 Verbum *oportere* debetur Lambino; illud non agnoscunt codd. et edd. vett.—17 Dresd. 4. *exploratam spem salutis;* quatuor alii Dresd. Torg. Lips. Pall. 1. 3. Stewech. al. *exploratæ spem salutis;* Grut. *explora te;* Peck. *explorato,* probante Gulielm. Mox, *nisi eum, quam* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. al. ap. Græv. *nisi ea, quam* Lips. et Græv. 1. Pro *restinctus,* quod confirmant Dresd. 1. 2. 5. omnes Pall. et al. *restrictus* habent Græv. 1. *extinctus* Torg. Lips. Dresd. 3. 4.—18 Al. ap. Græv. *constantem atque paratum.*—19 ‘ *Sed etiam, ut, si ita acc. victus, ut sapiens esset*]

NOTÆ

[n] *Et tuos magistratus*] Ampius enim tribunus plebis fuit Cicerone consule, cum jam erumperet Catilinæ conjuratio: prætor vero Pisone et Gabinio consulibus, et Clodio rempublicam suis legibus turbante. Hæc Pighius.

studium tuum consumas in virorum fortium factis memoriæ[20] prodendis, considerare debes, nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum præbeas.[t 21] Sed hæc oratio magis esset apta ad illa tempora,[o] quæ jam effugisti. Nunc vero tantum te para[22] ad hæc[p] nobiscum ferenda: quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est unum perfugium, doctrina ac literæ,[23] quibus semper usi sumus: quæ secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.[u]

(13.) CICERO LIGARIO.[1]

ARGUMENTUM.—Solatur Ligarium exulem, eumque bene sperare jubet, ac, ut interea forti animo sit, hortatur. Scripta post Africanum bellum videtur.

[*p.* 90.] ETSI tali tuo tempore[a] me, aut consolandi, aut juvandi tui causa, scribere ad te aliquid[2] pro nostra ami-

[t] *Non esse permittendum, ut eos, quos laudas, non imiteris.*
[u] *Pro certo habeas, omnia de salute et de reditu tuo confecta esse.*
[a] *Exilii tui tempore.*

Alterutrum *ut* delendum est. Delevi posterius, ut membrum hoc esset simile priori, ubi est *uti victor:* mollior tamen auribus meis foret oratio, deleto priori. Pro posteriori *ut* edd. antiq. habent *et.*' Ernesti. *ut etiamsi ita accidisset* Græv. 1. *sed etiamsi ita accidisset* edd. vett. *victus et sapiens esses* tres codd. ap. Græv. Paulo ante, *hoc ipsum bellum incidisse, non solum* Lips. Dresd. 5. Ascens. 1.—20 Græv. 1. *cum studium tuum cum summa virorum fortium memoriæ factis.*—21 Dresd. 1. *te non similium præbeas;* Dresd. 4. *te consimilium non præbeas;* Dresd. 3. *te consimillimum præbeas;* Torg. *te consimillimum non præbeas;* vet. cod. Lambini *te non quam simillimum præbeas.*—22 *Nunc vero te tantum para* Peck. Mox, *tibi quoque eam traderem* Dresd. 3.—23 Ita Dresd. 4. *doctrina ac litera* Dresd. 1. 2. 3. Torg. *doctrina et gratia et litera* Dresd. 5.

EPIST. XIII. 1 CICERO Q. LIGARIO nonnulli codd. ap. Græv.—2 Peck. *scribere aliquid ad te.* Mox, *id non fecerim* quinque Dresd. Lips. Torg. Pall. 1. 3. Grut. Græv. 1. Amstel. *id non feceram* Vat. Medic. Victor. *id non feci*

NOTÆ

o *Ad illa tempora*] Quando privata pericula impendebant.

p *Ad hæc*] Ad has calamitates ferendas, quæ bonis omnibus sunt communes.

citia oportebat; tamen adhuc id non feceram; quia neque lenire videbar oratione, neque levare posse dolorem tuum. Postea vero, quam magnam spem habere cœpi, fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus; facere non potui, quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam. Primum igitur scribam, quod intelligo et perspicio, non fore in te Cæsarem duriorem: nam et res[b] eum quotidie, et dies, et opinio hominum, et, ut mihi videtur, etiam[3] sua natura mitiorem facit: idque cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis ejus;[c] quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius[a] venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti: quorum quidem et virtus, et pietas,[4] et amor in te singularis, et assidua et perpetua cura salutis tuæ tantum proficit, ut nihil sit, quod non ipsum Cæsarem tributurum existimem. Sed si tardius fit,[5] quam volumus; magnis occupationibus ejus, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt: et simul Africanæ causæ iratior,[b] diutius velle videtur eos habere solicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum: sed hoc ipsum[c] intelligimus eum quotidie remissius et placatius ferre. Quare mihi crede, et memoriæ manda, me tibi id affirmasse,[6] te in istis molestiis diutius non futurum. Quando,[7] quid sentirem, exposui;

[b] *Nam et ipsa causa.* [c] *Cæsaris.*

edd. vett.—3 Particula *etiam* deest in Peck.—4 Quinque Dresd. Torg. Lips. Græv. 1. Ascens. *quorum quidem et virtute et pietate.* Actutum, *et amor is in te* Dresd. 4. et Torg. Mox, *salutis tuæ cura* edd. vett.—5 Ita Græv. 1. Dresd. 3. 4. Torg. Victor. *Etsi tardius fit* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. et vulgg. ante Græv. Totum hunc locum ita legit Benedict. *existimem; etsi t. fit, quam volumus. Magnis, &c.* Dresd. 4. exhibet, *magnis occupationibus ejus tribuis, a quo, &c.* Paulo post, *se putant* Amstel. Deinde, *placatius fore* Græv. 1.—6 Al. ap. Græv. *affirmare.*—7 Ita Dresd. 2. 4. 5. Torg. Lips. E, Guelf. 1. 2. *Quum* Dresd. 1. Victor. et vulgg. *Quin* Dresd. 3. Mox, *quid velim* est ex

NOTÆ

[a] *Ex Africa nuntius*] De clade hic a Pompeianis accepta.

[b] *Iratior*] Iis, qui ad Pharsalum devicti, non modo non confugerant ad Cæsarem, sed bellum in Africa renovarant.

[c] *Hoc ipsum*] Quod in Africa adversus eum pugnaveris.

quid velim tua causa, re potius, quam oratione, declarabo: et, si tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita sum meritus,[8] ut tu existimas, posse debebam; ne tu quidem in istis incommodis esses: eadem enim causa [d] opes meas fregit, quæ tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quicquid imago veteris meæ dignitatis, quicquid reliquiæ gratiæ valebunt; studium, consilium, opera, gratia, fides mea, nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti:[9] primum ob eas causas, quas scripsi: deinde, quod ea de republica semper voluisti atque sensisti, ut non[d] modo secunda[10] sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia[f] et factorum et consiliorum tuorum, quæcumque acciderent, fortissimo et maximo animo ferre deberes.

(14.) CICERO LIGARIO.

ARGUMENTUM.—Quæ cum Cæsare egerit de Ligarii restitutione, et quam spem salutis habeat, declarat; et ad lætitiam exhortatur.

ME scito omnem laborem,[1] omnem operam, curam, studium in tua salute consumere: nam cum te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos æque atque te summa benivolentia sum complexus, singularis pietas, amorque fraternus,[g] nullum me patitur officii erga te studiique munus aut tempus prætermittere. Sed quæ faciam, fecerimque pro te, ex illorum te literis, quam ex meis, malo

[d] *Deinde tam bene erga rempublicam affectus fuisti, ut non, &c.*
[f] *Recordatione.* [g] *Et amor quo te complectuntur.*

ingenio Ernesti; alii habent *quid vellem.* Denique, pro *re potius, quam oratione, declarabo,* quem ordinem servant Dresd. 3. Guelf. 1. 2. *re potius declarabo, quam oratione* habent alii codd. et edd. ante Ernesti.—8 Edd. vett. *ita meritus sum.* Mox, *opes fregit meas* Peck.—9 Græv. 1. *semper habui.* Idem codex mox, *quod ea R. P. semper voluisti.*—10 Ita Mediol. Lips. Dresd. 4. *ut non modo nunc secunda* Manut. et Græv. *ut non modo cum secunda* codd. Victorii, Gebhardi, Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Ascens. 1. et vulgg. Mox, *tamen et conscientia factorum et consiliorum tuorum* Dresd. 1. 2. 4. 5. et Ascens. 1.
EPIST. XIV. 1 Ita codd. Grævii, et Peck. *omnem meum laborem* quinque

NOTÆ

[d] *Eadem enim causa*] Pompeii, quem Ligarius et Cicero secuti erant.

cognoscere.[2] Quid autem sperem, aut confidam, et exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo. Nam si quis est timidus [3] in magnis periculosisque rebus, semperque magis adversos rerum exitus metuens, quam sperans secundos, is ego sum: et, si hoc vitium est, eo me non carere, confiteor. [*p.* 91.] Ego idem tamen cum a. d. v Kal.[4] intercalares [e] priores, rogatu fratrum tuorum, venissem mane ad Cæsarem, atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulissem; [i] cum fratres et propinqui tui jacerent ad pedes, et ego essem locutus, quæ causa, quæ tuum [5] tempus postulabat; non solum ex oratione Cæsaris, quæ sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis et vultu, ex multis præterea sig-

[i] *Postquam diutius, et cum molestia opportunum expectavi tempus illum alloquendi.*

Dresd. Torg. Lips. alii codd. et edd. ante Græv. omnes.—2 Lips. *ex meis malim cognoscere.*—3 Ita edidit Gebhardus. *Nam si quisquam est timidus* Vat. Pall. Grut. Mentel. Amstel. Græv. 1. 2. quinque Dresd. Torg. Lips. edd. antiq. Mox, *etsi hoc vitium sit* Græv. 1.—4 Quinque Dresd. Torg. Lips. al. ap. Græv. *cum ad II Kal.* alii, *cum ad VI Kal.* Paulo post, *atque communem adeundi e. c. i. indignitatem* Dresd. 3. *conveniendi dignitatem* duo codd. ap.

NOTÆ

[e] *A. d. V Kal.* [*ad II Kal.*] *intercalares*] Vel, ut Fabricius habet in vita Ciceronis, *pridie Kalendas intercalares priores.* Id ut intelligatur, observandum est, Romanum annum a Julio Cæsare tertium consule fuisse correcto tum: enim jam labes processerat, ut mensis Januarius Octobris 13. die, aliquando etiam ante hoc tempus inciperet. Cæsar ex Ægyptiorum consuetudine certior factus de anni solaris modo, hunc ipsum in usum civilem transtulit, quod qua ratione præstiterit, omnium accuratissime Censorinus declarat: 'Adeoque aberratum est, ut C. Cæsar pontifex maximus suo tertio, et M. Æmilii Lepidi consulatu, quo retro delictum corrigeret, duos menses intercalarios dierum sexaginta septem in menses Novembrem et Decembrem interponeret, cum jam mense Februario dies tres et viginti intercalasset, faceretque eum annum dierum quadringentorum quadraginta quinque.' Eadem Suetonius prodit in Vita Cæsaris, cap. 40. 'Quo autem magis in posterum e Kalendis Januarii nobis temporum ratio congrueret, inter Novembrem ac Decembrem mensem, interjecit duos alios, fuitque is annus, quo hæc constituebantur, quindecim mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat.' Quare Tullius per illud, 'pridie Kalendas,' &c. significat diem ultimum mensis Novembris, qui dies antecedebat primum diem primi mensis intercalaris.

nis,[6] quæ facilius perspicere potui quam scribere, hanc in opinionem discessi, ut mihi tua salus dubia non esset.[k] Quamobrem fac animo magno fortique sis: et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora læte feras. Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis;[l] neque Cæsari solum, sed etiam amicis ejus omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. Vale.

(15.) CICERO BASILO S.[1]

ARGUMENTUM.—Gratulationem, benivolentiam, et officium continet.

TIBI gratulor: mihi gaudeo: te amo: tua tueor: a te amari, et quid agas, quidque agatur,[2] certior fieri volo.

(16.) BITHYNICUS[f] CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Commemorata sua et patris amicitia, rogat, ut se absentem tueatur.

SI mihi tecum non et multæ et justæ causæ amicitiæ privatim essent, repeterem initia amicitiæ ex parentibus nostris: quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis[3] prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia;[4] cujus fiducia peto a te, ut

[k] *Adductus sum ut crederem certam esse tuam salutem.*
[l] *Quasi adhuc essent difficillimæ.*

Græv.—5 Ita codd. omnes; *quæ tum* edd. quædam vett.—6 Ita antiquiores et optimi codd. etiam Dresd. 1. 2. 3. 5. et Torg. *et ex multis præterea signis* Dresd. 4. uti conj. Lamb. *et multis p. signis* Lips. cum edd. vett. Mox, *prospicere potui* Pal. 3. *potui perspicere* Peck. Deinde *hac opinione* al. ap. Græv.

EPIST. XV. 1 CICERO BASILO Græv. in Addend. et Benedict.—2 Ita codd. Græv. 1. 2. Mentel. Amstel. Pal. 1. 3. Grut. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. Torg. Victor. *quidque istic agatur* vulgg. ante Græv.

EPIST. XVI. 3 Ita Dresd. 4. 5. aliique codd. *nullis ipsis officiis* tres codd. Grævii, et Dresd. 1. 2. 3. *nullis ipsis beneficiis* Torg.—4 Codd. Grævii, quinque Dresd. et Torg. *nostra in ipsorum amicitia.* Mox, *si nullum officium apud me, &c.* Torg. Dresd. 2. Pal. 1.

NOTÆ

[f] *Bithynicus*] Vide Indicem Historicum.

absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas.[m] Vale.

(17.) M.[1] CICERO BITHYNICO S.

ARGUMENTUM.—Respondet Bithynici cuidam epistolæ, (non autem superiori) qua ille, constituta republica, cum Cicerone se futurum promiserat; quod gratum sibi fore significat, et se ejus esse amantissimum confirmat.

CUM ceterarum rerum causa cupio esse aliquando rempublicam constitutam;[n] tum velim mihi credas, accedere[2] id etiam quo magis expetam, promissum tuum, quo in literis uteris.[o] [3] Scribis enim, si ita sit,[p] te mecum esse victurum. Gratissima mihi tua voluntas est: facisque nihil alienum necessitudine nostra,[4] judiciisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine[g] eos, qui temporibus[h] valuerunt,[5] conjunctiores tecum esse, quam me; necessitudine neminem. Quamobrem grata mihi est et memoria tua nostræ conjunctionis, et ejus etiam augendæ voluntas.

[m] *Si modo existimas tuorum beneficiorum me fore memorem.*
[n] *In pristinum statum restitutam.*
[o] *Quod inprimis cupio, ut facilius a te exigam id quod in literis promittis.*
[p] *Si respublica rursum vigeat.*

EPIST. XVII. 1 M. ante CICERO deest in Dresd. 1. 2. 3. Torg. et Benedict.—2 Ita Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. alii ap. Græv. et edd. vett. *accidere* Græv. 1. Lips. Dresd. 4. Mox, *magis expectam* Mentel. *tuum* deest in duobus codd. Grævii. In antecedentibus Dresd. 3. habet, *percupio esse, &c.*—3 Dresd. 3. 4. 5. Peck. et Ascens. 1. *literis tuis uteris.*—4 Ita codd. Grævii; *nihil alienum a necessitudine* edd. vett.—5 Plurimi codd. et edd. vett. *valuerunt, aut valeant;* Dresd. 1. 2. Græv. 1. et Pal. 1. afferunt *valuerunt, ut valeant.* Ernesti omisit verba *aut valeant,* quæ jam Grævio suspecta videbantur, quia in Lips. sunt omissa. Dresd. 3. totum h. l. ita legit, *beneficiorum m. eorum, qui t. valuerunt, aut valeant, conjunctionem, &c.* Peck. *conjunctiores esse tecum.* In fine Epist. Dresd. 1. Lips. al. adjiciunt *Vale;* sed Dresd. 2. 3. Torg. Bengel. et Benedict. omiserunt.

NOTÆ

[g] *Beneficiorum magnitudine*] Quod ei a Cæsare Siciliæ administratio tradita sit, si modo is est Bithynicus, qui Siciliam administravit.

[h] *Qui temporibus*] Qui tempore belli civilis summam auctoritatem aut habuerunt, aut etiam nunc habent. Manutius putat indicari Cæsarem, et Antonium, qui, quo anno interfectus est Cæsar, consulatum gerebat. Consule Indicem Historicum.

(18.) CICERO LEPTÆ.[i]

ARGUMENTUM.—Quæstioni respondet ex lege de decurionibus; addit de bello Hispaniensi, de Leptæ negotio, de Oratore suo, de Tulliola, et de Leptæ junioris studiis consilium ac præceptum.

SIMUL accepi[1] a Seleuco tuo literas,[a] statim quæsivi e Balbo per codicillos,[b k] quid esset in lege.[l] Rescripsit, Eos, qui facerent præconium,[m] vetari esse in decurionibus:[c n] qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint et tui et mei familiares: neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam[o] facerent, in senatu Romæ legerentur; eos, qui aliquando præconium fecissent, in municipiis[p] decuriones esse non licere.[d] De Hispaniis[2 q] novi nihil:[e] magnum tamen exercitum Pompeium[r] habere con-

[a] *Ubi primum tuæ mihi literæ redditæ sunt.*
[b] *Per breves literas.*
[c] *Qui præconis artem tum exercerent, non posse fieri decuriones.*
[d] *Neque enim æquum erat, ut qui præconium fecissent, non essent decuriones in municipiis, siquidem ii qui hodie haruspicinam faciunt, in senatorum numerum Romæ aggregantur.*
[e] *Novi nihil accepi.*

EPIST. XVIII. 1 Ita quinque Dresd. Torg. Lips. al. ap. Græv. *Simul ut accepi* al. ap. Græv. *Simulatque accepi* Medic. Græv. 1. *Simul ac accepi* Ascens. 1. et al. ap. Græv. *Simul ac cepi* al.—2 *De Hispanis* quinque Dresd.

NOTÆ

[i] *Leptæ*] Is fuerat Ciceronis in Cilicia proconsulis fabrum præfectus.

[k] *Per codicillos*] Consule Ep. IV. 12.

[l] *In lege*] A Cæsare scripta, et post ejus ex Hispania reditum, Romæ promulganda.

[m] *Qui facerent præconium*] Præcones, vile hominum genus, quorum erat audientiam in concionibus facere, proscripta bona auctioni proponere; in judiciis reos, testes, judices appellare, &c.

[n] *In decurionibus*] Sic vocabantur coloniarum et municipiorum senatores, quod initio decem tantum essent, idemque retinuere nomen, quanquam ad centum usque numerus creverit.

[o] *Haruspicinam*] Artem divinandi ex cæsis hostiarum intestinis: forte jocatur in Cæsarem, qui haruspices, aliosque ejusmodi abjectissimos homines in senatorium ordinem aggregabat.

[p] *In municipiis*] Municipiorum duplex genus; nonnullis civitas Romana cum jure suffragii concessa fuit, aliis non item; illi Romanas, hi suas leges sequebantur; illis petendi magistratus jus datum est, negatum aliis.

[q] *De Hispaniis*] Ubi tum Cæsar cum Pompeii liberis præliabatur.

[r] *Pompeium*] Cneium, Magni filium, qui ad Mundam victus, paulo post fortiter dimicans occisus est.

stat. Nam Cæsar ipse ad nos [3] misit exemplum Paciæci [s] literarum, in quo erat, ipsas undecim esse legiones: scripserat etiam Messala Q. Salasso, P. Curtium [4] fratrem ejus, jussu Pompeii, inspectante exercitu, interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum, nescio quod, Pompeius rei frumentariæ causa venisset, [*p.* 92.] eum comprehendere, ad Cæsaremque deducere. De negotio tuo,[5] quod sponsor es pro Pompeio;[f] si Galba [t] consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit:[g] [6] quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem [u] meum [7] tantopere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic [8] persuadeo, me, quicquid habuerim judicii de dicendo,[h] in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum; sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei judicii fama detrahatur. Leptam [i] nostrum cupio delectari jam talibus scriptis: etsi abest maturitas ætatis, jam tamen personare [9] aures ejus hujus-

[f] *Quod pertinet ad negotium tuum, in quo te sponsorem pro Pompeio fecisti.*
[g] *Si quo modo terminari possit illud negotium.*
[h] *De arte dicendi.* [i] *Filium tuum.*

Torg. edd. vett. et Ascens. 1.—3 Dresd. 3. 4. 5. Torg. Lips. Græv. 1. *ad vos* Dresd. 1. 2. Pal. 1. Vat. Grut. Medic. Amstel. Victor. Pro *Paciæci*, quod servant Pal. 1. Vat. Dresd. 2. et Victor. *Paciaci* legunt Dresd. 1. Torg. Grut. *Patiatii* Peck. Mox, *illas XI esse legiones* Pal. 1. 3. Grut. Græv. 1. Amstel. quinque Dresd. Torg. Lips. edd. vett. *in quo erit illas XI, &c.* Peck. *ipsas u. esse legiones* Stewech.—4 Ita codd. et edd. vett. *Q. Curtium* al. ap. Græv.—5 *De tuo magno negotio* Torg. Mox, *si Balbus c. tuus* edd. vett. *si Galba sponsor tuus* Grut.—6 Lips. *explicare possit;* Torg. *expleri possit;* Ascens. 1. *explicari possit.* Verba, *mihi ille confidere,* desunt in Peck.—7 'Ab his verbis novam Epist. incipit Dresd. 3. cui etiam præmissa sunt verba, CICERO LEPTÆ. Certe ea, quæ sequuntur, ab antecedentibus sunt plane distincta, ut facile statui posset, novam ab his verbis Epist. inchoari; modo reliqui libri hanc confirmarent sententiam.' *Benedict.*—8 *Mihi equidem sic* Dresd. 1. 2. non improbante Benedict.—9 Dresd. 1. 2. 3. Torg. Græv. 1. *jam impersonare;* Lips. Dresd. 5. Amstel. *jam enim personare;* Dresd. 3.

NOTÆ

[s] *Paciæci*] Hispani hominis, ut nomen indicat, sed Romana civitate donati.

[t] *Galba* [*Balbus*] Alii *Galba* reponunt.

[u] *Oratorem*] Librum de Oratore scriptum.

modi vocibus, non est inutile. Me Romæ tenuit omnino Tulliæ meæ partus.[10] [v] Sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellæ [w] procuratoribus exigam primam pensionem; [x] et, mehercule, non tam sum peregrinator [y] jam, quam solebam: ædificia [k] mea me delectabant,[11] et otium: domus est,[l] quæ nulli villarum mearum cedat; otium omni desertissima regione majus.[m] Itaque ne literæ quidem meæ impediuntur; in quibus sine ulla interpellatione versor.[12] Quare, ut arbitror, prius hic te nos, quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum: [z] et habeat in ore,

Τῆς δ' ἀρετῆς [a] *ἱδρῶτα.*[n]

(19.) CICERO LEPTÆ S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Cum Cæsar ludos regionatim daturus esset, curationem eorum Lepta ambiebat; cui id Cicero dissuadet, diffisus, propter multitudinem intimorum impetrari posse.

MACULAM officio functum esse gaudeo: [a] ejus Faler-

[k] *Villæ.* [l] *Jam Romæ domum habeo.*
[m] *Tamque Romæ sum otiosus, quam si in desertissima regione versarer.*
[n] *Virtutis vero sudorem.*
[a] *Gaudeo Pompeium Maculam nobis hospitium parasse.*

Guelf. 1. *jam personare;* Mentel. *jam parare.*—10 *Tulliæ partus,* omisso *meæ,* Peck.—11 Ita codd. Victorii, Grævii, Dresd. 1. 2. *me delectant* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Lips. et edd. vett. In antecedentibus *jam* omittunt Dresd. 3. 4. Lips. —12 Ita codd. et edd. vett. *sine ullo interpellatore versor* vulgg. ante Græv.
EPIST. XIX. 1 S. D. omittunt Dresd. 1. 2. Victor. Bengel. Benedict.—

NOTÆ

[v] *Partus*] Ex quo decessisse auctor est Plutarchus.

[w] *Dolabellæ*] Qui tum legatus Cæsaris erat in Hispania, Tulliamque paulo antea repudiarat.

[x] *Primam pensionem*] Mos erat, ut post divortium, tribus pensionibus per triennium, uxori rejectæ dos redderetur.

[y] *Non tam sum peregrinator*] Reddit rationem cur solito rarius suas villas invisat, quoniam Romæ jam et domi habebat quod antea quærebat in villis suis, otium scilicet, et splendida ædificia.

[z] *Hesiodum*] Poëtam Græcum, qui factus a patre ovium custos, inter dormiendum somniavit se repente poëtam esse factum.

[a] *Τῆς δ' ἀρετῆς*] Hesiodi locus est, ubi docet, non nisi summo cum labore virtutem acquiri; unde vulgo poëtæ finxerunt, monte super difficillimo sitam esse.

num[b] mihi semper idoneum visum est deversorio:[2][c] si modo tecti satis est ad comitatum[d] nostrum recipiendum. Ceteroqui[e] mihi locus[3] non displicet: nec ea re[b] Petrinum[f] tuum deseram. Nam et villa,[4] et amœnitas illa, commorationis est, non deversorii.[c] De curatione aliqua munerum regionum,[d][5][g] cum Oppio locutus sum: nam Balbum, posteaquam tu es profectus, non vidi: tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit.[6] Omnino de tota re, ut mihi videtur,[7] sapientius faceres, si non curares: quod enim eo labore[e] assequi vis, nullo modo assequere:[h] tanta est enim intimorum[f] multitudo, ut ex iis aliquis potius effluat, quam

[b] *Nec propterea.*
[c] *Nam tua villa ad commorandum apta est, altera vero ad devertendum.*
[d] *Quod attinet ad hanc ludorum curam, quam petis, et quos Cæsar per singulas Romæ regiones daturus est.*
[e] *Ludis curandis.* [f] *Amicorum.*

2 Ita Torg. cum aliis nonnullis ap. Græv. *diversorio* quinque Dresd. Græv. 1. Mentel. Amstel. Lips. edd. vett.—3 Ita Vat. Pall. 1. 3. Grut. Peck. Victor. *Ceterum is mihi quidem locus* edd. vett. *Ceterum qui mihi locus* Græv. 1. *Ceterorum qui mihi locus* Amstel. *Cetera quidem mihi locus* Mentel.—4 Ita Dresd. 5. *Nam et Julia* Dresd. 1. 3. Torg. *Nam et villa Julia* Dresd. 2. et sic legebat Hubert. Clericus; *Nulla et villa* Dresd. 4. Mox, *commemorationis est* Pal. 3. Amstel. Torg.—5 Ita Dresd. 1. 2. 5. antiquus Manutii liber, Græv. 1. Pal. 1. Amstel. *munerum regiorum* Medic. Mentel. Dresd. 3. 4. Torg. Lips. Victor.—6 Ita Dresd. 3. 4. 5. *convenire nolit* Dresd. 1. 2. Pal. 1. Ascens. 1. *commoveri nolit* Torg.—7 Ita Pall. 1. 3. Grut. Peck. Amstel. Mentel. quinque Dresd. Lips. *ut mihi videris* Græv. 1. Torg. Ascens. 1. Bengel. Mox, *tanta est multitudo intimorum* Peck. Pro *ut ex his*, quam lectionem tuentur Dresd. 3. et Torg. *quod ex his* habent Dresd. 1. 4. *quod ex iis* Dresd. 2. 5. unde Benedict. conj. *qui ex his.* Porro, Dresd. 2. 5. Ascens. 1. *aliquid potius effluat;* Dresd. 3. *aliquis effluat,* omisso *potius;* Dresd. 4. *aliquis*

NOTÆ

[b] *Falernum*] Villa in Falerno, regione Campaniæ, cujus vina laudantur.

[c] *Deversorio*] Locus, quo mentis recreandæ causa devertimus, haud diu mansuri, sive noster sit, sive alienus.

[d] *Ad comitatum*] Quia Cæsari ex Hispania redeunti, obviam ire cogitabat.

[e] *Ceteroqui*] Id est, modo sit ampla satis hæc villa ad recipiendos domesticos meos.

[f] *Petrinum*] Villæ nomen a vico Petrino, haud procul Sinuessa, maritima Campaniæ urbe; unde Horat. 'Sinuessanumque Petrinum,'

[g] *Regionum*] Per regiones hic intelliguntur quædam urbis Romæ partes, quarum certi fines ab Augusto postea statuti sunt.

[h] *Nullo modo assequere*] Ut sis inter Cæsaris domesticos, et familiares.

novo sit aditus: præsertim qui nihil afferat, præter operam;[g] in qua ille se dedisse beneficium[8] putabit, (si modo id ipsum sciet[i]) non accepisse.[h] Sed tamen aliquid videbimus,[i] in quo sit species:[9] aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturæ[10] [k] diutius arbitror commoraturum, quoad ille[l] quandoque veniat.[11] Vale.

(20.) CICERO TORANIO[1] S.

Argumentum.—Toranius exul voluit Cæsarianis ex Hispania venturis occurrere, ut, captata illorum gratia, facilius Cæsari reconciliaretur: quod Cicero dissuadet, et manere jubet, ubi erat, quoad scire possit, quid agendum sit. Addit consolationem a communi calamitate et recti conscientia.

Dederam triduo ante pueris Cn. Plancii[1] [m] literas ad te: eo nunc ero brevior, teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto[2] tibi esse utilius, quam ibidem[n] opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. Nam præter navigationis longæ, et hyemalis, et minime

[g] *Si nihil afferat præter laborem.*
[h] *Quod si Cæsar sciat te hos ludos curasse, putabit se beneficium tibi dedisse, non a te accepisse.*
[i] *Videbimus tamen quid nobis tua causa sit sperandum.*
[l] *Cæsar.*

potius affluat; al. ap. Græv. *potius aliquis effluat.*—8 Edd. vett. *se beneficium dedisse.* Mox, *id ipsum* est ex emendatione Ernestii. 'Illa emendatio, quam libri alii ignorant, non est necessaria.' *Benedict.* *id* omittunt codd. et edd. vett. *si modo id scit* habet Lips.—9 Ita Dresd. 2. 3. 4. 5. Lips. Torg. *in quo sit spes* Dresd. 1. Medic. alii plurimi; *in quo sit spēs* Græv. 1.—10 Peck. *Asture;* Pal. 1. *Atture;* Græv. 1. *adture.*—11 Græv. 1. *quando veniat.*

Epist. xx. 1 Ita Dresd. 1. 5. Torg. *Cn. Planci* Dresd. 2. 3. 4. *Gn. Plancio* Græv. 1. Mox, *fuero brevior* Peck.—2 *Nihil puta* codex unus Oxon.

NOTÆ

[i] *Si modo id ipsum sciet*] Adeo minima illa negligit, gravioribus negotiis implicatus.

[k] *Asturæ*] Oppidum olim; nunc exiguum castrum, et fluvius Latii, haud longe a Terracina, ubi Cæsarem ex Hispania redeuntem Tullius expectavit.

[l] *Toranio*] Vide Indicem Historicum.

[m] *Cn. Plancii*] Pro quo extat Ciceronis oratio.

[n] *Ibidem*] Nonnulli hic Siciliam, alii Corcyram interpretantur.

portuosæ periculum, quod vitaveris,[m] ne illud quidem non quantivis,[3] subito, [*p.* 93.] cum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci.[n] Nihil est præterea,[4] cur advenientibus te offerre gestias:[o] [o] multa præterea metuo, quæ cum Cilone [p] nostro communicavi. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti; ex quo te, quocumque opus erit, facillime et expeditissime conferas.[5] Quodsi [6] recipiet ille se,[p] ad tempus aderis: sin (quoniam multa accidere possunt) aliqua res eum vel impediet vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis: hoc mihi prorsus valde placet. De reliquo,[7] ut te sæpe per literas hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere quod tibi timendum sit, præter communem casum civitatis: qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus, et id ætatis jam sumus, ut omnia, quæ non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic[q] tui omnes valent, summaque pietate [q] te desiderant, et diligunt, et colunt. Tu et cura ut valeas, et te istinc [8] [r] ne temere commoveas.

[m] *Nam præter quam quod evitabis periculum navigationis, ex qua vix poteris portum attingere.*

[n] *At vero, ubi primum certi aliquid audieris de tuo reditu impetrato, poteris ex hoc loco, ubi es, quam citissime volueris, Romam proficisci.*

[o] *Nihil est necesse, ut Cæsarianis ex Hispania redeuntibus obviam procedas.*

[p] *Quod si Cæsar ex Hispania Romam redierit.* [q] *Romæ.*

ibidem operari ψ.—3 Hæc est emendatio Victorii; *quamvis* habent omnes codd. et edd. vett. Mox, *te istim* Victorii codd. et edd. vett.—4 Ita Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. Torg. codd. Victorii, Pal. 1. Vat. Græv. 1. *v* ψ; *præterea* omisit Græv. Pro *advenientibus*, quod habent edd. vett. *adventibus* legunt codd. Victorii, Pal. 1. Vat. Græv. 1. Dresd. 4. 5. Lips. Ascens. 1. *eventibus* P. Mox, pro *Cilone*, quod firmant Dresd. 1. 2. Torg. *Milone* exhibent Lips. Dresd. 3. 4. Ascens. 1. *quæque cum Cilone* alii codd. quod recepit Benedict. —5 Græv. 1. *expeditissime confeceras.* Paulo ante, *quotiescumque* Torg.—6 *Quo se* Peck. et Grut. Mox, *cum multa* Dresd. 1. Pal. 1. Medic. Græv. 1. et codd. Victorii; *quo multa* Torg. *quando* (vel *cum*) *multa* Dresd. 2. *q̃m multa* Lips. *quoniam multa* Dresd. 3. 4. 5. Guelf. 1. 2. E, Rom. 1471. Mediol. Ascens. 1. *aliquot res* Grut. *vel eum impediet* Peck.—7 *De reliquis* Dresd. 3. Mox, *quod timendum sit*, omisso *tibi*, edd. vett. Paulo post, *ut omnino, quæ non, &c.* Dresd. 4. *nobis accident* al. ap. Græv.—8 Vet. cod. Victorii *te istim.*

NOTÆ

[o] *Te offerre gestias*] Ut eorum opera tibi Cæsarem concilies.

[p] *Cilone*] Clientis, vel liberti nomen est.

[q] *Summaque pietate*] Vide Epist. primam libri primi.

[r] *Istinc*] E Sicilia, vel e Corcyra.

(21.) CICERO TORANIO S.

ARGUMENTUM.—Toranium consolatur ex suo exemplo, qui, cum antea idem quod ille sentiret, nihilque proficeret etiam rectis consiliis, moderate nunc ferat quæ acciderant, ostendens, quantum levamen sit, recte vereque sensisse: monetque, ut nihil de rebus suis, præterquam quod commune est, timeat.

ETSI, cum hæc ad te scribebam,[1] aut appropinquare exitus hujus calamitosissimi belli,[a] aut jam aliquid actum et confectum videbatur; tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem,[b] et me tibi; solosque nos vidisse,[2] quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusa, ipsa victoria futura esset acerbissima; quæ aut interitum[a] allatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes[3] illi viri et sapientes,[b] Domitii et Lentuli,[c] timidum esse dicebant, (eram plane: timebam enim, ne evenirent ea, quæ acciderunt) idem nunc nihil timeo, et ad omnem eventum paratus sum. Cum aliquid videbatur caveri[c] posse, tum id[4] negligi dolebam: nunc vero, eversis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quicquid evenerit, ferre moderate; præsertim, cum omnium rerum mors sit extremum, et mihi sim conscius, me, quoad licuerit,[5] dignitati reipublicæ consuluisse, et, hac amissa,

[a] *Civilis, et Hispaniensis.*
[b] *Memoria repetebam, nos duntaxat ambos in Pompeiano exercitu id sensisse.*
[c] *Declinari.*

EPIST. XXI. 1 Ita codd. *ad te scriberem* edd. vett.—2 Codex unus Oxon. *solosque meos vidisse.*—3 Pal. 1. *quem tam fortes.* Mox, *Lentuli tui v.* Dein, pro *eram plane*, quod servant codd. Victorii, Dresd. quinque, Torg. Lips. Pall. 1. 3. Grut. Græv. 1. *et eram plane* edd. vett.—4 Codex unus Oxon. *tamen id.* Mox, *non vero eversis* Græv. 1.—5 Edd. vett. *quod licuerit.* Mox, *hac omissa* Dresd. 4. *hac missa* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips. Pal. 1. Græv. 1.

NOTÆ

[a] *Quæ aut interitum*] Alibi tamen dictitat, ex Pompeii victoria mortem, ex victoria Cæsaris servitutem expectandam.

[b] *Fortes illi viri et sapientes*] Ironice hoc dictum.

[c] *Domitii et Lentuli*] L. Domitius pater, et Cneius Domitius filius, Lucius Lentulus, et P. Lentulus, qui bello controversiam dirimi, exclusa pace, voluerunt.

salutem retinere voluisse. Hæc scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare,[6] etiamsi secus [d] acciderit, te tamen recte vereque sensisse. Atque utinam liceat [7] aliquando, aliquo reipublicæ statu nos frui, inter nosque conferre [8] solicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quæ facta sunt. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, præter universæ reipublicæ interitum, tibi confirmo: de me autem sic velim judices, quantum ego possim,[9] me tibi, saluti tuæ, liberisque tuis summo cum studio præsto semper futurum. Vale.

(22.) CICERO DOMITIO.

Argumentum.—Cn. Domitium, L. F. (qui post pugnam in Thessalia ab armis recesserat, serius tamen quam Cicero, spe veniæ impetrandæ, venerat in Italiam) orat, ut cum reipub. jam satisfecerit, incolumitati suæ consulat, et amicorum desiderium, quos belli casus eripuerat, æquo, saltem forti, ferat animo. Scripta Cæsare Cos. iii.

Non ea res me deterruit, quo minus, posteaquam in Italiam [d] venisti, literas ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras;[1] sed quia,[e] nec quid tibi pollicerer, ipse egens rebus omnibus, nec, quid suaderem, cum mihimetipsi consilium deesset, nec quid consolationis afferrem in

[d] *Aliter.*

[e] *Si nondum ad te scripsi, ex quo venisti in Italiam, non ideo certe, quia nondum ad me scripseras; sed quia, &c.*

Grut. margo Crat. Venett. et Mediol.—6 Lamb. *cum recordere.*—7 Pal. 3. *utinam licebat.*—8 Ita Medic. Græv. 1. Vat. Dresd. 1. 2. 3. *interque nos conferre* Dresd. 4. 5. Ascens. 1.—9 Dresd. 3. Torg. et Lips. *quantum ego possum.* Mox, Dresd. 3. *summoque cum studio.*

Epist. xxii. 1 Lips. Dresd. 5. Ascens. 1. *quod tu nullas ad me miseris.* Mox, duo codd. Grævii, *ipse egens omnibus rebus.* Porro, *ne quid c. offerrem*

NOTÆ

[d] *Posteaquam in Italiam*] Profligato in Thessalia Pompeii exercitu, in quo dimicaverat contra Cæsarem hic Domitius, Domitii Ænobarbi, ut multi existimant, filius.

tantis malis, reperiebam. Hæc quanquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multo[2] desperatiora, tamen inanes esse meas literas, quam nullas, malui.[f] [p. 94.] Ego, si te intelligerem plus conatum esse suscipere[3] reipublicæ causa muneris, quam quantum præstare posses;[g] tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi, quæ daretur, quæque esset, hortarer.[h] Sed cum consilii tui, bene fortiterque suscepti, eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna[e] terminum nostrarum contentionum esse voluisset;[i] oro obtestorque te, pro vetere nostra conjunctione[4] ac necessitudine, proque summa mea in te benivolentia, et tua in me pari, te ut nobis,[5] parenti, conjugi, tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus, salvum conserves: incolumitati tuæ, tuorumque, qui ex te pendent,[k] consulas: quæ didicisti, quæque ab adolescentia, pulcherrime a sapientissimis viris tradita, memoria et scientia comprehendisti, iis hoc tempore utare:[6] quos conjunctos summa benivolentia plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium, si non æquo animo, at forti feras. Ego,

[f] *Quanquam reipublicæ conditio non jam melior, immo etiam desperatior sit, tamen malui frustra tibi, quam nullo modo scribere.*

[g] *Si ego viderem te voluisse, etiam post Pharsalicam cladem, conservare armis rempublicam, quæ conservari non poterat.*

[h] *Te nihilominus, quantum possem, hortarer, eam ut vitæ conditionem acciperes, quæ tibi offerretur, quanquam non esset optima.*

[i] *Sed quoniam victo ad Pharsalum Pompeio, bellandi finem fecisti, quemadmodum et fortuna voluit tunc bellandi finem faciendum.*

[k] *Quorum incolumitas in tua incolumitate sita est.*

Dresd. 1.—2 Al. ap. Græv. *nunc et jam etiam multo.*—3 Verbum *suscipere* deest in Guelf. 2. Mox, pro *posses*, quod e conjectura dedit Ernesti, *potuisses* habent omnes codd. et edd. vett. *quanquam tum præstare potuisses* Dresd. 3. 4.—4 Dresd. 2. *pro v. n. conditione;* al. ap. Græv. *pro nostra vetere conjunctione;* Torg. *pro v. n. contentione ac vicissitudine, &c.*—5 Ita Dresd. 2. Torg. Pall. 1. 2. Mentel. Victor. *in me pariter, ut nobis* Dresd. 1. *in me pariter et nobis* Dresd. 3. *in me pariter, te ut nobis* Lips. Dresd. 4. 5. Ascens. 1. Mox, *incolumitatique tuæ* al. ap. Græv. *ex te* omittunt quinque Dresd. et Torg. *qui te pendent* habent Pall. 1. 3. Grut. *qui de te pendent* al.—6 Ita Pal. 1. Græv. 1. Victor. *iis hoc tempore utare* Dresd. 1. 2. et edd. vett. Mox, *conjunctos ipsa benevolentia plurimisque officiis amisisti* Dresd. 3. *plurimis officiis*

NOTÆ

[e] *Quem ipsa fortuna*] Bene multi Pompeiani, post Pharsalicam cladem, ab armis discesserunt; inter quos Domitius.

quid possim, nescio, vel potius me parum posse sentio: [7] illud tamen tibi polliceor, me, quæcumque saluti dignitatique tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam, tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris,[l] [8] ego tamen omnia, quæ tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenter curabo. Vale.

[l] *Et quamvis contingeret ut ad me non scriberes.*

misisti Græv. 1. *plurimisque officiis amasti* al. ap. Græv. Porro, *ac forti feras* Græv. 1. Pal. 3. Dresd. 1. 3. 4. Torg. *et forti feras* Dresd. 2.—7 Pal. 3. *vel prodesse me parum posse sentio;* Grut. *vel potius parum me posse sentio;* Lips. *vel potius me paratum esse sentio.*—8 Ita Pal. 1. Græv. 1. Grut. et Medic. *minime scripseris* Lips. Dresd. 5. Ascens. 1. *autem* deest in edd. vett. Mox, *diligenterque curabo* Pall. 1. 3. Græv. 1. Grut. Stewech. Medic. *diligentiaque curabo* edd. vett. Ultimum voc. *Vale* deest in Dresd. 1.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD DIVERSOS

LIBER VII.

AD M. MARIUM ET CETEROS.

(1.) M. CICERO S. D. M. MARIO.

ARGUMENTUM.—Ludos describit, a Pompeio secundo consulatu editos, quos quod Marius absens non spectaverit, eidem gratulatur. Se quoque hujus generis vanitatibus non capi, et inter ludos Caninii causam egisse narrat, cujus occasione dimissionem sibi ex foro optat, ut libere possit in villis et cum Mario vivere.

Si te dolor aliquis[1] corporis, aut infirmitas valitudinis tuæ tenuit, quo minus ad ludos venires; fortunæ magis tribuo, quam sapientiæ tuæ:[a] sin hæc, quæ ceteri mirantur,[b] contemnenda duxisti,[2] et, cum per valitudinem posses, venire tamen noluisti; utrumque lætor, et sine dolore corporis te fuisse, et animo valuisse, cum ea, quæ sine[c] causa mirantur alii, neglexeris: modo, ut tibi constiterit fructus

[a] *Te feliciorem quam sapientem judico.*
[b] *Quod si hæc spectacula, quæ vulgus miratur.*
[c] *Tibique mentem sic sanam fuisse, ut ea quæ sine, &c.*

Epist. i. 1 Ita quinque Dresd. Torg. et Lips. *aliqui* edd. vett. *aliquid* Dresd. 1. in indice. Actutum, *aut i. te valitudinis* Dresd. 4.—2 Ita Grævius; *contemnenda esse duxisti* quinque Dresd. Torg. Lips. duo Pall. et Grut. *con-*

otii tui;[d] [3] quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in ista amœnitate[e] pæne solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum[a] perforasti, et patefecisti Sejanum,[f] [4] [b] per eos dies matutina tempora lectiunculis consumseris; cum illi interea, qui te istic[g] reliquerant, spectarent communes mimos[h] semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas his delectationibus, quas tibi ipse[5] ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetienda, quæ scilicet Sp. Mæcius[c] probavisset. Omnino, si quæris, ludi apparatissimi, sed non tui stomachi: conjecturam enim facio de meo.[i] Nam primum honoris causa in scenam[6] redierant ii,[k] quos ego honoris causa[d] de scena decessisse arbitrabar.[l] Deliciæ vero tuæ, noster Æsopus,[e] ejusmodi fuit, ut

[d] *Modo fructum aliquem ex otio tuo perceperis.*
[e] *In hac villa amœna.*
[f] *Unde tibi prospectus est in agros Stabianum, et Sejanum.*
[g] *Ruri.* [h] *Vulgares ludos.*
[i] *Sed qui tibi non placerent; neque enim placuerunt mihi.*
[k] *Nam primum mimi veteres, ut Pompeium honorarent, in scenam redierant.*
[l] *Quos mimos arbitrabar scenam in omne tempus reliquisse, quod essent ætate provectiores.*

tepnenda esse duxisti Græv. 1. Mox, *utroque lætor* Dresd. 4.—3 Dresd. 1. *fructus officii tui.* Mox, *quo quidem perfrui*, omisso *tibi*, Dresd. 1. et Lips. *quo quidem te perfrui* Torg.—4 Pro *Sejanum*, Græv. 1. Medic. Pal. 1. Grut. Dresd. 3. 4. Lips. cum quibusdam codd. Manutii habent *Senum;* Dresd. 5. cum quibusdam libris Manutii et ed. pr. *Senium;* Grut. in marg. *Semnium;* Ascens. 1. *Scianum;* Dresd. 1. 2. et Pal. 2. *seni nuper eos, &c.* Benedict. legendum putavit, *patefecisti scenam, per eos, &c.* Mox, pro *reliquerant*, quod sine libris dedit Ernesti, omnes alii habent *reliquerunt.* Pro *semisomni*, quod confirmant Dresd. 1. 4. 5. *semisoni* legunt Dresd. 2. 3. Torg. Lips. Ascens. 1. *semisomnis* E et Guelf. 1.—5 Dresd. 1. 2. 3. Torg. aliique codd. ap. Græv. legunt *tibi ipsi.* Actutum, *ad a. t. comparas* al. ap. Græv. *ea percipuenda* Pal. 2. Paulo post, *quæ Sp. Mæcius*, omisso *scilicet*, Dresd. 4. *quæ S. P. Metius* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. *quæ scilicet P. Mæcius* Victor. et Manut.—6 Græv. 1. *in cenam;* al. ap. Græv. *in scænam.* Mox, pro *decessisse*, quod e Torg. Græv. 1. et edd. vett. revocavit Ernesti, *decesse*

NOTÆ

[a] *Stabianum*] Stabiæ urbs maritima Campaniæ, a Sulla bello sociali excisa, pro qua novæ Stabiæ non procul conditæ, *Castell' à mare di Stabia.*

[b] *Sejanum*] Villa, cujus vix ullum hodie vestigium apparet.

[c] *Sp. Mæcius*] Cujus erat examinare poëmata, prius quam in scena recitarentur, de quo forte Horatius in Arte Poët.

[d] *Quos honoris causa*] Quia natu grandiores mimos non decebat in scenam deinceps prodire.

[e] *Æsopus*] Tragœdus, qui artem mimicam exercendo, immensas opes

ei desinere[7] per omnes homines liceret.[m] [*p.* 95.] Is jurare cum cœpisset, vox eum defecit in illo loco, 'Si sciens fallo.'[f] Quid tibi ego alia narrem?[8] nosti enim reliquos ludos: qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatus enim spectatio[n] tollebat omnem hilaritatem:[9] quo quidem apparatu, non dubito, quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli[g] in Clytæmnestra?[o][h] aut in Equo Trojano[i] craterarum[10] tria millia?[p] aut armatura varia[q] peditatus et equitatus in aliqua pugna? quæ popularem admirationem habuerunt; delectationem tibi nullam attulissent. Quodsi tu per eos dies operam dedisti Protogeni[k][11] tuo,[r] dummodo is tibi quidvis potius, quam orationes meas legerit; næ tu

[m] *Tam male personam suam egit, ut spectatores eum cessare ultro passi essent.*
[n] *Nam apparatus magnificentia.*
[o] *Quæ enim delectatio videre sexcentos mulos exhibitos in tragœdia, quæ inscribitur Clytæmnestra?*
[p] *Aut videre in tragœdia, quæ dicitur Equus Trojanus, craterarum tria millia?*
[q] *Multiplex armorum genus.*
[r] *Legentem Protogenem audiisti.*

habent Pal. 1. Vat. Dresd. 1. 2. aliique.—7 Pal. 2. *ut desinere*, omisso pronomine *ei*. Idem codex mox, *eum decepit in illo loco;* al. ap. Græv. *eum defecit in eo loco*.—8 Dresd. 3. *ego illa narrem*. Mox, pro *qui ne id quidem*, quod est ex emendatione Ernesti, *quid? ne id quidem* habent omnes fere codd. et edd. vett. *qui ne quidem* Græv. 1.—9 Pal. 2. *omnem jocunditatem*.—10 Pro *craterarum*, quod exhibent omnes codd. et edd. *cetrarum* conj. Grævius, probante Ernesti, improbante Benedict. 'Huc undique Troia gaza, Incensis erepta adytis, mensæque Deorum, Crateresque auro solidi, captivaque vestis Congeritur,' Virg. Æn. II. 763.—11 Stewech. *dedisses Protogeni;* Græv. 1. *de-*

NOTÆ

comparavit.

[f] *Si sciens fallo*] Verba jusjurandi per Jovem Lapidem, cujus hic erat ritus: 'Lapidem silicem tenebant juraturi per Jovem, hæc verba dicentes: 'Si sciens fallo, tum me Diespiter salva urbe, arceque, bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem.'' Ita Festus. Jusjurandum hoc sanctissimum vocat Gellius I. 21.

[g] *Sexcenti muli*] Numerus finitus pro infinito.

[h] *In Clytæmnestra*] Attii poëtæ tragœdia, quæ Agamemnonis e Troja reditum exprimebat cum mulis hostili præda onustis. Clytæmnestra autem fuit Agamemnonis uxor, quæ Trojani belli tempore, Ægisti amore capta, redeuntem in patriam maritum, adulteri ope, per insidias occidit; at eadem post ab Oreste filio, una cum Ægisto interfecta est.

[i] *Equo Trojano*] Livii Andronici tragœdia, in qua craterarum ex præda Trojana ingens ostendebatur multitudo.

[k] *Protogeni*] Anagnostes erat Marii.

haud paulo plus, quam quisquam nostrum, delectationis habuisti. Non enim te puto Græcos,[l] aut Oscos ludos[m] desiderare;[12] præsertim cum Oscos ludos vel in senatu nostro[s][n] spectare possis; Græcos ita non ames,[13] ut[t] ne ad villam quidem tuam via Græca ire soleas. Nam quid ego te athletas[o] putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur, se et operam et oleum perdidisse.[u][p] Reliquæ sunt venationes binæ[q] per dies quinque, magnificæ, nemo negat: sed quæ potest homini esse polito[x][14] delectatio, cum[y] aut homo imbecillus a valentissima bestia[z] laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur?[a] quæ tamen si videnda sunt,[15] sæpe

[s] *Arpinati.*
[t] *A ludis autem Græcis ita sis alienus, ut, &c.*
[u] *Et laborem et sumtus perdidisse, quia paucis placuerunt.*
[x] *Viro gravi.* [y] *Quando.*
[z] *A leone.* [a] *Venantium telo transfigitur.*

disti Protogeni.—12 Ita sine libris emendavit Ernesti. Omnes codd. et edd. habent *desiderasse.* Mox, *in senatu vestro* al. ap. Græv. *in senatu nostro* Dresd. quinque, Torg. Lips. Ascens. 1. *in senatu spectare, &c.* Græv. 1.—13 Ita codd. Victorii, Dresd. 1. 2. 3. Vat. Medic. Græv. 1. Pal. 1. *Græcos vero non ames* Lips. et Ascens. 1. *Græcos vero ita non ames* Torg. *Græcos vero ita ames* edd. vett.—14 Ita Petrarchæ codex, Medic. et Græv. 1. *politico* codd. Manutii et edd. vett. πολιτικῷ quinque Dresd. Torg. Lips. et Benedict.—15 Ita Dresd. 1. 2. 3. Torg. Lips. *videnda sint* Dresd. 4. 5. Ascens. 1. Bengel. Mox, *qui hæc spectamus* Dresd. 1. 2. 3. 4. Græv. 1. Grut. Amstel. Stewech. *qui hoc spectamus* Torg. *qui hæc spectamus, quicquid novi videmus* Dresd. 5. *qui*

NOTÆ

[l] *Græcos*] Triplex ludorum genus Pompeius exhibuit; Latinos, Græcos, Oscos, lingua et habitu discrepantes.

[m] *Oscos ludos*] Rusticos, et turpes, ab Oscis Campaniæ populis, qui, quod impura verba sæpius usurparent, nomen hoc sortiti sunt; unde obscœna verba pro impudicis vulgo dicimus.

[n] *In senatu nostro*] Non quod re vera hi ludi in senatu Arpinati exhiberentur; sed jocatur Cicero in Arpinatum senatorum linguam, Osca lingua mixtam propter vicinitatem.

[o] *Athletas*] De quibus sic breviter Aristoteles: 'Qui celeritate valet, is cursor est: qui potest tum premere, tum continere, luctator: qui percutiendo pellere, pugil: qui horum utroque modo, pancratio idoneus: qui ad hæc cuncta aptus, quinquertio.'

[p] *Perdidisse*] Quia pauci ex his ludis delectationem perceperunt.

[q] *Venationes binæ*] Quia, ut ait Manutius, mane datæ, post meridiem instauratæ sunt.

vidisti: neque nos, qui hæc spectavimus, quicquam novi vidimus. Extremus elephantorum[16] dies fuit: in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla extitit:[b] quin etiam misericordia quædam consecuta[r] est, atque opinio ejusmodi, esse quandam illi belluæ cum genere humano societatem. His ego tamen diebus, ludis[s] scenicis,[t] ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse,[c] dirupi me pæne[17] in judicio[u] Galli Caninii,[d] familiaris tui. Quodsi tam facilem populum haberem, quam Æsopus habuit,[e v] libenter mehercule artem desinerem,[f] [18] tecumque, et cum similibus nostri viverem. Nam me cum antea tædebat,[19] cum et ætas et ambitio me hortabantur,[g]

[b] *In quo, elephantorum aspectus admirationem multitudini, delectationem nullam attulit.*
[c] *Ut intelligas, me his diebus, dum ludi scenici habebantur, non modo non beatum, sed ne liberum quidem fuisse.*
[d] *In defendendo Caninio.*
[e] *Quod si mihi per populum liceret discedere a causis, sicut Æsopo licuit per populum scenam relinquere.*
[f] *Patronum agere cessarem.*
[g] *Nam si me vel antea tædebat causas agere, quamvis tunc et ætas, et ambitio ad id me hortarentur.*

expectavimus Lips.—16 *Elefantorum extremus* codd. Grævii. Mox, *atque optimo ejusmodi* Pal. 2.—17 Græv. 1. et Steph. *disrupi me pæne;* edd. vett. *dirupi pæne me.*—18 Al. ap. Græv. *artem desererem.* Actutum, *tecumque cum, &c.* Pal. 2.—19 Pal. 1. Dresd. 1. 2. *cum antea decebat;* Pal. 2. *cum antea omnia tædebat.* Actutum, *cum ætas* Grut. Paulo post, *quem nolebam defendere*

NOTÆ

[r] *Misericordia quædam consecuta*] Cujus causam Plinius exponit his verbis VIII. 7. 'Elephanti, amissa fugæ spe, misericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes supplicavere, quadam sese lamentatione complorantes, tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens universus consurgeret, dirasque Pompeio, quas ille mox luit, imprecaretur.' Habet eadem Dio lib. XXXIX. ubi horum ludorum magnificentiam copiose describit.

[s] *Ludis*] Per ludos scenicos, tragœdias indicat, de quibus supra, Clytæmnestram, Equum Trojanum, Græcos præterea, et Oscos ludos.

[t] *Scenicis*] A verbo Græco σκηνὴ, *umbra;* antequam enim theatrorum esset usus, sub frondibus et umbraculis carmina a pastoribus decantabantur.

[u] *In judicio*] Ne locus hic scrupulum injiciat, notandum est, non licuisse, quamdiu ludi anniversarii habebantur, exercere judicia, quia festi erant dies, iidemque nefasti; secus autem, si extra ordinem darentur, quales erant Pompeiani, de quibus hic agitur: quare nihil impedimento fuit, quominus eo tempore causas ageret Cicero.

[v] *Æsopus habuit*] Qui cum suam in

et licebat denique, quem nolebam, non defendere; [h] tum vero hoc tempore vita nulla est.[i] Neque enim fructum ullum laboris ex his expecto:[20] et cogor nonnunquam homines non optime de me meritos,[w] rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quæro causas omnes [k] aliquando vivendi arbitratu meo; teque, et istam rationem otii tui, et laudo vehementer, et probo: quodque nos minus intervisis, hoc fero animo æquiore,[21] quod, si Romæ esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si qui est in me) meo frui liceret,[l] propter molestissimas occupationes meas; quibus si me relaxaro, (nam, ut plane exsolvam, non postulo) [m] te ipsum, qui multos [22] annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere.[n] Tu mihi modo istam [23] imbecillitatem valitudinis tuæ sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire, et mecum simul lecticula concursare [o]

[h] *Et quanquam tunc licebat eos non defendere, quos nolebam.*

[i] *Quanto nunc magis hæc forensis exercitatio injucunda mihi esse debet; neque enim, &c.*

[k] *Occasiones omnes.*

[l] *Neque ego suavi convictu tuo frui possem, neque tu meo; si tamen is ego sum, cujus convictus sit suavis.*

[m] *De quibus si aliquid detraxero; neque enim postulo, ut ab iis me prorsus liberem.*

[n] *Docebo te, quid sit jucunde et honeste vivere, quanquam a pluribus annis aliud nihil cogitas.*

[o] *Et in eadem mecum lectica.*

Pal. 2.—20 Ita Vat. *laboris exispecto* Medic. *laboris expecto* Græv. 1. et ed. Manut. *laboris ex his peto* duo Pall. Grut. quinque Gulielmii, quatuor Dresd. Torg. Lips. et edd. antiq.—21 Edd. vett. *æquiore animo.* Paulo post, *si quis est in me* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. et Lips.—22 Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Græv. 1. Amstel. *et ipsum, quod multos;* Dresd. 3. *qui multos.* Porro, Torg. Dresd. 1. 2. 3. Pal. 1. Grut. Græv. 1. Amstel. *nihil aliud commentares;* Dresd. 5. *nihil aliud commentor;* Ascens. 1. *nihil aliud commentor, te docebo.*—23 *Tu modo istam* plerique codd. et edd. ante Ernesti. ‘ *Mihi* est a Gebhardo e codd. duobus, quibus consentit Guelf. 2. positum pro vulgato *modo,* quod reposuit Grævius. *Mihi* sane elegantius est, quam ut librarii aut glossatoris sit. Cod. meus habet utrumque *Tu mihi modo istam,* quod prætuli.’ *Ernesti. Tu mihi*

NOTÆ

theatro personam male sustinuisset, eam deponere, repugnante nemine, potuit.

[w] *Non optime de me meritos*] Gabinium, quem, auctore Pompeio, defendit, quamvis ab eo consule in exilium pulsus erat; et Vatinium, turpissimum hominem, suæque dignitati semper infestum, quem rogatu Cæsaris tutatus est. Consule Val. Max. lib. IV. de reconciliatione; et Epist. nonam libri primi.

possis. Hæc ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola[24] subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid hujusmodi scriberem, quo minus[p] te prætermisisse ludos pœniteret. Quod si assecutus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolor,[25] quod posthac ad ludos venies, nosque vises; neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuæ.[q] Vale.[26] [*p.* 96.]

(2.) M. T. C. M. MARIO S. D.

ARGUMENTUM.—Emtionis negotium, sibi mandatum, post jocos (nam et ipse inter hæredes bonorum erat, quæ emi volebat Marius) diligenter se curaturum dicit. Deinde respondet gratulationi de Planco Bursa, qui Cicerone accusante, damnatus fuerat; quo judicio quantum lætetur, significat, et Marium quoque gaudere jubet.

MANDATUM[a] tuum curabo diligenter. Sed homo acutus ei mandasti potissimum, cui expediret, illud venire[1] quam plurimo.[a] Sed eo vidisti multum, quod præfinisti,[2] quo ne pluris emerem.[b] Quod si mihi permisisses, (qui meus amor in te est) confecissem[c] cum cohæredibus: nunc,

[p] *Ut minus.*
[q] *Neque delectationem tuam unice repones in epistolis meis.*
[a] *At certe imprudens es, qui mihi mandas, ut curem tibi vendi prædium, quod mea interest ut vendatur quam maximo pretio.*
[b] *Sapienter tamen fecisti, qui certam pecuniæ summam præfinisti, quam in emtione non transgrederer.* [c] *Negotium absolvissem.*

istam Dresd. 4. Mox, *et mecum nostra simul* Torg. Pal. 2. Mentel.—24 Quinque Dresd. Torg. Lips. Ascens. 1. *quo me quadam epistola;* unde Benedict. conj. *cum me quadam epistola;* Pal. 2. *quadam in epistola.* Mox, *ut aliquid ad te* codd. Grævii: *ejusmodi scriberem* quinque Dresd. Ascens. 1. et Bengel.—25 Ita codd. Victorii, Vat. duo Pall. Dresd. 1. 2. 3. Torg. *consolabor* Dresd. 4. 5. Græv. 1. et edd. vett.—26 *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. et Torg.
EPIST. II. 1 Pal. 2. *illuc venire.*—2 Ita Dresd. 1. 3. 4. *quod præfuisti*

NOTÆ

[a] *Mandatum*] Cicero relictus fuerat hæres cujusdam prædii, cum aliis quibusdam cohæredibus: hoc prædium cum Marius emere cuperet, hujus emtionis curam Tullio commisit, summamque pecuniæ præfinivit, quam vellet in id insumere: quare Cicero jocandi causa eum arguit imprudentiæ, quod negotium hoc sibi demandaret, cujus intererat, ut prædium illud quam maximo pretio venderetur.

cum[3] tuum pretium novi,[d] licitatorem[b] potius ponam, quam illud minoris veneat.[e] Sed de joco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. De Bursa,[f][c] te gaudere certo scio:[4] sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes,[g] minus me magnam illam lætitiam putare. Credas mihi velim, magis me judicio hoc, quam morte inimici[d] lætatum. Primum enim judicio malo, quam gladio;[h] deinde gloria potius amici, quam calamitate.[i][e] Inprimisque me delectavit, tantum studium bonorum[k] in me extitisse[5] contra incredibilem contentionem clarissimi et potentissimi viri.[l] Postremo, (vix verisimile[6] fortasse videatur) oderam multo pejus hunc,[m] quam illum ipsum Clodium. Illum enim

[d] *Nunc quoniam intelligo quid pecuniæ velis insumere in hac emtione.*
[e] *Subornabo potius aliquem, qui majus pretium offerat, quam ut patiar infra summam a te præfinitam prædium vendi.*
[f] *Quod Bursa damnatus fuerit.* [g] *Vitia.*
[h] *Malo perdere inimicum judicio, quam gladio.*
[i] *Deinde volo ut inimici mei clades conjuncta sit cum amici mei gloria, non cum ejus calamitate.*
[k] *Judicum.* [l] *Pompeii.* [m] *Bursam.*

Dresd. 2. 5. Torg. Lips.—3 Ita codd. Victorii, Græv. 1. Dresd. 1. Torg. *quando* Dresd. 2. et edd. vett. *quoniam* Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1. Mox, *illicitatorem* codd. Victorii, quidam Manutii, Dresd. 1. 2. 4. Torg. Pal. 1. *in licitatorem* codd. aliquot Manutii, et Ascens. 1. *in licitatore* Lips. et Pal. 2. *illum licitatorem* Dresd. 3. *in licitationem* al. ap. Manut. Dresd. 5. et Grut. *in licitatione* al. Porro, pro *ponam*, quod servant omnes fere codd. *apponam* habent edd. vett.—4 Ita Dresd. 2. 3. 4. *certe scio* Dresd. 1. 5. Torg. Lips. Ascens. 1.—5 Al. ap. Græv. *in me stetisse.* Mox, *clarissimi ac potentissimi* al. ibid. *incredibilem intentionem c. et p. viri* Dresd. 3. 4.—6 Ita Vat. Græv. 1. Victor. *Postremo, quod vix verisimile* Dresd. 2. 3. 4. 5. Ascens. 1. 2. et edd. vett. *Postremo, quod vir verisimile* Torg. *postremoque vir verisimile* Lips.—

NOTÆ

[b] *Licitatorem*] Is est qui subornatus a venditore, pretium alio majus pro re emenda pollicetur. *Enchérisseur.*

[c] *De Bursa*] Is est Titus Munatius Plancus Bursa, qui tribunus plebis, Pompeio tertium consule, Ciceronem in Milonis causa insectatus est, et populum excitavit, ut P. Clodii a Milone occisi corpus in foro simul cum curia combureret; quare statim post depositam tribunitiam potestatem, de vi damnatus est: at Cæsar rerum potitus eum cum aliis exulibus restituit. Dio lib. XL.

[d] *Morte inimici*] Clodii, quem Milo interfecit.

[e] *Quam calamitate*] Milonem indicat, qui Clodium cum occidisset, exilio mulctatus est.

oppugnaram: hunc defenderam.[n] Et ille, cum omnis respublica in meo capite discrimen esset habitura,[o7] magnum quiddam spectavit;[p] nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant:[q] hic simiolus,[8f] animi causa, me, in quem inveheretur, delegerat;[r] persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me emissarium[g] semper fore.[s] Quamobrem valde jubeo gaudere te:[h] magna res gesta est: nunquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes ejus,[t] a quo ipsi lecti judices erant, condemnare: quod fecissent nunquam, nisi iis[9] dolori meus fuisset dolor.[u] Nos hic multitudine[10] et celebritate judiciorum,[i] et novis legibus[k] ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur,[l x] ut quam primum te videre possimus.

[n] *Clodium vero oppugnaram; Bursam vero defenderam.*
[o] *Et Clodius, cum videret rempublicam periclitaturam, si ego periissem.*
[p] *Magnum quid facturum se putavit, si me perderet.*
[q] *Quanquam non per se ipsum me oppugnavit; sed improborum auxilio, qui me incolumi, incolumes esse non poterant.*
[r] *Sed Bursa, homo contemtissimus, me elegit, quem injuria afficeret.*
[s] *Se paratum semper fore ad mihi nocendum.*
[t] *Contra tantam auctoritatem Pompeii.*
[u] *Nisi doluissent me a Bursa læsum fuisse.*
[x] *Ut quotidie Deos precer, ne dierum interpositione tempus prorogetur.*

7 Vet. cod. ap. Græv. *aditura.* Mox, *nec sua quidem sponte* edd. vett. contra optimos codd.—8 Ita Dresd. 1. 4. 5. *simeolus* Torg. *simiulus* Dresd. 2. *similis* Dresd. 3. Mox, *mei in quem* quinque Dresd. Torg. Lips. Ascens. 1. *veheretur* Dresd. 1. 3. *inveheret* Lips.—9 Pal. 2. *nisi in iis.*—10 Ita Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. plurimi codd. et edd. vett. *in multitudine* Torg. Dresd. 3. Græv. 1. Guelf. 2. Vat. et Victor. Mox, *destinemur* Torg. et Græv. 1. *detinemur* Dresd. 4. Ascens. 1. al. ap. Græv. *distinemus* edd. vett. Denique, *ut intercaletur* Pal. 2.

NOTÆ

[f] *Simiolus*] Per contemtum sic appellat, eo quod Bursa, in Cicerone exagitando, Clodium turpiter imitaretur.

[g] *Emissarium*] Emissarii dicuntur, qui subitas ad excursiones, occasione data, parati sunt.

[h] *Gaudere te*] Quod Bursa sit damnatus.

[i] *Celebritate judiciorum*] Ob rerum magnitudinem, quæ tum in curia agitabantur.

[k] *Novis legibus*] Quas anno proxime superiori, Pompeius tertium consul tulerat.

[l] *Ne intercaletur*] Patet ex hoc loco, licitum fuisse pontificibus, dies extra ordinem inserere arbitratu suo, quando res prorogationem temporis exigebat.

(3.) M. CICERO M. MARIO S. D.

ARGUMENTUM.—Ut discessum suum civili bello post pugnam Pharsalicam excusaret, quem vituperatores reprehendebant; totam causam belli recenset, ut appareat, quibus adductus rationibus a continuando bello abstinuerit. Scripta post bellum Africanum.

PERSÆPE mihi cogitanti de communibus miseriis,[1] [a] in quibus tot annos versamur, et (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime [b] fuimus una:[a] quin etiam ipsum diem memoria teneo. Nam a. d. III Idus Maias,[2] Lentulo et Marcello [c] consulibus, cum in Pompeianum [d] vesperi venissem, tu mihi solicito animo præsto fuisti. Solicitum autem te habebat cogitatio tum officii,[3] tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia,[e] verebare, ne officio deessem:[f] si proficiscerer ad bellum,[4] periculum te meum [g] commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum,[5] ut non explicarem, quid esset optimum factu: pudori tamen malui famæque cedere, quam salutis meæ rationem ducere. Cujus me mei facti pœnituit, non tam propter pericu-

[a] *Quo postremum una sermonem habuimus.*

EPIST. III. 1 Lips. *de omnibus miseriis.* Mox, *quibus tot annos vexamur, et, ut vides, etiam vexabimur* Scels. Deinde, *illius temporis recordatio, quo, &c.* Scels. Torg. et Ascens. 1. Porro, *cum etiam ipsum* Scels.—2 Ita Dresd. 3. 4. 5. Lips. et Ascens. 1. *Id. Mai.* Dresd. 1. 2. et Victor. *Idus Maii* Torg. Idem cod. etiam in seqq. pro *consulibus*, cum Medic. habet *Cos.* Mox, *cum in P. v. concessissem* Scels.—3 Ita Græv. 1. et Victor. *cogitatio tum officii* edd. vett.—4 Scels. *si ad bellum proficiscerer;* al. ap. Græv. *sin proficiscerer ad bellum.* Actutum, *periculum te mecum valde commovebat* Scels.—5 Vet. cod. ap. Græv. *perturbatum.* Mox, *optimum factum* Pal. 2. *quam famæ cedere, quam salutis*

NOTÆ

[a] *De communibus miseriis*] Quas Pompeii, Cæsarisque discordia in rempublicam invexit.

[b] *Proxime*] Anno belli civilis primo.

[c] *Lentulo et Marcello*] Anno urbis conditæ septingentesimo quarto, quo civile bellum exarsit.

[d] *Pompeianum*] Villam Ciceronis, prope Nolam in Campania.

[e] *In Italia*] Unde jam Pompeius in Græciam navigarat.

[f] *Ne officio deessem*] Erga rempublicam, et Pompeium.

[g] *Periculum te meum*] Quia Pompeius par robore Cæsari non erat.

lum meum, quam propter vitia multa,[6] quæ ibi offendi,[b] quo veneram. Primum neque magnas copias, neque bellicosas: [7] deinde, extra ducem,[c] paucosque præterea, [*p.* 97.] (de principibus loquor) reliqui [h] primum in ipso bello rapaces,[i] deinde in oratione ita crudeles,[k] ut ipsam victoriam horrerem: [d] maximum autem æs alienum [l] amplissimorum virorum. Quid quæris? [8] nihil boni,[m] præter causam.[n] Quæ cum vidissem; desperans victoriam, primum cœpi suadere pacem, cujus fueram semper auctor: deinde, cum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret.[e] Hoc interdum probabat,[9] et in ea sententia videbatur fore, et fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna [o] cœpisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus,[f] nullus imperator fuit.[10] Signa, tirone et collectitio [11] exercitu, cum legionibus robustissimis contulit: [g] victus,[p] turpissime amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci: [12] nec putavi,

[b] *In exercitu Pompeiano.* [c] *Excepto Pompeio.*
[d] *Ut ipsam Pompeianorum victoriam extimescerem.*
[e] *Protraheret.* [f] *Pompeius nihil dignum imperatore egit.*
[g] *Etsi tirones haberet, et collectitios milites, prælium nihilominus commisit cum robustissimis Cæsaris legionibus.*

meæ cedere rationem Græv. 1.—6 Pal. 2. *non tam propter periculum quam vitia multa.*—7 Scels. *neque magnas copias, neque paratas illas, neque bellicosas.* Paulo post, *pro reliqui*, edd. vett. habent *reliquos.* Tum, *deinde in opera omnes ita crudeles, ut ipse v. perhorrescerem* Scels.—8 *Qui quæris* Pal. 2. Mox, *Pompeius* deest in Grut. *bellum produceret* Scels.—9 Pal. 2. *probat.* Idem codex mox, *cœpisset ex suis militibus.*—10 Vet. cod. ap. Græv. *nullius imperii fuit.*—11 Pal. 2. *tirone collectio.* Idem codex, pro *robustissimis*, habet *fortissimis.*—12 *Hunc ego finem mihi belli feci* Græv. 1. *Tunc ego mihi belli finem feci* Scels. et Dresd.

NOTÆ

[h] *Reliqui*] Qui Pompeium sequebantur.

[i] *Rapaces*] Scipio inprimis, Pompeii socer, de cujus avaritia Cæsar B. C. lib. III.

[k] *Ita crudeles*] Crudelem scilicet Cæsarianis interitum minabantur.

[l] *Æs alienum*] Quo multi ex Pompeianis oppressi, peropportunos rebus domesticis civiles tumultus existimabant.

[m] *Nihil boni*] In Pompeianis copiis.

[n] *Præter causam*] Quia reipublicæ causam tueri videbantur.

[o] *Nisi quadam ex pugna*] Ad Dyrrachium Macedoniæ oppidum commissa; unde Cæsar inferior discessit, eratque confectum bellum, si victoria sua Pompeius uti novisset.

[p] *Victus*] Ad Pharsalum.

cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore.[h] Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit,[q] aut in aliquas insidias incidendum,[r] aut deveniendum in victoris manus,[s] aut ad Jubam confugiendum,[t] aut capiendus tanquam exilio locus,[u] aut consciscenda [13] mors voluntaria.[v] Certe [14] nihil fuit præterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis,[15] nihil tolerabilius exilio, præsertim innocenti, ubi nulla adjuncta est turpitudo: addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis[i] [16] (si quicquam [w] nunc cujusquam est[k]) etiam in meis esse malui.[l] Quæ acciderunt, omnia dixi futura.[17] Veni domum, non quo optima vivendi conditio esset: sed tamen, si esset[m] aliqua forma reipublicæ, tanquam in patria ut essem; si nulla, tanquam in exilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est;[18] cur optarem, multæ. Vetus est enim,[n] 'Ubi non sis [19] qui fueris,[o] non esse cur velis vivere.' Sed tamen vacare culpa, magnum

[h] *Nec putavi fieri posse, ut vinceremus post acceptam Pharsalicam cladem, qui nondum adversa pugna fracti, resistere Cæsari non potueramus.*
[i] *Ego malui esse cum meis amicis et propinquis.*
[k] *Si tamen est aliquid, quod suum quispiam possit appellare.*
[l] *Et in mea quoque patria.*
[m] *Sed tamen ut Romæ essem tanquam in patria, si esset, &c.*
[n] *Hanc enim sententiam veteres usurparunt.*
[o] *Postquam desiisti esse, qui ante fueras.*

3. *Nunc ego belli mihi* Dresd. 4. *finem cepi* Dresd. 4. 5. Actutum, *hæc putavi* Scels.—13 Scels. *tandem conscientia;* Pal. 2. *aut consiscenda;* al. ap. Græv. *atque consciscenda fuisse.*—14 *Certi* Scels.—15 Vet. cod. ap. Græv. *quæ dixi aut incommodis.* Mox, *advicta est turpitudo.*—16 *Ego cum iis* Pal. 2. et Scels. Actutum, *si quicquam nunc cujuspiam est* Scels. *si quicquam non cujusquam est* Pal. 2.—17 Scels. *omnia prædixi futura.* Mox, *non quod optima* edd. vett. Deinde, *aliqua fortuna reipublicæ* al. ap. Græv.—18 Quinque Dresd. Venett. Mediol. Crat. Victor. et Ascens. 1. *causa non visa est;* Pal. 2. *causa non ulla visa est;* Torg. *causa visa est.* Mox, *multæ causæ* Græv. 1. Amstel. quinque Dresd.

NOTÆ

[q] *Cadendum fuit*] Ut L. Domitio.
[r] *Incidendum*] Ut Pompeio.
[s] *In victoris manus*] Ut Cassio.
[t] *Aut ad Jubam confugiendum*] Ut Scipioni.
[u] *Exilio locus*] Ut Marcello.
[v] *Mors voluntaria*] Ut Catoni.
[w] *Si quicquam*] Cum omnium Cæsar potiatur.

est solatium; præsertim cum habeam duas res, quibus me sustentem;[20] optimarum artium scientiam, et maximarum rerum gloriam; quarum altera mihi vivo nunquam eripietur; altera ne mortuo quidem. Hæc ad te scripsi verbosius, et tibi molestus fui, quod[21] te cum mei, tum reipublicæ cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium[22] esse volui, ut primum scires, me nunquam voluisse plus quenquam posse, quam universam rempublicam.[p] Postea autem, quam alicujus culpa[x] tantum valeret unus,[q] ut obsisti non posset, me voluisse pacem: amisso exercitu, et eo[r] duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi[23] finem fecisse belli:[s] nunc autem, si hæc civitas est,[t] civem esse me; si non, exulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum,[24][y] aut Mitylenas contulissem. Hæc tecum coram malueram:[u][25] sed quia longius fiebat,[x] volui per literas eadem; ut haberes, quod diceres,[26] si quando in vituperatores[z] meos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit reipublicæ profuturus, criminis loco

[p] *Me nunquam passum esse, ut civium aliquis majorem, quam respublica, auctoritatem haberet.*
[q] *Cæsar.* [r] *Pompeio.*
[s] *Me reliquis etiam omnibus pacem suasisse; quam persuadere cum non potuerim, mihi saltem belli finem feci.*
[t] *Si Roma civitatis adhuc formam retinet.* [u] *Dicere.*
[x] *Sed quia non poteram, nisi tardius tecum colloqui.*

Torg. Lips. aliique.—19 Scels. *urbi cum non sis.*—20 Scels. *præsertim quid quod habeas duas res, quibus sustenter.* Mox, *maximam rerum gloriam* edd. Græv. et Cort. contra codd. et edd. reliquas.—21 Dresd. 4. et Scels. *et tibi molestius, quod;* Græv. 1. *et tibi molestius fui quod;* al. ap. Græv. *et tibi molestior fui, quod.*—22 Al. ap. Græv. *omne consilium meum.*—23 Ita Amstel. Mentel. Torg. *mihi ipse* quinque Dresd. aliique codd. quamplurimi.—24 Ita duo Pall. Grut. Græv. 1. Amstel. Mentel. *quam si me Rhodum* edd. vett.—25 Scels. *malueram coram loqui.* Mox, *voluit per literas* Græv. 1.—26 Ita emend. Ernesti, contra codd. probante Benedict. *haberes quid diceres* codd. et edd. vett.

NOTÆ

[x] *Alicujus culpa*] Pompeii, cujus opera ad summam potentiam Cæsar pervenerat.

[y] *Quam si Rhodum*] Quo nonnulli secesserant, ne victoris in potestatem venirent.

[z] *Vituperatores*] Crimini datum est Tullio, quod citius ad Cæsarem, relictis Pompeianis, confugerit.

putent esse, quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos perisse;[y] qui, si me audissent,[z] [27] quamvis iniqua pace,[a] honeste tamen viverent. Armis enim inferiores,[28] non causa fuissent. Habes epistolam verbosiorem fortasse, quam velles:[29] quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si, quæ volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

(4.) M. T. C. M. MARIO S. D.

ARGUMENTUM.—Præmonet Marium de adventu suo in Pompeianum. Eodem anno.

[*p*. 98.] A. d. IX Kal.[1] in Cumanum[a] veni cum Libone tuo, vel nostro potius: in Pompeianum statim cogito: sed faciam ante te certiorem.[2] Te cum semper valere cupio, tum certe, dum hic[b] sumus. Vides enim, quanto post una futuri simus.[b] [3] Quare, si quod constitutum[4] [c] cum podagra habes,[c] fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas: et me hoc biduo aut triduo[d] expecta.

[y] *Qui vellent, ut certo scio, plures adhuc cives interiisse.*
[z] *Qui si mihi pacem suadenti morem gessissent.*
[a] *Iniquis conditionibus.*
[b] *Quamprimum nos una futuros.*
[c] *Quare si constituisti podagra eo tempore laborare.*
[d] *Intra duos aut tres dies.*

Mox, *si cum in vituperatores* Victor. *incidisses meos* al. ap. Græv.—27 Grævii ed. *quid si me audissent;* Pal. 2. *qui si audissent;* omnes alii codd. servant *qui*. Mox, *honeste, honeste tamen* Dresd. 1. quod non damnat Benedict. *honesta tamen* al. ap. Græv.—28 *Annis enim miseriores* Peck. Dresd. 3. al. ap. Græv.—29 Dresd. 3. *quam voles.*

EPIST. IV. 1 Ita Græv. 1. Lips. Torg. Dresd. 1. 5. aliique vetustissimi codd. *Ad VIII Kal. Junias* edd. vett. *A. d. VIII Kal.* Dresd. 2. 4. *Ad IX Kal. Junias* al. ap. Græv. *Kal. Ju. Cumanum* Dresd. 3. *Kal. Jul.* Ascens. 1. Mox, *cum Libione* Grut.—2 Ita Pal. 1. et Victor. *sed faciam ante certiorem* Græv. 1. *sed faciam te ante certiorem* edd. vett.—3 Tota hæc periodus deest in Pal. 1. et Græv. ideoque eam delevit Grævius: *futuri sumus* Lips.—4 Ita Pal. 1. Dresd. 2. aliique codd. ap. Græv. *si quod constitutum* Torg. Dresd. 1. 5. et edd. vett. Mox, particula *ut* deest in edd. vett.

NOTÆ

[a] *Cumanum*] Villa prope Cumas in Campania.

[b] *Hic*] In vicinis prædiis: uterque enim villas habebat in Pompeiano.

[c] *Si quod constitutum*] Jocus est.

(5.) CICERO CÆSARI IMPER. S. D.

Argumentum.—C. Trebatium Testam, jurisconsultum, familiarem suum, Cæsari, Galliarum proconsuli, diligentissime commendat.

Vide, quam mihi persuaserim, te esse alterum me,[1] non modo in his rebus, quæ ad me ipsum, sed etiam in iis, quæ ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem,[d] mecum ducere, ut eum, meis omnibus studiis,[e 2] beneficiis, quam ornatissimum, domum reducerem. Sed posteaquam et Pompeii commoratio[e] diuturnior erat,[f] quam putaram;[3] et mea quædam tibi non ignota dubitatio,[g f] aut impedire profectionem meam videbatur, aut certe tardare; vide, quid mihi sumserim.[h] Cœpi velle, ea Trebatium expectare a te, quæ sperasset[4] a me. Neque, mehercule, minus ei prolixe[i] de tua voluntate promisi,[5] quam eram solitus de mea polliceri. Casus vero mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meæ, vel sponsor humanitatis tuæ. Nam cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meæ, literæ mihi dantur a te; quibus in extremis scriptum erat, 'M. Orfium,[6] quem

[e] *Benevolentiæ meæ indiciis.*
[f] *Sed posteaquam vidi Pompeium commorari Romæ diutius, &c.*
[g] *Non ignotus timor.*
[h] *Vide quid ausus sim.*
[i] *Liberaliter.*

Epist. v. 1 Ita emend. Ernesti, contra codd. qui habent *te me esse alterum.* Mox, *non modo in iis rebus* edd. vett. Deinde, *sed in iis* Grut. *sed etiam in his* Græv. 1.—2 Ita Medic. Grut. Græv. 1. Torg. Dresd. 3. *meis communibus studiis* quatuor Dresd. Lips. et Ascens. 1.—3 Pal. 2. *quam putavi;* Græv. 1. *quam putarem.* Paulo post, *vide quid mihi viderim sumserim* Grut.—4 Ita Græv. 1. Pal. 1. Dresd. 2. Victor. et Manut. *expectasset* Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg. et edd. vett. *speras sed* Dresd. 1.—5 Peck. *minus prolixe ei promisi de tua voluntate.*—6 *M. Orfium* est ex emend. Victorii; *M. Itfium* habet Dresd. 3. *M. Irfium* codd. Manutii; *M. Irfinum* Dresd. 4. *M. Itfinum* Torg. et Pal. 1. *M. Itfinium* Dresd. 2. *M. Infinium* codd. aliquot Manutii; *M. Refuium* Dresd. 1. *M. Urfivium* Medic. *M. Rufum* Lips. Dresd. 5. Ascens. 1. et al. vett. Mox, pro *vel regem,* quod habent Dresd. 3. 4. 5. aliique codd. quamplurimi, *ut regem* legunt Dresd. 1. 2. probante Benedict. et sic aliquando conj. Octa-

NOTÆ

[d] *Exirem*] In Hispaniam Pompeii legatus.

[e] *Pompeii commoratio*] Neque enim Pompeius abiit in provinciam, sed eam per legatos administravit, unde belli civilis initia. Vide Epist. vi. 6.

[f] *Dubitatio*] Timebat ne sibi absenti negotium Clodius facesseret.

mihi commendas, vel regem Galliæ [g] faciam, vel hunc Leptæ delega. Si vis tu, ad me alium mitte,[7] quem ornem.' Sustulimus manus, et ego, et Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod,[8] non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, mi Cæsar, sic velim omni tua comitate complectare,[9] ut omnia, quæ per me possis adduci, ut in meos conferre velis,[j] in unum hunc conferas. De quo tibi homine hæc spondeo,[10] non illo vetere verbo meo, quod, cum ad te de Milone scripsissem, jure lusisti;[k] sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur;[l] probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem,[m] esse neminem.[11] Accedit etiam, quod familiam ducit[12] in jure civili singularis memoria, summa scientia.[n] Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam,[13] neque ullius beneficii certum nomen peto:[o] benivolentiam tuam et liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce

[j] *Ut omnia quæ invitatu meo in meos conferre velles, &c.*
[k] *Non frigide illum tibi commendans, quemadmodum antea Milonem, de qua commendatione jure jocatus es.*
[l] *Sed gravissime, quemadmodum viri sapientes facere solent.*
[m] *Honestiorem virum.*
[n] *Accedit etiam, quod in jure civili sectatores habeat, et quasi discipulorum familiam, quia scientiam juris apprime callet.*
[o] *Neque ullum nominatim beneficium huic a te peto.*

vius Pantagathus. Deinde, pro *delega*, quod servant codd. aliquot Manutii, et Medic. *delegam* exhibent Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. cum quatuor libris Manutii; unde *delegavi* exsculpsit Benedict.—7 Stewech. *me ad alium mitte.*—8 Ita codd. Victorii, Græv. 1. et Vat. *nescio quid* edd. vett.—9 Grut. *complectere;* Pal. 2. *complere.*—10 Græv. 1. *hæc spondeas;* sed corr. *spondeo;* al. ap. Græv. *hoc spondeo*, vel *hic spondeo.*—11 Ita Pal. 1. Amstel. Dresd. 1. 3. aliique codd. antiq. *prudentiorem esse neminem* Dresd. 2. 4. 5. Torg. Lips. Græv. 1. et edd. vett.—12 Ita Græv. 1. Pal. 2. Vat. et ed. Victor. *familia inducit* Pal. 1. et Grut. *familiaritatem ducit* edd. vett. Mox, *singulari memoria* edd. vett.—13 Verba, *neque præfecturam*, desunt in Pal. 2. Mox, *et libertatem peto* Pal. 2.

NOTÆ

[g] *Vel regem Galliæ*] Loquendi modus, quo Cæsar affirmat, fore certo, ut M. Orfius fiat legatus Leptæ: ex duabus enim præpositionibus excluditur difficilior: quasi diceret, Nisi facio Orfium Leptæ legatum, ut cupis, hunc faciam ego regem Galliæ; nisi malis communem scripturam sequi, et sic explicare: Vel ego Orfii fortunam curabo; vel si minus mihi confidis tu, ipsum Leptæ commenda. Lepta autem fuerat Ciceronis in Cilicia fabrum præfectus, qui tum cum Cæsare in Gallia militabat.

eum ornes gloriolæ insignibus:[14] totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut aiunt) in manum tuam istam, et victoria et fide præstantem.[p] Simus enim putidiusculi; quanquam per te vix licet:[q][15] verum, ut video, licebit.[r] Cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

(6.) CICERO TREBATIO S. D.

ARGUMENTUM.—Trebatium, desiderium urbis impatienter ferentem, hortatur ut maneat in provincia, laboretque, ut id consequatur, cujus causa profectus fuerat.

In omnibus meis epistolis, quas ad Cæsarem aut ad Balbum mitto, legitima quædam est accessio commendationis tuæ, nec ea vulgaris,[a] [*p.* 99.] sed cum aliquo insigni indicio[1] meæ erga te benivolentiæ. Tu modo ineptias istas, et desideria urbis et urbanitatis[b] depone: et, quo consilio[h] profectus es, id assiduitate et virtute consequere.[2] Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeæ,[i] 'quæ Corinthum,[3] arcem altam,[k] habebant[c]

[p] *Trebatii curam depono, tibique committo totam, tibi, inquam, victoriis, et fide præstanti.*
[q] *Sum forte in commendando Trebatio diligentior, quam tua humanitas patitur.*
[r] *Sed nimiam hanc diligentiam meam, in bonam, ut opinor, partem accipies.*
[a] *Soleo te illi non vulgariter commendare.*
[b] *Rerum urbanarum.* [c] *Habitabant.*

et Grut. Deinde, *et si tibi placuerit* Pal. 1.—14 Dresd. 2. aliique codd. ap. Græv. *gloriæ insignibus.* Mox, *tibi trado* edd. vett. contra codd.—15 *Sumus enim putidiusculi, quam per te vix licet* codd. plerique et edd. ante Ernesti; *Simus habent* Torg. Vat. Græv. 1. *blandiusculi* Torg. pro v. l. et al. ap. Græv. *pudentiusculi* al. ap. Corrad. *blandiusculis* Græv. 1. *quanquam per te, &c.* est ex emend. Ernesti, contra codd.

EPIST. VI. 1 Ita Dresd. 1. 2. *judicio* Lips. Torg. Dresd. 3. 4. 5. et al. ap. Græv.—2 Dresd. 3. et Torg. *virtute prosequere;* Pal. 2. *virtute persequere.*—3 *Corinthi* al. ap. Græv. Mox, *matronæ opulentas* Græv. 1. Paulo post, *manibus ciptatissimis* Græv. 1. *m. cypsatissimis* codd. Victorii, et Dresd. 1. 2. *m. raptatissimis* Torg. pro v. l. *m. citatissimis* Pal. 2. in marg. *m. capacissi-*

NOTÆ

[h] *Quo consilio*] Ut Cæsaris esset in familiaribus, ejusque ope rem suam meliorem faceret.

[i] *Ignoverunt Medeæ*] Quæ secuta Jasonem, et ab eodem repudiata, Corinthum venit: locum hunc ex veteri tragœdia mutuatus est Cicero.

[k] *Arcem altam*] Quæ dicitur Acrocorinthus.

matronæ opulentæ, optimates;' quibus illa manibus gypsatissimis[d] persuasit, ne sibi vitio illæ verterent, quod abesset a patria. 'Nam multi suam rem bene gessere, et publicam,[4] patria procul. Multi, qui domi ætatem agerent,[5] propterea sunt improbati.' Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cavere didicisti,[e] in Britannia[1] ne ab essedariis[m] decipiaris,[f] caveto: et, quando[n] Medeam[6] agere cœpi, illud semper memento, 'Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit,[7] nequicquam sapit.' Cura ut valeas.

(7.) CICERO TREBATIO.

ARGUMENTUM.—Studium suum in commendando significat; monet ut Cæsari operam det, ab eoque expectet omnia.

EGO te commendare non desisto: sed, quid proficiam,[1] ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo; ad quem de te diligentissime et sæpissime scribo. Illud soleo mirari,[2] non me toties accipere tuas literas, quoties a Quinto mihi fratre afferantur.[3] In Britannia[o] nihil esse audio ne-

[d] *Candidissimis.* [e] *Aliis consulere solitus es.*
[f] *Ne in essedariorum manus devenias.*

mis al. *m. gipsatissimis* Lips. Dresd. 3. 4. et Torg. a m. pr. *m. rapacissimis* veram lectionem putat Benedict. *m. gypsatissimis sparsis persuadet* Scels. Porro, *ne sibi vitia illa verterent* Græv. 1. *ne sibi illæ vitio verterent* al. ap. Græv.—4 Edd. vett. *et poplicam.*—5 *Multi domi qui ætatem egerunt* al. ap. Græv.—6 Græv. 1. et Grut. *cum Medeam;* al. ap. Græv. *quando cœpi agere Medeam.*—7 Ita codd. Victorii et Vat. *prodesse nequit* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. et al. vett. *prodesse nequid* Torg. Lips. Dresd. 3. 4. *Qui ipse sapiens prodesse non quid* Græv. 1.

EPIST. VII. 1 Dresd. 3. *si quid proficiam.*—2 *Illud mirari soleo* al. ap. Græv.—3 Ita Dresd. 1. 2. 3. *afferuntur* Dresd. 4. 5. Torg. Lips. alii multi

NOTÆ

[l] *In Britannia*] In Angliam cum Cæsare profectum esse Trebatium falso putabat Tullius.

[m] *Ab essedariis*] Qui ex essedis pugnant, de quibus sic loquitur Cæsar B. G. lib. v. 'Equites hostium, essedariique acriter prælio cum equitatu nostro in itinere conflixerunt.' Essedum autem genus erat vehiculi in Britannia commune.

[n] *Et, quando*] Hæc ferme omnia ex veteri poëta Cicero depromsit.

[o] *In Britannia*] Quo Trebatium abiisse putabat Cicero, ut dictum est in proxime superiori Epistola.

que auri,[p] neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias,[4 q] et ad nos quam primum recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus,[5] possumus;[g] perfice, ut sis in familiaribus Cæsaris: multum te in eo frater[r] adjuvabit meus, multum Balbus; sed, mihi crede, tuus pudor[h] et labor plurimum. Imperatorem[i] liberalissimum, ætatem opportunissimam,[s] commendationem certe singularem habes;[6] ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare.

(8.) CICERO TREBATIO.

ARGUMENTUM.—Ex Cæsaris literis et sua responsione narrat; et modeste reprehendit Trebatium, quod tribunatum recusaverit.

SCRIPSIT ad me Cæsar perhumaniter, nondum te sibi satis esse[1] familiarem propter occupationes suas, sed certo fore. Cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum,[2] si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suæ contulisset. Sed ex tuis literis cognovi præproperam festinationem tuam;[3 t] et simul sum admiratus, cur tribu-

[g] *Quod si absque Britannia potes, uti volumus, ad opes, dignitatesque per Cæsarem pervenire.*
[h] *Honestas tua.* [i] *Cæsarem.*

ap. Græv.—4 Ita Græv. 1. duo Pall. Dresd. 1. 2. Victor. *copias* Dresd. 3. *rapias* Lips. Dresd. 5. Ascens. 1. et al. vett. *eripias* Torg. et Dresd. 4.—5 Edd. vett. *assequi id quod volumus.* Mox, *multum enim te, &c.* edd. vett. *multa te adjuvabit in eo frater meus* Pal. 2.—6 Ita codd. ap. Græv. *habes* deest in Dresd. 1. 2. 3. 5. et Torg. *Imp. liberalissimum habes, ætatem o. c. c. singularem* edd. vett.

EPIST. VIII. 1 Ita Dresd. 1. 2. 4. Torg. *se tibi esse* Dresd. 3. 5. Ascens. 1. *se satis esse*, omisso *sibi*, Lips. Mox, *sed certe fore* codd. et edd. ante Ernesti. —2 Duo codd. Grævii *esse futurum.*—3 Quinque Dresd. Torg. Lips. alii codd. et edd. vett. *præproperam quandam festinationem tuam;* particulam *quan-*

NOTÆ

[p] *Nihil ... auri*] Jocatur cum Trebatio, quem pecuniæ avidissimum noverat.

[q] *Essedum aliquod suadeo capias*] Et illud jocose dicit; nam Trebatium a Cæsare sejungi nolebat.

[r] *Frater*] Quintus Tullius, Cæsaris in Gallia legatus.

[s] *Ætatem opportunissimam*] Ferendis laboribus, et colligendæ principum virorum amicitiæ.

[t] *Præproperam festinationem tuam*] In recusando legionis tribunatu, quem Cæsar tibi obtulit.

natus commoda, demto præsertim labore militiæ, contemseris.[k] Querar[l] cum Vacerra et Manilio:[u] nam Cornelio[4v] nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es,[m] cum te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges[n] istam occasionem[w] et facultatem, qua melior nunquam[5] reperietur? Quod scribis de illo Preciano[6x] jureconsulto; ego te ei non desino commendare: scribit enim ipse mihi, te sibi[y] gratias agere debere. De eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras literas Britannicas[7z] expecto. Vale.

(9.) M.[1] CICERO TREBATIO.

ARGUMENTUM.—Literarum officium a Trebatio requirit: monet, ne reditum in urbem præpropere cupiat.

JAMDIU ignoro,[2] quid agas: nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram: quia cum Quinto, fratre meo, non eras, quo mitterem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire quid agas, et ubi sis hyematurus.

[k] *Cur stipendio tribuni legionis frui nolueris.*
[l] *Accusabo te apud amicos tuos.*
[m] *In quem tua stultitia videtur recidere.*
[n] *Cur non urges.*

dam tacite omisit Ernesti.—4 Al. ap. Græv. *nam de Cornelio.* Mox, pro *cum,* quod servant Dresd. 1. Torg. Græv. 1. Victor. *quando* legunt Lips. Dresd. 2. 3. 5. Ascens. 1. et vulgg. ante Græv. *profiteris didicisse* Pal. 2.—5 Idem codex, *qua nulla unquam melior.*—6 Græv. 1. *de illo Prisciano;* al. ap. Græv. *de illo Prætiano.* Actutum, *jurisconsulto* Dresd. 4. Torg. et Ascens. 1. Mox, *scribit etiam ipse mihi* al. ap. Græv.—7 *Britannicas literas* edd. vett. *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg.

EPIST. IX. 1 *M.* non agnoscunt Dresd. 1. 2. 3. Torg. Bengel. et Benedict.—2 *Quam diu ignoro* Græv. 1. *Tam diu ignoro* Venett. Victor. Bengel. aliæ vett. Mox, *quod cum Quinto* quinque Dresd. Torg. Bengel. et Benedict.

NOTÆ

[u] *Cum Vacerra et Manilio*] Amicis Trebatii, iisque, ut credibile est, jureconsultis.

[v] *Cornelio*] Trebatii in jure magistro: reprehenso autem discipulo, videtur et reprehendi magister.

[w] *Occasionem*] Primas militiæ dignitates per Cæsarem obtinendi.

[x] *De illo Preciano*] Quem constat ex iis verbis majori apud Cæsarem gratia valuisse; quandoquidem ei Trebatium commendat.

[y] *Te sibi*] Quod officii nonnihil in te contulisset.

[z] *Vestras l. Britannicas*] Falso ratus, ut monui antea, in Britanniam cum Cæsare profectum.

Equidem velim cum Cæsare; sed ad eum, propter ejus occupationes,[3][a] nihil sum ausus scribere: ad Balbum[b] tamen scripsi. [p. 100.] Tu deesse tibi noli: serius potius ad nos, dum plenior.[a] Quod huc[b] properes, nihil est, præsertim Battara[4] mortuo:[c] sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio scire. Cn. Octavius an Cn. Cornelius[d] quidam est, tuus familiaris,[5] summo genere natus,[c] terræ filius;[d] is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cœnam invitat: adhuc non potuit perducere:[e] sed mihi tamen gratum est. Vale.[6]

(10.) M. CICERO S. D. TREBATIO.

ARGUMENTUM.—Per jocum agitat, quod scripserat Trebatius, se Cæsari valde jurisconsultum videri: et timiditatis arguit, qui in Britanniam navigare recusaverit: et ut de fructu commendationis ad Cæsarem, et omnibus rebus suis scribat plura, admonet.

LEGI tuas literas, ex quibus intellexi, te Cæsari nostro valde jureconsultum videri.[e] Est quod gaudeas, te[1] in

[a] *Tardius ad nos redi, dum opulentior redeas.*
[b] *Romam.* [c] *Amico tuo.*
[d] *Tuus familiaris, qui vocatur Cneius Octavius, aut Cneius Cornelius, neque enim memini.*
[e] *Te a Cæsare plurimi fieri ob scientiam juris civilis.*

—3 Ita nonnulli codd. Manutii, Dresd. 4. 5. *occupationes* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Torg. Lips. edd. vett. *propter eum* habet Dresd. 2. *propterea nihil ausus sum, &c.* Pal. 3.—4 *Vacerra* edd. vett.—5 'Ita emendavit Ernesti; sed librorum auctoritate destituitur.' *Benedict.* *Cn. Corn. quidem tuus fam.* duo Pall. Grut. quinque Dresd. Lips. *Cn. Oct. an et Corn. quidem tuus, familiarissimo genere natus* Græv. 1. *Cn. Oct. ac Cn. Corn. quidem tuus familiaris* Amstel. *Cn. Oct. est tuus familiaris* Victor. *Cn. Oct. est an Cn. Corn.* Torg. et Dresd. 3.—6 *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 3. Torg. Bengel. et Benedict.
EPIST. X. 1 Pronomen *te* deest in Grut. Mox, pro *viderere*, quod ser-

NOTÆ

[a] *Propter ejus occupationes*] In quibusdam codicibus legitur *propter ejus luctum;* hoc enim tempore, ut scribit Dio, Julia, filia Cæsaris, et Pompeii uxor, mortem occubuit: vulgatam, duce Manutio, scripturam sequimur.
[b] *Ad Balbum*] Ut ejus opera cum Cæsare hyemares.
[c] *Summo genere natus*] Hoc dictum ironice.
[d] *Terræ filius*] Sic appellantur obscurissimæ stirpis homines.
[e] *Perducere*] Nec enim decebat Ciceronem, summis honoribus perfunctum, apud infimæ sortis hominem cœnare.

ista loca venisse, ubi aliquid sapere[f] viderere.[f] Quodsi in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior[g] te fuisset. Verumtamen (rideamus, licet: sum enim a te invitatus[h]) subinvideo tibi, ultro te[2] etiam arcessitum ab eo,[g] ad quem ceteri, non propter superbiam ejus, sed propter occupationem, aspirare non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quæ, mehercule, mihi[3] non minori curæ sunt, quam meæ. Valde metuo, ne frigeas in hybernis:[i] quamobrem camino luculento utendum censeo (idem Mucio et Manilio[4][k] placebat), præsertim qui sagis[h] non abundares: quanquam vos nunc istic satis calere[i] audio: quo quidem nuntio[l] valde, mehercule, de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior,[m] quam in advocationibus;[k] qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi,[l] ne-

[f] *In Galliam, ubi doctus videri possis.* [g] *A Cæsare.*
[h] *Vestimentis militaribus.* [i] *Cæsarem acriter pugnare.*
[k] *Sed tu in bello tibi magis caves, quam clientibus tuis in advocati officio.*
[l] *Qui neque in Britanniam cum Cæsare navigare volueris, tu qui studiosissimus, &c.*

vant codd. Grævii, Dresd. 1. 2. 3. *viderer* habet Lips. *videre* Torg. *videar* Grut. *videare* Dresd. 4. 5. Pal. 2. Ascens. 1.—2 Pronomen *te* omittunt quinque Dresd. Torg. Pall. 1. 3. Grut. *accersitum* Grut. In antecedentibus Dresd. 3. legit *Verum tamen adeamus, licet.* Paulo post, *non propter ejus superbiam* edd. vett.—3 Voc. *mihi* deest in duobus codd.—4 Ita Græv. 1.

NOTÆ

[f] *Sapere*] Quoniam summa erat apud Gallos juris ignoratio.

[g] *Peritior*] Id quoque cavillatur; neque enim arduum est, rudes inter, et literarum ignaros, quales tum Britanni erant, aliquam doctrinæ laudem assequi.

[h] *A te invitatus*] Gloriosius de se prædicando, ridendi occasionem Trebatius dederat.

[i] *Ne frigeas in hybernis*] Hæc omnia per ludum; frigebat enim Trebatius in hybernis, quod nihil tum ageret, nec ejus opera Cæsar ad rem bellicam uteretur; vel ideo frigere dicitur, quod non multum ditesceret homo avarus.

[k] *Mucio et Manilio*] Trebatii amicis, et jurisconsultis, qui Romæ tum vivebant.

[l] *Quo quidem nuntio*] Qui Romam venerat de Britannis cum Cæsare fortiter dimicantibus.

[m] *Multo es cautior*] Trebatii et in acie timiditatem, et mediocrem in jure civili scientiam notat; periculum enim declinabat in bello, neque semper eos feliciter defendebat, quorum erat patronus.

que spectare essedarios,[m] [5] quem antea ne Andabatam[n] quidem defraudare poteramus.[n] Sed jam satis jocati sumus. Ego de te ad Cæsarem quam diligenter scripserim, tute scis; [6] quam sæpe, ego. Sed, mehercule, jam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis meique amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his literis, quas proxime dedi, putavi esse hominem[o] commonendum: [7] id feci: quid profecerim, facias me velim certiorem, et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus. Scire enim cupio, quid agas, quid expectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes.[p] Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, [8] quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam:[q] sin autem id non est;[r] nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc[s] advoles. Una, mehercule, nostra vel severa, vel jocosa congressio, pluris erit, quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri

[m] *Britannos pugnantes ex curribus.*
[n] *Tu, quem nullo antea spectaculo fraudare potuissemus, etiamsi oculos Andabatarum more clausos habuisses, adeo spectaculorum eras avidus.*
[o] *Cæsarem.* [p] *Quamdiu te a nobis abfuturum existimas.*
[q] *Scito enim, me lubentius passurum absentiam tuam, si intellexero, hanc tibi utilem esse.*
[r] *Quod si tua tibi absentia nihil prodest.* [s] *Romam.*

Grut. et Pal. 2. *idem et Mucio et Manilio* edd. vett.—5 Tres codd. Gulielmii, Lips. Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. *neque expectare essedarios;* quam lectionem veram putat Benedict. Mox, *ne adebatam quidem* Græv. 1. *ne analiatam quidem* Mentel.—6 Dresd. 2. *tute scis;* Ascens. 1. *tu nescis.*—7 Dresd. 3. et Torg. *commovendum.* Mox, *tuo* deest in codd. Grævii.—8 Pal. 2. *te unum mihi esse solatium.* Mox, *possem pati* quinque Dresd. Torg. Lips. et edd. vett. Tum, *id esse emolumento* codd. Grævii. Deinde, *Romam traham* Pal. 2. et

NOTÆ

[n] *Ne Andabatam*] De Andabatis hæc Erasmus: 'Andabatæ fuerintne populi clausis oculis soliti pugnare, an gladiatorum genus qui clausis oculis tenderent in adversarium, an potius lusus genus, ut propemodum ex Seneca licet conjicere, nondum, ut ingenue fatear, compertum satis habeo.' *Ne Andabatam quidem defraudare,* adagium esse videtur, in eos usurpari solitum, qui acutum ita cernerent, ut nihil iis, etsi oculos Andabatarum more clauderent, occultum esse possit. Andabata autem dicitur a voce Græca ἀναβάτης, interposita litera *d*, ut in pluribus aliis vocabulis, id est, *ascensor,* quod ex equis pugnarent, galea frontem, oculosque tecti.

Ædui.[t] [p] Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam: aut consolando, aut consilio, aut re [u] juvero.[9]

(11.) CICERO TREBATIO.

Argumentum.—Jocatur primum de interregnis: deinde suadet, si e re sua sit, maneat apud Cæsarem; sin minus, Romam se recipiat.

Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres.[1] Quis enim, tot interregnis,[2] [a] jureconsultum desiderat? [b] Ego omnibus, unde petitur,[c] hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent.[a] Satisne tibi [3] videor abs te jus civile [d] didicisse? Sed heus

[t] *Una certe nostra, vel de seriis, vel de jocosis rebus congressio, nobis erit multo jucundior, quam congressio, non modo hostium, sed ne Æduorum quidem, quanquam Romanorum fratres dicantur.*

[u] *Aut pecunia.*

[a] *Ego omnibus, a quibus nunc petitur pecunia, auctor essem, ut a singulis interregibus unam aut alteram causæ suæ actionem peterent.* Deux audiences.

Grut. *qui huc non advoles* Pal. 2.—9 Græv. 1. *aut rei jure;* Pal. 1. *aut rei juvero;* Grut. *aut re juere.*

Epist. xi. 1 Stewech. *nunc relinqueres certe eam.*—2 *Quis enim inter tot*

NOTÆ

[p] *Fratres nostri Ædui*] Ædui populi fuere Galliæ Celticæ potentissimi inter Ligerim et Ararim, quorum primaria civitas Augustodunum, *Autun*, nunc in Burgundiæ ducatu. Fratres populi Romani, cognita eorum fide, dicti sunt; de quibus sic Tacitus lib. ii. 'Primi Ædui senatorum in urbe jus adepti sunt: datum id fœderi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant.'

[a] *Tot interregnis*] Interregnum erat spatium illud quo jus Romæ non reddebatur, quia nullus tum Romæ magistratus erat, qui jus diceret: interrex enim, non juris dicendi gratia, sed ut comitia consulibus creandis haberet, eligebatur. Interregnum autem Romæ primum fuit, cum Romulo mortuo, nondum rex creatus esset. Anno urbis conditæ septingentesimo, Roma, propter intestinos motus, magistratibus per sex menses caruit; vixque septimo mense, Calvinus et Messala consulatum inierunt: interregni autem dies non plures quam quinque fuerunt, unde patet, sex circiter et triginta hoc anno interregna fuisse.

[b] *Jureconsultum desiderat*] Quia nihil jureconsulto opus est, quamdiu jus non redditur.

[c] *Unde petitur*] *Unde petitur* dicebatur is a quo pecunia in judicio, tanquam debita petebatur.

[d] *Jus civile*] Hæc jocando, et de industria dicit Tullius, ut videatur parum versatus in jure civili; tribus enim deprehenditur ficta Ciceronis, ad jus quod attinet, ignorantia: 1. quia non is a quo pecunia petitur,

tu, quid agis? ecquid fit?[4] video enim, te jam jocari per literas. Hæc signa[e] meliora sunt,[f] quam in meo Tusculano.[b][5] Sed quid sit, scire cupio.[c] Consuli[g] quidem te a Cæsare scribis: sed ego tibi ab illo consuli mallem:[d] quod si aut fit,[6] aut futurum putas;[e] perfer istam militiam, et permane: [*p.* 101.] ego enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor:[f] sin autem ista sunt inaniora,[g][7] recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando;[h] aut, si minus, una, mehercule, collocutio nostra pluris erit, quam omnes Samarobrivæ.[i][8][h] Denique, si cito te retuleris; sermo nullus erit:[k] si diutius frustra abfueris;[l][9] non

[b] *Joci quibus uteris, tuæ lætitiæ indicia, sunt anteponenda signis, id est, statuis, quæ sunt in meo Tusculano.*
[c] *Tamen scire cupio quænam sit tuæ tantæ lætitiæ causa.*
[d] *Sed mallem ego tuis Cæsarem commodis consulere.*
[e] *Quod si Cæsar te jam beneficiis ornat, aut saltem ornaturum speras.*
[f] *Ego enim meum de absentia tua dolorem consolabor spe commodorum tuorum.*
[g] *Quod si frustra speras te a Cæsare ditandum.*
[h] *Nam aut Romæ dives aliquando fieri poteris.*
[i] *Quam centum urbes Ambiano similes.*
[k] *Nemo te propterea deridebit, si cito redieris.*
[l] *Quod si in Gallia nullo tuo emolumento remanseris.*

reges Torg.—3 Pronomen *tibi* deest in aliquot codd. Grævii.—4 Græv. 1. *quid agas? h ecquid fit?* Pal. 1. *quid agis hæc? quid fit?* Amstel. *quid agis? hem et fit hæc?* Mentel. *quid agis, hoc quod fit?* unde Grævius conj. *quid agis? istic quid fit?*—5 Lamb. *quam quæ in meo Tusculano.*—6 Edd. vett. *aut sit.*—7 Al. ap. Græv. *sin ista sunt inaniora.* Pro *inaniora*, Pal. 2. habet *majora.*—8 Ita ed. pr. et Victor. *Samarobrinæ* al. vett. *Samarobivæ* Græv. 1. *Samaobrinæ* Amstel. *Samarobinæ* Mentel.—9 Ita Græv. 1. et Victor. *sin frustra*

NOTÆ

sed is qui pecuniam petit, judicium solet postulare, pecuniæ exigendæ causa; 2. quia ab interregibus advocationes non petebantur, cum jus interreges non dicerent; 3. quoniam etsi jus dixissent, vix tamen uni una per quinque dies, quibus interregnum unius durabat, dari poterat advocatio, siquidem non quovis die judicium habere liceret.

[e] *Hæc signa*] Ludit in ambigua significatione vocis; eadem enim vox, et 'indicium,' et 'statuam,' significat.

[f] *Meliora sunt*] Æs enim alienum Cicero contraxerat, coëmendis signis, seu statuis, quas in villa Tusculana collocaverat. Trebatius autem nullo sumtu jocabatur.

[g] *Consuli*] Propter juris notitiam, quæ tamen in Trebatio eximia non erat.

[h] *Samarobrivæ*] Samarobriva Galliæ Belgicæ civitas, ubi Trebatius cum Cæsare hyemavit, *Amiens*, quanquam nonnulli Cameracum esse velint, *Cambray*.

modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco.[m] Mira enim persona induci potest Britannici[i] jureconsulti.[n] Hæc ego non rideo,[10] quamvis tu rideas: sed de re severissima tecum, ut soleo, jocor.[o] Remoto joco, tibi hoc amicissimo animo præcipio,[11] ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis,[p] perferas nostri desiderium;[q] honestatem et facultates tuas[r] augeas: sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos.[s] Omnia tamen, quæ vis, et tua virtute profecto, et nostro summo erga te studio consequere.

(12.) CICERO TREBATIO.

ARGUMENTUM.—Per jocum exagitat Epicureos, et ipsum Trebatium, quem Epicureum factum esse Pansa narraverat.

MIRABAR, quid esset, quod tu mihi literas mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa[a] meus,[b] Epicureum[c] te

[m] *Non modo timeo ne Laberius mimus, sed etiam ne sodalis noster Valerius te ludat.*

[n] *Potest enim cum risu maximo induci in scenam jureconsultus Britannicus.*

[o] *Hæc ego non parvi facio; et quamvis tecum, ut soleo, jocor, res tamen magni momenti agitur.*

[p] *Si in Gallia cum dignitate versari poteris.*

[q] *Patere libenter te a nobis abesse.*

[r] *Famam et opes.*

[s] *Quod si vix speras hæc duo posse te assequi in Gallia, Romam redi.*

diutius abfueris edd. vett. *sed si diutius f. abfueris* Dresd. 1. 2.—10 *Hæc ego enim non rideo* Pall.—11 Græv. 1. *tibi hoc a. a. precor;* Stewech. *tibi hæc a. a. præcipio.* Pronomen *hoc* deest in Grut. Paulo post, *facultatem augeas*, omisso *tuas*, Pal. 2.

NOTÆ

[i] *Britannici*] Suam in jure scientiam forte nimium apud Gallos Trebatius ostentaverat; timebat ergo Tullius ne Romanis histrionibus ad jocandum materiam præberet: dicit autem 'jureconsulti Britannici,' non 'Gallici,' primo, quia aliquamdiu existimavit Trebatium in Britanniam cum Cæsare navigasse; secundo, quia Britanni Gallis rudiores erant; quare et risu dignior Trebatius, qui gloriabatur se a barbaris pro egregio jureconsulto haberi.

[a] *Pansa*] Qui postea cum Hirtio consulatum gessit.

[b] *Meus*] Vox amorem indicans.

[c] *Epicureum*] Epicurus philosophus celeberrimus, qui summum bonum posuit in voluptate sive corporis, sive animi: aliter enim alii sentiunt. Loquitur autem hic Cicero ex eorum sententia, qui felicitatem in corporis voluptatibus ab Epicuro collocari putant.

esse factum. O castra præclara![a] Quid tu fecisses, si te Tarentum,[d] et non Samarobrivam[1 e] misissem? Jam tum mihi non placebas,[2] cum idem intuebare, quod et Titius, familiaris meus.[b] Sed quonam modo jus civile defendes,[f] cum omnia tua causa facias,[3] non civium? Ubi porro illa erit formula[4] fiduciæ, 'ut inter bonos bene agier oportet?' Quis enim est, qui facit nihil, nisi sua causa?[c] Quod jus statues[5] 'communi dividundo,'[g] cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur?[d] Quomodo autem tibi placebit, Jovem Lapidem[h] jurare, cum scias, Jovem iratum esse nemini posse?[f] Quid porro fiet[6] populo Ulubrano,[g i] si statueris, πολιτεύεσθαι[h] non oportere?

[a] *Præclaram certe militiam, cui tu nomen dedisti.*
[b] *Cum mollem Titii, familiaris mei, vitam imitubare.*
[c] *Quomodo observabis illam juris formulam, quæ jubet ut inter bonos fides servetur? neque enim is bonus, aut fidelis esse potest, qui, ex doctrina Epicuri, nihil facit nisi sua causa.*
[d] *Quam servabis æquitatem in bonorum communium divisione, cum Epicurei ad privatum commodum omnia referunt?*
[f] *Quomodo per Jovem jurabis, cum certo existiment Epicurei, Jovem non curare mortaliu?*
[g] *Populi Ulubrani curam non habebis, si Epicureorum more censeas.*
[h] *Rempublicam udministrari.*

EPIST. XII. 1 Al. ap. Græv. *Samarobrinam.* Vide ad Epist. præced.—2 Græv. 1. *mihi complacebas.* Mox, *quod Zeus f. meus* Græv. 1. *quod Eticius f. meus* Amstel. *quod et Seius* codd. Victorii et Manutii; *quod Zeius* Medic. *quod et ejus* Dresd. 1. 2. *quod et Cneius* Torg. *quod etitius* Dresd. 3. *quod Ethicius* Dresd. 4. et Ascens. 1. *quod Eritius* Dresd. 5. *quod et Titius* plurimi codd.—3 Al. ap. Græv. *facies.* Mox, *non civium* desunt in multis codd. *non civilium* habet Græv. 1.—4 Codd. Grævii *erit illa formula.*—5 *Quid vis statues* Dresd. 3. *Quodvis statues* Dresd. 2. Mox, *cum idem nihil possit esse* Dresd. 4. Deinde, *omnia voluntate sua* Græv. 1.—6 *Quid porro fieri* Dresd. 1. 2. Lips.—

NOTÆ

[d] *Tarentum*] Extrema quondam Magnæ Græciæ civitas in Salentinorum confinio, hodie regni Neapolitani, cum principatus titulo, *Tarente*, mollis civitas, et libidini dedita. Horatius, Sat. II. 4. 'Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.'

[e] *Samarobrivam*] Cujus incolæ feroces, et laboribus assueti.

[f] *Defendes*] Quia jureconsulti est, aliis consulere; Epicurei vero sibi uni; res igitur ardua jureconsultum simul, et Epicureum esse.

[g] *Communi dividundo*] Locutio ex jure civili depromta.

[h] *Jovem Lapidem*] Vide Epist. primam hujus libri.

[i] *Populo Ulubrano*] Qui erat in Trebatii clientela. Ulubræ autem ignobile tum erat Latii oppidum, cujus hodie nullum vestigium extat.

Quare si plane a nobis [i] deficis,[7] moleste fero: sin Pansæ assentari commodum est,[k] ignosco: modo scribe aliquando ad nos, quid agas, et a nobis quid fieri aut curari velis.

(13.) M. CICERO S. D. TREBATIO.

Argumentum.—Intermissi literarum officii excusationem affert, quam non accipiente Trebatio, liberius pro more jocatur.

Adeone me injustum esse[1] existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans[a] et nimium cupidus decedendi viderere,[a] ob eamque causam me arbitrarere literas ad te jamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui,[b] quam primis literis[2] perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit[b] causa intermissionis epistolarum,[3] nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hic[c] tu me etiam insimulas, nec satisfactionem[c] meam accipis. Audi, Testa[d] mi.[4] Utrum superbiorem te pecunia facit, an quod te imperator[d] consulit? Moriar, ni, quæ tua gloria est, puto te malle a Cæsare consuli, quam inaurari.[e][5] Si vero utrumque est,[f]

[i] *Academicis.*

[k] *Quod si e re tua est Epicureum te fieri, ut Pansæ Epicureo assenteris.*

[a] *Fierine potest ut credideris me tibi iratum esse, quia visus es mihi non satis constans, nimiumque cupidus e Gallia Romam redeundi?*

[b] *Nulla tamen alia fuit.* [c] *Excusationem.*

[d] *Cæsar.* [e] *Divitem fieri.*

[f] *Si vero Cæsar te et consulit, et ditat.*

7 Pal. 1. *si plane a nobis non deficis.* Mox, *modo scribas aliquando* edd. vett. Denique, *et a nobis quid agi, quid fieri, &c.* al. ap. Græv.

Epist. xiii. 1 *Adeo in me intus tumescet* Dresd. 1. in indice.—2 Lips. et Dresd. 4. *quam imis literis; cum unis literis* al. ap. Græv. *cum proximis literis* al. ibid.—3 Ita Pall. Grut. Græv. 1. Victor. *Neque alia fuit ulla causa intermissionis literarum* edd. vett. Actutum, *nisi quod tu, ubi esses* Lips.—4 Ita Pal. 1. Grut. Dresd. quinque, Victor. *Audi mi Testa* edd. vett. *Audi istam* Torg. *Audi me, Testa* Lips. *aut i a me* Græv. 1. Actutum *virum superbiorem* Lips. et Dresd. 3.—5 Torg. *puto, te malle accusare consilium, quam inaurari;*

NOTÆ

[a] *Parum mihi constans*] Quia vix in Galliam Trebatius advenerat, cum Romam redire cogitavit.

[b] *Perturbatio animi tui*] Quem pœnitebat in Gallias esse profectum.

[c] *Hic*] Licet excusationem afferam intermissionis literarum, me tamen insimulare non cessas.

[d] *Testa*] Trebatii cognomen.

quis te feret, præter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istic[g] invitum non esse, vehementer gaudeo: et, ut illud erat molestum,[e] sic hoc est jucundum.[6] Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit.[h] Nam, ita audio, istic[7]

'Non ex jure manum consertum,[f] sed magis ferro
Rem repetunt.'[i]

Et tu soles ad vim faciundam adhiberi?[k][8] neque est, quod illam exceptionem in interdicto[g] pertimescas; 'Quod tu

[g] *In Gallia.*
[h] *Ne juris civilis scientia parum tibi inter arma prosit.*
[i] *Nam Galli, ut audio, rem repetunt, non jure et legibus, sed vi et ferro.*
[k] *Tu vero, qui jureconsultus es, et timidus, non soles ad vim inferendam adhiberi.*

Lips. *puto te malle a Cæsare consule inaurari.*—6 Ita Dresd. 1. 2. 3. et Torg. *si hoc jucundum,* omisso *est,* Dresd. 4. 5. et Lips. *si hoc est jucundum* desunt in duobus Græv.—7 Ita Vet. et Gebhard. *Nam, ut audio, istic* quinque Dresd. Torg. Lips. alii quamplurimi codd. et edd. fere ante Ernesti. Mox, pro *manum consertum,* quod habent Dresd. 1. et Lips. *manu consertum* legunt alii codd. et edd. vett. Deinde, post *repetunt*, vulgo addunt in edd. *regnumque petunt: vadunt solida vi.*—8 Ita Dresd. 4. et al. ap. Græv. *ad vim faciundam adhibere* nonnulli codd. Matutii, Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Ascens. 1. quam lectionem recepit Benedict. *Et tu non sole ad v. f. adhiberi* edd. vett. Mox, *in hominibus* plurimi codd. *cum hominibus armatis veneris* al. ap. Græv. *τὰ vi* et

NOTÆ

[e] *Molestum*] Et sicut ægre ferebam, velle te Romam repetere, sic mihi jucundum est, velle te nunc in Gallia morari.

[f] *Non ex jure manum* [*manu*] *consertum*] Formula juris versu Enniano comprebensa, quæ sic explicatur: quoties de re præsenti, et in conspectu posita, lis erat, uterque litigator illam manu prehendebat, significans hoc gestu suam esse, sibique attribuere velle, hinc 'manu conserere' dictum est: si vero de re procul posita, verbi gratia, de agro, orta esset contentio, adeo ut prætor huc se conferre non posset; litigatores ambo vocabant se mutuo consertum manu, hoc est, ut manum consererent: sic autem res se habebat; una proficiscebantur in agrum, unde glebam ad prætorem deferebant, quam uterque manu tenens, totum sibi agrum vindicabat, donec prætor ei traderet, cui, re diligentius examinata, tradendum judicabat. Gell. libro ultimo Noctium Atticarum.

[g] *Exceptionem in interdicto*] Interdictum, prætoris erat actio, seu sententia, qua jubebat aliquem in eam possessionem restitui, unde per vim ab alio dejectus erat, donec judicio fieret notum utri deberetur. Quoties autem interdictum illud, seu sententiam ferebat prætor, hanc addebat exceptionem, modo qui restitui postulat, 'prior vi hominibus armatis præsentem possessorem non dejecerit.' Nihil erat autem, ut in interpretatione diximus, quod hanc exceptionem Trebatius extimesceret, qui præ timiditate sua, neminem unquam prior lacessiverat.

prior vi hominibus armatis [non] veneris.'[l] [*p.* 102.] Scio enim, te non esse procacem in lacessendo.[m] Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de nostris[9] cautionibus;[n] Treviros[h] vites[i] censeo:[o] audio capitales[p] esse: mallem[k] auro, ære, argento, essent.[q] Sed alias jocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. A. d. IV Non. Mart.[10]

(14.) CICERO TREBATIO.

ARGUMENTUM.—Familiariter et jocose Trebatium, qui literas nullas miserat, objurgat.

CHRYSIPPUS[a] VETTIUS,[1] Cyri architecti libertus, fecit, ut te non immemorem putarem mei: salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde jam lautus[a] es, qui gravere literas ad me dare, homini[b] præsertim prope domestico. Quodsi

[l] *Neque debes pertimescere illam exceptionem, quæ in causis interdum a prætore usurpatur, qui talis est, ' Modo tu prior per vim et armis præsentem possessorem non dejeceris.'*
[m] *Scio enim quod neminem prior armis lacessas.*
[n] *Sed ut ego quoque meis monitis tibi consulam.*
[o] *Suadeo tibi ut Trevirenses fugias.* [p] *Bellicosos.*
[q] *Mallem tua causa, ut pecuniosi essent.*
[a] *Delicatus.* [b] *Chrysippo.*

non delevit Grævius.—9 Ita Torg. et Dresd. 4. *de vestris* codd. Grævii, Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. *ut ego quoque te aliquid de nostris cautionibus admoneam* al. ap. Græv.—10 *Ad tertias Nonas Mar.* Græv. 1.

EPIST. XIV. 1 *Vetius* Græv. 1. *Vectius* Pal. 1. quinque Dresd. Lips. Torg. Mox, *mihi tuis verbis nuntiavit* edd. vett. *tuis verbis mihi nuntiarat* al.

NOTÆ

[h] *Treviros*] Galliæ Belgicæ populos, quorum urbs primaria Treviri, seu Augusta Trevirorum, *Trèves*, ad Mosellam fluvium, a Trebota, Nini Assyriorum regis fratre, condita, et nominata, anno ante Christum natum 1496. Roma multo antiquior.

[i] *Vites*] Quia Labienum Cæsaris legatum obsederant, sed ab eo castris erumpente, fusi sunt.

[k] *Mallem*] Tullius pro more suo ludit in vocum ambiguitate: erant enim Romæ Triumviri capitales, qui et Treviri dicebantur, carceris custodiæ præpositi; erant et Triumviri seu Treviri monetales, qui monetæ præerant, id est, auro, argento, æri tum flando, tum feriundo; is itaque hujus loci sensus est, Mallem Treviros istos, qui profligati sunt a Labieno, pecuniosos et monetales esse, quam capitales et bellicosos; iis enim devictis, opulentior evasisses.

[a] *Chrysippus*] Architectus.

scribere[b] oblitus es; minus multi jam,[2] te advocato,[c] causa cadent:[c d] sin nostri oblitus es; dabo operam, ut istuc[d] veniam ante, quam plane ex animo tuo effluo: sin æstivorum[e] timor te debilitat; aliquid excogita, ut fecisti de Britannia.[f e] Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Cæsari familiarem. Sed, mehercule, mallem, id quod erat æquius, de tuis rebus ex tuis literis quam sæpissime cognoscere.[3] Quod certe ita fieret, si tu maluisses benevolentiæ,[f] quam litium jura perdiscere.[g] Sed hæc jocati sumus, et tuo more, et nonnihil etiam nostro. Te valde amamus; nosque a te amari cum volumus,[4] tum etiam confidimus.

(15.) CICERO TREBATIO.

ARGUMENTUM.—Suum absentis Trebatii desiderium declarat, et de C. Matii familiaritate gratulatur.

QUAM sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest: moleste ferebam antea,[1] te invitum istic[h] esse: pungit me

[c] *Quod si oblitus es scripto clientes tuos defendere, multo pauciores posthac habebis.*
[d] *In Galliam.* [e] *Æstivi belli.*
[f] *Fac ut evites illud bellum, sicut declinasti Britannicum iter.*
[g] *Si tu maluisses amicitiæ quam juris præcepta discere.*
[h] *In Gallia.*

ap. Græv.—2 Lips. *nimis multi tam.* Mox, *si nostri* quinque Dresd. Ascens. 1. et Bengel. Deinde, pro *effluo*, quod testantur Pal. 1. Græv. 1. Grut. quinque Dresd. Torg. Lips. Victor. *effluam* habent edd. vett. probante Ernesti.—3 Ita Dresd. 3. *cognoscerem* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Ascens. 1. et aliæ edd. ante Ernesti.—4 Ita Pal. 1. Græv. 1. quinque Dresd. Torg. Lips. alii codd. et Victor. *tum volumus* edd. quædam vett.
EPIST. XV. 1 Codd. Grævii *moleste ferebam ante.* Mox, *te esse istic* edd.

NOTÆ

[b] *Quodsi scribere*] In hoc verbo ludit eleganter Tullius: videtur enim de literis scribendis unice loqui, cum tamen ad jurisconsultorum scriptionem respiciat: scribebant enim formulas sponsionum, testamentorum, &c.

[c] *Te advocato*] Sumitur hic advocatus pro eo, qui præscripta litigandi formula, defendit eos a quibus consulitur.

[d] *Causa cadent*] Cavillatur ut antea Cicero, quasi uti Trebatius clientes suos male defenderet.

[e] *Ut fecisti de Britannia*] Quo proficisci cum Cæsare noluerat, vel naufragii, vel essedariorum Britannorum metu. Vide proxime superiores Epistolas.

[f] *Benevolentiæ*] Quæ postulat, ut ad amicos de rebus nostris nosmetipsi scribamus.

rursus,[i] quod scribis esse te istic[k] libenter: neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar:[l] et nunc angor, quicquam tibi sine me esse jucundum. Sed hoc tamen malo ferre nos[2] desiderium,[m] quam te non ea, quæ spero,[g] consequi. Cum vero[3] in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest quam valde gaudeam: qui fac ut te quam maxime diligat: mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod jucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

(16.) M. CICERO S. D. TREBATIO.

ARGUMENTUM.—Ita laudat Trebatii sapientiam in vitando bellorum discrimine, ut timiditatis simul arguat, et alia per jocum adjungat.

In equo Trojano scis esse in extremo, 'sero sapiunt.'[n][h] Tu tamen, mi vetule,[1][i] non sero:[o] primas illas rabiosulas sat fatuas[k] dedisti:[p] deinde, quod in Britannia[l] non nimis

[i] *Jam doleo.* [k] *In Gallia.*

[l] *Indignabar enim te non delectari, quod te Cæsari commendassem.*

[m] *Malo tamen hanc absentiam patienter ferre.*

[n] *Sub finem tragœdiæ, quæ inscribitur Equus Trojanus, scis esse hæc verba: 'Trojani sero sapiunt.'*

[o] *Tu vero mature sapere didicisti.*

[p] *Primum ad me scripsisti literas sat rabidas et insulsas.*

vett. *esse te istic* servant Pall. Græv. 1. et Victor.—2 Ita codd. Grævii et aliorum; sed vulgg. ante Græv. habent *sed tamen hoc malo nos ferre.* Voc. *nos* deest in E, idque ejicere voluit Ernesti.—3 Ita Vat. Pal. 1. Grut. Lips. Torg. Victor. *Quam vero* Græv. 1. *Quod vero* quinque Dresd. edd. vett. et Benedict. Actutum, *in C. Martii* Dresd. 2. 4. *in C. Mantii* Lips. *in C. Mutii* Græv. 1. *in C. Marii* Dresd. 5. Ascens. 1. et vulgg. ante Græv.

NOTÆ

[g] *Ea, quæ spero*] Famam scilicet, et opes.

[h] *Sero sapiunt*] Dictum in Trojanos, qui noluerunt initio belli reddere Helenam: rebus autem desperatis, eam velle se reddere dixerunt, at serius; inde prodiit adagium, 'Sero sapiunt.'

[i] *Vetule*] Sic Trebatium nominat, quod tranquillæ vitæ commoda, diuturno usu apprime calleret.

[k] *Sat fatuas*] Scripserat enim, esse sibi constitutum pecuniam ocyus colligere, relictaque Gallia, Romam reverti, quo certe nihil insulsius.

[l] *Quod in Britannia*] Quo noluerat cum Cæsare proficisci, quia timebat Britannos ex essedis, seu curribus pugnantes. Vide Epist. decimam.

φιλοθέωρον[q] [2] te præbuisti, plane non reprehendo: nunc vero in hybernis[m] injectus[n] mihi videris: itaque te commovere non curas.[r] 'Usquequaque[s] sapere oportet: id erit telum acerrimum.'[t] [o] Ego si foris cœnitarem, Cn. Octavio,[p] familiari tuo, non defuissem:[u] cui tamen dixi, cum me aliquoties invitaret, 'Oro te, quis tu es?.' [3] [q] Sed, mehercules, extra jocum,[r] homo bellus est: vellem eum tecum abduxisses. Quid agatis, et ecquid in Italiam [4] [s] venturi sitis hac hyeme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum: id utrum [5] Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum,[v] an, quomodo Stoici[t] dicunt, 'om-

[q] *Non nimis cupidum spectandi essedarios.*
[r] *Nunc vero hybernas, atque adeo Samarobriva pedem non effers.*
[s] *Ubique, ut facis.*
[t] *Hæc sapientia validissimo tibi erit præsidio.* [u] *Cum eo cœnavissem.*
[v] *Nondum mihi certum est, utrum te divitem dicat eo sensu, quo Romani vocem hanc interpretantur, id est, pecuniosissimum.*

EPIST. XVI. 1 Edd. vett. *mi βάκηλε*, contra codd. Mox, *primum illas* vulgg. ante Gebhard. *primas illas* servant Vat. Pal. 1. Græv. 1. Victor.—2 Dresd. 1. *non minus quam philotheorum;* omnes codd. Manutii, uno excepto, quatuor Dresd. aliique, *non minus quam phitocteten;* Medic. *non minus philotheorum;* Græv. 1. *non minus philoteorum;* al. *philotetan.* Benedict. edidit, *non minus φιλοθέωρον quam φιλοκτήτην.* Mox, pro *injectus*, codd. Grævii habent *invectus*, Gulielm. mavult *intectus;* Gebhard. *in lectis;* Lamb. emend. *vinctus;* Benedict. conj. *infestus.*—3 Codd. Grævii *tu quis es?* Actutum, *Sed mehercule* edd. vett. Mox, *tecum adduxisses* Lips. Dresd. 3. et Ascens. 1.—4 *Quid agitis, et hæc quid in Italiam* Dresd. 1. et Lips. *Quid agitis, et quid in Italiam* Dresd. 2. 3. 4. 5. *Quid agitis, ecquid in Italiam* Ascens. 1.—5 Edd.

NOTÆ

[m] *In hybernis*] Quamvis hyemandi tempus nondum erat. His tribus argumentis Cicero per jocum probat Trebatium mature sapere: primo, quod bene nummatus vellet ocyus Romam revisere; secundo, quod metu periculi in Britanniam ire recusasset; tertio, quod per totum annum hybernaret.

[n] *Injectus*] Cum nonnullis ego facile crediderim depravatam hanc esse scriptionem, legendumque esse *vinctus:* neque enim videtur posse dici Latine, 'injectus in hybernis,' sed 'in hyberna.'

[o] *Id erit telum acerrimum*] Alii fortiter dimicando sibi consulebant, Trebatius, periculum, ut Tullius jocatur, sapienter declinando.

[p] *Cn. Octavio*] De quo in Epist. nona.

[q] *Oro te, quis tu es*] Tanta erat generis obscuritas; audebat tamen homo ignobilis Ciceronem, consularem virum, ad cœnam vocare.

[r] *Extra jocum*] Immo ad finem usque in joco perseverat.

[s] *In Italiam*] Id est, in Cisalpinam, quo Cæsar quotannis ad conventus agendos proficisci solitus erat.

[t] *An quomodo Stoici*] Quorum princeps Zeno: sic dicti sunt a verbo

nes esse divites, qui cœlo et terra frui possint,'[6] postea videro. Qui istinc veniunt,[7] superbiam tuam accusant, quod negent te percunctantibus[w u] respondere: sed tamen est quod gaudeas: [*p.* 103.] constat enim inter omnes, neminem te uno Samarobrivæ[8 v] juris peritiorem esse.

(17.) CICERO TREBATIO S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Urbis desiderium quod deposuerit, gratulatur, et ut Cæsaris amicitiam faciat pluris, monet, quam fructuosam fore pollicetur.

Ex tuis literis, et Quinto fratri[a] gratias egi, et te aliquando collaudare possum, quod jam videris certa aliqua in sententia constitisse.[a] Nam primorum mensium[2] literis tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) levis in urbis urbanitatisque desiderio,[b] interdum piger,[b] interdum timidus in labore militari, sæpe autem etiam, quod a te alienissimum est, subimpudens[3 c] vi-

[w] *Iis qui te consulunt.*
[a] *Velle te in Gallia morari.*
[b] *Quod mihi interdum videbaris Romam urbem, resque Romanas, per inconstantiam desiderare.*

vett. *id verum.* Mox, *bene te nummatum* codd. Grævii.—6 Edd. vett. *possunt.* Mox, *videbo* edd. vett.—7 Pal. 1. *venerint ;* unde Græv. conj. *venerunt,* quod tamen extat in Dresd. 2. Mox, *est quo gaudeas* Stewech. Dresd. 3. 4. Lips.—8 Ita Vat. alii habent *Samarobrinæ.*

EPIST. XVII. 1 CICERO TREBATIO s. omisso D. Dresd. 1. 2. Bengel. et Benedict.—2 Codd. Grævii *mensum.*—3 Dresd. quinque, Torg. Lips. alii codd. quamplurimi *a te alienissimus et subimpudens.* Edd. ante Victor. Manut. et Græv. in ed. sec. *a te alienissimum est, subimpudens.* Mox, *singrapham*

NOTÆ

Græco στοὰ, *porticus*, ubi præcepta sua tradebant. Eorum sententias recenset Cicero, quas inter hæc ad rem nostram facit; solos sapientes formosos esse, etiamsi distortissimi sint; divites, etiamsi mendicissimi; reges esse, quamvis servitutem serviant.

[u] *Te percunctantibus*] Alter in Trebatium jocus, qui consulentibus non respondebat, eo quod a nullo, vel saltem a paucis consuleretur; friget enim in bello jus civile.

[v] *Samarobrivæ*] Ubi forte nulli, vel ignari certe jureconsulti erant. Perpetua cavillatio.

[a] *Quinto fratri*] Qui Cæsaris in Gallia legatus de Trebatio optime meritus erat.

[b] *Piger*] Qui militiæ tribunatum, defatigationis metu, neglexerat.

[c] *Subimpudens*] Qui scilicet absque

debare: tanquam enim syngrapham[d] ad imperatorem,[c] non epistolam attulisses; sic, pecunia ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos,[e] qui cum syngraphis venissent Alexandriam,[4] nummum adhuc nullum[f] auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem: non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra, vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed cum te ex adolescentia tua[5] in amicitiam et fidem meam contulisses; semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus sum,[6] me in provinciam[d] exiturum, quæ ad te ultro attulerim,[e][7] meminisse te credo: posteaquam mea mutata ratio est,[f] cum viderem, me a Cæsare honorificentissime tractari, et unice diligi, hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem; sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. Quod ille ita accepit;[g][8] et

[c] *Ad Cæsarem.* [d] *In Hispaniam, Pompeii legatum.*
[e] *Quomodo mea tibi officia obtulerim.* [f] *Posteaquam consilium mutavi.*
[g] *Et sicut graviter Cæsari te commendavi, sic te amantissime complexus est.*

Pal. 1.—4 *Alexandream* Dresd. 1. et Victor. *Alexandrinam* Græv. 1. *Alexiam* al. ap. Græv. Mox, pro *nummum adhuc nullum,* quod servant Dresd. 1. 2. 3. *nummum adhuc ullum* præbent Dresd. 2. et Græv. 1. *nullum adhuc nummum* Dresd. 4. 5. *nullum adhuc nuntium* Lips. et Ascens. 1.—5 Quinque Dresd. et Lips. *cum te et adolescentiam tuam;* Ascens. 1. *cum te ad adolescentiam.*—6 *Itaque e quo adopinatus sum* Pal. 1. Grut.—7 *Quæ ad te ultimo attulerim* codd. Grævii; *detulerim* al. ap. Græv. Porro, *posteaquam ea mutata ratio est* Dresd. 3. *posteaquam mea, qua non ii in provinciam, in qua consul factus eram, mutata ratio est* Dresd. 4.—8 Ita Dresd. 4. Lips. Guelf. 2. et Rom. *ita et accepit* alii codd. et edd. vett. *ita* abesse malit Benedict. Mox, *et tibi verbis et re* Dresd. 1. 2. 4. 5. et Ascens. 1. *et tibi verbis et rebus* Græv. 1. probante

NOTÆ

labore voluisset ab Cæsare statim ditari.

[d] *Syngrapham*] Qua quis alteri promittit se certam ei pecuniam soluturum, *une obligation.* Festive autem addit Cicero, epistolam apud Cæsarem commendatitiam se Trebatio dedisse, non vero syngrapham, qua accepta teneretur Cæsar pecuniam Trebatio confestim numerare.

[e] *Eos ipsos*] Qui Ptolemæo, Alexandrinorum regi, pecunias crediderant; qua de re fusius in libro primo.

[f] *Nummum adhuc nullum*] Immo etiam ex iis nonnulli in carcerem conjecti sunt; quare in re vera jocatur Tullius.

mihi sæpe literis significavit, et tibi et verbis et re ostendit, mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus,[9] si me aut sapere aliquid, aut velle tua causa putas, ne dimiseris: et, si qua te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione, aut difficultate[g] tardior tibi erit visus, perferto, et ultima expectato;[h] quæ ego tibi et jucunda[10] et honesta præstabo.[i] Pluribus te hortari non debeo: tantum moneo, neque amicitiæ confirmandæ clarissimi ac liberalissimi viri,[k] neque uberioris provinciæ,[h] neque ætatis magis idoneum[11] tempus, si hoc amiseris, te esse ullum unquam reperturum. Hoc(quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris) idem Q. Cornelio[i] videbatur. In Britanniam te profectum non esse gaudeo,[12] quod et labore caruisti, et ego te de rebus illis non audiam.[k] Ubi sis hybernaturus,[13] et qua spe[l] aut conditione, perscribas ad me velim.

(18.) CICERO TREBATIO S. D.

Argumentum.—Laudat constantiam Trebatii, qui permanere in provincia apud Cæsarem constituerat. Jocatur in ejus parsimoniam, quia scripserat in palimpsesto.

Accepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu di-

[h] *Et ad finem usque constans esto.*
[i] *Hæc enim tua constantia tibi erit et jucunda et honorifica.* [k] *Cæsaris.*

Benedict.—9 *Hunc virum tu nactus* Græv. 1. Mox, *et quæ te forte* quinque Dresd. cum aliis multis.—10 Ita Torg. Lips. Amstel. *tibi jucunda*, omissa copula, Dresd. 1. 2. 3. *te et jucunda* Dresd. 4. *tibi honesta et jucunda* edd. vett. *tibi et* omittit Græv. 1.—11 Lamb. conj. *neque ætatis magis idoneæ.* Mox, *nullum unquam* Pal. 1. Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. *nullum nunquam* Lips. et Dresd. 4.—12 Ita Pal. 1. Grut. aliique codd. cum ed. pr. et Victor. *In Britaniam te non esse profectum vehementer gaudeo* edd. vulgg. ante Gebhard.—13 Ita Dresd. 1. 3. 4. *hyematurus* Dresd. 2. 5. Lips. et Ascens. 1.

NOTÆ

[g] *Aut difficultate*] Si tardius impetras id quod petis, vel ob rei quam petis difficultatem, vel ob Cæsaris occupationes, ne propterea absterrearis a proposito.

[h] *Uberioris provinciæ*] Galliæ, quam Cæsar elegerat, quod esset et opulenta, et triumphorum ferax.

[i] *Q. Cornelio*] Qui jus civile Trebatium edocuerat.

[k] *Non audiam*] Te gloriantem de rebus in Britannia gestis. Perpetua cavillatio.

[l] *Qua spe*] Futuri commodi, qua conditione præsentis.

versis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt. Significabant enim, te istam[a] militiam jam firmo animo ferre, et esse fortem virum et constantem. Quæ ego paulisper in te[1] ita desideravi,[b] non imbecillitate animi tui, sed magis, ut desiderio nostri te æstuare[c] putarem: quare perge, ut cœpisti: forti animo istam tolera militiam. Multa, mihi crede, assequere. Ego enim renovabo commendationem, sed tempore.[d] Sic habeto, non tibi majori esse curæ, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit,[2] quam mihi. Itaque, quando vestræ cautiones[3 a] infirmæ sunt,[e] Græculam tibi misi cautionem[f b] chirographi mei.[g] [*p.* 104.] Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias: ego enim ignavissimo cuique[c] maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera belle: illud miror: quis solet eodem exemplo plures[4] dare, qui sua manu scribit?[h] Nam quod in palimpsesto,[d]

[a] *Gallicam.* [b] *Quæ constantia tibi aliquando defuit.*
[c] *Ardere.* [d] *Sed opportune.*
[e] *Quandoquidem jus tuum civile parum tibi in Gallia prodest.*
[f] *Misi tua causa literas commendatitias ad Cæsarem Græce exaratas.*
[g] *Scriptas mea manu.*
[h] *Miror, quod cum soleas tua manu scribere, plures tamen iisdem verbis ad me literas scribas.*

Epist. xviii. 1 Dresd. 3. 4. et Ascens. 1. *paulisper a te;* sed Dresd. 1. 2. 5. receptam lect. tuentur. Mox, *ut non imbecillitate* Dresd. 4. unde Lamb. conj. *non ut imbecillitate.* Deinde, *magis desiderio nostri* Dresd. 2.—2 Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Amstel. et Ascens. 1. *tam fructuosissimus tibi sit;* Dresd. 4. *tum fructuosissimus tibi sit.* Mentel. habet *ut iste civis a me discessus tam tibi sit quam mihi.*—3 *Itaque cum vestræ causationes* Medic. Dresd. 1. Græv. 1. Victor. *nostræ cautiones* Dresd. 3. 4. Mox, *Græculam t. m. causationem* Græv. 1. *G. t. m. causionem* Amstel. Deinde, *cyrographi mei* Pal. 1.—

NOTÆ

[a] *Vestræ cautiones*] Cautiones, sunt formulæ quædam, seu monita, quæ jurisconsulti iis tradunt, a quibus consuluntur.

[b] *Misi cautionem*] Id est, commendationem, quæ tantum est habitura pondus, quantum jurisconsulti cautio.

[c] *Ignavissimo cuique*] Fortes quippe dimicant, ignavi autem spectant, et tranquille notant singula; quare iis narrantibus tutissime credi potest.

[d] *Palimpsesto*] A πάλιν, *iterum,* et ψάω, *rado:* membrana est iterum abrasa, in qua aliquid jam scriptum fuit; hunc autem locum ut intelligas, hæc observa: Trebatius in palimpsesto, seu veteri membrana, epistolam suam scripserat, eo consilio, ut eam in pura post charta descriptam

laudo equidem parsimoniam:[i][e] sed miror, quid in illa chartula fuerit,[5] quod delere malueris, [quam hæc scribere];[k][f] nisi forte[g] tuas formulas. Non enim puto te meas[6] epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas,[h] nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? Jam ista tua culpa est, qui verecundiam[i] tecum extuleris, et non hic nobiscum reliqueris. Ego te Balbo, cum ad vos proficiscetur,[7] more Romano[l] commendabo. Tu, si intervallum longius erit[m] mearum literarum, ne sis admiratus: eram enim abfuturus[n][8] mense Aprili. Has literas scripsi in Pomtino,[9][k] cum ad villam Metrilii Philemonis[l] devertissem:

[i] *Nam laudo parsimoniam tuam, in eo, quod vetusta uteris charta ad mihi scribendum.*

[k] *Quam describere in altera charta literas, quas ultimo ad me misisti.*

[l] *Diligentissime.*

[m] *Si ad te non scribo, nisi multo post tempore.* [n] *Abero enim.*

4 Græv. 1. *quis solent eodem exemplo pluris;* Pal. 1. etiam *pluris.*—5 Gulielm. *quid in ima charta fuerit;* Græv. 1. *quid in illa chartula fuerit;* edd. vett. *quid in illa charta fuerit.* Mox, *quod delere debuerit malueris* Grut. Deinde, Egnatius conj. *quam hæc non scribere;* Victor. et Manut. *quam exscribere;* Canter. *quam hæc exscribere;* Lamb. et Ernesti ejicienda censuerint verba, *quam hæc scribere;* Bengel. legendum putavit, *quod servare non malueris, quam hæc scribere.* Porro, *ni forte* conj. Græv.—6 *Non enim putato meas* Græv. 1.—7 Græv. 1. *proficisceretur.*—8 Quatuor Dresd. Pal. 1. Grut. Græv. 1. et Venet. *affuturus.*—9 Græv. 1. Vat. Grut. Victor. *in Pontino.* Mox, *Philomonis*

NOTÆ

ad Ciceronem mitteret; verum mutato deinde describendi consilio, palimpsestum, id est, veterem chartam, Ciceroni misit, iis tantummodo deletis, quæ præter epistolam præscripta erant.

[e] *Parsimoniam*] Vel avaritiam potius, qua Trebatium laborasse Tullius indicat.

[f] *Quam hæc scribere*] Eorum sententiæ me socium ultro ascripserim, qui putant legendum esse *exscribere*, id est, describere, et articulum *hæc* tollendum; vulgaris enim scriptura vix explicari potest.

[g] *Nisi forte*] Nisi forte dicas, nihil in hac charta fuisse scriptum, præter juris formulas, res nempe minimi momenti, et quas conservare nihil opus esset.

[h] *An hoc significas*] Ani deo scripsisti in veteri charta, ut mihi significares, te nihil in Gallia lucrifacere? adeo ut et charta tibi desit. *Suppeditare* verbum est hic neutrum absolutum.

[i] *Verecundiam*] Quæ impedimento est, quominus opes a Cæsare petas; sed hæc omnia ironice: neque enim verecundior Trebatius fuit.

[k] *In Pomtino*] Prædium fuit, unde Pomtina Volscorum palus, juxta forum Appii.

[l] *Philemonis*] Gentis Æmiliæ liberti.

ex qua jam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti.[o] Nam Ulubris honoris mei causa vim maximam ranunculorum[m] se commosse[10] constabat.[p] Cura ut valeas. VI Idus April. de Pomtino.[11]

Epistolam tuam,[12] quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem: nihil enim habebat, quod non vel in concione recte legi posset.[q] Sed et Arruntius ita te mandasse aiebat, et tu ascripseras.[r] Verum illud esto:[s] nihil te ad me postea scripsisse demiror, præsertim tam novis rebus.[13] [n]

(19.) CICERO TREBATIO, S.

ARGUMENTUM.—Antonio post Cæsaris necem rempub. turbante, Cicero, desperans libertatem, in Græciam abire constituit. In quo itinere Topicorum librum scripsit, eumque Trebatio misit ab Rhegio, ubi et hæ literæ sunt datæ, de usu et interpretatione ejus libri docentes.

VIDE, quanti apud me sis;[1] etsi jure id quidem: non enim te amore vinco. Verumtamen quod præsenti tibi prope subnegarem, non tribuerem[2] certe, id absenti debere

[o] *Ulubranorum, quos mihi discedens commendasti.*
[p] *Maximam civium multitudinem venisse mihi obviam, ut me salutarent.*
[q] *Laceravi, quanquam nihil continebat quod vel publice legi non posset.*
[r] *Dixit mihi cupere te, ut hanc lacerarem, tuque idem mihi scripseras.*
[s] *Quicquid sit, factum est quod mandasti.*

Dresd. 1. 2. 4. 5. Ascens. 1. *Meritrillii* Dresd. 4. *Metrilli* Lips. *M. Æmilii Philemonis* conj. Manut. *divertissem* edd. vett. Deinde, pro *clientium*, quod testantur Græv. 1. et edd. vett. *clientum* exhibent Pal. 1. et Ven.—10 Pal. 1. *vim maximam ranunculorum honoris causa secum mosse;* Grut. *raniculorum.*—11 Ita Vat. Grut. Græv. 1. Victor. Ven. *Pontino* vulgg. ante Græv.—12 'Sejuncta paululum ab Epist. superiori hæc verba etiam in Dresd. 1. 2. leguntur. Sed nova inscriptio, quam alii h. l. afferunt, in illis libris, sicut in Medic. et Græv. 1. non est præmissa.' *Benedict.* Mox, *ab L. Aruntio* nonnulli codd. et edd. vett.—13 Al. ap. Græv. *tantis novis rebus.*

EPIST. XIX. 1 *Vide quam apud me sis* Pal. 1. *Vide ne quanti apud me sis* Græv. 1. Actutum, pro *etsi jure*, quod firmant Pal. 1. Grut. Ven. et Victor. *ut si jure* habet Græv. 1. *et jure* edd. vett. Deinde, *amore te vinco* Græv. 1. et vulgg. ante Græv. sed *te amore vinco* exhibent Pal. 1. Amstel. Victor.—2 Dresd. 4. *prope subnegaram, nunc tibi tribuerem;* Dresd. 3. *prope subjugarem, non*

NOTÆ

[m] *Ranunculorum*] Sic vocat Ulubranos cives, ob paludes Ulubris propinquas.

[n] *Tam novis rebus*] Quas in Gallia Cæsar gesserat.

non potui.[a] Itaque, ut primum Velia[b] [a] navigare cœpi, institui Topica[b] Aristotelea[3] conscribere,[c] ab ipsa urbe commonitus, amantissima tui.[c] Eum librum tibi misi Rhegio,[d] scriptum, quam planissime[d] [4] res illa scribi potuit. Sin tibi quædam videbuntur obscuriora, cogitare debebis, nullam artem literis,[e] sine interprete,[5] et sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longe abieris :[f] num jus civile vestrum[6] ex libris cognosci potest? qui quanquam plurimi sunt, doctorem tamen unum[7] quem desiderant. Quanquam tu,[8] si attente leges, si sæpius, per te omnia consequere, ut certe intelligas :[g] ut vero etiam ipsi tibi loci, proposita quæstione, occurrant, exercitatione conse-

[a] *Persolvere volui.* [b] *E portu Velino.*
[c] *Cœpi Aristotelis præcepta de Locis Rhetoricis conscribere.*
[d] *Quam clarissime.* [e] *Ex ipsis tantum verbis.*
[f] *Exempla in promtu sunt.*
[g] *Hoc saltem consequeris, ut omnia sine doctore intelligas.*

tribuerem. Mox, *id absentem debere* Dresd. 1. 2. Pal. 1. Græv. 1. *id absente debere* Grut. Lips. et Dresd. 3. *id absenti delere* al. ap. Græv. *id absenti debere* Amstel. Dresd. 4. 5. Ascens. 1.—3 *Topica Aristotelica* quinque Dresd. Torg. Lips. edd. vett. *copia Aristotelea* Græv. 1.—4 Ita edd. vett. *plenissima* Lips. *plenissime* quinque Dresd. Torg. Pal. 1. Grut. Græv. 1. Victor.—5 Ita Dresd. 1. 2. *sine literis, sine interprete* Dresd. 3. 4. 5. Mox, *percipi non posse* unus Gulielm. —6 Unus Gulielm. *nostrum.*—7 'Ita quidem Grævius in suo primo reperit; sed ipse in Addendis hanc lect. damnat. Quare mirum videri debet, quare Ernesti quoque hanc lect. prætulerit. Quam ejus sententiam forte etiam error confirmavit, quod hanc lect. primum a Victorio prolatam esse putabat. Victorii autem lectio ex antiquioribus eruta fuit *unumque*, sicut etiam Dresd. 1. 2. 3. legunt. Dresd. 4. Ascens. 1. aliæque quam plurimæ edd. legunt *lumenque*. Dresd. 5. habet *unumquemque*. Manutii conjecturam, *usumque*, ipse Victorius elegantissimam esse putavit, atque Grævius etiam in Addendis eam commendat. Haud dubie est aptior, quam reliquæ omnes atque ipsa adeo Lambini conjectura, quam ex quibusdam libris protulit, *non-*

NOTÆ

[a] *Velia*] Urbs Lucaniæ, haud procul ab sinu Pæstano. De ea Horat. I. Epist. 15. 'Quæ sit hyems Veliæ, quod cœlum, Valla, Salerni.'

[b] *Topica*] Sic dicta, quia docent, qua ratione certis ex locis argumenta depromi queant.

[c] *Amantissima tui*] Quod suas hic Trebatius possessiones haberet.

[d] *Rhegio*] Urbs alias Brutiorum, nunc Calabriæ ulterioris caput, in regno Neapolitano. Sic dictam Strabo asserit, ἀπὸ τοῦ ῥαγῆναι, id est, a fractione, quod inde Sicilia, olim continenti juncta, vi fluctuum, et terræ fractione avulsa fuerit. Virgil. Æn. III. 'Hæc loca vi quondam, et vasta convulsa ruina.'

quere.[h] In qua quidem nos te continebimus,[i] si et salvi redierimus,[e] et salva ista[k] offenderimus. v Kal. Sext.[9] Rhegio.

(20.) CICERO TREBATIO S. D.

ARGUMENTUM.—De Veliensium in Trebatium amore significat: et ne paternas possessiones vendat, perfugium temporibus futuras, admonet. Scripta ante superiorem, ut dies ascripta ostendit.

AMABILIOR mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam te; quem quis non amat?[l] Rufio,[1] [f] mediusfidius,[g] tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. Sed ego te non reprehendo, qui illum ad ædificationem[h] tuam traduxeris.[m] Quanquam enim Velia non est vilior[2] quam Lupercal,[i] tamen[3] istuc malo, quam hæc omnia.[n] Tu, si me audies,[4] quem soles,[o] has paternas possessiones tenebis: nescio quid enim Velienses vere-

[h] *At vero, ut proposita quæstione, argumenta statim invenire possis, exercitatione tibi opus est.*

[i] *De qua quidem tecum agam.* [k] *Et incolumem rempublicam.*

[l] *Sed cur dico te amari a Veliensibus, cum sit nemo, qui te non amet?*

[m] *Quod ædificationis tuæ curam illi commiseris.*

[n] *Tamen Romam malo, quam hæc omnia quæ sunt Veliæ.*

[o] *Tu, si mihi, ut soles, credis.*

nunquam.' Benedict.—8 *Quin tu* al. ap. Græv.—9 Ita codd. *Vale. V Kal. Sext.* edd. vett.

EPIST. XX. 1 *Rufius* nonnulli codd. ap. Græv. *Busius* al. ibid. *Rufio Bassus,* omissis *mediusfidius,* codex Gulielmii. Mox, *ut si esset unus homo ex nobis* codex Ursin. *ex nobis* etiam Græv. 1.—2 *Velia non est mihi vilior* vet. cod.—3 Voc. *tamen* deest in Græv. 1.—4 *Tu tamen si me audies* al. ap. Græv. Paulo

NOTÆ

[e] *Redierimus*] E Græcia, quo se conferre decreverat propter tumultus novos, quos Romæ, post Cæsaris necem, Antonius excitarat.

[f] *Rufio*] Trebatii vel gentilis, vel libertus, qui Velinas ejus possessiones curabat.

[g] *Mediusfidius*] Jurandi formula, quam hæc tria verba conficiebant, *me, Δία,* id est, *Jovem,* et *fidius,* qui pro filio ponitur; estque sensus, Ita me Jovis filius adjuvet.

[h] *Ad ædificationem*] Quam Romæ Trebatius inceperat in regione Lupercali proxima.

[i] *Lupercal*] Locus urbis Romæ ad radices montis Palatini, Deo Pani sacer; cujus sacra, Lupercalia; et sacerdotes, Luperci dicebantur, a Lupa, quæ Romulo Remoque lac præbuit.

bantur:[p] neque Halethem,[k] nobilem amnem, relinques, [p. 105.] nec Papirianam domum deseres;[q] quanquam illa quidem habet lotum,[5] a quo etiam advenæ teneri solent:[r] quem tamen si excideris,[l] multum prospexeris.[m] Sed inprimis opportunum videtur, his[6] præsertim temporibus, habere perfugium,[n] primum eorum[s] urbem, quibus carus sis; deinde tuam domum, tuosque agros, eaque remoto,[t] salubri, amœno loco: idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. Sed valebis, meaque negotia videbis,[u][7] meque, Diis juvantibus, ante brumam expectabis.[o] Ego a Sex. Fadio,[8] Niconis discipulo, librum abstuli, *Νίκωνος*[p] *περὶ πολυφαγίας.*[v] O medicum suavem, meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster[9] me de hoc libro celavit: te quidem non videtur.[w] Ventus increbrescit. Cura ut valeas. XIII Kal. Sext. Velia.

[p] *Retinebis; Velienses enim verebantur, ne eas desereres.*
[q] *Nec domum de Papirio emtam.*
[r] *Quem etiam advenæ mirari solent.*
[s] *Veliensium.*
[t] *Et hæc omnia habere in loco remoto, &c.*
[u] *Curabis.*
[v] *Niconis de edacitate.*
[w] *Celavisse.*

---

post, *Haletem* Pal. 1. *Athletem* Græv. 1. *Aletem* duo Gulielm.—5 Plurimi codd. *habet locum;* al. ap. Græv. *habet lacum;* Græv. 1. *habet lutum;* Manut. *habet lucum.* Actutum, *in quo etiam* al. ap. Græv.—6 Codd. Grævii *iis.* Paulo post, *deinde et tuam domum* Dresd. 1. 2. Lips. *deinde et domum* Dresd. 4. *deinde etiam domum* Dresd. 3. *deinde etiam tuam domum* Dresd. 5. Ascens. 1. In sequentibus verbis Dresd. 3. 4. 5. et Ascens. 1. habent *et amœno loco;* edd. vett. *amœnoque loco.*—7 Verbum *videbis* deest in Dresd. 1. 2. nonnullis Pall. Grut. Stewech. et ed. pr.—8 *Fabio* Græv. 1. et plurimæ edd. Pro *Niconis*, alii codd. habent *Miconis.* Mox, ΡΙΚΩΝΟ ΠΕΡΙ ΠΟΛΥ Pal. 1. *ne irconoen* ΕΡΙΤΙΟ *dy quæ asiæ* Græv. 1. In Amstel. relicta est lacuna: margini ascriptum erat, *Niconis de voracitate.* Mentel. habet, *περὶ πολυφαγίας ἢ λεμμαριγίας.*—9 *Balbus noster* Græv. 1. *Bussus vester* Pal. 1.

NOTÆ

[k] *Halethem*] Cujus ad ripam sita erat Velina Trebatii domus.

[l] *Quem tamen si excideris*] Opinio erat lucos, quia sacri erant, sine scelere incidi non posse; at M. Cato docuit, quomodo recte, et sine piaculo id fieri posset.

[m] *Multum prospexeris*] Pulcherrimus tibi erit e tota tua domo, longissimusque prospectus.

[n] *Perfugium*] Quo posset ob civiles motus, tranquillitatis gratia, secedere.

[o] *Expectabis*] Romæ, quo redire cogitabat, ut Kalendis hic Januariis adesset.

[p] *Νίκωνος*] Medici Epicurei, qui docebat, valetudinem cum edacitate firmam posse servari.

(21.) CICERO TREBATIO S. D.

ARGUMENTUM.—Silii, amici sui, causam Trebatio commendat, ut ad eum veniat et adjuvet.

SILII causam te docui.[a] Is postea fuit apud me. Cum ei dicerem, tibi videri sponsionem[b] illam nos[1] sine periculo[c] facere posse,[a] 'Ni bonorum[2] Turpiliæ[d] possessionem Q. Cæpio[e] prætor ex edicto suo mihi dederit,' negare aiebat Servium,[f] tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is,[b] qui factionem testamenti non habuerit:[c] hoc idem Ofilium[3][g] dicere: tecum se locutum negabat;[d] meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quis-

[a] *Nos posse pecuniam sine periculo promittere.*
[b] *Testamentum hoc esse ratum, quod is fecisset.*
[c] *Qui jus faciendi testamenti non habuerat.*
[d] *Silius addebat, tecum hac de re nondum esse locutum.*

EPIST. XXI. 1 Dresd. Græv. 1. et edd. vett. habent *non*.—2 Ita emend. Manut. et Lamb. *Si bonorum* codd. et edd. vett. Mox, *possessionemque capio* Dresd. 1. 2. *possessionemque cupio* Pal. 1. Grut. Græv. 1. *possessionem capio* Dresd. 3. 4. 5. Lips. Ascens. 1. Deinde, pro *dederit*, quod ex ingenio edidit Ernesti, *dedit* habent codd. et edd. vett.—3 *Officium* codd. Grævii et qua-

NOTÆ

[a] *Te docui*] Quid juris haberet Silius in hæreditate Turpiliæ petenda.

[b] *Sponsionem*] Qui litem intendebat alteri, de re qualibet, tanquam sibi debita, promittebat se daturum, si litem perderet, certam adversario pecuniam; eandem et adversarius, si causa caderet, spondebat, ut eo metu reprimeretur nimia litigandi libido. Hæc autem actio vocabatur sponsio, seu promissio.

[c] *Sine periculo*] Quia Silius facile probare poterat, suam esse Turpiliæ hæreditatem.

[d] *Ni* [*si*] *bonorum Turpiliæ*] Sunt hæc verba sponsionis quam Silius facere paratus erat. Plerique autem putant pro *si* legendum *ni;* et videtur id postulare sensus, qui talis est: Ni bonorum Turpiliæ possessionem Quintus Cæpio prætor ex edicto suo mihi dederit, spondeo me daturum adversario tantum pecuniæ, quantum in sponsionibus promitti solet.

[e] *Q. Cæpio*] Hunc credibile est fuisse M. Brutum, qui in Cæsarem conjuravit: quo enim anno Cæsar interfectus est, præturam exercuit: adoptatus autem fuerat ab avunculo Quinto Servilio Cæpione.

[f] *Servium*] Sulpicium, quem Tullius in Bruto jurisconsultorum principem nominat.

[g] *Ofilium*] Doctrina juris inclytum.

quam est, te tamen excepto. Gratissimum igitur mihi feceris, si ad eum ultro veneris, eique pollicitus eris: sed, si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.[4]

(22.) CICERO TREBATIO S. D.

ARGUMENTUM.—De furto quæstionem, inter scyphos natam, probat auctoritate jurisconsultorum.

ILLUSERAS[1] heri inter scyphos,[e] quod dixeram, controversiam esse, possetne hæres,[h] quod furtum antea factum esset, furti recte agere.[f] Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput,[g] ubi hæc controversia est, notavi, et descriptum tibi misi; ut scires, id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, M' Manilium,[2][i] M. Brutum sensisse. Ego tamen Scævolæ et Testæ[3] assentior. Vale.

(23.) CICERO S. D. FABIO GALLO.[1]

ARGUMENTUM.—Signa quædam et statuas Ciceroni, potius tabulas pictas cupienti, Gallus emerat. Ex illis emtionibus nullam a se desiderari Cicero rescribit: simul gratum sibi esse significat, quod domum proximam velit conducere. Anno incerto.

TANTUM quod ex Arpinati veneram,[a][2] cum mihi a te

[e] *Heri me inter cœnam irriseras.*
[f] *An hæres haberet actionem adversus eum furem, qui furatus esset, antequam ipse hæres esset.*
[g] *Hunc locum.*
[a] *Vix ex Arpinati veneram.*

tuor Dresd. *Offm* Dresd. 3. *Offilium* edd. vett. Paulo post, *ut se causamque tuam* al. ap. Græv.—4 Edd. vett. addunt *Vale.*

EPIST. XXII. 1 *Illuseris* Lips. Paulo post, *possene hæres* Dresd. 1. 2. 4. Pal. 1. Deinde, *recte furti agere* edd. vett.—2 *M. Manilium* codd. et edd. ante Ernesti.—3 *Scatulæ et Testæ* Lips. *Scavulo et Testæ* Dresd. 3. *Scaulæ et Testæ* Dresd. 1. 2. 5. *Staulæ et Testæ* Dresd. 4. *Scævolæ Testæ* codd. Grævii; *Scævulæ et Testæ* al. ap. Græv. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel. et Benedict.

EPIST. XXIII. 1 Hæc Epist. in Dresd. 1. 2. inscribitur *Cicero S. D. M. Fabio Gallo*, quod etiam in editione Bengelii exhibetur.—2 Ita Pall. Vat.

NOTÆ

[h] *Possetne hæres*] Videtur sensisse Trebatius, hujusmodi actionem haberi non posse.

[i] *Sex. Ælium, M' Manilium, &c.*] Jurisconsultorum nomina.

literæ redditæ sunt: ab eodemque accepi Aviani[a] literas; in quibus hoc inerat liberalissimum,[b] nomina[b] se facturum,[c] cum venisset, qua ego vellem die.[d] Fac, quæso, qui ego sum, esse te:[e] estne aut tui pudoris, aut nostri,[f] primum rogare de die;[g] deinde plus annua postulare?[h] Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses,[i] quæ ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram.[k] Attamen ista ipsa,[3] quæ te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata:[l] plane enim intelligo, te non modo studio, sed etiam amore usum, quæ te delectarint, (hominem, ut ego semper judicavi, in omni judicio elegantissimum) quæ me digna putaris, coëmisse.[m] Sed velim maneat Damasippus[c] in sententia: prorsus enim ex istis emtionibus[n] nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei,[o] quanti ego genus omnino signorum omnium non æstimo, tanti ista quatuor aut quinque sumsisti.[p] [4]

[b] *In quibus hoc erat liberalitatis plenum, quod scriberet.*
[c] *Se, cum venisset, relaturum in codicem quicquid debeo pro statuis.*
[d] *Ut solvam, quandocumque mihi commodum erit.*
[e] *Finge te esse qui ego sum.* Mettez-vous en ma place.
[f] *Nonne et mihi, et tibi probro erit?*
[g] *Primum prorogationem temporis ad solvendum petere.*
[h] *Hanc deinde dilationem ultra annum producere.*
[i] *Si emisses pictas tabellas.* [k] *Nec pluris emisses, quam volueram.*
[l] *Attamen tuam hanc emtionem non confirmabo modo, sed et gratam habebo.*
[m] *Nam sum certus, te, qui de rebus optime judicas, eas statuas coëmisse, et quia tibi placuerunt, et quia me dignas esse credidisti.*
[n] *Ex ipsis imaginibus quas emisti.* [o] *Voluntatis meæ.*
[p] *Pro istis quatuor aut quinque statuis, tantum pecuniæ solvisti, quantum ego numerare nollem pro omni statuarum genere.*

Peck. Græv. 1. aliique codd. ap. Græv. Mox, pro *Aviani*, quod habent quinque Dresd. ed. pr. Ascens. 1. aliæque vett. *Aniani* legit Græv. 1. *Avianii* edd. quædam ante Ernesti. Dein, *in quibus hoc erat* edd. vett. *in quibus hoc inerat* Pall. Vat. Græv. 1. Amstel. Victor.—3 *Ac tamen ista ipsa* Dresd. 1. Græv. 1. al. vett. *Hæc tamen ista ipsa* Dresd. 2. Pal. 1. *Attamen ista ipsa* Dresd. 3. 5. et Ascens. 1. Paulo post, *delectarunt* Dresd. 1. 2. *delectant* Dresd. 5. et Ascens. 1.—4 Dresd. 1. 2. 3. 5. Pal. 1. Græv. 1. Amstel. Græv.

NOTÆ

[a] *Aviani*] Statuarii, de quo Gallus signa Ciceroni emerat.

[b] *Nomina*] Quia in hisce codicibus, seu tabulis, debitorum et creditorum nomina scribebantur.

[c] *Damasippus*] Vir in statuis undique conquirendis belle curiosus, qui forte dixerat emturum se hæc signa, si minus Tullio probarentur. Horat. Sat. II. 3. 'Insanit veteres statuas Damasippus emendo.'

Bacchas[d] istas cum Musis Metelli comparas.[q] [p. 106.] Quid simile?[e] primum, ipsas ego Musas nunquam tanti putassem:[r] atque id fecissem Musis omnibus approbantibus: sed tamen erat aptum bibliothecæ,[s] studiisque nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud me[f] locus? At pulchellæ sunt.[5] Novi optime, et sæpe vidi: nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem.[t] Ea enim signa ego emere soleo, quæ ad similitudinem gymnasiorum[g] exornent mihi in palæstra[h] locum.[u] Martis vero signum quo mihi pacis auctori?[x] Gaudeo nullum Saturni signum[i] fuisse; hæc enim duo signa putarem mihi æs alienum attulisse. Mercurii[k] mallem aliquod fuisset: felicius, puto, cum Aviano[6] transigere possemus.[y] Quod tibi

[q] *Sed Baccharum figuras, quas emisti mihi, comparas cum Musarum signis quæ Metellus apud se habet.*
[r] *Primum ipsa Musarum simulacra tanto nunquam pretio coëmissem.*
[s] *Hæ tamen Musarum statuæ aptæ essent bibliothecæ.*
[t] *Tibi nominatim mandassem, ut hæc signa, quæ mihi nota sunt, emeres, si mihi placuissent.*
[u] *Quæ bibliothecam meam exornent.*
[x] *Martis autem simulacrum an mihi, qui pacem amo, convenit?*
[y] *Minoris ab Aviano emere possemus.*

1. 2. *sumsisse;* Benedict. conj. *sumsisses.* Mox, *sed Bacchus istas* edd. vett.—5 *At pulcherrimæ sunt* Græv. 1.—6 Ita Græv. 1. et edd. vett. *cum Avianio*

NOTÆ

[d] *Bacchas*] Mulieres fuere, quæ tertio quoque anno Bacchi orgia magnis ululatibus, ad Cithærontem montem in Græcia celebrabant. Harum autem sculptas imagines Gallus permagno emerat; quare et in delectu peccaverat, et in pretio.

[e] *Quid simile*] Inter Baccharum hæc simulacra quæ emisti, et Musarum statuas, quas habet Metellus.

[f] *Apud me*] Quem Bacchus non delectat.

[g] *Ad similitudinem gymnasiorum*] Quæ Deorum, aut heroum statuis exornari solebant. De gymnasiis vide Epist. IV. 12.

[h] *In palæstra*] Ἀπὸ τῆς πάλης, *a lucta*, nomen accepit, et non secus atque gymnasium pro quavis exercitatione, aut quolibet exercitationis loco sumitur. Videtur autem gymnasii nomen patere latius, quam palæstræ: hæc enim gymnasii pars est; gymnasium autem palæstram et cetera loca complectitur.

[i] *Nullum Saturni signum*] Quia tristem eventum portendit.

[k] *Mercurii*] Quia mercaturis præerat; unde et nomen mutuatus est: ejus autem auspicio sperabat futurum fuisse, ut ea signa minoris emisset.

destinaras trapezophoron,[z] [7] si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutasti, ego habebo[a] scilicet. Ista quidem summa[b] næ ego[8] multo libentius emerim diversorium[l] Tarracinæ,[m] ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei[n] video esse culpam, cui plane res certas mandaram; itemque Junii, quem puto tibi notum esse, Aviani[9] familiarem. Exhedria[o] quædam mihi nova[10] sunt instituta in porticula Tusculani:[c] ea volebam tabellis ornare: etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat.[d] Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturæ. Si enim Damasippus[p] in sententia non manebit, aliquem pseudodamasippum[e] vel cum jactura[11] reperiemus.[q] Quod ad me de domo[r] scribis iterum, jam id ego proficiscens mandaram[12] meæ Tulliæ: ea enim ipsa hora acceperam tuas literas. Egeram etiam cum tuo Nicia,[s]

[z] *Mensæ fulcimentum.*
[a] *Retinebo.* [b] *Ista quidem pecunia.*
[c] *Cœpi exstruere nova exhedria in porticu Tusculana.*
[d] *Nam si quid in eo ornamentorum genere delectat, maxime pictura.*
[e] *Aliquem Damasippo similem.*

Pal. 1. Vat. Victor. et ed. Græv.—7 Ita Dresd. 2. *trapezephorum* codd. Manutii, Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Lips. et edd. vett. In sequentibus, *ego habeo* præbent quatuor Dresd. Pal. 1. Amstel. et Græv. 1. 2.—8 Pall. et Græv. 1. 2. *ne ego.* Pro *diversorium*, Dresd. 2. habet *deversorium.* Actutum, *Taracinæ* codd. Grævii.—9 *Avianii* Vat.—10 *Exhedria mihi quædam nova* edd. vett. *Exadria mihi quædam nova* Græv. 1. *Ex Hadria mihi quædam nova* unus cod. Gulielm. *Ex Hadria quædam mihi nova* Dresd. 1. 2. 5. *mihi nota* Dresd. 3. Mox, *in porticulo* Dresd. 1.—11 Dresd. 3. *pseudodamasippum vel conjectura.* —12 Ita edd. vett. *mandabam* Dresd. quinque, Pal. 1. Græv. 1. Torg. Lips.—

NOTÆ

[l] *Diversorium*] Vide Epist. VI. 19.

[m] *Tarracinæ*] Seu Terracinæ, quæ et Anxur dicta est, urbs alias Volscorum in Latio, nunc Campaniæ Romanæ, in ditione Pontificia, et in confinio regni Neapolitani.

[n] *Liberti mei*] Qui meam super hac emtione mentem non aperte satis declaravit.

[o] *Exhedria*] Loca in porticibus, ubi sedentes disputare solebant.

[p] *Damasippus*] Qui promiserat ea se coëmturum signa, modo si a Tullio rejicerentur.

[q] *Reperiemus*] Cui hæc signa minoris vendam, quam a te coëmta sunt.

[r] *De domo*] Quam juxta meas ædes vis conducere.

[s] *Nicia*] Galli liberto.

quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio.[t] Ut redii autem, prius, quam tuas legi has proximas literas, quæsivi de mea Tullia, quid egisset: per Liciniam[13 u] se egisse[f] dicebat: sed opinor, Cassium uti non ita multum sorore:[g] eam porro negare se audere, cum vir abesset, (est enim profectus in Hispaniam Dexius) illo et absente et insciente migrare.[h] Est mihi gratissimum,[14] tanti a te æstimatam consuetudinem vitæ victusque nostri; primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum habitare posses: deinde ut migrare tanto opere festinares.[15] Sed ne vivam,[16] si tibi concedo, ut ejus rei tu cupidior sis,[i] quam ego sum. Itaque omnia experiar. Video enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrum. Si quid egero, faciam ut scias.[17] Tu et ad omnia rescribes; et quando te expectem, facies me, si tibi videtur, certiorem.

(24.) CICERO S. D. M. FABIO GALLO.[1]

Argumentum.—Exponit, quam injuste sibi Tigellius irascatur. Cæsare quartum consule sine collega.

Amoris quidem tui, quoquo me verti,[2] vestigia;[a] vel

[f] *Se ea de re cum Licinia collocutam esse.*
[g] *Sed Cassius, ut opinor, sororis opera non multum utitur.*
[h] *In has ædes.* [i] *At moriar, si vehementius quam ego, id cupis.*
[a] *Video.*

13 Quatuor Dresd. nonnulli ap. Victor. et Ascens. 1. *per Licinium.* Mox, *sororem eam* quatuor Dresd. et Pal. 1. *sorore: ea* edd. vett. *sorore mea* Græv. 1. Pro *Dexius*, quod habent Pal. 1. Græv. 1. 2. et Amstel. *Decius* legitur in edd. vett. Dein, *et insciente magrare* Dresd. 1. 2. 3. et Pal. 1.—14 *Est mihi gravissimum* Græv. 1. *Est gratissimum* Dresd. 1. 2. Mox, *a te æstimatum* quatuor Dresd. *tantum a te extimatum* Pal. 1.—15 Ita Ernesti e suo ingenio; *festines* codd. et edd. vett.—16 Ita Pal. 1. Dresd. 3. 5. *Sed veniam* Dresd. 1. *Sed neu viam* Pal. 1. Dresd. 2. *Sed ne ut viam* Græv. 1.—17 *Si quid egere faciamus scias* Dresd. 1. *Si quid egero faciamus scias* Dresd. 3. *Si quid ægre faciamus scias* Dresd. 2. 5. Ascens. 1.

Epist. xxiv. 1 *M. Cicero M. Fabio Gallo s. d.* Dresd. 1. 2. Bengel.—2 ‘Ernesti quidem suadet *verto*, sed libri nihil mutant.’ *Benedict.* Mox, *de*

NOTÆ

[t] *Cassio*] Ædium harumce domino. Suspicor autem legendum esse *Crasso*, qui Liciniæ gentis, nisi dicamus Liciniam fuisse Cassii sororem, non germanam quidem, sed consobrinam.

[u] *Per Liciniam*] Quæ domum incolebat fratris; unde, absente et insciente Dexio, exire non audebat.

proxime de Tigello.[b] [a] Sensi enim ex literis tuis, valde te laborasse.[c] Amo igitur voluntatem.[b] Sed pauca de te.[d] Capius[3] [c] (opinor) olim, 'non omnibus dormio:' sic ego[d] non omnibus, mi Galle, servio: etsi quæ est hæc servitus?[e] Olim,[e] cum regnare existimabamur,[f] [4] non tam ab ullis, quam hoc tempore observor a familiarissimis Cæsaris omnibus, præter istum.[f] Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patria sua:[g] eumque addictum jam tum puto esse Calvi Licinii[h] Hipponacteo[i] præconio.[g] At

[b] *Idque nuperrime in Tigellii negotio.*
[c] *Te valde mea causa solicitum esse.* [d] *Sed de hac re pauca dicamus.*
[e] *Stante republica.* [f] *Cum florebam auctoritate.*
[g] *Et quem, ut opinor, Calvus Licinius mordaci carmine infamem reddidit.*

Tigellio perspexi edd. vett. *de Tigollio* Græv. 1.—3 *Citius* Dresd. 1. 3. 5. Medic. υ ψ, Ascens. *Cipius* Bengel. Oliv. Benedict. *Cujus* Dresd. 2. *Catius* conj. Ernesti. Statim, *et si qua est* Pal. 1. ψ.—4 Cod. unus Oxon. *pugnare*

NOTÆ

[a] *De Tigellio*] Qui praviter in Tullium erat invectus, quod Phameæ defensionem, quam susceperat, in alterum diem differre voluisset. Hic Tigellius libertus erat, cognomento Hermogenes, Phameæ nepos, et canendi arte præstans.

[b] *Voluntatem*] Quia Tigellium Ciceroni placare frustra conatus erat.

[c] *Capius*] A Festo nominatur *Cippius*, qui somnum simulabat, ut impune magis uxor sua mœcharetur; quique servo pocula furtim auferenti, in aurem insusurravit, 'Non,' inquit, 'omnibus dormio;' quasi uti dixisset, 'Dormio quidem ut uxor, &c. sed non dormio, ut impune, quod meum est, mihi fureris.' Consule Plutarchum in Erotico, ubi hominem hunc *Calbam*, non *Capium* appellat.

[d] *Sic ego*] Quibusdam apud Cæsarem gratiosis, temporum causa, serviebat; sed non omnibus, quos inter Tigellius fuit.

[e] *Hæc servitus*] Dictum recte corrigit; familiares enim Cæsaris colebat, ut amicos, non ut dominis serviebat.

[f] *Præter istum*] Tigellium, cujus amicitiam non admodum curabat, quod homo nequam esset, licet alioqui Cæsaris amicus.

[g] *Patria sua*] Sardinia, cujus aër, propter paludes, pestilens: de qua Silius Italicus: 'tristis cœlo, et multa vitiata palude.'

[h] *Calvi Licinii*] Poëta fuit, et orator illustris; sed maledicus, adeo ut ne Cæsari quidem pepercerit.

[i] *Hipponacteo*] Hipponax poëta fuit Ephesius, adeo deformis, ut ejus effigiem populo deridendam pictores exponerent; quod indigne passus, tam amaro carmine illos insectatus est, ut ex iis aliquot ad suspendium adegisse dicatur: unde in proverbium abiit 'Hipponacteum præconium.'

vide,[5] quid succenseat.[h] Phameæ[k] causam receperam,[6] ipsius[i] quidem causa; erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit, dixitque, judicem sibi operam dare[k] constituisse, eo ipso die, [*p.* 107.] quo de P. Sextio[7] [l] in consilium iri necesse erat.[l] [m] Respondi, nullo modo me facere posse, cum vellem:[m] [8] alium diem si sumsisset, me ei non defuturum. Ille autem,[n] qui sciret, se nepotem[o] bellum tibicinem habere, et sat bonum unctorem,[9] [n] discessit a me, ut mihi videbatur, iratior. Habes Sardos venales;[p] [10] [o] alium alio nequiorem.[q] Cognosti meam causam, et istius Salaconis[p] iniquitatem. Catonem[11] tuum[r] mihi mitte:

[h] *Quare Tigellius mihi succenseat.* [i] *Phameæ.*
[k] *Causam suam cognoscere.* De lui donner audience.
[l] *Quo necesse erat judicum de P. Sextio sententias audire.*
[m] *Etiamsi vellem.* [n] *Phameas autem.* [o] *Tigellium.*
[p] *Jam intelligis quo sint ingenio Sardi venales.*
[q] *Nempe nequitia invicem contendunt.*
[r] *Librum a te de Catone scriptum.*

existimabar; ψ rogare existimabamur.—5 *At inde* Pal. 1.—6 Ita Pal. 1. Græv. 1. Vat. Victor. *susceperam* edd. vett.—7 Ita Græv. 1. *P. Sestio* Pal. 1. Vat. Dresd. 2. *P. Sentio* Dresd. 1. 3. 5. *P. Seutio* Ascens. 1. Statim, *ire necesse erat* Dresd. 2. sicut suaserat Ursin. *rei necesse erat* Dresd. 1. *iri* firmant Dresd. 3. 5.—8 Dresd. 3. Medic. ψ *quem vellem;* Dresd. 2. 5. alii quamplurimi, et Ascens. 1. *quem vellet;* Dresd. 1. *quem vellent; v quæ vellem.*—9 Ita plurimi codd. *bonum victorem* Dresd. 3. *v*: *bonum auctorem* al. ap. Græv. *bonum cautorem* conj. Ernesti. Mox, *ut mi videbatur* Græv. 1. Victor.—10 *Habes sacerdotes venales* Dresd. 5. *v*, Ascens. 1. Vocc. *nequiorem. Cognosci* desunt in ψ.—11 *Cautorem* al. ap. Græv. Deinde, *nostrum. Cura ut bene valeas* ψ.

NOTÆ

[k] *Phameæ*] Liberti.

[l] *De P. Sextio*] Quem de vi accusatum, ante multos annos jam defenderat.

[m] *Necesse erat*] Quoniam lege Pompeia, præfiniti dies erant, quibus agi causam oporteret; eodem vero et uno die, Sextii et Phameæ rebus providere Cicero non poterat.

[n] *Unctorem*] Putat Manutius, nec immerito, legendum esse *cantorem;* hoc enim potissimum nomine erat apud Cæsarem gratiosus.

[o] *Venales*] Tigellium et Phameam, oriundos e Sicilia: in utrumque cavillandi, ex communi adagio, ansam quærit: subacta enim a Tito Sempronio Sardinia, tanta mancipiorum multitudo Romam adducta est, ut ex eorum vilitate adagium prodierit, 'Sardi venales.'

[p] *Salaconis*] Tigellii, quem sic appellat a voce Græca σαλάκων, quæ *mollitiem* ex Aristophane, ex Suida vero *superbiam* exprimit; vel significat eum, qui cum sit pauper, se divitem esse simulat.

cupio enim legere: me adhuc non legisse, turpe utrique nostrum est.

(25.) CICERO S. D. M. FABIO GALLO.[1]

ARGUMENTUM.—Epistolam conscissam non esse nuntiat: et monitus, ne incautius de Cæsare loquatur, gratias agit; et ut pergat stylum exercere hortatur. Eodem anno.

QUOD epistolam conscissam doles, noli laborare: salva est; domo petes[2] cum libebit. Quod autem me mones,[a] valde gratum est; idque ut semper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, ne, si istum habuerimus,[b][3] rideamus γέλωτα Σαρδόνιον.[c][a] Sed heus tu,[d] manum de tabula:[e][b] magister[c] adest citius,[d] quam putaramus. Vereor, ne in Catonium Catoninos.[f][4][e] Mi Galle, cave putes quicquam melius, quam epistolæ tuæ partem ab eo loco, 'cetera labuntur.'[g] Secreto hoc audi:[5] tecum habeto: ne Appellæ

[a] *Ne in Cæsarem jocemur.*
[b] *Cæsarem magistrum habuerimus.*
[c] *Ne nostro damno jocemur.* [d] *Sed hæc attende.*
[e] *Desinamus de Catonis laudibus scribere.*
[f] *Vereor ne, si Catonem laudemus, Cato nobis sit exitio.*
[g] *Crede mihi, nihil elegantius est epistola tua, ab eo loco ubi hæc scripta sunt, 'cetera labuntur.'*

EPIST. XXV. 1 Ita codd. Grævii; *Cicero M. Fabio Gallo S. D.* edd. vett. —2 Ita Guelf. 1. Medic. Græv. 1. Dresd. 3. *salva est domi, petes* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. al. vett. et Benedict. *cum licebit v ψ. causa licebit* Dresd. 3.—3 Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Medic. alii quamplurimi, *nisi istum habuerimus;* Amstel. *nisi istum haberemus;* Victor. conj. *nisi istum caverimus;* Victorii amicus mavult *ne si stylum acuerimus.*—4 Ita Dresd. 1. 2. 3. *ne in Catonem, Cato in nos v. Catonem* deest in ψ. *Catoninos* omittit Dresd. 5.—5 *Secreto hoc audii* ψ, Pal. 1. Dresd. 1. 3. Bengel. *id tecum* Græv. 1. Statim, *duo nos* fir-

NOTÆ

[a] Γέλωτα Σαρδόνιον] *Risum Sardonium,* id est, risum cum dolore conjunctum; oritur proverbium illud ab herba quadam quæ nascitur in Sardinia, et gustata mortem affert, sic mutato morientium vultu, ut ridere videantur.

[b] *Manum de tabula*] Adagium illud sumtum est a pueris pingendi artem discentibus, qui magistro absente, aliquid in tabula praviter pingunt; adveniente autem, cito manum retrahunt, ne deprehensi vapulent.

[c] *Magister*] Julius Cæsar, dictator, id est, magister populi, ut docet Seneca.

[d] *Adest citius*] Ab Hispania, ubi Pompeii liberos ingenti prælio vicerat.

[e] *Catoninos* [*Cato in nos*] Cato fuerat Cæsari hostis infensissimus: Catonem ergo laudare, periculosum.

quidem, liberto tuo, dixeris:[h] præter duo nos, loquitur isto modo nemo:[i] bene malene, videro:[k] sed, quicquid est, nostrum est.[l] Urge igitur:[m6] nec transversum unguem (quod aiunt) a stylo:[n] is enim est dicendi opifex:[o] atque equidem aliquantum jam etiam noctis assumo.[p] Vale.

(26.) CICERO S. D. GALLO.

Argumentum.—Herbas in augurali cœna lauta conditas sibi morbum attulisse narrat.

Cum decimum jam diem[1] graviter ex intestinis laborarem; neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem[a] non valere, quia febrim non haberem; fugi in Tusculanum; cum quidem biduum ita jejunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore et fame, magis tuum officium desideravi,[b] quam abs te[2] requiri putavi meum.[a] Ego autem cum omnes morbos reformido, tum quod[3] Epicurum tuum Stoici male accipiunt,[c b] quia dicat, δυσουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη sibi molesta esse:[d] quorum

[h] *Nemini dixeris, ne Appellæ quidem, &c.*
[i] *Nemo sic loquitur, præter nos duo.* [k] *Mihi adhuc incertum.*
[l] *Sed ille scribendi modus, sive bonus est sive malus, nobis peculiaris est.*
[m] *Perge igitur.* [n] *Ne minimum cesses a stylo exercendo.*
[o] *Stylus enim optimus dicendi magister.*
[p] *In eadem ego exercitatione noctis aliquantum consumo.*
[a] *Persuaderem.* [b] *Magis desideravi ut me inviseres.*
[c] *Tum hunc maxime quo Epicurum laborantem Stoici reprehendebant.*
[d] *Qui dicebat vesicæ et viscerum morbos sibi molestos esse.*

manut *v*, Dresd. 1. 3. et codd. Græviani; *duos nos* Dresd. 2. 5. ψ, edd. vett. *bene maleve* codd. Grævii.—6 *Urgeo igitur* al. ap. Græv. *ne transv.* ψ, Græv. 1. Mox, *atque ego equidem* al. ap. Græv. *atqui ego equidem* al. ibid. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. *v*, Bengel. Benedict.

Epist. xxvi. 1 *Cum jam decimum diem* vet. cod. ap. Græv. Statim, *ex intestino* edd. vett. *iis* deest in Græv. 1. *probarem me non valere* edd. vett.—2 Dresdd. P, edd. vett. Bengel. Benedict. *a te.*—3 Ita omnes Dresd. Lips. Pal. 1. Græv. 1. Grut. Amstel. edd. vett. *tum quo* P ψ, Manut. *tum in quod* emend. Gebhard. recepit Grut. *Epicureum* Dresd. 3. 4. Lips. Verba, *quod Epicur. . . . intemperantiæ* intra parenthesin posuerunt Bengel. et Benedict.

NOTÆ

[a] *Meum*] Quod tibi, morbo detentus, non possum persolvere.

[b] *Male accipiunt*] Quia putabant Stoici, Epicurum his morbis exagitatum fuisse ob edacitatem et impudicitiam.

alterum,[e] morbum edacitatis esse putant; alterum[f] etiam turpioris intemperantiæ.[g] Sane δυσεντερίαν[h] pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse jam senescentis[c] morbi remissio[i] profuisse. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodove commiserim;[k] lex sumtuaria,[l] quæ videtur λιτότητα[m] attulisse, ea mihi fraudi fuit.[n] Nam dum volunt isti lauti[d] terra nata,[o 4] quæ lege excepta sunt,[p] in honorem adducere;[q] fungos, heluellas,[r] herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas cum incidissem in cœna augurali[e] apud Lentulum,[f] tanta me διάῤῥοια[s] arripuit, ut hodie[5] primum videatur cœpisse consistere. Ita ego, qui me ostreis et murænis[g] facile abstinebam, a beta et a malva[6] deceptus sum.[t] Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen cum audisses ab Anicio, (vidit enim me nauseantem) non modo mittendi causam justam habuisti,

[e] *Ventris tormina.* [f] *Vesicæ morbum.* [g] *Obscœnæ libidinis.*
[h] *Intestinorum dolorem.* [i] *Imminutio.*
[k] *Tamen ut scias quomodo morbum hunc contraxerim, et in quo peccaverim.*
[l] *Lex de moderando in conviviis sumtu.* [m] *Frugalitatem.*
[n] *Ea mihi nocuit.* [o] *Herbas.* [p] *Quæ lege non prohibentur.*
[q] *Honoris causa apponere.* [r] *Olera minuta.* [s] *Ventris profluvium.*
[t] *Qui me facile abstinebam piscibus delicatissimis, ab herbis vulgaribus deceptus sum.*

Mox, *quia dicant* P. *quia dicunt* v. *sibi* omittunt al. ap. Græv.—4 Codex unus Oxon. *nati.* Statim, *fungos vel viles herbas omnis* Græv. 1. *helnellas* ψ. *helvellas* Oliv.—5 Græv. 1. *ut eo die.* Pro *videatur,* quod servant Græv. 1. Victor. Manut. *videar* habent Vat. Amstel. quinque Dresd. Lips. Pall. Grut. Stewech. Guelf. 2. *v* ψ, et edd. antiq. item Grut. et Benedict.—6 Ita e suo cod. primo emendavit Græv. *a beta etiam et malva* Dresd. 4. 5. alii codd. ap. Manut. et Lamb. et edd. vett. plurimæ; *a bleta etiam et malva* Dresd. 1 2. *a bta et malva* Dresd. 3. *a beta etiam et a malva* Medic. *a bleta etiam malva*

NOTÆ

[c] *Senescentis*] Quod jam a decem diebus, viscerum morbo vehementius torqueretur.

[d] *Isti lauti*] Ii scilicet qui opipare Ciceronem exceperant.

[e] *In cœna augurali*] Mos fuit, ut augures, inito sacerdotio, splendidam toti collegio cœnam darent.

[f] *Lentulum*] Filium Lentuli, ad quem scriptæ sunt primi libri epistolæ.

[g] *Murænis*] Muræna piscis est, longitudine haud absimilis anguillæ, notisque albicantibus distinctus: fuit autem apud veteres maximis in deliciis.

sed etiam visendi. Ego hic[u] cogito commorari,[7] quoad me reficiam: nam et vires et corpus[x] amisi. Sed, si morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.[8]

(27.) CICERO S. D. M. FABIO GALLO.[1] [a]

ARGUMENTUM.—Gallus, alius forte quam Fabius, Ciceronem literis accusaverat, quem vicissim literis repungit.

[p. 108.] MIROR, cur me accuses,[b] cum tibi id facere non liceat:[c] quodsi liceret, tamen non debebas.[d] 'Ego enim[e] te in consulatu observaram.'[2] [a] Et ais, fore, ut te Cæsar restituat.[b] Multa tu quidem[3] dicis: sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis[4] te mea causa petisse.[c] Utinam semper esses tribunus! intercessorem[f] non quæreres.[d] Negas, me audere, quod sentiam, dicere.[5] [g] Quasi tibi, cum impudenter me rogares,[6] [h] parum fortiter responderim. Hæc

[u] *In Tusculano.* [x] *Vegetum corporis habitum.*
[a] *Objicis enim, quod in consulatu meo me honoraveris.* [b] *Patriæ.*
[c] *Ut revocarer ab exilio.* [d] *Non quæreres qui pro te Cæsarem rogaret.*

Amstel.—7 *Ego hic cogito morari* vet. cod. ap. Græv.—8 *Vale* addunt P *v*, Bengel. Oliv.

EPIST. XXVII. 1 *M. Cicero S. D. Gallo* Dresd. 1. 2. Bengel. Benedict. *M. Fabio Gallo* firmat Dresd. 3. *Sestio Gallo* al. ap. Græv.—2 Ita codd. plurimi; *observaveram* edd. quædam vett.—3 *Multa ut quidem* cod. Græv.—4 Ita plurimi codd. *Tribunatum plebis dicis* edd. vett. *Tribunatum plebeium dicis* ψ. *Tribunum dicis* *v*.—5 Græv. 1. *sententiam dicere;* vet. cod. *me quod sentiam audere dicere.*—6 Ita Pall. Græv. 1. Dresd. 1. 2. Victor. *cum parum pudenter me rogares* Dresd. 3. 4. Vat. P *v*, Ascens. edd. vett. *cum parum impudenter, &c.* Dresd. 5. Amstel. Grut. Actutum, *parum forte* Lips. *reprehende-*

NOTÆ

[a] *Gallo*] Alius est ab eo, ad quem proxime scripsit.

[b] *Cur me accuses*] Ingrati animi, et negligentiæ.

[c] *Non liceat*] Nihil siquidem feci, quod reprehendere possis.

[d] *Non debebas*] Ob mutuam amicitiam.

[e] *Ego enim*] Verba sunt ex epistola Galli desumta.

[f] *Intercessorem*] Ludit in ambiguitate vocis: intercedere enim, cum de tribunis agitur, idem valet quod se opponere; hic autem, intercessor idem est quod deprecator. Rogaverat autem Tullium Gallus, ut sibi Cæsarem reconciliaret.

[g] *Quod sentiam, dicere*] Nec certe poterat, oppressa per Cæsarem libertate.

[h] *Rogares*] Per literas impudentius ad me scriptas.

tibi scripsi,[i] ut isto ipso[7] in genere,[e] in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quodsi humaniter mecum questus esses, libenter tibi me, et facile purgassem.[k] Non enim ingrata mihi sunt,[8] quæ fecisti;[l] sed quæ scripsisti, molesta. Me autem, propter quem[m] ceteri liberi sunt,[9] tibi liberum[n] non visum, demiror. Nam si falsa fuerunt, quæ tu ad me, ut ais, detulisti,[o] quid tibi ego debeo?[10] si vera, tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.[p]

(28.) M. CICERO S. D. CURIO.

ARGUMENTUM.—Probat Curii consilium, quo, desperata republica, in Græciam se contulerat. Addit propter eandem causam et se in bibliothecam abdi: nullam enim spem reliquam esse, aliquando melius fore.

MEMINI, cum[1] mihi desipere videbare, quod cum istis[a] potius viveres, quam nobiscum: erat enim multo domicilium hujus urbis[b] (cum quidem hæc urbs[c]) aptius humanitati et suavitati tuæ, quam tota Peloponnesus,[2] [a] nedum Patræ:[d] [b] nunc contra et vidisse mihi multum videris,[e]

[e] *In acute dictis.* [a] *In Græcia.* [b] *Romæ.*
[c] *Quando Roma libera erat.* [d] *Immo etiam quam Patræ.*
[e] *Et mihi prudentissimus fuisse videri.*

---

rim Dresd. 3.—7 Vet. cod. ap. Græv. *ut ipso isto.*—8 Ita codd. *mihi ingrata sunt* edd. vett.—9 Dresd. 3. *ceteri liberi semper.*—10 Edd. quædam vett. *quid ego tibi debeo.* Mox, *quid* ante *mihi* omittunt quatuor Dresd. Lips. Pall. Amstel. Grut. et ed. pr. *quantum mihi ψ.*

EPIST. XXVIII. 1 Ita codd. Victorii, et Dresd. 1. *Memini, quod* undecim codd. Manutii, quatuor Dresd. Lips. Pal. 1. *tibi desipere* Dresd. 4.—2 *Peloponnensis* Dresd. 2. 3. 4. 5. Pro *Patræ,* Dresd. 1. 2. 4. et Lips. habent *Pa-*

NOTÆ

[i] *Scripsi*] Asperiori stylo.

[k] *Facile purgassem*] Facile me excusassem, quod nondum Cæsari pro te supplicaverim: probabile est tunc exulasse Gallum.

[l] *Quæ fecisti*] Mea causa, dum consul eram.

[m] *Propter quem*] Detecta, et exstincta conjuratione Catilinaria.

[n] *Tibi liberum*] A Gallo objectum Ciceroni fuerat, non audere, quod sentiret, libere dicere; id iniquo fert animo Tullius.

[o] *Detulisti*] De conjuratis.

[p] *Debeat*] Salutem scilicet, et libertatem.

[a] *Peloponnesus*] Peninsula maxima Græciæ, sic a Pelope rege nominata, inter maria Ægæum et Ionium: *la Morée.*

[b] *Patræ*] Colonia, et urbs Achaiæ in Peloponneso, ubi Curius negotia-

cum, prope desperatis his rebus,[f] te in Græciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc[g] absis,[3] sed etiam beatus: quanquam, quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui licebat,[h] pedibus es consecutus, ut[i] ibi esses,[4] 'ubi nec Pelopidarum,'[k] [c] nosti cetera; nos idem propemodum consequimur[l] alia ratione. Cum enim salutationi nos dedimus amicorum;[m] quæ fit hoc etiam frequentius,[n] quam solebat, quod, quasi avem albam,[o] videntur bene sentientem civem videre;[p] abdo me in bibliothecam. Itaque[5] opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties.[q] Intellexi enim ex tuo[6] sermone quodam, cum meam mœstitiam et desperationem accusares domi tuæ, te ex meis libris animum meum desiderare.[r] Sed, mehercule, et tum rempublicam lugebam, quæ non solum suis erga me, sed etiam meis erga se[7] beneficiis erat mihi carior: et hoc tempore, quanquam me non ratio solum

[f] *Imminente bello civili.*
[g] *Roma.* [h] *Tibi vero, quia permissum fuit procul abire.*
[i] *Discessu tuo hoc effecisti, ut, &c.*
[k] *Ubi sceleratissimorum civium flagitia non videres.*
[l] *Ego ferme idem, atque tu, efficio.*
[m] *Postquam enim mane salutaverunt me amici.*
[n] *Quod quidem sæpius facere nunc solent.*
[o] *Quasi rem novam vel boni ominis.*
[p] *Optime erga rempublicam affectum.*
[q] *Itaque ea scribo volumina, quæ vel tibi probabuntur.*
[r] *Desiderare te, ut revera talis essem, qualis esse videor in libris meis.*

tera; Dresd. 3. *Pre;* Grut. *Pateræ.* Mox, *mihi* omittunt edd. quædam vett. —3 Cod. Græv. *quod hic absis.* Paulo post, *beatus esse potest* Pal. 1.—4 Cod. ψ *ut ubi esses.*—5 *Idque* codex unus Oxon. *opera officio* Dresd. 1. 2. 4. Ascens. 1. *tu fortasse senties* al. ap. Græv.—6 *Intellexi ex tuo* Græv. 1. Mox, *cum mœstitiam meam* Dresd. 5. *cum mea mœstitiam* Dresd. 3. *cum me mœstitiam* Dresd. 4. *meam* omittunt codd. Græv. et Dresd. 2. *accusasses* ψ. Deinde, *dicere te ex meis* codd. et edd. omnes ante Ernesti.—7 Ita codd. Manutii, Grævii, Dresd. 3. 4. et edd. vett. *quæ non solum sed etiam a meis erga se* Medic. Dresd. 1. 2. Pal. 1. Verba, *erga me sed etiam meis,* desunt in Dresd. 5. *sed etiam meis erga se beneficiis* desunt in Lips. Statim, *vita mea carior* P. Paulo post, *dies, qua est victis mederi. Quæ et stultis mederi solet* v. *quæ et invitis quoque mederi solet* Dresd. 3. *stultis etiam videri solet* Dresd. 5. Lips. *stul-*

NOTÆ

batur.

[c] *Pelopidarum*] Indicat Cæsarianos, quos utique cum Atreo et Thyeste, Pelopis liberis, comparat, quorum tanta crudelitas, ut in proverbium abiisse videatur.

consolatur, quæ plurimum debet valere, sed etiam dies, quæ stultis quoque mederi solet; tamen doleo, ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem, melius aliquando fore, relinquatur. Nec vero nunc quidem culpa in eo[s] est, in cujus potestate omnia sunt,[8] (nisi forte id ipsum[d] esse non debuit) sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut de præteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video: quare ad prima[t 9] redeo. Sapienter hæc[u 10] reliquisti, si consilio; feliciter, si casu.

(29.) CURIUS M. CICERONI SUO S.

ARGUMENTUM.—Curius laudat Ciceronis erga se beneficia, eumque rogat, ut Ser. Sulpicii se successori commendet.

SI vales, bene est: sum enim χρήσει μὲν tuus,[a] κτήσει δὲ Attici[b] nostri: ergo fructus est tuus, mancipium illius;[c] quod quidem si inter [senes] coëmtionales[a] [venale] proscripserit,[d 1] egerit non multum.[e] [p. 109.] At illa nostra prædicatio quanti est,[f] nos, quod simus, quod habeamus,[2] quod homines existimemur, id omne abs te habere?[g]

[s] *In Cæsare.* [t] *Ad initium epistolæ.* [u] *Romam.*
[a] *Sum usu quidem tuus.* [b] *Possessione vero Attici.*
[c] *Ergo usufructus ad te pertinet, possessio vero ad Atticum.*
[d] *Quod si me inter vilia mancipia vendendum exponat.*
[e] *Lucri parum faciet.*
[f] *At illa nostra de te prædicatio non minimi facienda.*
[g] *Fateor enim tibi me debere vitam, fortunas, famam.*

tis etiam mederi Ascens. 1. *ita communem rem* edd. vett.—8 Codd. Græv. *sunt omnia.* Mox, *sed alia causa* Dresd. 2. Lips. Deinde, particulam *de* omittunt Dresd. 1. 2. 3. 5.—9 Lips. Dresd. 5. *v*, Venet. Ascens. 1. *ad primum.*—10 *Sapienter hoc* codex unus Oxon. *Vale* addunt *v ψ*.

EPIST. XXIX. 1 Græv. 1. *si inter senes coemtionales perscripserit;* Pal. 1. Stewech. Peck. Lips. Dresd. 4. ed. pr. *si inter senes contionales, &c.* Grut. P *si inter nos senes contionales venale, &c.* vet. cod. Hotom. *si inter vos concionales, &c.* vet. cod. Egnat. *si inter vos senes, &c.* Medic. *si inter nos senes coemtionales, &c.* Ernesti conj. *nisi inter: ψ* omittit *senes.* Græviys delet *venale.*—2 Grut. *quod simus, habeamus;* Græv. 1. 2. et Amstel. *quod sumus, quod habea-*

NOTÆ

[d] *Id ipsum*] Nisi forte culpandus est Cæsar, quod unus Romæ dominetur.

[a] *Senes coëmtionales*] Coëmtionalis senex, vile erat, nec admodum utile mancipium, quod emtori simul cum pretiosa merce, actuarii loco sæpe dabatur. *Par-dessus le marché.*

Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare, et Sulpicii successori[3] [b] nos de meliore nota[h] [c] commenda, quo facilius tuis præceptis obtemperare possimus, teque ad ver[i] lubentes videre, et nostra refigere deportareque[k] tuto[d] possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere:[e] sine[f] eum[4] errare, et putare, me virum bonum esse, nec solere duo parietes de eadem fidelia[g] dealbare.[l] Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d. IIII Kal. Novemb.[5]

(30.) CICERO CURIO S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Ostendit quam misere agatur cum republica, cum Cæsar Caninium ad aliquot horas consulem creaverit: et de literis commendatiis ad Acilium significat.

EGO vero jam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas: quin hinc[a] ipse evolare[2] cupio,[a] et aliquo pervenire, 'ubi nec Pelopidarum[b] [b] nomen, nec facta audiam.'

[h] *Diligentissime.* [i] *Romæ.*
[k] *Et meas opes firmare, Romamque deportare.*
[l] *Nec solere me eodem officio duos demereri.*
[a] *Roma.* [b] *Cæsarianorum.*

mus. Statim, *id omnes* Græv. 1.—3 Cod. Grævii *Sulpicii nos successori.* Mox, *meliori* alius codex ap. Græv. Deinde, *teque ad urbem* edd. vett. *teque ad ludentes* Græv. 1. *teque ad ver lubenter* Amstel. Verba, *teque ad ver lubentes videre, et nostra refigere, deportareque tuto possimus* desunt in Grut. Mentel. et P. Pro *refigere,* quinque Dresd. Lips. *v* ψ, alii codd. et edd. vett. habent *defigere.* Pro *tuto,* cod. unus Oxon. habet *tuo.*—4 Ita Dresd. 5. P *v,* al. cum edd. vett. *si eum* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. ψ. *sine* deest in Pal. 1. Statim, *duos parietes* Dresd. 2. 3. 4. 5. Lips. P.—5 Verba, *Dat. a. d. IIII Kal. Novemb.* desunt in P *v.*

EPIST. XXX. 1 Ita Dresd. 1. *Cicero Curioni* Dresd. 2. 3.—2 Græv. 1. *quin*

NOTÆ

[b] *Successori*] Acilio proconsuli, qui Sulpicio in Achaiæ administratione successit.

[c] *De meliore nota*] Translatio ducta a doliis, quibus variæ solebant notæ imprimi, ut dignoscerentur vina.

[d] *Tuto*] Favore scilicet Achaiæ proconsulis.

[e] *Attico ostendere*] Qui forsan ægre tulisset, non sibi modo, sed etiam Ciceroni mancipatum esse Curium.

[f] *Sine*] Permitte ut sibi persuadeat, me sui unius esse mancipium.

[g] *De eadem fidelia*] Adagium est natum a fabris, duos, vel plures etiam unica fidelia parietes dealbantibus.

[a] *Cupio*] Ob Cæsaris tyrannidem.

[b] *Pelopidarum*] Consule vigesimam octavam Epist.

Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Næ tu [3] videris multo ante providisse, quid impenderet tum, cum hinc profugisti: quanquam hæc etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est, quam videre. In Campo [c] certe non fuisti, cum H. II [d] comitiis quæstoriis [4] [e] institutis, sella Q. Maximi, quem illi [c] consulem esse dicebant,[f] posita esset: [g] quo mortuo nuntiato, sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tributis [5] [h] esset auspicatus,[d] [i] centuriata [k] habuit: cos.[l] H. VII [m] re-

[c] *Cæsariani.*
[d] *Cæsar autem qui auspicia sumserat, ut comitia tributa tantum haberet.*

huc ipse evelare ; Dresd. 4. *quin hinc tempore evolare;* Grut. *evolari.*—3 *Nec tu* Græv. 1. Mox, *prævidisse* Pal. 1. Tum, *quanquam enim hæc etiam, &c.* al. ap. Græv.—4 Quinque Dresd. et ψ *quæstoris.*—5 Ita Dresd. 1. 2. et edd. vett.

NOTÆ

[c] *In Campo*] Martio scilicet, ubi comitia habebantur.

[d] *H. II*] Hora secunda, id est, post ortum solis: est autem sermo de ultimo Decembris die.

[e] *Comitiis quæstoriis*] Cum jam incepta essent comitia ad creandos sequentis anni quæstores. Usus quidem erat, ut Quintili mense fierent; sed in Decembrem idcirco rejecta sunt, quia Cæsar, Hispaniensi occupatus bello, aberat: reversus autem, triumphare prius voluit, quam haberet comitia.

[f] *Quem consulem esse dicebant*] Neque enim Fabius videbatur esse vere consul, qui contra leges, neque populi suffragiis, hanc dignitatem obtinuerat. Hæc certe quomodo contigerint, juvat hic paucis edocere: Cæsar cum rediret ex Hispania, prius urbem quam ingrederetur, consulatum sine collega cepit; sed aliquanto post, eodem abdicato magistratu, in ternos reliquos menses Q. Fabium cum Trebonio consulem sufficit: at vero cum Fabius postremo consulatus die e vita discessisset, statim ejus loco Cæsar Caninium consulem renuntiavit, qui ad sequentem usque diem magistratum hunc exerceret: unde cavillandi occasionem Tullius arripuit. Sic Dio lib. XLIII.

[g] *Posita esset*] Ut comitiis interesset.

[h] *Comitiis tributis*] Tributa comitia sunt ea, in quibus plebs per tribus divisa, sententiam rogabatur. In iis creari solebant minores magistratus, quos inter quæstor fuit. De tribubus, curiis, centuriis vide Aul. Gell. et Val. Max.

[i] *Esset auspicatus*] Mos ille Romanorum fuit, ut quoties grave quicquam aggrediebantur, vel de cœlo servarent, vel de rei eventu aves consulerent: idque proprie dicitur auspicari, seu augurari.

[k] *Centuriata*] Quando populus per classium centurias distributus, suffragium ferebat: in iis majores magistratus, ut consul, prætor, &c. eligebantur.

[l] *Cos.*] Caninium Rebilum, qui Cæsaris fuerat in Gallia legatus.

nuntiavit, qui usque ad Kalendas[n] Jan. esset; quæ erant futuræ mane postridie. Ita, Caninio consule, scito neminem prandisse:[o] nihil tamen eo consule mali factum est: fuit enim[6] mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. Hæc tibi ridicula videntur: non enim ades:[7] quæ si videres, lacrymas non teneres.[p] Quid, si cetera scribam? sunt enim innumerabilia generis ejusdem; quæ quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiæ portum contulissem, et nisi haberem socium studiorum meorum, Atticum nostrum; cujus cum[e] proprium[8] te esse scribis mancipio et nexu,[f][q] meum autem usu[r] et fructu, contentus isto sum. Id enim est cujusque proprium,[9] quo quisque fruitur atque utitur. Sed hæc alias pluribus.[10] Acilius,[s] qui in Græciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est:[g] bis enim est a me judicio capitis,[t] rebus salvis,[h] defensus; et est homo non ingratus, meque

[e] *Siquidem.* [f] *Et obligationis vinculo.*
[g] *Mihi maxime obligatus est.* [h] *Felici successu.*

comitiis tribunitiis Dresd. 3. 4. 5. ψ, Ascens. Paulo post, *ad Kalendas septimas* codex unus Oxon.—6 Pal. 1. omittit *enim.*—7 Cod. Græv. *non enim ades: non.*—8 Ita Græv. 1. et Victor. *cujus quando proprium* Dresd. 2. 3. 4. 5. Lips. Ascens. 1. *cujus quomodo proprium* Dresd. 1. Pro *nexu,* Pal. 1. Græv. 1. Lips. quinque Dresd. Ascens. 1. et al. vett. exhibent *nexo.* Iidem codd. pro *meum* habent *meo;* et *istorum* pro *isto sum.* Particulam *autem* ante *usu* omittunt Dresd. 1. 2.—9 *Id enim cujusque proprium est* edd. vett. *quo fruitur quisque* al. ap. Græv.—10 *Sed hoc pluribus* Græv. 1. Actutum, *Attilius* duo codd. Gulielm. *Atilius* Grut. et P. *Agilius* Græv. 1. *Accilius* ψ. Paulo post,

NOTÆ

[m] *H. VII*] Id est, post solem exortum.

[n] *Ad Kalendas*] Postero enim die Cæsar et Antonius, designati consules, consulatum inierunt.

[o] *Neminem prandisse*] Quia post horam prandii Caninius factus est consul.

[p] *Lacrymas non teneres*] Ob Cæsaris et Antonii injustam dominationem, qui leges, et majorum instituta penitus pessumdabant.

[q] *Nexu*] Formula juris est. Nexi dicebantur, qui cum alieno æri solvendo non essent, in servitutem creditoribus tradebantur, usque donec debito se liberassent.

[r] *Usu*] Vide superiorem Epist.

[s] *Acilius*] Sulpicii, in Græciæ administratione successor. Vide Epist. XIII. 50.

[t] *Judicio capitis*] Quo quis damnatus vel civitatem amittebat, vel libertatem: nulli enim, nisi perduellionis reo, vita adimi poterat.

vehementer observat. Ad eum de te diligentissime scripsi,[11] eamque epistolam cum hac conjunxi: quam ille quomodo acceperit, et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

(31.) CICERO CURIO S. D.

ARGUMENTUM.—Invitat ad mutua officia, et, ut in urbem revertatur veteris urbanitatis tuendæ causa, rogat.

FACILE perspexi ex tuis literis, quod semper studui,[a] et me a te plurimi fieri,[1] et te intelligere, quam mihi carus esses. Quod cum [2] uterque nostrum consecutus est, reliquum est, ut officiis certemus inter nos; quibus æquo animo vel vincam te, vel vincar abs te. Acilio [3] non fuisse necesse meas dari literas,[a] facile patior. Sulpicii tibi opera,[4] intelligo ex tuis literis, non multum opus fuisse, propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput,[b] nec pedes.[b] Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires.[5] Vides enim exaruisse [c] [6] jam veterem urbanitatem; [c] ut Pomponius noster suo jure [d] possit dicere, 'nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atti-

[a] *Id quod semper desideravi.*
[b] *Propter res tuas ita implicatas, ut in integrum vel proconsulis opera restitui non possint.* [c] *Defecisse.*

beneficio est affectus v, et edd. vett.—11 Vet. cod. ap. Græv. *diligentissime de te scripsi.* Statim, *cum hac epistola* Græv. 1. Pal. 1. *v ψ*. *quando acceperit* Grut. Amstel. Venet. *sibi pollicitus sit* Græv. 1.

EPIST. XXXI. 1 Codex unus Oxon. *pluris fieri.*—2 Ita codd. Victorii, Græv. 1. Dresd. 1. cum edd. antiquiss. *Quod quando* Lips. Dresd. 2. 4. 5. et vulgg. ante Græv. *Quod quomodo* Dresd. 3.—3 Ita codd. Victor. et Græv. 1. *Atilio* alii codd. ap. Græv.—4 Ita Stewech. Guelf. 2. Dresd. 3. Rom. *operam* Græv. 1. P *v*, Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. et vulgg. ante Ernesti. Mox, *propter tuas res*, omissis *ita contractas*, vet. cod. ap. Græv. *nec pedes habeant* P.—5 Lips. *ut aliquando auderes.*—6 Dresd. 2. *exauruisse*; Lips. *exhaurisse*; As-

NOTÆ

[a] *Dari literas*] Quod forte Curius, suis rebus dissipatis, e Græcia discessum pararet.

[b] *Nec caput*] Adagium, quo significatur quanta fuerit negotiorum Curii confusio.

[c] *Urbanitatem*] Facetias, leporem, sales, quibus antea excelluerunt Lælius, L. Crassus orator, &c.

[d] *Suo jure*] Quia cum facetiis excelleret Atticus, hoc merito dicere poterat, 'Nisi nos pauci sales Atticos retineamus, omnino deficient.'

cam.' [*p.* 110.] Ergo[e] is tibi, nos ei succedimus.[7] Veni igitur, quæso, ne tamen[8] semen[f] urbanitatis una cum republica intereat.

(32.) M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

ARGUMENTUM.—Ex Cilicia P. Volumnio scribit de dictis, de judiciis, de repub. de Dolabella nondum genero.

QUOD sine prænomine[a] familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio senatore[b] esset, quocum mihi est magnus usus: deinde εὐτραπελία[a] literarum[1] fecit, ut intelligerem, tuas esse. Quibus in literis omnia mihi perjucunda[2] fuerunt, præter illud, quod parum diligenter possessio salinarum[c] mearum, a te procuratore, defenditur.[b] Ais enim, ut ego discesserim,[c] omnia omnium dicta, in his etiam Sextiana,[3][d] in me conferri.[d] Quid? tu id pateris? non defendis? non resistis?[4]

[a] *Urbanitas.*
[b] *Quod parum diligenter defendas facetias meas, cum tamen hanc tibi curam commisissem.*
[c] *Ex quo discessi in Ciliciam.*
[d] *Omnia omnium, et ipsius quoque Sextii insulsa joca mihi attribui.*

cens. 1. *exhausisse.* Statim, *veterem humanitatem* codex unus Oxon.—7 Cod. ψ *succedemus.*—8 Dresd. 3. 4. 5. Lips. P *v*, Ascens. 1. *ne tantum.* In fine, *Vale* subjungit *v*.

EPIST. XXXII. 1 Duo codd. Græviani, *epigramma literarum.*—2 P *jocunda; v jucunda.*—3 Ita Dresd. 3. 4. 5. Lips. *Sestiana* Dresd. 1. 2. cum codd. Victorii et Grævii; *festina* ψ. *Stoiciana v.*—4 Ita emend. Ernesti; *nonne defendis? non resistis* plurimi codd. et edd. *nonne defendis? nonne resistis* Dresd. 1. 2. 5. Lips. cum codd. Græv. et Ascens. 1. *non me defendis? non resistis* Dresd.

NOTÆ

[e] *Ergo*] Ergo tu primum in urbanitate locum obtines; Atticus secundum; tertium ego.

[f] *Ne tamen semen*] Quod in hisce tribus reliquum supererat.

[a] *Sine prænomine*] Huic Publio prænomen erat, ut habet Nepos in vita Pomponii Attici.

[b] *A Volumnio senatore*] Hæc indicant verba, Volumnium hunc, ad quem Cicero scribit, senatorem non fuisse, sed equitem; cui ob facetias, et acute dicta, 'Eutrapelo' cognomen fuit.

[c] *Possessio salinarum*] Salinæ, loca sunt, ubi sal fit: hic autem jocose sumuntur pro salibus ipsis, facetiisque, quibus excellebat Cicero.

[d] *Sextiana*] Sextium, opinor, intelligit, quem Catullus, limatissimus poëta, velut insulsum scriptorem ridet.

Equidem sperabam,[e] ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci [5] sua sponte possent.[f] Sed quando [6] tanta fæx est in urbe,[g] ut nihil tam sit ἀκύθηρον,[h] quod non alicui venustum esse videatur; pugna, si me amas, nisi acuta [i] [e] ἀμφιβολία, nisi elegans ὑπερβολὴ,[f] nisi παράγραμμα [g] bellum, nisi ridiculum παρὰ προσδοκίαν,[h] nisi cetera, quæ sunt a me in secundo libro de Oratore [7] per Antonii personam [k] disputata de ridiculis, ἔντεχνα [l] et arguta apparebunt, ut sacramento contendas,[i] mea non esse. Nam de judiciis quod quereris,[m] multo laboro minus: [8] [k] trahantur per me pedibus omnes rei; [n] sit vel Selius [l] tam eloquens, ut possit probare, se liberum: [m] non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis [n] de-

[e] *Putabam.* [f] *Ut ab aliis discerni sua venustate possent.*
[g] *Sed quandoquidem Romæ tam hebeti sunt ingenio.* [h] *Ineptum.*
[i] *Fac, quæso, ut jures, hæc dicta non esse mea, nisi ingeniosa sint.*
[k] *Sub Antonii persona.* [l] *Artificiosa.*
[m] *Nam quod quereris jus male reddi absente me.*
[n] *Suppliciis omnibus afficiantur rei; non laboro.*

2. 4. *non resistis* desunt in uno cod. Oxon.—5 Pal. 1. *ita ut cognosci; ψ cognosti tua sponte, &c.*—6 *Sed cum* Dresd. 1. Victor. Bengel. Benedict. Mox, *tam sit ἄκυρον* edd. vett.—7 Codex unus Oxon. *in secundo de Oratore.*—8 Cod. ψ *quæris, m. l. manus.* Mox, *sit* deest in Grut. Paulo post, *se se libe-*

NOTÆ

[e] *Nisi acuta*] Hic profert multiplex urbanitatis genus, quam libris suis asperserat. Ἀμφιβολία, est *sermo ambiguus*, qui varios scilicet in sensus derivari potest.

[f] Ὑπερβολὴ] *Hyperbole*, qua fit ut sententia supra veritatem extollatur, ut illud orationis pro lege Manilia, 'Plura bella gessit, quam alii legerunt.'

[g] Παράγραμμα] *Agnominatio*, qua unius literæ mutatio diversam sententiam efficit; ut pro 'Tiberius Claudius Nero,' 'Biberius Caldius Mero.'

[h] Παρὰ προσδοκίαν] *Præter expectationem*; de quo urbanitatis genere sic ipse Cicero: 'Ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod est præter expectationem.'

[i] *Sacramento contendas*] Sacramento contendebatur, cum duo, deposita apud judicem pecunia, litigabant; ita ut victor suam auferret, victi vero pecunia rediret ad ærarium. Consule Varronem, qui pecuniam hanc sic depositam 'sacramentum' appellat.

[k] *Laboro minus*] Quam de tuenda facetiarum mearum possessione.

[l] *Selius*] Ineptus orator.

[m] *Se liberum*] Fuisse genere servum ex hoc loco cognoscitur.

[n] *Interdictis*] Interdictum, decretum erat, quo prætor aliquid aut jubebat, aut prohibebat, maxime cum

fendamus;[o] in qua te unum[o] metuo, contemno ceteros. Derideri te putas. Nunc demum intelligo te sapere.[p] Sed, mehercules,[9] extra jocum, valde mihi tuæ literæ facetæ elegantesque visæ sunt. Illa, quamvis ridicula essent,[q] sicut erant, mihi tamen risum non moverunt.[r] Cupio enim nostrum illum amicum[p] in tribunatu quam plurimum habere gravitatis:[s] id cum[10] ipsius causa, (est mihi, ut scis, in amoribus) tum, mehercule, etiam reipublicæ: quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quando instituisti,[q] [11] et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam sæpissime de rebus urbanis, de republica. Jucundus est mihi sermo literarum tuarum. Præterea Dolabellam,[12] [t] quem ego perspicio et judico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare, et confirma, et redde plane meum: non, mehercule,[u] quo quic-

[o] *Urbanitatis possessionem vel sententia prætoris retineamus.*
[p] *Curionem.* [q] *Incepisti.*

rum Stewech. *se liberum urbanitatis v.*—9 *Sed mehercule* edd. vett. Statim, *facetæ jucundæque visæ sunt* codex unus Oxon.—10 P *id tum.* Mox, *est enim, ut scis* Amstel. *est enim mihi, ut scis* P *ψ*. *mihi in majoribus* Amstel. *in majoribus* Lips. Dresd. quinque, P *v*, Ascens. 1. Deinde, *amare, tamen non desinam* edd. vett.—11 Codd. Græv. et edd. vett. *cum instituisti;* Grut. *et cum instituisti;* Dresd. 2. 4. Benedict. *cum et instituisti;* Dresd. 1. *quomodo et instituisse;* Lips. *quomodo ut instituisti;* Dresd. 3. *quomodo et instituisti;* Dresd. 5. Ascens. 1. al. vett. *quando et instituisti;* P *quoniam instituisti;* *ψ* *quomodo instituisti.*—12 *Dolobellam* Pal. 1. Græv. 1. Statim, *perspiciar et judicio* Græv. 1. *perspicio et video* duo codd. Gulielm. Dresd. 5. *v*, Ascens. 1. Deinde, *et*

NOTÆ

de rei alicujus possessione agebatur: vocem hanc Tullius hic festive usurpat.

[o] *Te unum*] Qui ceteros urbanitate vincis.

[p] *Te sapere*] Qui laudes per jocum oblatas non admittis.

[q] *Quamvis ridicula essent*] Quæ Volumnius de Curione ad res novas propenso, Ciceroni scripserat. Vide Epist. II. 13. et Indicem Historicum in Curione.

[r] *Risum non moverunt*] Quia Tullius ex animo amabat Curionem, timebatque id quod accidit, ne novitate ductus reipublicæ causam desereret.

[s] *Gravitatis*] Qua certe caruit, per summam enim levitatem ab senatorum partibus ad Cæsarem transiit.

[t] *Dolabellam*] Ejus postea generum.

[u] *Non, mehercule*] Fateor nihil deesse amori, quo me Dolabella prosequitur; sed quia valde cupio me ab eo amari, idcirco arbitror, me non nimium laborare in amicitia ejus paranda.

quam[13] desit; sed quia valde cupio, non videor nimium laborare.

(33.) M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

ARGUMENTUM.—Dicit, afflicta republica, se cum Hirtio, Cassio, et Dolabella declamationes exercere, et Volumnium ad eadem studia invitat. Nam sibi deliberatum esse, in literas se abdere, Cæsare permittente.

QUOD declamationibus[a] nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio[b] invideres, nisi eum amares,[a] non erat causa invidendi; nisi forte ipsius eloquentiæ magis, quam, quod me audiret, invideres. Nos enim plane, mi suavissime Volumni,[1] aut nihil sumus,[c] aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis,[b] quibus, te plaudente, vigebamus, amissis:[d] ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus,[c] ingemiscamus, quod hæc 'pinnigero,[2] non armigero in corpore tela exerceantur,'[d] ut ait Philoctetes[e] apud Accium,[f] abjecta gloria. Sed tamen omnia mihi

[a] *Quod scribis, fore ut invideres Hirtio, nisi eum amares.*
[b] *Æqualibus nostris.*
[c] *Adeo ut etiamsi aliquem aliquando librum dignum meo nomine in lucem emisi.*
[d] *Ingemiscam tamen, quod ingenium meum, non ut antea in agendis causis, sed in declamationibus, absque ulla gloria exerceam.*

ante *redde* omittunt edd. vett.—13 Ita codd. Victorii, Pall. Græv. 1. *quod quicquam* P et edd. vett. Denique, *non video nimium, &c.* ψ.

EPIST. XXXIII. 1 Dresd. 1. 2. Pal. 1. Grut. *mihi sua visum est Volumni;* Lips. *mi suavisum est Volumni;* Dresd. 3. *mihi sua visum est Voluinini;* Dresd. 5. *visum est mihi Volumni;* Dresd. 4. *mihi sic visum est Volumni;* Græv. 1. *mi suasum mi Volumni; v mi suasum est o Volumi;* ψ *mi visum est Volumni.* Paulo post, *emissis* al. ap. Græv.—2 Ita codd. Græv. *pennigero* codd. Manutii, quinque Dresd. Lips. alii quam plurimi. Statim, *abjecta a gloria* Dresd. 1. 2. 5. Pall. Græv. 1. *objecta gloria* Dresd. 3. *abjecta est gloria* Dresd. 4.

NOTÆ

[a] *Declamationibus*] Quibus se totum tradiderat, oppressa per Cæsarem repub.

[b] *Hirtio*] Quem Tullius artem declamandi docebat.

[c] *Nihil sumus*] In arte oratoria.

[d] *Amissis*] In bello civili.

[e] *Philoctetes*] Herculis comes, qui graviter vulneratus, ingemiscebat, quod telis ab Hercule sibi datis uti non posset in armatos homines, sed iis aves sine gloria configere cogeretur; sic ingemiscebat Tullius, quod ingenii et eloquentiæ suæ telum non ut antea, &c. Consule interpretationem.

[f] *Apud Accium*] Tragœdiarum scriptorem.

erunt, si tu veneris, hilariora: quanquam venis,[3] ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum:[e] [p.111.] quas si, ut volumus, exceperimus,[f] ego vero multam salutem et foro[g] dicam, et curiæ;[g h] vivamque tecum multum, et cum communibus nostris amatoribus. Nam et Cassius tuus, et Dolabella noster, vel potius uterque noster, studiis iisdem tenentur, et meis æquissimis utuntur auribus.[h] Opus est huc limatulo[4] et polito tuo judicio,[i] et illis interioribus literis,[k] quibus sæpe verecundiorem[i] me in loquendo facis.[m] Mihi enim judicatum est,[n] si modo hoc Cæsar aut patietur, aut volet, deponere illam jam personam, in qua me sæpe illi ipsi probavi,[o k] ac me totum in literas abdere,[5] tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu, vellem, ne veritus esses, ne perinvitus[p 6] legerem tuas literas, si mihi (quemadmodum

[e] *Quanquam invenies me, ut ipse intelligis, maximis implicatum occupationibus.*
[f] *Quas si superavero.* [g] *Relinquam forum et curiam.*
[h] *Meque declamantem libenter audiunt.*
[i] *Hic requirimus judicium tuum limatum et politum.*
[k] *Et hanc doctrinam tuam non vulgarem.*
[m] *Qua sic me vincis, ut me verecundiorem in dicendo facias.*
[n] *Deliberatum est.*
[o] *Non ultra causas agere, licet me causas agentem sæpe jam Cæsar laudaverit.*
[p] *Vellem ut tu nunquam timuisses, ne perinvitus, &c.*

Pro *Accium*, codex unus Oxon. habet *Aratrum*.—3 Ita codd. Victorii, Grut. Pall. Græv. 1. *venies* ψ et edd. vett. Pro *exceperimus*, al. ap. Græv. habent *excluserimus*. Deinde, pro *communibus*, Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. P *v* ψ, Pall. Amstel. Grut. Stewech. ed. pr. Ascens. 1. Benedict. *omnibus*. Lips. Stewech. Grut. Dresd. 4. omittunt *amatoribus*.—4 Ita codd. Grævii, Dresd. 3. P *v*, al. et edd. vett. *Opus est huc delimatulo* Dresd. 1. 2. ψ, ed. pr. *Opus est huic delimatulo* Ascens. 1. *Opus est hic delimatulo* Dresd. 4. *Opus est huc de Liantulo et Polito* Dresd. 5. *et politulo* vulgg. ante Græv. Mox, *interioribus literis meis* quinque Dresd. Lips. P ψ. *interioribus meis literis* duo codd. Græv. *veteribus literis meis, quibus sæpe jucundiorem* codex unus Oxon.—5 Ita Dresd. 2. *in literis abdere* Lips. Dresd. 1. 3. 4. 5. *v*, Benediet.—6 Hæc est

NOTÆ

[g] *Foro*] Ubi causas agebat.

[h] *Et curiæ*] Ubi sententiam suam dicebat.

[i] *Verecundiorem*] Jocatur hic Cicero, quippe qui Volumnium, et eloquentia, et omni eruditionis genere longe superabat.

[k] *Me sæpe illi ipsi probavi*] Ex quo Cæsar summam rerum tenebat, venerat in curiam Cicero, causasque egerat, ut pro Ligario, pro Deiotaro, &c.

scribis) longiores forte misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi literas longissimas quasque gratissimas fore.

emendatio interpretis cujusdam, a Victorio recepta. Codd. omnes et edd. antiquiss. habent *ne pluribus;* quam lect. revocavit Benedict, hac adjecta annotatione: 'Equidem puto, sensum commodum ex his verbis elici, si ad vocabulum *pluribus* intelligas nomen 'verbis,' quod sæpissime in illa dicendi forma omitti solet. Aliis verbis igitur Cicero hæc scripsit: Utinam de eo solicitus non fuisses, quod literas a te pluribus verbis scriptas legere deberem, si mihi longiores forte misisses.' Mox, *forte scripsisses* codex unus Oxon. *at velim* Pal. 1.

M. CŒLII

EPISTOLÆ

AD M. T. CICERONEM.

LIBER VIII.

(1.) M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Commentarium mittit rerum urbanarum, et excusat se quod alteri negotium illius colligendi dederit. Addit, de comitiis Transpadanorum esse rumorem, de successione autem Galliarum nihil relatum; de Pompeio cupere se aliquid cognoscere; de Cæsare varia dissipari; aliaque nonnulla. Huic epistolæ respondit ea quæ libro II. est octava.

QUOD tibi decedenti [a] [2] pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum; data opera paravi, qui sic omnia persequeretur,[b] ut verear, ne tibi nimium arguta hæc sedulitas videatur.[c] Tametsi tu, scio, quam sis curiosus,[d] et quam omnibus peregrinantibus [3] gratum sit, minimarum quoque rerum, quæ domi [e] gerantur, fieri certiores; tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantiæ condemnes, quod [f] hunc laborem alteri delegavi:

[a] *In Ciliciam abeunti.*
[b] *Omni studio quæsivi aliquem, qui sic omnia, quæ Romæ geruntur, colligeret.*
[c] *Ne tibi nimium diligens videar.*
[d] *Quanquam scio, quam tu sis curiosus.* [e] *Romæ.*
[f] *Tamen hoc a te peto, ut me arrogantiæ non condemnes, quod, &c.*

EPIST. I. 1 *Cœlius Ciceroni Sal.* Dresd. 1. 2. Bengel. Benedict.—2 *Quod tibi decedens* codd. Grævii, Lips. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. *me omnes* omittit *v.* Statim, *tibi scripturum* ψ. Deinde, *ne tibi arguta nimium* al. ap. Græv.—3 Codex unus Oxon. *peregrinationibus.* Paulo post, *tamen hoc deprecor* Græv.

non quin mihi suavissimum sit, et occupato,[g] et ad literas scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, tuæ memoriæ dare operam.[h] Sed ipsum volumen,[4] quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cujus[5] otii esset, non modo[i] perscribere hæc, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatusconsulta, edicta, fabulæ,[6] rumores:[k] quod exemplum[l] si forte minus te delectarit; ne molestiam tibi cum impensa mea[m] exhibeam, fac me certiorem. Si quid in republica majus actum erit, quod isti operarii[n] minus commode persequi possint;[o] et quemadmodum actum sit, et quæ existimatio secuta,[p] quæque de eo spes sit,[7] diligenter tibi perscribemus.[8] Ut nunc est,[q] nulla magnopere expectatio est.[r] Nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum[a] Cumarum tenus[9] [*p.* 112.] caluerunt:[s][b] Ro-

[g] *Mihi quidem suavissimum fuisset, quamvis occupato, &c.*
[h] *Ea tibi scribere, quæ mei te memorem facerent.*
[i] *Nescio, utrum esset aliquis tam otiosus, ut ea posset non modo, &c.*
[k] *Nihil Romæ, præter senatusconsulta, edicta, vanos de hoc et illo sermones.*
[l] *Quod volumen.* [m] *Cum laboris et chartæ jactura.*
[n] *Librarii*, secrétaires. [o] *Minus bene colligere possint.*
[p] *Et quid ea de re homines opinentur.*
[q] *Quomodo res se nunc habent.*
[r] *Nihil admodum magni expectamus.*
[s] *Ultra Cumas non progressi sunt.*

1. *v* ψ. *arrogantiæ condones v.* Mox, Dresd. 1. 2. ψ *rescribendas.*—4 *Sed id ipsum volumen* Græv. 1. *v.*—5 *Nescio quojus* Dresd. 1. 2. 5. Grut. al. vett. *Nescio quevis* Dresd. 3. Pal. 5.—6 Dresd. 1. 2. 5. ψ, tres Pall. Græv. 1. ed. pr. Ascens. 1. *senatusconsulta, dictæ fabulæ;* Dresd. 3. *senutusconsulta de te fabulæ;* Benedict. conj. *senatusconsulta, dicta, fabulæ.* Mox, *fac me certiorem et actum erit* codex unus Oxon.—7 Verbum *sit* est ex ingenio Ernesti. Quinque Dresd. Lips. tres Pall. alii codd. habent *secuta, quæque de eo spes est;* Græv. 1. *secuta, quoque de eo spes est;* edd. vett. *consecuta, quæque de eo spes.*—8 *Perscribimus* deest in *v.*—9 *Comum tenus* edd. vett. Mox, *ne tenuissem quidem*

NOTÆ

[a] *De comitiis Transpadanorum*] Voluit Cæsar, ut creditum est, haberi comitia, in quibus Transpadanæ Galliæ civitates, quæ tum coloniæ duntaxat erant, in municipiorum formam redigerentur, haberentque quatuorviros, qui quidem in municipiis idem erant, quod Romæ consules. Rem hanc attigisse videtur Cicero Epist. ad Att. v. 2.: 'Erat,' inquit, 'rumor de Transpadanis, eos jussos quatuorviros creare; quod si ita est, magnos motus timeo.' Timebat autem, quia postremis hisce reipublicæ temporibus municipia suffragii jus Romæ cum civitate habebant; unde permagna Cæsari fieret potentiæ accessio.

[b] *Cumarum tenus*] Urbs erat Campaniæ, in ora littorali, juxta Puteo-

mam cum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi.[t] Præterea Marcellus, quod adhuc nihil retulit de successione[u] [provinciarum] Galliarum;[10 c] et in Kalendas Jun.[d] ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem; sane quam[x] eos sermones expressit, qui de eo tum fuerunt,[11 e] cum Romæ nos essemus. Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti;[y f] qui[z] tibi visus sit, et quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit[12] voluntatem, (solet enim aliud sentire et loqui, neque tantum valere ingenio, ut non appareat, quid cupiat) fac mihi perscribas. Quod ad Cæsarem, crebri et non belli[a] de eo rumores: sed susurratores[g] duntaxat veniunt: alius equitem[b] perdidisse,[13]

[t] *Nihil prorsus ea de re audivi.*
[u] *Marcellus nihil adhuc in senatu proposuit de successore Cæsari tribuendo.*
[x] *Omnino.* [y] *Invenisti.* [z] *Qualis.* [a] *Boni.*
[b] *Equitatum.*

de ea re accipi Dresd. 1. 2. *ne tenuissem ... accepi* Dresd. 3. 5.—10 *Gallicarum* ψ.—11 Hæc est ex emend. Ernesti; codd. et edd. vett. habent *fuerant.*—12 Dresd. 1. 2. 3. 5. *ostenderet.* Paulo post, *quid capiat* v.—13 Dresd. 1. 2. Torg. ψ, Ascens. 1. *alius equidem perdidisse;* Dresd. 3. *alius quidem perdidisse;* Dresd. 5. *alius enim perdidisse.* Mox, *certe est factum* Amstel. *certe factum esse* Pal. 1. Græv. 1. Dresd. 1. 2. 5. ed. pr. *certum factum est* Torg. *est* omittunt edd. vett. Tum, *apud Helvacos* ψ. *apud Beluacos* Torg. *circumsideri* edd. vett. Deinde, *neque hæc incerta tamen vulgo* Dresd. 1. 2. cum multis aliis; *neque hæc incerta quidem tamen vulgo* Dresd. 3. Pal. 5. *neque hæc incerta equidem, tamen vulgo* Torg. Dresd. 5. Ascens 1. *neque hæc incerta quidem tum*

NOTÆ

los, ab Eubœënsibus condita, et a Saracenis excisa. Non longe Cumanum erat, villa a Cicerone commemorata, et antrum Cumanæ Sibyllæ, quæ et Cumæa a Virgilio dicitur.

[c] *De successione Galliarum*] Galliarum administratio Cæsari in quinquennium tradita fuit, ipso Cæsare et Bibulo consulibus; eidem post prorogata est in aliud quinquennium, consulibus Pompeio et Crasso: octavum tunc administrationis suæ annum agebat, quando M. Marcellus, qui tum erat cum Sulpicio consul, hostisque Cæsaris acerrimus, decrevit ad senatum referre, ut Cæsari ante præfinitum tempus succederetur. Consule Indicem Historicum in Cæsare.

[d] *In Kalendas Jun.*] Senatusconsultum de provinciis consularibus, non Kal. Juniis, sed pridie Kal. Octob. referente Marcello, factum est.

[e] *Qui de eo tum fuerunt*] Nempe sermo pervulgatus erat, fore ut Marcellus, statim post initam consulis dignitatem, de successore Cæsaris in senatu ageret.

[f] *Offendisti*] Tarenti illum offendit.

[g] *Susuratores* [*susurrationes*] Incerti sunt, et paucorum hominum sermones.

quod opinor certe factum est:[c] alius septimam legionem vapulasse; ipsum apud Bellovacos[h] circumsederi, interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quicquam est, neque hæc incerta tamen vulgo jactantur:[d] sed inter paucos, quos tu nosti, palam secreto narrantur: at Domitius,[i] cum manus[k] ad os[14] apposuit. Te a. d. IX Kal. Junii subrostrani[15] [l] (quod illorum capiti sit!) dissiparant periisse:[e] ita ut in urbe ac foro toto maximus rumor fuerit,[16] te a Q. Pompeio[m] in itinere occisum. Ego, qui scirem, Q. Pompeium Baulis[n] embæneticam[o] facere,[17] [f] et usque eo,[g] ut ego misererer ejus esuriei, non

[c] *Quod puto verum esse.* [d] *Sparguntur.*
[e] *Otiosi homines divulgarant te periisse; quod malum utinam in illos recidat.*
[f] *Ego qui sciebam Q. Pompeium artem nauticam Baulis exercere.*
[g] *Et usque eo redactum esse inopiæ.*

ψ. *tamen* omittunt cod. Politian. et Græv. 1.—14 Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. tres Pall. ed. pr. *aut Domitianus, c. m. ad os*; Græv. 1. *addo micius cum ad eos*; cod. Politian. *apud Domitius c. m. ad os.*—15 Cod. *v sub rostra*; ψ *sub rostra vi.* Mox, *quod eorum capiti sint* quinque Dresd. *capiti sint* etiam ψ. *desperat perisse v.*—16 Edd. vett. *ita ut urbe ac foro . . . fuit*; Ernesti emend. *fuerit*; Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. *ita ut de urbe . . . fuit*; Græv. corr. *et te urbe . . . fuit.*—17 *Bauli sembeneticam facere* Dresd. 1. 5. Græv. 1. *Baulisem beneticam* Dresd. 2. ψ. *Bauli sembæticum faccie* Dresd. 3. *Bauli sembaniticum facere* Torg. Pall. 4. 5. *Baulis empineticam facere* conj. Turneb. *Baulis esse, pineticam facere* suspic. Benedict. Lectio nostra est ex emend. Victorii. Statim, *ejus esurie* Dresd. 1. 2. *exsurire* Dresd. 3. 5. *esurire* ψ, Torg. *exicare* Pal. 5. *excitare v.* Deinde, *vide fungeremur* Dresd. 1. 2. ψ. *vide pungeremur* Dresd. 3. *inde fungere-*

NOTÆ

[h] *Apud Bellovacos*] Bellovacum urbs Galliæ Belgicæ, *Beauvais.*

[i] *Domitius*] L. Domitius Ænobarbus, consularis, qui Cæsarem penitus oderat.

[k] *Cum manus*] Multa contra Cæsarem narrat, sed manu ad os admota, significans, hæc in vulgus spargenda non esse.

[l] *Subrostrani*] Sic vocat infimam et otiosam plebem sub Rostris versari solitam.

[m] *Q. Pompeio* [*Rufo*] Syllæ dictatoris ex filia nepote, qui tribunus plebis magnos in republica motus pro factione Clodiana, contra Milonem et Tullium excitavit: postea majestate aut de vi condemnatus, in exilium pulsus est.

[n] *Baulis*] Campaniæ locus est, inter Misenum, et lacum Baianum, ubi Romanis exulibus per leges licebat esse.

[o] *Embæneticam*] Ab ἐμβαίνειν, *navem conscendere*, forte quod mercatura maritima sibi victum Pompeius Baulis exul quæreret.

sum commotus:[i] et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi.[k] Plancus quidem tuus[p] Ravennæ[q] est: et magno congiario[r] donatus a Cæsare,[l] nec beatus,[m] nec bene instructus est.[n] Tui politici[18][s] libri[o] omnibus vigent.[p]

(2.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Nuntiat de absoluto Messala, ejusque defensore Hortensio a populo male accepto. Addit de republica, et de suis in ædilitate competitoribus.

CERTE, inquam,[a] absolutus est;[b] me præsente[1] pronuntiatum est,[a] et quidem omnibus ordinibus,[c] et singulis in

[i] *Rumorem hunc neglexi.*
[k] *Et optavi, ut omnia pericula, quæ tibi impendere possunt, tam certo effugias quam illud effugisti.*
[l] *Et magnam a Cæsare pecuniæ summam accepit.*
[m] *Nec idcirco locupletior est.* [n] *Immo adhuc eget.*
[o] *Tui de republica libri.* [p] *Ab omnibus leguntur.*
[a] *Præsente me pronuntiata est sententia.*

mur Dresd. 5. *inde fugeremus* Ascens. 1. *inde frangeremur* Torg. *v.*—18 *Tui polliciti* quinque Dresd. *Tui pollitici* Torg. Pro *vigent*, Dresd. 1. 2. 3. Torg. Pal. 1. habent *vigens;* Dresd. 5. *junges.* Codex unus Oxon. addit *Vale.*

EPIST. II. 1 Ita codex Rutilii, Manut. seqq. ad usque Grut. *me repræsentante* nonnulli codd. etiam Pall. 1. 4. Dresd. 1. 2. et edd. antiquiss. item Grut.

NOTÆ

[p] *Plancus q. tuus*] Id ironice dictum; nam Titus Munatius Plancus Bursa, tribunus plebis cum Q. Pompeio Rufo, populum in Ciceronem Milonis patronum instigavit, se diem illi dicturum jactitans.

[q] *Ravennæ*] Ubi Plancus exulabat. Ravenna alias Æmiliæ, nunc Romandiolæ caput, urbs antiquissima, tribus milliaribus a littore maris distans, anno quippe post diluvium 480. a Thessalis, teste Strabone, vel a Sabinis, teste Plinio, condita est: sita erat in provincia Cæsaris.

[r] *Congiario*] Congiarium munus erat, quo viri principes populos donare solebant.

[s] *Politici*] Quædam duntaxat horum librorum fragmenta ad nos usque pervenerunt.

[a] *Certe, inquam*] Affirmando Cœlius orditur, ratus vix adductum iri Ciceronem, ut crederet, ambitus absolutum fuisse Messalam, quem optime noverat, corruptis pecunia suffragiis, ad consulatum pervenisse.

[b] *Absolutus est*] Messala, qui anno urbis conditæ septingentesimo, cum Cneio Domitio Calvino, per ambitum consul fuit.

[c] *Omnibus ordinibus*] Senatorum, equitum, tribunorum ærarii.

unoquoque ordine sententiis.[b] Vide modo;[2] inquis. Non, mehercules:[c] nihil enim unquam tam[3] præter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit: quin ego, cum pro amicitia validissime faverem ei,[d] et me jam ad dolendum præparassem;[d] postquam factum est,[e] obstupui, et mihi visus sum captus[f] esse. Quid alios putas?[e] clamoribus scilicet maximis judices corripuerunt,[g] et ostenderunt, plane esse, quod ferri non posset.[h] [4] Itaque relictus lege Licinia,[i] [f] [5] majore esse periculo[g] videtur. Accessit huc, quod postridie ejus absolutionem,[6] in theatrum[h] Curionis Hortensius[i] introiit, puto ut suum gaudium gauderemus.[k] Hic tibi 'strepitus, fremitus, clamor tonitruum, et rudentum sibilus.'[l] [7] Hoc magis animadversum est,[m] quod intactus a sibilo[8] pervenerat Hortensius ad se-

[b] *Nec omnes modo generatim ordines, sed singuli etiam cujusque ordinis judices eum absolverunt.*
[c] *Jocaris, inquies? certe non jocor.* [d] *Messalæ.*
[e] *Postquam absolutus est.* [f] *Stupore oppressus.*
[g] *Judices ipsos accusaverunt.*
[h] *Hanc Messalæ absolutionem plane intolerabilem esse.*
[i] *Itaque absolutus contra legem Liciniam.*
[k] *Ut ei gratularemur de causa Messalæ feliciter defensa.*
[l] *Tum a populo exsibilatus est tanto strepitu, ut vel tonare Jovem, vel asinos rudere jurasses.*
[m] *Observatum.*

Benedict. *me repræsentare* Torg. Dresd. 3. ψ. *me rem inspectante;* vel *rem spectante* conj. Rutil. *matre prehensante,* vel *me reprehensante,* al. ap. Græv. *me prehensante* cod. Lambini. Mox, *sed singulis* Torg. Dresd. 3. 5. Græv. 1. 2. Pro *ordine,* Dresd. 3. 5. Torg. *v,* habent *genere.*—2 *Videsne, rogo* al. ap. Græv.—3 Græv. 1. omittit *tam.* Paulo post, *ad dolendum peperisse* codex unus Oxon.—4 Cod. ψ *fieri non posset.*—5 Al. ap. Græv. *legi Liciniæ.* Statim, *periculo videretur* Dresd. 1. 2. 5. ψ, Ascens. 1.—6 Ita Vat. Peck. Græv. 1. et ed. Victor. *absolutionis* edd. vett.—7 Ita Dresd. 1. 5. *rudentium sibilus* Dresd. 2. *ridentum sibilus,* vel *similis,* al. ap. Græv.—8 Dresd. 1. 5. et ed. Græv. *ab*

NOTÆ

[d] *Præparassem*] Non dubitans quin foret damnandus.

[e] *Quid alios putas*] Quanto magis alios, qui Messalam non amant, hæc absolutio attonitos fecit!

[f] *Lege Licinia*] Quæ cives ambitus crimine convictos puniri jubebat.

[g] *Majore esse periculo*] Quia futurum erat, ut Messala de corruptis judiciis accusaretur, majore periculo, quam de ambitu.

[h] *Theatrum*] Quod in funere patris sui Curio dedit.

[i] *Hortensius*] Quo defendente, incolumis e judicio Messala evaserat.

nectutem.[n] Sed tum ita bene,[o] [9] ut in totam vitam cuivis satis esset,[p] et pœniteret eum [q] jam vicisse.[r] De republica quod [10] tibi scribam, nihil habeo. Marcelli impetus resederunt,[k] non inertia, sed (ut mihi videbatur [11]) consilio.[l] De comitiis consularibus incertissima est existimatio.[s] Ego incidi in competitorem [m] nobilem, et nobilem agentem.[t] [12] Nam M. Octavius, Cn. filius, et C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio, te acriter, propter Hirrum,[n] nuntium nostrorum comitiorum expectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curæ sit, quod ad pantheras [o] attinet,[13] rogo.[u] [*p*. 113.] Syngrapham Sittianam tibi commendo.[x] Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Pæto: secundum ei, qui has literas tibi dedit.[14]

[n] *Quod nunquam Hortensium ea populus contumelia affecerat.*
[o] *Sibilis exceptus est.*
[p] *Ut quivis satis haberet, sic semel in tota vita exsibilatum fuisse.*
[q] *Hortensium.* [r] *Causam obtinuisse.*
[s] *Incertum est quinam futuri sint consules.*
[t] *Ego duos habeo competitores, quorum unus est nobilis, alter nobilem se fingit.*
[u] *Cura ut pantheras ad me mittas.*
[x] *Fac ut Sittius persolvat mihi pecuniam ex syngrapha, quam mihi dedit.* Suivant son obligation.

sibilo.—9 *Sed tota bene* Torg. Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. *Sed tota ita bene* ψ. *Sed tum tam bene* conj. Benedict. Pro *cuivis*, Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1. habent *quovis;* Græv. 1. *quoivis.* Pro *vicisse*, Dresd. 1. 2. 5. ψ, Ascens. 1. *vixisse.*—10 Codd. et edd. ante Ernesti *quid.* 'Emendationem Ernesti, *quod*, veram puto.' *Benedict.*—11 Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. *videbantur.*—12 Ita codd. Grævii, quinque Dresd. al. *in ignobilem egentem* edd. vett.—13 Peck. Græv. 1. Dresd. 1. 2. 5. Torg. *quod pantheras attinet:* Dresd. 1. 2. 5. et Peck. omittunt *rogo*, quod servant Græv. 1. et Torg. Statim, *pyngrapham* codd. Grævii.—14 Ita Vat. Peck. Græv. 1. quinque Dresd. Torg. *tibi reddet* edd. vett.

NOTÆ

[k] *Resederunt*] Desiit Marcellus consul agere de successore Cæsari ad Galliam administrandam tribuendo: crediderim tamen falsum hac parte Cœlium; nunquam enim hac in re Marcellus refrixit, ut colligere est ex Epist. 5. hujusce libri.

[l] *Consilio*] Quia cum Sulpicium collegam in hac altercatione sibi adversantem haberet, felicem rei exitum desperabat.

[m] *Competitorem*] In ædilitate quam petiit, et obtinuit hoc anno Cœlius.

[n] *Propter Hirrum*] Qui ausus fuerat, nondum ædilitius, Ciceronis, consulatu jam perfuncti, in auguratu petendo, competitor esse.

[o] *Quod ad pantheras*] Vide Epist. II. 2.

(3.) CŒLIUS CICERONI S.

Argumentum.—Suum in scribendo officium, suumque Ciceronis desiderium significat, necnon de suis comitiis et competitoribus; etiam de Milonis rebus. Tandem suam cum Cicerone amicitiam in aliquo illius libro memorari cupit.

Estne? vici? et tibi sæpe, quod negaras[1] discedens curaturum tibi, literas mitto?[a] Est, si quidem[2] perferuntur, quas do.[b] Atque hoc eo[3] diligentius factito, quod cum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu[4] cum Romæ eras, hoc mihi certum ac jucundissimum vacanti[c] negotium erat, tecum id otii tempus consumere: idque non mediocriter desidero; ut non modo mihi[5] solus esse, sed Romæ, te profecto, solitudo videatur facta:[d] et qui (quæ mea negligentia est) multos sæpe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quæram, competitor Hirrus[a] curat.[e] Quomodo illum putas auguratus tuum competitorem dolere,[g] et dissimulare, me certiorem, quam se, candidatum?[h] de quo,

[a] *Ergone verum id quod dixeras? fore ut tibi non scriberem?*
[b] *Vides jam non deesse literas, modo ad te perferantur.*
[c] *Non occupato.*
[d] *Tantoque tui desiderio teneor, ut non modo mihi videar esse solus, sed et Roma quoque, postquam profectus es, videatur mihi facta solitudo.*
[e] *Maxime vero Hirrus in causa est, quamobrem vehementer cupiam te Romæ esse, ut ejus in ædilitate petenda ineptias una rideamus.*
[g] *Dolere, quanquam dolorem suum dissimulat.*
[h] *Me certius, quam se, ædilem faciendum.*

Epist. iii. 1 Edd. quædam vett. *quod me negaras.* Mox, al. omittunt *tibi*, quod servant Vat. Peck. Græv. 1. quinque Dresd. Torg. Lips.—2 Ita Dresd. 2. *Et, si quidem* Dresd. 1. 4. 5. Torg. Ascens. 1.—3 *Atque hoc ego* Dresd. 1. 2. 4. *Atque hæc ego* Torg. Pro *factito*, Dresd. 1. 4. 5. Torg. *facito;* Dresd. 2. Ascens. al. ap. Græv. *facio.* Mox, *otium meum* quinque Dresd. Lips. *υ ψ.*—4 *Tum* Dresd. 2. Statim, *vaganti negotium* Peck. Græv. 1. quatuor Dresd. Torg. *ψ.*—5 Torg. Dresd. 1. 2. 4. *ut mihi non modo.* Statim, *te* omittunt Dresd. 2. 5. Deinde, *et quique mea facta negligentia est* Græv. 1.—

NOTÆ

[a] *Competitor Hirrus*] Vide superiorem Epist.

ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua, medius fidius, magis, quam mea causa cupio.[i] Nam mea,[6 b] si fio, forsitan cum locupletiore referam: sed hoc usque eo suave est, quod si acciderit, tota vita risus nobis deesse non possit.[k] Sed tanti,[c] mehercule:[7] non multum M. Octavius eorum odia, quæ Hirrum premunt, quæ permulta sunt, sublevat.[l] Quod ad Philotimi[d] liberti officium et bona Milonis attinet; dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni absenti,[m] ejusque necessariis satisfaceret;[e] et, secundum ejus fidem et sedulitatem, existimatio tua conservaretur. Illud nunc a te peto, si eris (ut spero) otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curæ esse, σύνταγμα[n] conscribas. Qui tibi[8 f] istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? Aliquid ex tam

[i] *De quo Hirro, tua magis, quam mea causa, cupio, ut quamprimum accipias ædilitatem ei esse denegatam.*

[k] *Sed si contingat ut eum vincam, erit id ita suave, ut tota vita risus nobis deesse non possit.*

[l] *Et licet M. Octavius, qui dignitatem eandem petit, populo sit satis odiosus, populi tamen in Hirrum odia non minuit.*

[m] *Massiliæ exulanti.* [n] *Librum.*

6 *Nam me* Dresd. 1. 4. Torg. ψ. *a siphio forsitan* Torg. Dresd. 1. 4. *v. si fio, si forsitan* Dresd. 2. al. ap. Græv. Mox, *sed si acciderit* Torg. Dresd. 1. 4. *v. ut si acciderit* conj. Lamb. *deesse non poterit* edd. ante Ernesti; *possit* firmant Guelf. 1. Dresd. 1. 2. 4. 5 Torg.—7 *Sed tanti? sed mehercules* Dresd. 1. 2. Torg. Benedict. Statim, *eorum* delendum censet Ernesti: *qui Hirrum* edd.

NOTÆ

[b] *Nam mea*] Nam mea causa non cupio ut Hirrus repulsam ferat; si enim fio ædilis, fiam fortasse cum aliquo qui divitiis Hirrum superet, quod e re mea non erit; opibus enim certandum erit in sumtu ludorum.

[c] *Sed tanti*] At inquies, an ita ridicule Hirrus se gerit, ut, si repulsam patiatur, perpetuam inde ridendi materiam capiamus? Ita est profecto.

[d] *Ad Philotimi*] Cum Milo, ob interfectum Clodium, suorum bonorum publicationem timeret, curavit Cicero, ut ea Philotimus, Terentiæ libertus, in auctione emeret, hac lege, ut eadem Miloni postea restitueret, et Milo vicissim, ad remunerandam Philotimi fidem et sedulitatem, tantum ei persolveret, quantum æstimasset Tullius.

[e] *Satisfaceret*] Bona restituendo.

[f] *Qui tibi*] Certe non ineptus es, cui hoc in mentem veniat, quique velis mea industria nominis tibi famam quærere.

multis tuis monumentis[o] extare, quod nostræ amicitiæ[9] memoriam posteris quoque prodat. Cujusmodi velim, puto, quæris.[p] Tu citius, qui omnem nosti disciplinam, quid maxime conveniat,[10] excogitabis. Genere tamen, quod et ad nos[11] pertineat,[q] et διδασκαλίαν quandam, ut versetur inter manus, habeat.[r] Vale.

(4.) M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.[1]

Argumentum.—Est varii argumenti. Scribit enim de damnatione Messalæ et Servii tr. pl. designati: de C. Marcello cos. designato, de Dolabella quindecimviro creato, de Lentulo repulso, de Curione, de comitiis, de actis in senatu, de Cæsaris animo erga Pompeium, de suis tandem rebus, quas commendat.

Invideo tibi: tam multa quotidie, quæ mirere,[2] istuc[a] perferuntur. Primum illud,[3] absolutum Messalam;[g] deinde eundem condemnatum:[h] C. Marcellum[i] consulem factum:[b] M. Claudium[k] a repulsa postulatum[3][l] a Gallis[m]

[o] *Scriptis.* [p] *Quæres cujus generis librum velim.*
[q] *Sit tamen ejusmodi, ut a mea persona non sit alienus.*
[r] *Et aliquid doceat, quo frequentius legatur.*
[a] *In Ciliciam.* [b] *Designatum.*

quædam vett.—8 *Quid tibi* Vat. Græv. 1. ψ.—9 Peck. *amicitiæ nostræ;* Græv. 1. *in nostræ amicitiæ memoriam quam quod prodat;* ψ *quoque præbeat;* Oliv. *prodat, velim.*—10 Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Victor. Ascens. 1. Bengel. *quod maxime convenit;* alii codd. et edd. ante Ernesti *quod maxime conveniat.*—11 Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. *quod ad nos;* Dresd. 4. Torg. *quod et nos.* Ultimum voc. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. Torg. Victor. Bengel. Benedict.

Epist. iv. 1 *Cœlius Ciceroni Sal.* Dresd. 1. 2. Bengel. Benedict.—2 *Invideo tibi, quod multa q. quæ mirer* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. *Invideo tibi quam multa q. quæ mires* Torg. *Invideo tibi, tam multa q. quæ mirer* Dresd. 4. —3 Edd. quædam vett. *condemnatum.* Actutum, *a Galliis duobus* Lamb.—

NOTÆ

[g] *Absolutum Messalam*] Qui de ambitu postulatus fuerat.

[h] *Eundem condemnatum*] Ob judices corruptos. Vide Epist. 2. hujus libri.

[i] *C. Marcellum*] M. Marcelli, qui tum erat consul, fratrem patruelem.

[k] *M. Claudium* [*M. Calidium*] Is orator fuit tribunatu et prætura insignis: C. Marcelli in consulatu competitor repulsam tulit. In vulgatis codicibus perperam pro *M. Calidio*, *M. Claudius* legitur, ut probat Pighius ad A. U. C. 703.

[l] *Postulatum*] Forte de ambitu.

[m] *A Gallis* [*Galliis*] Sic legendum Corradius putat, non *a Gallis*, quod eo fit verisimilius, quia Calidius ipse ex duobus Gallis fratribus alterum accusaverat, quem defendit Cicero, ut

duobus:[c] P. Dolabellam quindecimvirum[n] factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo, et Lentuli[o] Cruris[4] repulsi[d] vultum[p] non vidisse. At qua spe,[5] quam certa opinione descenderat![q] quam ipso diffidente Dolabella![e] Et, hercules, nisi nostri[6] equites[r] acutius vidissent, pæne concedente adversario[f] superasset.[g] Illud te non arbitror miratum, Servium, designatum tribunum] plebis,[7] condemnatum:[s] cujus locum C. Curio petiit. Sane quam incutit multis,[8] qui[h] eum facilitatemque ejus non norunt, magnum metum:[u] sed, ut spero et volo, et, ut se fert ipse,[i] bonos et senatum malet:[k] totus,

[c] *Postquam repulsam passus est, accusatum fuisse a duobus fratribus Gallis.*
[d] *Quindecimviratu exclusi.*
[e] *Quantum ipsi Dolabellæ timorem incussit!*
[f] *Dolabella.* [g] *Quindecimviratum obtinuisset.*
[h] *Maximum certe metum injicit iis, qui, &c.*
[i] *Et ut ipse declarat.*
[k] *Bonos et senatum malet, quam improbos et plebem tueri.*

4 *Lentuli a curis* duo Gulielmii; unde ille fecit *a curiis; Lentuli Suræ* al.—5 *Atque spe* Græv. 1.—6 *Ut mehercules in nostrisque* Græv. 1. Pro *equites* varie legitur *quæ, qua, quam, æque.*—7 Ita Græv. 1. *tribunum plebis designatum* edd. vett.—8 Græv. 1. *incitit multis.* Paulo post, *bonos servatos malet* al. ap. Græv. *bonos sed senatum* Dresd. Torg. *mallet* quatuor Dresd. Torg. Ascens. 1. Pro *totus,* Torg. habet *tecum.* Pro *scaturit* Dresd. 1. exhibet *statuerit.*—

NOTÆ

constat ex libro de Claris Oratoribus, in quo sunt hæc: 'Memini, cum M. Calidius in accusatione sua Q. Gallio crimini dedisset, sibi eum venenum paravisse, idque a se esse deprehensum.'

[n] *Quindecimvirum*] Quindecimviris mandata erat custodia librorum Sibyllinorum.

[o] *Lentuli*] Hunc opinatur Manutius esse Lentulum Cruscellum, qui anno sequenti consul designatus est.

[p] *Vultum*] Qui tristis erat ob acceptam in quindecimviratus petitione repulsam.

[q] *Descenderat*] In Campum Martium, ubi comitia creandis sacerdotibus fiebant.

[r] *Nostri equites*] Quorum voluntates Dolabellæ ad obtinendum quindecimviratum Cœlius conciliaverat. *Nostri,* quia Cœlius et Cicero equestri loco nati erant.

[s] *Condemnatum*] De ambitu, quippe qui largitione ad tribuniciam dignitatem pervenisset.

[u] *Magnum metum*] Ne rempublicam turbaret; quod accidit, cum relictis senatorum partibus, ad Cæsarem transiit.

ut nunc est, hoc scaturit.[l] Hujus voluntatis[9] initium et causa est, quod eum[m] non mediocriter Cæsar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi qualibet impensa adjungere, valde contemsit. [*p.* 114.] Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse:[10] quod a reliquis quoque usque eo est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in evitandis eorum consiliis,[11] qui se intenderant adversarios in ejus tribunatum:[n] Lælios et Antonios,[x] et id genus valentes,[o] dico. Has ego tibi literas eo majore misi intervallo,[p] quod comitiorum[12] dilationes occupatiorem me habebant, et expectare in dies exitum cogebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiorem. Ad Kalendas Sextiles usque expectavi. Prætoriis[13] moræ quædam inciderunt.[q] Mea[r] porro comitia[14] quem eventum sint habitura, nescio: opinionem quidem, quod ad Hirrum[y] attinet, incredibilem, ædilium plebis[z] comitiis, nacta sunt.[s] Nam M. Cœlium Vinici-

[l] *Prout nunc est, hanc rem omnino desiderat.*
[m] *Ideo vult et bonos et senatores defendere, quod eum, &c.*
[n] *Qua in re illud perquam venuste accidit, quod ab aliis etiam observatum est, Curionem scilicet, qui nihil consilio facit, consilium tamen et rationem adhibuisse ut insidias eorum evitaret, a quibus in tribunatus petitione oppugnabatur.*
[o] *Potentes viros.* [p] *Ideo serius ad te misi.*
[q] *Prætoria comitia nescio quid retardavit.* [r] *Ædilitia.*
[s] *Quod ad Hirrum attinet, in comitiis, ubi creati sunt ædiles plebis, omnium fuit opinio, illum ædilitate curuli excludendum esse.*

9 *Hujus autem vol.* Græv. 1. Torg. Dresd. 4. *autem* omittunt Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. Statim, *causa inest* Dresd. 1. 2. cum edd. Gebhard. Victor. Grut. Benedict. Tum, *infirmorum hominum* Dresd. 2. 5. Græv. 1. Ascens. 1. *et valde* conj. Benedict.—10 Ita Dresd. 2. 5. *cecinisse* Medic. Dresd. 1. *tenuisse* Torg. *retinuisse* Dresd. 4. *cedisse* cod. Manut.—11 Hæc est Ernestii emend. *in evitandis iis consiliis* Dresd. 1. 2. et edd. vett. *in evitandis his consiliis* Dresd. 5. Torg. Ascens. 1. *in evitandis consiliis* Græv. 1. Benedict.—12 Ita Torg. Dresd. 4. *comitiorum* omittunt Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. Mox, *et spectare in dies* Dresd. 1. 2. 4. Torg. Benedict. *ut spectare indies* Ascens. 1. *et* omittit Dresd. 5.—13 *Prætoris* Dresd. quatuor, Torg. ψ, Ascens. 1.—14 Manut. ejiciendum censet voc. *comitia*, contra omnium codd. auctoritatem. Actutum,

NOTÆ

[x] *Lælios et Antonios*] Amicos Cæsaris, cui tum Curio infensus erat.

[y] *Ad Hirrum*] Cœlii, in ædilitate petenda, competitorem.

[z] *Ædilium pl.*] Ædiles Romæ sex omnino fuerunt; duo plebis, curules

anum[15] mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore,[a] subito dejecit,[t] et dejectum magno clamore insecuta est.[u] Inde[16] Hirrum[b] cuncti an non faciendum flagitare.[x] Spero, te celeriter, et de nobis quod sperasti, et de illo,[y] quod vix sperare ausus es,[c] auditurum. De republica jam novi quicquam expectare desieramus: sed cum senatus habitus esset ad Apollinis,[z][17] a. d. XI Kalend. Sext. et referretur de stipendio[d] Cn. Pompeii, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit[e] C. Cæsari[f] Pompeius, quo numero[g] esset, quo appeteretur.[a]

[t] *Nam M. Cœlius Vinicianus jam exclusus est, quia tribunus plebis promulgaverat Pompeium creandum esse dictatorem; de qua stulta promulgatione ambo reisimus.*

[u] *Et exclusum magnis clamoribus et conviciis populus excepit.*

[x] *Excluso Cœlio, cuncti flagitare cœperunt, ut Hirrus non fieret ædilis curulis.*

[y] *De Hirro.* [z] *In Apollinis æde.*

[a] *Quot haberet ea milites, et quot habere exigeret.*

quæ me eventum Græv. 1.—15 Dresd. 1. 2. 5. Torg. ψ, alii codd. quam plurimi, et Ascens. 1. *Vicinianum;* Dresd. 4. cum libro Corradi *Vincinianum.* Lect. nostram Fulv. Ursino debemus. Statim, *quam deseramus* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. ψ. *quam desideramus* Græv. 1. Ascens. 1. *quam dixeramus v. quam desieramus* de conjectura Benedict.—16 *Inde* ignorant Dresd. 1. 2. 5. ψ. *cuncti* omittunt Dresd. 1. 2. 5. *ad non faciendum* codd. Lambini, Manutii, Torg. Dresd. 4. Ascens. 1.—17 Dresd. 1. 2. *esset æde Apollinis;* unde Benedict. *esset in æde*

NOTÆ

duo, totidem Cereales. De his consule Cantelium nostrum in Procemio Valerii Maximi, ubi singula, quæ ad Romanos magistratus attinent, aperte simul et docte prosequitur.

[a] *De dictatore*] Domitio et Appio consulibus, cum ingens esset candidatorum consularium contentio, desperata concordiæ spe, sermo fuit de Pompeio dictatore creando: hæc autem sententia auctores inprimis habuit Vinicianum, et Hirrum, plebis, eo tempore, tribunos. Dictaturam nihilominus a Pompeio recusatam Dio tradit lib. XL.

[b] *Inde Hirrum*] Qui cum Viniciano de dictatura Pompeii sermonem injecerat, plebi simul et senatoribus injucundum; quoniam hæc dignitas habebat omnia regiæ dignitatis tum insignia, tum jura.

[c] *Vix sperare ausus es*] Non modo Hirrum non esse designatum, quod sperasti, sed etiam, quod vix sperare ausus esses, turpissime dejectum. Consule Epist. II. 10.

[d] *De stipendio*] Quod legionibus persolveret, quas partim habebat in Hispaniis, partim Arimini.

[e] *Quam expensam tulit*] Id est, quam tradidit; nam 'expensam ferre,' est in tabulas referre, quod expensum, ac datum alicui sit.

[f] *C. Cæsari*] Cæsar, etsi Gallos sæpe jam vicerat; majora tamen pericula veritus, Pompeium rogavit, ut

Cum ex Gallia, coactus esset dicere Pompeius,[18] se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium[h] obtrectatorum;[b i] inde interrogatus de successione C. Cæsaris:[k] de qua, [hoc est, de provinciis,] placitum est, ut[c] quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo[l] de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum[m] ad exercitum Pompeius erat iturus: et statim iit: puto[19] Idib. Sextil. de ea re[d] actum iri: profecto aut transigetur[n] aliquid, aut turpiter[o] intercedetur. Nam in

[b] *Abducturum dixit, sed non statim post mentionem de ea legione factam, et obtrectatorum efflagitationem.*

[c] *Et ut de Galliis simul, et aliis provinciis ageretur, placuit ut, &c.*

[d] *De provinciarum successione.*

Apollinis.—18 *Cum Pompeius, esse in Gallia, coactus est dicere Pompeius* Dresd. 1. 2. *Eum Pompeius esse in Gallia coactus est dicere, Pompeium* Torg. *Cum Pompeius esset in Gallia coactus est dicere, Pompeium* codd. Lambini; *Esse in Gallia coactus, est dicere Pompeius,* omissis *Cum ex,* Dresd. 4. *Cum Pompeius in Gallia coactus esset dicere Pompeius* Dresd. 5. Ascens. 1. *Eam Pompeius esse in Gallia coactus est dicere Pompeius* Græv. 1. *adducturum* Torg. Græv. 1. *et conv. obtrectaturum* Torg. et quinque Dresd. unde Benedict. *Cum Pompeius: esse in Gallia; coactus est dicere Pompeius, ... obtrectaturum.* Paulo post, *interrogatus est* al. ap. Græv.—19 Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. *et statim, ut puto;* Torg. *et*

NOTÆ

ex legionibus quas proconsul habebat, unam aut alteram ad se proficisci juberet; quod utique peractum est, necdum enim utriusque odia eruperant.

[g] *Quo numero*] Varius fuit, pro temporum varietate, militum in legione numerus; Cæsaris et Pompeii ætate, nihil super hoc fixum erat; ideo facta hic mentio, quot milites ea legio contineret, quam Cæsari Pompeius commodaverat: ex Plutarcho tamen colligitur in ea fuisse peditum sex millia.

[h] *Convicium*] Convicium, prout hic sumitur, est vehementior sine intermissione postulatio.

[i] *Obtrectatorum*] Intelligit, nisi sum falsus, Catonem, Bibulum, Domitium, Cæsaris inimicos, qui Pompeio ob eam causam obtrectabant, quod Cæsari unam ex suis legionibus misisset; vehementiusque contendebant ut eam repeteret.

[k] *De successione Cæsaris*] Vide Epist. 1.

[l] *Coram eo*] Quoniam erat cum imperio Pompeius, non licebat ipsi urbem introire, nisi facta prius a senatu facultate.

[m] *Ariminum*] Urbs antiqua juxta Rubiconem fluvium, Galliam a Flaminia Via dividens: a Cæsare primum occupata, civili bello initium dedit: nunc *Rimini.*

[n] *Aut transigetur*] Aut fiet senatusconsultum de revocandis iis qui provincias obtinent; idque potissimum, ut Cæsari Gallia adimatur; vel huic decreto intercedent tribuni plebis Cæsariani; et certe a quatuor postea intercessum est.

[o] *Turpiter*] Vocem hanc addit Cœlius, ut ostendat ab optimatum par-

disputando[20] conjecit illam vocem[p] Cn. Pompeius, Omnes[q] oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen sic nihil expecto, quomodo Paulum,[r] consulem designatum, primum[s] sententiam dicentem.[t] Sæpius te admoneo de syngrapha Sittiana:[u] cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere.[e] Item de pantheris,[x] ut Cibyratas[21][y] arcessas, curesque, ut mihi venentur.[z] Præterea nuntiatum nobis, et pro certo jam habetur, regem Alexandrinum[a] mortuum. Quid mihi suadeas,[22][b] quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. Kalendas Sextil.

(5.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Metuere se Ciceroni significat ex Parthici belli fama, ob paucitatem copiarum ejus. Addit de successione provinciarum, ejusque

[e] *Hanc pecuniam mihi valde necessariam esse.*

statim, ut puta; Dresd. 4. *et statim et puta.* Statim, *factum iri: p. aut transigeretur ... intercederetur* edd. ante Ernesti.—20 *Nam disputando* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. Mox, *Cn. Pompeio* quatuor Dresd. et Ascens. 1.—21 *Ciburatas* Græv. 1. et ed. Victor. Mox, *ut mihi veantur* Græv. 1. *ut mihi vehantur* alii codd. et edd. ante Ernesti; *venentur* est e conj. Grævii.—22 Quatuor Dresd. Torg. Benedict. *mortuum quidem. Mihi suadeas.*

NOTÆ

tibus stare; verum anno sequenti, cum ædilis esset, sententiam mutavit.

[p] *Vocem*] Ex qua intellectum est, vel revocandum e Gallia Cæsarem, vel tribunos plebis intercessuros.

[q] *Omnes*] Ergo et Cæsarem, si senatus ei successorem destinasset.

[r] *Paulum*] Consulem designatum. Is est Paulus Æmilius, quem Cæsar ingenti pecuniæ summa sibi conciliavit.

[s] *Primum*] Consules designati sententiam primi rogabantur: eorum autem prior, qui priore loco designatus erat.

[t] *Dicentem*] Cæsaris auro corruptus, nihil de successione provinciarum dixit.

[u] *De syngrapha Sittiana*] De qua in Epist. 2.

[x] *De pantheris*] Epist. II. 11.

[y] *Cibyratas*] Cibyra Lycaoniæ oppidum, cujus incolæ venandi peritissimi erant.

[z] *Venentur* [*vehantur*] Pantheræ a Cibyratis captæ.

[a] *Regem Alexandrinum*] Ptolemæum, quem Gabinius quadriennio ante in regnum restituerat. Epist. I. 1.

[b] *Quid mihi suadeas*] Forte procurationem hujus regni, permittente senatu, inire cogitabat.

tarditate. Scripta paulo post superiorem: utrique etiam una respondet Cicero, quæ est lib. II. decima.

Qua tu cura sis, quod ad pacem provinciæ[a] tuæ finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo.[b] [1] Nam si hoc moderari[2] possemus, ut, pro viribus copiarum tuarum, belli quoque existeret magnitudo,[c] et, quantum gloriæ triumphoque opus esset,[c] assequeremur, periculosamque et gravem illam dimicationem[d] evitaremus; nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio, non mediocrem fore contentionem: tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest.[e] Hanc autem nemo ducit rationem:[d] sed omnia desiderantur ab eo,[f] (tanquam nihil denegatum[3] sit ei, quo minus quam paratissimus esset) qui publico negotio præpositus est.[e] Accedit huc, quod successionem futuram, propter Galliarum controversiam,[g] non video.[f] Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere;[g] [p. 115.] tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum pro-

[a] *Ciliciæ.* [b] *Sum solicitus.*
[c] *Nam si hoc possemus efficere, ut Parthicum bellum cum tuis copiis æquaretur.*
[d] *Hæc autem nemo considerat.*
[e] *Sed ab eo, qui publico negotio præest, expectantur omnia, tanquam nihil opis esset ei denegatum, quo minus, &c.*
[f] *Præterea, non video quomodo tibi successor dari possit, propter, &c.*
[g] *Licet puto tibi jam esse constitutum, quem tuæ provinciæ, decedens, præficere velis.*

Epist. v. 1 Græv. 1. *animis pendeo.*—2 *Nam si hoc more moderari* Dresd. 1. 2. 4. Torg. Medic. Græv. 1. tres Gulielm. Ascens. 1. et al. vett. item Benedict. *more* primus ejecit Victor. *Nam si hoc modo moderari* codd. Corradi et Dresd. 5. Porro, *et pro viribus* quatuor Dresd. Torg. liber Sigonii, et Ascens. 1. Paulo post, *periculosam et gravem* quinque Dresd. et Torg.—

NOTÆ

[c] *Triumphoque opus esset*] Ad triumphum satis erat hostium quinque millia una acie occidisse. Val. Max.

[d] *Gravem illam dimicationem*] Si Parthorum omnes copiæ congrediantur.

[e] *Tueri potest*] Ob militum paucitatem, de qua sæpe Tullius queritur.

[f] *Ab eo*] Ab imperatore, aut proconsule.

[g] *Controversiam*] M. Marcellus consul de successione provinciarum retulerat ea mente, ut Cæsari, ante expletum decennium, successor designaretur; sed divinat Cœlius, id quod accidit, a tribunis plebis intercessum iri, ne Cæsari, atque adeo ne ceteris proconsulibus, succederetur: Ep. 1. hujus libri. Nolebat autem Tullius Ciliciæ administrationem sibi ultra

videbam, visum est, ut te facerem certiorem. Nosti enim[h] hæc tralaticia:[i] de Gallis constituetur:[k] erit,[l] qui intercedat: deinde alius existet,[m] qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere[4] senatui, reliquas impediat: sic multum ac diu ludetur,[n] atque ita diu, ut plus biennium[o] in his tricis[h] moretur.[p] Si quid novi de republica, quod tibi scriberem, haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset, et quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. Sane tanquam in quodam incili[q] jam omnia adhæserunt.[5] Marcellus idem illud de provinciis urget;[i r] neque adhuc[6] frequentem senatum efficere

[h] *Impedimentis.*
[i] *Marcellus negotium de provinciarum successoribus urget.*

3 Vet. cod. ap. Græv. *nihil abrogatum.*—4 Græv. 1. *discernere.* Mox, *in his tricis moraretur* Dresd. 1. 2. 5. *in his tricis moriretur* Dresd. 4. *in his tricis moreretur* Torg. *in historicis moretur* cod. Gulielm. *in histricis moretur* Græv. 1. *in his tricis moremur* conj. Ernesti; *in his tricis mora detur* suspic. Benedict.—5 Codd. Victorii, quatuor Dresd. alii multi, et Ascens. 1. *in quodam in Cilicia omnia adhæserunt;* edd. vett. *in quodam incili ea omnia adhæserunt.*—6 Quatuor

NOTÆ

annum prorogari. Vide Epist. II. 7. 8.

[h] *Nosti enim*] Scis enim usitatum esse, ut proconsul decedens, quæstorem suum provinciæ suæ præficiat, usque donec a senatu successor mittatur. Id utique Cicero fecit cum aliis pluribus; nam C. Cassium M. Crassus in Syria, M. Antonium Cæsar in Gallia, et C. Antonium Q. Thermus in Asia eodem hoc tempore, quæstores suos, legionibus et provinciis præfecerant.

[i] *Tralaticia*] Id est, usitata, seu usu translata.

[k] *De Gallis* [*Galliis*] *constituetur*] Fiet decretum generale de successoribus in omnes provincias mittendis, ut in eo Galliæ includantur, quas adimere Cæsari volunt Pompeius et Marcellus, &c. Epist. I.

[l] *Erit*] Huic decreto intercedent tribuni plebis, qui favent Cæsari, Galliæ administrationem retinere cupienti: cum enim hanc in decennium tum a populo, tum a senatu obtinuerit, nec spatium illud finitum adhuc sit, nunquam adducetur, ut provinciam et arma deponat.

[m] *Alius existet*] Tribunus plebis, Pompeianarum partium fautor, qui impediet quominus de ceteris provinciis statuatur, nisi sit liberum senatui de omnibus, non excepta Gallia, decernere.

[n] *Ludetur*] Temporis multum in iis altercationibus consumetur.

[o] *Plus biennium*] Vere conjicit Cœlius; nunquam enim res, nisi bello civili, peracta est.

[p] *Moretur*] Hic passive sumitur.

[q] *In quodam incili* [*silice*] Actio illa de successione provinciarum, erat silex quidam, *un écueil*, in quo sic adhærebant senatores, ut ad alterius negotii tractationem progredi non possent.

[r] *Urget*] Quare falsus est Cœlius,

potuit. Quodsi anno præterito 7 Curio tribunus, et eadem actio de provinciis introivit; quam facile nunc sit omnia impedire,[l s] et quam hoc Cæsari, qui sua causa rempublicam non curet,[t] superet,[m] non te fallit.

(6.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Scribit de Appio a Dolabella accusato: de Ciceronis officio, ne parum reconciliatus Appio videatur: de affinitate cum Dolabella jungenda: de republica.

NON dubito, quin perlatum ad te sit, Appium[a] a Dolabella reum factum;[b] sane quam non ea, quam existimaveram, invidia.[a] Neque enim stulte Appius;[b] qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal,[c] introierat in urbem,[d] triumphique postulationem abjecerat. Quo facto retudit ser-

[l] *Non te fallit, quam nunc sit facile omnia impedire.*
[m] *Et quantum negotii in hoc sit habiturus Cæsar, qui, suæ potentiæ causa, rempublicam non curat.*
[a] *At certe non ea qua speraveram hominum approbatione.*
[b] *Sapienter enim se gessit Appius.*

Dresd. Torg. Ascens. 1. *et neque adhuc.* Statim, *frequentem senatus efficere* Dresd. 1. 4. Torg. *frequente in senatu is efficere* Dresd. 2. *frequenter in senatu is efficere* Dresd. 5. *frequenter in senatu iis efficere* Ascens. 1.—7 *Hoc si anno præterito* Dresd. quinque Torg. *Hoc si præterito anno* Græv. 1. et Manut. Mox, pro *introivit: quam facile,* Dresd. 2. habet *intro ut quam facile;* Dresd. 1. *introi ut quam facile;* Torg. *introni ut quam facile;* Dresd. 5. Ascens. 1. *introiit ut quam facile;* Dresd. 4. Græv. 1. *ut quam facile,* omisso *introivit;* edd. vett. *introibit quam facile.* Tum, *tunc sit omnia* vulgg. ante Græv. Deinde, *remp. non curent* codd. plerique Manutii, quatuor Dresd. Torg. alii quam plurimi.

NOTÆ

quando scripsit in 2. ep. Marcelli, ad rem hanc quod attinet, resedisse impetus.

[s] *Impedire*] Cæsariani enim impedimento erunt, quominus Cæsari succedatur; Pompeiani vicissim dabunt operam, ne ceteris provinciis successores decernantur.

[t] *Curet* [*curent*] Censet Manutius, quia de uno Cæsare sermo habetur, legendum esse *curet.*

[a] *Appium*] De Appio et Dolabella diximus in Indice Historico.

[b] *Reum factum*] Vide Epist. III. 11. et 12.

[c] *Ad tribunal*] Ut coram prætore Appium accusaret.

[d] *Introierat in urbem*] In quam introitus triumphum petenti prohibitus erat; sed Appius, abjecta triumphandi spe, Romam ingressus est, ut se ipse defenderet.

mones,[c][1] paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is[d] nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum[e] non esse odio: quam velis eum[2] obligare,[f] in tua manu est:[e] cum quo simultas si tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset.[g] Nunc si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris,[h] cavendum tibi erit, ne parum simpliciter[i] et candide[3] posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari:[k] nemo enim necessitudine et amicitia[f] te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit,[l][g] quod, inter postulationem[h] et nominis delationem,[4] uxor[i] a Dolabella discessit. Quid mihi discedens mandaris,[k] memini; quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est jam tempus plura narrandi. Unum illud monere te[5] possum: si res[m] tibi non

[c] *Accusationem confutavit.* [d] *Appius.* [e] *Appium.*
[f] *Potes eum, quantum tibi visum fuerit, juvare.*
[g] *Operam illi tuam liberius navare posses.*
[h] *Nunc si summo jure cum Appio agere statutum habueris.*
[i] *Ne parum sincere.*
[k] *Porro tale nihil de te dicetur, si volueris Appio gratificari.*
[l] *Illud me solicitum habet.* [m] *Si matrimonium hoc.*

EPIST. VI. 1 Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. cum multis edd. *retulit sermones;* Torg. *recolit sermones;* Græv. 1. *et tulit sermones;* Victor. et al. vett. *retudit sermonem.*—2 Dresd. 2. *quem velim eum;* Dresd. 1. 5. Torg. *quam velim eum;* Græv. 1. *quam eum velim.* Mox, *cum quo si simultas* Græv. 1. Bengel. *cum quo simulta est ibi* Dresd. 1. 2. 5. Torg. *cum quo simultates si tibi* Ascens. 1. Mediol. *cum quo simultas tibi* vulgg. ante Ernesti.—3 Tres Dresd. et Torg. *et candidi.*—4 Dresd. 2. Ascens. 1. *dilationem.* Statim, *uxor e Dolabella* codd. Græv. *uxore a Dolabella* Dresd. 2. Torg.—5 *Unum illud te monere* Græv. 1.

NOTÆ

[e] *In tua manu est*] Quia cum accusaretur Appius, ob res in Cilicia male gestas, Tullius ejus successor impedire poterat quominus inde testes in eum mitterentur.

[f] *Necessitudine et amicitia*] Cum Dolabella, quem sibi generum Tullius exoptabat.

[g] *Illud mihi occurrit*] Illud in mentem mihi venit, quod postquam Dolabella postulavit ut sibi liceret Appium accusare; et priusquam nomen ejus deferret, uxor, &c.

[h] *Inter postulationem*] Tres erant, ut locus hic indicat, accusationis quasi gradus: primo postulabatur ut aliquem accusare liceret; secundo nomen ejus deferebatur; tertio accusabatur.

[i] *Uxor*] Inde colligitur, non modo virum cum uxore, sed uxorem etiam cum viro divortium facere.

[k] *Mandaris*] Ut collocandæ Tulliæ curam susciperem.

displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas, et expectes, quemadmodum exeat ex hac causa;[n] ne qua invidiosum[1] tibi sit, si emanarit.[o] Porro, significatio ulla si[6] intercesserit,[p] clarius, quam deceat,[m] aut expediat,[n] fiat.[q] Neque ille[7] tacere eam rem[r] poterit, quæ suæ spei[o] tam opportuna acciderit, quæque in negotio conficiendo tanto illustrior erit; cum præsertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse,[s] loqui de hac re, vix tamen se contineret. Pompeius dicitur valde pro Appio[p] laborare, ut etiam putent alterutrum[8] de filiis ad te missurum.[q] Hic nos omnes absolvimus:[t] et, hercule, confecta omnia, fœda,[9] et inhonesta sunt.[u] Consules autem habemus[r] summa di-

[n] *Ex illa accusatione se expediat.*
[o] *Ne quam tibi infamiam afferat ea res, si forte divulgata sit.*
[p] *Porro si contingat, ut aliquid de hoc matrimonio homines resciant.*
[q] *Tum illud pervulgetur, etiam clarius, quam et decere, et expedire videatur.*
[r] *Neque enim Dolabella hanc affinitatem, &c.*
[s] *Cum maxime ejusmodi sit Dolabella, ut etiam si perniciosum, &c.*
[t] *Appium absolutum iri putamus.*
[u] *Et certe in hac accusatione multa confecta sunt contra justitiam et decus.*

Paulo post, *ne qua invid.* est ex emend. Manutii; *denique invid.* habent codd. omnes et edd. ante Ernesti.—6 Particulam *si* omittunt Torg. Dresd. 1. 2. 5. Græv. 1. *intercessit* Ascens. 1. *intercesset* Græv. 1.—7 *Neque enim ille* edd. vett. Paulo post, *cum præsertim jussit* tres Dresd. Torg.—8 Torg. Victor. Bengel. Benedict. *alterum utrum.*—9 Ita ex duobus libris emend. Manut. *conscripta omnia fœdera* Dresd. 1. *consepta omnia fœda* Dresd. 2. *consepta omnia fœdera* cod. Sigonii et Medic. *conscripta omnia fœda* Dresd. 5. *conscipta*

NOTÆ

[l] *Ne qua invidiosum*] Si homines intellexerint velle te cum Dolabella affinitatem contrahere, qui Appium, quicum recens in gratiam rediisti, in jus vocat.

[m] *Quam deceat*] Neque enim decebat connubium illud in cognitionem hominum tam cito venire, ob eam rationem quam proxime attigi.

[n] *Aut expediat*] Fieri quippe non poterat, quin matrimonium illud displiceret Appio, qui Dolabellam habebat inimicum: at vero Appium offendere, opibus, amicis, genere potentem, periculosum erat. Vide Epist. III. 4. et 8.

[o] *Suæ spei*] Sperabit utique Dolabella affinitatem tuam sibi utilem fore, ad obtinendam Appii damnationem; eidemque affinitati ex hac damnatione decus accessurum.

[p] *Pro Appio*] Cujus filia nupserat Pompeii filio.

[q] *Ad te missurum*] Ut non sinas e provincia tua testes in Appium Romam venire.

[r] *Habemus*] Paulum Æmilium, et C. Marcellum.

ligentia: adhuc senatusconsultum, nisi de feriis Latinis,[s] nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus conglaciat.[x] Sed dici[10] non potest, quomodo hic omnia jaceant. Nisi ego cum tabernariis[t] et aquariis[u] pugnarem, veternus[y] civitatem occupasset. Si Parthi nos nihil calfaciunt,[z] nos hic frigore[11] frigescimus.[a] [*p.* 116.] Tamen, quoquo modo hic omnia jaceant,[b] potuit sine Parthis.[c] Bibulus[x] in Amano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est. Quod tibi supra scripsi, Curionem valde frigere; jam calet:[d] nam ferventissime concerpitur.[e] Levissime enim,[f] quia de intercalando[y] non obtinuerat, trans-

[x] *Curio noster in tribunatu suo otiatur.*
[y] *Languor, socordia.*
[z] *Nihil negotii vobis facessunt.*
[a] *Nos Romæ cessatione torpemus.*
[b] *Quanquam Romæ langueamus omnes otio.*
[c] *Vos tamen a Parthis oppugnari non optamus.*
[d] *Jam otiari desiit.* [e] *Graviter ab optimatibus accusatur.*
[f] *Per summam enim inconstantiam.*

(sic) *omnia fœdera* Torg. *concepta omnia fœda* Ascens.—10 Dresd. 1. 2. *conglaciat se. Dici.*—11 *Si Parthi vos n. c. nos nihil frigore* Dresd. 1. 2. 5. Torg.

NOTÆ

[s] *De feriis Latinis*] Latinæ feriæ ab Tarquinio Superbo institutæ dicuntur. Fuit in Albano monte locus, quo populus Romanus, et Latini fœderati conveniebant, ut communi consensu sacrificium hic facerent; et quia Jovi Latiali fiebat, 'Latiar' vocatum est. In eo taurus immolari solebat, ejusque caro populo distribui; porro consules non ante paludati in provincias abire consueverant, quam hasce ferias indixissent, et cum Latinarum urbium magistratibus celebrassent: unum iis diem dicavit rex Superbus; exactis regibus additus est alter; post fœdus cum Latinis a Spurio Cassio consule ictum, tertius; anno demum urbis trecentesimo nonagesimo sexto, pacata, quæ diu civitatem turbaverat, de plebeio consulatu, seditione, quartus. Ita Sigonius.

[t] *Cum tabernariis*] Qui merces in tabernis, seu officinis, venales proponunt.

[u] *Et aquariis*] Aquæductuum curatoribus, qui publicas aquas ad usum forte privatum convertebant: hæc autem ad ædiles curules provincia pertinebat.

[x] *Bibulus*] Syriæ tunc proconsul.

[y] *Quia de intercalando*] Quia non obtinuerat a collegio pontificum, ut dies adderetur, quo plus haberet temporis ad ea perficienda, quæ pro Cæsare aggressus erat. Hanc intercalandi potestatem pontifices habuisse constat ex Macrobio Sat. lib. I. 'Dies ille, quo abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio, qui fastis præerant, ut, cum vellent, intercalarent,' id est, interponerent;

fugit ad populum,[z] et pro Cæsare loqui cœpit: legemque Viariam,[g] non dissimilem[a] Agrariæ Rulli,[h] et Alimentariam,[b] quæ jubet[12] ædiles metiri, jactavit.[i] Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistolæ scripsi. Amabo te, si quid, quod[13] opus fuerit, Appio facies,[k] ponito me in gratia.[l] De Dolabella integrum[14] tibi reserves, suadeo:[m] et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuæ, æquitatisque opinioni[c] hoc ita facere expedit.[n] Turpe tibi erit, pantheras Græcas[15 d] me non habere.

[g] *De muniendis viis.*

[h] *Non dissimilem huic legi, quam Rullus tulit, de agris populo sine solutione dividendis.*

[i] *Palamque dictitavit laturum se de alimentis legem, quæ juberet ædiles frumentum gratis populo metiri.*

[k] *Si tibi deliberatum est opem Appio ferre.*

[l] *Reconcilia me cum illo.*

[m] *Suadeo tibi ut ad reditum usque tuum differas Tulliæ tuæ cum Dolabella matrimonium.*

[n] *Hoc enim ita facere expedit, ut consulas, et huic matrimonio, et dignitati tuæ, et omnium de tua æquitate opinioni.*

Græv. 1.—12 Ita e suo primo scripsit Grævius, eumque secuti sunt Bengel. et Ernesti; *quas jubet* alii codd. et edd. et hanc lect. revocavit Benedict.—13 Dresd. 2. Gorl. Guelf. omittunt *quod.*—14 Ita Torg. Dresd. 1. *Dolabellam integrum* ψ, Peck. et Dresd. tres. Actutum, *tibi serves* iidem codd. Paulo post, *te hoc ita facere* edd. vett.—15 Ita Græv. 1. quinque Dresd. Torg. aliique codd. *pantherarum greges* edd. vett.

NOTÆ

atque adeo longiorem annum, vel breviorem facerent: quos vero ait Macrobius fastis præfuisse, ii fuerunt pontifices, ut ex Livio colligitur. Observat Dio, Curionem ipsum, cum intercalationem hanc petiit, pontificem extitisse.

[z] *Transfugit ad populum*] Desertor optimarum partium, populo et Cæsari adhæsit.

[a] *Non dissimilem*] In eo maxime, quod viarum sibi curam, ut Rullus agrorum divisionem, in quinquennium committi vellet.

[b] *Et Alimentariam*] Ut ea lege infimam plebem sibi conciliaret, et Cæsari.

[c] *Æquitatis opinioni*] Iniquus enim videaris esse, si jam affinitatem jungas cum Dolabella, qui Appium, novum amicum tuum, accusat.

[d] *Pantheras Græcas*] Non Pamphyliam modo, et Ciliciam; sed hanc maxime Asiæ Minoris partem, quæ regis Attali fuerat, Græci homines incolebant, atque interdum Græcia vocabatur. De pantheris jam sæpe antea.

(7.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Quia pridie scripserat, breviter nova quædam annuntiat de nuptiis Cornificii et filiæ Orestillæ, de Paulæ divortio, de Ocellæ adulteriis.

QUAM cito tu istinc [a] [1] decedere cupias, nescio: ego quidem [e] eo magis, quo adhuc felicius rem gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum [b] metus aliquis [f] perturbet.[2] Breviores has literas properanti [3] [g] publicanorum [h] tabellario subito dedi: tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. Res autem novæ nullæ sane acciderunt, nisi hæc vis tibi scribi,[i] quæ certe vis.[k] Cornificius adolescens Orestillæ [l] filiam [4] sibi despondit. Paula Valeria, soror Triarii,[5] [m] divortium sine causa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit. Nuptura est D. Bruto: [n] nondum retulerat.[6] [o] Multa in hoc

[a] *E Cilicia.* [b] *Ne meam de tuis præclare gestis lætitiam.*

EPIST. VII. 1 Codd. Græv. *istim.* Mox, *res gessisti* tres Dresd. Torg. Græv. 1. *v* ψ, Ascens. 1. cum plurimis edd. etiam Bengel. et Benedict.—2 Ita Medic. Græv. 1. *metus aliqui perturbent* Dresd. 1. 2. 5. cum multis aliis: *metus aliqua vel aliqui perturbet* Torg.—3 *Breviores has literas, quas properanti* Torg.—4 Ita Dresd. 2. 5. *C. adolescentior O. filiam* cod. unus Oxon. *C. adulescens crestillæ filiam* Dresd. 1. *C. adolescentior est ille sibi filium* Torg. Græv. 1. *adolescentiorem Syllæ filiam sibi* conj. Manut. *adolescenti Orestillæ filium sibi* suspic. Bengel. *C. adolescentiorem ille sibi filiam* cod. Sigon. *C. adolescentior est, ille filium sibi* Græv. 1.—5 *Triari* ψ. Actutum, *devortium* edd. vett.—6 Medic. Dresd. 1. 2. 5. Torg. ψ, Ascens. 1. *nondum retuleras;* Græv. 1. *non modum*

NOTÆ

[e] *Ego quidem*] Ego quidem eo magis cupio te decedere ex provincia, quo felicius in ea rem gessisti; vereorque ne fortuna tibi favere desinat.

[f] *Aliquis* [*aliqui*] Vetusta locutio pro *aliquis.*

[g] *Properanti*] In provinciam tuam.

[h] *Publicanorum*] Qui populi Romani in Asia reditus, et vectigalia publica condicto pretio exigenda redemerant. *Les fermiers généraux.*

[i] *Nisi hæc vis tibi scribi*] Quanquam leviora videntur esse.

[k] *Quæ certe vis*] Sunt enim ejusmodi, ut afferre tibi delectationem queant.

[l] *Orestillæ*] Quæ Catilinæ conjux, aut certe amica fuerat.

[m] *Triarii*] E Valeria gente, doctrina et eloquentia nobilis; in bello civili periit.

[n] *D. Bruto*] De quo fusius in lib. x.

[o] *Nondum retulerat*] Nondum e domo mariti, quæ sua sunt, abstulerat; vel potius de novis nuptiis nondum

genere incredibilia, te absente, acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se mœchum esse,[7] nisi triduo bis [c] deprehensus esset.[p] Quæres, ubi? ubi, hercule,[8] ego minime vellem: relinquo tibi, quod ab aliis quæras: neque enim displicet mihi, imperatorem [q] singulos percontari, cum qua sit aliquis deprehensus.[9]

(8.) M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Varia de judiciis, deinde de S. C. et de suis tandem rebus scribit.

ETSI de republica quæ tibi scribam, habeo; tamen nihil, quod magis [2] gavisurum te putem, habeo, quam hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum,[3] mel ac delicias [a] tuas, calumniam [a] maximo plausu [b] tulisse. Quæris, qua in causa?[4] M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi [b] fecit, hoc consilio,[c] quod videbat, si ex-

[c] *Nisi bis intra tres dies.*
[a] *Accusationem falsam excogitasse.* [b] *Omnibus approbantibus.*

retuleras.—7 Torg. *se mochum esse;* Dresd. 1. 2. *se mecum esse.* Statim, *nisi triduo his* ψ. *nisi triduo vix* Dresd. 1. 5. Torg. Ascens. 1. *nisi triduo vis* Dresd. 2.—8 *Quæres ubi hercule* quatuor Dresd. Torg. *hercules* ψ.—9 Ita plurimi codd. *sit aliqui deprehensus* tres Dresd. *fit aliquis vel aliqui deprehensus* Torg. *sit aliqui deprehensus. Vale* Oliv. *sit aliquis deprehendendus. Vale v. sit aliquis. Vale,* omisso *deprehensus,* ψ.

EPIST. VIII. 1 *Cœlius Ciceroni sal.* Dresd. 1. 2. Benedict.—2 Ita Guelf. Græv. 1. Dresd. 2. *quo magis* Dresd. 1. 5. Torg. Ascens. 1. aliæque edd. ante Græv.—3 Alterum *Rufum* omittunt Græv. 1. Dresd. 1. 2. 5. Torg. ψ.—4 *Quæris an causa* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. *Quæris in causa* Torg. *Quæris*

NOTÆ

eos consuluerat, qui super hac re consuli debent. Locus sane obscurus. Hæc Manutii interpretatio mihi præ ceteris probatur.

[p] *Deprehensus esset*] In adulterio.

[q] *Imperatorem*] Jocus est, quanquam id imperatorem dedecere videatur, ut de adulteriis interroget: devictis Amanensibus, Cicero ab exercitu imperator fuerat appellatus.

[a] *Mel ac delicias*] Sic vocamus ea, quibus mire delectamur.

[b] *De vi*] Legem tulit Plotius, ut causæ de vi extra ordinem, ante quamlibet aliam agerentur.

[c] *Hoc consilio*] C. Sempronius, cum a M. Tuccio accusatus esset, et causam suam eo anno nollet agi, (forte quod ex judicibus aliquot sibi tunc infensos haberet) accusavit accusatorem suum lege Plotia de vi, eo consilio, ut interposita extraordina-

traordinarius[d] reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat,[e] quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori.[c] Itaque sine ullo subscriptore[f] descendit, et Tuccium reum fecit. At ego, simul atque audivi, invocatus[d] ad subsellia rei[e] occurro:[5] surgo, neque verbum de re[g] facio: totum Sempronium usque eo perago,[f] ut Vestorium quoque interponam,[g] et illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, si quid injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur.[h][6] Hæc quoque[i] magna nunc contentio forum tenet. M. Servilius, postquam, ut cœperat, omnibus in rebus turbarat,[k] nec, quod[7] non venderet, cuiquam reliquerat;[l] maximeque nobis traditus erat in-

[c] *Tuccium, accusatorem suum, accusare maluit, quam quemlibet alterum.*
[d] *Non vocatus.* [e] *M. Tuccii.*
[f] *Sic in tota oratione mea exagito.*
[g] *Ut de Vestorio quoque mentionem faciam.*
[h] *Idque inprimis ei exprobravi, quemadmodum tibi beneficii loco promiserit, nihil se Vestorio nociturum, quicquid a Vestorio damni passus esset, promissis tamen eum non stetisse.*
[i] *Altera quoque.*
[k] *Postquam rem omnem familiarem suam dissipavit.*
[l] *Nec habuit quicquam domi, quod non vendiderit.*

quæ in causa Vat. *An quæris causas* Græv. 1. Statim, *Mutium accusatorem suum* Græv. 1. Idem mox, *rerum lege, &c.*—5 Idem cod. *regi occurro;* edd. quædam vett. *rei accurro.* Mox, *ut Nestorium* al. ap. Græv.—6 Medic. Græv. 1. *si quod i. s. e. ut Vestorius teneret;* codd. Manutii, Dresd. 1. 2. 5. Torg. Benedict. *si quid . . . quod Vestorius teneret;* ψ, et edd. vett. *quo Vestorius.*—7 Dresd. 1. 2. Torg. cum aliis codd. *ne quid;* Dresd. 5. *ne quod.* Porro Dresd. 1. 5. Torg. cod. Sigonii, Græv. 1. Peck. *quo inquam reliquerat;* ψ *cuiquam relinqueret;* Manut. emend. *quoiquam reliquerat;* Bengel. conj. *ne, quod non venderet, quoiquam relinqueret.* Mox, *prætore postulante* ψ. *expostulante* Grut. al. vett. Deinde, *quæ Pilius Attici nostri repetundis* Græv. 1. *de* omittunt etiam Dresd. 1. 2. 5. Torg. *magnis illico* Peck. *frequenter loqui*

NOTÆ

ria causa, consumeretur annus integer, atque adeo suæ causæ judicium in annum sequentem necessario rejiceretur.

[d] *Si extraordinarius*] 'Extraordinarius reus' dicebatur is, cujus causa non ordine, ut aliæ causæ, sed primo loco, ceteris in aliud tempus rejectis, agitabatur.

[e] *Dubium porro illi non erat*] Intelligebat Sempronius se certo damnatum iri, si cogeretur hoc anno causam suam dicere.

[f] *Subscriptore*] Subscriptor is erat, qui accusatori opem ferebat.

[g] *De re*] Id est, de accusatione, quam in Tuccium Sempronius per fraudem excogitavit.

vidiæ:[m] neque Laterensis prætor, postulante Pausania, nobis patronis, 'Quo ea pecunia pervenisset,' recipere voluit:[n] quod Pilius,[o] necessarius Attici nostri,[h] de repetundis eum[p] postulavit, magna illico fama surrexit, et de damnatione ferventer loqui est cœptum.[q] [*p.* 117.] Quo vento projicitur Appius minor,[8] ut indicet,[r] pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium, prævaricationisque[i] causa diceret depositum[s] H-S LXXXI[k] Admiraris amentiam:[l] immo si actiones[9][m] stultissimas, quid? si[n] nefarias patris confessiones audisses? Mittit in consilium[o] eosdem

[m] *Se mihi tradidit defendendum, cum nulli non invisus esset.*
[n] *Neque Laterensis prætor admittere voluit rogationem Pausaniæ, qui petebat ut sibi liceret agere contra eos, ad quos pecunia Servilio credita pervenerat.*
[o] *Statim atque Pilius, &c.* [p] *Servilium.*
[q] *Magnus illico rumor fuit, damnatum iri Servilium.*
[r] *Qua fama incitatus Appius minor, indicavit, &c.*
[s] *Dixitque patrem suum Servilio, ut prævaricaretur, tradidisse.*

Dresd. 5.—8 *Apius miror* Græv. 1. Actutum, *ut implicet pecuniam* Græv. Grut. al. vett. *ut implicet de pecunia* Dresd. 5. Ascens. 1. *ut misitet de pecunia* Torg. *ut impicet de pecunia* Dresd. 2. Græv. 1. *ut impiet de pecunia* Dresd. 1. unde Benedict. edidit *ut impie de pecunia.* Lectio nostra est de conj. Manutii. Mox, *pervenis ad Servilium* Dresd. 1. 2. 5. *perventis ad Servilium* edd. quædam vett. et Ascens. 1. *pervenissem ad Servilium* Torg. Denique, *causam diceret depositum* Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1.—9 Ita edd. antiquiss. et quædam recentt. *actionem* Dresd. 1. 2. Torg. Actutum, *stultissimas qui de se* Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1. *stultissimasque de se* Græv. 1. *nefarias*

NOTÆ

[h] *Necessarius Attici nostri*] Cujus uxor e Piliorum familia fuit.

[i] *Prævaricationisque*] Prævaricari, est a munere suo deflectere, et alicui contra justitiæ leges favere; quod fecit Sempronius; cum enim de repetundis Appium juste accusasset, ejus postea pecunia corruptus, accusatione destitit; unde factum est, ut Appius, multorum licet criminum conscius, absolveretur.

[k] *Depositum H-S LXXXI*] Sestertium octogies semel subintellige centena millia, *huit cens dix mille livres,* licet hæc summa videtur esse major quam ut huic loco conveniat.

[l] *Amentiam*] Summa certe fuit in Appio minore, qui palam indicabat patrem suum non potuisse, nisi prius accusatore corrupto, incolumem e judicio evadere.

[m] *Si actiones*] Quid? si dixero, quam multa contra prudentiam in hac accusatione gesserit.

[n] *Quid? si*] Quid? si audisses Appium aperte fatentem flagitium patris, qui turpi largitione salutem suam emerat.

[o] *Mittit in consilium*] Eos judices, qui patrem suum absolverunt, adhibet ad damnandum Servilium; quod aliud fuit insignis stultitiæ in Appio

illos, qui lites æstimarant,[p] judices. Cum æquo numero[q] sententiæ fuissent, Laterensis, leges ignorans,[r] pronuntiavit,[10] quod singuli ordines judicassent: et ad extremum, ut solent,[s] 'Non redigam.'[t] [t] Postquam discessit, et pro absoluto Servilius haberi cœptus,[11] legisque[u] unum et centesimum caput legit, in quo ita erat, 'Quod eorum judicum[12]

[t] *Absolvam.*

de patris Guelf. *nefarias de patre* Græv. 1.—10 Dresd. 1. 2. *v, pronuntiabit.* Actutum, *quid singuli* edd. vett. Deinde, *ut solet, ait, referam* vulgg. ante Græv.—11 Lamb. *cœptus est.*—12 Dresd. 1. 2. Torg. et ed. Gebhard. *judicium.* Mox, *id jus juratumque esto* Dresd. 1. 5. Græv. 1. Ascens. 1. *id jus juratum esto* Dresd. 2. ψ. *id jus curatumque esto* Peck. *idus idus ratum esto*

NOTÆ

minore argumentum: neque enim damnare Servilium de prævaricatione possunt, quin suum de absotione Appii patris judicium, atque adeo seipsos damnare videantur; quare eos judices ut suspectos rejicere debuerat.

[p] *Qui lites æstimarant*] Id est, qui Appium de repetundis judicaverant; in causis enim repetundarum lites æstimabantur, ut quantum a reo damnato esset exigendum, cognosceretur. Quis autem sit ille Appius, quem Servilius accusaverat, deinde accepta pecunia, curaverat absolvendum, haud facile est statuere, nisi sit Appius Pulcher, quem cum Domitio Ahenobarbo consulem vidimus: is enim Sardiniam, ut Plutarchus habet, avare administraverat.

[q] *Cum æquo numero*] Quando par erat utrobique sententiarum in judicio numerus; reus absolvebatur, habita scilicet humanitatis ratione: id quoque Laterensis ignorabat; Servilium enim absolutum declaravit, non propter sententiarum paritatem, quod facere debuerat; sed quoniam ex tribus ordinibus, duo illum absolverant, quamvis, ut ante docui, plures aliquando numerarentur in ordine uno sententiæ ad damnandum, quam in aliis duobus ad absolvendum.

[r] *Laterensis, leges ignorans*] Ut locus ille, cujus alioqui obscurior est sensus, intelligatur, sic explico: Judices ex triplici ut plurimum ordine seligebantur; senatorio scilicet, equestri, et tribunicio ærarii. Contingebat autem non raro, ut reus ille condemnatus haberetur, quem ordines duo absolvissent, et unus tantum condemnasset, quia in judiciis id lege ratum erat, non quod plures ordines, sed quod plures judices statuissent; at fieri poterat, ut plures in uno ordine judices invenirentur, qui condemnarent, quam in duobus aliis qui absolverent: legis hujusce ignarus Laterensis prætor, Servilium absolutum pronuntiavit, quia ex tribus ordinibus unus duntaxat eum condemnaverat, absolverant duo, quamvis par in utramque partem sententiarum esset numerus.

[s] *Ut solent*] Prætores, postquam pronuntiarunt quid judices senserint.

[t] *Non redigam*] Quid hæc verba significent, non constat; tamen ex orationis serie conjicitur absolutionis esse formulam.

[u] *Legisque*] Quæ nimirum ad judi-

major pars judicarit, id jus ratumque esto;' in tabulas[x] absolutum non retulit,[y] ordinum judicia perscripsit:[z] postulante rursus[a] Appio, cum L. Lollio[b] transegit, et se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus, neque damnatus Servilius, de repetundis saucius[c] Pilio tradetur.[d] Nam de divinatione[e] Appius, cum calumniam[f] jurasset, contendere[13] ausus non est,[u] Pilioque cessit:[x] et ipse de pecu-

[u] *Suam hanc accusationem urgere ausus non est.*
[x] *Sed hanc totam Pilio cessit.*

Torg. Deinde *postulanter usus Appio* Dresd. 1. Torg. *postulantur Apio* Græv. 1. *cum L. Lollio transegisset* Vat. 1. Græv. 2. Peck. ψ, cum edd. Victor. et Gebhard. *cum Lutio Lollio transegisset* Græv. 1. *tu L. Lollio transegissem* Torg. *et se* ignorant tres Dresd. Torg. Ascens. 1. Bengel.—13 Cod. ψ *contenere.* Paulo post, *præterea de jure usa quodam suo emissa rustetio factus* Dresd. 1. *præterea de jure usa quodam suo emissa rostetio factus* Dresd. 2. *præterea de vir' usa quodam suo emissa rastetio factus* Torg. *præterea de jure usu quodam suo emissa rustetio factus* Dresd. 5. *præterea de jure usum quodam suo emissa*

NOTÆ

cia pertinet.

[x] *In tabulas*] In quas reorum absolutiones et damnationes referebantur.

[y] *Absolutum non retulit*] Laterensis, lecto legis capite 101. intellexit, in judiciis numerandas esse judicum sententias, omissa ordinum mentione; et cum in Servilii absolutione ordinum rationem habuisset, agnovit inscitiam suam, et Servilium in tabulas absolutum non retulit; sed hic quoque errore lapsus est, dum putavit absolvi non posse Servilium, quia judicum major pars ei non favisset, cum par sententiarum numerus ad absolvendum esset satis.

[z] *Ordinum judicia perscripsit*] Prætor incertus animi quid faceret, cum neque vellet ejurare quod pronuntiaverat, nec contra legem quicquam committere, Servilium neque absolutum, neque damnatum in tabulas retulit, contentus in iis scribere, quid singuli ordines judicassent.

[a] *Postulante rursus*] Appio rursum accusante Servilium de repetundis, quem antea de prævaricatione postulaverat.

[b] *Cum L. Lollio*] Lollio, Servilii forte amico, promisit Laterensis se relaturum in tabulas Servilium ut absolutum de crimine prævaricationis.

[c] *Saucius*] Quia hucusque neque damnatus, neque absolutus, sed multis infamiæ maculis, in superiori prævaricationis judicio, notatus, facilius postea damnari poterat.

[d] *Tradetur*] Servilius tradetur Pilio, ut repetundarum ab eo accusetur.

[e] *Nam de divinatione*] Cum ageretur, utrum Appius an Pilius Servilium de repetundis postularet: 'divinatio' enim dicebatur oratio, in qua de accusatore deligendo disputabatur.

[f] *Cum calumniam*] Et Appius jurejurando affirmaret velle se Servilii accusatorem esse.

niis repetundis a Serviliis est postulatus,[y] et præterea de vi reus a quodam [g] emissario suo, Titio, factus est. Recte hoc par habet.[h] Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus, expectatione Galliarum,[i] actum nihil est. Aliquando tamen, sæpe re dilata [14] et graviter acta, et plane perspecta Cn. Pompeii [k] voluntate in eam partem, ut eum [z] decedere post Kalendas Martias placeret, senatusconsultum, quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptæ: [l] 'S. C. auctoritas.[m] Pridie Kal. Octob. in æde Apollinis scrib. affuerunt,[n] L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pomt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina,[15] C. Lucceius C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Atteius, L. F. An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus [o] consul V. F.[p] de provinciis consu-

[y] *Appius minor de repetundis accusatus est a Servilii propinquis.*
[z] *Cæsarem.*

rustetio factus Ascens. 1. *a quodam suo emissa rustetio* etiam Medic. Græv. 1. duo codd. Bembi, al. *emissa rusteno* ψ. Ex hac varietate quidam Manutii amicus eruit, *et præterea de vi reus a quodam suo emissario, Sex. Tettio, factus;* quod recepit Benedict.—14 Al. ap. Græv. *sæpe relata.* Mox, *plane perfecta G. N. Pompeius voluntate* Græv. 1. Paulo post, *senatus auctoritas per Kal. Octob. in æde Apollinis scripta affuerunt* in eodem cod. *scribæ affuerunt* Peck.

NOTÆ

[g] *A quodam*] A quodam ex iis quos ad accusandum alios subornabat.

[h] *Recte hoc par habet*] Appius minor, et emissarius ille, a quo in judicium vocatur, sunt duo egregii adversarii, id est, sunt ambo homines nequam.

[i] *Expectatione Galliarum*] Ceteris omissis, unum id agitabat senatus, utrum e Galliis revocandus Cæsar esset.

[k] *Cn. Pompeii*] Qui cum paulo ante Marco Marcello contra Cæsarem agenti restitisset, cum eodem nunc consentiebat de successore Cæsari decernendo.

[l] *Auctoritatesque perscriptæ*] Id est, nomina senatorum, qui præsentes affuerunt, cum senatusconsultum factum est.

[m] *S. C. auctoritas*] Id est, hæc sunt nomina eorum, quorum auctoritate, senatusconsultum de provinciis consularibus factum est.

[n] *Scrib. affuerunt*] Hæc fuit solennis formula, quam præmittebant senatusconsultis, qua declaratur ex sequentium senatorum consensu, factum esse senatusconsultum; quasi uti dicat, Præsentis senatusconsulti testes et approbatores fuere qui sequuntur.

[o] *Quod M. Marcellus*] Hæc verba sunt initium senatusconsulti, quod

laribus D. E. R. I. C.[q] uti L. Paulus,[r] C. Marcellus[s] consules, cum magistratum inissent,[t] a. d. x Kal. Mart.[16] quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent; neve quid prius ex Kalendis Mart. neve quid conjunctim[u] de ea re referretur a consulibus; utique[x] ejus rei causa per dies comitiales[y] senatum haberent, S. Q. C.[a] facerent: et, cum de ea re ad senatum referretur a coss.[b] [17] eorum qui[z] in ccc[a] judicibus essent, sex[b] adducere liceret. Si quid de ea re [18] ad populum, ad plebemve[c] lato opus esset, uti Ser. Sulpicius, M. Mar-

[a] *Et senatusconsultum.*
[b] *Et statim atque de provinciis consularibus ab utroque consule relatum erit.*

—15 *Quirini* Græv. 1. Idem mox aliique codd. *Ancapito.*—16 Edd. vett. *ad ex Kal. Mart.* Dresd. 1. 2. Torg. Medic. *ad ex X Kal. Mart.* unde Victor. *ex a. d. X Kal. Mart.* Paulo post, *neve quid junctum* Græv. 1. *neve quis conjunctum* ψ.—17 Græv. 1. *v* ψ *a consiliis.* Actutum, *qui eorum in CCC judicibus* tres Dresd. Torg. Bengel.—18 *Si quid de re* Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. *Si quid de ea re* Manut. Lamb. Bengel. *populum plebem vel atopus* Torg. *populum plebem vel ad opus* al. ap. Benedict. *ad populum plebemve referri opus* nonnulli codd. ap. Græv. Paulo post, verba, *quod ii ... ferrent* desunt in Græv. 1.—

NOTÆ

referente M. Marcello conscriptum est: nulla fit Sulpicii collegæ mentio, quia belli civilis metu, Cæsari, ante præfinitum lege tempus, succedendum non putabat.

p *V. F.*] Id est, *verba fecit*, seu retulit.

q *D. E. R. I. C.*] Sic interpretare: *de ea re ita censuerunt.*

r *L. Paulus*] Initio consulatus, multa dixit contra Cæsarem; sed ingenti pecuniæ delinitus summa, conticuit.

s *C. Marcellus*] Vide superiorem Epist.

t *Inissent*] Mos erat ut Kalendis Januariis inirent.

u *Neve quid conjunctim*] Et ne quid aliud conjunctim cum provinciarum causa consules proponerent, ut citius ad exitum perduceretur.

x *Utique*] Antiqua locutio, pro *atque ut.*

y *Per dies comitiales*] Per quos senatum habere vetitum erat.

z *Eorum qui*] Ex trecentis senatoribus, qui sunt causarum judices, si qui judiciis eo tempore occupati sunt, licebit eos ab judiciis in senatum abducere; ne numerus desit, senatusconsulto faciendo necessarius.

a *In CCC*] Mirum trecentos hic tantum ordinis senatorii judices recenseri, cum trecenti sexaginta electi a Pompeio tertium consule, tum judicarent; nisi forte maluit, ut aliis in locis, perfectum numerum quam imperfectum appellare.

b *Sex*] Malim cum Manutio legere *eos*, adeo ut sit sensus: senatores omnes a quolibet alio negotio, ad illud unum de provinciis consularibus abducendos esse.

c *Ad populum, plebemve*] Per popu-

cellus coss. prætores, tribunique plebis, quibus eorum[d] videretur, ad populum plebemve referrent: quod ii[e] non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. L. V.[19][f] Prid. Kalend. Octob. in æde Apollinis, scrib. affuerunt,[g] L. Domitius, Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius, Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius, L. F. Pomt. Annalis, C. Septimius, T. F. Quirina, C. Scribonius, C. F. Pop. Curio, L. Atteius L. F, An. Capito, M. Oppius, M. F. Terentina. Quod M. Marcellus cos. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habeant[20][h] intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quo minus de repub.[i] ad senatum referri, senatique consultum fieri[k] possit: [*p.* 118.] qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatusconsulto intercesserit, senatui placere, auctoritatem[l] perscribi, et de

19 *I. V.* codd. antiqui plerique; id est, interprete Benedict, *Iidem Viri.* Alii legunt *I. N.* quod Manutius interpretatur *Intercessum;* alii *S. C. A.* In Gorl. erat *III;* in alio cod. ap. Ernesti *I. II.* In Mediol. nihil horum est. Mox, *scripta affuerunt* Græv. 1. Peck.—20 Ita de conj. Ernesti; aliæ edd. cum codd. servant *habent.* Mox, *quominus de R. P. Q. P. ad senatum referre, senatumque fieri posse* Græv. 1. *quo minus de Rep. Q. P. ad senatum referri* Medic. Hæc verba desunt in uno cod. Oxon. Tum, *prohibuerit* deest in mul-

NOTÆ

lum, ut opinor, intelligit patricios plebeii generis, quibus non erat opum satis, ut senatores essent, vel equites: per plebem vero, vulgus infimum: ad plebem tantum referebat tribunus plebis, quia non nisi plebem convocandi jus ipsi erat: ad populum vero consules, et prætores, quibus utique licebat cives omnes edicto convocare.

[d] *Quibus eorum*] Quicumque eorum vellent ad populum plebemve referre.

[e] *Quod ii*] Quod si Ser. Sulpicius et M. Marcellus id populo plebique non proposuissent; decretum est, uti L. Paulus Æmilius et C. Claudius Marcellus, designati in sequentem annum consules, id facerent.

[f] *L. V.*] Quid hæ duæ literæ significent, mihi plane obscurum est: ad rei porro intelligentiam non multum, ut videtur, conferunt.

[g] *Scrib. affuerunt*] Vide superiora ejusdem Epist.

[h] *Qui potestatem habeant*] Tribunos plebis potissimum indicat.

[i] [*Quamprimum*] Post Kalendas Martias.

[k] *Senatique consultum fieri*] A consulibus anni sequentis de successione provinciarum.

[l] *Auctoritatem*] Id est, sententiam senatus: quando senatusconsultum

ea re [m] ad senatum populumque referri.' [21] [n] Huic senatusconsulto [o] intercessit C. Cœlius,[p] L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa. 'Item [q] senatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Cæsaris sint; [22] qui eorum stipendia emerita, aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, causæque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercesserit, senatui placere, auctoritatem perscribi,[r] et de ea re ad senatum populumque referri.' Huic S. C. intercessit C. Cœlius, C. Pansa, tribuni plebis. 'Itemque senatui placere, in Ciliciam provinciam,[s] in octo [23] reliquas

tis codd. *tum senatum existimari* Græv. 1.—21 Medic. *de ea rep. ad hunc ordinem referri;* Græv. 1. *referre.* Mox *L. Vicinius* codd. Græv. Statim, *C. Julius Pansa* Peck.—22 Hanc Ernestii emend. probavit, non tamen recepit Benedict. *sunt* in aliis edd. Paulo post, *intercessisset* Dresd. 1. 2. Torg. ψ, Bengel. Benedict. Deinde verba, *et ea de re ad s. p. referri,* desunt in Dresd. 2. 5. aliis codd. ap. Græv. et Ascens. 1. *et de ea re p. ad hunc ordinem referri* habent Dresd. 1. Torg. Græv. 1. *et de ea re placere ad hunc ordinem re-*

NOTÆ

intercessione prohibebant tribuni plebis, vocabatur auctoritas, non senatusconsultum. Consule Epist. I. 2.

[m] *De ea re*] De tribunorum scilicet intercessione, *touchant l'opposition des tribuns.*

[n] *Referri*] A consulibus, prætoribus, et ceteris, quibus id visum esset.

[o] *Huic senatusconsulto*] Duæ fuerunt, ut conjicio, ejusdem senatusconsulti partes, quas iidem senatores, uti vidimus, comprobarunt. Prima quidem statutum est, ut insequenti anno de provinciis consularibus universe ageretur: secunda vero constitutum, ut ejusdem sequentis anni consules de successione provinciarum decernerent. De primo senatusconsulto, seu primi senatusconsulti parte, non admodum laborarunt tribuni plebis, Cæsaris amici; quia nihil ex ea damni Cæsar pati videbatur: alteram prohibuerunt, qua scilicet videbant dignitatem Cæsaris, et auctoritatem oppugnari, eique Galliarum administrationem adimi.

[p] *C. Cœlius, &c.*] Hi quatuor tribunatum hoc anno gerebant, coss. Servio Sulpicio, et M. Marcello.

[q] *Item*] Quod si ex Cæsaris militibus aliqui veterani sunt et emeriti, dimissionemque suam aliqua de causa obtinere debent; senatui placere, ut res illa suo ordini proponatur; id autem fiebat, ut Cæsaris imminueretur exercitus.

[r] *Auctoritatem perscribi*] Vide paulo superiora ejusdem Epist.

[s] *In Cilicium provinciam*] Quæ tum consularis erat, hanc siquidem regebat Cicero, vir consulatu perfunctus; sed eo consilio prætoriam senatores voluerunt esse, ut duæ tantum superessent consulares, quibus succedi posset; Syria scilicet, et Gallia ulterior; nam citerior prætori post tradita fuit; Hispanias vero

provincias,[t] quas prætorii pro prætore[u] obtinerent, eos, qui prætores[x] fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum[y] ex S. C. cum imperio in provincias pro prætore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere: si ex eo numero,[z] quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur;[24] tum uti[a] quodque collegium primum prætorum fuisset, neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur: si ii ad numerum[b] non essent, tunc deinceps proximi cujusque collegii, qui prætores fuissent, neque in provincias profecti essent, in sortem conjicerentur,[c] quoad is numerus[d] effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C.

ferri Bengel.—23 Edd. vett. *et in octo;* aliæ vett. *inque octo.*—24 Al. ap. Græv. *profecti essent.* Mox, *neque in provinciam proficiscerentur* Dresd. 1. 5.

NOTÆ

in quinquennium jam ante Pompeius obtinuerat; quare Gallia ulterior Lucio Domitio, Scipioni autem, Pompeii socero, Syria obvenit; id quoque factum est ut Cæsar e Gallia necessario revocaretur: cum enim duæ tantum provinciæ consulares restarent, duoque viri consulares provinciis consularibus essent donandi, necesse erat ut alterutri contingeret Gallia, atque adeo ut Cæsari auferretur; sed huic quoque decreto tribuni plebis obstiterunt.

[t] *In octo reliquas provincias*] Quæ prætoriæ erant: hæ nominantur ab auctoribus, Macedonia, Ionia, Asia, Sicilia, Sardinia, Bithynia, Creta, et Mauritania, cujus una pars Jubæ, altera Romanis parebat.

[u] *Pro prætore*] Cum auctoritate prætoris.

[x] *Eos, qui prætores*] Placere senatui, ut ii qui prætores jamdudum fuerant, necdum provincias administraverant, in eas sortito mitterentur.

[y] *Quos eorum*] Mitterentur, inquam, ii, quos ex senatusconsulto mitti oportebat cum auctoritate prætoris.

[z] *Si ex eo numero*] Quod si numerus eorum prætorum, qui senatusconsulto mittebantur, provinciarum numerum non æquabat.

[a] *Tum uti*] Tum decretum est, uti ex collegio eorum, qui proxime post primos, præturam exercuerant, necdum in provincias cum imperio discesserant, in eas sorte proficiscerentur.

[b] *Si ii ad numerum*] Quod si ii quoque ad numerum explendum non sufficerent.

[c] *In sortem conjicerentur*] Sortirentur provincias. De provinciarum sortitione vide Indicem.

[d] *Is numerus*] Novem, qui octo provincias prætorias regerent, et Ciliciam, quæ quidem hoc anno consularis erat, sed inter prætorias post annumeranda.

intercessisset, auctoritas [e] perscriberetur.' Huic senatusconsulto intercessit C. Cœlius, C. Pansa, tribuni plebis. Illa præterea [f] Cn. Pompeii sunt animadversa, quæ maxime confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret, se ante Kalend. Mart.[g] non posse sine injuria de provinciis Cæsaris statuere, post Kal. Mart. se non [25] dubitaturum. Cum interrogaretur,[h] si qui tum intercederent; dixit,[i] hoc nihil interesse, utrum C. Cæsar senatui dicto audiens futurus non esset, an pararet, qui senatum decernere non pateretur. 'Quid si,'[k] inquit alius, 'et consul esse, et exercitum habere volet?' At ille,[l] quam clementer! 'Quid si filius meus [m] fustem mihi impingere volet?' His vocibus,[n] ut existimarent homines, Pompeio cum Cæsare esse negotium, effecit. Itaque jam, ut video, alterutram [26] ad conditionem descen-

Torg. Ascens. 1.—25 Ed. Græv. aliæque ante Ernesti omittunt *non*, quod tamen servant codd. Dresd. Torg. al.—26 Ita Dresd. 1. 2. Torg. *alteram*

NOTÆ

[e] *Auctoritas*] Id est, senatorum sententia descripta conservaretur.

[f] *Illa præterea*] Hæc deinde verba quæ pronuntiavit Pompeius; se nimirum non posse sine injuria de successione Galliarum ante Kalendas Martias statuere; post Kalendas autem Martias, se non dubitaturum de iisdem decernere; hæc, inquam, verba adduxerunt homines, ut crederent, deliberatum esse Pompeio, Cæsaris frangere potentiam, quam ipse antea confirmaverat, quando tertium consul contendit, ut Cæsar vel absens consulatum petere posset, quanquam hoc legibus vetitum erat.

[g] *Ante Kalend. Mart.*] Quo die, sequentis anni consules de provinciis consularibus referre debebant. Observa istud fuisse senatus consilium, ut de Gallia duntaxat et Syria fieret mentio, quoniam Hispanias Pompeio quavis ratione conservatas esse volebant: id quod Cæsarem inprimis offendit.

[h] *Cum interrogaretur*] Cum interrogaretur Pompeius, quid tum sentiret, si huic decreto intercederetur, *si on s'opposait à ce décret du sénat.*

[i] *Dixit*] Respondit, nihil differre, utrum Cæsar senatusconsulto non obediret, an paratos haberet homines, qui hoc senatusconsultum impedirent; quibus verbis innuit, Cæsarem reipublicæ hostem judicandum, si quis tribunus plebis huic decreto senatus, de successione Galliarum, intercederet.

[k] *Quid si*] Si vero, inquit alter, Pompeium interrogans, Cæsar vult esse consul, et simul exercitum retinere?

[l] *At ille*] Tum Pompeius, leniter respondens.

[m] *Quid si filius meus*] Hoc tam horrendum esset, ait, ac si filius meus fustem mihi vellet impingere.

[n] *His vocibus*] His verbis Pompeius effecit, ut existimarent homines eum Cæsari fore contrarium.

dere vult Cæsar, ut aut maneat,[o] neque hoc anno sua[p] ratio habeatur;[q] aut, si designari poterit,[r] decedat.[s] Curio[t] se contra eum[u] totum parat: quid assequi possit, nescio. Illud video,[x] bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio, et mihi suo munere[y] negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas, quæ ad ludos ei advectæ[27] erant Africanæ, potuit[z] supersederi. Nunc, quando dare[28] necesse est, velim tibi curæ sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum[a] habeamus: Sittianamque syngrapham[29][b] tibi commendo. [*p.* 119.] Libertum Philonem istuc misi, et Diogenem Græcum, quibus mandata et literas ad te dedi: eos tibi, et rem,[c] de qua misi, velim curæ habeas: nam, quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, literis descripsi.[30]

utram reliqui Dresd. Mox, pro *sua ratio*, quod firmant Gorl. Guelf. tres Dresd. Torg. Mediol. et Ascens. 1. 2. alii cum edd. ante Ernesti habent *sui ratio.*—27 Codd. Dresd. et Torg. *advecti.* Mox, iidem codd. et Græv. 1. *supersedere.*—28 *Nunc cum dare* Dresd. 1. Torg. ψ. *Nunc quando dare* servant Dresd. 2. 5. Gorl. Guelf. edd. antiquiss. et Ascens. 1. 2.—29 *Sitianam quoque syngrapham* vet. cod. ap. Græv.—30 Ita Dresd. 2. Torg. *scripsi* Dresd. 1. *perscripsi* Dresd. 5. *descripsi* suspectum est Ernestio.

NOTÆ

[o] *Ut aut maneat*] Cum exercitu in Gallia etiam extra decennium ipsi lege præfinitum.

[p] *Sua* [*sui*] Absentis.

[q] *Ratio habeatur*] In petitione consulatus.

[r] *Si designari poterit*] Consul, etiamsi Roma absit.

[s] *Decedat*] E Gallia; utramvis conditionem senatores admitterent, imperium sibi reservabat Cæsar; vel enim in Galliis cum exercitu, vel Romæ consul remanebat: neque unquam adduci potuit, ut Romam privatus rediret, veritus (id quod ejus inimici sæpe minati erant) ne ob res contra jus actas, in judicium vocatus, opprimeretur.

[t] *Curio*] Tribunus plebis designatus, reipublicæ tum studiosus, Cæsaris postea acerrimus defensor. Consule Indicem Historicum in 'Curione.'

[u] *Contra eum*] Contra Cæsarem.

[x] *Illud video*] Et si contingeret ut nihil noceret Cæsari, video tamen in suo semper statu permansurum, quia reipublicæ partes tuetur.

[y] *Suo munere*] Quia mihi dono dedit bestias ex Africa illi advectas, ideo nunc cogor ludos exhibere.

[z] *Potuit*] Potueram ludos ædilicios non dare.

[a] *Bestiarum*] De pantheris loquitur, quas jam sæpius ab ipso petierat.

[b] *Syngrapham*] Vide Epist. 2.

[c] *Et rem*] Et pecuniam a Sittio exigendam.

(9.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Gloriatur ædilem se designatum: Hirrum repulsum: de rep. nihil actum: Feridium commendat; de Pompeii et Scipionis in Cæsarem animo addit, et de Calidio in defensione diserto, in accusatione frigido.

SIC tu, inquis, Hirrum[a] tractasti?[a] Immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimæ fuerit,[b][1] pudeat te, ausum illum unquam esse incedere tanquam tuum competitorem.[c] Post repulsam vero risus facit:[b] civem bonum ludit,[c] et contra Cæsarem sententias[2] dicit:[d][d] expectationem corripit:[e] Curionem[e] prorsus non mediocriter objurgat; hac repulsa[g] se mutavit. Præterea qui nunquam in foro apparuerit, non multum in judiciis versatus sit, agit causas liberales;[f][3] sed raro post meridiem.[h] De provinciis, quod tibi scripseram,[i] Idibus Sextil. actum iri, interpellat[k] judicium Marcelli, consulis desig-

[a] *Itane, inquies, Hirrum exclusisti?* [b] *Risum movet.*
[c] *Civem bonum se fingit.* [d] *Censet succedendum Cæsari.*
[e] *Dilationem super hoc reprehendit.* [f] *Ultro causas recipit.*

EPIST. IX. 1 Ita Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1. *quam ne c. quidem minimum fuerit* Græv. 1. *quamve, &c.* ψ.—2 Codex unus Oxon. *sententiam.* Statim, *Curionem prorsus n. m. objurgatus: hac repulsa* Dresd. 1. 2. 5. Torg. *Curionem prorsus n. m. objurgat, ac repulsa* Græv. e suo primo cod. *prorsus Curionem n. m. objurgatus hac repulsa* Peck. *a Curione prorsus, &c.* al. ap. Græv. *Curionis prorsus, &c.* al. ibid.—3 Hæc lectio a Victorio est profecta. Græv. 1. *agit causam liberalis;* al. ap. Græv. *agit causam liberaliter;* al. ibid. *agit*

NOTÆ

[a] *Hirrum*] Qui Cœlii in ædilitate curuli competitor depulsus fuit.

[b] *Contentionis minimæ fuerit*] Hirrum dejicere.

[c] *Tuum competitorem*] In auguratu.

[d] *Sententias dicit*] Ut videretur a senatu stare, cui Cæsaris potentia invisa erat.

[e] *Curionem*] Hujus objurgationis causam ignoro, cum eo tempore nondum Cæsari Curio se tradidisset; nisi si forte dicas id Hirrum ex aliquot indiciis jam suspicatum esse.

[g] *Hac repulsa*] Ex quo repulsam tulit Hirrus, vitæ rationem mutare visus est, optimique civis partes tueri: hæc autem omnia per jocum a Cœlio dicuntur.

[h] *Raro post meridiem*] Quia pauci patrocinio Hirri utebantur.

[i] *Scripseram*] Epist. 4.

[k] *Interpellat*] Impediit Claudii Marcelli consulis designati judicium, quominus de successione provinciarum senatusconsultum tunc fieret: quod si designatus consul, Cæsaris parti-

nati. In Kalend.[1] rejecta re,[4] ne frequentiam quidem efficere potuerunt.[g m] Has literas a. d. IV Non. Septembr. dedi, cum ad eam diem ne profligatum[5] quidem quicquam erat.[h] Ut video, causa hæc integra in proximum annum transferetur:[6 i n] et, quantum divino, relinquendus[o] tibi erit, qui provinciam obtineat. Nam non expeditur[7] successio,[k] cum Galliæ, quæ habent intercessorem,[p] in eandem conditionem,[q] quam ceteræ provinciæ, vocantur.[l] Hoc mihi non est dubium: quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum[r] te parares.[8] Fere literis omnibus tibi de pantheris scripsi: turpe tibi erit, Patiscum[s] Curioni[9] decem

[g] *Nondum frequentem senatum cogere potuerunt.*
[h] *Nihil adhuc quicquam profectum esset.*
[i] *Tota hæc de successione provinciarum actio.*
[k] *Nam tibi non designabitur successor.*
[l] *Quandoquidem vult senatus, Gallias eandem cum ceteris provinciis conditionem subire; quod fieri non potest, ob tribunorum plebis, qui Cæsari favent, intercessionem.*

causas liberalius.—4 Hæc lectio debetur conjecturæ Grævii; *rejecta est* Græv. 1. et tres Dresd. *rejectum* edd. vett. *rejecta causa est* al. ap. Græv. *rejectum est* Ascens. 1. Statim, *potuerant* Dresd. 1. 2. 5. *poterant* Ascens. 1. Hinc Benedict. emend. *In Kal. rejecta est: ne f. q. e. potuerant.*—5 Edd. quædam vett. *ne promulgatum;* al. *ne profugatum.*—6 Græv. 1. *transferretur.* Statim, *relinquendum tibi erit* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1.—7 *Nam non expedietur* edd. ante Victor. *quomodo Galliæ* Dresd. 1. *quando Galliæ* Dresd. 2. 5. Ascens. 1. —8 Græv. 1. *te præparares;* Dresd. 1. 2. 5. *te pararis.*—9 *Parthis cum Cu-*

NOTÆ

bus studere visus est, certe ubi magistratum iniit, ei palam est adversatus.

[1] *In Kalend.*] Septembris; quo tamen die factum non est senatusconsultum, sed pridie Kal. Octob.

[m] *Efficere potuerunt*] Infrequenti autem senatu fieri senatusconsultum non licebat.

[n] *Transferetur*] Hoc falsum, siquidem hoc anno pridie Kal. Oct. factum est hac de re a senatu decretum; nisi dicamus in eo decreto actum esse duntaxat de provinciis consularibus, nulla Galliarum hoc anno facta sigillatim mentione, sed in sequentem rejecta, consulibus L. Æmilio, et C. Marcello.

[o] *Relinquendus*] E Cilicia decedens Tullius, suo loco reliquit C. Cœlium, quæstorem suum.

[p] *Intercessorem*] Ex tribunis plebis aliquem, qui nunquam permittet ut Cæsari successor in Galliam mittatur, ex quo fiet ut neque tibi decernatur, nec cuivis alteri.

[q] *In eandem conditionem*] Ut sicut ceterarum provinciarum rectoribus, ita Cæsari succedatur.

[r] *Ad hunc eventum*] Ne successorem, expleto administrationis tuæ anno, sperares, id quod tam vehementer expetis.

[s] *Patiscum*] Tibi multo auctoritate inferiorem.

pantheras misisse, te non multis partibus plures:[m] quas ipsas Curio mihi, et alias Africanas decem donavit; ne putes illum tantum prædia rustica dare scire. Tu, si modo memoria tenueris,[10] et Cibyratas[t] arcessieris, itemque in Pamphyliam[u] literas miseris, (nam ibi plures capi aiunt) quod voles efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsum[11] [x] a collega[n] puto mihi omnia[y] paranda. Amabo te, impera tibi[z] hoc curæ.[12] Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare.[o] In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est, hoc est, imperandi [et mandandi].[13] Nam simul atque erunt captæ, qui alant eas, et deportent, habes eos, quos ad Sittianam[a] syngrapham misi.[p] Puto etiam, si ullam spem[14] mihi literis ostenderis, me isto missurum alios.[q] M. Feridium,[15] equitem Romanum,[b] amici mei filium, bonum et strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc[r] venit, tibi commendo: et te rogo, ut eum

[m] *Te non multo plures.* [n] *M. Octavio.*
[o] *Ex majore parte res negligere.*
[p] *Ii quos misi, ut ex syngrapha Sittiana pecuniam istic exigant, pantheras alent, et deportabunt.*
[q] *Etiamsi ullam de pantheris mihi spem ostenderes, alios tamen, ut opinor, isto mitterem, qui eas mihi accerserent.*
[r] *In Ciliciam.*

rione Græv. 1.—10 Ita emend. Lamb. *teneres* Dresd. quatuor, Torg. alii codd. et edd. vett.—11 Dresd. 1. 2. *quod seorsus*.—12 Ita cod. Ursin. et Peck. *impera tibi: hoc cura* edd. vett. *impera tibi hanc curam* conj. Græv. *impera tibi hoc. Curare soles, &c.* al. ap. Græv.—13 Græv. 1. *et amandi;* unde Græv. *et amandandi.* Gorl. *et mandandi* plane delet.—14 Codd. nonnulli Græv. *si nullam spem.*—15 Ab his verbis nova Cœlii Epist. incipit, judicio

NOTÆ

[t] *Cibyratas*] Vide Epist. 4.

[u] *Pamphyliam*] Regio est Asiæ Minoris ad Austrum, et versus oram littoralem maris Mediterranei, seu Pamphylii, ab ea sic dicti; terminatur a Septemtrione Pisidia, et Lycaonia provinciis, nec non paulum Phrygia Magna; nunc pars est Occidentalis Caramaniæ, et Turcis paret.

[x] *Seorsum*] Atque adeo majore sumtu.

[y] *Omnia*] Quæ ad ludos pertinent.

[z] *Impera tibi*] Hoc tibi munus impone, ut pantheras ad me mittas.

[a] *Ad Sittianam*] Epist. 4.

[b] *Equitem Romanum*] Equites Romani ii tum dicebantur, quibus a censoribus, et equus publicus, et annulus aureus datus esset: iis census equestris esse debuit, qui sestertium quadringentorum millium erat: insigne fuit tum annulus aureus, quo a plebe, tum angustus clavus, quo a senatoribus discernerentur.

in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent[16] civitates,[s] vult tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu est, immunes esse: gratos et bonos viros[t] tibi obligaris. Nolo te putare, Favonium[17][c] a columnariis[d] præteritum[e] esse: optimus quisque eum non fecit. Pompeius tuus aperte Cæsarem vetat et provinciam[18] tenere cum exercitu et consulem esse:[u][f] tamen hanc sententiam dixit,[g] nullum hoc tempore senatusconsultum faciendum: Scipio[h] hanc, ut Kalend. Martiis, [de provinciis Galliis,][19] neu quid conjunctim[i] referretur. Contristavit

[s] *Qui civitatibus annuum vectigal pendunt.*
[t] *Patrem et filium.*
[u] *Pompeius tuus aperte improbat consilium Cæsaris, qui vult provinciam tenere cum exercitu, et consulatum petere.*

Benedicti. Mox, *istoc venit* Dresd. 1. 2. Ascens. 1. Bengel.—16 Codd. Græv. *habet.* Mox, *honestum factum est* Dresd. 1. 3. 5. Ascens. 1. *honeste factum est* Torg.—17 Pal. 4. et Torg. *Frivolum;* Pall. alii duo *Favilum;* Dresd. 1. 2. 3. Ascens. 1. *Favolum.* Statim, *esse* omittunt Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Ascens. 1. probante Ernestio. *eum nihili fecit* vet. cod. ap. Græv.—18 Ita edd. vett. *vetat* omittunt duo codd. Oxon. omnes Dresd. Torg. Statim, *cum exercitus et consul ipse* Dresd. 1. 2. 3. Torg. *cum exercitu et consul ipse v ψ.* Unde Benedict. *P. t. aperte: Cæsarem et provinciam t. c. exercitu. Sed consul ipse tamen, &c.*—19 Verba *de provinciis Galliis* desunt in Gorl. ψ. *de p. Gallis*

NOTÆ

[c] *Favonium*] Catonis amicum, et imitatorem. Hic Cæsaris percussoribus se immiscuit, et tanquam hujus facinoris particeps, post victoriam Philippensem interfectus est.

[d] *A columnariis*] Putat Manutius per columnarios hic intelligi plebem infimam, quæ ad columnam Mæniam in judicium sæpe vocabatur.

[e] *Præteritum*] Quomodo præteritus seu depulsus est in petitione præturæ? quem constat, ut habet Pighius, hoc anno prætorem extitisse, nempe consulibus Sulpicio et Marcello: sic igitur explicari potest locus ille; Favonium prætorem fecerunt plebeii homines et abjecti, non optimi cives, quorum minor est numerus.

[f] *Et consulem esse*] Cum intelligeret Cæsar, id palam ab adversariis agi, ut provincia spoliatus et exercitu, Romam privatus rediret, senatum rogavit, sibi ut absenti fas esset consulatum petere, provinciamque simul et exercitum, ex parte saltem, retinere, donec consul renuntiaretur: initio quidem Pompeius huic assensus est petitioni; post vero aperte restitit.

[g] *Hanc sententiam dixit*] Qua significavit, nondum a Cæsare prorsus esse alienatum.

[h] *Scipio*] Pompeii socer: auctor fuit ut de Galliis nominatim in senatu referretur; quod quidem iniquum erat, et sui in Cæsarem odii certissimum argumentum.

[i] *Neu quid conjunctim*] Nec fieret sermo de Hispaniis, quas per legatos

hæc sententia Balbum[20] Cornelium:[k] et scio, eum questum esse cum Scipione.[l] Canidius[21 m] in defensione[n] sua fuit disertissimus, in accusatione[o] satis frigidus.

(10.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Scribit de belli Parthici rumore in urbe: de provinciis quid putet actum iri: de Curionis actione circa Campanum agrum, de suo studio, ne Ciceroni provincia prorogetur.

[*p.* 120.] SANE quam[a] literis C. Cassii[1 a] et Deiotari, sumus commoti. Nam Cassius cis Euphraten[2 b] copias Parthorum esse scripsit, Deiotarus,[c] profectas per Commagenem[d] in provinciam nostram.[e] Ego quidem præci-

[a] *Profecto.*

tres Dresd. et Torg. Actutum, *neu quid conjunctum* quatuor Dresd. Torg. ψ, Peck.—20 *Gallum* codex unus Oxon. *conquestum esse* edd. vett.—21 *Callidius* codex unus Oxon. *Calidius* quatuor Dresd. Torg. Ascens. 1. Bengel. Benedict. Mox, *sane frigidus* al. ap. Græv.

EPIST. X. 1 *C. Cæsaris v* ψ. *G. Cæsaris* Pal. 1. et Amstel.—2 Iidem codd. *Euphratem.* Statim, *esse profectus* cod. unus Oxon. *esse profectas Com-*

NOTÆ

Pompeius regebat.

[k] *Balbum Cornelium*] Gadibus in Hispania natum, Cæsari amicissimum.

[l] *Cum Scipione*] Cujus hac parte sententia, et hoc saltem anno rejecta est: nam uti diximus antea, factum est senatusconsultum pridie Kal. Octob. de provinciis consularibus, non vero de Galliis separatim, nisi insequenti anno.

[m] *Canidius* [*Calidius*] De quo in Epist. 4.

[n] *In defensione*] Cum accusatus est a duabus Galliis. Vide eandem Epist.

[o] *In accusatione*] Cum accusaret Q. Gallium, defendente Cicerone.

[a] *C. Cassii*] Post interfectum Crassum, cujus quæstor erat, reliquias exercitus reduxit in Syriam, ibique contra Parthos rem optime gessit.

[b] *Cis Euphraten*] Romani imperii ab Oriente terminum.

[c] *Deiotarus*] Qui Galatiæ rex a senatu, Pompeii opera, factus, amicitiam populi Romani sanctissime semper coluit, et in hoc Parthici belli discrimine, cum suis copiis ad Ciceronem adiit: in bello civili, quia Pompeio adhæserat, a Cæsare parte regni mulctatus est; hunc deinde a Philippo quodam accusatum, quod Cæsari apud se divertenti struxisset insidias, Cicero defendit.

[d] *Per Commagenem*] Commagene Syriæ regio est, juxta Euphratem fluvium, inter Ciliciam ad Occidentem, et Mesopotamiam ad Ortum, Armeniæ Minori ad Septemtrionem finitima.

[e] *In provinciam nostram*] De Syria loquitur; quamvis enim Commagene pars erat Syriæ, Antiocho tamen,

puum metum, quod ad te attinebat, habui,[b] qui scirem, quam paratus ab exercitu esses,[c] ne quod hic tumultus dignitati tuæ[3] periculum afferret.[d] Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem:[e][f] nunc hæc exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam præsagiebat.[f] Hoc[4] quomodo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset,[g] vereor etiam nunc: neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim, Pompeium[5] mittendum;[g] alius, ab urbe Pompeium non removendum;[h] alius, Cæsarem[i] cum suo exercitu; alius, consules; nemo[k] tamen ex senatusconsulto privatos. Consules autem, quia verentur, ne illud senatusconsultum fiat, ut paludati[6][l] exeant, aut contumeliose,

[b] *Ego quidem tui potissimum causa timui.*

[c] *Quia sciebam exiguas tibi copias esse.*

[d] *Verebar inprimis ne Parthicus hic tumultus tuæ dignitati famæve noceret.*

[e] *Nam ad salutem tuam quod attinet, magis timuissem, si fortiorem habuisses exercitum.*

[f] *Spem mihi faciebat, fore ut non dimicares, sed recederes.* Que vous feriez retraite.

[g] *Et utrum persuaderi posset hominibus, te necessitate compulsum fuisse, ut redires.*

magenen codd. Græv.—3 Pall. 1. 5. Peck. Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Ascens. 1. Benedict. *dignitatis tuæ.*—4 *Hæc* edd. vett. *accipient* cod. unus Oxon.—5 *Pompeium* omittunt vulgg. ante Græv. Verba, *alius, ab urbe P. non removendum,* desunt in *v*. Statim, *cum exercitu suo* Peck.—6 Edd. vett. *et paludati.* Mox, *et contumeliose v ψ*, quatuor Dresd. Torg. Ascens. 1. Victor. Bengel. Benedict. Pro *eos* Dresd. 3. habet *consules.* Deinde, *haberi volunt*

NOTÆ

non Romanis parebat: in Syriam autem si Parthi invasissent, summum Ciliciæ discrimen imminebat, ob utriusque provinciæ vicinitatem.

[f] *Timuissem*] Quia cum Parthis Tullius non sine periculo conflixisset.

[g] *Mittendum*] Cum summa auctoritate contra Parthos dimicandi.

[h] *Non removendum*] Ut reipublicæ adesset, cui Cæsar exitium parare videbatur.

[i] *Cæsarem*] Qui tum adhuc erat in Gallia, mittendus cum suo exercitu contra Parthos.

[k] *Nemo*] Nemo tamen censet, aliquos ex iis qui sunt sine magistratu aut imperio, ad illam expeditionem mittendos esse.

[l] *Paludati*] Paludamentum vestis erat militaris, non purpura tantum, sed cocco etiam et auro distincta: hac induti duces ad bellum ex urbe proficisci solebant.

præter eos, ad alium[m] res transferatur,[h] omnino senatum haberi[i] nolunt, usque eo, ut parum diligentes in republica videantur:[k] sed honeste,[n] sive negligentia,[o] sive inertia est,[l] sive ille, quem proposui, metus,[p] latent[7] sub hac temperantiæ existimatione,[m] nolle provinciam. A te literæ non venerunt: et, nisi Deiotari subsecutæ essent, in eam opinionem Cassius[q] venerat, quæ diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum, et Arabas[r] in provinciam immisisse, eosque Parthos esse, senatui renuntiasse.[n] [8] Quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus[9] [s] alicui dicaris, aut aliquid, quod referret scire,[o] reticuisse. Nunc exitus est anni: nam ego has literas a. d. XIV Kal. Decemb. scripsi. Plane nihil video ante Kal. Januar.[t] agi posse. Nosti Marcellum,[u] quam tardus et parum[10] efficax

[h] *Quia verentur ne senatusconsultum fiat, quo non sibi, sed aliis paludamentum, atque adeo Parthici belli cura tribuatur, quod sane ipsis injuriosum esset.*
[i] *Convocari.* [k] *Adeo ut parum de republica laborare videantur.*
[l] *Quicquid sit, fingunt se nolle hanc provinciam, sive id proficiscatur ex eorum urbanitate, sive ex negligentia, aut inertia.*
[m] *Seu metus ille, de quo antea dixi, lateat sub hac externa moderationis imagine.*
[n] *Plerique existimabant artificium esse Cassii, qui bellum forte finxerat, et in provinciam immiserat Arabas, ut ea quæ expilarat ipse, ab Parthis expilata esse viderentur.*
[o] *Quod scire necesse esset.*

Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg.—7 Ita Ernesti e Rom. *latet* codd. et reliquæ edd. *super hac v.*—8 Amstel. ψ *senatui renuntiasset.*—9 Pall. 1. 4. Peck. Amstel. 1. quatuor Dresd. Torg. et ed. Gebh. *bellificatus;* Pal. 5. *belificatus.* Statim, *quod referetur scire reticuisset* Dresd. quinque et Torg. *aut aliquid quidem referretur sciret reticuisset* Amstel. *conticuisse* vet. cod. ap. Græv.—10 Amstel. *et*

NOTÆ

[m] *Ad alium*] Id est, vel ad Pompeium, vel ad Cæsarem, &c.

[n] *Sed honeste*] Sive nolint alium huic negotio destinari, ne tibi fiat injuria, qui Ciliciam administras.

[o] *Sive negligentia*] Sive, ut paulo ante dixi, parum de republica laborent.

[p] *Metus*] Ne, si forte senatusconsultum de imperatore ad bellum Parthicum mittendo fieret, non sibi, sed alteri cuivis hæc provincia decerneretur.

[q] *Cassius*] Qui avaritiæ vitio laborabat.

[r] *Arabas*] Syriæ finitimos, quam suis nonnunquam excursionibus et latrociniis infestam reddebant.

[s] *Ne aut velificatus*] Ne aut assentandi gratia, literas Cassii tuis confirmes.

[t] *Ante Kal. Jan.*] Quo die magistratum inibant novi consules.

[u] *Marcellum*] M. Marcellum, et

sit; itemque Servius quam cunctator. Cujusmodi putas hoc esse,[p] [11] aut qui id, quod nolint,[x] conficere posse, qui, quæ cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut[q] nolle existimentur? Novis magistratibus[12] autem, si Parthicum bellum erit, hæc causa primos menses occupabit. Sin autem non erit[13] istic bellum, aut tantum erit,[r] ut vos, aut successores,[s] parvis additis copiis, sustinere possint; Curionem[y] video se dupliciter jactaturum;[t] primum, ut aliquid Cæsari adimat; inde ut aliquid[14] Pompeio tribuat, quidvis, quamlibet tenue munusculum.[u] Paulus porro non humane de provincia loquitur:[x] hujus cupiditati occursurus[y] est Furnius[z] noster; plures suspicari non possum.[a] Hæc novi:[b] alia, quæ possunt accidere, non cerno: multa tempus[c] afferre, et præparata multa scio:[15] sed intra fines hos,[d] quæ-

[p] *Quid existimas ab iis consulibus expectandum esse.*
[q] *Putasne eos posse conficere id quod nolunt, qui, quod volunt, tam frigide agunt, ut, &c.*
[r] *Aut ejusmodi erit.* [s] *Ut tu, aut successores tui.*
[t] *Se duplici ratione optimatum gratiam sibi conciliaturum.*
[u] *Exiguum quamvis et tenue sit munusculum.*
[x] *Libere pronuntiat dandum esse successorem Cæsari.* [y] *Restiturus.*

parum partim. Mox, pro *Servius*, quod servant Peck. Amstel. quatuor Dresd. Torg. al. *Servium* habent edd. vett.—11 Ita Pal. 1. Peck. Amstel. quatuor Dresd. Torg. *hos esse* ψ, Græv. 1. edd. vett. Actutum, *aut quam id* quatuor Dresd. Torg. ψ, Benedict. *nolunt* al. ap. Græv. Deinde, *frigide aiunt* Peck. —12 *Nobis magistratibus* Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. *A nobis mag.* Peck. —13 *Sin aut sit aut non erit* Dresd. 1. 2. *Sin autem sit aut non erit* Dresd. 3. 5. Torg. Peck. Ascens. 1. Statim, *aut tum erit* Dresd. 3. 5. Ascens. 1. *autem tum erit* Torg.—14 Lamb. *deinde ut aliquid.* Mox, *quodvis* edd. vett. Paulo post, *pluris suspicari* Peck.—15 Dresd. 1. 2. 5. Peck. ψ *multa esse scio;* Dresd. 3. Torg. *mutare te scio; v mutare scio;* Mediol. Ascens. 1. *mutare te*

NOTÆ

Ser. Sulpicium, consulari dignitate prope defunctos.

[x] *Quod nolint*] Ut de bello scilicet Parthico senatusconsultum fiat.

[y] *Curionem*] Qui etiam nunc et reipublicæ, et Pompeii se defensorem fingebat. Consule Indicem Historicum.

[z] *Furnius*] Tribunus plebis.

[a] *Plures suspicari non possum*] Qui Pauli, præter Furnium, cupiditati resistere velint: sed falsus est Cœlius; accessit enim et Curio, qui multo vehementius quam ceteri, Cæsaris, in successione provinciarum, causam egit.

[b] *Hæc novi*] Hæc sunt quæ de præsenti rerum statu cognita habeo.

[c] *Multa tempus*] Multa jam parata esse scio, aliaque multa tempus afferre posse.

[d] *Sed intra fines hos*] Sed quicquid

cumque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones[16] C. Curionis, de agro Campano:[e] de quo[z] negant Cæsarem laborare, sed Pompeium valde nolle, ne vacuus advenienti Cæsari pateat.[a] Quod ad tuum decessum[17] [f] attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur:[g] illud certe præstabo, ne amplius prorogetur.[h] Tui consilii est, si tempus, si senatus coget,[b] si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: [*p.* 121.] mei officii est, meminisse, qua obtestatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandaris.[c]

(II.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Nuntians, supplicationes post acrem concertationem decretas tandem esse, hortatur, ut decreti auctoribus, pro cujusque merito et voluntate, gratias agat. Addit de successore Cæsaris quid actum sit, et commentarium urbanarum rerum mittit, Sittianumque negotium commendat.

NON diu, sed acriter nos tuæ supplicationes[a] torserunt:

[z] *De quo agro dividendo.*
[a] *Sed Pompeium ardenter cupere illam divisionem, ne Cæsar e Gallia reversus hanc sibi arroget.*
[b] *Tuum est statuere, utrum velis remanere in provincia tua, si senatus volet, &c. an ex ea contra senatus voluntatem discedere.*
[c] *Meum est autem meminisse, quam vehementer a me petieris, cum ires in Ciliciam, ut non paterer tibi ultra annum administrationem tuæ provinciæ prorogari.*

perspicere scio. Mox, *quæcumque a. verterent* Peck.—16 Edd. vett. *addo actiones.* Paulo post, *valde velle* vulgg. ante Græv. *valde ne* codex unus Oxon. —17 *Quod ad t. accessum* in eodem cod.

NOTÆ

novi tempus afferat, illud utique pertinebit ad ea negotia, de quibus hac in epistola tecum egi.

[e] *De agro Campano*] Inprimis dabit operam Curio, ut ager Campanus sequenti anno, ante Cæsaris adventum, dividatur.

[f] *Decessum*] Ex Cilicia, cujus administrationem sibi plus anno prorogari Cicero timebat.

[g] *Ut tibi succedatur*] Ut senatusconsulto nominetur aliquis, qui cum auctoritate vel consulis vel prætoris tibi succedat.

[h] *Ne amplius prorogetur*] Id certe Cœlius præstitit; Tullius enim, finita annua administratione, quæstorem suo loco provinciæ præfecit, Romamque reversus est.

[a] *Supplicationes*] Quas Cicero pro rebus in provincia bene gestis petierat. De supplicationibus vide Epist. I. 15.

incideramus enim in difficilem nodum.[a] [1] Nam Curio,[b] tui cupidissimus,[b] cui omnibus rationibus comitiales[c] eripiebantur,[c] [2] [d] negabat[e] se ullo modo pati posse, decerni supplicationes, ne, quod furore[f] Pauli adeptus esset boni,[g] sua culpa videretur amisisse,[h] et prævaricator[d] causæ publicæ[i] existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus: et confirmarunt consules,[3] se his supplicationibus in hunc annum non usuros.[e] Plane, quod utrisque consulibus gratias agas,[k] est; Paulo magis certe.[l] Nam Marcellus sic respondit, se

[a] *Magna quippe nobis difficultas occurrit superanda.*
[b] *Quanquam est tui cupidissimus.*
[c] *Quoniam omni ratione prohibebatur quominus diebus comitialibus agere posset cum populo.*
[d] *Proditor.*
[e] *Itaque rem tuam hac pactione confecimus, ut statuerent consules, se nulli alteri, præter te, supplicationem hoc anno concessuros.*

EPIST. XI. 1 Dresd. 3. 5. *modum.*—2 Dresd. 1. 3. 5. *qui o. r. c. eripiantur;* Dresd. 2. ψ *quod o. r. c. eripiebantur.* Mox, *Pauli ademtum esset boni* Pal. 1. Amstel. Dresd. 2. Lamb.—3 Pal. 1. Peck. Amstel. *et confirmavit consul;* Dresd. 1. 3. 5. Torg. Ascens. 1. *et confirmavit consules.* Actutum, *se* omittunt Dresd. 2. Pal. 1. *esse his, &c.* Dresd. 1. 2. 5. Torg. Amstel. *iis suppl.* Pal. 1.

NOTÆ

[b] *Curio*] Tribunus plebis, et Cæsaris defensor.

[c] *Comitiales*] Dies scilicet, quibus agere cum populo licebat.

[d] *Eripiebantur*] Ne quid pro Cæsare, contra senatus voluntatem, a populo impetraret; magistratus autem, ut prohiberent quominus tribuni plebis diebus comitialibus agerent cum populo, de cœlo servabant, palamque profitebantur se quid infaustum vel audisse, vel vidisse; et sic illico cœtum dirimebant.

[e] *Negabat*] Indignatus Curio sibi eripi licentiam cum populo colloquendi, vicem ut rependeret, senatusconsultum de Tullii supplicationibus impedire quovis modo nitebatur.

[f] *Furore*] Furorem vocat, constantiam Pauli consulis, qui nondum Cæsaris corruptus pecunia, insanos Curionis impetus reprimebat.

[g] *Adeptus esset boni*] Hunc fructum ex Pauli furore, seu potius constantia, se percipere Curio dicebat, quod justam haberet causam senatorum decretis intercedendi.

[h] *Videretur amisisse*] Si pateretur in gratiam Ciceronis fieri senatusconsultum.

[i] *Causæ publicæ*] Cujus propugnator volebat Curio videri, licet eam funditus everteret.

[k] *Gratias agas*] Non quod revera Ciceroni prorsus faverent, sed quod ejus causæ, uti poterant, non sunt adversati.

[l] *Paulo magis certe*] Ob eam rationem quam subjicit; nam cum juras-

spem[4] in istis supplicationibus[m] non habere;[g] Paulus, se omnino in hunc annum non edicturum.[h] Renuntiatum nobis erat, Hirrum[n] diutius dicturum: prendimus[i] eum: non modo non fecit,[o] sed, cum de hostibus[5] ageretur, et posset rem[k] impedire, si, ut numerarentur,[l] postularet,[p] tacuit. Tantum Catoni assensus est, qui et de te locutus[6] honorifice, non decrerat[q] supplicationes.[m] Tertius ad hos Favonius[r] accessit.[n] Quare, pro cujusque natura[s] et instituto, gratiæ sunt agendæ: his,[t] quod tantam voluntatem[7] ostenderunt; pro sententia, cum impedire[u] possent, non pugnarunt: Curioni[x] vero, quod de suarum actionum cursu

[g] *Ejusmodi supplicationes, tanquam inutiles, se minimi facere.*
[h] *Paulus autem dixit se nullas hoc anno supplicationes, tuis exceptis, decreturum.*
[i] *Rogavimus.* [k] *Supplicationem.*
[l] *Si postulasset, ut cæsi a te hostes numerarentur.*
[m] *Qui licet honorifice de te locutus est, supplicationes tamen non decrevit.*
[n] *Idem cum Catone et Hirro sensit Favonius.*

—4 Hæc est Grævii emend. *sic respondit ei, spem* codd. et edd. ante Ernesti. —5 Codd. Victorii, Lambini, Memm. Amstel. Dresd. 2. *hostiis.*—6 Omnes fere libri antiqui, *qui et locutus;* Benedict. conj. *atque etiam locutus.*—7 Ita

NOTÆ

set se nulli hunc in annum edicturum supplicationes, Ciceronem excepit.

[m] *Spem in istis supplicationibus*] Quasi uti Dii nihil eas admodum curarent.

[n] *Hirrum*] Ciceronis in auguratu antea competitorem.

[o] *Non modo non fecit*] Non modo diem loquendo non consumsit; hoc artificio solebant uti senatores, quando nihil confici volebant.

[p] *Si ut numerarentur, postularet*] Ex iis verbis videtur posse colligi, falso scripsisse Ciceronem, tot a se cæsos hostes, quot requirebantur triumpho et supplicationibus obtinendis. Ciceronis ætate supplicatio decernebatur ei, qui mille hostium; triumphus autem, qui quinque millia cecidisset.

[q] *Non decrerat*] Invidia forte, qua vel ipse Cato, Tullii licet amicissimus, non caruit; optimates enim plerique ægre ferebant, novum hominem, jam summos assecutum magistratus, altius evolare.

[r] *Favonius*] Catonis amicus.

[s] *Pro cujusque natura*] Ad Catonem inprimis respicit, cujus erant mores severissimi.

[t] *His*] Hirro et Favonio debes gratias habere, qui quidem sententiam pro te suam non dixerunt, sed sententiæ Catonis ostenderunt assentiri se velle.

[u] *Cum impedire*] Cum tuæ petitioni obstare possent, non obstiterunt.

[x] *Curioni*] Curioni vero obligatum te esse scito, quod tua causa desiit senatusconsulto intercedere.

tua causa deflexit. Nam Furnius[8] [y] et Lentulus,[z] ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et laborarunt.[a] Balbi quoque Cornelii[b] operam et sedulitatem laudare possum. Nam cum Curione vehementer locutus est, et eum, si aliter fecisset,[o] injuriam Cæsari[c] facturum dixit; cum ejus fidem[9] [d] in suspicionem adduxit. Decrerant quidem,[10] qui neque transigi volebant, Domitii,[e] Scipiones;[f] quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus,[p] venustissime[q] Curio respondit, se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle.[r] Quod ad rempublicam attinet, in unam causam omnis contentio conjecta est,[s] [g] de provinciis; in quam adhuc incubuisse[t] [11] cum senatu Pompeius videtur, ut Cæsar Id. Novemb.[h] decedat. Curio omnia potius sub-

[o] *Si tuis supplicationibus obsisteret.*

[p] *Domitius et Scipio, qui nolebant rem hanc ex sententia tua transigi, tibi tamen supplicationem decreverunt, ut ea simulatione Curionem, Pompeianis infensum, ad intercedendum allicerent.*

[q] *Acutissime.*

[r] *Quod videret supplicationes ab his tibi decerni, qui revera supplicationes impediri volebant.*

[s] *Res una in senatu agitatur.* [t] *Contendisse.*

emend. Ernesti, contra codd. et edd. vett. qui habent *tantum vol.*—8 *Firmius* codex unus Oxon. Mox, *nobiscum circumvenerunt* Dresd. 1. 2. ψ.—9 Ita Dresd. 1. 2. 3. Torg. Pal. 1. Amstel. *tum ejus fidem* edd. vett.—10 *Non deerant quidem* Ascens. 1. et al. vett. *Desierant quidem* Pal. 1. Dresd. 2. *Deserant quidem* Dresd. 1. 3. 5. Amstel. *Deerant quidem* Torg. *Nec deerant quidem* Lamb. Actutum, *qui inique* Pal. 1. Amstel. quatuor Dresd. Torg. ψ, Benedict. Pro *evocandam*, quod servant omnes fere codd. *avocandam* exhibet Grut.—11 Codd. et edd. vett. *conjecta est: de provinciis inquam adhuc est.*

NOTÆ

[y] *Furnius*] Plebis hoc anno tribunus.

[z] *Lentulus*] Credibile est fuisse Lentulum Spintherem, Ciceronis ubique propugnatorem acerrimum.

[a] *Et laborarunt*] Ut tibi supplicatio decerneretur.

[b] *Balbi quoque Cornelii*] Gadibus nati.

[c] *Cæsari*] Cui Cicero carus erat.

[d] *Cum ejus fidem*] Præterea Curioni dixit, fore ut illius cum Cæsare reconciliatio ficta videretur, si Tullio, quem Cæsar amabat, noceret.

[e] *Domitii*] L. Domitius Ahenobarbus, antea consul.

[f] *Scipiones*] Quintus Metellus Scipio, Pompeii socer, et, cum Domitio, fautor obstinatissimus.

[g] *Conjecta est*] De proconsule in locum Cæsaris Galliæ præficiendo.

[h] [*Ante*] *Id. Novemb.*] Id est, an-

ire constituit, quam id pati: ceteras suas abjecit actiones.[i] Nostri porro, quos tu bene nosti,[u] ad extremum certamen rem deducere non audent.[k] Scena rei totius hæc:[x] Pompeius, tanquam Cæsarem non impugnet,[l] sed, quod illi æquum putet,[12] constituat,[m] ait Curionem quærere discordias.[n] Valde autem non vult,[o] et plane timet, Cæsarem consulem designari [13] prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. Accipitur satis male[y] a Curione; et totus ejus secundus consulatus[p] exagitatur.[z] Hoc tibi dico: si omnibus rebus[q] prement Curionem, Cæsar defendetur: si intercessorem (quod videntur)[14] reformidarint; Cæsar, quoad volet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario[r] est rerum urbanarum; ex quo tu,[15] quæ digna

[u] *Optimates, quorum tu imbecillitatem nosti.*
[x] *Res tota sic se habet.* [y] *Contumeliose tractatur Pompeius.*
[z] *Impugnatur.*

Incubuisse, &c. Mox, *Cæsar id non decedat* Dresd. 1. 2. Torg.—12 Dresd. 1. 2. et Benedict. *putent.*—13 Torg. *Cæsarem cons. designat;* Dresd. 5. Ascens. 1. Benedict. *Cæsarem cons. designatum;* al. omittunt *Cæsarem.*—14 Dresd. 3. 4. *intercessorem si, quod videntur.* Mox, Amstel. Dresd. 1. 2. 3. *reformidarunt.*—15 Ita Torg. Dresd. 3. 4. *tu* omittunt Dresd. 1. 2. non improbante

NOTÆ

tequam legitimum administrationis tempus abiisset, quod certe iniquum fuit, maxime cum Pompeius Hispanias retineret.

[i] *Abjecit actiones*] Ut Cæsaris causam unice defenderet.

[k] *Non audent*] Ausi sunt tandem, sed damno suo; quia cum in sententiam Metelli Scipionis, confectum esset in Cæsarem senatusconsultum, exarsit illico bellum civile, in quo perierunt.

[l] *Non impugnet*] Quem tamen impugnabat acerrime, siquidem et auctoritate proconsulis privare, et consulatu excludere tentabat.

[m] *Sed quod illi æquum putet, constituat*] Immo iniquissimum hoc fuisse, superius ostendi, et Cæsari perniciosissimum: si enim passus esset spoliari se et provincia et exercitu, revenissetque privatus Romam, accusatus esset ab adversariis suis, et certissime damnatus.

[n] *Quærere discordias*] Per speciem causæ publicæ tuendæ.

[o] *Non vult*] Pompeius.

[p] *Ejus secundus consulatus*] In quo Pompeius effecerat, ut Gallia Cæsari in alterum quinquennium traderetur.

[q] *Si omnibus rebus*] Quoquo modo se gerant Pompeiani, res eis, ut opinor, ex sententia non succedet; nam Curioni si prorsus resistunt, Cæsar ab aliis amicis suis defendetur: si vero Curionem, ut videtur, reformidant, Cæsar, quoad volet, et provinciam et exercitum retinebit.

[r] *In commentario*] Quem tibi misi de rebus in urbe gestis.

sunt, selige: multa transi, inprimis ludorum explosiones,[s] et funerum, et ineptiarum ceterarum: plura habet utilia. Denique malo in hanc partem errare,[16] ut, quæ non desideras, audias, quam quicquam, quod opus est, prætermittatur. [*p*. 122.] Tibi curæ fuisse de Sittiano negotio,[t] gaudeo. Sed, cum suspicaris,[17] minus certa fide eos[u] tibi visos; tanquam procurator, sic agas,[a] rogo.

(12.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Queritur de Appii Claudii censoris ingrato animo et injuriis, quem cum accusationem cogitare comperisset, antevertit, et ipsum postulavit lege Scantinia.

PUDET[a] me tibi confiteri, et queri de Appii, hominis ingratissimi, injuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, cœpit: et, cum homo avarus, ut ea solveret, sibi imperare non posset,[b] occultum bellum mihi indixit; ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, et ipse facile animadverterem, male eum de me cogitare. Posteaquam vero comperi,[1] eum collegium tentasse,[b] deinde aperte cum quibusdam locutum; cum L. Domitio,[c] ut nunc est,

[a] *Quasi rem hanc tuæ curæ commisissem.*
[b] *Et cum hoc sibi imperare non posset homo avarus, ut, quæ mihi debet beneficia, solveret.*

Benedict. Paulo post, *plura habet Italia* Peck. Dresd. 5.—16 Ita Dresd. 1. 3. 5. Torg. *in hac parte me errare* Dresd. 2. Pal. 1. Amstel. Statim, *quæ non desideres* plurimi codd. et edd. vett.—17 Ita codd. Manutii, et Torg. *Sed quomodo suspicaris* quatuor Dresd. v ψ. *Sed quando susp.* Oliv. Ultima verba, *sic agas, rogo*, desunt in libris antiquiss. *sic agros, rogo* Dresd. 1. 2. 3. ψ. *sic agos rogo* Torg.
EPIST. XII. 1 Amstel. *coperi;* Peck. *complexi.* Paulo post, *homine* deest

NOTÆ

[s] *Ludorum explosiones*] Id erat populo Romano solenne, ut quos oderat, ad spectacula accedentes exploderet, ejiceretque.

[t] *De Sittiano negotio*] Vide Epist. 2.

[u] *Eos*] A quibus erat exigenda pecunia.

[a] *Pudet*] Quia scilicet Appium antea laudaverat.

[b] *Collegium tentasse*] Stimulasse augures, ut aliquid in me molirentur. Augur erat Appius.

[c] *Cum L. Domitio*] Qui cum Appio consulatum gesserat.

mihi inimicissimo homine, deliberare; velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio;[b] ipsum ut prenderem,[2] et ab eo deprecarer injuriam, quem vitam mihi debere putarem, impetrare a me non potui.[c] Quid ergo est?[d] Tum quidem cum aliquot[3] amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum:[e] posteaquam illum, ne, cui satisfaceret quidem, me dignum habere sensi,[f] malui collegæ ejus, homini alienissimo mihi, et propter amicitiam[d] tuam non æquissimo, me obligare,[g] quam illius simiæ vultum subire.[h] Id postquam resciit,[4] incanduit,[i] et me causam inimicitiarum quærere clamitavit, ut, si mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum consectarer.[k] Postea non destitit arcessere Polam Servium,[5] accusatorem,[l] inire cum Domi-

[b] *Postea quam vidi egisse cum Domitio, ut, in gratiam Pompeii, ignominia me notaret.*

[c] *A me quidem impetrare non potui, ut hunc hominem, qui mihi vitam debet, alloquerer, rogaremque hanc mihi ne injuriam inferret.*

[d] *Quid ergo putas me fecisse?*

[e] *Cum amicis mihi et ipsi communibus collocutus sum, ratus id effecturum aliquid.*

[f] *Sed posteaquam intellexi, ne velle quidem Appium mihi se verbis excusare.*

[g] *Malui me tradere Pisoni, ejus in censura collegæ, quamvis mihi non sit amicissimus, nec, propter meam in te benevolentiam, æquissimus.*

[h] *Quam Appii turpissimi hominis clementiam implorare.*

[i] *Exarsit iracundia.*

[k] *Quasi per speciem latentis odii, vellem eum in infamiam vocare, si pecuniam mihi debitam non persolveret.*

[l] *Non destitit excitare Servium, ut mihi litem intenderet.*

in vet. cod. ap. Græv.—2 Ita Ernesti ex emend. Grævii et Gronovii; *ipsum reprehenderem* quatuor Dresd. Torg. et edd. vett. *ipsum ut reprehenderem* Oliv. *ipsum deprehenderem* ψ. *ipsum reprehendere* Amstel. Mox, *putaram* Pal. 1. Dresd. 1. 2. Torg. *a me* desunt in Dresd. 3. 5. Torg.—3 *Tum quidem aliquot* Grut. et edd. vett. *Tamen quasi aliquod* Dresd. 1. 2. 3. 5. *Tamen quasi aliquid* cod. Sigonii, Peck. ψ, Benedict. *Tamen quasi aliquot* Ascens. 1. Mox, *ne quo is satisfacere quidem* Dresd. 1. 2. 5. *nequeo satisfacere quidem* Dresd. 3. Ascens. 1. *nequeo et satisfacere quidem* Torg.—4 Al. ap. Græv. *rescivit*. Actutum, *scanduit* Dresd. 1. 2. 3. ψ, Torg. Medic. Amstel. *excanduit* conj. Benedict.—5 Ita emend. Manut. Lamb. et Ursin. *palam servum* Dresd. 3. Torg.

NOTÆ

[d] *Propter amicitiam*] Quia Cicero ejectus erat in exilium, Pisone consule, et consentiente.

tio consilia. Quibus cum parum procederet, ut ulla lege [6] mihi ponerent accusatorem,[m] compellari ea lege me voluerunt, qua dicere non poterant.[n] Insolentissimi homines, summis [7] Circensibus [e] ludis meis,[o] [f] postulandum [p] me lege Scantinia [g] curant. Vix hoc erat Pola elocutus,[8] cum ego Appium censorem eadem lege postulavi.[q] Quod melius caderet,[h] nihil vidi. Nam sic est a populo, et non infimo quoque approbatum,[r] ut majorem Appio dolorem fama,[i] quam postulatio,[s] attulerit. Præterea cœpi sacellum,[k] in domo quod est,[t] ab eo petere. Conturbat me mora [9] servi hujus, qui tibi literas attulit.[u] Nam acceptis prioribus li-

[m] *Sed cum non possent lege ulla mihi accusatorem opponere.*
[n] *Ea lege me reum facere voluerunt, in qua nihil erat, quod exprobrare mihi possent.*
[o] *Extremis diebus ludorum meorum.* [p] *Accusandum.*
[q] *Vix illud mihi crimen objecerat Pola Servius, cum ego Appium eodem crimine in judicium vocavi.*
[r] *Nam hæc mea agendi ratio sic nobilissimo cuique plebeii ordinis est probata.*
[s] *Accusatio.* [t] *Quod sibi arrogavit.*
[u] *Quem ad te misi cum literis.*

palam Servium Dresd. 1. 2. 5. Pal. 1. Amstel.—6 Al. ap. Græv. *illa lege.* Mox, *poneret* Torg. quatuor Dresd. ψ.—7 Vet. cod. ap. Græv. cum uno Oxon. omittit *summis.* Statim, *lege Scatinia* Dresd. 1. 2. ψ. *lege Caninia* al. ap. Græv.—8 *Vix hoc erat Polæ locutus* Dresd. 1. 3. Medic. *Vix hoc erat locutus v. Vix hoc erat prælocutus* ψ. *Vix hoc erat Pola locutus* Oliv.—9 *Con-*

NOTÆ

[e] *Circensibus*] Circenses ludi vel a Circo dicti sunt, in quo exhibebantur; vel ab ensibus in circuitu ita dispositis, ut timidis gladiatoribus fugæ spes omnis adimeretur.

[f] *Meis*] Quos Cœlius in ædilitate sua dederat.

[g] *Lege Scantinia*] Lege quam Scantinius de nefario marium concubitu tulit.

[h] *Quod melius caderet*] Nihil vidi quod utilius esset ad propositum meum, quam ejusdem sceleris Appium arguere, quod in me conferre volebat.

[i] *Fama*] Cum divulgatum est, ipsummet Appium, cujus erat, pro munere censorio, aliorum mores emendare, flagitii adeo turpis insimulari.

[k] *Sacellum*] Locus, ubi Deorum Penatium imagines asservari solebant, et coli: ejusmodi sacella publica esse debebant, et patere populo: ex iis autem si quæ a privatis occupata essent, censoris erat operam dare, ut ea populo restituerentur. Cœlius igitur in invidiam eo nomine adduxit Appium, quod hujus generis sacellum ereptum populo sibi privatim attribuisset.

teris, amplius quadraginta mansit.[x] [10] Quid tibi scribam, nescio. Scis, Domitio[1] diem timori esse. Expecto te valde,[11] et quam primum videre cupio. A te peto, ut meas injurias perinde[y] [12] doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere. Vale.

(13.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Gratulatur affinitate Dolabellæ, qui Ciceronis filiam duxerat: narrat de intercessione Curionis, et de provinciis quid actum sit: et de morte Hortensii.

GRATULOR tibi affinitate viri,[a] medius fidius, optimi. Nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit,[b] [a] et ætate jam sunt decursa,[c] [1] et consuetudine atque auctoritate tua, et pudore[d]

[x] *Nam dies amplius quadraginta abierunt, ex quo tempore priores ad te literas ei dedi.*
[y] *Eodem modo.* [a] *Dolabellæ.*
[b] *Quod si nonnulla hucusque egit, quibus aliquantulum sibi nocere visus est.*
[c] *Ea jam ætate diminuta sunt.* [d] *Sapientia.*

turbatne mora Dresd. 1. 2. 3.—10 Sigonii liber et Ascens. 1. *quadraginta diebus mansit;* Græv. 1. *quadraginta diebus misit;* edd. vett. *quadraginta dies mansit.*—11 *Domitio dum tu morare est. Expecto valde* Torg. *Domitio diem tu morare in expecto valde* Dresd. 3. *Domitio diem timoris esse, &c.* Ascens. 1. —12 Ita emend. Ernesti, contra omnes codd. qui habent *proinde.* Ultimum verbum, *Vale,* ignorant Dresd. 1. 2. 3. Torg. *v,* Benedict. Bengel.

EPIST. XIII. 1 Dresd. 1. 3. 5. Torg. *decausa;* Dresd. 2. et Pal. 1. *decussa vel detonsa;* Amstel. *detonsa.* Mox, *et prudentia Tulliæ . . . sublaturi* edd. vett.

NOTÆ

[1] *Scis Domitio*] Scis Domitium timere ne forsan in die comitiorum auguratus repulsam ferat. Vide Epist. 14.

[a] *Parum utilis fuit*] Temeritatem Dolabellæ in accusando significat. Duo hic annotare non pigebit; primum, Dolabellam Tulliæ nupsisse, cum adhuc in Cilicia versaretur Cicero, quanquam ei fuisset auctor Cœlius, ut illas in reditum usque rejiceret: secundum, graviter Appium tulisse hanc affinitatem contractam cum Dolabella accusatore suo; quod ut excuset Tullius, affirmat in literis quæ libro tertio continentur, hujusce connubii se nec auctorem fuisse, nec conscium; at vero aliter eum sentire, aliter loqui crediderim: id enim vehementer expetebat, veritusque, ne si longius in posterum differret, hisce nuptiis impedimento esset Appius, illas quamprimum fieri passus est; tum finxit, se absente, et inscio, et tantum non invito, confectas esse.

Tulliæ, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri. Non est enim pugnax in vitiis, neque hebes[2] ad id, quod melius sit, intelligendum.[e] Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo. Velles C. Curionem[3] nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse:[f] nam cum de intercessione[4][b] referretur, quæ relatio fiebat ex senatusconsulto, primaque M. Marcelli[c] sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis plebis censebat; frequens senatus in alia omnia iit.[g] Stomacho est scilicet Pompeius Magnus[d] nunc ita languenti,[h] ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierant[e] illuc, ut ratio esset ejus habenda, qui neque exercitum, neque provincias tradere vellet.[i][5] [p. 123.] Quemadmodum hoc Pompeius laturus sit, cum cognoscat, quidnam reipublicæ futurum sit,[6]

[e] *Nec enim in vitiis est pertinax, novitque quid sibi conducat.*
[f] *Velles nostri Curionis de successione provinciarum gloriosum exitum fuisse.*
[g] *Plerique senatores a Marcello dissenserunt.*
[h] *Nunc animo Pompeius sic debilitato est, et ancipiti.*
[i] *Senserant habendam esse rationem Cæsaris in petitione consulatus, quamvis nec exercitum, nec provinciam deponeret.*

—2 Cod. ψ *neque habes.*—3 *Voles, Cicero, Curionem* Guelf. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. *Vides, Cicero, Curionem* Oliv. *Volens C. Curionem* ψ. Mox, *intercessiones* quatuor Dresd. Torg.—4 *Nam cum intercessione* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Paulo post, *quæ agendum* Peck.—5 *Stomachus scilicet Pompeius Magnus* Dresd. 1. 2. 5. Torg. *Stomach. s. Pompeius Magnus* Dresd. 3. *Stomachus est scilicet P. M.* (ita) Pal. 1. Amstel. *Stomacho est Magnus* Lamb. Manut. Ursin. Statim, *reperiant* Pal. 1. Torg. Dresd. 1. 2. 3. 5. Victor. Bengel. Benedict.—5 Codd. Manutii, *ut ratione ejus habenda, qui exercitum neque provincias traderet;* sic Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. nisi quod habent *tradere;* Amstel. *ut ratione ejus habenda, qui exercitum neque provincias tradidere;* unde Benedict. *vel ratione ejus habenda, qui exercitum neque provincias tradere.*—6 Codd. Sigon. Manut. Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. *laturus iste, cum cognoscam, quidnam reipublicæ futurus sit.* Mox, *si autem non curet* Torg. Mediol. Ascens. 1. *aut non possit*

NOTÆ

[b] *Nam cum de intercessione*] Nam cum proponeretur quid sentiendum esset de Curionis intercessione.

[c] *M. Marcelli*] Qui anno proxime superiori consul Cæsari ante tempus succedendum censebat.

[d] *Pompeius Magnus*] Qui leges in secundo et tertio consulatu tulerat, tum ut Cæsari in alterum quinquennium decerneretur Gallia, tum ut ejus absentis, in petendo consulatu, ratio haberetur; nunc erat incertus animi, utrum leges ipse suas tueretur, aut rescinderet.

[e] *Transierant*] Adducti nimirum Curionis intercessione.

si aut non possit, aut non curet, vos senes divites videritis.[k] Q. Hortensius,[f] cum has literas scripsi, animam agebat.

(14.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Varia est. Domitii repulsam, Saturnini accusationem, Pompeii et Cæsaris discordiam, Appii censoris ridiculam diligentiam narrat.

TANTI non fuit Arsacen[a] capere, Seleuciam[1 b] expugnare,[c] ut earum rerum, quæ hic gestæ sunt, spectaculo careres:[a] nunquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii[d] vultum vidisses.[b] Magna illa[e] comitia fuerunt, et plane studia ex partium sensu apparuerunt:[c] perpauci,[f] necessitudinem secuti, officium præstiterunt. Itaque mihi est

[k] *Cum Pompeius cognoscat quid inde respublica detrimenti passura sit, vestrum est, qui senes estis, et in republica primarii, videre, utrum Pompeius id impedire vel non possit, vel non curet.*

[a] *Mallem ut vidisses ea quæ hic Romæ geruntur, quam Parthorum cepisses regem, aut Seleuciam expugnasses.*

[b] *Si tristem Domitii vultum vidisses in repulsa quam tulit.*

[c] *Et quisque aperte declaravit, quarumnam partium studiosior esset.*

desunt in uno cod. Oxon. quatuor Dresd. Torg. Amstel. aliis codd. ap. Græv. et ed. Benedict.

EPIST. XIV. 1 *Ars. c. et Seleuceam* Dresd. 1. Torg. Pal. 1. *A. c. et Seleu-*

NOTÆ

[f] *Hortensius*] Vir et eloquentia, et consulari dignitate inclytus.

[a] *Arsacen*] Sicut Ægyptii suos reges dixere Ptolemæos, sic Parthi Arsacidas ab Arsace, qui regnum Parthicum primus instituit; fuit igitur singulis regibus commune nomen: quo enim tempore Ciliciam regebat Cicero, rex Parthorum appellatione propria Orodes dicebatur.

[b] *Seleuciam*] Multæ fuerunt hujus nominis civitates. Hic agitur de Seleucia, quæ tum erat Parthorum regia, a Seleuco Nicanore ædificata.

[c] *Expugnare*] Quia Romam nuntius venerat, cum Parthis Ciceronem congredi.

[d] *Domitii*] Qui auguratum petierat. Vide Epist. 12.

[e] *Magna illa*] Non centuriata tamen, sed tributa; augures enim tunc populus tributim divisus creabat. Magna vocat, quia magna contentione peracta sunt.

[f] *Perpauci*] Perpauci in ferendis suffragiis præstiterunt quod æquitas et officium exigebant; quia plerique amicitiæ duntaxat et necessitudinis habuere rationem.

Domitius inimicissimus, ut ne familiarem[g] quidem suum quenquam tam oderit,[2] quam me; atque eo magis, quod per injuriam[h] sibi putat ereptum, cujus ego auctor fuerim.[d] Nunc furit,[3] tam gavisos homines suum dolorem,[i] unumque me studiosiorem Antonii.[k] Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius[l] reum fecit, sane quam superiore a vita invidiosum;[e] quod judicium nunc in expectatione, inest etiam[4] in bona spe,[m] post Sex. Peducæi absolutionem. De summa republica[n] sæpe tibi scripsi, me annum[5][o] pacem non videre: et, quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet.[f] Propositum hoc est, de quo, qui rerum[g] potiun-

[d] *Quia putat auguratum et per injuriam, et auctore me ereptum sibi fuisse.*

[e] *Certe bonis omnibus jam invisum ob vitam pudice minus antea transactam.*

[f] *Et quoniam ea crescit discordia multo magis quam necesse est, ideo belli periculum clarius apparet.*

[g] *En causa, propter quam, qui rerum, &c.*

---

ciam Dresd. 2. 3. 5.—2 Ita Peck. Pal. 1. Amstel. Victor. *ut ne f. q. s. quem nosti, tum oderit* vulgg. ante Græv. Mox, *quojus ego auctor* Peck.—3 *Nunc fuerit* Dresd. 1. 2. Torg. *Nunc fuit* Dresd. 3. Actutum, *tum gravissimos* Dresd. 5. Tum, *unumque mone studiosiorem Antonianum. Cn. Satum.* Dresd. 1. 2. 3. *nunquam movet studiosiorem Antoniana. Cn. Satum.* Torg. *unumque movet studiosiorem Antonianum. Cn. Saturn.* Dresd. 5. Ascens. 1. unde Benedict. *unumque movet studiosiorem Antonii. Nam, &c.* Deinde, *superiore vita* Victor. —4 Græv. emend. *quod judicium præter expectationem est etiam;* Ernesti conj. *quod j. n. in expectatione est, etiam;* Benedict. suspic. *quod j. non expectatione inest etiam.*—5 Ita plerique codd. *me etiamnum* Grut. et al. vett. *me animum* codex unus ap. Benedict. Mox, *et quod propius* Peck. Deinde, *quam videri*

NOTÆ

[g] *Ut ne familiarem*] Notatur hic pessima Domitii indoles, qui familiares etiam suos odisset.

[h] *Per injuriam*] Quod ipse vir consularis postpositus esset Marco Antonio, qui tribunatum plebis ne quidem adhuc gesserat.

[i] *Suum dolorem*] Quem ex hac repulsa Domitius hauserat.

[k] *Antonii*] Qui Domitii in auguratu competitor, Domitio prælatus fuerat.

[l] *Cn. Domitius*] Filius Lucii, de quo hucusque sermo fuit.

[m] *Etiam in bona spe*] Spes est maxima absolutum iri Saturninum, flagitiosum licet adolescentem, postquam Sext. Peducæus multorum criminum conscius absolutus est.

[n] *De summa republica*] Quod ad præsentem reipublicæ statum pertinet.

[o] *Me annum*] Videre me, per annum adhuc pacem durare non posse.

tur[p] sunt dimicaturi: quod[6] Cn. Pompeius constituit non pati C. Cæsarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit: Cæsari autem persuasum est, se salvum esse non posse, si ab exercitu recesserit; fert[7] illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant.[h] Sic illi amores[8][q] et invidiosa conjunctio,[r] non ad occultam recedit obtrectationem, sed ad bellum se erumpit;[i] neque, mearum rerum quod consilium capiam, reperio:[k] quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his[l] et gratia et necessitudo est;[9] tum causam illam, non homines odi.[m] Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quamdiu civiliter [sine armis] certetur,[10] honestiorem sequi partem; ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem; et id melius statuere,[n] quod tutius sit. In hac discordia video, Cn. Pompeium, senatum, quique res judicant,[o] secum habiturum; ad Cæsarem omnes, qui cum timore[s] aut mala spe[t] vivant,

[h] *Hanc tamen offert conditionem Cæsar, ut ipse et Pompeius exercitus dimittant.*
[i] *Non occultam modo simultatem, sed apertum etiam bellum producent.*
[k] *Quemnam ex duobus sequar, meis ut rebus consulam, ignoro.*
[l] *Cum Pompeio et Cæsare.*
[m] *Tum bellum ipsum, non belli auctores odi.*
[n] *Judicare.* [o] *Et ipsos judices.*

necesse est vet. cod. ap. Græv.—6 Victor. *quo.*—7 *Fecit* ψ.—8 Ita Vat. Pal. 1. Victor. *Siciliam mores* Amstel. Actutum, *et ingens conjunctio* vet. cod. ap. Græv. *et vidiosa conjunctio* Dresd. 2. 3. *et vidios aconjunctio* Dresd. 1. *et indos et conjunctio* Dresd. 5. *et indos aconvictio* Torg. *et vitiosa conjunctio* ex ingenio edidit Benedict. *non ad occasionem recessit* Dresd. 2. Pro *erumpit*, quod firmant Guelf. et Torg. *erupit* legunt Grut. et edd. vett. *quod consilii* Dresd. 1. 2. 3. Torg.—9 Dresd. et ψ *et necessitudine.* Statim, iidem codd. *cum causam . . . unde homines odi*, quam lect. recepit Benedict.—10 Ita Dresd. 1. 2. 5. *cernetur* Torg. Dresd. 3. Guelf. *v* ψ. *cernatur* conj. Ernesti, cui *sine armis*

NOTÆ

[p] *Qui rerum potiuntur*] Cæsar, Pompeius, ceterique optimates, quorum alii Cæsari studebant, alii Pompeio.

[q] *Sic illi amores*] Qui Cæsarem inter et Pompeium fuerant, ex quo maxime Juliam Cæsaris filiam Pompeius duxerat.

[r] *Invidiosa conjunctio*] Triumviratus ille, quem Cæsar, Pompeius, et Crassus jam ante inierant, ut pro libidine sua rempublicam administrarent.

[s] *Qui cum timore*] Qui judicia timent, ob flagitia quæ admiserunt.

[t] *Aut mala spe*] Aut qui nihil emolumenti sperant, nisi perturbata re-

accessuros: exercitum conferendum non esse.[u] Omnino satis spatii sit ad considerandas[p] utriusque copias et ad eligendam partem.[11] Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta[x] facere? de signis[y] et tabulis, de agri modo,[z] de ære[12] alieno[a] acerrime agere?[b] Persuasum est ei,[c] censuram lomentum[d] aut nitrum[e] esse: errare mihi videtur. Nam sordes[f] eluere vult;[13] venas sibi omnes et viscera aperit. Curre, per Deos atque homines, et quamprimum hæc risum veni:[g] legis Scantiniæ[14][h] judicium apud Drusum fieri: Appium de tabulis[i] et signis agere. Crede mihi, est properandum.

[p] *Magnum est ambos inter exercitus discrimen; sed quicquid sit, satis otii superest ad considerandas, &c.*

gloss. sapere videtur.—11 Lamb. *ad eligendas partes;* Dresd. 2. 5. Pal. 1. Amstel. Venet. Ascens. 1. *ad considerandas et eligendas utriusque copias et eligendam partem.*—12 Ita Manut. *de agris, modo de ære* plurimi codd. et edd. vett. *de agris, non de ære* Dresd. 3. Mox, *aut vitrum esse* Dresd. 3. 5. Torg. —13 *Nam sordes ei vere vult* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. *Nam sordes ei vere vultu enasci* ψ. *Nam sontes mulenasci* Amstel. *et viscere* in eodem cod.—14 Cod. ψ

NOTÆ

publica.

[u] *Conferendum non esse*] Quia Cæsarianæ copiæ Pompeianis multo meliores.

[x] *Hic ostenta*] Hic res facere, quibus vix adhiberi possit fides. Jocatur in Appium censorem, qui civium vitia vitiosissimus ipse emendare volebat.

[y] *De signis*] Vult aliorum intemperantiam ad signa, et tabulas quod attinet, cohibere, cum ipse tabulis et signis ultra modum delectetur.

[z] *De agri modo*] De moderanda agrorum possessione.

[a] *De ære alieno*] Ut debitoribus aliquid de summa remitteretur, cum forte debitores suos summo jure tractaret.

[b] *Acerrime agere*] Non quod de iis rebus leges tulerit, quas ferre censoris non erat; sed quod auctoritate censoria nimios impedire sumtus conaretur.

[c] *Persuasum est ei*] Putat Appius, se posse censura sua, tanquam lomento aut nitro, vitiorum suorum infamiam delere.

[d] *Lomentum*] Farina fabacea, qua veteres usi sunt, ut rugas tollerent.

[e] *Nitrum*] Salis genus, abluendis sordibus aptissimum.

[f] *Nam sordes*] Nam vitia sua cum vult tegere, ea clarius aperit, seque talem omnibus, qualis est, declarat: nemo enim non videt iisdem implicatum esse criminibus, quæ ceteris ascribit.

[g] *Hæc risum veni*] Quamprimum Romam advola, ut Appium præsens ipse rideas.

[h] *Legis Scantiniæ*] Videbis judicium fieri de lege Scantinia coram Livio Druso prætore, qui quidem eadem lege in judicium vocandus esset. De illa consule Epist. 12.

[i] *Appium de tabulis*] Videbis Appium acerrime in eos agentem, qui

Curio noster sapienter id, quod remisit [k] de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. Ad summam, quæris, quid putem [15] futurum. Si alteruter eorum [l] ad Parthicum bellum [m] non eat, video magnas impendere discordias, quas ferrum et vis judicabit.[16] Uterque animo et copiis [17] est paratus. Si sine tuo [18] periculo fieri posset, [*p.* 124.] magnum et jucundum tibi fortuna spectaculum parabat.

(15.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Pompeium vituperat, Cæsarem laudat: cupidus conveniendi et alloquendi Ciceronis: de itinere ad Alpes, et Domitio dimisso.

ECQUANDO tu hominem ineptiorem,[a] quam tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas [a 1] (qui tam nugax [b] esset) commorit? [c] Ecquem autem Cæsare nostro acriorem [d] in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem,[e] aut

[a] *Qui tantum bellum nullo militari apparatu concitavit.*

leges Scatiniæ.—15 Pal. 1. Amstel. *quod putem.*—16 Edd. vett. *vindicabit.*—17 Dresd. 1. 2. 3. Torg. *uterque et animo et copiis.*—18 Pal. 1. Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. ψ, aliique libri fere omnes *Si sine suo;* edd. quædam vett. *Si sine summo.* Denique, *parebit* al. ap. Græv. *Vale* addit cod. unus Oxon.

EPIST. XV. 1 Dresd. 1. 2. 5. *quid tantas turbas, qui, &c.* Ernesti conj. *qui t. t.*

NOTÆ

signa et tabellas habent, licet ipse, cum provinciis præesset, signa e templis abstulerit, sibique vindicarit.

[k] *Quod remisit*] Quando actum in senatu de stipendio Pompeii legionibus persolvendo; Curio, qui tum Cæsari adhærebat, huic decreto statim restitit, post vero assensus est.

[l] *Eorum*] Cæsaris, aut Pompeii.

[m] *Ad Parthicum bellum*] Post Crassi cædem, Parthi in Romanorum provincias invadere cogitabant, eosque repellere nemo posse videbatur, nisi Pompeius, aut Cæsar, ambo laude bellica præ ceteris insignes.

[a] *Ineptiorem*] Qui sibi nimium præfidens, nullas, imminente civili bello, copias conscripserit; quare, præter opinionem, et ex improviso occupatus est, et turpiter fugere coactus.

[b] *Tam nugax*] Contemto nimirum Cæsare, cujus legiones ad se transvolaturas falso existimabat.

[c] *Commorit*] Commovit Pompeius, quia parem; commovit et Cæsar, quia superiorem ferre non poterat.

[d] *Acriorem*] Cui nullus unquam celeritate et vigilantia imperator par extitit.

[e] *Temperatiorem*] Qui L. Domitium Ahenobarbum, Lentulum Spintherem, aliosque Corfinii captos, sibique infensissimos, incolumes dimiserit: laus certe Cæsari peculiaris, quod fuerit ad pœnitentiam usque clemens.

legisti, aut audisti? Quid est? nunc tibi nostri milites, qui [b] durissimis et frigidissimis locis, teterrima hyeme, bellum ambulando [c] confecerunt,[f] malis orbiculatis[g] esse pasti videantur.[2 d] Quid jam? inquis: gloriose omnia. Si scias,[e] quam solicitus sim,[h] tum hanc meam gloriam,[i] quæ ad me nihil pertinet,[k] derideas:[3] quæ tibi exponere, nisi coram, non possum: idque celeriter fore spero. Nam me, cum expulisset ex Italia Pompeium,[4] constituit ad urbem vocare: id quod jam existimo confectum,[f] nisi si maluit Pompeius Brundisii circumsederi.[l] Peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te[5] videre[g] et omnia intima conferre discupio. Habeo autem, quam multa! Hui! vereor, (quod solet fieri) ne, cum te videro, omnia obliviscar.[m] Sed tamen[6] quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpes versus[n] incidit?[o] Adeo, quod[p]

[b] *Numquid Cæsariani milites, qui, &c.* [c] *Quasi ludendo.*

[d] *Tibi videntur nutriti cibis delicatis.*

[e] *Gloriaris, inquies, quod vobis Cæsarianis hucusque feliciter omnia successerint. Immo vero si scias, &c.*

[f] *Nam Cæsar statuit me Romam accersere, ubi Pompeium ex Italia expulerit, quem jam expulsum existimo.*

[g] *Moriar, si aliam ob causam Romam properare velim, nisi quia te videre, &c.*

cum, &c. Statim, *commorit* ed. 1471. Ascens. 1.—2 Ita e Gorl. emend. Ernesti, cum antea legeretur *videntur.*—3 *Quid? jam, inquis, gloriose omnia si scias: quam s. s. cum, &c.* emend. Benedict.—4 *Pompeius* Peck. Pal. 1. Amstel. v ψ. Statim, *idque jam* edd. vett. Tum, *nisi maluit* al. ap. Græv. *circumsedere* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg.—5 Ernesti conj. *nisi quod te.*—6 *Sed tum* quatuor Dresd. Actutum, *quam ob scelus* Torg. Dresd. 1. 2. 3. 5. *quantum ob scelus*

NOTÆ

[f] *Confecerunt*] Sermo est de Rubiconis transitu, et Corfinio capto; quibus Romam delatis, Pompeius Brundisium se recepit.

[g] *Malis orbiculatis*] Poma orbiculata dicuntur a Varrone, quæ rotunda sunt, ab eoque tanquam optima laudantur. Cæsaris autem milites, duris assueti, hujus generis alimenta spernebant.

[h] *Quam solicitus sim*] Ob pericula quæ reipublicæ imminent.

[i] *Hanc meam gloriam*] Quam videor ex Cæsaris fortuna colligere.

[k] *Quæ ad me nihil pertinet*] Quæ nihil me delectat, quia cum civium et libertatis clade conjuncta est.

[l] *Circumsederi*] Id certe fecisset Cæsar, si paratam habuisset classem.

[m] *Omnia obliviscar*] Tantam ex mutuo conspectu voluptatem nonnunquam amici percipiunt, ut cetera obliviscantur.

[n] *Ad Alpes versus*] Vetusta locutio.

[o] *Incidit*] Nunc, cum maxime ad te accurrere vellem.

[p] *Adeo quod*] Eam ob rem illud

Intimelii[7][q] in armis sunt, neque de magna causa. Bellienus,[r] verna[s] Demetrii, qui ibi[8] cum præsidio erat, Domitium quendam, nobilem illic Cæsaris hospitem, a contraria factione nummis acceptis,[h] comprehendit et strangulavit. Civitas ad arma iit: eo cum quatuor cohortibus[9] mihi per nives eundum est. Usquequaque, inquies,[10] Domitii[t] mali dant.[k] Vellem quidem Venere prognatus[11][u] tantum animi habuisset in vestro Domitio,[x] quantum Psecade natus[y] in hoc habuit.[l] Ciceroni F. S. D.

(16.) M. CŒLIUS M. CICERONI S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Pulso ex Italia Pompeio, suadet Ciceroni Cœlius, ne afflictam fortunam sequatur; consulitque, ut se in aliquam urbem a bello vacuam recipiat.

EXANIMATUS sum tuis literis;[a] quibus te nihil nisi

[h] *Corruptus pecunia factionis Domitio contrariæ.*
[k] *Ubique, inquis, Domitii molesti sunt.*
[l] *Vellem equidem ut Cæsar, divina stirpe natus, sic Domitium vestrum occidisset, sicut verna Demetrii Domitium hunc occidit.*

conj. Benedict.—7 Torg. quatuor Dresd. et Ascens. 1. *intimidi.*—8 Iidem codd. cum aliis plurimis *quæ ibi.* Mox, codd. et edd. ante Ernesti, *nobilem illi, &c.*—9 Dresd. 1. 2. 5. Amstel. *eo num cohortibus;* plurimi codd. ap. Græv. *eo nunc cohortibus;* Dresd. 3. Torg. *eo non cohortibus.*—10 Dresd. 1. 2. 5. *inquis sed;* al. *inquis;* Torg. *inquis, se,* ut emend. Græv. *inquis, se Domitum mala dant* Dresd. 3.—11 *Venerem propugnatus* edd. quædam vett. *habuisse . . . quantum ipsi cadenatus* al. *in nostro Domitio* Peck. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. unde Benedict. edidit *Venere propugnatum t. a. habuisse in nostro D. quantum ipse catenatus, &c.*

NOTÆ

iter suscipio, quia Intimelii, &c.

[q] *Intimelii*] Intimelium maritima est Liguriæ civitas: Albium Intimelium a Strabone; a Tacito Albintimilium dicitur; nunc *Vintimiglia, Ventemille.*

[r] *Bellienus*] Qui verna quondam Demetrii fuit; nunc Intimelii cum præsidio versatur.

[s] *Verna*] Servus ex ancilla natus.

[t] *Domitii*] L. Domitium Ahenobarbum indicat, quia Cæsaris odio, civile bellum excitavit, ut Cæsarem perderet.

[u] *Venere prognatus*] Genus quippe suum ad Æneam, Veneris filium, Cæsar referebat.

[x] *In vestro Domitio*] Quoniam Domitium capitaliter oderat Cœlius, dolebat ei Cæsarem pepercisse.

[y] *Psecade natus*] Hæc duo Cœlius opponit, 'Cæsar Venere prognatus,' et 'Bellienus Psecade natus:' Psecades dicebantur a Græcis ancillæ, quæ matronarum capillos pigmentis et fuco conspergebant.

[a] *Tuis literis*] Quæ ad nos pervenerunt.

triste[b] cogitare ostendisti: neque id quid esset, perscripsisti; neque non tamen, quale esset, quod cogitares,[2] [c] aperuisti.[a] Has illico ad te literas scripsi. Per fortunas[d] tuas, Cicero, per liberos, oro, obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas;[b] nam Deos hominesque, amicitiamque nostram testificor, me neque temere tibi prædixisse,[3] neque temere monuisse; sed postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset, parta victoria,[e] cognoverim, te certiorem[f] fecisse. Si existimas, eandem rationem fore Cæsari[4] in dimittendis adversariis, et conditionibus ferendis, erras.[c] Nihil nisi atrox et sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatui[g] exiit:[5] [h] his intercessionibus[i] plane incitatus est:[d] non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu,[k] si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt;[6] si

[a] *Et tamen, quale hoc esset, quibusdam signis indicasti.*
[b] *Ne consilium aliquod tuæ saluti contrarium capias.*
[c] *Falleris, si speras Cæsarem tam fore lenem in venia suis adversariis, post victoriam, concedenda, quam lenis fuit in conditionibus de pace antea offerendis.*
[d] *Iracundia elatus est.*

Epist. xvi. 1 *Cœlius Ciceroni S.* Dresd. 1. 2. Benedict.—2 Medic. et edd. vett. *non enim quale esset, &c.* Dresd. 1. 2. 5. Pal. 1. Amstel. *non enim qualis esset, quove cognita res.*—3 Dresd. 3. *me tibi prædixisse;* Dresd. 1. 2. 5. et Ascens. 1. *me quæ tibi prædixi;* Torg. *me tibi prædixi.*—4 Quidam codd. ap. Benedict. *fore Cæsar;* al. ibid. *fore Cæsaris.*—5 *Iratus senatui exilit* Pal. 1. Peck. Amstel. Dresd. 1. 2. v ψ. *Iratus s. exiit* edd. ante Victor. Statim, voc. *mehercule* omittunt Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. v ψ.—6 Ita Dresd. 1. 2. ψ, edd. vett. *tibi curæ sunt* Dresd. 3. 5. Torg. Peck. alii ap. Lamb. Ascens. 1. Mox, *quorum fortunam* Dresd. 1. 2. ψ. *eorum fortunam* edd. vett. *eorum for-*

NOTÆ

[b] *Nihil nisi triste*] Ob suam et reipublicæ cladem.

[c] *Quod cogitares*] Ad Pompeium, qui fugerat in Græciam, proficisci cogitabat.

[d] *Per fortunas*] In rebus miseris usitata obsecratio, quæ summum et dolorem et amorem indicat.

[e] *Parta victoria*] An lenis, an severa.

[f] *Te certiorem*] Tibi me scripsisse, atrocem ac severam fore.

[g] *Senatui*] Quod Pompeio, non sibi faveret.

[h] *Exiit*] In Hispaniam, cum Petreio et Afranio, Pompeii legatis, dimicaturus.

[i] *His intercessionibus*] Maxime L. Metelli, trib. pl., qui, quascumque res agere Cæsar instituerat, impedire conabatur.

[k] *Si tibi tu*] Hic epistolæ locus non sine magno fletu lectus est a pueris Ciceronis, ut ipse testatur ad Att. x. 9.

aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus,[l] valet; eorum fortunas non debes velle conturbare, ut eam[e] causam, in cujus victoria salus nostra est,[m] odisse[n] aut relinquere cogamur, aut impiam[o] cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: quod offensæ fuerit[p] in ista cunctatione,7 te subisse: nunc te contra victorem[f] facere, quem dubiis rebus[g] lædere noluisti, [p. 125.] et ad eos[h] fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem[q] esse,8 parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod si totum[r] tibi persuadere non possum; saltem, dum, quid de Hispaniis 9[s] agamus, scitur, expecta;[i] quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras.[k] Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos[l] accedere, non, medius fidius, reperio. Hoc,[t] quod tu non dicendo mihi significasti,

[e] *Cæsarianam.* [f] *Cæsarem.*
[g] *De victoria adhuc incertum.* [h] *Pompeianos.*
[i] *Saltem expecta, donec resciatur, cuinam se dedant Hispaniæ.*
[k] *Quas prædico Cæsari se tradituras, ubi primum huc Cæsar advenerit.*
[l] *Ad Pompeianos.*

tunas al. ap. Græv. Tum, *in quojus victoria* Dresd. 1. 3. Torg.—7 Torg. *in ista conjunctione.* Actutum, pro *te subisse*, quod firmant Dresd. 1. 3. Torg. Amstel. Vat. *te subiisse* Dresd. 2. 5. Ascens. 1. *te prius subiisse* edd. vett.—8 Dresd. 3. alii codd. ap. Græv. et Ascens. 1. *adoptatum esse;* Dresd. 2. 5. cum uno cod. Oxon. *parum adoptati inesse;* liber Victorii, *parum adoptatim esse;* Victorius ipse conj. *parum ad optatum esse,* ut legitur in Torg. *paratum*

NOTÆ

[l] *Gener tuus*] Dolabella, unus ex Cæsaris legatis.

[m] *Nostra est*] Mea, et Dolabellæ.

[n] [*Ne aut*] *odisse*] Ne aut te, si Pompeium sequeris, nos Cæsariani odisse cogamur.

[o] *Aut impiam*] Aut impia vota contra salutem tuam facere, quandoquidem Pompeiano cuilibet precari cladem debemus.

[p] *Quod offensæ fuerit*] Si times ne Pompeius offendatur, si remanseris in Italia, cogita, tibi jam offensum esse, quod ad eum non statim accesseris.

[q] *Te parum optimatem*] Dum pudet, te non satis bonum civem esse, quoniam ad Pompeium non transis, qui rempublicam tueri videtur; vide, ne negligas, quod tibi maxime conducit.

[r] *Totum*] Ut relicto scilicet Pompeio, Cæsarem convenias.

[s] *De Hispaniis*] Quo se contulit Cæsar, ut eas in potestatem suam redigeret, priusquam Pompeium in Græciam persequeretur.

[t] *Hoc*] Te velle in Græciam ad

Cæsar audierat, ac, simul atque, Ave,[10] mihi dixit,[m] statim quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire:[11] sed tamen ab eo petii, ut ad te literas mitteret,[u] quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret,[n] ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, et hoc a te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas; ne te sciens prudensque eo demittas,[12] unde exitum vides nullum esse. Quodsi te aut voces optimatium[13] [x] commovent, aut nonnullorum hominum[y] insolentiam et jactationem ferre non potes; eligas, censeo, aliquod oppidum, vacuum a bello, dum hæc decernuntur:[o] quæ cum tu feceris,[14] et ego te sapienter fecisse judicabo, et Cæsarem non offendes.[z]

(17.) CŒLIUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Queritur, se Curionis amore et Appii odio in eas pertractum partes esse, unde multa jam sibi incommoda. Cæsar enim, in bellum Pharsalicum profectus, Romæ Cœlium prætorem reliquerat: quod autem non huic, sed Trebonio, res urbanas mandaverat, hic ægre ferens, æmula-

[m] *Me salutavit.*
[n] *Si me in Hispaniam non duceret.*
[o] *Dum hæc bello decernuntur quod brevi confectum erit.*

adoptatum fore ψ.—9 *Hispanis* vulgg. ante Victor.—10 Ita codd. Victorii, Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. *hæc* al. *hanc* edd. ante Victor.—11 *Et negavi me scire* Dresd. 5. Ascens. 1. *Et negavit me scire* Dresd. 1. *Negavit me scire* Dresd. 3. *Negavit se scire* Torg. *v.* Mox, *literas mitterem* ψ.—12 Al. ap. Græv. *eo dimittas.*—13 *Quod si te verba aut voces optimatum* edd. quædam vett.—14 Manut. *dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id si feceris;* Dresd. 1. 2. 3. 5. Peck. Pall. et edd. vetustiss. *dum hæc decernuntur, quæ tam erunt, confeceris;* Torg. *dum hæc decernuntur, quæ tum erunt, cum feceris;* Benedict. emend. *dum hæc decernuntur, quæ jam erunt. Cum feceris, et ego te sapienter, &c.*

NOTÆ

Pompeium navigare.

[u] *Mitteret*] Reipsa misit, leguntur-que Epist. ad Att. lib. x.

[x] *Optimatium*] Objurgantium Ciceronem, quod Pompeium, atque ipsam adeo rempublicam deseruisset.

[y] *Nonnullorum hominum*] Cæsarianorum, qui, velut hostibus profligatis, insolentius se jactabant.

[z] *Cæsarem non offendes*] Id enim consilii Cæsar ipse Tullio dederat.

tione turbas dedit, quibus ipse gravius incucurrit malum. Excusat itaque, quod cum Cicerone non profectus fuerit in Græciam ad Pompeium.

Ergo me potius in Hispania[a] fuisse tum, quam Formiis,[a 1 b] cum tu profectus es ad Pompeium?[c] Quod utinam, ut Appius[2] Claudius,[d] in ista parte C. Curio,[b e] cujus amicitia me paulatim in hanc perditam causam imposuit:[c] nam mihi sentio bonam mentem iracundia[f] et amore[g] ablatam. Tum tu porro,[3] cum ad te proficiscens noctu Ariminum[h] venissem,[d] dum mihi pacis mandata das ad Cæsarem, et mirificum civem[i] agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti.[4 k] Neque hæc dico, quod diffidam[l]

[a] *Miserum me! qui potius in Hispania fuerim, quam Formiis, &c.*
[b] *Utinam Appius Claudius Cæsarem, aut Curio Pompeium esset secutus.*
[c] *Paulatim me compulit ut hanc Cæsarianam causam amplecterer.*
[d] *Cum ego noctu proficiscens Ariminum, te ex itinere convenissem.*

Epist. xvii. 1 Dresd. 1. 2. *fuisset unquam Formiis;* Dresd. 4. 5. *fuisse unquam formis;* Torg. *Ergo me potius fuisset in Hispania nunquam formis.* Actutum, *quam tu* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Pal. 1. *antequam tu* al. ap. Græv.—2 Codd. et edd. vett. *aut Appius.* Verba, *aut Appius C. in ista parte,* uncis inclusit Bengel. Mox, lectio, *in hanc perditam causam,* librariorum ingenio debetur. Quatuor Dresd. Torg. cum Medic. aliisque quamplurimis legunt *in hanc portam causam;* quidam codd. ap. Manut. habent *partem,* sive *parte.* Pro *causam* quidam afferunt *causæ.* Hinc Benedict. conj. *in hanc partem casu imposuit.* Deinde, *iracundia tam more* ψ.—3 *Tu tu porro* cod. Petri Pagani, Dresd. 1. 2. 5. Torg. Medic. ψ, Bengel. Benedict. Statim, *Arimini noctu venissent* Dresd. 1. 3. *Ariminii noctu venissent* Torg. *Arimini noctu venissem* Dresd. 2. 5. *Arimino noctu venissem* Benedict.—4 Omnes codd. Græwii, Manutii, Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Medic. ψ,

NOTÆ

[a] *In Hispania*] Ubi cum Cæsare bellum gesserat contra legatos Pompeii.

[b] *Formiis*] Urbe Campaniæ maritima. Initio belli civilis descriptæ sunt a consulibus Italiæ regiones, quam quisque tueretur; Capuam sumsit Tullius, fuitque, ut ipse scribit, ἐπίσκοπος totius oræ maritimæ a Formiis, &c.

[c] *Ad Pompeium*] Qui tum in Græciam abierat.

[d] *Appius Claudius*] Pompeianarum partium fautor, Cœlioque infensissimus.

[e] *C. Curio*] Cæsarianus, et Cœlii familiaris; duplici ergo de causa fatetur Cœlius Cæsari se tradidisse: primo, ut ab Appio, quem oderat, procul abesset; secundo, ut ab Curione non discederet, quem unice amabat; tertiam infra subjicit, multo quam ceteræ valentiorem.

[f] *Iracundia*] In Appium.

[g] *Amore*] In Curionem.

[h] *Ariminum*] Quam urbem Cæsar Rubicone trajecto primum occupavit.

[i] *Mirificum civem*] Cujus est domesticos motus sedare.

[k] *Neque mihi consuluisti*] Neque enim, uti debueras, auctor fuisti, ut

huic causæ: sed, crede mihi, perire satius est, quam hos[m] videre. Quodsi timor[n] vestræ[5] crudelitatis non esset, ejecti jampridem hinc essemus. Nam hic nunc, præter fœneratores paucos,[o] nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus.[e] [6] Equidem jam effeci, ut maxime plebs,[p] et, qui antea noster fuit, populus, vester esset. Cur hoc, inquis?[q] immo[r] reliqua expecta:[7] vos invitos[s] vincere coëgero. Irritavi in me Catonem:[8] [t] vos dormitis:[u] nec

[e] *Qui Pompeio non studeat.*

alii, item Bengel. et Benedict. *neque me consuluisti.*—5 *Quod si timor nostræ* Dresd. 3. 5. Torg. Peck. Benedict.—6 Medic. quatuor Dresd. Torg. ψ, alii codd. Bengel. Benedict. *nisi est Pomp.* Cod. unus Oxon. omittit *nisi.* Actutum, *Equidem jam effici* plurimi codd. Tum, *ut maxime pius* cod. unus Mannt. quod recepit Benedict. *ut maxime pios* Dresd. 1. 2. 5. ψ. *ut maxime pies* Dresd. 3. Torg. Medic. *ut maxime prior* Amstel. *ut maxime partes* Ascens. 1. cum aliis nonnullis.—7 Dresd. 3. Torg. Medic. *reliquas expectant;* Dresd. 1. 2. 5. ψ, et plurimæ edd. ante Ernesti *reliquias expectant.* Lectio *reliqua expecta* est a Lambino.—8 *Aruntami M. Catonem* Guelf. *Arruntanum*

NOTÆ

neglecto Cæsare, ad Pompeium me converterem.

[l] *Quod diffidam*] Quod timeam, ne Cæsar a Pompeio vincatur.

[m] *Hos*] Cæsarianos, multa contra jus fasque Romæ molientes.

[n] *Quodsi timor*] Quod si Pompeius, in hoc plus nimio crudelis, non esset minatus eos pro hostibus ex æquo habiturum, et qui Romæ initio belli mansissent, et qui castra Cæsaris essent secuti, nos esse Pompeianos aperte profiteremur, et a Cæsarianis pridem discessissemus.

[o] *Præter fœneratores paucos*] Quibus inprimis Cæsar favet, et qui propterea addicti sunt Cæsari.

[p] *Ut maxime plebs*] Antea jam a nobis dictum est, per plebem a nonnullis intelligi vulgus infimum; per populum vero, eos, qui, licet erant patricii, in populari tamen remanebant ordine, quia censu, et senatorio et equestri, carebant; sic igitur locus explicari potest: Equidem jam effeci, ut plebs infima, quam Cæsar sibi conciliare semper studuerat, et qui ex popularibus patriciis Cæsari adhærebant, ii nunc omnes in Pompeium propendeant inclinatione voluntatis. Quibus autem beneficiis populum et plebem sibi Cœlius devinxerit, et quare defecerit a Cæsare, consule Indicem Historicum, ubi hæc fusius habentur.

[q] *Cur hoc, inquis*] Quare, inquies, id fecisti, ut qui prius Cæsariani erant, nunc bene sint in Pompeium affecti?

[r] *Immo*] Respondet objectioni Cœlius hoc modo: Desine hoc mirari, majora quippe contra Cæsarem in gratiam Pompeii meditor.

[s] *Vos invitos*] Dabo operam, ut Cæsarem, etiam inviti, superetis; id aggressus est seditionibus Romæ concitandis, sed inani exitu.

[t] *Irritavi in me Catonem*] Quænam ex his verbis erui sententia possit, non video; verumtamen, ut nihil in-

adhuc mihi videmini intelligere, quam nos [x] pateamus, et quam simus imbecilli. Atque hoc nullius [y] præmii spe faciam,[9] sed (quod apud me plurimum solet valere) doloris atque indignitatis [z] causa. Quid istic [a] facitis? prælium expectatis,[b] quod firmissimum est?[10] Vestras[f] copias non novi: nostri[g] valde depugnare, et facile algere et esurire, consuerunt.

[f] *Pompeianas.* [g] *Cæsariani milites.*

me Catonem Amstel. Medic. Dresd. 1. 2. *Aruntanum me Catonem* Dresd. 3. 5. Torg. *Arruntanium me C.* al. ap. Græv. Hinc Benedict. eruit atque edidit, *Aiunt annum me, &c.* Oudendorp. ad Sueton. Cæs. 1. conj. *Mirabimini in me Catonem*, vel *me alterum Catonem.* Mox, *nec hæc adhuc* codd. et edd. fere omnes; *hæc* cum Mediol. delevit Ernesti. Tum *qua nos p. et qua* Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. ψ, Benedict. *qua nos pateamus* ed. 1471.—9 Amstel. *facio.* Statim, *indignationis causa* al. ap. Græv.—10 Verbum *est* omittunt Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Amstel. Medic. cum lib. Pet. Pagani. Actutum *Hæc vestras* Peck. Dresd. 1. 2. Amstel. Medic. Denique, *Vale* addunt codd. Oxon.

NOTÆ

tactum relinquam, sic locum hunc interpretari mihi visum est; quod si, ad Cæsarem transeundo, Catonem irritavi, eundem nunc mihi, relicto Cæsare, reconciliabo; vel, Cæsari deinceps sic implacabilem me præbebo, ut me Catonem alterum esse dicatis. De Catonis in Cæsarem odio nemo non audivit.

[u] *Vos dormitis*] Vos Pompeiani negligentes estis.

[x] *Quam* [*qua*] *nos*] Qua ratione Cæsariani vinci possint, et qua parte sint debiles.

[y] *Atque hoc nullius*] Meam Pompeio navabo operam, nulla quidem adductus spe præmii, sed ut dolori meo et indignationi faciam satis.

[z] *Indignitatis*] Hæc vera causa est, quamobrem a Cæsare Cœlius desciverit, nimirum quod Cæsar urbanam jurisdictionem Trebonio, non sibi commisisset. Vide Indicem Historicum.

[a] *Istic*] In Græcia, quo Cæsar, post primum Hispaniense bellum, discessit, contra Pompeium dimicaturus: quasi uti dicat, nihil esse, quod Pompeiani, suis confisi viribus, in Græcia Cæsarem expectent armis dimicare non posse, cum fortissimum exercitum haberet; sed satius esse populi Romani, et totius Italiæ animos ad defectionem solicitare: solicitavit ipse Cœlius, at frustra.

[b] *Prælium expectatis*] Si certum vobis est prælio congredi, validissimum erit ex parte Cæsaris, cujus copiæ Pompeianis multo meliores.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

LIBER IX.

AD M. TERENTIUM VARRONEM ET CETEROS.

(1.) M. T. CICERO M. TERENTIO VARRONI[a] S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Varronis adventum expectat, ut ex consuetudine ejus non minus, quam ex studiis ac libris, cum quibus in gratiam redierit, solatium doloris petat, quem ex afflicta republica ceperat.

[*Ed. Ald. p.* 126.] Ex his literis,[2] quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, et ubi esses, cognovi: quando autem te visuri essemus, nihil sane ex iisdem literis potui suspicari. In spem tamen venio,[3] appropinquare tuum adventum; qui mihi utinam solatio sit![b] Etsi tot tantisque rebus urgemur, ut nullam allevationem[4] quisquam

EPIST. I. 1 *Cicero M. Varroni Sal.* Dresd. 1. 2. Bengel. Benedict.—2 *Ex iis literis* Dresd. 1. 2. *Ego ex literis* Torg. cum uno cod. Oxon. *Ex his literis tuis* Stewech. Mediol. *ad se missas* Pal. 5. *ad te missas* al. ap. Græv. *et ubi esses agnovi* Dresd. 3.—3 Pal. 6. *venit.* Mox, *adventum tuum* vet. eod. ap. Græv.—4 Pal. 6. *ut n. alleviationem;* Dresd. 2. Pal. 1. *nullam ut allevationem;* Dresd. 1. et Torg. omittunt *ut.* Statim, *quisquam nisi stult.* Dresd. 3. Torg. *v. spectare debeat* Ascens. 1. Deinde, *te fortassis* Stewech. *aliquid rejuvare*

NOTÆ

[a] *M. Terentio Varroni*] De hoc consule Indicem Historicum.

[b] *Solatio sit*] Post superatum a C. Cæsare Pompeium, eversa videbatur respublica; hinc maximum hausit dolorem Cicero, quem sermonibus et consuetudine Varronis lenire se velle ostendit.

non stultissimus sperare debeat;[a] sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse aliqua re juvare. Scito enim me, posteaquam in urbem[c] venerim, redisse cum veteribus amicis, [id est, cum libris] nostris,[5] in gratiam: etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem; sed quod eorum me suppudebat. Videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demisissem,[b][6] præceptis illorum[d] non satis paruisse. Ignoscunt mihi; revocant[7] in consuetudinem pristinam: teque, quod in eo permanseris, sapientiorem,[e] quam me, dicunt fuisse. Quamobrem, quando[8] placatis his utor,[c] videor sperare debere, si te viderim, et ea,[d] quæ premant, et ea, quæ impendeant, me facile transiturum.[e] Quamobrem sive in Tusculano, sive in Cumano ad te placebit,[f][9] sive (quod minime velim[f])

[a] *Quanquam premimur tot tantisque malis, ut nullum quisquam solatium, modo sit sanæ mentis, sperare debeat.*
[b] *Cum me in civile bellum, perfidis ut Pompeianis gratificarer, conjecissem.*
[c] *Siquidem meis jam libris sum reconciliatus.*
[d] *Mala.* [e] *Evasurum.*
[f] *Sive placebit me ad te, vel in Tusculanum, vel in Cumanum venire.*

Pal. 6.—5 ‘Hoc, *id est, cum libris nostris*, insititium judicat Valkenarius; sed a gloss. tantum est *id est cum libris.*’ Ernesti.—6 *Videbam enim, me in res . . . demissum* Dresd. 2. Pal. 1. *Videbant enim, me in res . . . demissum* duo codd. Gulielm. et margo Crat. *Videbam enim mihi cum me in res . . . . demissum* Dresd. 1. Torg. *Videbar enim mihi cum me in res . . . demissum* Amstel. *Videbam enim mihi me in res . . . demissum* Dresd. 5. *Videbar enim mihi, me in res . . . . demissum* Ascens. 1. *Videbat enim in res turbulentissimas infedelissimas* (sic) *cum sociis dimissus nec præceptis illorum satis paruisse* Dresd. 3. *Videbam enim, me in res . . . demissum præceptis, &c.* conj. Benedict.—7 Dresd. 5. Pal. 6. *et revocant;* Dresd. 3. *revocant me.* Mox, *quod in ea permanseris* Dresd. 3. 4. Lips. Guelf. 1.—8 Ita Dresd. 2. 4. 5. Lips. *Quamobrem, cum* Dresd. 1. 3. Torg. *Quamobrem quoniam* P, et duo codd. ap. Græv. Mox, *quæ premant, quæque impendeant* Dresd. 4. *me facile laturum* Dresd. 3. *me facile sciturum* codex unus Gulielmii.—9 Ita Dresd. 1. 2. 5. Amstel. Pal. 1. Stewech. *ad te*

NOTÆ

[c] *In urbem*] Non esset ausus in urbem redire, cum tulisset arma contra Cæsarem, nisi ei ultro Cæsar pepercisset, ac redire Romam permisisset. Hanc Cæsaris clementiam exornat in oratione pro Ligario.

[d] *Præceptis illorum*] Monebant enim me libri mei, ne dissensione civili temere me implicarem.

[e] *Sapientiorem*] Peccaverat quidem Varro, quod in bellorum civilium fluctus se demisisset; sapientior tamen certe post Pharsalicam pugnam fuit; non enim se, ut Cicero, mœrori permisit, aut libros abjecit, sed in eorum usu constanter perseveravit.

[f] *Quod minime velim*] Non omnino negat velle se Romæ versari, sed

Romæ; dummodo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrum commodissimum esse judicetur.

(2.) CICERO VARRONI.

ARGUMENTUM.—Retentæ epistolæ causam exponit: deinde suadet, ut vitet oculos hominum, quod ipse faciat, donec gratulatio Africanæ victoriæ defervescat: et suum juvandæ reip. desiderium declarat.

CANINIUS tuus [1] idem, et idem noster, cum ad me pervesperi venisset, et se postridie mane ad te iturum esse dixisset; dixi ei, me daturum aliquid mane; ut peteret, rogavi. Conscripsi epistolam noctu: nec ille ad me rediit: oblitum credidi. Attamen [2] eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem, postridie te mane e Tusculano exiturum. At tibi [3] [a] repente, paucis post diebus, cum minime expectarem, venit ad me Caninius mane: proficisci ad te statim dixit. Etsi erat ἕωλος illa epistola,[a] præsertim tantis postea [4] novis rebus allatis,[b] tamen perire lucubrationem meam [b] nolui, et eam ipsam [c]

[a] *Etsi vetus atque obsoleta erat illa epistola.*
[b] *Præsertim delata Romam Africana Cæsaris victoria.*
[c] *Epistolam.*

venire placebit Dresd. 3. *tibi esse placebit* Torg. *sive in Tusculanum sive in Cumanum venire placebit* Dresd. 4. Statim, *quod minus velim* Stewech. Dresd. 4. Lips. Tum, *ut hic utrique* Stewech. *commodissimus* in eodem: *esse dijudicetur* edd. vett. *dividetur* Dresd. 1. *esse dividetur* Dresd. 2. Pal. 1. et al. ap. Manut. *judicetur* Torg. Dresd. 3. *esse videbitur* Dresd. 5. Lips. quatuor Gulielmii, Amstel. al. ap. Manut. *esse videatur* duo codd. Manutii, Dresd. 4. P.

EPIST. II. 1 Ita Dresd. 3. 4. 5. Torg. *tuus* omittunt Pal. 1. Medic. Dresd. 1. 2. Amstel. Mox, *idem et frater, cum, &c.* Pal. 6. *cum ad me nuper vesperi* edd. vett. Deinde, *me daturum literarum aliquid: mane ut peteret rogavi* Pal. 6. Dresd. 3. 5. Ascens. 1. et edd. prim. *et ut peteret* Lips. Dresd. 4.—2 *Et tamen* Peck. *tibi* omittunt edd. vett.—3 *At ibi* Dresd. 1. 2. Lips. cum edd. vett. *Ac ibi* Dresd. 3. *At ubi* Pal. 6. *Caninius ad me* Peck. *se proficisci ad te* Dresd. 3. ut conj. Lamb. *statim ad te* Peck.—4 Edd. vett. *tot et tantis postea.* Actutum, *novis vel rebus* Lips. et Dresd. 4. *novis verbis* Torg. Statim, *ipsam* omittunt Dresd. 4. 5. Peck. P, Ascens. 1. Deinde, *cum eo et cum homine* Dresd. 1. 2. Torg. *cum eo, ut cum homine* est e conj. Gronovii. *tui* omittunt Dresd. 1. 2. 4. Lips. codex unus Oxon. et Torg. *et amantissimi*

NOTÆ

quemvis alium locum ait se Romæ anteferre, et hanc vim habet vox *minime.*

[a] *At tibi*] *Tibi*, ornatus causa, hic et alibi a Cicerone additur.

[b] *Lucubrationem meam*] Id est, laborem, quem in exaranda hac epistola posui.

Caninio dedi: sed cum eo, ut cum homine docto, et tui amantissimo, locutus ea sum,[c] quæ pertulisse illum ad te existimo. Tibi autem idem consilii [5] do, quod mihimetipsi; ut vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possimus. Qui [d] enim victoria [6] se efferunt, quasi victos nos intuentur. Qui autem victos nostros [e] [7] moleste ferunt, nos dolent [d] vivere. Quæres fortasse, cur, cum hæc in urbe sint,[8] non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse,[e] qui et me, et alios prudentia vincis, omnia,[9] credo, vidisti; nihil te omnino fefellit. Quis est tam lynceus,[f] qui tantis tenebris nihil offendat?[f] nusquam incurrat? Ac mihi quidem jam pridem [10] venit in mentem, bellum esse,[g] aliquo exire, ut ea, quæ agebantur hic, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. Sed calumniabar ipse:[h] putabam,[11] qui obviam

[d] *Cæsariani.* [e] *Pompeianos.*
[f] *Quis est tam perspicax, qui in tanta rerum perturbatione non peccet aliquando?*
[g] *Optimum esse.*
[h] *Sed hac vana cogitatione ipse me morabar.*

tui tamen locutus Dresd. 3.—5 *Tibi autem mecum idem consilium* Dresd. 3. *Tibi ante me idem consilii* Dresd. 1. *Tibi autem mehercule idem consilii v.* Mox, *minus facere* Dresd. 2. *v. minime facile* Ascens. 1. *possumus* Dresd. 4. 5. Ascens. 1.—6 *Qui e. v. Cæsaris v.*—7 *Qui a. victos nos* Hitt. *Qui autem nos* Dresd. 3. *Qui a. victos esse nostros* Amstel. Lips. *v*, edd. vett.—8 Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1. *sunt;* Dresd. 4. *fiunt.* Statim, *quemadmodum tu abes* Dresd. 3.—9 Pro *omnia* Dresd. 3. habet *causam.* Tum, *nihil omnino te* edd. vett. Mox, *Quamvis quis est . . . qui in tantis* edd. vett. *qui in tantis* etiam Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. Lips.—10 *Et quidem jam pridem* Dresd. 3. *At mihi quidem, &c.* Dresd. 4. Græv.—11 Codex unus Oxon. *videbam.* Pal. 6. omittit *mihi.*—

NOTÆ

[c] *Locutus ea sum*] Quæ forte literis tuto credi non poterant.

[d] *Nos dolent*] Quia forte viso Varrone, Tullio, et aliis quibus Cæsar pepercerat, cogitabant de sorte amicorum vel consanguineorum suorum, qui Pharsalicis in campis perierant.

[e] *Tu enim ipse*] Illud *enim* vim habet reconditam, quasi diceret jocando: Tu fortasse, tu nimirum omnia vidisti, nihil unquam te fefellit; quod ipsum deinde confutat, *quis est tam lynceus, &c.* Duo igitur Varroni respondet, objicienti cur Romæ versaretur: primum, se posse falli, cum nemo sit tam lynceus, &c. alterum, vere se cogitasse Roma discedere, sed certis de causis adhuc expectasse.

[f] *Lynceus*] Unus fuisse dicitur ex Argonautis, ea præditus oculorum acie, ut parietes ipsos penetrare visu, et ad inferos usque prospexisse diceretur.

mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum, etiamsi non suspicaretur:[i] [p. 127.] Hic aut metuit, et ea re fugit;[k] aut aliquid cogitat, et habet[12] navem paratam. Denique, levissime qui suspicaretur,[l] et qui fortasse me optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines[m] oculi mei ferre non possent.[13] Hæc ego suspicans,[14] adhuc Romæ maneo: et tamen λεληθότως[n] consuetudo diuturna callum[g] jam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo:[o][15] latendum tantisper ibidem, dum defervescat hæc gratulatio,[h] et simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit; confectum enim esse existimo. Magni autem intererit,[p][16] qui fuerit victoris animus,[i] qui exitus rerum: quanquam quo me conjectura ducat, habeo:[q] sed expecto tamen. Te vero nolo, nisi ipse rumor jam[17] raucus[k] erit factus, ad Baias[l] venire. Erit

[i] *Putabam eum, qui in me incidisset, prout cuique visum esset, suspicaturum; aut licet non suspicaretur, ex invidia dicturum.*
[k] *Aut Cicero metuit Cæsarem, et idcirco fugit.*
[l] *Denique, qui minus maligne suspicaretur.* [m] *Victores Cæsarianos.*
[n] *Sensim.* [o] *Tibi igitur hæc suadeo; censeo, &c.*
[p] *Magni autem nostra intererit, nosse, &c.*
[q] *Quanquam conjicio satis, quid futurum sit.*

12 *Hæc aut metuit, aut refugit, aut a. c. aut habet* Dresd. 3.—13 Ita Dresd. 3. et Ascens. 1. *possunt* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Torg.—14 *Hoc ego suspicatus* ψ. Paulo post, *calumnia obduxit* v ψ. *calumniam obduxit* Dresd. 1. 2. 5. Torg.—15 *Tibi igitur hæc: censeo, &c.* edd. vett. *dum effervescit hæc* Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. *dum hæc fervescit* Dresd. 2. Pal. 1. Paulo post, *negotium gestum sit* cod. unus Oxon.—16 *Magni a. interest* Dresd. 3.—17 Pal. 6.

NOTÆ

[g] *Callum*] Metaphora est: callus proprie de cute intelligitur, quæ labore et exercitatione durescit: transfertur ad animum, qui malorum assuetudine, quasi callum quendam contrahit. Epist. IV. 5. 'In illis rebus exercitatus animus callere jam debet.'

[h] *Hæc gratulatio*] Ob victoriam Africanam, quam Cæsar de Scipione, Juba, aliisque Pompeianis reportavit.

[i] *Victoris animus*] Ad clementiam proclivis, an ad crudelitatem? hoc enim cognito, melius, quid facto sit opus, statuemus.

[k] *Raucus*] Nisi plausus ob Cæsaris victoriam deferbuerint, rumorque, qui de illa victoria jactatur, raucus factus sit, id est, multum imminutus: metaphora; qui enim rauci sunt, vix audiuntur.

[l] *Baias*] Campaniæ urbem suis aquis inclytam, quo Romani sæpius,

enim nobis honestius,[m] etiam cum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius quam natatum.[18] Sed hæc tu melius: modo nobis stet[19] illud,[r] una vivere in studiis nostris; a quibus antea[s] delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem: non deesse, si quis[t] adhibere volet, non modo ut architectos,[n] verum etiam ut fabros, ad ædificandam rempublicam, et potius libenter accurrere: si nemo utetur opera, tamen et scribere et legere πολιτείας:[o] et si minus in curia[p] atque in foro, at in literis et libris, ut doctissimi veteres fecerunt, navare[20] rem publicam,[q] et de moribus ac legibus quærere. Mihi hæc videntur. Tu, quid sis acturus, et, quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

[r] *Modo hoc sit nobis deliberatum.* [s] *Florente republica.*

[t] *Et modo statutum habeamus, non recusare, immo potius libenter accurrere, si quis, &c.*

nisi ipse jam rumor.—18 Dresd. 1. 2. Pal. 1. *ploratum potius natatum;* Pal. 6. *ploratum potius natatu;* sed in marg. *nataturi.* Verba, *ploratum potius quam* desunt in P.—19 Idem cod. *constet.* Dresd. 5. et Ascens. 1. habent *nobis ista pensanda sunt, stet illud, una, &c.* Dresd. 4. *nobis ista pensanda sunt, una, &c.* Mox, *ex quibus a. d. modo solatium petebamus* edd. vett. *nunc vero salutem etiam* cod. Grævii. Paulo post, *ad ædificandum* Stewech. Amstel. Dresd. 2. Lips. Guelf. 2. Deinde, *sin nemo* edd. vett.—20 Duo codd. Manutii, quidam Pall. Guelf. 2. Ascens. 1. *gnavare;* unde Dresdd. Medic. Amstel. υ ψ, et Torg. *gravare;* cod. Maffæi *juvaret;* P *juvare.*

NOTÆ

et oblectationis et valetudinis causa, se conferebant.

[m] *Erit enim nobis honestius*] Si, inquit, ad aquas Baianas nunc eamus, cum recens est Africani triumphi nuntius, minus id decorum videbitur, eruntque qui oblectationis unius ergo nos eo venisse dicant; sin expectamus, non natatum nos venisse, sed ploratum judicabunt, quod nobis multo honestius.

[n] *Ut architectos*] Non sperabat Cicero, dominante Cæsare, tantum se habiturum auctoritatis, quantum stante rep. habuerat; non recusat tamen operam suam reipublicæ collabenti navare, sive architecti, id est, civis primarii, sive fabri vices fungatur. Architecti consilio, fabri manu duntaxat valent.

[o] Πολιτείας] De ratione administrandæ reipublicæ.

[p] *In curia*] Rempublicam Cicero juvabat: primum in senatu, sive in curia, dicenda sententia; deinde in foro, agendis causis.

[q] *Navare rem publicam* [*reipublicæ*] Corruptus videtur hic locus: forte legendum, *rempublicam juvare;* vel addendum *operam.*

(3.) CICERO VARRONI.

Argumentum.—Iturum se ad Varronem scribit: sed fore qui reprehendant, quod in tanto incendio civitatis, amœnitates locorum quærant. Se vero barbarorum voces contemnere, et persequi propositum, ut in studiis una vivant.

Etsi,[a] quod scriberem, non habebam, tamen Caninio,[1] ad te eunti, non potui nihil dare.[b] Quid ergo[2] potissimum scribam? quod velle te puto, cito me ad te esse venturum. Etsi vide, quæso, satisne rectum sit, nos, hoc tanto incendio[c] civitatis, in istis locis[a] esse. Dabimus sermonem[b] iis, qui nesciunt, nobis, quocumque in loco simus,[3] eundem cultum,[d] eundem victum esse. Quid refert?[e] tamen in sermonem incidemus. Valde id, credo,[f] laborandum est,[4] ne, cum omnes in omni genere et scelerum et flagitiorum volutentur, nostra nobiscum aut inter nos cessatio vituperetur.[c] Ego vero, neglecta barbarorum[d] inscitia, te persequar.[5] Quamvis enim hæc sint misera,[e] quæ sunt mi-

[a] *Baiis.* [b] *Dabimus occasionem loquendi.*
[c] *At negligendus est sermo eorum, qui cum ipsi flagitiose vivant, nos injuria reprehendunt, quod honestum inter nos otium persequamur.*
[d] *Indoctorum.* [e] *Quamvis enim reipublicæ status sit miserrimus.*

Epist. III. 1 Ita duo codd. Manutii, P *v*, *ψ*, Dresd. 3. 4. *tamen amico* Amstel. Lips. et Torg. a m. sec. *sed amico* Dresd. 2. *tamen animo* Dresd. 1. 5. Medic. et Torg. a m. pr.—2 *Quid, quid ego* Dresd. 1. Mox, *me ad te* desunt in Pal. 6.—3 Lips. Torg. Dresd. 4. 5. Ascens. 1. *sumus.* Statim, *en in sermonem* Ascens. 1.—4 Dresd. 3. *laborandum esse;* cod. unus Oxon. *Valde idcirco l. est.* Mox, *et vitiorum volutentur* Lips. *et fl. volutemur v ψ.*—5 Torg. *inscitia persequare;* Dresd. 4. *inscitia persequar te;* Dresd. 1. 2. 3. 5. *ψ* omit-

NOTÆ

[a] *Etsi*] Hæc ipsa epistola est, de qua in proxima superiore fit mentio, quam vocat ἕωλον, quod esset tardius ad Varronem perlata.

[b] *Nihil dare*] Literarum.

[c] *Incendio*] Hac tanta reipublicæ perturbatione orta ex bellis civilibus.

[d] *Eundem cultum*] Philosophi, quæcumque tandem acciderent, sive prospera, sive adversa, eundem vitæ tenorem servabant, ut neque prosperis efferri, neque deprimi adversis viderentur.

[e] *Quid refert*] Quasi dicat: Nihil hoc refert, quod victum et cultum non mutemus: incurremus enim semper in calumniam et reprehensionem hominum.

[f] *Valde id, credo*] Ironia est. Consule interpretationem.

serrima; tamen artes nostræ, nescio quo modo, nunc uberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant; sive, quia nulla nunc in re alia acquiescimus, sive, quod gravitas morbi[f] facit, ut medicinæ egeamus; eaque nunc appareat,[g] cujus vim non sentiebamus, cum valebamus.[h] Sed quid ego nunc hæc ad te, cujus[6] domi nascuntur?[i] γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας.[g] Nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me expectares:[k h] sic igitur facies.

(4.) CICERO VARRONI S.

ARGUMENTUM.—De Varronis adventu ex Diodori philosophi sententia jocatur ita, ut ad Chrysippi sententiam accedat.

Περὶ δυνατῶν[a i] me scito κατὰ Διόδωρον κρίνειν.[b] Quapropter,[k] si venturus es, scito necesse esse, te venire:[1] sin autem non es, τῶν ἀδυνάτων est, te venire.[c] Nunc vide, utra

[f] *Libertatis et patriæ interitus.*
[g] *Eaque medicina nunc sentiatur.* [h] *Incolumi republica.*
[i] *Sed cur hæc tibi trado præcepta, quæ apud te nascuntur?*
[k] *Nihil igitur ultra addam, nisi ut rescribas aliquid, meque expectes.*
[a] *De possibilibus.* [b] *Juxta Diodori sententiam judicare.*
[c] *Sin autem non es venturus, impossibile est te venire.* Cela est parmi les choses impossibles.

tunt *te*.—6 Dresd. 3. et Torg. *cui*. Paulo post, *rescribens aliquid* Dresd. 1. 2. 5. *v*, Ascens. 1.

EPIST. IV. 1 Cod. ψ *necesse esset venire*. Mox, *sin a. n. e. τ. ἀ. est te venire* desunt in eodem cod. *sin autem non est* Dresd. 1. 2. 3. Torg. *es* omittunt edd.

NOTÆ

[g] Γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας] Epist. VI. 3.

[h] *Me expectares*] Romæ tamen Cicero commoratus est, ut epistola superior indicat, quæ post hanc scripta est.

[i] Δυνατῶν] Latina vox cum deesset, Græcam adhibuit. Tradit Quintil. Instit. Orat. III. 8. δυνατὸν a Latinis dici *possibile;* quam vocem, etsi duriorem esse fatetur, probare tamen videtur, quia sola est.

[k] *Quapropter*] Diodori dialectici sententiam ac Chrysippi Stoici pluribus explicat Cicero in libro de Fato, his verbis: 'Maxime tibi, Chrysippe, cum Diodoro certamen est: ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit; et quicquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse; et quicquid non sit futurum, id negat fieri posse: tu, et quæ non sint futura, posse fieri dicis, ut frangi hanc gemmam, etiamsi id nunquam futurum sit; neque necesse fuisse Cypselum regnare Corinthi, quanquam id millesimo ante anno Apollinis oraculo editum esset.'

te κρίσις magis delectet, Χρυσιππεία-ne,[d] an hæc,[2] quam noster Diodotus[1] non concoquebat.[e] [p. 128.] Sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur: hoc etiam κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν est.[f] De Coctio[3] [m] mihi gratum est. Nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos;[g] accurremus[4] ad te: si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil.

(5.) CICERO VARRONI.

Argumentum.—Probat et diem, quo conventuri sint, et suum Varronisque consilium, quod, semel a Cæsare victi, ab armis discesserint.

Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore, neque solum propter reipublicæ,[1] sed etiam propter anni tempus.[a] [n] Quare diem istum probo: itaque eundem[2] ipse sequar. Consilii[o] nostri, ne, si eos[3] quidem, qui id secuti

[d] *Nunc vide utra te sententia magis delectet, an sententia Chrysippi, &c.*
[e] *Non probabat.* [f] *Judicio Chrysippi possibile.*
[g] *Tu si non ad nos accurres.*
[a] *Mihi vero percommodum videtur fore, ad Nonas ire in Cumanum, non solum propter bonum publicum, sed etiam propter anni tempestatem opportunam.*

vett.—2 *Chrysippeias hæc* Amstel. *Chrysippias hæc* Medic. Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1. *Chrysippianas ne an hæc* ψ. *Chrysippi an hæc* Benedict. e conj. Manutii, qui in codd. quibusdam reperit *An Chrysippias hæc,* uti legitur in Dresd. 3. Statim, *noster Diodorus* Dresd. 2. 3. 5.—3 *Detectio* Amstel. *De Costio* al. ap. Græv. *De Cestio* al. ibid.—4 *Tu si m. ad nos, nos accurremus* edd. vett. Mox, *nihil deerit* in iisdem. *Vale* addit cod. unus Oxon.

Epist. v. 1 Ita Amstel. Pal. 1. Peck. et Victor. *remp.* edd. vett. *rem* al. ap. Græv.—2 Edd. quædam vett. *euntem;* Dresd. 1. *eundem ipse sequatur;* Dresd. 2. *eundem ipsum sequar;* Dresd. 3. *eundem ipse sequetur consilii nostri ducem.*—3 Hujus loci emendationem debemus Ferrario; codd. et edd. vett.

NOTÆ

[1] *Noster Diodotus*] Philosophus Stoicus, qui cum Cicerone multos annos vixit: in multis codicibus legitur *Diodorus,* sed mendose; nec enim agitur de Diodoro dialectico, de quo supra; sed de Diodoto Stoico.

[m] *De Coctio*] Quod mihi de Coctio scripsisti, gratum est: cum eo videtur Tullius habuisse negotii nonnihil.

[n] *Propter anni tempus*] Negat ante Nonas eundum in Cumanum; primum propter rempublicam, ne quo tempore lugeri debet interitus reipublicæ, in amœnis villis oblectare se viderentur; deinde propter anni tempestatem, quam ante Nonas non satis opportunam putabat.

[o] *Consilii*] Victo ad Pharsalum Pompeio, Pompeianorum alii arma

non sunt, non pœniteret, nobis pœnitendum putarem.[b] Secuti enim[p] sumus, non spem, sed officium:[q] reliquimus[4] autem, non officium, sed desperationem. Ita verecundiores[5][r] fuimus, quam qui se domo non commoverunt; saniores, quam qui, amissis opibus, domum non reverterunt. Sed nihil[s] minus fero, quam severitatem otiosorum: et, quoquo modo se res habet,[6] magis illos vereor,[t] qui in bello occiderunt,

[b] *Consilii nostri nobis pœnitendum non putarem, etiamsi eos qui aliud secuti sunt, non pœniteret.*

habent *nisi eos;* Amstel. *nimis eos.* Mox, *qui insecuti n. s. n. p. nisi pœnitendum* in eodem cod.—4 Torg. *reliquis;* Dresd. 1. 2. 5. Lips. Ascens. 1. *relinquemus; v reliquum. Ii autem, &c.* Lips.—5 *Itaque verecundiores* Dresd. 5. Ascens. 1.—6 Omnes codd. et edd. fere ante Ernesti *res haberet.* 'Non opus est emendatione Ernesti, *res habet.*' Benedict. *quoquomodo mores se haberent* Ascens. 1. In antecedd. Dresd. 2. 4. habent *severitatem occisorum.*

NOTÆ

deposuerunt, ut Cicero et Varro; alii bellum de integro renovandum censuerunt, ut Cato, Scipio, &c. Cicero ait, consilii sui nunquam fore, ut se pœniteat, etiamsi alios renovati belli non pœniteret, quos tamen non dubitat pœnitere.

[p] *Secuti enim, &c.*] Bellum suscepimus contra Cæsarem, non spe victoriæ, sed officio solo, et amore patriæ ducti.

[q] *Sed officium*] Cum autem ab armis discessimus post prælium Pharsalicum, non existimandi sumus officio nostro defuisse, nulla siquidem spes erat vincendi Cæsaris; sed nos desperationi non dedisse, ut ii qui in Africa novos tumultus excitarunt.

[r] *Verecundiores*] Comparat se cum duobus hominum generibus; cum iis qui secuti sunt Pompeium, et cum iis qui Romæ manserunt, quos postea otiosos appellat, belli civilis exitum domi expectantes. His otiosis se et Varronem verecundiores fuisse ait; id est, ut ego interpretor, magis observantes reipublicæ, pro qua dimicare cum Pompeio voluerunt; iis vero, qui victi cruento prælio, et amissis opibus, arma non deposuerunt, sed in Africam convolarunt, saniores, quia cum nulla spes victoriæ superesset, sani hominis videbatur esse, victori se permittere. Quid sit verecundia docet Cicero in Officiis: 'Justitiæ partes sunt, non violare homines; verecundiæ, non offendere.'

[s] *Sed nihil*] Nullos homines minus fero, quam otiosos illos, qui severe nos reprehendunt, quod ab armis discessimus; nam neque reprehendendi sumus, quandoquidem patriam juvare non ante destitimus, quam desperatæ res essent; et si reprehendendi sumus, certe non ab iis otiosis qui se ne loco quidem in tanto reipublicæ periculo commoverunt, sed ab iis qui belli civilis extrema persecuti sunt.

[t] *Magis illos vereor*] Parum curo eos qui domi inertes et otiosi manserunt; si quos autem vereor, eos vereor, qui in bello civili sunt, qui mihi exprobrare videntur quod statim in Italiam redierim.

quam hos curo, quibus non satisfacimus,[u] quia vivimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo: sin minus,[7] persequar in Cumanum: et ante te certiorem faciam, ut lavatio[x] parata sit.[z]

(6.) CICERO VARRONI.

ARGUMENTUM.—Cæsaris ex Africano bello adventum nuntiat: et belli civilis causam in Pompeium potius, quam in Cæsarem confert. Varronem autem laudat, quod se ab armis ad studia, quasi a tempestate in portum, contulerat.

CANINIUS noster me tuis verbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus Cæsaris scilicet[1] in expectatione:[a] neque tu id ignoras. Sed tamen, cum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense[b][2][a] venturum; scripserunt ad eum sui,[b] ne id faceret: multos ei molestos[c] fore, ipsumque multis.[c] Ostiæ[d] videri[3] commodius eum exire posse. Id ego non

[z] *Ut balneum paratum sit.*
[a] *Est igitur adventus Cæsaris expectatione.* [b] *In Alsiensem agrum.*
[c] *Scripserunt ad Cæsarem sui, ne id faceret; fore enim ipsi multos molestos, eumque multis fore molestum.*

Deinde, *quibus non satisfecimus* Dresd. 4.—7 Ita Dresd. 3. *si minus* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. alii codd. et Ascens. 1. quod revocavit Benedict. Statim, *et ad te certiorem* ψ. *lautio parata sit* Dresd. 4.

EPIST. VI. 1 Ita Dresd. 3. Torg. Lips. Amstel. *scilicet* omittunt Dresd. 1. 2. 4. 5. P ψ, Ascens. 1. *Cæsaris scilicet* gloss. putabat Victor.—2 *Aliense* Dresd. 2. 4. 5. Mox, *ne id faceret, in expectatione esse adventum, multos ei molestos fore* Lips. Dresd. 1. 2. 4. 5. Ascens. 1.—3 Ita Hitt. Amstel. Dresd. 3. al. ap. Græv. *optime videri* Dresd. 1. 2. 5. Lips. P v ψ, Ascens. 1. *optie videri*

NOTÆ

[u] *Quibus non satisfacimus*] Dolent nos, qui domum reversi sumus post Pharsalicam pugnam, vivere. Vide Epistolam hujus libri secundam.

[x] *Lavatio*] Significatum habet duplicem; nam et pro ipso, ut ita dicam, actu lavandi sumitur, et pro loco, ubi quis lavatur: hic pro loco.

[a] *In Alsiense*] Alsium vulgo, nunc creditur *Palo*, castrum gentis Ursinæ in ducatu Bracciani ad mare Tyrrhenum.

[b] *Sui*] Hirtius, Balbus, Oppius.

[c] *Molestos*] Ob villarum multitudinem, quas hic Romani proceres habebant.

[d] *Ostiæ*] Ostia, quondam Latii, nunc Campaniæ Romanæ civitas, duodecim milliaribus ab urbe Roma distans, in ora maris Tyrrheni, et ad ostia Tiberis.

intelligebam, quid interesset. Sed tamen Hirtius mihi dixit, et se ad eum, et Balbum et Oppium, scripsisse, ut ita faceret,[e] homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares,[e] vel potius ubi utrique:[4] quid enim ille facturus sit, incertum est: et simul[f] ostentavi tibi, me istis esse familiarem, et consiliis eorum interesse. Quod ego cur nolim, nihil video. Non enim est idem,[g] ferre, si quid ferendum est,[5] et probare, si quid probandum non est. Etsi[h] quid non probem? quid enim jam scio præter[6] initia rerum? Nam hæc in voluntate fuerunt. Vidi enim (nam tu aberas[i]) nostros amicos[f] cupere bellum; hunc[g] autem non tam cupere, quam non timere. Ergo hæc consilii fuerunt; reliqua necessaria:

[e] *Ut Ostiam appelleret.* [f] *Pompeianos.* [g] *Cæsarem.*

Torg. *Opticæ videri* Medic. *oppido videri* Dresd. 4. *Ostiam videri* codd. Græv. *in Pomptinum videri* edd. vett. *in Ostiense videri* Lamb. Mox, *et ad Bulbum* Dresd. 1.—4 Ita nonnulli codd. et plurimæ edd. *utar ubique* Dresd. 1. 2. 5. Torg. alii codd. *utar utrique* ψ. *utrobique* nonnulli codd. Victor. Grut. Benedict. *utrique,* omisso *ubi,* Ascens. 1. Statim, *sit* omittunt edd. vett. *et simul ostentatui* Hitt. *tibi* omittunt edd. vett.—5 Dresd. 3. et Lamb. *ferendum non est.* Mox, *si quid probandum est* Dresd. 3. 4. *si quid non probandum est* Dresd. 1. 2. Lips. Torg. Bengel.—6 Ita Amstel. Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. *quidem nescio præter v* ψ. *quid jam nescio præter* Dresd. 3. cum uno cod. Manut. unde Manutius conj. *Etsi quid non probem quidem, jam nescio,*

NOTÆ

[e] *Ubi parares*] An in Alsiensi agro, an Ostiæ.

[f] *Et simul*] Hæc cum superioribus hoc modo conjungenda sunt; nosse te volui quid mihi dixerit Hirtius, primum ut scires hospitium tibi ubi parares; deinde ut simul intelligeres me istis, id est, amicis Cæsaris, Hirtio, Balbo, Oppio, familiarem esse.

[g] *Non enim est idem*] Aliud est ferre aliquid, aliud probare; Cæsaris consilia in bello civili fero quidem, quia ferre necessitas temporum cogit; non item probo.

[h] *Etsi*] Correctio: etsi non video quid non probem, præter initia belli civilis; quæ enim postea mala passi sumus, necessitati ascribenda sunt; sola initia belli reprehensione digna; peccavit Cæsar quod provinciam a populo, invito senatu, acceperit, quod absens consulatum petere voluerit; peccarunt itidem Pompeiani, quia belli nimis cupidi fuerunt: hæc enim cum voluntatis et consilii essent, culpa non vacabant; cetera conditioni bellorum, ac necessitati tribuenda.

[i] *Tu aberas*] Pompeii in Hispania legatus.

vincere autem aut hos, aut illos, necesse esse.[7] Scio te semper mecum in luctu fuisse, cum videremus,[8] quam illud ingens malum alterius utrius exercitus et ducum interitu;[k] tum vero extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam: quam quidem[l] ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus. Crudeliter enim otiosis minabantur;[9] eratque iis et tua invisa voluntas, et mea oratio. Nunc vero,[m] si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent. Erant enim nobis perirati, quasi[n] quicquam de nostra salute decrevissemus, quod non idem illis censuissemus: aut quasi utilius reipublicæ fuerit, eos etiam ad bestiarum[o] auxilium confugere, quam vel emori,[10] vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. At in perturbata republica vivimus. Quis negat? [*p.* 129.] Sed hoc viderint ii,[11] qui nulla[p] sibi subsidia ad omnes vitæ status paraverunt: huc enim ut venirem, superior[q] longius, quam volui, fluxit

præter.—7 Ita Amstel. Vat. Dresd. 1. 3. 4. Grut. *necesse est* Dresd. 2. 5. Lips. ψ, Ascens. 1. *esse* deest in Torg.—8 Ita Torg. Dresd. 3. P *v* ψ. *viderimus* Dresd. 1. 2. 4. 5. Amstel. al. ap. Græv. Ascens. 1. Statim, *alterutrius* Amstel. Dresd. 4. 5. Torg. Lips. P.—9 Dresd. 1. 2. Torg. Pal. 1. Stewech. Grut. *otiosis si minabantur;* Lips. *otiosis ii minabantur;* Dresd. 4. 5. Ascens. 1. *otiosis sic minabantur;* Dresd. 3. Pal. 6. Hitt. *otiosissimi minabantur.*—10 Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. *velle mori.* Mox, *aut aliqua* Pal. 6.—

NOTÆ

[k] *Et ducum interitu*] Sive Cæsar, sive Pompeius occideret.

[l] *Quam quidem*] Verebar etiam ne Pompeiani, ad quos nos adjunxeramus, vincerent; quia crudeliter otiosis, qui domi se continuerant, minabantur; eratque iis, et tua voluntas, et mea oratio molesta, quia bellum dissuadebamus.

[m] *Nunc vero*] Hoc bello Africano, quod recens gestum est, si Pompeiani Cæsarem vicissent, valde intemperantes fuissent.

[n] *Quasi*] Immerito tamen, inquit, nobis irascebantur Pompeiani: quod enim, positis armis, salutis nostræ causa fecimus, idem illis, ut facerent, auctores fuimus

[o] *Bestiarum*] Bellum renovare in Africa, et ad bestias, id est, ad elephantos regis Mauritaniæ confugere, quam Cæsaris jussu mori, vel cum spe aliqua placandi Cæsaris vivere: quorsum autem mori satius putat, quam ad Jubam et Afros confugere? quia, ut ait in Epist. ad Att. XI. 7. 'Non fuit defendenda respublica auxiliis fallacissimæ gentis.'

[p] *Qui nulla*] Nos enim præsidium habemus in literis.

[q] *Superior*] Eo digressus erat, quia supra dixerat se familiarem esse Cæsarianis, et eorum consiliis interesse; quod cur nollet, nullam se videre causam.

oratio. Cum enim te semper magnum hominem duxi;[12] tum, quod his tempestatibus es prope solus in portu, fructusque doctrinæ percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres, eaque tractes, quorum et usus et delectatio est omnibus istorum [r] et actis et voluptatibus anteponenda. Equidem [s] hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitæ [13] puto; libenterque omnibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat, vi nulla interpellante, isto modo vivere. Quod [14] nos quoque imitamur, ut possumus; et in nostris studiis libentissime conquiescimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut cum opera nostra patria sive non possit uti, sive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi [t] docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi, etiam reipublicæ præponendam putaverunt? Quæ igitur studia, magnorum [u] hominum sententia, vacationem habent [x] etiam [15] publici muneris, iis,[y] concedente republica, cur non abutamur? Sed plus facio,[16] quam Caninius mandavit. Is enim, si quid [17] ego scirem, rogarat, quod tu nescires: ego tibi ea narro, quæ tu melius scis, quam ipse, qui narro. Faciam ergo

11 *Sed hæc viderint ii* edd. vett. *Sed hoc viderunt ii* ψ.—12 Amstel. Torg. Lips. Dresd. 1. 2. 4. 5. *v* ψ, Ascens. 1. *duxerim;* Dresd. 3. *duxerint.* Actutum, *tum* omittunt Amstel. Torg. Lips. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Ascens. 1.—13 Al. ap. Græv. *esse victoriæ.*—14 *Quem* codex unus Oxon.—15 Lectio *etiam* Rutilii conjecturæ debetur, quam deinde Manut. Lamb. Græv. aliique magno numero receperunt. *vacationem, eadem habent* Guelf. 2. Ascens. 1. Victor. et Gebb. *vacationem, eandem habent* Amstel. Torg. Lips. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. P ψ, Mediol. Bengel. Mox, *his conced.* codd. Grævii.—16 *Sed facio plus* Peck. *quam animus mandavit* Dresd. 1. 3. Torg. *quam C. Annius mandavit* Dresd. 2. *quam Cannius mandavit* Lips.—17 *Jure enim siquid* Dresd. 1. 4.

NOTÆ

[r] *Istorum*] Cæsarianorum victoriis.

[s] *Equidem*] Equidem hos dies quos Tusculani in philosophiæ studio collocas tanti faciendos puto, quanti quisque vitam suam æstimat.

[t] *Multi*] Plato, aliique viri doctissimi, omissa reipublicæ cura, se totos sapientiæ studio, ac contemplationi dederunt.

[u] *Magnorum*] Doctorum, ut Platonis, &c. de quo supra.

[x] *Vacationem habent*] Liberant nos a reipublicæ cura, etiam cum nostram illa curam exigit.

[y] *Iis*] Iis jam studiis cur non prorsus utamur? siquidem id permittit respublica, quæ cum ad unum devenerit, nostro deinceps labore non indiget.

illud, quod rogatus sum, ut eorum, quæ temporis hujus sint, quæve audiero,[z] [18] ne quid ignores.

(7.) CICERO VARRONI.

ARGUMENTUM.—Jam maturum esse ait, ut ab urbe discedat; et, de Cæsaris, ex Africano bello redeuntis, itinere, diversos rumores nuntiat.

CŒNABAM apud Seium,[1] cum utrique nostrum redditæ sunt a te literæ. Mihi vero jam maturum[a] videtur. Nam, quod antea calumniatus[2] sum,[a] [b] indicabo malitiam meam.[c] Volebam prope alicubi esse,[3] si quid bonæ salutis,[d] σύν τε[e]

[a] *Nam quod antea fingebam me cogitare.*

Torg. Paulo post, *quam ego ipse, qui narro* Grut.—18 Ita Victor. et Græv. *quæ tua audiero* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. Amstel. *quæve tua audiero scias* Dresd. 3. *quæ tua interesse audiero* edd. vett. *quæque audiero* Manut. *quæ audiero* P ψ.

EPIST. VII. 1 *Sevium* codd. Grævii.—2 Codd. Grævii, Dresd. 1. 2. Torg. Lips. *v ψ ante a te calum.* Dresd. 3. cum plurimis edd. *antea te calum.* Dresd. 4. 5. Ascens. 1. *ante a te calum.* Illud *te* primus ejecit Manut. auctoritate unius cod.—3 Quidam codd. *esset;* Manut. *esse te;* al. omittunt *esse.* Mox,

NOTÆ

[z] *Quæve* [*quæ tua interesse*] *audiero*] Elegans, et clara quidem sententia, sed quæ repugnat manuscriptis omnibus, in quibus legitur *quæ tua audiero.* Libenter cum Manutio legerem *quæque tua audiero.*

[a] *Jam maturum*] Ut Cæsari ex Africano bello redeunti obviam prodeamus.

[b] *Calumniatus sum*] Veteres libri fere omnes habent *te calumniatus sum,* sed *te* cum Manutio putamus redundare; nec enim qua in re calumniatus sit Varronem Cicero, dici potest; calumniatus est ergo ipse secum, ea se cogitare simulans, et scribens, quæ nullo modo cogitabat: respicit ad hæc verba Ep. IX. 2. 'Calumniabar ipse, putabamque, qui mihi obviam venisset, suspicaturum, aut dicturum, etiam si non suspicaretur: hic,' &c. Erat hoc calumniari; non enim id vere putabat Cicero, ut ostenditur ex istis verbis hujus Epist. 'indicabo malitiam meam.' Hanc calumniæ significationem si quis velit aliis confirmari exemplis, habet in primo libro quamplurima, Epist. I. 4. &c.

[c] *Indicabo malitiam meam*] Veram indicabo causam quamobrem manebam ego Romæ, teque hortabar, ne longius a me discederes. Vide Epist. 2. hujus libri.

[d] *Si quid bonæ salutis*] Si quid boni nuntii de Pompeianorum victoria in Africa huc veniret: at quorsum volebat prope alicubi esse Varronem? quia timebat ire solus obviam Pompeianis victoribus; erant enim ipsi perirati, ut patet ex Epist. 6. quod ab armis discesserat: tutiorem autem se putavit, si una cum Varrone obviam illis prodiret.

[e] *Σύν τε*] Versus ille sumtus est e

δύ' ἐρχομένω:[b] nunc, cum confecta sunt omnia,[c] dubitandum non esse, quin equis, viris.[d][f] Nam ut audivi de L. Cæsare[g] F.[4] mecum ipse, 'quid hic mihi faciet patri?' Itaque non desino[5] apud istos,[h] qui nunc dominantur, cœnitare. Quid faciam? tempori serviendum est. Sed ridicula missa;[e][6] præsertim cum sit nihil, quod rideamus.

'Africa[i] terribili tremit horrida terra tumultu.'

Itaque nullum est ἀποπροηγμένον,[k] quod non verear. Sed quod quæris, quando, qua, quo,[f] nihil adhuc scimus.[7] Istuc ipsum[l] de Baiis,[8] nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc prædium[m] suum non inspexit:[n]

[b] *Utroque eunte simul.*
[c] *Quandoquidem profligati sunt in Africa Pompeiani.*
[d] *Dubitandum non est, quin Cæsari obviam prodire debeamus.*
[e] *Sed jocos omittamus.*
[f] *Quando venturus sit Cæsar, qua via, quem in locum.*

quoniam confecta P. *quando confecta* Dresd. 2. 5. Ascens. 1.—4 Ita Dresd. 2. Torg. P υ ψ. *de L. Cæsaris filio* Dresd. 1. 4. 5. Lips. aliique codd. ap. Græv. —5 *Itaque non desisto* codd. Grævii.—6 Dresd. 5. Ascens. 1. *missa faciamus.* —7 Hitt. et Pal. 6. *sosmus;* unde Gulielm. ὀσμὸς, vel σεισμός· codex unus

NOTÆ

decimo Iliados. Totius hujusce loci sensus ille est: Volebam alicubi prope nos esse, ut si quid boni nuntii de Pompeianis in Africa victoribus huc veniret, possemus ambo simul obviam ire; sed nihil bonæ salutis venit, victi enim sunt Pompeiani.

[f] *Equis, viris*] Omni cura: metaphora ducta a conflictu militari, in quo equis virisque certatur.

[g] *De L. Cæsare*] C. Cæsar jusserat L. Cæsarem propinquum suum necari, quia perpetuo contra ipsum pugnaverat; hinc secum Cicero, 'Si Lucio Cæsari non pepercit propinquo suo, quid mihi faciet?' Sumsit hunc locum ex Andria Terentii, qui vim hic ut habeat, mutanda hoc modo ratiocinatio, Si in suos crudelis Cæsar fuit, qualis in alienos erit?

[h] *Apud istos*] Hirtium, Balbum, Oppium, amicos Cæsaris, quibus supra dixit se esse familiarem.

[i] *Africa*] Versus Ennianus.

[k] *'Αποπροηγμένον*] Naturæ bona dicebantur a Stoicis ἀποπροηγμένα, id est, *rejecta*, quia minimi facienda erant; quasi diceret Cicero, ita sunt omnia perturbata, ut minimum quodque verear.

[l] *Istuc ipsum*] Istuc ipsum quod affirmant, Cæsarem venturum Baias, nescitur: dubitatur enim a nonnullis an per Sardiniam: ergo nec locum ad quem venturus sit, nec qua via, adhuc scimus.

[m] *Prædium*] Jocatur, et Cæsaris potentiam post victoriam usque adeo extollit, ut, quæ antea provinciæ populi Romani erant, Cæsaris tantum essent prædia.

[n] *Non inspexit*] Inspexerat Cæsar cetera prædia, id est, ceteras provincias; primum Galliam, cui decem

nec ullum habet deterius;[o] sed tamen non contemnit.[9] Ego omnino magis arbitror per Siciliam:[g p] vel jam sciemus: adventat enim[10] Dolabella:[q] eum puto magistrum[r] fore. *Πολλοὶ*[s] *μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.*[h] Sed tamen, si sciam, quid tu[11] constitueris,[t] meum consilium accommodabo potissimum ad tuum. Quare expecto tuas literas.[12]

(8.) CICERO VARRONI.

ARGUMENTUM.—Promiserat Varro Ciceroni se libros dicaturum: Cicero eum promissi admonet, missis quatuor Academicarum Quæstionum.

ETSI munus flagitare, quamvis quis ostenderit,[1] ne populus quidem solet, nisi concitatus;[a] tamen ego expectatione promissi[a] tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem.[b] Misi autem[2] ad te quatuor admonitores[c] non nimis vere-

[g] *Ego certe magis puto per Siciliam venturum.*
[h] *Multi discipuli meliores magistris.*
[a] *Etsi ne populus quidem, nisi in seditione, solet munus flagitare, quamvis quis ante munus ei promiserit.*

Oxon. *sensimus.*—8 Al. ap. Græv. *de dubiis.*—9 Codex unus Oxon. *contremuit.*—10 Stewech. *advenerat ei;* Amstel. *adventat ei;* cod. unus Oxon. *adventatu Dolabellæ. Eum enim, &c.*—11 Edd. vett. *quid tum.*—12 Pal. 6. *literas tuas.*

EPIST. VIII. 1 Quinque Dresd. tres Græviani, Torg. Ascens. 1. *quamvis quis ostenderet;* P *qua quis ostenderet.* Actutum, *et ne, &c.* Amstel. Dresd. 1.

NOTÆ

annis præfuit; deinde Hispaniam, cum contra Pompeii legatos bellum gereret; tertium, Græciam, cum insequeretur Pompeium; quartum Africam, cum reliquias belli persequeretur.

[o] *Deterius*] Quia Sardinia est cœlo insalubri.

[p] *Per Siciliam*] Falsus est; tradit enim Hirtius venisse per Sardiniam.

[q] *Dolabella*] Gener Ciceronis, et Cæsaris legatus, quem mox ex Africano bello rediturum expectabat.

[r] *Magistrum*] Eram illi magister in arte eloquentiæ, ego nunc illo utar magistro; is enim me docebit, quo pacto gratiam Cæsaris amissam recuperem. Plura de Dolabella in Indice Historico.

[s] Πολλοὶ] Senarius ignoti poëtæ.

[t] *Quid tu constitueris*] De modo, et tempore, quo Cæsari obviam prodeundum est.

[a] *Promissi*] Promiserat Varro Ciceroni libros, forte quos de Latina Lingua postea ad eundem misit.

[b] *Flagitem*] Admonere promissi, immo postulare, minus est quam flagitare. De Oratore: 'Etsi admonitum te venimus, non flagitatum.'

[c] *Quatuor admonitores*] Quatuor libros Academicos.

cundos; nosti enim profecto os[b] [3] adolescentioris[d] Academiæ. Ex ea igitur[e] media excitatos misi; qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Expectabam omnino jamdiu, meque sustinebam,[f] ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, [*p.* 130.] ut possem te remunerari [4] quam simillimo munere. Sed, cum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius;[g] teneri non potui, quin conjunctionem studiorum amorisque nostri, quo possem literarum genere, declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset una Pomponius: [5] [h] tibi dedi partes Antiochinas,[i] quas a te probari intellexisse mihi videbar:[c] mihi sumsi Philonis.[k]

[b] *Impudentiam.*

[c] *Tibi dedi in illo dialogo personam Antiochi, quem, ut mihi videtur, intellexeram a te probari.*

2.—2 *Misi enim* codd. Grævii.—3 Hitt. Pal. 6. Græv. Benedict. *os illius;* Dresd. 1. 2. 3. Torg. Ascens. 1. *os ejus.* In Dresd. 4. Lips. Amstel. neutrum, neque *ejus,* neque *illius,* legitur.—4 Dresd. 3. 4. *remunerare.*—5 Duo codd. Grævii et Amstel. *Pompeius.* Mox, *Antiochias* Dresd. 4. Stewech. P. *Antio-*

NOTÆ

[d] *Adolescentioris*] Academici philosophi a reliquis philosophis eo potissimum nomine differebant, quod nihil percipi, aut sciri posse dicerent; nec tamen ita consentiens inter eos opinio fuit, quin aliqua re paulatim inter se discreparent; inde multiplex Academia. Cicero duas agnovit, Veterem et Novam; Laërtius tres; Sextus Empiricus etiam quinque. Veteris Academiæ principes fuerunt Democritus, Anaxagoras, Empedocles, Parmenides, Xenophanes, Socrates, Plato, &c. recentioris, Arcesilas, Carneades, Philo, aliique. Majorem præ se modestiam tulit Vetus Academia; Nova minus verecunda fuit, quam propterea adolescentiorem appellat: hæc omnium sententias impugnabat; illa non item, quippe quæ nonnulla Peripateticis et Stoicis haud ægre concederet.

[e] *Ex ea igitur*] Ex Media igitur recentiore Academia depromtos dialogos ad te mitto.

[f] *Meque sustinebam*] Meque continebam, ne prior ad te scriberem, cum scribere tamen maximopere cuperem.

[g] *Diligentius*] Qui diligentius et accuratius scribunt, tardiores fere sunt, nec quicquam, nisi lente et fastidiose probant; hujusmodi fuerit fortasse Varro in iis libris quos missurum se Ciceroni promisit; nam in aliis non videtur fuisse, ut qui tam multa scripserit, et septingentos libros ediderit.

[h] *Pomponius*] Atticus, is ad quem Epistolarum scripsit volumina.

[i] *Antiochinas*] Antiochus Ascalonita magister fuit Varronis; uterque adhæsit Veteri Academiæ.

[k] *Philonis*] Patroni Novæ Academiæ.

Puto fore, ut, cum legeris, mirere, nos id locutos esse[6] inter nos, quod nunquam locuti sumus: sed nosti morem dialogorum.[l] Posthæc autem, mi Varro, quam plurima, si videtur, et de nobis, inter nos:[7] sero fortasse; sed superiorum temporum fortuna reipublicæ [m] causam sustineat. Hæc ipsi præstare debemus. Atque utinam quietis[8] temporibus, atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis, hæc inter nos studia exercere possemus! Quanquam[n] tum quidem vel aliæ quæpiam rationes honestas nobis et curas et actiones darent: nunc autem quid est, sine his cur[9] vivere velimus? Mihi vero[o] cum his ipsis[10] vix; his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, et sæpius. Migrationem[p] et emtionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

chianas Dresd. 2. Ascens. 1. et edd. vett. *Antiocenas* Hitt. *Antiochenas* al. ap. Græv. Tum, *Philionis* ψ.—6 Al. ap. Græv. *id nos locutos esse.*—7 Ita duo Pall. Vat. Stewech. Hitt. Amstel. et edd. pr. *si videbitur et de nobis et inter nos* vulgg. ante Græv.—8 Ita Dresd. 3. *qui et his* Dresd. 1. 5. Torg. ψ, Ascens. 1. *qui et iis* Dresd. 2. *quidem et iis* Dresd. 4. Statim, *aut saltim* Hitt. —9 Idem cod. et Pal. 6. *cur sine his.*—10 Pal. 6. *dum his ipsis.*

NOTÆ

[l] *Morem dialogorum*] Dialogos qui scribunt, satis habent veri quæsiisse similitudinem.

[m] *Fortuna reipublicæ*] Quod si hæc studia superiori tempore non exercuimus, in nobis culpa non est, sed hoc reipublicæ fortunæ tribuendum, quæ cum florens esset, nostram operam desiderabat; nunc vero cum nihil reipublicæ causa, oppressa civitate, agere possimus, summoque abundemus otio, in culpa simus, nisi frequentes inter nos, et de nobis sermones conferamus: nostrum est hæc tempora præstare, illorum nobis est reddenda ratio. *Nous en devons répondre.*

[n] *Quanquam*] Correctio. Optabat ut studia uterque posset exercere bono aliquo, et certo statu civitatis; tum se corrigit; quanquam si quis esset ejusmodi certus status civitatis, non satis superesset otii ad literas; nam publica negotia nos alio abstraherent: aliæ quæpiam rationes, &c. nunc autem quid est cur vivere velimus sine his studiis?

[o] *Mihi vero*] Mihi hoc statu rerum usque adeo insuavis vita est, ut cum his ipsis studiis, quo uno solatio utor, vix possim vivere.

[p] *Migrationem*] In ædes nuper emtas.

(9.) DOLABELLA CICERONI S. D.

Argumentum.—Dolabella socero suo suadet, ut se vel cum Cæsare conjungat, vel in otium se referat: quod idem Cœlius suaserat viii. epist. 16.

S. V. G. V. et Tullia nostra recte V.[1] Terentia minus belle habuit: sed certum scio jam convaluisse eam. Præterea rectissime[2] sunt apud te omnia. Etsi nullo[3] tempore in suspicionem tibi debui venire, partium[a] causa potius, quam tua, tibi suadere, ut te aut cum Cæsare nobiscumque conjungeres, aut certe in otium referres; præcipue nunc, jam inclinata[b] victoria, ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem, nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod pie tacere non possum.[a] Tu autem,[4] mi Cicero, sic hæc accipies, ut, sive probabuntur tibi, sive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditissimo tibi et cogitata et scripta esse judices. Animadvertis, Cn. Pompeium nec nominis sui,[c] nec rerum gestarum gloria,[5] neque etiam regum ac nationum clientelis,[d] quas ostentare crebro

[a] *Etsi nullo tempore suspicari debuisti, me partium, et Cæsaris causa potius, quam tua, suadere tibi, ut te cum Cæsare et nobiscum conjungeres, aut certe te referres in otium; nunc præcipue, cum jam inclinata est ad Cæsarem victoria, nullam in aliam venire possum suspicionem, nisi in eam, in qua videar id tibi suadere, quod pie non possum non suadere.*

Epist. ix. 1 Ita Vat. 1. Pal. Dresd. 2. Victor. *Si vales gaudebo, valeo* Dresd. 1. *Si vales gaudeo, valeo* Amstell. Hitt. *Si vales gaudeo, ipse valeo* cod. Græv. *Si vales gaudeo, et ipse valeo* edd. vett. Mox, *minus bene habuit* Stewech.—2 *Præterea rectissima* duo codd. Græv.—3 *Si nullo* edd. vett. Paulo post, *nobiscum conjungeres* Dresd. 2. 4. 5. Torg. Hitt. Ascens. 1. et edd. vett. Tum, *præcipue cum jam inclinata sit victoria* Hitt. Deinde, *scilicet te tibi* quinque Dresd. Pal. 1. Amstel. Peck. *in qua scilicet tibi tua de re videtur* Torg. *tacere non possim* Hitt. et Dresd. 3.—4 *Tu vero* Hitt. Mox, *tibi* deest in Stewech.—5 Cod. ψ *gloriam.* Actutum, *nec etiam regum aut nationum* edd. vett. Deinde, *contingit* Stewech. Dresd. 3. Lips. Torg. *v* ψ, Ascens. 1.—

NOTÆ

[a] *Partium*] Cæsaris, quem semper in bello civili secutus est Dolabella. Phil. ii. 'Ter depugnavit Cæsar cum civibus, in Thessalia, Africa, Hispania: omnibus affuit his pugnis Dolabella.'

[b] *Inclinata*] Cum hæc scriberet Dolabella, Italia et Hispania in potestate erant Cæsaris.

[c] *Nec nominis sui*] 'Magnus' a Sulla vocatus fuerat, eoque nomine literas obsignabat.

[d] *Regum .. clientelis*] Jactabat se, percussa semel terra, integros educturum exercitus. Vide Plutarchum.

solebat, esse tutum; et hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispaniis,[6] capto [e] exercitu veterano, circumvallato [f] nunc denique: quod nescio an nulli unquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem,[7] quid aut ille sperare possit, aut tu, animum adverte pro tua prudentia. Sic enim facillime, quod tibi utilissimum erit, consilii capies.[8] Illud autem te peto,[9] ut, si jam ille evitaverit [g] hoc periculum,[b] et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas; et aliquando tibi potius, quam cuivis, sis amicus. Satisfactum [h] est jam a te vel officio, vel familiaritati; satisfactum etiam partibus, et ei reipublicæ,[10] quam tu probabas. Reliquum est, ubi nunc est respublica,[11] ibi simus potius, quam, dum illam veterem [i] sequamur, simus in nulla. Quare velim, mi jucundissime Cicero, si forte Pompeius pulsus his quoque locis,[k] rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te [12] vel Athenas, vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. [*p.* 131.] Quæcumque de tua dignitate ab impera-

[b] *Si jam Pompeius evitavit hoc periculum Dyrrachicum.*

6 *Hispanis* Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Lips. Statim, Lambini emend. *nescio an nulli* firmant P *v* ψ, Dresd. 1. *nescio an nullo* Torg. *nescio am* (sic) *ulli* Dresd. 5. *nescio an illi* Dresd. 2. *nescio an ulli* alii codd. et edd. ante Ernesti.—7 *Quam rem* ψ. *In quam rem* Dresd. 2.—8 Dresd. 3. et ψ *consilium capies.*—9 Edd. vett. *a te peto.*—10 Codd. Grævii *et reip.* al. ap. Græv. *et ei patri.*—11 Dresd. 2. *ut ubi nunc est res;* quod confirmat conj. Lambini, *ut ubi nunc est resp.* Mox, *veterem sequimur* Dresd. 3. ψ, et edd. vett.—12 Peck. *tu ut te.*

NOTÆ

[e] *Capto*] In Hispaniis capto exercitu veterano, cui Pompeii nomine præerant Petreius et Afranius.

[f] *Circumvallato*] Obsesso ad Dyrrachium.

[g] *Evitaverit*] Non modo evitavit hoc periculum Pompeius, sed tanquam victor Dyrrachium reliquit. Vide Plutarchum.

[h] *Satisfactum*] Satisfecisti officio erga Pompeium; satisfecisti familiaritati, quæ tibi cum illo intercessit; satisfecisti partibus, id est, Pompeianis quos eras secutus.

[i] *Illam veterem*] Rempublicam veterem, qualis fuit ante bellorum civilium initia, cum libertate cives fruerentur.

[k] *Locis*] Dyrrachio, quemadmodum ex Italia pulsus jam fuerat.

tore erunt impetranda, qua est humanitate Cæsar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare; et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis[13] habituras puto. Erit tuæ quoque fidei[14] et humanitatis, curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me, et a te mihi literas referat.[15]

(10.) M. CICERO P. DOLABELLÆ S. D.

ARGUMENTUM.—Inter Niciam et Vidium judex in causa, ut videtur, pecuniaria, constitutus, quod grammaticus Nicia erat, per jocum ad grammaticos alludit: etiam de P. Sullæ morte jocose scribit.

NON sum ausus Salvio[a] nostro nihil ad te literarum dare: nec, mehercule,[1] habebam, quod scriberem, nisi te a me mirabiliter amari: de quo, etiam nihil scribente me, te non dubitare, certo scio. Omnino mihi magis literæ sunt expectandæ[2] a te, quam a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem scire curare;[3] nisi forte scire vis, me, inter Niciam[b] nostrum et Vidium, judicem esse. Profert alter (ut[4] opinor) duobus versiculis expensum[c] Niciæ: alter Aristarchus[d] hos ὀβελίζει.[α] Ego, tanquam criticus antiquus, judicaturus sum, utrum sint τοῦ ποιητοῦ,[e] an[5] παρεμ-

[α] *Delet.*

—13 Pal. 6. *auctoris.*—14 *Erit quoque tuæ fidei* Hitt. et Pal. 6.—15 Pal. 6. *referre;* P *referat. Vale mi Cicero;* v *referat. Vale.*

EPIST. X. 1 Dresd. 3. *nec hercule.* Mox, *quid scriberem* edd. ante Ernesti. Actutum, *me a te* Pal. 6.—2 Al. ap. Græv. *expetendæ.*—3 Pal. 6. *scire putem cupere;* Stewech. *scire oportere.*—4 Dresd. quinque, Lips. Torg. omittunt particulam *ut.*—5 Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Ascens. 1. omittunt particulam *an.* Verba, *τοῦ ποιητοῦ, an παρεμβεβλημένοι,* desunt in *v.* Actutum, *Puto te nunc*

NOTÆ

[a] *Salvio*] Liberto.

[b] *Niciam*] Grammaticum, familiarem Dolabellæ.

[c] *Expensum*] Vidius profert versiculos duos, in quibus scriptum est, quid pecuniæ expensum sit Niciæ: Nicias vero, tanquam Aristarchus, illos versiculos notat veru, id est, ut adulterinos rejicit.

[d] *Aristarchus*] Aristarchus, si quos versus in Homeri libris scriptos minime probabat, nec Homeri putabat esse, notabat obelisco; hinc qui censoris sibi partes sumit, vocatur Aristarchus.

[e] *Τοῦ ποιητοῦ*] Perpetuus jocus. Sicut Aristarchus versus Homeri expendebat, et notam ad malos, id est,

βεβλημένοι.[b] Puto nunc dicere: Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? et ingentium squillarum[6] cum Sophia Septimiæ?[c] Quid ergo? tu adeo mihi[7] excussam severitatem veterem putas, ut ne in foro[f] quidem reliquiæ pristinæ frontis appareant?[d] Sed tamen suavissimum συμβιώτην nostrum præstabo integellum:[e] nec committam, ut, si ego eum condemnaro, tu restituas,[g] ne habeat Bursa Plancus,[8][h] apud quem literas discat. Sed quid ago?[f] cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, ut in bello,[i] in aliqua[9] majuscula cura negotiove versere, labor longius.[g] Cum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc

[b] *Utrum versiculi sint poëtæ, an interjecti, seu ficti a Vidio.*

[c] *Fungorum, quos apud Niciam comedisti, et lautæ cœnæ cum Sophia, Septimiæ filia?*

[d] *An tu adeo mihi ereptam severitatem amoremque justitiæ veterem putas, ut ne in foro quidem conservem reliquias pristinæ severitatis?*

[e] *Convictorem conservabo integrum.* [f] *Sed quare jocor?*

[g] *Progredior in jocis longius quam par est.*

dicere nonnulli codd. et edd. vett.—6 Dresd. 1. Torg. Pal. 1. Amstel. aliique non pauci *ingentium cularum;* Pal. 6. *ingenti vincularum;* Dresd. 2. 4. *ingentiuncularum;* alii codd. *ingentium cochleorum;* al. *ingentium ferculorum;* al. *ingentum gallinarum;* P *vigentius cularum;* ψ *ingenticularum.* Lectio nostra est e conj. Gronovii.—7 Edd. vett. *adeon' tu mihi;* al. *an adeo mihi.* Codex unus Oxon. omittit *mihi.* Mox, *quidem* omittunt Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. *v.*—8 Ita Pall. 1. 6. Amstel. Hitt. Peck. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. *Plancus*

NOTÆ

qui Homericis additi essent, apponebat; sic ego versiculos quos profert Vidius, examino, ut judicem utrum veri sint, an adulterini: ut allegoriam hanc et jocum intelligas, per versiculos intellige codicem expensi; per Homerum poëtam, Vidium; per suppositos versus, ea scripta quæ in codicem expensi dolo Vidii irrepserunt.

[f] *In foro*] Jocatur; arbiter enim delectus erat, ut privatim utriusque litem componeret.

[g] *Tu restituas*] Carpit maligne, et jocose Cæsarem, qui cives lege damnatos Pompeia, restituerat: 'Ego, vero,' inquit, 'non patiar hunc Niciam, si erit a me condemnatus, per te restitui.'

[h] *Bursa Plancus*] Ut cum erit damnatus Nicias grammaticus, non habeat Bursa Plancus, a quo literas doceatur. Hic Bursa fuit unus veterum Ciceronis inimicorum, et ignarus in paucis.

[i] *Ut in bello*] Ut fere contingit in bello. Vim hujus particulæ aliis exemplis illustro. De Senectute: 'Multæ etiam, ut in homine Romano, literæ.' De Claris Oratoribus: 'At hi quidem, ut populi Romani ætas est, senes, ut Atheniensium sæcla

scire volo, vehementer populum solicitum fuisse de P. Sullæ [k] morte, antequam certum scierit.[10] Nunc quærere desierunt, quomodo perierit: satis putant, se scire, quod sciunt.[l] Ego ceteroqui[11] animo æquo fero; unum vereor, ne hasta [m] Cæsaris refrixerit.[h]

(11.) CICERO DOLABELLÆ.[1]

Argumentum.—Tulliolæ mortem Dolabellæ, etiam post divortium, significat, in cujus consuetudine solatium sibi fore ait. Suos obtrectatores a Dolabella refutari vult, ab eodemque se amari. Scripta Cæsare quartum consule.

Vel meo ipsius [n] interitu mallem literas meas desiderares, quam eo casu, quo sum gravissime [2] afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem. Nam et oratio tua prudens, et amor erga me singularis, multum levaret. Sed quoniam [3] brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me affectum offendes, ut multum a te possim ju-

[h] *Ne bonorum venditio a Cæsare facta cessaverit.*

Bursa edd. ante Græv.—9 Pal. 6. *aut in aliqua.*—10 Lamb. *certum sciret.*—11 Ita Vat. Pal. 1. Peck. *Cetera qui* vulgg. ante Græv. *Ego certe qui* al. *Ego, certa qui* al. *Ego inter cetera, quæ* al.

Epist. xi. 1 *Cicero Dolabellæ S.* Dresd. 1. 2. Bengel. Benedict.—2 Dresd. 5. Ven. Mediol. Ascens. 1. Bengel. *gravissimo.*—3 Ita Amstel. et Victor. *Sed cum* Dresd. 1. 3. 4. Torg. P. *Sed quando* Dresd. 2. 5. Ascens. 1. Mox, *ut non multum* cod. unus Oxon. *non quod ita sim, &c.* Dresd. 2. 4. 5. P, Ascens. 1.

NOTÆ

numerantur, adolescentes debent videri.'

[k] *De P. Sullæ*] P. Sulla, is forte, pro quo scripsit orationem Cicero, odiosus erat populo Romano, non tam quia propinquus erat Sullæ dictatoris, qui cives Romanos proscripserat, quam quod proscriptorum bona emeret: hujus Publii mortem cum Romani accepissent, verebantur, ne falsus esset rumor.

[l] *Quod sciunt*] Revera periisse; parum autem curant, quo genere mortis perierit.

[m] *Hasta*] Ironia. Subjecerat Cæsar, posita hasta, bona Pompeianorum voci præconis, cum id indigne ferret Cicero; tamen vereri se dicit, ne hasta refrixerit, id est, ne emtores desint, præsertim mortuo P. Sulla.

[n] *Vel meo ipsius*] Ægre fers, quod literas a me non acceperis: utinam id contigisset meo potius, quam filiæ meæ interitu. Hanc duxerat uxorem Dolabella, sed cum ea divortium postea fecerat.

vari; non quo[a] ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim, aut fortunæ succumbendum putem; sed tamen hilaritas illa nostra et suavitas, quæ te præter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est.[4] Firmitatem tamen et constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. Quod scribis, prælia te mea[5] causa sustinere;[b] non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur; quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari:[c] quod ut facias, te etiam atque etiam rogo; ignoscasque brevitati literarum mearum:[6] nam et celeriter una futuros nos arbitror, [p. 132.] et nondum satis confirmatus[o] sum ad scribendum.

(12.) CICERO DOLABELLÆ.

ARGUMENTUM.—Dolabellæ gratulatur de Baiarum salubritate, et orationem pro Deiotaro mittit.

GRATULOR Baiis[p] nostris,[q] siquidem, ut scribis, salubres repente factæ sunt; nisi forte te amant, et tibi assentantur, et tamdiu, dum tu ades,[1] sunt oblitæ sui.[r] Quod quidem si ita est, minime miror, cœlum etiam[2] et terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere. Orationunculam

[a] *Non quod.* [b] *Te cum meis obtrectatoribus mea causa rem habere.*
[c] *Equidem nihil moror eorum calumnia; magni vero facio, quod omnes intelligant me a te amari.*

—4 Ita Pall. duo, Amstel. Vat. Peck. ed. pr. et Victor. *mihi omnino est* ψ. *nihil omnino est* edd. vett.—5 Cod. ψ *prælia me mea.* Statim, *si qui me obtrectent* Pal. 1. Dresd. 2. *ac refutent, quam intelligi volo* v.—6 Ita quinque Dresd. Torg. Lips. Pal. 1. Victor. *mearum literarum* al. ap. Græv. Statim, *sum* omittunt Dresd. 1. 3. Torg. Lips. *ad scribendum sum* habent Dresd. 5. Ascens. 1. *satis sum confirmatus ad, &c.* Dresd. 2. 4.

EPIST. XII. 1 Quinque Dresd. v ψ, Benedict. *dum tu abes;* Torg. *et dum dui dum habes alter ades.*—2 Codex unus Græv. omittit *etiam.* Pro *dimittere*

NOTÆ

[o] *Confirmatus*] Ex dolore, quem filiæ interitus attulit.

[p] *Baiis*] Campaniæ est civitas juxta mare sita.

[q] *Nostris*] Blanditur ipsismet Baiis: quæ enim nostra appellamus, cariora habemus.

[r] *Sunt oblitæ sui*] Quia cum lentius afferre sanitatem solerent, visæ sunt in gratiam Dolabellæ vim habere insolitam, suæque tarditatis in sanando oblivisci.

pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum, quod non putaram. Itaque eam tibi misi: quam[3] velim sic legas, ut causam tenuem et inopem,[s] nec scriptione magno opere dignam. Sed ego hospiti veteri et amico munusculum mittere volui[4] levidense,[t] crasso filo,[a] cujusmodi[u] ipsius solent esse munera.[b] Tu velim animo sapienti fortique sis; ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet injuriam.[c] [5]

(13.) CICERO DOLABELLÆ S.

Argumentum.—Rogat ut Suberino et Planio reditum in patriam a Cæsare impetret, eosque ita excusat, ut ostendat, casu quodam et necessitate coactos Pompeii partes in Hispania secutos esse.

Caius Suberinus[1] Calenus,[a] et meus est familiaris, et Leptæ[b] nostri familiarissimi pernecessarius: is cum vitandi belli[c] causa profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrum, post Afranium[d] superatum,[e] bellum ullum fore

[a] *Mittere volui exiguum munus, vile, nec magni pretii.*
[b] *Qualia solent esse ipsius Deiotari munera.*
[c] *Cæsarianorum crudelitatem magis infamem reddat.*

Benedict. conj. *demittere*, Gronov. *emittere.*—3 Nonnulli codd. ap. Græv. omittunt *quam.* Mox, *nec suspicione* cod. unus Oxon. *magnopere dignam* Dresd. quinque, Torg. Lips. edd. vett.—4 Dresd. 1. 4. Torg. Lips. Medic. *v* ψ, alii multi omittunt *volui;* Dresd. 2. omittit *mittere volui.* Pro *crasso filo*, Dresd. 1. 2. 5. Torg. *crasso filio;* Dresd. 3. *crassi filio.*—5 Dresd. 2. *injuriam mi Dolabella dulcissime, sapientissime, ac suavis;* P *injuriam. Vale.*

Epist. xiii. 1 Ita Dresd. 1. et Ascens. 1. *C. Uberinus* cod. Græv. *C. Subernius* edd. vett. *Tuberinus* Torg. *v.* *E. Suberius* P. *Subernius* ψ, Dresd. 2.

NOTÆ

[s] *Inopem*] Quæ non amplam dicendi materiam suppeditat.

[t] *Levidense*] Isidorus vestem levidensem appellat, quæ raro filo, leviterque densata est, cui pavidensem opponit.

[u] *Cujusmodi*] Notatur Deiotarus ut parum liberalis.

[a] *Calenus*] Calenum urbs est Campaniæ, in regno Neapolitano, agri fertilitate et optimo vino celebratissima. Horat. Od. i. 20. 'Cæcubum, et prælo domitam Caleno, Tu bibes uvam.'

[b] *Leptæ*] Quis ille foret Epist. iii. 7. scimus: 'Q. Leptam, præfectum fabrum meum, tibi obviam misi.'

[c] *Vitandi belli*] Civilis, quod in Thessalia primum, deinde in Africa gestum est.

[d] *Post Afranium*] Virum consularem, unum ex tribus legatis Pompeii in Hispania; reliqui duo erant M. Varro, et Petreius.

putarat;[2] incidit in ea ipsa mala, quæ summo studio vitaverat. Oppressus est enim bello repentino;[f] quod bellum, commotum a Scapula,[g] ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nulla ratione se ab illa miseria eripere posset. Eadem causa fere est M. Planii Hæredis,[3] [h] qui est item Calenus, Leptæ nostri familiarissimus. Hosce igitur ambo[4] tibi sic commendo, ut majore cura, studio, solicitudine animi commendare non possim. Volo ipsorum causa:[a] meque in eo vehementer et amicitia movet et humanitas.[5] Lepta vero[i] cum ita laboret, ut ejus fortunæ videantur in discrimen venire; non possum ego non aut proxime atque ille, aut etiam æque laborare. Quapropter, etsi sæpe[6] expertus sum, quantum me amares; tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maxime judicaturum. Peto igitur a te, vel, si pateris, oro, ut homines miseros, et fortuna,[k] (quam vitare nemo potest) magis, quam culpa, calamitosos, conserves incolumes: velisque per te me hoc muneris[b] cum ipsis amicis hominibus,[7] tum muni-

[a] *Ambo mihi maxime cordi sunt.* [b] *Me beneficium illud dare.*

Bengel. *Ybernius* Dresd. 3. Mox, *familiarissimus v.*—2 Quatuor codd. Grævii, quatuor Dresd. Torg. Lips. ψ *putaret;* Dresd. 1. *putare;* Benedict. conj. *putabat.*—3 *Plancii Heredis* codex unus Oxon. Actutum, *qui est Caleni et Leptæ* Dresd. 3. *qui est item ut Calenus, &c.* Hitt. et ed. Græv. *qui est item uti Calenus, &c.* Pal. 6.—4 Quinque Dresd. Torg. Lips. P *ambos.* Statim, *majori cura* duo codd. Græv.—5 Dresd. 4. *et humanitas tua.*—6 *Quapropter etsi semper* Dresd. 2. et mox, *quantum me ames* in eodem. Deinde, *persuadeas tibi* al. ap. Græv.—7 Ita Dresd. 2. 3. ψ. *amicis omnibus* Dresd. 4. 5. Dresd. 1. a m. sec. Torg. P *v*, Ascens. 1. Actutum, *cum municipio Caleno* Pal. 1. *qui*

NOTÆ

[e] *Superatum*] A Cæsare, cui Pompeii copias ad Ilerdam tradere coactus est.

[f] *Bello repentino*] Quod a Pompeii liberis excitatum est.

[g] *A Scapula*] Equite Romano, liberorum Pompeii in Hispania duce, qui, clade ad Mundam accepta, ne Cæsaris in potestatem veniret, servo interficiendum se dedit.

[h] *Hæredis*] Accipe tanquam Planii, qui his literis commendatur, cognomen.

[i] *Lepta vero*] Cum autem eo redactus sit Lepta, ut in periculo sit amittendæ rei familiaris, non possum quin æque laborem pro ipsius salute, atque ipse laborat; aut certe proximus illi sim, neque ulli alteri concedam.

[k] *Et fortuna*] Nam profectus erat in Hispaniam, vitandi belli causa.

cipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptæ, quem omnibus antepono,[l] dare. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere; sed tamen nihil obest dicere.[8] Res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix[9] equestris.[m] Quapropter quando[10] his Cæsar vitam sua liberalitate concessit, nec est, quod iis præterea magnopere possit adimi; reditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice.[c] In quo nihil est, præter viam longam; quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum suis, et moriantur domi. Quod ut enitare contendasque, vel potius ut perficias,[11] (posse enim te, mihi persuasi) vehementer te etiam atque etiam rogo.

(14.) CICERO DOLABELLÆ, CONSULI, S.[1]

Argumentum.—Laudat Dolabellam, quod columnam, quasi aram mortuo Cæsari, ut Deo, erectam, everterit, et animadversione in eos qui contra libertatem tumultuabantur, usus fuerit. Scripta paulo post necem Cæsaris.

Etsi contentus eram,[2] mi Dolabella, tua gloria,[a] satisque ex ea magnam lætitiam voluptatemque capiebam; [*p*. 133.] tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me ascribat tuis laudibus. Neminem conveni, (convenio autem quotidie plurimos:[3] sunt enim permulti optimi viri, qui

[c] *Impetra.*

cum mihi Amstel.—8 Pal. 6. Hitt. Dresd. 3. omittunt *dicere.*—9 Codex unus Oxon. *alteri jure.*—10 Ita Lips. Dresd. 2. 4. et edd. vett. *Quapropter quomodo* Ascens. 1. *Quapropter quo* Torg. P. *Quapropter cum* Lips. Dresd. 1. 3. 5. *v*, Victor. Benedict. Mox, *posset adimi* ψ. *reliquum si me, &c.* Dresd. 2. *si me facis v.*—11 Lips. *ut conficias.* In fine, *Vale* addit *v.*

Epist. xiv. 1 *Consuli suo sal.* Dresd. 1. 2. Victor. Bengel. Benedict.—2 *Etsi c. eram tua fama v.* Verba, *ex ea m. l. voluptatemque,* desunt in eodem

NOTÆ

[l] *Antepono*] Calenis omnibus, qui ex eodem sunt ac Lepta municipio.

[m] *Vix equestris*] Vix habet quadringenta millia sestertium: is enim erat equestris census.

[a] *Gloria*] Quam sibi Dolabella pepererat eversa Cæsaris columna, servis cruci affixis, seditiosisque civibus morti addictis.

valetudinis causa in hæc loca [b] veniant, præterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin [4] omnes, cum te summis laudibus ad cœlum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu, meis præceptis et consiliis obtemperans, præstantissimum te civem et singularem consulem [c] præbeas. Quibus ego, quanquam verissime possum respondere, te, quæ facias, tuo judicio et tua sponte facere, nec cujusquam egere consilio; tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem,[5] si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego: sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriæ.[a] Est tamen [6] non alienum dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni,[d] regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiundis Nestorem; [e] mihi vero gloriosum, te juvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum [f] disciplinæ meæ.[b] L. quidem Cæsar,[g] cum ad eum ægrotum Neapolim [h] venissem,[7] quanquam erat oppressus totius corporis

[a] *Sum enim plusculum amans laudis, quam oportet.* [b] *Quasi discipulum meum.*

cod.—3 Peck. *plurimos quotidie.* Mox, *optimi* deest in *v* —4 Plurimi codd. *qui.* Mox, *gratias agunt* Dresd. 2.—5 Ita codd. Grævii et Victor. *laudem tuam* edd. vett. Actutum, *si omnia a m. c. p. videantur* Lips. ψ.—6 Ita Lips. duo Guelf. et edd. pr. *Et tamen* Dresd. 1. 2. 3. duo Pall. duo Gulielm. Amstel. Victor. P. *a dignitate tua* Dresd. 4. Ascens. 1. *dignitati tuæ* codd. Manutii, Peck. Paulo post, *capiendis* quinque Dresd. et Benedict. Deinde, *te viventem consulem* Hitt.—7 Stewech. cum uno cod. Oxon. *venirem.* Mox,

NOTÆ

[b] *In hæc loca*] Baias.

[c] *Consulem*] Mortuo Cæsare, Dolabella, quem Cæsar iturus ad expeditionem Parthicam, sibi suffecerat, venit in forum cum insignibus consularibus.

[d] *Agamemnoni*] Agamemnon rex regum dictus, quia in bello Trojano, ad quod multi reges erant profecti, totius exercitus curam habuit.

[e] *Nestorem*] Cujus ab ore melle dulcior fluebat oratio: dissentientes inter se Græcos conciliabat, ejusque consiliis inprimis utebatur Agamemnon.

[f] *Alumnum*] Alumnus est, et qui alit, et qui alitur: hic posteriore sumitur sensu.

[g] *L. quidem Cæsar*] Avunculus M. Antonii. Ab Antonio ipso, oppressa iterum, post Cæsaris necem, per triumviros republica, proscriptus est; sed cum milites ad eum interficiendum ab Octavio missi venissent, ad sororem Juliam, eandemque Antonii matrem, confugit, a qua servatus est incolumis.

[h] *Neapolim*] *Naples*, regni cognominis caput, antea Parthenope.

doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, 'O mi Cicero!' inquit, 'gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, jam salvi esse possemus. Dolabellæ vero tuo et gratulor,[8] et gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possumus vere consulem dicere.' Deinde multa de facto ac de re gesta:[c] tum nihil magnificentius, nihil præclarius actum unquam, nihil reipublicæ salutarius.[9] Atque hæc una vox omnium est. A te autem peto,[10] ut me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere,[d][i] meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quanquam, mi Dolabella, hæc enim[11] jocatus sum, libentius omnes meas, si modo sunt aliquæ meæ, laudes, ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti; tum his tuis factis[12] sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut scis,[13] M. Brutum, propter ejus summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen Idib. Martiis[k] tantum

[c] *Tum multa dicere cœpit de facto, et de ara, ac columna eversa.*
[d] *Ut patiaris hæredem me esse tuæ gloriæ, quamvis hanc non merear.*

plane salutaverit duo codd. Grævii, Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. Tum, *gratulor tibi, quod tantum* edd. vett. Deinde, *tum salvi* Dresd. 2. Amstel. et vet. cod. ap. Græv. *tam salvi* Pal. 1. *jam* plane omittunt Lips. Torg. Dresd. 4. 5. v ψ, Ascens. 1.—8 Dresd. 2. 4. *ei gratulor.* Statim, *dicere consulem* cod. Græv.—9 Dresd. 3. *salutarius testatus est.*—10 *Æstate autem peto* Pal. 6. *Ex te, &c.* idem Pal. a m. sec.—11 Duo codd. Grævii *hic enim.* Actutum, *locutus sum.* Statim, *ad te transfunderim* Stewech. *ad te transtulerim* al. ap. Græv.—12 Codd. Grævii *tuis his factis.* Mox, *in amore mi fuerit* Dresd. 1. 2. 4. Pal. 1. *in amore mihi fuerit* Lips. Dresd. 3. 5. Peck. Stewech. Amstel. ed. pr. Ascens. 1. *in amorem fuerit* Pal. 6. cum uno cod. Gulielm.—13 Lips. Torg. Dresd. 4. Stewech. Amstel. *ut tu scis;* ψ omittit *ut scis.* Paulo post, *fuisse* deest in Pal. 6. Deinde, *cumulatum esse videbatur* Dresd.

NOTÆ

[i] *Cernere*] Cernere hæreditatem, idem est quod adire.

[k] *Idib. Martiis*] Quo die Cæsarem Brutus, conjuratorum princeps, interfecit. Epist. XII. 4. 'Vellem Idibus Martiis me ad cœnam invitasses.'

accessit ad amorem, ut mirarer, locum fuisse augendi in eo, quod mihi jampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit,[l] ut mihi nunc denique amare[m] videar, antea dilexisse. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriæ servias? proponam[14] tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum: te imitere oportet; tecum ipse certes:[n] ne licet quidem tibi jam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis utendum est. Contigit enim[15] tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis, non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset,[e] et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit[16] magnitudine cum animi,[o] tum etiam ingenii atque consilii. [*p.* 134.] Legi enim concionem[17] tuam: nihil illa sapientius: ita pedetentim[p] et gradatim tum accessus a te ad causam facti,

[e] *Contigit enim tibi, quod nescio an ulli contigerit, ut summa severitas pœnæ non modo odiosa non esset, sed etiam grata omnibus.*

3. sicut Lamb. emend. *esse cumulatum etiam vid.* Ascens. 1.—14 Amstel. Pall. 1. 6. Peck. Hitt. Stewech. quinque Dresd. *v*, Lips. Ascens. 1. *proponas.* Mox, *te imitari* Pal. 6. *nec licet* edd. vett. *non licet* Amstel. Stewech. Lips. Torg. Dresd. 5. *v*, Ascens. 1.—15 *Contingit autem* codex unus Oxon.—16 Dresd. 1. 2. Lips. Torg. Pal. 1. Peck. *contingit.* Statim, *tum animi* cod. Græv.—17 Cod. *ψ contentionem; v intentionem.* Paulo post, *ut res ipsa auctoritatem tibi* al. ap. Græv. *omnium consensu* Dresd. 4. Ascens. 1. *omnium*

NOTÆ

[l] *Tantum accessit*] Post eversam columnam Cæsaris, et sumtas de audacibus, ac sceleratis servis, reipublicæ ac libertatis hostibus, pœnas.

[m] *Amare*] Nota discrimen inter voces ejusdem in speciem significationis: amare plus quiddam est, quam diligere.

[n] *Tecum ipse certes*] Ut jam non alios, sed te ipsum, si possis, superes.

[o] *Animi*] Laudat tria in Dolabella, animum, ingenium, consilium; animum, in puniendis reis, et evertenda columna; ingenium et consilium, in concione, qua reipublicæ hostes vehementer accusavit.

[p] *Ita pedetentim*] Non potuit laudari melius Dolabellæ prudentia, qui obstrepentem et seditiosam plebem,

tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret.[f] Liberasti igitur et urbem periculo,[q] et civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem [18] attulisti, sed etiam ad exemplum facti.[g] Intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros,[h] [r] a quibus initium libertatis [s] profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu quando [19] rempublicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

(15.) CICERO PÆTO S.

ARGUMENTUM.—Duabus epistolis respondet; priori, de valetudine, et illius in se amore, ac jucunditate; alteri, nihil referre, utrum Romæ sit, an Neapoli, cum Romæ unius nutu regantur omnia. Scripta paulo ante, quam Cæsar ad Hispaniense bellum exiret.

DUABUS tuis epistolis [1] respondebo; uni, quam triduo

[f] *Ita accessisti sensim et pedetentim ad rem narrandam, et ab ea narratione tam prudenter recessisti ad improbos castigandos, ut res ipsa omnium consensu admoneret, te non impetu, sed ratione et consilio reos punire.*

[g] *Neque solum actio tua aliquamdiu nobis proderit, sed exemplo tuo ceteri ad rempublicam defendendam excitabuntur.*

[h] *Non modo tibi tuendos ab injuria, sed honoribus afficiendos.*

sensu codd. Grævii.—18 Iidem codd. *magnam utilitatem.* Mox, *ad exemplum. Quo facto intelligere* Dresd. 3. Bengel. Lamb. *Intelligere potes* Lips. Pro *in te positum*, quæ verba tuentur codd. Victorii et Dresd. 1. *in te repositum* habent Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. Ascens. 1.—19 Ita Lips. Dresd. 2. 3. 5. alii codd. et edd. vett. *Tu cum* Dresd. 1. Victor. et vulgg. ante Ernesti. *Tu quo* Torg.

EPIST. XV. 1 *Duabus epistolis tuis* Hitt. Mox, *quatriduo ante* Dresd. 1. 3. 5. Lips. Torg. ψ, Ascens. 1. *quam patriduo ante* Dresd. 2. *a Letho* Hitt. *a*

NOTÆ

belluam scilicet, ut ait Horatius, multorum capitum, oratione sua haud aliter atque catenis aureis ad se pertraxit.

[q] *Urbem periculo*] Observa quoque discrimen inter urbem, et civitatem; urbi parabatur incendium, civibus vero cædes, instigante populum Antonio, et ad ulciscendam Cæsaris mortem, impellente.

[r] *Viros*] M. Brutum, C. Cassium; adde alios. Huic Ciceronis Epistolæ, quæ facile inter pulcherrimas numeratur, rescripsit Dolabella, Epist. ad Att. XIV. 21.

[s] *Initium libertatis*] Expectantur a te cetera, ut eandem, quam Brutus et Cassius, gloriam consequaris.

ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis literis intellexi, pergratam tibi *esse curam meam valetudinis tuæ, quam tibi* perspectam esse [2] gaudeo. Sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex literis [3] perspicere potuisti.[a] Nam cum a satis multis (non enim possum aliter dicere) et coli me videam, et diligi; nemo est illorum omnium mihi te jucundior. Nam quod me amas, quod id et jampridem et constanter facis, est id quidem magnum, atque haud scio [a] an maximum; sed tibi commune cum multis: quod tu ipse tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere jucundus; id est proprie tuum. Accedunt non Attici,[b] sed salsiores quam illi [4] Atticorum, Romani veteres atque urbani sales.[b] Ego autem (existimes licet, quod lubet [c 5]) mirifice capior facetiis, maxime nostratibus;[c] præsertim cum eas videam primum oblitas Latio,

[a] *Sed mihi crede, non æque potuisti curam meam perspicere ex literis, atque est reipsa.*

[b] *Adde jocos non Atticos, sed festiviores Atticis, Romanos veteres, et proprios hujus urbis.* [c] *Permitto ut judices quicquid tibi videbitur.*

Cetho Stewech. *a Ceto* P. *a Retho* Pal. 6. Tum, *Pileros* duo codd. Grævii.—2 Plurimi codd. et edd. vett. *pergratam tibi, perspectam esse;* alii lacunam signant asteriscis. Dresd. 1. exhibet *pergratum tibi, perspectum est;* Dresd. 5. Ascens. 1. *pergratam tibi esse sententiam meam et animum meum perspectum circa curam valetudinis tuæ, quam tibi esse;* Dresd. 4. *pergratam tibi esse sententiam meam et animum meum tibi perspectum esse;* Pal. 6. quatuor codd. Corradi, unus Manutii, Guelf. 2. Dresd. 3. *pergratam tibi esse curam meam valitudinis meæ, quam tibi perspectam esse;* quam lect. primus recepit Manut. —3 Ita codd. Victorii, Dresd. 1. aliique; *ut est res absens literis* Dresd. 2. *ut est literis absens* Lips. *ut est re absens absens* (sic) *literis* Torg. *ut est re absens literis* Dresd. 4. 5. Pal. 1. Amstel. ed. pr. *ut est res abse ex literis* Dresd. 3.—4 Dresd. 4. *quam ulli.*—5 Dresd. 1. 2. et Bengel. *quid lubet;* Torg. Dresd. 4. 5. al. ap. Græv. *quidlibet;* codex unus Oxon. *quod libet.* Statim, *mirifice capior eis. Fac ut et maxime* Dresd. 3. Deinde, *ut videam p. oblitos*

NOTÆ

[a] *Atque haud scio*] Hic et alibi sæpius negationem omittit, quam nemo necessariam non credat: videtur enim dicendum, *atque haud scio, an non omnium maximum;* contra vero, ubi minime necessariam esse negationem dicas, eadem utitur eleganter, ut Epist. 14. 'Contigit tibi quod haud scio an nemini:' videretur enim ponendum esse 'an ulli.'

[b] *Attici*] Qui præ ceteris erant apud Romanos in pretio.

[c] *Nostratibus*] Romanis, non autem Latinis, nedum Gallicis: Latinos distinguit a Romanis, et Latinos intelligit Latii totius, excepta Roma, incolas.

tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas,[d] nunc vero etiam braccatis[e] et Transalpinis[f] nationibus,[d] ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te cum video, omnes mihi Granios,[g] omnes Lucilios,[6 h] (vere ut dicam) Crassos[i] quoque, et Lælios[k] videre videor. Moriar, si, præter te, quenquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquæ et vernaculæ[l] festivitatis[7] agnoscere. Ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris, me tanta perturbatione valetudinis tuæ tam graviter exanimatum fuisse? Quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emtionis Neapolitanæ fuisse, sed auctorem[m] commorationis[8] urbanæ;[e] neque ego

[d] *Inquinatas a Latinis vicinis, tum cum Cæsar infudit peregrinos in urbem nostram, nunc vero etiam a Gallis braccatis.*

[e] *Quod autem excusas te, non dissuasisse mihi emtionem domus Neapolitanæ, sed suasisse tantum ut Romæ interdum commorarer.*

Latio in eodem cod.—6 Codd. Victorii, tres Gulielmii, Pal. 1. Dresd. 1. 2. *omnis m. G. omnis Lucilios;* Torg. Lips. Ascens. 1. *omnes m. Gracchos omnes, &c.* Dresd. 3. *mihi Græcos;* Dresd. 4. *mihi gratos;* Dresd. 5. et Peck. *mihi gratias.*—7 Torg. *venustatis; v vetustatis.*—8 Codd. quatuor Gulielm. Pall.

NOTÆ

[d] *Peregrinitas*] Cum a Cæsare donati sunt civitate Romana peregrini, id est, Latini, sic enim Latini a Romanis vocabantur; neque solum peregrini, id est, Latini, donati civitate, sed etiam Galli, tam Transalpini quam Cisalpini, ex quibus etiam nonnulli in senatum recepti sunt. Id vero Tullius indigne pati videtur.

[e] *Braccatis*] Gallia Braccata, quæ proprie fuit Romanorum Narbonensis provincia; sic dicta est a braccis, vestimenti scilicet genere, quod gerebant. Hæc Romanis paruit, priusquam Cæsar in Gallias proconsul abiret. Quatuor omnino continet regiones, Occitaniam, Provinciam, Delphinatum, et Sabaudiam.

[f] *Transalpinis*] Hoc indicat vocabulo, quicquid Galliarum Cæsar Romano subjecit imperio.

[g] *Granios*] Granius præco fuit notæ dicacitatis, cujus sæpe meminit Cicero.

[h] *Lucilios*] Lucilius Satiras scripsit primus: fit apud Horatium frequens illius mentio, ab eoque notatur, quod nimis cito versus ederet.

[i] *Crassos*] Lucius Crassus orator insignis, quem cum M. Antonio loquentem facit Cicero in tribus libris de Oratore. Hic in Philippum consulem cum acrius invectus esset, lateris dolore correptus, septimo post die mortem obiit.

[k] *Et Lælios*] C. Lælius, cognomine Sapiens, is qui in libro de Amicitia inducitur loquens, sermonis elegantia adeo clarus, ut quas Terentius fabellas exhibebat, eæ propter elegantiam putarentur a Lælio scriptæ.

[l] *Vernaculæ*] Romanæ, quando non-

aliter[n] accepi: intellexi tamen idem, quod his intelligo literis, non existimasse te, mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem[o] relinquere.[f] Catulum[p] mihi narras, et illa tempora.[q] Quid simile? ne mi[9] quidem ipsi tunc placebat, diutius abesse ab reipublicæ custodia: sedebamus[r] enim in puppi, et clavum tenebamus: nunc autem vix est in sentina locus. An minus multa[s] senatusconsulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romæ cum sum, et urgeo forum,[g] senatusconsulta scribuntur[t] apud amatorem tuum, familiarem meum.

[f] *Non putasse te mihi licere, sicut ego putabam, reipublicæ administrationem saltem ex parte relinquere.*
[g] *Cum Romæ sum, et frequento forum.*

v ψ, et vulgg. ante Ernesti *moderationis;* Gulielm. conj. *demorationis.*—9 *Quid simile nunc? Ne mihi* Dresd. 3. *mihi* etiam duo codd. Græv. Mox, *clavumque*

NOTÆ

dum erat a Latinis, Gallisve corrupta.

[m] *Sed auctorem*] Sed suasisse, ut neque semper essem Romæ, neque ab ea semper abessem; sed modo Romæ, modo Neapoli habitarem.

[n] *Neque ego aliter*] *Neque* pro 'non;' sed vim habet haud paulo majorem, quasi diceret, 'ne ego quidem ipse aliter sensi.'

[o] *Magnam partem*] Sume quasi adverbium esset, non autem quasi regatur a verbo 'relinquere.' Sic Tuscul. lib. IV. 211. 'Stoici magnam partem in his partiendis occupati sunt.'

[p] *Catulum*] Objicis mihi Q. Catulum nunquam reipublicæ curam deposuisse; nota istud *narras* frequenter a Tullio adhiberi solitum, quodque tum maxime est elegans, cum quis refutatur. Quintus Catulus consul anno 675. M. Lepidum collegam, acta Sullæ dictatoris, qui tum mortuus est, rescindere conantem, fortiter repressit. Censor dedicavit Capitolium, ingentis vir animi, quem nec spes nec metus ab instituto vitæ cursu unquam dimovere potuit. Patre natus est Q. Catulo, qui Marii in consulatu collega Cimbros ad internecionem usque delevit.

[q] *Et illa tempora*] Quibus Catulus vixit.

[r] *Sedebamus*] Rempublicam cum summa auctoritate gubernabam; nunc autem a puppi ad sentinam delapsus sum; immo ne in sentina quidem locus mihi est ad laborandum, id est, nullam, ne minimam quidem reipublicæ partem, attingo.

[s] *An minus multa*] Sive sim Romæ, ut vis, sive absim Roma, et habitem, ut cogito, Neapoli, non minus multa senatusconsulta ac decreta fient; nec enim meis Cæsar utitur consiliis.

[t] *Senatusconsulta scribuntur*] Jocus in Cæsarem. Senatusconsulta, (quæ, ut vox ipsa præfert, decreta sunt senatus, postquam res in curia aliquamdiu agitata est) senatusconsulta, inquam, scribuntur domi apud Cæsarem

Et quidem[10] cum in mentem venit, ponor ad scribendum:[u] et ante audio senatusconsultum in Armeniam[x] et Syriam[y] esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur,[h] quam omnino mentionem ullam de ea re esse factam.[11] [*p.* 135.] Atque hoc nolim me jocari putes.[12] Nam mihi scito jam a regibus ultimis allatas esse literas, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellaverim:[z] quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. Quid ergo est? tamen,[a] quamdiu hic erit noster hic præfectus moribus,[i] [13] parebo auctoritati tuæ: cum vero

[h] *Quod ex mea sententia perscriptum dicatur esse.* [i] *Cæsar.*

tenebamus Lips. Torg. Dresd. 4. Deinde, *est* omittunt codd. Grævii.—10 *Equidem* Torg. Lips. Dresd. 4. P. Statim, *ponor adfuisse scribendo* conj. Manut. —11 Ita Dresd. 1. 2. 4. Torg. *de ea re sciam esse factam* Dresd. 3. 5. Peck. Ascens. 1. *esse factum* Stewech.—12 Idem cod. *jocari me putes.*—13 Dresd. 3.

NOTÆ

amatorem tuum, apud quem plurimum potes, meum familiarem: jocose et hoc postremum dictum puto, 'meum familiarem.'

[u] *Ponor ad scribendum*] Mendosus locus: opinor cum Manutio legendum esse *ponor affuisse scribendo*, id est, nomen meum a Cæsare suis in decretis apponitur, quasi iis decretis scribendis affuissem, quibus tamen minime affui.

[x] *Armeniam*] Duplex Armenia fuit, Major, et Minor; illa ab Occasu Cappadociam; a Septemtrione Colchidem, Iberiam, et Albaniam; ab Ortu mare Caspium, et Hyrcanum; ab Austro Mesopotamiam, et Assyriam attingebat: hodie *Turcomannium* appellant. Minor ad Septemtrionem et Occasum Cappadocia; ad Ortum Euphrate fluvio; ad Austrum Cilicia et Syria claudebatur. Nunc *Aladuli* dicitur.

[y] *Syriam*] Quæ pulcherrimas inter Asiæ provincias jure reponitur; ab Occasu Ciliciam habet, et mare Syriacum; ab Ortu Mesopotamiam; Minorem Armeniam a Septemtrione; a Meridie Arabiam Desertam, et Palæstinam. Syri leves, novarum rerum cupidi, et voluptatum amantes erant.

[z] *Reges appellaverim*] Constat ex Epist. II. 17. Ariobarzanem factum esse regem ex sententia Ciceronis; et ita appellatum in senatu; nunc vero, inquit, quos ne natos quidem scio, ii mihi gratias agunt, quasi ex mea sententia reges creati sint: sic mihi Cæsar illudit.

[a] *Quid ergo est? tamen*] Quid ergo mutem sententiam de relinquenda urbe? tamen consiliis tuis parebo, quamdiu hic Cæsar versabitur. Nota, quos odimus, non suo nomine, sed alieno fere appellamus, præsertim si joci aliquid insit in nomine alieno, ut hic inesse puto: porro moribus præfectus est Cæsar a senatu in triennium. Ante dixerat, 'apud amatorem tuum, meum familiarem.'

aberit, ad fungos[k] me tuos conferam. Domum si habebo, in denos dies[14] singulos sumtuariæ legis[b] dies conferam.[l] Sin autem minus[15] invenero quod placeat,[m] decrevi habitare apud te. Scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam[16] desperabam jam, ut tibi proxime scripsi: sed tamen non abjeci.[n] Tu, velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. Si enim nihil est in parietibus[17] aut in tecto vitii,[o] cetera mihi probabuntur.

(16.) CICERO PAPIRIO PÆTO S.

ARGUMENTUM.—Ostendit nihil a se prætermissum in Cæsarianorum concilianda sibi benevolentia: nec boni civis aut sapientis hominis officium in se desiderari posse: tandem ad Pæti jocationes respondet.

DELECTARUNT[1] me tuæ literæ; in quibus primum amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit, verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi solicitudinis attulisset: de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile ut intelligerem, te esse commotum; et ego tibi

[k] Champignons.
[l] *Domum si habebo Neapoli, partiar in decem dies sumtus, quos lex sumtuaria a Cæsare lata præscripsit in singulos dies.*
[m] *Si non invenero Neapoli domum quæ mihi placeat.*
[n] *Desperabam jam me emturum Neapoli domum Sullæ, ut tibi nuper scribebam; sed tamen non abjeci spem.*
[o] *Si enim parietes et tectum sint integra.*

nostris præfectus moribus; al. ap. Græv. *noster præfectus moribus*. Actutum, *probo auctoritati tuæ* nonnulli codd. Græv. Torg. Dresd. 1. 2. ψ. *probo auctoritatem tuam* Dresd. 3. Statim, *postquam vero abierit ad fungos* Dresd. 3. *abjecit ad fungos* Torg. *abjecit affringes* v.—14 Pal. 6. *conferam domum: si habebo. In denos, &c.* Verba, *Domum si h. in d. d. s. s. l. d. conferam,* desunt in ψ. *dies* alterum non extat in multis codd. ap. Græv. *legis judicia proferam* P.—15 *Sin minus* codd. Grævii.—16 *Domum Sillanam* quædam edd. vett. *Domum Silianam* al. probante Corrado. Actutum, *sperabam jam* v.—17 *Si enim nihil est in parietibus* non extant in Stewech. Denique, *mihi probantur* ψ.
EPIST. XVI. 1 Ita codd. Victorii, Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. *Delectaverunt* Dresd. 5. Lips. Ascens. 1. Statim, *cognovi amorem* Ascens. 1. Deinde, *de*

NOTÆ

[b] *Legis*] Quam tulit Cæsar post bellum Africanum; indicatque Tullius, se, non modo non contra legem, sed potius infra legem cœnaturum.

accurate rescripseram, ut quoquo modo,[2] in tali re atque tempore, aut liberarem te ista cura, aut certe levarem. Sed cum[3] proximis quoque literis ostendis, quantæ tibi curæ sit ea res;[c] sic, mi Pæte, habeto: quicquid arte fieri poterit (non enim jam satis est consilio pugnare: artificium quoddam excogitandum est[4]) sed tamen quicquid elaborari aut effici potuerit ad istorum[d] benevolentiam conciliandam et colligendam,[5] summo studio me consecutum esse; nec frustra, ut arbitror: sic enim color, sic observor ab omnibus his, qui a Cæsare diliguntur, ut ab his me amari putem. Nam etsi non facile[e] dijudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidat[6] ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit; cetera sunt signa communia: sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer[7] diligi, quia et nostra fortuna ea est, et illorum, ut simulandi causa

quo etiam tu edd. vett.—2 Quidam codd. Græv. et quinque Dresd. *ut quomodo;* Lips. *ut quo in tali re.*—3 Ita codd. Victorii, Dresd. 1. 3. 4. *v ψ*. *Sed quando* Dresd. 2. *Sed quoniam* Dresd. 5. P, Ascens. 1.—4 Ascens. 1. post *fieri poterit* et post *excogitandum est* puncto distinxit. Bengel. verba tantum, *non enim jam satis est consilio pugnare,* in parenthesi collocanda censuit.—5 Ita Dresd. 3. 5. P *v ψ*, Ascens. 1. *conciliandum et colligendum* codd. Victorii, Dresd. 1. 2. 4. Lips. Statim, *me prosecutum esse scito* Dresd. 3.—6 Idem cod. *inciderit.*—7 Ita codd. Grævii, Dresd. 1. 2. 3. Torg. P *v. arbitror* Dresd. 4. 5. Lips. *ψ*, edd. vett. Actutum, *quod et nostra* al. ap. Græv. *quia et n. f. eadem*

NOTÆ

[c] *Ea res*] Id quod nuntiaverat Silius: quid autem illud fit, assequi non licet, nisi levi conjectura; tamen ex iis quæ continentur hac Epistola, fit verisimile Cæsarem offensum esse jocularibus dictis Ciceronis.

[d] *Istorum*] Cæsaris amicorum, Oppii, Balbi, &c.

[e] *Etsi non facile*] Perturbata videtur aliquantulum ratio Latini sermonis; sed neglecto verborum contextu, Cicero solius habuit rationem sententiæ, quod et sæpe alibi facit, præsertim in orationibus. Sic autem hujus Epistolæ locus restitui posset: Etsi non facile discernitur amor verus a ficto, nisi aliquod tempus incidat, quo tempore, sicut aurum igne, sic amor periculo aliquo perspiciatur; tamen omissis ceteris signis, quæ communia sunt, unum habeo certum, quare existimem me vere et sincere diligi a Cæsarianis, nempe quod cum florentissima sit illorum fortuna, victore Cæsare, mea vero afflicta et humilis sit, nullam videantur habere causam simulandi amoris erga me.

non sit. De illo[a] autem, quem penes est omnis potestas, nihil video, quod timeam;[8] nisi quod omnia sunt incerta, cum a jure[f] discessum est: nec præstari quicquam potest,[b] quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipsius nulla re a me offensus est animus. Est enim adhibita in ea re ipsa[c] summa a nobis moderatio. Ut énim olim arbitrabar, esse meum libere loqui, cujus opera esset in civitate[9] libertas; sic, ea nunc amissa, nihil loqui,[d] quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere[g] autem si vellem nonnullorum acute aut facete dictorum offensionem, fama ingenii mihi esset abjicienda;[10] quod si possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar[h] habet peracre judicium: et, ut Servius, frater tuus, quem literatissimum fuisse judico, facile diceret, 'hic versus Plauti non est, hic est,' quod tritas aures haberet notandis generibus poëtarum, et consuetudine legendi; sic audio Cæsarem, cum volumina jam confecerit ἀποφθεγμάτων,[e][i] si quod affe-

[a] *De Cæsare.* [b] *Nec certo affirmari quicquam potest.*
[c] *In dictis jocularibus.*
[d] *Sic nunc amissa libertate arbitror meum esse nihil loqui.*
[e] *Facete dictorum.*

est Dresd. 3. *fortuna vera ea est* ψ.—8 Idem cod. *cur timeam.* Statim, *cum jure* Hitt. *nec præsciri quicquam* Dresd. 4. 5. Stewech. Amstel. *v*, Ascens. 1. Tum, *futurum sit id* Stewech. et Amstel.—9 Hitt. *esset incitata.*—10 Codd. et edd. ante Ernesti, *si velim ... est abjicienda.* Actutum, *quod si id* codd.

NOTÆ

[f] *Cum a jure*] Quoties armis ac viribus omnia geruntur, non autem jure ac legibus.

[g] *Effugere*] Quod si velim vitare invidiam, quam incurro propter nonnulla acute et facete dicta, necesse est ut famam ingenii abjiciam, quam tamen abjicere non recusarem, si vel sic possem aliorum offensionem vitare.

[h] *Sed tamen ipse Cæsar*] Sed tamen cum peracri sit judicio Cæsar, non videtur verendum, ne fidem adhibeat iis qui me malitiose accusabunt, eaque me joculariter contra eum dixisse, quæ non dixerim, referent: ille enim continuo quæ a me erunt acute dicta, dignoscet ab iis quæ a me dicta non sunt, ut Servius frater tuus Plautinos versus consuetudine legendi, et quia assuetas habebat aures notando stylo poëtarum, ab iis qui Plauti non essent, discernebat.

[i] *'Αποφθεγμάτων*] Suetonius facit hujus libri mentionem, eumque appellat 'Dicta Collectanea.'

ratur[11] ad eum pro meo, quod meum non sit,[f] rejicere solere: quod eo nunc magis facit,[k] quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. [*p.* 136.] Incidunt autem in sermone vario[12] multa, quæ fortasse illis, cum dixi, nec illiterata nec insulsa esse videantur. Hæc ad illum[l] cum reliquis actis perferuntur: ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid præterea de me audiat,[13] non audiendum putet. Quamobrem Œnomao tuo[m] nihil utor; etsi posuisti loco[14] versus Accianós. Sed quæ est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verum fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis præstare, nisi culpam;[g] qua mihi videor[15] dupliciter carere; et quod ea senserim, quæ rectissima fuerunt, et quia, cum viderem præsidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus[n] non putarim. Ergo in officio boni civis, certe non sum re-

[f] *Quod a me dictum non sit.*

[g] *Sed demus ita esse, mihique invideri; sic video judicasse philosophos, qui soli mihi videntur naturam virtutis cognoscere, nempe viri sapientis esse nihil aliud cavere quam culpam.*

plurimi et edd. ante Ernesti.—11 Dresd. 1. 5. Peck. ed. pr. Ascens. 1. *si quod deferatur.* Pro ἀποφθεγμάτων Dresd. 2. habet ἀποφθέγματα Ῥωμαίων.—12 Stewech. ψ *in sermones varios.* Statim, *nec illiteratissima, nec illiterata, nec insulsa* cod. unus Oxon.—13 Ita Dresd. 2. 3. 5. *præter eadem audiat* Dresd. 1. Lips. *præter eadem de me audiat* Dresd. 4. *v. præter ea de me, &c.* ψ.—14 Edd. vett. *joco;* Dresd. 3. *in loco.* Statim, *Actianos* Pal. 6.—15 Al. ap. Græv. *videor mihi.* Mox, *et cum viderem* Dresd. 3. *et qui cum viderem* Dresd.

NOTÆ

[k] *Quod eo nunc magis facit*] Cæsar nunc multo magis ea rejicit, quæ pro meis afferuntur, cum tamen mea non sint, quia vivunt mecum, &c.

[l] *Hæc ad illum*] Quæ amicis Cæsaris confabulando, et jocando facete dixi, nec insulse, hæc ad Cæsarem perferuntur cum reliquis nuntiis: acta non tantum erant leges, et edicta, sed quæcumque privatim fierent: posteriori sensu accipe hic *acta.*

[m] *Œnomao tuo*] Accii tragœdia, quæ inscribitur Œnomaus: etsi fateor te apte, et in loco usum versibus Accianis. Mihi fit verisimile, quod et Manutio visum est, versibus illis, qui non extant, contineri sententiam aliquam, qua admonerentur homines vitare invidiam; tum subjungit Cicero, Sed quæ est invidia? estne aliquid, quod in me invideri possit in hac tanta mutatione fortunæ et dignitatis?

[n] *Cum valentioribus*] Opinor cum Cæsare: semper auctor pacis fui.

prehendendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam[16] contra potentes: id quoque puto esse sapientis. Cetera vero, quid quisque me dixisse dicat, aut quomodo ille[h] accipiat, aut qua fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt et observant, præstare[o] non possum. Ita fit, ut et consiliorum superiorum conscientia, et præsentis temporis moderatione me consoler: et illam Accii similitudinem[p] non [modo] jam ad invidiam, sed ad fortunam transferam: quam existimo levem et imbecillam, et ab animo[17] firmo et gravi, tanquam fluctum a saxo, frangi oportere. Etenim cum plena sint monumenta[q] Græcorum, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint[18] vel Athenis, vel Syracusis;[r] cum, servientibus suis civitatibus, fuerint ipsi quodammodo liberi; ego me[s] non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cujusquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad

[h] *Cæsar.*

1. 2. 4. 5. *et quod cum viderem* Ascens. 1.—16 Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Ascens. 1. *dicam faciamve;* Dresd. 3. *dicam ut faciam.* Actutum, *contra potentes quosque puto esse sapientes* in eodem cod.—17 Ita Dresd. 5. Lips. Ascens. 1. *et imbecillam, ab animo* Dresd. 1. 2. 3. 4. Torg. P, Bengel. Benedict. al. ante Ernesti.—18 Dresd. 1. 2. 5. ψ *tulerunt.* Mox, *fuerunt ipsi* Dresd. 1. 2. *v* ψ.—

NOTÆ

o *Præstare*] *Je ne puis pas en répondre, cela ne dépend pas de moi.*

p *Accii similitudinem*] Hunc locum sic intellige: Tu ex versibus Accianis, et ex illa similitudine quam adhibet Accius, concludis effugiendam mihi invidiam; hanc ego similitudinem ad res meas si transferam, non invidiam modo timendam mihi, sed etiam fortunam ducerem; quid enim quisque me dixisse dicat, aut quomodo mea dicta sit Cæsar accepturus, aut quantum sit in Cæsarianis qui me colunt, fidei; hæc omnia a fortuna pendent, nec ea præstare possum, sed neque valde sunt viro sapienti pertimescenda.

q *Monumenta*] Plenæ sunt historiæ Græcorum exemplis, quibus declaratur, quemadmodum viri sapientes tyrannos tulerint, quibus tyrannis regnantibus, illi sapientes umbram tamen aliquam aut speciem libertatis retinebant: talis fuit Athenis Socrates, Syracusis vero regnante Dionysio tyranno, Plato; talis, &c.

r *Syracusis*] Urbe Siciliæ quondam celeberrima, quam Archias Corinthius condidit, quam expugnavit Marcellus, illustremque fecit Archimedes, 'mirabilium,' ut Livius ait, 'inventor.'

s *Ego me*] Quidni ego pariter eum me præstare possim, ut neque Cæsaris animum offendam ei aperte resistendo, neque tamen ulla demissione animi dignitatem meam frangam?

jocationes tuas, cum tu,[19] secundum Œnomaum Accii, non, ut olim solebat, Atellanum;[t] sed, ut nunc fit, mimum introduxisti.[i] Quem tu mihi Popilium,[u] quem Denarium narras?[20] quam tyrotarichi[x] patinam? facilitate mea ista ferebantur antea: nunc mutata res est. Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros. Puto enim, te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur,[21] illos apud me declamitare, me apud eos cœnitare. Tu autem,[y] quod mihi bonam copiam ejures,[22] nihil est: tum

[i] *Quandoquidem post Œnomaum Accii introduxisti mimicam fabulam, ut nunc fieri solet; non autem Atellanam, ut olim solebat.*

19 Pal. 1. ψ *quomodo te;* al. ap. Græv. *quando tu.*—20 'Ernesti ad h. l. non sine causa scripsit, 'De his nihil extricare potuere viri docti, estque inanis labor omnis sine libris novis et hic melioribus.'' *Benedict. Pompilium* Ascens. 1. *Polypum* al. ap. Græv. *Quem tu mihi Pompilium, quem Thynnarium narras* emend. Rutilius. Actutum *qua tirotaricha patera* ψ.—21 Dresd. 2. *perferunt.* Statim, verba *apud me declamitare, me apud eos* desunt in codd. Victorii et Dresd. 1. 2. 4. *v. cœnitare* deest in Lips.—22 Ita Amstel. aliique

NOTÆ

[t] *Atellanum*] Quandoquidem lusisti me, jocisque tuis perstrinxisti, non modeste, ut olim Atellanarum actores solebant, sed liberius, ut mimi nunc faciunt. Attingit duplex genus fabularum, quod erat frequens apud Romanos, Atellanam et Mimum. Atellana dicta est ab Atella Oscorum oppido in Campania; nunc *Aversa* dici potest, Capuam inter et Neapolim sita: unde Valerius hoc genus ludi accitum esse tradit. Mimus ab imitatione. Sunt autem hæc inter utramque fabulam discrimina, quantum ex Tito Livio, Valerio Maximo, et Donato conjici licet: primum, Atellana Osco sermone componebatur; mimus Romano: Atellana in plures actus distribuebatur, quibus actibus inserebantur exordia, quæ actionem veluti secabant, ad animos ludicris et ridiculis quibusdam (id enim vocatur exordium) relaxandos; mimus continentem habebat, nec interruptam actionem: in Atellana plures erant actores; in mimo unus: Atellana dicax illa quidem, sed modeste; mimus vero etiam scurriliter; unde Atellanarum actores nullam incurrebant notam infamiæ; secus actores mimorum, qui tribu movebantur, nec stipendia faciebant.

[u] *Popilium*] Popilius, quem alii *pompilum* vocant, piscis est; denarius autem, ut nonnullis placet, edulium, quanquam similius vero est intelligi *denarium,* quo se polypum emturum scripserat Pætus. Hæc igitur dicit Cicero: Ne mihi deinceps apponas ejusmodi cibos, quibus olim ego pro facilitate mea delectabar, at quæ nunc fastidio.

[x] *Tyrotarichi*] Tyrotarichus genus est opsonii, confectum ex caseo et salsamentis. *Τυρὸς, caseus,* et *τάριχος, salsamentum.*

[y] *Tu autem*] Tu autem nihil est, quod jures te non habere unde sum-

enim, cum rem habebas, quæsticulis[z] te faciebam attentiorem: nunc, cum tam æquo animo[a] bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, æstimationem[23 b] te aliquam putes accipere: etiam hæc levior est plaga ab amico, quam a debitore. Nec tamen eas cœnas quæro, ut magnæ reliquiæ fiant: quod erit, magnificum sit et lautum.[k c] Memini te mihi Phameæ[24] cœnam narrare: temperius[d] fiat; cetera eodem modo.[l] Quodsi perseveras me ad matris[e] tuæ cœnam revocare,[25] feram[f] id quoque. Volo

[k] *Nec tamen desidero cœnas ita lautas, ut magnæ sint reliquiæ; tantum, quod apponetur, volo magnificum sit et splendidum.*
[l] *Cetera fiant eodem modo, quo fiunt apud Phameam.*

codd. ap. Græv. *jures* edd. vett. *cures* al. Deinde, *cum rem augebas* edd. vett. Pro *quæsticulis*, quod firmant Vat. Medic. aliique codd. ap. Victor. et Manut. *quæstiunculis* habent quinque Dresd. Lips. Ascens. 1. *quæstinuculis* P *υ ψ*.—23 Ita codd. *existimationem* edd. vett. Mox, *etiam hæc l. p. est* Vat. *et jam h. l. p. est* al. ap. Græv.—24 *Memini mihi te Phameæ* quidam codd. Græviі; *Phaniæ* al. Statim, *temperantius* P a m. sec. *temperatius* al. ap. Græv.

NOTÆ

tum facias. Qui ejurat, significat se id quod desideratur præstare non posse: ego enim tum, cum rem atque opes habebas, reddebam te parcum et tenacem lucelli tui; faciebam ut rei augendæ et conservandæ attentior esses.

[z] *Quæsticulis*] Quæsticulus, exiguus quæstus, seu lucellum.

[a] *Tam æquo animo*] Ironia. Quid autem jacturæ fecerat, vide sequentem notam.

[b] *Æstimationem*] Noli putare te, postquam me hospitem habueris, æstimationem, qualem jam a debitoribus tuis accepisti, accepturum. Cæsar, cum videret creditas pecunias non solvi, jussit per arbitros æstimari possessiones, quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque eæ creditoribus traderentur; æstimatione vero facta, quarta fere pars debiti deperibat: cum autem Papirius, ad quem hæc Epistola, ex hoc Cæsaris decreto de æstimatione possessionum, magnam in bonis suis plagam a debitoribus accepisset, jocose illum consolatur; primum, quod æquo animo bona sua perdat; deinde quod nihil a se conviva apud ipsum timendum sit, ne quam adhuc similem bonorum æstimationem accipiat; postremo, quod si plagam tamen aliquam in bonis accepturus est, levior sit plaga ab amico, quam a debitore.

[c] *Magnificum sit et lautum*] Illud ad cibi genus, hoc ad apparatus elegantiam pertinet.

[d] *Temperius*] Id est, maturius, locutio vetusta pro *temporius;* veteres enim dixerunt, 'tempus, temperis.'

[e] *Matris*] Mater Pæti frugalissima erat, nec amabat in cœnis lautitiam ac sumtus.

[f] *Feram*] Patiar ad tenuem me vocari cœnam.

enim videre animum, qui mihi audeat ista,[g] quæ scribis, apponere, aut etiam polypum[26 h] Miniani Jovis similem. Mihi crede: non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet: eam extimesces. Neque est, quod in promulside[i] spei ponas aliquid; quam totam sustuli.[m] Solebam enim antea debilitari[27] oleis et lucanicis[k] tuis. Sed quid hæc loquimur? liceat modo isto[n] venire. Tu vero (volo enim abstergere animi tui metum) ad tyrotarichum[28] antiquum redi. [*p.* 137.] Ego tibi[l] unum sumtum afferam, quod balneum calfacias oportebit: cetera more nostro; superiora illa lusimus. De villa Seliciana[29] et curasti diligenter, et scripsisti facetissime. Itaque puto me prætermissurum.[m] Salis enim[n] satis est, sannionum[30] parum. Vale.

[m] *Neque debes spem ponere in potione ex mulso, quam penitus a cœnis meis sustuli.* [n] *Neapolim.*

—25 Codd. Grævii, *ad matris cœnam vocare.*—26 *Philippum* Dresd. 1. 2. Pal. 1. *piscis polypus minuria Jovis similis, m. c. non audebis ponere, &c.* codex unus Oxon.—27 Ita Dresd. 1. 2. 3. *delectari* Dresd. 4. 5. alii codd. et edd. vett.—28 Amstel. *ad tirotaticum;* Stewech. *ad tirotariodium.*—29 Ita Dresd. 4. v. *Feliciana* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips. P ψ, alii codd. et edd. vett. *Seciliana, Siliana, Cæciliana* al. ap. Græv.—30 *Samnonum* Pal. 1. *Sannonum, Samnionum, Samiorum* edd. vett. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. Bengel. Benedict.

NOTÆ

[g] *Ista*] Vilissima fercula.

[h] *Polypum*] Viliorem piscem, nec magni pretii; ita appellatum a multitudine pedum: qui polypus jusculo tinctus, rubrum colorem induit; qualem habet Jupiter Capitolinus, cujus facies rubro perfusa est colore; unde cognomen Miniano, vel, ut alii dicunt, Miniato. Minium, *du vermillon.*

[i] *Promulside*] Promulsis, potio ex mulso: mulsum autem est potio ex vino melleque confecta.

[k] *Lucanicis*] Lucanica, farciminis genus quoddam ex suilla carne confectum, et a Lucanis inventum.

[l] *Ego tibi*] Ego una re tibi sumtum afferam, quia necesse erit ut balneum mea causa calfacias.

[m] *Prætermissurum*] Non emturum villam Selicianam.

[n] *Salis enim*] Scripserat Papirius villam Selicianam, quam emere Cicero cogitabat, salinas habere: rescribit Cicero, non sibi salem deesse, (salem hic pro facetiis accipit) sed deesse quod sale condiatur; quasi diceret, Sale quidem et facetiis abundamus, sed materia ridendi his luctuosis temporibus erepta est. Sannio is est qui jocose luditur.

(17.) CICERO L. PAPIRIO PÆTO S.

ARGUMENTUM.—Cæsar militibus agros divisurus dicebatur. Metuenti Pæto, ne divisio ad suos agros perveniat, idque quærenti, Cicero respondet.

NON tu[1] homo ridiculus es, qui, cum Balbus[a] noster apud te fuerit, ex me quæras, quid de istis municipiis[b] et agris futurum putem? quasi aut ego quicquam sciam, quod iste nesciat; aut, si quid aliquando scio,[2] non ex isto soleam scire. Immo vero,[3][c] si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit. Habuisti enim[d] in tua potestate, ex quo vel[4] ex sobrio, vel certe ex ebrio scire posses. Sed ego ista,[e] mi Pæte, non quæro: primum, quia de lucro prope jam quadriennium vivimus;[α] si aut hoc lucrum est, aut hæc vita, superstitem reipublicæ vivere: deinde, quod scire quoque mihi videor, quid futurum sit: fiet enim quodcumque volent, qui valebunt; valebunt autem[f] semper arma. Satis igitur nobis esse debet,[5] quicquid conceditur: hoc si

[α] *Primum, quia quod ab annis quatuor vivo, id appono lucro.*

EPIST. XVII. 1 Ita Amstel. aliique codd. *Num tu* edd. vett.—2 Dresd. 5. ψ, Ascens. 1. *sciam.*—3 Edd. vett. omittunt *vero.*—4 Codex unus Oxon. omittit *ex quo vel;* Dresd. 3. habet *ex quo vel sobrio vel certe ebrio.*—5 *Nobis igitur satis esse debet* codd. Grævii. Statim, *hoc si quis* Dresd. 1. 2. 3. 4. 5.

NOTÆ

[a] *Balbus*] Cornelius Balbus Gaditanus in intimis Cæsaris.

[b] *Istis municipiis*] Num putem divisurum agros Cæsarem militibus suis.

[c] *Immo vero*] Tantum abest, ut te doceam quid de ipsis agris et municipiis facturus sit Cæsar, ut potius per te doceri velim quid futurum sit, non de agris, sed de nobis ipsis, et de nostra salute.

[d] *Habuisti enim*] Fuit enim apud te Balbus, ex quo si minus sobrio, certe ebrio scire omnia potes. Ebrietas apta ad eliciendum arcanum.

[e] *Sed ego ista*] Sed ego nolo hæc ad me scribas; primum, quia quod vivo jam fere a quadriennio, ex quo bellum civile geri cœptum est, id pono in lucro, si tamen lucrum est, aut si vita appellanda est, eversa republica vivere: deinde quia, vel si non scribas, præsentire videro quid futurum sit.

[f] *Valebunt autem*] Sententia est; valebunt semper armati, ut constet illa constructio; fiet enim quodcumque volent, qui valebunt.

qui pati non potuit, mori debuit.[g] Veientem[h] quidem agrum et Capenatem[i] metiuntur: hoc[6] non longe abest a Tusculano. Nihil tamen[k] timeo: fruor, dum licet: opto, ut semper liceat. Si id minus contigerit; tamen, quando[7] ego vir fortis,[l] idemque philosophus, vivere pulcherrimum duxi, non possum eum[b] non diligere, cujus beneficio id consecutus sum: qui si cupiat esse rempublicam, qualem fortasse et ille vult, et omnes optare debemus; quid faciat tamen, non habet: ita se cum multis colligavit.[m] Sed longius progredior: scribo enim ad te.[n] Hoc tamen scito,[8] non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsum quidem principem scire, quid futurum sit. Nos enim illi[o] servimus; ipse temporibus:[9] ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. Hæc tibi antea non rescripsi; non quo cessator[10][p] esse solerem,

[b] *Cæsarem.*

Torg. Lips. Ascens. 1.—6 Ita codd. Victorii, Dresd. quinque Torg. Lips. Vat. Amstel. Pall. 1. 6. *hic* edd. vett.—7 Ita septem codd. ap. Græv. Dresd. 1. 2. 5. Lips. *quoniam* duo codd. Græv. *cum* edd. vett. Mox, pro *idemque*, quod servant Dresd. quinque, Torg. Lips. Ascens. 1. *idem quod* habent edd. vett.—8 *Hoc tamen spero* Dresd. 1. Actutum, *non modo non me* codd. Victorii.—9 Codd. Grævii *ille temporibus.*—10 Dresd. 5. *quo celator;* codd.

NOTÆ

[g] *Mori debuit*] Ut multi, qui vel in acie occisi sunt, vel post Pompeii necem se ipsi interemerunt.

[h] *Veientem*] Veii, Etruriæ urbs antiquissima, non procul a Tiberi, Romam inter et Fescenniam posita. Camillus longa decem annorum obsidione captam funditus evertit.

[i] *Capenatem*] Etruriæ quoque oppidum, unde Capenates, Italiæ populi.

[k] *Nihil tamen*] Non timeo, ne dati a Cæsare arbitri Tusculanum agrum metiantur, et militibus dividant.

[l] *Quando ego vir fortis*] Quandoquidem ego idem vir fortis, idemque philosophus, contra virorum fortium ac philosophorum sententiam, pulcherrimum judicavi vivere eversa republica, cum et viri fortes, et sapientissimi philosophi pulcherrimum ducant ruinis patriæ non superesse.

[m] *Colligavit*] Tam arctam societatem habet Cæsar cum suis militibus, ut restituere rempublicam, vel si velit maxime, vix tamen possit; multa enim, ut idem alibi dicit, victori, eorum arbitrio per quos vicit, facienda sunt.

[n] *Ad te*] Qui hæc melius, quam ego ipse, nosti.

[o] *Nos enim illi*] Nos enim servimus Cæsari, ipse vero Cæsar temporibus servit, quibus se accommodet necesse est.

[p] *Cessator*] Piger, otii plus satis cupidus.

præsertim in literis:[c] sed cum explorati nihil haberem, nec tibi solicitudinem ex dubitatione mea, nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen ascribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo[d] nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quæcumque erunt.[11]

(18.) CICERO S. D. L. PAPIRIO[1] PÆTO.

ARGUMENTUM.—Causas exponit, cur ludum quasi eloquentiæ aperuerit, aliosque declamando exerceret. Addit per jocum de cœnarum apparatu.

CUM essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos[a] obviam miseram,[2 b] ut iidem me quam maxime conciliarent familiari suo; accepi tuas literas, plenissimas suavitatis: ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius[c] tyrannus, cum Syracusis expulsus esset,[3] Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego, sublatis judiciis, amisso regno forensi,[d] ludum quasi habere cœperim.[a] Quid quæris? me quoque delectat consilium. Multa enim[e] consequor: primum, (id, quod maxime nunc

[c] *Non quod solerem piger esse, præsertim in scribendis literis.*
[d] *De periculosa ista agrorum divisione.*
[a] *Aperire scholam cœperim.*

Grævii, P *quod cessator*. Mox, *haberem, tibi s. ex d. mea, nec s. ex affirmatione mea* codex unus Oxon.—11 *Vale* subjungit P.

EPIST. XVIII. 1 *Papirio* omittunt Dresd. 1. 2.—2 Edd. vett. *miseram Cæsari*. Actutum, *ut eadem me, &c.* Dresd. 1. 2. 4. ψ. *ut me quam, &c.* Dresd. 3. et al. ap. Græv. Paulo post, *plenas suavitatis* Dresd. 3. 4.—3 Ita Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Ascens. 1. Benedict. *pulsus esset* Dresd. 3. Vat. Pal. 6. *v*, Vic-

NOTÆ

[a] *Discipulos*] Hirtium et Dolabellam. Epist. 16. 'Hirtium ego et Dolabellam discendi discipulos habeo, cœnandi magistros.'

[b] *Obviam miseram*] Cæsari ex Africano bello redeunti, cui sunt valde familiares.

[c] *Dionysius*] Dionysius minor, majoris filius, ob summam crudelitatem expulsus Syracusis, Corinthum venit, ubi ludum aperuit, ut imaginem regni aliquam, inquit Cicero, pueris imperando, conservaret.

[d] *Regno forensi*] Florente republica, regnabat in foro Tullius eloquentia sua.

[e] *Multa enim*] Multiplicem enim ex hac vivendi ratione fructum percipio.

opus est) 4 munio me[f] ad hæc tempora. Id cujusmodi sit, nescio:[b] tantum video, nullius adhuc consilia 5 me huic anteponere; nisi forte mori melius fuit. In lectulo,[g] fateor: sed non accidit: in acie non fui. Ceteri quidem, [*p.* 138.] Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius,6 fœde[h] perierunt. At Cato præclare. Jam istuc quidem, cum volemus, licebit: demus modo operam, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit:[i] id quod agimus.7 Ergo hoc primum.[k] Sequitur illud, ipse melior fio, primum valetudine, quam, intermissis exercitationibus, amiseram: deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes retulissem, exaruisset.[c] 8 Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes:[d] [l] plures 9 jam pavones confeci, quam tu pullos columbinos.[e] Tu istic te Atheriano 10 jure

[b] *An optimum sit illud meum consilium, nescio.*

[c] *Deinde illa ipsa facultas dicendi, si quam habui in me, quasi exaruisset, nisi me ad illas umbratiles exercitationes retulissem.*

[d] *Postrema illa ratio est, quam forte omnium optimam judicabis.*

[e] *Ego plures consumsi pavones, quam tu consumsisti pullos columbinos.*

tor. *esset* deest in ψ.—4 Codex unus Oxon. *quod maxime opus est.*—5 Dresd. 3. *consilium.*—6 *Scipio Africanus* edd. vett.—7 Ita Dresd. 3. 4. P *v. idque agimus* cod. Græv. Dresd. 1. 2. 5. ψ, Ascens. 1.—8 Codex unus Oxon. *oratio exaruisset.*—9 Benedict. et al. *pluris.*—10 *Atteriano, Hateriano,* vel *Athenano,* edd. vett. *Athemano* P. *Lateriano* ψ. *Ateriano* Olivet. Statim, *ego mihi Hi-*

NOTÆ

[f] *Munio me*] Amicos mihi Cæsaris familiares jungo, ut eorum amicitia munitus, Cæsare infesto non utar.

[g] *In lectulo*] Objecerat sibi, At forte melius fuerat mori; objectionem diluit, In lectulo, &c. In acie? aberam; tum enim, cum ad Pharsalum dimicatum est, eram Dyrrachii.

[h] *Fœde*] Scipionis mors aliter videtur perlata ad Ciceronem, ac re ipsa contigit; non enim fœda morte interiit, sed honesta; sibi enim ipse, quemadmodum Cato, necem conscivit. Sed de his omnibus consule Indicem Historicum.

[i] *Quam illi fuit*] Majores interceserant inimicitiæ Cæsari cum Catone, quam cum Cicerone; quare Catoni Cæsar victor magis erat timendus, quam Ciceroni.

[k] *Ergo hoc primum*] Ergo hæc me prima ratio impulit ad aperiendum quasi ludum, in quo familiares Cæsaris eloquentiæ præceptis imbuerem; nempe ut mihi ad Cæsaris amicitiam per illos aditum munirem. Altera ratio fuit valetudinis cura: his enim exercitationibus fit melior mea valetudo. Postrema, facultas ipsa dicendi, quæ mihi assidua tractatione excolenda est, ne arescat.

[l] *An primum putes*] Ironia, qua Pætum notat tanquam exquisitarum epularum cupidum.

delectato; ego me hic Hirtiano.[f] Veni igitur, si vir es, et disce jam προλεγομένας,[11 m] quas quæris: etsi sus Minervam.[g n] Sed quando, ut video, æstimationes tuas[o] vendere[12] non potes,[h] neque ollam denariorum[p] implere, Romam tibi remigrandum est. Satius est hic cruditate,[q] quam istic fame.[i] Video te bona perdidisse: spero[r] idem istuc[13] familiares tuos. Actum[14] igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse,[k] cum cantherium comedisti,[l] Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo, tanquam hypodidascalo, proxima:[m] eam pulvinus[15 s] sequetur.

[f] *Tu Neapoli oblecta te jusculo Atherii; ego me Romæ oblectabo jusculo Hirtii.*
[g] *Quanquam peritiorem me doceo.*
[h] *Sed quoniam, ut video, non potes vendere bona debitorum tuorum, quæ æstimata sunt.*
[i] *Præstat Romæ mori ex abundantia nimia, quam ex fame Neapoli.*
[k] *Vehi poteris mulo isto, quem tibi dicis superesse.*
[l] *Siquidem equum tuum vendidisti, ut cibos tibi parares.*
[m] *Sellam habebis in mea schola meæ proximam, tanquam magister mihi secundus.*

tiano Pal. 6. *ego mihi hic Hirtiano* Dresd. 1. 2.—11 Codex unus Oxon. omittit *jam προλεγομένας*· quinque Dresd. Torg. Lips. omittunt *jam*. Mox, *etsi iis Minervam* Peck.—12 Ita Dresd. 5. Ascens. 1. *sed q̃m ut vir deo existimationes* Dresd. 4. *sed quomodo videro, si æstimationes tuas vendere* Medic. *sed quom video, si extima* [lacuna] *vendere* Dresd. 1. *sed quomodo video si extimationes, &c.* Dresd. 2. *sed q̃uo video; si extimationes tuas, &c.* Dresd. 3. Unde Benedict. *sed quomodo video, si æstimationes, &c.* Mox, *tibi navigandum est* Dresd. 3.—13 Peck. Dresd. 4. 5. Lips. Ascens. 1. *idem istos.*—14 *Factum* Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Ascens. 1. Statim, *nisi provideas* ψ.—15 Duo codd. Græv. *pulvillus.* Duo codd. Oxon. addunt *Vale.*

NOTÆ

[m] Προλεγομένας] Vocantur ea quæ libris præponuntur, et iis, quæ postea dicuntur, veluti facem præferunt: hic προλεγομένας intelligit cœnas Hirtii, in quibus tot pavones convivæ confecerant, et quæ Pætum admonebant, quam lautus deberet esse.

[n] *Sus Minervam*] Proverbium in eos qui alios se peritiores docere conantur.

[o] *Æstimationes tuas*] Vide Epist. 16.

[p] *Denariorum*] Verisimile est Pætum Ciceroni significasse reditsurum se Romam, cum ollam denariorum, venditis debitorum æstimationibus, implevisset.

[q] *Cruditate*] Cruditatem efficit ciborum multitudo, quos concoquere stomachus non potest.

[r] *Spero*] Timeo ne tui familiares sua pariter bona perdant.

[s] *Pulvinus*] Et habebis, ut commodius sedeas, pulvinum.

(19.) CICERO S. D. L. PAPIRIO PÆTO.

ARGUMENTUM.—Scripserat Pætus, Balbum tenui apparatu fuisse contentum. Unde jocatur, malitiose hæc dici, ut se quoque ad eandem aut minorem continentiam devocaret.

TAMEN[a] a malitia[1] non discedis: tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. Hoc videris[b] dicere, cum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum: recta eum a porta[2] domum meam venisse.[a][c] Neque hoc admiror, quod non ad tuam potius;[3] sed illud, quod non ad suam.[b] Ego autem primis tribus verbis,[4] Quid noster Pætus? at ille adjurans, Nusquam se unquam libentius.[c][5] Hoc si verbis[d] assecutus es, aures[6] ad te afferam non mi-

[a] *Nescis me a Balbo omnia indagando cognovisse, recta enim domum meam venit.* [b] *Nec ad suam venerit.*

[c] *Ego autem tribus primis verbis interrogavi, Quid noster Pætus? at ille jurans, dixit, nusquam se unquam libentius divertisse.*

EPIST. XIX. 1 Ita Dresd. 3. 4. *Tamen malitia* Dresd. 1. 2. 5. Amstel. Pall. 1. 6. duo codd. Gulielm. Peck. Actutum, *tenuculo apparatu* vet. cod. ap. Græv. *tenuissimo apparatu* edd. vett. *significans* Dresd. 3. Mox, *cum res gestæ sint continentes* Pal. 1. Dresd. 2. 4. 5. v ψ. *cum rem ges tam sint continentes* Dresd. 1. Deinde, *omnia* omittunt codd. Grævii.—2 Ita codd. Grævii, P v ψ, Guelf. 1. unus Lambini, et Mediol. *et recta eum a porta* Dresd. 3. *recta enim a porta* Grut. et al. vett. Voc. *venisse* suspectum habuit Ernesti.—3 Pall. 1. 6. Hitt. Stewech. P v ψ, Dresd. 1. 2. 3. *suam potius.* Tum, *quod nec ad suam* edd. vett.—4 Edd. vett. *tribus primis verbis; ψ primus, &c.* Statim, *Quid nunc Pætus* Pal. 6.—5 *Nusquam se eum quam libentius* Dresd. 2. 4. Pal. 1. *Nusquam se cum quam libentius* Dresd. 1.—6 Ita Pall. 1. 6. Hitt. *aureis* al. ap. Græv. Paulo post, *sin autem somnio* codex unus Oxon.

NOTÆ

[a] *Tamen*] Nunquamne, licet toties monitus, desistes malitiose agere?

[b] *Hoc videris*] Videris hoc dicere: si reges, id est, Balbus, qui regiam prope dignitatem adeptus est ob amicitiam Cæsaris, apud quem perquam est gratiosus, tantam continentiam et frugalitatem in epulis amant; multo magis amare debent consulares, id est, Cicero. Jam consulatum gesserat ab annis septemdecim.

[c] *Venisse*] Pro *venit*, vel referri debet ad *nescis*.

[d] *Hoc si verbis*] Si sermonis tui elegantia hoc assecutus es, ut nusquam libentius Balbus, quam domi tuæ maneret, afferam ad te aures non minus elegantes; sin id opsonio, et exquisitis epulis assecutus es, peto a te, ut ne pluris Balbos, quam disertos facias, id est, æque laute me excipias ac Balbum; jocus in nomen

nus elegantes: sin autem opsonio; peto a te, ne pluris esse balbos, quam disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed, si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam, ut te sero a me certiorem factum putes.

(20.) CICERO PÆTO.

ARGUMENTUM.—Jocatur pro more, se Epicureum factum dicens, abjecta reipublicæ cura, ideoque lautius, quam antea, excipiendum esse. Deinde rationes suæ vitæ et studiorum perscribit.

DUPLICITER delectatus sum tuis literis, et quod ipse risi, et quod te intellexi jam posse ridere. Me autem a te, ut scurram velitem,[1] [a] malis oneratum esse, non moleste tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse: habuisses enim, non hospitem, sed contubernalem.[b] At quem virum?[c] non eum, quem tu es solitus promulside conficere.[a] Integram famem ad ovum[d] affero. Itaque usque ad assum vitulinum[2] opera perducitur.[b] Illa

[a] *Quem solebas satiare potione mulso condita.*
[b] *Et ita strenue comeditur usque ad vitulinum assum, qui finis cœnæ.*

EPIST. XX. 1 Dresd. 1. 2. 5. ψ *scurram vel item.* Actutum, *malis honoratum* Hitt.—2 Dresd. 2. *vitilinum;* Dresd. 4. et Ascens. 1. *vitellinum.* Statim,

NOTÆ

Balbi, quem ideo sic appellatum volunt, quod minus expedite loqueretur. Se autem disertum nuncupat, ut ludat in nomine, seque Balbo opponat; disertos enim docet esse Cicero, qui genus orationis habent expeditum, liquidum, profluens.

[a] *Scurram velitem*] Sic explica, ut Manutius tradit: Non moleste fero, me ut scurram tyronem neque valde utilem, sarcinis, pomisque tuis oneratum esse; (forte miserat ad Ciceronem poma) vel ut innuere videtur Stephanus in voce 'Veles:' Patienter fero me a te contemtum, et conviciis oneratum, tanquam scurram nimis levem, qui nimis leviter jocis uteretur.

[b] *Sed contubernalem*] Hospites apud eos, ad quos divertunt, non diu manent; non ita contubernales: terrere videtur velle Pætum, et istuc jocose, quasi magnum ex adventu Ciceronis damnum res sua passura fuisset.

[c] *At quem virum*] Similis constructio Terentii in Eunucho: 'At quem Deum! qui templa cœli summo sonitu concutit.'

[d] *Ad ovum*] Ovum initium erat cœnæ, finis vero mala. Horatius de Tigellio canendi peritissimo: 'Si collibuisset, ab ovo Usque ad mala citaret.' Æstate tamen, finis mensæ erat vitulina caro assa; unde additur, 'usque ad vitulinum assum.'

mea, quæ solebas antea laudare, o hominem facilem! o hospitem non gravem! abierunt.[c] Nam[3] omnem nostram de republica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem causarum, abjecimus. In Epicuri nos adversarii nostri[e] castra conjecimus:[d 4] nec tamen ad hanc insolentiam;[f] sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, cum in sumtum habebas:[e] etsi nunquam[g] plura prædia habuisti. Proinde te para, cum homine et edaci[5] tibi res est, et qui jam aliquid intelligat: ὀψιμαθεῖς[h] autem homines, scis quam insolentes sint:[f] dediscendæ tibi sunt sportellæ[i] et artolagani[k] tui.[g] Nos jam artis[6] tantum habe-

[c] *Illud meæ vitæ genus, quod solebas antea laudare his verbis, o hominem frugalem! o hospitem commodum! præteriit; aliter nunc vivo.*

[d] *Secutus sum doctrinam Epicuri, quem habuimus adversarium.*

[e] *Nec tamen ita secutus sum, ut velim imitari immoderatos Epicureorum sumtus, sed lautitiam duntaxat tuam, veterem scilicet, et cum rem habebas ad sumtus faciendos.*

[f] *Scis quam superbi sint ii, qui sero artem aliquam discunt.*

[g] *Oblivisci debes tua illa belluria, et placentas, quas mihi solebas apponere.*

opera producitur edd. vett.—3 *Nam* deest in uno cod. Grævii.—4 Dresd. 3. *trajecimus.* Mox, *ad hanc indolentiam* codd. Grævii. Deinde, *cum mecum sumtus habebas* al. ap. Græv. *cum in sumtus habebas* al. ibid.—5 Ita Dresd. 3. 4. *homine edaci* Dresd. 1. 2. 5. Lips. Ascens. 1. Statim, *οἱ ἀμαθεῖς* Dresd. 2. Ascens. 1. Deinde, *artolagini tui* Manutii codd. omnes, Medic. et quinque Dresd. *artholagani tui* Mentel. *artholagini tui* codd. Grævii; *artolagyni tui* al. ap. Græv.—6 *Nos jam ex artis* plurimi codd. Grut. et edd. vett. *Nos au-*

NOTÆ

[e] *Adversarii nostri*] In libris philosophicis sæpe exagitat Epicurum, qui summum bonum in voluptatibus ponebat; nunc mutata sententia, simulat se ad eum convolasse.

[f] *Insolentiam*] Nimios ac profusos sumtus. Pro Sexto Roscio: 'Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.'

[g] *Etsi nunquam*] Cum dixisset se imitari lautitiam Pæti, non hanc recentem, quæ, rebus accisis, perquam tenuis erat, sed illam veterem, cum res suppetebat in sumtus, mirari videtur, cur non Pætus eidem lautitiæ nunc quoque indulgeat, cum plura quam olim prædia habeat. Festivus jocus; nam tametsi plura habebat prædia, non erat propterea opulentior, immo ut diximus, quarta pars bonorum ipsi deperierat: prædia enim illa invitus acceperat a debitoribus pro pecunia quam illis crediderat. Vide notam in hanc vocem, 'æstimationes,' Epist. 16.

[h] *Ὀψιμαθεῖς*] Sero didicerat Cicero artem magnificas cœnas extruendi; didicit vero ab Hirtio et Dolabella, apud quos cœnabat.

[i] *Sportellæ*] Sportellæ, sive sportulæ, in secundis mensis apponebantur: erant autem genera bellario-

mus, ut Verrium tuum et Camillum (qua munditia homines! qua elegantia!) vocare sæpius audeamus.[h] Sed vide audaciam:[1] etiam Hirtio cœnam dedi sine pavone,[7] tamen in ea cœna cocus meus præter jus fervens nihil potuit[m] imitari. [*p.* 139.] Hæc igitur est nunc vita nostra.[8] Mane salutamus[n] domi et bonos viros multos, sed tristes, et hos lætos victores;[9] qui me[o] quidem perofficiose et peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, literis me involvo,[i] aut scribo, aut lego. Veniunt etiam, qui me audiant,[10] quasi doctum hominem, quia paulo sum, quam ipsi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi[k] jam[11] et gravius et diutius, quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas; ne ego, te jacente,[l] bona tua comedim.[12] Statui enim[p] tibi ne ægroto quidem parcere.

[h] *Ego jam tantum scientiæ assecutus sum in extruendis cœnis, ut invitare audeam sæpius ad cœnam Verrium tuum et Camillum, homines in cœnis maxime elegantes et lautos.*

[i] *Postquam salutationis tempus præteriit, studeo.*

[k] *Flevi.* [l] *Ægrotante.*

tem artis Græv. e cod. Medic. *Nos jam et artis* Victor. *Nos jam ex arcis* al. ap. Benedict. *Nos jam ex arte coci* al. ibid. *Nos jam ex areis* Dresd. 3. *ut Verrum tuum et Camillum* Pal. 6. *ut Verum tuum et Camillum* Amstel. *ut Atorinium tuum habemus et Camillus* Mentel.—7 Stewech. *sine pavore.*—8 Edd. vett. *nostra vita.*—9 Pal. 6. *auctores.*—10 Ita ex ed. Rom. emend. Ernesti; *audiunt* omnes codd. et reliquæ edd.—11 *Patria me luxit jam* Dresd. 3.—12 Ita Medic. et Non. Marcell. *comedam* Dresd. quinque, Torg. Lips. P v ψ, et edd. vett.

NOTÆ

rum. Sportula sub alia acceptione frequenter sumitur pro cibis qui in populum erogabantur.

[k] *Artolagani*] Panis genus ad delicias confecti, cujusmodi sunt placentæ.

[l] *Audaciam*] Qui scilicet Hirtium, quo nemo alius in arte extruendi convivii peritior, vocaverim ad cœnam, cui tamen pavones defuerunt, quibus nunquam carent Hirtianæ cœnæ.

[m] *Nihil potuit*] Hæc per jocum dicit, propterea enim cocus non potuit imitari lautitiam, quæ in cœnis Hirtii elucebat, nisi forte in jusculo ferventi, quia sumtibus pepercit Cicero; culpam autem suam in cocum festive conjicit.

[n] *Mane salutamus*] Matutinas horas damus salutandis, primum bonis viris, Pompeianis scilicet, qui tristes sunt ob amissam rempublicam; deinde salutandis Cæsarianis, lætis, ac victoribus.

[o] *Qui me*] Refer ad Cæsarianos; non enim mirum si observetur a Pompeianis.

[p] *Statui enim*] Nulli impensæ lautitiæve domi tuæ parcere, ne siquidem ægrotes.

(21.) CICERO PÆTO S.

ARGUMENTUM.—Fulmina verborum Pætus Ciceroni tribuerat, quæ imitari non posset; quod ridens confutat: etiam quod Papirios ullos negaverat nisi plebeios fuisse.

AIN' tandem?[a] insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? tum[1] insanires, si consequi non posses: cum vero etiam vincas, me prius irrideas, quam te, oportet. Quare nihil tibi opus est[a] illud a Trabea, sed potius ἀπότευγμα[b] meum.[2] Verumtamen quid tibi ego in epistolis videor? nonne plebeio[c][b] sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo.[c] Quid enim simile habet epistola aut judicio, aut concioni? quin ipsa judicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas, et eas tenues,[3] agimus subtilius; capitis aut famæ scilicet ornatius: epistolas vero, quotidianis verbis texere solemus. Sed tamen, mi Pæte, qui tibi[4] venit in mentem negare, Papirium quenquam unquam, nisi plebeium fuisse?

[a] *Aisne tu vero?* [b] *Aberratio.* [c] *Humili.*

EPIST. XXI. 1 Amstel. Stewech. ψ *fulminatum.*—2 Ita codd. ἀπόφθεγμα *meum* edd. vett.—3 Codd. Grævii *eas tenuis.*—4 Iidem codd. *quid tibi.*—

NOTÆ

[a] *Nihil tibi opus est*] Noli dicere locum quem adduxisti ex Trabea poëta in te convenire, qui in me magis convenit: tu enim potius habes verborum fulmina, Trabeæque sententia ad me tota pertinet; totum meum est ἀπότευγμα, id est, ego in eloquentia, quod cupio, non assequor. Ἀποτυγχάνειν, *aberrare*, seu *non assequi quod intenditur.* Pætus autem ostenderat Trabeæ ipsius verbis, se non posse exprimere aut assequi fulmina Ciceronis.

[b] *Plebeio*] Non quod insulsus, sed quia familiaris, neque elatus est sententiis a plebeio sermone abhorrentibus.

[c] *Eodem modo*] Aliter scribitur epistola, aliter oratio: quid enim epistola simile habet orationi, quæ coram judicibus, aut coram populo habetur? Immo ne ipsas quidem causas, quæ coram judicibus perorantur, eodem tractamus modo; privatas causas subtilius, id est, limatius, accuratius, minuta quæque persequendo; capitis vero causas, aut famæ, majori copia, aut eloquentia, majori verborum ac sententiarum ornatu. Causæ privatæ de controversiis, publicæ de criminibus constitutæ erant. Nota illud *scilicet* vim quandam et elegantiam addens.

fuerunt enim patricii minorum gentium,[d] quorum princeps L. Papirius Mugillanus,[5][e] qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea consul cum eodem fuisset, annis post Romam conditam CCCXII. Sed tum Papisii[f] dicebamini. Post hunc XIII[6] fuerunt sella curuli[g] ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius est vocari desitus.[d] Is dictator, cum L. Papirio Cursore magistro equitum, factus est, annis post Romam conditam CCCCXV, et quadriennio post consul cum K. Duillio.[7] Hunc secutus est Cursor,[8] homo valde honoratus:[h] deinde L. Masso, ædilicius:[i] inde multi Massones; quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas, volo. Deinde Carbones[9]

[d] *Desiit.*

5 *Migillanus* Stewech. *Mulgarius v.* Actutum, *qui consul* Dresd. quinque, Torg. Lips. Græv. Grut. al. ante Ernesti. *cum L. Simpronio Atratino* Hitt. *cum L. Sempronio Atracino* codd. Græv. *cum antea censor* plerique codd. et edd. ante Ernesti; *cum ante* codd. Grævii; *cum antecessor* Pal. 6.—6 *Post hunc XIV.* duo codd. Gulielm. *fuerunt in sella* Dresd. 3. Mox, *qui primus Papisius* edd. vett.—7 *C. Duillo* Vat. Pal. 1. 6. Victor. Gebh. *C. Duilio* codd. Grævii.—8 *Hunc secutus est consul* Dresd. 1. 2. Mox, *L. Maso* edd. vett. *ædituus* Dresd. 3. Deinde, *quorum tu quidem* cod. Græv. *habeas imagines* in eodem cod.—9 *Deinde a Carbones* Dresd. 1. 2. unde Benedict. *Deinde autem Carbones.* Tum, *Turdi insequentur* Dresd. 1. 2. 4. 5. Hæc verba

NOTÆ

[d] *Patricii minorum gentium*] Romulus initio regni sui centum creavit senatores, qui honoris causa patres appellati sunt; eorum vero filii dicti sunt patricii. Patricii vero minorum gentium vocabantur, quorum patres e plebe admittebantur in senatum; quanquam Manutius ait minorum gentium patricios fuisse, quos Tarquinius Priscus in curiam allegit.

[e] *L. Papirius Mugillanus*] Ubi legis *consul*, lege *censor*, et vicissim; præpostere enim hæc librarius descripsit: certe ex Livio constat, consulatum prius Mugillanum, quam censuram gessisse: ubi autem est 'annis trecentis et duodecim,' refer ad tempus censuræ, non ad tempus consulatus.

[f] *Papisii*] Non in hac una voce facta est mutatio literæ *s* in *r*, sed in aliis quibusdam. Valesii postea *Valerii*, et Fusii *Furii* dicti sunt.

[g] *Sella curuli*] In qua sedebant majores magistratus, ut consul, prætor, tribunus militum, &c. Ebore constabat. Hor. 'Cui libet hic fasces dabit, eripietque curule, Cum volet, importunus ebur.'

[h] *Valde honoratus*] Hunc Cursorem tradit Livius Alexandro Magno bellica virtute æquatum.

[i] *L. Masso, ædilicius*] Masso, quartum cognomen gentis Papiriorum; primum enim posuit Mugillanum, deinde Crassum, tum Cursorem. Ædilicius is est qui ædilis tantum fuit, nec altiores honoris gradus adeptus est. Cura annonæ, ludorum, ædium sacrarum, ad ædiles pertinebat.

et Turdi insequuntur. Hi plebeii[10] fuerunt: quos contemnas, censeo. Nam præter hunc C. Carbonem,[11] quem Damasippus[k] occidit, civis e republica Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem,[12] et ejus fratrem scurram: quid his improbius? de hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, C. Cn. M.[13] Carbones. Marcus, P. Flacco accusante, condemnatus, fur magnus,[l] ex Sicilia: Caius, accusante L. Crasso, cantharidas[m] sumsisse dicitur: is et tribunus[14] plebis seditiosus, et P. Africano[n] vim attulisse existimatus est. Hoc vero,[o] qui Lilybæi a Pompeio nostro est interfectus,[15] improbior nemo, meo judicio, fuit. Jam pater ejus accusatus a M. Antonio, sutorio atramento[e] [16] [p] absolutus putatur. Quare ad patres[17] [q] censeo revertare: plebeii quam fuerint importuni,[r] vides.

[e] Du vitriol.

desunt in Lips. *Turdi secuti sunt* Dresd. 3.—10 *Ii plebeii* Dresd. 1. 2. 3. 4.—11 Ita Peck. Pall. 1. 6. Dresd. quinque, Torg. Lips. Victor. *Cn. Carbonem* edd. vett.—12 Ita Dresd. quinque, et Ascens. 1. *C. Carbonem* edd. ante Ernesti.—13 Amstel. *fuerunt Gaius, Cn. Marcus;* al. ap. Græv. *fuere P. C. M.* —14 Ita Dresd. 3. 4. alii codd. et edd. vett. *is tribunus* Dresd. 1. 2. 5.—15 Edd. vett. *interfectus est.*—16 Al. ap. Græv. *sutorio a tormento.*—17 *Quare ad patricios* edd. ante Græv.

NOTÆ

[k] *Damasippus*] Damasippus prætor urbanus multos optimates, inter quos erat hic Cneius Carbo, jussu C. Marii, qui Præneste obsidebatur, necavit.

[l] *Fur magnus*] Legendum, *fugit Marcus e Sicilia.*

[m] *Cantharidas*] Succus cantharidis, vermis graveolentis, epotus necat. Ovid. 'Cantharidum succos, dante parente, bibas.'

[n] *P. Africano*] P. Africanus Semproniæ uxoris insidiis occisus est, conscio sceleris C. Carbone, qui propterea vim Africano dicitur attulisse. Vide de Orat. lib. II.

[o] *Hoc vero*] Cneio scilicet Carbone, qui ter consul fuit, acerrimeque cum Sulla conflixit. Is demum Lilybæi in Sicilia a Pompeio interfectus est.

[p] *Sutorio atramento*] Quod vim necandi habet; sumsit autem, ut se a severitate judicum voluntaria morte liberaret.

[q] *Quare ad patres*] Quare censeo, ut ad Papirios, qui patricii fuerunt, originem tuam referas.

[r] *Quam fuerint importuni*] Quam fuerint improbi, nihilque Romano cive dignum egerint. In XII. 12. 'importunissimi latrones,' id est, improbissimi.

(22.) CICERO PÆTO.

ARGUMENTUM.—Pætus ita libere jocatus in Epistola fuerat, ut ne obscœnum verbum vitaret. Unde occasio Ciceroni nata exponendæ Stoicorum sententiæ de licentia loquendi; quam ipse damnat: contra, Platonis laudat verecundiam.

[*p.* 140.] AMO verecundiam, vel potius[1][a] libertatem loquendi. Atqui[2] hoc Zenoni placuit, homini, mehercule, acuto; etsi Academiæ[b] nostræ cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Stoicis, suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, Nihil esse obscœnum, nihil turpe dictu. Nam, si quod sit in obscœnitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comœdiis res ipsa narratur, ut ille[c] in Demiurgo[3][d] modo (forte nosti canticum: meministi Roscium, 'ita me destituit nudum') totus est sermo verbis tectus, re impudentior, sed etiam in tragœdiis: quid est enim illud? 'Quæ mulier una:' quid, inquam, est? usurpata[4][e] duplex cubile. Quid? 'hujus Pheræi[5] hic cubile

EPIST. XXII. 1 Rutilius et Lamb. *tu potius;* Manut. emend. *alii potius.*—2 *Atque* Dresd. 1. 3. 5. alii codd. et Ascens. 1.—3 *Detrivirgo* Stewech. *Trinumo virgo* Dresd. 5. Ascens. 1. *modo (forte nosti canticum: meministi Roscium) ita me destituit nudum. Totus, &c.* edd. vett. Post *nudum* Dresd. 4. Stewech. Amstel. Ascens. 1. intrudunt *Bacchus.* Alii ejiciunt *modo,* quod neque in Guelf. 1. nec Mediol. legitur. Statim, *re impudicentior* margo edd. vett.—4 Dresd. 3. et duo codd. Græv. *usurpat;* quinque alii ap. Græv. Dresd. 1. 2. 4. 5. Amstel. Pal. 1. Asceus. 1. *usurpalo,* quod revocavit Benedict.—5 *Quid? hujus Pherei* Vat. *Quid illud? Pherei* codd. Græv. *Quid hu-*

NOTÆ

[a] *Vel potius*] Pugnare secum videtur, nisi si hæc assentandi causa Pæto, et jocose dicit. Legi mallet Manutius pro *vel potius, alii vero:* ego si quid mutarem, sic legerem, *Amo verecundiam, tu vero libertatem loquendi,* qua in literis tuis usus es, cum obscœnam vocem adhibuisti.

[b] *Academiæ*] Negabant Academici suo quamque rem nomine appellari debere: aiebat Zeno, Stoicorum princeps.

[c] *Ut ille*] Ut Roscius histrio in tragœdia Demiurgo dicebat: forte nosti, o Pæte, quo modo caneretur in illa tragœdia, meministi quomodo loqueretur Roscius: 'ita,' inquit, 'me destituit nudum.'

[d] *Demiurgo*] Tragœdia, quam scripsit Turpilius.

[e] *Usurpata*] Quæ usurpavit: est et apud Macrobium exemplum simile verbi 'usurpor' tanquam deponentis.

inire est ausus.' Quid est? 'Virginem me quondam invitam per vim violat.[6] Jupiter bone! violat?' atqui idem significat: sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, cum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est: multo minus in verbis. Si enim quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine: cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem: si non est, suo potius. Caudam antiqui penem vocabant: ex quo est propter similitudinem penicillus.[7] At hodie penis est in obscœnis. At vero Piso ille Frugi[8] in Annalibus suis queritur, adolescentes peni deditos esse. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. Sed quia multi,[9] factum est tam obscœnum, quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur, 'Cum nos te voluimus[10] convenire,' num obscœnum est? Memini, in senatu disertum consularem ita eloqui: 'Hanc pulpam[11] majorem, an illam dicam?' potuit obscœnius? non, inquis: non enim ita sensit. Non ergo in verbo est: docui autem in re non esse: nusquam igitur est. 'Liberis dare operam,' quam honeste dicitur! etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. Is Connus vocitatus est: num id obscœnum putas? Cum loquimur terni, nihil flagitii dicimus: at cum bini, obscœnum est. Græcis quidem, inquies: nihil est ergo in verbo; quando et ego[12] Græce scio, et tamen tibi dico, bini: idque tu facis, quasi ego Græce, non Latine dixerim. Ruta, et menta, recte utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: non licet. Bella tectoriola: dic ergo etiam pavimenta isto modo; non potes. Viden' igitur[13]

jus ferrei Stewech.—6 Ernestius conj. *violarat*, vel *violavit*. Actutum *Jupiter bene* Dresd. 1. 2. 3. et quatuor codd. Græv. unde Benedict. *violat Jupiter: bene: violat: atqui, &c.*—7 Grut. *ex qua est similitudine peniculus.*—8 *Ut piso ille frugi* cod. Manut. et Dresd. 3.—9 *Sed quia multis* Dresd. 1. 2. 5. Lips. Ascens. 1. *Sed quid multis?* Dresd. 3.—10 Dresd. 1. 2. 3. Lips. Ascens. 1. *volumus.*—11 Ita cod. Politiani et Rom. *Hanc culpam* alii codd. et edd. ante Ernesti.—12 Ita Lips. Rom. 1471. Mediol. *cum et ego* codd. Victorii, Dresd. 1. 3. 4. Grut. et al. ante Ernesti.—13 Ita codd. Victorii, Vat. Dresd. quin-

nihil esse, nisi ineptias; turpitudinem nec in verbo esse, nec in re; itaque nusquam esse? Igitur in verbis honestis obscœna ponimus. Quid enim? non honestum verbum est divisio?[14] At inest obscœnum, cui respondet intercapedo: num hæc ergo obscœna sunt? Nos autem ridicule. Si dicimus, ille patrem strangulavit, honorem non præfamur: sin de Aurelia aliquid, aut Lollia, honos præfandus est. Et quidem jam etiam non obscœna[15] verba pro obscœnis sunt. Batuit, inquit, impudenter; depsit[16] multo impudentius. Atqui neutrum est obscœnum: [stultorum plena sunt omnia.[17]] Testes, verbum honestissimum in judicio: alio loco, non nimis: at honesti colei Lanuvini: Cliternini, non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis? suppedit, flagitium est:[18] jam erit nudus in balneo, non reprehendes. [p. 141.] Habes scholam Stoicam, ὁ σοφὸς εὐθυῤῥημονήσει.[a][19] Quam multa ex uno verbo tuo! Te adversus me omnia audere gratum est. Ego servo et servabo (sic enim assuevi) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quæ apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt æque liberos ac ructus esse oportere. Honorem igitur Kalendis[f] Mart.[b][20] Tu me diliges, et valebis.

[a] *Sapiens rectiloquus erit.*
[b] *Honorem igitur Kalendis Martiis habendum putavi.*

que, Torg. Lips. *Vides igitur* edd. vett. Mox, Peck. aliique codd. ap. Græv. *ita nusquam esse.*—14 Ita Dresd. 3. 5. aliique codd. ap. Græv. *est divisior* Dresd. 1. 2. Pal. 1. P. *est divisor* Dresd. 4. *num h. v. est divisio* edd. vett. Statim, *Aut inest* Pal. 6.—15 Ita ex ingenio Ernesti, cum antea legeretur in codd. fere et edd. omnibus *Et quidem jam non etiam obscœna.* Peck. habet *Equidem jam non etiam obsc.* Lips. omittit *jam.*—16 Codd. Victorii, Pal. 1. Amstel. P. *dempsit.* Pal. 6. *demsit.*—17 Hæc verba pro gloss. habet Ernesti; alii emend. *sed istorum plena, &c.*—18 Ita Dresd. 5. *suppendit f. est* Dresd. 1. 2. 4. *suppedet, f. est* Amstel. *suppellit f. est* Ascens. 1. et al. vett. *suspedit* P. *suspendit v.*—19 Ita Hitt. et Lips. et sic emend. Toup. Ep. Crit. p. 119. qui vertit hæc verba, *Sapiens rem apertis et nudis verbis loquitur.* Dresd. 2. habet εὐθύῤῥημον ἔσῃ· cod. Ernesti εὐθυῤῥημονέσει· ed. 1471. et Ascens. 1. εὐθυῤῥημονέσῃ. Edd. plurimæ ante Ernesti exhibent εὐθυῤῥήμων ἔσῃ.—20 Ita codd. Victor. Vat. Dresd. 1. *Honor est igitur Kal. Mart.* Dresd. 2. 4. 5. *v*, et edd. vett.

NOTÆ

[f] *Kalendis*] Kalendæ Martiæ colebantur a matronis summa cum religione, propterea quod sacra Junoni esset illa dies. Si quis causam ro-

(23.) CICERO PAPIRIO PÆTO.[1]

ARGUMENTUM.—Quanquam pedibus laborare Pætum audierat, tamen adventum suum prænuntiat, quia non arbitretur etiam cocum arthriticum habere.

HERI veni in Cumanum : cras ad te fortasse. Sed cum certum sciam, faciam te paulo ante certiorem. Etsi M. Ceparius,[2] cum mihi in sylva Gallinaria[a] obviam venisset, quæsissemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares.[a] Tuli scilicet moleste, ut debui: sed tamen constitui [3] ad te venire, ut et viderem te, et viserem, et cœnarem etiam. Non enim arbitror cocum etiam te arthriticum [b][4] habere. Expecta igitur hospitem cum [5] minime edacem, tum inimicum cœnis sumtuosis.

(24.) CICERO PÆTO.

ARGUMENTUM.—Rufum, a Pæto commendatum, sibi curæ fore ostendit : et ut ille ad amicorum convictum redeat, hortatur : nihilque sibi rep. carius esse concludit. Pansa et Hirtio coss.

RUFUM [1] istum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me scribis, adjuvarem, quantum possem, etiamsi ab eo læsus essem, cum te tantopere viderem ejus causa laborare : cum

[a] *Podagra laborares.* [b] *Articulari morbo laborantem.*

EPIST. XXIII. 1 *Cicero L. Planco* ψ. *Cicero Pæto* Dresd. 1. 2. Bengel. Benedict.—2 *Ut sis Ceparius* Hitt. Statim, *cum mihi in insula* codex unus Oxon.—3 Ita quinque Dresd. aliique codd. *sed tamen instituі* Lips. Amstel. Stewech. probantibus Græv. et Bengel. Mox, *et viserem* desunt in Dresd. 3. 4.—4 Cod. ψ *architiricum;* al. ap. Græv. *arthricum.*—5 Dresd. 1. 2. 3. 5. Peck. *hospitem tum ;* Dresd. 4. *hospitem tu.*

EPIST. XXIV. 1 *Ruffum* P, Peck. Statim, *de quo jam iterum* Dresd. 3. *jam* deest in Dresd. 4. 5. Tum, *te magnopere viderem* vet. cod. ap. Græv. Deinde, *et ex tuis literis, ex illius* Dresd. 2. 4. Ascens. 1. *ex* ante *illius* omit-

NOTÆ

get, quamobrem integram hanc epistolam non interpretor, Tullii ipsius verbis respondeo : 'Amo verecundiam.'

[a] *In sylva Gallinaria*] Sylva Gallinaria sita est inter ostia Vulturni et Literni, juxta litus in Campania. Est et insula Gallinaria in mari Ligustico, quæ vulgo nunc dicitur *l'Isola d'Arbenga,* quam nonnulli cum sylva Gallinaria perperam hic confundunt.

vero et ex tuis literis, et ex illius ad me missis intelligam et judicem, magnæ curæ ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quæ apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac judicio meo. Volo enim te scire, mi Pæte, initium mihi suspicionis, et cautionis, et diligentiæ fuisse literas tuas;[a] quibus literis congruentes fuerunt aliæ postea multorum. Nam et Aquini[b] et Fabrateriæ[2 c] consilia sunt inita de me,[a] quæ te video inaudisse: et, quasi divinarent,[d] quam his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans, incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus[3] apud me non eget commendatione. Utinam ea fortuna reipublicæ sit, ut ille me quam gratissimum possit cognoscere! Sed hæc hactenus. Te ad cœnas itare desisse,[4] moleste fero. Magna enim te delectatione[5] et voluptate privasti. Deinde etiam vereor, (licet enim verum dicere) ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas, et obliviscare cœnulas facere. Nam si tum, cum habebas,[e] quos imitarere, non multum proficiebas; quid nunc te facturum[6]

[a] *De me opprimendo.*

tunt Dresd. 1. 2. 5. Lips. Ascens. 1.—2 *Fabateriæ* Stewech. Mox, *te video mandavisse* ψ. Deinde, *quam iis molestus* conj. Ernesti, sicut etiam scribitur in Dresd. 2.—3 Al. ap. Græv. *animus*. Statim, *non indiget commendatione* Stewech. *commendatione non eget* edd. vett.—4 Dresd. 1. 2. 4. 5. P ψ *ad cœnas ita redisse;* Dresd. 3. *ad cœnas ire desisse;* Ascens. 1. *ad cœnas ita desiisse.* —5 *Magna enim delectatione* Hitt.—6 Ernesti conj. *te futurum*, uti legitur in

NOTÆ

[a] *Literas tuas*] Scripserat Pætus, Antonium iniisse consilium opprimendi Ciceronis: id autem ad Pætum Rufus, is qui hac Epistola commendatur, detulerat.

[b] *Aquini*] Fuit apud Volscos colonia, et municipium: tenue nunc oppidum, vulgo *Aquino*, in Aprutio *l'Abruzzo*, regni Neapolitani provincia.

[c] *Fabrateriæ*] Volscorum quoque oppidum fuit, ad Trerum fluvium, qui in Lirim labitur: hodie *Falvatera* et *Falvaterra.*

[d] *Quasi divinarent*] Quasi Antonius cum suis præsentiret, quam eos acerbe in senatu essem exagitaturus (indicat orationes Philippicas) de me opprimendo cogitarunt.

[e] *Si tum, cum habebas*] Si tum cum habebas Hirtium et Dolabellam, quos imitari posses, non sumtuosas cœnas apparabas, quid nunc mortuo Cæsare, adeoque Hirtio et Dolabella Cæsaris familiaribus nostram societatem fugientibus, putem te facturum?

putem? Spurinna quidem, cum ei rem demonstrassem, et vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum[f] summæ reipublicæ demonstrabat, nisi ad[g] superiorem consuetudinem tum, cum Favonius flaret,[b] revertisses: hoc tempore ferri posse,[7] si forte tu frigus ferre non posses.[c] Sed, mehercule, mi Pæte, extra jocum, moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror; ut cum viris bonis, jucundis, amantibus tui vivas. Nihil aptius[8] vitæ; nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem[9] refero, sed ad communitatem vitæ atque victus, remissionemque animorum; quæ maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus: ut sapientius nostri, quam Græci;[d] illi *συμπόσια*, aut *σύνδειπνα*, id est, [*p.* 142.] *compotationes*, aut *concœnationes*:[10] nos *convivia*; quod tum maxime simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad cœnas? Cura, ut valeas: id foris cœnitando[e] facillime consequere.[11] Sed cave, si me amas, existimes,[12] me, quod jocosius scribam, abjecisse curam reipublicæ. Sic tibi, mi Pæte, persuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei[h] cives salvi liberique sint. Nullum locum prætermitto monendi,

[b] *Tum, cum Zephyrus flans ver reduceret.*
[c] *Hoc tempore perfrigido ignosci tibi posse, si ad cœnas non itares, quia forte frigus ferre non potes.*
[d] *Ut sapientius Latina lingua exprimitur, quam Græca.*
[e] *Apud amicos frequenter cœnando.*

Dresd. 3.—7 Dresd. 4. *fieri posse;* Dresd. 3. *ferre te posse.* Statim, pro *ferre non posses*, codex unus Oxon. habet *fieri posse*.—8 *Nihil est aptius* Dresd. 1. 2. 3. 4. P *v* ψ, Bengel. *Nihil enim aptius* Dresd. 5. Ascens. 1.—9 *Nec ad vol.* Dresd. 1. 3. *v.* Mox, pro *communitatem*, quod servant Dresd. 1. 3. Torg. P *v*, *comitatem* habent Dresd. 2. 4. 5. Lips. ψ, Ascens. 1.—10 Ita codd. et edd. vett. Lambinus tamen pro gloss. habet verba, *id est compotationes, aut concœnationes.* Græca verba Latinis literis expressa sunt in multis codd. etiam in Dresd. 1. 2. 3. Statim, *quod tum maxime vivitur appellarunt* Dresd. 3.—11 Codex unus Oxon. *maxime consequere.*—12 Idem cod. *ne existimes.*—

NOTÆ

[f] *Magnum periculum*] Ironia.

[g] *Nisi ad*] Nisi ad pristinam consuetudinem cum amicis cœnandi redires.

[h] *Nisi ut mei*] Occiso Cæsare, sperabat posse libertatem reipublicæ restitui: recte suos cives vocat, appellatus est enim 'Parens patriæ.'

agendi, providendi:[13] hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, præclare actum mecum putem. Etiam atque etiam[14] vale.

(25.) CICERO IMP. PÆTO.

ARGUMENTUM.—Cum Ciliciæ Cicero pro consule præesset, a Pæto literas de re militari accepit: quas jocans his exagitat, et una M. Fabium commendat.

SUMMUM[a] me ducem literæ tuæ reddidere:[1] plane nesciebam, te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi[b] te libros et Cineæ video lectitasse. Itaque obtemperare cogito præceptis tuis: hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima:[a] contra equitem Parthum[c] negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis,[2] quocum imperatore tibi negotium sit: Παιδείαν Κύρου,[b] quam contriveram legendo, totam in hoc imperio[d] explicavi. Sed jocabimur alias coram, ut spero,[3] brevi tempore. Nunc ades ad imperandum,[c] vel ad parendum potius: sic enim[e] antiqui loquebantur. Cum M. Fabio, quod

[a] *Præterea cogito habere naves aliquot in ora maritima.*
[b] *Cyri Institutionem.* [c] *Veni, ut tibi imperetur.*

13 Dresd. 3. *loquendi, monendi, agendi;* Hitt. et Stewech. *movendi, agendi, providendi.*—14 *Etiam atque etiam* desunt in ψ.

EPIST. XXV. 1 Dresd. quinque, Torg. Lips. ψ, Ascens. 1. *reddiderunt;* et sic quoque Bengel. Mox, *Pirri te libros* Hitt.—2 Cod. ψ *nescio.* Tum, Κύρου παιδείαν edd. vett. Pro *contriveram,* quod servant codd. *contrieram* Grut. et al. vett. *legendo* deest in *v.* Deinde *imperio implicavi* Hitt.—3 P

NOTÆ

[a] *Summum*] Præcepta enim de re militari præclara tradidisti.

[b] *Pyrrhi*] Pyrrhus, Epirotarum rex, qui cum Romanis bellum gessit, ejusque legatus Cineas, libros de re bellica conscripserunt, quos perlegisse Pætum, et inde sua illa præcepta hausisse, per jocum ait Cicero.

[c] *Parthum*] Ironia: neque enim navalibus, sed equestribus ut plurimum præliis, et quidem fugiendo rem Parthi gerebant.

[d] *In hoc imperio*] Ego præcepta quæ Xenophon libris de Institutione Cyri Persarum regis complexus est, in administratione proconsulari Ciliciæ executus sum.

[e] *Sic enim*] Antiqui dicebant ' ad imperandum ' passive.

scire[4] te arbitror, mihi summus usus est; valdeque eum diligo, cum propter summam probitatem ejus ac singularem modestiam, tum quod in his controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis,[f] optima opera ejus uti soleo. Is cum ad me Laodiceam[5] venisset, mecumque ego eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis literis, in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem a Q. Fabio, fratre, proscriptum esse:[d] qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fabius pergraviter tulit, existimavitque, fratrem suum, hominem non sapientem,[6] impulsu inimicorum suorum eo progressum esse. Nunc, si me amas, mi Pæte, negotium totum suscipe, et molestia[7] Fabium libera. Auctoritate tua nobis opus est, et consilio, et etiam gratia. Noli pati litigare fratres,[8] et judiciis turpibus[g] conflictari. Matonem[9] et Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non, mehercule, tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum[e] Fabium reddideris. Id ille in te positum esse putat, mihique persuadet.[10]

(26.) CICERO PÆTO S.D.

ARGUMENTUM.—Descriptio et excusatio cœnæ liberioris, præsertim accumbente Cytheride meretrice.

ACCUBUERAM hora nona,[a] cum ad te harum exem-

[d] *Propositum esse venalem.* [e] *Securum.*

cum quibusdam aliis *et ut spero.* Voc. *tempore* omittunt edd. vett.—4 *Cum M. Fabio, sicut scire ψ. usus est mihi summus* al. ap. Græv. Mox, *tum propter* Dresd. 2. 3. 4. 5. Deinde, *combibonibus Epicuris* Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. cum quatuor codd. Græv.—5 *Loadiciam* Hitt. Statim, *eum ego* edd. vett. *ego* deest in ψ. Tum, *perculsus est v.*—6 Idem cod. *hominem minime sapientem.*—7 Ita Dresd. 2. 3. 5. Lips. alii codd. ap. Græv. *suscipe molestia* Dresd. 1. 4. et edd. vett.—8 *Noli litigare pati fratres* cod. Grævii. *et judicibus* ψ.—9 *Mahonem* Victor.—10 *Vale* addunt P *v.*

NOTÆ

[f] *Epicureis*] Tres maxime insignes controversiæ fuerunt de summo bono; alii quippe summum bonum in virtute sola, alii in virtute conjuncta cum divitiis, honestisque voluptatibus, ponebant; primam tuebantur Stoici, secundam Epicurei, tertiam Academici, quos Cicero sequebatur.

[g] *Turpibus*] Quia turpe est fratres litibus inter se dissidere. Sic Horatius: 'indigni fraternum rumpere fœdus.'

[a] *Hora nona*] Cœnæ apud veteres tempus erat.

plum [1] [b] in codicillis exaravi.[a] Dices, ubi? apud Volumnium Eutrapelum;[c] et quidem supra me[d] Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram?[2] Quid ergo[3] faciam? te consulo, qui philosophum[e] audis. Angar?[4] [f] excruciemne me? quid assequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in literis. An quicquam me aliud agere censes? aut possem vivere,[5] nisi in literis viverem? Sed est earum etiam, non satietas, sed quidam modus. A quibus cum discessi, etsi minimum[g] mihi est[6] in cœna (quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti) [*p.* 143.] tamen quid potius faciam,[h] priusquam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit.[7] In eo igitur,[i]

[a] *In pugillaribus raptim scripsi.*

Epist. xxvi. 1 Codd. aliquot ap. Græv. Dresd. 4. 5. *v*, Ascens. 1. *ad te literarum exemplum.* Actutum, *in codicilibus v.*—2 Idem cod. *virtutem nostram;* al. ap. Græv. *severitatem nostram;* al. ibid. *senectutem nostram.*—3 *Quid ego v* ψ.—4 *Angam* ψ. Actutum *excruciem me* Hitt. et Pal. 6.—5 Ita codd. Græv. Dresd. 1. 2. 4. *haud possum vivere* codd. Manut. Lips. Dresd. 5. Ascens. 1. *aut posse vivere* al. ap. Græv. *aut possem metui* al. ibid.—6 Duo codd. Græv. Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Ascens. 1. *mihi esset.* Dresd. 3. habet *mihi in cœna est, sicut olim Dionysio philosopho. Quid potius faciam.*—7 Dresd. 1. 2. *citharista*

NOTÆ

[b] *Harum exemplum*] Absens, primum in codicillis scripsi, deinde eosdem domi in chartam transtuli.

[c] *Eutrapelum*] Ita dictus est Volumnius, quia festivo ingenio.

[d] *Supra me*] Describit dispositionem accumbentium: medius accumbebat Cicero, quæ sedes honoratior erat; secundus a Cicerone Atticus supra, id est, in summo lecto; tertius in inferiori parte lecti Verrius; reliqui convivæ in imo lecto accumbebant.

[e] *Philosophum*] Dionem, ita infra nominatur.

[f] *Angar*] Noli dividere, quasi opponantur *angar* et *excruciem:* sed potius conjunge, quasi *egone angar, et me excruciem?*

[g] *Etsi minimum*] Etsi cœnulas minime omnium curo, contra quam tu facis, qui Dioni petenti qua de re velles disserere, respondisti te nihil aliud, nisi ut cœnæ a mane inciperent, nullamque aliam quæstionem posuisti philosopho.

[h] *Quid potius faciam*] Postquam diu libris meis ac literis me involvi, non reperio quid potius faciam, me ut honeste oblectem, quam si cœnatum eam cum amicis.

[i] *In eo igitur*] Objectio. Potuitne interesse convivio cum meretricula Cicero ille, quem aspectabant, cujus ob os Græci ora obvertebant sua? Quasi diceret, Hiccine ille Cicero,

inquis, convivio Cicero ille? 'quem aspectabant, cujus ob os Graii ora obvertebant sua.' Non, mehercule, suspicatus sum illam affore: sed tamen Aristippus quidem ille Socraticus[b] non erubuit,[8] cum esset objectum, habere eum[k] Laida. 'Habeo,' inquit, 'non habeor a Laide.'[9] Græce hoc melius: tu, si voles, interpretabere. Me vero nihil istorum, ne juvenem quidem, movit unquam; ne nunc senem.[c] [10] Convivio delector: ibi loquor, quod insolum,[l] ut dicitur; et gemitum in risus maximos transfero.[d] An tu id melius, qui etiam in philosophum [11] irriseris? cum ille, si quis quid [m] quæreret, dixisset, cœnam te quærere a mane

[b] *Socratis discipulus.*
[c] *Ego vero nunquam ejusmodi voluptatum amore captus sum etiam juvenis, multo minus nunc senex.* [d] *Converto.*

---

accubuit. Statim, *quem aspectabam* nonnulli codd. Græv. Dresd. 1. 2. *v*: *quem expectabant* Lips. Dresd. 5. Ascens. 1. *quem expectabantur* Dresd. 4. *quem expectabam* P ψ.—8 Ita Guelf. 1. 2. Gorl. Dresd. 4. 5. Lips. Ascens. 1. *sed tamen ne Aristippus q. i. S. erubuit* Grut. aliæque edd. ante Ernesti; *sed tamen nec A. q. i. S. erubuit* codd. Manut. Dresd. 3. *cum esset ei objectum* idem Dresd. 3. cum Lambino.—9 Ita quatuor codd. Gulielm. duo Pall. quinque Dresd. Lips. edd. antiq. *Habeo, inquit, Laida, non, &c.* Manut. *Habeo, inquit, non habeor* Vat. Verba *habere eum Laida* pro gloss. haberi jubebat Grut. —10 Dresd. 3. *nec nunc senem.* Statim, *ibi loquor aliquid, quod in solum* edd. vett. *ibi loquor aliquid, quid in solum* aliæ vett. *et risus* Dresd. 4. 5. Ascens. 1. *et in risus et maximos* Amstel.—11 Ita codd. Victorii, Manutii, Pall. Dresd. 1. 2. *etiam philosophum* edd. fere ante Ernesti. Mox, *si quis quicquam quæreret* ψ, alii codd. ap. Græv. et edd. vett. *si quis quicquid quæreret* Dresd. 1. 2. P, Victor. Bengel. *si quis quid quæreret* Lips. Dresd. 4. 5. edd. antiquiss. Ascens. 1. Tum, *quærere a me ne dixeris* Dresd. 2. 4. Pal. 1. *amœne dixe-*

NOTÆ

vir consularis, qui tantam in civitate Romana gravitatem præ se tulit? Sequitur Ennianus versus ex Telamone tragœdia, ubi hæc de Telamone patria ejecto habentur: 'Hiccine Telamon ille est, modo quem gloria ad cœlum extulit, quem expectabant,' &c.

[k] *Habere eum*] Eum consuetudinem habere cum Laide meretrice. Responsum Aristippi fuit, ἔχω, καὶ οὐκ ἔχομαι, *habeo, non habeor*; ita quidem interpretor, inquit Cicero, tu si voles interpretare melius quam interpretatus sum.

[l] *Quod in solum*] Quod in solum venit, id est, quicquid temere menti occurrit.

[m] *Si quis quid*] Solebant Græculi homines de quacumque proposita re ex tempore disserere; talis fuit ille Dio, qui petiit, si quis quid a se quæreret: respondit Pætus cœnam se longiorem quærere, nihil aliud.

dixeris.[e] Ille baro[12] [n] te putabat quæsiturum, unum cœlum esset, an innumerabilia.[f] Quid ad te?[o] At, hercule, cœna numquid ad te?[13] ibi præsertim. Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una, non modo non contra[p] legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem, et quidem aliquanto. Quare nihil est, quod adventum nostrum extimescas. Non multi cibi hospitem accipies; multi joci.[g] [14] Vale.

[e] *Cum ille philosophus petiisset, utrum aliquis aliquid quæreret, tu vero philosophum irridens dixeris, te cœnam quærere longissimam, quæ a mane inciperet.*
[f] *Utrum unum cœlum esset, aut innumerabiles cœli.*
[g] *Accipies hospitem non edacem, sed joci amantem.*

ris Mentel. ψ, Hubert.—12 Ita codd. Victorii, unus Manut. Pal. 6. Amstel. ψ. *Ille vero* Dresd. 1. 2. 5. octo Manutii, Ascens. 1. *Ille v̄o* Dresd. 3. 4. *Ille Varro* al.—13 Dresd. 1. 2. Amstel. Mentel. *cœna non quid ad te;* Grut. *at cœna non ad te.* Actutum, *tibi præsertim* codd. Manutii, quinque Dresd. Lips. Ascens. 1.—14 Ita codd. et edd. antiquiss. *sed multi joci* al. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. Bengel. Benedict.

NOTÆ

[n] *Ille baro*] Id est, fatuus ille philosophus.

[o] *Quid ad te*] Quid tua refert, sit unum cœlum, an innumerabilia? tum addit jocans; at, hercule, cœna, quam te quærere, et amare dixisti, numquid ad te pertinet? certe multum, præsertim si tuis non instruatur sumtibus, sed ab amicis tibi detur.

[p] *Non modo non contra*] Lex sumtuaria certos fines impensis cœnarum præscripserat: hanc a se legem ait Cicero adeo non violari, ut aliquanto intra legem sumtus faciat, ac minores quam qui lege permissi sunt.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

LIBER X.

AD CN. PLANCUM ET CETEROS.

(1.) CICERO PLANCO.[1]

ARGUMENTUM.—Invehitur in Antonii immoderatam potentiam, et Plancum Transalpinæ Galliæ præsidem hortatur, ut in remp. incumbat: et tandem de Furnio benigne suscepto gratias agit.

ET abfui[2] proficiscens[b] in Græciam: et posteaquam de meo cursu reipublicæ sum voce revocatus, nunquam per M. Antonium quietus fui; cujus tanta est, non insolentia, (nam id quidem vulgare vitium est) sed immanitas, non modo ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre

EPIST. I. 1 Ita Amstel. aliique codd. ap. Græv. *Cicero S. D. L. Munatio Planco, Imp. Cos. Des.* Manut. *M. T. C. Cn. Planco Imp. Cons. desig.* al. vett. —2 *Etsi abfui* ψ. *Et affui* Hitt. Dresd. 3. 4. 5. *Et afui* codd. Victorii, Dresd. 1. 2. Ascens. 1. al. vett. et Benedict. Mox, *de medio cursu* Guelf. 2. cum uno

NOTÆ

a [*L. Munatio*] *Planco*] Quæ de Planco scitu digna sunt, Index Historicus ea continet.

b *Proficiscens*] Cum unius Antonii nutu Romæ omnia gererentur, ex urbe discessit Cicero, et Athenas proficisci constituens, jam mare conscenderat; sed ab Austro in Italiam rejectus est, et Romam, patriæ ipsius, ut ait, voce, revocatus.

cujusquam. Itaque mihi maximæ curæ est,[3] non de mea quidem vita, cui satisfeci, vel ætate,[c] vel factis, vel (si quid etiam hoc ad rem pertinet) gloria: sed me patria solicitat, inprimisque, mi Plance, expectatio consulatus tui; quæ ita longa[d] est, ut optandum sit, ut possimus ad id tempus reipublicæ spiritum ducere. Quæ potest enim spes esse in ea republica, in qua hominis impotentissimi[4] atque intemperatissimi armis oppressa sunt omnia? et in qua nec senatus, nec populus vim habet ullam? nec leges ullæ sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis?[5] Sed quando[6] acta omnia[e] mitti ad te arbitrabar; nihil erat, quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, (quem a tua pueritia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi) monere te atque hortari, ut in rempublicam omni cogitatione curaque incumberes. [*p.* 144.] Quæ si ad tuum[7] [f] tempus perducitur, facilis gubernatio est: ut perducatur autem, magnæ cum diligentiæ est, tum etiam fortunæ. Sed et te aliquanto ante,

cod. Manutii, et ed. Manut.—3 *Itaque mihi maxima cura est* Dresd. 3. *non mea quidem vita* Lamb. Tum, *hæc ad rem* Dresd. 3. Deinde, *imprimisque, me* Dresd. 1. 2. Pal. 1. Amstel.—4 Ita fere codd. *impudentissimi* codex unus Oxon. Dresd. 5. et edd. vett. *imperiosissimi* Scæls. *impudicissimi* al. ap. Græv. *atque intemperantissimi* P, et Dresd. 4. *atque temperantissimi* Dresd. 1.—5 Ita codd. Græv. et aliorum: *aut vestigium civitatis* ψ et edd. vett. Verba *nec omnino s. a. ac v. civitatis* desunt in P.—6 Ita Dresd. 2. 5. *v* ψ, Ascens. 1. *Sed cum* Dresd. 1. 3. 4. P.—7 *Quæ si ad unum* ψ. *cum magnæ diligentiæ est* Pal. 6. *magnæ tum diligentiæ est* duo codd. Gulielm. et P. *tum*

NOTÆ

[c] *Ætate*] Erat tum natus annos duos, et sexaginta; factis, oppresso Catilina; gloria, cum appellatus est patriæ parens 'Roma Patrem Patriæ Ciceronem libera dixit.'

[d] *Ita longa*] Cur *longa?* designatus enim erat consul, ut Epistolæ ostendit inscriptio; verum istuc, sed non in annum proximum: Cæsar enim ad expeditionem Parthicam profecturus, consules in triennium designavit. Primo anno consules fuere Antonius, et loco Cæsaris, qui hoc eodem anno interfectus est, Dolabella; his altero anno successuri erant Hirtius et Pansa; tertio, Brutus et Plancus. Ad hæc Planci consulis tempora non pervenit Cicero.

[e] *Acta omnia*] Id est, quæ singulis diebus Romæ geruntur.

[f] *Si ad tuum*] Si non funditus perit respublica ante tuum consulatum.

ut spero,[8] habebimus;[g] et, præterquam quod reipublicæ consulere debemus, tamen tuæ dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam, ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime et reipublicæ, quæ mihi carissima est, et amicitiæ nostræ, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas[9] postulat, nec miror, et gaudeo: teque hoc existimare volo, quicquid in eum judicii[a] officiique contuleris, id ita me accipere, ut in meipsum te putem contulisse.[10]

(2.) CICERO PLANCO S.

ARGUMENTUM.—Excusat, quod in senatum ad agendam Planci causam non venerit, et officia sua in aliis rebus pollicetur.

MEUM studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset,[1] si aut tuto in senatum, aut honeste venire potuissem. Sed nec sine periculo quisquam[2] libere de republica sentiens versari potest in summa impunitate gladiorum; nec nostræ dignitatis videtur esse, ibi sententiam de republica dicere, ubi me et melius et propius audiant armati,[b] quam senatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium[3] neque studium meum desiderabis: ne in

[a] *Bonæ opinionis.* [b] *Militis Antonii.*

fortunæ v. tum etiam fortunæ desunt in Amstel.—8 Scæls. *aliquando, ut spero;* Dresd. 1. Stewech. *aliquanto, ut spero;* ψ *aliquando ante, ut spero.* Statim, *et p. q. r. c. debemus* desunt in Pal. 6.—9 Ita quinque Dresd. Ascens. 1. al. vett. *ipsius et humanita* codd. Victor. et Pal. 6.—10 Pal. 6. *meipsum reputem contulisse;* codd. Oxon. *meipsum putes contulisse. Vale.*

EPIST. II. 1 Ita codd. Victorii, Pall. 1. 6. Amstel. *honori tuo non defuisset pro necessitudine nostra* edd. vett.—2 Cod. Gulielmii *quisque.* Statim *sentiens* deest in uno cod. Oxon. Tum, *in summa immunitate gladiatorum* Scæls. *in s. impunitate gladiatorum* Dresd. 3. cum ed. Manut.—3 Dresd. 1. 2. 3. Hitt. *nullum æque officium,* probante Benedict. Mox, *me in publicis* Dresd. 2. *nec in publicis* Dresd. 3. 4. 5. Deinde, *nunquam deero* Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Pal. 1.

NOTÆ

[g] *Habebimus*] Visuri te Romæ sumus. Administrabat Plancus, cum hæc scribit Cicero, Transalpinam Galliam.

publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, unquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ.[b] In iis[10] autem rebus, quæ nihilominus, ut ego absim, confici possunt,[c] peto a te, ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meæ.

(3.) CICERO PLANCO S. D.

Argumentum.—Veritus Cicero, ne, quod accidit, cum Antonio se Plancus conjungat, aucupatur laudibus ejusdem benevolentiam, hortaturque ut remp. tueatur.

Cum ipsum Furnium[a] per se vidi libentissime,[1] tum hoc libentius, quod illum audiens, te videbar audire. Nam et in re militari virtutem, et in administranda provincia[2] justitiam, et in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit, et præterea mihi non ignotam in consuetudine et familiatate suavitatem tuam adjunxit; præterea[3] summam erga se liberalitatem. Quæ omnia mihi jucunda,[b] hoc extremum etiam gratum fuit.[4] Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra, ante aliquanto, quam tu natus esses;[5] amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua;

[b] *Ne in publicis quidem rebus unquam deero dignitati tuæ, vel cum periculo meo, si quid erit, propter quod adesse me oporteat in senatu.*

[c] *Quæ, etiamsi absim a senatu, æque tamen possunt confici.*

v ψ, Ascens. 1. al. vett. et Benedict.—10 *In his* duo codd. Grævii. Mox, *confici poterunt* Dresd.

Epist. iii. 1 Pal. 6. *diligentissime.* Actutum, *tum propter hoc libentius* Dresd. 3.—2 Cod. *v republica; ψ provinciam.* Actutum *justitiam* deest in ψ, pro quo Dresd. 4. habet *industriam.* Paulo post, *ignaram in consuetudine* Pal. 6. et Hitt.—3 'Jure suspectam habuit Ernesti particulæ *præterea* repetitionem. Sed putat priori loco illud *præterea* librarii negligentia intrusum omitti debere. Mihi vero hæc particula nostro loco potius inepta esse videtur. Puto legendum esse *propter summam,' &c.* Benedict.—4 Dresd. 3. *hoc extremum et mihi gratum fuit.*—5 Ita Guelf. 1. 2. ed. 1471. et Ascens. 1. *natus es* Dresd. quinque, alii codd. et edd. ante Ernesti; *ante quam natus es*

NOTÆ

[a] *Furnium*] Planci legatum.

[b] *Jucunda*] Sæpe vocabula hæc duo 'jucundum' et 'gratum' opponit Cicero. Hoc vero utriusque videtur esse discrimen: gratum illud est, de quo grates referendæ sunt. Sic officium, quo quis alterum in calamitate consolatur, gratum quidem est, sed non jucundum.

confirmata jam ætate, familiaritatem, cum studio meo, tum judicio tuo[c] constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuæ, quam mihi tecum statuo habere communem.[6] Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna: eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus; quos ingenio industriaque fregisti.[a] Nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior[b] possit esse, si audies,[7] omnem tibi reliquæ vitæ dignitatem ex optimo reipublicæ statu acquires. Scis profecto, (nihil enim te fugere[c] potuit) fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent, te nimis servire temporibus;[d] quod ego quoque existimarem, te si ea, quæ patiebare, probare[8][e] etiam arbitrarer. Sed cum intelligerem, quid sentires, te arbitrabar videre[9] quid posses. Nunc alia ratio est: omnium rerum tuum judicium est, [*p.* 145.] idque liberum. Consul es designatus, optima ætate, summa eloquentia, maxima orbitate[10][g] reipublicæ virorum talium.[d] Incumbe, per Deos immortales, in eam curam et cogitationem, quæ tibi summam dignitatem et gloriam afferat. Unus autem est, hoc præsertim tempore, per tot annos re-

[a] *Vicisti.* [b] *Carior.* [c] *Latere.*
[d] *Republica maxime spoliata talibus viris.*

cod. Græv.—6 Ita quinque Dresd. Lips. Amstel. Pal. 1. duo Græv. Ascens. 1. *habere esse communem* Medic. *debere esse communem* emend. Victor. *habere et esse communem* Pal. 6. Hitt. *statuo esse communem* unus Gulielm. et P. *statuo studeoque habere communem* Dresd. 3. ψ.—7 Codex unus Oxon. *si me audies.* Mox, *statu acquire* Hitt. et Pal. 6.—8 Ita Hitt. Pall. 1. 6. ed. pr. et Victor. *si te ea q. p. probasse* edd. vett.—9 Al. ap. Græv. *prudenter te a. videre.*

NOTÆ

[c] *Judicio tuo*] Judicabat Plancus sibi perutilem et gloriosam esse Ciceronis amicitiam.

[d] *Servire temporibus*] Nimirum favere Cæsari. Fuit Plancus in Gallia, in Hispania, et in Africa Cæsaris legatus.

[e] *Probare*] Multa patimur, quæ non probamus. Epist. VI. 9. 'Non enim est idem ferre, si quid ferendum est; et probare, si quid probandum non est.'

[f] [*Prudenter*] Videbas te, Cæsare rerum potiente, nihil facere posse reipublicæ causa; nunc vero, eo mortuo, alia est ratio rerum, et jam subvenire patriæ potes contra Antonium.

[g] *Orbitate*] Exstinctis Pompeio, Catone, &c.

publica devexata,[11] republica bene gerenda cursus ad gloriam. Hæc amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quo arbitrarer te[12] monitis et præceptis egere. Sciebam enim, ex iisdem te hæc haurire fontibus,[h] ex quibus ipse hauseram. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi; ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose[13] diligenterque curabo.

(4.) PLANCUS CICERONI.

ARGUMENTUM.—Gratias agit Ciceroni, quod se ad verissimæ gloriæ studium sit adhortatus, seque in reipublicæ potestate fore pollicetur.

GRATISSIMÆ mihi tuæ literæ fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse[e] animadverti.[1] Ego autem præteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram:[2] nec multo ante redisse scivi, quam ex epistola tua cognovi.[f] Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse præterire: in quo tuendo habeo causas plurimas,[3] vel paternæ necessitudinis, vel meæ a pueritia observantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque[i] patitur ætas,

[e] *Tua manu scripsisse.*
[f] *Propterea non scripsi ante hoc tempus, quia acceperam te in Græciam profectum esse, nec multo ante quam accepi tuas literas, te rediisse cognovi.*

—10 Ernesti conj. *in maxima orbitate*, probante Benedict.—11 Ita Dresd. 3. Pal. 6. et ed. Victor. *dejecta* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Pal. 1. duo Gulielm. et edd. antiquiss. Actutum, codd. et edd. omnes ante Ernesti *reip. bene gerendæ.*—12 Plurimi codd. *quam quo te arbitrarer*; edd. vett. *quam quod arbitrarer te.*—13 Cod. ψ *studio.*

EPIST. IV. 1 Ita quinque Dresd. Lips. Guelf. 1. 2. ψ, et edd. vett. *animadverto* P *v*, Græv. Grut. al. ante Ernesti. *te sermone scripsisse animadverto* Pal. 6.—2 Idem cod. *te profectus audieram.* Mox, *redisse scii* Amstel. Dresd. 1. 2. *redivisse scivi* ψ. *rediisse scivi* edd. vett. *redisse scis* Dresd. 3. Voc. *tua* omittunt Dresd. 1. 2. Lips. *ex* deest etiam in Lips.—3 Codex unus Oxon.

NOTÆ

[h] *Haurire fontibus*] Ex Græcorum libris, ex quibus, quasi ex fontibus, præclara vivendi, ac parandæ laudis præcepta hausisti.

[i] *Quod mea tuaque*] Persuade tibi (patitur enim ita me loqui ætas tua

persuade tibi, te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi[4] constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiæ plena, quæ summa est, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior.[g] Quare si aut aliter[5] sentirem, certe admonitio tua me reprimere, aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc vero quid est, quod me in aliam partem[h] trahere possit? Quæcumque in me bona sunt, aut fortunæ beneficio tributa, aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt æstimata,[i] tamen vel inimicissimi judicio tanta sunt, ut præter bonam famam nihil desiderare videantur. Quare hoc unum tibi persuade; quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate monere potero,[6] hoc omne reipublicæ semper futurum. Non est ignotus[7] mihi sensus tuus: neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui præsentis esset,[h] unquam a tuis consiliis discreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere jure possis. Sum in expectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore,[k] quid in urbe mense Janua-

[g] *De qua judico ex mea erga te fidelitate.*
[h] *Si te præsentem habere possem, quod optabile mihi esset.*

quamplurimas. Mox, *vel meæ in te a pueritia* Lamb.—4 *Paternam mihi, &c.* codd. ap. Græv.—5 Lamb. conj. *aut si aliter.*—6 Ita emend. Ernesti; *movere potuero* codd. Grævii, ψ, Dresd. 3. Victor. *monere potuero* Pal. 6. Lips. Dresd. 1. 2. 4. 5. *hoc omne tempus reip.* codex unus Oxon.—7 *Non enim ignotus* idem cod. *mihi* deest in Hitt. in quo statim *sic facultas.* Tum, *disceptarem v. nec nunc*

NOTÆ

maturior, meaque non ita provecta) te unum esse, quem colere velim pari pietate, ac parentes meos, quibus nihil nobis sanctius.

[h] *In aliam partem*] Quem ego fructum deficiens a republica sperare queam? cum nihil jam desiderare possim, etiam inimicissimorum judicio, præter bonam famam, quæ amore, ac defensione patriæ comparari debet.

[i] *Carius sunt æstimata*] Dixerat Cicero Epist. sup. 'Omnia summa consecutus es virtute duce, comite fortuna.'

[k] *Quid in Gallia citeriore*] Primum, quid in Gallia Cisalpina geratur ad Mutinam, quæ obsidetur a Marco Antonio, a D. vero Bruto defenditur; deinde quid Romæ a novis coss. Hirtio et Pansa.

rio geratur, [ut sciam.[8]] Interim maximam hic solicitudinem curamque sustineo,[9] ne inter aliena vitia hæ gentes nostra mala suam putent occasionem.[i] Quod si proinde,[10] ut ipse mereor, mihi successerit; certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo [11] diligas.

(5.) CICERO PLANCO S.

ARGUMENTUM.—Denuo Plancum ad suscipendam tuendamque rempublicam stimulis gloriæ instigat.

BINAS a te accepi literas eodem exemplo; quod ipsum argumento mihi fuit diligentiæ tuæ. Intellexi enim te laborare, ut ad me mihi expectatissimæ literæ perferrentur.[1] [*p.* 146.] Ex quibus cepi fructum duplicem, mihique in comparatione difficilem ad judicandum; amoremne erga me tuum, an animum in rempublicam [2] pluris æstimandum putarem. Est omnino patriæ caritas, meo quidem judicio, maxima: sed amor voluntatisque [3] conjunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternæ [4] necessitudinis, benevolentiæque ejus, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quæ ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiam attulerunt.[5] [a] Rursus declaratio animi tui, quem haberes de republica,

[i] *Ne Galli nostras dissensiones putent esse occasionem se jugo nostro eripiendi.*

omittam Pal. 6. *nec unquam committam v.*—8 Verba *ut sciam*, ut spuria, uncis inclusit Ernesti; desunt in codd. Grævii.—9 Duo codd. Gulielm. *curamque sustinebo;* Amstel. *curamque substineo.* Mox, pro *hæ gentes*, quod servat Dresd. 3. *agentes* habent Dresd. 1. 2. 4. 5. Pal. 1. *v* ψ, Ascens. 1.—10 *Quod si provide* Amstel. *Quod si perinde* edd. vett.—11 Dresd. 1. 2. 3. *multo;* P *multum.*

EPIST. V. 1 Pal. 6. *ut ad me tuæ e. l. ferrentur;* edd. vett. *ut ad me tuæ e. l. perferrentur;* ψ *ut ad me mihi spectatissimæ.*—2 Hitt. Stewech. Pal. 6. ed. pr. *animum rep.* Amstel. Dresd. 2. 3. 4. 5. *animum in rep.* Actutum, *pluris extimandum* Dresd. 1. 3. *pluris existimandum* Dresd. 2. 4. 5. *v.*—3 Edd. vett. *voluptatisque.*—4 Vulgo ante Græv. *tuæ paternæ.*—5 Ita Pal. 1. Stewech. Hitt. ed. pr. Victor. *protulerunt* Pal. 6. *attulerat* ψ, uti legit Lamb. *attulit* edd.

NOTÆ

[a] *Attulerunt*] Videretur dicendum *attulit*, sed verbum hoc referendum ad paternam necessitudinem, benevolentiam, ceterasque res; quasi di-

quemque habiturus esses, mihi erat jucundissima: eoque major erat hæc lætitia, quod ad illa[6] superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance,[7] sed plane etiam oro, quod feci his literis, quibus tu humanissime respondisti, ut tota mente, omnique animi impetu in rempublicam incumbas. Nihil est, quod tibi majori fructui gloriæque[8] esse possit: nec quicquam ex omnibus rebus humanis est præclarius, aut præstantius, quam de republica bene mereri. Adhuc enim patitur tua summa humanitas et sapientia, me, quod sentiam, libere dicere. Fortuna suffragante videris res maximas consecutus: quod quanquam sine virtute non potuisses;[9] tamen ex maxima parte, ea, quæ es adeptus, fortunæ[b] temporibusque tribuuntur. His temporibus difficillimis,[10] reipublicæ quicquid subveneris, id erit totum et proprie tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus[c] exceptis, odium in Antonium: magna spes in te, et in tuo exercitu magna expectatio. Cujus, per Deos! gratiæ gloriæque cave tempus amittas.[d] Sic moneo, ut filium: sic faveo, ut mihi:[11] sic hortor, ut et pro patria, et amicissimum.

vett.—6 Ita Dresd. 3. 4. *quo ad illa* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1.—7 Cod. Græv. *hortor, mi Plance, solum.* Statim *quod feci iis literis* Dresd. 2. et edd. vett. Deinde, *in rep. incumbas* Hitt. Pal. 6. Stewech. Amstel. Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. *v.*—8 Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Pal. 1. Amstel. Mentel. Græv. 2. Stewech. ψ, ed. pr. Ascens. 1. *majoris fructus gloriæque.*—9 Hitt. Pal. 6. Dresd. 3. *fieri non potuisset.* Mox, *ea* deest in Stewech.—10 *His fortunis difficillimis* Pal. 6. Statim, *totum proprium et tuum* vet. cod. Grævii, Dresd. 4. *totum proprie tuum* Lamb. *totum et proprium tuum* codd. fere omnes et edd. ante Ernesti, qui e lect. Lamb. dedit *totum et proprie tuum.* Cf. pro Marcell. c. 2. —11 Verba *sic faveo, ut mihi* desunt in ψ. Mox, *ut et proprium et amicissimum* quinque Dresd. Lips. Pal. 1. *v*, tres Gulielmii, aliique codd. ap. Græv. *ut proprium et am.* Ascens. 1. *ut pro patria et am.* Amstel. *ut et pro patria am.* ψ. *Vale* addunt P *v.*

NOTÆ

ceret, Paterna necessitudo, benevolentia, ceteraque omnia quæ literis tuis commemorasti, incredibilem mihi lætitiam attulerunt.

[b] *Fortunæ*] Quæ te cum Cæsare conjunxit, et ejusdem sortis participem te fecit.

[c] *Latronibus*] Antonii sociis.

[d] *Amittas*] Abire sinas, e manibus elabi patiare.

(6.) CICERO PLANCO.[1]

ARGUMENTUM.—Plancus literis ad senatum scriptis pacem cum Antonio suaserat; quam Cicero his dissuadet, quæ armis potius, quam pactione sit quærenda: hortaturque, ut sejungat se a societate malorum, totusque ad remp. transeat.

QUÆ locutus est Furnius noster de animo tuo in rempublicam, ea gratissima fuerunt senatui, populoque Romano[2] probatissima: quæ autem recitatæ literæ sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visæ sunt. Pacis enim[a] auctor eras, cum collega tuus, vir clarissimus, a fœdissimis latronibus obsideretur: qui aut positis armis[3] pacem petere debent; aut, si pugnantes eam postulant, victoria pax, non pactione parienda est. Sed de pace literæ vel Lepidi,[b] vel tuæ, quam in partem acceptæ sint, ex viro optimo, fratre tuo,[c] et ex C. Furnio poteris cognoscere. Me autem impulit tui caritas, ut, quanquam nec tibi ipsi consilium deesset, et fratris Furniique benevolentia fidelisque prudentia tibi præsto esset futura, vellem tamen meæ quoque auctoritatis, pro plurimis nostris necessitudinibus, præceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance,[4] omnes, quos adhuc[d] gradus dignitatis consecutus sis, (es

EPIST. VI. 1 *Cicero Planco Imp. Cons. Des. S. D.* codd. Grævii.—2 Dresd. 1. 2. aliique codd. ap. Græv. *populo Romano;* Pal. 1. *populo plebique Romanæ,* probante Grævio. Statim, *quæ autem tuæ recitatæ* Dresd. 3. *quæ autem recitatæ sunt literæ* al. ap. Græv. Deinde, *Furii oratione* Pal. 1. Dresd. 1. 2.—3 Pal. 6. *aut possunt armis;* ψ *autem positis armis.*—4 Edd. vett. *crede igitur, mi Plance;* al. vett. *crede igitur mihi, mi Plance.* Mox, *es autem adeptus amplissimos* desunt in Hitt. Deinde, *nisi tecum libertatem* Pal. 6. *Romani* deest in

NOTÆ

[a] *Pacis enim*] Suadebas faciendam pacem cum Antonio, quo tempore collega tuus D. Brutus obsidebatur Mutinæ ab eodem Antonio, fœdissimisque Antonii sociis: quis autem cum iis pacem facere velit, nisi aut ipsi sponte arma deponant, aut arma deponere cogantur?

[b] *Lepidi*] Qui postea triumvir fuit cum Octavio et M. Antonio.

[c] *Fratre tuo*] Plancus fratres habuit duos; alterum virum optimum, salutisque publicæ studiosum, cujus hic fit mentio; alterum T. Plancum Bursam, stantem ab Antonio contra rempublicam.

[d] *Adhuc*] Nota Ciceronem iis locis ponere 'adhuc' ubi nos poneremus

autem adeptus amplissimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani, et cum senatus auctoritate conjunxeris. Sejunge te, quæso,[5] aliquando ab iis, cum quibus te non tuum judicium, sed temporum vincla[6][e] conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicæ consules dicti: quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo extitit[7] in rempublicam consularis. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium, tui dissimillimorum, societate sejungas; deinde et senatui,[8] bonisque omnibus auctorem,[f] principem, ducem præbeas; [*p.* 147.] postremo, ut pacem esse judices non in armis[9] positis, sed in abjecto armorum et servitutis metu. Hæc si et ages, et senties, tum eris non modo consul et consularis, sed magnus etiam et consul et consularis:[10] sin aliter, tua in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Hæc, impulsus benevolentia, scripsi paulo severius: quæ tu experiendo,[11] in ea ratione,[g] quæ te digna est, vera esse cognosces. D. XIII Kal. Aprilis.[12]

Stewech.—5 Codex unus Oxon. omittit *quæso.* Statim, *ab his* codd. Græv. —6 Ita Dresd. 1. 2. Victor. Pal. 1. Amstel. *vincula* Lips. Dresd. 3. 4. 5.—7 Dresd. 4. *extiterit.* Pro *consularis*, quod defendunt Pall. 1. 2. duo Gulielm. Amstel. Mentel. Græv. P *v* ψ, Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. plerique alii, *consulari* legitur in edd. vett.—8 Ita Pall. 1. 6. duo Gulielm. Amstel. Mentel. Græv. 2. P *v* ψ. *deinde te senatui* edd. vett.—9 Duo codd. Grævii cum uno Oxon. *non armis.* Mox, *armorum, etiam serv.* Pal. 6.—10 Ita Pal. 6. *et* ante *consul* omittunt quinque Dresd. P *v*, Ascens. 1. Benedict. Statim, *tam in istis ampliss.* codd. Græv. *tum in istis ampliss.* Pal. 6. Dresd. 4. ψ, Lamb.—11 Ita cod. Ernesti a m. sec. *tu in experiendo* alii codd. et edd. vett. Actutum, *in* ante *ea ratione* omittunt codd. Manutii, Dresd. 4. Benedict.—12 Ita codd. *Datum XIII Kal. April.* vulgo ante Græv. *D. III K. Apr.* al. vett.

NOTÆ

'hactenus,' 'ad hunc diem:' et certe dubium est utrum ea vis insit huic vocabulo, 'hactenus,' quam illi tribuimus; videtur enim sumendum pro 'ad hunc locum.'

[e] *Temporum vincla*] Cæsari primum adhæsisti, nunc Antonio obscure favere videris.

[f] *Auctorem*] Gradatio; auctor consilio juvat, dux etiam manu.

[g] *Ea ratione*] Iis rebus agendis, quæ te sunt dignæ, nempe defendenda republica.

(7.) PLANCUS CICERONI.

ARGUMENTUM.—Causam brevitatis indicat, et studii in remp. sui serius patefacti; suamque dignitatem Ciceroni commendat.

PLURA tibi de meis consiliis scriberem, rationemque omnium rerum[1] redderem verbosius, quo magis judicares, omnia me reipublicæ præstitisse, quæ et tua exhortatione excepi, et mea affirmatione tibi recepi;[a] (non minus enim a te probari, quam diligi semper volui; nec te magisin culpa defensorem mihi paravi, quam prædicatorem meritorum meorum esse volui) sed breviorem me duæ res faciunt; una, quod publicis literis[h] omnia sum persecutus;[b] altera, quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipsum ad te[2] transire jussi, ex quo omnia cognoscere posses. Non, medius fidius, mediocri dolore[3] afficiebar, cum alii occupare[i] possessionem laudis viderentur: sed usque mihi temperavi, dum[c] perducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu[k] meo, et vestra expectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum: ut maximo præsidio reipublicæ nos fuisse, et nunc sentiant homines, et in posterum memoria teneant. A te peto,[4] ut dignitati meæ suffrageris; et, quarum rerum[l] spe ad lau-

[a] *Promisi.* [b] *Exposui.*
[c] *Tamdiu nolui explicare consilium meum, donec, &c.*

EPIST. VII. 1 Codd. *v ψ*, cum ed. Græv. omittunt *rerum*, quod tamen reliqui fere codd. et edd. retinent. Statim, *reipublicæ causa præstitisse* Dresd. 4. Ascens. 1. *reipublicæ præstare* codex unus Oxon. Deinde, *quæ et tua et exhortatione* Pal. 6. *cohortatione v.* Pro *a te* Dresd. 3. habet *ante.*—2 Edd. vett. *ad te ipsum.* Dresd. 2. 3. cum uno Oxon. omittunt *ipsum;* Dresd. 4. habet *et familiarem m. ipsum, &c.*—3 Stewech. *mediocre dolore.* Mox, *dum producerem* al. ap. Græv. Deinde, *aliquid ex consulatu meo* Pal. 6.—4 *A te igitur peto*

NOTÆ

[h] *Publicis literis*] Epistola sequenti, quam populo Romano misit.

[i] *Cum alii occupare*] Quod aliis defensæ reipublicæ laus tribueretur, non mihi.

[k] *Consulatu*] Non præsenti, (consules enim erant hoc anno Hirtius et Pansa) sed sequenti.

[l] *Quarum rerum*] Fac, ut non tantum spe honorum me incendas, sed etiam ipsa eorundem honorum consecutione me alacriorem ad defendendam rempublicam facias.

dem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus posse te, quam velle,[5] exploratum mihi est. Fac valeas, meque mutuo diligas.

(8.) PLANCUS, IMP. CONS. DES. S. D. COSS. PR. TRIB. PLEB. SEN. POP. PL. Q. R.

ARGUMENTUM.—Causas affert, cur se sero libertatis defensorem profiteatur: et de exercitu et provinciæ statu significat.

SI cui forte videor[1] diutius et hominum expectationem, et spem reipublicæ de mea voluntate tenuisse suspensam; huic prius excusandum me esse arbitror, quam de insequenti officio quicquam ulli pollicendum. Non enim præteritam culpam videri volo redemisse;[a] sed optimæ[2] mentis cogitata jampridem, maturo tempore enuntiare. Non me præteribat, in tanta solicitudine hominum, et tam perturbato statu civitatis, fructuosissimam esse professionem bonæ voluntatis: magnosque honores ex ea re complures[3] consecutos videbam. Sed, cum in eum casum me fortuna demisisset,[4] ut aut celeriter pollicendo, magna mihi ipse[b] ad proficiendum impedimenta opponerem; aut, si in eo mihi temperavissem,[c] majores occasiones ad opitulandum haberem; expeditius iter communis salutis, quam meæ lau-

Dresd. 3. Statim, *harum fructum v. in r. me facias* Dresd. 3.—5 Codex unus Oxon. *vellem:* Idem cod. in fine addit *Vale.*

EPIST. VIII. 1 *Si cui videor* codex unus Oxon. Mox, *illi pollicendum* cod. Græv.—2 Duo codd. Grævii *optime;* alius *optima;* Scæls. *optima m. excogitata.*—3 Voc. *complures* deest in *v.*—4 Hitt. *dimisisset.* Mox, *magna in spe ad, &c.* quinque Dresd. Mentel. P *v ψ*, alii codd. et edd. vett. Lectio nostra debetur ingenio Bernhardi Rutilii. *ad perficiendum* Mentel. et P. *ad proficis-*

NOTÆ

[a] *Redemisse*] Præclare factis emendasse; quod enim incertos ac suspensos animos de mea voluntate tenui, nihil mihi peccasse videor, sed consilia mea suo loco enuntianda distulisse.

[b] *Magna mihi ipse* [*in spe*] Sperabam reipublicæ me profuturum, at verebar, si maturius auxilium ei meum pollicerer, ne huic spei impedimenta opponerem.

[c] *Mihi temperavissem*] Si tardius præsidium reipublicæ pollicitus essem.

dis,[d] esse volui. Nam quis [e] in ea fortuna, quæ mea est, et ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quicquam pati, aut perniciosum concupiscere potest? Sed aliquantum nobis temporis, et magni labores,[5] et multæ impensæ, opus fuerunt, ut, [*p.* 148.] quæ reipublicæ bonisque omnibus polliceremur, exitu præstaremus, neque ad auxilium patriæ nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis sæpe præmiis solicitatus, ut, ab republica [6] potius moderata,[f] quam ab uno infinita speraret. Confirmandæ complures civitates, quæ superiore [7] anno largitionibus concessionibusque præmiorum erant obligatæ; ut et illa vana [g] putarent, et eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent: alliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque præfuerunt; ut potius cum pluribus societatem defendendæ libertatis iniremus, quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur.[8] Muniendi vero nosmetipsi fuimus, aucto exercitu,

cendum Mentel. Deinde, *mihi obtemperavissem* Pall. 1. 6. Dresd. 2.—5 Hæc est conjectura Manutii, probante Græv. *magni laboris* codd. Dresd. alii codd. et edd. vett. *opus fuit* Lips. Dresd. 4. 5. decem codd. Manutii, Amstel. Mentel. Græv. 2. P, cum multis edd. Mox, *pollicemur* v ψ.—6 Pal. 6. *ab ea republica*.—7 Idem cod. *superiori*. Statim, pro *alliciendæ*, quod e marg. unicus cod. recepit Ernesti, *eliciendæ* habent omnes alii codd. et edd. vett.—8 Ita emend. Victor. quia in Medic. et aliis quibusdam invenerat *patiremur;* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. plurimi codd. Manutii, P ψ, edd. vett. *pateremur; v putaremus*.

NOTÆ

[d] *Quam meæ laudis*] Si enim expeditam ac facilem viam ad laudem quæsiissem, statim et aperte defensorem me libertatis essem professus; sed ea ratione impedimenta ad salutem ac libertatem reipublicæ opponebam.

[e] *Nam quis*] Ostendit non fuisse pertimescendum ne ipse sese cum Antonio ad evertendam rempublicam conjungeret, sive ante acta vita, sive præsens fortuna, quæ erat florentissima, sive futuri honores spectarentur; erat enim designatus consul.

[f] *Moderata*] Moderatam mercedem potius a republica, quam ab Antonio immensa præmia speraret.

[g] *Illa vana*] Antonii præmia vana putarent, et eadem a melioribus auctoribus, id est, a senatu, expectarent.

auxiliisque multiplicatis: ut, cum præferremus[h] sensus aperte, tum etiam, invitis[9] quibusdam, sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum. Ita[10] nunquam diffitebor, multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, et simulasse[i] invitum, et dissimulasse cum dolore; quod præmatura denuntiatio boni civis imparati, quam periculosa esset, ex casu collegæ[k] videbam. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo, quam scriptura, mandata dedimus; ut et tectius ad vos perferrentur, et nos essemus tutiores: quibusque[11] rebus et communem salutem muniri, et nos armari conveniret, præcepimus. Ex quo intelligi potest, curam reipublicæ summæ defendundæ[12] jampridem apud nos excubare. Nunc, cum Deum benignitate ab omni re sumus[13] paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed explorate judicare volumus. Legiones habeo v sub signis, et sua fide virtuteque reipublicæ conjunctissimas, et nostra liberalitate[14] nobis obsequentes: provinciam, omnium civitatum consensu, paratissimam, et summa contentione ad officia certantem:[l] equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hæ gentes[m] ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt. Ipse ita sum[15] animo paratus,

—9 Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Pall. 1. 6. Mentel. *invictis*. Mox, *non etiam periculum* codex unus Oxon.—10 *Itaque* edd. vett. Paulo post, *enuntiatio boni civis* duo codd. Græv. *homini* pro *boni* ψ. *imperati* cod. Græv.—11 Cod. ψ *quibusque omnibus*.—12 Cod. Græv. *rei summe defend.*—13 Dresd. 3. et edd. vett. *ab omni re simus*. Statim, *bene de nobis sperare* Pal. 6.—14 Idem cod. *nostra libertate*. Paulo post, *quantas eæ gentes* cod. Græv. et Dresd. 3. *quantas hæc gentes* Pal. 6.—15 *Ipse ita sunt* Amstel. *Ipse sum* duo codd. Græv. *Itaque sum* Dresd. 4. Ascens. 1. *ut* ante *vel* deest in Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. et edd. vett. extat tamen in Hitt. Pal. 6. et Dresd. 3. Mox, *ut vel omnem*

NOTÆ

[h] *Ut, cum præferremus*] Ut cum inciperem aperte profiteri defensionem libertatis, non esset periculosum sciri, &c.

[i] *Simulasse*] Finxisse amicum me esse Antonio, cui revera sum infensus, et meum erga rempublicam studium occultasse, quanquam et sincerum est, et maximum.

[k] *Collegæ*] D. Bruti, qui, quod statim patriæ defensorem se palam præbuit, ab Antonio Mutinæ obsessus est.

[l] *Ad officia certantem*] Id est, ut suo erga rempublicam officio satisfaciat.

[m] *Hæ gentes*] Galli Transalpini.

ut vel provinciam tueri, vel ire quo respublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriæ salutem, aut periculum possim morari.[16] Hæc si, jam[17] [n] expeditis omnibus rebus, tranquilloque statu civitatis polliceor; in damno meæ laudis, reipublicæ commodo lætabor: sin ad societatem integerrimorum et maximorum periculorum accedam; consilia mea æquis judicibus[18] ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate satis magnus est paratus. Eos vero, qui,[19] meam auctoritatem et multo magis vestram fidem secuti, nec ulla spe decipi, nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

(9.) PLANCUS CICERONI S.

ARGUMENTUM.—Suum studium erga remp. præ se fert: dignitatem suam commendat: quid egerit et acturus sit, exponit: exercitum laudat.

NIHIL me tibi temere, aut te ceteris de me frustra recepisse [a] [1] lætor. Certe hoc majus habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi, quam ceteris, consilia mea volui esse nota. [*p.* 149.] In dies meritorum meorum fieri accessiones, prævidere te spero: [b] [2] cogniturum magis recipio. Quod ad me attinet, mi Cicero, (ita ab imminentibus [3] [a] ma-

[a] *Promisisse.*
[b] *Existimo te perspicere merita mea in rempublicam in dies crescere.*

Dresd. 4. 5. Ascens. 1. *ut vel prov. tueri . . . ut omnem impetum* conj. Benedict.—16 Al. ap. Græv. *morari possim.*—17 *Hoc si jam* codd. Grævii.—18 Cod. unus Oxon. *judiciis.*—19 Idem cod. *qui sunt.* Statim, *nec qui ulla, &c.* in eodem cod.

EPIST. IX. 1 Ita Dresd. 1. 2. 4. Amstel. Mentel. *me tibi temere scripsisse* Dresd. 3. 5. Ascens. 1. *aut præ ceteris me frustra, &c.* Dresd. 2.—2 Ita plurimi codd. et edd. vett. *pervidere te spero v ψ,* Manut. improbante Gebhard.

NOTÆ

[n] *Hæc si jam*] Et quamvis hæc mea promissa jacturam mihi laudis allatura essent, bono tamen reipublicæ lætabor: sin, &c.

[a] *Ita ab imminentibus*] Modus affirmandi, ac jurandi. Virg. Æn. IX.

lis respublica me adjuvante liberetur) sic honores præmiaque vestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus.[c] Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis, et opera præcipua; nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra. Concupisco [b] autem nihil mihi: (contra quod ipse pugno:[4]) et temporis, et rei [c] te moderatorem facile patior esse. Nihil aut sero, aut exigue a patria civi tributum potest videri.[d] Exercitum a. d. sextum Kal. Maias Rhodanum [d] trajeci,[5] magnis itineribus. Vienna [6] [e] equites mille via breviore

[c] *Sic admiror honores et præmia vestra, quæ comparari possunt cum immortalitate, ut tamen, si mihi non tribuerentur, parem perseverantiam, et curam reipublicæ habiturus essem.*

[d] *Nulla merces, aut sera, aut parva videri debet, quæ civi a republica tribuitur.*

gaudere te spero Dresd. 3.—3 Pal. 6. *ita ut ab imminentibus.*—4 Ita Pal. 1. Amstel. Mentel. Victor. et edd. vett. *contraque ipse pugno*, vel *contraque me ipse pugno* emend. Rutil. *sed et temporis* al. ap. Græv.—5 *Rhodanum trajecti* Pal. 1.—6 Ita codd. Manutii, Grævii, Dresd. 1. 2. 4. Lips. P v ψ. *Vi-*

NOTÆ

207. 'Equidem de te nil tale verebar, Nec fas: non: ita me referat tibi magnus ovantem Jupiter.' Eleganter cum 'ita' jungitur particula 'ut,' in Catilinam: 'Nam ita mihi salva republica vobiscum perfrui liceat, ut ego,' &c.

[b] *Concupisco*] Locus corruptus. Alii legunt *contra quam;* alii *contra quod;* alii *contraque:* quomodo vero cumque legatur, hæret aqua; nisi si dicat Plancus, Non tam privatum meum bonum concupisco, quam publicum: legendumque putarem *contraque*, cui particulæ vis hæc subesset; Nihil mihi concupisco, sed ipse semper pugno securus futuri, seu nihil magnopere de futuro honore solicitus.

[c] *Temporis, et rei*] Volo te decernere, quos mihi honores conferendos putes, quove tempore.

[d] *Rhodanum*] Maximus Galliæ Narbonensis fluvius; ex Adula monte, *Mont S. Gothard*, e regione Rheni oritur, ac Sedunos in Occasum prælapsus, egressusque Lemano lacu, ad Lugdunum Ararim excipit; deinde Viennam, Valentiam, Avenionem, et Arelatem urbes irrigat; celeritate sua nobilis; unde Tibullus: 'Testis Arar, Rhodanusque celer, magnusque Garumna.' Ausonius: 'Qua rapitur præceps Rhodanus,' &c.

[e] *Vienna*] An ex urbe Vienna, an per urbem Viennam; postremum magis placet: porro præmittebantur illi equites ut Mutinam venirent ab Antonio obsessam. Vienna, Allobrogum metropolis in Delphinatu, urbs antiquissima, olimque celeberrima, ad Rhodanum, *Vienne en Dauphiné.*

præmisi. Ipse, si ab Lepido[7] [f] non impediar, celeritate satisfaciam: si autem itineri meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco et numero, et genere,[e] [8] et fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo te[g] facturum[9] scis, rogo. Vale.

(10.) CICERO PLANCO.

ARGUMENTUM.—Laudat Planci præclaram voluntatem studiumque juvandi rempublicam: ideoque præmia sperare ab senatu jubet, in qua re suam operam pollicetur, hortaturque ut pergat in tuenda republica.

ETSI satis ex Furnio nostro cognoram,[1] quæ tua voluntas, quod consilium de republica esset; tamen, tuis literis lectis, liquidius de toto sensu tuo judicavi.[a] Quamobrem, quanquam in uno prælio[h] omnis fortuna reipublicæ disceptat, quod quidem, cum hæc legeres,[2] jam decretum arbitrabar fore;[b] tamen ipsa fama, quæ de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus. Itaque si consulem[i] Romæ habuissemus,[3] declaratum esset ab senatu, cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus et apparatus tuus. Cujus reï non modo[4] non præteriit

[e] *Fortitudine.* [a] *Clarius sententiam tuam cognovi.*
[b] *Confectum putabam fore.*

ennam Dresd. 4. 5. Ascens. 1.—7 Dresd. 1. 2. 5. duo Græv. Ascens. 1. *si a Lepido.* Mox, *sin autem* edd. vett. *si autem in itinere* quinque Dresd. Ascens. 1.—8 Al. ap. Græv. *et genere et numero.*—9 Græv. cum quibusdam edidit *me facturum.* Ultimum voc. *Vale* deest in Dresd. 1. 2. 4. P.

EPIST. X. 1 Ita codd. *cognoveram* edd. vett. Mox, *lectis tuis literis* edd. ante Græv.—2 Codex unus Oxon. *cum hæc legeres.* Statim, *percrebuit* Pall. 1. 6. Græv. 2. *percrepuit* Pal. 6. in marg.—3 *Romæ habuissem* codex unus Oxon. *claratum esset* Hitt. Pal. 6. *declaratum esset ab senatu* codd. Græv. P. —4 *Cujus rei modo* Hitt. Mox, *ne m. quidem etiam ne* Pall. 1. 6. Hitt.

NOTÆ

[f] *Lepido*] Nondum aperte se conjunxerat Lepidus cum Antonio, et ita Plancus dubitabat, sibine in itinere restiturus esset Lepidus.

[g] *Mutuo te*] Multi legunt *mutuo me:* idem est sensus; sive enim Plancus mutuo amat, sive Cicero, et amabit uterque, et uterque amabitur.

[h] *Prælio*] Mutinensi.

[i] *Consulem*] Alterutrum; nam neque Hirtius, neque Pansa, Romæ aderant; sed Mutinam, ad liberandam obsidione civitatem, ambo erant profecti.

tempus; sed ne maturum quidem[k] etiam nunc, meo quidem judicio, fuit. Is enim denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris viris defertur et datur. Quare, sit modo[5] aliqua respublica, in qua honos elucere possit; omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum[l] ad tempus, sed perpetuæ virtutis[6] est præmium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem; subveni patriæ; opitulare collegæ;[m] omnium gentium consensum et incredibilem conspirationem adjuva.[7] Me tuorum consiliorum adjutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces. Ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis,[8] vetustate conjuncti, patriæ caritas accessit: eaque effecit, ut tuam vitam anteferrem meæ. III Kalendas Aprilis.

(11.) PLANCUS CICERONI.

ARGUMENTUM.—Gratias agit beneficentiæ Ciceronis, et de suo in remp. studio pollicetur omnia.

IMMORTALES ago tibi gratias, agamque dum vivam: nam relaturum[a] me, affirmare non possum. Tantis enim

Stewech. *ne m. q. etiam. Nunc, &c.* Amstel.—5 Ita Dresd. 1. 3. P *v* ψ, alii codd. et edd. vett. etiam Ascens. 1. *Quare si modo* Dresd. 2. 4. *Quare si modo aliqua respublica erit* codex Corradi.—6 Cod. *v sed veræ virtutis.*—7 Pal. 6. *adlua.*—8 Dresd. 3. *sumus et officiis;* Dresd. 4. *sumus officii;* unde Benedict. conj. *sumus et officii vetustate, &c.* Mox, *eaque efficit* Dresd. 1. 2. 3. 5. ψ. *eaque fecit v.* Deinde, *IV Kal.* Dresd. 1. 2. et edd. vett. *III Kal. Ap.* desunt in P ψ.

NOTÆ

[k] *Maturum quidem*] Non enim, ut infra explicat, verus honos decernitur, nisi recte factis; tu solam adhuc voluntatem juvandæ reipublicæ præ te tulisti; adhuc conatus audiuntur, expectatur ipsa res.

[l] *Invitamentum*] Non est conferendus honos alicui, ut invitetur ad bene agendum, sed rei bene gestæ præmium esse debet.

[m] *Collegæ*] D. Bruto, quem Antonius Mutinæ obsessum tenet.

[a] *Relaturum*] Agere gratias minus est, quam referre: is agit gratias, qui alteri de se bene merito gratum animum ostendit, beneficium prædicat, &c. ille vero gratias refert, qui par pari refert, facta factis remuneratur.

tuis officiis non videor mihi [1] respondere posse: nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. [*p.* 150.] Primæ tuæ sententiæ [b] infinitis cum muneribus; posteriores, ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositæ; oratio de me assidua, et perpetua jurgia [2] cum obtrectatoribus propter me, notissima mihi sunt: non mediocris adhibenda mihi est cura, ut reipublicæ me civem dignum tuis laudibus præstem; in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere: et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis,[a] [3] defende ac suscipe. Cum Rhodanum copias trajecissem,[4] fratremque cum tribus millibus equitum præmisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem; in itinere, de prælio facto, Brutoque et Mutina obsidione liberatis, audivi. Animadverti,[5] nullum alium receptum Antonium, reliquiasque, quæ cum eo essent, habere, nisi in his partibus: [b] duasque ei spes esse propositas; unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod quædam pars

[a] *Si reipsa talem me esse cognoscis, qualem me esse voluisti.*
[b] *Nusquam posse Antonium se recipere, cum reliquiis copiarum suarum, nisi in hanc partem Galliæ.*

EPIST. XI. 1 Ita Dresd. 1. 4. alii ap. Victor. Pal. 1. et P *v ψ*. *non videor me* Dresd. 2. 3. *mihi* deest in Hitt. et Pal. 6. Mox, *disertissime gravissimeque* codd. Grævii.—2 Ita Ernesti e cod. Lips. ut ait; sed Lips. habet *oratio assidua de me, et perpetua de me jurgia;* edd. ante Ernesti *oratio assidua, et perpetua de me jurgia.* Statim, *quare non mediocris* Dresd. 3. 5. Ascens. 1. *adhibita mihi* codex unus Oxon. Stewech. *adhibenda est mihi* Pal. 6. *adhibenda mihi cura est* al. ap. Græv. Paulo post, *dignum meis laudibus* duo codd. Græv. *amicitiæ tuæ memorem* Dresd. 3.—3 Ita Dresd. 2. *eum exitum rebus quem cognoscis* Dresd. 2. *cum exitum rebus quem cognoscis* Dresd. 1. 4. *cum exitum rebus cognosces* Dresd. 5. Ascens. 1. *si exitu rebusque cognosces* Stewech. —4 *Cum R. copias omnes trajecissem* duo codd. Græv. et Dresd. 3. Statim, *ipse ad Mutinam iter dirigerem* Dresd. 3.—5 *Animadvertique* in eodem cod.

NOTÆ

[b] *Primæ tuæ sententiæ*] Notæ mihi sunt primæ sententiæ, quæ in mea causa dictæ sunt in senatu, quarum auctor fuisti, et quibus mihi amplissima munera decernebas; novi etiam posteriores, quarum auctores amici mei; jurgia etiam nota, quæ a te, et ab amicis, mea causa suscepta sunt.

exercitus non minus furiosa[c] est, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi.[6] Ipse in Allobrogibus[d] constiti,[7] ut proinde ad omnia paratus essem, ac res moneret.[c] Si nudus[d] huc se Antonius conferet,[8] facile mi videor per me sustinere posse, remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur: si vero copiarum aliquid secum adducet, et, si decima legio veterana[e] (quæ nostra opera revocata cum reliquis est) ad eundem furorem redierit;[e] tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me; idque me præstaturum spero, dum istinc copiæ trajiciantur, conjunctæque nobiscum facilius perditos opprimant. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum, nec diligentiam mihi defuturam.[9] Cupio, mehercules,[10] nullam residuam solicitudinem esse. Sed si fuerit,[11] nec animo, nec benevolentiæ, nec patientiæ cujusquam, pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum

[c] *Ut ad omnia paratus essem, statim atque res me moneret.*
[d] *Spoliatus copiis.*
[e] *Ad eundem furorem deficiendi a republica redierit.*

Mox, *duasque esse spes ei* cod. Græv. *spes* deest in Hitt.—6 Dresd. 4. *fuerunt statimque equitatum revocavi;* Benedict. edidit *fuerunt. Equitatum revocavi. Ipse, &c.*—7 *Ipsi in A. constituti* Dresd. 1. 2. ψ. *Ipse in A. iter constitui* Dresd. 3. *ut perinde* edd. vett. Pro *ac res moneret,* quod habent codd. Grævii et Victor. *ac res me moneret* exhibent quinque Dresd. Lips. cum aliis plurimis, et edd. vett. *ut res me moneret* Dresd. 3. 4.—8 *Si nudus hoc se A. conferet* Pal. 1. *Si nudus hoc se A. confert* Dresd. 1. 2. *Si nudus huc se A. offert* Dresd. 3. *per me suscipere posse* Dresd. 5. Lips. *v,* Ascens. 1. *r. p. ex nostra* Dresd. 1. 2. 4. 5. Ascens. 1. Tum, *secum* deest in Hitt. *quæ vestra opera* Stewech. Deinde, pro *furorem* codex unus Oxon. habet *favorem.*—9 Ita Dresd. 1. 2. Pall. 1. 6. Amstel. Hitt. cum uno cod. Rivii; *nec a. nec d. mihi defuturum* Stewech. cum ed. Græv.—10 Ita Dresd. 1. 2. cum al. ap. Græv. *mehercule* Dresd. 3. 4. 5. Ascens. 1. *residuam* deest in *v.*—11 *Si fuerit* in eodem cod. Mox, *pro nobis cedam* Stewech. *pro vobis* desunt in quibusdam codd. ap. Græv.

NOTÆ

[c] *Furiosa*] Furiosos milites vocat, qui ab republica desciverant, Antonioque se conjunxerant.

[d] *Allobrogibus*] Allobroges, populi Galliæ Narbonensis, inter Isaram fluvium, lacum Lemanum, et Rhodanum fluvium contenti, quorum caput est Vienna.

[e] *Decima legio veterana*] Hæc legio olim sub Cæsare imperatore magnam adepta erat in Galliis fortitudinis laudem; tum vero parebat Lepido.

ad hujus rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo rempublicam respicere volet. Utor in hac re adjutoribus interpretibusque,[f] fratre meo, et Laterense, et Furnio nostro. Non me impedient privatæ offensiones, quo minus pro reipublicæ salute, etiam cum inimicissimo[g] consentiam. Quodsi nihil profecero, nihilominus maximo sum animo: et majore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

(12.) CICERO PLANCO.

ARGUMENTUM.—Gratas senatui Planci literas fuisse, et quæ ejus causa in senatu acta sint, significat, et ad liberandam remp. diligentissime hortatur.

ETSI reipublicæ causa maxime gaudere debeo, tantum ei te præsidii, tantum opis attulisse extremis pæne temporibus;[a] tamen ita te victorem[h] complectar,[1] republica recuperata, ut magnam partem mihi lætitiæ tua dignitas afferat, quam et esse jam, et futuram amplissimam intelligo. Cave enim putes,[2] ullas unquam literas graviores, quam tuas, in senatu esse recitatas. Idque contigit[3] cum meritorum tuorum in rempublicam eximia quadam magnitudine, tum verborum sententiarumque gravitate. Quod mihi

[a] *Desperata prope reipublicæ salute.*

EPIST. XII. 1 Dresd. 3. *complector;* Hitt. *amplectar.* Statim, *magnam mihi partem* Hitt. *mihi* deest in Pal. 6. *dignitas affert* Medic. Scæls. cum edd. Victor. et Græv.—2 *Cave igitur putes* Dresd. 3. 4. *Cave enim putas* Pal. 6. *ullas literas unquam gratiores* edd. vett. *quam tuas* omittunt codd. Grævii.

NOTÆ

[f] *Interpretibusque*] Utor adjutoribus in hac re, et interpretibus, fratre meo, et M. Juventio Laterensi, Lepidi legato. Interpres is est, qui obscura, et linguam peregrinam, intèrpretatur, et qui in alia quavis re sequester est, et conciliator, ut pacis interpres: hic sume posteriori sensu.

[g] *Inimicissimo*] Lepido.

[h] *Ita te victorem*] *Complectar* est in subjunctivo, estque hæc sententia: Ita mihi detur te complecti victorem, recuperata repub. ut mihi nulla res plus lætitiæ attulit quam dignitas tua. Ejusdem constructionis aliud exemplum subjicio: 'Ita me servet Jupiter, ut propior illi, quam ego sum, ac tu, nemo est.'

quidem minime novum, qui et te nossem, et tuarum literarum ad me missarum promissa meminissem, et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita: [*p.* 151.] sed senatui majora visa sunt, quam erant expectata;[4] non quo unquam de tua voluntate dubitasset; sed nec, quantum facere posses, nec quoad progredi[i] velles, exploratum satis habebat. Itaque cum a. d. VII Idus[5] Apriles, mane mihi tuas literas M. Varisidius reddidisset, easque legissem, incredibili gaudio sum elatus: cumque magna multitudo optimorum virorum et civium me domo deduceret,[b] feci continuo omnes participes meæ voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster,[6] ut consuerat: at ego ei literas tuas: nihildum enim sciebat: nam ad me[k] primum Varisidius: idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paulo post idem mihi Munatius eas literas legendas dedit, quas ipsi miseras, et eas, quas publice. Placuit nobis, ut[7] statim ad Cornutum prætorem urbanum[l] literas deferremus; qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more majorum. Senatus est continuo convocatus, frequensque convenit[8] propter famam atque expectationem tuarum literarum. Recitatis literis, oblata religio Cornuto est, pullariorum[m] admonitu, non satis diligenter eum auspiciis

[b] *Me exeuntem domo comitaretur.*

—3 *Idque contingit* Dresd. 2. 3. 5. Ascens. 1.—4 Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Pall. 1. 6. Stewech. Peck. *spectata.* Actutum, *non quod unquam* edd. vett. *quantum posses facere* Hitt. *nec quo progredi* codd. Grævii.—5 Al. ap. Græv. *cum ad VIII Idus.* Paulo post, *me de domo deduceret* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. et edd. vett.—6 *Numatius noster* Hitt. *Nunatius noster* P. *Minatius noster* ψ. *Mimatius noster* υ. Mox, pro *consuerat,* quod servat Dresd. 3. *consueverat* habent Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. *at enim ego literas tuas dedi* Dresd. 3. 4. *literas tuas ostendi* al. ap. Græv. *sciebat ostendi* P. *sciebam* υ. *Varisidius detulerat* in eodem cod. Deinde, *id quod sibi* Dresd. 2.—7 *Placuit ut* nonnulli codd.

NOTÆ

[i] *Nec quoad* [*quo*] *progredi*] Exploratum senatus non habebat, quo esses copias tuas ducturus.

[k] *Nam ad me*] Nam domum meam primum Varisidius venit.

[l] *Prætorem urb.*] Erat prætoris urbani civibus Romanis jus dicere, et cum aberant consules, consulare munus sustinere.

[m] *Pullariorum*] Qui e pullorum tripudio auguria captabant.

operam dedisse:[c] idque a nostro collegio[n] comprobatum est. Itaque res dilata[9] est in posterum. Eo autem die magna mihi[10] pro tua dignitate contentio cum Servilio;[o] qui cum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit, et in alia omnia discessit:[d] meæque sententiæ, quæ secunda pronuntiata erat, cum frequenter[11] assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius[p] intercessit.[e] Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Jovi ipsi[q] iniquus, cujus in templo res agebatur. Hunc quemadmodum[12] fregerim, quantaque contentione Titium intercessorem abjecerim, ex aliorum te literis malo cognoscere. Unum hoc ex meis: senatus gravior,[13] constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit. Nec vero tibi senatus amicior, quam cuncta civitas. Mirabiliter enim populus Romanus universus et omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rempublicam conspiravit. Perge igitur, ut agis,[14] nomenque tuum commenda immortalitati: atque hæc omnia, quæ habent speciem gloriæ, collectam inanibus splendoris insignibus,[f] contemne, brevia, fugacia, caduca existi-

[c] *Objecta est difficultas ex parte religionis, admonentibus pullariis, eum non satis diligenter operam dedisse auspiciis.*
[d] *Plerique senatores ab eo dissenserunt, et aliam omnino sententiam secuti sunt.*
[e] *Se opposuit.*
[f] *Quæ scilicet colligi solent ex vanis dignitatum titulis.*

Græv.—8 *Senatus continuo c. frequens convenit* duo codd. Gulielm.—9 *Itaque dilata*, omisso *res*, Pal. 6.—10 Ita Hitt. Stewech. Pall. 1. 2. Amstel. Mentel. Græv. 2. *magna mihi fuit* edd. vett.—11 Ita codd. duo Gulielm. Pall. 1. 6. Vat. Victor. *cum frequens* Amstel. Mentel. ψ, et edd. ante Græv.—12 *Hunc quidem quemadmodum* duo codd. Grævii. Statim, *ex aliorum te malo literis* Pal. 6.—13 Duo codd. Grævii *senatus gratior.*—14 Lamb. *ut facis.* Paulo post, *collecta inanibus* Lips. Dresd. 4. 5. et edd. *collecta inimicissimis* edd. vett. *collecta inanissimis* Dresd. 1. 2. 3. Benedict. *collectam* exhibent duo Memm. ap. Lamb. Tum, pro *fugacia*, quod servant Dresd. 1. 4. 5. cum plurimis aliis, *fucata* habent Hitt. Pal. 6. et quædam edd. ante Ernesti; *fugatoria*

NOTÆ

[n] *Nostro collegio*] Augurum collegio.

[o] *Servilio*] P. Servilio Isaurici filio, qui collega Cæsaris in consulatu fuit.

[p] *P. Titius*] Tribunus plebis.

[q] *Jovi ipsi*] Injuriosus in ipsum Jovem, cujus in templo (Capitolino) res agebatur. Habebatur senatus in Deorum templis.

ma. Verum decus in virtute positum est, quæ maxime illustratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem [r] habes maximam: quam quando complexus es, tene,[15] perfice, ut ne minus respublica [s] tibi, quam tu reipublicæ debeas. Me tuæ dignitatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem cognosces. Id cum reipublicæ,[16] quæ mihi vita est mea carior, tum nostræ necessitudini debere me judico. Atque in his curis,[17] quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem, magis etiam perspexi in ejus incredibili erga te benevolentia et diligentia. III Idus Apriles.[18]

(13.) CICERO PLANCO.

ARGUMENTUM.—De S.C. pro dignitate Planci facto scribit, eumque hortatur, ut Antonianum bellum conficiat.

Ut primum potestas [1] data est augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando, quod positum esset aut in præmio virtutis, aut in honore verborum.[a] [*p.* 152.] Id ex ipso senatusconsulto poteris cognoscere: ita enim est perscriptum, ut a me de scripto [a] dicta sententia est; quam

[a] *Vel in honoribus tibi decernendis, vel in extollenda tua fide.*

Pal. 1. Dresd. 2. *fugato* Medic. *fugientia, caduca existimantur* Dresd. 3.—15 Hitt. Mentel. Dresd. 3. cum uno cod. Manutii, *quam quoniam complexus es et tenes;* Dresd. 1. cum codd. Victorii *quam cum c. es, tene;* Dresd. 4. *quam quomodo c. es, tene.* Lectionem nostram firmant Stewech. Pal. 6. Amstel. Græv. 2. Statim, *ne minus quidem resp. tibi* Stewech.—16 *Id tum reip.* edd. vett. *quæ mihi est mea vita carior* vulgg. ante Græv.—17 *Atque in iis curis* Dresd. 1. *Atque in is curis* Dresd. 2.—18 Ita Pal. 1. 6. Amstel. et Victor. *IV Id. April.* edd. vett.

EPIST. XIII. 1 *Ut primum mihi potestas* Dresd. 1. 5. Ascens. 1. Benedict. *dignitatis tuæ a senatoribus* duo codd. Gulielm. Mox, pro *positum esset,* quod habent Dresd. 3. 4. Guelf. 1. Mediol. et al. vett. *positum est* legitur in Dresd.

NOTÆ

[r] *Eam facultatem*] Acquirendæ veræ gloriæ.

[s] *Resp.*] Quæ tanta jam in te beneficia contulit.

[a] *Ut a me de scripto*] Forte, ut a me dicta est sententia quam scripseram, et quam recitabam.

senatus frequens secutus est[2] summo studio, magnoque consensu. Ego, quanquam ex tuis literis, quas mihi misisti, perspexeram, te magis judicio bonorum, quam insignibus gloriæ delectari;[b] [3] tamen considerandum existimavi, etiamsi tu nihil postulares, quantum tibi a republica deberetur. Tu contexes[b] extrema cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Itaque Homerus non Ajacem,[c] nec Achillem, sed Ulyssem appellavit πτολίπορθον.[4]

(14.) CICERO PLANCO S.

Argumentum.—Laudat Planci studium et celeritatem in auxiliis Bruto collegæ ferendis, hortaturque, ut belli reliquias exstinguat.

O grata famam biduo ante[d] victoriam, de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! Atque etiam hostibus fusis,[1] spes omnis in te est. Fugisse enim ex prælio Mutinensi dicuntur[2] notissimi latronum[e] duces. Est autem[3] non minus gratum extrema delere, quam prima depellere. Equidem expectabam[4] jam tuas literas, idque cum

[b] *Quam honoribus a senatu delatis.*

1. 2. 5. Lips. Vat. Pal. 1. Amstel.—2 Verba, *quam senatus frequens secutus est*, desunt in Pal. 6.—3 Idem cod. *gloriæ lætari.* Mox, *considerandum nobis existimavi* quinque Dresd. Lips. alii codd. Ascens. *nobis* deest in Pal. 6.—4 *Ulyxem a. πτολιπόρθιον* Dresd. 1. 2. Hitt. *Ulyxem a. πτολιπόρθον* Dresd. 3. 4. 5. *Ulyssem a. phtoliporthion* Pal. 6. *Ulyssem a. πολιπόρθον* al. ap. Græv. *Vale* adjunxit Bengel.

Epist. xiv. 1 *At quin etiam hostibus fusis* cod. Græv. *Atqui etiam hostibus fusis* edd. vett. *hostibus fusis nobis innotuit* Dresd. 3. 4.—2 Hitt. omittit *dicuntur.* Mox, *latrones duces* Amstel.—3 *Est enim* Dresd. 1. 2.—4 *Equidem spectabam* Dresd. 1. 2. Hitt. Stewech. Amstel. Guelf. 2. Gebhard. Benedict.—

NOTÆ

[b] *Contexes*] Conjunges belli finem cum initio belli; efficies ut ultima primis consentiant; affectum jam bellum, magnaque ex parte opera Octavii profligatum, conficies.

[c] *Ajacem*] Etsi Ajax et Achilles bellica virtute præstantiores essent Ulysse, neuter tamen dictus est ab Homero πτολίπορθος, *eversor urbis:* solus Ulysses ita appellatus est, quia bello Trojano, incensa urbe, finem fecit.

[d] *Biduo ante*] Biduo antequam ad Mutinam vinceretur Antonius, allatæ ad nos literæ de subsidio, quod reipublicæ ferre parabas, de tuo in patriam studio, &c.

[e] *Latronum*] Hostium patriæ: ita fere semper Antonium, ejusque socios appellat.

multis: sperabamque etiam, Lepidum, reipublicæ[5] temporibus[f] admonitum, tecum reipublicæ[g] satis esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne qua scintilla[6] teterrimi belli relinquatur. Quod si erit factum, et rempublicam divino beneficio affeceris, et ipse æternam gloriam consequere. D. III Non. Mai.[7]

(15.) PLANCUS CICERONI.

ARGUMENTUM.—Nuntiat, quæ ad opprimendum Antonium et egerit, et acturus sit.

HIS literis[h] scriptis,[1] quæ postea accidissent, scire te, ad rem publicam putavi pertinere. Sedulitas mea,[2] ut spero, et mihi, et reipublicæ tulit fructum. Namque assiduis internuntiis[i] cum Lepido egi, ut, omissa omni contentione,[a] reconciliataque voluntate nostra, communi consilio[3] reipublicæ succurreret: se, liberos, urbemque pluris, quam

[a] *Ut simultate omni deposita.*

5 Dresd. 1. 2. 4. 5. P ψ, Ascens. 1. al. vett. omittunt hoc loco *rei publicæ*, uti voluit Ernesti. Statim, *tecum et reipublicæ* edd. ante Ernesti. *satis* omittunt Hitt. Pal. 6. Dresd. 3. *reipublicæ* secundo loco offendebat Græviun, quare legendum putat, *Lepidum reipublicæ temporibus admonitum tecum esse facturum.* Gulielm. conj. *tecum reip. satis esse acturum.*—6 Ita Dresd. 1. 2. 4. 5. Guelf. 1. 2. Mediol. Ascens. al. vett. *ut ne quæ scintilla* Pal. 6. Vat. P.—7 Ita Pal. 6. Hitt. Amstel. *Tertio Idus Maii* edd. vett. *D. III Non. Mai.* desunt in P ψ.

EPIST. XV. 1 *His literis scripsi* Dresd. 1. unde Benedict. conj. *His literis scripsi, quæ p. accidissent: scire te, &c.*—2 *Sed utilitas mea* Pal. 6.—3 Idem cod. *communi concilio.* Actutum, *reip. consuleret* codex unus Oxon. Mox, *urbem pluris,* omissa copula, codd. Grævii. Paulo post, *ad omnes res uteretur*

NOTÆ

[f] *Temporibus*] Admonitum: utrum, quia periclitabatur salus patriæ, ejusque quasi opem implorabat, an potius quia superato ad Mutinam Antonio, pertimescere debebat eventum similem, si a republica descisceret; sic temporibus, id est, Antonii clade, admonebatur, ut patriæ succurreret.

[g] *Tecum reip.*] Corruptus videtur hic locus; nisi malimus hæc verba sic interpretari; Sperabam Lepidum tecum facturum, et satis reipublicæ esse facturum: *tecum facturum,* id est, in tuam sententiam iturum.

[h] *His literis*] Undecimam hujusce libri Epistolam designat.

[i] *Internuntiis*] Laterense, et Furnio.

unum perditum abjectumque latronem,[k] putaret: obsequioque meo, si ita faceret, ad omnes res abuteretur.[l] Profeci[4] 4
itaque per Laterensem internuntium: fidem mihi dedit, se Antonium, si prohibere provincia sua[b] non potuisset, bello persecuturum: me, ut venirem, copiasque conjungerem, rogavit; eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, et Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate[5] ejus, non multis ante diebus, decem, qui optimi fuerant,[c] ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis, cunctatus non sum; in cursu[6] bonorum consiliorum[d] Lepidum adjuvandum putavi. Adventus meus quid profecturus esset, vidi; vel quod equitatu meo persequi atque opprimere equitatum ejus possem; vel quod exercitus[m] Lepidi eam partem, quæ corrupta est, et ab republica alienata, et corrigere, et coërcere præsentia mei exercitus possem.[7] Itaque in Isara,[8][n] flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto, exercitum a. d. quartum Idus Maii traduxi. Cum vero mihi nuntiatum esset,[9] L. Antonium[o] præmissum cum equitibus

[b] *Hispania.*
[c] *Nam ex paucis equitibus, quos Lepidus habet, decem optimi, &c.*
[d] *Quamdiu Lepidus in rempublicam bene animatus erat.*

Dresd. 3.—4 *Perfeci* P. Mox, *sua provincia* al. ap. Græv. Tum, *copiasque ut conjungerem* duo codd. Gulielm.—5 *Nam etiam pro paucitate* codex unus Oxon. Statim, *ad me transiverant* codd. Grævii.—6 Ita emendavit Victor. cum antea legeretur *cunctatus non sum in cursu, &c.* ψ *contactus non sum.* Mox, *adluandum putavi* Pal. 6.—7 Voc. *possem* suspectum habet Ernesti; deest in uno codice Lambini; Dresd. 3. legit *posset.* Hitt. habet *et coërcere et corrigere p. m. e. possem.*—8 *Hysura* Stewech. Paulo post, *ad V Idus Maii* Dresd. 1. 2. Stewech. Pall. 1. 6. Amstel. Victor. *a. d. II Idus Maii* Dresd. 5. Ascens. 1. *ad IV Idus Maii* Hitt. *ad pridie Idus Maii* edd. vett. Hæc verba plane omittuntur in Dresd. 3.—9 *Cum vero nuntiatum esset* duo codd. Grævii. Sta-

NOTÆ

[k] *Abjectum latronem*] M. Antonium accepta Mutinensi clade jam ex parte profligatum.

[l] *Abuteretur*] Quoquo modo uteretur, modo ad reipublicæ commodum.

[m] *Vel quod exercitus*] Vel quia videbam futurum, ut exercitus mei præsentia coërcere possem eos Lepidi milites, qui a republica deficere cogitabant.

[n] *In Isara*] Isara, *l'Isere*, vel *la Lizere*, oritur in Sabaudiæ ducatu, ac, paulo supra Valentiam, in Rhodanum se exonerat.

[o] *L. Antonium*] M. Antonii fratrem.

et cohortibus ad Forum Julii[p] venisse; fratrem cum equitum quatuor millibus, ut occurreret ei, misi a. d. v Idus Maii: ipse maximis itineribus cum quatuor legionibus expeditis et reliquo equitatu subsequar. Si nos mediocris modo fortuna reipublicæ adjuverit; et audaciæ perditorum,[10] et nostræ solicitudinis hic finem reperiemus. [p. 153.] Quodsi latro,[e] præcognito nostro adventu, rursus in Italiam se recipere cœperit, Bruti erit officium, occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat.[11] Fac valeas, meque mutuo diligas.

(16.) CICERO PLANCO.

ARGUMENTUM.—Gratissimas senatui fuisse Planci literas, factumque SC. significat; et ut in subitis senatus consilium ne expectet, sed ipse a sese consilium capiat, auctor est.

NIHIL post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso[1] opportunius, accidere vidi, quam tuas, Plance, literas. Redditæ sunt enim frequenti senatu Cornuto, cum is frigidas[q] sane et inconstantes recitasset literas Lepidi: sub eas statim recitatæ sunt tuæ, non sine magnis quidem clamoribus.[f][2] Cum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rempublicam gratissimæ; tum erant gravissimis verbis et sententiis.[3] Flagitare senatus

[e] *Quodsi M. Antonius.*

[f] *Haud sine magno plausu.*

tim, *ad Forum Junii* cod. Græv. *ad Forum Livii* al. ap. Græv. Paulo post, *ad pridie Idus Maii* edd. vett. Deinde, *equitatu obsequar* duo codd. Græv. —10 Ascens. 1. *et audaciæ perfidorum.*—11 Ita Pal. 1. Stewech. Amstel. Lips. Dresd. 1. 2. 4. 5. *mittam; persequatur, Italiamque a v. defendat* Dresd. 3. *mittam, qui s. Italiamque, &c.* edd. vett.

EPIST. XVI. 1 Voc. *ipso* deest in uno cod. Græv.—2 Hitt. *sine magnis clamoribus.*—3 Dresd. 3. 4. 5. Ascens. 1. al. vett. *ac sententiis plenæ.* Illud *plenæ* delevit Victor. deest etiam in Dresd. 1. 2. *tum erant gravissimæ verbis*

NOTÆ

[p] *Ad Forum Julii*] Forum Julii, *Friuli*, urbs est Provinciæ, *la Provence*, dimidia circiter leuca a littore maris Mediterranei.

[q] *Frigidas*] Quia pacem cum Antonio suadebat; *inconstantes* autem,

institit Cornutum, ut referret statim de tuis literis.[g] Ille se considerare velle.[4] Cum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebei[5] retulerunt. Servilius rogatus, rem distulit: ego eam sententiam dixi, cui sunt assensi ad unum:[6] ea quæ fuerit, ex senatusconsulto cognosces. Tu, quanquam consilio non eges, vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc rejicias;[7] neve, in rebus tam subitis tamque angustis,[h] a senatu consilium petendum putes. Ipse tibi[8] sis senatus: quocumque te ratio reipublicæ ducet, sequare. Cures, ut ante factum aliquod[9] a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. Illud tibi promitto, quicquid a te erit factum, id senatum, non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum, comprobaturum.

(17.) PLANCUS CICERONI.

ARGUMENTUM.—Præsentem belli statum describit, cum excusatione fratris a se dimissi, et commendatione suæ dignitatis.

ANTONIUS[a] Id. Maii[1] ad Forum Julii cum primis copiis

[g] *Ut statim proponeret, quid de tuis literis esset sentiendum.*
[h] *Quæque spatium consulendi senatus non concedunt.*

et sententiis.—4 Ita Pall. 1. 6. duo Gulielm. Amstel. Victor. *ait velle* edd. vett.—5 Ita Pal. 1. Amstel. Dresd. 1. 2. *tribuni plebis* Dresd. 3. 4. 5. et edd. vett.—6 Dresd. 3. *cui assenserunt omnes ad unum.*—7 Ita Dresd. 4. *ut nihil huic rejicias* Dresd. 1. 2. 5. Ascens. 1. *ut nihil hinc rejicias* Dresd. 3. Mox, *rebus tam subditis* duo codd. Græv.—8 *Ipse ibi* Dresd. 1.—9 Quinque codd. Manutii et Amstel. *factum aliquid.* Ernesti, qui huic lect. favet, simul emend. *egregie,* aut a glossatore profectum *egregium* ejici jubet. Addit Ernesti verba *a te* non locum habere, sed potius *tuum* scripsisse Ciceronem. Annotavit Schellerus in edd. Ven. 1482. 1488. non legi verba *a te.* In Ascens. 1. totus locus ita exhibetur, *Cures, ut a te factum aliquod egregium audiamus.*
EPIST. XVII. 1 *Idus Maias* Dresd. 1. 2. Amstel. Stewech. *Ad Idus Maias*

NOTÆ

quia modo reipublicæ, modo Antonii partibus, favere videbatur.

[a] *Antonius*] Antonius, victus in Mutinensi prælio, in Galliam profugit, sperans Lepidi et Planci copias ad se traducturum; quod ei consilium feliciter cessit.

venit. Ventidius[b] bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Voconii[c] castra habet: qui locus a Foro Julii quatuor et viginti millia passuum[2] abest: ibique me expectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. Quodsi omnia[d] mihi integra et ipse, et fortuna servarit,[3] recipio[a] vobis, celeriter me negotium ex sententia confecturum. Fratrem meum, assiduis laboribus concursationibusque confectum,[4] graviter se habuisse, antea tibi scripsi: sed tamen, cum primum posse ingredi cœpit, non magis sibi, quam reipublicæ se convaluisse existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusavit.[5] Sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coëgi isto[b] proficisci;[6] quod et illa valetudine, magis conficere se, quam me juvare posset in castris; et quod acerbissimo interitu consulum[e] rempublicam nudatam, tali cive prætore[f] in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si qui vestrum[7] non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga

[a] *Promitto.* [b] *Romam.*

Pal. 6. *Idibus Maias* Græv. 2. *Id. Maiis* Dresd. 5. Ascens. 1.—2 Ita Dresd. 4. P *v*, et edd. vett. *passus* Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Vat. Hitt. Stewech. Pall. 1. 6. Græv. 2. ψ, Victor. Ascens. 1. Gebhard. Vid. Perizon. ad Sanctii Minerv. IV. 8. 2. Ducker. ad Liv. XXXV. 20.—3 Ita codd. Grævii; *servarint* Stewech. *servaverit* edd. vett.—4 Codd. Grævii *concursationibus confectum*; voc. *confectum* deest in uno cod. Oxon. Statim, *ante tibi scripsi* Pal. 6. Hitt. Deinde, *reipublicæ convaluisse se* edd. vett.—5 Ita Lips. Guelf. 1. vet. cod. ap. Græv. P ψ, et Mediol. *non recusabat* quinque Dresd. alii codd. et edd. plurimæ ante Ernesti; *non recusabit* codex unus Oxon.—6 Vet. cod. ap. Græv. *illo proficisci;* Dresd. 3. *istoc proficisci.* Statim, *me tueri posset in castris* Dresd. 2. 4. 5. Lips. Guelf. 1. 2. Ascens. 1. *me tuere posset* Dresd. 1. *me juvare in castris possit* Hitt. Amstel.—7 *Quod si quis vestrum* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. Actutum, *non* deest in Pal. 6. *Q. U. C. quod si quis vestrum impro-*

NOTÆ

[b] *Ventidius*] Antonii legatus. Vide Indicem Historicum.

[c] *Ad forum Voconii*] Oppidum Gallia Narbonensis in Provincia, *la Provence:* nunc dicitur aliis *Draguignan*, aliis *le Luc.* Vide Honoratum Bouge, libro tertio Hist. Provinciæ, tom. I. p. 150.

[d] *Quodsi omnia*] Quod si Lepidus pergat rempublicam tueri, mihique fortuna faverit.

[e] *Consulum*] Hirtii et Pansæ, qui ad Mutinam interierant.

[f] *Tali cive prætore*] Cneius Munatius Plancus, Lucii frater, urbanam præturam hoc anno gerebat. Prætoribus autem urbanis extra pomœrium, non nisi concedente senatu, reipublicæ causa licebat egredi.

patriam fidelitatem. Lepidus tamen,[8] quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam[g] ad me mitteret, quo obside fide[h] illius et societatis in republica administranda uterer. Studium mihi suum[i] L. Gellius,[9] de tribus fratribus Sexto Gaviano probavit; quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. Amicum eum reipublicæ cognosse[10] videor:[c] libenterque ei sum testimonio, et omnibus ero,[d] qui bene merentur. [*p.* 154.] Fac valeas, meque mutuo diligas, dignitatemque meam, si mereor, tuearis; sicut adhuc singulari[11] cum benevolentia fecisti.

(18.) PLANCUS CICERONI.

ARGUMENTUM.—Narrat, quibus causis ad Lepidum proficiscatur.

QUID in animo habuerim, cum Lævus[1] Nervaque discesserunt a me, et ex literis, quas eis dedi, et ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti,[a] et cupido

[c] *Mihi videtur amicus esse reipublicæ.*
[d] *Et ei libenter testimonium illud tribuo, et tribuam omnibus, &c.*
[a] *Infamiam timenti.*

babit idem cod. in margine; *improbabit* etiam Dresd. 3. *defuisse sciam* Dresd. 2. 3. 4. Lips. Pal. 1.—8 Ita Pall. 1. 6. Hitt. Stewech. Amstel. *Lepidus tandem* edd. vett. Mox, pro *fide,* quod servant Dresd. 1. 2. P *v* ψ, alii codd. et edd. vett. *fidei* habent Pal. 6. Hitt. *et societate* Amstel. Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg. P *v*, Ascens. 1.—9 Ita Amstel. Pal. 1. Victor. Dresd. Lips. Torg. *Studium mihi L. Gellius* Vat. *In ea re studium mihi suum L. Gellius* Pal. 6. *Studium in ea re suum mihi. L. Gellius, &c.* edd. vett. Statim, *de tribus f. eganiano* Pal. 6. *de tribus fr. Segaviano* P *v* ψ, Pal. 1. et Victor. *de tribus fratribus Segavianis* edd. vett. Lectio nostra debetur Manutio et Lambino.—10 Ita codd. Grævii, *v* ψ. *cognoscere* quinque Dresd. P, et Ascens. 1. Mox, *sum* deest in codd. Grævii.—11 Dresd. 1. 2. *sicut adhuc singula;* Dresd. 4. *sicut adhuc singuli.*

EPIST. XVIII. 1 Ita codd. Victorii et Dresd. 1. *Loerius* Dresd. 2. *Leus* Dresd. 3. *Leernus* Dresd. 4. 5. al. ap. Græv. et Ascens. 1. *Lernus* P. *lehernus v.* Mox, pro *quas eis dedi,* quod servant Amstel. quinque Dresd. Torg. Lips.

NOTÆ

[g] *Apellam*] Vel erat ille legatus Lepidi, vel ei inprimis amicus.

[h] *Fide*] Pro *fidei.*

[i] *Studium mihi suum*] Gellius in eo suum erga me studium indicavit, quod dederit operam, ut Apella ad me mitteretur; in negotio autem trium fratrum (quod quale sit ignoratur) suam Segaviano, vel ut vult Manutius, Sexto Gaviano, benevolentiam probavit.

satisfaciendi[2] reipublicæ bonisque omnibus accidere solet; ut consilium sequerer periculosum[a] magis, dum me probarem,[b] quam tutum, quod habere posset obtrectationem.[c] Itaque post discessum legatorum,[b] cum binis continuis literis et Lepidus me, ut venirem, rogaret, et Laterensis multo etiam magis,[3] prope implorans, obtestaretur; non ullam rem aliam extimescens, quam eandem (quæ mihi quoque facit timorem) varietatem atque infidelitatem exercitus ejus, non dubitandum putavi, quin succurrerem, meque communi periculo offerrem. Sciebam enim, etsi cautius illud erat consilium, expectare me[d] ad Isaram, dum Brutus trajiceret exercitum, et cum collega[c] consentiente, [sicut milites faciunt,] hostibus obviam ire;[4] tamen, si quid Lepidus bene sentiens[d] detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciæ meæ, aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi,[e] conjunctum cum republica, non sublevassem, aut ipse a certamine belli tam necessarii me removissem. Itaque potius periclitari volui,[f] si possem[5] mea præsentia et Lepidum tueri, et exercitum facere me-

[b] *Dummodo civem me bonum ostenderem.* [c] *Reprehensionem.*
[d] *Sciebam utique multo esse cautius expectare me, &c.*
[e] *Mihi inimicum.* [f] *Itaque malui cum periculo experiri.*

quas ei dedi Stewech. Victor. Ascens. 1. Grut. Bengel.—2 Dresd. 1. *et cupido et satisfaciendi;* unde Benedict. conj. *et cupido etiam satisfaciendi.*—3 Codex unus Oxon. *multa et magna.* Mox, *nullam rem aliam* edd. vett. Deinde, *quæ mihi nunc quoque* edd. vett.—4 *Sciebam enim, et cautius, &c.* Victor. Græv. Grut. al. *Sciebam enim, etsi cautius, &c.* Lamb. et Manut. *sicut milites faciunt,* ut inepta, rejecit Lamb. et aliam lect. ex uno cod. admittit, *cum c. consentiente, exercitu concordi et bene de rep. sentiente,* quam totidem verbis quoque Dresd. 3. affert. Dresd. 4. 5. Pall. 1. 6. Medic. Vat. Amstel. Græv. 2. habent verba *sicut milites faciunt.* Vet. cod. Scæls. habet *dum Brutus trajiceret exercitu concordi, ac bene de rep. sentiente.* Pro *Isaram* Amstel. habet *insulam.*—5 Lips.

NOTÆ

[a] *Periculosum*] Ob dubiam Lepidi fidem.

[b] *Legatorum*] Lævi et Nervæ.

[c] *Et cum collega*] Et cum Decimo Bruto, qui mecum in republica defendenda consentit, sicut ipsius milites, et mei in eadem defensione consentiunt, &c.

[d] *Bene sentiens*] Vel certe simulans se de republica bene sentire.

liorem,[g] quam nimis cautus videri. Solicitiorem certe hominem, non suis contractis,[6] neminem puto fuisse.[h] Nam, quæ res nullam habeat[7] dubitationem, si exercitus[e] Lepidi absit, ea nunc magnam affert solicitudinem, magnumque habet casum.[i] Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non, mehercules, horam constitisset:[k] [8] tantum ego et mihi confido, et perculsas illius copias, Ventidiique mulionis[f] castra despicio. Sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest ulceris,[l] [9] quod prius nocere potest, quam sciri curarique possit. Sed certe nisi uno loco me tenerem,[m] [10] magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quæ bene de republica sentit. Magnam etiam perditi hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quæ si adventus meus represserit, agam gratias fortunæ constantiæque meæ, quæ ad hanc experientiam excitavit.[11] Itaque a. d. XII Kalend.[12] Jun. ab Isara castra movi: pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis, reliqui; præsidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique ejus sine mora transitus esset paratus.

[g] *Et ejus exercitum reipublicæ magis fidelem reddere.*
[h] *Puto neminem solicitiorem fuisse, quam ego sum aliena culpa.*
[i] *Dubiumque habet exitum.*
[k] *Certe intra horæ spatium profligatus esset.*
[l] *Lepidus a republica deficere clam meditatur.*
[m] *Nisi eundem ad locum ego et Lepidus haberemus castra.*

Torg. et quinque Dresd. *si posset.*—6 Lamb. e conj. *rationibus suis male contractis.*—7 Ita Dresd. 3. aliique nonnulli ap. Græv. *nullam habeant* Gorl. *nullum habet* al. ap. Græv. Mox, *si e. L. abesset* vet. cod. ap. Græv.—8 Ita Pal. 1. Hitt. Dresd. 1. 2. Victor. *non mehercule h. constitisset* Dresd. 5. Torg. cum aliis nonnullis; *non mehercule* Dresd. 3. 4. *constituisset* Amstel. Dresd. 3. *v.* Mox, *et sic perculas* Amstel. *et sic perculsas* codd. alii omnes et edd. ante Ernesti.—9 Hæc est conjectura Puteani. Codd. et edd. vett. habent *vulneris.* —10 Rutilius conj. *uno loco metaremur;* al. ap. Græv. *u. l. hærerem.*—11 Ita Pal. 1. Amstel. Græv. 2. Dresd. 1. 2. 5. Lips. Torg. Ascens. 1. *quæ me ad hanc, &c.* Dresd. 3. 4. *quæ ad hanc e. me excitavit* edd. vett.—12 Ita codd. Grævii; *ad XII Kal.* edd. vett. *ad XV Kal.* Hitt. Mox, *catellis duobus* Amstel.

NOTÆ

[e] *Si exercitus*] Cujus infidelitas, et inconstantia mihi timorem affert.

[f] *Mulionis*] Consule Indicem Historicum in Ventidio.

Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has literas dabam,[n] cum Lepidi copiis me conjungam.[13]

(19.) CICERO PLANCO.

ARGUMENTUM.—Gratiarum actionem sibi gratam fuisse, et literis ejus senatum delectatum, significat; et ut reliquias belli conficiat, hortatur.

QUANQUAM gratiarum actionem a te non desiderabam, cum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum; tamen (fatendum est enim) fuit ea[1] mihi perjucunda. Sic enim vidi, quasi ea, quæ oculis cernuntur, me a te amari. Dices, quid antea?[a] Semper equidem;[2] sed nunquam illustrius. [p. 155.] Literæ tuæ mirabiliter gratæ fuerunt[3] senatui, cum rebus ipsis, quæ erant gravissimæ et maximæ, fortissimi animi, summique consilii; tum etiam gravitate sententiarum atque verborum. Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias:[4] in hoc erit summa et gratia[b] et gloria. Cupio omnia reipublicæ causa: sed, mehercules,[5] in ea conservanda jam defatigatus, non multo plus patriæ faveo, quam tuæ gloriæ; cujus[c] maximam facultatem tibi Dii immortales, ut spero, dedere: quam complectere, obsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum[6] periculosissimumque confecerit.

[n] *Intra octo dies post hasce literas scriptas.*

duobus deest in Hitt.—13 Græv. et al. addunt *Vale*, quod deest in Medic. Amstel. P *v* *ψ*, al.

EPIST. XIX. 1 Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1. omittunt *ea*. Pro *fatendum* codex unus Oxon. habet *faciendum*.—2 Ita Pal. 1. Hitt. Dresd. 3. alii codd. ap. Græv. *Semper quidem* Lips. Torg. Dresd. 1. 2. 4. 5. Ascens. 1.—3 Codd. et edd. ante Ernesti *gratæ sunt*. Mox, *et maxime fortissimi* Bengel. Deinde, *maximique consilii* codex unus Oxon.—4 Idem cod. *conficias*.—5 Ita Pal. 1. quinque Dresd. Lips. Torg. et Victor. *mehercule* edd. vett. Mox, *faveo patriæ* vulgg. ante Græv.—6 Al. ap. Græv. *is hoc teterrimum bellum.*

NOTÆ

[a] *Quid antea*] Numquid non antea vidisti te a me amari?

[b] *Et gratia*] Si bellum conficias, summam inde tibi et auctoritatem, et gloriam conciliabis.

[c] *Cujus*] Cujus et stabiliendæ, et amplificandæ.

(20.) CICERO PLANCO.

ARGUMENTUM.—Petit, ut de Lepidi fide significet, utrum remp. sequatur, an Antonium: hortaturque, ut reliquias belli opprimat.

ITA erant omnia, quæ istinc [1] afferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret. Modo enim, quæ vellemus, de Lepido, modo [2] contra nuntiabantur.[a] De te tamen fama constans,[3] nec decipi posse, nec vinci: quorum alterius fortuna partem habet [4] quandam; alterum, proprium est prudentiæ tuæ. Sed accepi literas a collega tuo, datas Idibus Maiis: in quibus erat, te ad se scripsisse,[5] a Lepido non recipi Antonium. Quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris: sed minus [a] audes fortasse propter inanem lætitiam literarum superiorum. Verum, ut errare,[b] mi Plance, potuisti,[6] (quis enim id effugerit?) sic decipi te non potuisse, quis non videt? Nunc vero etiam jam erroris [c] causa [7] sublata est. Culpa enim illa, 'bis ad eundem,' vulgari reprehensa [8] proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet,[d] omni cura libe-

[a] *Modo enim, Lepidum non esse conjunctum cum Antonio, modo contra nuntiabatur.*

EPIST. XX. 1 Codex unus Oxon. *quæ isthuc.*—2 Idem cod. *volemus de Lepido nostro.*—3 Al. ap. Græv. *constans fama.*—4 Cod. ψ *habeat*—5 Pal. 1. Amstel. multi codd. Manutii, Dresd. 2. 4. ψ, *te adscripsisse;* Dresd. 5. Mentel. Græv. 2. cum multis Manutii, et edd. vett. *te scripsisse.*—6 Ita legit Lamb. *ut errarem id Plance voluisti* Amstel. aliique plurimi; *ut errarem id Plance noluisti* Mentel. et Dresd. 3. *ut errarem, mi Plance, voluisti* unus cod. Manutii, et ψ. Statim, *quem enim v* ψ. *effugeret* edd. vett.—7 Edd. vett. *etiam erroris jam causa;* al. ap. Græv. omittunt *jam.* ψ omittit *causa.*—8 *Culpa enim, bis ad*

NOTÆ

[a] *Sed minus*] Sed fortasse non audes nobis significare, Lepidum nunc adhærere Antonio, quoniam ante cum lætitia scripsisti, eundem in tuas et reipublicæ partes inclinare.

[b] *Verum, ut errare*] At nihil est, quod istuc te solicitet; amor enim patriæ fecit ut errares: dum ea de Lepidi fide credere voluisti, quæ vera esse cupiebas, te ipse volens decepisti, nemo alter invitum te fefellit. Nota, quod errare multo sit levius, quam decipi; hoc imprudentis, illud hominis cujuscumque est.

[c] *Nunc vero etiam jam erroris*] Jam vero, quoniam semel errasti, ne quidem errare tibi licet deinceps, nisi velis vulgari proverbio reprehendi, 'bis ad eundem lapidem offendit;' quod incauti hominis vitium est.

[d] *Ita se res habet*] Non se conjunxit cum Antonio Lepidus.

rati sumus: nec tamen erimus prius, quam ita esse tu nos feceris certiores. Mea quidem, ut ad te sæpius scripsi, hæc sententia est: Qui reliquias hujus belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore;[9] quem te et opto esse, et confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe[10] nulla esse majora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego putavi fore, minime miror, vehementerque lætor. Quæ quidem tu, si recte istic erit,[e] majora et graviora cognosces. Quarto Kalendas Junias.[11]

(21.) PLANCUS CICERONI.

ARGUMENTUM.—Perfidiam Lepidi, conjunctionemque cum Antonio nuntiat: subsidium copiarum mitti postulat: suam dignitatem commendat.

PUDERET me inconstantiæ[f] mearum literarum, si non hæc ex aliena[a][1] levitate penderent. Omnia feci, quare, Lepido conjuncto ad rempublicam defendendam, minore solicitudine vestra perditis[b] resisterem. Omnia ei et petenti[2] recepi, et ultro pollicitus sum, scripsique tibi biduo ante, confidere me, bono Lepido esse usurum, communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis[g] ejus, affirmationi[3] præsentis Laterensis, qui tum apud me erat, reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare.

[a] *Lepidi.* [b] *Antonianis.*

eundem reprehensa ψ.—9 Codd. Oxon. *ejus totius b. c. esse.*—10 Hitt. *v* ψ omittunt *certe.*—11 P *v* ψ *cognosces. Vale.*

EPIST. XXI. 1 Ita Pal. 1. Vat. Amstel. Mentel. Græv. 2. Victor. *si non ex aliena* vulgo ante Græv. *levitate penderet* Torg. *voluntate penderent* ψ.—2 Ita Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. *Omnia ei petenti* Victor.—3 Dresd. 3. *cum affirmatione ;* *v* ψ *affirmatione.* Mox, *fidemque me habere v.*—

NOTÆ

[e] *Si recte istic erit*] Id est, si Antonium opprimas.

[f] *Inconstantiæ*] Quia cum scripsisset se de Lepidi fide bene sperare, nunc ejus perfidiam nuntiare cogebatur.

[g] *Chirographis*] Literis propria ejus manu scriptis.

Illud certe cavi, et cavebo, ne mea credulitate reipublicæ summa[4] fallatur.[c] Cum Isaram flumen,[5] uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per literas ipse, ut maturarem venire; præsto mihi fuit stator[h] ejus cum literis, quibus, ne venirem, denuntiabat; se posse per se conficere negotium;[d] interea ad Isaram expectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decreram,[6] existimans, eum socium gloriæ vitare. [*p.* 156.] Putabam posse me[7] nec de laude jejuni hominis[e] delibare quicquam, et subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset,[f] succurrere celeriter possem. Ego non malus homo[g] hoc suspicabar.[8] At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi literas, in eisque,[9] desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum, aperte denuntiat, videam, ne fallar: suam fidem solutam esse:[h] reipublicæ ne desim. Exemplar ejus chirographi Titio misi.[10] Ipsa chirographa omnia, et quibus credidi,[11] et ea, quibus fidem non habendam putavi, Lævo Cispio dabo perferenda, qui omnibus his interfuit rebus. Acces-

[c] *Ne resp. in ultimum discrimen veniat.*
[d] *Antonium per se vincere.*
[e] *Gloriam appetentis.*
[f] *Ut, si periculum adiret Lepidus, &c.*
[g] *Ego minime astutus.*
[h] *Suis deinceps promissis non teneri.*

4 Codex unus Oxon. *reip. sententia;* Grut. et al. vett. *resp. summa.*—5 Ita Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Ascens. 1. aliique quamplurimi; *Cum in Isara flumine* Græv. ex emend. Corradi. Mox, *confecto ponte* vulgg. ante Græv. Paulo post, *se posse conficere per se* nonnulli ap. Græv. *se conficere posse per se* al. ibid. Deinde, *ad Yseram spectarem* Amstel. *ad Isaram spectarem* ψ, Dresd. 1. 2. 3. Torg.—6 Ita Vat. Victor. *ire decreveram* quinque Dresd. Torg. et edd. vett. —7 *Putansque posse me* Dresd. 3. *posse* deest in *v.* Statim, *nec laude* Amstel. Tum, *deliberare* Græv. 2. Dresd. 2. 3. Torg. P a m. pr. *delibrare* Amstel. probante Lamb. *delirare* Dresd. 5. Ascens. 1. Deinde, *succurrere tamen celeriter* codex unus Oxon.—8 Cod. ψ *supplicabar.*—9 Ita codd. quatuor Manutii, Mentel. Torg. Dresd. 4. Lips. Guelf. 2. *mittit m. literas meisque* Dresd. 1. 2. 3. 5. Amstel. Græv. 2. ψ, al. ap. Victor. et Gebhard. Mox, *de fide Lepidi* Hitt. Deinde, *in quibus aperte denuntiat* Grut. et al. vett.—10 *Titio dedi* ψ et edd. vett.—11 Quinque Dresd. Torg. Pal. 1. ψ, aliique codd. cum Ascens. 1.

NOTÆ

[h] *Stator*] Per statorem intelligitur vel tabellarius, vel lictor.

sit eo, ut milites ejus,[12] cum Lepidus concionaretur, improbi per se, corrupti etiam per eos, qui præsunt, Canidios, Rufrenosque, et ceteros, quos, cum opus erit, scietis, conclamarint,[13] viri boni, pacem se velle, neque esse cum ullis pugnaturos, duobus jam consulibus singularibus occisis, tot civibus pro patria amissis, hostibus denique omnibus judicatis, bonisque publicatis: neque hoc aut vindicarat Lepidus, aut sanarat.[i] Huc[i] me venire,[14] et duobus exercitibus conjunctis objicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliæ, provinciam cunctam, summæ dementiæ et temeritatis esse vidi: mihique, si ita oppressus essem, remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque defuturam.[15] Itaque rediturus sum, nec tanta munera[k] perditis hominibus dari posse sinam. Ut exercitum locis habeam[16] opportunis, provinciam tuear, etiamsi ille[k] exercitus descierit, omniaque integra servem,[l] dabo operam, quoad exercitus huc submittatis, parique felicitate[l] rempublicam hic vindicetis. Nec depugnare, si occasio tulerit; nec obsideri, si

[i] *Neque hanc suorum militum audaciam punierat Lepidus, aut correxerat.*
[k] *Lepidi.*
[l] *Nihil ut damni patiar.*

ex quibus credidi; Lamb. malit *et ea quibus credidi;* Hitt. omittit *et.*—12 Hitt. *qui milites ejus.*—13 Dresd. 1. 3. 5. Torg. *conclamarunt.* Actutum, *ut boni viri* Torg. et al. ap. Græv. Tum, *consulibus consularibus occisis* Dresd. 2. *singularibus* omittunt etiam Dresd. 3. Hitt. probantibus Græv. et Ernesti; *singularibus viris* conj. Lamb. Verbis *amissis* et *occisis* transponere malit Ernesti. —14 *Hoc me venire* Hitt. Pal. 1. Dresd. 3. 4. Torg. Amstel. Mox, *maxima auxilia* Victor. et edd. vett. Paulo post, *mecum perdidissem* codex unus Oxon. et vulgg. ante Græv.—15 Ita Vat. quinque Dresd. Lips. Torg. Ascens. 1. *defuturum* P v ψ, Grut. et al. ante Ernesti.—16 *Exercitum locis habeo,* omisso *Ut,* Dresd. 2. Torg. Lips. P ψ. *Exercitum l. habebo* Dresd. 1. 4. 5. Amstel. Pal. 1. *Exercitum locis ut habeam* edd. vett. Mox, *ille exercitus desierit* Amstel. Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Torg. Ascens. 1. *ille e. desciverit* edd. vett. Deinde, *omnia ut integra* Dresd. 4. *omniaque ut integra* vet. cod. ap. Græv. *hoc submittatis* nonnulli codd. Græv. *parique felicitati* codex unus Oxon.

NOTÆ

[i] *Huc*] Ubi sunt Antonius et Lepidus.

[k] *Nec tanta munera*] Nec patiar a sceleratis hominibus tanta percipi commoda, qualia sunt exercitum fidelissimum, maxima auxilia, &c. aut perdere, aut ad suas partes allicere.

[l] *Parique felicitate*] Tamque feliciter hic, quam Mutinæ, injurias reipublicæ ulciscamini.

necesse fuerit; nec mori, si casus inciderit, pro vobis, paratior fuit[17] quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc trajiciendum[18] quam primum cures, et matures prius, quam hostes magis corroborentur, et nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita, respublica in possessione victoriæ, deletis sceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. Fratrem meum tibi, fortissimum civem, et ad omnia paratissimum, excusem[19] literis?[m] qui ex labore in febriculam incidit assiduam, et satis molestam. Cum primum poterit istuc recurrere, non dubitabit,[20] ne quo loco reipublicæ desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet: habeo te et amantissimum mei, et, quod optavi, summæ auctoritatis. Tu videris, quantum et quando tuum munus apud me velis esse.[n] Tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas,[o] et ad tuum amorem, et ad meam observantiam.[p][21]

(22.) CICERO PLANCO.

Argumentum.—Agris dividendis Plancus præfici cupiebat, cui de ea re Cicero respondet.

In te, et in collega[a][1] omnis spes est, Diis approbantibus. Concordia vestra, quæ senatui declarata literis vestris est,[2] mirifice et senatus, et cuncta civitas delectata est. Quod ad me scripseras[3] de re agraria:[b] si con-

[m] *Nihil opus est excusare tibi literis, &c.*
[n] *Et quo tempore vis de me bene mereri.*
[o] *Cures me fieri consulem in locum Hirtii.*
[p] *Et quia me amas, et quia te colo.*
[a] *In Decimo Bruto.* [b] *De agrorum divisione tibi demandanda.*

remp. vindicetis Pal. 1. *remp. hic vim vindicetis* Pal. 6.—17 Ita Pall. 1. 6. Victor. *paratior fuerit* al. ap. Græv.—18 Codd. Geo. Fabric. *hoc trajiciendum.*—19 Codd. Manutii, duo Guelf. Gorl. Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. Amstel. Mentel. Stewech. P *v ψ*, *excuses;* Hitt. *excusa;* vulgg. ante Græv. *excuso.* Statim, *ex labore febriculam* Stewech.—20 Stewech. *recurrere dubitabis.*—21 Codex unus Oxon. *observantiam. Iterum Vale.*

Epist. xxii. 1 *In te et collega* Pal. 6. Dresd. 1. 3.—2 Torg. *declarata est literis vestris.*—3 *Quod ad me scribis* Stewech. *de lege agraria* tres codd. Gulielm. Amstel. et al. ap. Græv. Mox, *de te honorificentissimam* Amstel. et edd. vett. *sententiam dixissent* Stewech. Tum Græv. emend. *qui eam secutus esset,*

sultus senatus esset,[c] ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus essem:[d] qui certe ego fuissem.[e] Sed propter tarditatem sententiarum moramque rerum, cum ea, quæ consulebantur,[4 f] ad exitum non pervenirent; commodissimum mihi, Plancoque fratri [p. 157.] visum est, uti eo, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento,[g] arbitror te ex Planci literis cognovisse. Sed sive in senatusconsulto,[5] sive in ceteris rebus desideras aliquid; sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimæ dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Literas tuas vehementer expecto, et quidem[6] tales, quales maxime opto. Vale.[7]

(23.) PLANCUS CICERONI.

ARGUMENTUM.—Excusat se, quod Lepido crediderit: accepto de conjunctione Lepidi et Antonii nuntio, suas copias retraxisse significat: auxilium exercitus Cæsariani postulat.

NUNQUAM, mehercules,[1] mi Cicero, me pœnitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum,[2] si unquam Lepido ex animo credidissem. Credulitas enim error est magis,[3] quam culpa: et quidem in optimi cujusque mentem facillime irrepit. Sed ego non hoc[4] vitio[a] pæne sum deceptus: Lepidum

[c] *Si rem hanc senatus in deliberationem vocasset.*
[d] *Assensus essem ei, qui sententiam de te honorificentissimam dixisset.*
[e] *Quin ego de te primus honorifice pronuntiassem.*
[f] *De quibus in senatu fiebat deliberatio.*
[g] *Uti eo senatusconsulto, quod quidem arbitratu nostro compositum non est; sed quis fuerit impedimento, &c.*
[a] *Credulitate.*

certe ego fuissem. Ernesti conj. *ita eam secutus essem,* rejectis reliquis verbis, *qui certe ego fuissem.*—4 Pal. 6. *ea consulabantur.* Paulo post, *ut eo* Amstel. *quod te vestro arbitratu* Stewech. ψ.—5 Pal. 6. *in senatus consultu;* ψ *in senatu consulto.* Mox, *tantum esse* Dresd. 1. 2. 5. Medic. Pal. 1.—6 Codex unus Gulielm. *v*, et Amstel. *equidem.* Pro *tales, quales* Pall. 1. 6. et Hitt. habent *talis, qualis.*—7 *Vale. III Kal. Julii* P.

EPIST. XXIII. 1 Ita codd. *mehercule* vulgg. ante Græv.—2 Pal. 6. *me lapsum imprudentia.*—3 Cod. Grævii *error magis est.*—4 *Sed ego hoc* Dresd. 3. ψ, Ascens. 1. Ernestium offendit particula *pæne*, et aliud verbum sub illo latere

enim pulchre noram. Quid ergo est? Pudor[b] me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coëgit subire.[c] [5] Nam, si uno loco essem,[d] [6] verebar, ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido offensus, et mea patientia[a] etiam alere bellum. Itaque copias prope in conspectum Lepidi[7] Antoniique adduxi, quadragintaque millium pass. spatio relicto consedi, eo consilio, ut vel celeriter accedere, vel salutariter recipere me possem. Adjunxi hæc in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem; in quo mora transitus esset;[e] Vocontii[8] [b] sub manu ut essent,[f] per quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus, desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat,[g] se cum Antonio conjunxit a. d. IV Kal. Junias: eodemque die ad me[9] castra moverunt. Viginti millia pass. cum abessent, res mihi nuntiata est. Dedi operam, Deum benignitate, ut et celeriter me reciperem, et hic discessus nihil fugæ simile[10] haberet: non miles ullus, non eques, non quicquam impedimentorum amitteretur, aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Nonas Junias omnes copias Isaram trajeci, pontesque, quos feceram, interrupi,[h] ut spatium

[b] *Infamiæ metus.* [c] *Coëgit me Lepido credere.*
[d] *Si enim a Lepido longius abfuissem.* [e] *Quod transitum retardaret.*
[f] *Prope ut essent.* [g] *Insidiose quærebat.* [h] *Disjeci.*

putat.—5 Pall. 1. 6. Hitt. Amstel. Dresd. 1. 2. ψ *cogit subire.*—6 *Nam nisi uno loco essemus* al. ap. Græv. *Lepido infensus* edd. vett. *Lepido* deest in Hitt. in quo deest mox *etiam.*—7 Ita codd. Græv. *in aspectum Lepidi* vulgg. ante Græv. Paulo post, *salutari recipere* multi codd. Victorii, Manutii, Dresd. 1. 2. *v* ψ. *salutari et recipere* Dresd. 5. *salutari loco recipere* quidam codd. Manutii, Dresd. 3. Ascens. 1. *cum salute recipere* alii codd. Manutii, quod ipse probat.—8 *Veruntii* codex unus Oxon. Mox, *mihi pater et frater* Pal. 6. Hitt. unde Gulielm. *loca mihi fidelia iter pateret, et frater, &c.*—9 Hitt. et Pal. 6. omittunt *ad me.*—10 Hitt. *fugæ nihil simile.* Mox, *omitteretur* Pal. 6. et ed. Græv. Dein-

NOTÆ

[a] *Patientia*] Iis lubens assentiar, qui *pertinacia,* pro *patientia,* reponunt.

[b] *Vocontii*] Populi fuere Galliæ Narbonensis, ubi hodie diœcesis Diensis in Delphinatu, et diœcesis Vasionensis in comitatu Vindaxino.

ad colligendum[11] se homines haberent,[i] et ego me interea cum collega conjungerem, quem triduo, cum has dabam literas, expectabam. Laterensis[c] nostri et fidem, et animum singularem in rempublicam, semper fatebor. Sed certe nimia ejus indulgentia in Lepidum ad hæc pericula perspicienda fecit eum[12] minus sagacem. Qui quidem cum in fraudem se deductum videret, manus, quas justius in Lepidi perniciem armasset, sibi afferre conatus est. In quo casu tamen interpellatus et adhuc vivit,[13] et dicitur victurus.[d] Sed tamen de hoc mihi parum certum est. Magno cum dolore parricidarum, elapsus sum iis:[14][e] veniebant enim, eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebant:[k][15] quod Lepidum castigare[l] non destiteram, ut exstingueret bellum; quod colloquia[f] facta improbabam; quod legatos, fide Le-

[i] *Et milites mei spatium haberent ad animum recipiendum.*
[k] *Idcirco autem mihi nuperrime irascebantur.* [l] *Objurgare.*

de, *furentibus latronibus* quatuor codd. Manutii, et Torg.—11 Ita codd. Grævii, et Victor. *ut spatium et ad col.* Dresd. 1. 2. *ut spatium et ad se col.* Torg. Dresd. 5. Ascens. 1. *ut et spatium ad se col.* Dresd. 3. Lips. et edd. vett. *ut et spatium et ad se col.* Pal. 6. *spatium colligendi homines* Dresd. 4. Statim, *cum has literas dabam, expectaram* Dresd. 3. Deinde, *singularem in republica* Hitt. Dresd. 1. 3. 4. 5. Torg. Lips.—12 Ita Dresd. 1. 2. 3. 5. Lips. Torg. Ascens. 1. *indulgentia et Lepidum ad h. p. p. et eum fecit* Dresd. 4.—13 Ita Hitt. Pall. 1. 6. Amstel. Victor. *adhuc vivit*, omisso *et*, vulgg. ante Græv.—14 Ita Dresd. 2. Lips. Rom. *certum est, et magno c. d. p. e. sum iis* Amstel. Manut. *certum est, et magno* etiam Dresd. 1. 2. 5. Lips. Torg. Ascens. 1. Benedict. *elapsus sum bis* emend. Benedictus Acoltus.—15 Ita Amstel. Pal. 6. Victor. *habebam* edd. vett. Paulo post, *dimissos ad me* quinque Dresd. Torg. Lips. Deinde, pro *vetueram*, quod servant plurimi codd. cum ed. Vindel. 1469. et Ald. 1533. *vetaveram* Dresd. 1. 2. Torg. *v ψ*, quod recepit Benedict.

NOTÆ

[c] *Laterensis*] Qui Lepidi legatus erat.

[d] *Dicitur victurus*] Non vixit: sic enim Velleius libro secundo: 'Sub Antonii ingressum, Juventius Laterensis, vir vita ac morte consentaneus, cum acerrime suasisset Lepido, ne se cum Antonio, hoste judicato, jungeret, irritus consilii, gladio se ipse transfixit.'

[e] *Elapsus sum iis*] Elapsus sum e manibus Antonii et Lepidi, patriæ parricidarum. Quidam pro *iis* scriptum esse volunt *bis*, quod mihi quoque simile vero videtur.

[f] *Colloquia*] Vel cum Antonio, vel cum Antonii legatis contra rempublicam facta.

pidi[g] missos ad me, in conspectum venire vetueram; quod C. Catium Vestinum, tribunum militum,[16] missum ab Antonio ad me cum literis, exceperam.[m] [*p.* 158.] In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto majorem his frustratio dolorem attulit. Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem præsta; ut vigilanter nervoseque nos,[17] qui stamus in acie, subornes.[n] Veniat Cæsar[h] cum copiis, quas habet firmissimas; aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur;[18] cujus ipsius magnum agitur periculum.[i] Quicquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne jam convenit.[o] Pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus,[19] utamur? Quodsi vos istic[p] non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde reipublicæ satisfaciam. Te quidem, mi Cicero, in dies, mehercules, habeo cariorem; solicitudinesque meas quotidie magis tua merita exacuunt,[q] [20] ne quid aut ex amore, aut ex judicio tuo perdam. Opto ut mihi liceat jam, præsenti, pietate meorum officiorum[r] tua beneficia tibi facere jucundiora. Octavo Idus Jun.[21] Civarone,[k] ex finibus Allobrogum.

[m] *Interceperam.*
[n] *Nervosque omnes in hoc intende, ut nos omnibus ad bellum necessariis instruas.*
[o] *Quicquid sceleratorum in castris Antonii et Lepidi aliquando futurum erat, huc omnes jam convenerunt.*
[p] *Romæ.* [q] *Excitant.*
[r] *Officiis, quæ pie reipublicæ exhibeo.*

vetaverant P a m. pr.—16 *C. Catinium Vestinum, t. militarem* edd. vett. Pro *ad me*, quod servant tres codd. Gulielm. Amstel. quinque Dresd. Torg. Lips. P υ ψ, *ad eum* legit Manut. *ad se* malit Ernesti. Statim, *interceperam* Dresd. 5. Ascens. 1.—17 Dresd. 3. *ut vigilanter Nervios æque ut nos.*—18 Edd. vett. *exercitus ejus mittatur.* Mox, *magnum periculum agitur* nonnulli codd. Græv. —19 Hitt. omittit *quas habemus.*—20 Ita Torg. Dresd. 3. 4. *excutiunt* Dresd. 1. 2. 5. Gorl. Magdeb. Mox, *deperdam* conj. Lamb.—21 *Vale. Octavo Idus*

NOTÆ

[g] *Fide Lepidi*] Antonio Lepidus promiserat, fore ut ejus legati honorifice a Planco tractarentur.

[h] *Cæsar*] Octavianus ab Julio Cæsare adoptatus est, et post Augustus Imperator appellatus.

[i] *Magnum agitur periculum*] Ob inimicitias quas cum Antonio tum gerebat.

[k] *Civarone*] Manutius, et Sirmundus in notis ad Sidonium, putant legi oportere *Cularone*, quæ Gratia-

(24.) PLANCUS, IMP. CONS. DESIGN. S. D. CICERONI.

ARGUMENTUM.—Se memorem beneficiorum pollicetur: suas copias narrat: subsidium Cæsariani aut Africani exercitus poscit: Octavianum, ut parum reipub. amantem, carpit.

FACERE non possum, quin in singulas res, meritaque tua, tibi gratias agam. Sed, mehercule,[1] facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam tu[2] mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem; neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis: et malo præsens observantia, indulgentia, assiduitate, memorem me tibi probare. Quodsi[3] mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates[a] in tua observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus, ac judicium de me, utrum mihi plus dignitatis[a] in perpetuum, an voluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim. De militum[b] commodis, fuit tibi curæ; quos ego,[4] non potentiæ meæ causa, (nihil enim me non salutariter[c] cogitare scio) ornari volui a senatu; sed primum, quod ita meritos judicabam; deinde, quod ad omnes casus conjunctiores reipublicæ esse volebam; novissime, ut ab omni omnium solicitatione aversos[b]

[a] *Pia propinquorum obsequia.* [b] *De militum meorum.*
[c] *Non reipublicæ salutare.*

Jun. Græv. cum al. vett. Actutum *Cuiarone* Hitt. Pal. 1. Vat. 2. Lips. *Civarrone* Amstel. *Cuiuarone* Mediol. *Civarone* quinque Dresd. et Torg.

EPIST. XXIV. 1 *Sed mehercules* Pall. 1. 6. Hitt. Dresd. 3.—2 Dresd. 1. 2. 5. Torg. Ascens. 1. omittunt *tu.* Mox, *esse volui, desiderare non videtur v.* Tum, *munere defungar* Grut. et al. ante Ernesti. Pro *indulgentia* cod. ψ et Lamb. habent *diligentia.*—3 *Quid si v. omnes gratias* Stewech. Pal. 1. ψ. *in tui obs. v* ψ, et edd. vett.—4 Stewech. cum uno cod. Oxon. omittit *ego.* Mox, *nihil enim non salubriter cogitare* duo codd. Gulielm. *deinde ut ad omnes* Pal. 6.

NOTÆ

nopolis est. Negat id Honoratus Bouge, Hist. Provinciæ, III. 7. p. 145. et recte negat. Vide ibi quibus argumentis existimant nonnulli, castrum esse in Sabaudia ad Isaram, quod vocatur hodie *Civron.*

[a] *Plus dignitatis*] Dignitas ad judicium, voluptas ad amorem pertinet.

[b] *Solicitatione aversos*] Planci milites Antonius et spe et præmio solicitabat.

eos, tales[c] vobis præstare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus.[d] Quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas[5] hominum, non sine causa, talis victoriæ, scio, tamen vobis probari spero.[e] Non enim,[6] si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia[f] respublica habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranæ tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una: in castris Bruti una veterana legio, altera bima,[d] octo tironum.[7] Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus.[e] Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium sæpe expertum habemus.[f] Ad hoc robur nostrorum exercituum, sive Africanus exercitus,[8] qui est veteranus, sive Cæsaris accessisset, æquo animo summam rempublicam in discrimen deduceremus.[g] Aliquanto autem propius esse,[9] quod ad Cæsarem attinet,[h] videbamus. Nihil destiti eum literis hortari: neque ille intermi-

[d] *Rempublicam, vitato prælio, in discrimen nondum adduximus.*
[e] *Quod consilium, vobis, ut spero, probabitur, licet scio, quam ardenter homines cupiant, Antonium a me commisso prælio vinci.*
[f] *Si quam enim, prœliando, gravem jacturam facerem, non magna subsidia, &c.*
[g] *Sortem reipublicæ certamini committeremus.*
[h] *Propiorem esse exercitum Octavii, quam Africanum.*

casus eos v. conjunctioris cod. unus Gulielm. *adhuc fuerint* cod. Græv.—5 Codex unus Oxon. *assiduitas.* Idem mox *probare spero.*—6 *Nunc enim* Dresd. 3. Statim, *magna præsidia v. subito impetui* ψ et edd. vett. *ad latrocinia* Ascens. 1. et al. vett.—7 Duo codd. Gulielm. *octo militum tyronum;* Dresd. 3. et Torg. *octo millium tironum;* al. ap. Corrad. *octo millia tironum.*—8 Hitt. omittit *exercitus.* Mox, pro *æquo* codex unus Oxon. habet *ex hoc.* Pro *summam* Amstel. *summa.* Victor. et edd. vett. *summam reip.*—9 *Aliquanto quidem illum propius esse* duo codd. Lamb. et Dresd. 3. Lambinus spuria habet verba, *quod ad Cæsarem attinet,* et emend. *Aliquando illum propius esse, e re-*

NOTÆ

[c] *Tales*] Id est, reipublicæ semper fidelissimos.

[d] *Bima*] Quæ duos tantum annos militavit.

[e] *Firmitate exiguus*] Quia tironum numerus multo major, quam veteranorum erat.

[f] *Expertum habemus*] In Pharsalica maxime pugna; idcirco enim Cæsaris exercitus superior discessit, quod ex veterano milite constaret.

sit affirmare, se sine mora venire; cum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia [g] video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis literisque misi,[10] [*p.* 159.] si quid forte proficere posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad Cæsaris [11] amorem attinet, societatem mihi esse tecum;[i] vel quod in familiaritate Cæsaris, vivo illo, jam tueri eum et diligere fuit mihi necesse;[k] vel quod ipse,[l] quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensus; vel quod, ex tam insigni amicitia mea atque Cæsaris, hunc filii loco,[12] et illius, et vestro judicio [h] substitutum, non perinde habere, turpe mihi videtur.[m] Sed, quicquid tibi scribo, dolenter, mehercule, magis, quam inimice facio.[n] Quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus una est, quod exercitus habent non contemnendos,[13] quod sperant, quod audent; omne Cæsari [i] acceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam. Sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset, aut oppressum jam bellum esset, aut in adversissimam [14] illi Hispaniam cum detrimento eorum maximo extrusum.[o]

[i] *Id mihi tecum esse commune, quod Octavium amem.*
[k] *Primo quia cum Julio Cæsari, dum viveret, essem familiaris, mihi necesse fuit tueri filium ejus, ac diligere.* [l] *Octavius.*
[m] *Vel quia turpe mihi esset eum non insigniter amare, quem Julius Cæsar, et suo, et vestro judicio, adoptavit.*
[n] *Quare, si quid durius in eum scribo, dolore magis, quam odio ductus id facio.*
[o] *Amandatum.*

publica esse videbamus.* Codex unus Oxon. *videbatur.*—10 Cod. ψ *literisque nostris misi.* Mox, *proficere possit* Stewech.—11 Cod. ψ *quoad Cæsaris.* Paulo post, *mihi fuit necesse* edd. vett.—12 Stewech. *hunc Geranium filii loco.* Mox, pro *non perinde*, quod servant Torg. et edd. vett. *non proinde* Vat. Pall. 1. 6. Amstel. quinque Dresd. Victor. *mihi turpe videtur* edd. vett.—13 Codd. Grævii complures, Dresd. 1. 2. 4. 5. et Lips. *quod exercitus h. non contemnendos habent.* Statim, *id omne acceptum Cæsari referre* duo codd. Gulielm. Amstel. et edd. vett.—14 Dresd. 1. 2. 3. ψ, cum aliquot Victorii et Manutii libris *aversissimam.* Mox, *extrusus* Dresd. 3. *detrusum* edd. vett. *et rusus* codex unus Manutii; *et rursus* Amstel. Pal. 1. Stewech. P ψ. *et rursum* al. ap.

NOTÆ

[g] *Ad alia consilia*] Ad petitionem consulatus.
[h] *Vestro judicio*] Quoniam Octavii adoptionem, Cæsaris testamento factam, senatus comprobarat.
[i] *Omne Cæsari*] Id omne debetur Octavio, qui nec Decimo Bruto reconciliari vult, nec Antonium fugientem persequi.

Quæ mens eum, aut quorum consilia a tanta gloria,[15] sibi vero etiam necessaria ac salutari, avocarint, et ad cogitationem consulatus[k] bimestris,[l] summo cum terrore hominum,[m] et insulsa[n] cum efflagitatione transtulerint, expútare[p] non possum. Multum in hac re mihi videntur[16] necessarii ejus, et reipublicæ, et ipsius causa proficere posse:[o] plurimum, ut puto, tu quoque; cujus ille tanta merita habet,[p] quanta nemo, præter me:[q] nunquam enim obliviscar, maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus, ut exigeret[r] cum eo, Furnio mandavi. Quodsi, quantam[17] debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipsum juvero.[q] Nos interea duriore[18] conditione bellum sustinemus, quod neque[r] expeditissimam dimicationem putamus, neque tamen refugiendo commissuri sumus, ut majus detrimen-

[p] *Divinare.*
[q] *Qui tantis illum beneficiis, quantis neminem unquam, ornasti, me excepto.*
[r] *Tractaret.*

Benedict. *extrusum* Hitt. Pal. 6. Venet. 1469. Mediol.—15 Hitt. *consilia tanta gloria.* Mox, *avocarit* Vat. Pal. 6. Amstel. Mentel. Græv. 2. Victor. al. ante Ernesti. *consulatus bimenstris* Hitt. Pro *transtulerint*, quod servant Amstel. Mentel. Græv. 2. et edd. ante Græv. *transtulerit* habent Vat. Pal. 6. Victor. Lamb. Grut. Deinde, *explicare non possum* Torg. *v*, al. ap. Græv.—16 Pal. 6. *mihi videtur.* Paulo post, *nunquam vero obliviscar* edd. vett. *nunquam enim vero obliviscar* ψ.—17 *Quod si quantum* Torg. ψ, Grut. al. ante Ernesti. *auctoritatis v. ipsum juero* Pall. 6. *ipsum tueor* Hitt.—18 Amstel. *tu-*

NOTÆ

[k] *Consulatus*] Ut in locum Hirtii, aut Pansæ sufficeretur.

[l] *Bimestris*] Forte legendum *quinquemestris;* illud enim spatium supererat ad exitum anni, nisi si dicamus cum Manutio, *bimestris* poni pro 'exigui temporis.'

[m] *Hominum*] Eorum scilicet, qui percussorum Cæsaris amici erant, vel propinqui; nihil enim ab eo timendum non erat, qui consul factus, patris necem ulcisci posset.

[n] *Insulsa*] Vel quia cum uno Cicerone de consulatu obtinendo agebat; vel quod hanc dignitatem contra leges, id est, ante præfinitam ætatem, postularet.

[o] *Proficere posse*] Dando operam, ut a consulatus petitione desistat, et Antonium armis persequatur.

[p] *Tanta merita habet*] Tanta fuerunt, ut M. Brutus Ciceronem ipsum objurgaverit, ob nimiam ejus in Octavium indulgentiam, quæ reipublicæ multum perniciosa, et Tullio fuit inutilis.

[q] *Ipsum juvero*] Illius enim interest, ut Antonius, quicum inimicitias exercet, pereat.

[r] *Quod neque*] Quia puto non expedire, ut cum duobus, Antonio scilicet et Lepido, prælio dimicem.

tum respublica accipere possit. Quodsi aut Cæsar se respexerit,[s] aut Africanæ legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo, proprieque tuum[19] esse,[s] tibi persuadeas. v Kal. [Sext.][20] ex castris.

(25.) CICERO S. D. FURNIO.

Argumentum.—Modeste reprehendit in Furnio præproperam præturæ festinationem.

Si interest, id quod homines arbitrantur, reipublicæ te, ut instituisti[a] atque fecisti, navare operam, rebusque maximis, quæ ad exstinguendas reliquias belli[a] pertinent, interesse;[b] nihil videris melius,[1] neque laudabilius, neque honestius facere posse; istamque operam tuam, navitatem,[c] animum in rempublicam, celeritati[b] præturæ anteponendam censeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Planco,[d] idque ipsius[2] Planci testimonio, præterea fama scientiaque[e] omnium. Quamobrem si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum. Quid enim honestius, aut

[s] *Meque tui juris omnino esse.* [a] *Cœpisti.*
[b] *Te præsentem adesse.* [c] *Industriam.*
[d] *Maximam post Plancum laudem in bello adeptus es.* [e] *Sententiaque.*

tiori; ψ et edd. vett. *duriori.*—19 Tres codd. Gulielm. *propriumque tuum.*—20 Dresd. 1. 2. Torg. Lips. Pal. 1. Amstel. Guelf. 2. Gorl. cum aliis Corradi codd. omittunt *Sext.* In Dresd. 3. 4. 5. superest.

Epist. xxv. 1 Al. ap. Græv. *nihil videris neque melius.* Mox, *nativitatem* Amstel. Dresd. 1. 2. 3. Torg. ψ. *maturitatem* al. ap. Græv. *novitatem* Dresd. 4. *naturam* Dresd. 5. *anteponendum* Dresd. 1. 2. Lips. *anteponendo* cod. Græv. unde Grævius ipse *anteponenda.*—2 Pal. 6. *quod ipsius.* Hitt.

NOTÆ

[s] *Se respexerit*] Nihil ut ab dignitate sua alienum faciat, sed rempublicam potius mecum tueatur.

[a] *Belli*] Contra Antonium suscepti.

[b] *Celeritati*] Decreverat petere præturam, cum nondum ædilis fuisset.

quid honesto anteponendum?[3] Sin autem satisfactum reipublicæ putas,[4] celeriter ad comitia,[c] quando mature futura sunt, veniendum censeo; dummodo ne quid hæc ambitiosa festinatio imminuat ejus gloriæ, quam consecuti sumus.[f] Multi clarissimi viri, cum reipublicæ darent operam,[d] annum[e] petitionis suæ non obierunt. Quod eo facilius nobis est,[g] quod non est annus hic tibi destinatus, ut, si ædilis fuisses, post biennium[5] tuus annus esset.[h] Nunc nihil prætermittere videbere usitati et quasi legitimi temporis ad petendum.[i] [*p.* 160.] Video autem, Planco[f] consule, etsi etiam sine eo[6] rationes expeditas haberes,[k] tamen splendidiorem petitionem tuam, si modo ista ex sententia confecta essent.[l] Omnino plura me scribere, cum tuum tantum consilium judiciumque sit,[m] arbitrabar non ita necesse:[7] sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam: cujus est hæc summa, ut omnia te metiri dignitate malim, quam ambitione, majoremque fructum ponere in

[f] *Consecutus es.* [g] *Eo facilius præturæ petitionem nunc potes omittere.*
[h] *Non nisi tamen post biennium petere præturam posses.*
[i] *Nunc autem, si, omissa petitione, remanes in provincia tua, legitimum ad petendum tempus servare videberis.*
[k] *Etsi posses sine Planco facile præturam adipisci.*
[l] *Si modo bellum Antonianum feliciter confectum esset.*
[m] *Cum singulari prudentia valeas.*

omittit *Planci.* Mox, *fama sententiaque* Ascens. 1. et Crat.—3 Scels. *quid honesto melius anteponendum.*—4 *Sin autem satisfactum officio, reipublicæ satisfactum putas* Hitt. Pal. 6. *Si autem* Dresd. 1. 2. Torg. *v*, Ascens. 1. *officio reipublicæ putas* Dresd. 3. Statim, *cum mature* Vat. Pall. omnes, omnes Gulielm. et quos vidit Græv. item Dresd. 1. 3. 4. *quando mature* Dresd. 2. 5. Torg. *quoniam mature* edd. vett. Tum, *aliquid imminuat* Hitt. Pal. 6. Dresd. 3. Græv. Grut. Victor. Bengel. Benedict. *aliquid* omittit Manut.—5 Codex unus Oxon. *præter biennium.*—6 Idem cod. *etsi sine eo.* Mox, *petitionem tuam fore* Dresd. 3. et edd. vett. uti voluit Ernesti; sed Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. Hitt. Stewech. Pal. 6. Amstel. Mentel. Græv. 2. non agnoscunt illud *fore.*—7 Ita Stewech. et Victor. *non ita necesse arbitrabar* al. ap. Græv. *non*

NOTÆ

[c] *Comitia*] Prætoria; in sequentem enim annum designati jam erant consules.

[d] *Darent operam*] Bello foris impediti.

[e] *Annum*] Romam non venerunt, ut vel anno legitimo magistratus peterent; quia reipublicæ salutem ambitioni suæ anteponebant.

[f] *Planco*] Qui consul in sequentem annum designatus erat.

perpetuitate laudis,[g] quam in celeritate præturæ. Hæc eadem locutus sum domi meæ,[8] adhibito Q. fratre meo, et Cæcina, et Calvisio, studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset: omnibus probari videbatur oratio mea: sed tu optime judicabis.

(26.) M. CICERO S. D. C. FURNIO.[1]

ARGUMENTUM.—Scripserat Furnius, se ad comitia prætoria venturum. Dissuadet Cicero, comitiaque dilata significat.

LECTIS tuis literis, quibus declarabas,[2] aut omittendos Narbonenses, aut cum periculo dimicandum, illud magis timui;[a] quod vitatum non moleste fero. Quod de Planci et Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriæ. De Gallorum[b] studio, nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cujus id opera maxime excitatum sit. Sed jam, mihi crede, cognovimus.[c] Itaque jucundissimis tuis literis stomachatus sum in extremo.[3] Scribis enim, si in Sextilem comitia,[d] cito te;[e] sin jam confecta,[f] citius,[g] ne diutius[h] cum periculo fatuus sis. O mi Furni,[4] quam

ita arbitrabar necesse Pal. 6. *necesse esse* P. Mox, *ut hæc omnia* ψ.—8 Stewech. *domui meæ.* Statim, *et Cecina* Pal. 6. Victor. *et Cecinna* Amstel. *et Clavisio v. cum Garganus v* ψ. *omnibus videbatur probari* edd. vett. *Vale* addit P.

EPIST. XXVI. 1 *Cicero C. Furnio S. D.* Dresd. 1. 2. Torg. Bengel. Benedict.—2 Pal. 6. *dictabas.* Actutum, *aut dimittendos* P *v. aut obmittendos* Pal. 6.—3 Stewech. P, *in extremis.*—4 *Mi Furni* Stewech. ψ. *Sed mi Furni v. quam tu tuam causam non nosti* Dresd. 1. 2. 3. 4. Statim, *facile noscas v.*—

NOTÆ

g *In perpetuitate laudis*] Perpetuam assequeris laudem, si pergis, ut cœpisti, rempublicam armis tueri.

a *Timui*] Ne cum periculo dimicares.

b *De Gallorum*] De Gallia ulteriori loquitur, quam Plancus cum tribus legionibus a Cæsare obtinuerat.

c *Cognovimus*]. Tua industria factum esse, ut Galli reipublicæ faverent.

d *Comitia*] Indicta sint.

e *Cito te*] Romam, relicto exercitu, advolaturum.

f *Confecta*] Confecta sint comitia, et nulla præturæ obtinendæ spes sit reliqua.

g *Citius*] Romam te venturum, nec reipublicæ deinceps navaturum operam.

h *Ne diutius*] Ne diutius cum periculo pro republica dimices nullo tuo emolumento, quod existimas dementis esse.

tu causam tuam non nosti, qui alienas tam facile discas![i] Tu nunc[k] candidatum te putas, et id cogitas, ut aut ad comitia curras; aut, si jam confecta, domi tuæ sis, ne[5] cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis? Non arbitror te ita sentire:[6] omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quodsi, ut scribis, ita sentis, non magis te, quam de te judicium reprehendo meum.[7] Te adipiscendi magistratus levissimi[l] et divulgatissimi, si ita adipiscare, ut plerique, præpropera[8] festinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in cœlum jure et vere ferunt? Scilicet[m] id agitur, utrum hac petitione, an proxima, prætor[9] fias, non ut ita de republica mereare, omni honore ut dignissimus judicere? Utrum nescis,[10] quam alte[n] ascenderis? an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignosco;[o] nos in culpa sumus:[p] sin intelligis;[q] ulla tibi est prætura, vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur,[11] dulcior? Hac de re et ego, et Calvisius, homo magni judicii, tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Co-

5 Benedict. edidit *domi tuæ scilicet ne, &c.* Nonnulli codd. habent, *domi tuæ sis; scilicet ne, &c.* Victorius omittit *scilicet*, quod etiam in Dresd. 3. abest. *sis* omittunt Dresd. 1. 2. 4. Torg. Pal. 1. Stewech. Amstel. Mentel. *v ψ*, Mediol. *domi tuæ scil. ne* P.—6 Vet. cod. Græv. *te ista sentire.*—7 Cod. *ψ tuum.* —8 Idem cod. et *v propera.*—9 *Scilicet id agatur . . . præter* codd. Oxon.— 10 Ita Dresd. 1. 2. *Verum nescis* Dresd. 4. 5. Lips. Torg. P, Ascens. 1.—

NOTÆ

[i] *Discas*] Aliorum causas defendere solitus erat.

[k] *Tu nunc*] Tu putas esse jam legitimum ad petendum tempus, cum revera non sit. Vide proxime sup. Epist. aut si confecta sunt comitia, nec prætor designatus es, cogitas domi latere, deposita reipublicæ administratione, ne diutius, ut ais, pro republica pericula subeas, nullo tuo fructu, quod dementis est.

[l] *Levissimi*] Prætura, levis est et vulgaris dignitas: hanc si præpropere, et reipublicæ damno adipiscaris, eaque festinatio privabit te tantis laudibus, &c.

[m] *Scilicet*] Ironia, cujus hic sensus est: Non jam agitur, utrum, &c. agitur id potius, ut ita de, &c.

[n] *Quam alte*] Quanta sit hominum de te existimatio.

[o] *Tibi ignosco*] Quia errore tantum, non malitia peccas.

[p] *In culpa sumus*] Peccavi ego, qui nondum id tibi significavi.

[q] *Sin intelligis*] Nomen tuum ab omnibus celebrari; an ulla prætura est tibi, vel officio tuo, vel gloria dulcior?

mitia tamen, quando[12] [r] ex his pendes,[a] quantum facere possumus, quod multis de causis reipublicæ arbitramur conducere,[s] in Januarium mensem protrudimus.[b] [13] Vince igitur, et vale.

(27.) CICERO LEPIDO SAL.[1]

ARGUMENTUM.—Lepidum leviter objurgat, quod summis honoribus ornatus ab senatu, gratias non egerit: et, ne pacem cum Antonio conciliare nitatur, admonet.

QUOD mihi, pro summa[2] erga te benevolentia, magnæ curæ est, ut quam amplissima dignitate sis, moleste tuli, te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus.[a] Pacis inter cives conciliandæ te cupidum esse, lætor. Eam si a servitute sejunges,[3] consules et reipublicæ et dignitati tuæ: sin ista pax perditum hominem[c] in possessionem[b] impotentissimi dominatus[c] restitutura est, [*p.* 161.] hoc animo scito esse omnes sa-

[a] *Quandoquidem illa expectas.* [b] *Rejecimus.* [c] *Antonium.*

11 P v ψ, alii codd. ap. Manut. *assequuntur.*—12 Ita Amstel. Dresd. 2. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. aliæque vett. *cum* Dresd. 1. 3. 4. Hitt. Pal. 6. Victor. —13 Ita Vat. Stewech. Amstel. Pal. 1. Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Victor. P. *protendimus* Dresd. 5. Torg. v ψ, edd. vett. *producimus* Hitt.

EPIST. XXVII. 1 *M. T. C. M. Lepido S. P. D.* cod. Græv. *Cicero H. Lepido* Hitt.—2 Al. ap. Græv. *pro mea summa.* Mox, *cum esses quotidie ab eo, &c.* duo codd. Gulielm.—3 *Pacem eam si a s. sejungis* Amstel. Græv. 2. Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. edd. vett. *Pacem eam si a s. sejunges* Stewech. P v ψ. Mox, *restituere est* Dresd. 1. 2. Pal. Amstel. *restitura est* Dresd. 3. 4. Pal. 6.

NOTÆ

[r] *Quando*] Quandoquidem hæc animo habes infixa.

[s] *Arbitramur conducere*] Ut, qui pro republica dimicant, spe comitiorum, ac dignitatum diutius excitentur.

[a] *Summis honoribus*] Equestrem ei statuam inauratam decreverat senatus cum inscriptione præclara, et absenti triumphum. Sic Tullius in Epist. ad Brutum: 'In Lepido reprehendimur, cui, cum statuam in Rostris statuissemus, iidem illam evertimus.'

[b] *In possessionem*] Quam Mutinensi clade amiserat.

[c] *Impotentissimi dominatus*] In quo nihil jure; vi omnia, et scelere geruntur.

nos,[z] ut mortem servituti anteponant. Itaque sapientius, meo quidem judicio,[4] facies, si te in istam pacificationem non interpones, quæ neque senatui, neque populo, nec cuiquam[5] bono probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies literis.[6] Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit,[7] videbis.

(28.) CICERO TREBONIO[a] SAL.[1]

ARGUMENTUM.—Dolet se non fuisse participem conjurationis in Cæsarem, ut Antonium una oppressissent, qui nunc tantas turbas cieat: deinde suum libertatis recuperandæ studium declarat.

QUAM vellem ad illas pulcherrimas[b] epulas[a] me Idibus Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus.[b] At nunc cum his[c] tantum negotii est, ut vestrum illud[d] divinum[2] in rempublicam beneficium nonnullam habeat querelam.[c] Quod vero a te, viro optimo, seductus est,[3] [d] tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis;[e] interdum, quod mihi vix fas est,[e] tibi subirascor. Mihi enim negotii plus reli-

[z] *Sapientes viros.* [a] *Ad cædem Cæsaris.*
[b] *Non jam superstes viveret Antonius.* [c] *Cum Antonianis.*
[d] *Mors illata Cæsari.* [e] *Antonius.*

Græv. 2. Tum, *esse* inseruit Ernesti, contra codd.—4 Torg. *meo quidem consilio.* Actutum, *faceres* Hitt. et Pal. 6. *non interponeres* Pall. 1. 6. Hitt. Stewech. Amstel. Dresd. 2. 4. Torg. Lips. Ascens. 1.—5 Amstel. Hitt. Pal. 6. *neque s. nec p. neque cuiquam.*—6 Hitt. *aut fies certior literis.*—7 Idem cod. omittit *sit.*

EPIST. XXVIII. 1 Ita Hitt. Amstel. aliique; *M. T. C. Trebonio S. D.* edd. vett.—2 Dresd. 4. et Ascens. 1. *nostrum illud divinum;* Torg. P v, *unum illud*

NOTÆ

[a] *Trebonio*] Consule Indicem Historicum.

[b] *Ad illas pulcherrimas*] Cædem Cæsaris vocat egregium facinus, quod ex eo spes affulserit libertatis recipiendæ; sed opinione Cicero falsus est.

[c] *Querelam*] Ob conservatum Antonium.

[d] *Seductus est*] Sejunctus ab aliis, et a Trebonio ante fores curiæ detentus, usque donec Cæsar interficeretur: hoc paulo fusius in tabulis historicis Bruti, Planci, Lepidi, Trebonii, &c.

[e] *Vix fas est*] Propter mutuam necessitudinem.

quisti uni,[f] quam, præter me, omnibus. Ut enim primum post Antonii fœdissimum discessum[g] senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo,[4] patre tuo, in ore et amore semper habuisti.[f] Nam cum senatum a. d. XIII Kalendas Januarias tribuni plebis vocavissent, deque alia re referrent; totam rempublicam sum complexus,[5] egique acerrime, senatumque, jam languentem et defessum, ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi, magis animi, quam ingenii viribus. Hic dies, meaque contentio atque actio, spem[6] primum populo Romano attulit libertatis recuperandæ. Nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de republica non cogitandi solum, sed etiam agendi. Quod, nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem;[7] quanquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis: a me pauca, et ea summatim. Habemus fortem senatum; consulares partim timidos, partim male sentientes. Magnum damnum factum est in Servio.[h] L. Cæsar[8][i] optime sentit: sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules[k] egregii: præclarus D. Brutus:[l] puer egregius[9] Cæsar,[m] de quo spero equidem reliqua. Hoc vero certum habeto,[10] nisi ille[g] veteranos[n] celeriter conscripsisset, le-

[f] *Ad pristinum illud tuendæ libertatis studium redii, quod tu et pater tuus semper et laudastis, et amastis.*
[g] *Octavius Cæsar.*

divinum.—3 Stewech. omittit *est.* Idem mox omittit *interdum.*—4 Ita Hitt. et Victor. *cum cive acerrimo* edd. vett.—5 Vet. cod. ap. Græv. *sum complexus totam remp.*—6 Stewech. *speciem.* Statim, *Romano* deest in *v.* *libertatis reciperandæ* vet. cod. ap. Græv.—7 Dresd. 1. 2. *ipse per se scriberem.*—8 *L. Servio Cæsar v.* *in servitio L. Cæsar* Hitt. et Pal. 6.—9 Edd. vett. *egregius puer.*

NOTÆ

[f] *Uni*] Capitali quippe odio dissidebant inter se Antonius, et Cicero.

[g] *Discessum*] Ex urbe, ut Decimo Bruto, et reipublicæ bellum inferret.

[h] *In Servio*] In Servio Sulpicio, qui mortem obierat.

[i] *L. Cæsar*] Avunculus Antonii.

[k] *Consules*] Hirtius et Pansa.

[l] *D. Brutus*] Galliæ Cisalpinæ a senatu præpositus.

[m] *Puer Cæsar*] Octavius, annos tum natus novemdecim.

[n] *Veteranos*] Qui Julio Cæsari militaverant.

gionesque duæ de exercitu Antonii ad ejus se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio; nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis præteriturum fuisse. Hæc tibi, etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero.[11]

(29.) CICERO AMPIO.[1] [o]

ARGUMENTUM.—De studio suo erga Ampium exulantem scribit, eumque bonam spem habere jubet.

DE meo studio erga salutem et incolumitatem tuam, credo te cognosse[2] ex literis tuorum; quibus me cumulatissime satisfecisse certo scio: nec his concedo, quanquam sunt singulari in te benevolentia, ut te salvum malint,[3] quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus, quam ipsi, hoc tempore[4] prodesse possim:[p] quod quidem nec destiti facere, nec desistam: et jam in maxima re feci, et fundamenta jeci salutis tuæ. Tu fac bono animo magnoque sis, meque tibi nulla re defuturum esse confidas. Pridie Nonas Quintiles.[5]

(30.) GALBA[a] CICERONI SAL.

ARGUMENTUM.—Galba prælium exponit ad Mutinam factum, victoriamque de Antonio relatam.

[*p.* 162.] XVII Kalend.[6] Maii, quo die Pansa in castris

—10 *Hoc vero certum habeo* Dresd. 4. et Torg. *Hoc certe habeo* v.—11 Ita Amstel. Mentel. Græv. 2. Pal. 6. Victor. *Plura scribam cum plus, &c.* edd. vett. *Vale* addit P.

EPIST. XXIX. 1 *Cicero Appio* Amstel. Torg. Hitt. et quinque Dresd. *Cicero Apio* Lips. *Cicero S. D. Ampio Balbo* alii codd. Manut. Lamb.—2 Ita Amstel. Pall. 1. 6. Dresd. 2. *credo et cognosse* Hitt. *credo te et cognosse* Stewech. *credo te cognosce* Dresd. 1. *credo te cognoscere* P et edd. vett. Mox, *certe scio* Stewech. et P.—3 Codex unus Oxon. *maluerint*.—4 Verba *hoc tempore* desunt in eodem cod.—5 *Pridie nonas Quintiles* desunt in P ψ. *Vale* addit *v*.

EPIST. XXX. 6 *Ad XVII Kal.* Medic. Dresd. 1. 4. *in castris Hirtius*

NOTÆ

[o] *Ampio* [*Balbo*] Vide Indicem Historicum.

[p] *Prodesse possim*] Quia Cæsaris familiares, quorum summa erat auctoritas, Ciceronem unice diligebant. Id clarius indicat in Epist. ad eundem scripta, VI. 12.

[a] *Galba*] Vide Indicem Historicum.

Hirtii erat futurus, cum quo ego eram, (nam ei obviam processeram millia pass. centum, quo maturius veniret) Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintamtrigesimam,[2] et cohortes prætorias[b] duas, unam suam, alteram Silani, et evocatorum[3 c] partem. Ita obviam venit nobis, quod nos quatuor legiones tironum habere solum arbitrabatur.[4] Sed noctu, quo tutius venire in castra possemus,[5] legionem Martiam,[d] cui ego præesse solebam, et duas cohortes prætorias miserat Hirtius nobis. Cum equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia, neque cohortes prætoriæ potuerunt: quas sequi cœpimus coacti, quando[6] eas retinere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorum[e] suas copias continebat: neque sciri volebat, se legiones habere: tantum equitatum et levem armaturam[7 f] ostendebat. Posteaquam vidit, se invito, legionem ire, Pansa, sequi se duas legiones jussit tironum: posteaquam[8] angustias paludis et sylvarum trans-

Dresd. 1. 2. 3. Pal. 1. Amstel. Mentel. *in castris et Hirtius* Dresd. 4. 5. Torg. Stewech. Græv. 2. Ascens. 1. Statim. *nam et obviam* quinque Dresd. Torg. Ascens. 1. *millia passus centum* Dresd. 1. 2. Amstel. *millia passuum centum* Mentel. Græv. 2. alii.—2 Nonnulli codd. *quintam tricecimam;* al. ap. Græv. *trigesimam quintam.*—3 Pall. 1. 6. Hitt. Amstel. *Silani evocatorum;* Mentel. *Sillani evocatorum;* Stewech. *Silani illam et evocatorum;* Græv. 2. *Sillam et evocatorum;* Dresd. 3. *Silani evocatorumque.*—4 Dresd. 1. 2. 4. Amstel. Stewech. *arbitrabamur;* Lips. *arbitrabantur;* Ascens. 1. *arbitramur.*—5 Hitt. *in castra venire possemus.*—6 Ita Lips. Torg. Dresd. 2. 5. *cum* Victor. et edd. vett. *quoniam retinere eas* Hitt. Pal. 6. *potueramus* Dresd. 1. 3. 4. Hitt. Pal. 6. Mentel. Gori. probante Weiske.—7 Hitt. *tantum levem armaturam;* Amstel. *tamen equitatem, &c.*—8 Dresd. 3. *postea vero quam.* Statim, *transimus*

NOTÆ

[b] *Cohortes prætorias*] Cohors prætoria ducem ubique sequebatur, ab ipso vel ex familiaribus, vel ex fortissimis delecta. Cohortes prætorias novem ad corporis custodiam Augustus adhibuit, quæ quidem primum imperii robur, et decus extitere, postea vero imperatorum ac reipublicæ pernicies.

[c] *Evocatorum*] Vide Epistolam sextam libri tertii.

[d] *Legionem Martiam*] Quæ relicto Antonio ad Octavianum transierat.

[e] *Ad Forum Gallorum*] Vicus in Flaminia, quæ nunc *Romandiola,* situs: hodie vocatur *Castel Franco.*

[f] *Levem armaturam*] Levis armaturæ milites, quæ minimæ fiduciæ manus erat; alii aliis temporibus fuere: primum quidem ferentarii, &c. Consule Cantelium nostrum in suo de Romana Militia tractatu.

ivimus, acies est instructa a nobis duodecim cohortium. Nondum venerant legiones duæ: repente Antonius in aciem[9] suas copias de vico produxit, et sine mora concurrit. Primo ita[10] pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari: etsi dexterius cornu, in quo eram cum Martiæ legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem XXXV Antonii, ut amplius passus *[11] ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque cum equites nostrum cornu circuire vellent, recipere me cœpi, et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video, me esse inter Antonianos, Antoniumque post me esse aliquanto: repente equum immisi ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex castris, scuto rejecto. Antoniani me insequi: nostri pila conjicere velle. Ita, nescio quo fato, sum servatus, quod sum cito a nostris cognitus.[12] In ipsa Æmilia,[g] ubi cohors Cæsaris prætoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiæ legionis duæ cohortes erant, et cohors prætoria, pedem referre cœperunt, quod ab equitatu circuibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus cœpi ad castra. Antonius, tanquam victor, castra putavit se posse capere. Quo cum venit, complures ibi amisit, nec egit quicquam. Audita re, Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit,

Dresd. 1. 2. 4. 5. Ascens. 1. *transiimus* Torg.—9 Ita Pall. 1. 6. Hitt. Amstel. Mentel. Græv. 2. *cum repente in acies Antonius* Stewech. *cum repente in aciem Antonius* edd. vett.—10 *Primo itaque* Stewech. *Prima itaque* Amstel. Mox, *et sic dexterius cornu* al. ap. Græv. *sed dexterius cornu* edd. vett.—11 Duo codd. Manut. Mentel. et margo Crat. *ut amplius passus quingentos;* Dresd. 3. *ut amplius passus D.* Guelf. 1. et Mediol. *ut amplius passus C.* Rom. *ut amplius passus CC.*—12 Ita Hitt. Stewech. Pall. 1. 6. *quod cito sum, &c.* edd. vett.—

NOTÆ

g *In ipsa Æmilia*] In Via Æmilia, quam stravit in primo consulatu Marcus Æmilius Lepidus, is qui pontifex maximus, consul, censorque fuit, et princeps senatus sexies lectus: perducta est Arimino, ubi Flaminiæ committebatur, Aquileiam usque. Ita Manutius.

copiasque ejus omnes[13] delevit, fugavit, eodemque loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius, cum equitibus, hora noctis quarta, se in castra sua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnatæ. Sic partem majorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliqua jactura cohortium prætorianarum[14] nostrarum et legionis Martiæ fieri potuit. Aquilæ duæ,[h] signa sexaginta[15] sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. XII Kalendas[16] Maii, ex castris.

(31.) C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

ARGUMENTUM.—Excusationem affert, quod studium erga remp. suum nondum declaraverit: seque libertatis recuperandæ percupidum ostendit.

[*p.* 163.] MINIME mirum tibi[1] debet videri, nihil me scripsisse de republica, posteaquam itum est ad arma.[a] Nam saltus Castulonensis,[a] qui semper tenuit[2] nostros

[a] *Postquam Antonio, interfecto Cæsare, bellum indictum est.*

13 Edd. vett. *copiasque omnes ejus.* Mox, Dresd. 5. Ascens. 1. al. vett. *fugavitque eodem loco;* Mentel. et Gorl. *fugavit eo denique loco.* 'Hujus loci difficultatem Bengel. optime removisse mihi videtur, puncto post verba *Forum Gallorum* sublato.' *Benedict. ubi erat fugatum ad F. G.* Amstel.—14 Ita Vat. Hitt. Victor. *prætoriarum* Amstel. Mentel. Dresd. 1. 2. Torg. Lips. Dresd. 5. Ascens. 1.—15 Stewech. *XL signa.*—16 *Ad XII Kal.* al. ap. Græv.

EPIST. XXXI. 1 *Minime tibi mirum* Hitt. Pal. 6. *Minime mirum debet tibi* al. ap. Græv.—2 *Castinalensis q. s. renuit* codd. Oxon. Mox, *dispositis v.*—

NOTÆ

[h] *Aquilæ duæ*] Signa alia peditum fuerunt, alia equitum, alia legionis, alia manipulorum: primum quidem aquila, lupus, minotaurus ex Vegetio; equus et aper ex Plinio: tum præ ceteris principatum obtinuit aquila, ita ut, aliis in castris relictis, sola in acie ordines anteiret: quam denique C. Marius secundum consul, tanquam felix victoriarum omen, repudiatis aliis, legionibus Romanis consecravit. Tria signorum genera posterioribus temporibus usurpata; elephas, sphinx, et draco; elephas a Caio Cæsare, quod quinta legio elephantas vicisset. Ita Cantelius in eodem tractatu supra citato.

[a] *Saltus Castulonensis*] Castulo fuit quondam Oretanorum in Bæticæ finibus, versus Orientem, urbs, quondam inter primas Hispaniæ nobilis. Saltui Castulonensi nomen dedit:

tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta, qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios, et retinent. Itaque nisi nave perlatæ literæ essent, omnino nescirem, quid istic[b] fieret. Nunc vero nactus occasionem, posteaquam navigari cœptum est, cupidissime et quam creberrime[3] potero, scribam ad te. Ne movear[c 4] ejus[b] sermonibus, quem tametsi nemo est, qui videre velit, tamen nequaquam proinde, ac dignus est, oderunt homines, periculum non est. Adeo est enim invisus[c] mihi,[5] ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. Natura autem mea, et studia trahunt me ad pacis et libertatis[d] cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli[e] sæpe deflevi. Cum vero non liceret mihi nullius partis esse,[d] quia utrobique magnos inimicos habebam; ea castra[e] fugi, in quibus plane tutum me ab[6] insidiis inimici[f] sciebam non futurum: compulsus eo,[f] quo minime volebam,[g] ne in extremis essem, plane[g] pericula non dubi-

[b] *In Italia.* [c] *Timendum non est, ne movear, &c.*
[d] *Nec Cæsarem, nec Pompeium sequi.* [e] *Pompeiana.*
[f] *Ad Cæsaris exercitum.*
[g] *Et ne inter infimos Cæsariani exercitus essem, plane, &c.*

3 Torg. cum uno cod. Oxon. *et quam celerrime;* Dresd. 1. *et quam ceberrime.*—4 *Ne movearе* quinque Dresd. Torg. Lips. Hitt. Pall. 1. 6. Amstel. ψ, Victor. *qui videri vult v.* Statim, *perinde ac dignitas* edd. vett.—5 *Adeo enim invisus est mihi* Hitt. et Pal. 6. Verba *oderunt h. p. non est. Adeo* desunt in *v.*—

NOTÆ

[b] *Ejus*] Id putat Manutius de Antonio dici jam Mutinam obsidente, et Asinium ad suas partes forsan invitante; alii de Lepido; nonnulli etiam de Balbo intelligunt, qui, discordiarum cupidus, non bonos de Pollione, cujus erat quæstor, rumores spargebat. Vide sequentem Epist. Manutii tamen sententia mihi præ ceteris probatur.

[c] *Invisus*] Antonius, ex quo rempublicam armis opprimere aggreditur, cum antea amicus illi essem.

[d] *Libertatis*] Quam, renovato bello civili, Antonius pessumdat.

[e] *Civilis belli*] Pompeium inter et Cæsarem.

[f] *Inimici*] Vel Catonis, ab Asinio quondam accusati, vel Labieni, qui Asinium in jus vocaverat.

[g] *Quo minime volebam*] Hæc addit, ut palam faciat, se Cæsari adhæsisse, non quod Cæsarem amaret; sed quia Pompeii castra, ob Catonis et Labieni præsentiam, timebat.

tanter adii. Cæsarem vero (quod me in tanta fortuna, modo cognitum,[h] vetustissimorum familiarium loco habuit) dilexi[7] summa cum pietate et fide. Quæ mea sententia gerere mihi licuit, ita feci,[i][8] ut optimus quisque maxime probarit. Quod jussus sum, eo tempore atque ita feci,[k][9] ut appareret, invito imperatum esse. Cujus facti injustissima invidia erudire me potuit, quam jucunda libertas, et quam misera sub dominatione vita esset. Ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius[h] sint; quicumque is est, ei me profiteor inimicum. Nec periculum est ullum, quod pro libertate aut refugiam aut deprecer.[10] Sed consules neque senatusconsulto, neque literis[11] præceperant mihi, quid facerem. Unas enim post Idus Martias demum a Pansa[i] literas accepi, in quibus hortatur me, ut senatui[12] scribam, me et exercitum in potestate ejus futurum. Quod, cum Lepidus concionaretur,[l] atque omnibus scriberet, se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. Nam quibus commeatibus, invito illo, per illius provinciam legiones ducerem?[m] aut, si cetera transissem,[13] num etiam Alpes poteram transvolare, quæ præsidio illius tenentur?

[h] *Cæsarem autem dilexi, quia licet in summa fortuna collocatus erat, me tamen recens cognitum, &c.*
[i] *Ea moderatione.* [k] *Quod jussus sum a Cæsare, sic ægre perfeci, &c.*
[l] *Quod vix fieri poterat, quoniam Lepidus palam prædicabat, &c.*
[m] *Quomodo enim, invito Lepido, per Hispaniam citeriorem, quam obtinet, legiones, quæ commeatibus indigent, ducerem?*

6 Idem cod. *in quibus plane si ab, &c.* Stewech. omittit *plane.*—7 Pro *dilexi* cod. ψ habet *ipsi.*—8 Stewech. *licuit, feci;* al. ap. Græv. *licuit, ita gessi.*—9 Hitt. *atqui ita feci;* edd. vett. *id ita feci.* Verba *eo tempore atque ita feci* desunt in uno cod. Oxon. Mox, *invitissima invidia* Amstel. *dominante vita v.*—10 Vet. cod. Græv. *aut fugiam aut deprecer;* al. ap. Græv. *aut defugiam, &c.*—11 Quinque Dresd. Torg. Lips. vet. cod. Græv. P *v* ψ, Ascens. 1. *literis suis,* quod receperunt Bengel. et Benedict.—12 Codex unus Oxon. *ad senatum.*—13 Amstel. *si cetera transirem,* non improbante Græv. *sic cetra transissem* Pal. 6. Mox, *Alpis p. transvolare* Pal. 6. *Alpes p. travolare* cod. Græv. Dein-

NOTÆ

[h] *Unius*] Ad Antonium maxime respicit; quem tamen post cum Planco et Lepido secutus est.

[i] *A Pansa*] Consule, qui cum Hirtio collega in Mutinensi bello cecidit.

Adde huc, quod perferri literæ nulla conditione potuerunt.[14] Sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii. Illud me Cordubæ[k] pro concione[15] dixisse, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum. Nam de legione trigesima tradenda, quantas habuerim contentiones,[n][16] quid ego scribam? qua tradita, quanto pro republica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Hac enim legione, noli acrius aut pugnacius quicquam putare.[17] Quare eum me existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim: omnes enim cives studeo plane esse salvos: deinde, qui et me et rempublicam vindicare in libertatem[18] paratus sim. Quod[19] familiarem[l] meum tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est. Invideo illi tamen, quod ambulat et jocatur tecum. Quæres, quanti æstimem?[20][m] Si unquam licuerit vivere in otio, experieris. Nullum enim vestigium[21] abs te recessurus sum. Illud vehementer admiror, non

[n] *Quam importune fuerim solicitatus, ut legionem trigesimam traderem, &c.*

de, *præsidio i. tenerentur* edd. vett.—14 Hitt. *nulta potuerunt conditione;* Torg. *nulla ratione potuerunt.*—15 *Cordubæ per conditionem v.* Mox, *ne vocabit in dubium* Pall. 1. 6. Amstel. Mentel. quinque Dresd. *næ vocabit in dubium* conj. Benedict. *nisi qui a senatu* Dresd. 2. 4. 5. Torg. alii codd. et edd. vett. *venissem* Mentel.—16 Ita Torg. alius cod. ap. Manut. et P. *conciones* alii codd. et edd.—17 Ita plurimi codd. *putare esse* vulgg. ante Græv.—18 Hitt. et Stewech. *in libertate.*—19 *Quid ψ. in tuorum* edd. vett. *in* delent sex codd. ap. Græv. P *v* ψ.—20 Ita Vat. Hitt. Pall. 1. 2. P. *Quas res q. æ.* Amstel. Græv. 2. Dresd. 1. 2. 3. 5. *v* ψ. *Quare res* Torg. *Quæres* Lamb. *Quas res q. existimem* Mentel. et Stewech.—21 *Nullo enim vestigio* Dresd. 3. *Num enim vestigium* Dresd. 4. Statim, *discessurus* quinque Dresd. Torg. Lips. P *v*

NOTÆ

[k] *Cordubæ*] Hispaniæ Bæticæ urbs nobilis ad fluvium Bætim, magnorum ingeniorum mater, Senecarum et Lucani patria: *Cordoue.* Strabo a Marco Marcello fundatam ait, anno ab urbe condita quingentesimo octogesimo quinto: Silius Hannibalis ætate Cordubæ mentionem facit; quod si verum est, ex eo M. Marcellus eam laudem tulit, quod eam urbem ædificiorum elegantia et majestate exornatam municipii jure donavit.

[l] *Familiarem*] Quis ille sit Asinii familiaris non constat, nisi dicamus cum Manutio, esse Cornelium Gallum, quem in sequenti Epistola idem Asinius familiarem suum nominat.

[m] *Quanti æstimem*] Ambulare tecum et jocari.

scripsisse te mihi, manendo in provincia,[22] an ducendo exercitum in Italiam, reipublicæ magis satisfacere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum est, [*p.* 164.] manere; tamen, quia video, tali tempore multo magis legionibus opus esse, quam provinciis, quæ præsertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est,[o] cum exercitu proficisci. Deinde ex literis, quas Pansæ misi,[23] cognosces omnia: nam tibi earum exemplar misi. XVII Kal. April. Cordubæ. Vale.

(32.) C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

ARGUMENTUM.—Balbi quæstoris sui flagitia exponit: deinde de suo in rempublicam studio addit.

BALBUS[a] quæstor, magna numerata pecunia, magno pondere auri, majore argenti coacto[1] de publicis exactionibus,[b] ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus,[α][c] et triduum tempestate retentus ad Calpen,[d]

[o] *Pro præsenti rerum statu.*

[α] *Recessit a Gadibus.*

ψ, alii codd. et edd. vett. et sic Bengel. et Benedict.—22 Dresd. 1. 2. 3. *in provinciam;* edd. vett. *in provinciane;* unde Lamb. *manendone in provincia.* Mox, *satisfacere possem* malit Ernestius.—23 *Pansa mihi* Stewech. P, Dresd. 1. 2. *Pansa mihi misit* Dresd. 5. al. ap. Græv. Ascens. 1. *Pansa misit* Torg. Mox, *nam earum tibi* edd. vett. Deinde, *XV Kal.* Hitt. *Corduba* al. ap. Græv. *Vale* deest in P.

EPIST. XXXII. 1 Stewech. *argento coacto;* ψ *argenti coacti;* v *argenti aucto.* Statim, *Kal. Juniis* deest in uno cod. Oxon. *Bogutis* in eodem cod. et Ste-

NOTÆ

[a] *Balbus*] Gaditanus, filius fratris Lucii Cornelii Balbi, qui Gadibus in Hispania natus, ac bello Sertoriano imperatoribus Romanis probatus, bello confecto a Cneio Pompeio civitate Romana donatus est: et quia per Lucium Cornelium hoc ille beneficium obtinuit, Lucius Cornelius Balbus vocatus est: is, de quo nunc agimus, Minor appellatur, ut a patre distingui possit.

[b] *De publicis exactionibus*] Quibus præesse quæstoris erat.

[c] *A Gadibus*] Gades, Pœnis *Gadir,* quæ vox eorum lingua idem significat quod *spes;* hic olim duæ fuerunt ejusdem nominis insulæ, auctoribus Strabone et Plinio, Major, et Minor; hodie unica tantum extat cum urbe cognomine, nunc *Cadiz,* portus Hispaniæ nobilissimus, inde fretum Gaditanum, *le détroit de Gibraltar.*

[d] *Ad Calpen*] Montem Hispaniæ præaltum in littore freti Gaditani,

Kal. Juniis trajecit sese in regnum Bogudis,[e] plane bene peculiatus.[b] His rumoribus utrum Gades[2] referatur, an Romam, (ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat) nondum scio:[c] sed præter furta, et rapinas, et virgis cæsos socios, hæc quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, quæ C. Cæsar.[d] Ludis, quos Gadibus fecit, Herennium[f] Gallum, histrionem, summo[e] ludorum die annulo aureo[g] donatum, in XIV[3] sessum deduxit:[f] tot enim fecerat[h] ordines equestris loci. Quatuorviratum[i] sibi prorogavit:[4 k] comitia[l] biennii[m] biduo habuit, hoc est, renuntiavit, quos[g] ei visum est:[n] exules reduxit,[o] non horum

[b] *Magno instructus peculio.*
[c] *Nondum scio, utrum, audita Antonii ad Mutinam clade, Gades an Romam se referat.*
[d] *Fecit Gadibus in patria sua, eadem quæ Romæ Cæsar.*
[e] *Ultimo.* [f] *Inter equites locum dedit.*
[g] *Duorum dierum spatio, magistratus in biennium designavit, id est, creavit quos, &c.*

wech. Deinde, *plane peneque peculiatus v.*—2 *Gadis* Hitt. Mox, *turpissime mutat consilia* Hitt. *turpissime* deest in *v.*—3 Edd. vett. *in quartum decimum.*

NOTÆ

nunc *le mont Tarif*, cui in Africa respondet Abyla; fuisse Herculis columnas, vulgaris opinio est.

[e] *In regnum Bogudis*] In Mauritaniam: Bogudem Cæsar commilitonem suum vocabat, eundemque pluribus ornabat beneficiis: bello, post mortem Cæsaris, Antonium inter et Octavianum orto, Antonii partibus adhæsit, et Methonæ tandem, ab Agrippa, qui hanc urbem expugnavit, interfectus est.

[f] *Herennium*] Balbus Herennium histrionem in equestrem ordinem Gadibus admisit, quemadmodum Cæsar Romæ, Laberium.

[g] *Annulo aureo*] Quem Romani equites gestabant, suæ dignitatis insigne.

[h] *Tot enim fecerat*] Ut Romani theatri consuetudinem exprimeret; equites enim Romani in quatuordecim proximis gradibus lege Roscia sedebant.

[i] *Quatuorviratum*] Quæ dignitas in municipiis, Romanorum consulatui respondebat.

[k] *Prorogavit*] Sicut Cæsar dictaturam sibi prorogaverat.

[l] *Comitia*] Gaditanorum.

[m] *Biennii*] Cæsaris exemplo, qui ad expeditionem Parthicam profecturus, consules Romæ in triennium designaverat.

[n] *Quos ei visum est*] Id quoque fecerat Cæsar, a quo renuntiati sunt consules Hirtius et Pansa, Plancus et D. Brutus.

[o] *Exules reduxit*] Haud secus atque Cæsar, qui Pompeia lege damnatos omnes, præter Milonem, urbi restituit.

temporum,[p] sed illorum, quibus a seditiosis senatus[h][q] trucidatus aut expulsus est, Sex. Varo proconsule.[r] Illa vero jam[5] ne Cæsaris quidem exemplo:[i] quod ludis prætextam,[s] de suo itinere ad L. Lentulum[t] proconsulem[k] solicitandum, posuit. Et quidem[6] cum ageretur, flevit,[u] memoria rerum gestarum commotus. Gladiatoribus autem,[l][7][x] Fadium quendam, militem Pompeianum,[y] quia, cum depressus[m] in ludum bis gratis[z] depugnasset, auctore sese nolebat,[n] et ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit[a] in populum, (collecti enim lapides sunt in eum,[o] cum ab-

[h] *Senatus Gaditanus.*
[i] *Quæ sequuntur, ne Cæsaris quidem exemplo fecit.*
[k] *Comœdiam exhibuit, quæ suum repræsentaret iter ad Lentulum, &c.*
[l] *Quo die gladiatores pugnabant.* [m] *Compulsus.*
[n] *Pugnare amplius nolebat, ipso quamvis Balbo jubente.* [o] *In Balbum.*

Mox, *equestris joci* ψ.—4 Idem cod. *sibi arrogavit.*—5 *Illud etiam* P.—6 *Hæc quidem* P.—7 Ita Amstel. aliique codd. *Gladiatoriis autem* edd. vett. *ob Fabium quendam* Hitt. et ed. Græv. Actutum, *militem Pompeianum objecit* cod. Popmæ, Dresd. 3. et P. Tum, *auctorari sese* edd. vett. *conjecti enim sunt lapides* P *v*, al. ap. Græv. *cum arriperetur Fadius* Hitt. Stewech. Pall. 1. 6.

NOTÆ

[p] *Non horum temporum*] Qui exules culpa forte vacant, atque adeo juste revocari possunt.

[q] *Senatus*] Decuriones Gaditani, sic enim appellabantur municipiorum senatores.

[r] *Proconsule*] Consulatum tamen non gesserat. Vide Epistolam primam libri primi.

[s] *Prætextam*] Comœdiæ genus, in quo, ut ait Manutius, argumento Romano, prætextati viri, id est, magistratus, inducebantur. Horat. Arte Poëtica: 'Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.'

[t] *Ad L. Lentulum*] Hic erat consul primo belli civilis anno, et cum Pompeio in Græciam abiit. Balbus Minor ad eum, Italia prius quam cederet, missus est, Cæsarisque nomine invitavit, ut Romam, relicto Pompeio, reverteretur.

[u] *Flevit*] Cum exhiberetur illa fabula: quare autem hoc Balbo crimini vertit Asinius? quoniam his lacrymis Balbus indicabat, quanto Cæsaris, atque adeo tyrannidis desiderio teneretur.

[x] *Gladiatoribus autem*] Locutio per se obscura, sed quam paucis in interpretatione exposuimus.

[y] *Militem Pompeianum*] Quem propterea oderat Balbus, Cæsarianarum partium defensor.

[z] *Bis gratis*] Forte quod nullo tunc vitæ discrimine, sed animi tantum gratia dimicasset; sed quia jubebatur a Balbo, cum gladiatoribus periculose, et serio congredi, noluit, et ad populum confugit, ut ejus ope liber evaderet.

[a] *Immisit*] Balbus.

riperetur Fadius) deinde abstractum defodit in ludo,[b] et vivum combussit; cum quidem pransus, nudis pedibus,[c] tunica soluta,[d] manibus[e] ad tergum rejectis, inambularet,[8] et illi misero quiritanti,[p] [f] 'Civis Rom. natus sum,'[g] responderet, 'Abi nunc,[h] populi fidem implora.' Bestiis vero cives Romanos, etiam[9] in his circulatorem quendam auctionum,[q] notissimum hominem Hispali,[i] quia deformis erat, objecit. Cum hujuscemodi portento res mihi fuit.[r] Sed de illo plura coram. Nunc, quod præstat,[s] [10] quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo; quarum unam, duodetrigesimam, cum ad se initio belli arcessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos[11] [k] singulis militibus daturum, in victoria vero

[p] *Clamanti.* [q] *Qui in circulis solebat auctionari.* Vendre à l'encan.
[r] *Hic ille est homo barbarus, quicum mihi agendum fuit.*
[s] *Quod majoris momenti est, quam de Balbo loqui.*

Amstel. Græv. 2. *v* ψ.—8 Stewech. *ambularet.* Statim, *civis Romanus sum* edd. vett. *C. R. natus sum* servant tres codd. Gulielm. Pal. 6. Amstel. Mentel. Græv. 2.—9 Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. P ψ, Benedict. omittunt *etiam.* Pro *circulatorem* Hitt. Stewech. et Amstel. exhibent *circumlatorem.* Græv. 2. et Victor. omittunt *quendam.* P omittit *auctionum; v* habet *auctionem.* In fine periodi *abjecit v* ψ.—10 *Nunc quod restat* P *v*, Lamb. *Nunc quidem restat* Torg.

NOTÆ

[b] *Defodit in ludo*] In loco, ubi gladiatorum certamen exhibebat.

[c] *Nudis pedibus*] Indecore, et contra Romanorum consuetudinem, qui calceis in publico, domi soleis utebantur.

[d] *Tunica soluta*] Zona deposita, vel furiosi, vel sacrificantis more, quasi uti Fadium immolasset; ut Virg. de Didone lib. IV. 'Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta, Testatur moritura Deos,' &c.

[e] *Manibus*] Quod inurbanum vulgo habetur, et superbiæ nonnunquam argumentum est. Hæc autem omnia in Balbo, et cive Romano, et quæstore merito culpat Asinius.

[f] *Quiritanti*] Is quiritare dicitur, inquit Varro, qui Quiritum fidem clamans implorat.

[g] *C. R. natus sum*] In quem non licet tali supplicio sævire.

[h] *Abi nunc*] Vox insultantis in alterius miseria.

[i] *Hispali*] Hispaniæ Bæticæ caput, ad fluvium Bætim; urbs nobilis, et opulenta, mœnium firmitate, armis, virisque munita; ædificia publica et privata regiarum instar, et magno numero; ager præcipua bonitate est; emporium celebre, nunc *Seville.* De qua urbe sic Hispani: 'Cui Deus favet, ei dat domum Hispali.'

[k] *Denarios quingenos*] Hæc summa valet monetæ Gallicæ circiter ducentas libras.

eadem præmia, quæ suis legionibus, (quorum quis ullum finem,[12] aut modum futurum putavit? [t]) incitatissimam [u] retinui, ægre, mehercules: nec retinuissem, si uno loco [l] habuissem, utpote cum singulæ quædam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit literis atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus ursit me et suis, et Antonii literis, ut legionem trigesimam mitterem sibi. Itaque quem exercitum neque vendere ullis præmiis volui, nec eorum periculorum metu,[13] quæ, [*p.* 165.] victoribus illis, portendebantur, diminuere, debetis existimare retentum et conservatum reipublicæ esse; atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si, quod jussistis,[14] feci.[x] Nam et provinciam in otio, et exercitum in mea potestate tenui: finibus meæ provinciæ nusquam excessi: militem non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi: et, si quos equites decedentes nactus sum, supplicio affeci. Quarum rerum fructum satis magnum republica salva tulisse me putabo. Sed respublica si me satis novisset, et major pars senatus, majores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, cum etiam nunc [15] in provincia esset, scripsi, legendam tibi misi: etiam prætextam, si voles legere, Gallum Cornelium,[m] familiarem meum, poscito.[y] VI Idus Junias, Corduba.[16]

[t] *Quibus præmiis, nullum, ut opinor, finem aut modum posuisset.*
[u] *Advolantem ad Antonii castra.*
[x] *Si quidem jam feci quod jussistis.*
[y] *Comœdiam quoque si voles legere, hanc pete a Cornelio Gallo.*

—11 Cod. Græv. *denarios quinquagenos;* ψ *denarios quingentos.*—12 *Illam finem* codd. ap. Græv. *ullam fidem* al. ibid. Tum, *futurum putaret* al. ap. Græv. *et mehercule retinuissem v. ut puta cum singulæ* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. Stewech. *v* ψ, Ascens. 1. Benedict. *quædam* omittunt edd. vett.—13 Al. ap. Græv. h. l. delent *metu,* et inserunt ante *diminuere.* Dresd. 1. 2. *deminuere,* probante Benedict.—14 Hitt. Stewech. Amstel. *si quod jussissetis;* Lamb. *si quod non jussistis;* ψ *sed quod jussistis; v sed quid jussistis.* Verba, *quoquam misi: et si q. e. d. n. sum, supplicio,* desunt in ψ.—15 Edd. vett. *etiam num.*—16 Ita Hitt. Victor. *v. Cordubæ* quinque Dresd. Torg. Lips. P ψ.

NOTÆ

[l] *Si uno loco*] Quoniam tota simul legio Asinii imperium excussisset.

[m] *Gallum Cornelium*] Hunc putat Manutius esse Cornelium Gallum

(33.) POLLIO CICERONI S. P.

ARGUMENTUM.—Deplorat acceptam prælio Mutinensi reip. calamitatem: seque communi incendio occurrere paratum ostendit.

S. V. B. E. E. Q. V.[1] Quo tardius certior fierem de præliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios novem dies retinuit; tametsi tantam[2] calamitatem reipublicæ quam tardissime audire optandum est; sed illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi.[a] Atque utinam eodem senatusconsulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessistis,[3] me quoque jussissetis venire! profecto non accepisset respublica hoc vulnus:[a] quo si qui[b] lætantur in præsentia, quia videntur et duces, et veterani Cæsaris partium interiisse; tamen postmodum necesse est doleant, cum vastitatem Italiæ respexerint. Nam et robur,[4] et soboles militum interiit, si quidem, quæ nuntian-

[a] *Non mihi qui prodesse possum, et mederi.*

EPIST. XXXIII. 1 Ita Vat. Pall. 1. 6. Victor. *Si vales bene est, ego quidem valeo* Amstel. Stewech. Grut. Mentel. *ego quoque valeo* al. ap. Græv. 'In vulgatis hæ notæ et verba desunt.' *Græv.*—2 Stewech. *tamen si tantam.* Mox, *nequeo mederi* codd. Manutii, Grævii, Corradi, al. ap. Benedict.—3 Amstel. *arcessisti.* Mox, *in præsenti* al. ap. Græv. *quia v. ut duces* Torg.—4 *Nam ut robur* idem cod. et Dresd. 1. Statim, *quæ exnuntiantur* Hitt. *illa*

NOTÆ

poëtam, de quo Virgilius in Bucolicis, et Dio lib. LIII. De hoc et Ammian. Marcell. lib. XVII. his verbis: 'Cornelius Balbus, Octaviano res tenente Romanas, Ægypti procurator exhausit civitatem; reversusque cum furtorum arcesseretur, et depopulatæ provinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium dederat Imperator, stricto incubuit ferro.'

[a] *Hoc vulnus*] Vel quia reipublicæ copiis novum addidisset robur, vel quia conciliandæ pacis auctor extitisset.

[b] *Quo si qui*] Quod si ex Pompeianis aliqui eo reipublicæ vulnere nunc lætantur, quia Hirtius et Pansa, amici antea Cæsaris, et veterani ejusdem milites, occubuerunt. Pompeiani sic Cæsarem oderant, ut, quamvis uterque consul, pro republica dimicans cecidisset, utrumque tamen interiisse gauderent, quoniam Cæsari familiares fuerant. Nota hic, Antonium in Mutinensi prælio victum quidem ac fugatum fuisse, sed non mediocri exercitus reipublicæ damno.

tur, ulla ex parte vera sunt.[b] Neque ego non videbam, quanto usui reipublicæ essem futurus, si ad Lepidum venissem: omnem enim cunctationem ejus discussissem,[c] præsertim adjutore Planco. Sed scribenti ad me ejusmodi literas,[d] quas leges, (concionibus[5 c] videlicet, quas Narbone[d] habuisse dicitur, similes) palparer plane necesse erat, si vellem commeatus,[e] per provinciam ejus iter faciens, habere.[e] Præterea verebar,[6] ne, si ante, quam ego incepta perficerem, prælium confectum esset, pium meum consilium[f] raperent in contrariam partem[g] obtrectatores mei, propter amicitiam, quæ mihi cum Antonio, non major[f]

[b] *Si modo quæ nuntiantur, aliqua ex parte vera sunt.*
[c] *Effecissem, ut Lepidus reipublicæ defensionem sine mora susciperet.*
[d] *Sed cum ad me Lepidus literas scriberet.*
[e] *Necesse erat blandiri me Lepido, ut per ejus provinciam iter faciens, haberem cibaria ad exercitum alendum.*
[f] *In rempublicam officiosum.*
[g] *Pessimam in partem interpretarentur, dicerentque, me in Italiam venisse, ut Antonio succurrerem.*

ex parte Dresd. 3. uti conj. Weiske.—5 Omnes fere codd. et edd. ante Ernesti *et concionibus;* Torg. *etiam concionibus;* Dresd. 3. *legis in concionibus;* Mentel. *leges in concionibus.* Mox, pro *palparer,* Dresd. 2. habet *palmarer;* Torg. *palmarem;* Dresd. 1. 5. *palma rerum;* Dresd. 4. *palinarer.* Voc. *plane* deest in Dresd. quinque, Torg. Lips. *parere ei necesse est* Mentel. Dresd. 3. *habuisse dicitur similis: parva rerum necesse erat* Ascens. 1. Deinde, *commeatum* al. ap. Græv. et P.—6 *Præterea videbar* P. Paulo post, *quam cum Plan-*

NOTÆ

[c] *Concionibus*] Quibus dictitabat se cum Antonio consentire. Vide Epist. 31.

[d] *Narbone*] Narbo Marcius Tectosagum in Narbonensi provincia civitas; quo prima Romanorum deducta est colonia a Quinto Marcio Rege consule, anno urbis conditæ 635. Unde autem dicta sit Narbo Marcius, vide Honoratum Bouge, Hist. Provinciæ, lib. II. tom. I. pag. 415. et Pighium in Romanis Annalibus ad eundem annum, ubi ambo recte probant, scribendum esse, *Marcius,* non *Martius;* a Marcio enim consule sic appellata est, non a Martia legione Cæsaris: longe enim ante Cæsarem hæc colonia condita est, et Marcia nominata.

[e] *Commeatus*] Quem mihi non nisi ægre dedisset, eunti contra Antonium, quicum se consentire palam prædicabat.

[f] *Non major*] Indignari videtur Pollio, quod cum non magis dilexerit Antonium, quam Plancus, Planco tamen magis quam sibi, senatus confideret, eo simul cum Lepido arcessito in Italiam, ut Antonium persequeretur; sed horum nemini fidendum fuit: nam hi tres, relictis non multo post reipublicæ partibus, Antonio adhæserunt.

tamen, quam Planco fuit.[h] Itaque a Gadibus[g] mense Aprili, binis tabellariis in duas naves impositis,[7] et tibi, et consulibus, et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse reipublicæ. Sed, ut rationem ineo,[i] quo die prælium Pansa[8] commisit, eodem a Gadibus naves profectæ sunt. Nulla enim post hyemem fuit ante eam diem[9] navigatio. Et, hercules,[10] longe remotus ab omni suspicione futuri civilis tumultus, penitus in Lusitania[h] legiones in hybernis collocaram. Ita porro festinavit uterque[k] confligere, tanquam nihil pejus timerent, quam ne sine maximo reipublicæ detrimento bellum componeretur.[l] Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse[11] Hirtium video. Nunc hæc[12] mihi scribuntur ex Gallia Lepidi[i] et nuntiantur: Pansæ exercitum concisum esse: Pansam ex vulneribus mortuum:[k] eodem prælio Martiam legionem interiisse, et L. Fabatum, et C. Peducæum, et D. Carfulenum.[l] [p. 166.] Hirtiano[13] autem prælio et quartam legionem, et omnes peræque Antonii cæsas; item Hirtii: quartam vero, cum castra quoque Antonii cepisset, a quinta legione concisam esse: ibi Hirtium quoque periisse et Pontium

[h] *Quanquam non major fuit mea, quam Planci cum Antonio amicitia.*
[i] *Sed quantum conjicio.* [k] *Hirtius et Pansa.* [l] *Finiretur.*

co al. ap. Græv.—7 Ita Dresd. 3. Vat. Hitt. Pall. 1. 6. Victor. *binos tabellarios . . . imposui* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. Amstel. Mentel. Græv. 2. P v, Ascens. 1. al. vett. *binos tabellarios . . . impositis* ψ. Mox, *Octavio* codex unus Oxon. Paulo post, *primum possem prodesse* al. ap. Græv.—8 *Pansa* deest in codd. Græv.—9 Hitt. omittit *eam diem.*—10 *Ego mehercules* Hitt. Mox, *Lusitana regione* ψ.—11 Pal. 6. *nihil summi ducis consilio cessisse;* Hitt. *nihil summi judicis consilio cessisse.*—12 Ita Dresd. 1. 2. 3. Amstel. Victor. *Nam hæc* Dresd. 4. 5. Torg. edd. vett.—13 *Hirtino* Vat. Pall. 1. 6. Grut. Amstel. Victor. Bengel. *Hircino* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Ascens. 1. Mox, *per equites Antonii* edd. vett. *vero* omittunt Dresd. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. *Antonii* ante *cepisset* deest in Stewech. *Hirtium perisse* Dresd. 1. 2. 3. 4. Victor. Tum, *legione* deest in Hitt. Deinde, *Pontium; quidam dicunt Octa-*

NOTÆ

[g] *A Gadibus*] Epist. 32.

[h] *In Lusitania*] Hispaniæ regione nemini incognita, *le Portugal.*

[i] *Ex Gallia Lepidi*] Narbonensi, quam tum Lepidus tenebat.

[k] *Mortuum*] Bononiæ mortuus est.

[l] *Et D. Carfulenum*] Qui omnes in exercitu reipublicæ pugnaverant.

Aquilam:[m] dici etiam Octavianum cecidisse: (quæ si, quod Dii prohibeant! vera sunt, non mediocriter doleo) Antonium turpiter Mutinæ obsessionem reliquisse, sed habere equitum * legiones[14] sub signis armatas tres, et P. Bagienni unam, inermes bene multos: Ventidium[n] quoque se cum legione septima, octava, nona conjunxisse: si nihil in Lepido[15] spei sit,[m] descensurum ad extrema; et non modo nationes, sed etiam servitia, concitaturum: Parmam direptam:[o] L. Antonium Alpes occupasse. Quæ si vera sunt, nemini nostrum cessandum est, nec expectandum,[16] quid decernat senatus. Res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique populi Romani salvum volunt esse.[17] Brutum enim cohortes XVII,[18] et duas non frequentes[n] tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu,[19] confluant ad eum.[o] Nam in delectu[p][20] non multum spei puto esse: præsertim cum nihil sit periculosius, quam spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem majorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris, aut in villis sunt. Itaque proximis literis consilium meum expedietur.[q][21] Nam neque deesse, neque superesse

[m] *Si videt Antonius Lepidum non posse corrumpi.* [n] *Non integras.*
[o] *Ad Decimum Brutum.* [p] *In conscribendis novis militibus.*
[q] *Itaque ex literis, quæ ad me proxime perferentur, statuam quid sit mihi consilii capiendum.*

vianum quoque cecidisse Hitt. Pal. 6.—14 Bengel. conj. *habere equitum VM legiones*, probante Benedict. *habere equitum CCIƆƆ. CCIƆƆ. CCIƆƆ ac legiones* cod. Ursin. *habere equitatum ac legiones* edd. vett. unde quis suspic. *habere equitum DC legiones.* Mox, *et pupilli Bagienni* codd. Græv. Dresd. quinque, Torg. Lips. Deinde, *inermos* vet. cod. Græv.—15 Amstel. *de Lepido.* Statim, *dereptam* Hitt.—16 Edd. vett. *neque expectandum.*—17 Ita Hitt. Pal. 6. Amstel. Victor. *esse volunt* vulgg. ante Græv.—18 Hitt. *cohortes XVIII.*—19 Stewech. *de exercitu Hirtii.*—20 *Nam in dilectu* Lamb.—

NOTÆ

[m] *Pontium Aquilam*] Unum ex percussoribus Cæsaris, qui Decimi Bruti tunc legatus hoc prælio cecidit.

[n] *Ventidium*] Epist. 17. 18. 34. et lib. undecimi Epist. 10.

[o] *Parmam direptam*] A L. Antonio, Marci fratre. Parma, Galliæ Cispadanæ urbs, nunc ducatus caput, in Farnesiorum familia, *Parme.*

reipublicæ volo.[r] Maxime tamen doleo, adeo et longo et infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo post, aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.[22]

(34.) M. LEPIDUS[a] IMP. ITERUM,[b] PONT.[1] MAX.[c] M. T. C. S. P. D.

ARGUMENTUM.—Narrat, Antonio adveniente, quid egerit, et agit gratias Ciceroni, quod iniquis de se rumoribus non crediderit.

S. V. B. E. E. V.[2] Cum audissem, Antonium cum suis copiis, præmisso L. Antonio[d] cum parte equitatus, in provinciam meam[e] venire; cum exercitu meo ab confluente Rhodano[a f] castra movi, ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Vocontium[g] veni, et, ultra, castra ad flumen Argenteum[h] contra Antonianos feci.[3] [*p.* 167.] P. Ventidius[i] suas legiones tres conjunxit cum eo, et ultra me castra posuit: habebat antea[4] legio-

[r] *Neque vivere post interitum reipublicæ.*
[a] *Ab eo loco ubi Arar in Rhodanum incidit.*

21 Stewech. *expeditur.*—22 Lamb. conj. *omnia mihi nuntientur.*
EPIST. XXXIV. 1 *M. Lepidus Imp. et tunc Pont.* Amstel. *Lepidus Imper. et ter Pont.* Dresd. 1. 2. Torg. *M. Lepidus Imp. item Pont.* Dresd. 5. et edd. vett.—2 Al. ap. Græv. *Si vales, bene est, ego quoque valeo.* Hæc verba desunt in Hitt. Mox, *ab confluente, ab Rhodano* vet. cod. Manutii, Victorii, Dresd. 1. 2. 3. *Rhodano ab confluente* Hitt. *a confluente Rhodano* edd. vett.—3 *Antoninos stetit* Vat. *Antonianos steti* al. ap. Græv. *Antonios feci* Dresd. 1. 2. 4. Lips. Gorl. Magdeb. ψ.—4 Dresd. 1. et Victor. *habebat ante;* Dresd. *habebat autem;* Amstel. *habebat autem antea.* Actutum, *legionem V* Dresd. 3. Hitt. Victor. *legionem quintam* P a m. sec. Deinde, sed *inermium* al. ap.

NOTÆ

[a] *M. Lepidus*] Consulatur Index Historicus.

[b] *Imp. iterum*] Inde fit conjectura bis ab exercitu, ob duas victorias, salutatum imperatorem.

[c] *Pont. max.*] In locum Cæsaris, Antonii opera, furtim creatus.

[d] *L. Antonio*] Marci fratre.

[e] *In provinciam meam*] In Galliam Narbonensem, ipsi a Cæsare cum citeriore Hispania concessam.

[f] *Rhodano*] Vide Epist. 9.

[g] *Ad Forum Vocontium*] Lege potius, *ad forum Voconii;* de quo supra.

[h] *Ad flumen Argenteum*] Nunc *Argents*, Galliæ Narbonensis fluvius, qui in mare Mediterraneum labitur: non procul ab ostio situm est Forum Julii, nunc *Frejus.*

[i] *P. Ventidius*] Antonii legatus, de quo in Indice Historico.

nem secundam, et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet[5] magnum. Nam omnis ex prælio[k] integer decessit,[6] ita ut sint amplius equitum *[l] Itaque ad me complures milites et equites ab eo transierunt: et in dies singulos ejus copiæ minuuntur. Silanus[m] et Culleo[n] ab eo discesserunt. Nos, etsi graviter ab his læsi eramus, quod contra nostram voluntatem[7][o] ad Antonium ierant; tamen nostræ humanitatis et necessitudinis[p] causa, eorum salutis rationem habuimus. Nec tamen eorum opera utimur,[q] neque in castris habe-

Græv.—5 Stewech. *habebat*.—6 *Nam ut omnis ex p. i. discessit, ad eum confluxit* P. *discessit* etiam Dresd. 1. 2. Victor. Statim, *amplius equitum XXX cohortes* P, et in marg. ‘al. *milibus*.’ *amplius equitum XXX* Amstel.—7 Ste-

NOTÆ

[k] *Ex prælio*] Mutinensi, ubi superatus Antonius.

[l] [*XXX*] De hoc numero quid statuendum sit, non constat: plerique addunt *millia*, sed huic ego sententiæ vix assenserim: aliter enim de equitatu Antonii scriptum est a Planco, longe secus etiam a Plutarcho, qui ait, Antonium, postquam cum Lepido et Planco conjunctus est, secum in Italiam duxisse peditum septemdecim integras legiones, et decem millia equitum. Adducor ut credam, id a Lepido, ostentationis causa, dici, ut sibi plus laudis conciliet, Antonium si vincat; invidiæ minus, si vincatur; aut certe si Antonium in castra sua cogatur admittere, quem re ipsa post admisit. Ex superioribus autem tum Planci, tum Asinii, literis, perspicitur dubia Lepidi fides, et propensa semper in Antonium voluntas, per quem amplissima a Cæsare consecutus erat.

[m] *Silanus*] Tribunus militum in exercitu Lepidi.

[n] *Culleo*] Qui Alpium custodiæ a Lepido præpositus, ad Antonium transierat.

[o] *Contra nostram voluntatem*] Immo ex ipsius voluntate: neque enim dubium quin jam cum Antonio consentiret, quicquid secus Ciceroni scribat.

[p] *Necessitudinis*] Quam imperator cum suis militibus habet, maxime si aliquam in exercitu dignitatem obtineant.

[q] *Opera utimur*] Ut suam cum Antonio societatem tegeret. Hic observasse non pigebit, Asinium et Ciceronem a Lepido dissimili ratione fuisse delusos. Lepidus Narbone palam dictitabat sibi cum Antonio convenire, ne Pollio, qui tum Hispaniam ulteriorem regebat, in Italiam cum exercitu contra Antonium transmitteret; idem Lepidus ad Ciceronem scribens, asserit, velle se Antonium, velut hostem patriæ, bello persequi, ut novos, Tullii opera, honorum gradus Romæ assequatur; quanquam credibile est unum Ciceronem delusum fuisse, Lepidumque, Pollionem, et Plancum ejusdem in rempublicam perfidiæ jam tum fuisse conscios.

mus, neque ulli negotio præfecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui, nec reipublicæ deerimus. Quæ postea egerimus, faciam te certiorem. Etsi omni tempore summa studia officii[8] mutuo inter nos certatim constiterunt, pro nostra inter nos familiaritate,[c] et proinde diligenter ab utroque conservata sunt; tamen non dubito, in tanto et tam repentino reipublicæ motu quin nonnulla de me[r] falsis rumoribus a meis obtrectatoribus, me indigna, ad te delata sint, quæ tuum animum magno opere moverunt,[9] pro tuo amore in rempublicam. Ea te moderate accepisse, neque temere credendum[10] judicasse, a meis procuratoribus certior sum factus: quæ mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini enim et illa superiora,[11][s] quæ abs tua voluntate profecta sunt, ad meam dignitatem augendam et ornandam: quæ perpetuo animo meo fixa manebunt. Abs te, mi Cicero, magnopere peto, si meam vitam et studium diligentissime[12] superioribus temporibus in republica administranda, quæ Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria,[t] aut eo ampliora reliquo tempore expectes; et proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura

[c] *Quamvis pro nostra familiaritate, mutuis inter nos officiis constanter certavimus, ut neuter de altero queri possit.*

wech. *nostram contra voluntatem.*—8 Ita Hitt. Stewech. Pal. 1. Amstel. Victor. *officia* Dresd. 1. Ascens. 1. *officiaque* al. ap. Græv. *officio* al. ibid. *officii* omittunt Dresd. 1. 2. 4. Torg. *v* ψ, al. ap. Manut. *officii mutui* cod. Manut. P, et Dresd. 3.—9 Dresd. 1. 2. Torg. Lips. Gorl. Magdeb. Ascens. 1. *moverent.*—10 Lamb. *credenda.*—11 Ita Hitt. Stewech. al. et Victor. *Memini autem et illa sup.* edd. vett. *Memini etiam et illa sup.* duo codd. Græv. *Maxime autem et illa sup.* unus cod. Græv. *quæ ab tua* edd. vett. *quæ a tua* Stewech. Deinde, *fixa animo meo manebunt* Lamb. *manebant* Græv.—12 Vet. cod. ap. Græv. *si meam vitam, studium, et diligentiam.* Mox, *perspecta habeas*

NOTÆ

[r] *De me*] De mea cum Antonio societate.

[s] *Illa superiora*] Triumphus absenti Lepido decretus, statua equestris inaurata, aliaque id genus honorum insignia, eidem, opera Ciceronis, a senatu concessa, ut in reipublicæ defensione perseveraret.

[t] *Ut paria*] Pro certo habeas, me deinceps eadem reipublicæ, et majora, si possim, officia præstiturum: longe aliter, ac loquitur, sensisse, comprobavit eventus.

tuo merito debeo.[d] Vale. D. XI Kalendas Junias,[13] ex castris, ex Ponte Argenteo.

(35.)[1] LEPIDUS IMP. ITER.[2] PONT. MAX. S. D. SENAT. POP. PL. Q. R.

ARGUMENTUM.—Recepti Antonii causam in suos milites confert, dissensionem civium inique ferentes.

S. V. liberique vestri V. B. E. E. Q. V.[3] Deos hominesque testor, patres conscripti, qua mente et quo animo semper in rempublicam fuerim, et quam nihil antiquius[a] communi salute ac libertate judicarim: quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna[b] proprium consilium[c] extorsisset. Nam exercitus cunctus[4] consuetudinem suam[d] in civibus conservandis, communique pace, seditione facta, retinuit:[a] meque tantæ multitudinis civium Romanorum

[d] *Quapropter existima, eo me diligentius a te defendendum esse, quo plura in me beneficia contulisti.*

[a] *Totus enim meus exercitus, seditione facta, palam professus est, velle se, pro more suo, civium consulere saluti, et pacem facere.*

Stewech.—13 *V. XII Junias* al. ap. Græv. *Vale. VII Kal. Jun.* P. *Vale. XII Kal. Jun.* ψ. *Vale. D. XII Kal. Junias* Dresd. Ƀ. 2. 4. 5. alii codd. Manutii, Ascens. 1. *Vale. D. VI Kal. Jun.* Dresd. 3. Lips. Statim, *Argentei* al. ap. Græv. *Argenteo* deest in Stewech.

EPIST. XXXV. 1 Hæc epistola in nonnullis edd. est *xxxiv.*—2 *M. Lepidus Imp. item* duo codd. Grævii. Tum, *S. D. R. P. Tr. Pl. Senat. Pl. Q. R.* Hitt.—3 *Si valetis, liberique vestri valent, bene est, ego quidem valeo* Stewech. Grut. Amstel. *Si valetis bene est, liberique nostri valent, ego quoque valeo* Mentel. Hæc verba desunt in Græv. 2.—4 Amstel. *exercitus tantus.* Mox, *consuetudine sua in c. observandis* Hitt. et Pal. 6. *observandis* habent etiam Dresd.

NOTÆ

[a] *Et quam nihil antiquius*] Id simulate dictum existima.

[b] *Fortuna*] Antonius, qui ab exercitu Lepidi ex improviso receptus est, ingressus castra, rerumque potitus, humaniter egit cum Lepido, eumque salutando, patrem appellavit; et quamvis pro nutu omnia regeret, titulum illi tamen, et honorem imperatoris conservare non destitit; quæ humanitas, inquit Plutarchus, adjunxit ei quoque Munatium Plancum, qui non procul cum magnis copiis considebat.

[c] *Consilium*] Contra Antonium pro republica pugnandi.

[d] *Consuetudinem suam*] Consuetudinis hujusce videbantur obliti, tot siquidem Romanorum millia Romano gladio occubuerant.

salutis atque incolumitatis causam suscipere,[b] ut vere dicam, coëgit. In qua re ego vos, patres conscripti, oro atque obsecro, ut, privatis offensionibus omissis,[c] [5] summæ reipublicæ consulatis, neve misericordiam nostram, exercitusque nostri, in civili dissensione, sceleris[d] loco ponatis. Quodsi salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et reipublicæ consuletis. Data III Kal.[6] a Ponte Argenteo. Valete.

[b] *Meque coëgit tot conservare cives, qui periissent, si cum Antonio dimicassem.*
[c] *Ut, si vestrum aliqui ab Antonio offensi sunt, privatis offensionibus omissis, &c.*
[d] *Et quod exercitus meus fecit humanitate adductus, et misericordia, ne sceleris, &c.*

1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. *civilibus observandis* ψ.—5 Idem cod. *conscriptos . . . amissis.* Statim, *summæ rei cons.* cod. Græv. Tum, *in civili defensione* v.—6 *Data IV Kal.* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. al. ap. Manut. Ascens. 1. *Datum IV Kal. April.* Stewech. *Data IV Kal. Jun.* Lamb. Hæc verba desunt in Hitt. et Grut. *ex P. Argentei* al. ap. Græv. *a P. Argenteo* Amstel. Pall. 1. 6. Gulielm. Victor. *Valete* omittunt Dresd. 1. 2. 3. P.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

LIBER XI.

AD D. BRUTUM ET ALIOS.

(I.) D. BRUTUS[a] BRUTO SUO ET C. CASSIO S.[1]

Argumentum.—Decimus Brutus Albinus habitum cum Hirtio, designato consule, sermonem exponit: postulatam a se legationem liberam significat: suum consilium ostendit, vel migrandum ex Italia esse, vel postulandum publicum in urbe præsidium. Antonio et Dolabella coss.

Quo in statu simus, cognoscite. Heri vesperi apud me Hirtius[b] fuit: qua mente esset Antonius, demonstravit; pessima scilicet et infidelissima.[c] Nam se neque mihi provinciam[d] dare posse aiebat, neque arbitrari, tuto in

Epist. i. 1 *Brutus Bruto suo et Cassio S. D.* Hitt. et Stewech. *D. Brutus Bruto suo et Cassio S.* Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Victor. Bengel. Bene-

NOTÆ

a *D. Brutus*] Consule Indicem Historicum.

b *Hirtius*] Consul designatus.

c *Infidelissima*] Nam occiso Cæsare, cum in Capitolium recessissent conjurati, eos inde retraxerat Antonius, dato etiam obside filio, et de obliteranda injuriarum memoria ad senatum retulerat; sed mutato mox consilio, ad seditionem populum impulit, et percussores cœpit insectari.

d *Provinciam*] Citeriorem Galliam

urbe esse quenquam nostrum: adeo esse[2] militum concitatos animos, et plebis. Quod utrumque[3] esse falsum, puto vos animadvertere: atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat; timere eum, ne, si mediocre auxilium dignitatis nostræ habuissemus, nullæ partes iis[e] in republica relinquerentur.[a] Cum in his[4] angustiis versarer, placitum est mihi, ut postularem legationem liberam[f] mihi, reliquisque nostris,[b] ut aliqua causa proficiscendi honesta[g] quæreretur. Hæc se impetraturum[5 h] pollicitus est: nec tamen impetraturum confido: tanta est hominum[c] insolentia et nostri insectatio.[d] [*p.* 168.] Ac si[6] dederint, quod petimus,[e i] tamen paulo post futurum puto, ut hostes judi-

[a] *Timere Antonium, ne, si nostram aliqua ex parte dignitatem in urbe retinemus, neminem Cæsariani reperiant, qui suas partes tueatur.*
[b] *Cæsaris percussoribus.* [c] *Cæsarianorum.*
[d] *Ita furiose nos persequuntur.*
[e] *Quodsi liberam nobis legationem concesserint.*

dict.—2 Pal. 3. omittit *esse.*—3 *Quorum utrumque* Pal. 1. Amstel. Mentel. Græv. 2. Dresd. 1. 2. 4. 5. P ψ, Rom. Venett. 1469. 1471. Ascens. 1. *puto esse falsum animadvertere* Pal. 3. Paulo post, *nullæ partes sibi in rep.* Lamb. probante Ernestio; *his habent* Dresd. 1. 5. Torg.—4 *Cum in iis* Dresd. 1. 2. 4. Benedict.—5 Ita Hitt. Stewech. Pall. 1. 3. Victor. *Nec me imp. v* ψ. *Hoc se imp.* edd. vett. Paulo post, *nostra insectatio* Pal. 3.—6 *At si* edd. vett. Mox, pro *interdicamur*, quod servant Pal. 3. Grut. Stewech. Amstel. Dresd. 4. *interdicatur* P ψ. *nobis interdicatur* Hitt. Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips.

NOTÆ

Bruto decreverat Cæsar, eoque interfecto, decretum confirmarat senatus; sed Antonius id negabat fieri posse; hanc enim sibi provinciam, ad conflandum bellum civile, reservabat.

[e] *Iis*] Qui Cæsaris ulcisci mortem habebant in animo.

[f] *Legationem liberam*] Libera legatio, privatorum, non reipublicæ negotia spectabat: hanc dari mos erat a senatoribus, ut is quem legabant, honorificentius ab exteris exciperetur, palamque esset, hunc, annuente senatu, in provinciam venisse: neque enim aliter ex urbe egredi licebat. Brutus eo redactus loci, ut assignatam sibi provinciam obtinere non posset, nec Romæ tuto versari, hujusmodi liberam legationem sibi expetendam censebat.

[g] *Honesta*] Ne fugisse ex urbe, vel in exilium proficisci viderentur.

[h] *Se impetraturum*] Promiserat Hirtius futurum, ut ab Antonio liberam legationem Bruto impetraret, ut omni procul infamiæ nota, Roma proficisceretur.

[i] *Quod petimus*] Legationem nempe liberam.

cemur, aut aqua et igni interdicamur.[k] Quid ergo est, inquis, tui consilii?[f] dandus est locus fortunæ:[g] [7] cedendum ex Italia: migrandum Rhodum, aut aliquo terrarum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam: si mediocris, in exilio vivemus: si pessimus, ad novissima[l] auxilia descendemus. Succurret[8] fortasse hoc loco alicui vestrum,[h] cur novissimum tempus expectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? Quia ubi consistamus,[9] non habemus, præter Sex. Pompeium,[m] et Bassum[n] Cæcilium; qui mihi videntur, hoc nuntio de Cæsare[i] allato, firmiores[o] futuri. Satis tempore[10] ad eos accedemus, ubi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio et te,[11] si quid me velitis recipere, recipiam.[k] Postulat enim hoc Hirtius, ut faciam. Rogo vos, quam primum mihi rescribatis:[12] nam non dubito, quin his de rebus ante horam quartam Hirtius certiorem me sit facturus, quem in locum convenire possimus. Quo me velitis venire,[13] rescribite. Post novissimum Hirtii sermonem, placitum est mihi postulare, ut liceret nobis esse Romæ[14] publico præsidio;[l] quod illos[m]

[f] *Quid igitur censes faciendum esse?*
[g] *Cedendum adversæ fortunæ.*
[h] *Fortasse vestrum aliquis objiciet.*
[i] *De Cæsare occiso.*
[k] *Si velitis, ut tuo, et Cassii nomine fidem meam obligem, obligabo.*
[l] *Concessis a republica ad nostram custodiam militibus.*
[m] *Cæsaris amicos.*

Benedict.—7 Hitt. *fortunæ locus.* Pal. 3. Amstel. Mentel. totum hunc locum sic distinguunt: *dandus est locus: fortunæ cedendum. Ex Italia migrandum Rhodum;* Græv. 2. sic, *quid ergo est inquis: tui consilii dandus est locus: fortunæ cedendum. Ex Italia migrandum: Rhodum aut, &c.*—8 *Succurreret* Pal. 3. *v.*—9 *Quia nisi consistamus* Pal. 3. Mox, *Bassum Cælium* ψ.—10 *Satis in tempore* P.—11 *Et pro te quidem Cassi* P. *si quid velitis me* al. ap. Græv.—12 Codd. *v* ψ *scribatis.* Mox, *me certiorem sit facturus* Pal. 3. aliique ap. Græv.—13 *Quo me venire velitis* codd. Græv. *Quo me venire rescribere velitis* Pal. 3.—14

NOTÆ

[k] *Aqua et igni interdicamur*] Qua pœna solebant exules affici.

[l] *Ad novissima*] Experiemur ultima auxilia, ergastula solvemus, mancipia, ac nationes exteras concitabimus.

[m] *Sextum Pompeium*] Pompeii Magni filium, qui tum in Hispania versabatur.

[n] *Bassum*] Qui tum erat in Syria.

[o] *Firmiores*] In conservanda libertate.

nobis concessuros non puto: magnam enim invidiam [p] iis faciemus.[15] Nihil tamen non postulandum putavi, quod æquum esse statuerem.[16]

(2.) BRUTUS ET CASSIUS PRÆTT. M. ANTONIO COS.

ARGUMENTUM.—Petunt ab Antonio, utrum putet ipsos in urbe, magna veteranorum militum frequentia, tutos fore.

De tua fide et benevolentia in nos, nisi persuasum esset nobis, non conscripsissemus[1] hæc tibi; quæ profecto, cum istum animum habes,[a] in optimam partem accipies. Scribitur nobis, magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse jam,[2] et ad Kalendas Junias[a] futuram multo majorem. De te si dubitemus,[b] aut vereamur, simus nostri dissimiles.[c 3 b] Sed certe, cum ipsi in tua potestate fuerimus,[c]

[a] *Quandoquidem nobis es fidelis amicus.*
[b] *Si suspecta nobis esset fides tua.*
[c] *Contra indolem, et consuetudinem nostram ageremus.*

Romæ esse Victor. Statim, *quod* deest in Pal. 3.—15 Ita Dresd. 5. et Torg. *magnam enim unquam his faciemus* Dresd. 1. 4. Hitt. Stewech. Amstel. *magnam enim unquam iis faciemus* Dresd. 2. Pal. 1. *magnam enim invidiam his faciemus* Mentel. *magnam enim invidiam unquam his faciemus* Græv. 2. *magnam enim injuriam unquam iis faciemus* ψ. *magna enim unquam his faciemus* Dresd. 3. 'Codices h. l. sunt corrupti, sed nihil melius recepta lectione invenio.' *Benedict.*—16 *Valete* subjungunt edd. vett. *Vale v.*

EPIST. II. 1 Ita Dresd. 1. 2. 5. Torg. Lips. Stewech. Amstel. P, al. *scripsissemus v* ψ, edd. vett. Mox, *quando istum animum* Dresd. 2. 4. 5. Lips. Torg. edd. vett. *cum* servant Dresd. 1. 3. aliique ap. Victor. et Græv.—2 Codex unus Oxon. *jam etiam*.—3 Idem cod. *sumus nostri non dissimiles*.—

NOTÆ

[p] *Invidiam*] Timerent enim, ne sibi indignaretur populus, si videret percussores Cæsaris, id est, suæ libertatis vindices, non posse tuto in urbe sine præsidio publico versari.

[a] *Ad Kalendas Jun.*] In hunc diem senatum Antonius indixerat Phil. prima: 'Ecce Kalendis Juniis, quibus ut adessemus, ediderat, mutata omnia, nihil per senatum, multa et magna per populum, et absente populo, et invito. Veterani qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissime caverat, non ad conservationem earum rerum quas habebant, sed ad spem novarum prædarum incitabantur.'

[b] *Nostri dissimiles*] Sic erant a natura facti Brutus et Cassius, ut optimo cuique confiderent; Antonium autem optima fide virum esse vel credebant, vel credere se simulabant, ut eum sibi devincirent.

[c] *In tua potestate fuerimus*] Brutus

tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios;[d] neque solum edicto,[e] sed etiam literis id fecerimus; digni sumus, quos habeas tui consilii participes,[4] in ea præsertim re, quæ ad nos pertinet. Quare petimus a te, facias nos certiores tuæ voluntatis in nos: putesne, nos tutos fore[5] in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara[f] cogitare audimus; quod velle et probare[d] vix quisquam posse videtur, qui nos salvos[g] et honestos velit. Nos ab initio[e] spectasse otium nec quicquam aliud libertate[f 6 h] communi quæsisse, exitus declarat. Fallere nemo nos potest, nisi tu; quod certe abest a tua virtute[7] et fide: sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos: tibi enim uni credidimus,

[d] *Quod si velis aram Cæsaris reponi, consilium illud tuum probare, &c.*
[e] *In Cæsaris interitu.* [f] *Præter libertatem.*

4 Cod. ψ *quod habeas t. c. principes.*—5 Codex unus Oxon. *putesne tuto fore.* Mox, *militum* omittunt Amstel. alii codd. ap. Græv. et edd. vett. *de repetenda ara* Amstel. *quod velle te probare* P, Mentel. et edd. vett. *quod velle probare* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Pal. 1. Stewech. Amstel. Græv. 2. *quod velle et probare* Hitt. Medic. Lamb. *quod vellet et probare* al. *credere posse* Amstel. Græv. 2. Mentel. Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. *posse credere* Stewech. Pal. 3. *credere* omittunt Dresd. 3. Hitt. Medic. *credere*, omisso *posse*, v ψ. *quod velle probare v. q. credi potest, qui non, &c.* conj. Corrad.—6 Ita Hitt. Stewech. Pall. 1. 3. Victor. *aliud a libertate* edd. vett. *aliud a libertati* al. ap. Græv.—7 Hitt. *abest abs tua virtute ;* edd. vett. *abest a virtute tua.* Mox, *uni credimus* v ψ.—

NOTÆ

et Cassius, uti dictum est antea, in Capitolium interfecto Cæsare confugerant; unde cum descendissent, hospitio accepti sunt, Brutus quidem a Lepido, ab Antonio vero Cassius.

[d] *Nostros necessarios*] Conjuratorum affines, una cum clientibus et servis, Romam frequentes advenerant, ut iis essent contra Cæsarianos præsidio; sed hæc præsidia conjurati, quæ, post acceptam ab Antonio fidem, minime sibi necessaria ducebant, ultro dimiserunt.

[e] *Neque solum edicto*] Idque fecerant, non expectato consulis jubentis edicto, sed ejus duntaxat literis admoniti; unde colligi potuit, quantum Antonii benevolentiæ et fidei tribuerent.

[f] *De reponenda ara*] Quam Cæsari mortuo erectam Dolabella consul everterat.

[g] *Qui nos salvos*] Ara quippe Cæsaris iterum erecta, videbantur Brutus et Cassius non jam tyrannum, sed Deum percussisse.

[h] *Aliud libertate*] Græca locutio in Latium invecta: sic et Horatius: 'Neve putes alium sapiente, bonoque beatum:' id est, noli putare quenquam beatum esse præter sapientem et bonum.

et credituri sumus. Maximo de nobis[g] timore[8] afficiuntur amici nostri; quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli[h] ab alio quolibet,[9] quam a te retineri posse.[i] Rescribas nobis ad omnia, rogamus. Nam illud valde leve est[10] ac nugatorium, ea re denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Junio laturus esses. Quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum sit,[1] nos quieturos?[k] Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitæ,[11] cum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum.[12]

(3.) BRUTUS ET CASSIUS PRÆTT. S. D. ANTONIO COS.[1]

Argumentum.—Contumeliosis et minacibus literis Antonii respondent fortiter ac intrepide.

[*p.* 169.] S. V. B. E.[2] Literas tuas legimus,[3] simillimas edicti tui,[a] contumeliosas,[b] minaces,[c] minime dignas, quæ

[g] *Nostra causa.* [h] *Ab aliis Cæsarianis impelli posse ad vim inferendam.*
[i] *Ne vim nobis inferant.*
[k] *Non enim fit ulli verisimile, ideo denuntiatum esse veteranis, ut in urbem convenirent, quia referre ad senatum de eorum præmiis cogitabas; cum enim constet nos quieturos, neminemque nostrum huic rei impedimento fore, nihil necesse erat tantam convocare multitudinem.*

8 *Maximo timore de nobis* Amstel. aliique codd. ap. Græv.—9 Ita Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. P υ ψ, Ascens. 1. *ab aliis qualibet* codd. Victorii, Dresd. 3. Hitt.—10 Hitt. et Stewech. *valde est leve.*—11 Ita Hitt. Stewech. alii codd. ap. Græv. et Victor. *nimium vitæ cupidi* edd. vett.—12 *Vale* subdunt P, et edd. vett.

Epist. iii. 1 Ita Hitt. Dresd. quinque, Torg. Lips. *M. Brutus et C. Cassius Prætt. M. Antonio Cos. S. P. D.* alii codd. ap. Græv. et edd. vett.—2 Ita Amstel. alii codd. ap. Græv. et Victor. *S. V. B.* Hitt. Hæ literæ desunt in

NOTÆ

[1] *Cum de nobis certum sit*] His verbis indicant Cassius et Brutus, intelligere se veteranos Romam contra percussores Cæsaris vocari.

[a] *Edicti tui*] Quid contineret edictum illud Antonii, non constat: putat Corradus minatum esse optimis civibus idem supplicium, quod de sceleratis in conjuratione Catilinaria Cicero sumserat.

[b] *Contumeliosas*] In quibus parricidæ nominabantur.

[c] *Minaces*] Quia Cæsaris ulturum se necem declarabat.

a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessimus[4] injuria, neque miraturum credidimus, si prætores,[a][d] et ea dignitate homines, aliquid edicto[e] postulassemus a consule. Quodsi indignaris, ausos esse id facere, concede nobis, ut doleamus,[5] ne hoc quidem[f] abs te Bruto et Cassio tribui. Nam de delectibus habitis,[6] et pecuniis imperatis, exercitibus solicitatis, et nuntiis trans mare missis,[g] quod te questum esse negas;[b] nos quidem tibi credimus, optimo animo te fecisse:[c] sed tamen neque agnoscimus quicquam eorum;[d] et te miramur, cum hæc reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Cæsaris

[a] *Neque credidimus mirum tibi fore, si nos, cum simus prætores, &c.*
[b] *Nam quod ais te questum non esse de delectibus militum a nobis habitis, &c.*
[c] *Nos quidem credimus te id optimo animo fecisse, et amore nostri.*
[d] *Sed tamen et negamus habitos esse a nobis militum delectus.*

P *υ ψ*, et edd. vett.—3 *Literas legimus tuas* Hitt.—4 Ita quinque Dresd. Torg. P *υ ψ*, Ascens. 1. *lacessiimus* codd. Grævii; *lacessivimus* edd. vett. Mox, *credimus* Hitt. *ψ*. *minaturum credidimus* P. Deinde, *a consule* desunt in Hitt.—5 Duo codd. Grævii *ut non doleamus;* Torg. *ut non doceamus;* Dresd. 1. 2. 5. *ψ*, Ascens. 1. *ut non debeamus;* Dresd. 4. *ut nobis debeamus;* al. ap. Græv. cum uno cod. Oxon. *ut doceamus.*—6 *Nam dilectibus habitis* Pal. 3. *Nam de dilectibus habitis* Pal. 1. Hitt. *et p. impetratis υ.* Mox, *neque cognoscimus* Pal. 3. Deinde, *retinere iracundiam* Pal. 3. *continere iram* codex unus Oxon. *objece-*

NOTÆ

[d] *Si prætores*] Brutus erat prætor urbanus, ceteris prætoribus dignitate major, quique, dum aberant consules, consulare munus in urbe sustinebat.

[e] *Edicto*] Hic discrepant Manutius, et Hubertinus: ille intelligit, *edicto nostro;* hic, *edicto tuo;* ego libentius assentior Hubertino, et sic explico: Mirari non debes, si nos prætores, in eoque dignitatis gradu constituti, postulemus, ut edictum aliquod facias nobis honorificum et commodum, quo possimus, absque ulla dedecoris labe, et salvis legibus, abesse Roma.

[f] *Ne hoc quidem*] Quasi uti dicat: Id si negas prætoribus, et tanta dignitate viris, deberes concedere amicis Bruto et Cassio; si nullam habes dignitatis nostræ rationem, aliquam saltem habere te decet mutuæ necessitudinis, et datæ ultro citroque fidei; quod cum non facias, saltem patere ut repulsam hanc moleste feramus.

[g] *Trans mare missis*] Præsertim ad Trebonium in Asiam, et in Bithyniam ad Tullium Cimbrum, qui ambo conjurationis in Cæsarem participes fuerant.

objiceres.[e] Illud vero quemadmodum ferendum sit, tute cogita: non licere [7] prætoribus, concordiæ [h] ac libertatis causa, per edictum de suo jure decedere,[f] [i] quin consul arma minetur. Quorum fiducia nihil est, quod nos terreas.[8] Neque enim decet, aut convenit nobis,[k] periculo ulli [9] submittere animum nostrum; neque est Antonio [10] postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est.[g] Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, literæ tuæ nihil proficerent.[h] Nulla enim minantis [11] auctoritas apud liberos est. Sed pulchre intelligis, non posse nos quoquam impelli:[i] et fortassis ea re minaciter agis, ut judicium nostrum [l] metus videatur.[k] Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera [12] republica magnum atque honestum [l] esse; vocemus te ad nullas inimicitias;[m] sed tamen pluris

[e] *Et miramur te, cum de delectibus habitis, et pecuniis imperatis questus non sis, tamen objecisse nobis literis tuis necem Cæsaris.*

[f] *Tu vero cogita, quomodo ferre hoc possimus, non licere prætoribus, vitandæ seditionis causa, postulare a consule, ut edicto sibi concedatur abesse Roma, quod nihil aliud est, quam jus suum minuere.*

[g] *Neque postulare debet Antonius, ut iis dominetur, quibus, occiso tyranno, libertatem suam debet.*

[h] *Si aliis de causis ad bellum civile excitandum impelleremur, literæ tuæ, quantumvis minaces, nos a proposito non deterrerent.*

[i] *Non posse nos ad perturbandam rempublicam impelli.*

[k] *Ut quod judicio nostro decrevimus, metu armorum tuorum facere videamur.*

[l] *Honoratum.* [m] *Non te provocemus ad discordiam.*

ris Hitt. Stewech. Pall. 1. 3.—7 P *nec licere.* Statim, *jure decernere* ψ.—8 Stewech. *nos terreat.*—9 Hitt. *periculo illi.* Mox, *nostrum* omittunt Stewech. Pal. 3. *v.*—10 *Neque enim Antonio* Pal. 3.—11 *Nulla enim minacis* Stewech. Pal. 3.—12 Ita codd. Grævii, et Victor. *etiam in libera* edd. vett. Mox, *sed etiam pluris* Stewech. Deinde, *amicitiam existimemus* Pal. 1. *amicitiam puta-*

NOTÆ

[h] *Concordiæ*] Ideo petierunt a consule, ut sibi liceret per edictum abesse Roma, ne qua forte, propter interfectum Cæsarem, seditio moveretur; sibi vero maxime timebant a veteranis.

[i] *De suo jure decedere*] Quia ultra decem dies ab urbe prætor abesse non poterat, quin maximam auctoritatis suæ partem amitteret: plena igitur erat æquitatis illa Bruti et Cassii postulatio, quandoquidem de suo jure decedere, quam civitatem et rempublicam turbare, malebant.

[k] *Nobis*] Neque enim convenit nobis, qui patriam a Cæsaris tyrannide servavimus, pericula declinare.

[l] *Ut judicium nostrum*] Consilium nostrum de non movendis in republica turbis.

nostram libertatem, quam tuam amicitiam æstimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis: neque,[13] quam diu vixerit Cæsar, sed quam non diu regnarit,[m] fac cogites. Deos quæsumus,[14] consilia tua reipublicæ salutaria sint ac tibi: si minus, ut, salva atque honesta republica, tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie Nonas Sext.[15]

(4.) D. BRUTUS IMP.[n] COS. DESIGN.[o] S. D. CICERONI.[1]

ARGUMENTUM.—Res a se gestas exponit, et, ut Cicero sua se sententia in supplicationibus decernendis adjuvet, rogat.

SI de tua in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere:[a] sed profecto est ita,[2] ut mihi persuasi, me tibi esse curæ. Progressus sum ad Inalpinos[b] [3] cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans,[c] quam cupiens militibus satisfacere, firmosque eos ad tuendas nostras res[d] efficere: quod mihi videor consecutus: nam et liberalitatem[4] nostram, et animum

[a] *Ut supplicationem mihi decerneres.* [b] *Alpium incolas.*
[c] *Non tam quærens imperator appellari.*
[d] *Ad libertatem defendendam.*

mus v.—13 Codd. Grævii *nec.* Statim, *quam diu regnarit* Hitt.—14 *Deos quæsimus* Vat. Stewech. *salutaria tibi atque sint* Pal. 3. *sin minus* edd. vett. *salva atque rep. honesta* Hitt. *si minus, salutaria atque h. rep.* codex unus Oxon. —15 *Vale* addunt edd. vett.

EPIST. IV. 1 Ita Hitt. Amstel. aliique codd. ap. Græv. *D. Brutus Imp. Cos. design. M. C. S. P. D.* edd. vett.—2 Hitt. *profecto ita est;* Pal. 3. *profecta est, ita persuasi.*—3 Ita codd. Victorii, Pall. 1. 3. Stewech. Hitt. Dresd. 2. 3. *ad Alpinos* Dresd. 1. 5. Amstel. *ad Cisalpinos* Mentel. *ad Transalpinos* Torg. Dresd. 4. P *v.* Mox, *nomen captans imperatorium* edd. vett. Paulo post, *nostras res reficere v.*—4 *Nam et libertatem* Pal. 3. *Nam* omittit *v.* Statim, *bellicosis* Dresd. 1. 2. Vat. Pal. 1. ψ. Deinde, *vastavi multa* cod. Græv.

NOTÆ

[m] *Quam non diu regnarit*] Nam profligatis ad Mundam Pompeii liberis, menses tantum quinque regnavit Cæsar: rediit enim Octobri mense ex Hispania, Idibus vero Martiis occisus est.

[n] *Imp.*] Sic a militibus appellatus erat. Vide ad Epist. II. 10.

[o] *Cos. design.*] Cum L. Planco in annum 711. Epist. X. 1.

sunt experti: cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castella cepi: multa vastavi. Non sine causa ad senatum literas misi. Adjuva nos tua sententia:[p] quod cum feceris,[5] ex magna parte communi commodo inservieris.[e]

(5.) M. CICERO S. D. BRUTO, IMP. COS. DES.

ARGUMENTUM.—Excusat se, quod Bruti literis non responderit: hortatur ad libertatem recuperandam: et suum studium ac officia pollicetur.

LUPUS familiaris noster, cum a te venisset, cumque Romæ quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime me tuto[1][a] esse arbitrabar. Eo[a] factum est, ut ad te Lupus sine meis literis rediret,[2] cum tamen curasset tuas ad me perferendas. [*p.* 170.] Romam autem veni a. d. quintum Idus[3] Decembris, nec habui quicquam antiquius, quam ut Pansam[b] statim convenirem; ex quo ea de te cognovi, quæ maxime optabam.[c] Quare hortatione tu quidem non eges, si ne illa quidem in re,[b][4] quæ a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti. Illud tamen breviter significandum videtur, populum Romanum omnia a te expectare, atque in te aliquando recuperandæ libertatis omnem spem ponere. Tu,

[e] *Ipsi reipublicæ inservies.*
[a] *Propterea.* [b] *In cæde Cæsaris.*

—5 Ita emend. Ernesti; *facies* codd. fere omnes et edd. vett. *facias* ψ. ‘ Lectio *facies* locum habere potest, si in seqq. cum Dresd. 1. 3. legatur *inservies*, sicut etiam in Torg. a m. sec. legitur.’ *Benedict.* *et magna parte* Pal. 3. *Vale* addunt P et edd. vett.

EPIST. V. 1 Stewech. Pal. 3. *maxime me tute;* cod. Græv. *maxime tuto me;* P *maxime me tutum.*—2 Codex unus Oxon. *veniret.*—3 P *ad quintum Idus;* al. ap. Græv. *ad diem V Idus.* Mox, *convenirem statim* Hitt. Deinde, *ex quo eadem maxime cognovi v.* *quæ m. volebam* Dresd. 3. P. *quæ m. hortabar* Lips. Torg. Dresd. 4. *v,* Ascens. 1.—4 Quinque Dresd. Lips. Torg. Hitt.

NOTÆ

[p] *Tua sententia*] Ad hanc supplicationem obtinendam, quam literis a senatu peto.

[a] *Me tuto*] Roma discesserat, ab Antonio consule sibi timens; sed paulo post rediit. Epist. x. 1.

[b] *Quam ut Pansam*] Consulem designatum cum Hirtio in annum sequentem. Vide Epist. x. 1.

[c] *Quæ maxime optabam*] Te optimo

si dies noctesque memineris, (quod te facere certo scio) quantam rem gesseris,[d] non obliviscere profecto, quantæ tibi etiam nunc gerendæ sint. Si enim iste[c e] provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi, non modo aperte, sed etiam libenter[5] cum republica bellum gerere, spem reliquam nullam video salutis. Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus S. P. Q. R. ut in perpetuum[d] rempublicam dominatu[6] regio[g] liberes, ut principiis consentiant[h] exitus. Tuum est hoc munus, tuæ partes: a te hoc civitas, vel omnes potius gentes non expectant solum, sed etiam postulant: quanquam, cum hortatione[7] non egeas, ut supra scripsi, non utar ea[e] pluribus verbis: faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quæ ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita persuadeas, me tum reipublicæ[8] causa, quæ mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipse faveam, tuam-

[c] *Antonius.* [d] *Te precatur ut scilicet in perpetuum, &c.*
[e] *Non te hortabor.*

Stewech. *si ne in illa quidem re.* Statim, *hortationem desiderasti v.*—5 Vett. codd. Græv. *sed libenter.* Mox, *reliquam nullam* Hitt. omisso *spem ;* P *reliquum nihil,* omisso etiam *spem.* Pal. 3. omittit *reliquam.*—6 Cod. ψ *metu.*—7 Pal. 3 *quanquam cum cohortatione ;* ψ *quanquam cohortatione ; v quanquam enim hortatione.* Tum, *ut supra dixi* ψ. *non utor* Pal. 3. Dresd. 4. 5. Venet. Mediol. Ascens. 1. Bengel. Deinde, *omnia officia* Hitt. *ut omnia officia mea* Amstel. *ut tibi omnia officia mea* Dresd. 1. 2.—8 Amstel. Hitt. Stewech. Pal. 3. Mentel. *cum reip.* Statim, *vita mea carior est* edd. vett. *tibi ipsi faveam* codd. Græv. Denique, *me tuis optimis* quinque Dresd. Torg. Stewech. Hitt. *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. 4. P *v.*

NOTÆ

in rempublicam animo esse, et in Antonium infensissimo.

[d] *Quantam rem gesseris*] Interficiendo Cæsarem.

[e] *Iste*] Vox contemtus.

[f] *Provinciam*] Galliam Cisalpinam, tibi a senatu decretam; de qua in Epist. prima hujus libri.

[g] *Dominatu regio*] Exstincto enim Cæsare, regius adhuc in Antonio dominatus manebat.

[h] *Ut principiis consentiant, &c.*] Regem unum, occiso Cæsare, sustulerat Brutus: hortatur jam Cicero, ut Antonium, Cæsaris exemplo dignitatem regiam occupantem, opprimat.

que dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis,[i] amplitudini, gloriæ, nullo loco defuturum. Vale.

(6.) M. CICERO S. D. BRUTO, IMP. COS. DES.[1]

ARGUMENTUM.—Commendaverat Brutus suam dignitatem. Respondet Cicero, sibi curæ fore, idque jam in senatu declaratum esse.

LUPUS noster cum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit; tua mihi mandata[2] diligentissime exposuit, et literas reddidit. Quod mihi[3] tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo te mihi meam [dignitatem] commendare, quam, mehercule, non habeo tua cariorem. Quare mihi gratissimum[4] facies, si exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec consilium, nec studium meum defuturum. Cum tribuni plebis edixissent, senatus[5] adesset[a] a. d. XIII Kal.[a] Jan. haberentque in animo de præsidio consulum designatorum[b] referre;[b] quanquam statueram in senatum ante Kal. Jan. non venire, tamen, cum eo die ipso edictum[c] tuum propositum esset, nefas esse duxi, aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rempublicam meritis sileretur, (quod factum esset, nisi

[a] *Edicto senatum convocassent, &c.*
[b] *Vellentque proponere, ut consulibus designatis præsidium militare ad sui tutelam, contra Cæsarianos tribueretur.*

EPIST. VI. 1 *M. Cicero D. Bruto Imp. Cos. S. P. D.* codd. Grævii: *M. T. C. Bruto Imp. Cos. Des. S. P. D.* alii codd. ap. Græv.—2 Ita Pall. 1. 3. Hitt. Stewech. Amstel. *tuaque mihi mandata* edd. vett.—3 *Quid mihi* Dresd. 1. 2. ψ. *commendas? Eodem* al. ap. Benedict. *existimo me tibi meam v.*—4 *Quare mi gratissimum* Stewech.—5 P *et senatus.* Actutum, *ad XIII Kal.* P. *ad XIV*

NOTÆ

[i] *Optimis consiliis*] De opprimendo Antonio, et republica in libertatem vindicanda.

[a] *A. d.* [*ad*] *XIII Kal.*] Qua die Cicero Philippicam tertiam in Antonium pronuntiavit.

[b] *Consulum designatorum*] Hirtii et Pansæ. Epist. sup.

[c] *Edictum*] Quo promittebat Brutus, se Galliam citeriorem cum exercitu suo in senatus populique Romani potestate retenturum. Consule Phil. tertiam et quartam.

ego venissem) aut, etiamsi quid de te honorifice diceretur,[6] me non adesse. Itaque in senatum veni mane. Quod cum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. Quæ de te in senatu egerim, quæ in concione[7] [d] maxima dixerim, aliorum te literis malo cognoscere. Illud tibi persuadeas velim, me omnia, quæ ad tuam dignitatem augendam[8] pertinebunt, quæ est per se amplissima, summo semper studio suscepturum et defensurum: quod quanquam intelligo me cum multis esse facturum, tamen appetam hujus rei principatum.[c]

(7.) M. CICERO S. D. D. BRUTO, IMP. COS. DES.

ARGUMENTUM.—Suadet, ne in salute populi R. tuenda senatus auctoritatem expectet, sed, quid sibi rectum videatur, faciat.

[*p.* 171.] CUM adhibuisset[1] [e] domi meæ Lupus me, et Libonem, et Servium,[d] consobrinum tuum, quæ mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Seio arbitror, qui nostro sermoni interfuit. Reliqua, quanquam statim Seium Græceius est subsecutus, tamen ex Græceio poteris cognoscere. Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere et meminisse velim,[2] ut ne in libertate et salute populi Romani conservanda auctoritatem senatus expectes,

[c] *Et licet intelligo defensionem tuam mihi cum multis esse communem, volo tamen in ea suscipienda principem locum tenere.*

[d] *Cum Lupus me, et Libonem, et Servium consuluisset.*

Kal. v. designatorum deferre ψ.—6 Ita Pall. 1. 3. Hitt. Victor. *quid honorifice de te diceretur* Græv. et al. vett.—7 Hitt. *quæ in conventione.*—8 Cod. *v* omittit *augendam.*

EPIST. VII. 1 *Cum adivisset* Dresd. 1. Amstel. Pal. 1. *Cum adivisti* Hitt. Stewech. *Cum audivisset* Dresd. 2. *et Libono* Pal. 3. Statim, *cognoscere te* quinque Dresd. Torg. Lips. ψ, et edd. vett. *Cn. Seio* vulgg. ante Græv.—2 Ita Amstel. Lips. Torg. Dresd. 4. 5. Gorl. Guelf. 1. 2. et vulgg. ante Græv. *meminisse volumus* Mentel. *meminisse volam* Vat. Pal. 1. Medic. Hitt. Dresd.

NOTÆ

[d] *In concione*] Ad populum frequentem de te habita.

[e] *Adhibuisset*] In consilium, ut una statuerent, utrum a Bruto, non expectata senatus auctoritate, Antonius consul oppugnandus esset.

nondum liberi;[f] ne et tuum factum[g] condemnes, (nullo enim publico[3] consilio[h] rempublicam liberasti; quo etiam est res illa major et clarior) et adolescentem,[i] vel puerum potius, Cæsarem, judices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit;[e] denique homines rusticos,[k] sed fortissimos viros, civesque optimos, dementes fuisse[4] judices, primum milites veteranos, commilitones[l] tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quæ suum consulem[m] hostem judicaverunt, seque ad salutem reipublicæ defendendam contulerunt. Voluntas senatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu. Postremo suscepta tibi causa jam bis est,[n] ut non sit integrum:[o] primum Idibus Martiis; deinde proxime,

[e] *Et ne videaris Octavium reprehendere, qui reipublicæ contra Antonium defensionem privato consilio suscepit.*

1. 2. *meminisse volo* Dresd. 3. Victor.—3 P a m. pr. *privato.* Statim, *quo etiam res illa major et clarior* Hitt. Stewech. Pall. 1. 3. Victor. *quo etiam et res, &c.* Dresd. 1. 2. 5. Torg. Amstel. P. *et clarior* desunt in v. Actutum, *et me etiam adulescentem* P. *vel potius puerum* edd. vett. *qui tantam causam reipublicæ privato* Dresd. 3.—4 Hitt. *clementes fuisse.* Mox, Hitt. omittit *quartam.*

NOTÆ

[f] *Nondum liberi*] Neque enim poterat senatus libere, propter Antonii amicos, quæ vellet, decernere.

[g] *Tuum factum*] Cædem Cæsaris tyranni.

[h] *Nullo enim publico consilio*] Nulla enim senatus auctoritate, aut decreto, Cæsarem tyrannum sustulisti, quo major est hujus facti gloria: quidni possis, absque senatus auctoritate manifesta, Antonium oppugnare?

[i] *Adolescentem*] Octavianum Cæsarem, qui tum natus erat annos 19. de cujus animo sic Velleius: 'C. Cæsar decimum nonum annum ingressus, mira ausus, ac mira consecutus privato consilio, majorem senatu pro republica animum habuit, primumque a Calatia, mox a Casilino, veteranos excivit paternos, quorum exemplum secuti alii, brevi in formam justi coiere exercitus.'

[k] *Homines rusticos*] Veteranos milites, quibus agros assignaverat Cæsar, laborum præmia.

[l] *Commilitones*] Qui tecum, Caio Cæsare duce, militarunt in Gallia.

[m] *Suum consulem*] Antonium hostem patriæ pronuntiarunt, seque conjunxerunt Octaviano, ut cum eo saluti reipublicæ providerent.

[n] *Bis est*] Primum Idibus Martiis cum Cæsarem occidisti; deinde cum nuperrime exercitum novum contra Antonium comparasti, ne Galliam Cisalpinam occuparet.

[o] *Ut non sit integrum*] Retro pedem referre, et reipublicæ curam deinceps omittere.

exercitu [9] novo et copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus, seu animatus [10] debes esse, non ut nihil facias, nisi jussus; sed ut ea geras, quæ ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

(8.) M. CICERO S. D. BRUTO, IMP. COS. DES.

ARGUMENTUM.—De legatis ad Antonium de pace missis, quæque sit omnium de Bruto expectatio ad libertatem recuperandam, perscribit.

Eo tempore Polla tua [1] [p] misit, ut ad te, si quid vellem, darem literarum, cum, quod scriberem, non habebam. Omnia enim erant suspensa propter expectationem legatorum; [q] qui quid egissent, nihildum nuntiabatur. [2] Hæc tamen scribenda existimavi: primum, S. P. Q. R. de te laborare, non solum salutis [r] suæ causa, sed etiam dignitatis tuæ. Admirabilis enim est [3] quædam tui nominis caritas, [f] amorque in te singularis omnium civium. Ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, [g] [4] sic hoc tempore regno [h] te rempublicam liberaturum. Romæ delectus habetur, totaque Italia; [5] si hic delectus appellandus est, cum ultro se offe-

[f] *Mirum est enim, quantum nominis tui memoria sit omnibus cara.*
[g] *Cæsare.* [h] *Regia potestate Antonium si opprimas.*

Deinde, *se ad salutem* Pal. 3.—9 Hitt. *proximo exercitu.*—10 Ita Amstel. Mentel. Grut. *ita paratus et animatus* Hitt. et Victor. *ita paratus seu ita animatus* Stewech. *ita paratus sit animus tuus* Dresd. 3. *ita paratus atque animatus* edd. vett. *ita paratus, ita animatus* al. ap. Græv. *seu armatus* al. ibid. *esse debes* edd. vett.

EPIST. VIII. 1 *Eo tempore Polla tuus* ψ. *Eodem tempore Polla tua* Hitt. *misit ad me ut ad te* edd. vett. *misit ad me, ut si quid, &c.* v. *cum quid scriberem* codd. Grævii et edd. vett. *scribere* ψ.—2 Ita Dresd. 3. *nihil dum denuntiabatur* Dresd. 4. *nihil denuntiabatur* Dresd. 1. 2. 5. Torg. Amstel. Ascens. 1. *nondum nuntiabatur* v. *nihil nuntiabatur* ψ.—3 *Admirabilis est enim* edd. vett. Actutum, *tui quædam nominis caritas* Hitt.—4 Cod. ψ *ante a rege.*—5 Al. ap. Græv. *totaque in Italia.* Mox, *animos hominum occupavit* vulgg. ante Græv.

NOTÆ

[p] *Polla tua*] Sive Paula, ut alibi nominatur, Bruti uxor.

[q] *Legatorum*] Pisonis, et Philippi, qui Antonium convenerant.

[r] *Non solum salutis*] Tunc Brutus obsidebatur Mutinæ ab Antonio, cui Cisalpinæ Galliæ administrationem concedere noluerat.

[s] *Liberaturum*] Sperant enim omnes futurum, profligato penitus Antonio, ut nemo deinceps regem se profiteri audeat.

runt omnes: tantus ardor occupavit animos hominum desiderio libertatis odioque diutinæ servitutis. De reliquis rebus a te jam expectare literas debemus,[6] quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Cæsar meus; quos spero brevi tempore societate victoriæ tecum copulatos fore. Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum literis et spero et malo cognoscere; me[7] neque deesse ulla in re, neque unquam defuturum dignitati tuæ.[8]

(9.) D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.[1]

ARGUMENTUM.—Prospiciat, rogat, ne, consulibus amissis, hostes reip. invalescant: et quid agendum videatur, monet.

PANSA[a] amisso, quantum detrimenti respublica acceperit, non te præterit: nunc auctoritate[2] et prudentia tua prospicias oportet, ne inimici nostri, consulibus sublatis, sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam: sequar eum[3] confestim: [*p.* 172.] utrumque me præstaturum spero, ne aut Ventidius[b] elabatur, aut Antonius in Italia moretur. Inprimis rogo te, ad hominem ventosissimum,[c] Lepidum, mittas, ne bellum nobis redintegrare possit, Antonio sibi conjuncto.

Deinde, *diurnæ servitutis* duo codd. Grævii.—6 Codex unus Oxon. *solemus.* Mox, *meus* deest in Hitt.—7 Hitt. omittit *me;* et statim habet *in ulla re.*—8 *Fac valeas* addit Oliv. *Vale v ψ.*

EPIST. IX. 1 Ita Hitt. aliique codd. ap. Græv. *D. Brutus M. T. C. S. P. D.* edd. vett.—2 Codex unus Oxon. *nunc autem.* Statim, *proficias oportet* Hitt. Tum, *se posse convalescere* conj. Lamb.—3 Duo codd. Oxon. *sequar*

NOTÆ

[a] *Pansa*] Non Pansa modo, sed et Hirtius alter consul ad Mutinam ceciderat: priorem nihilominus tantum nominat, quod majori valeret auctoritate, quanquam in prælio Mutinensi præstantiorem Hirtius se ducem præstiterat.

[b] *Ventidius*] Qui tum elapsus est, facto trans Apenninum itinere difficillimo: de Ventidio, et aliis qui in hac epistola nominantur, consule Indicem Historicum.

[c] *Ventosissimum*] Versatili inprimis ingenio, et perspecta levitate virum.

Nam de Pollione Asinio [d] puto te perspicere,[4] quid facturus sit:[a] multæ, et bonæ, et firmæ sunt legiones Lepidi et Asinii. Neque hæc [5] idcirco tibi scribo, quod te non eadem advertere sciam, sed quod mihi persuasissimum est, Lepidum recte facturum [e] nunquam, si forte vobis de hoc dubium est.[b] Plancum [f] quoque confirmetis oro; quem spero, pulso Antonio, reipublicæ non defuturum. Si se Alpes Antonius trajecerit, constitui præsidium in Alpibus [g] collocare, et te de omni re facere certiorem. III Kal. Maii,[6] ex castris, Regii.[7]

(10.) D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

ARGUMENTUM.—Queritur de quorundam malevolentia, et reip. periculum exponit.

NON mihi rempublicam plus debere [h] arbitror, quam me tibi. Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi [i] sint in me, exploratum habes: si tamen hoc temporis videa-

[a] *Non dubito, quin sua tibi, propter amicitiam mutuam, consilia aperiat.*

[b] *Sed quia pro certo habeo, si forte adhuc ea de re dubitas, Lepidum nunquam in reipublicæ fide permansurum.*

enim. Mox, *delabatur* ψ.—4 Ita Hitt. Stewech. Vat. Pall. 1. 3. Victor. *prospicere v* et edd. vett. *quid sit facturus* Græv.—5 *Nec hoc v.* Mox, *eodem animadvertere* codd. Græv. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. P *v* ψ. *quod mihi persuasissimum sit* Hitt. *quod mihi persuasi Asinum et Lepidum* vett. codd. ap. Græv. Torg. *v.* Tum, *si vovis id de hoc* codd. Grævii.—6 Amstel. Stewech. Victor. *III Kal. Maias:* edd. vett. *quarto Kal. Maias.*—7 Ita Pal. 1. *ex c. regiis* Hitt. Stewech. Amstel. *v.* *ex c. Rhegii*, et *Rhegiis*, al. ap. Græv.

NOTÆ

[d] *De Pollione Asinio*] Qui partem Hispaniæ a Cæsare proconsul acceperat. Epist. x. 31.

[e] *Recte facturum*] Favebat Antonio, duplici præcipue de causa; primum, quia Antonius filiam suam Lepidi filio in matrimonium collocarat; deinde quia Lepidus, interfecto Cæsare, pontificatum, opera Antonii, obtinuerat.

[f] *Plancum*] Consulem designatum, cujus erat dubia quoque in remp. fides. Vide decimum librum.

[g] *In Alpibus*] Ut in Italiam redeundi spes illi nulla superet.

[h] *Plus debere*] Quæ mihi tamen plurimum debet ob sublatum Cæsarem.

[i] *Perversi*] Antoniani, qui Cæsaris percussores oderant.

tur dici causa, malle me[1] [k] tuum judicium, quam ex altera parte omnium istorum. Tu enim a certo sensu et vero judicas de nobis;[c] quod isti ne faciant, summa malevolentia et livore[d] impediuntur. Interpellent me, quominus honoratus sim, dum ne interpellent, quominus respublica a me commode administrari possit.[e] Quæ quanto sit in periculo, quam potero[2] brevissime exponam. Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum[3] afferat obitus consulum,[l] quantamque cupiditatem hominibus injiciat vacuitas,[f] [m] [4] non te fugit. Satis me multa scripsisse,

[c] *Tu enim sincere, ut res est, de me judicas.* [d] *Invidia.*

[e] *Nihil curo utrum impediant quominus honores in republica assequar, modo non impediant quominus rempublicam ab Antonii tyrannide liberem.*

[f] *Et quantam rerum novarum cupiditatem, vacua et spoliata consulibus resp. afferat.*

EPIST. X. 1 Ita emend. Victor. et sic legitur etiam in Lips. et ed. Græv. *quam me tibi, gratioremve esse . . . quam in me. Exploratum habes, (sint, an hoc temporis v. d. causa) malle me* Grut. et al. vett. *sit an hoc tempore is videantur dici causa malle me* Dresd. 1. 2. Medic. *si tamen hoc tempore is videantur dici causa mallem mehercule tuum, &c.* Torg. *sit an hoc tempore is videatur dici tamen mallem me* Dresd. 4. *si tamen hoc tempore non videantur hæc dici cum simulationis malle me* Dresd. 3. *si tamen hoc tempore ab iis videantur dici ea mallem mehercule* Pal. 3. *sit an hoc temporis videatur, dicis causa* Stewech. *sic an hoc tempus non videatur, causa mallem* Mentel. *videatur* etiam in uno cod. Manut. *sin autem hoc tempore his videantur dici causa simulationis mallem* Græv. 2. *si tamen hæc temporis non videantur dici causa, malim mehercule* edd. Lamb. et Manut. *si tamen hoc temporis non videatur dici causa, mallem mehercule* suadet Corrad. *si tamen hoc tempore videatur dicis causa mallem* legit Anton. Augustin. *sit, an hoc temporis videatur, dicis causa* mavult Gulielm. *(sin, an hæc temporis videantur dici causa,) malle me* Jo. Fr. Gronov. Deinde, *tuum judicium sequi quam* al. ap. Græv.—2 Cod. ψ omittit *quam potero; v* omittit *quam.*—3 Hitt. *rerum humanarum.*—4 Dresd. 1. 2. Amstel. *hominibus initia tua civitas;* Torg. *initiat tua civitas;* Pal. 1. Stewech. Hitt. *iniciat vacivitas;* Dresd. 5. Græv. 2. *injiciat tua rerum novitas;* Pal. 3. *incitat tua novitas;* al. *injiciat novitas;* al. *injiciat tua charitas;* Ascens. 1. *injiciat rerum novitas.* ' Sequor vestigia lectionis in antiquioribus retentæ, ut scribatur *hominibus injiciat vacivitas.* Neque justa

NOTÆ

[k] *Malle me*] Secuti sumus editionem Manutii; neque enim eodem modo legitur hic locus, qui forte mendo non caret: illud autem, *malle me,* refer ad *exploratum habes:* Sin autem, inquit Brutus, aliqui putant hæc a me dici, gratiam a te ut ineam, et quia servio temporibus, exploratum habes, me unius tui judicium et approbationem omnium approbationi et judicio anteponere.

[l] *Consulum*] Hirtii, et Pansæ.

[m] *Vacuitas*] Notat eos qui mortuorum consulum in locum substitui volebant, et inprimis Octavianum, qui non suo tempore consulatum peteret, id est, multo ante quam ætatem legibus præscriptam attigisset.

quæ literis commendari possint,[5] arbitror. Scio enim, cui scribam. Revertor nunc ad Antonium; qui ex fuga[n] cum parvulam manum militum[6] haberet inermium, ergastula[o] solvendo, omneque genus hominum arripiendo, satis magnum numerum videtur effecisse. Huc accessit[7] manus Ventidii, quæ trans Apenninum itinere facto difficillimo ad Vada[p] pervenit, atque ibi se cum Antonio conjunxit. Est numerus veteranorum et armatorum satis frequens cum Ventidio. Consilia Antonii hæc sint, necesse est: aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur;[8] aut Apennino[q] Alpibusque se teneat, et decursionibus[g] per equites, quos habet multos, vastet ea loca, in quæ incurrerit: aut rursus se in Etruriam[r] referat, quod ea pars Italiæ sine exercitu est. Quodsi me Cæsar audisset, atque Apenninum[9] transisset, in tantas angustias Antonium compulissem, ut inopia potius, quam ferro conficeretur. Sed neque Cæsari imperari[10] potest,[s] nec Cæsar exercitui[t] suo: quod utrum-

[g] *Invasionibus subitis.*

de causa Ernesti h. l. vocabulum *vacivitas* improbare videtur.' *Benedict.*—5 Vat. *commendari possunt;* Pal. 1. *commentari possint;* Pal. 3. *commentari possit; committi possint* ψ.—6 Ita duo codd. Pall. et Græv. 2. *parvam manum militum v. parvulam manum peditum* P ψ, et edd. vett. *omne genus h. abripiendo* Hitt. Stewech. Amstel.—7 Ita codd. Grævii, Dresd. 4. 5. Torg. Lips. P *v* ψ. *Hoc accessit* Dresd. 1. 2. 3. Pall. 1. Hitt. cod. Werterii, aliique ap. Victor. Paulo post, *difficillimo* deest in ψ. *atque se ibi* al. ap. Græv.—8 Pal. 3. et al. vett. *si recipiatur.* Hæc verba desunt in *v.* Mox, *et decursoribus . . . in quibus incurrit* in eodem cod.—9 Hitt. et Pal. 3. *atque in Appenninum.* Mox, *compulisset* al. ap. Græv.—10 Codex unus Oxon. *impetrari.* Mox, *suo exer-*

NOTÆ

[n] *Ex fuga*] Qua sibi consuluit victus in prælio ad Mutinam commisso.

[o] *Ergastula*] Liberando servos et mancipia vinculis: ergastulum sumitur et pro mancipiorum carcere, et pro ipsis mancipiis, ut hic.

[p] *Ad Vada*] Nempe Sabata, vel Sabatia. Vadum autem Sabatium jacet inter Apenninum, et Alpes, in ora maritima Genuensi, nec longe Savona distat; impeditissimus locus ad iter faciendum ob palustres campos, qui Vada dicuntur.

[q] *Apennino*] Mons Apenninus in partes duas Italiam secat; alteram ad Mare Inferum, sive Tuscum; alteram ad Mare Superum, sive Sinum Adriaticum.

[r] *Rursus se in Etruriam*] Quid ait, *rursus in Etruriam?* quo nondum copias Antonius duxerat: sic explica, rursus in Italiam, cujus Etruria pars est. Etruria, *la Toscane.*

[s] *Imperari potest*] Ob nimiam ejus potentiam.

que pessimum est. Cum hæc talia sint; quominus, quod ad me pertinebit, homines interpellent,[h] ut supra scripsi, non impedio. Hæc quemadmodum [u] explicari possint, aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo. Alere jam milites possum. Cum ad rempublicam liberandam accessi, H-S [11] [x] mihi fuit quadringenties amplius. Tantum abest,[12] ut meæ rei familiaris liberum sit quicquam, ut omnes jam meos amicos ære alieno obstrinxerim. Septenum numerum [nunc] [13] legionum [i] alo; qua difficultate, tu arbitrare. Non, si Varronis [y] thesauros haberem, subsistere sumtui possem.[k] [14] Cum primum de Antonio exploratum habuero, [*p.* 173.] faciam te certiorem. Tu me ama-

[h] *Quominus prohibeant, ne dignitates ego assequar.*
[i] *Septem legiones.* [k] *Par esse possem sumtui faciendo.*

citui codd. Græv. et edd. vett.—11 Pall. 1. 3. Mentel. Dresd. 1. 2. 4. 5. Amstel. Guelf. 2. Gorl. Venet. Magdeb. ψ *accessissem*, omisso signo *HS*. Pro *quadringenties* codd. et edd. vett. habent *pecuniæ CCCC*. Grævius putat, signum *HS* latere in ultima vocula *accessissem*. Ernesti, qui sine codd. auctoritate voc. *pecuniæ* omisit, etiam hujus signi *HS* omissionem admitti posse censuit. —12 *Tantummodo abest* P. *Tantum obest ut ne meæ* cod. Græv.—13 Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. cum omnibus Pall. Gulielmii, Grævii, Guelf. 1. 2. Gorl. omittunt particulam *nunc;* Hitt. et al. *Septem nunc numerum*, quod recepit Benedict. *Septenum* ortum est e *Septem nunc*. Græv. maluit, *Septem nunc numeros*.—14 Ita Amstel. Hitt. Stewech. Pall. 1. 3. Vat. Victor. *sustinere*

NOTÆ

[t] *Nec Cæsar exercitui*] Hæc odio Cæsaris dicta sunt: nam si fidem habemus historicis, milites habuit ad nutum promtissimos: quod si verum loquitur Brutus, dicendum cum Seb. Corrado, veteranos, qui erant in Octaviani exercitu, quoniam percussores Cæsaris oderant, adduci non potuisse, ut cum illis se conjungerent.

[u] *Hæc quemadmodum*] Hæc quæ modo dicturus sum de summa rerum inopia, vereor primum, quemadmodum in senatu explicari, et exponi possint; deinde cum a te explicabuntur, vereor ne malevoli homines impediant, quominus res ex voto succedat.

[x] *H-S*] Hæc summa efficit quatuor milliones librarum Gallicarum, *quatre millions*.

[y] *Varronis*] Hic hærent interpretes; neque enim Varro inter opulentos numeratus est, nisi alter exstiterit nobis incognitus. Corradus putat factam hic Varronis mentionem, quia scripsit librum, Περὶ Πλούτου· suspicatur Manutius per Varronem adumbrari, hominem nequam, et dissolutum, Antonium scilicet, qui thesauros Cæsaris ad Opis ædem positos expilavit.

bis ita, si hoc idem me in te facere[15] senseris.[l] III Non. Maii, ex castris, Dertona.[z]

(11.) D. BRUTUS, IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

ARGUMENTUM.—Memor meritorum in se Ciceronis, iter Antonii ad Lepidum, dubiamque Planci fidem, et suum in rempubl. studium significat.

EODEM exemplo a te mi literæ redditæ sunt,[1] quo pueri mei[a] attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi, quæ hic gererentur: in itinere est Antonius:[2] [a] ad Lepidum proficiscitur: ne de Planco quidem spem adhuc abjecit,[b] ut ex libellis[b] ejus animadverti, qui in me inciderunt; in quibus quos ad Asinium,[c] quos[d] ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. Ego tamen non habui ambiguum, et statim[c] ad Plancum misi: et biduo[d] ab Allobrogibus,[e] et totius Gal-

[l] *Si modo te a me amari intellexeris.*
[a] *Similes iis literis, quas pueri mei, &c.*
[b] *Nondum desperat posse sibi Plancum adjungere.*
[c] *Non fui incertus animi quid facerem, sed statim, &c.* [d] *Et intra duos dies.*

sumptum possem vulgg. ante Græv.—15 Ita duo Pall. al. et Victor. *si me hoc idem in te facere* edd. vett. *senseris* ψ. *Maii* omittunt Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. *Derthoma* codd. Victorii, Dresd. 1. 2. 3. 5. Ascens. 1. Gebh. *der thoma* Amstel. *de Rhoma* Pal. 3. *Derthona* al. ap. Græv.

EPIST. XI. 1 Torg. Dresd. 1. 2. 4. 5. et edd. vett. *literæ a te mihi redditæ sunt;* Hitt. *a te mi literæ sunt redditæ.*—2 Stewech. *in itinere Antonius.* Mox,

NOTÆ

[z] *Dertona*] Romanorum colonia, quam Genuam inter et Placentiam Strabo collocat, *Tortona.* Cluverius, locum hunc appellans, scripsit *ex castris Dertonæ.*

[a] *Antonius*] Victus in Mutinensi prælio, ad Lepidum se contulit, ut ab exercitu receptus, afflictam posset fortunam restituere.

[b] *Ex libellis*] Libelli differunt ab epistolis, quod breviores epistolis essent, et dissimili modo complicarentur.

[c] *Ad Asinium, &c.*] Hi tres amici Cæsaris olim extiterant, et tum exercitui quisque suo præerat: spem ideo maximam in iis collocabat Antonius, ab iisdemque vicissim cavendum sibi Brutus existimabat: neuter erravit, a republica quippe defecerunt, ut Antonio faverent.

[d] *Quos*] Quosnam occultos nuntios.

[e] *Ab Allobrogibus*] Quos in provincia sua habebat Brutus.

liæ,[e] legatos[3] expecto, quos confirmatos[f] domum remittam. Tu, quæ istic opus erunt administrari,[f][4] prospicies, ut ex tua voluntate reique publicæ commodo fiant. Malevolentiæ hominum in me, si poteris, occurres:[g] si non potueris,[5] hoc consolabere, quod me de statu meo[h] nullis contumeliis deterrere possunt. Pridie Nonas Maii, ex castris, finibus[i] Statiellensium.[g]

(12.) M. CICERO S. D. BRUTO, IMP. COS. DES.

ARGUMENTUM.—Queritur, ab Antonio bellum renovatum, quod hominum opinione impediri a Bruto potuisset.

TRES uno die a te accepi epistolas: unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores:[a][1] quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit; alteram ad me misit Lupus. Ex tuis literis, et ex Græceii oratione, non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem, pro tua singulari prudentia, quin perspicias,[2] si aliquid firmitatis nactus sit Antonius,[b] omnia tua illa[h] præclara in rempublicam merita ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam[3] erat nuntiatum, ita persuasum omnibus,

[e] *Et Galliæ Cisalpinæ.* [f] *Quæ Romæ fieri oporteat.* [g] *Resistes.* [h] *A proposito defendendæ reipublicæ.* [i] *In finibus.* [a] *Longiores.* [b] *Si vires resumserit Antonius.*

spem abjecit ut ex libris suis ψ.—3 *Galliæ populis legatos* al. ap. Græv.—4 Al. ap. Græv. *erit administrari.* Actutum, *perspicies* Stewech.—5 Ita Guelf. 1. 2. Dresd. 1. 2. 5. Torg. et edd. pr. *si non poteris* vulgg. ante Ernesti. *hoc te consolabere* edd. ante Græv. *te* deest in omnibus fere codd. Tum, *decernere possunt v. prid. Non.* omisso *Maii*, Pal. 3. *II Nonas* P. *pridie* deest in ψ. Denique, *de finibus Statillensium* P. *finibus Castielensim v.* Hæc verba desunt in ψ.

EPIST. XII. 1 Hitt. *plenioris.* Idem cod. statim, *tabellarius Vibullinus; v tabellarius tuus.*—2 Idem cod. *inspicias.* Mox, *omnia vestra illa* P. *omnia tua illa* edd. vett.—3 *Romæ* P *v* ψ. Statim, *cum paucis inermis* Dresd. 1. 2.

NOTÆ

[f] *Quos confirmatos*] In consilio juvandæ reipublicæ.

[g] *Statiellensium*] Aquæ Statiellorum, urbs Liguriæ, inter Vada Sabata, et Dertonam; hodie vocatur *Acqui.*

[h] *Omnia tua illa*] Duo potissimum; necem Cæsaris, et victoriam Mutinensem.

cum paucis inermibus, perterritis metu, fracto animo, fugisse Antonium. Qui si ita se habet, ut,[c] quemadmodum audiebam de Græceio, confligi cum eo sine periculo non possit, non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse.[4] Itaque homines alii facti sunt:[d 5 i] nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis:[e] opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. Omnino est hoc populi,[f] maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem[g k] eam consecutus sit. Sed tamen providendum est,[6] ne qua justa querela esse possit.[h] Res se sic habet.[7] Is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Hoc quam vim habeat,[8 l] te existimare malo, quam me apertius[m] scribere.

[c] *Quod si nunc in eo statu est, ut, &c.*
[d] *Milites itaque tui non iidem jam sunt, qui erant antea, nempe fortes, et invicti.*
[e] *Antonium.* [f] *Hic mos est populi.*
[g] *In eum præ ceteris liberrime loqui, per quem libertatem, &c.*
[h] *Ne de te populus Romanus juste queri possit.*

Torg. Hitt. Amstel. al. ap. Græv.—4 Stewech. *solum belli g. mutasse.*—5 Codex unus Oxon. *fracti sunt.* Paulo post, *existimatur* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Ascens. 1.—6 Ita Dresd. 3. Guelf. 1. *v* ψ, Mediol. *prov. sit* Amstel. P, Victor. al. Actutum, *ne quæ* Vat. Victor. *ne qua* servant codd. Grævii, Dresd. quinque Torg. Lips.—7 *Res sic se habet* codd. Grævii.—8 Ita codd. *habeat vim* edd. vett.

NOTÆ

[i] *Alii facti sunt*] Nostra si non placet interpretatio, locum hunc sic explica: Romani, qui sperabant per te profligatum iri Antonium, de sua spe prope jam dejecti sunt.

[k] *Per quem*] Populus Romanus libere Brutum accusat negligentiæ, quanquam, occiso Cæsare, libertatem per Brutum obtinuerat: his tamen verbis obiter illum monet, ne committat, ut rei male gestæ culpam in eum jure conferre possint.

[l] *Quam vim habeat*] Iis verbis indicat, fore ut, oppresso Antonio, plus assequatur laudis, quam ceteri reipublicæ liberatores; spes autem tantæ gloriæ vim habere debebat maximam ad permovendum Brutum.

[m] *Me apertius*] Ne forte alios, qui suam quoque operam in republica servanda posuerant, offendat.

(13.) D. BRUTUS M. T. C. S. D.[1]

ARGUMENTUM.—Excusat tarditatem in persequendo Antonio: et in quo res statu sit, exponit.

JAM non ago tibi gratias. Cui enim re vix referre possum, huic verbis non patitur res satisfieri.[a] Attendere te volo,[2] quæ in manibus sunt.[b] Qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas literas diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui: eram sine equitibus,[3] sine jumentis: Hirtium periisse nesciebam: Cæsari non credebam[a] prius, quam convenissem,[b] et collocutus essem. Hic dies hoc modo[4] abiit. Postero die mane[5] a Pansa sum arcessitus Bononiam.[c] Cum in itinere essem, nuntiatum mihi est, eum mortuum esse. Recurri ad meas copiolas: sic enim vere eas appellare possum: [p. 174.] sunt extenuatissimæ, et inopia omnium rerum pessime acceptæ.[6] Biduo me Antonius antecessit, itinera multo majora[7] fugiens, quam ego sequens. Ille enim iit passim,[c][d] ego ordinatim. Quacumque iit,[8] ergastula

[a] *Quomodo enim tua in me merita verbo æquarem, quæ nullis obsequiis possem assequi?*

[b] *Quod in potestate mea positum est.*

[c] *Sine ordine.*

EPIST. XIII. 1 *D. Brutus Imp. Cons. design. S. D. M. Ciceroni* Dresd. 1. 2. 3.—2 *Attendere volo* Hitt. Mox, *te fugit* ψ. *si literas meas* Hitt.—3 Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. *non potueram sine equitibus;* Torg. et Ascens. 1. *non poteram sine equitibus.* Statim, Hitt. et Dresd. 3. *Hirtium periisse nesciebam: Aquilam periisse nesciebam, Cæsari non credebam.*—4 *Hic dies hoc loco* duo codd. Gulielm. —5 *Postridie mane* Dresd. 1. 2. ψ. *Postero die ad Pansam* Amstel. Pal. 3. *Postera die* P.—6 Cod. ψ *acceptatæ.*—7 Ita Stewech. Amstel. Pal. 3. *itinera fecit multo majora* Hitt. Mentel. Guelf. 2. Dresd. 3. *itinere multo majore* edd. vett.—8 Ita Hitt. alii codd. et Victor. *ivit* edd. quædam vett. Statim, *abri-*

NOTÆ

[a] *Non credebam*] Quia Cæsaris ille filius, ego Cæsaris percussor.

[b] *Prius, quam convenissem*] An statim convenerint, dubium est: post victoriam certe Mutinensem adduci nunquam potuit Octavianus, ut cum Bruto colloqueretur, quem ob necem Cæsaris capitaliter oderat.

[c] *Bononiam*] Quo se receperat post prælium Mutinense, et ubi ex vulneribus obiit. Bononia Galliæ Togatæ urbs, dicta a Plinio 'Felsina,' academia celebris, *Boulogne.*

[d] *Iit passim*] Atque adeo velocius; timor præterea fugienti alas addebat.

solvit, homines arripuit: constitit nusquam prius, quam ad Vada[e] venit. Quem locum volo tibi esse notum.[9] Jacet inter Apenninum et Alpes, impeditissimus ad iter faciendum. Cum abessem ab eo millia passuum triginta, et se jam Ventidius[10] conjunxisset; concio ejus ad me est allata; in qua petere cœpit a militibus, ut se trans Alpes sequerentur: sibi cum M. Lepido convenire.[f] Succlamatum est, et frequenter, a militibus Ventidianis, (nam suos valde quam paucos[g] habet) sibi aut in Italia pereundum esse, aut vincendum: et orare[11] cœperunt, ut Pollentiam[h] iter facerent. Cum sustinere[d] eos non posset,[12] in posterum diem iter suum contulit.[e] Hac re mihi nuntiata, statim quinque cohortes Pollentiam[13] præmisi, meumque iter eo contuli: hora ante præsidium meum Pollentiam venit, quam Trebellius[i] cum equitibus:[f] sane quam sum gavisus; in hoc enim victoriam puto consistere. In spem venerant,[k] quod neque Planci quatuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur, neque ex Italia tam celeriter exercitum[14] trajici posse credebant: quos ipsi adhuc satis arroganter[g] Allobroges, equitatusque omnis, qui eo præmissus erat a nobis, sustinebant; nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen, si quo etiam

[d] *Retinere.* [e] *Pollentiam contendit.*
[f] *Mei milites Pollentiam venerunt hora ante quam Trebellius veniret cum equitibus Antonii.* [g] *Audacter.*

puit Hitt. et Pal. 1.—9 Hitt. *tibi esse notum volo.*—10 Edd. vett. *Ventidio.*—11 Ita codd. Grævii et Victor. *Etiam orare* ψ, Oliv. al. ante Græv.—12 Codex unus Oxon. *possent.*—13 *Pollentiam* deest in eodem cod. *iter contuli v.* Actutum, *Ille hora nona ante* P. Mox, in eodem cod. *equitibus optinebat.* *Ex*

NOTÆ

[e] *Ad Vada*] Vide Epist. 10.

[f] *Convenire*] Ultro citroque data et accepta fide.

[g] *Paucos*] Quia plerique ad Mutinam ceciderant.

[h] *Pollentiam*] Urbem Liguriæ, ubi Tanarus et Stura confluunt, veterum monumentis celebratissimam, cujus exigua nunc etiam vestigia manent, cum vulgari vocabulo *Polenza*, sive *Polenzo.*

[i] *Trebellius*] Quem fraudatorem creditorum Cicero in Philippicis vocat.

[k] *In spem venerant*] In Galliam ulteriorem trajiciendi, quoniam neque, &c.

casu Isaram[l] se trajecerint,[15] ne quod detrimentum reipublicæ injungant, summa a nobis dabitur opera. Vos magnum animum optimamque spem de summa republica habere volumus, cum et nos,[m] et exercitus nostros, singulari concordia[16] conjunctos, ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis, dareque operam, ut quam paratissimi, et ab exercitu[17] reliquisque rebus, pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus; qui quidem eas copias, quas diu simulatione reipublicæ comparabant,[h] subito ad patriæ periculum converterunt.

(14.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D.

ARGUMENTUM.—Bruti literis respondet de decemviris, de legionibus perducendis, de pecunia, de hominum admiratione ob renatum bellum: cujus exitus ne timeatur, Bruti partes et munus esse dicit.

MIRABILITER, mi Brute, lætor, mea consilia, measque sententias a te probari de decemviris,[1] [n] de ornando[o] adolescente. Sed quid refert? mihi crede, homini non glorioso:[a] plane jam, Brute, frigeo:[b] ὄργανον[2] [p] enim erat

[h] *Ad speciem, ut reipublicæ providerent.*
[a] *Qui me ostentare non soleo.* [b] *Languidior jam sum factus.*

quo sane, &c.—14 Cod. ψ omittit *exercitum.*—15 Torg. *se trajecerunt.* Actutum, *ne quid detrimenti* edd. vett. *a nobis datur opera* v.—16 Cod. ψ *singulari fide.* Dresd. 1. 2. 4. Torg. omittunt *concordia.* Mox, *videatis pro vobis* Hitt. —17 Ita duo codd. Gulielm. Vat. Pal. 3. v ψ, Victor. *paratissimi cum exercitu* P. *paratissimi ab exercitu* edd. vett. Statim, *pro nostra salute* Hitt. Stewech. Pall. 1. 3. Deinde, pro *comparabant,* P et edd. vett. habent *compararant.*

EPIST. XIV. 1 Pal. 3. et Amstel. *probari decemviris.*—2 Pro ὄργανον Am-

NOTÆ

[l] *Isaram*] Epist. x. 15.

[m] *Cum et nos*] Brutum scilicet, et Plancum, qui ad Antonium nondum defecerat.

[n] *De decemviris*] Creatis, aut creandis, ut in consulatum ab Antonio gestum inquirerent, vel ut præessent divisioni agrorum, quos veteranis senatus assignaverat.

[o] *De ornando*] Octaviano, quem ad suam, et libertatis perniciem adornasse Tullium exitus declaravit. Consulatum, opinor, intelligit, quem sibi in locum Hirtii aut Pansæ Octavianus deposcebat.

[p] *Ὄργανον*] Aptissima metaphora:

meum senatus:[c] id est jam dissolutum.[d] Tantam spem attulerat exploratæ victoriæ[3] tua præclara Mutina eruptio, fuga Antonii,[e] conciso exercitu,[4] ut omnium animi[q] relaxati sint, meæque illæ vehementes contentiones tanquam σκιαμαχίαι esse videantur. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam et quartam negant, qui illas norunt,[5] ulla conditione ad te posse perduci.[f] Pecuniæ, quam desideras, ratio potest haberi, eaque habebitur. De Bruto arcessendo,[r] Cæsareque ad Italiæ præsidium tenendo, valde tibi assentior.[6] Sed, ut scribis, habes obtrectatores; quos equidem facillime sustineo: sed impediunt tamen. Ex Africa legiones expectantur. Sed bellum istic[7] renatum mirantur homines. Nihil tam præter spem unquam. Nam die tuo natali victoria nuntiata, in multa sæcula videbamus rem-

[c] *Instrumentum enim meum erat senatus, qui me in Antonium incitabat.*

[d] *Jam senatus, audita Antonii clade, de sua in eum indignatione plurimum remisit.*

[e] *Adeo tua præclara e Mutinensi urbe eruptio, et Antonii fuga, certam victoriæ spem attulerant.*

[f] *Qui norunt legionem Martiam et quartam, aiunt non posse illas perduci ad te sequendum, quia Cæsarem, sub quo diu militaverunt, et quem adhuc colunt, occidisti.*

stel. et Pal. 3. habent *opta non; v Octarianus.* Actutum, *non enim id erat v ψ.* Tum, *id jam est dissolutum* Dresd. 1. 2. 4. Torg. *id est jam consultum* Pal. 3. *v.*—3 Dresd. 1. 2. *v ψ explorata victoria;* Torg. Dresd. 5. Pal. 3. Ascens. 1. *explorata tua victoria, tua, &c.* Porro *Mutinæ* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. *v ψ. Mane* Pal. 3.—4 Dresd. 3. *concisus exercitus.* Paulo post, pro σκιαμαχίαι, ut emend. Ang. Politian. *sciam Achalæ* Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. aliique codd.—5 Dresd. 3. 4. Torg. Ascens. 1. *norant.*—6 Quinque Dresd. Torg. Lips. Ascens. 1. *unde tibi assentior.*—7 *Sed bellum istuc* Dresd. 1. 2. 4. 5. Pall. 1. 3. duo Gulielm. Græv. 2. Amstel. Ascens. 1. *Sed bellum istud renovatum*

NOTÆ

alibi comparat oratorem cum tibicine: sicut fidicen sine tibiis canere, sic orator absque senatu loqui non potest.

[q] *Ut omnium animi*] Ut omnium animi metu jam soluti sint et liberi, meæque illæ vehementes in Antonium contentiones, tanquam umbratiles pugnæ, id est, pugnæ sine periculo ullo, et animi tantum causa susceptæ jam videantur: de Philippicis orationibus sermo est, quas devicto Antonio, fallendi duntaxat temporis causa, pronuntiare se ait: vocavit Philippicas, imitatus eas, quas in Philippum Macedoniæ regem habuerat Demosthenes.

[r] *Arcessendo*] Marco Bruto in Italiam, unde cum Cassio discesserat, tum Antonianorum metu, tum ut exercitum pro defensione libertatis colligeret.

publicam liberatam. Novi timores[8] retexunt[s] superiora. Scripsisti autem ad me iis,[9] quas Idibus Maiis dedisti, modo te accepisse a Planco literas, [*p.* 175.] non recipi a Lepido Antonium. Id si ita est, omnia faciliora:[10] sin aliter, magnum negotium: cujus exitum non extimesco; tuæ partes sunt. Ego plus, quam feci, facere non possum.[t] Te tamen, id quod spero, omnium[u] maximum et clarissimum videre cupio.

(15.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D.[1]

Argumentum.—Laudat officium et diligentiam Bruti, cujus et collegæ concordiam omnibus gratam esse significat: et hortatur, ut secum jam ipse certet.

Etsi mihi tuæ literæ jucundissimæ sunt, tamen jucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco[2] collegæ mandasti, ut te mihi per literas excusaret; quod fecit ille diligenter: mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. Conjunctio tua cum collega,[x] concordiaque vestra, quæ literis communibus declarata est, S. P. Q. R. gratissima accidit.[y] Quod superest, perge, mi Brute, et jam[3] non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plura scribere non

Dresd. 3. *homines mirantur* edd. vett.—8 *Hi novi timores* Hitt. Stewech. Dresd. 3. *retexerunt* ψ. *superiores* v. *superiosa* Amstel.—9 Hitt. *literis his.*—10 Codex unus Oxon. *feliciora.* Statim, *magnum negotium restat* vet. cod. Græv. Tum, *non extimesco ; in quo* P v ψ. *ne extimescam* edd. vett.

Epist. xv. 1 *M. Cicero D. Bruto Cos. design. S. D.* Dresd. 1. 2.—2 *Plura* codex unus Oxon. Mox, *quod diligenter ille fecit* Hitt.—3 Cod. ψ *perage, mi*

NOTÆ

[s] *Retexunt*] Retexere, est quasi novam telam ordiri; ordiri de integro opus, quasi nihil fecisses. Novi, inquit, timores retexunt superiora, id est, irrita reddunt quæcumque contra Antonium gessimus; bellum renatum, præterita mala, et pericula revocat.

[t] *Facere non possum*] Verissime: nihil enim non molitus est, ut Antonium perderet.

[u] *Omnium*] Qui Antonium oderunt.

[x] *Cum collega*] Planco; ambo enim in eundem annum designati fuerant a Cæsare consules.

[y] *Gratissima accidit*] Non diu; Plancus enim, ut erat homo dubiæ fidei, postea secutus est Antonium.

debeo, præsertim ad te, quo magistro brevitatis uti cogito.[g] Literas tuas vehementer expecto, et quidem tales,[4 z] quales maxime opto.

(16.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. COS. DES. S. P. D.

ARGUMENTUM.—Commendat Lamiam in petitione præturæ.

PERMAGNI interest, quo tibi hæc tempore epistola reddita sit; utrum cum solicitudinis[1] aliquid haberes, an cum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei præcepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolæ tibi reddendæ. Nam quemadmodum coram qui ad nos intempestive adeunt, molesti sæpe sunt, sic epistolæ offendunt, non loco[a] redditæ.[2] Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit;[3] et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit adeundi; confido, me, quod velim, facile a te impetraturum. L. Lamia[b] præturam petit: hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetustas, magna consuetudo intercedit: quodque plurimum valet, nihil mihi ejus est familiaritate[4] jucundius. Magno præterea beneficio ejus, magnoque merito sum obligatus. Nam Clodianis temporibus,[a] cum equestris ordinis princeps esset, proque mea salute[5] acerrime propugnaret,[b] a Gabinio con-

[g] *Cujus brevitatem in scribendis literis imitari volo.*
[a] *Quando enim Clodius tribunus plebis me exagitabat.*
[b] *Cum Lamia equestris, &c. acriterque contenderet, ne in exilium abirem.*

Brute, etiam.—4 Cod. *v expecto equidem tales.* Deinde, *maxime exopto* ψ.
EPIST. XVI. 1 Cod. ψ *solitudinis.*—2 P *loco suo redditæ.*—3 Cod. *v impediat.* Statim, *scite atque commode* vet. cod. Græv. Tum, *a te facile* Hitt. Stewech. Pal. 1. Victor.—4 Hitt. Stewech. *est ejus familiaritate;* ψ *sua est faliliaritate.*—5 Idem cod. *pro tua salute.* Statim, *propugnaret consulari legatus est* Pal. 3. *propugnaret consulare legatus* al. ap. Græv. Deinde, *Romano*

NOTÆ

[z] *Tales*] Quæ nuntient oppressum Antonium, et liberatam rempublicam.

[a] *Non loco*] Non loco, nec tempore redditæ. Sic Horatius: 'Augusto reddes signata volumina, Vinni, Si validus, si sanus erit, si denique lætus,' &c.

[b] *L. Lamia*] Nobili Æliorum e gente, cujus auctor antiquissimus fuisse Lamus creditur. Ita Horatius: 'Æli, vetusto nobilis ab Lamo.'

sule relegatus est;[c] quod ante id tempus civi Romano contigit nemini. Hoc cum populus Romanus meminerit,[6] meipsum non meminisse turpissimum est. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere præturam. Quanquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est,[d] magnificentissimo[7] munere ædilicio;[e] tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quando[8] equitum centurias tenes, in quis regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat.[f] Non tenebo te pluribus. Ponam in extremo[9] quod sentio. Nihil est, Brute, cum omnia a te[10] expectem, quod mihi gratius facere possis.

(17.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. D.

ARGUMENTUM.—Commendat eundem Lamiam, scripta Epistola brevi post superiorem.

LAMIA uno omnium familiarissime utor. Magna ejus in me,[1] non dico officia, sed merita; eaque sunt populo Romano notissima. Is magnificentissimo munere ædilitatis perfunctus,[a][c] petit præturam; omnesque intelligunt,

[c] *Ipse a Gabinio consule, amico Clodii, in exilium mea causa pulsus est.*
[d] *Clarissimo genere oriundus est, summamque auctoritatem habet.*
[e] *Populumque sibi, ludorum magnificentia, in ædilitate devinxit.*
[f] *Quandoquidem summa est tua apud equites auctoritas, significa Lupo nostro, ut ad centuriata comitia eos mittat, qui præturam Lamiæ deferant.*
[a] *Postquam is ædiliciam dignitatem magnificentissime obiit.*

Romæ contigit codd. Victorii, Dresd. 1. 2. 5. *v*, et edd. ante Ernesti.—6 Ita edd. quædam vett. *meminit* Hitt. Stewech. Pall. 1. 3. Dresd. quinque, Torg. Lips. Victor. et plurimæ edd. ante Ernesti.—7 Ita Hitt. Stewech. Pal. 3. Amstel. Mentel. Græv. 2. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. P *v* *ψ*,§ ed. pr. Victor. *usus magnificentissimo* Venett. 1482. 1488. Ascens. 1. al. vett.—8 Ita Amstel. Mentel. Dresd. 2. 5. Torg. Lips. *v* *ψ*: *quomodo quando* Pal. 1. cum Dresd. 1. 3. 4. P, et Victor. Mox, *inquis regnas* Mentel. *in quibus regnas* edd. vett.—9 *Ponam te extremo* Hitt. *Ponam extremo* Victor.—10 Hitt. et ed. Græv. *omnia cum a te.*

EPIST. XVII. 1 *Magna sunt ejus in me* Hitt. Mox, *sed merita sunt, eaque*

NOTÆ

[c] *Perfunctus*] Quo tempore Cæsar cum Pompeii liberis in Hispania bellum gerebat, id est, biennio ante; quod legitimum erat spatium inter ædilitatem et præturam.

nec dignitatem ei deesse, nec gratiam.[d] Sed is ambitus extare[2] videtur,[b] ut ego omnia pertimescam, totamque petitionem Lamiæ mihi sustinendam putem. In ea re quantum me possis adjuvare, facile perspicio: nec vero, quantum mea causa velis,[c] dubito. [*p.* 176.] Velim igitur, mi Brute, tibi persuadeas, nihil me majore studio a te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam si omnibus tuis opibus, omni studio,[d] Lamiam in petitione juveris: quod ut facias, vehementer te rogo.[3]

(18.) M. T. C. BRUTO, IMP. COS. DES. S. D.

ARGUMENTUM.—Reprehendit in Decimo nonnullam timoris significationem. Scripta post Hirtium et Pansam consules interfectos.

ETSI ex mandatis, quæ Galbæ Volumnioque[1] ad senatum dedisti, quid timendum[e] suspicandumque putares, suspicabamur; tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua populique Romani victoria.[f] Senatus autem, mi Brute, fortis est, et habet fortes duces.[g] Itaque moleste ferebat, se a te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum judicaret, timidum atque ignavum judicari. Etenim cum, te incluso,[e] spem maximam omnes habuissent in tua virtute, florente[h] Antonio; quis erat,

[b] *Sed tantus est petentium præturam ambitus.* La brigue est si forte.
[c] *Quantum mihi faveas.* [d] *Omni cura.*
[e] *Te obsesso Mutinæ.*

populo, &c. Lamb.—2 Ita Amstel. Mentel. Græv. 2. Pal. 3. quinque codd. Manutii, Dresd. 5. *excitare* codd. Victorii, Dresd. 1. 2. 3. Hitt. Vat. P, reliqui codd. Manutii, et edd. vett. *excitari* ψ, et al. vett. *Sed his a. excitare* Dresd. 1. 2. Ascens. 1. unde Benedict. edidit *Sed iis a. excitare.*—3 Ita codd. Grævii et aliorum; *vehementer rogo* edd. vett.

NOTÆ

[d] *Nec gratiam*] Apud populum. Vide Epist. proxime sup.

[e] *Quid timendum*] Timebat, ne Antonius ad Lepidum se conferret, cum eoque conjunctus, reipublicæ bellum rursus indiceret, quod re ipsa contigit.

[f] *Victoria*] De Antonio ad Mutinam relata.

[g] *Duces*] Se ipsum occulte significat Cicero, qui suis contra Antonium orationibus senatores in Antonium excitabat.

[h] *Florente*] Ante cladem accep-

qui quicquam timeret, profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset,[2] is in optatissima pace bellum reipublicæ indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas.[3] Sed tamen tam recenti gratulatione,[i] quam tuo nomine[k] ad omnia Deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam afferebat. Quare velim equidem, id quod spero, ut plane abjectus et fractus sit Antonius: sin aliquid virium forte collegerit; sentiet,[4] nec senatui consilium, nec populo Romano virtutem deesse, nec reipublicæ, te vivo, imperatorem. XIV Kal. Jun.

(19.) D. BRUTUS M. T. C. S. P. D.[1]

ARGUMENTUM.—Reipublicæ vicem timet: Vicetinos commendat.

AD senatum quas literas misi, velim prius perlegas, et, si qua tibi videbuntur, commutes. Necessario me scripsisse, ipse animadvertes: nam cum putarem, quartam et Martiam legiones mecum futuras,[l] ut Druso[m] Pauloque[n] placuerat, vobis assentientibus; minus de reliquis rebus[o] laborandum existimavi. Nunc vero, cum sim cum tironi-

EPIST. XVIII. 1 *Volumioque v.* Mox, *suspicabantur* ψ.—2 Tres codd. Grævii *pacem se velle dixisset.* Mox, *reipublicæ bellum induceret* ψ.—3 Pal. 3. *quin plus provideas.*—4 Bengel. ex ed. Victorii et Cratandri dedit *sentiat;* sed Dresd. 1. 2. 3. cum aliis multis lectionem vulgatam *sentiet* confirmant. Statim, *te uno imperatore* codex unus Oxon. In fine Epist. *XIV Kal. Jun.* desunt in codd. Oxon.

EPIST. XIX. 1 *D. Brutus Imp. Cons. desig. M. Ciceroni S. D.* Dresd. 1. 2. 3.

NOTÆ

tam, cum florentem adhuc exercitum haberet.

[i] *Tam recenti gratulatione*] Indicat supplicationem, quæ decreta est Decimo Bruto ob Mutinensem victoriam.

[k] *Tuo nomine*] Ob liberatam obsidione Mutinam, tuumque felicem ex illa urbe discessum.

[l] *Mecum futuras*] Post obitum consulum Hirtii et Pansæ.

[m] *Druso*] Senatori ex Livia gente.

[n] *Pauloque*] Lucio Æmilio Paulo, qui a Lepido fratre triumviro proscriptus est.

[o] *Reliquis rebus*] Quas a senatu petierat Brutus, nec forte impetrarat.

bus egentissimis, valde et meam et vestram vicem[a] timeam, necesse est. Vicetini[2] [p] me et M. Brutum præcipue observant.[b] His ne quam patiare injuriam fieri in senatu[3] vernarum[q] causa,[c] a te peto. Causam habent optimam, officium in rempublicam[4] summum, genus hominum adversariorum seditiosum et inertissimum.[d] XII Kalend. Jun.[5] Vercellis.[r]

(20.) D. BRUTUS, IMP. COS. DES. M. T. C. S. P. D.

ARGUMENTUM.—Timere se ait Ciceronis causa, eumque monet, ut veteranorum animos sibi conciliet.

QUOD pro me non facio, id pro te facere meus in te amor, tuaque officia cogunt, ut timeam. Sæpe enim mihi cum esset dictum, neque a me contemtum;[e] novissime Labeo Segulius, homo sibi simillimus,[f] [1] narravit mihi, apud Cæsarem se fuisse, multumque sermonem de te habitum esse: ipsum Cæsarem nihil sane de te questum, nisi [dictum][a]

[a] *Meum ac vestrum periculum.* [b] *Honorant.*
[c] *Abjectissimorum hominum causa.*
[d] *Habentque adversarios seditiosos et inertes.*
[e] *Neque neglexissem id quod mihi dictum erat.*
[f] *Homo nequam et vafer.*

Bengel. Benedict.—2 *Vicentini* Dresd. 1. 5. Lips. *v* ψ, Gorl. Magdeb. Ascens. 1. *Vincentini* Dresd. 2. 4.—3 Al. ap. Græv. *a senatu.*—4 Ita Pal. 1. et Victor. *in republica* quinque Dresd. Lips. *v*, edd. vett. etiam Ascens. 1. Mox, *hominum* omittunt Dresd. 2. Pal. 3. Pro *inertissimum* Dresd. 4. Pal. 1. Hitt. legunt *incertissimum;* Pal. 3. et *v* *ineptissimum;* Amstel. *inextissimum.*—5 *XII Kal. Jun.* P.

EPIST. XX. 1 Ita Vatt. Hitt. Dresd. 3. Victor. *sui simillimus* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. Amstel. al. ap. Græv. *narrat mihi* omnes codd. præter Guelf. 1. in quo Ernesti invenit *narravit mihi.* Mox, *dictum* spurium videtur Ernestio;

NOTÆ

[p] *Vicetini*] Seu Vicentini. Vicentia urbs Venetæ ditionis mediterranea, nobilis juxta et antiqua; vulgo nunc *Vicenza.*

[q] *Vernarum*] Per contemtum 'vernas' appellat Vicetinorum adversarios.

[r] *Vercellis*] Vercellæ, Galliæ Circumpadanæ civitas, Libycorum caput, juxta Insubriam, seu ducatum Mediolanensem; hodie *Vercelli.*

[a] *Nisi dictum*] Substantivum est, sumiturque pro brevi et acuta sententia.

quod diceret, te dixisse,[c] laudandum adolescentem,[d] ornandum, tollendum:[b] se non esse commissurum, ut tolli possit.[e] Hoc ego Labeonem credo illi retulisse,[f] aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui,[g] volebat Labeo me credere, et tibi ab iis[2] instare periculum; maximeque indignari, quod in decemviris[c] neque Cæsar, [*p.* 177.] neque ego habiti essemus, atque omnia ad vestrum arbitrium[d] essent collata. Hæc cum audissem,[3] et jam in itinere[e] essem, committendum non putavi, prius ut Alpes transgrederer, quam, quid istic[h] ageretur, scirem. Nam de tuo periculo,[4] crede mihi, jactatione verborum, et denuntiatione periculi, sperare eos, te pertimefacto, adolescente impulso,[f] posse magna consequi præmia: et totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant.[i] Neque tamen non te cautum esse volo, et insidias vitantem.[k] [5] Nihil enim tua mihi vita potest esse jucundius, neque carius. Illud vide, ne

[c] *Nisi de vocula, quam a te pronuntiatam dicebat.*
[d] *Octavianum.* [e] *Se non permissurum ut possit interfici.*
[f] *Puto ego Octavianum Cæsarem de te id questum non esse, sed Labeonem finxisse hanc voculam, quasi a te pronuntiata esset, et Cæsari retulisse.*
[g] *De te.* [h] *Romæ.*
[i] *Quod enim ad periculum tuum spectat, crede mihi, hæc omnia quæ jactant, crebrisque sermonibus, velut cantilenam, usurpant, eo consilio ab illis jactantur, ut te perterrefacto, et irritato Cæsare, quam maximum quæstum inde faciant.*
[k] *Volo tamen ut tibi caveas, periculumque declines.*

certe deest in Dresd. 3. Deinde, *sed non esse* ψ.—2 Hitt. et Stewech. *tibi ab his.*—3 *Hæc cum audivissem* al. ap. Græv. Statim, *committendum nondum putavi* Vat. et Victor. *committendum numdum putavi* Amstel.—4 *Num de quo periculo* codex unus Oxon. Mox, *te perterrefacto* edd. vett.—5 Lamb. conj.

NOTÆ

[b] *Tollendum*] Ambigua vox, nunc honorem, nunc mortem significat: tollere enim modo est extollere, et ornare; modo interficere. In malam partem Cæsar interpretatus est.

[c] *In decemviris*] In quibus erat Cicero, quique creati fuerant, ut ab Antonio consulatus rationem reposcerent, vel agros veteranis distribuendi curam susciperent.

[d] *Ad vestrum arbitrium*] His neglectis, qui pro salute patriæ, et cum vitæ periculo extra Romam dimicant.

[e] *In itinere*] Ad prosequendum Antonium.

[f] *Impulso*] Exulcerato Octaviani animo, propter illam tuam voculam, 'tollendum Cæsarem.'

timendo[6] magis timere cogare; et, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras.[l] Primum, quod desiderant de decemviris, facias:[m] deinde de præmiis. Si tibi videtur,[7] agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, his dandos censeas ab utrisque nobis:[n] ne nummis, lente ac ratione habita pecuniæ, senatum de ea re constituturum:[o] quatuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Syllanis[8] et agro Campano.[p] Æqualiter aut sorte agros legionibus assignari puto oportere.[q] Hæc me tibi scribere non prudentia mea hortatur,[r] sed amor in te, et cupiditas otii, quod[s] sine te consistere non potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. Legiones armo,[9] paro: spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus et impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit,[10] legionem mihi Cæsar non remittit. Ad has literas statim mihi rescribe, tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit, meque scire opus putaris.[11] Vale. VIII Kal. Jun. Eporedia.[g]

[l] *Et placa veteranos, ea ratione qua placari possunt.*
[m] *Primum me et Cæsarem decemviros creari cures.*
[n] *Deinde, quod ad præmia veteranorum attinet, censeas, veteranis, qui offenso in te animo sunt, dividendos a me, et a Cæsare, agros militum eorum, qui Antonio adhæserunt.*
[o] *De pecunia quam veterani appetunt, non facile largiaris, ne ab ea tantis in periculis imparati simus, tantumque dicas, senatum, quid opus facto sit, constituturum.*
[p] *Video posse commode agros, quos Sylla militibus suis assignaverat, et partem agri Campani, quam Cæsar primo suo consulatu non diviserat, assignari quatuor legionibus, quibus agros dandos judicastis.*
[q] *Puto æqualiter dividendos militibus agros, sive, ductis sortibus, distribuendos.*
[r] *Hæc tibi non scribo, quasi existimem plura me videre, quam tu videas.*
[s] *Amor pacis, quæ, &c.*

insidias vitare.—6 Cod. *v ne in timendo.*—7 Ita Vat. Pall. 1. 3. Victor. *de præmiis, si tibi videtur* Lamb. *de præmiis: si tibi videbitur* Græv. et al. vett. Actutum, *agros militum eorum* vulgg. ante Græv. Deinde, *ab utrisque nostrum* edd. vett.—8 Vat. et Victor. *ex agris Silani;* Pall. 1. 3. Amstel. Dresd. 1. 2. 3. Lips. ψ, cum antiquis Victorii libris, *ex agris Sillani;* Dresd. 4. *ex agris Sinalis.*—9 Hitt. omittit *armo.* Idem cod. mox, *spero non pessimum me exercitum.* Statim, *et impetus potissimum,* omisso *hominum,* Dresd. 3.—10 *Pansa habuerit v.*—11 Al. ap. Græv. *magis fuerit, m. s. opus esse putaveris.* Actu-

NOTÆ

[g] *Eporedia*] Salassorum urbs, in Gallia Transpadana, non procul a Vercellis: hodie appellatur *Jurea* et *Inurea.*

(21.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. P. D.

ARGUMENTUM.—Respondet superiori Epistolæ XX.

DII isti[1] Segulio[a] malefaciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! Quid? tu illum tecum solum, aut cum Cæsare? qui[a] neminem prætermiserit,[2] quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit. Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud quicquid esset nugarum,[b] me scire voluisti. Signum enim magnum amoris dedisti. Nam quod idem Segulius,[3] veteranos queri, quod tu et Cæsar in decemviris non essetis, utinam ne ego quidem essem! Quid enim molestius?[b][c] Sed tamen, cum ego sensissem, de iis, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere;[c] iidem illi, qui solent, reclamarunt.[d] Itaque excepti etiam estis,[e] me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negligamus, qui res novas[f][d] quærit: non quo veterem comederit;[4] nullam enim

[a] *Tune illum Segulium tecum solum, aut cum Cæsare locutum contra me putas? qui, &c.*
[b] *Creatus decemvir, quid enim hoc magistratu nunc molestius?*
[c] *Te et Cæsarem decemviros esse creandos.*
[d] *Obtrectatores tui restiterunt.* [e] *Exclusi estis a decemviratu.*
[f] *Rerum perturbationem.*

tum, *Vale* omittunt Dresd. 1. 2. 3. P *v*, Bengel. Benedict. *IIX Kal. Jan.* Hitt *VI Kal. Jan.* Pall. 1. 3. *VI Kal. Jun.* Dresd. 1. 2. Lips. *Septimo Kal. Jun.* Dresd. 5. *VII Junias* Ascens. 1.

EPIST. XXI. 1 *Dei isti* Dresd. 1. 2. aliique codd. ap. Græv.—2 Pal. 3. et alii nonnulli, *cum Cæsare locutum putas, qui n. prætermiserit;* Stewech. et Amstel. *cum Cæsare, qui n. prætermisit.*—3 *Segulius ait* edd. vett.—4 Pal. 3. et alii nonnulli *non quo v. comederit.* Mox, *sed quia hanc ipsam* al. ap. Græv.—

NOTÆ

[a] *Isti Segulio*] De quo postremis tuis literis scripsisti *isti*, per contemtum et indignationem.

[b] *Nugarum*] Nugas appellat sermones, quos Segulius Labeo cum Cæsare et Bruto habebat. Vide sup. Epist.

[c] *Molestius*] In tanta rerum perturbatione.

[d] *Res novas*] Ambigua vox; vult autem Cicero intelligi patrimonium, *non quo veterem comederit*, id est, non quod patrimonium aliquod suum vetus absumserit, quod nullum ei fuit; sed hanc ipsam rem (forte bona aliqua ei a Cæsare attributa) devoravit.

habuit: sed hanc ipsam recentem novam[e] devoravit. Quod autem scribis, te, quod pro te ipso non facias, id pro me,[5] ut de me timeas aliquid; omni te, vir optime, mihique carissime Brute, de me metu libero. Ego enim, quæ provideri poterunt, non fallar in iis: quæ cautionem non habebunt,[g] de his[6] non ita valde laboro. Sim enim impudens,[7] si plus postulem,[h] quam homini a rerum natura tribui potest.[f] Quod mihi præcipis, ut caveam, ne timendo magis timere cogar; et sapienter, et amicissime præcipis.[8] Sed velim tibi persuadeas, cum te constet excellere hoc genere virtutis, ut nunquam extimescas, nunquam perturbere; me huic tuæ virtuti proxime accedere. Quamobrem neque metuam[9] quicquam, et cavebo omnia.[i] [*p.* 178.] Sed vide, ne tua jam, mi Brute, culpa[g] futura sit, si ego quicquam timeam: tuis enim opibus, et consulatu tuo,[h] etiamsi timidi essemus, tamen omnem timorem abjiceremus;[10] præsertim cum persuasum omnibus esset, mihique maxime, a te nos unice diligi. Consiliis tuis, quæ scribis de quatuor legionibus,[i] deque agris assignandis ab utrisque vestrum,[k][11]

[g] *Quæ caveri non poterunt.*
[h] *Essem enim impudens, si plus postularem, &c.*
[i] *Sic cavebo ab inimicis meis, ut nihil tamen eos extimescam.*
[k] *A te et ab Octaviano.*

5 Ita Pall. 1. 3. Amstel. ed. pr. Victor. *id pro me facere* edd. quædam vett. —6 Verba *de his,* et statim *ita valde,* desunt in ψ.—7 *Sim etenim impudens* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. P *v* ψ.—8 Cod. ψ *præcipis ut caveam.*—9 *Quamobrem neque metuo* Dresd. 3. P, Bengel. Mox, *sed cavebo* Dresd. 1. 2. 4. 5. Lips. *v.* ψ.—10 Hitt. Stewech. Amstel. *abiceremus.* Statim, *nos a te unice diligi* edd.

NOTÆ

[e] *Recentem novam*] Recentem, quia nuperrime hæreditatem illam, quæcumque tandem illa sit, et unde illa sit, acceperat: novam, quia nullam unquam antea: novum enim ad rem, recens ad tempus pertinet: novum est, quod nunc primum habemus; recens, quod nuper.

[f] *Tribui potest*] Natura autem non dedit homini, ut omnia cavere et providere possit, cum sapientissimus quisque non raro cæcutiat.

[g] *Tua culpa*] Quod victum Antonium non oppresseris, cujus tamen unius furorem extimesco.

[h] *Consulatu tuo*] Non tum erat consul Brutus, cum hæc Tullius scriberet, sed designatus in annum sequentem.

[i] *De quatuor legionibus*] Vide Epist. superiorem.

vehementer assentior. Itaque cum quidam de collegis nostris [12] agrariam curationem ligurirent; [k] disturbavi rem, totamque vobis integram reservavi.[l] Si quid erit occultius, et (ut scribis) reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te [13] literæ perferantur. Pridie Nonas Junii.

(22.) M. T. C. D. BRUTO, IMP. S. P. D.

Argumentum.—Commendat Appium Claudium, qui cum Antonio se conjunxerat; ut ex hostium numero eximatur.

Cum Appio Claudio, C. F.[a] [1] summa mihi necessitudo est, multis ejus officiis, et meis mutuis, constituta. Peto a te majorem in modum, vel humanitatis tuæ, vel mea causa, ut eum auctoritate tua, quæ plurimum valet, conservatum [a] velis. Volo, te, cum fortissimus [b] vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento, nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse salvum. Cujus quidem causa hoc melior debet esse, quod [b] pietate adductus, propter patris restitutionem,[c] se cum Antonio [2]

[l] *Cum aliqui de decemviris collegis meis vehementer cuperent agros assignare militibus; ego perfeci, ut tibi et Octaviano integrum id relinqueretur.*
[a] *Caii filio.* [b] *Cui quidem eo libentius favere debes, quod, &c.*

vett.—11 Lamb. conj. *ab utroque vestrum; v ab utrisque nostrum.*—12 Pal. 3. et Stewech. *vestris.* Paulo post, *totamque nobis* Dresd. 1. 2. 4. 5. ψ, Ascens. 1.—13 Hitt. *quo ad te fidelius.* Deinde, *II Non. Junii* P. *Vale. Pridie, &c.* Oliv.

Epist. xxii. 1 *Caii F.* Oliv. *C. fratris* P.—2 '*Me cum Antonio*] Sic libri scripti et editi vett. Sed recte correctum est in posterioribus *se*, re postulante clarissime. Itaque cum Grævio correxi.' *Ernesti. me* servant Amstel. Mentel. Pall. 1. 3. Dresd. quinque, Torg. Lips. idque revocavit Benedict.—

NOTÆ

[k] *Ligurirent*] Id est, appeterent, ambirent, nisi malis cum Budæo sic explicare; cum legis Agrariæ mentionem sensim tentarent, et cum magna suavitate in animo versarent.

[a] *Conservatum*] Facias, ne judicetur hostis patriæ, quia post Cæsaris necem se cum Antonio conjunxit.

[b] *Fortissimus*] Et in cæde Cæsaris, et in Mutinensi prælio.

[c] *Propter patris restitutionem*] Indicare videtur, patrem Appii Claudii exulem in patriam ab Antonio consule revocatum esse; cujus beneficii in patrem collati, ut memorem se Appius exhiberet, Antonii signa secutus erat.

conjunxit. Quare etsi minus veram[d] causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest[c 3] hominem, summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum præterea, et gratissimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut majore studio, magisve ex animo, petere non possim.[4]

(23.) D. BRUTUS M. T. C. S. P. D.

ARGUMENTUM.—Ut bene de rep. speret, hortatur Ciceronem, cujus literas expectat.

Nos hic valemus recte;[1] et, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode de nobis[2] sentire[d] videtur. Omni timore deposito, debemus libere reipublicæ consulere. Quodsi omnia essent aliena,[e] tamen tribus[e] tantis exercitibus, propriis reipublicæ, valentibus,[f] magnum animum habere debebas,[3] quem et semper habuisti, et nunc, fortuna[g] adjuvante, augere potes. Quæ tibi superioribus literis mea manu scripsi, terrendi tui causa homines[f] loquuntur. Si frænum momorderis,[h g] peream,[h] si te omnes, quot sunt,[4] conantem loqui ferre poterunt. Ego,

[c] *Si velis, potes, &c.* [d] *In rempublicam optime affectus.*
[e] *Et quamvis Lepidus a republica alienus esset.*
[f] *Addictis reipublicæ, et fortissimis.*
[g] *Victoria Mutinensi.* [h] *Eorum minas si neglexeris.*

3 *Nutus potest v. Nutuus potest* Dresd. 1. 2. *Nitius potest* ψ. *Micius potest* Dresd. 4. *Num tu potes* Lips. *Nam tu potes* al. ap. Græv. *Nutu solo potes* al. ibid. *Deruitus tuus potest* Dresd. 3.—4 *Vale* addunt P *v*.

EPIST. XXIII. 1 *Nos hic recte* Dresd. 3.—2 *Lepidus commode nobis* cod. ap. Græv.—3 Codex unus Oxon. *debebis*.—4 Vat. Pall. 1. 3. *quotquot sunt*. Pro *poterunt*, quod servant Dresd. 1. 5. Lips. Guelf. 1. Magdeb. P ψ, edd. pr. *po-*

NOTÆ

[d] *Minus veram*] Quia revera Appius contra patriam arma tulit.

[e] *Tribus*] Quibus præsunt Octavianus, Plancus, et Decimus Brutus.

[f] *Homines*] Malevoli, qualis est Segulius Labeo. Consule Epist. 20.

[g] *Si frænum momorderis*] Translatio ducta ab equis, qui postquam momorderunt frænum, contemnunt sessores suos, et excutiunt; sic tu si malevolos homines contemseris, sustinere te, mihi crede, vel conantem loqui, multo minus loquentem, non poterunt.

[h] *Peream*] Modus affirmandi, id est, non recuso mortem.

tibi ut antea scripsi, dum mihi a te literæ veniant, in Italia morabor.[5] VIII Kal. Jun. Eporedia.

(24.) CICERO D. BRUTO S. P. D.

ARGUMENTUM.—Respondet superiori Epistolæ, qua timorem sibi exemtum dicit. Addit, quid agendum ei sit; et de pecunia decreta.

NARRO tibi:[a 1] ante subirascebar brevitati tuarum literarum: nunc mihi loquax esse videor:[b] te igitur imitabor. Quam multa, quam paucis! Te recte[c] valere, operamque dare, ut quotidie melius:[d a] Lepidum[b] commode[2] sentire: tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere.[e] Si timidus essem,[3] tamen ista epistola mihi omnem metum abstersisses. Sed, ut mones, frænum momordi:[f c] etenim qui, te incluso, omnem spem habuerim in te, quid nunc putas?[g] Cupio jam vigiliam meam,[d] Brute, tibi tradere;[h] sed ita, ut ne desim[4] constantiæ meæ.[i] Quod scribis, in Italia te moraturum, dum tibi literæ meæ veniant; si per hostem licet, non erraris:[k] multa enim Romæ:[e] [p. 179.]

[a] *Fateor ingenue.* [b] *Nunc mihi pæne subirascor, quia videor loquax.*
[c] *Quam multa paucis verbis complexus es! te recte, &c.*
[d] *Melius valeas.*
[e] *Rem quamlibet sperandam nobis esse, cum tres exercitus habeamus.*
[f] *Malevolos contemsi.*
[g] *Si, te obsesso Mutinæ, tamen in te spem omnem habui, multo nunc magis te liberato.*
[h] *Curam reipublicæ, pro qua hucusque vigilavi, in te transferre.*
[i] *Sic tamen, ut ejus defensionem non deseram.* [k] *Recte facies.*

terint (sic) habent Dresd. 1. 3. 5. etiam edd. Victor. Grut. al. vett.—5 Dresd. 1. 2. 3. 4. *in Italiam morabor.*

EPIST. XXIV. 1 *Parum tibi* Pal. 3. et *v.*—2 Cod. ψ omittit *commode.*—3 *Si timendus essem* Mentel. Mox, *tamen epistola mi Brute omnem* Dresd. 3. Mentel. *tamen mihi ista epistola omnem* Pal. 3. *metum abstersisset* Dresd. 1. Stewech.—4 Ita Vat. Hitt. Dresd. 3. P, Victor. *ut non desim* Dresd. 1. 2. 4.

NOTÆ

[a] *Ut quotidie melius*] Multa quoque paucis complectitur Cicero, ut amici brevitatem imitetur. Nullam patitur hæc Epistola difficultatem, si vigesima tertia prius lecta fuerit.

[b] *Lepidum*] Consule superiorem Epist.

[c] *Frænum momordi*] Vide superiorem Epist.

[d] *Vigiliam meam*] Translatio petita ab excubiis militum. Noctem in quatuor vigilias veteres distribuebant.

[e] *Multa enim Romæ*] Dicuntur,

sin adventu[5] tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius.[l] Pecunia expeditissima quæ erat,[m] tibi decreta est. Habes amantissimum Servium:[6] nos non desumus. VIII Idus Junias.[7]

(25.) M. T. C. D. BRUTO S. P. D.

ARGUMENTUM.—Expectari a se Bruti literas ait: sibi nihil esse, quod scriberet: in ipso et Planco spem omnem esse.

EXPECTANTI[1] mihi tuas quotidie literas, Lupus noster subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi, quod scriberem,[2] non habebam, (acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem literarum tibi injucundum esse audiebam[a]) brevitatem secutus sum, te magistro. Scito igitur, in te et in collega[f] spem omnem esse.[3] De Bruto[b] autem nihil adhuc certi:[4] quem ego, quemadmodum præcipis, privatis literis ad bellum commune vocare non desino: qui utinam jam adesset! intestinum[g] urbis malum,[c] quod est non mediocre, minus time-

[l] *Sin vero adventus tuus in urbem bello finem impositurus est, nihil tibi sit antiquius, quam ocyus redire.*
[m] *Quæ paratissima erat.*
[a] *Sciebam autem displicere tibi literas, quæ rerum essent inanes.*
[b] *De Marco Bruto.* [c] *Domesticam civium dissensionem.*

5. *v* ψ, alii codd. ap. Græv. et edd. vett.—5 Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. P *v* ψ, Ascens. 1. *si in adventu.*—6 Lamb. conj. *amantissimum tui Servium;* et sic vere legitur in Dresd. 3.—7 Ita Amstel. aliique codd. ap. Græv. *Vale. VIII Cal. Jun.* al. ap. eund. *Vale. VIII Id. Jun.* P *v.*

EPIST. XXV. 1 *Cum Appio Claudio expectanti* Dresd. 4. Statim, *quotidie* deest in ψ. Tum *ut ad te scriberem quicquid vellem* Lips. *si quid vellem ut ad te scriberem* Hitt. *ut ad te subito scriberem, &c. v.*—2 Ita correxit Ernesti, cum antea legeretur *quid scriberem.* Mox, *tibi non jucundam v.*—3 Hitt. *omnem spem esse.*—4 Idem cod. *nihil certi adhuc.* Statim, *commune* deest in *v*, qui pro

NOTÆ

quamobrem in Italia diutius morandum non sit. Laconismus. Vide notam tertiam seq. Epist.

[f] *In collega*] In Planco; ambo, ut antea jam dictum, designati erant consules.

[g] *Intestinum*] Ortum ex ambitione Octaviani Cæsaris, quem ad petitionem consulatus, nonnulli maximo reipublicæ detrimento impellebant.

remus. Sed quid ago? non imitor λακωνισμὸν[h] tuum:[d 5] altera jam pagella procedit.[e] Vince, et vale. XIV Kal. Quintiles.[6]

(26.) D. B. IMP. M. T. C. S. P. D.

ARGUMENTUM.—Solicitus ob Antonii cum Lepido conjunctionem, legiones quamprimum sibi et stipendium mitti postulat.

IN maximo[1] meo dolore hoc solatio utor, quod intelligunt homines, non sine causa me timuisse ista, quæ acciderunt.[i] Deliberent,[2 k] utrum trajiciant legiones ex Africa, necne, et ex Sardinia, et Brutum[l] arcessant, necne: et mihi stipendium dent, an non decernant. Ad senatum literas misi. Crede mihi, nisi ista omnia ita fiant,[3 m] quemadmodum scribo, magnum nos omnes adituros periculum.[n] Rogo te, videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. Et fide opus est, et celeritate. III Non. Jun. ex castris.

[d] *Tuam Laconicam brevitatem.* [e] *Jam complevi primam paginam.*

adesset affert *adessent*. Deinde, *quod non est mediocre* Hitt.—5 Edd. ante Ernesti interrogandi notam habent post *tuum*. *Sed quid ego? non, &c.* Dresd. 2. —6 Verba, *XIV Kal. Quintiles,* desunt in ψ.

EPIST. XXVI. 1 Ita tacite emend. Grævius. *In* deest in codd. et edd. vett.—2 Ita codd. et edd. vett. *Deliberant* vulgg. ante Græv. Mox, *te et Brutum ex Sardinia* Pal. 3. *et* ante *mihi* deest in edd. vett. id tamen servant Amstel. Pall. Hitt. Victor. Deinde, *an decernant* Hitt. Stewech. Dresd. 3. Victor. et edd. vett. *an non decernant* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. omnes Manutii, omnes Lambini, Amstel. duo Pall. Græv. 2.—3 Ita Ernesti ex ed. Rom. *fiunt* codd. et reliquæ edd.

NOTÆ

[h] *Λακωνισμὸν*] Lacones Peloponnesi populi, qui summam in loquendo brevitatem affectabant.

[i] *Quæ acciderunt*] Lepidi cum Antonio conjunctionem.

[k] *Deliberent*] Hæc ironice, et cum stomacho dicta sunt; quasi vero in tanto rerum discrimine cunctationi locus esse debeat. Non consulto, sed facto jam opus est. Sic Æneid. XI. 460. Turnus appropinquantibus hostibus: 'Cogite consilium, et pacem laudate sedentes: Illi armis in regna ruunt.'

[l] *Brutum*] Ex Macedonia.

[m] *Nisi ista omnia ita fiant*] Nisi ad me legiones et stipendium mittantur.

[n] *Periculum*] Quod futurum erat, prævidit; libertas enim diu luctata cum hostibus suis; tandem inita inter Octavianum, Lepidum, et Antonium societate, solo afflicta est, ejusque defensores perierunt.

(27.)* M. CICERO MATIO S.

ARGUMENTUM.—Questus erat Matius, accusari se a Cicerone, tum quod in lege quadam Cæsaris suffragium tulisset, tum etiam quod ludos, Cæsari mortuo ab Octaviano datos, curasset. Cicero se ita purgat, ut alterum negari a se dicat, alterum defendi.

[*p.* 180.] NONDUM satis constitui,[1] molestiæne plus, an voluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo cum plenus officii, tum utriusque nostrum amantissimus. Nam cum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum[2] esset, mane venit. Quem cum objurgarem, quod parum valetudini parceret;[3] tum ille, nihil sibi longius[a] fuisse, quam ut me videret. Num quidnam, inquam, novi?[4] Detulit ad me querelam tuam: de qua prius, quam respondeo, pauca præponam.[5] Quantum memoria repetere præterita possum, nemo est mihi te amicus[6] antiquior. Sed vetustas habet aliquid commune cum multis; amor non habet. Dilexi te, quo die cognovi: meque a te diligi judicavi. Tuus deinde[7] discessus,[a] isque diuturnus, ambitio nostra,[b] et vitæ dissimilitudo,[c] non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari.[b] Tuum tamen erga me animum agnovi[8] multis annis ante bellum civile, cum Cæsar esset in Gallia. Quod enim vehementer mihi utile esse putabas, nec inutile ipsi Cæsari, perfecisti, ut

[a] *Optatius.*
[b] *Summam illam nostram consuetudinem aliquantulum interpellarunt.*

EPIST. XXVII. * Hæc Epistola in quatuor Dresd. Lips. Pall. 1. 3. Vat. Amstel. aliisque post sequentem Epist. XXVIII. legitur. Sed Dresd. 3. ordinem vulgatum non mutat.—1 *Nondum satis constitit* Dresd. 3. Mox, *tum plenus officii* edd. vett.—2 Codex unus Oxon. *cum ego.*—3 Stewech. omittit *parceret.* Statim, *fuisse longius* edd. ante Victor.—4 P *novi aliquid.*—5 Ita Dresd. 4. *v. proponam* Dresd. 1. 2. 3. 5. Torg. Lips. Pall. 1. 3. Amstel.—6 Hitt. *te mihi amicus.*—7 *Tuus denique* in eodem cod. Pro *isque v* habet

NOTÆ

[a] *Discessus*] In Galliam, ubi novem et amplius annos sub Cæsare stipendia fecit.

[b] *Ambitio nostra*] Honorum cupiditas, qua qui stimulantur, amicitiæ leges nihil admodum curare solent.

[c] *Vitæ dissimilitudo*] Tullius in foro, Matius in castris versatus est.

ille me diligeret,[9] coleret, haberet in suis. Multa prætereo, quæ temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sunt:[10] graviora enim consecuta sunt. Et initio belli civilis cum Brundisium versus ires ad Cæsarem,[d] venisti ad me in Formianum.[e] Primum hoc ipsum quanti,[f] præsertim temporibus illis![g] Deinde oblitum me putas[c] consilii,[h] sermonis, humanitatis tuæ? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus[11] literarum tuarum, quas ad me misisti, cum Cæsari[i] obviam venisses in agro, ut arbitror, Trebulano.[k] Secutum illud tempus est, cum me ad Pompeium proficisci, sive pudor[l] meus coëgit, sive officium,[m] sive fortuna.[n] Quod officium tuum, quod studium vel in absentem me, vel in præsentes meos defuit?[12] quem porro omnes mei et mihi et sibi te amiciorem judicaverunt? Veni Brundisium:[o] oblitumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento[p] advolaris? quæ tua

[c] *Putasne me oblitum, &c.*

inde.—8 Idem cod. *cognovi.*—9 Idem cod. *diligenter.*—10 Ita Mentel. Dresd. 5. Torg. Lips. P *v. communicata sint* Stewech. Pall. 1. 3. Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 4. ψ, Benedict. Mox, *sunt consecuta* edd. vett. *secuta sunt* vett. codd. Grævii.—11 *Nec vero oblitus sum* edd. vett. Mox, *obviam venisset* vulgg. ante Græv.—12 Ita Pall. 1. 3. Amstel. ed. pr. Victor. al. vett. *vel in absen-*

NOTÆ

[d] *Ad Cæsarem*] Quando fugientem ex Italia Pompeium insequebatur.

[e] *In Formianum*] Formiani agri villam in Campania.

[f] *Quanti*] Quanti faciendum scilicet, quod ab recto deflexeris itinere, ut me amicum tuum inviseres!

[g] *Temporibus illis*] Perturbatissimis, cum nulla fidei, amicitiæ nulla habetur ratio, sed vi et armis geruntur omnia.

[h] *Consilii*] Ciceroni Matius auctor extiterat, ut nullam belli civilis partem attingeret; id ipsum ei suaserat Cæsar: neutri Tullius hac parte credidit.

[i] *Cum Cæsari*] Brundisio redeunti, post ejectum ex Italia Pompeium.

[k] *In agro Trebulano*] Trebulam in Campania collocant Ptolemæus et Livius. *Monte Leone,* ut quidam existimant.

[l] *Sive pudor*] Quia reipublicæ sustinere partes putabatur Pompeius; reipublicæ autem deesse Tullius non poterat.

[m] *Officium*] Pompeii nempe opera, fuerat ab exilio revocatus: postulabant autem officii leges, ut se beneficii memorem exhiberet.

[n] *Fortuna*] Quæ nos sæpe vel reluctantes in ultima pericula impellit.

[o] *Brundisium*] Profligato in campis Pharsalicis Pompeio.

[p] *Tarento*] Urbe Calabriæ. Vide Indicem Geographicum.

fuerit assessio,[d] oratio, confirmatio animi mei, fracti[e] communium miseriarum metu?[13] Tandem aliquando Romæ esse cœpimus: quid defuit nostræ familiaritati? In maximis[14] rebus quonam modo me gererem adversus[f] Cæsarem, usus tuo consilio sum. In reliquis officiis, cui tu tribuisti, excepto Cæsare, præter me, ut domum ventitares,[g] horasque multas sæpe suavissimo sermone consumeres? tum, cum[15] etiam, si meministi, ut hæc φιλοσοφούμενα scriberem, tu me impulisti.[h][q] Post Cæsaris reditum,[r] quid tibi majori curæ fuit, quam ut essem ego illi quam familiarissimus?[16] quod effeceras. Quorsum igitur hæc oratio longior,[i] quam putaram?[17] quia sum admiratus, te, qui hæc nosse deberes, quicquam a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credidisse. Nam præter hæc, quæ commemoravi, quæ testata[k] sunt, et illustria, habeo multo occultiora,[18] quæ vix verbis exequi possum. Omnia me tua delectant; sed maxime maxima[19] cum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia; tum lepos, humanitas, literæ. Quapropter re-

[d] *Tua apud me commoratio.*
[e] *Quomodo confirmaris animum meum fractum, &c.*
[f] *Erga.* [g] *Neminem invisebas, præter me, et Cæsarem.*
[h] *Ad scribendos libros philosophicos impulisti.*
[i] *Quorsum igitur hæc ad te scribo fusius, &c.*
[k] *Manifesta.*

tem me vel in præsentem defuit vulgg. ante Gebhard.—13 Hitt. *communi miseriarum metu;* υ *omnium miseriarum metu.*—14 Edd. plurimæ ante Ernesti *familiaritati in maximis rebus? quoniam, &c.* Statim, *gererem me* Hitt. et Victor.—15 Cod. ψ *tum eum;* υ omittit *cum.* Mox, *ut hæc philosophum en ascriberem* υ ψ.—16 Cod. υ *curæ, quam ut ego essem illi familiarissimus.* Actutum, *quod et effeceras* Dresd. 3.—17 Cod. ψ *putarim.* Paulo post, *alienum a nostra amicitia* codd. Grævii et Victor.—18 Dresd. 1. 2. 3. 5. Pal. 3. aliique codd. *multa occultiora.*—19 Ita codd. et edd. vett. *maxime* delevit Græv. Actutum,

NOTÆ

[q] *Impulisti*] Maxime tamen, ut eos scriberet, adductum se a Bruto, affirmat in Quæstionibus Tusculanis.

[r] *Post Cæsaris reditum*] Ex Hispania, confectis omnibus civilibus bellis. Quinquies Romam venit Cæsar post excitatam civilem discordiam: primo, ejecto ex Italia Pompeio: secundo, debellatis in Hispania Pompeii legatis Petreio et Afranio: tertio, post devictum in Ægypto Ptolemæum, et Pharnacem in Asia: quarto, post Africanum bellum, Scipione, Juba, et Catone profligatis: quinto demum, superatis ad Mundam in Hispania Pompeii liberis.

deo nunc ad querelam. Ego te suffragium tulisse [s] in illa lege, primum non credidi: deinde, si credidissem, nunquam id sine aliqua justa causa existimarem te fecisse. [*p.* 181.] Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quicquid facias; malevolentia autem hominum, ut nonnulla durius,[l] quam a te facta sint, proferantur. Ea tu si non audis,[m] [20] quid dicam, nescio: equidem, si quando audio,[t] tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex. Alia sunt, quæ liquido [n] [21] negare soleam, ut de isto ipso suffragio;[o] alia, quæ defendam a te pie[p] fieri et humane, ut de curatione ludorum.[u] Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Cæsar rex fuerit, quod mihi quidem videtur,[q] in utramque partem [x] de tuo officio disputari posse;[r] vel in eam, qua ego uti soleo,[22]

[l] *In deteriorem partem accipiantur.*
[m] *Hoc genus excusationis si non admittis.* [n] *Aperte.*
[o] *Sicut nego te suffragio tuo probasse legem Cæsaris.* [p] *Benigne.*
[q] *Si modo id verum est, quod mihi videtur, Cæsarem regem fuisse.*
[r] *Tuam ludorum Cæsaris curationem in utramque partem accipi posse.*

fides amicitia Stewech. Tum, *constantia* deest in eodem cod.—20 Ita Hitt. Victor. edd. vett. *ea si tu non audis* vulgg. ante Græv. Paulo post, *a te æque contra* Hitt. Pro *iniquos*, codd. Memm. Lips. Dresd. 3. Lamb. habent *inimicos*. Deinde, pro *meos*, quod suspectum habet Ernesti, *tuos* legitur in Dresd. 4. et Ascens. 1.—21 Ita ex emend. Egnatii ediderunt Victor. Manut. Lamb. *aliquando* Medic. Vat. Torg. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Lips. *v* ψ, alii codd. ap. Gebhard. item Bengel. et Benedict. Statim, *de ipso isto suffragio* Pal. 3.—

NOTÆ

[s] *Suffragium tulisse*] Initio belli civilis legem tulerat Cæsar, ut arbitri darentur, per quos æstimarentur agri, et possessiones, quanti quæque earum ante bellum fuissent, eæque creditoribus traderentur; unde cum damni plurimum creditores perciperent, hujus legis invidiam a se Matius amovebat.

[t] *Si quando audio*] Te accusari quasi legi Cæsaris suffragatus esses.

[u] *Curatione ludorum*] Interfecto Cæsare, ludos ob Octaviano factos procuraverat Matius; id Cicero affirmat se in eam partem interpretatum, ut pie et humane fecisse Matium diceret.

[x] *In utramque partem*] In hac ludorum curatione, nonnulli fidem Matii et humanitatem laudabant, inter quos Cicero: dictitabant alii amicitiæ nimis indulsisse Matium, cum patriæ salus esse debeat omni amicitia antiquior, nec debuisse curare ludos exhibitos in honorem Cæsaris, qui regiam potestatem exercuerat, oppressa libertate.

laudandam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas; vel in eam, qua nonnulli utuntur, libertatem patriæ vitæ amici anteponendam. Ex his sermonibus[23] utinam essent delatæ ad te disputationes meæ! Illa vero duo, quæ maxima sunt laudum tuarum,[x] quis aut libentius, quam ego, commemorat, aut sæpius? te et non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse, et moderandæ victoriæ;[y] in quo, qui mihi non assentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum literarum; quibus nisi credideris, me omnis officii[24] et humanitatis expertem judicaris; quo nec mihi gravius quicquam potest esse, nec a te alienius.

(28.) MATIUS CICERONI S.[1]

ARGUMENTUM.—Respondet superiori Ciceronis, purgatque se adversus vituperatores.

MAGNAM voluptatem ex tuis literis cepi,[2] quod, quam speraram atque optaram, habere te de me opinionem, cognovi. De qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi æstimabam,[3] ut incorrupta maneret, laborabam. Conscius autem mihi eram, nihil a me commissum esse, quod boni cujusquam offenderet animum. Eo minus credebam, plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quicquam persuaderi potuisse, præsertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia.[a] Quod quando,[4] ut volui, scio esse; respondebo criminibus, quibus tu pro

[x] *In quibus laus tua maxima consistit.*
[a] *Tibi, inquam, quem singulari semper benevolentia complexus sum.*

22 Hitt. *soleo uti.*—23 *Ex his ergo sermonibus* Hitt.—24 Hitt. *a me omnis officii.* Mox, pro *nec a te,* quod servant Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. *nec te* habent Dresd. 3. *v ψ,* alii codd. Victor. Ascens. 1. *nec a te alienius* desunt in Hitt.

EPIST. XXVIII. 1 *Marius Ciceroni S.* P. *C. Matius M. T. C. S. P. D.* al. ap. Græv.—2 Hitt. *cœpi.*—3 Pall. 1. 3. *existimabam.* Mox, *laboravi* Dresd. 1.—4 Ita Dresd. 2. 4. 5. Torg. Lips. alii ap. Græv. *Quod quoniam* al. ap. eund.

NOTÆ

[y] *Moderandæ victoriæ*] Rogando Cæsarem, victis ut civibus parceret.

me (ut par erat, tua singulari bonitate et amicitia nostra) sæpe restitisti. Nota enim mihi sunt, quæ in me post Cæsaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero, atque eum, quem dilexi, periisse indignor.[b] [5] Aiunt enim, patriam amicitiæ præponendam esse:[6] proinde ac si jam vicerint, obitum ejus reipublicæ fuisse utilem.[c] Sed non agam astute.[d] Fateor, me ad istum gradum sapientiæ non pervenisse.[7] [a] Neque enim Cæsarem in dissensione civili sum secutus;[8] sed amicum, quanquam re offendebar,[e] tamen non deserui: neque bellum unquam civile, aut etiam causam dissensionis probavi; quam etiam nascentem exstingui, summe studui. Itaque in victoria hominis necessarii,[f] neque honoris, neque pecuniæ dulcedine sum captus; quibus præmiis reliqui (minus apud eum, quam ego, cum possent[g]) immoderate sunt abusi. [*p.* 182.] Atque etiam res familiaris mea lege Cæsaris diminuta est;[b] cujus beneficio plerique, qui Cæsaris morte lætantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur,[9] æque, ac pro mea salute, laboravi. Possum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum,

[b] *Me reprehendunt, quia necem Cæsaris graviter fero, hominisque privati amicitiam caritati reipublicæ antepono.*

[c] *Quasi vero persuaserint mortem Cæsaris utilem reipublicæ fuisse, adeoque parum amantem esse patriæ, qui interiisse Cæsarem indigne ferat.*

[d] *Nihil dissimulabo.*

[e] *Quanquam civile mihi bellum displicebat.*

[f] *Cæsaris amici mei.*

[g] *Cæsariani, qui minus tamen apud eum poterant, quam ego.*

Quod cum Dresd. 1. 3. vulgg. ante Ernesti.—5 Dresd. 1. 2. 3. 4. *perisse indignor.*—6 Ita emend. VV. DD. *patriæ amicitiam præponendam esse* Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. alii codd. ap. Victor. Græv. et edd. vett. *patriæ amicitiam postponendam esse* conj. Jac. Fr. Gronov. *patriam amicitiæ præferendam esse* Pal. 6. Actutum, *perinde ac si* ψ et edd. vett.—7 Pal. 3. Victor. Græv. *ad istum sapientiæ gradum non pervenisse;* edd. vett. *non venisse.*—8 Hitt. *secutus sum.* Idem cod. mox, *re quanquam offendebar;* Stewech. *quanquam re offendebat.* Hitt. omittit *tamen.* Deinde, *et quam etiam nascentem* Dresd. 1. *quanquam etiam nascentem* Dresd. 2. *extin-*

NOTÆ

[a] *Non pervenisse*] Ut putem obitum Cæsaris prodesse reipublicæ, vel potius, ut reipublicæ causa, hominis amicissimi casum graviter ferre non debeam.

[b] *Diminuta est*] Consule superiorem Epist. ubi de hac lege dictum est.

a quo id impetratum est,[10] periisse non indignari;[h] cum præsertim iidem homines illi, et invidiæ[c] et exitio fuerint?[i] Plecteris[k] ergo, inquiunt, cum factum[11] nostrum[l] improbare audes. O superbiam inauditam! alios in facinore gloriari,[12] aliis ne dolere quidem impunite licere![m] At hæc etiam servis semper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent[13] suo potius, quam alterius arbitrio:[n] quæ nunc, ut quidem isti dictitant libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. Nullius unquam periculi[14] terroribus ab officio, aut ab humanitate desciscam. Nunquam enim honestam mortem fugiendam, sæpe etiam oppetendam[15] putavi. Sed quid mihi succensent, si id opto, ut pœniteat eos sui facti? Cupio enim, Cæsaris mortem omnibus esse acerbam. At debeo pro civili parte rempublicam velle salvam. Id quidem me cupere, nisi et anteacta vita, et reliqua mea spes, tacente me, probat, dicendo vincere non postulo.[o] Quare majo-

[h] *Possumne igitur ego, qui omnes volui incolumes, non indignari periisse eum, a quo aliorum incolumitas impetrata est?*

[i] *Cum præsertim illi Cæsariani Cæsarem in invidiam et odium populi adduxerint, eidemque fuerint exitio, siquidem ab illis occisus est.*

[k] *Punieris.* [l] *Cædem Cæsaris.*

[m] *Itane percussores Cæsaris ejus nece glorientur, mihi vero ne dolere quidem impune liceat?*

[n] *Ne servis quidem hoc negatum est, ut arbitrio suo dolerent, gauderent, &c. mihi nec dolendum, nec lætandum, nisi arbitrio alieno.*

[o] *At debeo (id enim objiciunt) ut bonus civis rempublicam velle salvam; ego vero nolo ex verbis meis, sed ex mea anteacta vita, et ex reliqua mea spe, judicari utrum velim salvam rempublicam, necne.*

guere summe studui Dresd. 3.—9 *Civibus victis parceretur* Pal. 6.—10 Dresd. 3. *imperatum est.* Pro *periisse* codd. fere habent *perisse.* Tum, *præsertim cum* codd. Grævii.—11 Ita Dresd. 3. *quando factum* Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. edd. vett.—12 Pal. 6. *in facinore singulari.* Pro *impunite licere,* quod servant codd. Victorii, Dresd. 1. 2. Hitt. Pal. 1. Vat. *impune liceret* edd. vett. *impune licere* Dresd. 3. 4. 5. Lips. Torg.—13 Vet. cod. ap. Græv. *dolerent, gauderent.* Statim, *nunc isti, ut quidem dictitant* Græv. et edd. vett.—14 Ita Dresd. 4. 5. *Nullis unquam periculi* Hitt. Dresd. 1. 2. 3. *ab humanitate desistam* Dresd. 4. 5. Lips. Ascens. 1.—15 Ita Pal. 1. Vat. Dresd. 1. 2. 4. Victor.

NOTÆ

[c] *Invidiæ*] Propter immodicos honores, quibus Cæsar eos ornavit; utrum autem loquatur de iis qui Cæsarem secuti erant, an potius de iis quibus Cæsar pepercerat, tuum esto judicium.

rem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas;[p] mihique, si sentis expedire, recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse.[q] An, quod adolescens præstiti, cum etiam errare cum excusatione possem, id nunc, ætate præcipitata,[r 16] commutem, ac me ipse retexam?[s d] Non faciam: neque, quod displiceat, committam, præterquam quod hominis mihi conjunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum.[t] Quodsi aliter essem animatus, nunquam quod facerem, negarem; ne et in peccando improbus, et in dissimulando timidus ac vanus existimarer.[u] At ludos,[e] quos Cæsaris victoriæ Cæsar adolescens fecit,[x] curavi. At id ad privatum officium, non ad statum reipublicæ pertinet.[17] Quod tamen munus et hominis amicissimi memoriæ atque honoribus[18] præstare, etiam mortui, debui; et optimæ spei adolescenti, ac dig-

[p] *Ut facta mea aliorum sermonibus potiora ducas.*
[q] *Si existimas utile esse recte vivere, crede nullam mihi societatem esse posse cum improbis.*
[r] *In summa senectute.*
[s] *Vivendique ritum, quem hucusque secutus sum, deponam?*
[t] *Sed fateor me Cæsaris viri amplissimi gravem casum dolere.*
[u] *Quodsi facerem aliquid improbe contra amicitiam quam debeo Cæsari, certe illud faterer, nec improbitati dissimulationis et mendacii culpam adderem.*
[x] *Ob Julii Cæsaris de Pompeio victorias.*

appetendam Dresd. 3. 5. Torg. Lips. edd. vett.—16 Hitt. *id nunc præcipitata ætate.* Actutum, *at me* Stewech.—17 Ita Amstel. Vat. Victor. *At id ad privatum officium non ad statum reip. pertinebat* edd. vett. *Id ad privatum officium non ad statum reip. pertinere* Hitt.—18 Ita Stewech. Pall. 1. 3. Amstel. Dresd. 1. 2. 3. 4. Lips. Guelf. 1. 2. Magdeb. Gorl. *ac honoribus* Dresd. 5. alii codd. et edd. vett. *etiam mortuo* Stewech. Pall. 1. 3. Amstel. Dresd. 1. 2. 4. 5. Torg. Lips. Magdeb. Gorl. Pro *Cæsare*, quod servant codd. Ursin. et Corrad. *Cæsari* habent Mentel. Stewech. Pall. 1. 3. Dresd. 1. 2. 3. 4. 5. Torg. Lips. et edd. fere omnes. Pro *petenti*, Dresd. 2. 5. Lips. Mentel. Stewech. Pall. 1. 3.

NOTÆ

[d] *Ac me ipse retexam*] Illi se retexunt, qui factum mutant, seu qui, quod fecerunt, ita damnant, quasi male factum fuerit; translatio ab arte textrinæ, cum opus, quod jam texere quis cœpit, retexit, id est, destruit; ut faciebat Penelope, Ulyssis uxor, quæ, quod diurna opera texuerat, nocte retexebat, ac dissolvebat.

[e] *At ludos*] Ludos significat, de quibus hæc Suetonius: 'Ludis, quos primos consecratos ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit.' Consule superiorem Epist.

nissimo Cæsare[y] petenti negare non potui. Veni etiam consulis Antonii domum sæpe,[19] salutandi causa: ad quem, qui me parum patriæ amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid, aut auferendi causa, frequentes ventitare reperies. Sed quæ hæc est[20] arrogantia, quod Cæsar nunquam interpellavit, quin,[z] quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer; eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me, efficere conari, ne,[a] quos velim, diligam? Sed non vereor, ne aut meæ vitæ modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores; aut ne etiam ii,[21] qui me non amant, propter meam in Cæsarem constantiam, non malint mei, quam sui similes[f] amicos habere. Mihi quidem si optata contingant,[b][22] quod reliquum est vitæ, in otio Rhodi[g] degam: sin casus aliquis[h] interpellarit, ita ero Romæ, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias,[23] quod tuum erga me animum simplicem[c] atque amicum aperuit; et quod eum, quem semper lubenter dilexi,[24] quo magis jure colere atque observare deberem, fecit.[d] Bene vale, et me dilige.

[y] *Et qui Cæsare patre suo dignissimus est.*
[z] *Cæsar impedimento mihi non fuit, quominus, &c.*
[a] *Illi autem, qui Cæsarem occiderunt, mihi obtrectant, et efficere conantur, ne, &c.*
[b] *Si quod opto, mihi contingat, scilicet procul a tumultu vivere.*
[c] *Sincerum.*
[d] *Fecitque Trebatius, ut te, quem antea sponte diligebam, nunc sine injustitia non possim non amare.*

Ascens. 1. *repetenti;* Dresd. 4. *repenti;* Dresd. 1. *recenti.*—19 Al. ap. Græv. *sæpe domum.* Statim, *at qui me* Dresd. 3. Tum *frequentis* Hitt. Amst. Victor. Dresd. 1. 2. *frequenter* al. ap. Græv.—20 *Sed quæ est hæc* Hitt. Mox, *tamen his uterer* Stewech. Deinde *me afficere* Dresd. 1. 2.—21 Hitt. et Stewech. *ne etiam hi;* Lamb. *aut etiam ii.*—22 Codd. omnes et edd. *contingent.* 'Ernesti sine justa causa correxit *contingant.*' Benedict.—23 Ita Hitt. et Victor. *magnas gratias ago* edd. vett.—24 Edd. vett. *dilexi lubenter;* Pal. 3. *dilexi libenter;* Hitt. non habet *lubenter.*

NOTÆ

[f] *Sui similes*] Qui Cæsarem scilicet, de se optime meritum, vel deseruerunt, vel interfecerunt.

[g] *Rhodi*] In libera civitate.

[h] *Sin casus aliquis*] Sin aliquis casus impedierit, quominus Rhodi in otio vivam, ero Romæ, sed ita ut omnia semper recte et ex legibus fieri cupiam.

(29.) CICERO APPIO[a] S.[1]

ARGUMENTUM.—Profecturus in Græciam, res suas Appio commendat, commemoratis ante beneficiis ab ipso acceptis.

DUBITANTI mihi (quod scit Atticus noster) de hoc toto consilio profectionis,[b] quod in utramque partem[a] in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem, judicium et consilium tuum. Nam et scripsisti aperte, quid tibi videretur,[2] et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper judicavi, in te, et in capiendo consilio prudentiam summam esse, et in dando fidem: maximeque sum expertus, cum initio civilis belli per literas te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres; eundumne ad Pompeium, an manendum in Italia. Suasisti, ut consulerem dignitati meæ: ex quo, quid sentires, intellexi:[c] et sum admiratus fidem tuam,[d] et in consilio dando religionem; quod, cum aliud malle[e] amicissimum[f] tuum putares, antiquius tibi officium meum, quam illius voluntas fuit.[3] Equidem et ante hoc tempus te dilexi, et semper me a te diligi sensi. Et cum abessem, atque[b] in magnis periculis essem, et me absentem, et meos præsentes a te

[a] *Cum dubitarem, ut scit Atticus, utrum in Græciam proficiscerer, quia in utramque, &c.*
[b] *Et cum in castris Pompeianis, atque, &c.*

EPIST. XXIX. 1 *Cicero Oppio S. D.* Dresd. 1. 2. *Cicero Oppio S.* al. ap. Græv.—2 Dresd. 1. 2. ψ, Benedict. *videbatur;* Dresd. 3. 4. 5. Torg. Lips. *videretur et Atticus.* Multæ edd. ante Ernesti non habent copulam *et.*—

NOTÆ

[a] *Appio* [*M. Oppio*] Vide Indicem Historicum.

[b] *Profectionis*] In Græciam: quo tamen non pervenit: sed in via quasi ipsius reipublicæ voce revocatus est de medio cursu. Vide Epist. primam libri X, et Epist. 25. libri XII.

[c] *Intellexi*] Eundum scilicet ad Pompeium, libertatis et patriæ defensorem.

[d] *Fidem tuam*] Tum erga me, cum quid esset faciendum occulte quidem, sed tamen satis indicasti; tum erga Cæsarem, contra quem nihil mihi suasisti.

[e] *Malle*] Suaserat quippe Cæsar Ciceroni, ut neutram in partem inclinans, in Italia versaretur.

[f] *Amicissimum*] Cæsarem, qui te in intimis suis habebat.

cultos et defensos esse, memini. Et post meum reditum,[g] quam familiariter mecum vixeris, quæque ego de te et senserim et prædicarim, omnes, qui solent hæc animadvertere, testes habemus. Gravissimum vero judicium de mea fide et constantia[4] fecisti, cum post mortem Cæsaris totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum judicium, nisi mea summa benevolentia erga te, omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem non putabo.[5] Tu, mi Appi,[6] conservabis amorem tuum, (etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem) meaque omnia tuebere: quæ tibi ne ignota essent, Attico mandavi; a me autem, cum paulum otii nacti erimus, uberiores literas expectato. Da operam ut valeas: hoc mihi gratius facere nihil potes.

3 Dresd. 3. *quam ullius voluntas fuit.*—4 Ita Lips. Guelf. 2. et edd. pr. *de fide mea et de constantia* Dresd. 1. 2. 4. et vulgg. ante Ernesti. Deinde, *et totum* Vat. Pal. 1. Amstel. Lips. Guelf. 2. et edd. vett.—5 Hitt. *hominem me non putabo.*—6 *Tu, mi Oppi* Dresd. 1. 2. Mox, pro *more magis*, quod servant Dresd. 1. 2. *amore magis* legitur in Dresd. 3. 4. 5. Torg. Lips. Ascens. 1. *quidem* omittit ψ. Denique, *ne incognita essent* Pal. 3. Stewech. Amstel. *v*.

NOTÆ

g *Et post meum reditum*] Profligato ad Pharsalum Pompeio.